This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,103,783

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XXII.

TURČIANSKY SV. MARTIN.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKEHO ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU

1902.

AP
58
.S5
S63
n.22

OBSAH.

Básne.

Strana

Mudrci. *Z Mickiewicza* preložil *Hviezdoslav* 1
Dievčina na rozcestí. *Z Mickiewicza* preložil *Hviezdoslav.* 2
Preč z mojich očí! » » » 3
Hrob Agamemnona. *(Slowacki)* » » 71
Z básní Hájomila 115, 193, 753
Na zvrate. *Martin Sládkovičov* 117
Domček nad riekou. *Kýčerský* 137
Otec zachvátených morom v El-Arish. *(Slowacki.) Hviezdoslav* . . 139
Pravda. *Ľudmila Podjavorinská.* 189
Sentimentálne verše. *Ján Jesenský* 189
Romanca. *N. Ľ. . . ská* 191
Čo venec már. *Hájomil* 192
Oj, s Bohom, ty môj horský svet! Napísal *Šimon Gregorčič*, Slovinec. Preložil *O. B.* 194
Pieseň o cárovi Ivanovi Vasilevičovi, mladom opričníkovi a statnom kupcovi Kalašnikovi. *(Lermontov.) Hviezdoslav* 201
Reflexie. *Ľudmila Podjavorinská* 251
Škovrán. *Hájomil* 253
Moje jaro. *Hájomil* 254
Z básní Schillerových. *Hviezdoslav* 265, 745
Nad mojou mohylou. *Hájomil* 303
Kúpila mi milá . . . *Bočko* 310
Verše. *J. J.* 324
Smrť matky Jugovičov. Zo srbských národných spevov. Preložil *Jozef Holúbok* 351
Jarné piesne. *Kýčerský.* 364
Z básní Janka Jesenského 366, 425
V noci. *Ľudmila Podjavorinská* 425
Za búrnej noci. *J. C.* 499
Deň spásy. *J. C.* 499
Po meste. *Studienka* 620
Na hrobe miláčka. *Fr. Urbánek* 622
Hoj, sadaj, slnko, za Tatry . . . *Fr. Urbánek* 623
Rád by spieval . . . *Kýčerský* 667
Jasenný vzdych. *Cilka* 670
U nás. *Kýčerský* 753

Novelly, rozprávky.

Cestopisné črty. V—VII. Píše *Martin Kukučín* 5, 95, 166
Na záletoch. Fašiangové črta. Napísal *Nechtík* 33
Z prvých mučedlníkov. *Xavera Šandor-Gjalského.* Z horvatského: *E. Mičátková* 65
Speváčka. Črta *Antona P. Čechova.* Preložil *J. Maro* 67
Zkúsenosť. *Timrava* 213, 311, 353, 428, 487
Nepohostinná dedina. Bulharsky napísal *Ivan Vazov* 305
Vyznanie. Od *A. O.* Prelož. *B. Š.* 308
Trpiteľ. Napísal *Janko Leskovar.* Z horvatského preložila *E. Mičátková* 432
Povesti z ľudu. Z Tekova. *A. B—y* 438
Dostihy. Z »Anny Kareninovej« *L. N. Tolstého.* Prelož. *J. Š.* 550
Vodný muž. Rozprávka. Z rukopisov † *Jána Kovalčika* 555
Dedo Joco prizerá sa . . . Bulharsky napísal *Ivan Vazov* 617
Zablúdili. Rozprávka *A. P. Čechova.* Prelož. *B. Š.* 668

Dramatické práce.

Julius Cäsar. *W. Shakespearea.* Z pôvodiny preložil *Nezabudov* 332, 406
„Márnotratný syn". Dráma *Jozefa Hollého.* 697

Rozpravy, články.

Slováci. Na pamiatku svojho 50-ročného spisovateľstva podáva *Fr. V. Sasinek* 25
Osnova kresťanskej rodiny. Štúdia *Jozefa Maliaka* . . 45, 195, 247

AP
58
.S5
S63
v.22

105a—21265

OBSAH.

Básne.

	Strana
Mudrci. *Z Mickiewicza* preložil *Hviezdoslav*	1
Dievčina na rozcestí. *Z Mickiewicza* preložil *Hviezdoslav*	2
Preč z mojich očí! » » »	3
Hrob Agamemnona. *(Slowacki)* » »	71
Z básní Hájomila	115, 193, 753
Na zvrate. *Martin Sládkovičov*	117
Domček nad riekou. *Kýčerský*	137
Otec zachvátených morom v El-Arish *(Slowacki.) Hviezdoslav*	139
Pravda. *Ľudmila Podjavorinská.*	189
Sentimentálne verše. *Ján Jesenský*	189
Romanca. *N. Ľ... ská*	191
Čo venec már. *Hájomil*	192
Oj, s Bohom, ty môj horský svet! Napísal *Šimon Gregorčič*, Slovinec. Preložil *O. B.*	194
Pieseň o cárovi Ivanovi Vasiljevičovi, mladom opričnikovi a statnom kupcovi Kalašnikovi. *(Lermontov.) Hviezdoslav*	201
Reflexie. *Ľudmila Podjavorinská*	251
Škovrán. *Hájomil*	253
Moje jaro. *Hájomil*	254
Z básní Schillerových. *Hviezdoslav*	265, 745
Nad mojou mohylou. *Hájomil*	303
Kúpila mi milá ... *Bočko*	310
Verše. *J. J.*	324
Smrť matky Jugovičov. Zo srbských národných spevov. Preložil *Jozef Holúbok*	351
Jarné piesne. *Kýčerský.*	364
Z básní Janka Jesenského	366, 425
V noci. *Ľudmila Podjavorinská*	425
Za búrnej noci. *J. C.*	429
Deň spásy. *J. C.*	439
Po meste. *Studienka*	620
Na hrobe miláčka. *Fr. Urbánek*	622
Hoj, sadaj, slnko, za Tatry ... *Fr. Urbánek*	623
Rád by spieval ... *Kýčerský*	667
Jasenný vzdych. *Cilka*	670
U nás. *Kýčerský*	753

Novelly, rozprávky.

Cestopisné črty. V—VII. Píše *Martin Kukučín*	5, 95, 166
Na záletoch. Fašiangové črta. Napísal *Nechtík*	33
Z prvých mučedlníkov. *Xavera Šandor-Gjalského.* Z horvatského: *E. Mičátková*	65
Speváčka. Črta *Antona P. Čechova.* Preložil *J. Maro*	67
Zkúsenosť. *Timrava*	213, 311, 353, 428, 487
Nepohostinná dedina. Bulharsky napísal *Ivan Vazov*	305
Vyznanie. Od *A. O.* Prelož. *B. Š.*	308
Trpiteľ. Napísal *Janko Leskovar.* Z horvatského preložila *E. Mičátková*	432
Povesti z ľudu. Z Tekova. *A. B—y*	438
Dostihy. Z »Anny Kareninovej« *L. N. Tolstého.* Prelož. *J. Š.*	550
Vodný muž. Rozprávka. Z rukopisov † *Jána Kovalčika*	555
Dedo Juco prizerá sa ... Bulharsky napísal *Ivan Vazov*	617
Zablúdili. Rozprávka *A. P. Čechova.* Prelož. *B. Š.*	668

Dramatické práce.

Julius Cäsar. *W. Shakespearea.* Z pôvodiny preložil *Nezabudov*	382, 406
„Márnotratný syn“. Dráma *Jozefa Holléhо*	697

Rozpravy, články.

Slováci. Na pamiatku svojho 50-ročného spisovateľstva podáva *Fr. V. Sasinek*	25
Osnova krestanskej rodiny. Štúdia *Jozefa Maliaka*	45, 195, 247

Strana

Choroba L. N. Tolstého v júli 1901. *A. Š.* 48
Baňská Bystrica a jej okolie. *A. B—y* 74
Paränesa Kölcseyho, Poslovenčil a slovenskej študujúcej mládeži venoval *Julius Botto* 149
Ján Zápoľa. Nákres dejepisný. Podáva *Julius Botto* 230, 272
Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901. Podáva *Lud. V. Rizner* 254, 374, 443, 499, 558, 626, 675, 764
Slováci v Békešskej stolici. *J. Pr. Bella* 295
Útok generála Skobeleva proti tureckej redute v Plevne, 11. sept. 1877 329
„Poludienok". Rozbor Hviezdoslavovej básne, od *Jozefa Maliaka* . . 368
Príspevok ku štatistike Slovenska. Napísal dr. *Emil Stodola* 393, 457, 533
Dejepisné záhady. Rozlušťuje *Fr. V. Sasinek* . . . 441, 484, 543, 686
Utiešenie a posledný Zápoľovec Ján Zigmund. Podáva *Julius Botto* 465, 513
Dva razy na Tematine. Od *Jozefa Lud. Holubyho* 569
Štefan Bocskay a jeho anjeli. Podáva *Julius Botto* 592
Reminiscencie z tohoročnej mojej cesty. Píše *Emil Kolény* . 623, 671
Cudzie slová v slovenčine. *Jozef Škultéty* 633, 755
Cesta na Čiernu Horu. *Jozef Holúbok* 651

Slovenský jazyk, živá starina.

Z grammatiky. Sobolevského dôkaz o ą, ę. *Jozef Škultéty* . . . 119
Ľudové obyčaje z Dolného Hričova. Sbiera *Ján Krasňánsky* 260, 629
Z národných piesní 261, 503, 692, 773
Ľudové zvyky a povery v B. Čabe 385
Dolný Hričov. *J. Krasňánsky* 629
„Chléb náš vezdejší". *Šk.* 631

Beseda.

Fr. V. Sasinek. *Šk* 53
Martin Hattala — 80-ročný. *Šk.* 55
Svätonárodná. Podáva *Gregor Uram-Podtatranský* 60
Dostojevského rada mladému spisovateľovi 61
Professor Hattala a spisovná slovenčina. *Jozef Škultéty* 121
Sládkovičova báseň 446
Ako Turgenev pomohol Antokolskému 506
Pôvod piesne „Bože môj, otče môj, však je ten svet zmotaný". *M. L.* 631

Literatúra a umenie.

Naše kalendáre r. 1902. Dr. *W.*, str. 61. — **Viera a kresťanstvo v dvoch nových slavianskych románoch,** 64. — **Úžerník a iné články,** 64. — **Odveta na recensiu o III. sväzku „Tovaryšstva" Osvaldovho.** *A. Kmeť*, 128. — **Slovanské Starožitnosti.** Sepsal dr. *Lubor Niederle*, 135. — **Štipendiá Národného slovenského spolku.** *J. Š.*, 135. — **Rukoväť spisovnej reči slovenskej,** 198. — **Spisy Básnické Andreja Sládkoviča,** 198. — **Listové do Nebe.** (J. A. Komenského), 199. — **Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti,** 199. — А. Будиловичъ: ОБЪ ОСНОВНЫХЪ ВОЗЗРѢНІЯХЪ А. И. ДОБРЯНСКАГО. *Šk.*, 262. — **Tolstoj o módnej literatúre,** 264. — **Miškova smrť a iné články,** 325. — **Vybrané spisy humoristické Zaoska,** 327. — **A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig.** Irta dr. *Balics Lajos*, 320. — **Děvín a Velehrad.** *Fr. V. Sasinek*, 450. — ИЗВѢСТІЯ отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ, 1902. VII, 1, 390. — **Jarní motiv,** básně, 390. — **Rozprawy Akademii Umiejętności.** Wydział filologiczny. II, t. XVIII, 1901, 392. — **Slowackého básně „Hrob Agamemnona",** 507. — **Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti.** *Šk*, 509 — **Súbehy Slovanského dobročinného spolku petrohradského,** 511. — Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія о Pastrnkovej knihe: **Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda,** 566. — **Všeslavianska Umelecko-priemyselná výstavka v Petrohrade,** 567. — **Korrespondence Jana Amosa Komenského. II.** Vydává Dr. *Jan Kvačala*. 1902, 693. — ИЗВѢСТІЯ С.-Петербургскаго Славянскаго благотворительнаго общества. № 1, 1902, 693. — **Eliáš Láni,** od *J. Mocku*, 774. — **Kmotor Ivan a iné články,** Zábavné a poučné knižky, 774.

Rok 1902. Sošit 1.

Slovenské Pohľady.

Mudrci.

Z Mickiewicza preložil *Hviezdoslav.*

V bezcitnej, avšak nepokojnej dume
mudrci zdriemli — v tom ich ohlas budí:
Boh objavil sa v množstve, učiť umie
i o večnosti káže vo sluch ľudí.
»Zabiť ho!« rekli, »pokoj nám rve, hrúza —
lež zabiť vo dne? obráni ho luza.

Tu v noci lampy zažhli, plní péče,
na svojich knihách vyostrili vtipy
studené, tvrdé, jak z ocele meče;
i zajmúc učňov, ichž cit sotva šípi,
šli loviť Boha — Zrada stúpa vprede,
ich prostou, ale zhubnou cestou vedie.

Tys' to? okríkli Máriinho syna —
»Ja,« odpovedal, mudrci však zbľadli.
Ty si to? — »Ja som.« Drábov háveď siná
uprchla desom, na tvár oni padli.
Však vidiac, Boh len straší, neporazí,
z preľaku vstali — tým vzteklejší vrazi.

I takoj s Boha tajomný šat svlekli,
na čelo posmech, potupu mu vpiekli,
ho rozumami vprostred srdca bodli:
a Boh ich ľúbi i sa za nich modlí!
Len keď už zhrdci v hrob ho zachlopili,
im vyšiel z duše, tmavšej od mohyly.

Tak o pohrabe Boha kalich pýchy
si naplnili . . . Svet sa zchvel, sa kruší
až bázňou o Ňho . . . Jas však nebom tichý:
Boh žije, umrel v mudrákov len duši.

Dievčina na rozcestí.

Z *Mickiewicza* preložil *Hviezdoslav.*

Dievčina.

Mám dve cesty pred sebou, tajné mi ich smery.
V svet vychádzam široký z rodičovských dverí
sbierať žitia časného kvietky v pilnom spechu:
otcu, matke v náhradu, sebe pre potechu.
Len otázka, aké sú, v ktorom rastú sade;
povedz, dobrý pútniče, kade mám zajsť, kade?

Pútnik.

Neblúdi, kto s dôverou, s pokorou sa pýta,
bo smrteľných údelom hľadať ciest skrz bludy.
Zostarel som na službe pocestných: — ej, z ľudí
moc sa pýta — pozde: ty pýtaš sa, len svitá —

Nuž, dva žitia ohrady sú, dve do nich cesty:
jedna ide z východu, druhá od západu.
Tá je strana skalnitá i tŕnistá miesty,
vôbec, doňhož uvádza, podobá sa sadu.
Tvrdá zem je v záhrade, tej i tvrdé plody,
prednejšou tam ozdobou duby sú i skaly:
dlho rastie ovocia skvost tam, než je zralý;
na vysoké stromy liezť treba o jahody.
Niet tam chvíľ ni hodín, rok za rokom len chváta;
niet počasí, panuje večná tam pohoda;
nieto farieb, na všetkom jednej farby šata;
niet ni zvykov vrtkavých, večne jedna móda;
neznajú tam rozdielov, rozmanitosť, množstvo;
bydlitelia jednaki tam, jak jedno Božstvo,
i ich myseľ jedna, jak jedna večna súcnosť,
viaže prešlosť, prítomnosť, obe o budúcnosť.
Bodliaky i opuky pohodlie im rodia,
počas robôt k oddychu zve ich útul stánu;
ich požitkov-zážitkov heslom zdravá voda,
i ich duši obrazom tíša oceánu.
Ohrad ten je ohradom čarodejky Ctnoty,
špatní, hrozní sedia tam strážci bez driemoty:
no kto Boha zachová, seba bezo zrady,
lev mu bránu otvorí, slon ho zaprevadí.

Vpravo vidíš druhú: to druhá stezka schodná.
Hladká je i važitá, pestrým kvietím zdobná,
vôbec sadu, do nehož vedie, nápodobná;
druhá čarodejka tam mešká: Rozkoš svodná.

Čis' videla za leta slnka pri západe
v povetrí sa točiť v hre kŕdeľ drobných mušiek?
obraz tamných žiteľov, srdiec ich i dušiek,
bytu ich i skončenia obraz v onom sade.
Pažiť je tam postlaním; ale vprostred snenia
neobčerství znavených balsam zotavenia.
Rôznych farieb kvety až okúzľujú veru;
lež čo z rána vykvitol, zvädá ku večeru.
Všaký aj tam hosť, jak hmyz všaký, plazný-letký,
mysle ich tak menlivé, jak menlivé kvietky;
užívajú záhradu, z nej preds' nie sú sýti,
pijú med, no úkoja nenachodia v piti.
O včera tým nejde tam, ni o zajtra: túhou
ich len, aby jarabou prítomnosťou vládli;
jednou časou chlipkajú sladkosť, horič druhou;
smejú sa, by prešli v plač, lietajú, by spadli.
Bytie ich je ľahké, jak páperie či tôňa;
trón ich slávy zefýre vzaly na ramená;
obrazom ich života je dym zadumenia,
šťastie blýskavicou, čo oslepí i skoná.
Nuž kto medzi zemou i nebom chce vlastného
blaha mať voz, tiahaný vetrov šanty-hnevy:
ta nech zajde s dôverou i nádejou Evy;
had mu bránu otvorí, motýľ zanesie ho.

Znáš záhrady, cesty znáš, môžeš hore, dolu;
lež zváž, devo, stranu bys' vybrala si pravú:
áno, jedno voliť môcť, na to dal Boh vôľu,
rozum však, by z voľby zas my Mu dali správu.

Preč z mojich očí!...

Z Mickiewicza preložil *Hviezdoslav.*

Preč z mojich očí!... Poslúchnem ťa zrazu.
Preč z môjho srdca!... Srdcom cofla skrucha.
Preč z pamäti!... Niet, toho niet rozkazu;
moja i tvoja pamäť neposlúcha.

Jak stín tým dlhší je, keď padne zďala,
tým širšie smútku lúče porozroní:
tak moja tvárnosť, čím dial zutekala,
tým tmavším flórom pamäť tvoju zcloní.

Na každom mieste i v dôb celom rade,
kde s tebou plakal, s tebou som sa bavil,

ja prítomným ti budem vždy a všade,
bo všade časť som duše pozostavil.

Či zadumená v chyžke po ohlase
mimoďak siahneš k harfe zahnať tieseň:
tu pripomneš si: práve o tom čase
som spievala mu totú samú pieseň.

Či hrajúc v šach sa, keď ti v klepec zrady
už prvé srážky kráľa zatarasia,
si pomyslíš zas: takto stály rady,
keď ostatná hra naša skončila sa.

Či na bále že v chviľach odpočinku
posedíš, než tuš tance opovedal;
zobadáš prázdne miesto pri kominku,
i pomyslíš si: tam on so mnou sedal.

Či knižku vezmeš, výrokom kde krutým
milencov obral osud o nádeje:
odložiac knižku s ťažkým povzdychnutím,
pomyslíš sebe: ach! to naše deje . . .

A jestli autor po zavilej próbe
pár ľúbostný preds' naostatok slúčil,
zahasiac sviecu, pomyslíš v tej dobe:
prečo sa román náš tak nezakľúčil! . . .

V tom blýskavica nočná zamihoce:
v záhrade suchá zašelesti hruša,
s húkaním sova v okno zatrepoce . . .
Pomyslíš sebe: že to moja duša.

Tak v každom mieste i v dôb celom rade,
kde s tebou plakal, s tebou som sa bavil,
ti prítomným ja budem vždy a všade,
bo všade som časť duše pozostavil.

Cestopisné črty.

Píše *Martin Kukučín.*

V. [1])

V jednotvárnosti života, ktorým ti je žiť na letovisku a v takomto malom kúpeli, každá premena ťa teší, len nech bude premena. S akou dychtivosťou sme na príklad v jedno predpoludnie leteli k hôtelu, odkiaľ sa ohlásila trúba nie našej kapelly, ale vojenská. Áno, vojsko vniklo do nášho zátišia, znepokojiť mysle utíšené kúpaním a množstvom mlieka z mliekárne Johanna Heeba. Niet pochybnosti, že každý z nás videl inakšie parády a cvičby vojenské: a predsa dostavili sme sa všetci a vyvaľujeme oči sťa deti, prezeráme delá, vozy s municiou, ako by na nich bolo bohvie čo vidieť. Chlapci poskákali s koní upotených a spenených, tiež oni zaprášení, že sa im ledva rozoznáva farba na uniforme. Ustatí i sami, v prvom rade pečujú o svoje kone. Officierske postavili pod cieňu do chládku a utierajú ich z potu, svoje popriväzovali o stromy, alebo ich držia po päť po šesť za uzdu. Druhí idú s plátenými putňami na studňu a častujú ich vodou, iní zas idú so svojimi blachovými miskami na vodu a napájajú sa, alebo nemajúc vo fľaši studeného nápoja, nalievajú do nej nebárs studenej rohičskej vody. Ohorení sú všetci, chudorľaví a, ako vidno, hodne ustatí. No vzdor tomu sú bodrí a veselí a s láskou potľapkávajú svoje vysoké kone so sedlom ešte vyšším, lebo na ňom je priviazaná celá batožina jazdcova. Postáli, kým sa páni officieri občerstvili v reštaurácii hôtela, kým si kone vydýchly — a zas zavznela trúba ostrým, cvendžiacim zvukom; chlapci vyskakujú do svojich vysokých sedlel, stavajú sa do radov — a o chvíľu nevidno už po nich ani stopy.

Nenie veru najpríjemnejšie byť odsúdeným takto k záhalke, nečinnosti a možno i samote človeku modernému, ktorý je naučený žiť ako v horúčke, v naháňaní a pachtení a ustavičnej práci. Treba mať svoj vlastný fond myšlienkový a citový, v ktorom môžeš nájsť zábavu i zamestnanie. Tak ti už potom bude ľahostajné, či si sám, alebo v duchaplnej spoločnosti, ba často budeš sa cítiť lepšie sám, so svojimi myšlienkami, než v spoločnosti druhých. Ináč kto nenie priateľom samoty, ľahko môže tam nájsť spoločnosť; treba sa len pripojiť jednomu alebo druhému kružku. Nieto tu toho odmietania ani odsociavania, ako vo velikom svete. Prijmú ťa vďačne medzi seba kdekoľvek, len ak im nesieš to, za čím každý baží: dobrej vôle, veselosti a zábavy. Nám netreba vyhľadávať takých krúžkov: my ho máme stály a cítime sa v ňom dosť dobre.

Ale zaujímavo je stopovať, ako sa Židia najdú; ako sa ľahko spoznávajú a krystallisujú v svoju zvláštnu, môže sa povedať, spoločnosť, alebo lepšie sektu. Oni naňuchajú jeden druhého zďaleka, stretnú sa raz, dva razy a už sú priatelia, intimni. Židovská rodina

[1]) Pokračovanie z predošlého ročníka.

z Pešti, ktorá už i medzi sebou hovorí maďarsky (aspoň na verejných miestach), spriatelí sa ako nič so židovskou rodinou z Triestu, ktorá je zas tuho talianska. Následkom toho spriatelia sa triestski Židia všetci do jednoho so všetkými mojimi krajanmi z pokolenia Jakobovho; k nim sa pripojí i osamelá židovská rodina z Poly a ešte jedna z Ankony. Všetko je to ako jedna rodina, natešené, že sme takto spolu, takto pekní, takto zdraví a veselí. Všetko to šteboce medzi sebou nemecky, s roztomilým židovským prízvukom. Obsadli všetky kolkárne, koľko ich len jesto v Rohiči a zabávajú sa za svoj groš. On čo podniká, podniká horlive, s celou energiou svojej bytosti. Keď pracovať, pracuje do úmoru, pilne, neunavne, deň i noc, a keď sa zotavovať, zotavuje sa zas všade a na každom mieste, nevynechá ani chvíľky, aby jej nevyužil k zotaveniu. Nieto v nich polovičatosti, neurčitého fluktuovania sem a tam, ako v nás, ktorí sa v práci radi zabávame a v zábave zas by sme chceli vážne pracovať.

Mladý človek, ak je sám a samostatný, môže sa tu zabávať do milej vôle. Známosti si nadobudne ľahko, a najľahšie v Cursalone; záleží len na tom, aby ich vedel pestovať, alebo, ak sa tu smie vysloviť také moderné slovo — prehlbovať a vykorisťovať. Cursalon je v hlavnej budove, vystavenej ešte v minulom storočí v štýle rokokovom. Budova nie vysoká, menovite na poschodí musia byť izby dosť nízke, súdiac po nevelikých oblokoch — zato je rozčapená na všetky strany. Sám Cursalon zaujíma nielen prízemie, ale i poschodie, kde sú gallerie pre divákov a chór zariadený pre hudbu. Dvorana je to pohodlná, priestranná a ozdobená nádherne: vyzerá imposantne so svojimi lustrami, zrkadlami a zlatými ozdobami. Medzi stĺpami sú pohovky dookola na vyvýšených miestach, potiahnuté červeným plyšom, na ktorých gardedamy presedia tolké hodiny v tichých rozhovoroch, alebo v rozjímaní o starých dobrých časoch. Tu sa dávajú koncerty, zariaďujú divadelné predstavenia, i prednášky. Divadelné predstavania dávajú ochotníci a podnet k nim dáva herec, alebo herečka, ktorý príkvitne zdakadiaľ do tohto zátišia a zase sa stratí. Pri koncertoch účinkujú speváci z opery peštianskej alebo viedeňskej, objednaní hádam naschvál. S nimi brilluje dcéra faraonova svojou virtuosnou hrou na piane. Prišla i akási spoločnosť z Viedne a zariadila seriu prednášok, medzi nimi i nezbytnú prednášku o Nansenovi s projekciami na stenu. Tieto predstavenia sa počínajú o ôsmej hodine; sluha z kaviarne pozýva k nim búchajúc na bubon, ktorého zvuk sa po celom Rohiči rozlieha. Ak nebolo už vonkoncom nič iného, po večeri bol aspoň tanec, i to celkom domáci. Daktorá slečna sadla za piano a začala polku a kto chcel, mohol ísť tancovať. Anima pri týchto tancoch málokedy bývalo. Sotva jeden-dvaja z mladých ľudí odhodlajú sa do tanca, i to sotva urobia dve-tri túry, hneď sa utiahnu k pohovkám gardedám. Majú pravdu — prišli sem nie na tanec, ale zotaviť sa. Tancu sa naužívajú dosť v Pešti, keď nebudú mať na nohách štýble s takými vysokými opätkami. Zato pri dievčatách vidí sa chuť do tanca. Madonna s okom naivným vyvádza diev-

čatá, jej oko sa zaleskne, celá bytosť ožije. I moja súseda z Füllhausu chodí sem často, ale ona sedí nepohnute, ako by každú chvíľu čakala, že sa na ňu obráti ciev apparátu fotografického, aby ju zvečnila pre daktorý Modenzeitung. Z pánov je ešte najživší pri týchto zábavách starý pán, ktorý sa osmelil narodiť práve v tom roku, keď sa rodila vlasti našej a celej Europe sloboda. No z neho majú druhé veľmi malý osoh, lebo on obletuje ustavične dcéru faraonovu. Dievčatá z týchto zábav, myslím, vracajú sa sklamané, s neukojenou túžbou a s omrzlosťou v srdci nad netečnými mladými ľuďmi. Taká mŕtva zábava unavuje väčšmi, než desať zábav veselých a animovaných.

Priateľ tichej, krotkej prírody môže sa tu cítiť dobre. Urobí desať krokov a už je v hore, pravda, hore bukovej. Len kde-tu je premiešaná dubovinou a na daktorom mieste najde sa tmavý flak jedľoviny, všetko mladej, nedávno sadenej. Útvarov divokrásnych, brál a priepadlísk tu nieto. Kopec do kopca, v údoliach lúky a v úbočiach záhon zemiakov alebo kukurice. I tieto nízke, neškodné kopce ovité sú cestičkami a chodníkmi, v pohodlných zákrutách, aby sa nespotil, kto chce vystúpiť do hora. Na nevelké dištancie rozostavené sú sedadlá a lavice, na bielo natreté, aby si na nich mohol odpočinúť pútnik a mal do čoho vyrezať srdce, alebo svoj monogramm. Vzduch je tu čistý, chladný, i keď tamvon slnce pečie, ak je oblačno, v hore je zima a vlaha.

Najhlavnejšia prechádzka je na Janinaberg. Tú už považujú tu za výlet. Vrch stojí hneď nad Rohičom a viac ciest vedie na vrchol. Hneď v prvé dni podnikol som i ja tento výlet. Za pol hodiny bol som na vrchu, vlastne poľane, kde je i filagoria. Rohiča sa vidí ztadialto iba kúsok; zato otvára sa s tamtej strany výhľad na ďaleko, kým ho nezamedzia vyššie vrchy a oblaky. Celý obzor je obsadený kopcami, na každom plášť hory bukovej, a len kde-tu jedľovej. Po úbočiach a údoliach belejú sa osamelé domce — kde-tu ich je skupina väčšia, kde je dedina. Skoro každý domec má svoj kostolík, biely s nevysokou vežou. Sotva odbila piata — na okolí ticho a pokoj. Slnce vyskočilo zpoza nízkych chmár; celý kraj sa vyjasnil, okúpaný v čistej rose. Tu sa ozval hlas zvona, jednoho, s druhej strany druhého — a o chvíľu ohláša sa zvonenie zo všetkých tých kostolíkov, ako by sa boly prebudily od slnca všetky zvony. Nuž pekne je na tejto Janine takto zavčas rána. Aspoň si sám, myseľ sa ti povznáša k výšinám a letí nekonečným priestorom, ako by cítila, že je tu bližšie k nebu.

Padol mi pohľad na stĺpy a trámy filagorie — myseľ sostúpila na nízku zem a zaoberá sa zas drobnými záujmami. Stĺpy a trámy sú popísané menami a číslicami. Tu i tu sa najde výlev citový, ktorým chcel uľaviť pisateľ srdcu. Jesto i srdc prebodnutých strelou a v nich iniciálky, akiste mien ženských alebo mužských s datumom. I tu bola láska predmetom, o ktorom každý najradšej uvažuje — ak vôbec uvažuje — na takýchto osamelých miestach. Koľko sa času vynakladá na tento jediný predmet, ktorý zaplňuje celý svet a hýbe tajnými silami. Nie darmo hovorí učený Nemec

v svojom diele „Ueber die verlorene Energie“, že je láska vrece, ale bez dna, v ktorom mizne sila drahocenného času, v ktorom sa drví a lomí energie toľko a toľko miliónov koňských síl a vrece je vždy len prázdne, nenásytné. Keby tú energiu vynaložili k dvíhaniu, zem by už bola vyzdvihnutá z pántov i bez čigy Archimedovej. A hovorí svätú pravdu, ako taký učený Nemec. Koľko sa jej len rozhádzalo do vetra v týchto rohačských horách! Kam padne oko: na strom, na múr, alebo operadlo lavice: všade tie srdcia vyrezané, všade mená, všade iniciálky. Daktorí dávno odpočívajú v Pánu, čo tu vyrezávali v potu tvári. Iní sú už dávno starci a stareny — plameň vyhasol, ohňa neostalo ani pod popolom a nejedno srdce zamlklo na veky, ktoré tu pod stromom tĺklo v rozochvení...

Pravdu má starozákonný moralista: Márnosť nad márnosti.

Nad ústavom hydropatickým dvíha sa „Triestinerkogel“. Akiste sa naň radi liepajú Triestinci. Kopec nenie vysoký, ale cesta naň je strmá — nech si ho majú tedy, ten svoj „kogel“. Je ich hodná kolonia. Nazdávajú sa tí ľudia, že nikto na svete nerozumie taliansky: ináč by sotva pretriasali na verejných miestach svoje intímne záležitosti. Alebo sa nazdávajú hádam, že každého zaníma vedieť, že slečna je „hrozne nervósna“ a jej sestra že má muža, ktorý by jej celkom iste rozohnal nervósnosť, lebo pred ním trasie sa všetko v dome. „Ani kanárik sa neopováži pred ním zaspievať.“

Pekná prechádzka je v aleji hneď na stranu od mliekárne. Ide temer vodorovne a vždy horou, ktorou neprebije slnce ani v pravé poludnie. Mena táto aleja dosiaľ nemala. Mlčanlivý pokrstil ju na aleju „delle tre grazie“. Prechodia ňou každý deň tri slečny a drozdi a vrabci dvíhajú sa zďaleka na krýdla pred nimi, lebo ich hlas počuť na ďaleko. Vedie cesta do doliny, kde sú ukryté domy o verandách a pavlačiach. Z údolia sa môžeš vrátiť druhou cestou na „Strasse nach Cerovec“. Tu uvidíš v hore učupenú villu „Jankomir“, ktorú neviem prečo neprekrstila slávna direkcia na: „Hänslsruhe“. Prídeš pekne k nášmu Füllhausu, lenže cestou uvidíš záhradu nášho kvetinára, potom magazín hasičského spolku, ďalej ešte stajne, v ktorých sú kravy Johanna Heeba a mulice slávnej direkcie a až potom príde Beamtenhaus, prilepený o chrbát nášho Füllhausu.

Keď vystúpiš z kúpeľa, najdeš všade nápisy, kade sa kde ide. To je konečne všade tak zariadené, odkedy jestvujú spolky turistické. Predpoludním sme neraz chodili alejou, ktorá ide temer rovnobežne s gaštanovou do hora, po jazero, úpätím Janiny. Do poludnia je tu obstojný chládok. Cesta je na miestach po rovine, na miestach ide do kopca. Nazvali ju „Seufzerallee“ a môj mlčanlivý ju pokrstil na aleju „dei sospiri“. Keď môže krstiť slávna direkcia, prečo by nemohol zas prekrstiť môj mlčanlivý! Ja som tvrdil, že sa volá „Seufzerallee“ preto, lebo sa tu prechádzavajú zaľúbení a tí vraj radi vzdychajú. Môj mlčanlivý myslí, že tu vzdychajú nie zaľúbení, ale hostia, ktorí po vode chodia sem na prechádzku. A kto vie, či jeho výklad nenie pravý. Voda táto na

lačný žalúdok a keď sa za ňou napiješ mlieka, spôsobuje hrozné žrenie.

Pri tejto vyviera i „Waldquelle", vlastne horký vyviera — železnou rúrkou sa cedí do mramorovej mušle. Okolo prameňa sú sedadlá, obsadené od rána do noci. Chudokrvné slečinky tu vyšívajú, alebo čítajú svoju Marlitt: tu i tu idú s fľaštičkou pod rúrku a vypijú primeranú dávku. Je to voda železitá, v ústach sťahuje, sťa alizarin. V Rohiči je všade mnoho detí, ale tu majú vrchovisko. Lietajú po hore, trhajú kvieťa, hrajú sa na schovávačku, alebo presýpajú piesok do malých nádobiek a motyčkami prekopávajú zem.

Na viac miestach tejto aleje môžeš čítať nápis: „Zum Jackelwirth". No všetky cesty, ktoré vedú k záhadnému krčmárovi, tratia sa kdesi v hore. Akási nechuť k veciam neznámym hatí nás, aby sme sa i my vyštverali raz do hora a presvedčili sa, čo to za Jackel. Počuli sme mnoho rozprávať o ňom a hanbili sa, keď sme museli odpovedať, že sme tam ešte neboli. Sám arcibiskup odporúčal nám mnoho ráz túto prechádzku.

V jedno poludnie prikvitol k nášmu stolu náš starožitník. Oznámil nám bez okolkov: „Dnes o 7. večer budeme večerať u Jackela. Vy choďte ta rovno — my ostatní sa vyberieme cez hory a doly a najdeme vás tam o siedmej. A vy" — obrátil sa ko mne — „objednajte hneď teraz večeru pre osem osôb, nech bude hotová."

„A čo objednať?"

„Kurčatá, to sa už vie."

„Dopečené a či à la tartar?" usmejem sa ja.

„Tam sú vždy dopečené, keď sa objednajú", ubezpečuje starožitník celkom vážne.

„No, uvidíme", pochyboval som ja.

„Uvidíte a uveríte", odpovedá on so zvláštnym dôrazom.

Po obede moji druhovia si ľahli, ja som šiel do kaviarne. Obzor je ešte väčšmi dotrhaný, než v prvé dni po našom príchode. Môže sa slobodne povedať, že ho čítajú dve tretiny rohičských hostí. Sezona sa blíži koncu, nahrnulo sa Horvatov mnoho po vykonanej žatve. So všetkých strán sa už ozýva horvatský hovor. Ba i sama kapella zahrá tu i tu: „Liepa naša domovina", alebo druhý horvatský kus.

Mne bolo ťažko vybrať sa do hory k Jackelovi; poslal som ta ochotného Commissionára, nech on objedná našu večeru. A mal som pravdu, lebo keď moji druhovia vstali, na mlieku sme si posedeli dosť dlho a potom už vybrali sa voľným tempom do hora, gaštanovou alejou, ku známemu jazeru a potom horou vždy napred. Cesta vedie patrne do okolia, ktoré sa z Janiny ukazuje, posiate kostolmi. S prava je dosť strmá úboč, s ľava zas hlboký jarok, plný mlák a bahna. Týmto jarkom napája sa to jazero tamdolu. Poetické to práve nenie, hoc i za jarkom zaraz nachodí sa hora jedlinová, veľmi pekná a už nie celkom mladá. Ani tú nenechali bez mena; nazvali ju „Fichtenhain", a fatálny jarok tuším „Eschenbach".

Keď výndeš z hory, už ti neprichodí ísť iba hrebeňom v pravo akýmisi skôr závozami, než cestou a tak prídeš „zum Jackelwirth".

Cestou najdeš ešte chutnú villu, takmer od päty do hlavy ukrytú medzi stromovím a liepajúcimi sa bylinami. Myslím, že tej zelene je tu až primnoho: skôr by sa zišlo trochu slnca a teploty, abys' dokonále ocenil výhodu toľkého chladu.

„Jackelwirth" má chalupu, ako ktorákoľvek tu z týchto chalúp roztratených po grúňoch a dolinách. Iba čo je čosi väčšia a ako mak výstavnejšia. No čo je hodno pochváliť, je dvor, rovný, vymetený, očistený a obohnatý živým plotom. V ňom jesto čosi stromovia, čosi viniča a chládok hotový, v ktorom sú rozložené stoly a stoličky. Je tu i kolkáreň, dosť v poriadku ináč, iba že miesto bubna končí sa matracom, do ktorého keď sa rozjedovaná guľa búši, musí „umrieť" bez ďalších príhod. Vo dvore je ešte domec drevený o velikých oblokoch, vyriadený, čistý. V páde dažďa neočakávaného — a takých dažďov sa tu triafa každý deň — môžu sa hostia sem uchýliť. Môj mlčanlivý, vidiac tento domec, rozveselil sa a s tváre mu zmizla všetka starostlivosť.

„My budeme tu večerať!" rozhodol zaraz, sadnúc za stôl. „Vonku bude o chvíľu padať rosa."

Pokorili sme sa bez námietky jeho strachu pred „otvoreným povetrím".

Prišiel i Jackelwirth sám, ten mysteriósny, a vysvitlo, že sa nevolá ani „Jackel", ale Božić, pochodí „z Hrvatskej", i hovorí pekne, pravým záhrebským nárečím. Dievčica, ktorá obsluhuje, nenie typ horvatský; je to Slovenka z Mariboru. Nemecky hovorí krajšie, než mnohý vyslanec na Reichsrathe, ako vôbec všetci Slovinci zabŕdli dosť hlboko do nemeckej kultúry. Ak vytiahnu nohy z toho bahna, no čižmy dosť ľahko v ňom ostanú. .

No pohľad ztadiaľto je ozaj utešený. Všade tie kopce s tmavými plášťami hory, korunované kostolíkmi a kde-tu i bielym kaštieľom; roztratené chalupy útvaru čudného s ostrými strechami a humnami na stĺpoch. Kto sa kochá v takom pohľade každodenne, či div, že stane sa lepším, bohabojnejším, vľúdnejším? Zato sa i náš Jackelwirth ustavične usmieva, keď sa okolo nás vrtí. Počasie je, že nemôže byť krajšie. Iba nad ďalekými vrchami, zatvárajúcimi obzor, čo sa začínajú dvíhať ružové hmly. Moji druhovia sú vo vytržení. Mlčanlivý banuje, že sme dávno nevyhľadali toto miesto: bolo krajšie, než potĺkať sa tamdolu po parku a po alejach. Umienil si, že odteraz častejšie prídeme na toto krásne miesto. No žiaľ — už nebudeme tu dlho.

V doline orie sedliak na svojich voloch, ktoré sa ledva hýbu a neraz i zastanú, ako by boly zadriemaly, opreté o svoje jarmo. Neďaleko záhona, ktorý preoráva, mu je dom so stajňami a humnom a druhými patričnosťami. V tomto peknom rámci zelenom a pri takomto osvetlení vyzerá ten domec skutočne ani na obrázku.

„Čiže mu je dobre!" zvolal môj druh, vždy zvedavý. „Poďme k nemu. Aspoň uvidíme, ako majú v dome!"

Mlčanlivý ostal v izbe kochať sa pohľadom na vidiek, — my dva pohli sme sa v dolinu. Chodník, vlastne je to závoz akýsi, je zašutrovaný väčším-menším kameňím a s oboch strán ťa chytá trnie

a šípovie za kabát. Príhoda veľmi dobrá zlomiť nohu, alebo ak si podnikavejší, i väzy. Môj druh vykrikuje, vysoké opätky sú ako stvorené k takýmto krkolomným výletom. Zpoza jednej zákruty vystúpila pred nás postava sedliaka, spotená, prihrbená.

„Gut' Tog!" pozdravuje nás, snímuc čapicu. Na nej je nápis „Kirchendiener". To je vysvetlením, prečo nás pozdravuje, ani čo by sme boli dakde vo Schwarzwalde. Oči mu svietia, ba trochu pozerajú krížom na tento svet zmotaný. Rozkročil sa, ako človek opatrný, ktorý hľadí zaujať stanovisko čím širšie. Tvárou sa mu lejú celé jarky znoja.

„Ťažká cesta, švagre, čo?" pýtam sa ho ja.

„Ajoj! Ledva odfukujem, môj pane!"

„Nič preto", ja na to. „Tamhore je Jackelwirth, vezmite si uňho zápinku."

Kostolník sa díva, čo to ja myslím. Díva sa, i keď sme poodišli, rozmýšľajúc nad mojimi rečami. Zrazu vypukol v smiech.

„Čo je, švagre?" pýtam sa ho ja.

„Pán sa ráči žartovať", odpovedá mi v smiechu. „Zápinka — znamenite!"

My sme ho nechali, nech sa smeje a teší svojej bystrej chápavosti. Došli sme dosť skoro na pažiť, ktorá je okolo domu a dvora sedliakovho. Vlastne dvora tu ani nieto. Dvor, to je celé toto pole. Vidiek je tu ohraničený, ako by sme boli v studni. Jackelwirth vyzerá ztadiaľto ako dáky zakliaty zámok, ukrytý v zeleni. Dom, ktorý nás zďaleka toľme vábil a sľuboval bohvie čo, zblízka vyzerá ako ktorýkoľvek domec rohičský. Podmurované fundamenty v blate, na nich drevený srub, krov špicatý zo slamy, oblôčky ako dlaň. V pitvore a pod ústreším smetí do členkov. Trochu ďalej stajňa bez oblokov s vyvrátenými dverami, okolo nej bahno s jamami, čo vyryly svine. Pri stajni stodola a cieň na stĺpoch, kde sú drva a poprekladané rebríky, na ktoré sa bude vešať kukurica.

„Čo by sme vošli dnu", povzbudzuje ma môj druh.

„Otvorené je — snáď budú doma", odpovedám ja.

V tom vyšla ženská z izby a stala vo dverách; sťa by nám chcela zahradiť cestu, aby sme ani nevideli tadnu. Na nás hľadí skúmavo, nie najvľúdnejšie. Niet v jej pohľade toho výrazu rozpakov a úslužnosti, ktorý by sa zjavil na tvári Zázrivky alebo Párničianky, keď by pred jej domom zastali neznámi ľudia. Ani nás neponúkne prejsť ďalej, ani sa neopýta, čo chceme.

Pozdravili sme ju a pýtame sa, či by nám dovolila pozrieť do izby.

„Gazdina nenie doma", odpovedá ona, nehýbajúc sa zo dverí.

„A kde je?" pýta sa môj druh, trochu prizvedavý.

„Išla do Slatiny."

„Slatina!" zvolal som ja. „I my máme Slatinu! A kde je táto vaša?"

„I vy ste zo Slatiny", odpovedá mi ona.

„Ah — v kúpeli! Ten sa tedy volá Slatina!" vysvetľujem môjmu druhovi.

No kým sme my takto uvažovali, ženská zmizla v dome a prichápila dvere. I závora šťukla na nich. Ostali sme pred domom sami, v rozpakoch a zahanbení.

„Pohostinná práve nenie“, žaluje sa môj druh. „Dalmatínka by nás bola prijala inakšie.“

„I ja myslím. No kto vie, či i títo tu nebývali kedysi, ako naši v Dalmácii — vľúdni, dôverčiví a úslužní. Možno, zmudreli z vlastnej škody a obanovali pohostinnosť. Najskôr od svojich susedov naučili sa takejto pohostinnosti a takým fajným manieram.“

„Darmo je — tento národ mne nenie sympatičný“, rozohrieva sa môj druh. „Ťažko by bolo privyknúť, keby tak prišlo stále bývať s nimi.“

„Nuž ani ja by neprivykol. V čerty táto uzavrenosť a nedôverčivosť! Ja môžem len ľutovať spolitosť, ktorá sa takto uzaviera a stráni. Koľko ju to stálo škody a sklamania, kým prišla k takejto opatrnosti? Lebo ľud je všade ako dieťa — dôverčivý, až priveľmi. Ja ho ľutujem, lebo to značí, že ho obkľučujú nepriatelia so všetkých strán.“

„Nie sme my vlci! A či vyzeráme tak hrozne?“

„Pravdepodobne bolo dosť vľúdnych, ktorí sa mu takto blížili ako my a pozdejšie ukázali zuby... Znak, že ľud vystúpil o jeden stupeň vyššie, keď sa cudzincov stráni. Smutný pokrok, to pripúšťam — ale pokrok je to predsa na rebríku kultúry: prvý stupeň sebaobrany...“

„Veru smutná kultúra!“ zvolal môj druh. „Zbavuje ľud práve najkrajších ctností. Ja mám radšej náš, ktorý je bez kultúry, zaostalý ešte.“

„A potom, zdá sa, že nemáme čo banovať, že nás odpravila nakrátko“, žartujem ja. „Izba nebola hádam vyriadená. Nuž radšej, keď si domyslíme, čo by sme v nej boli našli, než ísť tadnu. V kúte nehoráznu pec, v druhom ešte väčšiu postel, v treťom možno stôl, pri stenách lavice; po stenách snáď dáky obraz svätého. A kto vie, či nieto i rám s tanierми a krčiažkami. Môže byť všeličo ešte. Domyslite si, doplňte sami dľa svojho vkusu a zostane vám aspoň illúsia príveteivej sedliackej izby. A kto vie, či by sa nebola rozpadla na veky, keby sme boli nakukli dnuká!“

„To je pravda“, prisviedča mi môj druh. „I tento dvor odhora vyzeral inakšie, tak že sa nám zažiadalo v ňom bývať. A zblízka? Nevideli sme tejto bariny a hnojovky, nečuli tohto zvláštneho zápachu. Bolo inakšie! Žiadalo sa mi v takomto domci bývať, mať kravičku a chovať kačice a kurčatá. Teraz ma chuť prešla.“

„Vidíte: obraz nášho života v malom! Trochu illúsie, hodne namýšľania a ostatok? Vytrezvenie, sklamanie a odriekanie. Trpký to chlieb, tento chlieb vezdejší, čo nám dáva život: no konečne privykáme i naň a nachodíme dákusi slasť v jeho trpkosti. Duša otupie trochu, privykne na rany a údery; nadobudne si pomaličky toho, čo voláme životnou skúsenosťou a či múdrosťou... Dakto si ju nadobudne zaraz i vystatuje sa ňou. Druhý jej privyká ťažko a so škrípaním zubov. A najšťastnejší sú tí, ktorí sa jej nikdy ne-

priučia. Ostanú deťmi do smrti, ale si zadržia i svoje illúzie. Na tento domec pozerajú vždy len odhora, zďaleka: nepríde im na um ísť a prizerať sa mu zblízka. Veď i načo chodiť blízko, keď je i zďaleka dosť pekný? Oni majú usporené vytrezvenie a sklamanie...“

V takomto uvažovaní kráčali sme dohora, k Jackelovi. Jeho dom ako by bol poliaty roztopeným zlatom. Stojí hrdinsky, víťazoslávne medzi vlnami zelene, ktoré ako by naň hnaly útokom. No ani krása večera nás už nenadchla — boli sme oba nie práve dobre naladení. Konečne som ja pretrhol naše pessimistické rozhovory.

„Čo ma to zas nadišlo! Slávna direkcia by ma mala potrestať“, zvolal som so smiechom.

„A prečo?“

„Lebo som dal podnet k rozhovorom, ktoré sú nie curgemäss. Myseľ sa rozčulí, a rozčulenie pôsobí proti kúre. My sme vôbec mrcha ekonomi; zaoberáme sa nepríjemnými myšlienkami. Naše trovy padajú do vody, a keď sme chceli filosofovať takto naničhodne, mohli sme zostať i v Dalmácii.“

„To je pravda. Nemali sme sa vybrať sem nadol — to bola chyba.“

„A predsa máme jeden úžitok“, zvolal som ja.

„Ktorý?“

„Žena nevľúdna nás naučila, kde sme my vlastne. Veď my sme nie v Rohiči, ale v Slatine!“

„Slatina — to slovo má aspoň význam!“ zvolal môj druh.

„Omnoho lepší, než Sauerbrunn.“

I mlčanlivý sa zaradoval, keď čul o Slatine. On hneď robil i konsekvencie. V Dalmácii tiež jesto dosť miest, ktoré sa volajú Slatinou: to znamená toľko, že Horvati a Slovinci boli pôvodne jeden národ. Ja som mu pripomenul, že Slatín jest i u nás dakoľko, a on sa zaradoval ešte väčšmi.

„Vidno, že sme my všetci jedna bagáž!“ dodal s úsmevom.

O chvíľu sa dohrnulo ostatných päť, spotených, utrmácaných. Kým sme my tu vylihovali a vliekli sa pomaličky, oni zbrúsili bohvie koľko hügelov a kogelov. Na čele karavany vykračuje, ako vždy, starožitník s klobúkom v tyle.

Nastal nový ruch. Dievčina donáša kurčatá, skutočne dopečené. Kožka na nich sa červená a vôňa sa šíri po izbe. Božič donáša svoje vínko, ľahučké, kyslasté, no aromatické. Privykli sme mu, i obľúbili si ho; zdá sa nám teraz už i dosť tuhým.

„Najprv kus šunky“, rozkazuje starožitník. „Šunka sa neprotiví kúre, ja sa ufám“, obracia sa s úsmevom ku mne.

Večerali sme, i to prvý raz kurčatá upečené ako patrí. Všetci sme okriali; môj mlčanlivý tiež zasahuje do rozhovoru i smeje sa. Mne a môjmu druhovi rozplynul sa tiež pessimismus, ako hmla na slnci. A ubezpečujem, že ani jeden z nás nešiel ďalej od štvrtky. Treba to vyzdvihnúť, aby nepovedal dakto, že sme nazreli hlbšie do fľaše.

„Hla, účinok dobrej večere!“ zvolal som ja. „S plným žalúd-

kom filosofuje sa hneď akosi šikovnejšie. Ani svetový názor nenie toľme čierny."

„No, konečne, že to nahliadate!" poznamenal starožitník. „Po večeri dobrá nálada — to je znak, že je trávenie v poriadku. Kto má na príklad katarrh, práve po obede chytá sa ho čierna nálada a trvá obyčajne do polvečier, kým trvá trávenie. Nuž to všetko vieme my zo zkúsenosti. Dnes chvalabohu i v tomto ohľade máme sa lepšie: nemusíme sa triasť za každý kúsok, čo užijeme, že nám zaškodí. Kto chceš byť spokojný, dávaj si pozor na žalúdok. To je mravné naučenie."

„To je františkánske pravidlo života!" zvolal môj mlčanlivý. „Držia sa ho verne a i prospievajú. Či ste videli kedy frátra, aby nebol zdravý, ako buk? Pravda, tento náš tu, ten sa neráta. On sa nedržal regule, zato i ochorel." To sa vzťahovalo na mnícha, ktorý tiež prišiel sa liečiť do Rohiča a vyzerá dosť chudorľavý.

No treba, keď sme sa potúžili večerou, predstaviť i našich nových druhov, s ktorými spoločnosť dosiahla číslo osem. Dvaja sú noví hostia a to z hlavného mesta našej Dalmácie. Oni prišli po tieto dni — len čo začínajú sa orientovať a vžívať do nových poriadkov a nového spôsobu života. A sotva sa i vžijú; onedlho budú musieť opustiť náš tichý Rohič, a či už našu Slatinu. Treba podotknúť, že táto večera u Jakela odbavovala sa v ostatné dni nášho pobytu, i vôbec tunajšej sezony. Sezona visí už vlastne o nitke. Ak sa shrnie oblakov a spustí za dakoľko dní dážď, v Rohiči zachladí natoľko, že hostia budú musieť zutekať. Slávna direkcia totiž nezariadila ešte v hlavnom parku „ohrievárne", ktoré by sa i dnes zišly tak do 10. hodiny ráno. Pred východom slnca vie už byť i 7° C., čo nenie temperatúra práve prelnaná. Naši noví druhovia prišli do Rohiča zachytiť takrečeno len chvost sezony. Ostatne oni sa vybrali z domu na cesty a náhodou zapadli sem a mienia tu vybaviť svoju cestu a vrátiť sa v pokoji. Jeden z nich je človek tichý, ktorému mier a pokoj ide nadovšetko, lebo ten prevyšuje všeliký rozum ľudský. Málo on dbá o beh sveta a zvlášte sveta rohičského. Povaha v sebe zatvorená, skromná, ktorá nerada ide do výkladu so svojím tovarom a skvostami a tým menej na verejný trh sa vystavovať. Tak sa môže každý človek vyvinúť — dakto by povedal, zakrpatieť — ak žije osihotene uprostred mesta nevelikého, ale veselého, ktoré na spôsob talianskych miest je trochu ľahkomyseľné a hádam privelmi upriamené sháňa za pôžitkami. A zvlášte človek, ktorý je vedený k meditácii už či svojou utiahnutou povahou a či i povolaním. Zato jeho druh je ducha živého, veselého, expansívny, ako by sa riekło. Jemu treba života, ruchu, veselosti. Po každej večeri s protestami a šomraním poberá sa do svojej cely, hromžiac na jednotvárnosť rohičských večerov. Veď v Zadre vlastne o deviatej večer počína sa život, promenády a zábavy a večeria sa o jedenástej, alebo práve o polnoci. Dosť sme sa natrápili, kým sme ho priučili večerať o ôsmej — bolo treba ho volať, prehovárať a vábiť. Do Cursalonu ide každý večer — môj druh má ho v podozrení, že si i zatancuje. No on sa bráni, že má

doma rodinu, ktorej každý deň posiela pohľadnice. Jeho druh mu vyhráža, že bude naň žalovať, keď sa vrátia domov.

„Eh — čo žalovať!“ bráni ho starožitník, „keď pestuje náladu dľa predpisov! I ja som hodil myšlienky a starosti do mora, príduc na Rjeku. Na zpiatočnej ceste nepochybne ma najdú a prilepia sa na mňa a už sa ma nespustia. Vzal som s sebou iba humor. Verte mi, všetko druhé je zbytočná batožina v kúpeľoch. Humor je nadovšetko a bezstarostnosť. Voda lieči, ale ja myslím, lieči i povetrie; liek je i pohyb a najväčší liek, že mi nepríde o ôsmej ráno môj Ante a nespýta sa: „Kedyže spravíme tie sádrové odlitky pre berlínske museum? I ten kus XII. b. nepasuje, hospodáru, kam sme ho položili...“ Toto, hľa, mučí, trápi, zjedá a rozčuľí nervy. Kdežto takýto rozhovor po večeri, tento utešený vidiek, tento horský vzduch a naostatok i tá pieseň našich bratov z Banoviny, čo sa ozýva — to vám je, deti, liek pravý, balsam hojný. Zabudneš na chvíľu aspoň, že sa nachodíš v údolí plaču a vzdychania...“

Tamvon sedí za dlhým stolom veliká spoločnosť Horvatov. Večerala v živom rozhovore, a teraz si nôti: „Ti si moja, moja, moja...“

„Všetko by sa dalo premôcť“, ozval sa môj mlčanlivý, „i trapy a starosti: ale naša muzika nie, to už nie.“ A tu vzdychol zhlboka, ako by chcel so srdca odvaliť ťažký kameň. „Ona ma trápi, socia do melancholie. Keď ti duša počne okrievať, povznášať sa myslou — tu ti hneď chorál, alebo ouvertura! Znovu si pod závozom, v ríši melancholie. Ja by najradšej, keby hrala v noci, lebo vtedy spím. No i takto odospím aspoň pol raňajšieho programmu.“

„To vám je vysoká hudba“, vysvetľuje mu expansívny. „Wagner, Haydn, i druhí — nie blázon! A Beethoven k tomu — všetko majstri, hviezdy prvej triedy!“

„No nech tam hrajú vysokým. My úbohí nervósni, my bažíme za dačím druhým.“

„Tak je to“, rozkladá starožitník, „vysoká hudba nám laikom je fádna.“

„Veru“, zvolal som i ja, „keby tu bol náš Pifo, videli by ste, ako by vám on rozohnal driemoty.“

„To sa rozumie“, potvrdzuje expansívny, „národná hudba obveseľuje.“

„Ja som sa na ňu tešil“, dodal som ja. „Po kúpeľoch inde hrajú cigáni, očakával som ich i tu tým väčšmi, že je toľko hostí z Uhorska. A ono sklamanie, čuť fapše a trúby.“

„A či ste čuli včera dervišský tanec?“ spytuje sa pán sekretár. „To bol kus dosť interessantný.“

„To je viac bravúra, než umenie“, odpovedá tichý zo Zadra. Napodobňovanie vetra, schválna disharmonia, prebíjanie jednoho inštrumentu cez druhý, akési vrenie a hučanie — to je viac kuriosum.“

„Ale zato cítiš život, ruch“, vysvetľuje expansívny, „a úlohou umenia je vzbudiť náladu. Na prostriedku pritom nezáleží. Keď

som počúval ten kus, zdalo sa mi, že skutočne vidím tancujúcich dervišov."

„A či ste ich videli kedy?"

„Ja nie", odpovedá on.

Tu vysvitlo, že starožitník videl dervišský tanec v Carihrade i Kaire. Z tanca prešiel na svoje cesty Orientom, Gréckom a menovite Palestínou. My sme ho počúvali s napnutosťou; zaujímal nás i predmet a nadovšetko spôsob jeho rozprávania. V jeho ústach i najobyčajnejšia vec dostáva zvláštnu farbitosť a čo by pri inom nebudilo pozornosti, uňho znie ako frappantná zvláštnosť.

Ani sme nespozorovali, iba keď sme sa našli v tuhej hádke. Či sa má prednášať v gymnásiach latinská a grécka reč? Proti klassickým rečiam ozval sa jediný expansívny; proti učeniu v tej forme, ako sa učí v stredných školách: grammatika mu je veda suchopárna, ktorá ubíja ducha a nenapomáha jeho vývinu. Forma konečne nerozhoduje, ale vec, obsah je dôležitý. A ten sa dá osvojiť i z prekladov.

Na obranu klassických rečí poprinášali sme všetky dôvody, čo sa dajú predniesť. No starožitník oboril sa naň tuho a omráčil ho svojimi dôvodami.

„Nebojte sa", zakončil svoje vývody, „príde čas, kde zas uvedú latinskú a grécku reč do škôl i v Uhorsku. Nemci, Francúzi a Angličania môžu sa bez klassických rečí zaobísť, ovšem nie na dlho, ale aspoň dakoľko desaťročí. Ich literatúra beztoho presiaknutá je duchom klassickým, žila a dýchala ním cez storočia. No vzdor tomu i u nich nastane čas, keď spozorujú, že literatúra klesá, jej obsah je štúply, zovšednel a výtvory literatúry sú mĺkve, suchoparné, bez ideí a nadchnutia. V Uhorsku bolo prinajmenej predčasné zatvoriť všetky prameňe, z ktorých mohla čerpať mladá literatúra sily a podpory k rozvoju. Je pravda, že sa v gymnásiach málokto naučil hovoriť latinsky, a ešte menej grécky — no naučil sa mnohý myslieť, a čo je hlavná vec, naučil sa hľadieť na veci iným spôsobom, tým, ako to vedeli len starí. A ak nie druhé, oboznámil sa s ústrojstvom svojej materinskej reči: a to je výhra nesmierna. A preklady? Ani najlepší preklad nenahradí originálu."

Bolo neskoro, keď sme sa počali hýbať. Prvý raz, čo sme sa odvážili do tejto hodiny byť vonku. K tomu je tma, a ide sa horou, cestami dosť neschodnými: bolo treba, aby nám svietili, kým sa spustíme dolu, pod gaštanovú aleju. Božič má zvláštne svietniky, s cylindrami sklenenými — vidno, že každý deň musí odprevádzať takýchto nesvedomitých hostí. Ostatne v Rohiči je tak ticho, že môžeš svobodne so sviecou chodiť i bez cylindra a vietor ti ju nezadúchne. Gaštanovou alejou nám už bolo ľahko trafiť do Slatiny i bez svetla. A kráčali sme vzdor tme dosť rezko, lebo sa spustila hmla a vlhká zima preniká do kosti.

Direkcia sa vynasnažuje, aby hosťom krátila dlhú chvíľu a rozháňala nudu. Za Annenbálom v jednu nedeľu bola slávnosť storočného jestvovania kúpeľa, t. j. slávnosť na pamiatku toho, že zemský snem ríšsky vzal Rohič pod svoju správu. K slávnosti sa

temer celý týždeň robily prípravy. V parku stavajú búdy z dosák, ktoré sa čudne vynímajú pod stromami a po trávnikoch. No i na ne sme behom týždňa privykli. V nedeľu ráno našiel som celú armádu sluhov a druhých robotníkov v práci. Hostia ešte spia a keď vyšli zo svojich bytov, zadivili sa búdam ozdobeným zeleňou a kvietím, ovešaným všakovými ozdobami. Na našom Füllhausi ohromný plakát zvestuje promenádovú muziku, tombolu, dobročinný bazar, confetti a coriandoli, predstavenia a druhé podobné zábavy. Predpoludním má byť slávnostná omša v kaplici a popoludní slávnostná reč pred direkciou. Čistý výnos tejto slávnosti má sa obrátiť „na dobročinné ciele".

Cez deň sme vyrozumeli, že tie „dobročinné ciele" sú nič iného, ako Schulverein, ktorý má v Štýrsku veľmi príčinlivú filiálku, i v samom Rohiči, vlastne Slatine, vydržuje nemeckú školu. Je nad Wienerhausom, na Rosenhügeli vo veľmi krásnej polohe. Zdola vyzerá ako chutná villa v tôni jedlí. Navštevujú ju deti sedliacke z okolia, ktorých rodičia sú odvislí od slávnej direkcie.

Slávnostná omša začala sa o deviatej ráno a odslúžil ju kaplán od sv. Kríža. Pod omšou hrala naša kapella. Na ďaleko do hôr sa ozývajú hlasy trúb a vzbudzujú illusiu organa. Kaplica je plná sveta, totiž panstva, tak že kapella zaujala miesto pred kaplicou. Pred ňou kľačí veliký zástup ľudu, po cestách a chodníkoch i po trávniku, modliac sa z gruntu srdca. Nepýta sa tento pobožný národ, čo znamená tento slávnostný ruch; on sa jednoducho dohrnul na služby Božie, poslúchajúc výlučne vnuknutie srdca svojho. Po omši roztratí sa zas po svojich osamelých domoch a chalupách v okolí.

Hneď po obede začaly sa schádzať okolité panské rodiny. S verandy kaviarne vidno pod chvíľou bričky, landanery i starosvetské batáre, ako sa zastavujú v hlavnej aleji a vysýpajú dedinskú intelligenciu, ktorá sa s chtivosťou hľadí vmiešať medzi kúpeľných hostí. No nemožno nerozoznať ich od hostí, menovite dámy, v ich hodvabných šatách, obťažené hrubými rezazami a massívnymi zaušnicami, odrážajú sa priveľmi od našich dám, oblečených viac jednoducho, ale elegantne. I ľud z okolia zas prihrnul, aby videl veci, ktoré prísť majú a napásol oči na svetskej sláve. On sa nemieša medzi hostí. Obsadol sedadlá v hlavnej aleji a obstáva oba kiosky, menovite Tempelquelle. Pozoroval som daktorých sedliakov a žasnul, koľkú hrúzu vody vypijú takto po obede. Pristupujú jeden za druhým so svojimi pohármi, vypijú ho na dúšek a zase sa vracajú, bohvie koľko ráz. Vodu považujú za universálny liek; v zdraví ju pijú ako profilaktický prostriedok a v chorobe ani nevolajú doktora, ale jednoducho lieča sa sami svojou vodou.

Keď moji druhovia sišli po svojej sieste dolu, park už bol plný. Šli sme, ako obyčajne, na mlieko, kde sú všetky stoly obsadené. So všetkých strán maďarský a nemecký hovor; my jediní, čo tu hovoríme horvatsky. No Mici nám zaopatrila miesto, svojím stálym hostom. Najviac pozornosti venuje mlčanlivému, on je najlepší konsument mlieka. Jemu vyzradila, že vie dakoľko slov ta-

liansky, vie i načítať taliansky, ale len do päť. A keď sa jej on prihovára taliansky, ona ho ubezpečuje: „Ja tak rada taliansky!“ vykrúcajúc oči hore medzi koruny dubov.

Pán kanonik je, ako obyčajne, dobrej vôle. Mlčanlivý i pán dekan zabudli, že každý okamžik, čo prejde, približuje nás k hrobu. Po cestách a chodníkoch prechodia sa dámy, na dedinských šuští hodváb, ligocú sa reťaze a náramnice, blyštia sa vlasy, pomastené pomádou a prihladené. I naši hostia všetko sú v sviatočnom, daktoré dámy vyobliekaly sa do najelegantnejších šiat. Sluhovia behajú sem a ta — snášajú a roznášajú, čo kde chybí. Prešly v rade i školské deti z Volksschule, čo je na Rosenhügeli, vyvaľujúc naivne oči na neobyčajný ruch, čo vidia na okolo. Každého hosťa, popri ktorom prejdú, pozdravujú ponížene s „Guten Tag“. Slovom — niečo sa chystá.

My s mojím druhom, ktorý zvedavým okom stopuje tento ruch, ako i ja, zamieňame významné pohľady; povzbudzujeme jeden druhého. „Treba by sa bolo hnúť!“ stojí nám obom napísané na tvári. No mlčanlivý pohrúžil sa s pánom dekanom o politických pomeroch v našej Dalmácii — téma, z ktorého sa už nevymotajú do večera. A my dvaja s resignáciou ostávame na svojich miestach. No onedlho sa ozvú mocné akkordy velebnej „Gott erhalte“ tam od parku. My so zvedavým druhom pozreme jeden na druhého, kývneme hlavou a bez ďalších rečí poberáme sa ta, odkiaľ dolieha muzika.

Pred direkciou zástup dedinčanov, ledva som prekliesnil cestu pomedzi nich. No oni, zbadajúc hostí, ustupujú. Tak sme sa dostali ku kordonu hasičov a zastali. No hasič nám dovolil, vlastne ponúkol vojsť na prázdny priestor pred direkciou. Zvuky hymny doznely, ohlásilo sa: „Hoch! hoch!“ Vidíme pánov v uniformách, vojenských a úradníckych, i vo frakoch, ako potriasajú ruku jeden druhému. A už celá spoločnosť pánov v uniformách a vo frakoch poberá sa v dolinu hlavnou alejou. Hasičia sa zošikovali, trubač zatrúbil a už kráčajú vojenským krokom cestou popri Füllhausi k svojmu arsenálu. Dedinčania prv sbití do hrče, rozsypali sa na skupiny a poberajú sa zas ku Tempelquelle zapiť si žiaľ vodou.

„Tedy zase neskoro!“ vravím ja môjmu druhovi, keď už i školská mládež, zase v rade, odišla. Čosi ako škodoradosť ozýva sa vo mne. Môj druh, vidím, durdí sa.

„Ako vždy, tak i teraz i naveky — vždy len neskoro!“ zvolal on rozhorčený. „Sedia v hlúpej mliekárni a ustavične tá prekliata politika! Čo má politika do činenia s Rohičom! Aspoň tu abys' mal od nej pokoja! Ale nie — vo dne v noci ťa prenasleduje.“

„A čo si počnete!“ začal som tešiť rozhorčeného. „Bez politiky nemôže sa ani mlieko piť. A potom žijeme v Austrii — a Austria tiež vraj sa oneskorí vo všetkom.“

Môjho druha táto potecha rozčulila ešte väčšmi. Znechutení pobrali sme sa zas ku mliekárni.

„A my sme videli slávnosť!“ zvestujeme im. Bez predbežného dohovoru sme im opísali, aká bola slávnostná reč, čo odpovedal na

ňu zemský hejtman, ako vyzerá miestodržiteľ a aký je gróf Attems, potomok toho tam na kopci; aké boly dámy, aké maly toaletty, i akú daly komu kyticu. Vôbec opísali sme im všetko. Náš opis najväčšmi rozčulil pána dekana — a v tom záležala naša náhrada a naša pomsta.

V parku sa medzitým prichystalo všetko k tombole. Prišly i k nám vyparádené slečny a núkajú nám karty. Medzi nimi paraduje faraonova dcéra a druhé slečny krajanky. Vydierajú horlivé prínosy v prospech Schulvereinu a vystatujú sa, ktorá ich sosbierala viac. Keby mala slávnosť Emka, v jej prospech by sa ustávaly s tou istou horlivosťou. Konečne Schulverein a Emka alebo Femka je tá istá vec a nedá sa odškriepiť, že Nemci a moji krajania Maďari sú prirodzení spojenci a úprimní priatelia jeden druhému. Spoločné sú im ideále, národná povaha a konečne i ašpirácie i spôsob pokračovania: šíriť sa, zveľaďovať na úkor druhých. Preto sa doplňujú, pomáhajú jeden druhému, ako tieto krásne krajanky tu v Rohiči pomáhajú štýrskym Nemcom. Oni budú držať dovedna vždy a všade a nerozlúči ich nič na tomto svete.

No jesto tam i dakoľko slečien z Banoviny, snáď i zo samého bieleho Záhrebu, medzi tým pestrým kŕdľom, čo predáva karty do Tomboly a kvieťa v prospech Schulvereinu. Dobrovoľne pletú korbáč, ktorým budú Švábi šibať tento ľud, beztoho už dosť usužovaný. Dobrovoľne — veď v Rohiči nesedí gróf Khuen-Héderváry, aby dal „tatici“ pokyn, že jeho dcéra má účinkovať na takomto dobročinnom bazári. I mazna lieta celé popoludnie Rohičom sťa zjašená, prosí, dotiera, natíska svoje kvieťa a s rozkošou shŕňa šestáčky vyžobrané i od Horvatov. Pohodlná mamica hľadí s rozkošou na svoju maznu a s hrdosťou rozmýšľa, čo to vykvitne z nej, keď sa už v krátkych sukničkách takto činí... Čakali sme, že príde i k nám, no neprišla. Kňazská spoločnosť ju akiste odstrašila a osvobodila od veľmi posolenej papuľovej omáčky. Držala i nás nebodaj za zlomok Strossmayerovho krúžku.

Všeobecnú pozornosť vzbudila zdvorilosť slávnej direkcie, ktorú preukázala svojmu najstaršiemu hosťovi. Na všetkých domoch vejú zástavy na oslavu zriedkavej slávnosti, iba na Wienerhausi nenachodí sa ani jedna. Biskup iba čo ráno prešiel parkom, viac sa ani nezjavil.

Načervenali sa dosť moji druhovia z Dalmácie predo mnou za svojich bratov z Banoviny. „Nerobte si z toho nič“, teším ich ja. „Nielen Horvati — všetci sme my takí. Takéhoto tovaru najdete dosť i u nás, i horšieho ešte...“ Na svoje ospravedlnenie mohol som doniesť iba to, že my nemáme autonomie, nemáme celej legie gymnásií a reálok a ženských ústavov, ani university, ani akademie. Keby nás presadil znezrady do Horvatska, myslím, táto maznavá žaba sotva by predávala kvieťa v prospech Schulvereinu a jej mamica sotva by rástla od radosti nad ňou.

Nuž bol to deň hlbokého poníženia, nás, inferiornej rasy, pred statočnými a solídnymi Nemcami a rytierskymi Maďarmi. Koľko ráz sme prešli hlavnou alejou a zas vyšli von, do Božej prírody, od-

dýchnuť, pookriať trochu, kým tu rozlieha sa hurhaj a jasanie. Páni mladí a starí, veselí i vážni prechodia sa hore-dolu s číslami na kabátoch, čo im pripäly slečny. Dve počerné v šatách postillona, s trúbkou a čiapočkou tmolia sa v zástupe, roznášajúc telegrammy a deliac ich pánom dľa čísel na kabáte. Duchaplný vynález — vtipné dopisovanie, hádam i milostného obsahu medzi mladým svetom a to pod záštitou matky Germánie. Medzitým na tomboli vychodia ambá, terná a quaterná a očakáva sa quinterno. Pán Quartiermeister v gala vytahuje čísla z vreca, sluha stavia ich veliké na šteláž, aby každý i zďaleka videl, ktoré sa číslo vytiahlo. Sluhovia zas nafahujú medzi stromami dróty, na ktorých budú viseť dnes večer pestré lampionky. Ohnivé pohľady, mnohosľubné úsmevy, koketovanie, tak veru vyzerá dnes náš tichý, zasmušilý Rohič. Ani čo by ho bol čert preletel znezrady!

No i svetlý okamžik v našom ponížení. Tam shora odkiaľsi spustily sa sem do Slatiny kŕdle národa. Ženské v krásnych opleckách, nádherne vyšívaných; mužskí vo vykasaných košeliach, širokých gatiach s okrúhlymi klobúkmi. Dochodia kŕdľami, sťa lastovice, sadajú na trávnik, neďaleko Tempelquelle pod košaté stromy. To sú bodrí Zagorci, z Horvatskej, živí, veselí. Nie sú to pošmúrni Slovinci, farbaví a nevšímaví. Títo tu so záujmom pozerajú na toto čudné mesto, akoby vyčarované medzi horami, na elegantnú čvargu, ktorá sa doň sbehla so všetkých strán sveta a tu sa v parku mieša, mrví a rozhadzuje.

Rozložili svoje torby a košíky s merindou, posadali do skupín, pani kmotra s pani kmotrou a vynukujú jeden druhého ani naši Slováci dakde na jarmoku, alebo na hostine. Všetkým v rukách sa belie chlieb a či skôr koláče doma pečené; zapíjajú ich vodou z Tempelquelle, ktorá sa míňa na krčahy. Vína z nich nepije nikto; ostatne šumivá studená Tempelquelle bude im tochu pripomínať víno.

Odpočinuli si, posilnili sa a už sa dvíhajú a poberajú ďalej svojou cestou. Teraz už zjavne vidno, kam tiahnu. Popredku sa poberá vysoký chlap a nesie kríž ovenčený, za ním kráča celý zástup, chlapi holohlaví, odriekajúc modlitby. Zatiahli hlavnou alejou, pomedzi jarmaročný hurhaj a smiech — no aspoň na chvíľu umĺklo všetko; prestalo vykrikovanie, všetko zvážnelo, ako by bolo dýchlo výstrahou znamenie kríža na rozpustilú čeľadku.

Po večeri, keď dobre zotmilo, ozvala sa Promenadenmusik. Obecenstvo chodí hlavnou alejou; mladý svet na stretnutí bojuje koriandolami medzi sebou. Daktoré populárnejšie postavy majú týchto pestrých papierikov plné vlasy a plné šaty. Bojuje sa dosť vytrvale; čo treba podotknúť, je, že dámy sú agressívnejšie než páni. Pestré lampiony kmitajú mdlým svetlom, v ich osvetlení len čo môžeš rozoznať tváre vyhriate rozčulením. No vzdor tomu málokedy sa stane, že by sa ktorá amazonka pomýlila a začala boj s osobou, ktorá jej je lahostajná. Iba Mici z mliekárne je nepredpojatá. Hodila sa do parády, klobúk jej stojí veľmi effektne na stranu a hádže koriandoly do každého, kto sa k nej priblíži.

No vzdor tomu nenie tá zábava tu tak rozpustilá ako bola

v Splite týchto fašiangov. V utorok fašiangový bola prvá bitka na Gospodskom trgu a pozdejšie v kaviarni. Hádzali cukríkmi na hrste, tak že sa ich minulo na centy v ten jediný deň. V kaviarni porozbíjali sviecne a zrkadlá, jednu dámu len toľko, že nezabili do smrti. Medzi confetti zamiešalo sa akosi závažie 10-dekové a šuchlo dáme popri samej hlave. A v reštaurante bola už naozajstná orgia. Okolo desiatej som ta vošiel, že na večeru. Našiel som tváre rozpálené ohňom boja, oči zjašené, pósy vyzývavé. Bitku vyvolali dôstojníci eskadry, ktorá práve priplávala z Poly a manevrovala okolo Splita a ostrovov. Medzi nimi a dámami lietajú confetti, ale i celé klbká papierových stužiek, navíjajúc sa okolo sviecňov a lustrov a padajúc do ľudí i do tanierov. Naostatok vyšiel ktosi na galeriu a sype do nás confetti a hrach na merice. A keď sa minul hrach, prevrhol na schodoch galerie škriňu s prázdnymi flašami, ktoré sa rozsypaly po schodoch s pekelným treskom a hrkotom. Trvalo mnoho dní, kým očistili reštaurant a kaviareň z confettov, ktoré rozdupkané a mokré, pretvorily sa v lepkavé cesto. Na Gospodskom trgu i v pôste ľudia padali od klzkej massy, rozmazanej po dláždení.

V Rohiči toho nebolo toľko, hoc na druhý deň ráno bolo rozhádzané koriandolí skoro do členkov v celej hlavnej aleji.

Druhá taká slávnosť bola v deň narodenín cisárových. Čistý výnos je venovaný v prospech k. u. k. Militärcuranstaltu, ktorý stojí na nižnom konci našej Slatiny, naplnený hosťami officiermi. Zúčastnili sa všetky osoby officiósne, i známejší hostia. Vyrukovaly parádne Waffenrocky i fraky so všetkými hviezdami a vyznačeniami. V sobotu večer bol ohňostroj v parku; veľkolepe sa vynímal medzi zeleňou stromov; illuminácia celej Slatiny, kde vynikala zvlášte kaviareň, zaplavená svetlami, na fronte monogramm cisárov složený zo svetiel. I Strossmayerov balkon osvetlený a ozdobený je nádherne; no biskupa už v Rohiči nebolo, pred dakoľko dňami vrátil sa do svojho tichého Djakova. Banda s hasičmi v čele kráča po parku, vyhrávajúc „Gott erhalte“; park sa černie, pokrytý massami ľudu a hostí. Trošku poprcha — no to nekazí zábavu, ba ešte stupňuje effekt veľkolepého osvetlenia.

Ráno o deviatej sa slúžila zas slávnostná omša. Zas ju doprevádza kapela na trúbach, zas ohromný zástup národa kľačí pred kaplicou a skrúšene sa modlí. Aké to veľkolepé divadlo, aká to ovácia so strany tohto ľudu, tichého a zádumčivého, keď sa tak z hĺbky srdca modlí za svojho cisára. O tejto sa veru nedá povedať, že nenie úprimná, že je vypočítavá.

Po omši nové divadlo. Defilujú úradné osoby a vynikavejší hostia špalírom ľudu. Mnoho medzi nimi takých, čo majú na prsiach vysoké vyznamenania a včera prechádzali sa skromne v plátenej čiapočke medzi nami, všednými hosťami. Mnoho ich medzi nimi v generálskych uniformách, ktorí včera chodili v skromnom civili. A mladí poručíci, trochu zoslabení komplikovanou kúrou rohičskou, odložili palicu a dáždnik, s ktorým včera koketovali na promenáde, pripásali svoju šabľu a zakášajú ľavou nohou schneidig, ako to vedia len naši poručíci.

Popoludní zas ten istý ruch v parku a hlavnej aleji, zas vidiecke dámy v hodvábe s ťažkými zlatými retazami, zas tá istá rozčulenosť pri tombole. Tento život, tento ruch nemôže prudsiť ani naša Curcapelle, ktorá od rána vyhráva všetko vážne kusy, v každom musí byť motív z hymny cisárskej.

A večer parádny ples v Cursalone.

Z galerie sa rozvíja pred očami skvelý obraz. V ňom prevládajú uniformy nad civilom. Poručíci majú sa veselo okolo rohičských krásavíc. Generáli a vôbec šarže od majora stoja stranou a prispievajú ku lesku osvetlenia svojimi blýskavými plešinami. Faraonova dcéra je tiež tu, ale akosi ztratená. Nieto pri nej jej rytiera, ktorý sa bol osmelil narodiť práve v tom roku, keď sa narodila svoboda vlasti našej i celej Europe. Zmizol z Rohiča, nevedieť kedy a ako — dosť na tom, nikde ho nevídať. Teraz možno zasiela pohladnice svojej zbožňovanej. Možno, že odchodom z idyllického Rohiča pretrhol i idyllu, ktorá sa mu v srdci zrodila na podzimku života.

Madonna vyniká. Dostavila sa v bielych šatách, vypočítavá šelma — cele jednoduchých. Obliehajú ju samí officieri — najvytrvalejšie dvaja poručíci. Jeden z nich je fidelný, akiste syn daktorého „šljivara“ (sedmoslivkár) z blízkeho Zagoria. Rád hovorí i horvatsky v milom dialekte zagorskom. Takýchto dôstojníkov, dobrých, veselých mužstvo obyčajne zbožňuje. No druhý je duch vyšších letov. Drží nesmierne do uniformy, i keď je v civili, zakáša ľavou nohou dľa predpisu. No viac než do uniformy, drží do svojich fúzov. Stoja mu dohora ako štetôčky — zalomí hlavu neraz a šibne okom nadol, či sú štetôčky ešte tam. Madonna sa ešte nestačila rozhodnúť ani za jednoho z nich. Pohybuje sa opatrne medzi týmto krížovým ohňom; nerozhodla sa najskôr preto, že zásoba ohnivých pohľadov stačí u nej pre oboch, ba ostane i pre obyčajných smrteľníkov v civili.

Muzika hrá, dvorana pláva v nádhere svetiel a pozlátky. Plecia našich troch amazoniek blýskajú po dvorane v obratoch ľahkého valčíka. Blondína obliekla tmavé hodvabné šaty, venec ruží sa tiahne od pleca až k pásu. Jej biela pleť mocne sa odráža od tmavých šiat a mohutné poprsie pripomínalo by figuríny z výkladov, keby sa hruď nevlnila od ťažkého dýchania a oči neleskly opojené rozkošou tanca. Jej sestry tiež vynikajú, no lesk týchto hviezd predsa sa len tratí pred skvelým zjavom ich velikej sestry.

Na galeriu sa utiahla i naša drahá tante z Füllhausu. Vykonala si dovolenie na direkcii, aby ju osvobodili obyčajných povinností. A neprišla sem nadarmo. Jej živé oko strihá po dvorane sem a tam, kde-tu sa i pozastaví v kritickom prehliadaní. No zas sa len vracia k našej krásavici z Füllhausu, ktorá býva vis-à-vis našej izbe; a spočinie na nej s láskou a materskou nežnosťou. Ona ju pomohla obliecť, ona ju doprevadila do dverí Cursalonu a teraz stopuje, čo robí, ako sa zabáva ten jej krásny obrázok z módneho žurnálu. Obletujú ju officieri i civilní rytieri a ona sa len usmieva

a zas usmieva. Na jej krásnej tvári nezahrá ani raz výraz života, túžby alebo práve opojenia.

Kapela spustila kadenciu ku štvorylke. Páry sa tvoria, chodia sem a tam, hľadajúc svoje vis-à-vis. Znovu predohra, štvorylka sa počína. Nádherná blondína v tmavých šatách sa vznáša na strane honvédskeho officiera. On je jej stály tanečník; oblieha ju vytrvale, ani sa nevzdiaľuje od nej. Druhé dve sestry majú tiež svojich tanečníkov. Mladšia nervósna tancuje so svojím druhom z lawntennisu, mladým gymnasistom. Tento šuhaj v lakírkach a fraku vyzerá vážne, pohybujúc sa na vyleštených parketoch cele nenúteno, ako by bol doma a tancuje spôsobne, ako človek, ktorý vyšiel len toť zpod majstrovej ruky.

Medzi figúrami muzika umlkne. Predstúpi medzi oba rady akýsi dvoranín Márie Terezie v čiernych šatách, nohaviciach do kolena, čiernych punčochách s črievičkami lakovanými. Golier i manžetty z čipák sú načechrané ako oblak, hlava šedivá, alebo hádam posypaná pudrom. Stojí graciósne, prihnutý trochu napred a rozkladá harmonickými posunkami ruky. Na galeriu nepočuť, čo tento originál z XVIII. storočia hovorí. K uchu nám doráža iba jednotvárne „au-au-aj-aj“ z jeho hovoru.

„Čo je to za?“ pýta sa môj druh, ktorého táto rokoková figúra nesmierne zaníma. Veď je to veru i divný kvet v tejto pôde čisto modernej a čiastočne secessionistickej.

„Tancmajster“ — odpovedám ja — „ktorý vedie štvorylku.“

No vzdor vysvetľovaniu a veleniu každá figúra sa skončí zvyklou konfúsiou. Iba panenka z módneho žurnálu tancuje korektne a ustavične sa stvorí na svojom mieste. Sestra gymnasistu z lawntennisa, skromná trochu blondína tiež tancuje bez chyby. Lenže sa nepohybuje mašinálne ako pohyblivá hračka, ale skôr dáva si pozor a vynakladá všetky dary ducha, aby nepochybila. Vidí sa jej na tvári výraz napnutej starostlivosti a sústredenia, v ktorom si nevšíma ničoho, len aby pohyby vypadly dľa predpisu. Je to slečna, ktorá len nedávno shodila krátke sukničky a obliekla toalettu do piat. Stoja jej pekne tieto plavé šaty, skoro celkom zatvorené, ozdobené bielymi čipkami. Nuž ale bude lepšie, keď ju ponecháme jej osudu — naša pozornosť mohla by ju pomiasť v evolúciách komplikovaného tanca, čo by ona považovala za veliké nešťastie. Bude toto patrne jej prvý ples — nuž nechže ho skončí šťastlive.

Radšej sa dívajme na naše amazonky! Tie sa neskonfundujú následkom našej pozornosti. Tancujú nedbalo, ale zato nerobia ani veľkých chýb; iba čo sa skoro zakaždým opozdia. Vidno, že tieto pohyby a zvraty sú im v krvi, prešly už akosi v obyčaj. Nevenujú im ani najmenšej pozornosti a treba uznať, nemajú jej ani kedy venovať. Skoro ustavične sa shovárajú: vysoká blondína s honvédskym dôstojníkom tak v narážkach, v nedokončených vetách, ktoré akiste len oni sami rozumejú; mladšia živá s gymnasistom viac priateľsky alebo skôr kamarátsky. Madonna tancuje tiež dokonale, nepochybí nikdy, ani sa neopozdí, ale vidno, že sú to pohyby cele inštinktívne, plné harmonie, duševnej rovnováhy a elegantnosti. Na jej tvári nevidno opojenia, ale jednoducho výraz, že sa cíti dobre

viac preto, že môže prispeť k tomu, aby sa druhí pri nej dobre zabávali. Pri šiestej figúre oproboval tancmajster vyvádzať komplikovanejšie evolúcie, no dosť skoro skončilo sa to všeobecnou konfúziou. Koniec tomu zmätku urobil výkrik v takých prípadoch obyčajný: „Polka!“ Páry sa odrazu našly a už letia dvoranou v besnom tempe polky. Zvláštna vec, že bárs je tu toľko krajanov, na čárdáš nikto nepomýšľa.

„To by vedeli i u nás!“ zavolal môj druh, ktorý je sklamaný, lebo na takomto plese očakával divy.

„Tak to ide všade. Štvorylka je všade jednaká: tanec pre pensistov a dámy, ktoré pod inými tancami sedia.“

Keď sme sa vrátili do kaviarne — sedelo sa v kaviarni, lebo na verande je citlivá zima — našu spoločnosť našli sme za tým istým stolom a to zas v politike. V reči bol ústav sv. Jeronima; práve v tých dňoch bolo vyšlo pápežské breve, ktoré zapríčinilo toľko nepokoja na slovanskom juhu, Strossmayer tu slávil svoj triumf a všetci Horvati s ním. Potom sa prešlo na otázku Bosny a Hercegoviny, na spor horvatsko-srbský — predmet horúci, pri ktorom sa hneď rozpália náruživosti. A to nielen v hádke medzi Srbom a Horvatom, ale i medzi Horvatmi samými; každý hľadí naň s druhého stanoviska, dľa toho, ku ktorej sa prináleží strane, alebo ku ktorému odtienku strany... Tak i v našej spoločnosti, koľko hláv, toľko náhľadov a tolerancie málo. Presvedčil som sa, že takéto jalové, bezvýsledné dišputy sú len na to, aby strpčovaly život, kazily spoločenské pôžitky a rozosievaly rozhorčenie a nenávisť.

„Dajte už raz pokoj vašej politike!“ zvolal môj druh. „Radšej choďte pozrieť, ako sa tam pekne tancuje“.

Ja som zas poukázal na táčňu, kde sú poháre od vermutha, sherry a cognaca. „Áni toto nenie curgemäss“ — zvolal som ja. „I v pôžitkoch musí vládnuť istá ekonomia. Kto pije vodu, nemá piť sherry, a menovite nie, čo sú nervósni“.

Dali sme si i my dvaja vermutha, ale toto chýrne víno razilo mi škoricou a ja nerád takéto podozrivé výrobky. Prezradzujú príveľmi, aká je bezočivá ruka ľudská, keď sa opováži korrigovať, čo nadelila dobrotivá matka príroda.

„Poďme my spať!“ rozhodol môj mlčanlivý. „Spánok je najlepšia zábava, a kto spí, nehreší“.

Expansívny zo Zadra sa zhrozil. „Čo — spať? A či sa nehanbíte? Ja sa idem preobliecť, ale sa nejdem štverať po galeriach. Ešte by zlomil nohu na schodoch, a ja mám famíliu...“

„Iba že rováš narastie!“ hrozí mu jeho priateľ.

„Nie — na ples mi dovolily odísť domáce veľmoci. Najlepší dôkaz, že mi vpakovaly do kufra frak a bielu kravatu. A k tomu veď posielam každý deň pohľadnicu...“

„Šťastní vy!“ zvolal môj mlčanlivý. „A ešte šťastnejší my“.

„Veru hanba ísť spať a väčšia ešte ísť sa štverať na galeriu a pozerať dolu sťa starec —“ horlí expansívny, šibajúc okom na mňa.

„Keby bola cigánska hudba — neviem, neviem: bol by nebodaj sišiel na klzké parkety. Takto nám dobrú noc a vám — dobrú zábavu!“

Slováci.

Na pamiatku svojho 50-ročného spisovateľstva
podáva *Fr. V. Sasinek.*

Dlho som o tom premyšľoval: ako sa to stalo, že okolo r. 552 po Kr. povstalé a potom uvšeobecnené meno Sclavini len Slováci medzi slovanskými naddunajskými kmenami dosavád podržali? I sami Poliaci nad Vislou (Viscla) čili Vislania (Visclavini), u ktorých meno Sclavini počiatok vzalo [1]), utratili tože meno! Výsledok svojho dumania tu podávam, v tej nádeji, že tým i dejepisu i národu slovenskému dobre poslúžim.

Dľa Jornandesa tí Winidovia, ktorí bývali medzi Vislou a Dnestrom, r. 552 po Kr. nosili meno Sclavinov čili Visclavinov (Vislanov). K nim náležali i tí, ktorí bývali medzi stredným Dunajom a Dnestrom, [2]) teda i Slováci medzi Karpatami a Dunajom.

Ačkoľvek Slováci pred r. 552 nosili starobylé meno Getov, predsa Nestor, pamätlivý toho, že Sloveni predtým Getami, chybne Gothami, zvaní boli [3]), medzi Karpatami a Dunajom neznal iného národa okrem Slovenov. Prví, ktorí po smrti Alexandra Veľkého († 324 pr. Kr.) vodreli sa medzi Getov čili Slovenov naddunajských, boli Valasi (Celtae, Galli, Gepidovia, moderne Rumuni). Im pripisuje Nestor, že prinútili niektorých Slovenov vysťahovať sa z Potisia na západo-sever buď za malé Karpaty (do Moravy a Čiech), alebo za Veľké Karpaty nad Vislu (do Poľska); ostatní však Getovia čili Sloveni buď zostali nedotknutí (nad Tisou), alebo zostali pod nadvládou Valachov (pod Tisou) až do príchodu Arpádových Čiernych Uhrov [4]), čili Turko-Kozarov.

Slováci nad Tisou ovšem okrem starobylého mena Getov nosili aj od cudzincov im prikladané mená Dákov, Markomanov a Kvadov, potom ale Skytov, Sarmatov a Gothov; dľa Jornandesa však už pred rokom 375 po Kr. zahrnutí boli do nového názvu Sclavinov [5]), čili Slavianov alebo — dľa poľského vyjadrenia Slovianov, Slovenov, Slovákov. Od tej doby meno Slovákov je domácim národným ich pomenovaním.

---

[1]) Sclavini.. in boream Viscla tenus commorantur. Jornandes. Visclavini, Vislania. Sr. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 11, 37, 118.

[2]) Introrsus illi (Scythiae) Dacia est, ad coronae speciem Alpibus emunita; juxta quorum (Alpium Carpathicorum) *sinistrum* latus.. et ab ortu Visclae fluminis per immensa spacia.. Winidarum natio.. Sclavini.., a lacu, qui appellatur Musianus (Mysianus), usque ad Danastrum et in boream Viscla tenus commorantur. Jornandes. Tá „Winidarum natio populosa" bývala v Germanii, na ľavom, Sclavini na pravom brehu Visly. K týmto náležali i Winidi pod Germaniou v hornej Pannonii (Mysia), jako i medzi Malými Karpatami a Dačiou.

[3]) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 120.

[4]) Sborník Mus. slov. spoločnosti r. 1896. I, 19.

[5]) Jornandes hovorí, že Winidi, ktorí nebývali v Germanii, nosili mená: Venetov, Sclavinov a Antov; keď však už pred r. 375 spomína Antov, pred týmže rokom muselo byť už spolu i meno Sclavinov.

V najnovšej dobe nie kritickí dejezpytci, ale politickí prepiatci rozhadzujú sa s tou opravdu detskou paradoxiou: že terajší Slováci nie sú pôvodní obyvatelia Horného Uhorska; lebo že sú rozdielni od naddunajských Slovenov, ktorých Nestor spomína; že Maďari pod Arpádom vyhnali ich z ich domoviny; že sú buď Čechami, ktorí pozdejšie do Uhorska sa vodrali, alebo odnárodnenými Maďarmi; že mluva Slovákov je pozdejšia v Uhorsku, poneváč nemá nosoviek, aké sa nachádzajú v slovách, ktoré Maďari prevzali zo slovanskej mluvy.

Je mi ľúto síce toho drahého času, ktorý mám vynaložiť na tieto sofistické nesmysly; avšak nesmiem ich pominúť, aby sa šovinisti nenazdávali, že *qui tacet consentire videtur*.

a) Že Slováci sú rozdielni od Slovenov Nestorových? Dľa takého pravidla by pre takú nepatrnú premenu slova rozdielni boli Sclavini od Sclaveni, Sclavi, Schlaveni, Slavi, — Mogeri a Mogerones od Maďarov, Baguvarii od Bavarov atď. Nestor tým Slovenom pripisuje *jazyk slovenský*, a Slováci dosaváď menujú svoju mluvu jazykom slovenským, svoj národ národom slovenským. Mužský ovšem menuje sa Slovákom, ženská však Slovenkou.

b) Že Maďari pod Arpádom vyhnali Slovenov z ich domoviny? Tento nesmysel stavia sa na slovách cisára Konstantina Porph. z osnovy vytrhnutých a nesprávne využívaných: že Turci vyhnali obyvateľov Veľkej Moravy [1]). Že sa také vyhnanie z domoviny nevzťahuje na Slovákov, vysvitne z nasledujúceho:

1) Konstantin Porph. nerozumel celú veľkomoravskú dŕžavu; lebo ju rozchytali nielen Turci Arpádovi, ale i Bavori, Česi a Poliaci [2]). On rozumel len pannonskú časť Veľkej Moravy, ktorá ležala nad Sriemom po pravej strane Dunaja [3]). Potvrdzujú to i Fuldenské Letopisy a iné hodnoverné dejepisné pramene, ktoré kladú vojny Arpáda proti Svätoplukovi I. a Mojmírovi II. do Pannonie.

2) Na ľavej strane Dunaja kladie Konstantin Porph. Arpádových Turkov na Potisie [4]); nad Potisie ale Považanov a Bielo-Horvatov [5]), t. j. Slovákov na Váhu a u Bielej Hory (malých Karpat) bývajúcich: teda Arpádom nepodmanených.

3) Ten istý Konstantin Porph. hovorí, že Obri (Abares) tam bývali na ľavej strane Dunaja, kde potom umiestili sa Turci Arpá-

---

[1]) Orto deinde dissidio et bello civili, invadentes Turcae funditus eos exstirparunt.

[2]) Cosmas Pragensis. Prameny dějin českých. V Praze, 1874, II. 27.

[3]) Ad cursum fluminis exstat Sirmium, quod Belegrada abest duorum dierum itinere; inde magna Moravia.

[4]) Ulteriora vero (Danubii), quae omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent a fluminibus.. Timeses Tutes.. Moreses.. Crisus.. Titza.

[5]) Chrobati vero (Savani) tunc habitabant ultra Bagibaream (Vagibaream), ubi nunc sunt Belochrobati. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 23. n.

dovi [1]). Zo zemepisca Ravenátskeho ale známo je tiež, že Obri bývali na Potisí [2]).

4) Ten istý Konstantin Porph. hovorí, že Turci Arpádovi prvotne bývali nielen na Potisí, ale i na pravej strane Dunaja, medzi Dunajom a Savou, čili v Sriemsku [3]); až potom, ako pomocníci Arnulfa a Braclava, napadli Pannoniu.

5) Ten istý Konstantin Porph. píše, že Bielo-Horvati uzavierajú manželstvo a priateľstvo s Turkami Arpádovskými [4]); čo tiež nepoukazuje na vykynoženie Bielo-Horvatov čili Slovákov skrze Turko-Kozarov Arpádovských.

6) Nestor vypráva, že nad Dunajom dolným (v Dacii) bývali Slovení a Valachovia (moderne Rumuni); že Čierni Uhri (Arpádovi Turko-Kozari), privalivšie sa ta, zahnali Valachov (do Zagoria, Sedmohradska), bydlili ale so Slovenami [5]). Nevykántrili-li Arpádovci dolno-uhorských Slovenov, ktorých si boli podmanili: tým menej vykántrili horno-uhorských Slovenov, ktorých si neboli podrobili.

7) I sám *Anonymus* — vraj — *Belae regis notarius*, na ktorého len nekritickí šovinovia stavajú dejiny 9. storočia, píše ovšem, ako Arpádovci podmaňovali si obyvateľov Uhorska, nikde ale, že ich von z domoviny vyháňali [6]); tým menej to robili pri dobývaní Nitry [7]) a opanovaní Nitrianska. Nechali nielen Slovákov vo svojej domovine, ale aj ich zemepánov, zanechajúce len posádky na hradoch. Jedno, čo — vraj — Arpád urobil k zabezpečeniu si Nitrianska, bolo to, že jednoho zo svojich, menom Huba, urobil županom nitrianskym [8]).

8) To že by Arpádovci boli vyhnali a vykántrili Slovákov, nevyčítali šovinisti ani zo suchoparného Šimona Kezanského; lebo tento hovorí, že keď zničili vojsko Svätoplukovo v Pannonii, začali

---

[1]) Ad illam enim Danubii partem Abaros tunc commorabantur, ubi hodie Turcae degunt.

[2]) Datia prima et secunda, quae et Gipidia appellatur; ubi modo Uni, qui et Avari, inhabitant.

[3]) Et habitant quidem trans Danubium flumen Turcae in terra Moravia (na Potisí) atque etiam ulterius inter Danubium et Sabam fluvios. Cnf. not. 9.

[4]) Belochrobati.. affinitatem cum Turcis et amicitiam contrahunt.

[5]) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 557 a 568.

[6]) Sclavi, habitatores terrae, qui erant Salani ducis, se sua libera sponte subjugaverunt eis, et cum magno timore ettremore serviebant eis, acsi olim domini eorum fuissent.

[7]) Mimochodom buď rečeno, že dobývanie Nitry, ktoré sa dialo až r. 1109, strčil do dejov Arpádových.

[8]) Dux Arpad, consilio et petitione suorum nobilium, donavit, accepto juramento infidelium, terras in diversis locis praedictis infidelibus, de partibus Nitriae ductis, ut ne aliquando infideliores facti, repatriando, nocerent sibi fidelibus, in confinio Nitriae habitantibus. Et dux Arpad Hubam fecit comitem Nitriensem.

nad obyvateľmi Pannonie panovať. Len o kapitánovi Lelovi tára, že — vraj — prvotne býval okolo Golgothy (Hlohovec, Frašták?), potom ale po zapúdených Čechoch a Moravanoch v okolí Nitry [1]). Kdeže tento balamuta to vyčítal, že pred príchodom Arpáda panovali nad Slovákmi Česi? A *dato non concesso*, či býval na ľudopustom Nitriansku? Kdeže je reč u neho o vyhnaní a vyhubení Slovákov?

9) Druhý balamuta, Ján Turčiansky, ktorý suchoparného Šimona Kezanského zo svojej hlavy doplnil nejasnou bájkou o bielom koňovi, Svätopluka pozbavuje vojakov a utopuje v Dunaji, ačkoľvek po jeho smrti († 894) panovali nad Veľko-Moravou ešte jeho synovia; ale vyhnania alebo vykántrenia obyvateľstva ani jedinou čiarkou nenaznačuje. Len podobne o Lelovi tára, že vyhnal Messianov čili Moravanov (dľa budínskej kroniky: Messarios, scilicet Bohemicos). Kdeže je teda i u Turčianskeho reč o vyhnaní a vykynožení Slovákov?

Akokoľvek kalným a neupotrebiteľným žriedlom sú zprávy Kezanského, Turčianskeho a iné im podobné [2]), predsa ani tieto neoprávňujú šovinov k tomu nesmyselnému tvrdeniu, že Arpádovci vyhnali a vykorenili Slovákov v Uhorsku. Či je dovoleno nielen falšovať, ale i fabrikovať dejepis dľa ľubovole a chúťky politickej?

c) Že sú Slováci buď Čechami, ktorí pozdejšie vodrali sa do Uhorska, alebo odnárodnenými Maďarmi? Nestojí ani jedno, ani druhé.

1. Ačkoľvek Slováci — ako som dokázal — neboli Arpádovými Turko-Kozarmi ani mečom vysekaní, ani z domoviny vyhnaní, predsa nedá sa tajiť ani to, že styky so súsednými krajinami (Moravou, Sliezskom a Poľskom) a národami (Rusami a Maďarmi) maly nejaký vplyv na slovenčinu; ani to, že sa medzi Slovákov prisťahovali aj Česi buď jednotlive, alebo hromadne, menovite po tatárskom spustošení: ale ani toto prisťahovanie, ani tamten vplyv nebol toľký, aby sa bola slovenčina premenila na češtinu. Slováci neprestali menovať svoju mluvu slovenským jazykom. Čeština je síce dcéra slovenčiny [3]), je najpríbuznejšia k slovenčine, nie však jedna so slovenčinou. O tom je na čistom každý, kto porovná s češtinou presnú slovenčinu turčianskeho, zvolenského, liptovského trenčianskeho a oravského ľudu. I sami tí Slováci, ktorí hraničia s Čechmi, majú jazyk od češtiny odchýlny. Dosť bude poukázať na to, že neužívajú litery *ř*. Keď s husitismom prišla čeština do kvetu a s ním dostala sa i na Slovensko, zaujala miesto len v chráme a vysokých domoch, ba i v kráľovskom dvorci a na krajinskom sneme, nie ale v domácnosti ľudu. Husitská literatúra pripravila cestu protestantismu; ale i s týmto dostala sa čeština len do chrámu, školy a vyšších domov, nie však i do domácnosti ľudu. Ešte do nedávna

[1]) Vidz môj Slovenský Letopis r. 1878, str. 89; 91.

[2]) Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns. Krajner. Wien, 1872. S. 15 u. s. w. Slovenský Letopis.

[3]) Nestor. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 553.

či protestant, či katolík mal českú modlitebnú knihu, doma však nemal češtiny, ale slovenčinu. Škoda, že nemáme takých starých písaných pamiatok slovenských, na ktoré by sme sa v tejto veci odvolali; sú však v latinských listinách výrazy, ktoré majú na sebe tvárnosť slovenskú, nie ale českú. Tak v diplome r. 1247 *fossatum* preložené je zo slovenského *Priekopa*, nie ale z českého *Příkopa* [1]). Matúš Trenčiansky, novým osadám, ktoré zakladal, nedával českého názvu *Lhota*, ale slovenský *Lehota* [2]). V diplome r. 1438 stojí slovenské *Predmier*, nie české *Předmíř* [3]).

Tým menej obstojí ten nesmysel, že pôvod Slovákov pripísať sa má buď „českým bratrům", v Uhorsku útočište hľadavším, alebo českým válečníkom (čiernym plukom), v Uhorsku stanovavším. „Čeští bratři" osadili sa ovšem medzi Slovákami, ale z toho zdravý rozum nebude následkovať, že zaplavili Slovensko a boli počiatkom Slovákov. „Čeští válečníci", po smrti kráľa Alberta († 1439) od kráľovny Alžbety najatí, neboli žiadnym sťahovaním národa českého do Uhorska, ale ozbrojení dobrodruhovia, bez rodín, len ľahkými ženštinami sprevádzaní; ich bydlo bolo na hradoch a na bojišti; nezakladali osád, ale buď sa potom navrátili do Čiech, alebo ta zahnaní boli. Keď nebolo válečnej paľby a platu, drancovali slovenský ľud, tak že tento radšej videl ich päty, než tvár. Príkladom toho boli Slováci staro-turanskí, ktorí za hranicu utekajúceho Švehlu lapili a kráľovi Matejovi vydali.

2. Že Slováci sú odnárodnení Maďari? To toľko znamená, že Slováci poslovenčili na Slovensku bývavších Maďarov. Keď je tak: teda na Slovensku bývali Slováci; nie Češi, ale Slováci, keď Maďarov (Pečencov a Polovcov) poslovenčili; na Slovensku bývali Slováci v takom veľkom počte, že Maďari v ňom utonuli: ako teda možno šovinom tvrdiť, že na Slovensku po dobe Arpádovej nebolo Slovákov? Mám však na to svoje poznámky.

a) Dľa zakladacej listiny latinského biskupstva pražského *provincia Vagi*, čili Slovensko, náležalo (r. 973) i do toho pražského biskupstva i do kráľovstva českého; dľa cisára Konstantína Porph. (r. 950) Arpádovi Turko-Kozari bývali na Potisí; dľa uhorsko-poľskej kroniky Boleslav Chrabrý, odňav Slovensko Čechom, panoval nad ním od r. 1000 až do svojej smrti († 1025), tak že hraničilo s Tisou [4]): teda i Arpádovi Turko-Kozari, keby sme ich *dato non concesso* i za

---

[1]) Priekopa, fossatum in Com. Nitr. Fejér: Cod. dipl. IV, 1, 472.

[2]) Matheus palatinus in villis noviter congregatis, quos ipse Lehotas vocat. Fejér: Cod. dipl. VIII, 2, 175. an. 1318.

[3]) Predmier, aqua ad fl. Vagh. in Com. Trench. Fejér: Cod. dipl. XI, 174.

[4]) Termini Polonorum ad littus Danubii ad civitatem Strigoniensem terminabantur, dein in Agriensem civitatem ibant, demum in fluvium, qui Tizia nominatur, cedentes regyrabant iuxta fluvium, qui Cepla nuncupatur, usque ad castrum Galis (Salis); ibique inter Ungaros, Ruthenos et Polonos finem dabant. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 505.

Maďarov mali, až do r. 1025 nebývali na Slovensku a sa tam slovenčiť nemohli.

β) Pečenci a Polovci (besenyők és kúnok), totižto Maďari praví, prijatí boli až pozdejšie do krajiny, a síce Pečenci pod kráľom Šalamúnom, Polovci, (palócok, Plavci) pod sv. Vladislavom. Ako národ neslovanský upotrebení boli za strážcov Uhorska proti súsedným Slovanom, a to buď na hradoch ako posádka (*ewrek, őrök*), alebo ako osadníci (*siculi, székhelyek, székelyek*) pri riekach Moravy a Váhu [1]). Takými boli asi strážcovia na Plaveckom zámku (Plavenstein, Detrekő) a v terajšej dedine Sekule; snáď i v Strážach pri Šaštíne a inde medzi Holičom a Stupavou [2]). Len o takých, pozdejšie medzi Slovákov osadených Maďaroch môže platiť, že sa dobrovoľne poslovenčili, lebo medzi slovenským ľudom svoju národnosť urdžať nevládali.

γ) Tým snadnejšie poslovenčily sa jednotlivé rodiny maďarské, ktoré buď obdržaly pozemky na Slovensku, alebo sa medzi Slovákami osadily [3]). Dialo sa toto menovite, keď maďarské rodiny utekaly pred Turkom na Slovensko a hlavne v mestách sa osadily [4]), tak že udržali sa Maďari len tam, kde bývali pohromade, alebo kam sa boli hromadne mimo Slovenska osadili [5]). Ačkoľvek kalvínstvo vlialo nový život do Maďarov, predsa boj proti kalvínstvu ich ustavične oslaboval, tak že prorokovanému zahynutiu [6]) vyhli len napružením svojej sily a priazňou viedeňskej diplomácie od r. 1791.

Kto chce posudzovať Uhorsko, nech ho neposudzuje dľa prítomnosti, ale dľa minulosti; nie dľa zdanlivosti, ale dľa skutočnosti.

d) Že mluva Slovákov je pozdejšia v Uhorsku, poneváč nemá nosoviek, aké sa nachádzajú v slovách, ktoré Maďari prevzali zo slovančiny? Ovšem Maďari nevzali slová s nosovkami (rend, gerenda, dorong atď.) a so vsúvanými samohláskami (borona, borotva, barát, barázda atď.) zo slovenčiny, ale z toho len to nasleduje, že

---

[1]) Siculi de Vagh, custodes limitum, strenui milites sub Bela IV. Fejér: Cod. dipl. IV. 3, 548. — Ultra Tyrnaviam, custodes limitum. Ib. VI, 1, 159. an. 1291. IV, 3, 547. an. 1269. IV, 2, 372. r. 1256.

[2]) Speculatores nostri, qui inter castra, Vjuor et Borostyan vocata, residentias et possessiones haberent. Fejér: Cod. dipl. VIII. 3, 178. an. 1327.

[3]) Saxones, Hungari et Slavi in S. Benedicto de Gron. Fejér: Cod. dipl. III, 1, 196. an. 1217. V Sebechleboch. Magyar Sion. II, 374. r. 1233. In suburbio Bors. Okmánytár. XII, 104. r. 1240. Fejér IV. 1, 322. r. 1244. V Baňskej Bystrici. Magyar Sion. V, 61. r. 1518.

[4]) Z toho povstaly roztržky v Skalici a hlavne v baňských mestách: Baňskej Bystrici, Štiavnici, Kremnici a Ľubietovej. Slovesnosť. V Skalici, 1864. II, 10. Corpus Juris 1565 : 62; 1649 : 58. B. Bystrica. Slovenský Letopis r. 1877. II. 166. Corpus Juris : 1613 : 40.

[5]) Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum.. a Petro Horváth. Pestini, 1801.

[6]) Nicolaus Olahus. Slovenský Letopis. I, 78. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 490.

Maďari nebývali na Slovensku, kde nenie takého nárečia, z ktorého by boli také slová prevzali [1]).

Už z toho, čo som odpovedal na námietky proti totožnosti Slovákov so Sclavinami, Sclavenami, Sclavami a Slovenami, patrné je, že Slováci sú ich nepretržené potomstvo.

Potvrdzujú to i nasledujúce dôkazy:

1. Keď sa jednalo o založení biskupstva v Prahe, pápež Ján XIII. r. 967 privolil k založeniu biskupstva, ale biskupsta dľa obradu latinského, nie však dľa obradu buď bulharskej sekty, alebo ruzinského, čili slovenského jazyka [2]). Že pápež pod *ruzinským* jazykom rozumel náš slovenský jazyk, poznať z toho, že Slovensko nosilo i meno Ruzie [3]). I sv. Imrich menoval sa vojvodom Ruzie [4]), čili Slovenska [5]).

2. Akokoľvek uhorsko-poľská kronika mieša pravé veci s nepravými, predsa srovnáva sa tam s dejepisom Uhorska, že Bela I. bol vojevodom Slovenska, ktoré jeho strýc, sv. Štefan, bol opanoval a pripojil k Uhorsku [6]).

3. Keď bol král Jesa (Gesa) I. 25. apríla 1077 umrel, sv. Vladislav, jeho mladší brat a vojvoda Slovenska, obávajúc sa kráľa Šalamúna, svojho bratranca, utiahol sa k Rusom podkarpatským, a medzitým Šalamún obsadil Slovensko [7]).

4. V listinách, týkajúcich sa obyvateľov Slovenska, buď sa spomínajú sami Slováci [8]), alebo ako s Nemcami a Maďarmi spolubývajúci [9]); áno, rozoznávajú sa i od Čechov [10]): teda boli rozdielni od nich.

---

[1]) Z ktorého slovanského nárečia tie slová prevzali, zostáva otázkou otvorenou, na ktorú odpovedať náleží jazykozpytcom. Dľa mojej mienky vzali tie slová od Bulharov a Kozarov (Turcae et Chazari), ktorí boli sa osadili na Potisí pod Arpádom.

[2]) Non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae aut Sclavonicae linguae. Cosmas.

[3]) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 247, 347, 505, 513, 514, 856.

[4]) Heinricus, Stephani regis filius, dux Ruizorum, in venatione ab apro discissus, periit. Annal. Hildesheimenses ad an. 1031. Pertz SS. III, 98.

[5]) Heinricus, nobilis dux Sclavoniae, VIII diebus languit, nona vero die, hora IX emisit spiritum. Chronica ungaro-polonica ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 508.

[6]) Bela... venit in terram suam Sclavoniam, quam atavus (avus) suus Ungariam apellavit; ibique uxor sua concepit et peperit filium, quem vocavit Jesse. Chron. ungaro-pol. ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 498.

[7]) Remansit autem dux Ladislaus in Galicia, Salomon vero frater (fratruelis) eius Sclavoniam regebat. Ib. p. 514. cum n.

[8]) Bárdosy: Suppl. Analect. Scep. p. 323 an. 1280; 61 an. 1254; 91 an. 1258; 122 an. 1278. Wenzel: Cod. Arp. Cont. I, 278 an. 123. Fejér: IV, 2, 463; IX, 2, 214.

[9]) Srov. vyššie poznámku 28. Bárdosy: Supl. An Scep. p. 109, 193. Fejér; X, 7, 537.

[10]) Tud. Gyűjtemény 1833, VIII, 99, podáva listinu, danú Čechovi Heymovi r. 1335. Slovenský Letopis. V., 312.

5. Štefan, prvorodzený syn kráľa Belu IV., nebol spokojný s vojevodstvom nad Zágoriou (Sedmohradskom) a Potisím, ale žiadal i vojevodstvo nad Slovenskom, ktoré udeľované bývalo kráľovičovi-nástupcovi, áno chopil sa i zbrane proti otcovi, aby si na ňom vynútil to vojevodstvo. Od otca však porazený r. 1262 zaviazal sa: že nebude k sebe vábiť a u seba držať ani Nemcov, ani Slovákov, ktorí bývajú v *slovenskej vojvodine*, ani Čechov, ktorých tam má a bude mať jeho otec [1]).

Je to listina veľmi vážna, lebo z nej vysvitá, že

1) Slovensko r. 1262 bolo, ako i predtým bývalo, údelným kniežatstvom a vojvodinou kráľoviča, nástupníka kráľa uhorského;

2) na Slovensku bývali Slováci od nepamäti ako príslušníci vojvodiny slovenskej (ducatus Sclavoniae); Nemci a Česi ako pozdejší prisťahovalci, žiadni ale Maďari (palócok, kúnok).

6. Keď sediacky ľud pre križiacku vzburu (r. 1314) nemilosrdne odsúdený bol k trestu, prechod od jednoho zemäna k druhému utratili sedliaci slovenskí, českí, nemecki, srbskí, saskí a valaskí, nie však bulharskí, kumanskí, filistejskí (jászok) a ruskí [2]). I tu, ako aj inde, Slováci rozoznávajú sa od iných národov uhorských [3]).

7. Ačkoľvek Slovensko bolo čiastkou Uhorska, predsa rozoznávané bolo, ako slovenská vojvodina mladšieho kráľa, od Dolného Uhorska, náležajúceho (staršiemu) kráľovi celého Uhorska, t. j. od Potisia [4]) a Pannonie [5]). I sami dolnozemskí Maďari dosaváď Horné Uhorsko nazývajú Tótországom čili Slovenskom, obyvateľov tohože Horného Uhorska Tótami: teda územím od svojho Magyarországu rozdielnym a s obyvateľmi od Maďarov rozdielnymi.

8. Pamiatka Slovenska a slovenskej vojvodiny zachovala sa i na krajinskom odznaku (címeri) Uhorska. Pod veľkou korunou Uhorska

---

[1]) Pro eo etiam, quod pater noster promisit, non sollicitare Cumanos nostros, allicere, rogare et rogari facere ad se venire, neque ultro venientes recipere vel tenere: repromittimus sibi, Theutonicos, Sclavos, ad *ducatum Sclavoniae* pertinentes, et Bohemos, quos in praesentiarum habet, vel habuerit in futurum, non sollicitare, allicere, rogare vel rogari facere, ut ad nos veniant; imo, si ultro venient, non recipiemus eos, nec admittemus vel tenebimus aliqua ratione. Fejér: Cod. dipl. IV, 3, 72 an. 1262.

[2]) Tripartitum juris consvetudinarii J. Regni Hungariae Stephani de Verbőcz. III, 25. Padelateľ dejepisu, Verbőczi, pokladal zemänov za potomkov Arpádových Maďarov.

[3]) Corpus Juris. Pars III. tit. 25—1608, art. 13—1609, art. 44—1655, art. 34.

[4]) Pič: Der nationale Kampf. Leipzig, 1882. S. 99. Note 38. Fejér: Cod. dipl. VII. 3, 280 an. 1341.

[5]) Duces Geyza et Ladislaus cum exercitu Albam venerunt.. et Albam ac alia castra.. presidio munientes.. habitabant in Hungaria. Chron. Bud. ap. Podhradský, Budae, 1838. pag. 151 et 152 nota 2. Pič ib. pag. 97. nota 35.

je štít na dvoje rozdelený. Na ľavom oddiele je na troch vrchoch kniežatská koruna, nad touto dvojpriečny kríž. Je to zrejmý odznak hornatého slovenského údelného kniežatstva, ktoré náležalo prvorodzenému kráľovičovi buď ako vojvodovi alebo ako korunovanému mladšiemu kráľovi (Slovenska), podriadenému však staršiemu kráľovi (celého Uhorska).

Na záletoch.

Fašiangová črta. Napísal *Nechtík*.

O dva týždne po smrti svojej ženy vdovec Kotúč prebudil sa akosi vo veselšej nálade. Zprvu nemohol si spomenúť, čo to bolo, že večer usýnal sladko, ako už dávno nie. Až pozdejšie vhuplo mu do pamäti, že u súsedov bolo krštenie, že on trochu si vypil a že bola tam i mladá vdova Katka Strnádková. Jedlo sa, pilo sa a žartovalo. A ešte teraz vyťahuje sa na hrachovinách, postlaných v posteli, na nejž pred dvoma týždňami ležala jeho starká, mimovoľne usmieva sa pri spomienkach, ako ho tam „ženili“ a ako sa Kača červenala, keď ju za neho nahovárali, a neodhŕňala sa ani najmenej, keď, podgurážený hriatou i žartami, prisadol k nej a poriadne plasnul ju po chrbte.

„Ach, čože!“ vzdychnul si, teraz akosi stydiac sa, že on, staroch 55-ročný, preživiší tridsať rokov v šťastnom manželstve so svojou „starou“, o dva týždne po jej smrti takýmto zrejmým spôsobom lásku vyznáva.

Ba čo by tak jeho stará riekla, keby sa to tak na druhom svete dozvedela? Veru, ani pomyslieť nevie, čo by asi riekla, ale iste by na sucho neobišiel! Bola ona nebožka veľmi akurátna nátura a vedela, čo sa sluší a čo nie, preto si ju aj on ctil, ako na dobrého manžela slušší. A veru ťažko mu padlo, keď zrazu z Božej, ale jemu sa zdalo, že viacej z vlastnej vôle odobrala sa do večnosti. Bola ona síce trochu „obyčajná“ (vrtošivá) osoba, ale on konečne na to privykol, a keď razom zostal sám, bolo mu ani plotu bez kola. A akoby nie: veď znala ho tak pekne riadiť, že on takrečeno ani myslieť nepotreboval. Len vykonať, čo ona povedala. Bolo to pre neho pohodlno a žili si pritom v bázni Božej — a žili by si snáď mnohé ešte roky, keby nie náhody, ktorú on až do včerajška nevýslovne želel.

Vraví sa, že manželstvá uzavierajú sa v nebi. No čo by sa i všetky neuzavierały v nebi, ich manželstvo istotne sa v nebi uzavrelo. A preto žili si v súhlase a súzvuku.

Ich život tiekol ticho a pokojne. V lete kopali, žali, mlátili — dľa toho, aká práca sa práve konala. Šlo to ako stroj: Kotúč pracoval, žena zase starala sa o jedlo. Potreboval len siahnuť lyžicou do misy. Pravda, len vtedy, keď ona chcela, a lyžicou, ktorú ona podala mu do ruky. V zime tiež ich život tiekol pravidelne. Ak

bola zima, neschodno, žena priadla pod pecou a on vyťahoval sa na peci. Prebúdzal sa len vtedy, keď ho žena štuchla do boku, aby šiel oškriabať zemiakov, alebo uvariť kapustnice. Soštveral sa bez šomrania, obliekol starý „hunený“, na jednom krýdle vypálený kabát, opásal sa povrázkom, ani čo by šiel do hája, a varil, vzdychajúc a pokašliavajúc... V peknej chvíli (a tá bola, kedy sa Eve zachcelo) štuchla ho už na svitaní — to znamenalo, že sa má brať do hája, kde s inými „robil“ siahy. Soštveral sa i vtedy bez odporovania, obliekol sa, pošúchal tvár (to ako by sa umyl), obliekol sa i prepásal povrázkom a šiel... Dakedy sa doma naraňajkoval, ale jestli raňajek nebolo, vzal kapsu, do ktorej mu žena vložila kus chleba, dačo uvareného, čo práve od predošlého dňa zostalo, a šiel.

V jedno ráno prebudila ho žena, ako obyčajne, štuchnutím už na úsvite, a pri zvyčajných okolnostiach vyberal sa do hája. Kapsa už bola prichystaná na stole. Kotúč pozrel dnu — bol v nej iba chlieb.

„Mohla si dačo pridať“, podotknul trochu namrzene i trochu nesmele.

„A čoho?! Iba ak tej zemiakovej kaše, čo od večere zostala. Tam je v pekelci, vyškrab si ju“, narádzala, ani sa nepohnúc zpod praslice.

Kotúč bez slova pobral sa k pekelcu: o kašu veľmi nestál (iba o hrachovú), a že si ju má ešte do hory niesť, namrzelo ho.

„Čo ju budem vyškrabávať — vezmem i s hrncom.“

„Snáď aby si mi ho zabil?!“ zhrozila sa žena. „Vyškrab si pekne do kapsy.“

„A už ja kašu v kapse neponesiem“, ticho ale rázne osvedčil sa starý.

„A už ti ja hrnca do hory nedám, lebo by si mi hrnec zabil“, zduplovala stará.

„A ja bych ti hrnec nezabil, a ja ti kašu v kapse niakovsky neponesiem.“

„A ja ti hrnca niakovsky nedám, lebo by si mi hrnec zabil!“ dôvodila stará zanovite, pokojne vyžúvajúc z kúdele kľky.

To bol vari prvý vážny spor v ich nemladom manželstve, a práve preto, moji milí, tuhý a ľúty. Hádali sa oni takto, hádali, o hrnec a kašu — on rozčervenelý ani moriak (a inokedy aký baránok!), ona akurátna a bladá, ako čo by len tak pre špás či pre rozkoš vyžúvala kľky a robila mu protiveň... Kotúč sa dopálil, skočil k pekelcu, schytil hrnec a praštil o zem.

Stará zhíkla, a ticho pobrala sa sberať črepy a smetať kašu. Bola červená, ako pred chvíľou starý, no nevravela ani slova. Tento ochladol. Ešte nikdy sa nestalo, aby on mal posledné slovo, preto ho to teraz úplne vyrazilo z rovnováhy. I od hája mu prešla chuť. Bol by už nedbal sobrať kašu i do kapsy, ale žena shrnula ju do zástery, vysypala na misku a vložila zase do pekelca.

Práve vtedy ohlásili sa chlapi, idúci do hája, a on odišiel bez kaše, hanbiac sa i ľutujúc neslýchanú svoju prchlivosť.

Keď sa večer vrátil, čakala ho strašná zvesť a plná izba súse-

diek... Žena ležala na posteli, neživá-nemŕtva. Našli ju tak tetka Strnádková, keď prišli si k nej požičať motovidlo. Nevravela, len ukazovala to na hlavu, to k pekelcu, no nevedely jej porozumeť. Už ju i pod rošt položili, aby ľahšie skonala, ale ona len krútila hlavou... Kotúč kajúcne skloníl sa k nej, volal ju po mene, ale ona, neživá-nemŕtva, len ukazovala to na hlavu, to na kapsu, visiacu na žŕďke a zase k pekelcu...

Už porozumel... Šiel k pekelcu, shrnul kašu do kapsy a zavesil si ju, ako by šiel do hája.

A nebožka sa usmiala a vypustila ducha. — — —

Tak tedy zostal vdovcom, prevelmi opusteným a zarmúteným. Tá kaša, ktorá sklátila jeho ženu do hrobu, ležala mu na duši. Až včera mu trochu odľahlo, keď upil si takého so starým sadlom a vytúžil sa pred starou Strnádkovou. Bolo krštenie a bolo hodne veselo. A Strnádková ukazovala sa mu takou dobrou! Vraj toto takto, bez jednej lastovičky — keď Pán Boh urídi — bude leto. A žena — nevídali vraj — takej partéky na furmanský voz naberieš. A on, že nenaberie — takej, ako nebožká, nech jej je ťažko nohám, ľahko duši, ani čo by čo robil, nenaberie. A ona zase, že naberie — ešte inakšej, a blúsla naň zamilovane. A nemohol nevideť, ako náročky loví najväčšie škvarky, keď prišiel rad na neho, aby si vypil...

Zaiste všetko to: i hriate, i škvarky, i zamilované pohľady starej Strnádkovej, podnietilo jeho mlado-vdovcovské srdce k tomu, že plasol mladú, bucľatú vdovicu Kaču do chrbta — to už ako na závdavok úprimnej lásky.

Toto všetko pripomína si znova a znova, sediac na posteli a škrabúc si zátylok, ako v starosti. A má čo rozmýšľať! Keď tak dobre pováži, Strnádková má pravdu: nenie ešte taký starý, aby sa za živa zadebnil medzi tieto štyri steny. Má chalupu, hľa, rúču, i vyrobí koľko treba. A Kača — no súca roba! Červená ani šípka v jaseni, ruky ako války, a v páse — dobré povrieslo by muselo byť, aby ju prečiahlo! Slovom: krásavica. A nie nejaká mlandravá, čo, keď pozreš na ňu, zmraští sa, ako by kúsla do plánky, alebo práve skryje sa do kúta. Možno síce, že takto, k vôli dobrému tónu, i nadá ti trochu, aby ľudia nemysleli, že sa chce vydávať, ale pritom usmeje sa ti, ako by hneď hotová zahryznúť...

Nuž nie div, pri takýchto predstavách že myšlienky Kotúčove zabiehajú v romantiku. Dom by ožil — Kača má i jalovicu, dosť skoro bola by krava; a takto ako pusto samému! Príjde z hája, ani nestiahne s hlavy šľafane, zalezie pod perinu. A môže vzdychať a trudiť sa! On síce nemá kedy trudiť sa, ale predsa bolo by veselšie.. A Kača by neobanovala: vďaka sporivosti nebožky, v škrichu ešte so päť meríc raži, ako by ju obral. A v chlieve prasiatko. Ak by chcela, mohlo by sa zabiť; ak by nechcela, mohlo by sa predať. Priednovku nemusela by sa báť... I na svatbu by sa našlo. Keď nebožkú „k smrti pristrájali", našlo sa u nej za oplecím štyriadvadsať zlatovák, ako jeden krajciar. Bola sporivá,

chvalabohu, a teraz bolo by na pálenku i na všetky trovy. Keby len Kaču kýsi čert nepodsadol . . .

Spomenul si, čo ľudia povrávajú, že Kača drží sa za Jana Brezinu, toho zbytkára. Kotúč mu je ujcom, ale od jakživa ho nemá rád, a teraz, spomenúc si na neho, ešte viacej. Vždy len na figle myslí; len kde by koho napálil . . . Za Kačou pásol ešte za dievoctva, a keď zostala vdovou, zase. Láska nezhrdzavela . . . Ale keby mala rozum, nešla by za neviem čo. On, Kotúč, by nešiel . . . Čo s ním, takým vetroplachom?! Nuž ale, žena nemá rozumu: vylep si klobúk na ucho, kosierky, vysúkané sáry ani trúby a, možná vec, zblaznie sa do teba. Taký kuriplach často zatieni takúto vážnu, akurátnu náturu. Lebo žena nemá rozumu ako patrí . . . Ako straka, baží za leskom-bleskom a často pre púhy šumichrast zapovrhne čisté zlato v tvrdom obale. A láska potrebuje základ, čisté zlato, nie šumichrast . . .

No škoda bolo sa mu trudiť, jeho obavy i žiarlivosť boly neoprávnené. Presvedčil ho o tom sám Jano — bodaj ho bol nepresvedčil! Raz sedel si pod kachľami, keď tu vpálil dnu Jano. Chlap ani jedľa, skoro dočahuje hlavou trám, ale ináče takto na pohľad z toho naničhodného šumichrastu nie najhorší.

„Ba že sa tu nebojíte — tak sami!“ smeje sa a už i bez ponuku pohodlne sadá si za stôl a bez úvodu vykladá, prečo prišiel. Má vraj ísť zajtra slamu rezať tu do Strnádkov; ale jemu sa nechce. Vie, ako je to v dome, kde sú samé baby: schválne nenáhlia s večerou, len aby človeka pridržaly a mohly si pojazyčiť. A on toho vôbec nerád . . . Lebo svet je zlý: ani sa nenazdáš, čo ti vyhúta z toho . . . Ty, môž' byť, nič nemyslíš, a svet, čo ja viem, čo!! Nuž a zajtra menovite by nerád: zriekli sa so súsedovie Adamom, že si zajdú do kopaníc. Je tam dievča ani lusk . . . Nuž keby ujec chcel za neho ísť k tej sečke, vybehli by si hneď z večera . . .

Kotúč sa potešil. Len pred chvíľou bál sa, že tu Jano zaprieči mu jeho pekné plány, a hľa, on sám podáva mu príležitosť. Ako by trúfal . . . No nedôveruje mu tak zrazu.

„A veď ty rád chodievaš do Strnádkov“, povie a díva sa na Jana skúmave.

„Ale ja? Nebodaj nazdáte sa, že za Kačou? Jaj, to dávno vyšumelo! Dávno, predávno! A čo by som sa darmo vláčil? Vari sa môžem ženiť — mám chalupu, alebo čo? A, viete, ja by vdovy vonkonečným koncom nechcel. Vdova len za vdovca —“ dokladá s dôrazom a pozrel na ujca pohľadom obodrujúcim. „To už skorej tak pre vás . . .“

Kotúč sa začervenal. Ešte vždy nevie, či Janovi veriť alebo nie. Pozrel na neho a stretol sa s jeho pohľadom vážnym i nežným. Nežartuje; vtedy nehľadel by tak nevinne. No predsa za lepšie uzná nezdôveriť sa na prvom raze.

„Čože, ja na to nemyslím“, vraví pokorne a zbožne zadíval sa k povale.

„Nemyslíte! Prečo by ste nemysleli? Ja na vašom mieste by myslel! Vari nemáte gruntu — alebo vy sami nie ste ako patrí —

chlap súci?! Nebojte sa, šla by i dievka, nie to vdova. A svet vám jednako nedá pokoja", smeje sa Jano figliarsky, „už vás jednako ženia."

„A s kým — keď ja vôbec nemyslím . . .?" znovu začervenal sa Kotúč. Strežie dychtive, koho Jano pomenuje, ač dobre vie . . . A sladký strach zajde jeho staré srdce, očakávajúc meno Kačino. Keby bol len trochu zbehlý v takých veciach, vedel by, že je zamilovaný, zamilovaný po uši.

„S kým! Ako by ste nevedeli!" smeje sa vesele, a sám Kotúč sa uškŕňa, ač nevie, či nemal by sa vlastne tváriť vážne.

„A veď by mne taká ani nepristala", rozosmial sa už cele nenútene. Už dôveruje Janovi a má ho zrazu tak akosi rád. A zase čaká, dychtive čaká, čo povie . . .

„Čoby nepristala?! Nech by ste len z lásky, na roky nemusíte hľadeť. Pár rokov sem-tam. Hlavné je, aby bola láska."

Kotúč je dojatý a úplne presvedčený. Jano hovorí ani kňaz, a veru svätú pravdu. Nemusela by hľadeť na roky, nech by len láska, úprimná, trváca a verná. A prečo by taká nemohla byť?!

„A veď by stará rada, ja viem", hovorí Jano znovu obodrujúco, a rýchle dokladá: „Tak sa už len majte k dačomu!"

„Ale ako?" vysmiaty spytuje sa Kotúč. „Ako — keby ja vedel?! Ľudia vysmejú ma, blázna starého . . ."

Sám Jano sa zamyslel nad tou otázkou. Ujec má pravdu: v takých veciach i mladému ťažko, nie staršiemu. Lebo je to predsa veľmi vážna vec. Ani nie takto na pohľad, ako v skutočnosti. Lebo žena, to ti je, bratku, stvorenie preveľmi záhadné. A fortielné. Takto vidíš, uškŕňa sa ti, vykrúca sa, líška sa ani lasica. Ale keď už príde k veci, bude sa stavať, ako čo by nikdy nepomyslela. Ani čo by len tak nasilu . . . A musíš jej byť konečne povďačným, že fortielne zavesila sa ti na krk."

„Nuž ako teda? Povedz, ak vieš", dopaľuje do Jana ako v žarte, v skutočnosti však naozaj netrpezlivo. V inej veci nespoľahol by sa na jeho súd. Ale v láske, vidno, Jano predstihol ho aspoň o koňskú hlavu. Vlastne ako by predstihol, veď on dávno zabudol na tie veci. Teraz, možno, je to ináč, ako kedysi, a Jano je z tohoto sveta.

„Nuž, ja myslím takto", prerieknol Jano veľmi vážne, že Kotúč nevie sa prenadiviť, kde sa to zrazu v ňom nabralo. „Keď chcete dačo robiť, nuž robte, ako by ste nechceli . . ." Jano zadíval sa mu do očí šelmovsky, „a uvidíte, sama sa vám ponúkne. Uvidíte."

„No, sem len nepríde, aby sa mi ponúkla."

„Tak zrovna pravdaže nie. Najprv musíte vy. Pôjdete ta a ja pôjdem s vami — vlastne ale vy pôjdete so mnou."

„Čert ťa rozumie!" vybuchol Kotúč namrzený, že mal by viesť Jana ku Kači. Ako sa mu tie myšlienky o ženbe poplietly, sám seba nepoznával, ako zmenil náturu. Kým jeho stará žila, mohol si Kaču navštevovať i sám princ, on by sa nebol nahneval.

„Nuž, ja myslím takto", zahovoril Jano veľmi vážne. „Vás by iste svet ohovoril, že toto, takto, ešte ujčinej päty neostydly a vy že . . . Snáď i „jej" by nebolo po chuti — tak zrazu! Nuž urobme

to tak, ako by som ja chodil k nim a vy so mnou. Ale to bude len „pre zrek“ — a vy si môžte pekne-krásne vykonať svoje.“

Kotúč sa zamyslel; zdalo sa mu to príliš zamotaným a trochu i nebezpečným, ale v celku sa mu plán páčil. Svet nebude vedieť o ničom, ona tiež nemusí hneď vedieť, kam mieri, až naraz. A nebodaj to bude dobre!

Ushovorili sa ešte o jednom-druhom, menovite že „na kvit“ bude dávať Kotúč, ale vopred Janovi do vrecka, aby sa zdalo, že to ten. A poradil ešte ujcovi, aby k vôli pokoju mal sa len okolo starej. Furták ten Jano!

Nejdem na široko rozkladať šťastný priebeh ďalších záletov Kotúča a jeho pomocníka. Len toľko, že na druhý deň Kotúč narezal sečky Kačinej jalovici. Večera nie že by bola neskoro, ba práve naopak, až privčas.

„Ste už takto trochu starší, svatíčko, musíte sa šanovať“, nežne šepla mu stará, a utrúc lavicu zásterou, posadila ho za vrch stola.

Po tomto náš milý vdovec prevelmi sa zmenil. I zovňajškom, i náturou Predtým, ako už rečeno, bez jeho nebožky bolo mu ako plotu bez kola, teraz zrazu postavil sa ani múr. Čižmy olejom namastené, i mimo nedele len sa mu svietily, vlasy pekne za uši sčesané a pútec ani chodníček. Strnisko mu síce od jakživa veľmi nepodrastalo, ale teraz tvár ani líčko panenky.

„Chodí k starej Strnádkovej“, šepkaly si baby, striehnúce za každým jeho krokom, ako je to už obyčaj striehnuť za každým krokom chlapa na ženenie.

„Ale čoby, vari by sa ženil? Po žene ešte loža neostydla, a už by sa vláčil za druhou, starý . . .“

Poctily ho nevyberaným titulom.

„Ale čoby, to on len tak chodí s Janom. Viete, za Kačou. Ale stará by nedbala. Hoc aj má päťdesiatku na chrbte a nohy ani sane.“

„No, šikli by ste sa“, vraveli Kotúčovi do očí. „Je ešte dosť mladá a roba takto hodná. I mladú preskočí . . .“

Kotúč sa len usmieval a v duši sa tešil, ako on všetky prevedie. Jeho vec dobre stála: Kača mu síce obyčajne nadala, keď sa jej zmienil, ale stará vždy obrátila to na žart a potom Kača usmiala sa tak milo. Jano ho tešil, že aby neklesol na mysli. Už z chovania sa starej mohol vidieť, ako ho radi dočkajú. Bola ani med, pozorná, starostná, prítulná, už ozaj ako rodina.

Preto Kotúč mysľou neklesal. Hovorí sa, povedz dakomu, že je duchaplný, a už začne robiť vtipy. A ak si na ženenie a počnú ťa ženiť, čo by si ani nebol na to myslel, zrazu podsadne ťa kýsi čert a ty začneš robiť hlúposti. Lížeš sa, ani kocúr, líškaš sa, i kde by si sa nemusel, a najtiaž začať, čo bys' i chcel, už sa nepristaviš, až pred oltárom.

Tak bolo i s Kotúčom. Ako už rečeno, zmenil sa on veľmi, zovnútorne i vnútorne. Ako zprvu zťažka púšťal sa do veci, tak sa teraz rozbehol. Už nielen smelšie vravel Kači, ale, figliar, okkupoval vám i starú. Kým Jano prisedal ku Kači, on, obyčajne už

trochu podkurážený, prehodil slovko-dve, od ktorého sa stará prenáramne rozjarila. On vtedy žmurkol na Jana a Jano na neho, ako by ho posmeľoval . . . No dakedy sa mu i nezdalo, keď zbadal, že tento horlivejšie zastáva úlohu ako treba a že Kača ani mu za to nenadá, ani nič.

Raz táto šla pre kvit a Jano s ňou. Prešla štvrťhodina, polhodina — a ich nič. Kotúč zostal netrpezlivý, sedel ani na uhlí, a keď ešte nešli, zriekol sa, že mu je horúce a vyšiel von. A tí stáli vo dverách pitvora a smiali sa a zrazu čosi plaslo . . . Pravda, odskočili od seba akoby nič, ale jemu zahryzlo to do duše.

„Nech sa to viac nestane!“ výhražne riekol Janovi cestou domov. Bol naozaj dopálený. Jano zprvu robil sa, ako by nerozumel, potom zasmial sa veselo.

„No, však viete, ako sme sa spravili?! Vy chodíte ako so mnou a že vraj k starej . . .“

„Eh, bodaj ju čert vzal!“ odplul Kotúč a nepovediac viac ani slova, pobral sa domov.

Zaliezajúc pod perinu, zaumieňoval si, že tomu čím skôr urobí koniec. Nenie hlúpy, aby vodil capa do záhrady!

A dosť skoro mal k tomu slávnu príležitosť. U Strnádkov zabíjali. Bola to udalosť veliká i slávna, lebo u Strnádkov snáď nikdy nezabíjali. Stará síce chovávala prasiatko, ale obyčajne zjedol ho cudzí — predala ho. No teraz premyslela si ináče. Odkedy sa rozniesło, že Kotúč k nim zabieha, začali jej ľudia závidieť. Vraj dostal by aj inakšiu. I mladšiu i onakvejšiu. Že má nohy ako sane a rokov vyše miery. I závistná je. Vari si kedy zabije? Nezabije tá nikdy! I teraz chová, ale nezabije, lebo závidí sebe i neveste.

Nuž preto sa rozhodla, že zabije. A Kotúč bude mäsiarom svetu na vzdory! A možno i rozhodne sa pritom, čo už jej trochu prídlho trvá . . .

A bolo, ako si hútala. Prasiatko sa zabilo a Kotúč robil pri ňom ani čoby už domáci gazda. Rozčervenelý prácou i smačnou parou, v bielej zástere — šumný bol na moj' pravdu!

Strnádková sa zvŕtala ani vrtielka, Kača behala ani pipíška, no môžem povedať, že všetci boli radi. Kotúč si hútal, že dnes alebo nikdy. I hľadal príležitosť, a keď sa tak Kača okolo neho zvŕtala i padol nejeden vtip, z ktorého bolo by sa mohlo prísť i k reči vážnej a vecnej, ale vše skočila ta stará a on zamĺkol.

Kým oni tak kuchtili, v dedine rozniesla sa zvesť, že u Strnádkov budú pytačky.

Kača priniesla zvesť od studne. Ale nahlas nerieklа, len pošepkala starej pod komínom. „Nebodaj ujec čosi povraveli — je toho plná dedina.“

Strnádková dovtípila sa okamžite. Teda predsa — konečne! Ach, veď ona tušila! Vravelo jej to vlastné srdce, no i jeho, Kotúčove, oči. I pred chvíľou tak pozrel na ňu — no tak nežne, tak vesele! Rýchle skočila do komory a prehodila si druhú zásteru a uviazala si žltú šifonovú šatku. „Keby aspoň pred večerou riekol

dačo, aby sa pri tých milých jelítkach odbavilo", podumala, trochu i ustarostená. Svätá pravda, že bola trochu skúpa.

A hoc sa jej zdalo, že sa nesvedčí, aby sama „oddánka" začínala reč, predsa nezdržala sa, aby sa Kotúčovi nezmienila o tom, čo sa v dedine povráva.

„Ba kto to len vymyslí — taký daromnicu!" riekla stydlivo, zapŕlená až po uši. Kotúč práve horlivo nadieval najvzácnejšiu jadernicu a len sa usmial. „Ale to nikto iný, ako ten Jano!" nadpriadala ďalej, bokom pokukávajúc na neho. „Je to huncút huncútsky. Čo vás po pár ráz u nás videl, už aké reči! A tu ešte ani slova nebolo . . ."

Teraz myslela, že Kotúč rečie slovíčko, ktorého ešte nebolo. Ale obšmietajúc sa okolo neho veľmi blízko, na nešťastie prevrhla škatuľu s paprikou a oboch pochytilo strašné kýchanie. No bola i tak spokojná, veď kto mlčí, ten vraj svedčí. A spokojne pobrala sa do pitvora k ohnisku.

Kotúč nebol vrecom udretý, porozumel, kam stará mieri, i bolo mu naozaj smiešno. „Ach, čertovo rebro! ozaj by sa vydávala! Ba kto by ju chcel — rád bych videl toho blázna! Tú si už len čert pôjme, ale iba ak by bláznivé huby pojedol. A predstaviac si prekvapenie starej, až miesto nej vyletí mladá, len že sa hlasne nerozosmial.

Avšak spomenúc si, že Jano vopred vytrubuje jeho tajné plány, bolo mu akosi nevoľno. Kto zná, čo ten nahovorí, a ako nahovorí? Keby tak zo žartu štrkol pred Kačou, že on, Kotúč, za starou pasie! Mohla by sa nahnevať. Myslela by, že je falošník. Že sa mu každá ľúbi, na ktorej hlavu vidí. A ľahko mohla by sa v ich úprimnej láske karta obrátiť . . . I začína sa mu Jano neľúbiť. Ač nič nevie doň, len to podozrivé plasnutie tam vo dverách, začína mu nedôverovať. I myslí si, že lepšie by bolo, keby Jano dnes večer vôbec neprišiel. Mohol by si vec skončiť, Hľa, i kohút najradšej je na smetisku sám — a to je len nemý tvor . . .

Kotúč hútal, prehutoval, až vyhútal, že Jana na každý spôsob na dnes musí urobiť nemožným. I vymyslel ako.

Pod večer vykradol sa von a čo ho nikto nevidel, odokryl jamu, v ktorej stará mávala zemiaky. Bola hneď za stenou vo dvore; kedysi mali tam pristavenú šopu, ale tej už nebolo. Miesto nej stál plot, deliaci dvor od bočnej uličky. V plote bol prielaz a Jano zväčša len tadiaľ preskočil, keď šiel do Strnádkov. Jama bola prázdna a vždy opatrne zakrytá. Teraz, ako ju odokryl, Jano, preskočiac plot, rovnými nohami vhupne do nej. Či sa ten začuduje! Ale dlho, chudiaka, jednako nenechá ho v nej: len kým si on vybaví vec, kým si bude istý . . . Potom, ako by to nič, vyjde von — a Jano v jame. Bude sa čudovať, kde sa tam vzal, i poľutuje ho. A Kotúč, rozjarený plánom, smial sa.

Ale človek mieni, Boh mení.

Ešte boli u Strnádkov len pri kapuste, a Jano tu! Kotúč div nenadhodil sa od divu. Nuž nešiel prielazom, ako obyčajne, ale ulicou. A nie sám, lež i so švagrom zo susednej dediny. Prišiel

k nim na návštevu, no a že bolo by mu doma smutno, Jano sobral ho so sebou. Aspoň tak vykladal so smiechom. Kotúč sa zmiatol: na to veru nerátal. Ale keď videl, že stará je rada a že vôbec bude veselšie, uspokojil sa. Veď čo nebude dnes, bude zajtra — čo sa vlečie, neutečie. Ba rozjaril sa, vidiac, že Kača do izby skoro ani sa neukáže a i pri jedle s každou lyžičkou, ktorú ako by kradla, beží stydlivé až do komorných dverí. Iste jej tiež nenie po vôli, že tí prišli . . .

Pozdejšie nálada prišla do pravej koľaje, a keď stará po tretí raz priniesla takého so starým sadlom, na ňomž plávaly škvarky ani palec, dobrá vôľa dostúpila vrchola. Stará častejšie a častejšie prisedala ku Kotúčovi. A svatičko sem, svatičko tam, lovila najväčšie škvarky do pohára, keď na neho prišiel rad. I Kača sa osmelila, a keď jej pár ráz zazdravkal a i ona si trochu chĺupla, bola prítulná ani ovečka. A pekná — pekná! Kotúčovo srdce, obmäknuté hriatym, stápalo sa pri pohľade na ňu, ani tá sadlová škvarka. Budeže to za ženička. Oči ako trnky, líca sťa ruže, ruky ani války. Veru potočil by sa akurátne, keby plasla poza uši! Takto dumá Kotúč, a podivné myšlienky nadchodia mu pod šticu, pletú sa tam, hmyria, ani laškovné žubrienky. Ach, keby sa mohol k nej pritočiť! Je starý peň, a hlava dávno napolo šedivá, ale dal by groš, keby ju tak mohol pobozkať . . .

Stará Strnádková už ani nehne sa od neho; obriadiac si všetko v kuchyni, venuje mu celú pozornosť. Oči svieťa sa jej tiež, tvár červená, radostná. No, ujde i ona. Ale to už nie ten lesk, tá červeň, čo u tej druhej: rozdiel asi ten, ako svieži jarný šalát a prezrelá tekvica. Ale zkúsená je, vie ako treba zaobchodiť s človekom — kdežto Kača . . . A keby znala, aké hriešne myšlienky snujú sa v jeho hlave! Ale ona netuší, ináče by sa neusmievala, neveselila... No nech sa, chuderka, poteší. I stará koza rada slizne maškrtu, rozpustile dumá Kotúč.

No myšlienky jeho zase sú len pri tej druhej, pri Kači, a zase len nadchodí ho preveliká túžba bozkať ju, alebo len buchnúť do chrbta. Veď takto konečne ani nevie, že ju rád.

Počalo mu byť horúce. I od užitého dobrodenia, i od toho, že stará, stále taká prítulná, prisedala k nemu blízko blízučko. Hlavne hriala ho predstava, ako už rečeno. No, ač zdá sa mu celá vec takou snadnou a jasnou, predsa takto je to nie tak ľahko, ako sa zdá . . . Hľa, i teraz Kača brnkla okolo neho: nesie do komory hrnec obaru, ale zažartuj s ňou, alebo do opravdy rec dačo, ak máš kuráž. Veď to predsa nenie s pece spadnúť . . .

Z komory zavialo chladom a príjemne občerstvilo dusné povetrie izby. Kotúčovi prišla dobrá myšlienka. Vošiel dnu a posadil sa do kúta na truhlu. Na okienku komory žmúri malá lampka, práve len toľko, aby nebolo cele tma. Pri stene na koryte jednotlivé čiastky nemilosrdne rozkúskovaného brava. Boky koryta vyložené sú dosť peknou slaninou a paprky ešte od šuniek neodlúčené, prosebne čnejú k zaplesnenej povale. Len včera ešte drobčil po dvore,

dnes už neborák rozmetaný, že by ho nijaký umelec v celok neložil. Márnosť nad márnosť a všetko márnosť . . .

No náš záletník nečíta toto výstražné memento zo svojho okolia. Ba naopak, sediac v šere komory a dívajúc sa do osvetlenej izby, stále mu je akosi do rozkoše. Sedí si ani pavúk, keď strežie na korisť. I ten usadí sa dakde v kúte nevinný, ani čoby len pred chvíľou bol spatril svetlo sveta a nič neznal o jeho hriechoch. A muška, ešte nevinnejšia, omámená nevinnosťou pavúka, priletí a on zasnuje ju do svojej podvodnej siete.

Takouto nevinnou, nič netušiacou muškou mala byť Kača. Kotúč rátal, že vojde do komory a on ju zrazu chytí a vybozkáva, vybozkáva!

A Kača prišla. Ale iba ku dverám, chtiac ich zavrieť. No zazrúc v komore Kotúča, nechala tak, len zo dverí spýtajúc sa čosi a potom zvrtla sa a šla do pitvora. O chvíľu prišla zase a zase kukla do komory. Sedel si tam shrbený, nohy svinuté, hlava v dlaniach — zosobnená starosť. Ba čo sa len tak zamyslel? „Nebodaj smútia za nebožkou", sústrastne podumala Kača. „A majú čo želieť! Boli to dobrá duša a riadili si starého ako patrí. A odkedy umreli, sú len ľuďom na posmech." A vidiac Kotúča sedieť takého strápeného, prišlo jej ho ľúto . . . Ale v tom Jano povedal akýsi dobrý vtip a Kača zvrtla sa do izby.

Kotúč sa namrzel. Menovite, keď Kača ani na tretí raz do komory nevošla, ale len zo dverí mu čosi vravela. Odvetil jej tak ticho, že nemohla rozumieť, čo vraví. Azda príde bližšie . . . No Kača mrdla plecom a umkla do izby.

„Eh, múdra baba, na moj' pravdu. Ako by vedela, just neprijde! Ba kde to len berie ten rozum? Čert tomu napíska nebodaj!" celkom negalantne zlostil sa Kotúč v komore. Ochladol už náležite, ale mrzí sa do izby. Tam smiech ani na nájom. Jano, figliar, vystrája hlúpe kúsky a všetci sa smejú. Iba stará, sediaca na rohu stola, sa nesmeje. Veselosť jej prešla, snáď preto, že on neverne od nej odpálil a zaryl sa do komory. No žiaľu tiež nevidno jej na tvári. Potiahla si viac, ako na oddánku sluší, a snáď to aj cíti a to ju robí akosi apatickou. Hľa, neusmeje sa ani teraz, ačpráve švagor Janov zakuckal sa od smiechu a Kača musela von vybehnúť . . . Ako šla okolo Jana, ten podstavil jej nohu a ona brnkla nosom do podvojí. Bude ho mať do rána iste ako dobrá nákovica, a predsa jej je do smiechu. Za ňou vybehol i Jano, a v pitvore nový smiech . . .

Oprávnene rozmrzený nad nezdareným manévrom, Kotúč vytiahol sa z komory a opäť sadol za stôl. Ale radšej by bol zostal tamdnu a vyvalil sa dakde. Hlava mu akosi ofažela, i nohy ani centy. A k tomu ten Jano, ten Jano . . .!

Stará prebrala sa zo zádumčivosti, a či viacej z povedomia povinnosti naliala Kotúčovi hriateho. Vypil raz po raz. To ho trochu rozobralo. Ale nevie ho už rozveseliť . . . Je nemluvný; Janovho švagra nadišla driemota, i stará pokľuckáva na roh stola. Smiech v pitvore utíchol . . .

Spomenúc si na tých dvoch, Kotúč sa prebral. Z toho ticha kási úzkosť nadišla mu na dušu . . . Sobral sa ku dverám, trochu neistým krokom premeral pitvor a vyšiel na dvor. Ovial ho chlad. Na dvore tma, len pred očami mihoce sa mu roj svetielok, nebodaj hviezdy. Zarazila ho táto tma; ale kási nejasná starosť a úzkosť ženie ho ďalej. Ako by na dvore čosi zašuchotalo . . . Zbystril sluch — ozaj, počuť už i šepot, a pri prielazku stojí niekto . . . A zase šepot a tlumený smiech . . . Nevie, čo to, lebo mu je v hlave nejasno a v mysli ťažko: keď chce vyjadriť myšlienku, ani čo by žernov dvíhal. V tom neďaleko plaslo čosi — práve tak, ako vtedy vo dverách, keď Jano a Kača . . . Už chápal.

Zaťal päsť a rezko zacifroval k prielazku. V tom ako by zem bola sa pod ním, hriešnym, otvorila, srútil sa kamsi do priepasti pekelnej.

*

A povesť nelhala: pytačky sa odbavily a hneď ráno šla Kača s Janom o ohlášky. Neminuli sa, čo až po rokoch a všelijakých prekážkach. Ale hoci to bolo vopred rozchýrené, predsa vec narobila po dedine veľký ruch. Lebo jedni čakali, že Kača pôjde o ohlášky s Kotúčom a vopred sa smiali. Iní zase striehli, že spolu s týmto párom dajú za mreže (na matrikársku tabuľu totiž) i starú Strnádkovú s jej záletníkom. Veď vraj i pytačky maly byť odrazu. Nuž zvedavosť bola veliká, či pytačky ozaj boly a či vôbec neboly?

Len pozdejšie prezvedelo sa, že pytačiek nebolo ani nebude. Lebo stala sa vec neslýchaná. Keď už malo prísť k istému, zrazu milý pytač ztratil sa ani gáfor . . . Hľadali ho, hľadali všade, ale ani čo by ho zem bola pohltla . . . Starú div nevychytilo od jedu. Kam sa len podel? Nespali celú noc, a tu zrazu nad ránom Jano ide po dvore a pri prielazku kdesi-čosi chrápe, ani čo by na tri porezy strúhal. Kukne do jamy — a tam ujec! Začudoval sa veľmi i poľutoval ho úprimne. Kde sa len tam vzal?

Prebudili ho po biede a vyvliekli na svetlo Božie. Mali s ním roboty! Nechápal, čo sa s ním deje, a nijako nechcel von, menovite keď stará začala robiť patáliu. Hnevala sa pre čosi, ač on nič nechápal... Z Písma vedel, že lepšie je v jame lvovej, ako pri žene jazyčnatej a zlobivej, a preto sa ani na površie nebral. Do jamy ktosi, na jeho veliké šťastie, hodil otiepku slamy — sedel si ani v páperí. No keď stará tamhore, dopálená jeho nezdvorilým mlčaním, vychytila sa pre hrnec vody, že „obarí jeho strapatú kotrbu", posbieral sa a dal sa vytiahnuť. Stará potom už (nebodaj obanovala svoju prchkú náturu) začala pekne. Svatičko sem, svatičko tam, že aby šiel na popravky (po hostine si zajesť). Ale jemu sa prenáramne chcelo spať i sobral sa rovno domov a vytiahol sa ako bol na pec. Jamu spravili trochu krátku — ach či sa tu z chuti natiahol! Popravkou síce marilo sa mu, trochu škoda — ale pokoj Boží nad všetky popravky! Pokoj nadovšetko...

Ale maj svätý pokoj — keď ho nemáš!

Sotva usnul, zrazu čosi štuchne ho do boku. Práve sa mu sní-

valo, že má ísť do hája, že jeho nebožká sedí pod pecou a pradie a vreteno jej v prstoch vrčí... Vychytil sa a vyjaveno rozhliadol sa po izbe. Ach, to sa mu len snívalo. V izbe vrčí síce, ale nie vreteno, lež stará Strnádková so svojou kmotrou. Čo tie prišly? Hádam tie popravky... Ach, čoby, stará vrčí nie o popravkách, ale, po náležitom, morálkou prešpikovanom úvode, o zkazenosti sveta. Aký je tento svet — jedným slovom naničhodný. Menovite tá chlapská polovica. Nehľadí na vďak, ani na poctivosť a zašlapiť verné úprimné srdce mu je ako nič... Ale ona to tak nenechá — nenechá! Svet ju nosí v zuboch, jej poctivý vdovský príbytok znevážený je ľudskými rečami.

Kotúč zprvu nerozumel, čo sa robí. A keď pozdejšie vyrozumel, prečo stojí pred touto ukrutnou radou, skoro by bol starej riekol čosi neonakvého. Ale ona nepripustila ho k slovu. Dozvedel sa, že Kača o neho, starého blázna, nestojí, lebo už aj bola o ohlášky s Janom. I to sa akurátne dozvedel, že koľko ráz sa u nej, u nešťastnej, najedol a napil, koľko dobrodenia užil. I včera ako mu šmakovalo! Aj si vypil — a poriadne! Bol ani, nehodno primeriavať, to prasiatko! A to všetko zadarmo. Ba ešte aký posmech jej za to vykázal! Svet čaká, čaká, že bude čosi... A keď on nič a nič, spolu s kmotrou vyčítala mu ešte onakvejšie. Čo sa vraj drží? Nevídali — dedo! Zuba nemá za dukát, vlasy šedivé a hlava nadto dnes-zajtra ani koleno. Slovom, zdehonestovaly ho, čertice, preukrutne. A keď on ešte nič, tu stará resolútne sa osvedčila, že ho dá na fiškála.

On všetkých tých rečí takmer ani nepočul. Sediac na peci, nohy majúc ovisnuté, smutne zamyslel sa o tej druhej falošnici prefalošnej. Hľa, ako sa to skončilo!... Nech človek verí žene .. Nehodno veriť, ani čoby ako. Lebo žena nemá vernosti ani za mačný mak. Aspoň za mlady nie. Na starosť síce príde k rozumu, ako tu hľa stará, a je to už potom vernosť tuhá a ľúta. Zmotaný je ten svet, verubože zmotaný...

A kým sa on takto trúdi, zatiaľ i stará i jej kmotra neprestávajú mu maľovať jeho špatné skutky a hroziť fiškálom, lebo hľa celý svet vie, že sa vláčil a čo sa vláčil... A ten posmech! No, tú skalu by tie dva jazyky boly prerazily, nie to vdovcovo srdce!

Ešte v ten deň išli o ohlášky. Stará bola prenáramne vyfintená a pri ňom, nahŕbenom, navlečenom v zažltlej halene, vyzerala ozajstná mladica. Keď vchodili k nám o zápis ohlášok, on zastavil sa pred dverami a v tvári mal čosi ako zúfalý, nemý vzdor; ale oddanica chmatla ho za rukáv a všuchla ho do dverí. Táto energia pripomenula mu jeho nebožku a zrazu ako by sa v ňom čosi bolo prelomilo... Keď vyťahoval z mešteka dva šestáky za písanie ohlášok, už sa usmieval... A keď ich pán rechtor, potešený tou štedrotou, vyprevadil až pred bránu a vinšoval im šťastie a hojné božské požehnanie, už si vykračoval ani kadét.

Osnova kresťanskej rodiny.

Štúdia *Jozefa Maliaka.*

I.

Muž a žena, sväzkom manželstva spojení, tvoria základ kresťanskej rodiny. Odôvodnený je tento sväzok hneď po stvorení prvého človeka slovami Písma: „Není dobré človeku byť samotnému“ a tým zasľúbením: „učiním jemu pomoc, ktorá by pri ňom bola“. Za jak pevný má byť považovaný tento sväzok, dáva na javo samé Písmo vývodom o pôvode ženy: „Teraz táto je kosť z kostí mojich a telo z tela môjho“. Tu hneď vyslovený je i následok, ktorý sa pozdejšie dostaviť mal: „Z tej príčiny (že Eva bola kosť z kostí Adamových a telo z tela jeho) opustí muž otca svojho a matku svoju, a pridržať sa bude manželky svojej i budú jedno telo“.

Ako každé dielo, ktoré vyšlo z ruky Hospodinovej, je dokonalé, tak platná je i táto ustanovizeň pre všetky veky, čo dokazuje i Kristus, keď na námietku farizeov, chtevších napravovať múdrosť Hospodinovu: „Sluší-li človeku prepustiť manželku svoju z ktorejkolvek príčiny?“ upamätúva ich na ustanovizeň Stvoriteľovu, hneď na počiatku sveta v život uvedenú, nasledujúcou protiotázkou: „Nečítali ste, že ten, ktorý stvoril z počiatku človeka, muža a ženu urobil z nich?“ K čomu ešte dodal: „Preto opustí človek otca i matku a pripojí sa k manželke svojej a budú dvaja jedno telo“.

Pavel apoštol nakladá manželstvo k vôli uvarovaniu sa od bludu — διὰ τὰς πορνείας —, sic ináč „dobre by bolo človeku ženy sa nedotýkať“. Výslovne odporúča i slovom i skutkom, odnosno príkladom svojho vlastného života, bezženstvo: „Pravím pak neženatým a vdovám: Dobre by im bolo, zostali-li by tak, ako ja. A jestli nemôžu sa zdržať, nech v stav manželský vstúpia: lebo lepšie je v stav manželský vstúpiť, nežli páliť sa“. Svoje bezženstvo odôvodňuje takto: I. Kor. VII, 32. „Kto ženy nemá, pečuje o to, čo je Pánovo, jak by sa ľúbil Pánu. Ale kto sa oženil, pečuje o veci tohoto sveta, jak by sa ľúbil žene“. Avšak opätovne k vôli „uvarovaniu sa od bludu“, vytvárajúceho dľa Efez. V, 5. z kráľovstva Božieho, áno i cieľom vyhnutia pokušeniu, chce dľa I. Timot. V, 14: „aby sa mladšie (vdovy) vydávaly, deti rodily, hospodyne boly a nijakej príčiny protivníkovi nedávaly k pomlúvaniu“. To rozhodnutie, či má niekto vstúpiť do stavu manželského, alebo nie, ponecháva človeku úplne na vôľu I. Kor. VII, 6: „Ale to pravím podľa dopustenia — κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν — nie podľa rozkazu“, výslovne vystríhajúc pritom pred bludármi „zbraňujúcimi sa ženiť“ dľa I. Timot. IV, 3.

Zdar manželstva podmieňujú vzájomne plnené povinnosti, predovšetkým vzájomná prívetivosť. Tu už znie rozkaz dľa I. Kor. VII, 13: „Muž preukazuj k žene povinnú prívetivosť — τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν; podobne i žena k mužovi“. Zovrubnejšie vymedzuje tento vzájomný pomer manželov Peter I, 3, 1—7: „Ženy, buďte poddané mužom svojim, ktorýchžto ozdoba budiž nie tá zovnútorná, v spletaní vlasov

a prevíjaní zlatom, alebo v odievaní plášťov, ale ten skrytý srdca človek, záležajúci v neporušiteľnosti krotkého a pokojného ducha, ktorý pred obličajom Božím veľmi drahý je. Tak zaiste niekdy i tie sväté ženy, ktoré nádeju maly v Bohu, ozdobovaly sa, poddané byvše mužom svojim, jako Sára poslušná bola, Abraháma pánom svojim nazývajúc; jejžto vy ste dcérky, dobre činiac a nebojac sa žiadneho prestrašenia. Podobne i mužovia spolu s nimi bydliac podľa umenia, jakožto mdlejšej nádobe ženskej udeľujúc cti, jako i spoludedičkám života milosti, aby modlitby vaše nemaly prekážky".

Pred márnomyseľnosťou, z povrchných ozdôb tela vyplynúť mohúcou, výstražné slová zaznamenané sú u I. Timot. II, 9—10 tohoto smyslu: „Ženy aby sa odevom slušným, stydlivosťou a striedmosťou ozdobovaly; nie pletením si vlasov, alebo zlatom, alebo perlami, alebo drahým rúchom; ale tak, ako sluší ženám, ktoré dokazujú pri sebe pobožnosť dobrými skutky".

Poddanosť ženy mužovi vyžaduje Pavel — I. Kor. XI, 3 — dôvodiac, že muž je hlava ženy, jako i Kristus hlava cirkve: „všelikého muža hlava je Kristus, a hlava ženy muž". Túto poddanosť ženy vyriekol — dľa I. Mojž. III, 16 — sám Hospodin: „A pod mocou muža tvojho bude žiadosť tvoja a on panovať bude nad tebou". Ale vedľa tejto poddanosti ženy vyžaduje s druhej strany od muža bezpodmienečnú lásku dľa listu k Efez. V, 25: „Mužovia, milujte ženy svoje, jako i Kristus miloval cirkev a vydal seba samého za ňu". Tu je súčasne ukázaný spôsob, ako milovať, i hranica, pokiaľ milovať, totiž až po samožertvu: „Tak sú povinní mužovia milovať ženy svoje, jako svoje vlastné telá; kto miluje ženu svoju, seba samého miluje". Efez. V, 28.

Pred zanedbávaním plnenia manželských povinností vystríha dľa I. Kor. VII, 5, keď hovorí: „Neodťahujte sa jeden od druhého, len ak zo spoločného svolenia na čas, aby ste sa pripravili k postu a k modlitbe", — dľa starozákonného predpisu, zaznamenaného u Joela II, 16: „uložte pôst! nech vyjde ženích z pokojíka svojho a nevesta z chrany svojej", — „a zase spolu sa sijďte, aby vás nepokúšal satan pre nezdržanlivosť vašu".

Sväzok manželský rozriešiť môže jedine smrť jednej alebo druhej osoby, ináč dľa I. Kor. VII, 39 „žena priviazaná je zákonom dotiaľ, dokiaľ jej muž žije. Pak-li by umrel muž, svobodná je, môže sa vydať, za koho chce, toliko v Pánu". Vidz: Rim. VII, 2. Odtiaľ ten prísny, odvolávaním sa na vôľu Hospodina zostrený rozkaz: „Manželovi prikazujem nie ja, ale Pán: Manželka, od muža neodchádzaj. Jestli bys' odišla, zostaň nevydaná, alebo smier sa s mužom. A muž nech neprepúšťa ženy svojej". I. Kor. VII, 10. 11. Známy je výrok Kristov u Mat. XIX, 6: „Čo Boh spojil, človek nerozlučuj!"

Prizrimeže sa v zákone Mojžišovom obsaženému nariadeniu, znejúcemu: „Pojal-li by muž ženu a bol by jej manželom, a prihodilo by sa, že by nenašla milosti pred očima jeho pre nejakú mrzkosť, ktorú by našiel pri nej, i napísal jej lístok zapúdenia". Pri vysvetlení tohoto nariadenia záviselo všetko od toho, v akom

smysle bol braný ten výraz: „pre nejakú nrzkosť“ — ervath dabhar. Hillel so svojou školou, živší za doby Kristovej, bral toto miesto v tom smysle, že muž môže sa so svojou ženou rozviesť pre hocakú protiveň, áno i v tom páde, jestli — ako rabín Akiba opovážil sa tvrdiť — sa mu iná žena lepšie zapáčila. Škola Šammaiova naproti tomu tvrdila, že rozvedenie je možné len v pádoch dokázanej nevernosti. Šammai mal dľa pochopu mravnosti pravdu, dľa doslovného vysvetlenia však nepravdu. U Hillela bolo to naopak. Šammai nahliadol, že duch mojžišovského zákona neospravedlňuje pred súdom svedomia nijakého rozvedenia, ktoré nebolo odôvodnené očividomou nemravnosťou, kdežto Hillel sa domnieval, že Mojžiš dopúšťal rozvedenie pred občianskym súdom i v ľahších pádoch. Medzitým, čo sa tieto dva smery medzi sebou dohadovaly, predstúpili farizeovia pred Krista s tou známou otázkou: „Slúší-li človeku prepustiť manželku svoju z akejkoľvek príčiny?“ Rozlúštenie tejto záhady spojené bolo pre riešiteľa so zrejmým nebezpečenstvom, lebo ak rozhodol v smysle Šammaiovej školy, tým samým verejne sa vyslovil i proti Herodesovi. Kristus, neohliadajúc sa ani na pravo, ani na ľavo, upozornil ich, že Boh, ktorý hneď na počiatku stvoril muža a ženu, už tým samým skutkom dal svoju vôľu na javo, že manželstvo má byť svázkom nerozviazateľným. Ešte ráznejšie zneje Ježišova odpoveď na námietku farizeov: „Prečože tedy Mojžiš rozkázal dať lístok rozlúčenia?“ „Mojžiš pre tvrdosť srdca vášho dopustil vám prepúšťať manželky vaše; ale z počiatku nebolo tak. Preto vravím vám: že ktokoľvek prepustil by manželku svoju, pre iné ako smilstvo, a inú pojme, cudzoloží; i kto prepustenú pojme, cudzoloží.“ Touto odpoveďou vyslovené bolo i odsúdenie Herodesa Antipasa, ktorý svoju zákonitú ženu odohnal a vzal si za ženu osobu, ktorá od svojho zákonitého muža odbehla.

Nad prísnosťou tohoto výroku zhrozili sa i vlastní učedlníci Ježišovi, ktorí k nemu riekli: „Ponevádž je taká pra s manželkou, není dobrá vec ženiť sa.“ Tohto náhľadu svojich učedlníkov Ježiš neodobruje bezpodmienečne. Jediné, čo svojim učedlníkom dopúšťa, je, že v istých pádoch ich náhľad môže mať oprávnenosť; lebo že niektorí ľudia od svojho narodenia dľa svojej telesnej povahy nehodia sa k stavu manželskému, iní pre panovavšie vtedy ukrutnosti v otroctve, iní však, a týchto posledných bolo najmenej, ktorí k vôli vyšším cieľom zriekli sa myšlienok na manželstvo. Títo nie sú lepší od tamtých, len rozdielni od nich. Ako je pre jedných povinnosťou Bohu v manželstve slúžiť, tak iste je pre druhých povinnosťou Bohu v svobodnom stave slúžiť. Akoby na doklad toho, ako vysoko si cenil manželstvo, vyriekol významné slová: „Nechajte dietok a nebráňte im ísť ko mne, lebo takých je kráľovstvo nebeské. A po vzkladaní na nich rúk odobral sa odtiaľ“. Mat. XIX, 14. 15.

Proti ľahkomyseľnému prepúšťaniu manželiek horlili starozákonní proroci, ako proti neblahému rozkladu domácnosti. Malachiáš na pr. hovorí o hneve Božom, vzniklom preto, že „je Hospodin svedkom medzi tebou a manželkou mladosti tvojej, ktorej si ty neverný . . . V nenávisti má prepúšťanie Hospodin, Boh Izraelský.“

Na takto utvrdenom základe spočíva osnova kresťanskej rodiny. Nastáva otázka, čím bolo upevnené ešte manželstvo. Predne starozákonným príkazom, vyrytým na doskách Mojžišových: „Nezosmilníš!“, ktorý bol zostrený ustanovením v III. Mojž. 20, 10 zaznamenaným. Mládež izraelská mala ohľadom pohlavnej čistoty ešte i druhé prikázanie, V. Mojž. 23, 17. Prísny tento zákaz našiel zostrenie v Novom zákone nezmeniteľným výrokom Krista, vyriekuvšieho, že smilstvo vytvára cudzoložníka z kráľovstva Božieho, označujúc hriech ten ako rozklad manželstva a tak i domácnosti a rodiny. Preto i v uzavretí apoštolskom, vynesenom v otázke prijímania údov z pohanstva, medzi podmienkami prijatie do cirkve podmieňujúcimi nalezáme smilstvo uvedené ako také, od ktorého povinní boli zdržovať sa, ako vysvitá zo Skut. ap. XV, 28: „Videlo sa zaiste Duchu svätému i nám nevzkladať viac na vás nijakého bremena okrem týchto vecí potrebných: aby ste sa zdržovali od obetovaného modlám a od krve a od udáveného a od smilstva.“

(Dokončenie.)

Choroba L. N. Tolstého

v júli 1901.

V Svobodnom Slove V. Čertkova práve vyšiel o položení robotníctva článok L. N. Tolstého, s nápisom: „Jediný prostriedok“. Posledné roky Tolstoj vo viac článkoch vysvetľoval príčiny ťažkého stavu robotníctva všetkých krajín. „Jediný prostriedok“ písal pred svojím ochorením, v chorobe ho opravoval, po vyzdravení naskutku dokončil a odoslal vydavateľovi.

Článok vyšiel teda s nasledujúcim dodatkom o chorobe spisovateľa:

2/15. júla nenadále dostali sme telegramm z Tuly nasledovného obsahu: „Tolstoj je nebezpečne chorý, horúčka, veliká slabosť, stav seriósny.“

Toho času po všetkých novinách, cudzozemských i ruských, zjavovaly sa zprávy o beznádejnom zdravotnom stave Lva Nikolajeviča. Z listov od priateľov, ktoré sme dostávali od tých čias, zvedeli sme nasledovné podrobnosti:

Ochorel Lev Nikolajevič s 27. na 28. jún (st. št.). Dotiaľ berával slané kúpele od reumatismu. 27-ho večer vybral sa koňmo do Baburina. (Malá to dedinôčka na 5 verst od Jasnej Poľany.) Bolo vlhko po daždi. Celú noc sa zle cítil, a na druhý deň ho znova počala zimnica drviť, ktorá ho posledné časy už cele zanechávala. Jednak ešte v ten deň sedel na balkone a diktoval listy, ba i sám napísal nám nevelký, ale veľmi silný list o neomaltuziánstve poťahom na jednu anglickú brošúru.

28. júna, hoc cítil sa Lev Nikolajevič nedobre, predsa šiel na prechádzku, ale za vrátami záhrady pocítil náramnú ustatosť, k nemu

dobehla jeho dcéra Mária Lvovna, postlala mu paletó na zem, a on ľahol si i oddychoval; ale hneď tu po prvý raz zbadali nepravidelnú činnosť srdca, ktorá, počnúc od tejto chvíle, celý týždeň budila veľkú obavu.

Od noci 29. na 30. jún Lev Nikolajevič už nestával. Celý týždeň trvalo nepravidelné klopanie srdca a častý puls. Časom jednak, keď mu bolo lepšie, diktoval opravy svojho článku *Jediný prostriedok* (o tom, čo hlavne treba robotníctvu). Ale hovoril s ťažkosťou a chytro ustával. Bôle v prsiach, okolo srdca, temer neopúšťaly ho. Na otázku prišlých príbuzných: či mu je lepšie? odpovedával: „Áno, všetko ide, ako má ísť," — čo obyčajne hovorieva, keď mu je zle. Pod večer mu počalo byť lepšie, a on znovu ožil, počal sa vyptávať na priateľov, dával ústne odpovede na listy.

1. júla bolo chorému veľmi zle, tak že všetkým neprítomným deťom poslané boly telegrammy.

Lekári nemohli si utvoriť jasnej predstavy o jeho chorobe, ale konštatovali silný úpadok činnosti srdca, ako pravdepodobný následok lámky a dlhotrvanlivej horúčky. Puls za niekoľko dní držal sa na výške vyše 100 a dochádzal do 150 úderov, a temperatúra, tu značne dvihajúca sa, tu padajúca niže normálnej (temer 35° C.), vyvolávala strašný úpadok síl, ľakajúci lekárov a domácich. „V jeho veku je to viac než znepokojujúce," povedal jeden z navštevujúcich ho lekárov, — „je to počiatok agonie."

Celý deň bol Lev Nikolajevič taký slabý, že nemohol si sám popraviť prikryvadla, hoc celý čas bol pri úplnom vedomí. „Koč je zapriahnutý," — povedal dcére, vyjadrujúc tým, že hotový je zanechať tunajší svet . . .

Pod večer mu jednak počalo byť lepšie a všetci sa opäť počali nádejať.

2. júla vo dne bol puls trocha lepší, a Lev Nikolajevič sa znovu zamestnával, diktujúc ležačky. Ale nasledujúca za týmto noc bola najhroznejšia pre jeho okolie: silné bôle v prsiach, žalúdku a po celom tele nedávaly sna celú noc a úplne ho vysilily. Len k siedmej hodine rannej trocha zadriemnul. Synovia, dcéry a priatelia chorého sa poschodili so všetkých strán. „Dom je plný ľudí, a predsa je akosi neobyčajne ticho, ako by bolo vymrelo všetko," — písali nám.

3. júla bol strašne slabý a zvlášte tichý, čo zdalo sa byť domácim znakom priblíženia konca. Puls po všetek čas neprestával byť uskoreným. Prišlý lekár objavil zapálenie pľúcnej blany. V tento deň Lev Nikolajevič temer do cela nemohol hovoriť. Žene povedal, že: „stojí na rozcestí, a že i po tej i po druhej ceste je rovnako dobre ísť." Večer mu počalo byť značne lepšie. Pozval k sebe jednoho z priateľov, sám diktoval mu telegrafickú odpoveď k nám, následovného obsahu: „Značné zlepšenie, nádeja na ozdravenie," i ešte niekoľko listov. Rozprával o liste jednoho Indusa-bramina, ktorým bol veľmi zainteressovaný a pohnutý; prosil prezvedieť sa o svojom poslednom článku a vôbec bol pomerne taký bodrý, že všetci v dome ožili a naplnili sa nádejou. Polepšenie toto bolo náramnou

neočakávanosťou pre lekárov, ktorí boli prekvapení obdivuhodnou životnou energiou organismu chorého.

Duchom bol Lev Nikolajevič v chorobe celý čas pozoruhodne bodrý a všetek čas zachoval úplnú jasnosť umu. V nemoci obyčajne býva veľmi trpezlivý a zmužilý, a tento raz zvlášť dojímal všetkých svojou dotklivou krotkosťou a nežnou vnímavosťou k svojmu okoliu.

V liste od 4. júla nám jeden z priateľov písal, že Lev Nikolajevič nemohol ešte sedeť na posteli, ale na chrbte ležiac shováral sa s prišlými príbuznými, a hoc vyzeral veľmi schudnutý, predsa hovoril pevným hlasom, s živým pohľadom a svetlou tvárou. On nepochybuje, že bol na vlások od smrti. Hovorí, že preň „už i koč bol zapriahnutý a načim bolo len sadnúť si a odjechať, ale odrazu kone obrátily, a koč bol odoslatý; — a škoda toho, poneváč cesta bola utešená, vyhladená, a teraz, keď znova bude treba viezť sa, môž' byť, cesta bude hrbolatá."

Uvedieme niekoľko úryvkov z listov, písaných o Lvovi Nikolajevičovi za čas, uplynuvší po jeho ozdravení z nebezpečnej choroby.

Jasná Poľana, 6. júla 1901.

„... Lev Nikolajevič vše ešte leží a vše je ešte natoľko slabý, že tuho ustane, keď zodvihne sa na krátky čas alebo keď prechodí na druhú posteľ. Táto slabosť akosi neharmonuje s veľmi napínavou duchovnou jeho činnosťou. Lev Nikolajevič hovorí, že je prekvapený jasnosťou svojich myšlienok, tým viac, že pripomínajúc si svoje choroby za mladosti, vidí ohromný rozdiel v tom, že vtedy duchovná stránka vždy bývala potlačená telesnou nevládou. Dnes Lev Nikolajevič diktoval opravy svojho článku *Jediný prostriedok*, ktorý bol vlastne už do cela zakončený; potom čítal „Dejepis náboženstva" a zápalčive sdieľal nové známosti, čerpané ním o náboženstve drievnych Indusov; konečne poprezeral niekoľko novín a hneval sa na svojho dávneho nedruha Napoleona I., o ktorom čítal článok v „Novom Vremeni". Hovoril mi, že, pripomínajúc si, čo bolo pre neho prvou pohnútkou v jeho antipatii proti štátnosti, — presvedčil sa, že to boly jeho štúdia počas písania *Vojna a mier*, keď mu bolo treba skúmať túto hnusnú osobnosť ako vojevodcu, cisára a privátneho človeka. V súčasnom živote robí naň tiež taký depressívny dojem Vilhelm, ktorý mu je nielen rečami, ale i svojimi kresbami veľmi odporný.

11. júla.

„Lev Nikolajevič vstal a sem-tam chodí po izbách... Vyzdravenie svoje on menuje „odročením". Zčiastky mŕšti sa na toto odročenie, hovoriac, že tak bolo dobre, keď s takou ľahkosťou podňal sa na vysoký vrch a na škáročku otvoril už dvere „ta"..."

16. augusta.

„... Včera Lev Nikolajevič tak pekne a dotklive hovoril, čo je pravé náboženstvo a prave nábožný človek; hovoril o modlitbe

a uviedol ako príklad podobenstvo o rozsievačovi (Luk. VIII, 5), potom o našom slúžení *Bohu*, a nie Jeho nám (podobenstvo o hospodárovi a oráčovi Luk. XVII, 7—20). Večer hovorili o hudbe, o modernej: jedni boli zhrození novou ruskou hudbou, druhí pokladali ju za „interessantnú". Lev Nikolajevič podotknul, že pravá hudba nemôže byť „interessantná", ale môže alebo prenikať alebo vznášať dušu, alebo jednoducho poskytovať pôžitok, uspokojenie. A vtedy plní svoj úkol"...

Lev Nikolajevič i pri svojej fysickej slabosti neprestajne pracuje nad zaujímajúcimi ho otázkami a, ako nám píšu, už temer dokončil šesť literárnych prác, z ktorých niektoré boly už dávno začaté. Poslednú prežitú ním chorobu, i v listoch k priateľom, i v besedách s nimi, spomína s vďačnosťou, ako taký dobrý čas, keď povedomie duchovného života, osvobodeného od zvieracieho, bolo mu zvlášť radostné a keď všetko to, čo sa mu prvej zdalo byť nerozlučiteľným, tak ľahko a dobre rozlúšťalo sa preň všeobecnou duchovnou panaceou: odsúdením seba, krotkomyseľnosťou a láskou.

K telesnej však smrti, predstojacej mu, ako i každému z nás, Lev Nikolajevič dávno chová sa ľahostajne. Preň hlavný záujem života pozostáva v jeho duchovnej podstati; a bude-li pokračovanie života tu alebo „tam", je mu, hotovému k priechodu, — už všetko jedno. Ako predtým, keď považoval za svoje *ja* svoj zvierací život, nemohol si predstaviť života po smrti, tak teraz už nemôže si predstaviť prestávky života pri smrti.

Lev Nikolajevič tiež ešte hovorí, že jedným novým a dobrým následkom tejto choroby bola jasná predstava, ba čo viac akoby návyk určite veriť tomu, že ničoho netreba *hotovať*, k ničomu sa netreba *hotoviť*, ničoho *neočakávať*, ale len slúžiť podľa síl Bohu. V chorobe často spomínal si milený svoj verš z Lukáša: „Zapri samého seba, vezmi kríž svoj *na každý deň* a nasleduj ma". Nálada táto bola mu taká vzácna a takú mu dávala svobodu a radosť, že obával sa, vyzdraviac, utratiť ju.

Blízki Lva Nikolajeviča nahovorili ho ísť do Krymu pre nápravu zdravia, ponevádž striedavá zimnica (malaria), na ktorú nemoc trpí, často pomíňa následkom premeny miesta prebývania. Sám Lev Nikolajevič, hoc i pristal odcestovať, predsa je dosť ľahostajný k tejto ceste. „Ja tak žive," hovorí on, „cítim veľkú cestu, ktorú konám, a v ktorej dochodím na poslednú stanicu, že tieto premeny v spôsobe cestovania málo ma zaujímajú."

Uvádzame, v záverok, niekoľko myšlienok Lva Nikolajeviča o nemoci a smrti, zaznačených nám pred desiatimi rokmi:

„Trápenie od chorôb a prekážka v zaujatiach, ktoré zkusujeme v chorobách, pochádza nie od chorôb, ale od nášho chovania sa k smrti.

Jestli si uznáme, že smrť je nevyhnutný koniec nášho telesného jestvovania, a že v tomto predstávajúcom konci, práve tak ako

v pokračovaní tohoto života, niet ničoho ani dobrého, ani zlého, — strádania prestanú byť mučiteľné a nebudú prekážať životu.

Jestli by človek naskrze nepochyboval v neporušiteľnosti svojho života po smrti, všetky choroby predstavily by sa mu len podmienkami priechoda z jednej formy života do druhej — priechoda skôr želateľného, než neželateľného, — a vtedy znášal by bolasť od chorôb práve tak, ako znášame bolasť od napínavej práce, ktorá, vieme to, končí sa dobrom. A nebolo by strádania, a nebolo by povedomia o prerušenej činnosti, ponevádž počas bolastí mali by sme určitú činnosť — hotoviť sa k novému stavu.

Že je tomu tak — všetci môžeme zkúsiť, hoc čiastočne.

Ale akože by ľudia hrozne nestrádali, keď všetek život ich pozostáva v pokusoch uskutočnenia želaní v tomto svete v budúcom, v ustavičnom želaní toho, aby čím skorej nastala budúcnosť; a keď predsa vedia, že v konci tejto budúcnosti stojí to, čoho sa tak boja, že nesmejú ani len myslieť o tomto — smrť? Akože nestrádať, nachodiac sa ustavične v tejto vnútornej protimluve, keď prichodí nemoc, vedúca za sebou smrť, ako vedie ju každá nemoc?

Ztadiaľto je trápnosť strádania. Ztadiaľto i to, čo menujeme prerušením všakového života nemocou."

* * *

„Ach, keby ani na minútu nezabudol na smrť, do ktorej každú minútu môžeš skĺznuť. Čo by sme pamätali, že nestojíme na rovnej ploche, — (jestli myslíme, že stojíme, len vtedy sa nám predstavuje, že odišlý sa prepadol, a sami sa bojíme prepadnúť sa), — ale kotúľame sa, neprestajne strkajúc sa, doháňajúc a budúci doháňanými, ta, za oponu, ktorá skrýva pred nami odchodiacich a skryje nás pred ostavšími!

Jestli pamätuješ na to vždy, to ako je ľahko a radostne žiť a spolu kotúľať sa ta, po tom istom svahu, v moci toho istého Boha, u ktorého sme boli v moci, u ktorého sme teraz, i budeme vždy a všade".

* * *

„Často dobre myslievam, ale myslievam bez smrti; a táto duma je ľahká, prázdna. Často dobre žijem, ale žijem bez očakávania smrti; a toto je — život ľahký, prázdny.

Život je talent, daný mi pre vzrast. Len vtedy môžeš myslieť a žiť so smrťou, keď pamätáš, že dielo je jediné, — nie napísať dačo, nie pomôcť dakomu, nie vykonať dačo okrem seba, ale len jedno: vypestovať svoj život, aby odovzdal si ho hospodárovi, keď vezme ho, — lepším, väčším, než bol ti daný.

Toto je podivné len vtedy, keď vzrast života možno predstaviť si pomimo lásky k ľuďom a, nasledovne, služenia im. Ale vzrast a služenie sú to isté, len že prezerané s rozličných strán."

A. Š.

BESEDA.

Fr. V. Sasinek.

Narodený v Skalici 11. decembra 1830, Fr. V. Sasinek už 50 rokov pracuje na poli slovenskej literatúry verne, príkladne. Pritom celým svojím životom zaslúžil si úctu našu. Sasinek je výtečným cirkevným rečníkom; keď vychádzaly sväzky jeho homiletických prác, svojim ctiteľom a priateľom, spytujúcim sa, ako môže pri svojom inom zaujatí literárnom i tu toľko produkovať, Sasinek odpovedal: „Jestli kde, tak zvlášte v cirkevnom rečníctve niečo vedieť je darom Božím... Nakoľko poznám seba, badal som za života svojho niektoré dobré hrivny ducha i tela, s ktorými som spoluúčinkovať sa snažil. Málo som dbal na telo a svet, viac na ducha a jeho vyvinutie i vzdelanie. V pokrmoch nebol som nikdy výberčivý a labužnícky, držiac sa rady sv. Augustína, že nežije človek aby jedol, ale jie len, aby živý bol. Toho som sa držal už vtedy, keď som ani tej rady, ako od sv. Augustína pochádzajúcu, neznal. V chudobe som sa narodil, jej privykol tak, že ani v lepších okolnostiach od skromnosti som sa nevzdialoval. V rozkošiach svetských som si neobľuboval, a radšej som slúžil, nežli obsluhu prijímal. Čím menej telu som hovel, tým viac pracoval som duchom od maľučkosti. Po hodnostiach a odmene sveta som nebažil. Pero stalo sa mi rozkošou.“ [1])

Sasinek vraví, že, v chudobe narodený, privykol jej tak, že ani v lepších okolnostiach neoddialoval sa od skromnosti; iní obyčajne hovorievajú, keď dostanú sa k lepšiemu postaveniu, že potrebujú si nahrádzať, čoho prvej nedostávalo sa im. Otec mu umrel, keď on bol ešte nemluvňaťom, a matka vydala sa po druhý raz za chudobného remeselníka; aby rodičov menej obťažoval, keď v Skalici chodil do nižšieho gymnásia, nuž v prázdninách robieval alebo pri tesároch domy pokrývavších, alebo doma pri ševcovskom remesle svojho otčima. A potom i takým zostal v celom svojom živote. Zato, keď sbieraly sa peniaze na kultúrne potreby slovenského národa, Sasinek býval medzi prvými, ktorí obetovali.

Na samom počiatku šesťdesiatych rokov v Uhorsku menily sa politické pomery. Slováci videli, že potrebujú noviny. Ale ako ich stvoriť, kde vziať kauciu z takej malej eklesie? Sasinek ako kapucín žil vtedy v Budíne. Tam maly vychodiť i slovenské noviny, tam radievali sa, ako ich stvoriť, Francisci, Gotčár, Paulíny, Radlinský, Palárik, Viktorín. Zachovalo sa u nás podanie, že v takej porade, keď prišla reč na kauciu novín, prítomný Sasinek vytiahol stovku, zašitú v rukáve svojho mníšskeho habitu, a položil ju na stôl, ako

[1]) Poklad Kazateľský, IV, str. 274.

svoj príspevok. Príklad účinkoval, kaucia bola v krátkom čase sosbieraná. V životopise Sasinkovom, ktorý Fr. Richard Osvald podal v IV. diele Pokladu Kazateľského, zaznačený je tento moment nasledovne: V porade Gotčár hovoril, že ťažko bude sobrať kauciu, lebo slovenskí národovci majú síce dobrú vôľu, ale nemajú peňazí, a ukázal na Sasinka ako na príklad, potvrdzujúci jeho slová. Ale Sasinek odpovedal, že keby mal i žobrať, podpíše na kauciu novín 100 zlatých; i podpísal. Keď potom rozchodila sa porada, na ulici Viktorín objal Sasinka so slovami: „To bolo vaše zlaté slovo; bez neho nebola by sa pohla záležitosť kaucie napred."

*

Z mladosti svojej Sasinek zaznačil i toto:

„Prvé slovenské čítanie moje bolo *Wůdce z Trnawy*, potom *Oroľ Tatranský* a *Nitra*."

*

Roku 1867 vyšla prvá knižka historických spisov Sasinkových: *Dejiny drievnych národov na území terajšieho Uhorska*. Vítal knihu chmurný, prísny, pre historické bádanie zvláštny smysel majúci Jonáš Záborský. „Historia Uhorska — písal v Sokole (1867, str. 159) — tak je sprznená nepriaznivými Slovanom kronikármi a dejepiscami, a považovanie minulosti tak mocne pôsobí na prítomnosť, že Slováci súrnejšej práce literárnej nemajú, ako historiu uhorskú so stanoviska svojeho." Vítal pôvodcu *Dejín*, ako muža k práci tej povolaného, vystrojeného i dómyslom i rozsiahlou načítanosťou, menovite v prameňoch; hovoril, že čítal jeho knihu s potešením. „Dejiny drievnych národov na území terajšieho Uhorska" boly dovedené do roku 907; Záborský písal: „Nasleduje doba dvústoročná pre historika uhorského nado všetko trudná. Nedávajú tu svetla a istoty žiadne temer listiny. Máme robotu len s kusými, protirečivými zprávami letopisov a drzými výmyslami kronikárov a legendárov. Je to pole viac hádania, nežli vedenia. A práve preto čakáme dychtive na ďalšie pokračovanie započatého diela."

Tejto dobe bola venovaná nielen nasledujúca knižka Sasinkova, lež značná časť jeho veľkej historickej práce, konanej do dnešného dňa. Hovoríme, veľkej práce, a pri nej spisovateľovi išlo nadovšetko o jeho drahý slovenský národ. Rozptýlil on mnohý predsudok, zavrátil nie jednu zlú tendenciu a posvietil hodne do tmy tých storočí. Láska k Slovákom panovala nad ním tak, že i to, čo pochybil, má svoj prameň v tejto láske.

Upozorňujeme i na jeho *Slovenský Letopis*. Po rozpustení Slovenskej Matice, na počiatku svojho vyhnanstva, Sasinek sám si ho založil, sám zaplňoval, i sám zaplatil. V šiestich ročníkoch Slovenského Letopisu mnoho vzácneho materiálu pre všeobecné dejiny Slovákov, pre dejiny slovenskej kultúry i literatúry.

*

Ozval sa Sasinek i v otázke všeslovanského jazyka. Dával Slovákom na výber z troch svetových literatúr: francúzskej, neme-

ckej a rusko-slovanskej. „Čo sa týče nás Slovákov, ktorí ani mravne ani hmotne nie sme v stave povýšiť sa nad *domácu literatúru* k stolcu svetovej a všetky vedy zastupujúcej literatúry, voliť si máme medzi francúzskou, nemeckou a rusko-slovanskou literatúrou. No ku ktorejže z týchto nakloniť sa máme? Každý zdravého a nepredpojatého rozumu Slovan vyznať musí, že rusko-slovanská literatúra je ona, v ktorej vzdelanosť slovanská svoj život najsť môže. O tomto len ten môže pochybovať, komu bohatosť literatúry ruskej je terra incognita, a len ten, ktorý príbuznosti mluvy ruskej s ostatnými slovanskými nárečiami nikdy si nepovšimnul... Povolanie slovenských vzdelancov teda je dvojaké: a) pestovať slovenskú literatúru pre domáce a krajinské potreby slovenského národa; b) obznámiť sa s jazykom ruským, aby prostriedkom tohoto i rozumeli sa so slovanskými vzdelanci i dobrodenia vyššej slovanskej svetovej a všetkým Slovanom spoločnej literatúry ruskej užívať a ich na vzdelanie slovenského národa upotrebiť mohli.“ (Sokol 1867, str. 311.)

*

Zabezpečené postavenie, ktoré mal ako professor teologie v Bańskej Bystrici, Sasinek opustil k vôli Matici Slovenskej, ku ktorej prešiel za tajomníka na 600-zlatový plat [1]).

Po zahubení Matice najdlhšie žil v Prahe, ako duchovný v nemocnici Milosrdných sestier. Boli by ho prijali do pražskej archidiecése, bolo by sa mu položenie značne polepšilo, ale bol by musel vystúpiť z občianstva uhorského, a toho Sasinek nechcel urobiť preto, aby kosti svoje mohol složiť do slovenskej zeme.

Fr. V. Sasinek prináleží k tým mužom v slovenskom národe, ktorým — ako to Kollár hovorí — „sluší česť i díka“.

Martin Hattala — 80-ročný. U nás mnohí už ani nevedia, že prof. Hattala ešte žije. Žije, a teraz 4. novembra mal 80 rokov.

Ako professor slovanskej filologie na pražskej universite roku 1891 bol daný na odpočinok. Teraz, z tej príležitosti, že dožil 80

---

[1]) Sasinek mal pri Matici Slovenskej 600 zl. platu (V. Paulíny-Tóth ako spravujúci podpredseda tiež toľko), a peštianske ministerstvo, keď hľadalo si zámienky k zničeniu ústavu, predsa povedalo, že pri Matici zle sa šafári. Charakteristický príklad toho, akí sú Maďari oproti kultúrnym snahám slovenského národa, môžeme zaznačiť už i zo života Museálnej slovenskej spoločnosti, dostávajúcej od roku 1899 po 300 zlatých štátnej podpory. Keď v účtoch svojich z roku 1900 vykázala, že z 300-zlatovej štátnej podpory kúpila pre svoju knižnicu i Wattenbachovo dielo *Das Schriftwesen im Mittelalter*, potrebné menovite i pre bibliotekárov, a Karla Brugmanna (ktorého i maďarská akademia vyvolila za svojho člena!) nie menej známy *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, od krajinského hlavného dozorcu museí a knižnice správa Museálnej slovenskej spoločnosti dostala zazlenie, že nekúpila *za celých* 300 zlatých maďarských kníh.

rokov, v časopise *Naše Doba* nepekným spôsobom bol omalovaný, strhaný. Píše sa tam medziiným:

„Bylo to jistě nejtěžší nedopatření Šafaříkovo, když se zasadil o to, aby mladý supplent na prešpurském gymnasiu r. 1854 byl povolán na universitu pražskou... Pracoval (Hattala) v oboru slovanské filologie. V těchto pracích přálo mu štěstí. Již to, že se narodil Slovákem a že se narodil právě v příhodné době. V čtyřicátých letech ožily na Slovensku mocněji nežli před tím pokusy o samostatnou spisovnou řeč slovenskou... Potřebovali však své úsilí opříti o podklad theoretický. Hattala jsa nesen v tomto novém proudu svých krajanů a jda zejména za pokusem Hodžovým (Epigenes slovenicus. Lib. I. Tentamen orthographiae slovenicae, 1847) pohřížil se theoreticky do nářečí slovenských obsáhleji nežli kdokoli před tím. Jal se psáti mluvnici slovenského jazyka — Grammatica linguae slovenicae, collatae cum proxime cognata bohemica (1850) — jazyk slovenský (lingua) postaven tu zřetelně též theoreticky jako samostatný jazyk, český jazyk označován jako „nejblíže příbuzný". Co mohlo být vítanějšího snahám slovenských spisovatelů nežli tento spis? Proto se chopili s radostí spisku Hattalova. Kolísavé jejich pokusy s neustálenou mluvou spisovnou potřebovaly sebe menšího podnětu a byly pevněji soustředěny. Svou oporu našly v Hattalově spisku. Učinili si jej východiskem pro svůj jazyk spisovný. Hattala této výhody dovedl dobře využiti. Svou mluvnici slovenskou přepracovával pořád neúnavně, brzy po latinsku, brzy po česku, brzy zkrácenou, brzy rozšírenou, brzy jen některou její část, brzy jako celek; přepracovával z vlastního podnětu, ale nejvíc na vybídnutí vlády. Takto vyšla, tuším, v paterém zpracování. Theoretický původce její rostl v očích svých krajanů. Brzy však počal růsti též ve světě vědeckém. Příčinou bylo zase jen jeho štěstí, že se narodil Slovákem. Jako Slovák přinášel v studie slavistické nový materiál, až do té doby ne dost vyčerpaný a použitý. A tento nový materiál obrátil pozornost na Hattalu. Tehdy si Hattala osvojil, co psal Šafařík, Kopitar, Miklosich z jazykozpytu slovanského, přečetl si Grimmovu srovnávací mluvnici německou, seznamoval se se spisy Boppovými, Pottovými a Dietzovými, jejich methodou psal o starší i novější češtině a zejména o svém materiále z nářečí slovenského. To stačilo, aby u starších pracovníků vzbudilo o něm dobrou naději. Zejména Šafařík přivítal nového pracovníka v oboru jazykozpytu slovenského, když vydal své „Zvukosloví" (1853), s netajenou chválou — jistě nebylo bez účinku na něho, že byl Hattala jeho rodákem. Tato chvála Šafaříkova vynesla mu vyzvaní od vlády (r. 1853), aby se přišel do Prahy vzdělávat v jazykozpytě, a záhy též rychlou karrieru na universitě..."

Nemali by sme práva miešať sa do pomeru Čechov k prof. Hattalovi, ani do pomeru bývalých žiakov k učiteľovi; ale zrejmá vec, že tu robí sa krivda. Máme tu výstražný príklad toho, ako nemalo by sa písavať. Niet tu jednej správnej, jednej spravedlivej vety. Písateľ (dr. Ján Jakubec) vytýka Hattalovi ešte i to, že v spisoch jeho niet vrelejšieho prejavu humanity, lásky k bližnému; ale

sám zabudol na prikázanie: nepremluvíš proti bližnému svojmu krivého svedectva! v ktorom iste zaključuje sa i humanitná požiadavka. Obrátil všetko čím hore, tým dolu. Štylisácia je taká, že vychodí, ako by všetkých tých „pätoro spracovaní“ slovenskej mluvnice, vykonaných „najvíc na vybídnutí vlády“, bolo z doby pred povolaním do Prahy. Čitateľ nemôže vedieť, kedy to Hattala, ktorý rástol v očiach svojich krajanov, počal tiež rásť vo vedeckom svete: či ešte na Slovensku a či už v Prahe? Nemôže vedieť, kedy to ten „nový materiál (slovenčina) obrátil pozornosť na Hattalu“, kedy si to osvojil, „čo psal Šafařík, Kopitar, Miklosich z jazykozpytu slovanského,“ kedy „přečetl si Grimmovu srovnávací mluvnici německou“ a kedy, či ešte na Slovensku a či už v Prahe, vzbudily sa to o ňom tie dobré nádeje u starších pracovníkov. To všetko napáckalo sa tak, aby len čím černejší ukázal sa ten 80-ročný človek. *Zvukosloví* vyšlo nie roku 1853, ale roku 1854. Vtedy Hattala už bol v Prahe; o vydanej knižke prejavená chvála Šafárikova, na ktorého „jisté nebylo bez účinku, že byl Hattala jeho rodákem,“ nebola by mu teda mohla priniesť už roku 1853 povolanie do Prahy. (Šafárik znal Hattalovo *Zvukosloví* v rukopise.) Pán Jakubec vraví, že 80-ročnému Hattalovi povedať trpké pravdy káže mu „nemilosrdné přísná povinnost literárního historika.“ No tá nemilosrdne prísna povinnosť nakladá mu predovšetkým držať sa správnosti.

Nakladá mu ďalej, aby sa usiloval byť pravdivým. A on čo? Robí úsudky na základe Hattalovej latinskej Grammatiky, ktorej, tak sa zdá, nikdy ani nevidel. V také dni, keď v Čechách poznove i rozsudní ľudia prestávajú jasne vidieť, kadenáhle nastolí sa im otázka spisovného jazyka medzi Čechmi a Slovákmi, — v také dni pán dr. Jakubec, hovoriac o 80-ročnom Hattalovi, predstavuje českým čitateľom tú latinsky písanú mluvnicu jeho ako takú, na ktorej zakladá sa spisovný jazyk slovenský. Literárny historik český predsa mohol by vedieť, že už Štúrove spisy (Nárečja slovenskuo a Nauka reči slovenskej) čo do zásady neboly „kolísavé pokusy“, spismi Hodžovými (Epigenes slovenicus, Větín) stredná slovenčina ako spisovná reč bola ešte pevnejšie postavená a v nej hneď povstala taká báseň, ako je Sládkovičov *Detvan*. Slováci ctia si Hattalu, ako muža, majúceho veľké zásluhy o spisovný jazyk slovenský; on zdokonálil pravopis a systematisoval to, čo sa pred ním ustálilo, on pre slovenčinu prišiel iste v čase veľmi dobrom: pritom všetkom vec vtedy už bola by sa rozvíjala i bez jeho prispenia. Pán Jakubec i vraví, že mal v rukách O. Naučný Slovník s Hattalovým životopisom; ako prísny literárny historik, keď išiel stavať Hattalu pred taký nemilosrdný súd, mal si tam prečítať z úvodu latinsky písanej slovenskej Grammatiky citát, že bola spísaná a vydaná len s tou podmienkou, „si nos spes restituendi beneficii nexus literarii cum Bohemis reapse penitusque frustraretur (str. XIII). V Slovenských Pohľadoch i minulý mesiac bol opakovaný výrok Jaroslava Vlčka z roku 1890, že cieľ tejto mluvnice Hattalovej je slúžiť za most nazad k češtine. Z listov Hattalových, písaných dr. A. Radlinskému na konci r. 1849, keď v Štiavnici práve tlačila sa *Grammatica*

linguae slovenicae, k tomu ja môžem dodať: „Zo spisu mojeho ještě v Pazmaneum naproti Štúrovym novotám česko-slovenským jazykom složeného a tebe vlani sděleného ti bude známo, že som sa od samého prvopočiatku novotám k roztrhaniu svazku literarního medzi Čechmi a Slovákmi od tristo rokov panovavšího směrujúcim protivil a len neskoršej netak důvodmi, jako *behom neobyčajných udalostí politických premožený* k Slovenčině od nás i strany pravopisu i forem opravenej prirazil“... [1]) Radlinský bol vo Viedni, v redakcii Slovenských Novín, kde, z naloženia vlády, práve robily sa prípravy k odstúpeniu od slovenčiny: Hattala poučoval ho o smýšľaní na Slovensku. „Ale keď si takto s vámi jednako myslím, nenasleduje, nasledovať nemôže, žebych s vami vjedno o to stál, aby sa čeština bez náležitej prípravy myslí a srdc: bez vzbuděnia totižto túžby a žádosti za zjednoteníia sa s Čechmi do jediného orgánu politického života našeho, do novín slovenských, so všetkými jej nedostatky formalními alebo, jako ty píšeš, *celkom* uvedla... Jako hovoril Kráľ, kapitán dobrovolnický, v Krupině, tak hovorí mládež celá Štúrovi oddaná. Čo myslia katolici o češtině, to též vieme, a že na češtinu terajšiu nepristanú, ale že sa budú všemožné spierať uveděniu jej do spisov pre Slovákov, všecko ukazuje. Ani s terajšou vašou slovenčinou sa už nechcú spriateliť. Šemrú zo všeckých strán, jako si sa z listu Bízayho mohol presvědčiť, na ňu, že ju nerozumějú, že je drsnatá, že je bastard, že je netopýr atd. I tých, ktorí ti predtým celkom boli oddaní, mrzí, že si sa tak chytro dal od čechistov omámiť a jim k vůli nedůsledným stal, zanechávajúc to, za čím si predtým velmi horlil. Vůbec všecko na to ukazuje, že s češtinou privčas vystúpite, jak hneď počátkom nového roku začnete Noviny celkom po česky vydávať... Vo Zvolenskej stolici sa všecko po našemu odbavuje, ale ani jeden úradní document som nečítal, ani jednu proklamaciu, nič, zhola nič som posiaľ nezbadal, že by vaše zásady u tých najhorlivějších Slovákov aspoň jedneho nasledovatela boly našly. Všecko od najmenšího až do najvětšího štúrovčinou píše. . Pre mňa a iných jednako s námi smyšľajúcich můžete i najdokonalejšou češtinou písať: my nebudeme nič mať naproti tomu, nakolko sa to len nás samých dotýká, ale tu treba mať všemožný ohled i na ty vrstvy Slovenstva, které jináč od nás myslia“... [2]) Radí, aby sa neponáhľali s uvedením češtiny do Slovenských Novín, lebo že sa môžu prenáhliť. Z pražských *Hlasov*, vydaných roku 1846 proti slovenčine, cituje mienku Šafárikovu, aby slovenskí spisovatelia, „šetříce podlé možnosti přijatých od starodávna grammatických forem a neměnice pravopisu, v *lexikalním a v jistém smyslu i syntaktickém ohledu více na krajany své Slováky, nežli na Čechy ohled měli*“ a že „*mohloby se*, po dobrém věci uvážení, zvláště ve spisech výhradně pro obecný lid slovenský určených, *snad o krok nebo dva i dále jíti*“ [3]). Po za-

[1]) 29. okt. 1849.
[2]) 20. dec. 1849.
[3]) Hlasové, str. 77.

klúčení tohto svojho listu ešte pripisuje: „Moja mluvnica, jako ti známo, bude... comparativná, k naučeniu sa češtiny z porovnania jej k slovenčine.“

I nesprávnosť, literárnemu historikovi neodpustiteľná, i nespravedlivosť je teda pichať prstom do titulu Hattalovej Grammatiky a ukazovať českému obecenstvu, nedostatočne poučenému o ťažkých pomeroch slovenských, že „jazyk slovenský (lingua) postaven tu zřetelně též theoreticky jako samostatný jazyk, český jazyk označován jako ‚nejblíže příbuzný‘.“ Pán Jakubec, ako odborník, vie, že termíny *jazyk* a *nárečie* v slovanskom jazykozpyte temer sa nerozlišujú. A nie len to: u bratov Čechov pán Jakubec prináleží k tým, ktorí sú obznámenejší so slovenskými pomery, on i chodil na Slovensko, mal by vedieť, že slovo a pochop *národ* Slováci proti Maďarom musia si brániť ťažkým bojom. Už i zákon núti nás uznať, že sme národnosť, nie národ; ale my všemožne bránime sa tomu, lebo vieme, že v pochope národa zaviera sa tu naše právo na jestvovanie. Nuž keby ja bol na mieste dr. Jakubca, ja by som v titule slovenskej knihy nemohol s takou tendenciou pichať do slova *jazyk*.

Hattalovi robí krivdu ešte i v tom, keď opätovane a s prízvukom hovorí, že v slovanskej filologii pomáhala mu známosť slovenských nárečí. Nech len vezme do ruky mappu Slovenska. Kde narodil sa Hattala? Na samom severe Oravy, v Trstenej, kde je už priechodné slovensko-poľské nárečie. Do školy chodil, okrem svojho rodiska, v dolných Uhrách, kde niet Slovákov, potom v Prešporku, na teologii bol vo Viedni; len jeden rok školy dostalo sa mu v slovenskej Trnave — i to v zatvorenom seminári a v meste tiež krajného nárečia. Pre slovenský jazyk bola iste ujma, že ako Šafárik, narodený na východnom kraji slovenského územia a školou i životom odtrhnutý od Slovákov, ani neznal strednej slovenčiny, tak i Hattala len ako kaplán (1849) žil za krátky čas vo Bzovíku (v Honte), kde mohol počuť slovenský jazyk postrannými vlivy nepremenený.

Dr. Jakubec píše ako človek stránky. Historia je inšie. Hattala na príklad v bojoch pre rukopisy Zelenohorský a Kráľodvorský mohol byť stránke Jakubcovej nemilý, študentom pražskej university v osemdesiatych rokoch na príklad Gebauer, Hattalov protivník, ako učiteľ mohol byť ďaleko milší; ale historik vystúpi zpod vlivu takých dojmov, povedal by som poodíde ďalej, ako pútnik, chcejúci lepšie vidieť horu, a tak súdi. Hattalu treba pozerať *ponad* tieto veci. Na podopretie svojich príkrych súdov Jakubec odvoláva sa na mienku stranníckeho *Času*, napísanú v tie dni, keď v Prahe hučal rukopisný boj, — na mienku študenta, ktorý znal Hattalu tiež len z 80-tych rokov. Hattala skoro jeden ľudský vek učil na pražskej universite, a v 50. a 60-tych rokoch iste i s katedry menej sa vadil so svojimi protivníkmi. Pritom treba považiť, že jeho príkrosť bola podnecovaná i okolnosťami: sotva zjavil sa v Prahe, sypaly sa na neho nápady. Roku 1864 nová jeho mluvnica jazyka slovenského vyšla v usrozumení s Maticou Slovenskou: v Čechách veľmi mnohí myslelí si, že bez Hattalu nebolo by slovenského odtrhnutia,

V Hattalovi rástla nedôvera k ľuďom a s ňou jeho popudlivosť. Vadiť sa časom stalo sa akousi potrebou jeho života. Temer bolo by možno psychologicky odôvodniť, prečo už od sedemdesiatych rokov veda tak málo mala z neho. Ale práce Hattalove z 50. a 60-tych rokov Jakubec darmo zľahčuje. Ešte i o *Bruse* z roku 1877 (úplný titul: Brus jazyka českého. Příspěvek k dějinám osvěty vůbec a slovanské i české zvláště) Jagić uznáva [1]), že je písaný „s veľkou učenosťou, — nuž a predsa kniha, v ktorej je veľká učenosť, nemôže byť neužitočná. *Zvukosloví jazyka staro- i novo-českého a slovenského,* ktoré pri Šafárikovej pomoci Hattalovi pripravilo cestu k professúre pražskej university, na svoj čas (dohotovené roku 1853!) bola iste pozoruhodná práca, dvojnásobne pozoruhodná, keď sa považilo, že autor také odborné známosti nadobudol si privátnou pilnosťou v teologickom seminári a v kaplánke slovenskej dediny.

Povolanie Hattalovo do Prahy nebolo ani „nedopatrením“ Šafárika, ani „štěstím“ samého Hattalu — jednoducho nemali pre tú katedru domáceho uspôsobeného človeka.

... Slováci s hlbokou vďakou pozdravujú prof. Martina Hattalu, dovŕšivšieho 80 rokov svojho veku! *Šk.*

Sväto-národná.

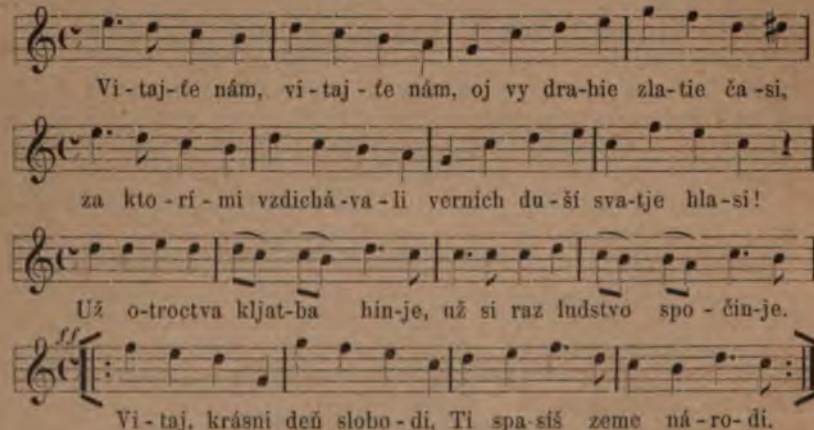

Veselo na každej straňe
veje volnosti zástava,
smelí šuhaj pod ňu staňe
a bratom ruku podáva.
Ako múri chlapi stoja,
hromu, blesku sa nebojа.
Vitaj, krásni deň slobodi,
ti spasíš slavskje národi.

Bratja, ktorí ste do radov
vojska národnjeho stali
a pod volnosti zástavou
slub vernosti vašej dali:
rovnosť, bratstvo, právo hájte,
za to stojte i padajte.
Ňech kvitňe sláva národa,
ňech žije zlatá sloboda!

---

[1]) Archiv für slavische Philologie, II, 747.

Pieseň túto složil August Horislav Škultéty a spievaná bola v chráme vrbicko-sv.-mikulášskom dňa 17. mája 1848. Nápev skladal akiste Karol Serday, vtedy učiteľ mikulášsky.

Podáva *Gregor Uram-Podtatranský.*

Dostojevského rada mladému spisovatelovi. Ruský spisovateľ A. Kruglov spomína, že roku 1873, keď prišiel do Petrohradu oddať sa literárnej práci, šťastlive dostal sa k Dostojevskému, ktorý v rozhovore medziiným radil mu takto:

„Bojte sa stránok. Povinnosťou spisovateľa je slúžiť Rusku — nikomu viac. Ruská národná vec, to je váš cieľ. Treba, aby ruský spisovateľ bol veriacim človekom, lebo len Kristus je pravá cesta. Treba je, aby každý bol mravný, a spisovateľ nado všetkých. A čože je mravnosť? Kde jej miera? Zase len Kristus, Jeho evanjelie.“

Literatúra a umenie.

Naše kalendáre na r. 1902. Nemožno povedať, že by sme neboli pokročili. Ovšem, že cítime čím ďalej, tým viacej utiskovania, ale prebúdza sa povedomie národné v najširších vrstvách ľudu nášho, a to prebudené povedomie povzbudzuje nás vždy k novej práci. Že pokročili sme, porovnajte len naše terajšie položenie s tým ešte len tam pred pár desaťročiami a hneď to uvidíte. Nielen že myšlienka naša našla prístup do všetkých vrstiev ľudu nášho, ale aj spisba naša sa rozvíja. Toho dôkazom sú i naše *kalendáre.* Len ešte hen pred desiatimi rokmi mali sme tri národné kalendáre. Dnes ležia predo mnou skoro dva tucty slovenských kalendárov, ktoré tlačené sú iste aspoň v 100.000 výtiskoch. Pravda, aj dnes musíme rozdeľovať: sú kalendáre, ktoré slúžia našej národnej myšlienke, a sú kalendáre, ktoré nespomenú našich národných snáh, ale sú aj to kalendáre predsa slovenské, tiež kus slovenskej písomnosti. Dnes sú už zriedkavé také anachronismy, ako sú peštianske „Slovenské Noviny“ — ba snáď sú tieto jediným takým anachronismom, keď slovenským slovom rúhajú sa myšlienke slovenskej. Anachronismus je dačo v čase neprirodzené a preto dožijeme sa skoro, že aj o tomto anachronisme v literatúre slovenskej budeme už môcť rozprávať ako o historickej kuriosite.

Zo starších všeobecne rozšírených kalendárov našich vyzdvihnúť musím

Slovenský obrázkový kalendár (Turčiansky Sv. Martin), značne rozšírený (110 str.) zdokonaľuje sa vzdor nízkej cene (15 kr.) s roka na rok. Obvyklá rubrika „Kronika národného života“ je dobre sostavená a milo padne vidieť podobizne a čítať životopisy dvoch jubilantov-veteránov našich, Zaymusa a Sasinka. Vôbec obsah je čisto-národný a cenu kalendára vyzdvihuje aj priložený soznam slovenských kníh, ktoré má na sklade Jozef Gašparík. Dobrá myšlienka, ktorá by mala dostať prístupu do každého nášho kalendára,

lebo vždy, keď vezmeme túto každodennú knihu do ruky, upomínaní sme na našu povinnosť, podporovať slovenskú literatúru.

Salvov *Slovenský domový kalendár* je i formou i obsahom (Priateľ slovenskej rodiny, ročník II.) bezúhonný. V kalendárnej časti ku každému mesiacu pripojené sú výpovede českých básnikov. Prečo p. redaktor nepoprial tu miesta výpovediam slovenských mužov, ako to predtým robil? Aj ináče v obsahu dostalo sa hodne miesta českým spisovateľom. Nie som nepriateľom toho, že by aj v našich vydaniach, určených menovite pre intelligenciu, nemohli mať miesta hlavne lepší spisovatelia českí, no do kalendárov, písaných v prvom rade pre ľud, sa to nehodí. Veď ten český spisovateľ nepozná našich pomerov, nemôže ani tak účinlive prehovoriť k ľudu. A ľud v tom vidí zanedbávanie svojho vlastného jazyka.

Nová Domová Pokladnica dospela pod redakciou P. Blahu ku 4. ročníku. Najdeme v ňom tiež niekoľko českých článkov. Nesúhlasím s tým ani tu. Ináče obsah je dosť podarený. „Úryvky z prác zaslaných ku sostaveniu hospodárskej štatistiky na Slovensku“ mali by byť doplnené všestranne a tak staly by sa hľadaným prameňom pre všetkých tých, čo o našom Slovensku chcú niečo napísať. „Kalendár pamätihodných udalostí“ s malými reminiscenciami je tiež dobrou myšlienkou. Milé sú genrové obrázky zo Skalice a okolia. Ku každému mesiacu čítame nejakú výpoveď našich mužov.

Pútnik sv. Vojtešský, ročník už XXXI., pod redakciou Štefana Mišíka tak rozsiahlosťou ako aj obsahom prevyšuje všetkých svojich predchodcov. Významnejšie články sú: „Deväťnáste storočie“, „Posvätný Velehrad“, „Ladislav Zábojský“, „Nepravoť sa pre nič“, „Ukradené barany“, „Úryvky z elektrotechniky“ a iné. Obrázky primerané. Zprávy spolkové podávajú zvesť o zveľaďovaní sa spolku sv. Vojtecha. Kalendár tento nemal by chýbať ani v jednej slovenskej katolíckej rodine.

Evanjelické kalendáre vyšly tohto roku až dva. *Tranovský*, nákladom spolku Tranosciusa v Lipt. Sv. Mikuláši pod red. Jura Janošku tlačený bol v Turčianskom Sv. Martine. Obsah veľmi vyberaný. Spomeniem len články „Kanonická visitácia“ od Kukučína, „Andrej Braxatoris Sládkovič“ s podobizňou, „Dvestoročná pamiatka modlitebnej knihy slovenskej Života Studnice“ od Mocku, „Štefan Pilárik starší“ od J. Slávika. Potom „Assekurant na dedine“, „Niečo o našich bratoch v Amerike“ (veľmi príhodné) a iné. Kalendár opatrený je mnohými obrázkami.

Evanjelický kalendár pod red. Karla Salvu. Obsah tiež dobrý, zodpovedajúci cieľu. Mimo článkov náboženských je aj viacej národných a stati všeobecného záujmu. Dobrá myšlienka bola pripojiť ku každému mesiacu podobizeň daktorého výtečníka nášho a nejakú výpoveď jeho.

Ku kalendárom našim aj citom pripočítal by som *Veľký obrázkový kalendár Sv. Antona Paduanského* pod redakciou Eduarda Šándorfiho, býv. zaslúžilého redaktora „Kresťana“. Pravda, väčšiu časť obsahu chutne vystaveného kalendára (tlačený je v Stepha-

neume v Pešťbudíne) tohoto zaujímajú články, vzťahujúce sa na život a účinkovanie sv. Antona Paduanského, ale najdeme v ňom aj viacej článkov všeobecnejších od našich kat. spisovateľov (Tichomír, Sasinek, Osvald, Kmeť, Rehák, dr. Wagner). „K dejinám roku 1901“ je článok čisto národný. Obrázky veľmi pekné.

Z kalendárov vydania Kolomana Rózsu a manž. v Pešťbudíne spomeniem:

Veľký obrázkový kalendár, roč. XI.
Malý obrázkový kalendár, roč. XLIX.
Kresťanský obrázkový kalendár, roč. XLVIII.
Kossuthovský kalendár, roč. XXXII.
Obnovený Budínsky kalendár na rok 1902.

Obsah kalendárov týchto je nie veľký, všetkých skoro ten istý, pertraktujúci deje minulého roku, pravda bez spomenutia nášho slovenského života čo len slovíčkom. Keď aj držíme sa zásady: že každé slovenské tlačené slovo, keď len rovno nenapáda snahy naše, môže nám byť osožné rozširovaním slovenskej tlače, už preto nemožno nám bezpodmienečne odporúčať tieto kalendáre, lebo sú pridrahé v porovnaní s našimi národnými vydaniami. Rózsove 20-krajciarové kalendáre podávajú 20—24 strán obsahu, kdežto „Martinský“ podáva za 15 kr. 54 strany, Salvove za 20 kr. 80—100 strán, Tranovský za 25 kr. 120 strán vyberaného znamenitého obsahu. Ešte aj „Veľký obrázkový“ podáva za 30 kr. len 70 strán, kdežto „Domová pokladnica“, tento v prvom rade lokálny náš skalický kalendár, podáva za tú istú cenu vyše 140 strán, tedy dva razy toľko obsahu. Aby tedy Rózsa konkurrovať mohol so svojimi slovenskými kalendármi, musí postarať sa aspoň o záživnejší obsah pre svojich konsumentov.

To isté stojí o Méhnerových vydaniach:

Obrázkový kalendár rodinný a
Nový malý obrázkový kalendár.

Krátky obsah je síce nevinný, ale my sme vo vydaniach týchto, ešte keď boly J. Ferienčíkom redigované, aj lepší obsah čítali. Aj kalendáre naše napredujú a toto musia aj tí vydavatelia mať pred očami, ktorí so slovenským tlačeným slovom niekdy dobré obchody robili. Aj oni musia svoje vydania zdokonaľovať a jestli neurazia v nich citov našich, považovať ich budeme tiež za naše a radi ich budeme odporúčať obecenstvu nášmu.

Nový domový kalendár, vydávaný „Uhorsko-krajinským vzdelávacím spolkom slovenským“, vyšiel ako ročník XVII. Za 15 kr. obsahu dosť — 72 strany. Podáva články viacej všekrajinského obsahu, bez zvláštneho ohľadu na naše hornovidiecke pomery. Taký je menoslov členov oboch snemovní, o pomocnej pokladnici pre gazdovských robotníkov a sluhov, o opustených deťoch a pod. Medzi inými pomerami obe posledné inštitúcie odporúčali by sme s kalendárom čo najiskrennejšie, no takto . . . Ináče obsah nevinný, čítať ho budú len čitatelia „Vlasti a Sveta“, ponevráč na rozpredaj je len nepatrný počet výtiskov reservovaný. Dr. *W.*

Viera a kresťanstvo v dvoch nových slavianskych románoch. V poslednom (4-tom) čísle „Časopisu pre evanjelické bohoslovie“ prof. Kvačala dokončil svoj rozbor románov Sienkiewicza *(Quo vadis)* a Tolstého *(Vzkriesenie)*.

„Sienkiewicz — hovorí vo vývodoch svojich — nám podal ideál kresťanstva, nie pomocou filosofie, lebo abstrakcií, no na základe pilného štúdiumu začiatkov jeho. Utvrdzuje nás tým v domnení, že sa v kresťanstve vyšší mravný princip zjavil ľudstvu, a že, ako to obyčajne s každým princípom býva, v počiatkoch svojich sa javil najmohutnejšie a najskvelejšie. Orientovať sa môžeme na obraze tom o stave našom a o úlohách našich... Katolík-Poliak sa zadíval do minulosti, ruský gróf odvracia oči od desnej mu prítomnosti do časov budúcich... je nepriateľom spoločnosti vôbec. Ona mu kazí ľudí... Preto i na poli náboženstva preč s kollektivismom! A síce nielen veľké náboženstvá, i sekty sú na újmu pravej jednote ľudstva (str. 399). Ponechať každého samým; a stretať sa navzájom s láskou a milosrdenstvom, to cesta ku kráľovstvu Božiemu... Že je ten naivný optimismus, pokladajúci človeka za pôvodcu dobrého, len v spoločnosti sa kaziaceho, v protimluve so zkúsenosťami tisícich, jeho nemýli, — on ešte vždy môže povedať: oprobujte sa rodiť a vyrásť bez spoločnosti a, čo je jemu totožné, bez tlaku! Nás ovšem námietka tá nepresvedčí, a pre repristináciu Rousseauva, v paradoxiách sa schválne pohybujúceho, nemáme len úsmev. Ale pre výmluvné, rekli by sme ohnivo žhavé kázanie a napomínanie k pokániu máme najúprimnejší a najhlbší obdiv. Názor o hriechu, že pochodí, keď človek nie svoje, ale cudzie poslúcha, je plytký, ale líčenie obratu postupného k lepšiemu vecné a uchvacujúce“... Kňaz Nechľudov, hlavná osoba v románe, „neuznávajúc hriechu, nepotrebuje ani iného zbavenia od neho, ako čistením duše. Považujúc človeka za samo v sebe dokonalého, svojho vlastného cára, necíti potrebu modlitby; iba snáď jediný raz, i tam „obrátil sa ku komusi,“ i to snáď len zo starého zvyku. Pri ďalších svojich podnikoch obíde sa bez Boha. Na konci síce uzná kňaz ten, že nie on je pánom svojho života, že je v cudzích službách, ale o tom pánovi bližších známostí nemá, a ani netúži znať, dostačí mu vedieť, že želá nie násilie, ale milosrdenstvo, a prijíma i ďalších päť prikázaní (z reči Kristovej na hore), bez toho, že by riekol, prečo. Preto i neuspokojuje reč T. všestranne, vzdor tomu, že to téma, ktoré on vzal pred seba, vypísal, ako sme to už riekli, úchvatne. Sienkiewicz nám vypísal kresťanstvo, jaké bolo; verí, že tá moc i teraz jestvuje a účinkuje: Tolstoj nevidí i v kresťanskej spoločnosti len zlo, a hlása nápravu skrze jednotlivcov, ktorých dobrovoľné, nenútené spolčenie má byť cestou k cieľu života ľudstva, ktorý on stotožňuje s kresťanským pojmom kráľovstva Božieho. Myslíme, že nie s úplným právom“... Ale konečné slová prof. Kvačalu sú, že „dobrým poňatím podobne namierenej literatúry kresťanstvo a evanjelium len vyhrať môže.“

Úžerník a iné články. Zábavných a poučných knižiek ročník II, sväzok 2 (5). Redaktor Miloš Pietor. Turčiansky Sv. Martin. 1901. Str. 156 a 4.

Rok 1902. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Z prvých mučedlníkov.

Od *Xavera Šandora-Gjalského.*

S veže starého chrámu rozliehajú sa v súmraku pozdravujúce zvuky i vlievajú sa v moju už tmavú izbu. Blaženou anjelskou melodiou plávajú tichým, pokojným vzduchom ko mne — a ja neviem, ako a prečo — tieto zvučné ohlasy budia niečo v mojej duši, dotýkajú sa nejakej skrytej struny, že ma oblietajú nejaké nejasné, drobné, ďaleké obrazy, spomienky, túžby. Ovšem, hľa, teraz mi je všetko jasné. A ja ho vidím, ako čo by predo mnou stál, náš slávny, náš dobrý súsed Mirko Uglješić. Áno, áno, veď i v tej osudnej chvíli jeho života zvony práve tak hlaholily!

Prvý raz som sa sišiel s ním vo veselej spoločnosti u nášho farára Števku. Hneď si ma naklonil svojím poctivým, dobrým lícom, temer blčiacim od oduševnenia, kým nám zvučným hlasom rozprával o zámeroch Gajových, čítal nám básne svojich illýrskych druhov, deklamoval z Gundulićovho *Osmana* a prekladal nám verše *Slávy Dcéry*. Len niektorí mu hneď porozumeli, no všetci boli unesení, pozdvižení, hrdí a šťastní, i pocítili, že tento ohnivý mladík hovorí o niečom velikom, vyvýšenom a slávnom. Istý magnificus Tomica R., smrteľný nepriateľ Gajov, musel sa priznať, že v tom niet bláznovstva, a keď pozdejšie v noci zahrmela: „Još Hrvatska ni propala...“, že sa čierne trámy starej kurie až zatriasly, vtedy magnificus vyvalil oči, div že mu nevypadly.

Od tohoto dňa sme boli nerozlučiteľní a jediným predmetom našej zábavy bol rozhovor o domovine a jej sláve. Keď on vyriekol to latinské: dulce est pro patria..., povedal to tak sviatočne, vážne a opravdovým hlasom, že si ani za chvíľu nesmel pochybovať o iskrennosti jeho tvrdenia; až zaspieval: „jezika dar dade nam Bog“, temer triasol sa mu hlas za materinskú reč; každú najdrobnejšiu báseň v *Illirskej Danici* pozdravoval s vďakou a veselo a proti nijakému zjavu v literatúre nebol lahostajný, zo všetkého čerpal obodrenia a krmil dušu novými nádejami. Osvieteným svojim umom vyvýšil sa nad stoličné, šľachtické a konfessionálne medze, a objímajúc duchovne nepriehľadný slaviansky svet, všade hľadal i nachádzal bratov. Všetko, čo mal národ svojho, temer zbožňoval, z vnútornej potreby premenil svoje meno Imbro na Miroslava a syna pomenoval si miesto Štefana Krunislavom. Oh, a s koľkou

láskou, s akou neustálou pozornosťou šíril svoje zásady a myšlienky v svojom kruhu. Takto pôsobiac, nezaveľa mal zástup spolusmýšľajúcich, avšak i skoro prišiel do konfliktu i s okolím svojím. Na jeho nešťastie bol mu veriteľom barón L., hlavný vodca protivnej stránky. Zápas bol ohnivý už v prvých časoch, a v tej strastnej borbe duchov barón zažaloval Uglješića pre svoju požiadavku. Koniec veci bol, že Mirkov otcovský domec predali a musel neborák opustiť otcovizeň. Hoc bol i ťažký tento úder, on ho predsa zniesol, lebo láska k národnej veci povznášala a obodrovala jeho dušu. „Nech — srdca i duše mi nepredali!“ zvolal so slzavým zrakom, a navždy schádzajúc schodmi starého domu, padol v náručie plačúcej ženy, ktorá ho pred chodbou pri vozíku už čakala s chlapčekom. Synka si naddvihne, pobozká ho v rumené líčko a dal mu opakovať Mihanovićov verš: „Ljepa naša domovina!“ Odteraz mu už neposkytovala vlastného bydla, ale zvala ho, svätica, do všetkých svojich luhov, do všetkých svojich kútov.

Bol potom v službe pri stolici. Reštaurácia vypadla preňho i Illyrcov dobre; ale za hlavného župana postavili barónа L.

Medzitým táto okolnosť nezháčila Uglješića v jeho národnom pôsobení. On i naďalej hovoril a pracoval ako i posiaľ — rošíroval illýrske básne, predával illýrske almanachy, rozpožičiaval *Illirsku Danicu* i Vukotinovićove poviedky a Bogovićove piesne.

Supremus comes pozval ho preto ad audiendum verbum, kde mu pri rozlúčke zretedlne a nemilosrdne riekol: „digitur dominatio vestra vziať si to ad notam — ešte raz niečo takého — tu je suspendovanie. Dajte si pozor, amice!“ Uglješića ani toto neprestrašilo. Neprevinil sa proti službe — čo mu kto môže!

Ale, hľa, opätné predvolanie pred jeho veľkomožnosť. Keď vyšiel pod večer zo županovho domu, čakal som ho na ulici. Zvonili pozdravenie (na večer). Uglješić strhne klobúk, prežehná sa — šepne: „Vezmi ich ty, najväčší mučedlníku, pod svoju ochranu — ja som sa rozhodol!“ a bledý i vzrušený padol mi do náručia. Bol bez služby.

Žiadali od neho, aby urobil niečo proti svojim spolusmýšľajúcim, a keď to s najväčším opovržením odbil, za dobré uznali suspendovať ho. Nemal teraz ničoho, ale zamedzil nápad na národnú vec!

Bieda so všetkých strán zaľahla na neho. Boly dni, keď nemohol dietky teplým nakŕmiť; boly zimné týždne, že sa nekúrilo v peci. Hrdosť mu nedopúšťala, aby prijal od kohokoľvek pomoci, a láska k národu zachránila ho, aby prijal nehanebné nabídky svojich utlačiteľov. Duch nepodľahol tej nevoli, ale telo mu ťažko ochorelo — bez východu ochorelo!

Posledný večer — bolo už z jari — sedel som u neho pri posteli. Úbohá žena, zlomená od žalosti a zúfania, plakala ticho v kúte, dietky bez všetkej predtuchy svojej biedy veselo sa hraly a poskakovaly stred izbou. On ťažko dýchal, čelo má zarosené znojom muky, a zúfale mu šepcú bledé pery: „Čo si, čo si počnú tieto moje siroty!“

Zvony zahlaholily pozdravenie, zdalo sa mi, že tieto zvuky

nikdy neznely tak potešiteľne — a i umierajúci Mirko ako by sa bol upokojil.

„Jedno som predsa dosiahol — prehovoril naraz — ukázal som, ako treba človeku-rodoľubovi ostať verným svojim zásadám a pripraveným byť na všetko! Nech si mladí berú príklad! Potom nám blaho!“

V tom zaspieval v ihre synček Slavko:

„Oj, Illiri, jošte živí reč našich dedova!“ Mladý svieži hlások vyšvihol sa do výšky zvonive, jasne, cherubínsky, chorému rozjasnilo sa bôľne líce a hľadiac k dieťaťu pohľadom plným lásky, spokojnosti, hrdosti, tíško naklonil hlavu na podušku a pri milom vlnení detskej piesne usnul navždy.

Z horvatského: E. Mičátková.

Speváčka.

Črta *Antona P. Čechova.*

Raz, keď ešte bola mladšia, krajšia a mala lepší hlas, na jej dači, v hostovskej, sedel Nikolaj Petrovič Kolpakov, jej zaliečateľ. Bolo veľmi sparno. Kolpakov len toľko čo sa naobedoval a vypil celú buteľku vína, cítil sa akosi nedobre. Oba nudili sa a očakávali, že keď prejde spara, pôjdu sa prejsť.

Zrazu neočakávane v sieni zacengali. Kolpakov, ktorý bol bez kabáta a v papučiach, skočil a tázave pozrel na Pášu.

— Najskôr listár, alebo, môž' byť, priateľka, — povedala speváčka.

Kolpakov nič si nerobil ani z priateliek Pášiných, ani z listárov, no pre každý prípad vzal si do náručia šaty a odišiel do bočnej izby, a Páša odbehla otvárať dvere. K jej veľkému podiveniu, na prahu stál nie listár, ani nie priateľka, ale akási neznáma ženská, mladá, pekná, slušne oblečená a, jako sa zdalo, poriadna.

Neznáma bola bľadá a ťažko vydychovala, ako by bola vyšla po vysokých schodoch.

— Čo sa bude páčiť? — spýtala sa Páša.

Pani nie hneď odvetila. Urobila krok napred, pomaly obzrela si izbu a sadla si s takým výzorom, ako by nebola mohla stáť od ustalosti alebo choroby; potom dlho hýbala bľadými perami, chcejúc čosi povedať.

— Môj muž je u vás? — pýtala sa konečne, zdvihnúc na Pášu svoje veľké oči s červenými od plaču viečkami.

— Aký muž? — zašeptala Páša a zrazu naľakala sa tak, že jej ochladly ruky a nohy. — Aký muž? — zopakovala, začínajúc triasť sa.

— Môj muž... Nikolaj Petrovič Kolpakov.

— N..nie, moja pani... Ja... ja nijakého muža nepoznám. Prešla minúta v tichosti. Neznáma niekoľko ráz utierala si ručníkom

bladé pery a, aby ovládala vnútornú triašku, zdržiavala dych, a Páša stála pred ňou nehybne, ako vkopaná, a pozerala na ňu v rozpakoch a v strachu.

— Tak vy hovoríte, že ho niet tu? — spýtala sa pani už tvrdým hlasom a akosi podivne usmievajúc sa.

— Ja... ja neviem, o kom sa vy dopytujete...

— Hnusná ste vy, podlá, mrzká... zamrmlala neznáma, ohliadajúc Pášu s nenávisťou a opovržením. — Áno, áno... vy ste hnusná. Veľmi, veľmi som rada, že konečne môžem vám to povedať!

Páša pocítila, že na túto dámu v čiernom odeve so srditými očami a s bielymi tenkými prstami ona robí dojem čohosi hnusného, neporiadneho, a začala sa hanbiť za svoje púchle červené líca, rapiny na nose a šticu na čele, ktorá nijako nechcela sa začesávať hore. A jej zdalo sa, že jestli by ona bola chudučká, nešminkovaná a bez štice, nuž dalo by sa skryť, že je neporiadna, a nebolo by tak strašno stáť pred neznámou touto dámou.

— Kde je môj muž? — pokračovala dáma. — Ostatne, tu je on, alebo nie, mne je všetko jedno, ale musím vám povedať, že prišli na spreneverenie a Nikolaja Petroviča vyhľadávajú... Chcú ho uväzniť. Hľa, čo ste vy narobili!

Pani vstala a silne vzrušená prešla sa po izbe. Páša hľadela na ňu a od strachu nerozumela jej.

— Dnes ho najdú a uväznia, — povedala pani a zaplakala, a v tomto zvuku ozvala sa urážka a hnev. — Viem ja, kto ho doviedol do takéhoto úžasu! Hnusná, mrzká! Predajná osoba! (Panej skrivilo ústa a smraštil sa nos od protivne.) Ja som slabá... počujte vy, nízka ženština!... ja som slabá, vy ste silnejšia, no má mňa kto zastať a moje deti! Boh všetko vidí! On je spravedlivý! On vám odplatí za každú moju slzu, za všetky bezsenné noci! Príde čas, spomeniete si na mňa!

Zase nastala tichosť. Pani chodila po izbe a zalamovala rukami, a Páša vždy ešte hľadela na ňu tupo, v rozpakoch, neponímala nič a očakávala od nej niečo strašného.

— Ja, moja pani, nič neviem, — povedala a zrazu pustila sa do plaču.

— Lužete! — okríkla ju pani a zlostne hodila po nej očami. — Ja viem o všetkom! Dávno som ja už vás znala! Viem ja, že posledný mesiac vysedával u vás každý deň!

— Áno. No a čože? Čože z toho nasleduje? U mňa býva mnoho hostí, no ja nikoho nasilu nefahám. Každý robí, čo sa mu páči.

— Ja hovorím vám: zbadali spreneverenie! Spreneveril v úrade cudzie peniaze! Pre takú... ako ste vy, pre vás odhodlal sa na priestupok. — Počujte, — povedala pani odhodlane, zastavujúc sa pred Pášou. — Vy nemôžete mať nijakých zásad, vy žijete len na to, aby ste robili zlo, to je váš cieľ; ale predsa nemožno si myslieť, že ste tak nízko padli, že nezostalo vo vás ľudského citu! On má ženu, deti... Jestli ho posúdia, to ja i deti umreme od hladu... Pochopte vy to! A medzitým je prostriedok zachrániť jeho i nás

od žobráctva a hanby. Jestli ja dnes zaplatím za neho deväťsto rubľov, jeho ponechajú v pokoji. Len deväťsto rubľov!

— Akých deväťsto rubľov? — ticho spýtala sa Páša. — Ja... ja neviem o ničom... Ja som nebrala.

— Ja od vás neprosím deviatich sto rubľov... vy nemáte peňazí, ba ani mi netreba vašich. Ja iné prosím... Mužskí obyčajne takým, ako ste vy, darúvajú šperky. Navráťte mi tedy šperky, ktoré ste dostali od môjho muža!

— Moja pani, oni mne nijakých šperkov nedarúvali! — zvolala Páša, začínajúc chápať.

— Kdeže sú peniaze? On premárnil svoje, moje a cudzie... Kamže sa to všetko podelo? Počujte, ja vás prosím! Bola som popúdená a nahovorila som vám mnoho nepríjemného, no prosím za odpustenie. Vy musíte mňa nenávidieť, to viem, ale ak ste len spôsobná na spoluútrpnosť, predstavte si moe položenie! Prosím vás, oddajte mi šperky!

— Hm... — povedala Páša, pokrčiac plecami. — Veľmi rada by som vám pomôzť, ale, nech ma Boh tresce, oni mne nič nedávali. Na moje svedomie. Ostatne, máte pravdu, — spamätala sa speváčka, — kedysi darovali mi dve veci. Nech sa páči, ja vám ich oddám, keď tak chcete...

Páša otvorila kasňu a vyňala dutú, zlatú náramnicu a tenký prsteňček s rubínom.

— Nech sa páči! — povedala, podávajúc ticho veci hosťovi.

Pani začervenala sa a tvár sa jej zatriasla. Bola urazená.

— Čože vy mne to dávate? — povedala. — Ja som neprišla žobrať; — len mi to dajte, čo mi patrí... čo ste vy, využitkujúc svoje položenie, vyžmýkali z môjho muža... tohoto slabého nešťastného človeka... Vo štvrtok, keď som vás videla s mužom v prístave, mali ste na sebe drahú ihlicu a náramnice. Tedy nemáte čo predstavovať predo mnou nevinného baránka! Posledný raz pýtam sa vás: dáte mi veci, alebo nie?

— Aká ste vy, na moj' pravdu, čudná... povedala Páša, začínajúc rozčuľovať sa. — Uisťujem vás, že som od vášho Nikolaja Petroviča, krem tejto náramnice a prstienka, nič nedostala. Prinášali mi najviac sladké pečivo.

— Sladké pečivo, — usmiala sa neznáma. — Doma nemajú deti čo jesť, a tu sladké pečivo. Vy skutočne nechcete navrátiť veci?

Nedostanúc odvety, pani sadla si a, o čomsi premýšľajúc, začala hľadieť na jeden bod.

— Čože už teraz počať? — povedala. — Ak ja nedostanem tých deväťsto rubľov, i on je ztratený, i ja s deťmi. Zabiť túto podliačku, či padnúť na kolená pred ňou, či ako? Pani pritisla ručník k tvári a zaplakala.

— Ja vás prosím! — bolo počuť z jej štkania. — Veď vy ste vypumpovali a zničili muža, zachráňte ho... Vy nemáte k nemu spoluútrpnosti, ale deti. . deti... Prečože deti majú trpeť?

Páša predstavila si malinké deti, ktoré stoja na ulici a plačú od hladu, a sama začala fikať.

— Čože ja môžem urobiť, pani moja? — povedala. — Hovoríte, že som zničila Nikolaja Petroviča, ale ja vám, ako pred živým Bohom .. uisťujem vás, nijakého úžitku ja od neho nemám... V našom chóre len jediná Móťa má bohatého záletníka, a my ostatné živoríme. Nikolaj Petrovič je vzdelaný a delikátny pán, preto som ho i prijímala. Nám nemožno neprijímať.

— Ja prosím veci! Veci mi vydajte! Plačem... unižujem sa... Nech sa páči, ja padnem na kolená! Nech sa páči!

Páša skríkla od preľaknutia a zamáchala rukami. Cítila, že táto bledá pekná pani, ktorá hovorí tak blahorodne, ako v divadle, skutočne môže padnúť pred ňou na kolená, menovite z hrdosti, z blahorodstva, že by vyvýšila seba a ponížila speváčku.

— Dobre, ja vám oddám veci! — poponáhľala sa Páša, utierajúc si oči. — Nech sa páči... Lenže sú to nie od Nikolaja Petroviča. Ja som to od iných hostí dostala. Ako sa vám bude páčiť... Páša otvorila kasňu, vzala odtiaľ ihlicu s diamantami, korallovú niť, niekoľko prsteňov, náramnicu, a podala to všetko dáme.

— Vezmite, keď tak chcete, lenže som ja od vášho muža nič nedostala. Berte si, zbohatnite! — hovorila Páša, urazená hrozbou, že padne pred ňou na kolená. — A keď ste vy blahorodná... zákonná jeho žena, to máte si ho držať pri sebe. Tak! Ja som ho nezvala k sebe, on sám prišiel...

Pani čez slzy ohliadla podané jej veci a povedala:

— To je nie všetko... Tu ani päťsto rubľov nebude.

Páša nahnevaná vyhodila z kasne ešte zlaté hodinky, schránku na papirosy a spinky, a povedala, rozkladajúc rukami:

— A viacej ja už nič nemám... Hoci prehliadnite!.

Pani vzdychla, trasúcimi sa rukami zakrútila veci do ručníka a, nepovediac ani slova, ba ani nekývnuc hlavou, odišla.

Otvorily sa zo susednej izby dvere a vošiel Kolpakov. Bol bledý a nervno potriasal hlavou, ako by práve bol užil čosi veľmi horkého; na očiach blyšťaly sa mu slzy.

— Aké ste vy mne veci donášali? — pristúpila k nemu Páša. — Kedy? dovoľte pýtať sa vás.

— Veci... To sú pletky — veci! povedal Kolpakov a striasal hlavou. — Bože môj! Ona pred tebou plakala, unižovala sa...

— Pýtam sa vás: aké ste vy mne veci donášali? zakričala Páša.

— Bože môj, ona poriadna, hrdá, čistá... i chcela padnúť na kolená pred... pred touto dievkou! A ja som ju k tomu priviedol! Ja som to dopustil!

Schytil sa za hlavu a zastonal:

— Nie, toto si ja nikdy neodpustím! Neodpustím! Odíď odo mňa preč... hnusoba! zvolal s opovržením, zpiatkujúc sa od Páše a odstrkujúc ju od seba trasúcimi sa rukami. — Ona chcela padnúť pred tebou na kolená, a... pred kým? Pred tebou! O, Bože môj!

Rýchle obliekol sa a, opovržlive strániac sa Páše, odišiel.

Páša lahla si a začala hlasite plakať. Už želela za svojimi vecmi, ktoré bola len z popúdenia oddala, a cítila sa byť urazenou. Pripomenula si, ako pred troma rokami zbil ju jeden kupec pre nič za nič, a ešte hlasitejšie zaplakala.

Preložil *J. Maro.*

Hrob Agamemnona.

(Słowacki.)

Nech lýra, ináč v čudných nálad stave,
sprevádza myseľ v chmurnom zadumení:
v Agamemnonov hrob som vstúpil práve;
i sedím v kupli podzemnej, jejž steny
zlá Atrídov krv oprýskala kalno.
Zaspalo srdce, však sni. Jak mi žiaľno!

Ó, v akej diali znie tá harfa zlatá,
jejž ohlas už len môj sluch večne vníma!
druidská, z balvan-skalisk jaskyňa tá,
kam vietor chodí v špárach vzdychať i má
hlas Elektry . . . Tá bieli plátno opodiaľ, no
z krov vavrínových aj lká: jak mi žiaľno!

Tu po kremení prácnej ku Arachne
van priplichtí sa, habne po pradive.
Z hôr spálených sem zviaty čúbor páchne;
a vietor, slietav temä rumisk sivé,
prach vnáša kvetný — a to semien perie
sa kudlí, duchy liece v hrobky šere.

Tu svrčky poľné, pred slncom, čo páli
až nad mohylou, skryté v skalí onom,
jak mlčanie by tým mi nakladaly:
‚pst . . .‘ čvrčia. Strašným rhapsoda je skonom
ten čvrk, čo hrobnou tak preniká tiesňou —
i zjavením je — je i mieru piesňou.

Ó, tichučký som, jak vy, Atreidi!
ichž popoly tu spia pod svrčkov strážou —
ni pre malosť sa duch mi nezastydí,
ni mysle orlích nezatočia kružov.
Som do hlbín až pokorný i tichý
tu, v mohyle tej slávy, zrady, pýchy!

Nad dvermi hrobu na žulovom srube
vyrastá dubec zo trojuhla rúče;
vráb zasadil ho, môž' byť, môž', holúbä,
i tmavo zelená sa — Slnca lúče

do krypty blesnúť preň nemôžu asi;
list odtrhol som z jeho čiernej riasy.

Nebránil mi v tom žiaden duch ni z potvôr
mátožných žiadno v sneťach nezavylo;
len slncu čo sa úzky zrobil otvor,
ním vbehlo, brnklo ani zlaté šilo.
Tu chluplo mi, že paprsk, čo v tme hmyrí,
čajs' struna bola s Homerovej lýry —

I napriahnul som ruku do temnosti:
ju zlapať, napnúť i, bo chvie sa, s prácou
bár, primať k slzám, k spevu žiaľu-zlosti
nad veľkým zmarom hrobov, nad mlčiacou
tou hŕstkou prachu! no len vkĺzla v ruku
mi struna: skublas', pukla bez ozvuku.

Hľa, moja súdba: na rovoch dlieť, hľadať
tam smútkov býľa márnych, vetchých, suchých;
to údel môj: snov kráľovstvom len vládať,
mať nemé harfy, poslucháčov hluchých
či mŕtvych — čiry odpor môjmu duchu —
Na koňa! slnca chcem, chcem víchra — ruchu!

Na koňa! A už vyschlým ložom toku,
kde miesto vody vavrín ružný tečie,
so slzou, s iskrou blýskavičnou v oku,
jak hnaly by ma búrky biče-meče,
ulietam — a kôň vzduchom brdie snadne —
ak hrdinov hrob potká tak kde — padne.

Na Termopylách? — Nie, u Chäroneje
sa kôň môj potknúť musí; bo som z krajny,
kde maloverci patria na nádeje
zjav, staby na sen, prelud nebodajný.
Nuž ak mi kôň sa v behu splaší až: hej,
to od mohyly, čo je rovná — našej . . .

Mňa od mohyly termopylskej húfa
Spartáncov spadlých zahnať vždy hotovou;
bo z Helotov som kraja, kde si zúfa
muž, kde nik slávnych nenasýpa rovov!
z krajiny, kde vše po dňoch nešťastlivých
zostane smutných polo-rekov živých.

Na Termopylách ja sa neosmelím
zapustiť koňa v lázok úvalový:
tam musia tváre brániť žiarom skvelým,
že srdce skrahne hanbou — v Poliakovi;

pred Grécka ducha nepredstúpim ani,
nie — zhynem skôr, než tam zajsť — okovaný!

Na Termopylách akú dal bych zprávu,
keď z mohyly by vstala čata smelá?
i pokážuc si každý na krvavú
hruď, spýtali bys' vraz: »vás bolo veľa?« —
zabuď, že medzou dlhá vekov je diaľ —
nech tážu sa tak: čo bych odpovedal!?

Na Termopylách bez zlatého pása
trup leží, červeného bez kontuša —
bár nahý, však je trup Leonidasa,
a v tvaroch mramorných jest krásna duša;
i dlho želel národ obeti tej,
vonného ohňa, čaše porozbitej.

Ó, Poľsko! pokiaľ dušu anjelskú si
vo fašiangové budeš väzniť háby:
až potiaľ bude kat ťa rúbať v kusy,
až potiaľ pomsty meč ti bude chabý,
až potiaľ budeš žrádlom pre hyeny —
mať hrob — i v hrobe pozor otvorený.

Shoď do niti tie šmaty k hnusu brudné,
tú Dejaníry košeľu, i čule
sa vztýč, jak veľké sochy bezostudné,
tak nahá — v Styxa vykúpaná múle!
nažobou železnou až neciteľná —
nezahanbená ničím — nesmrteľná!

Nech z mohyly, keď polnoc zvládla hluchá,
sa zdvihne národ i svet zmrazí divom:
tak veľká socha — z jedného že krucha!
nezrušiteľná búrok pod kladivom,
bo z blesku venec má, hrom v svaloch ramien,
zrak zhŕdajúci smrťou, žitia plameň.

Však, Poľsko! teba blyskačkami mámia!
Národov bolas' pávom, papagájom;
a dnes si slúžkou cudzou — Hoc strasť známa:
tie slová v srdce nezarežú tajom,
veň, kde cit žije chviľku: vravím predsa,
bo smutný som — hriech tlačí tiež mi plecia!

Prekľaj! — lež duša moja preženie ťa,
ten Eumenid bič zhadiac, šmariac vodzky.
Bo jediné tys' Prometeja dieťa —
sup nie ti srdce vyjedá, lež modzgy,

i bár si krvou zfafrem Músu, hlbnem
preds' vnútri do čriev ti i zavše — šklbnem.

Škrip bôľom, preklinaj ma, jak ti vláda!
Však vedz, že ruka kliatby, vytiahnutá
nado mnou, svije sa v luk sťaby háďa,
i s ramien odpadne ti pouschnutá!
i čo prach rozchvácu ju satani . . . no:
bo nemáš moci prekliať — otrokyňo!

Hviezdoslav.

Baňská Bystrica a jej okolie.

Na pravej strane v údolí pôvabného Hrona, v hornej časti, ba skoro by som povedal, v strede Zvolenskej stolice, rozkladá sa úhľadné a po celom hornom Uhorsku dobre známe svobodné kráľ. mesto Baňská Bystrica, ktorú latinské listiny menujú Neosolium; Nemci dali jej meno Neusohl, a Maďari pomenovali ju Besztercebánya.

S východno-južnej strany ovenčená je Bystrica celým radom pohorí, vrchov a lesov, ktoré nepretrhnute ponad Hron ťahajú sa až po staré mesto Zvolen, kde menia sa v nepatrné kopce a roviny. Zpomedzi týchto, zväčša lesnatých vrchov, z okolia B. Bystrice známe sú: Kopa, lesnatý vrch na východe nad Hronom; za ňou nasleduje zväčša holý kopec Vartovka, so starobylou strážnicou; s Vartovkou s jednej strany spojená je hora Siatina zvaná, a pod touto rozkladá sa dolina s hradskou, zvaná Hlboká, vedúca do okolia Mičinej, Môlči atď. V južnom smere ponad Hron rozkladá sa Kalvária a s ňou dobre známy a neraz opísaný už Urpín, niekdy so zábavným miestom Jamkou. Severo-západná časť okolia B. Bystrice je viacej otvorená, pozapletaná menšími kopcami a dolinami; len vo väčšej vzdialenosti zakrývajú ju pamätnejšie vrchy a hory. Poloha tohoto kraja je zväčša vŕškovatá; len tu i tu rozkladá sa malá, priehľadnejšia rovina. S východnej strany vedľa Hrona sú Horné lúky, v úzadí na sever s vŕškami Banoša. Viac v severnom smere od Bystrice vypína sa vrch Baranovo zvaný a dolu pod ním otvára sa úzka dolina, vedúca na Staré Hory, až po pohraničné pásmo hôr zvolensko-liptovských, až po samý vrch Sturec. K západu kloní sa Diel, s lúkami a oráčinami, pod ním ťahajú sa doliny Láskomera, a za týmto celý rad hôr. Baňská Bystrica je takrečeno centrom viac slovenských stolíc, z ktorých cesty v jeden spoločný bod sem sa schádzajú. S východno-severnej strany, tam od Gemera, vedie cesta na Brezno, pôvabným Horehronim, posiatym mestečkami a dedinami slovenskými, ktorých obyvatelia známi sú po svete pod menom „čipkári s Horehronia". Na juh otvára sa širšia pohronská dolina, vedúca ku Zvolenu a ztade do Novohradu,

Hontu a Tekova. Na sever ide cesta na Harmanec do Turca, a čez Staré Hory na vrch Šturec do Liptova a Oravy.

Že Baňská Bystrica patrí medzi staršie mestá na Slovensku, o tom netreba ani mnoho rečí šíriť. Skorej bola ona známa pod menom „civitas bistriciensis“, než Neusohl; Nemci okolo roku 1451 počali ju takto volať. Niektorí z našich starších spisovateľov domnievali sa, že B. Bystrica má svoje meno od potoka Bystrice, ktorá ide zo severnej časti okolia b.-bystrického a na južnej strane mesta do Hrona vteká.

Obyvateľstvo B. Bystrice, ako vôbec celého horného Zvolena, počnúc od Krupiny hore, bolo čisto slovenské, neznajúce nič o Nemcoch až do plenu tatárskeho. Lebo najstaršie zmienky o krupinských Sasoch-Nemcoch robia sa roku 1238, kdežto v ostatnej časti Zvolena a iných súsedných slovenských stoliciach nerobí sa nijaká zmienka o Nemcoch do plenu tatárskeho, nasledovne ani nebolo ich tu.

V nešťastnom plene tatárskom, ktorý roku 1241 zastihol Uhorsko, ani naše horné kraje neboly ušetrené. Sama Bystrica bola tiež Tatármi vypálená a zničená. Následkom hroznej spusty mestá a dediny po krajine boly bez dostatočného obyvateľstva. Kráľ Bela IV. povolal cudzincov, aby títo zaplnili pusté mestá a dediny v krajine, sľubujúc príchodzím rozličné práva, ktorých ani domorodé obyvateľstvo nemalo. V prvom rade hrnuli sa Nemci do krajiny, zaujímali predné baňské a svobodné mestá v krajine, a keď im už tieto nepostačovaly, osadzovali sa v blízkom ich okolí; domorodé obyvateľstvo čím dial, tým väčšmi do úzadia zatlačené bolo. Nemci všetku moc usilovali sa pre seba len vykoristiť, na úkor domorodého obyvateľstva.

Takých nových obyvateľov, Nemcov, dostala i Baňská Bystrica po plene tatárskom. Nemci tu potom za viac storočí sa rozkladali a rozkazovali.

Ani sám Zvolen hneď po plene tatárskom nedostal Nemcov za obyvateľov, lebo obnovujúca výsadná listina mesta Zvolena z roku 1244, 5. Calend. januára [1]), určite udáva „populi nostri“ = náš ľud, totiž domorodí Slováci. Avšak o desať rokov pozdejšie, totiž roku 1254, keď predošlá výsadná listina následkom zohyzdenia kvapkaním vody obnovená bola, 5 Cal. mája 1254, už spomína sa v nej kráľom Belom IV., že predstúpili pred neho a žiadali ho o to „hospites nostri de villa Zolon“ = hostia naši z obce Zvolena. Pod týmito hosťami rozumel kráľ Bela IV. v listine prepisujúcej a výsady rozširujúcej len Nemcov.

V krátkom čase za týmto Nemci zaplavili už i baňské mestá; Bystricu, Štiavnicu, bezpochyby i Kremnicu a Pukanec a ich najbližšie okolie. Baňská Bystrica a jej najbližšie okolie zaplavené bolo Sasmi-Nemcami, žijúcimi najviac z baníctva a obchodu.

Všetka moc pri samospráve miest prešla do rúk Nemcov; k tomu dopomáhali im uhorskí králi rozličnými výsadami, z ktorých

[1]) Juraj Bánik: Svob. a kráľ. mesto Zvolen.

Slováci a ostatní praobyvatelia krajiny boli vylúčení. Dom kúpiť alebo predať smel len Nemec, ostatné obyvateľstvo nemalo toho práva.

Keď roku 1526 turecké hordy pri Moháči zničily uhorské vojská a sám kráľ Ludvik II. na svojom úteku mizerne zahynul, krajina padla do moci Turkov. Mesto za mestom počali zaujímať, ľud s dolných strán sťahoval sa na horné strany krajiny, kde úfal najsť medzi vrchami útočište. Obzvlášte roku 1543 začali Turci silne doliehať na Uhorsko; zaujali hlavné mesto Budín, a ich čaty rozbehly sa po Dolnej zemi, zaujímaly všetko tureckej moci. Vtedy všetko, čo len mohlo, utekalo na horné strany.

Baňské mestá, cítiac túto pohromu, počaly sa silne múrami a ochrannými baštami opevňovať, aby tak náporom nepriateľským snadnejšie odolať mohly. V tomto čase opevňovala sa i Bystrica.

Uprchlíci s dolných strán hľadali najsť bezpečie ako v Bystrici, tak i v ostatných opevnených mestách, ktoré držali Nemci v svojej moci. Ale títo chovali sa surovo, ba zrovna nepriateľsky oproti Slovákom i oproti Maďarom, z čoho, pravda, povstaly rozličné žaloby a ponosy pred kráľa a krajinské snemy.

Kráľ Ferdinand I. (1526—1564), ktorý Nemcov miloval, nevedel a či vlastne nechcel odpomôcť tomuto nemeckému neriadu; zakročil sám krajinský snem a utvoril roku 1563 osobitný 62. zákonný článok [1]), v ktorom sa určilo, že Turkami vyhnaní zemäni zo svojej dedovizne majú právo kupovať si domy a osadzovať sa v svobodných kráľovských mestách, bez ohľadu na ich národnosť, ale zato povinní sú, ako ostatní mešťania, spoločné ťarchy znášať. Avšak zákon tento zostal len zákonom na papieri, nemal ho kto do platnosti uviesť. Ustavičné vojny s Turkami, s druhej strany odpor Nemcov v mestách, v ktorom ich viedeňská vláda posmelovala, menovite v tom čase dolno-rakúska komora, urobily, že ten zákon nebol do života uvedený. Nemci zostali i naďalej neobmedzenými pánmi v baňských mestách, spravovali sa i naďalej svojimi vlastnými štatútami a uzavretiami, nevšímajúc si zhola nič ani rozkazu kráľovského, ani zákona krajinského.

Keď roku 1604 sedmohradské knieža Štefan Bocskay rozvinul svoje zástavy proti nemčiacej Viedni, z výsledkov tohoto boja povstal trinásty predkorunovačný zákonný článok z roku 1608.

Nemci hneď od počiatku boja nepriateľsky chovali sa oproti Bocskayovi, lebo tušili, že bude bojovať i za národnú rovnoprávnosť; a keď košickým snemom ustálený bol i pätnásty zákonný článok o národnej rovnoprávnosti a zásady jeho i do viedeňského pokoja vnesené boly, uzavrela baňsko-mestská jednota vyzvať všetky hornouhorské svobodné kráľovské mestá, obzvlášte však Prešporok a Šopron, aby sa sprotivily ustanoveniam, obsaženým v spomenutom článku a vo viedeňskej smluve; ba ešte roku 1608 pripravovaly sa, že pred snemom prešporským všemožne budú bojovať proti ná-

[1]) Pavel Križko, Stredoveké národnostné pomery na Slovensku. Sborník MSS. II. 1897.

rodnej rovnoprávnosti. Ale ich snahy a námahy nedošly už želaného cieľa, lebo spomenutý predkorunovačný snem doniesol medzi inými i spomenutý trinásty zákonný článok, ktorý znie nasledovne:

„Veľmi mnohé žaloby pozdvihli Maďari nielen proti slobodným kráľovským, lež i proti baňským a v Slavonii ležiacim mestám, že im nechcú vo vlastnej krajine privoliť ani domy kupovať, ani ich pripustiť k verejným úradom. Preto uzaviera sa, že majú byť od tých čias v slobodných kráľovských mestách rychtári a radní páni, ako i iní úradníci striedave a spoločne z Maďarov, Nemcov a Čechov alebo Slovákov (bohemes seu sclavuis) volení, v ktoromkoľvek meste by oni bývali, a síce bez ohľadu na náboženstvo; ďalej, že má byť rodeným Uhrom (hungaris nationis) slobodno kupovať alebo stavať v mestách domy, bez všetkej protimluvy, dovážať ta a tam držať svoje veci dľa 62. zákonného článku z roku 1563. Naproti tomu sú povinní Uhria znášať všetky na ich domy pripadajúce ťarchy, ako i zúčastňovať sa vo všetkých meštianskych slobodách, výsadách a právach; medzitým podržia i v mestách svoje vlastné zákonné výsady. Tie isté ustanovenia rozširujú sa i na výsadné mestečká.

Všetky slobodné kráľovské mestá pracovaly spoločne na sneme prešporskom, aby nebol utvorený tento zákonný článok; lebo Nemci dobre cítili, že pri rovnoprávnosti ich panstvu bude skoro koniec na Slovensku. Obrátily sa po tomto baňské mestá s prosbou ku kráľovi, ale dosiahly len toho, že im v kráľovskej kancellárii na prosbopis napísali, že má byť tenže trinásty zákonný článok platným, „salvis et illaesis privilegiis rite ac legitime emanatis in quorum continuo usu fuerunt“ (pri úplnom a bez úrazu podržaní správne a zákonne vydaných výsad, v ktorých v nepretržitom úžitku boli), a táto odpoveď ešte lepšie posmelila i tak smelých a drzých Nemcov a začali zo stredu svojho odstraňovať k nim nepatriacich ľudí.

Neskoršie, keď Matiaš II. (1608—1619) bol za uhorského kráľa korunovaný, krajinský snem vniesol tie isté zásady do 44. zákonného článku a doplnil ich ešte tým, že každé mesto, ktoré by neplnilo týchto zákonov a proti nim sa prehrešilo, má byť pokutované na 2000 uhorských zlatých, alebo ináče dukátov.

Týmito zákonami bola každému národu zabezpečená občianska rovnoprávnosť, bývajúcemu v mestách a mestečkách, majúcich svoje vlastné výsady, ktoré nepatrily pod moc nejakého zemského pána, ako: Dobronivá, Babiná, Pliešovce, Sása, Nemecká Ľupča; ale Nemci ešte ani teraz nechceli rozumieť tomuto zákonu, zachádzali i naďalej dľa svojej ľubovole so Slovákmi alebo Maďarmi.

Samé prvé srážky medzi miešaným obyvateľstvom v mestách boly Krupine. Krupina mala v tom čase v lone svojom najstaršie Nemectvo, pochádzajúce ešte zpred plenu tatárskeho. Ale v Krupine živel nemecký začal už od počiatku druhej polovice XVI. storočia silne klesať, keď Turci boli sa ku Krupine sblížili, nové nemecké roje viac jej neposilňovaly. A keď roku 1553 kráľ Ferdinand vyhlásil

Krupinu za pohraničnú pevnosť, mnohé nemecké rodiny kupecké vysťahovaly sa preč, a ich miesta zaujímali z rozličných strán sem dohrnuvší sa Slováci a Maďari; takýmto spôsobom počal klesať živel nemecký v Krupine na konci XVI. storočia, a to čím ďalej, tým väčšmi. Zákonov národnostných, na snemoch roku 1608 a 1609 donesených, Nemci nechceli však ešte vždy plniť, ako čo by sa ich ani najmenej netýkaly, a krupinská vrchnosť i naďalej pozostávala len so samých Nemcov; ba tak ďaleko to došlo, že Slovákov, ktorých tu už bol hodný počet a Nemcov už málo, nútili, aby svoje služby Božie v tesnej kaplnke odbavovali, oni nechceli im prepustiť svojho priestranného kostola. Keď krupinskí Slováci a Maďari darmo uchádzali sa pri meste o záštitu, obrátili sa konečne s prosbou na samého palatína krajiny, Jura Turzu. Palatín 8. januára 1611 povolal do bytčianskeho zámku po štyroch mužov z každej národnosti, bývajúcej v Krupine, aby vec náležite vyšetriť mohol. Krupinskí Nemci, nedúfajúc už v svoju moc, obrátili sa k baňsko-mestskej jednote, aby svoje právo tak istejšie obrániť mohli. Baňsko-mestskí Nemci význam tejto cesty dobre pochopili, že nielen Nemcom krupinským môže byť osudnou, ale i ostatným baňským mestám. Všemožne usilovali sa, aby palatína Turzu prehovorili neprajne vybaviť žalobu Slovákov a Maďarov krupinských. Ale daromné boly ich námahy. Palatín presvedčil sa, že krupinskí Slováci a Maďari majú úplnú pravdu a konajú dľa zákona, prísne nariadil preto: aby na budúce v Krupine boli volení Nemci, Maďari a Slováci, a aby každý rok bol rychtárom muž inej národnosti; podobne nariadil vydať kostol Slovákom krupinským. Tento rozkaz palatínov bol taký prísny a určitý, že krupinskí Nemci neopovážili sa nič robiť proti nemu, bojac sa tamejšej vojenskej posádky, počitujúcej 600—1000 mužov, najviac Slovákov, že donúti ich zbrojou plniť zákony krajinské.

Roku 1611 bola znovu volená mestská rada krupinská, do nej zvolení boli štyria Nemci, štyria Maďari a štyria Slováci. Mestským rychtárom stal sa Maďar Ladislav Palásthy, po ňom nasledoval v nasledujúcom roku Slovák Andrej Piatok, a tak išlo s roka na rok po poriadku, až konečne krupinskí Nemci úplne vyhynuli.

To, čo stalo sa v Krupine, posmelilo i nenemeckých obyvateľov Baňskej Bystrice a v iných mestách: počali sa domáhať svojich národných práv. Nemci baňsko-bystrickí bránili sa urputne, aby i naďalej podržali svoje výlučné panstvo v rukách, tak že Slováci bystrickí prinúteni boli obrátiť sa o pomoc tiež k palatínovi. Palatín povolal Nemcov bystrických pred svoj súd a odsúdil ich ku zaplateniu 2000 zlatých pokuty, akú zákon predpisoval.

Ale Baňská Bystrica patrila k baňsko-mestskej jednote a dľa starobylého poriadku bola v nej dľa stupnice tretím mestom, a preto baňsko-mestská jednota osvojila si úplne jej záležitosť. Zlomiť spoločný odpor všetkých siedmich baňských miest nebolo ľahkou vecou ani palatínovi; nebolo to v osamelej Krupine, preplnenej vojskom.

Proti súdnemu výroku baňské mestá hľadely hľadať pomoc vo Viedni, u dolno-rakúskej komory a na kráľovskom dvore, kde ju i našly. Celá táto vec dostala sa pred krajinský snem roku 1613,

a tento obnovil síce zákony z roku 1608 a 1609, ale bol malomocný potrestať dľa vyneseného súdneho výroku baňsko-bystrických a s nimi súhlasiacich Nemcov. Aspoň privolil k tomu, aby kráľ poznovu preskúmal palatínov súdny výrok a aby potom nariadil urobiť to, čo uzná byť dobrým a prospešným.

Z tohoto vidno, ako muselo v tom čase domorodé obyvateľstvo zápasiť s prisťahovanými Nemcami a aký to bol neústupný a nesnášanlivý národ. Ten 40. zákonný článok z toho času je hodnoverným svedkom, čo všetko sa vtedy dialo na Slovensku a po baňských mestách, ktoré Nemci mali v rukách svojich.

Avšak ani kráľ Matej II. a jeho radcovia nepomohli ničím, aby tento zákon o urovnoprávnení i Nenemcov prišiel ku platnosti. Baňská Bystrica, vlastne jej Nemci spierali sa zložiť predpísanú a jej uloženú 2000-zlatovú pokutu, a uznať Slovákov alebo Maďarov za rovnoprávnych s Nemcami ani ona, ani ostatné baňské a svobodné mestá nechcely, hoc sa už rady nemecké značne riedily.

Nové žaloby na spupnosť a nesnášanlivosť nemeckú dochádzaly pred snem krajinský, ktorý roku 1635 znovu pretriasal národnostnú otázku. I tento snem obnovil v 21. zákonnom článku a za platné vyhlásil 62. zákonný článok z roku 1563, 13. zákonný článok z roku 1608, 44. zákonný článok z roku 1609 a hoc vo štvrtom bode potrestal nemecké mestá, obzvlášte Košice a Prešov tým, že im odobral svobody, vzťahujúce sa na daň a všeobecné povstanie, mysliac si, že tak zlomí odpor Nemcov a donúti ich poslúchať krajinské zákony, tí pritom všetkom ani teraz nedali sa úplne zlomiť a pokoriť. Košice ešte ani potom nechcely povoliť miesta pre kostoly katolíkom a kalvínom, lebo prvší boli Slováci, poslední Maďari. O tomto svedčí zákonný článok 18. a 19. z roku 1647, a 12-ty z roku 1649.

Konečne nadišla doba, takzvaná protireformačná, keď voľby mestských úradníkov neriadili viacej Nemci dľa svojej ľubovole, ale už kráľovskí poverenci, vlastne uhorskou komorou vyslaní ľudia, ktorí všade za sebou na porúdzi mali moc vojenskú. Tak bola moc nemecká zlomená, a to v ostatnej štvrtine XVII. storočia.

Takto počala sa tvárnosť baňských miest tratiť, a jedno po druhom stávaly sa slovenskými, ako: Pukanec, Nová Baňa, Belá, Ľubietová; i Štiavnica a Bystrica utratily už v prvej polovici XVIII. storočia svoj nemecký ráz. Len Kremnica so svojím okolím dosiaľ sa drží, majúc ešte i dnes na polovicu nemeckého obyvateľstva [1]). I stolice Nitrianska a Turčianska majú dosiaľ na svojom území niektoré nemecké obce. Len Zvolenská nemá viacej nemeckej obce alebo mesta. Úplne vymizli tu niekdy húževnatí Nemci.

Že som i tak už známy príbeh o baňských a svobodných mestách do pojednania tohoto vtiahol a s Baňskou Bystricou splietol, stalo sa to preto, aby sme si ľahšie utvoriť mohli obraz minulosti. Baňské a svobodné mestá boly jedno s druhým v spojení, tvorily silnú baňsko-mestskú jednotu, ktorá bránila Nemcov na vonok oproti

[1]) Tamže, str. 177.

akýmkoľvek nápadom i oproti kráľovským rozkazom a krajinským zákonom, na snemoch doneseným. A preto historia jedného baňského mesta je spoločnou historiou ostatných baňských miest, a naopak.

Baňská Bystrica je mladším mestom, než jej dolný súsed Zvolen, menovaný v latinských listinách Veterozolium — Zolum Villa, Zol, i Veterizolium. Keď povstala terajšia Baňská Bystrica, pomenovali ju Neosolium, ale i táto prvej volala sa „civitas Bistriciensis", a len pozdejšie Neosolium.

Roku 1244, za panovania kráľa Belu IV., stal sa Zvolen svobodným kráľovským mestom, kdežto Bystrica dosiahla toho len o 11 rokov pozdejšie, totiž roku 1255.

Počiatky samého Zvolena nie sú dosiaľ náležite objasnené. Mienky historikov sú rozdielne.

Niektorí spisovatelia, i Juraj Bánik, domnievajú sa, že Zvolen povstať mohol už za času narodenia Krista Pána. Za časov panovania veľko-moravského Mojmíra vystavený bol mohutný hrad v horách blízko Zvolena, pod ktorým riečka Slatina vteká do Hrona. Z tohoto starodávneho, niekdy pekného hradu, ktorý náš ľud zvolenského okolia „Pustým hradom" menuje, pozostaly ešte do našej doby niektoré srúcaniny po hrebeňoch hôr. Keď hrad tento v rumy klesol, vystavený bol nový, pri samom meste, ktorý veľkú rollu hral v historii Uhorska, ako i sama niekdy veľžupa Zvolenská.

Baňská Bystrica, ako i iné baňské mestá, prežila mnohé pohromy. Nielen že ju v XIII. storočí zničili a vypálili, ale viac ráz i domáci nespokojenci dobýjali na jej brány, a keď im dobrovoľne neotvorila brán mesta, zničili aspoň jej vonkajšiu časť.

Roku 1500 povstala veľká vzbura medzi baníctvom bystrickým; Bystrica či nevedela alebo nechcela splniť ich žiadosti, títo z pomsty zapálili spomenutého roku vo štvrtok pred Kvetnou nedeľou mesto, tak že týmto požiarom strašne bolo zhubené; staršie písomné a iné historické pamätnosti pohynuly.

Keď roku 1605 pritiahly k bránam mesta čaty Bocskayove, spojené s Turkami a Tatármi, dobýjali na brány mesta, ale tieto im neboly otvorené; z pomsty za nezdar výpravy zapálili 16. apríla o polnoci v predmestí hutu, ako i hámor, z čoho povstal veľký oheň i vo vnútornom meste, kde mnoho ľudí (udáva sa na sto) v plameňoch biedne zahynulo, a okrem Zámku s jeho starobylými chrámami k úteche pobožných, Dolnej a Hornej ulice, ostatné čiastky mesta v popol boly obrátené.

Ale najcitlivejšia živelná pohroma zastihla Baňskú Bystricu roku 1761, v noci z 3. na 4. august; vypukol oheň v medenom hámri, asi na 20 minút vzdialenom od mesta, a v krátkom čase pri silnom vetre a dlhotrvavšej suchote zničil mesto bezmála úplne. V tomto strašnom požiari zhorelo na 305 domov, a z celého mesta sotva zostalo 109 domov ohňom nezastihnutých, aj to len najviac v dolnom a hornom predmestí. V tejto strašnej živelnej pohrome zničené boly všetky staršie pamätnejšie budovy mesta; tak medzi nimi na Zámku Petro-Pavlovská veža so svojimi zvonami, menovite

so svojím haviarskym, v celej krajine rozhláseným hrozným zvonom; starobylé kostoly zámocké, menovite farský, ináč nemeckým zvaný, okolo roku 1255 stavaný a na konci XV. storočia skrze dvoch bohatých Walburgerov, Königsbergera a Glognitzera, slávne v gotickom slohu obnovený a rozšírený; jeho svätyňa vnútri z cedrového dreva vyzdobená, s oltármi, obrazmi, lavicami a s organom, všetko bolo zničené. Z peknej monštrancie, ktorá cum Venerabili a Ciborio s posvätenými oblátkami, v novom pozlátenom tabernákule stála na veľkom oltári, našlo sa po ohni sotva pol funta striebra. Slovenský kostol ztratil síce cele svoju strechu, ale do vnútra sa oheň nedostal. V Hornej ulici kostoly Sv. Ducha boly podobne zničené. Jezuitské kollegium bolo tiež vo veľkom nebezpečenstve a len s veľkou námahou chrám jezuitský (terajší kapitulský) bol ochránený, ale už v ňom taká horúčosť bola, že sa na novom organe cínové píšťale počaly topiť. Mestská radnica, komorovský dom boly podobne strašne spustošené (v poslednom bolo mnoho loja a inej masti, potrebnej ku baňským prácam) — všetky ostatné veže so zvonami a hodinami. V Dolnej ulici starobylý chrám Sv. Alžbety zvonku bol veľmi poškodený, a iné všetky pamätnejšie budovy zastihol podobný osud.

Škoda, ktorú v tom ohni Bystrica na majetku utrpela, počítaná bola na dva milliony zlatých; veliká to summa dnes, no ešte väčšia bola v tom čase. Mnohí obyvatelia buď zhoreli, alebo boli strašne dokaličení [1]).

Za panovania Ferdinanda II. Uhorsko bolo vo veľkom zmätku. Boli tu Turci a krajina rozdelila sa na dva protivné tábory, z ktorých jeden, menovite katolícka čiastka, stála na strane Ferdinandovej, druhý, najviac protestanti, radi by boli videli na tróne sedmohradské knieža Gabriela Bethlena. Ferdinand dal sa do vyjednávania s Bethlenom. Dňa 1. mája roku 1623 poslal Jakuba Svätokrížskeho (Szentkereszti), komorského radcu, a Ondreja Izdenczyho z Prusky k Bethlenovi, aby sa dohovorili o tých punktoch smluvy mikulovskej, ktoré kráľ pre rozličné dosiaľ prekážky uskutočniť nemohol; mali mu tiež urobiť návrh, aby k vyrovnaniu sporov obe strany poslaly povereníkov svojich do Trnavy na spoločnú poradu. Okrem toho i kroz Jura Horvátha, prostredníka Bethlenovho, Ferdinand ubezpečoval o úplnom uspokojení spravedlivých žiadostí. V tom istom čase Ferdinand poslal tiež Štefana Keresztúriho, tajomníka krajinského sudcu, potom i Mikuláša Esterházyho a Petra Gála, svojho dvorného kaplána, k Bethlenovi do Sedmohradska.

Konečný výsledok vyslanství bol, že Bethlen privolil k spoločnej porade, ale s mestom nebol usrozumený, navrhujúc Prešov alebo Levoču, a to na deň 15. augusta, keď on bude v Košiciach. Ferdinand prijal osvedčenie Bethlenovo, a 3. augusta oznámil mu, že na spoločnú poradu so svojej strany pošle rábskeho biskupa Mikuláša Dallosa, Štefan Ostrositha, kr. námestníka Benedika Pákaia, podnámestníka Jána Šandora zo Slavnice, ale dotyčne miesta a času

[1]) Veľký požiar v Baňskej Bystrici roku 1761. Odtisk z »Nár. Nov.« 1885.

osvedčil sa, že dňa 24. augusta povereníci jeho sídu sa v Baňskej Bystrici.

Dňa 22. augusta pohol sa Dallos z Rábu a večer neskoro dorazil do Prešporka, kde u ostrihomského arcibiskupa večeral. Tu mali peniaze na cestu prichystané; 26. augusta Dallos, Pákai a Šandor dali sa na cestu, v Novákoch obedovali, a večer dorazili do Handlovej, kde i prenocovali, potom pohli sa na Kremnicu a ztade do Baňskej Bystrice.

28. augusta Dallos dorazil do Baňskej Bystrice, i ostatní jeho spoločníci, očakávajúc Bethlenových poverníkov na spoločnú poradu [1]).

Ako mnohé iné mestá na Slovensku v dobe reformácie, i Bystrica mala svoje sriadené školy evanjelické; ale postupom času, keď v krajine stal sa obrat, keď nastala borba medzi katolicismom a protestantismom a katolicismus znovu prišiel k moci, školy predošlé zanikly a učitelia ich boli rozpustení. Nové školy katolícke počaly sa postupne tvoriť.

Roku 1648 Udalrich Adam Popel z Lobkovíc, cisársky komisár v kráľovských baňskych mestách, požiadal provinciála rádu jezuitov v Rakúsku, Jura Turkoviča, o dvoch pátrov z tovarišstva Ježišovho, ktorí by viedli duchovnú správu v baňských mestách. Následkom tohoto pozvania prišli roku 1648, dňa 1. mája do Bystrice dvaja otcovia tejto spoločnosti, Pavel Höllenstein a Matej Faber. Ale vo visitácii kanonickej fary baňsko-bystrickej stojí: Jezuiti prišli po najprv do Baňskej Bystrice 17. jan. 1648. Za obydlie vykázané im bolo jedno komorské stavanie, a zároveň pridelená im i jedna izba, kde by mohli kázavať Slovákom baňsko-bystrickým.

Ale jezuiti nezaoberali sa výlučne len kázaním, vyučovali i mládež, a z tej príčiny zariadili si i školu, a tak v roku 1648—1649 mali prvú gymnasiálnu triedu, medzi rokom 1649—1650 i druhú, tak že roku 1651 a 1652 mali už štyri gymnasiálne triedy, a každým rokom gymnásium rástlo o jednu triedu. V jaseni roku 1652 povolaní boli ešte iní dvaja pátri jezuitskí do Bystrice.

Takto sriadené boly školy baňsko-bystrické za panovania Ferdinanda III., ktorý v náboženstve nasledoval príklad svojho otca. Ale keď prišly ustavičné vojny s Turkom, za panovania Leopolda I., školy utrpely veľké ujmy po krajine, a tak i školy baňsko-bystrické neboly v najlepšom položení.

V rokoch 1705—1711 boly vojny Rákócziho, Baňská Bystrica podľahla a vtedy i jezuiti utiecť museli, školy boly zatvorené. Roku 1709 mládež v Bystrici vyučovaná bola v súkromných domoch, ale o rok, keď strana Rákócziho pri Trenčíne a Vadkerte rozbitá bola, za príkladom Jágru, Nových Zámkov a Prešova i Bystrica otvorila brány mesta cisárskemu vojsku pod vodcom Andrássym, a vtedy znovu započalo sa riadne vyučovanie. Toto gymnásium až do roku

[1]) Denník vyjednávania o mier medzi Ferdinandom II. a Gabrielom Bethlenom r. 1623 v Baňskej Bystrici. Letopis Matice Slovenskej, ročník V., sv. II. 1868.

1775 zostalo v rukách jezuitov, keď tento rád v Uhorsku bol zrušený.

Zatým školy bystrické podliehaly rozličným časovým premenám, až konečne v školskom roku 1855—1856 malo gymnásium toto už i VIII. triedu, k veľkej radosti veľkého biskupa Štefana Moysesa a celého mesta. Nová gymnasiálna budova bola dokončená, a 10. októbra roku 1858 slávnostne vysvätena[1]). Ešte na začiatku osemdesiatych rokov minulého storočia bočné krídla budovy na vyššie boly vytiahnuté.

Časy sa menia a mnoho sa už i tu premenilo.

V gymnásiume bańsko-bystrickom účinkovali mnohí naši vynikajúci mužovia, ktorých pamiatka vďačnou zostane v národe slovenskom. Borcom za gymnásium toto a protektorom jeho bol slávnej pamäti biskup Moyses; účinkovali tu: Tomáš Červen, Martin Čulen ako správca ústavu, Juraj Slota, Fr. Mráz, Jozef Loos, J. Štepán, Gabr. Zaymus, a posledný bol medzi nimi Jozef Klemens.

Baňská Bystrica okrem už spomenutého hlavného gymnásia má viac učebných ústavov, ako: kňazské biskupské seminárium, nižšie ev. gymnásium (v novej budove), štátne vyššie školy dievčenské. Rozumie sa, že všade naukosdelnou rečou je reč maďarská, napriek tomu, že celý okolitý kraj je čisto slovenský.

Učiteľská pripravovňa za biskupa Ipolyiho prestala, keď v Kláštore v Turci založená bola štátna.

Nedomáce vojsko, ktoré Bystrica posledný raz videla, bolo roku 1849 vojsko ruské. Bystrica mala dosť strachu. Všetko, kde čo bolo cennejšieho, obyvatelia kryli a zakopávali do zeme. Utekajúce kossúthovské vojsko popálilo za sebou všetky mosty na Hrone, aby tak postup ruského vojska bol zamedzený.

Rusi Dolnou ulicou so spevom vchádzali do mesta; spievali si, ako sa to v Bystrici zachovalo, takto:

Vy ste tri dni zmárnili,
kým ste mosty spálili,
a my sme si a my sme si
za hodinku spravili.
Sláva mu, sláva mu,
nášmu Jablovskému!

Udajne do 40.000 ruského vojska bolo rozloženo po území Baňskej Bystrice, najviac na Horných lúkach, kde varila sa denne strava a zbytky pokrmov darmo boly rozdávané chudobným mesta, ktorí smele prichádzali do tábora ruského. Obyvatelia Baňskej Bystrice vôbec chytro spriatelili sa s Rusmi.

Dňa posledného popisu, v januári 1901, obyvateľstvo Baňskej Bystrice počitovalo 8630 duší, teda o 1230 viac, než roku 1890. Jadro obyvateľstva je slovenské, vyjmúc úradníctvo, ktorého je tu

[1]) Památka vysvěcení nové budovy c. k. katolického státního vyššího gymn. v Banské Bystřici, které se stalo dne 10. oktobra roku 1858. Od Jiřího Slotty.

dosť. Bystrica má totiž mnoho štátnych úradov, a príslušníci týchto i proti svojmu presvedčeniu musia sa vydávať za Maďarov. Ale keby sme sa prizreli bližšie do domácnosti mnohých úradníckych rodín, presvedčili by sme sa, že ani u nich slovenčina nie je cudzou rečou a zriedkavosťou. Služobná čeľaď je napospol slovenského pôvodu, páni a panie i preto nútení sú slovensky hovoriť. V deň trhový alebo jarmočný človek zriedka počuje inú reč po uliciach a námestí bystrickom, ako slovenskú. Na ulici po obyčajnom pozdravení „alászolgája", v hostincoch a kaviarňach, alebo kupeckých závodoch po prehovorení niekolkých inorečových frás rozhovor prechádza do slovenčiny. Nemčina tu už dávno ztratila pôdu. Židovský živel, jako všade u nás po krajine, vydáva sa i tu za rýdzich Maďarov: no medzi sebou len najradšej žvatlú židovským žargonom nemčinu.

Keď turecké výbojné hordy po nešťastnej bitke u Moháča roku 1526 počaly sa vždy silnejšie na horné strany drať, vtedy i baňské mestá, ktoré síce už i predtým mohly byť opevnené, počínaly sa silnejšími múrami a ochrannými baštami opevňovať, aby ich tak nepripravené nevolaný hosť neprekvapil. V tomto čase opevňovala sa i Baňská Bystrica. Ale časy tie sa už dávno pominuly a nové zariadenie miest smietlo už dávno vo väčšine i tieto staré pamiatky. Niekoľko nepatrných bášt a tu i tu ešte kus porúchaného múru sú posledné zbytky z niekdajšieho opevnenia mesta Baňskej Bystrice. Niekdajšie brány bystrické jedna za druhou už dávno v obeť padly; posledné na konci posledného desaťročia v XIX. storočí.

Samá prvá zničená bola Dolná brána, na začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia. Dnes by už pošta nemohla doručiť listu predávačke rožkov a chleba pri Dolnej bráne, ktorej syn vojak písal z Itálie: „Tento list prináleží mojej milej mame, čo predáva rožke pri Dolnej bráne," lebo jej už viacej niet.

Dolná brána bola silná, ale pritom nízka, jaké všade vídame, či v Kremnici, či v Baňskej Štiavnici a inde, tak že vyšší voz, nejakým tovarom naplnený, nemohol popod ňu prejsť bez urazenia. Brána táto mala na svojej vonkajšej strane baňský odznak mesta na kameni kresaný, s dvojhlavým orlom. Tento pamätný kameň dostal sa ku studni do blízkeho domu Holešovského. Zvonček z brány, na ktorom zvonievali, neviem kam povandroval. Za Dolnou bránou nasledovala Horná, a za touto Lazovná; konečne v deväťdesiatych rokoch rozbúrané boly i Kakatkovská a Hronská brána. Každá táto brána označená bola nejakým latinským nápisom a letopočtom svojho stavania.

Čistota mesta je vzorná, a nedarmo povstalo bolo príslovie: „Za živa v Bystrici a po smrti v nebi". Staršie staviská mesta už dávno zamenily svoju starobylú formu. Už dnes ani Bystrica nemá viacej na svojej pečati kolopis latinský: „Civitas bistricensis", jako ešte roku 1620, ale maďarský. Len starobylé chrámy zámocké so svojimi vežami a ich súsedné bašty málo čo zmenily zvonku na svojej starodávnej forme. Zámocký farský chrám, ináč i nemeckým zvaný, pochádzajúci z roku 1255, ukazuje i dnes svoju starobylosť, taktiež s ním súsediaci slovenský, pochádzajúci z XV. storočia. I

niekdajšie jezuitské kollegium, teraz bydlisko kanoníkov kapituly bystrickej, spojené s katedrálnym chrámom Sv. Františka Xaverského, málo premeny podstúpilo.

Residencia biskupa baňsko-bystrického, ktorý riadne bývava v Tekovskom Sv. Kríži, založená bola pod Máriou Terezíou, ktorá, vykrojac ho z veľbiskupstva ostrihomského, roku 1776 utvorila toto biskupstvo. Prvým biskupom bol Fr. Berchtold, a šiestym slávnej pamäti Štefan Moyses, ktorý tu s času na čas bydlieval od roku 1851 až do svojej smrti roku 1869 (dňa 5. júla).

Katolíci v Baňskej Bystrici majú štyri starobylé chrámy a viac verejných a súkromných kaplniek, aké sú: za Hronom kaplnka Sv. Jána Nepomuckého, pochádzajúca zo XVII. storočia, a nad ňou hora kalvárie; stoličný dom, biskupská residencia, kňazský seminár majú svoje domáce kaplnky.

Evanjelici majú veľký a priestranný kostol, a s ním súsediace stavisko slúžilo do nedávna za gymnásium a elementárne školy; i dvaja ev. farári majú tu svoje bývanie. Za kostolom je veľký hrobitov, kde odpočívajú: Ján Botto, slovenský básnik, Ľudovít Turzo, Ľudovít Grossmann, Adam Kardoss, Slabej, Anton Penzel a iní výteční mužovia slovenskí. Za cintorom je Uhrad, krásne opísaný v milej knižke Pavla Kuzmányho, *Rozpomienky a kresby*, vydanej roku 1900 v Turčianskom Sv. Martine.

Židia majú v Bystrici von z mesta, medzi záhradami, synagogu, a vnútri mesta školu svoju.

Baňská Bystrica má peknú polohu, má čisto zariadené ulice a námestie, s novou kanalisáciou a vodovodom z dolín Láskomera. Veľké staviská, celé paloty, dvíhajú sa s roka na rok. Tam, kde pred jedným desaťročím boly záhrady, zapustené cintoríny a nepatrné nízke domky, dnes tiahne sa tu nová ulica s novými krásnymi budovami. I chrám niekdy ku cti Sv. Ducha posvätený padol v obeť tejto novej ulici. Nová ulica táto zahrňuje i súdnu palotu, v ktorej naši sväto-martinskí 28. národovci boli súdení a väznení roku 1900—1901.

Mená ulíc menia sa dľa ducha času, jako móda vo svete. Myslím, do roku 1885 maly ešte niektoré ulice nemecké tabulky, bolo možno čítať: Obere Silbergasse, Badengasse. Avšak v novšom čase dali im maďarské mená, a tie už dva razy jedno za druhým premieňali, na rozličné Árpád-tér, Kossuth Lajos, IV. Béla, atď. Ale ľud vidiecky i domáci volá i na ďalej ulice tak, jako bol zvyknutý za starodávna. Zostane to len pri Hornej, Dolnej, Lazovnej, Farhofe, Kapitulskej, hornej a dolnej Kakatke, zostane Hušták, Hámor (predmestie) i Nová ulica, alebo Všivavník pri Hrone.

Ako už rečeno, v Baňskej Bystrici je veľa rozličných úradov štátnych, ktoré vlastne udržujú tu maďarisáciu; nebyť tých tu, v Bystrici by slovenčina ešte silnejšie zvučala na ulici.

Obchod a priemysel v Bystrici je dosť živý. Súkenníctvo, klobučníctvo a iné remeslá od pradávna sú v tomto meste dobre zastúpené. Keď strieborná ärárska huta roku 1873 celky zapustená bola a za ňou prestali robiť i v iných baňsko-hutníckych závodoch

v okolí tomto, ľudia zronení chodili, myslíac si, že i sama Bystrica značne pocíti taký úder. Ale úpadok baníctva a hutníctva málo čo účinkoval na Bystricu, nie tak ako na príklad na Ľubietovú, ktorá z baňského svob. mesta klesla na veľkú obec. I samé Poniky pocítily takýto úder. V Bystrici boly pozakladané rozličné závody a dielne, ktoré nahradily obyvateľstvu to, čo bolo utratilo.

Jako z Bystrice nemčina úplne vymizla, ktorá tu cez viac storočí panujúcou bola, tak i v blízkych dedinách a osadách, ktoré buď úplne nemecké a od Nemcov založené, alebo len čiastočne ponemčené boly, niet už po nej ani stopy. Také nemecké alebo ponemčené dediny maly byť: Sásová, Rúdlová, Senica, Nemce, Majer, snáď i Kostiviarska, Sv. Jakub a Ulmanka. Nieto tu nič, čo by na nemecký pôvod upomínalo; najviac ak by sa nejaké z nemčiny spotvorené slovo ujalo medzi tamejšími Slovákmi. Slováci strovili všetko.

Vyjdeme-li z Bystrice vo východno-severnom smere, oku nášmu ukáže sa kus prihronskej roviny, tiahnucej sa pozdĺž rieky Hrona. Sú to takzvané bystrické Horné lúky. Ale hodne už zmenšené následkom vystavenia železnice, jako i veľkej Popperovskej parnej píly, aj iných priemyselných podnikov. V pokračovaní týchto lúk nahor rozkladá sa neveľká dedina Majer, počitujúca okolo 240 slovenských [1]) obyvateľov, zväčša evanj. vierovyznania. Majerci zaoberajú sa roľníctvom, mladšie pokolenie i murárčinou, tesárčinou a nádenníctvom v Bystrici a v jej blízkom okolí. Dedinka táto patrí ku farnostiam bystrickým. Kroj ľudu je taký, jako i v ostatných dedinách okolia baňsko-bystrického, sú na ňom len malé odchylky. Chlapi nosia z bieleho súkna úzke do čižiem nohavice, biely halenu niže drieku siahajúcu, ktorú zriedka kedy obliekajú do rukávov, ale len na sebe majú zahodenú; čierny lajblík s husto prišitými drobnými gombíkami po oboch stranách, i okolo vrecák po boku, ktorý len pri vrchu na niekoľko háčikov zapnú; biele jemné košele, buď s úzkymi rukávami, ktoré volajú „nemecké“, alebo so širokými, najviac mládež do tanca, alebo na nejakú zábavu; čierne hodvabné šatky na hrdlo, nízky klobúk a čižmy. Vo všedný deň v lete nosia z domáceho plátna doma ušité košele, a gate tiež podobné. No i čierny odev z jemnejšieho súkna nie je zriedkavosťou, menovite pri mladých a k tomu trochu zámožnejších, ktorí sa do počtu remeselníkov počitujú.

Ženy nosia tmavé, kvietkami potlačené sukne, a to naraz i viacej, a ktorá takto širšie vyzerá, pokladá si to za zvláštnu chválu. Snáď sa držia toho príslovia: „Sedemdesiat kytál mala a ešte sa nevydala, a moja len mala jednu, pýtali ju až za Viedňu.“ Čierny široký „fiertuch“ so širokým pestro-farebným opaskom; pestrofarebné z rozličných látok lajblíky, ktoré volajú „prusľak“, a to či pri chlapoch a či pri ženách, všetko jedno. Jemné, čipkované so širokými rukávmi oplecká, ktoré vyšej lakťov si sťahujú; rozličné

[1]) Počet obyvateľov v dedinách udávam ešte dľa popisu z roku 1890, potažne dľa »Schematismus dioecesis Neosoliensis« z roku 1893.

moderné ručníky či „šatke“; čižmy s vysokými opätkami ľubia dievky a mladé vydaté ženy. V zime nosia z jemnejšieho čierneho súkna kabáty dobre vatou podšité, a najviac s červenou podšívkou, do práce i barchetové kabáty.

Reč tohoto kraja zahrňuje viac dedín, kde je stredná slovenčina bežná, s lokálnymi dialektovými odchylkami, o čom sa pozdejšie zmienim.

V malej vzdialenosti vyše Majera pri Hrone leží iná čisto slovenská dedina, Šalková, o ktorej okolité dediny žartom hovoria, že v nej „kyslým mliekom kone podkúvajú“. Šalková počituje okolo 235 katolíckych a asi 160—170 ev. obyvateľov. Katolíci patria pod faru do Seliec, evanjelici do Slovenskej Ľupče. Ľud roľnícky živí sa tak jako v Majeri. Kroj i reč podobá sa susednému Majeru.

Odrazíme-li sa s hradskej oproti Majeru na ľavo, viacej na sever, v malej kotlinke rozkladá sa neveľká dedina Senica, ktorá počituje niečo viac než dvesto obyvateľov, v prevahe evanj. náboženstva. Ľud roľnícky, pritom zaoberajúci sa i murárstvom letného času. Oproti Senici za malým potôčkom leží malá dedinka Kyncelová, majúca niečo viacej než sto obyvateľov, v prevahe evanj. náboženstva.

Od Senice v severo-západnom smere vedie skalnatá poľná cesta do Seliec. Selce sú dedina širšia, na vŕšku rozložená, majúca skoro všetko domy murované, vo dva rady, následkom častejších požiarov (v rokoch 1879, 1898 a 1900). Obyvateľov Selce počitujú okolo 750 katolíkov, asi 85 evanjelikov a niekoľko Židov. V životopise biskupa Moysesa a ich farára Juliusa Plošica roku 1863 Selce často bývajú spomínané. Ony sú jediné v celom biskupstve, ba snáď i v celej krajine, ktoré majú zasvätený chrám ku cti slovanským vierozvestom ss. Cyrillovi a Metodovi. Obrazu slovanských apoštolov pri poslednom zväčšení a obnovení chrámu v deväťdesiatych rokoch už hrozilo nebezpečie, že ho s hlavného oltára odstránia. Bol zachránený len zaujatosťou a horlivosťou tamejšieho dekana a farára Fr. Šujanského, ktorý práve v tom čase nemocou bol hatený. Zotavený nedopustil previesť prevrat, strojený patronátom, kráľ. komorou. Chrám je starobylý, pochádzajúci z XIII—XIV. storočia. Matriky má fara od roku 1689.

Roku 1879 zastihnuté boly Selce požiarom, pri čom jak kostol tak i fara bola poškodená. I v rokoch 1898 a 1900 poznovu zhorela istá čiastka dediny a po oba razy nemohla byť zachránená ani fara a jej bočné stavy. Zásluhou a horlivosťou Fr. Šujanského pamätný chrám bol zväčšený a obnovený, pričom dostal i novú vežu, jako i niektoré zvony a krásny vyrezávaný hlavný oltár z Tyrolska, kazateľňu, bočný oltár a iné predmety. Roľníci nosia kroj biely, starodávnejší, mladší viacej čiernym, jemnejším sa šatia. Okrem roľníctva obyvatelia Seliec zaoberajú sa murárstvom a tesárčinou. Ženy zväčša tak sa šatia, jako v Majeri. Okolie Seliec je zväčša vŕškovaté.

Najbližšie okolie bystrické zahrňuje viac väčších-menších dedín, jako: Sásovú, ktorú mali založiť Sasi. Sásová má starobylý kostolík, pochádzajúci z roku 1350; terajšie jej obyvateľstvo je zväčša evanj. vierovyznania.

Rudlová, Nemce, všetko dnes čisto slovenské dediny, niekdy obývané Nemcami, ktorí bez stopy zmizli z tohoto okolia.

Lud týchto dedín živí sa zčiastky z roľníctva, zčiastky z inej práce rúk svojich; najviac nachádza výživu svoju v Bańskej Bystrici, v letnom čase pri murárčine a nádenníctve. Kroj a mluva je skoro všade jedna a tá istá; len linguista mohol by tu pozorovať malé odchylky, jestli kde jaké sa vyskytujú.

Na sever z Bystrice otvára sa úzka hlboká dolina, s oboch strán vrchami a lesami zavretá. Najbližšia tu dedina je Kostiviarska, majúca na 400 čisto slovenských obyvateľov, najviac katolíckeho vierovyznania. Sú zväčša roľníci, a ostatní v blízkej Bystrici vyhľadávajú si každodenný chlieb.

V súsedstve, v úzadí na sever za Kostiviarskou, vypína sa vrch Baranovo, a s ním oproti neďaleko nad Sásovou Pátrov laz, ztade známy, že slovenská intelligencia bystrická i z okolia máva tu niekedy v letnom čase výlety.

S Kostiviarskou súsediaca dedina je Sv. Jakub, majúca okolo pol štvrta sta slovenských obyvateľov, až na maličký zlomok katolíckeho náboženstva. Sv. Jakub patrí medzi staršie dediny tohoto kraja, lebo toho svedkom je starý, z roku 1516 pochádzajúci kostol pri ceste, múrom obohnatý a ku cti apoštolovi sv. Jakubovi zasvätený; patrí ako filiálka k Bystrici. Domy v Jakube stavané sú s oboch strán cesty, najviac murované. Lud tunajší z malej čiastky živí sa z roľníctva a pridŕža sa svojho starodávneho kroja; mladšie pokolenie roztratené je po dielňach bystrických, a preto už i popanštené.

Hradská z Jakuba vedie v severnom smere do blízkej Ulmanky, hlboko zatvorenej vrchami a horami. Diel nad Kostiviarskou a Jakubom, kde rozkladajú sa lúky, oráčiny a pastva, pokračovanie jeho čez Pavelcovo k Ulmanke mení sa už vo vyššie vrchy a hory a dolina vždy väčšmi sa úži. Tak keď človek ďalej na sever ide, celý kraj premení sa v úzku dolinu, potokom na dve čiastky predelenú. S jednej strany vysoké vrchy a svrčinové hory, s druhej strany to isté, kde-tu s lúkou a pasienkou v úbočí. Ulmanka počituje na pol štvrta sto obyvateľov, bez malej výnimky katolíckeho náboženstva; má kostolík či vlastne kaplnu, pochádzajúcu z roku 1829, patriacu pod faru bystrickú. Obyvatelia sú roztratení po rozličných dielňach a závodoch, v harmaneckej papierni, alebo v Bystrici. Kraj veľmi málo zeme má pre poľné hospodárstvo, a preto je i chudobný a neúrodný. Národného kroja tu už málo vidieť; všetko šatí sa po mestsky, alebo aspoň polovičate.

Vyše Ulmanky rozdeľuje sa cesta na dvoje. Na ľavo vedie do dolného Harmanca a papierne, odkiaľ po hornej ceste možno prejsť do súsedného Turca. Na pravo široká rovná hradská vedie po samé Staré Hory, známe pútnické miesto tohoto kraja, a tak ďalej na sever dvíha sa pod vrch Šturec, kde je hranica Zvolenskej a Liptovskej stolice.

Zostáva mi dľa možnosti opísať ešte južnú a západnú stranu bystrického okolia.

V južnom smere z Baňskej Bystrice vedie cesta do mestečka Radvane, ba takrečeno Radvaň je spojená s Bystricou. Obyvateľstvo Radvane je slovenské, okrem Židov niet tu nikoho cudzieho, najviac ak nejakého úradníka. Radvaň počituje okolo 1400—1500 obyvateľov, v prevahe evanjelického vierovyznania. Starobylý katolícky chrám na kopci „Hôrke“ pochádza z roku 1309; matriky sú od roku 1673. Rodina Radvánskych má tu svoje staré kaštiele. Obyvatelia Radvane živia sa najviac z remesiel, ktorých je tu veľký počet. Domy zväčša sú len nízke, tu i tu ešte staré drevené. Na hrobitove evanjelickom odpočívajú pozostatky slovenského básnika Andreja Sládkoviča, ktorý ako ev. farár tu žil a i beh života svojho tu dokončil.

Od Radvane až po Zvolen otvára sa širšia, úrodnejšia prihronská rovina so svojimi dedinami, ťahajúcimi sa v južnom smere Zvolenskej stolice.

Od západu Baňská Bystrica zatvorená je celým radom vrškov a kopcov. Jej poslednou malou rovinou sú nevelké Dolné lúky so záhradami a reštauráciami „Pod zelený strom“ a na „Červenú túrňu“; s druhej strany za vŕškom je iná dolina, Štiavničkami zvané lúky, kde sú pramene kyslej vody.

Asi na dobrú polhodinu od Bystrice na západ v údolí leží obec Podlavice a na druhej strane za potokom v roztiahnutej doline pod holými vŕškami obec Skubín. Podlavice počitujú okolo pol siedma sta obyvateľov, v prevahe evanj. vierovyznania, ktorí patria do Bystrice pod faru, katolíci do Tajova. Domy v Podlaviciach sú najviac úhľadné, murované, s oboch strán cesty stavané.

Ľud živí sa zväčša roľníctvom a pestovaním rozličnej zeleniny kuchyňskej, ktorú potom po viac stoliciach roznáša. Mladší chlapi zaoberajú sa i murárstvom, tesárstvom i niečo voziarstvom, ktoré po dostavení železnice značne kleslo. Kroj zväčša je starodávny, totiž: biele úzke nohavice do čižiem, čierny lajblík, biela huňa alebo ináč i širicou zvaná, malý nízky klobúk; v lete chodia len v gatách, z domáceho i jemnejšieho plátna šitých; mladší vo sviatok nosia z jemnejšieho čierneho súkna odev, tak ako asi v predošlých dedinách spomenutí mužskí; i pri ženách ten istý kroj vidíme, ako už v opísaných dedinách.

S tamtej strany potoka, tečúceho do Hrona, v roztiahnutej doline leží dedina Skubín, patrí ku farám obojeho vierovyznania do Radvane; počituje vyše pol piata sta slovenských obyvateľov. Domy sú nepravidelne stavané, zčiastky murované a zčiastky drevené, po briežkoch i v kotline roztratené. Ľud živí sa tým istým spôsobom, čo v Podlaviciach.

Mluva v Podlaviciach a Skubíne je odchylná od opísaných už dedín; lebo tu má už viac mäkkosti. Tak hovoria: kopaľ, hrabaľ, žaľ, mlátiť, pleť, kosiť, kdežto v tamtých dedinách tejto mäkkosti niet.

Na západ od Podlavíc vedie cesta poľná; s jednej i s druhej strany cesty sú oráčiny, lúky, kopce a dúbravy — a dolina sa vždy úži. Asi 20—25 minút od Podlavíc, pod vŕškom, stojí pri ceste

osamelá murovaná kaplnka bolestnej Matky Božej, pochádzajúca z roku 1775. Tu rozchádzajú sa cesty, na ľavo i na pravo. Na pravo otvára sa úzka hlboká dolina, obkolesená vrchami a horami, a v jej kotline leží slovenská dedina Riečka, počitujúca do sedemsto obyvateľov, vo veľkej prevahe katolíckeho náboženstva. Riečka mala svoju faru, pochádzajúcu z roku 1807, a chrám nový z roku 1858; ale cirkevné funkcie vybavuje teraz farár tajovský. Dedina táto je nepravidelne stavaná, lebo poloha sama je nepravidelná. Domy zväčša ešte drevené, tu i tu murované. Chotár vŕškovatý a málo úrodný. Ľud živí sa najviac po dielňach bystrických; pomáha mu i mliekárstvo pri blízkosti k Bystrici.

Kroj tu už nadobre zanikol, menovite pri chlapoch. Mládež, pracujúca pri dielňach bystrických, nosí už mestské šatstvo; takto, zdá sa jej, že je niečo viacej, než v svojom starodávnom kroji. Len starší ako-tak nosia ešte biele alebo čierne nohavice a haleny, krpce a pletené kapce. Ženy a dievky pridržajú sa ešte staršieho kroja, aspoň čiastočne. No ak slúži niektorá rok dva v nejakom oddialenejšom meste, viacej v tom kroji domov sa nevráti, v ktorom bola z domu odišla.

Na západ zatieňuje Riečku vrch Sokolovo, kde dľa ľudových povestí sú tajné podzemské pivnice s Jánošíkovými pokladmi.

Na juh vypína sa strmé pohorie, Žiarom zvané, rozdeľujúce Tajov od Riečky. Oddelíme-li sa od spomenutej už kaplnky pri ceste na ľavo, pred nami otvára sa trošku širšia dolina než je riečanská, a touto prídeme do dvoch súsediacich dedín, Tajova a Jabríkovej. Dolina táto je tiež úzka, samé úbočia len a kopce tu vidieť, tak že i tieto dve dediny delí kopec, ktorý sa vždy vyššie a vyššie dvíha a i túto nie veľmi širokú dolinu na novo predeľuje. Tam, kde tento kopec počal sa dvíhať, temeno jeho je zväčša holé, len s jednej i s druhej strany sú buď strmé záhrady alebo skalnaté úbočia porastené krovím. Na kopci stojí od roku 1872 kaplnka kalvárie jabríckej, a kopec menuje sa Horným vrchom; jeho pokračovanie sú takzvané Brúsy, hory, lúky a mraznice jabrícke. S jednej strany v doline leží Tajov, s druhej Jabríková, zčiastky v kotline pri malom potôčku, alebo po brehoch. Tajov so severnej strany kryje strmé úbočie s horou Žiarom, Jabríkovú na juh zakrýva hora Háj s jej úpätím Vajanom a úbočami Prieloha a Kopaničiek. Len na východ a západ majú tieto dediny polohu trochu otvorenú.

Tajov s Jabríkovou ležia na západ od Bystrice, od mesta asi na $^3/_4$ hodiny vzdialenosti. Obe úzko spojené dediny sú čisto slovenské. Tajov počituje okolo pol štvrta sta obyvateľov, Jabríková niečo vyše tristo, až na pár duší evanjelických v oboch dedinách všetko sú katolíckeho náboženstva. Kedy povstaly tieto dediny? Nie je nikde dosiaľ zistené; nezachovalo sa ani nijakej ľudovej povedky, ktorou osvietilo by sa niečo z ich minulosti. Že nie sú novšieho pôvodu, toho svedkom je za viac storočí tu pracovavšia ärárska huta, ktorá konečne v roku 1893 úplne zapustená bola, a dnes sú už z nej miestami len srúcaniny, jako na príklad z huty staro-horskej.

Blízke okolie Tajova a Jabríkovej, asi na 2—3 hodiny vzdialenosti, zanechalo po sebe dodnes niektoré stopy niekdajšieho baníctva. Sú to na juho-západe staré Ortuti, kde na živé striebro či ortuť ešte roku 1535[1]) sa dolovalo; avšak v tom čase stará čiastka týchto baní bola už vodou zatopená. Ešte roku 1593 spomína sa niektoré kutanie ortutej rúdy, ale potom viac nikde o tomto ani stopy niet.

Ale okrem ortute nachádzaly sa tu v okolí bane i na striebro. Veď nie ďaleko, asi na dobrú hodinu od Jabríkovej na západ, takzvané Košianovo pole a jeho istá čiastka, „Cache" zvané lúky, hory, majetok teraz rodiny Radvánskovcov, sú samé dolomeniská a priepadiská, zrejmé to stopy starých zapustených a prepadnutých baní. Ba len nedávno dobre tu bolo ešte rozoznať niekdajšie priekopy vodné, ktorými dosť zďaleka vedená bola voda na stupy a iné baňské závody.

Už tieto blízke obce zaiste postupne v tom čase povstaly, keď baníctvo bolo tu v kvete. — Tajov až do roku 1776 patril ako filiálka k Bańskej Bystrici a mal do toho času len kaplu; ale vtedy bola založená fara a kostol. I škola konfessionálna je spoločná pre obe dediny; patronom je kráľ. ärárska komora.

24. januára 1849 v noci utekajúce vojsko kossuthovské po porážke pri Žarnovici pri Hrone ubieralo sa na Kremnicu a ztade čez vrch Skalku oddiel Aulichov pod samým Görgeiom čez horu Kamennú prešiel do Tajova a do Bystrice. Görgei po dlhej zlej ceste celý unavený utiahol sa i s inými na faru tajovskú, kde ich pohostil farár tajovský Martin Zimmer, rodom Konošovec.

Kraj tento je vŕškovatý a málo úrodný. Len samé úbočia, kde-tu malá rovinka v doline. Dokiaľ tajovská kráľ. huta robila, udržiavala aspoň ona istú čiastku domáceho obyvateľstva pohromade, doma pri práci; teraz už i tá spustla, ľud roztratený je po dielňach bystrických, vyhľadávajúc si každodenný chlieb pre svojich domácich. Mliekárstvo v týchto dedinách pomáha ľudu pri blízkosti Bańskej Bystrice. Domy v oboch týchto dedinách sú nepravidelne stavané, najviac ešte staré drevené, k tomu ešte ani nie poistené. Nebolo tu od nepamäti počuť, že by boli vyhoreli.

Kroj je starodávny, ktorý pravda len už starší chlapi nosia. V robotný deň majú z bieleho hrubého súkna úzke nohavice do krpcov a čižiem, z čierneho súkna lajblíky, čierne hune a pološiroké klobúky. V zime nosia v krpcoch doma upletené s cifrovanými vŕškami biele kapce, biele upletené záopesky a s jedným palcom rukavice. Sviatočný odev je z jemnejšieho súkna čierneho, úzke do čižiem nohavice, čierny lajblík, čierny, trochu k drieku priliehajúci kabát, čierna hodvabná šatka na hrdlo, biela „nemecká" košela (s úzkymi rukávami) a nízky malý klobúk. Ženy a dievky nosia pod spodkom moldonové a barchetové sukne v rozličných

[1]) Anton Péch, býv. bańský direktor a ministerský radca v B. Štiavnici, v svojom diele: »Alsó-Magyarország bányamivelésének története. Budapest 1884«, na str. 393 robí zmienku o baniach ortutských.

farbách. Dievky obľubujú si tuho červené, alebo tmavo-modré moldonky. Na tieto potom obliekajú iné tmavé, kvietkami posiate, ba vo sviatky nosia i čisto biele alebo kvetisté sukne či „kytle“. Lajblíky alebo ináč „prusľake“ z jemnej kvetistej látky, poobšívané jemnými stužkami, ktoré volajú „kreditorovie“. Oplecká široké s čipkami, ktorých rukávy vyše lakťov hore vyťahujú. V robotný deň nosia košele a oplecká z domáceho konopného plátna, v ktorých aspoň len rukávy sú z jemnejšieho sklepného plátna povšívané. Pod lajblík či prusľak na hrdlo uväzujú si vo sviatok rozličné i dosť cenné ručníky, či „šatke“, rozstrihnuté na kosičku. Nosia široké čierne zástery, ktoré volajú „fiertuchom“, v robotný deň užší, ktorý sa volá „fiertaška“. Kabáty z jemného čierneho súkna, vatované, a obľubujú si najviac červenú podšívku. Rukávy i okolo spodku vídať samatom poobšívané. V robotný deň nosia jednoduchý kabátik buď barchetový, v lete ľahký, ktorý volajú „visitkou“. V dávnejšie časy ani jedna sa nevydávala, ktorá by nebola mala v truhle i tmavo-žltý (tabakový) kožuch, na chrbte s vyšitými tulipánmi, ružami a inými kvetami; dnes podobných kožuchov v týchto dvoch dedinách by sme málo našli. Mladé ženy nosia krajkové či čipkové „kápke“, z ktorých široké čipky visia im dolu po chrbte. Kápku pripevňujú si na kotúčku, okolo ktorej skrúcajú si vlasy. Na kápku dávajú si široké stužky na slučku uviazané, ktorých oba konce až niže drieku siahajú. Na hlavách nosia i rozličné jemné a pestrofarebné šatky či ručníky. Staršie ženy zriedka už mávajú kápky; čez čelo priväzujú si ich poskladanou šatkou, ktorú menujú na „kocnámen“. V sviatok nosia čižmy ako chlapi tak i ženy, v robotný deň a v zime chlapi viacej krpce, ženy doma pletené biele vlnené kapce, ktorých priehlavky a podošvy hrubým bielym súknom poobšívajú, aby sa hneď pletenie nepredralo. V čas pršky za starodávna zakrúcali sa do obrusov a bielych plachát; dnes nosia už všade „ambréle“. Väčšie farchy do trhu preväzujú si dlhším uterákom, ktorý volajú „ručníkom“; je to vlastne domáca polka. Seno, drevo, konope nosievajú v koncových plachtách na chrbtoch. Mlieko do Bystrice nalievajú do hlinených krpák, a tieto kladú do nízkych, viacej podlhovastých košov bez rukoväte.

Dokiaľ ľud náš slovenský nebol nútený tárať sa po svete za prácou, nehynul tak ani kroj jeho, ba ani zvyky a obyčaje neutrácal. Dnes všetko toto sa tratí; všade tak nachádzame, kdekoľvek sa ľud náš fabrickou prácou zaoberá, kde príde do styku s ľuďmi bez viery a mravov, zo sveta posháňanými; tratí svoj kroj, kazí svoju vieru, mravy i národnosť; sám nevie potom, jako utráca i svoju reč, starootcovskú dedovizeň. Takto fabriky s jednej strany napomáhajú ľud, s druhej ničia ho mravne i telesne.

Mluva jabrícko-tajovská nie je úplne tvrdá. Tak na pr. Podlavičan povie: kopať, Tajovčan kopať; ď, ň, ť, ľ, vyslovujú skoro všade tvrdo, ale najviac badať to na konci slov. Slová ľad, ťaf, ňuchať povedia: ľad, ťaf, ňuchať. Avšak zase máme tu i také slová, ktorých inde s takou mäkkosťou nevyslovujú. Sú to menovite slová, v ktorých v spisovnej slovenčine po *b, m, p, v* píšeme *ä*. Tieto

perné spoluhlásky vyslovujú sa pred *ä* zmäkčené, tak ako by sme ich v spisovnej reči značili mäkčeňom. Tak máme: sema, vema, tema, smad, žrieba, maso, mad, pat, madokyš, vazba, svatý; tak i v časoslovách: kůpa (kúpä). Okrem toho vyslovujú tu: ruke, nohe, hruške, slivke, obloke atď. miesto: ruky, nohy, hrušky, slivky, obloky. I niečo pokazených nemeckých slov sa tu pletie v živej reči; úradníctvo pri baňských alebo hutníckych prácach bývalo do konca nemecké. Tak máme: frboltiar (Verwalter), štamproch (Steinbroch); ale v novšom čase počuť už *kamenáreň*. Len ten hon pod Králiky volajú celý pod „Štamprochom". Bastržaj volajú hnojnicu; kyša je malé ohrablo, upotrebované v chlievoch na shrabúvanie trusu.

Čo sa týka rodinného života, najviac berú si za ženy len domáce dievčatá, z dediny. Máloktorý mládenec zablúdi do súsedných dedín pre ženu.

Mladší starších chlapov volajú výlučne „ujčok", ženy „tetka", bez ohľadu na to, či sú v rodine alebo nie. Keď patriční sú v nejakom rodinnom sväzku, zamieňa sa ujčok a tetka za „strýc" a „stryná". V kmotorstve titulujú sa „pán kmotor", „pani kmotra"; krstné deti sú: krsný a krsná.

Za Tajovom a Jabríkovou na severo-západ pohorie rozdeľuje kraj tento na početné hory a doliny. Na pravo, viacej k severu, vedie cesta do Kordík, na ľavo pod pohraničné vrchy zvolensko-tekovské do Králik. Na pravo vedie cesta z Tajova do Kordík, čez takzvanú Uhliarsku dolinu, kde sú rozličné záhrady s oboch strán cesty, zatým potom lúky Cudzenica zvané.

Skalnatá a nepríjemná cesta vedie popod vrch Sokolovo do obce Kordíky. Obec táto leží pod samými pohraničnými vrchami, všade je horami obkolesená, preto má i povetrie chladnejšie, než v neďalekom Tajove. Je len asi na pol druhej hodiny vzdialenosti od Tajova, ale to ovocie, čo v Tajove dobre vyzre, v Kordíkoch ani nedozre pre neskorú jar a včasné mrazy a sňahy. Nie je zriedkavosť najsť tu ešte na konci augusta miestami čerstvé čerešne. Orechov vlaských tu ani nesadia, lebo by nevyzreli. Kordíky ako filiálka patria ku Tajovu, sú čisto katolícka obec, počitujúca okolo pol štvrta sta slovenských obyvateľov. Obec táto nemá byť tak stará, ako iné v tomto okolí; niektorí starší ľudia ju i Krámcami menovali. Obyvatelia zaoberajú sa najviac uhliarstvom a drevotárstvom. I mlieko a jeho výrobky týždenne tri razy: totiž v podelok, stredu a v piatok, donášajú na predaj do Bystrice. Domy v Kordíkoch sú zväčša už murované, priestranné, staršie ešte drevené, roztratené jeden od druhého, pozapletané prídomovými záhradami. Ľudový kroj sa tu dosiaľ úplne udržal, znak toho, že ľud tento málo má spojenia s vonkajším svetom. Chlapi nosia biele súkenné nohavice, najviac do krpcov prispôsobené, taká istá i širica, čierny lajblík, košele jemné vo sviatok, do práce z konopného plátna, buď so širokými rukávami, alebo s úzkymi; nízke klobúky, a u starších vidno ešte i široké remenné opasky. V zime nosia v krpcoch doma upletené z bielej vlny kapce. Taktiež upletú si s jedným prstom

(palcom) rukavice, zápästky, ktoré v horách potrebujú pri svážaní dreva. I ženy kordícke do hôr na trávu i po inej práci nosievajú krpce, ako i ženy v Harmanci. V nedeľu chodia do kostola chlapi i ženy v čižmách a kapcoch, ale pritom chlapi nosia i krpce, na ktorých v zime mávajú pripevnené podkovice, aby sa nešmýkali. Kroj ženský riadi sa dľa Tajova a Jabríkovej, ale je trochu skromnejší, než tam. Ľud je pracovitý a zdravý, menovite chlapi sú pekne zrastení, silní; nejeden kordícky mládenec mohol by slúžiť i za model maliarovi a sochárovi. Ženy sú pomerne nižšej postavy, než chlapi. Nie ešte tak dávno to bolo, čo Kordíčania oslovovali i pánov „vy“, kdežto v iných dedinách bolo už bežné „oni“. Dialekt kordícky veľmi podobný je tajovsko-jabríckemu.

Konečne prichádzam ku poslednej dedine tohoto kraja, totiž Králikom. Keď na konci Tajova zabočíme na ľavo, na západ, otvára sa oku nášmu nová úzka dolina, ktorá v svojom pokračovaní ide až po pohraničné vrchy zvolensko-tekovské, alebo i kremnickými zvané; delí sa zase na početné väčšie-menšie doliny a vrchy, s lúkami, horami a rozličnými bralami. Tak keď by si človek stal na nejaký vyšší vrch, na pr. na Skalku alebo ináče i Štolnou zvaný, 2917 stôp vysoký, oku jeho otvorila by sa krásna panoráma, malebný kraj. Pred sebou vidí človek veliký kus Zvolenskej stolice, za sebou zase časť Tekovskej. Ztade uvidíme i Bańskú Bystricu. Vysoké vápencové bralá pohraničné podobajú sa zo vzdialenosti sťa staré začadené hradby nejakého rozsiahleho zámku. Ľud slovenský nikde nenechal nejaký významnejší vrch, že by sa mu tam Jánošík a jeho družina nebola zdržiavala. I pohraničné tieto vrchy majú svoje pivnice s Jánošíkovými pokladmi.

Na úpätí pohraničných vrchov, v malej kotline i po briežku, rozkladá sa dedina, posledná to v tomto kraji, totiž Králiky. Počitujú na pol štvrta sta obyvateľov, väčšinou katolíkov, patriacich ku fare do Tajova; evanjelici majú faru v Radvani. Domy sú tu sem-tam nepravidelne rozmetané, zväčša ešte drevené, husto kryté ovocnými sadami, v ktorých sa pekné ovocie rodí, lebo dedina leží síce pod vrchami, ale vystavená je celodennému slncu. Kroj podobný je kordíckemu, a mluva ako v súsedných dedinách. Chlapi najviac roztratení sú po horách, kde rúbu drevo, v lete chodia po kosbe do Kremnice a okolia. Mlieko a mliečne výroby, oko i ovocie prinášajú do Bystrice, ktorá im asi na dve hodiny vzdialenosti padne.

Som na konci svojho opisu. Čo mi známe bolo, sobral som v celok. Prial by som si, aby sme sa čím viac stretali s opismi slovenských krajov v našich časopisoch. Sbierajme, snášajme roztratené kamienky po slovenských krajoch pre budúcich staviteľov historie Slovákov.

A. B—y.

Cestopisné črty.

Píše *Martin Kukučin.*

VI.

Nech sa nik nenazdáva, mali sme i my svoje slávnosti. Boly iba dve, ale zato boly hodny čosi. Obe sa týkaly biskupa Strossmayera.

Hneď z príchodu sme počuli povrávať, že má prísť deputácia z Horvatska poklonit sa biskupovi. I noviny to dosť často spomínaly. Ináč každého leta prekvapujú svojho biskupa takouto návštevou v jeho tusculume, ak sa totiž smie hovorit o prekvapení pri veci, ktorá sa riadne opakuje. V jedno ráno sme sa dozvedeli konečne, že sa dnes očakáva deputácia vo Wienerhausi. Sezona vysoká, všade naokolo Nemci a moji krajania. I oni dopočuli čosi o tejto deputácii, i na nich pozorovať očakávanie. Pravda, nie radostné, ako na nás; skôr odsudzovanie, že tunajšie úrady nevedia najsť spôsobu prekaziť také agitácie v zátiší, ktoré je venované odpočinku a nie rozčuľovaniu.

Okolo desiatej predpoludním videli sme prvú skupinu nových hostí. Všetko dámy, elegantne oblečené; medzi nimi sedliacke dievča v kroji nádherne vyšívanom. Pri ňom kráča parobok asi pätnásťročný, tiež v národnom kroji. Vykračuje si hrdo v svojich širokých gatiach a vykasaná košeľa, vyšívaná pestre, siaha mu skoro do kolien. Za malým klobúčkom ako rýdzik je zasadené perečko. Nenie to maškaráda — praví sedliaci to prišli, ohorení od slnca, ktoré i tu v hornatom Zagorí dokonale pripeká. Okolo jedenástej prihrmelo zas dakoľko kočov a vozíkov pred hôtel zur Post. I títo hostia sa o chvíľu zjavili v parku, svieži, zdraví, veselí a natešení. Ich bodré, zdravé tváre čudne vyzerajú medzi stálymi hosťami, ustatými a zunovanými. Ich veselý horvatský hovor vytisol aspoň na chvíľu nemčinu a maďarčinu z parku. Pohybujú sa nenútene, ako ľudia, ktorí sú doma. Medzi nimi vyniká elegantná postava Šandora-Ďalského, vodcu deputácie, prvého romanciera horvatského, ktorého nie bez oprávnenia zovú horvatským Turgenievom. Nikto by v ňom nehľadal veru zagorského „šljivara“ (sedmoslivkára), skôr advokáta, alebo mestského človeka. Obcovanie s Musami vtislo mu na tvár ten zvláštny výraz, aký nosia všetci ľudia, ktorí nežijú len každodenným životom, ale často vyšinú sa i do vyšších svetov. Vidno medzi nimi i Záhrebčanov, menovite záhrebské dámy. Rozoznať ich je snadno po jemnosti vkusu, ako sa obliekajú a vystupujú. Nedajú sa v tom zahanbiť ani švárnym krajankám z Pešti, o Nemkách z Hradca už ani nehovorím. No najviac je predsa len dedinčanov, všetko z romantického Zagoria, a medzi nimi hodne kňazov, i dvaja františkáni. Nemajú na hlave svoje čiapočky, ako naši dalmatínski fratri, ale čierne slamené klobúky, ktoré zle svedčia ku kutni.

Predpoludním sriadila sa deputácia pred hôtelom a tiahla ticho, vážne do Wienerhausu. Sveta sa shŕklo mnoho, prizerá sa, a padne

nejedna zlostná poznámka medzi divákmi. Neprešlo pol hodiny a deputácia bola už zase v parku — audiencia sa skončila.

Na lavičke pred hôtelom sedia tamburaši: všetko dedinskí šuhaji v červených čiapočkách. Deputácia ich dopravila sem k obveseleniu mysle. Budú to z blízkeho okolia, lebo sú všetci v beláskach a ani jeden v krojí. I sedia tu s opustenými krýdlami, ani čo by sa báli, čo sa to tu ide robiť. I shovárajú sa medzi sebou pošepky.

„No, nebojte sa, šuhaji, nejdeme vás biť!“ teší ich pán kanonik, usmievajúc sa. Tieto slová ich potešily: s dôverou pozerajú na imposantnú postavu kňaza s prívetivou tvárou. Keď ho videli, vidno, uspokojili sa, ako by boli v svojej dedine a nie v takomto čudnom, nevídanom meste.

Deputácie sme už nevideli. Biskup im dal obed pod verandou nášho hôtelu. No my sme obed dávno odbavili a bankett sa ešte nepočal; iba čo primykali a pristavovali kelneri stoly jeden k druhému.

Okolo tretej popoludní bol som v súsednom dome u doktora. Obloky na salone sú pootvárané, lebo je dosť teplo; nimi dolieha hudba zpod hôtelovej verandy; veselá, živá hudba na tamburiciach, prednesená präcisne a animovane. Nebol by jej očakával od tých smutných, preplašených šuhajov.

„No — toto je už muzika!“ vravím ja domácemu pánovi. „Táto obveseľuje, pozdvihuje. Takáto hudba by bola potrebná našim nervósnym, rozorvaným hosťom.“

On sa usmial figliarsky. Poznamenal iba to, že *táto* hudba mohla by podajedných ešte väčšmi rozčuliť. I ja som mu musel dať za pravdu. Na daktorých krajanoch skutočne badať, že ich zvuky *týchto* tamburíc nesmierne rozčuľujú.

Na popoludňajšej promenáde už nevidno ani stopy deputácie zagorskej. Naša Slatina vrátila sa k obyčajnému životu. Okolo nás pohybujú sa zas samé mestské tváre, kyslé a zunované.

O dakoľko dní nám zvestuje náš pán kanonik, že sa v Sv. Kríži strojí večierok ku pocte biskupovi Strossmayerovi.

Na túto slávnosť sme sa tešili, tým viac, že sme na ňu dostali pozvánku a v Sv. Kríži sme ešte neboli. Ide sa tu zo Slatiny dolu potokom, nebárs najlepšou cestou. No cesta nerozhoduje, keď vedie skoro samými lúkami, pomedzi horu. Dolu na briežku už zďaleka sa skveje imposantný kostol, posvätený sv. krížu, od ktorého i skupina domov a celá farnosť dostala svoje meno.

Pred večerom okolo piatej vybrali sme sa nadol. Okrem obyčajných druhov, šiel s nami i náš starožitník, ktorý len toť zavítal so svojím priateľom professorom zo Záhreba. No on nás zanechal a predbehol a my za nimi pomaličky v dolinu. Prešlo skoro pol hodiny, kým sme prišli do kostola. Ako je zvonku imposantný, tak je zvnútra priestranný, vzdušný. Nieto v ňom nič pošmúrneho — všetko jasné, veselé. Velikými oknami leje sa dnu záplava svetla a dolieha pieseň slávika. Je ako nový a všetko, všetko skvie sa v ňom čistotou. Dubové stolice stoja v radoch, priestranné, mas-

sívne, pekne vyrezávané. Tie veru môžu pretrvať i najmassívnejší múr. Pod stolicami je dlažba práve taká čistá, ako i pred hlavným oltárom. Vidno, že Slovinci čistia i túto svätyňu s dôkladnosťou nemeckou; ako všetko, čo robia, robia dôkladne. Akosi rozveselení, obodrení vyšli sme z tohto dedinského chrámu. Akó by nás v ňom bola oviala nová nádej, nová radosť k životu.

Treba sa nám len spustiť s briežka a už sme v hostinci, na ktorom veje ohromná horvatská trikolora. Síduc dolu, vidíme nevelikú záhradu pri samom potoku, v nej kypí neobyčajný život. Pod cieňou, čisto vymetenou a ovešanou kobercami, prikrytý je dlhý stôl, na ňom kytica svieżeho kvieťa. Na čele stola sedí biskup v ohromnom kresle, i on radostne vzrušený, až sa mu sivé staré oči usmievajú. Okolo neho samí kňazi a len dakoľko svetských, medzi nimi i náš pán professor, ktorý nás rozumne predbehol. Pán kanonik a starožitník sa nám, opozdeným a teraz trochu zahanbeným, zlomyseľne usmievajú. Ako by chceli povedať: „Tak vám treba — čo ste sa vliekli!“ A biskup si prezerá obecenstvo so záujmom a radostným úsmevom. Zástup kňazov, kanonikov okolo neho a za takým bielym stolom bez fliaš a pohárov, vymetená cieňa, kde koberce pokrývajú špáry, ktorými by trčalo seno a slama, a pred cieňou zas zástup sveta oblečeného sviatočne okolo prázdnych stolov — to všetko mi pripomína výjavy z môjho života, už dosť pozabudnuté, keď som chodieval na dedinské pohreby a tiež takto sedel za pokrytým stolom pri pánu farárovi a čítal odobierku hlasom trasľavým, ktorá sa obyčajne začínala: „Manželko má milá, opuštěná nyní“ — pri ktorej ženičky hneď začaly smrkať a utierať oči; kde tiež voňalo seno a z potoka doliehalo gáganie husí.

Boli sme v rozpakoch, lebo sme sa nenazdali, že nás biskup predbehne. Keď sme odchodili zo Slatiny, on ešte sedel v parku a shováral sa s arcibiskupom Milinovićom. No kým sme sa my vliekli dolu lúkami, on sa doviezol hradskou v kočiari pred hostinec a tak nás predbehol. Vo vchode nás prijal „výbor“ — tiež kňaz, my sme chceli zmiznúť za daktorým stolom v záhrade, no starožitník zažmurkal na kňaza a my sme museli zasadnúť pod cieňu. I teraz sa nám usmieva zlomyseľne, naše rozpaky mu pôsobia nesmiernu radosť.

Sotva sme posadali, večierok sa započal. Cirkevný spevokol predniesol dakoľko piesní; spevokol je miešaný, sostavený z dedinčanov. Zbadal som, že ženské, pravdepodobne dievky, majú všetko šaty jednaké: inštitúcia dobrá, lebo nemôže sa jedna nad druhú vynášať. Spievajú i svetské piesne z partesov a pobožne akosi, ani čo by to bolo na chóre v kostole Sv. Kríža. Medzi spevákmi vidno dakoľko mladších kňazov, medzi nimi je i sám miestny pán farár, ktorého prekrásny baryton dominuje nad celým sborom. Diriguje spev tiež mladý kňaz; je to farár z okolia. Náš starožitník poznal v ňom svojho žiaka, kým bol direktorom gymnásia. A skutočne na mladom kňazovi poznať typ Dalmatínca. Boli sme ešte väčšmi prekvapení, keď sme sa dozvedeli, že tento dedinský farár je syn

jedného bývalého miestodržiteľa v Dalmácii. Zvláštna karriéra — syn generálov farárom v slovinskej dedine.

Vrchol programmu tvorilo, to sa vie, odrečnenie príležitostnej básne na biskupa. Predniesla ju miestna učiteľka, dievča veľmi odhodlané, vystupovania bezpečného. Rečnila s dôrazom, na daktorých miestach so zápalom, tak že sme ju všetci dychtive počúvali a mnohí boli i dojatí. Sám mladý dirigent spevokola musel sa odvrátiť, aby si potajomky utrel slzy. Na konci podala táto dievčina, celá v bielom, stopy nadšenia v tvári, peknú kyticu kvietia starcovi-biskupovi a pobozkala mu pokorne ruku. Biskup jej zaďakoval hlasom, v ktorom vyznievalo rozochvenie.

Po vyčerpaní programmu biskup sa zaraz podvihol k odchodu. Takto na odchode prerieknol dakoľko slov vďaky za poctu a obodrenia k ďalšej práci za blaho ľudu. I v týchto pár slovách vyrážal sa jeho bystrý duch, nezlomná viera v budúcnosť a živý cit za tento ľud, tak smutný a akoby opustený. Miestny farár odpovedal mu dlhšou rečou. V jeho ústach slovinčina znieje veľmi ľubozvučne, inakšie, než z úst tunajšieho ľudu; a čo je hlavné: dá sa celkom úplne rozumieť. Najprv oslavuje slávneho starca, praje mu všetko dobré a konečne sľubuje, že budú i naďalej pracovať na povzbudení, uvedomení ľudu, ktorého reč nepriatelia ešte vždy nazývajú „Schweinsprache“. S tým sa slávnosť skončila, t. j. úradná čiastka. Biskup odišiel a s ním všetci, ktorí sa boja večerného chladu na brehu potoka. My ostatní obliekli sme kepene a ostali tu na večeri. Dostali sme kurčatá, a dokonale pečené, s dobrým šalátom. Chutily nám znamenite, i kyslasté vínko, nebárs tuhé, ale zato prírodné. Častuje sa i spevokol; pobožné speváčky teraz štebotajú živo medzi sebou, vystrájajú šanty. Speváci z ľudu bez ostýchania, akosi familiárne obcujú s duchovenstvom. Vidno, že duchovenstvo tu, ako i v Dalmácii, primklo sa k ľudu, neoddeľuje sa, neodťahuje od neho, nestavia medzi seba a ľud umelých hrádz.

Keby bola takáto zábava dakde v Horvatsku, no i pod Tatrami, „na prípitkoch by nechybovalo“. Títo tu nie. Shovárajú sa i veselo i nenútene, hádam i zadierajú jeden do druhého — no na prípitok nezmôhol sa ani jeden. Títo ľudia rozhodne sa nevedia rozihrať, alebo ako by sme my povedali — oduševniť. Pohybuje sa to tu všetko odmeraným tempom, ako na dobre složenom stroji. Práca nejde náhlivo, ale pomaly a vytrvale. Kým tu sedel biskup, pozoroval som, ako bude pôsobiť jeho prítomnosť na pospolitosť. Mostom pred záhradou prešlo dosť chlapov s kosou na pleci. Zastaví sa skoro každý, poprizerá sa, čo sa to tam v záhrade deje — a zas každý tiahne svojou stranou, chladnokrvne a ľahostajne. Ani len detí nevidno naokolo. V Dalmácii by ich bolo na kŕdle, keby bola v hostinci takáto produkcia.

Bolo už deväť hodín — v našej Slatine tedy už hodne neskoro, keď sme sa vrátili do kúpeľa. Idúc popri osvetlenej verande nášho hôtela, museli sme prejsť špalierom. Všetka čeliadka stojí a díva sa na nás, ako by sme boli vypálili deväťdesiat dedín. Kelneri, náč takí úslužní, až otrocky pokorní, dívajú sa na nás zlobne a

bezočive. Na otázku, či sú moji druhovia ešte v reštaurácii, sotva som mohol dostať odpovede. Kým sme nenakričali na nich a na gazdu, nechceli nijak prijať na seba lakajskú poníženosť.

„Čo sa im to stalo? Vari ich čerti preleteli!“ žalujem sa starožitníkovi.

„Špehujú nás, kto všetko bol vo Sv. Kríži,“ vysvetľuje mi on. „A poneváč vidia, že sme Slovania, myslia si, že nám ujde i takto“...

„A čo špehujú? Vari to bude mať ďáke následky?“

„To nie,“ odpovedá on. „Iba k vôli dejepisu prídu naše mená do soznamu prítomných.“

„Veru tak,“ pokračuje starožitník. „Napnutosť je i tu veliká. Nemci a Slovinci boria sa od rokov na tomto území húževnate a vytrvale — na život a smrť.“

Zadivil som sa. Stopy takého zúfalého zápasu nepozorovať tu nikde. Všade mier, pokoj a poriadok. Všade ľud ten istý: tichý a trochu priľahostajný. „A to oni volajú zápasom na život a smrť!“

Proti magistrátu obecnému začala sa dvíhať opposícia ľudu. Ľud, ako skoro všade, i tu vedený je duchovenstvom. Videli sme i dnes vo Sv. Kríži. Tu v Slatine je nemecká škola, čo postavil Schulverein; vo Sv. Kríži zas veľkolepá budova školská pri kostole — to je škola slovinská. Tak sa prebudilo povedomie v ľude, páni na Gemeindenamte začali cítiť, ako sa im tratí pôda pod nohami. Prispela, ako mohla, na pomoc i Curdirection. Pokrstila každý kopec, ba každý dom, aby nezostalo nič slovinského. Kúpeľ, kedysi horvatský, premenila na čisto nemecký. Villa Moller, čo je na ceste do Pöltschachu, pred piatimi rokmi volala sa ešte Croatenhaus. Nedáva zárobku domom, ktoré neposielajú deti do nemeckej školy. Neprijíma slúžok a posluhovačiek z domov, nakazených duchom národným. No ducha nemožno udusiť takými prostriedkami; povedomie sa šírilo čím dial, a tu, aby magistrát nepadol znezrady do rúk Slovincov, úrady sa odhodlaly k zvláštnej operácii. Obec rozdelily jednoducho na dve obce — nemeckú a slovinskú. Hranice týchto obcí vyzerajú, vraj, podivne — pokrútené sú sem a ta. Tu i tam vysiela jedna obec druhej rameno rovno do srdca, alebo žalúdka, sťa ďáky čudný polyp, aby vytiahla ztadiaľ svojho príslušníka. Inde zas jedna obec v druhej má svoj ostrov, väčší-menší, dľa toho, či gazda je dúži alebo tenký. A čo je divnejšie: tieto hranice sa pohybujú, pod chvíľou sa menia pod vlivom okolností. A tak žijú tieto dve obce jedna pri druhej, a či skôr jedna v druhej cele rozdielnym životom: jedna ako by bola v Štýrsku alebo Korutánsku na území slovinskom, a druhá dakde pri Berlíne. Iba že sa vynasnažuje i jedna i druhá, ako by mohla odorať, zaokrúhliť, pohltiť ostrov, alebo rameno, ktoré má v svojom tele. Direkcia je v tom brutálna, robí na ľud nátlak materiálny — zemské úrady podporujú tiež Nemcov: kdežto hanblivé štátne vynasnažujú sa byť, aspoň naoko, nestrannými. Biskup v Mariboru nenie práve vo vytržení nad účinkovaním svojich kňazov: ale ako zakročiť, keď sú všetci kňazi dobrí národovci? Dokedy bude trvať tento nerovný zápas? Pravdepodobne dlho. No o výsledku niet pochybnosti. Skončí sa tým, že villa na

Rosenhügeli nebude sa volať „Volkschule“, ale „Ljudska šola“, alebo tak dákosi. Že sa tak stane, najlepšou zárukou je to, že akonáhle sa kto môže zaobísť bez direkcie, začne svoje deti posielať do slovinskej školy.

Také, hľa, prúdy sa valia pod hladkou hladinou rohičského zátišia. Títo tichí a farbaví ľudia bojujú vytrvalo a húževnate. No ani oni sú nie vždy smutní. Keď zasadnú v hôteli zur Post, rozkrákoria sa i oni. A keď vyndú tak večerom podkurážení na ulicu, i oni sa oblapia okolo hrdla a spojenými silami poberajú sa domov, vyznávajúc si lásku. „Ah, moj Fraňo dragi, duša moja!“

Na prechádzkach sme stretávali každý deň deti, ako idú s kapsou do školy. Pod jazerom, kde ženské praly háby, zastavili sme raz taký kŕdeľ detí pred ôsmou ráno. Pozdravily nás zdvorile.

„Ukáž, aké máš knihy,“ pýtam sa jedného zo zurvalcov. Uťahuje sa, vidno, že sa bojí. „Dám ti krajciar,“ sľubuje mu mlčanlivý. Takému vábidlu neodolá tu ani dieťa. Hoc dostal krajciar popredku na dlaň, neutiekol. A mohol, keby bol chcel. Ako statočný občan, drží slovo. Složil kapsu a otvoril ju. Bridlicová tabulka, písanky a či úlohy, sošit na kreslenie, potom kniha v obliečke a pri nej druhá bez obliečky. Na nej nápis: „Računica za ljudske šole“ — počty tedy. Krem týchto vedeckých vecí je tu kaval chleba, nie práve čierneho, a čosi v papieri, ktorým prebíja masť dosť hodným flakom. Nuž merindu si nosia, lebo do predvečier ďaleko.

Ku koncu sezony mali sme ešte jednu slávnosť: „Internacionálny lawntennis-match“. Nie blázon! Vzdor internacionálnosti považujem ju za „našu“, lebo nebolo dňa, aby sme neboli išli pozrieť k lawntennisu. Pomaly sme spoznali skoro všetkých hráčov. No najväčšmi nás zaujímaly naše dve amazonky a ich spoločník gymnasista. Druhí beztoho vystupovali len viac-menej ako hostia. Sám pán direktor len kedy-tedy si zafušoval.

Na oznáme stojí, že víťaz dostane zlaté hodinky s retiazkou a dáma zlatú medailu s nápisom, vyloženým brilliantami. My sme držali temer za isté, že jedna z amazoniek odnesie hlavnú odmenu. Chodily síce i druhé dámy si zahrať, no ani jedna z nich nemala tej náruživosti k hre, ako mladšia, a tú imponujúcu istotu, ako staršia amazonka.

Z pánov okrem gymnasistu bolo kandidátov hodne. Tak hneď poručík so štetočkami. On hrá dobre, iba že má nešťastný obyčaj, že i v hre zalomí hlavu a pozerá nadol, či sú štetočky na mieste. No kto vie, či v ostatný okamih ich nenechá, aby celú pozornosť mohol venovať hre? Druhý je môj krajan vo francúzskom golieri a dlhočiznom, širokom kabáte, vlastne peštianskom vreci, o vysokých podpätkoch. Je to dlháň čierny s divokým pohľadom. Keď má odraziť loptu, pokľakne a tak sa prikráda k nej, ako by sa bál, že sa ho naľaká a utečie. Strúha pritom hrozné grimasy a pozerá dívoko, ako by závisel od zdaru osud Európy. K zápasom prišiel, ako vidno, naschvál, akýsi cudzinec, ktorý hovorí len francúzsky. S amazonkami hral dve partie, stisnúc im pred hrou a po hre sportsmansky ruku. Hrá dobre a präcisne, no prekáža mu široký

biely klobúk, na ktorý drží tolme, že sa ho nemôže zriecť ani pri hre.

Tri-štyri dni pred zápasmi prikvitla do našej Slatiny nádherná štvorka — prvá, čo som ju tu videl. Brička vyzerá ako fantastická truhla o štyroch kolesách; šíry koní plné sú cafrangov, ktoré sa opálajú. Na zadnom sedisku je kočiš v bielej maďarskej širici, s klobúčkom o vysokej partici a širokou lengajúcou stuhou. Na prvom sedisku sú dvaja mladí ľudia, z ktorých jeden, akiste sám gazda, i drží opraty svojej netrpelivej štvorky. Prišiel tedy i horvatský magnát do Rohiča ukázať svoju štvorku. V ten istý deň sme ho videli na lawntennisi hrať s našimi amazonkami a gymnasistom. Mladšia je hrozne rozčulená, robí veliké chyby. Staršia, pri ktorej hrá mladý aristokrat, je shovorčivá, bezpečná a vyniká svojou ľahkosťou. Gróf vyzerá veľmi statne v bielych šatách a nohaviciach do kolien. Bárs je na svoj vek hádam pritučný, skáče veľmi obratne a, ak chce, hrá znamenite. Lopatou narába virtuósne, bárs na rukách má rukavice. Pre ne sa, hádam, i tolme potí. Keď má biť, vezme do ľavej ruky najmenej štyri lopty a posiela ich jednu za druhou už ako príde. Odbíja chytro a neraz nadstaví lopte miesto lopaty svoju malú nohu v elegantnej topánke a lopta odletí a nepadne nikdy do siete alebo za métu. Vidno, ako je on zbehlý v hre, ale mu nezáleží na nej. Po dvoch partiách sa utiahol a prisadol k tretej sestre. Jeho miesto zaujal mladý barón, jeho druh. Je to pravý typ barónsky. Keď počúva, drží ústa pootvorené a hovorí nosom. Jeho nemčina je štýrska, kdežto jeho priateľ, gróf Kalman, hovorí nemčinou literárnou, ako každý plnokrvný Horvat. Bárs barón mnoho skáče, nesmierne sa potí, jeho hra ani zďaleka nedá sa porovnať s grófovou.

Po hre staršia amazonka zavolala na slečnu, ktorá sa poberá s matkou hore alejou a ktorá tiež často príde si zafušovať ta do ohrady: „Amalie, či sa ty nezúčastníš v meči?“

„Ja neviem,“ odpovedá ona nerozhodne. „Netrúfam si.“

„A vyplatí sa,“ prehovára ju blondína. „Medajlon je ozaj krásny. Videla som ho na direkcii.“

„Neviem ja. A vy?“

Mladšia zunovala toľko mlčať, ozvala sa miesto sestry ona. „My nie. Prídeme sa len dívať, ale uchádzať sa nie.“

„A prečo?“ spytuje sa ona udivená.

„Pre nič zvláštneho — len tak, zo zásady . . .“

Slečna kývla hlavou, snáď na pozdrav, a poberá sa dohora. Môj mlčanlivý zazlieva mladšej, čo prvej povedala, keď sa dozvedel obsah toho rozhovoru. „To mohla držať pre seba a nehovoriť. Teraz sa budú i druhé okúňať.“

No jeho obava sa nesplnila. V nedeľu o štvrtej bolo okolo lawntennisu všetko zaplnené. Dva rady lavíc obsadené sú divákmi. Dámy v toalettách nádherných, medzi nimi vynikajú obe amazonky a ich dve sestry — jedna už vydatá — v jednakých šatách a plochých klobúkoch. My máme miesta v druhom rade, pred nami sedí elegantná Záhrebčanka s mužom a naším príčinlivým Jankom. Do-

niesol elegantnej súsede kyticu ruží, ktorá ich stokla za pás. Okolo amazoniek je ich obyčajný dvor. S druhej strany je mohutná skupina Talianov, vlastne Židov z Triestu a Poly. Krajanov vídať už málo, kde-tu malá osihotená skupinka. Madonna vyniká i dnes, pozerá naivne na tento elegantný svet zpod jednoduchého širokého slameného klobúka, ako by len včera bola vyšla z kláštora.

Lawntennisplatz vyzerá slávnostne. Sluha ho vyhladil válkom, poubíjal, zabielil méty, povytrhával chĺpky pažite, ktorá sa počínala chytať piesku, a plot ovešal zástavkami, všetko vo farbách štýrskych. Tribúna pre jury je vystavená za plotom. Na nej sú zástavy nielen zemské, ale i veliká cisárska. K tribúne tejto obracajú sa nielen pohľady tých, čo idú zápasiť, ale i naše. Tam už zaujali miesta vážne osobnosti, členovia jury: major talianskej artillerie, rektor jednej uhorskej techniky, veľkokupec a jeden lekár. Takto shromažďuje všemohúci šport rôzne stavy pod jednu zástavu! Bolo komické, s akou vážnosťou konferujú medzi sebou títo páni, ako by od nich závisel osud celej Europy. Pán major sa s dôležitou tvárou prehrebá v hŕbe aktov; kto by si pomyslel, že taký internacionálny lawntennis-match v Rohiči vyniesol toľko dôležitých aktov na svetlo Božie!

Udrela 4. hodina, major dal znak a kandidáti pristúpili k tribúne ťahať svoj žreb. Ponevráč ich je dvanásť, budú sa hrať tri partie po štyroch. Od tohoto ťahania záleží všetko: i najlepší hráč môže podľahnúť, ak mu osud nadelil babráka za spoločníka. Práve pri týchto závodoch sa to ukázalo.

V prvej partii mal miesto pán direktor. S ním je šuhaj asi 17-ročný, hráč najlepší zo všetkých. V celej partii neurobil chyby; často priskočil direktorovi na pomoc, ktorý hrá dľa pravidiel, ale nešťastne. Nie div, že partiu prehral pán direktor i jeho výtečný spoločník. Ich protivníci, oba slabší hráči než direktorov spoločník, ostali víťazmi. V nasledujúcej partii boli dvaja páni a dve dámy. S naším gymnasistom hrá guvernantka, dáma staršia, s hranatými pohybami, proti poručíkovi, ktorý doniesol predsa svoje štetočky. I teraz zalamuje hlavou a pozerá dolu na ne. Gymnasista hrá obozretne; spoločnica mu pomáha dobre — poručík so svojou dámou ztratili bitku a hneď vyšli na násyp medzi nás divákov. Tretia partia sa skončila chytro. Cudzinec so širokým klobúkom prehral a odsťahoval sa chladnokrvne na násyp.

Medzi dvoma víťaznými dámami nastal rozhodujúci zápas o palmu víťazstva: je to guvernantka so svojou chovanicou v krátkych sukničkách. Diváci už dávno rozhodli. Keby prišlo na hlasovanie, prisúdili by odmenu žabe. Každý jej žičí tento triumf proti ambiciosnej starej dáme. No zápas je dlhý, nerozhodný. Dievča sa rozčulilo a robí chyby. V obecenstve šomranie. No zrazu sa vzchopilo — odrazilo jeden raz loptu veľmi zručne. Divákov zelektrisoval úspech, začali tlieskať. Dievča sa sobralo, začalo si dávať pozor, a starú dámu znechutila všeobecná škodoradosť. Pochybila dakoľko ráz a partia sa skončila víťazstvom žaby. Všeobecné tlieskanie,

jasot — zahanbené dievča utiahlo sa za arénu, guvernantka nafúkaná ztratila sa kdesi v hore.

Medzi štyrmi víťazmi tiež nastal nový zápas, dvaja proti dvom. Gymnasistov spoločník nevyniká. No zato on sám postavil sa k sieti a nadstavuje svoju lopatu letiacej lopte. Nikdy nehral tak chladnokrvne, s toľkou istotou a bravúrou. Máloktorú loptu prepustil a odráža ju tak perfídne, že sa nikdy nevráti blízko k protivníkovi. Tí spotení skáču sem a tam, no často priskočia po nečase, keď lopta už odskočila. Keď tíkol gymnasista, protivníci tiež probujú jeho taktiku. Môj krajan, dlháň s divokým pohľadom, loví loptu v letku — no lopta mu neraz prebrnkne popri lopate a dopadne k zemi, kde ju musí loviť jeho druh. Krajan opustil arénu ustatý, spotený i so svojím druhom, a víťazom ostal gymnasista a jeho spoločník.

Medzi gymnasistom a jeho súdruhom bol už len krátky zápas. On sa drží i teraz svojej taktiky a o päť minút bol už víťazom. Oduševnený potlesk a jasot so všetkých strán. Zo skupiny amazoniek sa ozýva: „Bravo!“ Mladšia, ktorú toľko ráz najedoval, mácha mu ručníkom. Janko a celá skupina okolo neho volá mu: „Živio!“ Naša skupina im tiež pomáha. Lebo čo ako, gymnasista je zo Záhreba a predsa je len Horvat, hoc sa s amazonkami neshovára inakšie, ako nemecky, je „našej hory list“, ako podotknul pán otec nášho Janka.

Po ukončených zápasoch utvorila sa zaraz partia z víťazov i premožených. Zas sú priatelia, ako sa svedčí na ľudí civilisovaných. Trpkosť, ak jej i čo ostalo na dne srdca, treba premôcť, nedať ju znať na sebe. Obecenstvo sa díva, slnce prihrieva, kapella na lúke vyhráva najvyberanejšie valčíky. Môj mlčanlivý sa podvihol; zunovala sa mu hra i dlhé sedenie. Zpod jazera pozreme nadol a pohľad je ozaj veľkolepý. Pod vysokými bukami sedí pestrý zástup, sťa by záhon rozkvitnutého maku.

„Mali by ich fotografovať,“ riekol mlčanlivý. „I ja by si kúpil taký obrázok.“

Kúpili by si ho i druhí, no podnikavý pán Mosinger neprišiel na taký dobrý nápad. Nepozostáva, iba sa popásť očima na pestrom obraze, prv než sa rozplynie, rozpadne na atomy, aby sa už nikdy neutvoril v tejto podobe, v tom istom složení. Veď i toto je len okamih, ako všetko v živote pozostáva len z takýchto okamihov; ba i život sám trvá len okamih a pominie.

Medzi „naše“ slávnosti treba zarátať i 15. august — veliký katolícky sviatok. Zvonček na kaplici pod chvíľou vyzváňa — z prítomných kňazov ani jeden nechcel ostať bez omše. I hostia tiahnu do kaplice, mnohí so svojou čašou v ruke. Keď sme vypili pod verandou kávu, pobrali sme sa i my do kaplice. Môj mlčanlivý pocítil, že ho ta ťahá čosi, ja som ho odprevadil. Keď sme vstupovali, starý kňaz práve končil omšu. Čo je neobyčajné — miništruje mu nie kostolník, ale druhý kňaz. A ešte zvláštnejšie, že oba bočné oltáriky sú prázdne. Kaplica je plná, ledva sa môžeš pretisnúť. Obecenstvo sedí nielen v stoliciach, ale i v kreslách, ktoré kostol-

ník bol odkiaľsi dopratal. Vidno tu naše amazonky s otcom, rodina Strossmayerova s pánom podmaršallom v čele, i celý krúžok Strossmayerov. Keď sa obrátil k svetu, zvestujúc: „Ite, missa est", potvrdená bola naša predtucha, že omšu odslúžil slávny starec z Djakova. Bolo nám ťažko, že sme ju zmeškali, nepripojili sa týmto ostatným, ktorí, hoc i nemecky hovoria, ale cítia predsa len horvatsky. No zas nás pozdvihlo nesmierne, keď biskup kľakol pred oltár a začal odriekať horvatsky: „Zdrava Marija . . ." Shromaždenie v chóre doprevádza jeho modlitbu, či i amazonky — nedá sa vyrozumeť. O dva dni sme utratili túto ozdobu Rohiča, túto stálicu, ktorá sa skvie na horvatskom nebi vždy v jednakom lesku, stále a neohrožene, ktorú nič nemôže pohnúť, ani shodiť, ktorú nič nemôže zatieniť. Chcel tento sviatok odbaviť v rohičskom zátiší, v tichosti a bez hluku a potom už zastať poznove na postati, k novým zápasom a novým útrapám. Ani tu nepožíval úplného pokoja. Hnali naň so všetkých strán pre ústav sv. Jeronyma. No nebolo na ňom pozorovať, že ho to mýli alebo trápi. Skôr býval ducha veselého a očakával každého svojou dobrotou a vľúdnosťou. V maďarských novinách zas dorážali naňho, že nedovolil v svojej diecési vyučovať náboženstvo maďarsky deti železničných úradníkov, medzi ktorými jest hodne rodených, ale ešte viac umelých Maďarov.

S ním odišiel i arcibiskup Milinović do svojho horúceho Baru, professor Smičiklas a temer celý krúžok, s ktorým sme ho vídali na prechádzkach. Zostal iba sám pán podmaršall so svojou rodinou v tom istom Wienerhausi.

V tých dňoch sa prihodila veliká premena i v Milchhalle Hecbovej. V jedno popoludnie stretneme, ja i mlčanlivý, Micu, vyparádenú, načuchranú, v klobúku a pod slnečníkom. Čo to znamená, táto prechádzka? Pristúpila k nám, a ako takým priateľom, rozpovedala, že dnes večer ide nazad, do Viedne.

„A čo sa stalo?" pýtam sa jej.

„Dala som im výpoveď pre zlé zachádzanie," vysvetľuje nám ona. Usmial som sa na tej výpovedi a na zlom zachádzaní. V takých pádoch, ako známo, treští vždy pán. „Nie som otrokyňa, aby musela všetko strpeť," rozhorčuje sa Mici a oči jej svietia. „Svet je veliký a služba sa najde všade."

„Bez otázky!" prisviedčam jej ja. „Boh neopustí spravedlivého svojho, hovorí Písmo."

„Ľutujem, že odchodí," preriekol mlčanlivý, keď vyrozumel, o čo tu ide. „Naozaj! Naučila sa načítať do desať!"

„Nebojte sa, najde ich ona vo Viedni, čo ju naučia načítať i do sto. Ostatne", vysvetľujem mu ja — „tieto osoby nerady majú dlhé výpočty. Im stačia i počiatky matematiky. A čo je zvláštno, málokedy sa potknú vo svojich kalkuloch."

Mlčanlivý sa rozosmial a Mici sa nadurdila, keď som jej vysvetlil náš rozhovor. Doložila len toľko: „Neverte, ak by sa čo hovorilo. Ľudia sú zlomyseľní — bude sa všeličo hovoriť, ja viem."

„Nebojte sa, my vás budeme zastávať,"

Takto ubezpečená odobrala sa od nás so srdečným „Adiö!“ Vysmiata ani zora poberá sa dolu alejou.

15. augusta je hostina v Sv. Mare, blízkej dedine — alebo ako ju volajú tu, v Šmaraj.

„Čo budeme takto hlivet?“ rozčuľuje sa starožitník. A veru nemá prečo hromžiť, že by on hlivel. Päť hodín denne robí prechádzky, správnejšie pešiacke dostihy po okolitých vrchoch. „Darmo je — treba sa hýbať; načím videť, čo sa videť dá. Roztriasať túto melancholiu po svete. Nech sa on s ňou trápi.“

„Tak je,“ prisviedčame my, čo podnikavejší. „Poďme do Šmaraj.“

„To je v poriadku!“ teší sa náš starožitník. „Len príležitosť pohľadať. Popoludní sa vyvezieme a večerom sa vrátime. Najdeme tam sveta so všetkých strán. I z Horvatska.“

Vybral som sa ja hľadať príležitosť. Najľahšie ju, pravda, dostať na dirakcii — no i direkcia by ju musela hľadať, ako i ja; a mne je to i zábava a direkcii obtiž. Dľa návodu starožitníkovho šiel som na Gemeindenamt — tam, vraj, majú najlepšie povozy na porúdzi. Prijal ma syn pána rychtára a v literárnej nemčine, nie štajerčine — mi vysvetlil, že sú všetky povozy už objednané. Poradil mi, aby šiel na hôtel zur Post, hádam tam budú mi môcť vyhovieť. Tu mi náš hotelier oznámil, že sú jeho povozy zadané na dnešok i zajtra.

Pri obede sme uzavreli, že výlet urobíme zajtra, a ja som šiel objednať príležitosť na Gemeindenamt.

Pred večerom nám oznámil pán professor celkom lakonicky: „Z vášho výletu nebude nič.“

„A prečo?“

„Lebo ho tento haranguje“ — ukázal na starožitníka.

„A aká je v tom prekážka?“ durdí sa starožitník.

„Uvidíte, bude lejak“ — odpovedá pán professor cele flegmaticky. „To je vždy tak, keď sa on dakde vyberá.“

„Uvidíme a práve zato pôjdeme,“ zastrája sa starožitník.

Začali sme sa čítať, koľko nás je, a tu vysvitlo, že okrem nás troch a starožitníka je tu i mladý sekretár biskupa z Dalmácie.

„Piati sme,“ začal som ja mudrovať — „a v koči majú miesta len štyria. Čo urobíme?“

„Jeden vysadne na kozlík“ — rozhodol starožitník — „a konec veci.“

„Na kozlík — hostia z kúpeľa a k tomu dvaja kňazi. To je trochu neobyčajné“ — začal som ja vykrúcať. Konečne som sa vytasil s návrhom: „Viete čo — ja by mohol jazdiť. Direkcia má mulíc a múlov, koľko len chcete pod sedlo.“

A skutočne od dávna ma podkúšalo zajazdiť si raz do chuti. Direkcia má päť-šesť mûlov dobre vycvičených pod sedlo. Vidím, i deti sa odvážia vysadnúť na ne: prečo by nie ja, ktorý viem i zadriemať v sedle? No samému ísť na také výlety nenie práve zábavné, a keď som čo spomenul mlčanlivému, ten ma jednoducho okríkol: „Ja som prišiel zotaviť sa do kúpeľov a nie krky lámať na cudzích mûloch. Pritom ja zo zásady nejazdím iba na svojich

múloch, a toho pôžitku dostane sa mi v hojnosti, keď prídem domov.“

Starožitník schválil môj úmysel bez všetkých okolkov. Ale mlčanlivý sa zachmúril. Kedy-niekedy vyrukoval i s námietkami. Výlet nenie silená vec, aby sa kto vystavoval zjavnému nebezpečenstvu. On aspoň sa vždy desiaľ stránil bláznivých podnikov a i na budúce nechce byť svedkom, ako sa lámu väzy, alebo ruky. On radšej ostane doma, než...

Nepozostávalo mi, iba sa zrieť môjho plánu a pripraviť sa, že zajtra miesto v sedle budem sa rozhadzovať na kozlíku.

„Čo sa preto hádate!“ vysmieva nás pán professor. „Zajtra nepôjdete nikam — všetky hádky nemajú smyslu.“

Ráno sadla hmla na Rohič, že preniká až do špiku, a predpoludním bolo počasie utešené. Vracajúc sa s obedu, stretli sme zas pána professora a vysmievali ho, čo je za prorok.

„Kedy sa budete hýbať?“ pýta sa on.

„O pol piatej.“

„No o pol piatej bude celkom iste dážď!“ tvrdí on chladnokrvne.

„Dnes ráno bola hmla na Rohiči,“ odporujeme my.

„Ktorej on nevidel,“ dokladá starožitník, „lebo leňoší do deviatej.“

„Hmla nerozhoduje, keď sa on sberá na výlet,“ dokončil pán professor svoje mudrovanie.

„Oh, ty kaňa! Ustavične zovie dážď, keď by sa mal hýbať,“ durdí sa starožitník.

Moji druhovia si šli odpočinúť, a ja, ako obyčajne, šiel som do kaviarne. O štvrtej idem po nich a po kepeň. Tu mi odovzdala naša pečlivá tante poštu. Môj mlčanlivý našiel medzi druhými listami i kartu z Viedne.

„No, konečne!“ zvolal natešený. „Tí dvaja predsa len nezabudli na nás vonkoncom.“

„Ktorí dvaja?“

„Kanonik a dekan. Tu je ich karta z Viedne.“

Opisujú svoju cestu, žalujú sa na Viedeň, že im povozy a koče nedajú spať, že je horúčava veliká, horšia než v Dalmácii. Na ostatok vystríha nás pán kanonik: „Starožitníka neslúchajte. On vás bude navádzať na všakové výlety — ale vy sa nedajte. Umoril by vás“....

Išli sme na mlieko a ztadiaľ rovno pred hôtel, kam má zatiahnuť náš kočiar. Nenašli sme ani koča, ani spoločníkov. Zasadli sme do parku a čakali.

Onedlho prišiel pán sekretár a kedysi pred piatou starožitník s kepeňom a klobúkom v tyle. Hlavu dvíha hrdo dohora a akoby s výsmechom hľadí ćez svoje tmavé okuliare na tento svet.

„Čo — koča ešte nieto?“ hnevá sa on. „Mal prísť o pol piatej — či je tak?“ pýta sa ma.

„Tak je.“

„A predsa ho nieto! Čo to znamená?“

„Že ani my sme sa nesišli o pol piatej“ — uštipol som ho ja. No on len šomre na koč, my mu pomáhame. Na ostatok poslali sme Commissionära a Gemeindenamt. Ten nám zvestuje: „Koč sa práve vrátil z Pöltschachu — o chvíľu je tu.“

A skutočne neprešlo päť minút a koč zahurtoval pred hôtelom. Keď sme ho obstali, vidíme chodníkom od villy Moller pána professora, ako kráča svojím ležerným krokom.

„Tedy vy idete!“ pýta sa nás s úsmevom.

„Ako vidíš!“ odpovedá starožitník. „Vzdor lejaku!“

„Pozrite — čo je to tamto?“ ukazuje nám k západu.

Nuž nemožno tajiť — dvíhajú sa biele komíny a na spodku horizontu pod komínami sa černejú ich solídne fundamenty.

„Inými slovami to znamená: o hodinu je dážď, vy zmoknete do niti.“

„Aký prorok! O pol piatej malo sa liať ako z kubla!“ vysmieva ho starožitník.

„Teraz si prečítajte toto“ — vyťahuje môj mlčanlivý kartu z Viedne a podáva ju pánu professorovi.

Ten, keď prišiel na poznámku o starožitníkovi, rozosmial sa chutne.

„Nuž áno — poznajú ho i vo Viedni. Ten kanonik musí byť človek veľmi ostroumný.“

Kartu prečítal i starožitník a musel sa rozosmiať.

Medzitým zďaleka zadudnelo temno, zhlboka. Komíny rastú, čierne fundamenty sa šíria. Pán professor sa rozosmial.

„Dážď je tedy tu!“

Mlčanlivý si vydýchol. On nejde, lebo vec je zjavná, že búrka je tu. On veru nejde zmoknúť a druhým tiež lepšie, keď ostanú suchí. Pritom je päť hodín, o dve hodiny bude noc a on po noci vôbec zo zásady necestuje. Koniec všetkého bolo, že sme koč vrátili do Gemeindenamtu s poznámkou, že výlet je nemožný pre búrku.

Odniesli sme kepene do Füllhausu, trochu zronení, a vybrali sa na lawntennis, ako obyčajne v túto hodinu. No sotva sme sadli, už padly prvé kvapky. Keď sme prišli pod verandu kaviarne, začalo odrazu šúšťať. Splašení hostia sbehávajú sa so všetkých strán i dámy dvíhajú sukne, ktoré lupkajú po pätách. Mlčanlivý sa usmieva, on sa kochá v tomto vodnom obraze. Dávno nebol taký spokojný sám so sebou, ako dnes. Pokyvuje hlavou a povráva si: „Áno — áno. Opatrnosti nikdy nezbýva. No — čo by sme si počali dakde v poli? Zahynuli by sme. Ďakujte vy professorovi a mne! A mne ten výlet hneď zpočiatku nebol po vôli — ale som vám nechcel kaziť vôľu. K vôli spoločnosti sa i fratar oženil. No boli by sme vyzerali! Či by vás bolo doriadilo!“

V tú chvíľu hrmí hlavnou alejou dakoľko zatvorených kočov, nabitých výletníkmi. No tým tamdnu je ľahko. Tu zas frčí kočiarik, v ňom zapriahnutí múli. Ani tu nemôžu zatajiť svoju zaťatosť. Hlavy prihli nadol a nechcú sa hýbať, iba čo ich strach pred kočišovým bičom ženie napred. A zas múli osedlaní, na nich jazdia rytieri

smutnej postavy, zmoknutí ani myši. Celá veranda vypukla v smiech nad podivným pohľadom.

„Takto by ste sa boli vracali," ukazuje na jazdcov. „To sú vaše fantásie — pozrite, aký konec!"

O ôsmej večer, keď sme prišli do hôtela na večeru, nebo bolo zas vyjasnené. Všetci sme boli natešení, myslím, nad tým, že sme vyhli dnešnému kúpeľu. Po večeri sme sa išli s pánom professorom a starožitníkom.

„No, či sa opovážite kedy s ním dakam?" spytuje sa pán professor. „Či ste videli?"

„Dnes naozaj nebol by sa nazdal," odpovedá mlčanlivý.

„S ním sa končí každý výlet takto. Ja zajtra odchádzam a zanechávam vám jednu radu. Majte pred očima výstrahu pána kanonika. Nedajte sa sviesť!"

„Tak — tak!" prisviedča starožitník. „A my práve preto pôjdeme čím skôr na výlet. Keď nebude tu teba, budeme bezpeční. Vy neviete: to vám je černokňažník. Kade preletí, tam búrka. Keď ty odídeš, nastanú lepšie časy."

Pán professor odišiel s krúžkom Strossmayerovým, no my sme predsa nepomýšľali na výlety. Až keď pribudli noví druhovia zo Zadra, začali nás, menovite expansívny — znovu podkúšať.

„Čo budeme takto hlivieť!" zvolal hneď v prvý večer. „Či sme došli sem vylihovať a či sa pozabaviť trochu? Čože bude z nás takto, per Bacco! Len sa neoddávať melancholii! Ja som nie mladík, ale chcem každý deň mať svoj výletík. Koľko-toľko: ale zábavy treba. A potom tá zábava je z najlacnejších. Ja napríklad pôjdem pešky — koča mne netreba, dosť sa nasedím doma. Na to som tu, aby povyťahoval nohy a preventiloval pľúce"...

V udivení sme počúvali tohoto revolucionára. Jeho nové náhľady vyvolaly v našom zátiší novú äru. On je všade, pri zábavách a predstaveniach. Hrá sa na kolkárni a pije Styriaquelle a Tempelquelle dovedna. I to nie na lačné srdce, ako druhí smrteľníci, lež po čiernej káve, „tak miesto vody. Veď i toto je len vodička." Pri obede zas pije Tempelquelle s vínom a vypije i pohár piva pritom, ba dáva si nosiť múčniky i ovocie bez výberu. Keď som mu podotknul, že obe vody sa nemajú piť odrazu, zahriakol ma. „Obe sú tu, jedna od druhej ani tridsať metrov, a snášajú sa. Keď sa snášajú pod zemou, nech sa snášajú i v mojom žalúdku. A potom vy ste v týchto veciach trochu onô... naivní. Viem ja, čo sú Brunnenarzti za čeľadka! Keby povedali: obe sú jednaké, môžu sa piť tak a tak — boli by zbytoční tu. Zato nastavali pravidiel a priehrádok a vymysleli to, čo sa volá „s prípadu na prípad"...

No expansívny sa udomácnil a zostalo všetko pri starom. Tých ohromných výletov ani on nerobil. Ba nebol ešte ani len na Janine. Obletuje i on najviac v parku a okolo kaviarne.

Múli a mulice vyšumely i mne pomaly z hlavy. Videl som na vlastné oči, čo sú to za mršiny. Stalo sa to po našom prekazenom výlete do Šmaraj. Gospodična Vera sa sobrala, že ide odcestovať. Schodila Rohič, poodberala sa od známych, ktorých má mnoho medzi

Horvatmi. Každý, ako sa vidí, banuje za veselou, driečnou slečnou. No najväčšmi predsa, tak sa aspoň zdá, náš Janko. On prišiel na originálny nápad, naozaj umelecký. Namaľoval krajinu, lenže ju vzal kdesi zo Slavonie. Rovina, na nej vŕby, a cesta sa krúti popri potoku do nekonečnej diaľky. Tá dlhá cesta a odchod slečny Very, ako sa to shoduje! A k tomu, ako vysvetlenie, pod obrazom stojí nápis: „Sretan put!“

Dal on osedlať múla, najkrajšieho v Rohiči. Obraz mu priviazal so strany na sedlo; ostatok sedla, ako i hrivu a šiju, dekoroval kyticami a vencami. Mršina vyzerala naozaj pekne, a povedomá svojej krásy, nosí veliký hlavu s dlhými ušami do vysoka. Chodí za Jankom ako psík; bez pochyby ju privábil cukrom, alebo žemľami, lebo mu pod chvíľou ofukuje vrecko.

Po obede zatiahol vozík slečny Very pred direkciu. Okolo neho sišla sa hŕba Horvatov, i náš Janko je tu so svojím múlom. Poodberala sa od všetkých a Janko sňal so sedla dve krásne kytice ruží a položil do kočiara. No v tom sa múlu prihodilo čosi. Začal sa rehotať a vytrubovať, ako cele všedný somár. Pár skokmi našiel sa pri koňoch a nedajbože ho odlúčiť. Janko ho ťahá za úzdu, ale on kope a vyhadzuje tak komisne, že sa rozpŕchla celá spoločnosť. Janko sa drží, slečna Vera kričí, aby nechal tak — no Janko nie. Začal sa čertovský tanec pred direkciou a Janko by bol odkvapol do blata, nech nepriskočia sluhovia z direkcie a nezadržia rozharcovanú potvoru. Horko-ťažko mu sňali obraz a odviedli rebellanta do stajne. I cestou sa krúti, spína a trúbi — nasilu sa chce vrátiť, snáď odprevadiť slečnu Veru.

Prišly mi na um múdre reči môjho mlčanlivého! „Opatrnosti nikdy nezbýva“. Umienil som si, že radšej budem na kozlíku, než v sedle takej nezbednej mršiny.

Konečne dožili sme sa i výletu. Dakoľko dní pred odchodom z Rohiča dohovorili sme sa, že pôjdeme na Donatiberg, vrch divotvorný, s ktorého sa dá vidieť sedemdesiatsedem krajín, až po biely Záhreb.

Neodkladali sme dlho, hneď na zajtra sme objednali dva koče: jeden na poludnie, druhý na tretiu hodinu po obede. V prvom pójdu starožitník, oba Zadrani a pán sekretár biskupský. V druhom my traja nerozlúčni. Kým my budeme po obede odpočívať, za ten čas oni vyštverajú sa na kočiar a pozrú, či biely Záhreb jestvuje ešte a či nie. My im prídeme oproti do Rogatca a tam ich dočkáme, lebo sme nie všetci zariadení na také namáhavé túry. Aby nebolo hlúpych otázok, príležitosti sme si objednali rovno na direkcii.

Počasie bolo krásne, už akosi vyzeralo ani v jaseni. Obedovali sme spoločne pod verandou hôtela, za stolom, kde sedával Strossmayer so svojím krúžkom. Obed sa minul v dobrej nálade. starožitník nás častoval hroznom, zrelým a sladkým, čo dostal z vykúrenej Dalmácie. My, ktorí nepijeme vody, pochutnávali sme si na prvotinách tohoročnej úrody. Mlčanlivý je vo vytržení, že príde do Dalmácie práve na hrozno.

Po obede my traja sme assistovali tým štyrom, keď sadali do

koča. Všetci nesú kepene, aby ich na končiari nedrvila zima. Traja sú v svojich čiernych šatách, ako sa svedčí na kňazov, iba expansívny, ako svetský, hodil sa do parády. Obliekol biele šaty, ktorých nebol dosiaľ ani vypakoval, lebo ich nepotreboval — postavil na nos čierny škripec a na hlavu chýrny panama, ktorý sa môže nosiť i vo vrecku. Stál ho stopäťdesiat korún, bárs ho bol dostal darom od švagra, ktorý býva kdesi v Mexicu.

„No tak — teraz by už dolo všetko v poriadku!“ zvolal expansívny, sadnúc na zadné sedisko.

„Sišiel by sa ďalekohľad, alebo aspoň len binokl“ — poznamenal starožitník.

„O to malá starosť!“ pohodil expansívny a poslal nezbytného Commissionära po hoteliera. „Máte dáky ďalekohľad, alebo binokl?“ pýta sa expansívny.

„Áno, binokel mám.“

„Tedy nám ho požičajte. Na moju zodpovednosť. Keď raz ideme na vrch, nech aspoň vidíme, čo sa vidieť dá.“

Hotelier pribehol o chvíľu s binoklom vo futráli. Náš expansívny prevesil si ho okolo hrdla a položil do lona.

„No teraz ste už ozajstní turisti!“ zvolal môj druh shovorčivý. „Biele šaty, panama, ďalekohľad. Nechybuje iba hrnček, aby sme mohli variť v pustatine. Šťastnú cestu a do videnia!“

„Arrivederci!“ pozdravuje nás expansívny, kývajúc nám rukou.

Oni išli na odpočinok, no dnes som ich prebudil pred treťou. Srepetili sa dosť rýchle, a opatrení i my kepeňmi, skočili sme na chvíľku do mliekárne. Präcisnosť úplná je v takýchto prípadnostiach nemožná. Minulo i pol štvrtej, keď sme vsadali do koča. Nerobí nič — koľko sme sa opozdili, o toľko mene nám bude prichodiť na nich čakať. Ostatne, keby sme chceli práve vynahrádzať, mohli by sme snadno; direkcia nám opatrila dobré kone.

Prebehli sme Slatinou i dedinou Rohičom, ako sa volá tých dakoľko hostíncov a krčiem. O chvíľu sme nechali v pravo i Sv. Kríž s jeho imposantným kostolom a velikou školou na briežku. A teraz už ustavične napred, medzi lúkami, v ktorých sa tu i tu najde záhon zemiakov, alebo lán kukurice, premiešanej fazolou. Bolo čosi i siatiny — no to je už v záčine. Ostalo len biele strnisko, vyplákané mnohými dažďami Na daktorom orie sedliak, patrne úhorí pod zimu. Statok majú dobrý i títo Slovinci; menovite kravy sú bujné. Voly sú tu nie pod jarmom, ale jednoducho pod chomútom. Jasenovec by vlastným očiam neveril, keby videl taký prevrátený svet. Ba daktorý gazda nemá ani pár — zapriahne len jedného ryšu, ale ten jeden utiahne viac, než také dve mačky na jarme. Vlaha je tu nesmierna. Na lúkach prebíja močarná tráva, a zpomedzi nej ligocú sa mláky na slnci. Kdeže by i nie s toľkými lejami! Taká, hľa, spravedlivosť! A v Dalmácii dosiaľ nepadlo jednej kvapky — miesto dažďa duje tam, vraj, ustavične bora.

Kopce a vŕšky sú malebné, vždy so šticou bučiny alebo dubovej hory, ako i za Janinou, korunované bielymi kostolíkmi. Kraj naozaj tichý, no zaujímavý; všade niečo nového a pútavo milého. Prešli

sme i dakoľko dedín, ak sa môže volať dedinou štipka domcov pri hradskej. Najviac je domov rozosiatych po stráňach a úbočiach.

Domce sú murované, prízemné, všetky na jedno kopyto. Len máloktorý má pod sebou pivnicu a predo dvermi altánku. Najviac sa ide s hradskej rovno do pitvora. Nieto dvorov, nieto plotov — všetko je to ani na vyhnanci. Obloky sú neveliké, a aby čez ne nevniklo ani to málo slniečka, čo sa preborí čez oblaky a pomedzi stromovie: do oblokov nastavali kvietnikov s fuxiou a pelargoniou. Na každom dome skoro kríž, obyčajne pri dverách, rozmerov často velikých. Na mnohých domoch majú Krista v obloku: sedí s tŕňovou korunou na hlave, ako by nad čímsi rozmýšľal.

Môj mlčanlivý krúti ustavične hlavou. Hoc sa i stromovie ohýňa pod ovocím, on vraví, že by tu neprivykol. Darmo je, slnca tu nieto, a ak hreje, hreje akosi zimomrivo. Domy by tu maly záležať vlastne zo samých oblokov, ak má v nich byť trochu svetla. V Dalmácii ho jest hojnosť i v domoch bez oblokov.

Kde býva „hrubší“ gazda, tam vidíš stajne, tiež nízke, o vysokých strechách, šopy a ciene o stĺpoch s poprekladanými rebrinami na kukuričné šúlky. Stodôl, záčinov, humien a podobných oravských stavísk vidí sa tu málo.

No všade, okolo domov, v poli, v sadoch ovocné stromy. Tiahnu sa i popri hradskej v nepriehľadných radoch, obťažkané úrodou. Čosi včasnejšie sorty otriasli, bystričky už zabrnely dosť dobre. Boh vie, kedy dozrejú na tomto slnci.

„Keby toto bolo u nás“ — rozvažuje môj mlčanlivý. „Deti by všetko obraly, naostatok daly by sa i do listia. A ostatne kto vie? Keby ho mal každý do sýtosti, ovocia, ako má dnes hrozna. Hrozno sa nekradne, a tiež je chutné“...

Zaujatí cestou, rozmanitosťou kraja, ani sme si nevšímali, čo sa to zas hotuje. Keď sme vsadali do koča, na západe bol jeden jediný komínček. Teraz sa to zatiahlo so všetkých strán. S tej strany, v ktorú sa poberá náš kočiar, nebo je ako z ocele. Komíny s bielym čipkovím počernely, ako by ich bol zamazal sadzou. No nech sa trápi náš kočiš. My sme sa dali prikryť, budeme na každý pád v suchu. A ak chce on byť v suchu, nech popoháňa. V Rogatci sa vždy najde krčiem a možno i pajta. A poháňa náš kočiš po chlapsky, kone letia, hoc sa cesta dvíha do vrchu. Konečne popred obloky koča mihly domy, výstavné biele i žlté, postavené do radu. O malú chvíľu koč sa zastavil.

„Či tu počkáme — a či pôjdeme dohora?“ pýta sa kočiš.

„A kde sme?“

„V Rogatci — a tu je hôtel.“

„Ani na piaď ďalej,“ rozhodol mlčanlivý. „My sme pod strechou a oni nech sa trápia, ako vedia. Ak ideme dohora, im nespomôžeme, a sebe by sme škodili.“

„To je rozumné slovo,“ potvrdzujem i ja. „Každý pečuj v prvom rade o seba.“

Vstúpili sme do hostínca čez šenkoveň. Dvorana je veliká s nesmiernym billiardom. Okolo stien sú stolíky, okolo nich sto-

ličky. Hostinská práve zatvára obloky a spúšťa šalogatre. Ledva sme ju uprosili, aby aspoň na jednom obloku ich nespustila. Pozerali sme čez ne na horu, na ktorej je starý zámok a pod ňou akýsi kaštieľ. Vyzerá viac ako dáka kasáreň, než ako kaštieľ.

„Čo je to za kaštieľ?“

„To je palác kniežaťa Windischgrätza,“ odpovedá nám pani.

„A je panstvo doma?“

„Panstvo sem vôbec nechodí.“ Po chvíli, keď poupratovala v izbe, pýta sa: „A čo rozkážu páni: pivo, či kávu?“

Moji druhovia sa už len dali na kávu a ja na šunku a na pivo. No v tom sa už spustil lejak. Len tak, bez všetkého úvodu. Kdesi nad mestom strieľajú z mažiarov — proti krupobitiu. Len čo sa boja tolme toho kamenca? Čo by sa tu dalo potĺcť? Snáď len nie hora a strnisko. Nuž strieľali, kým sa im nezunovalo. Oblokom už nevidno ani kaštieľa, ani srúcaniny. Pri svieci pijú moji druhovia svoju kávu.

Vonku čľapoce, hrmí a hurtuje a v susednej izbe ozval sa dupot mnohých krokov, krik a smiech.

„Naši!“ vykríkol mlčanlivý, odsotiac šálku nedopitú.

Vrútil som sa dnu. No nie sú to naši. Zastal som v rozpakoch. Je tu pán podmaršall so svojou rodinou. I náš gymnasista, víťaz z lawntennisa, je tu. Zmoknutí sú práve nie; iba toľko, čo ich polialo, kým skočili z kočiara pod ústrešie. I môj druh zpoza môjho pleca pozerá na oživenú spoločnosť.

S nimi je i vysoký pán, plecitý, ohorený v tvári, s podstríženou šedivou bradou. On sa smeje najväčšmi a jeho kovový hlas ozýva sa celým domom. Na hlave má okrúhly lodenový klobúčik so štetočkou a na sebe lodenové šaty. Usmial sa nám, báre sme sa znali len z videnia.

„Zkadiaľ prichádza panstvo?“ spytuje sa môj mlčanlivý.

„Rovno z Donatibergu. Pobrali sme sa ráno, boli sme i na vrchu. Ale vidiek bol zatiahnutý; nedalo sa skoro nič vidieť. A na dovažok ešte tento kúpeľ.“

„To ste videli našich! Nášho don X“ — pomenoval mu starožitníka po krstnom mene, ako je v Dalmácii obyčaj.

„Monsignora? To sa rozumie. Stretli sme ich v pol vrchu. Dosť sme ich prehovárali, aby sa vrátili s nami, že beztoho nevidno shora ničoho, iba hmlu. Ale náš monsignor nie — napred“...

„Tedy zmokli!“ zvolal som ja.

„Bez otázky a dokonale!“

„Chudák náš don X!“ zvolal mlčanlivý. „Vyzerá dosť biedne a nešetrí sa. Môže ešte ochorieť!“

„Ach, ba! Nebojte sa — jemu nič nebude. Zaňho sa modlí celý horvatský národ.“

Tieto pekné slová vlialy útechu môjmu mlčanlivému do srdca. Utiahli sme sa zas do našej dvorany.

Vonku medzitým pretíchlo, oblaky nad starým zámkom začaly sa trhať. My sme dopili kávu a pivo a začali sa rozhliadať po dvorane. Na stene je prilepený oznam, že bude umelec ten a ten de-

klamovať. To sa rozumie, nemecky. Na jednom zo stolíkov je truhlička s nápisom „Schulverein". Do nej sa hádžu krajciare.

Hostinská začala otvárať šalogatre. V šenkovni hovorila veľmi pekne slovinsky — truhlička na Schulverein ma nahnevala. Prihovoril som sa jej teraz horvatsky.

„Sem dochádza dosť výletníkov zo Slatiny" — začal som.

„Dosť často, keď je pekne. Ale toho leta bolo daždivo" — odpovedá mi a to cele správnou horvatštinou.

„Tak tedy vy znáte i horvatsky a veľmi pekne!"

A čoby nie, pane!" usmiala sa ona. „Veď sme tu celkom blízko „hervatštine"!"

„Potom už nepochopujem, na kýho čerta túto haraburdu tu trpíte!" ukázal som na truhličku.

„Ja som jej nepýtala, sami ju poslali. A hostia si ju žiadajú mať. Robí im radosť hodiť do nej po krajciari. Ostatne" — znelo to už trochu ako škodoradosť — „veľa sa toho tu nesosbiera. Pár krajciarov mesačne".

„Na summe nezáleží. Smutná vec, že sa vôbec sbiera na také ciele vo vašom meste."

„A čo si počnete? Taká je už obyčaj."

„So všetkých strán nás drvia" — ozval sa môj mlčanlivý. „Týchto tu Šváb, a ten je najonakvejší. My sme Talianovi vylámali trochu zuby... Ale čo nás po nich! Poďme sa radšej prejsť dakam."

Na ulici sa mi zdôveril, že ledva vydržal tamdnu. Dvorana mu razila stuchlinou a pliesňou. Tu na ulici tiež ustavične dvíha nos a mraští sa. Cíti zápach stajní.

„Nie je všade Slatina!" teším ho ja. „Zíde sa nám privykať pomaličky všakovým zápachom. A čo by bolo, keby vás tak v túto chvíľu posadil v Splite do prostred ghetta?"

„Ani mi ho nespomínajte!"

Boli sme na námestí Rogatca. Je menšie než v Kubíne, ani domy sú nie také výstavné. Najkrajší dom je Volksschule, v štýle je kus tyrolčiny. Schulverein pracuje na týchto stranách neunavne. Kto vie, kto to zvíťazí na ostatku: on a či všemohúca matka príroda?

Ináč je tu hrozne otupno na tomto rogatačkom námestí. Skoro ako v Púchove! Stojí na ňom marianská socha, tu na vŕšku akási kaplica, nad ňou mestský kostol v tôni líp. Zámok sa zdá na svojej strmine tak blízko, ako by sa chcel srútiť sem na rýnok. Ulice vybehujú na všetky strany, padajú v dolinu a nevábia príliš svojimi slabými trotuármi a mlákami. Nám je to tu všetko nové, privyknutým v Dalmácii na biely kameň, kde blata vôbec nieto.

I mlčanlivému je tu clivo. Nebo sa vyjasnilo dosť poriadne.

„A načo ich vyčkávať práve tu?" dôvodím ja. „Môžeme ich i v Slatine dočkať pekne-rúče."

„A v Slatine sa čaká lepšie — lebo sme bezpeční. Doma je doma — a nocovať by tu nechcel" — pristáva i mlčanlivý.

Rozkázali sme zapriahnuť, vyplatili v hostínci a pobrali sa do-

mov. Keď sme boli pri Sv. Kríži, preletel popri nás kočiar. V ňom naši všetci. Ani nás nepozdravili, iba starožitník nám pohrozil prstom.

„A teraz sa prihotujme na dobrú kázeň!“ zvolal mlčanlivý.

Nemýlil sa. Už nás čakali pred hotelom, všetci v kepeňoch.

„No — čo to znamená, že ste nás nedočkali?“ oboril sa na nás expansívny. „A či to bolo toľko? Opozdiť by ste sa neboli opozdili. Vidíte, že sme vás predbehli ešte.“

„Dali ste kočišovi dobrú diškreciu“ — odpovedám ja. „To je jasná vec. I my sme predsa poháňali.“

„Už či tak, či tak: dosť na tom, že sme tu!“ zvolal starožitník.

„A čo tam bolo?“ pýta sa mlčanlivý.

„Výlet nedokončený. Bude treba v ňom pokračovať. Kedy? Čakajme lepšie časy a novú generáciu. Odhodlanejšiu od našej, vytrvalejšiu“. Šibol pritom okom na expansívneho.

„Ja ta nepôjdem — to je isté,“ doložil on.

Pri večeri sme sa dozvedeli podrobnosti tohto výletu. V pol vrchu ich zastihol dážď. Čo robiť? Starožitník, vo všetkom odvážny, vytrvalý, navrhuje ísť napred. Ak zmoknú, nič preto; osušia sa hore v chalupe a dážď môže prestať chytro. Známo je, že po daždi výhľad býva najčistejší do diaľky. Expansívny naráda vrátiť sa zaraz a odložiť výlet na lepšie časy.

Hádka medzi nimi bola prudká. Tu začalo pršať. Expansívny vložil panama pod kabát a zvolal: „Vy choďte, ak sa vám páči: vám je ľahko, keď i ochoriete, nemáte famílie. Ale ja keď dostanem zapálenie alebo rheumu, kto opatrí moje deti?“ Bárs sa i ponáhľal, čo mohol, zmoknul do niti. Druhí sa tiež vrátili za ním do chalupy a sušili pri ohni. Expansívny navaril im čiernej kávy a vyhadzoval im ustavične na oči ich neopatrnosť a nerozum.

On i pri večeri tvrdil: „Môžete mi byť povďační do smrti. Nebyť mňa, boli by ste zmokli, vietor by vás bol prejal — teraz by bolo bohvie čo s vami. Takto ste sa osušili a vrátili nadol, čerství a zdraví. Môžete ma naveky spomínať“...

„A kde je binokel?“ spytujem sa ja.

„Ozaj — binokel!“ A výletníci pozerajú prekvapení jeden na druhého.

„Ten ostal v chalupe, pri ohni,“ odpovedá expansívny. „Zabudli sme naň, keď sme ho nepotrebovali.“

„Keď je len panama tu a suchý k tomu!“ posmeškuje starožitník.

No expansívny nemal pokoja, kým mu nesľúbil hotelier, že pošle hneď zajtra ráno po binokel. Ale všetko darmo, človek sa vrátil z chalupy — binokel bol ztratený.

„Ja viem zo zkúsenosti“ — uvažuje starožitník — „že poriadny výlet sa nikdy neskončí, aby sa na ňom neztratilo čo to. A náš výlet bol chýrečný.“

„A binokel ja musím platiť“ — šomre expansívny.

„To je i spravedlivé: každý požitok je hoden i obetí.“

Z básní Hájomila.

V cudzine.

Už od Kriváňa srší doma víchor
A chladí tváre spotené za leta.
Stý mračien kŕdeľ obsadil chlumy hôr,
Mráz po pašienkach siných sa trblieta.
Tu ešte tuhý slnka ohrieva pal,
Sem Striboga dych chladný nezašľahne —
Mne predsa chladno, pusto, večitý žiaľ,
Som ako zorár, v polceste čo ostal.
Ach, lebo strašný, desný obzor duší:
Chlad srieňu zšarpal citov nivy vnadné,
Pod ľadu krovom priateľstva struh čuší,
Kmit lásky nikde, tma, jak mora na dne.
I zkvilím horko, slz mi rinie riava,
Že ja tu mrznem v tejto šmúrnej doli,
Keď tam, kde Tatre povesť hrom vypráva,
Kde Jamníček si malinký šveholí,
Nie iskra lásky kmitá, lež plá vatra,
Bo moji milí dobre ju opatria:
Mať dobrá nieti, otec bedlí drahý,
By nerozchvátal sem-tam van ju zlobný,
Brat o ňu má péč, jej sú sestier snahy.
Či tepluško vám pri tom svätom ohni!
Ta upierate zrak, kam sa plam ženie,
Bo odtiaľ v núdzi srdcu potešenie.
Ja tuná kvilím, srdce žiaľ mi poji,
Že som nie s vami, najmilejší moji!
Lež mihne blyskot žúžoľom chmár čiernych,
I mnou sa švihne sladší, teplejší cit,
Keď pomyslím si na ten radostný vzdych
Pri kroku v stánok, večný kde blaha svit,
Kde na mňa čaká vrelý objem matky,
Nimž obvije ma, vrátilého zpiatky.
I rozletia sa vtedy brány nebies,
Dážď slasti spŕchne, smyje žiaľov mi smes.

Aká je tá fialôčka...

Aká je tá fialôčka v jaseni!
Otŕchalá klesá, klesá ku zemi.
Šuhajko tiež taký bedár bez devy,
Keď ho nemá kto ožiariť úsmevy.

Nebudem ja bez dievčaťa, nebudem!
Znoval som už túto clivú, chladnú zem.
Vyšvihnem sa nad oblaky, nad svety,
Kde ma lásky čarný jasot osvieti.

Vyberiem si, ba veď som si už vybral,
Dievča také, ako by ho s ruže sňal.
Len mu ešte pôjdem klopnúť na okno,
Či mi k nemu na besiedku slobodno.

Klop, klop, oblok. Kto to? deva zvolala.
Ja, dušička, bys' mi perko nedala?
Otvorila okno, dala rozmajrín —
Ach! a tak mi okúzlila srdce ním.

Toto na znak, žes' mi spútal srdiečko;
A ty mi čo? Ja jej v tom cmuk na líčko.
A ten bozk mi rozžal žiaru lúbosti,
Uletely moje žiale, žalosti.

Na pamiatku.

Ako škovrán z rána pri červeni zory,
Keď mu srdiečočko lúbosťou zahorí,
Ako kvietok, keď sa bozko-šumne rozvil,
Buď blažená, sestro! želá Ti Hájomil.

Perečko a milá.

Perečko s jedličky vetrík mi rozháňa,
Čo mi založila deva maľovaná.

Iba nad tým želiem, toho je ľúto mne:
Perečko mi zvädne, dievča ma zabudne.

Túžba

Lúčka roháčovi, slávikovi kríček,
A mne zas dolinka, kde žblnká Jamníček.
Ja len ta sa tiahnem, kde mi Hôra čnieje,
kde sa Jamník kúpe v medo-sladkom speve.

Na zvrate.

Jak vdova, ktorá cele odložila
radosti rúcho, zvoliac žúžoľ zaň:
tak, ajhľa, sadá ko mne Musa milá
a strojnú hlávku kloní v bielu dlaň
a zase ko mne obracia ju, vzhliada,
v jej oku vidím smútok, ťažkú péč,
a smútok, péč i mojou dušou zvláda
i zavádzam s ňou dumno-vážnu reč.

Už nejeden sme sôvet spolu mali
tu v tichej chyžke, v sade, na poli
i v háji dumnom, tu-tam, v blízku, v diali,
i v povoli i zase v nevoli —
Dnes zase tedy. Dnes však vážna chvíľa
nás sviedla, doba vážnych, ťažkých dúm,
otázok tesných... (Vonku rozzúrila
sa meteľ... Ťažko zvzdychal časov šum.

Nuž také sú dnes naše rozhovory
až ťažko; srdce zavše zaboli:
Šumejú časy šumom obro-hory,
či velerieky v rujnej povoli
i podchýtajú slabé články žitia
i socajú ich kamsi — ku hrobom, —
valia sa časy, a čo v zuby schytia,
nik neobráni žiadnym spôsobom.

Lež nechby! V pokon čože zlého na tom,
že z decka — muž a z muža — Simeon?
Len keby v srdci túžbou spásy vzňatom
už v splnu ples sa zmenil, vzdych a ston!
No, plynú časy, ale Simeoni
vždy ešte spásu rodu čakajú —
Ach, národ stráda, jeho znoj a stony
sa tratia v krivdy hriešnej hurhaju...

Za seba hľadím do dňov, ktoré svitly
i zhasly jako vetrom kahanec,
i skúmam, koľko blaha — kríža skytly
(bo z oboch bolo — tajiť márna vec).
Ój, nevďačným byť nechcem: svietevalo
i slnko — vďak buď Bohu jasavý!
šla práca ducha, sejbe nebo prialo,
i požehnal Boh naše zástavy.

No, neviem, prečo (náročivosť veľká?
či primoc túžob nesplniteľných,

či nedočkavosť a či tmavé skielka
na oku?) — ale vo dňoch ulietlych
dosť žúžoľu, tmy vidím: stroskotala
sa mnohá túžba, zhasol ideál,
hlas kuvičí sa niesol tu-tam s brala,
a, miesto práce, mnohý delník spal.

V šum času — počuj — rinčí reťaz raba,
v šum času vzdychá útrap, nepokoj,
v šum času zneje kvíľba, možno chabá,
v šum času kvapká Sisyfusa znoj,
v šum času plesá triumf krivdy, zloby,
checht Goliáša spupný zneje veň,
vrah kuje ďalší úklad, plány robí —
Zvrat času — ale kdeže spásy deň?...

Dvanásta bije... Pomož, veľký Bože!
Čas zvrátil sa — Hľa, ponad bôľ i ples
toť starec kýsi padá v hrobu lože...
zapadol — hej, to jeho pohrab dnes...
Odbilo dvanásť. Hviezda na blankyte
plá väčšmi, vetor v chorál mení hlas,
a ponad sňažné strechy — nevidíte? —
jak majestátne šumí nový čas!

Hľa, tu je — junoš, jaký krásny, čulý,
krv vrelá, vzlietol razom z ňáder čias —
Len pozrieť naň —: už smútky pominuly,
krahnúca túžba zvrela, kypí zas,
hasnúce ideály znovu vzplály,
nádeje mrúce začly oživať,
ramená ďalšej tarchy zažiadaly, —
oblieka Musa smaragdový šat.

No zdravstvuj, junoš! Vítame ťa vrelo,
tu ruka naša, ty nám svoju daj;
poď s nami, a my s tebou — v pochod smelo,
ten poslavší ťa Boh nám pomáhaj!
Vieš ozaj pekne vravieť; tvoje sľuby
sú vzácne, ale — odpusť, nepreklň —
poznámku jednu máme, braček ľúby:
len málo sľúb a radšej mnoho splň...

Ó, poesio sylvestrovej noci!
kto náležite teba opíše?
Nik neodolá tvojmu kúzlu, moci,
ty v hĺbku strháš, chváceš do výše,
ty meníš srdce ľudské v organ dómu,
z registrov jehož vzlieta k výšinám:
stesk, elegia, hymna vrelá k tomu,
»de profundis«, i prosieb vrúcich plam...

Martin Sládkovičov.

Slovenský jazyk, živá starina.

Z grammatiky.

1.

Sobolevského dôkaz o ą, ę. Na počiatku slovanského jazykozpytu ani sa nevedelo, ako treba čítať ѫ a ѧ (ą, ę) starých rukopisov. Dobrovský čítal prvú literu ako *u*, druhú ako *ja*, a Kopitar klátil sa ešte i roku 1836 (Glagolita Clozianus), ѫ bolo mu podľa slovinského = ô, ѧ = e, hoci Vostokov (Разсужденіе о славенскомъ языкѣ) už roku 1820 vykladal, že sú to nosové hlásky. I Šafárik už roku 1830 písal z Nového Sadu Kollárovi: „Vám to bude do smíchu, pravímli Vám, že naši bradatí otcové v Scythii a Sarmatii právě tak mluvili gal*am*b... místo hol*u*b..., jako nyní vousatí Maďarové.“ [1]) Nosové hlásky *ą*, *ę* v staro-slovanskom (cirkevno-slovanskom) jazyku jasne dokázal Miklosich (prvý raz roku 1852), menovite ukázaním, ako transskribovaly sa grécke slová v cirkevno-slovanskom jazyku a cirkevno-slovanské v gréckom (δεκέμβριος — декѧбрь, λόγγινος — лѫгинъ, a naopak Свѧтоплъкъ — Σφεντοπληκτος. Lenže Miklosich učil, že zo slovanských jazykov len juho-slovanské a poľský maly nosovky, v ostatných že ich nebolo nikdy. Pozdejšie opravilo sa i toto učenie, lebo vyšlo na javo, že všetky slovanské jazyky maly *ą*, *ę*. Dnes je už ustálená vec, že sú to praslovanské hlásky.

V češtine i slovenčine, v ruštine, srbsko-horvatštine a lužickej srbštine z *ą* zostalo *u*; z *ę* v slovenčine máme hlavne *a* s predidúcou mäkkou spoluhláskou, po perných spoluhláskach *ä*. Poneváč ѫ je nasalované *o*, preto transskripcia jeho s *ą* (podľa poľského spôsobu) nie je celkom primeraná. Svedectvo o nosovkách v češtine zachovalo sa v latinskom V*en*ceslaus, ktoré mohlo povstať len transskripciou českého V*ę*ceslav; Gebauer vidí svedectvo nosovky i v mene rieky Ch*ú*b, znejúcom po nemecky i dnes K*am*b, v starých písmach Champ, Chambe. Meno nášho Svätopluka v súvekých písmach nikdy neprichodí bez nosovky, čoho nebolo by, keby v Nitre a na Velehrade meno jeho nie s tým zvukom boli vyslovovali. Z roku 879 zachovalo sa Zuv*en*tapu, z roku 880 Sf*en*topulcho, okrem ktorých Miklosich [2]) ešte uvádza Zv*en*topolcum, Zuu*en*tibald, S*an*tpulc, a v životopise Klimenta je Σφεντόπληκτος. Pritom na území, kde Slováci v IX. století temer celkom tak bývali, ako dnes, i v niekoľkých miestnych menách zachovala sa nosovka *ą*. V Prešporskej stolici St*u*pavu (staro-slovansky bolo стѫпати st*ą*pati, dnes hovoríme st*ú*pať) Nemci ešte vždy volajú St*am*pfen, Maďari St*om*fa; neďaleko Trnavy D*u*bové (d*u*b staro-slovansky dąbъ) po maďarsky je podnes D*om*bó, Kr*u*pá je Kor*om*pa, v latinskej listine soborského opátstva z roku 1113 Cr*um*ba, v tejže listine [3]) terajšia Dlhá v Nitrianskej

[1]) K. Jireček, P. J. Šafařík mezi Jihoslovany, str. (odtisk) 85.
[2]) Vergleichende Grammatik I, 1879, str. 33.
[3]) Facsimile u L. Fejérpatakyho, Kálmán király oklevelei, Bpest 1892.

stolici pri Váhu zovie sa *Zum*boe a až do XVI. storočia písavala sa *Com*baj.

V svojich Лекціяхъ по исторіи русскаго языка (prvé vydanie 1888, druhé 1891) prof. A. I. Sobolevský dokazoval, že v XI. storočí ruský jazyk už nemal nosových zvukov, ale prvej, keď začaly sa potyky ruských Slovanov so škandinávskymi Variagmi, v ich jazyku nosovky *ą*, *ę* ešte boly. „Keby v drevno-ruskom jazyku, keď začaly sa potyky Rusov so Škandinávmi, nebolo nosových hlások, my mali by sme nie варягъ (z Varęg), lež варенгъ". Toto potvrdzuje sa i svedectvom ruského mena Maďarov. „Meno угре (nom. jedn. č. угринъ) mohlo zjaviť sa v ruskom jazyku približne na počiatku IX. storočia, keď ruskí Slovania po prvý raz stretli sa s Maďarmi; iste, vtedy v ruskom jazyku ešte jestvoval nosový zvuk a slovo ugre znelo *ągre*." To jest, keby ruskí Slovania tej doby neboli mali nosoviek, boli by prejali mená týchto národov v znení ich domášnom Var*eng* a *Ung*r a tak znely by tie mená v ruskom jazyku i dnes. Ale neznejú tak. A výkladu na to nieto iného, ako že cudzie *eng*, *ung*- ruský jazyk zmenil v nosovky *ęg*, *ąg*, a tieto potom v svojom čase (keď prestaly nosovky) prešly v zodpovedajúce zvuky.

Sobolevský hlboko oráva na poli slovanského jazykozpytu. Dostalo sa zvláštneho uznania i tomuto jeho dôkazu o *ą*, *ę* v ruštine, je prejímaný i do učebníkov. V svojej Historickej mluvnici jazyka českého (I, str. 44) Gebauer uvádza ho ku dvom dôvodom za tretí, na dokázanie toho, že nosovky boly vo všetkých jazykoch slovanských. Neuznal ho len Jagić. Napísal [1]), že v príklade Sobolevského vidí dôkaz len toho, „že ruský jazyk, následkom svojej čujnosti, vlastnej každému jazyku v ranné epochy jeho, nemohol zniesť grúpp *ing*, *ung*, a zamenil ich po svojom," — to jest neprijímal ho za dôkaz o jestvovaní nosoviek. No taký blízki Jagića, ako dr. Oblak [2]) a dr. Vondrák [3]), pripojili sa k Sobolevskému.

Roku 1894, z príležitosti rozpravy prof. I. P. Fileviča *Uhorská Rus a spojené s ňou otázky* (Varšava, 1894), na základe hojných jazykových dát Sobolevský robil vývod, že prvé osady Rusov na uhorskej strane Karpat nie sú staršie od XII. storočia. „Rusi, pohnuvší sa v terajšiu Uhorskú Rus, zaujali tu miesta bulharských osád. Bulhari, tak sa zdá, nezanechali nepochybných stôp v uhro-ruských nárečiach, ale Maďari zachránili niekoľko uhro-ruských miestnych mien v bulharskej forme. Také sú: *Mun*káč (po rusky Mukačev), *Ung*vár (po rusky Užgorod), *Ung* (po rusky Ug alebo Už, rieka). Srovnaj zachránivšie sa u Rumunov bulharské miestne mená Sedmohradska: D*um*brava, L*un*ka, M*un*dra . . ." [4])

Iste verná pravda. Ale prof. Sobolevský nezbadal, že *konštatovaním tohoto vyvrátil svoj dôkaz o nosových zvukoch v ruskom jazyku.*

[1]) Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка. Санктпетербургъ, 1889, na str. 25.

[2]) Archiv für slav. Philologie XIV, str. 433.

[3]) Altkirchenslavische Grammatik, Berlin, 1900, str. 374.

[4]) Живая Старина 1894, III и IV, str. 526.

Alebo jedno, alebo druhé. Jedno s druhým to nemôže obstáť; jedno vytvára sa druhým. „Keby v drevno-ruskom jazyku — hovoril v svojich *Lekciach* — keď začaly sa potyky Rusov so Škandinávci, nebolo nosových hlások, my mali by sme nie варягъ (z Varęg), lež варенгъ," to jest keby ruskí Slovania tej doby neboli mali nosoviek, boli by prejali mená i týchto Škandinávcov, i Maďarov v znení ich domášnom a tie mená tak znely by v ruskom jazyku i dnes. Rusi prišli na túto stranu Karpat povedzme v XII. století. Vtedy v ich jazyku už nebolo nosoviek *ą*, *ę*; preto mená *Munkáč*, *Ung* boli by si osvojili v tomto znení, tak, ako ich tu našli, a tak boly by znely tie mená v uhro-ruskom jazyku i dnes. Ale naši Rusi podkarpatskí hovoria Mukačev, *Ug*, *Už*, to jest „ruský jazyk nemohol zniesť grúpp *unk-*, *ung*, a zamenil ich po svojom." Sobolevského uznávaný dôkaz o *ą*, *ę* neobstojí. (Pravda, z toho nenasleduje, že v ruskom jazyku pred XI. storočím nebolo nosových zvukov.)

Jozef Škultéty.

BESEDA.

Professor Hattala a spisovná slovenčina.

I.

Bez mála za päťdesiat rokov bol medzi nami a Čechmi pokoj pre spisovnú reč. Udalosťami roku 1848, keď prišlo potýkať sa s nepriateľmi, medzi bratmi vyrovnalo sa všeličo z toho, čo bolo povstalo hádkami o literu; najvážnejší českí ľudia nám hovorievali: „my rozumieme vás, vy rozumiete nás — sme bratia," a bolo všetko dobre. Aspoň nám, ktorí zhrešili sme v tej veci len toľko, že verne stojíme pri tom, čo zanechali nám otcovia, mužovia vysokej úcty hodní, — dali pokoj, áno bratsky nám pomáhavali. Len v najnovšom čase zjavili sa na ich strane ľudia, akosi inak rozumejúci česko-slovenským pomerom, a priviedli vec k tomu, že dnes v Čechách proti nám všetko je popúdené.

Prof. Martin Hattala, i na pensii žijúci v Prahe, mal v novembri 80 rokov, a z tej príležitosti v „Našej Dobe" dostalo sa mu príkreho odsúdenia. Nespravedlivý súd mal i takú stránku, pre ktorú Slováci sú povinní brániť Hattalu; v Slov. Pohľadoch ozval som sa tedy ja. Nakoľko Hattala bol trhaný pre svoju účasť pri ustáľovaní spisovného jazyka slovenského a výslovne vytýkalo sa mu v N. Dobe ešte i to, že v svojej Grammatike menuje slovenčinu *lingua* (jazyk), upozorňoval som pisateľa, dr. Jána Jakubca, na ťažké politické položenie Slovákov, ktorí proti Maďarom i pochop *národ* musia si brániť tvrdým bojom, ktorých už i krajinský zákon núti uznať, že sú len národnosť, nie národ, oni jednako že všemožne bránia sa tomu, vediac, že s menom národa berú im i právo na jestvovanie. Ticho, ale povedal som mu, že tu Čechom, ktorým zá-

leží na Slovákoch, neprichodí pichať v titule slovenskej knihy do slova *jazyk* s takou tendenciou, ako to on robí. Ale pán Jakubec tomu neporozumel. On je pod strechou, kde neprší, hovorí teda bez citu a porozumenia o tých, ktorí stoja na daždi. Pán Jakubec napísal, že na pražskú universitu za professora Hattala dostal sa „nejtěžším nedopatřením" Šafárikovým a svojím „štěstím"; proti tomu ja povedal som, že dostal sa ta, poneváč ho potrebovali, poneváč pre katedru slovanského jazykozpytu nemali domáceho uspôsobeného človeka. Tvrdenie o Šafárikovom „nejtěžším nedopatření" a Hattalovom „štěstí" bolo osou, okolo ktorej krútil sa Jakubcov príkry súd, pritom všetkom moju odvetu na toto tvrdenie on pominul mlčaním a chce i mňa bif, i prof. Hattalu poznove súdiť len pre slovenčinu. Ja že vstúpil som „do svého očarovaného kola — spisovné slovenštiny" a odtiaľ dorážam na neho.

Ja odôvodneno napísal som, že darmo strpčujú život ešte i 80-ročnému Hattalovi, lebo akokoľvek veľké boly služby, preukázané slovenčine jeho mluvnicami, vec samostatnej slovenskej literatúry vtedy už bola by sa rozvíjala ďalej i bez toho, bez Hattalovho znamenitého prispenia; o „kolísavých pokusoch" po Hodžovom *Epigene* a *Větíne* že už nemôže byť ani reči. Na to pán Jakubec odpovedá, že „před Kolumbem jezdili také do Ameriky, a přece objevení Ameriky přičítáme za zásluhu Kolumbovi. Hattala byl milý bernolákovcům, že byl katolický kněz, byl milý štúrovcům, že si bral střední slovenštinu za základ; a šli za ním." Nuž príkladom o Kolumbovi a Amerike len potvrdil, aké krivé pochopy má o veci. Národy, ktoré po Kolumbovi vrhly sa na Ameriku, do Kolumba nevedely o nej ničoho; naproti tomu Slováci už pred *Grammaticou linguae slovenicae* vedeli písať po slovensky i etymologickým pravopisom. Keby pán Jakubec nestrielal len z *Dejín* Vlčkových, ale bol si otvoril Hodžov *Větín o slovenčině*, tam bol by našiel takýto jazyk a pravopis: „Čo sa už samého pravopisu týka [1]), stojím na tom, čo som vyššej povedal, že pred súdom slavianskej filologickej kritiky naskrze neobstojí. Škoda, že niekedy .ernolák, ten znatel europejských rečí a slavianskych nárečí výborný, od jedinopravého základu slavianskej pravopísemnosti práve vo Slovenčině odstúpil!" (Str. 172.) Pán Jakubec nech sa dobre prizre aspoň týmto dvom vetám. On brojí proti Hattalovi pre *lingua* (slovenica) jeho latinsky písanej mluvnice: ale i to bolo už prvej. Štúr mal „Nauku *reči* slovenskej". Nie je tu *reč* = Hattalova *lingua?*

Hattala „byl milý bernolákovcům, že byl katolický kněz." V takom smysle o bernolákovcoch z tej doby nemožno hovoriť. Bernolákovci, nakoľko ich ešte bolo, vtedy už chceli mať slovenčinu úplnú — strednú slovenčinu, nie jej krajné, západné nárečie. Keď zjavil sa Hattala, z činných národovcov slovenských mohol byť ešte bernolákovcom Hamuljak; ale Hamuljak bol celý muž, prináležal k najkrajším zjavom slovenského znovuzrodenia: Hamuljakovi, vzácnemu priateľovi a pomocníkovi Šafárika (z Nového Sadu) a Kollára (z 20.

[1]) Bernolákovho a Štúrovho.

a 30-tych rokov — nie zo 40-tych), Hattala nie preto bol milý, že bol katolíckym kňazom.

Neraz i to, čo je dobre napísané, pokazí sa tendenčným alebo inak zlým výkladom. Tak i tu. Výrok svoj, v ktorom to spomína i Ameriku a Kolumba, pán Jakubec zakladá na týchto slovách Vlčkových Dejín: „Pohlad na literatúru našu od 1844 do 1848 je po jednej strane dosť neutešený: bola nekonečnými škriepkami roztrhaná, rečou na troje (časť českú, bernolákovskú, štúrovskú) rozčesnutá, desatorakým pravopisom pomútená.“ (Str. 86.) Slová „desatoraký pravopis“ tu netýkajú sa len samej slovenčiny. Jaroslav Vlček, keď prišiel na vypočitovanie tých pravopisov, na prvom mieste uviedol Palkoviča (prešporského) a Kollára, ktorých pravopisy boly predsa biedou českej literatúry. V tých rokoch nie cele jednaké písanie Slovákov, zaujímajúcich sa za slovenčinu, pochodilo z fonetického pravopisu; ale hlavný prúd, sjednocujúcí bočné toky, predstavovali Štúrovci, a u nich — ako už predošle povedal som p. Jakubcovi — po *Epigene* (1847) a *Větíne* (1848) viac nebolo „kolísavých pokusů“. Podržanie svojho výroku o „kolísavých pokusech“ pán Jakubec odôvodňuje Vlčkovými slovami s 86. strany Dejín, odkazujúc na strany za touto nasledujúce. Nuž tam, o tri strany ďalej, stav spisovnej slovenčiny po vydaní Hodžovho Větína je takto charakterisovaný: *„pekný, jednotný jazyk prijal pekný, jednotný kroj; zdanlivá nejednota formy prestala.“* Tými slovami zakľučuje sa opis rokov 1844—1848.

II.

Predošle dokazoval som i listom Hattalovým, písaným roku 1849 úprimnému priateľovi, dr. Andrejovi Radlinskému, že Hattala nebol vlastne za spisovnú slovenčinu a — jako sám povedal — pridal sa k nej len *„behom neobyčajných udalostí politických premožený.“* Odpoveď pána Jakubcova tónom svojím je najkategoričnejšia v tomto punkte, hoc nepovedal ani slova, ktoré by obstálo. Na moju obranu chce udrieť pečať konfúsnosti, a o prof. Hattalovi vraví, že „hrál již tehdy svou literární politiku“. Moja obrana pánu Jakubcovi je konfúsna preto, že spomínal som zásluhy prof. Hattalu o slovenčinu a pritom tvrdil som, že zato už i bez jeho výtečného prispenia boli by sme mali spisovný jazyk slovenský. Vypísaním Hattalových slov o tom, ako pristúpil k slovenčine behom neobyčajných politických udalostí premožený, ja myslel som objasniť vec. Mladý Hattala, ako dobrý Slovák, keď porozumel behu politických udalostí a videl, že v národe je všetko za slovenčinu, pridal sa tiež k nej, napriek svojmu inakšiemu presvedčeniu. Otázky jazyka, pravopisu tak bývajú riešené všade, v každom národe; kto nepripojuje sa k tomu, za čo rozhodla sa veľká väčšina, je — v najlepšom páde — čudák. Pán Jakubec falošne deklamuje: „Tedy ne vlastní přesvědčení rozhoduje, nýbrž veřejné mínění...“ To mal pred očima iný spor, s týmto nie totožný. „Hattala hrál již tehdy svou literární politiku. Na jedné straně autority, jako Šafařík, Palacký, Kollár bojují pro společnou řeč spisovnou, na druhé šířící

se veřejné mínění na Slovensku je pro samostatnou slovenskou řeč spisovnou. Dobře tedy psát ve smyslu veřejného smýšlení a vzhledem k autoritám zajistit se prázdnou podmínkou.[1]) Takéto dôkazy pána Jakubcove ostávajú len neprimeraným, zbytočným patosom. Kaplán, skrytý v hontianskom Bzovíku[2]), potreboval obzerať sa na Palackého alebo hoc na Šafárika v Prahe! Pritom i slová samého Šafárika, citované z pražských *Hlasov* v liste Radlinskému, nemohly posmeľovať Hattalu napísať takú mluvnicu, aká bola jeho prvá? Na obranu Hattalovho napadnutého presvedčenia môžeme jednako vziať príklad hoc s takého ďalekého poľa, ako je vojna. Neraz — najmä staršie dejiny národov vedia o takých pádoch — jeden alebo druhý z prednejších synov národa osvedčoval sa proti vojne, usiloval sa zamedziť ju; ale keď nemohol a vojna vypukla, vtedy on v nej vyznačil sa nad všetkých ostatných... Jakubec darmo hovorí, že mnou vytlačeným listom potvrdzuje sa ním napísaná charakteristika prof. Hattalu, alebo že „kameny, kterými na jeho obranu házeno" do neho (Jakubca), „dopadají na hlavu" Hattalovu.

Slováci sú vďační Hattalovi, že už roku 1864 mohli mať mluvnicu,[3]) akých vtedy ešte málo bolo v Slovanstve. No nerozumie veci, kto vraví, že Slováci išli za Hattalom. Roku 1847 literárny spolok „Tatrín" uzavrel revíziu spisovného jazyka; vtedy zjavil sa Martin Hattala a bol vyvolený do výboru, ktorý mal posúdiť učenie Hodžovho Epigena o slovenskom jazyku; — ale to všetko iste tak bolo by sa stalo i bez Hattalu. O štyri roky (1851) bola porada v Prešporku. Možná vec, preto v Prešporku, že už tam býval Hattala. Ale mena jeho niet ani pod uzavretím porady, ani (dosť čudno!) na mluvnici, ktorú z uzavretia porady on vypracoval. To jest vec mali v rukách dôverníci národní; za nimi sa išlo; tí viedli. Práve tak, ako pozdejšie, o dvanásť rokov, Matica Slovenská vzala to do rúk — ona starala sa o slovenský jazyk a vydala Hattalovu mluvnicu. No tým všetkým Hattalova zásluha neumenšuje sa: z toho vidno len, že bola sriadenosť. Taktiež neumenšuje sa Hattalova zásluha ani len tým, že u nás v mnohom vlastne nikto nepísal tak, ako on učil. To je povaha vývinu. Najmä pri našich nepriaznivých pomeroch ako by bolo možné priame postupovanie k cieľu? Nepáčilo sa ani Matici Slovenskej, že Hattala robil príliš veľké ústupky českému jazyku — roku 1864 väčšie než roku 1851; ale najmä roku 1864 vec bola pochopiteľná. A Slováci, ktorým tak často najlepší synovia obrábajú nie domácu rolu, ako nemajú byť vďační Hattalovi, pracovavšiemu na slovenskej najdôležitejšej veci ešte i po svojom odtrhnutí sa od Slovenska? On systematisoval to, čo pred ním ustálilo sa v spisovnej slovenčine, — organisoval. No keby Jakubec lepšie rozumel slovenským veciam, pre spisovný jazyk

[1]) Vzťahuje sa toto v predmluve latinsky písanej Hattalovej mluvnice na slová, že je písaná s podmienkou, jestli vskutku zmarila by sa nádeja na dobročinné literárne spojenie s Čechmi.

[2]) Tam bola písaná Grammatica linguae slovenicae.

[3]) Mluvnica jazyka slovenského. Složil Martin Hattala. Pešť, 1864.

slovenský hnevať sa neprichodilo by mu ani na predchodcov Hattalových, ani na Hattalu, ale na — Maticu Slovenskú. Auktoritou Matice Slovenskej premohly sa i posledné účinky biedy, ktorú v päťdesiatych rokoch narobila nám Viedeň; auktoritou Matice Slovenskej udusily sa i všelijaké maďaronské pokusy, namerené k literárnemu roztrhaniu Slovákov. Všetko sa sjednotilo, ujednostajnilo. Keď po roku 1867 peštianska vláda začala vydávať i pre Slovákov svoje školské knižky, krajinské zákony a p., už bola prinútená prijať jazyk Matice Slovenskej. Mútiť, trhať vtedy už nebolo možno.[1])

III.

My verne ideme za Bernolákom, Palkovičom, Hollým, Štúrom, Hurbanom, Hodžom, — za tými, bez ktorých dnes, možná vec, už by ani nebolo slovenskej otázky. O Šafárikovi a Kollárovi Sládkovič povedal ešte 1846, po vydaní pražských *Hlasov:*

Otcovia drahí! nehnevajte sa
na deje vlastného ducha;
vy vodu liali na tie kolesá,
vám hnutie toto prislúcha...

Ako smýšľal Šafárik, kým žil v Novom Sade a nebol prinútený utiahnuť sa do Prahy, dostatočne známe z jeho listov Kollárovi písavaných, i z jeho dejepisu slovanských jazykov a literatúr. Kollár svoj najkrajší vek prežil v odboji proti spisovnej češtine, a sotva ublížil mu veľmi a iste dobre znal jeho prchkú povahu, kto prvý povedal, že v štyridsiatych rokoch Kollárovo brojenie proti slovenčine bolo hlavne z hnevu, že po jeho článku v *Hronke* 1836 Slováci postavili sa proti nemu. Štúrovci odhodlali sa k odstúpeniu od literárnej jednoty s bratmi Čechmi len po všestrannom uvážení všetkých okolností, po ťažkom vnútornom boji. Vôbec dnes mladší u Čechov, v pomeroch zabezpečených, nemajú ani poňatia o tom, aký bol život tých Slovákov; i písanie ich, týchto chytrých riešiteľov osudu Slovenska, v srovnaní s písaním Štúrovcov je len sport, v lepšom páde chlieb, karriéra. Ale zato pán Jakubec povie, že spisovná slovenčina bola dielom „nezdravého verejného mínění".

Ako ja hľadím na vec, mne je len milé, keď slovanskí bratia dokazujú mi svoju blízkosť, svoju jednotu so mnou. Či to robia na základe môjho jazyka, nárečia, alebo, jestli tak lúbo, podnárečia — to mi je všetko jedno, len aby chceli čím dôraznejšie reklamovať si môj slovenský národ. Ja tým väčšmi cítim svoju priviazanosť k Slovanstvu, ktoré nedá ma Maďarom, ani ich pánom, Nemcom. Ale keď Jakubcovci tak bez citu a svysoka hovoria o najčistejších námahách najlepších Slovákov, vtedy i vo mne zobudí sa iný cit a hotový som spýtať sa: akým právom? Akým právom hovoríte tak s nami? Veď to nemá ani odôvodnenia nijakého.

Pri zakladaní literatúry „rozhodujú — ako i nedávno napísal

[1]) Slovenské Pohľady 1897, str. 629.

prof. Jagić, keď práve bola reč o pomere češtiny a slovenčiny — nie stupne jazykovej príbuznosti, lež moc (Machtverhältnisse), politické a náboženské pomery a vzájomná príťažlivosť alebo odcudzenosť.“ [1]) Slová tieto vysvetlia nám všetko. Pre moc, t. j. štátnu, u nás nie sú možné české školy, nasledovne ani spisovný český jazyk. S tou mocou súvisia naše dobre známe politické pomery; pomery náboženské medzi nami a Čechmi sú také, že v tejto veci by nič nevadily, ale ani nepomôžu nič. Srbi v svojej pravoslávnej viere a v písme s ňou súvisiacom majú také spojivo, že i roztrhaní do viac inorečových štátov môžu mať jednu literatúru. My márne máme taký jazyk, ktorý mohol by byť základom spoločnej literatúry, keď roztrieska sa všetko na iných pomeroch. Ján Pr. Koubek, professor českej reči a literatúry na pražskej universite, hneď roku 1850 prejavil takúto pochybnosť: „Musíme se vyznati, že nejsme zcela prosti jakési pochybnosti a bázně zhledem dalšího se udržení a vyvinování té naší staroslavné, *avšak dvojnásobně liché a kusé jednoty* Slovanů uherských s Čechy (dvojnásobně liché proto, poněvadž se toliko v literatuře a za druhé v literatuře jenom evangelických Slovanů uherských dosud jevila)... Dejžiž to nebeský dárce budoucnosti naší, abychom v této věci byli na omylu, ale musiliby se státi veliké divy v Tatrách, ba i v Čechách... aby v této novočasné tvárnosti nedávno utvořených v oboru politickém okolností a poměrů naše obapolná dávná jednota *ve své nevelké a toliko literární* platnosti udržena a zachována býti mohla.“ [2])

Bola už zmienka o Matici Slovenskej. Myslí si niekto, že by v takom kritickom čase, koncom šesťdesiatych rokov, Matica naša s češtinou bola mohla tak zvíťaziť, ako zvíťazila so slovenčinou? Ja pochybujem. Popri českej, ktorej boli by sa pridŕžali najlepší Slováci, boli by nám pozakladali krajové literatúry, a keby k tomu už vtedy bola povstala Česká akademie císaře Františka Josefa, tá i vtedy bola by sa rozprestierala len na zeme koruny českej, ako rozprestiera sa ona dnes, nás Slovákov boli by vytvorili z nej práve tak, ako sme vytvorení i dnes, a boli by sme zostali ako stroskotaním svojej lode na pustý breh vyhodený človek. Na nás desne boly by sa dokázaly Jagićove machtverhältnisse.

Rusko je veliký, mocný štát, o jeho priazeň uchádzajú sa susedia, a predsa nemá tých prostriedkov, aby v Haliči, u národa ruského, mohlo zachrániť ruský literárny jazyk, taký, aký ho ono má. Nič nepomáha ani jednota viery a toho spojujúceho písma, cyrillice; tu na zmar vychodí i to, čo u Srbov ešte dokazuje sa. Nepomáha ani svetová sláva ruskej literatúry. Nepomáha to všetko, keď škodiť Rusku a ruskému jazyku nepriateľ má ešte ďaleko väčší záujem, nežli škodiť ostatnému Slovanstvu. Čo v tejto veci Halič predstavuje, N. J. Danilevský v svojom diele *Rossia i Jevropa* tým dokazuje, že duchovná jednota Slovanstva bez jednoty politickej nemá praktickej ceny. „Pri všetkej jednote jazyka — hovorí — či

[1]) Archiv für slav. Philologie XIX, 277.
[2]) Slovan 1850, str. 291.

jest opravdovej jednoty medzi Ruskom a Haličou? Áno, či i samému jazyku v Haliči nehrozí neprestajné nebezpečenstvo“ menovite „v rozličnom kazení, uvádzanom do neho alebo podporovanom vládou?...“ [1])

Hore vyššie obišiel som poslednú z Jagićových podmienok: vzájomnú príťažlivosť a odcudzenosť. I tu len toľko o nej, že výsledok takého dvíhania otázky spisovného jazyka medzi Čechmi a Slovákmi, aké deje sa od roku 1896, nemôže byť dobrý. V Čechách bude z toho len ochladnutie oproti Slovákom a u nás nasledovne o jednu biedu viacej.

III.

O srovnávacom jazykozpyte bolo povedano (Delbrück), že Bopp *vydobyl*, Schleicher *organisoval*. Nedopustím sa toho — najmenej rečeno — nevkusu, aby som primeriaval Hodžu, teologa, farára, jazykovým trudom oddávavšieho sa len z potreby národnej, pritom Slováka, živšieho v obmedzených pomeroch a temer neprestajne strhávaného politickými nepokojmi a búrkami, — aby som primeriaval Hodžu Boppovi, ktorý na bezpečnej berlínskej professorskej katedre žil svojmu špeciálnemu štúdiu; ani nemyslím tu na pomer, v akom na poli srovnávacieho jazykozpytu Schleicher stál ku Boppovi: ale také *vydobytie* a s druhej také *organisovanie* bolo i u nás. Hodža so svojimi predchodcami Bernolákom a Štúrom vydobyl, Hattala potom organisoval. Predstavovať Hattalu ako takého, bez ktorého nebolo by bývalo spisovnej slovenčiny, znamená strhávať na hlavu 80-ročného starca tam, kde žije, ešte väčšiu nepriazeň [2]).

Jozef Škultéty.

---

[1]) Štvrtého vydania str. 469.

[2]) Keď Jakubec robil z toho veľkú historiu, že Hattala v svojej latinsky písanej mluvnici nazval slovenčinu jazykom (lingua), ja podotkol som o pomere češtiny a slovenčiny, že tu termíny *jazyk* a *nárečie* v slovanskom jazykozpyte temer sa nerozlišujú. V svojej odpovedi p. Jakubec cituje moju vetu (ale s vynechaním slova *temer!*) a vykladá mi, čo je jazyk a čo nárečie. Nuž v poslednom čase nikto nepísal toľko o pomere medzi slovanskými jazykami, ako Jagić; má i zvláštny článok *Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen* (pod hlavným názvom: *Einige Streitfragen*) a v tomto, práve kde hovorí o pomere slovenčiny k češtine, o pomere polabštiny a kašubštiny k poľštine, povie takto: „Allen diesen *Sprachen oder Dialecten, wie man sie schon nennen will*...“ (Archiv f. sl. Ph. XX, str. 41.) A podobným spôsobom, nerozlišujúc prísne tých dvoch termínov, vyslovuje sa Jagić v tomto smysle často. — Toho, čo J. hovorí o J. Vlčkovi z roku 1890 a o J. Vlčkovi z r. 1902, nechcem sa týkať; ale keď raz príde do reči otázka táto, začínajúca sa ešte od Šafárika, rieši sa ona ísteže nie k ujme našej. — Nerozumiem, prečo bolo treba vykladať, aký bol spor o české rukopisy, keď ja spomenul som len *stránky* sporu, bez ohľadu na povahu jeho,

Literatúra a umenie.

Odveta na recensiu o III. sväzku „Tovaryšstva“ Osvaldovho.

Slov. Pohľady 1901, č. 12, str. 736—740.

Prv než by som odpovedal na to, čo týka sa mňa, musím označiť nie tak moje stanovisko, ako radnej môj zvyk.

Dobre ja viem, že my dilettanti a laici nemáme miesta medzi odborníkmi, ale sbierať a podávať materiál odborníkom, aby ho oni spracovali, to my vonkovani a ďalekí od miest dedinčani nielen smieme, ale to je naša povinnosť, a to odborníci od nás i žiadajú, a právo majú žiadať. Lebo aby odborník jeden kraj preskúmal či geologicky, botanicky a faunisticky, či archäologicky, antropologicky a Pán Boh vie v ktorých ešte smeroch, a aby nasbieraný materiál potom odborne i sám spracoval: na to ľudský vek nedostačuje, ani ľudské sily to nezmôžu. Keďby on aj urobil výlet alebo niekoľko výletov na patričné miesto, sbiera to, čo v tom čase a na tom mieste dá sa najsť; ale čo dalo by sa tam najsť o týždeň, alebo čo dalo by sa odkryť o 50 metrov na pravo, na ľavo: toho on nezachytí. Kdežto dilettant, na mieste stále bývajúci a idúci často len za svojím povolaním, za roky a roky, od jari do jasene, ba i v zime, materiálu môže nasbierať 10—20-krát viac, a hotový materiál môže potom odborník pohodlne v svojom laboratoriume, pri svojej knižnici a iných nezbytných pomôckach spracovať. Spojenými silami! To, čo od odborníka, zväčša professora a mešťana, nemožno žiadať, toho od neho nežiadajme; a podobne nežiadajme od dedinčana to, čo on preukázať nevládze. Preto ja od prvého počiatku svojich výskumov ponúkal a oddával som svoj materiál, či botanický a geologický, či archäologický a folkloristický odborníkom bez všetkej reservácie. To bol potom jeho majetok. Na mnohých svedkov mohol by som sa odvolať. A až vtedy dal som sa sám do svojho materiálu, keď som odborníka nemohol najsť.

Toto je teda moje pokračovanie, lebo ja som si veľmi dobre povedomý svojich nedostatkov, a ktorí ma bližšie poznajú, ti mi o tom svedectvo vydajú, lebo mi neraz chúlostivosť vytýkajú, vidiac, že iní ozdobujú sa mojím pierim. Ja veľmi, veľmi dobre viem, ako veľa treba, aby kto odborníkom bol. Preto ja si odborníkov vysoko ctím, a preto v prítomnom prípade nezavadil som ani o archäologa, ani o historika, ani o linguistu, ani vo všeobecnosti o archäologiu. Moje články v „Tovaryšstve“ nie sú ničím iným, než skrovným materiálom, pravda, nie celkom sucho podaným.

Preto nie málo a nie milo dotkly sa ma slová p. redaktora: „Cieľ jeho (Kmeťových) prác, podávaných v Osvaldovom veľkom zborníku, náležite možno vidieť až tu, v tomto opise sitnianskeho okolia.“ P. redaktor teda až teraz v III. sväzku jasne poznal moje tajné a nebezpečné, dávno a ostražite snované ciele proti archäologii, a dáva ich a svoj vynález verejnosti na vedomie apodiktickými slovami: „A Kmeť stavia sa proti tomuto učeniu,“ ktoré „dnes väčšina odborných učených, archäologov, historikov a jazykozpytcov

hlása, že zeme, v ktorých Slovania žili ešte spolu, pred svojím rozídením, sú na severe Karpat, od Visly na východ.“ — Aby som nemusel láskavých čitateľov unúvať, aby hľadali, kde v mojich článkoch zmienil som sa ja či o Visle či o podunajskom kraji: sám p. redaktor zápät za tým spomína akési „gruppovanie“, čo si sám vymyslel, a z čoho on insinuáciu odvodzuje.

Ja som sa terajšieho stanoviska vedy archäologickej o kolíske Slovanov nikde nedotknul, tým menej ho napadol.[1]) Quis ego?! — Na str. 130., že to práve požadovala námietka p. Šujanského, ktorý môj rukopis čítal, pripomenul som, ale i to len ako „*dávnu domnienku*“, že by totiž domnelý *nedostatok* honových názvov „Náklo“ u iných vetví slovanských „dokazoval tú dávnu domnienku, že naše Karpaty sú kolískou Slovanstva“; ani nie, že by „dokázal“, ale iba „dokazoval“. Ale uvádzam hneď, že som to vzal zo „Zlatej Prahy“ prostredníctvom „Slovenských Pohľadov“. Zato zaiste budeme veľmi povďační „Slovenským Pohľadom“ a aj iným časopisom, keď nie len o dávnom učení, ale aj čo „dnes hlása“ archäologia, budú nás poučovať, lež v inej forme, než tuto.

I stanovisko p. Dr. Niederleho ohľadom nákel na Slovensku mi je dobre známo, a mohol by som celý jeho list zo dňa 29/IX 1899 tu uviesť; ako zas poťažne môjho stanoviska uspokojil (alebo aspoň hľadel som uspokojiť) jeho, nutnosťou obrany v našich ne-

[1]) S pánom spisovateľom od decembra zamenili sme si už i listy, a predsa nerozumiem, prečo je táto odpoveď, a menovite prečo je takáto.

Sú dve teorie o kolíske Slovanov: jedna, že bola na južnej strane Karpat, na strednom a dolnom Dunaji, — druhá, že bola za Karpatmi, od Visly na východ. V smysle tejto druhej teorie, zo zakarpatskej svojej kolísky, praotčiny, Slovania rozchodili sa až v prvé stoletia po Kr. Kto teda na základe nákla dokazuje, že Slováci na svojom terajšom území, medzi Karpatmi a Dunajom, bývali už „za doby kamennej, neolitickej“, hoc ani slovom nedotýka sa otázky o praotčine Slovanov, tým samým tuho postavil sa za teoriu podunajskú. Ak je „nad slnce jasnejšie“, že Slováci tu bývali už za doby kamennej, tak je otázka zároveň i riešená, viac nikto sa neozve za teoriu o zakarpatskej otčine a v historii všeličo obráti sa čím hore, tým dolu. Aká insinuácia teda s mojej strany?! Kto povie: dva krát dva, predsa dáva mi právo dopovedať, že štyri.

Že by pán spisovateľ bol napadol nejaké stanovisko vedecké, nepovedal som ani slovom, tým menej mohol som mu to zazlievať. Veď ja hovoril som referujúcim spôsobom, neosvedčiac sa za nijaké stanovisko, ani za jednu z tých dvoch teorií o praotčine slovanskej. Áno mne boly a sú milé jeho dôkazy o nákli a nepáčilo sa mi len to, že robil z púheho mena jeho také ďaleké vývody.

Rozumie sa, len s počudovaním mohol som prijať i výklad o dilettantoch na počiatku odvety: — mojím referátom nebol vyzvaný. Ale dávam ho tlačiť. Dávam tlačiť všetko, i to, čo pán spisovateľ hovorí o strašnom urazení národa slovenského — totiž mnou. Moja snaha je, aby som bol dobrým Slovákom, preto dám sa pokarhať, jestli som sa previnil ako Slovák. *Redaktor.*

znesiteľných okolnostiach proti Volfom a iným podobným našim vrahom. List môj je v jeho rukách; ako zas iný jeho list (15/VI 1899) v mojich rukách, v ktorom dosvedčuje, že moje články „Sitno a čo s neho viedť", *čítal*. P. redaktor však musí si veľmi bezpečne a bezstarostne stáť nad povaleným Volfom (kroz Jagića a iných, čo by tiež osožilo, aby v najďalších kútoch Slovenska bolo rozhlásené kroz naše časopisy), že moju „ťažkú zbroj" považuje za zbytočnú. Ale ja myslím, že i to je jednou príčinou, prečo nás „bijú v politickom boji", že sa prichytro oddávame bezstarostnosti a lieni. Bolo by veru veľmi žiadúcne, aby „dnes také lživé učenie už nemohlo mať dlhého života"; lenže, bohužiaľ, tomu nenie tak. Celý učený svet vie, že na pr. Anonymus je lož, a predsa jeho život nekráti sa, ba mu ho predlžujú; veď mu i pomníky stavajú, lebo mu veria. Kúkoľa Hunfalvyho, Volfov a iných nepočetných neprajníkov my nikdy nevyplejeme, a čo by sme sa roztrhali!

Stanovisko p. Dr. Niederleho, poťažne nákel na Slovensku je skutočne to, čo uvádza p. redaktor, že totiž Slováci mohli tu najsť nákla, od predchádzajúcich národov opustené, a oni im len dali meno. Ale ani touto teoriou nechce nás p. Dr. Niederle zo sedla vyhodiť tak, ako to činí p. redaktor. Lebo archäolog, na slovo vzatý, necháva predsa nerozlúštené: *kedy, v ktorej dobe našiel Slovák tie nákla, a prečo pred Slovákmi nenašiel ich prv iný národ známy?* A prvý našiel ich predsa Slovák, ktorého poznáme nie zo starých temných prameňov, ale žije dosiaľ na tých istých „náklach", nie síce už na kotŕčkach nad vodou, lež na priestranných honoch, na krásnych nivách. A „našiel" istotne nie vtedy, keď už po nich nebolo ani stopy, lež kým ešte stály snáď neporušené. — P. Dr. Niederle a každý archäolog, nevynímajúc ani Volfa, zhrozil by sa tak „obrátiť vec", ako to suggeruje náš človek, ako čo by voľakto mohol vraj povedať, „že, áno, sú to nákolné stavby po Slovákoch, ale na pr. z VIII. storočia po Kr. (to jest, že Slováci ešte i v tej dobe tak primitívne žili)." Zhrozil by sa, lebo by sa musel sám seba poradiť, či by také niečo povedať bolo možné? P. redaktor istotne zabudnul, keď toto napísal, že dľa jeho vlastných slov pri terajšom stave „slovanskej vedy, slavistiky", takéto lživé historky a historické lže, alebo i vedecké žarty sú nemožné. Leda, ak to neplatí o tom, čo našinec „obráti!" Kde kto na širom svete vzal by na to dôkazy nepoviem z gréckych a rimanských prameňov, ale ani z nepriateľských germánskych? Ani jedni, ani druhí to nenapísali, lebo vôbec historická doba nezastihla Slovanov na náklach, jedine na takých, na akých aj my Slováci dosiaľ bývame. Ináč neboli by Európania pre vysvetlenie toho, čo Herodot 400 rokmi pred Kr. P. napísal o náklach, museli ísť na Malajské ostrovy, lebo by to boli mali tu.

Charakteristické je, čo p. redaktor hovorí, že taká ozaj ohavná potvárka slovenského národa „bola by pánu Kmeťovi nemilá, ale brániť sa mal by len málo možnosti." Teda druhému nikomu by to nebolo nemilé, len „pánu Kmeťovi?" Druhého by to ani nebolelo? — Tak píše p. redaktor, ako čo by proti *mojim* utŕhaniam slovenskému národu bol musel povstať na obranu! — A o tej „možnosti", keď si predchádzajúci odstavec prečíta, myslím, bude inak presvedčený. —

A ten „pán Kmeť“ v takom prípade nebránil by *seba*, ale svoj vrelomilovaný národ, a k obrane vyzýval a vyzýva i teraz všetkých. Škoda bolo vyzradiť vrahom, že by slovenský národ mohli akýmkoľvek nesmyslom uraziť, a že by ho snáď nikto nebránil. Škoda bolo Slovákovi vymyslieť na slovenský národ, a to v tomto čase, ešte jeden nový spôsob urážky! A po tretí raz škoda, že práve moje trudy, ktoré majú cele opačný cieľ, nenazdajky zavdaly k tomu príležitosť. Istotne je už i teraz p. redaktorovi nemilé, že to napísal; a keď by to skutočne z vrahov našich niekto povedal, hanobiac takto národ náš: „bolo by to pánu Škultétymu iste nemilé, ale brániť sa mal by len málo možnosti,“ t. j. nemohol by ospravedlniť sa, lebo on sám to dal vrahom do ruky. Hľa, čo plodí či prehnaný purismus, či prílišná snaha oslabiť chcieť dôvody predhistorické a chcieť vzbudiť proti vývodom mojim predpojatosť v čitateľovi.

P. redaktor z toho berie argumenty proti mne, že ja v jeho očiach priveľkú váhu kladiem na nákla, keďže predsa „my dosiaľ o nákli nevieme od samého mena nič viac.“ Zaiste dobre by bolo, keby sme mali z nasich nákel inventár bohatý, ktorý by bezsporne svedčil v náš prospech: vtedy by veru nebolo ťažko vysloviť mienku! — Nuž ale aj bez obšírnych a zaručených známostí ja nevidím príčiny, prečo by sme nemohli tvrdiť, že na tých náklach, trebárs v neolitickej dobe, žil Slovák, *keď pomenovanie je slovenské*. Aj tie kopanice musel prvý kopať Slovák, keď ich volá „Kopanicami“, a nie nejakým Ródungom. — Aby si snáď Slovák len púhy cudzorečový názov honu bol do slovenčiny preložiť mohol, bez toho, že by čo len zbytky z nákel bol videl stáť: bol by musel s pohanským národom cudzím spolu bývať, že by od neho bol názov honu počul (lebo ktože by mu ho bol povedal, sám ten nemý hon?); a tak dlho bol by musel s ním spolu bývať, až by sa jeho reč bol naučil; ale v tomto prípade, jestli je vôbec možný, bol by aspoň kde-tu zadržal cudzorečový názov, čo ako skomolený; na pr. náš okolitý ľud slovenský omáľa dosiaľ po Šváboch „Štangarígle“, „Kltipochy“, „Baranflósy“ a podobné netvory. Naopak, máme svedectvá, že Nemci, dostahovavší sa do slovanských zemí, podržali „Nakles“-y. (Ex hoc incidenti veľmi by som si prial mať honové názvy z našich handrbulských obcí.)

Ale dajme tomu, že by sme mali hojný materiál z našich nákel (čo pri osudnej nezaujatosti slovenskej intelligencie ku vedeckým prácam asi neskoro bude), podávajúci zaručené svedectvo, že nákla patrily Illyrom; alebo dopusťme, že by boly keltické, ako nákla švajčiarske: ich dávny, prinajmenej 400-ročný vek by sa tým nenarušil (ak ich vtedy „našiel“ Slovák?); a mysliacemu človeku ostane vždy záhadou, ako je to, že práve len u Slovanov zachovalo sa pomerne veľa mien honových po náklach, a o daktorých „Náklach“ je už aj zistené, že tam boly skutočné nákla. Musel predsa Slovan dlhé veky na nich bývať; a keď už ako „pokročilejší zanechal koly a staval si primeranejšie (teda civilisovanejšie — pozn. pôv.) žilište“: ešte dlho musel ich zbytky vídavať, lebo prirodzeným logickým postupom prv ani nemohol ich pomenovať náklami, až keď ich

opustil (alebo ak sa voľakomu tak lepšie páči: keď opustenč od predchádzajúceho národa „našiel“), a keď už mohol urobiť rozdiel medzi žilišťom a žilišťom. Ináč, sami Nemci tak píšu, že nákla v ostatnej Europe, mimo nákel švajcských, po väčšine patria Germánom a Slovanom. — Že by naše mohly patriť Slovákom, súdim i dľa toho, že o nich „nevieme od samého mena nič viac“. Dľa skúpeho inventáru pohrobíšť, ktoré dal som prekopať ja, dovoľujem si súdiť na skúpy inventár i v našich náklach; i keď sa najde, čo dal by Boh: myslím, nebude toho veľa. Keby ich boly obývaly nadanejšie, alebo bojovnejšie národy: istotne bolo by sa našlo už viac mečov a vôbec bronzov, alebo, dajme tomu, i železných štítov, kopií a čakanov, čo ako roztrúsených a od svojich rodíšť ďaleko odtrhnutých. Ináč inventár našich nákel môže byť dávno odplavený, lebo vody preborily nielen priehlbiny medzi vrchami a, pospájajúc ich, narobily terajšie doliny, ale preryly a vyjarčily i planiny (Hochebene), ako to zreteľne vidieť na pr. v našom kraji, počnúc od Nemiec na juho-východ a juho-západ. Ktože vypočíta vek tých jarkov, po koľko ráz už lesom zarastených?! Nivó nekdajších nákel mohlo byť o niekoľko sto metrov vyššie. Istotne i pri tejto mienke budem „prismelý“, — ale, čože sa kedy vykonalo bez odvážlivosti?! Už i Latináci povedali, že „audacem fortuna juvat“.

No ani teraz nepovedal som slovíčka, z čoho dalo by sa súdiť, že „staviam sa proti učeniu“ archäologov, historikov a jazykozpytcov, že praotčina Slovanov je „od Visly na východ.“ To do rámca mojej skrovnej prácičky ani nepatrí, ani nepatrilo, a pre mňa mohli Slováci prísť odkiaľkoľvek. Ja som len tvrdil autochtonnosť, alebo teda aspoň prabylosť Slovákov v Uhorsku, a síce na základe skrovných dát, vernou prácou nashromaždených, nehatiac v ničom tých, čo „nás už dávno predbehli“. Nech len bežia; to ja chcem; bár by boli dr.ev sa rozbehli! Ja im dávam dáta (bodaj by to robili aj iní!), skrovné kamenčoky, z ktorých môžu vystaviť pre Slováka nádherný palác alebo skrovný srúbok a kolibu, len nech bude ona na mojej rodnej zemi v minulosti, v prítomnosti a v najďalšej budúcnosti! Len nech nenie nikomu takzvaná odborná vedeckosť milšia nad národ, ako na pr. Tolstému milšie je akési všečlovectvo a kosmopolitstvo a Masarykovi humanismus milší nad slovanskú národnosť. Znám síce porekadlo, že „pravda zmestí sa na otca, na mater“, ale predsa ani ten bezsrdcí paragraf nepripúšťa svedectva synovho proti otcovi, a ktorý syn ponukne sa k takémuto svedectvu, od toho odvráti sa každý šlachetný človek s opovrhnutím.

P. redaktor právom vytýka mi, že som „prismelý najmä pri výklade mien“. (Čítal som ale už i smelšie.) To mu nemám za zlé; to mi budú vytýkať aj iní, a bodaj by robili tak! Dosiaľ však nemám pražiadnej pohnútky výklady svoje oslabiť viac, než som to učinil hneď na počiatku záhlavia V. „Pokus roztriedenia predhistorických miestnych názvov slovenských“. Tam hovorím: „Že dotyčne daktorých názvov náhľady rozličných skúmateľov sú rozdielne (ale vzájomne sa doplňujú): to je prirodzené a nevyhnutné. *Preto podávam ja svoje roztriedenie len ako pokus* **s celou reservou.**“ Tieto slová snáď p. redaktor prehliadol. — A keď by som i to nebol

predoslal, pýtam sa: načo zbierame miestne názvy? Načo túžime za miestopisným slovníkom? Načo s potleskom a s oduševnením prijali sme p. Križkovu prednášku na IV. valnom shromaždení „O miestnych názvoch a ich význame“, ktorá nám inaugurovala takmer novú vedu? A o význame, najmä *svojich* miestnych názvov, podávať výklad alebo mienku sú takrečeno na prvom mieste povolaní miestni sberatelia, poneváč len týmto dá sa redukovať na patričný zvuk, zvlášte meno, v listinách spotvorené, ako som to konkrétnymi prípadami dosvedčil o mene „Cytny“ alebo „Cytun“ (Sitno) a o „Priečnom jarku“. („Tovaryšstvo“ III., str. 118.)

„Prísmelé výklady“ bol by p. redaktor istotne početnejšími príkladmi illustroval, ale si nechal primálo priestoru, keď vo dvoch číslach Slov. Pohľadov pretrhnul recensiu, odkladajúc dokončenie až do posledného čísla. Preto vypadla veľmi kuso, a na konci recensia rovná sa — prospektu. Ostatne výklad mien Vesprím a Šopron nenie pôvodne môj. Ale prečo by si Rimani, ovládavší slovanskú Pannoniu, boli Šopron prekrstili na Fanum Jovis, keďby tam nebol stál chrám Perúnovi? To sú teda súvekí vykladatelia. Tí vtedy lepšie rozumeli Slovanom, než my teraz. Naopak, nemecký jeho názov, Oedenburg (pustý hrad), poučuje nás, že ho Nemci obsadili, až keď už bol opustený, ale rumy z pevnej stavby ešte stály. No dotyčne týchto a aj ostatných výkladov veľmi vďačne prijmem sťa non plus ultra mienku odborných etymologov, vystrojených množstvom dát a teoretických pravidiel, ktoré ja neznám. Dôkaz: na počiatku článku „Sitno a čo s neho vidieť“ verne podal som o pôvode mena „Sitna“ odborného etymologa mienku, ktorú som opätovne hľadal. Len keby sme tých odborníkov mali viac. Ináč i neetymolog mocou istej *intuície* môže mnoho uhádnuť, ako mi o tom rozprával etymolog Poliak v čas jedného valného shromaždenia Mus. slov. spoločnosti.

Že Žďár (= naše Žiare) je nič inšie, ako osada „vzniklá na místě vypáleném“; že meno Domaniky je složené, a že „meno kostol máme len od tej doby, ako chrámy začaly sa múrom opevňovať“: na to vyčkáme viac dokladov, až potom uveríme.

V jelšavsko-teplickej piesni „zelené moravy“ nemusely byť od *trávy* zelené. Veď voda morská je zelená (meergrün výraz odtiaľ); i voda stavov štiavnických je zelená. Morava a Moravce... boly najprv morom (ovšem pomerne malým; tie ešte menšie morá maly a majú až dosiaľ meno „Morské oko“, alebo z mora naposled ostalo morské oko); pravda, keď ich priehrada časom bola preborená a voda stála nízko, mohly močarnými rastlinami zarásť, ako to vídavame i teraz u opustených rybníkov a iných močarín, ktoré v lete kosia sa, zato ale neztratily ešte mena rybník, ačpráve rybky tam už niet. O hontianskych dvojich Moravciach mám nový doklad k môjmu výkladu; totiž pri nich nachodia sa skameneliny morských živočichov. A moravecké more sotva bolo spojené s dolnozemským morom, ktoré zanechalo stopy v skamenelinách a odtiskoch z morských živočichov pozdĺž svojich brehov, k nám najbližších, v Strhároch v Novohrade, v Plášťovciach, v Brnici, v Kamenici (Kemencze) v Honte atď. Moravecké mórce muselo byť samostatné. A keď dľa

skamenelín a odtiskov Turec držíme za kotlinu morskú, kde názvov od mora (mimo nejasných: Blatnica a Sučany = Sušany? — P. Sochán) niet: prečo neprikryly by sme driev ten výklad, kde vedľa skamenelín máme i názov?! „V ústach dvoch ... svedkov“...

Že by Pečenice (dľa mňa) malo súvis s Pečenegmi; Bože chráň! To som ja nepovedal.[1]) Ja som len na inom mieste uviedol Pečenice a Besenyőd sťa druhý príklad na to, že maďarisátorov pri spotvorovaní mien slovenských (po druhé) viedol *zvuk*. Zvuk len viedol maďarisátorov, že totiž meno Pečenice zvukom nanáša sa na tých voliakychsi Pečenegov, ktorých si oni volajú Besenyők, a preto spotvorili predhistorické meno Pečeníc na Besenyőd. S nitrianskymi Pečenicami (Pecsenéd) nemohol som porovnať naše Pečenice, lebo som, bohužiaľ, o tých nevedel; ale porovnal som naše Pečenice s bližším Prandorfom (Branddorf). A kdeže bolo dosiaľ viac porovnávania, ako v tejto práci mojej? Bodaj by však vyšla čím skôr väčšia slovenská štúdia (P. Socháňova), kde bude viac porovnávania, nežli v mojej! Ale poznamenávam, že holé „porovnávanie s inoslovanskými, i so samými slovenskými (miestnymi názvami) z iných krajov“ nenie dostatočné. K tomu treba o mnoho viac. Mohol som ja porovnávať mená z celého Slovenska, alebo z celého Uhorska, ba Slovanska, jestli by som nebol išiel na tvárnosť miesta; jestli nebol by som kopal, skúmal, sbieral, zpytoval a rozpisoval sa široko ďaleko: veru nebol by som vládal vysloviť domnienku, že Pečenice majú meno od spečeného valu. Výklad mena Pečeníc nitrianskych a Pečeňan trenčianskych odporúčam tým, čo bývajú bližšie. Ale aby nemuseli toľko ustávať a pracovať, ako ja: tešilo by ma, keby im moje beznáročné články v „Tovaryšstvách“ Osvaldových pomocou prispely. Len nech v nich nehľadá nikto toho, čoho v nich nieto.

Svoj náhľad o pôvode mena Prestav(l)ky[2]) vyslovil som, podoprúc ho konštatovaním bezprostredného súsedstva obcí, podobne ruskoznejúcich mien. Veľmi povďačný bol by som pánu redaktorovi, keby nám sdelil, ako Moravani vykladajú význam a pôvod mena svojich Prestavlk u Prerova. (Věstník československých musejí a spolků archaeologických. Kliment Čermák. IV. 1901. str. 61.) Mali zajiste príležitosť o nich obšírnejšie písať, poneváč tam roku 1900 bol už i poklad starožitný nalezený z doby halštattskej (500—100 rokov pred Kristom P.). — *L* v slovách Lovča a Lovčica má byť tvrdé. Ale Prochot neleží pri samom Hrone, ako nazdáva sa p. redaktor. Pri samom Hrone leží Dolná Ždáňa; od nej na pol hodinu hore dolinou Horná Ždáňa a odtiaľto prinajmenej na hodinu Prochot, na samom konci doliny ako v slepej ulici pod samými hroznými brdami Ptáčnických hôr. Význam mena na „priechod“, na čo, zdá

[1]) Ani ja. *Red.*

[2]) V starých listinách menujú ich, a síce r. 1283. Porostolnuk, r. 1487. Prestavolik (Schematismus historicus Dioec. neosol. 1876, str. 359): obe potvrdzujú ma v mojej domnienke, že Prestav(l)ky rovné sú významom menu Preselany; preseliť, perestavľať na iné miesto. — Ktože by v Pereslanoch, Preseranoch, ba v Pescrach (Tekov. Vyhne) hľadal Preselany?! *Pov.*

sa, húta p. redaktor (šak priechod, priechod jesto len všade!) mohol by sa však dať lahšie konštatovať dľa známeho „lucus a non lucendo“. *A. Kmeť.*

Slovanské Starožitnosti. Sepsal dr. *Lubor Niederle*, professor české university v Praze. Díl I. Původ a počátky národa slovanského. Svazek I. V Praze. Nákladem Bursíka a Kohouta. 1902. Str. XV + 205, v. 8°.

Obsah: I. *O původních sídlech Slovanů.* Úvod. Otázka kolébky slovanské. Dvě hlavní theorie o kolébce podunajské a zakarpatské. Rozbor zprávy letopisce kijevského a jeho následníků. Staré zprávy historické. Jméno Dunaje v písních slovanských a v nomenklatuře topografické. Archaeologie a anthropologie o kolébce. Vymezení hranic původní oblasti slovanské. Celkový přírodní ráz a národ. — II. *O původu Slovanů.* Úvod. Historický vývoj theorií o původu Slovanů v kronikách, počínaje letopisem kijevským až po dobu Šafaříkovu, a první pokusy historické před dobou Boppovou. Neúspěch historie. Výsledky jazykozpytu v otázce po původu řeči slovanské od doby Boppovy. Pokusy odhadnouti datum počátků řeči slovanské. Výsledky studií anthropologických v otázce tělesného rázu a původu Slovanů. — III. *Počátky vývoje národa Slovanského.* Jazyková differenciace Praslovanů. Prvotní bipartice, tripartice. Shoda jazykové tripartice s třemi směry šíření podle dat historických a zeměpisných. Příčiny a territoriální podmínky pro prvotní místní rozvoj Slovanů. Ráz šíření. — IV. *Zeměpisné zprávy o vlasti Slovanů v pramenech starověkých.* Nedostatek zpráv a jeho příčiny. Historický vývoj poznání Skythie od VI. století př. Kr. až do konce doby starověké. Přehled zeměpisných vědomostí 1) o poloze a celkovém přírodním rázu kraje, 2) o řekách, jezerech a poměrech břehů baltických, 3) o horstvu karpatském a horách vnitrozemních. — V. *První zprávy o slovanských Venedech.*

Štipendia Národného slovenského spolku. Národný slovenský spolok v Amerike oznamuje, že i toho roku v mesiaci máji bude udeľovať štipendia pilným slovenským žiakom vyšších škôl, chudobným slovenským učiteľom, spisovateľom a ochotníkom, ktorí svoje prosby pošlú hlavnému predsedovi Národného slovenského spolku do 1. mája 1902.

Slovenských novín v Amerike vydávaných pošta k nám neprepúšťa, preto len s inej strany vieme, že v Amerikánsko-slovenských Novinách terajší hlavný predseda Národného slov. spolku vytlačil príkry, nelaskavý článok o podpore z Ameriky na Slovensko dávanej. V článku medziiným je táto výčitka:

„Vypísali sme súbehy na rozličné literárne práce. Vy ale tie peniaze nechcete zarobiť. *Slovenské Pohľady* nám tie súbehy zazlievaly a žiadaly, aby sme peniaze len tak bez zásluhy dávali.“

Ani jedným slovom nepovedaly Slov. Pohľady, že dávať niečo *bez zásluhy*. Takto stálo to v Sl. Pohľadoch:

„Zo súbehov u nás nebýva mnoho prospechu. Národný slovenský spolok v Amerike, usilujúci sa podporovať slovenskú literatúru doma, iste lepšie by jej poslúžil, keby takéto peniaze vynaložil na odmenu jednotlivých prác, za istý čas (na pr. od 1. januára do

31. decembra) vytlačených v časopisoch alebo vydaných samostatne. Z takejto podpory slovenská literatúra mala by nepomerne väčší prospech, takým činom spôsobilo by sa väčšie oživenie. Pravda, americkánsky Spolok súbehom chce získať práce pre svoje vydania. Lenže to potom nie je vlastne podpora pre nás. Pri ozajstnej podpore nemá ísť o náhradu, o zisk. Bratia naši za oceánom chcú vari povzbudenie k práci literárnej a náš duchovný prospech ...“

Toto nie je „bez zásluhy“ dávať.

Nazdávam sa, že i v iných veciach, najmä tónom svojím, článok pána predsedu A. S. Ambrosa je pochybený. Ľahko mohlo by sa z neho vyčítať, že u nás podniky i osoby oplývajú peniazmi od bratov z Ameriky posielanými, kdežto vlastne zápasíme vždycky s nedostatkom. „Podporovali sme spolky, podporovali časopisy, podporovali jednotlivcov,“ hovorí pán hlavný predseda. Iste pravda, ale takým spôsobom rozhlasovaná podpora môže viac škodiť, než osožiť. Slovenské Pohľady (zostávam len pri nich, lebo ozval som sa ich menom) vychodia 23-tí rok a dostaly tú podporu raz, sto (100) zlatých. Pán Boh zaplať i za to; no keď karhajúca epištola pána Ambrosova príde k dlžníkom Sl. Pohľadov (ktorých, bohužiaľ, je mnoho!), bude z toho pre časopis iste viac ujmy, než bolo prospechu; mnohý si môže pomyslieť, že načo by on platil, keď je tu hojnosť všetkých prostriedkov.

„Viete dobre, že každý z vás, ktorý bol pre hájenie práv Slovákov pokutovaný, dostal podporu od nás ...“ Pri processoch našich, ktorými bývame stíhaní, robia sa sbierky na trovy; i podpora od bratov v Amerike, jestli príde, pridáva sa k tomu. Ale i okrem trov processových sú mnohé verejné potreby. Na pr. minulého roku boly voľby krajinských vyslancov, ktoré i nás, nenapájajúcich, nedemoralisujúcich ľud, predsa stoja pomerne veľké peniaze. V Amerike nemajú o tom ani poňatia, koľko pri tom bolenia hlavy; neraz zapchá sa jedna diera a urobí sa druhá. No keď v takej forme sa povie, že pokutovaní dostávame podporu, škodiť nám vždy hotoví nepriatelia naši môžu toho použiť proti osobám na ujmu veci. Nerád, ale k objasneniu položenia poviem o sebe toto: Vracajúc sa z vacovského štátneho väzenia, keď chcel som zostať na dva dni v Pešti z literárnej potreby, pozrieť si v knižniciach spisy, ktorých v Martine nemáme, musel som si pýtať peniaze z domu zo svojho budúcomesačného platu. Bratia v Amerike sbierali osobnú podporu roku 1893—4 väznenému Svetozárovi Hurbanovi, ale to tiež bolo vlastne z tej príležitosti na odmenu skvelých literárnych zásluh. Tých 2400 dollárov, ktoré pán Ambrose spomína, prišlo nám v čas processu, v ktorom prehľadali, žalovali, súdili nás 28-ich a odsúdili 23. Následovne o podporovaní „jednotlivcov“ nemožno hovoriť takým spôsobom, ako to robí pán predseda Slovenského nár. spolku.

V Amerike tak bez lásky písať o nás nemôže byť k prospechu slovenskej veci... Slovákom byť, to vzdelanému človeku v Amerike dáva i chleba, alebo aspoň oblahčuje jeho vydobývanie; u nás? to znamená obyčajne menej chleba. A pozor, bratia v Amerike! Keby nás tu tak premohli, zadusili — čo nedá Boh — v Amerike potom temer márne by bolo dvíhať slovenskú zástavu. *J. Š.*

Rok 1902. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Domček nad riekou.

Kto je oprený, srdce moje,
dvier tvojich jemné o podvoje
a nazerá hľa v tvoju taj —
či anjel smrti? nebodaj.
Čuj peruť čiusi v tichom vánku,
ach, Bože, to na pohulanku
pieseňka slietla, u dvier stojí,
prekročiť tvoj ten prah sa bojí
pre ticho tvojej vo utrobe,
kde nehne sa nič ako v hrobe
zameň veselkou tento mier
a pusť ju bližej odo dvier.
Predstaví sa, čo je za stvora,
veselá, smutná, zpoza mora,
či s hviezdou padla s blankytu;
nech odstre tvár si zakrytú.
Snáď nesie niečo z minulosti,
čo starostí nás všedných sprosti
a sotre smútok s našich líc,
chmurný sťa krýdla lastovíc.
Však srdce ďalej bije v boky
a nedbá moje o nároky,
zdá sa, že šepce ticho len
— i tá má zo sĺz diadém. —
Keď len slietlas', moja pieseň,
zo zapadlej kdesi strany,
ko mne smútok zase prišiel
minulých dní v spomínaní;
z minulých dní smútok padol
mi na srdce v okamžení:
poď len bližej, poteším sa
tónov tvojich v jemnom znení.
Však nepodám iného nič
srdcu môjmu na úlevu,
keď sa túhou rozbolasti,
iba malú čašu spevu.

Za horami, za dolami
stojí domček pod lipami,
cesta úzka k domku vede,
v ňom bývalo dievča bledé.
»Všetko ľudia povedajú,
že som ja len veľmi bledá,
ale si ma moja mati
ani za červenú nedá.«
Túto pieseň spievala si
a zvuk striebra z hrdla znieval,
keď mesiačik zponad hory
svetlo na svet porozlieval.
V taký večer šuhaj bludný
zašiel k domku, spev ho zvábil;
tam ochorel a nikdy viac
z choroby sa nevystrábil.
Blúdil ešte svetom zatým,
však keď blysnul zpoza holí
večer mesiac, slzil šuhaj,
že ho čosi v srdci bolí.
A tu sto ráz klnul v súžbe
mesiačiku v rozochvení,
že ožiaril v onen večer
bľadé dievča na podsteni.
Však možno, že dosiaľ blúdi,
chorý, neozdravie ani,
dumku spieva, čo mu zbudla
po dievčine v spomínaní. —
»Keď stavali onen domok
bielej raži pod záhonok,
spieval pri ňom slávik v medzi
na konárku bielej brezy.
Či ten domok ešte stojí,
kam ja chodil v nepokoji
tmy večernej vo úkryte
a odchodil na úsvite?
Či ten domok stojí ešte,
kde bývalo moje šťastie,
kde bývalo dievča bledé?
— nik mi nedá odpovede . . .
Darmo volám, kam sa dela,
kam do sveta zaletela,
kam zapadla, v ktoré strany,
najde-li ju vetrík ranný?
A jak najde, riekne-li jej,
čo vzkazujem mojej milej?
Čo vzkazujem a čo cítim,
nikdy slovom nezachytím.
Zaduj, vetrík, zaduj k ránu,

pohni lístkom majoránu,
zanes lístok v diaľne svety,
že k nej prídem na zálety.
Pošepni jej, vetrík, prosím,
že ten dárok s sebou nosím,
čo mi dala blízko k ránu —
kytku z ruží, z majoránu.
Darmo vravím v speve slovom
bielom líčku o ružovom,
i očiek o čiernej hĺbke,
i o tichej o chalúpke.
Dávno zmizlo všetko v svete,
len mne sa to v mysli plete, —
v mysli vidím líčka, oči,
i chalúpku na úbočí.
Pod chalúpkou biela rieka
hučí nocou do ďaleka,
a mňa čosi v srdci mučí,
keď tá rieka nocou hučí.
Hej, kedy sa, rieka moja,
vody tvoje upokoja?
Či už zmizol s tvojho brehu
domček vlny od nábehu?
Možno, domček voda vzala,
mne ho v mysli zanechala;
bár breh vidno pustý, svislý,
domček stojí v mojej mysli.
A v tom domku — čo tam po tom,
nemôžem viac vravieť o tom,
v dušu smútok žravý sedá —
s Bohom! s Bohom! deva bledá!«

Kýčerský.

Otec zachvátených morom v El-Arish.

(Słowacki. [1])

Tri razy luna zmenila sa bľadá,
čo rozbil som tu šiatre v púšti. Rada
kŕmila žena decko malučké mi —
krom neho traja synovia, tri dcérky:
rodina celá — dnes už v sirej zemi —

[1]) O karanténe na púšti medzi Egyptom a Palestínou, blízko mestečka El-Arish, Słowacki na objasnenie tejto svojej básne dokladá:
„Výmysel je to divný Mehemeda Aliho (egyptského vicekráľa), že medzi dvoma svojimi panstvami naznačil mysľou na bludnom piesku

prihnala so mnou. Svitlo len, tiav deväť
na kopce z piesku tiahlo za paberky
tráv pomorských; i až sa začlo ztmievať,
sa navracaly, uložily spánkom
do kola, tu, kde dávno ztlela vatra.
Po vodu dcérky zabiehaly s čbánkom;
synovia oheň skládli blizo šiatra:
pri prsiach synka, kuchárila žena.
Dnes všetko to tam — kde tá hrobky strecha
hen v lúčoch slnca žiarí rozpálená;
tam všetko leží pod kupolkou Šecha.
Ja sám sa vraciam! — Ó, bôľ všetkých vztekov!
tri razy prežil štyridsať som vekov:
jak do dvora mi z plátna v karanténe
tej anjel moru vtrel sa zakuklene.

Ó, iste bolesť známa sotva komu,
už srdce to dnes krvou chová-živí!
Na Libán vrátim do svojho sa domu:
v nádvorí mojom oranžovník divý
sa spýta: starče! kde sú tvoje dietky? —
V nádvorí mojom mojich dcérok kvietky
mi rečú: kde sú tvoje dcérky, starký? —
Hneď na Libáne budú svetlé chmárky
ma vyzvedať sa po synoch i žene
o deti moje — všetky pohrobené
tam, pod strašlivou mohylou tou Šecha —
Ba všetky pýtať sa ma budú echá,
i všetci ľudia, či sa vraciam zdravý,
sa budú pýtať — Aké im dám zprávy!?

Sem dojdúc, rozpial na piesku som stány.
Veľblúdy moje kol sa zukladaly;
a dieťa, anjelček jak maľovaný,

---

hranicu a pod trestom smrti prinútil voľných Beduinov robiť si na tom mieste šiatre a žiť 10—20 dní pod dozorom stráže a lekára; ináče nebolo možno dostať sa z Egypta do Syrie. Cestujúc na veľblúde, musel som sa tiež podrobiť takémuto osudu. Po 8-dňovej ceste prišiel som z Kaira do smutnej doliny piesočnej, aby som sa tam s dvanásť dní pribavil. Nemohol som ani pochopiť, ako miesto pusté, bez domu, bludným pieskom zaviate, mohlo podliehať ľudskému právu; ale pašov meč zdal sa mi viseť v blankytnom nebi, nad hlavou mojich sprievodcov Arabov, lebo ako sme došli na miesto karantény, kázali kľaknúť veľblúdom, a v tvárach ich čiernych vídať bolo hlbokú poddanosť ľudí svobodných pod právo strašného človeka. Prišiel lekár z mestečka El-Arish. Prvé to bolo mestečko, ktoré po odchode z Kaira zazrel som zďaleka, a lekár prvým človekom, ktorého som potkal."

Lekár volal sa Steble, bol emigrantom talianskym, a on rozprával Slowackému historiu „Otca zachvátených morom v El-Arish".

Redaktor.

krmilo vrabce, vtáčatá však braly,
mu temer s dlánok zobúc omrviny.
Či vidíš jarok tam tiecť stred doliny?
Ztaď vracala sa najmladšia z diev, čbánok
na hlave, sťa trsť prostá, ňouž hnul vánok.
Ku ohňu prišla: i tou vodou z jarku
so smiechom zľahka poofŕskla bratov.
Najstarši, páľu vo zrelniciach žarkú,
vstal, vychytil jej nádobu, i rečie:
Bôh odplatou ti za to prebohatou —
bo pil bych ni pes! v útrobách až pečie...
Tak vraviac, jak už vyprázdnil čbán celý,
v tom svalil sa, jak palma podoťatá.
Pribehnem — no už pozde pomoc, rata —
Tu, mŕtveho, ho sestry bozkať chcely;
však zryknem: zpät! nech nik sa neodváži —
Sám trupa schvatnem — hodil som ho stráži,
by železné ho vzala na škrabalá,
kde moroviti hnijú, pochovala.
A od tej noci desnej na úradný
vzkaz určeno mi nových štyridsať dní.

Tej samej noci Hafne i Amina
umrely, ležiac objaté v tej dobe.
A hľa! tak tiško umieraly obe,
že trebárs pre smrť najstaršieho syna
som nezažmúril oka po svit biely,
preds' nepočul som, keď mi odumrely!
Ba ani matka vlastná neobčula,
hoc viem, že tobôž chviľky nezasnula.
Zaránky, sťaby oceľ osinuté,
dve moje dcérky, zárazou mi žhnuté,
som kázal strážcom vyvliecť z šiatra k spratu —
A opustily nás! a — bez návratu!...
i jak sa svedčí na vydaj už súcim:
zem pred rodičmi metly vlasom skvúcim.

Či vidíš slnce modrom na nebesku?
Vždy tamto vzchodí nad palmovým hájom;
vždy zapadá tam za tým vrchom z piesku;
vždy nebo to plá čistým obličajom —
No mne sa zdalo — kto zná, prečo? — zatým,
že slnce nenie viacej slnkom zlatým;
nie ten, čo včera, má skvost paprskový,
lež podobá sa slncu-upírovi.
A nebo, čo sa prizeralo zhube
splodencov mojich, mojich trojich detí,
tak predchodilo hmlisté mi i hrubé
výparom zemským, tmavou slnca žiarou:

že netrôfal som, modlitba či vzletí
až k Pánubohu? keď sa zakryl chmárou.

Tak prešlo desať dní, hoc i nie skoro.
A zbudok detí nám žil! — všetkých štvoro.
Manželke na srdcu sa uľahčilo,
čo viac, i dieťa najmenšie si žilo,
nemysliac kvietkom blysnúť a sa schovať.
Ja sám som vposled začal oddychovať,
bo neveril som, že keď zabral troje,
Bôh chcel by mi vziať všetky deti moje!

Och! bola to aj chvíľa peklom činná!
keď patriac na tvár najmladšieho syna,
smrť zočil som. Ach, ja tak obhajoval
ho! — Na tvári mu prv znak povstal drobný —
nik nezbadá — ja, otec, spozoroval —
Hej, onomu sa stával nápodobný:
sa trupom stával prvorodzeného,
z jasného bľadým, rudým z obľadlého.
Prizrem sa: v tvári škvŕn železných planie...
Tu srdcolomne vykriknem: smrť v stáne!
a vzchytiac spále posiateho brudom,
som na step odvliekol ho ku veľblúdom:
by si ho tam smrť zhrýzla do ostatka,
i aby na to nehľadela — matka.

Pri konajúcom priam sme strehli predsi:
ja s veľblúdami — na kolenách všetci.
Ja ruky lomil, volal pustou krajnou:
kiež nezomrel... či ni sa nebol zrodil!..
A nad hájom tam s tvárou ľahostajnou,
keď konal môj syn, bľadý mesiac vzchodil
i hľadel: — nikdy s umu neresť táto!...
jak aj sa môhol mesiac dívať na to? —
Keď však mi v lone skonal chudáčisko:
by v prach stlel, složil som ho na vatrisko,
no ledva oheň chytil sa mu šatu,
som vyrval ho i strážnym vrhol k dverni;
odniesli mi ho hrobári dva čierni...
Aj lepšie mu tam pri sestrách i bratu.
Od smrti tej i bôľu na úradný
vzkaz vytknuto mi ďalších štyridsať dní.

Pod kruhom slnca jakby zkrvaveným,
pod šiatrom dychom moru nakazeným
sme žili vravy, jedla bez potreby,
smrť pred samou sme smrťou predstierali,
mniac, Boha že tým ošudíme v nebi,

že balvan zárazy sa prekrbalí.
Horkýže! Anjel navrátil sa: zhubca!
Mňa našiel bez sĺz, citu však, sťa hlupca,
už otuplého pre bôľ svieži, chabe
len šomrúceho: nech Bôh všetko shabe...
Na muky syna tretieho som cele
mal suché viečka, srdce skamenelé,
mne bolesť bola už jak chlieb povšedný:
i pod očima konal mi môj stredný,
v rodine najmieň návidený z deti
i oplakaný najmieň po umretí.
Nu, rád ho mal Bôh: bo mu na náhradu
dal tichú smrť i ľadového chladu,
klam nešialil ho, bôľu nežral plameň.
Jak skonal, skrepnel, zmeravel ni kameň.
A, mŕtvy, bol tak odporným i divým,
jak by sa vzpieral našim slzám lživým,
tým výrazom len chcel sa zplna vhatať
do duší bezcitných, nám oči zaťať,
rodičom večne utkvieť na pamäti
tak s tvárou, ktorá volá: buďte kľatí!

Skonal. Tu mnel som — ó, zúfalca techa! —
jestliže zbytku Bôh mi neponechá,
ak posla smrti vypravi poň: tedy
mi vezme decko — ženu — naposledy
mňa nešťastného pozve pred Trón... Aha,
dcéročka! — Tej um i spomnúť sa zdráha;
o ňu ma nikdy starosť netrápila.
Ach, bola mladá! a tak švárna, milá!
tak veselá: keď horúcu mi hlavu
vše v ľaliové brala schladiť rúčky;
keď osnovu si zrobiac ligotavú
z hodvabných niták, s útkom po pažiti
kol cedru pobiehala poľahúčky,
sťa pavúčik by tkajúc pracovitý.
Vidz! i ten pás môj, vyzdobený draho,
sám iskrot-trblot: ona robila ho —
i svoje oči, smutné k zaplakaniu,
jak vpletala veň kúzlo z kvetín-klasov,
vrkočov zlatých závojistou riasou
tak pricláňala, že som hľadel na ňu
prez slzy moje i slnečné lúče,
jak na ružu, čo vzkvitla dobou ranňou.
Ach, ona bola domu môjho paňou!
Čo anjel-strážca jasný, ona rúče
nám nad najmenším v kolisočke bdela —
kde občula plač, bzikla ta ni strela;
porážky naše všetky oplakala,

na vlasy všetky slzy naše vzala.
Dní desať prešlo, nocí: že smrť hoc i
na hviezdy mohla zajsť, daň svoju pýtať.
Dní desať prešlo druhých, desať nocí
dlhokých — nádej začínala svitať...
Po deťoch ustal matkin vytrvalý
stesk. Tridsiate sme ráno načítali.
Nakonec pozbyv pamäti i sily,
zavalil som sa, usnul v nočnej chvíli.
Tu vo sne, v mráčkoch vtenúc odo dverí,
sa zjavily mi nebohé dve dcéry.
Za ruky trimajúc sa, vošly obe;
i pozdraviac ma pokojom tým v hrobe,
odtiahly, v očiach vážnosť leskotiacich,
navštíviť iných vôkol, v šiatri spiacich.
Šly zticha, nahly s účasťou sa vrelou
nad lôžko decka, matky nad posteľou;
s tým najmladšej si staly ku dievčine,
i ruky na ňu položily siné...
Precítnem s krikom, i zahrešiac zjavom
dcér: Hatfe moja!... zkvílim v bôli žravom.
Tá po koberci staby prepelička
pribrnkla, vrhla sa mi kolo šije;
srdiečko čujúc tĺcť, žih citiac líčka,
to presvedčilo ma, že Hatfe žije.
Však zajtra hromobitie malo nastať —
Dcéročka!... lež nač bolesťou sa chvastať?
I to mi decko vydrel smrti plen, ach!
i tá mi dcérka zvädla na ramenách!
A bola vskutku najstrašnejšia chvíľa,
keď vražedlný bôľ v ňu vkúsol zuby,
keď zjakla: nedaj!... ratuj, otče ľúby!
I mala v ten čas tak červené pery,
jak mladá ruža, keď sa roztvorila.
Tak zhynul mi môj poklad — neuverí,
kto nezkúsil: že bolesť srdce štvrtí —
A pekná bola, ani anjel — v smrti!

Nado mnou plakať prišli, neborákom,
strážnici; vziať mi tielko zmeravelé.
I, nemotorní! zachytili hákom...
Hák vryl sa v ňadra stuhlé, oblé, biele
jej — i tu — bodaj, jak ja, neskonali!
tu pred zrakom ich mojím rozpárali.
Ty, Sudco, im to zapíš bleskom litier!
Vzal som ju — i sám zaniesol, kde cmiter.

Na prsiach ruky skrížením jak skuté,
sedela tri dni matka nepohnute

vo stánu kúte, sťaby z dreva, plavá.
Nemluvňa bľadlo, často pofrnkáva:
bo mlieko matky začlo povysychať;
kamdiaľ, viac plaču z kolísočky slýchať.
A tá púšť — hja, keď nemáš v hrobe detí! —
i ona, pustá, ináč predíde ti:
môž', zlatistá i plesná, blahobytná;
no pre mňa ona planinou je sitna!
Prez totú roveň, prez tie piesku kopy
mi vliekly detí mŕtvoly sťa snopy.
A tam hor' more: v úskalie keď bije:
pre teba šumí ono — pre mňa vyje;
a než breh s vichrom ponapadne rvavšie,
tebe len šomre — mne narieka zavše.
Čo deň, keď prišla doba mŕku stínna,
spev počúval som tiahly muezina:
jak by mu bolo ľúto mňa, tým časom
smutnejším čo raz vyvolával hlasom,
so pieskového oznamujúc stoha
nešťastlivému otcu — veľkosť Boha.
Ó, buďže mi ty, Allah! pochválený
požiaru praskom, čo v prach mestá mení,
zemetrasením, hrad čo klietkou cení,
zárazou, ktorá deti moje plieni,
i chváce plody z lona roditeľky —
Ó, Allah! Akbar Allah! ó, si veľký!

A všetko, tvár čo ľudská znamenala,
mi začalo už vyhybovať zďala.
Mojeho šiatra — dcérky mi ho stkaly —
plachetky rosou zredly, počernaly,
ač napiate len zľahka na držadlá
jak z rakvi boly spreté zasteradlá.
Mor bolo znať nim iste, ciacha tajná —
bo vieš čo? I tých vrabčekov, hľa, hajná,
čo schádzaly sa tu dňa o rozbresku,
otrusky sbierať, okúpať sa v piesku,
jak začaly sa tratiť moje dietky,
o zob sa slietať prestaly tiež všetky.
Či odstrašilo ich to plátno brudnô,
zodraté šiatrom? či tvár moja biedna?
Nepriletela z vtače ani jedna;
to zbadal som — i bolo mi tak trudno.

Po dcérke v piaty večer — ó, moc Božia! —
zhučalo more, zdvíhajúc sa z loža!
I slnca skryla krvavá sa tvár, i
nebesá čierne pozatiahly chmáry.
Noc prišla, posiaľ v pamäti mi bridná,

sťa žúžoľ, bleskov červeňou len vidná.
Dnes ešte cítim, vidím, slyším: s výše
jak dopadá dážď na krov šľahom krutým;
jak stán sa vzdúva, zlupká oplasnutím,
jak nado mnou sa príšerou v tme zkníše
i zblči zrazu blesky ožiarený,
podobný hrobom diablov vo plameni.
Aj zdalo sa mi medzi búrky treskom,
že deti čujem mŕtve vonku steskom
pospolu zalkať prenikave, hlucho!...
Nuž napial som sluch, srdce tak jak ucho;
i s úžasom som pomyslel v tej dobe:
jak mojim deťom v takú noc je v hrobe?
I náhle... Nač tá smrť, sťa zaodetá
by v taj, tak zradne vnikla pod krov!? Tiahle
hrom zarachotil za hromom — i náhle
v koliske zticha zaplakalo dieťa —
A plač ten musel tak strašný mať výraz:
bo zaraz matka i ja, v jedinký raz
sme vrhli sa, kde červiačik dlel lichý —
A trebárs decka ston bol tak mdlý, tichý:
tak pozdal sa nám preds' až vreskotavým,
tak strhaným i takým usedavým,
tak z hlbokých až útrob klokotiacim,
tak rozumným i takým zlorečiacim:
že oba behli sme ni ohromení,
i nádeje i smyslov pozbavení!
— A neklamal zlý predcit: tejže noci
zomrelo, jak tie, takej od nemoci.
K ich bratským trupom pošlo ležať — z dietok
najmilšie! ostatné aj! rajský kvietok!
Smrť mi ho schvatla v zádrhlivé päste.
Už nevráti sa, už mi nenarastie...
ani ho kedy uzre môj dom tam! — Nie,
viac nevráti sa nikdy! — prebeda mne!

Noc prišla druhá s hviezd tichými plamy.
Boli sme s matkou v šiatri — popred nami
na stole decko leží nehnutlive,
nehnuteľnosťou smrti preds' tak tklivé.
Tu smyslel som, tej utkvev na podobe:
že keby mohlo, hoc tak, pri spósobe
tom s nami zostať povždy — hoc tak, čoby —:
pol zúfalstva mi z duše ubudlo by.
A to už — ani strážci karantény
nevzali, ni ja, odniesť k Šecha sieni,
kde sa nám hrobná roztvárala tlama,
lež matka si ho zaniesla ta sama.

Vo stáne pustom zostali sme dvaja.
A považ! miesto spojiť, sosústrediť
nás, bôľ, čo hruď nám rozryl kraj do kraja,
ten začal kýsi jed nám do srdc cediť;
i teraz len Bôh čo ich povyčistí.
Náš smútok podobný bol nenávisti,
i zastal čierny, veľký medzi nami.
Tak rozlúčení boli sme i sami.
Nezamenili slovíčka sme spolu —
veď aká aj reč mohla povstať z bôľu
v tom pustom byte medzi mnou a ženou,
toť medzi rodičmi tých mrtvých detí? —
Vzchádzalo slnce s tvárou rozpálenou
zas; čo deň pralo tam, kde teraz svieti, —
v púšť iskriac požiarovú nad pochodeň —
Tak bezdetným nám bolo, hľa — tak čo deň —
tíš ohromná náš šiator pozaľahla.
Len myš ak šuchla pri mesiačku znáhla;
ináče nečuť vzdychnúť, zšramotať — I
tak dočkali sme deň štyridsiaty.
Lekári prišli na to od úradu;
zrak vtopili až nám v tvár smutno-bľadú.
Zrel som, jak každý zdúpnel: bo som zcivel
bol na triesku, aj slrbel, ošedivel.
A žena — bez sna, v duši stých bied trosku:
jak jantar bola, žltá, sťaby z vosku;
na hlave mala venec z bielych vlasí,
kýs' hrozný rumeň, tehlový tak asi,
a oči plné takej blýskavice
jak tí, čo vyjdú v úsľň z dier temnice.
V tom lekár kázal nám v hruď rukou šmeriť,
tam, mor kde prvé vyhadzuje strupy —
Zdrav' som bol — Ľudia! budete li veriť?
ja, zbozkávavši všetkých detí trupy,
z tej karantény vychádzal som zdravý!
No žena, čo sa ak tkla ktorej hlavy,
tá nad ňádry sa uderiac, hneď zbľadla,
i zatriasla sa, zjakla i — s nôh spadla.
A ja vzal v náruč mrtvolu jej s chvatom,
do šiatra vniesol, i hodiac ju, nemý
som sklesol u nej, sťaby mŕtvy, k zemi,
a zbudil som sa — na dni štyridsiatom...

Pred samou smrťou vyznala mi matka:
vraj, chcela z hrobu decka, nebožiatka,
mať pamiatku, bár kamienok, kvet z vienka,
z tých zlatých čielkom prstenčekov vláštek —
I totá po umrlom upomienka:
čo v rúčkach trímalo, ten, vidz! obrážtek,

tie vlásky zlaté i dnes mi tak svätè,
v mohylke s hlávky malinkému sňaté —
bo biedna matka mala toľko sily,
že vykopala decko v nočnej chvíli —
Bez porušenia, vraj, ho našla celkom;
i bozkala ho v ústka, tu-tam tielkom,
tak zavila zas do umrlčích plienok.
A pobozk ten, tá trocha upomienok,
závistnej zemi Šecha ukradlé: nu,
tie zbily matku a mne vzaly ženu.

A hrtan púšte zívnul — na ostatku,
keď pochoval som mŕtvu mŕtvych matku.
S tým vrátil som sa v pelech svoj, v húšť tône
vliezť, obluda jak nočnom po pohone.
A jak ja slnca prez nebeské sklepy,
tak nezreli mňa ľudia blúdiť v stepi.
Som stal sa: sťa ti zdetinelí starí —
V pamäti mojej žiadnej živej tvári:
len zsinalé i desné totie líca,
čo skvárila mi tá zárazy zlica!
Či v jasný deň, či v temnú noc, vždy ony
tu boly so mnou v tichej šiatra tôni.
Som s nimi vravel, smýšľal rozhovory,
aké zas so mnou vedly hrobov stvory;
a podivná vec! utrafil som časom
i na hlas, čo bol mojich dietok hlasom.
Z tých blúznin vytrhlo ma náležite
vše v noci hyén štekotavé vytie
znad rakví... i som slúchal v ustrnuti,
jak nad trupami plačú trupo-žrúty.
Až bol som sťa had skrahlý — neubližne
mi prechádzaly dni a s dňami týždne:
mam, pamäť zbľadly, bôľu vyschol prameň.
Stal som sa tvrdým, studeným ni kameň.
Tu raz — ó, božská opatrovná ruka
nado mnou! — zazrem: ktosi kuká dnuká —
Ach! nebola to človečia tvár, nie tá:
len hlava veľblúdia; môj starý priateľ
dnu hľadel — i tak ľútostive hľadel,
že zaplakal som hlasno ani dieťa

Tak štyridsať dní trúchlivých som strádal.
Konečne prišli prepustiť ma ztadiaľ.
O, trpká voľnosť i s odchodu právom!
Hej, privykol som už v tom bydle tmavom;
i s bôľom, smútkom, s hrôzou rozvážovať
mi príjde švorce, koly vytahovať,
čo som — ó, Bože večný pritom svieť mi! —

do toho piesku zatĺkal bol s deťmi.
Som sám! — ty pomoz mi ich sobrať, ach, ty —
A, môž' byť, trúchlym šuchorom tie plachty
ti o bolesti viacej rozpovedia;
videly ony všetko! všetko vedia!
Či neznať po nich muky kresbu sporú?
ľad, tu-tam — opáč! nebojže sa moru,
nie smrti už tým, žes' sa tknul ich, činom...
veď — veď ty nie si, synku, mojím synom.
A preds' nie — utec! ja viem, poňva táto
byť musí strašnou cudzím ľuďom šmatou.
Smrť od zárazy?... huch! smrť ukrutná to!
Ty začneš vlastných nepoznávať bratov,
s tým var ťa schyti, z pľúc sťa ohňom dýchaš...
Ach, ja tak mojich videl, osmorých až!
a denne zrúc ich takto stlievať v tele,
som vysedel tu tri mesiace celé.
Dnes — veľblúdov, hľa, deväť vychystaných,
a sediel, pozri, osem prázdnych na nich.
Len Bôh mi zostal, ináč — pusté miesta;
i hen môj cmiter — a tamtade cesta!

Hviezdoslav.

Oprava. V Mickiewiczovej básni *Faris* (Slovenské Pohľady 1901, strana 681) prvá strofa má sa končiť:

keď kopytá mu vtenú v piesku roztok s hronom
i šustom, žeravá jak oceľ vo prúd vody.

Paränesa Kölcseyho.

Poslovenčil a slovenskej študujúcej mládeži venoval

Julius Botto.

Kto v svojom živote veľa cítil a myslel, citom a myšlienkam svojim bez stopy uletieť nedovolil, mohol si nasbierať také poklady, ktoré v každom odseku a v každej premene času poskytnú duši jeho potravu bohatú. Mudrci mnoho pekného popísali, vynašli bohatý prameň, z ktorého v dobrom položení upozornenie, výstrahu, v zlom útechu, v oboch povznesenie, zošľachtenie srdca a rozumu čerpať môžeme. Ale i tieto účinkujú len tak na nás, jestli sme si ich i myslíac i cítiac osvojili, keď sa s našou bytnosťou sdružily, tak jako druží sa k večernému vetríku vôňa kvietkov, v ktorom okúpala sa.

Ten, kto vždy v šťastí žije, nestihne nadobudnúť si takýto poklad. Trpiacemu dal Boh tú potechu, že z prírody, zo skutkov ľudských možno nadobudnúť si známosti živé. Bohu vďaka za to, že bez utrpenia nenechal náš život. Je ono horké, ale bez neho nenaučili by sme sa porozumieť hodnosti ľudstva, rozoznávať pravú

Pomaličky budeš kráčať na ceste tejto tak, že ani nespozoruješ ťažkostí; v tebe rozvije sa kvet nikdy nevädnúci, totižto láska k dobrému a krásnemu, prídeš k takej sile, že i veľké veci vykonáš a budeš pracovať budúcnosti a vekom. Ale v kruhu svojich priateľov budeš pripomínaný ako ušľachtilý zjav úcty a lásky. V človeku je svet smelými, srdce povznášajúcimi črtami nakreslený. Pozorujúc ich, usiluj sa naplniť svoje srdce vysokým citom. Rojku, snára nelúbim, ale možné je zohriať sa i s najtriezvejším, najjasnejším pohľadom, ako umelec mnohých známostí zohreje sa pri videní obrazu pred ním visiaceho tým viac, čím čistejšie zjavuje sa mu každá črta, ktorá robí ho dielom nesmrteľným. Bez tejto vrelosti, bez takéhoto povznášajúceho citu umelec nemôže byť umelcom, nemôže byť tým, kto nad každodennosť povzniesť sa chce, kto pripravuje sa k vykonaniu veľkých činov. Lebo nie je dosť v malom byť verným; človek je tvor zdokonaľujúci sa a takým má sa i dokázať. Tak hovorí básnik, že všetko, čo nevystupuje, padá, a tak musí padať i človek, ktorý prestal povznášať sa a ktorý nezná, že ho podanie k zvieratu uníži.

„Vzývaj božstvo!“ toto je hlavným pravidlom v zlatých básňach Pytagorových a, iste, že odôvodnené.

Srdce ľudské pozdvihne a nasledovne očistí sa od škvrny, prilepivšej sa v zjavoch, návaloch, náruživostiach každodenných, keď zaoberáme sa s velebnou myšlienkou božstva často. Kamkoľvek obzreš sa po nesmiernom priestranstve, všade vidíš zjavy nekonečnej, múdrej, veľkej, dobrej, ale aj nevyzpytateľnej bytnosti. Nemožno ti nevideť v blízkej, ďalekej, v malej, veľkej podobe pospiechanie a prichádzanie k cieľu, v povstávaní a v hynutí ale jeden večný, všetko udržujúci smer. Táto jednota v nesmiernej rozmanitosti, táto nepretrhnutá reťaz od najväčšieho k najmenšiemu, táto miešanina nekonečne meniacich sa tvarov, medzi účinkovaním a protiúčinkovaním javiaci sa pokoj, nad myšlienku vynikajúce priestranstvo a číslo, sú takými pohľadmi, ktoré cítiaceho človeka do vyšších kruhov neodolateľne unášajú. A keď pozorovaním týchto a týmto podobných idea spoluúčinkovania moci a umu v duši tvojej rozžiarila sa a keď svetlo tejto žiary čisto znázorní ti, že všetko to, čím si, čím byť môžeš, všetko, čo myslíš, cítiš, chceš, konáš, požívaš, slovom, celú svoju bytnosť máš od spoluúčinkovania veľmoci a veľumu: vtedy povstane v tvojom srdci miešanina obdivovania, úcty a povďačnosti, teda to, čo v ľudskej mluve modlitbou nazývame. Toto je, čo nám popri našej maličkosti predstavuje nekonečnosť a nás neunižuje. Lebo každý cit, ktorý v nás v neobyčajnú výšku pozdvihuje sa, dáva dušiam našim vyššiu moc a necítime, že by sme padali, ale že blížime sa k nekonečnému, ku ktorému nás nevyzpytateľné city našich sŕdc ťahajú.

Ešte skôr, priam na prahu žitia tvojho, i bez tvojho vedomia, povstával v tebe cit, cit lásky k matke a túženie za matkou. Keď si ešte nič nepoznal, len prsia, ku ktorým útle pritisnutý prvú potravu požíval si a prvý sníček odspal, už vtedy klíčilo v tebe semä, z ktorého pozdejšie krásny kvet vďačných citov k rodičom vykvitnul.

Tedy vzývanie Boha a povďačnosť k rodičom za ustávanie dobročinné sú tie dve vlastnosti, ktoré človeka nad zvieratá vysoko vynášajú. Lev vychová svoje šteňa a keď ono už dosť silné je, prepustí ho bez obavy a ono ide si hľadať korisť, jaskyňu; nepýta sa, kto stvoril tú nekonečnú púšť, nepýta sa, kde mu je matka, čo ho za mesiace opatrovala. Človek nie je otrokom prítomného okamženia, okamžitej potreby; stvorený k rozumnému rozmýšľaniu, netratí minulosť s očú, rozmýšľaním i prítomnosť okrašľuje si, zná s výpočtom pracovať pre budúcnosť. Odtiaľ pochodí, že rod jeho, posbierajúc stoveké zkúsenosti, ako poklad dedov, otvoril si srdce pozdvihujúci výhľad do všehomíra a schopným stal sa vzývať v ukrytosti účinkujúcu múdrosť. Toto je príčinou, že zná rozpomínať sa na tých, čo ho verne opatrovali v útlom veku; nedrží za dostatočné svojim dietkam odplatiť to, čo rodičia pre neho podstúpili, ale s citmi povďačnosti obracia sa k nim v ich starom veku a so slzami vďačnosti vyprevádza ich rakev. K týmto vlastnostiam pripútaná je všetka povďačnosť, ktorú k našim dobrodincom cítime, všetka úcta, ktorú k výtečníkom minulosti a prítomnosti prechovávame, všetka ochotnosť, s ktorou pomocné rameno tože potrebujúcim súdruhom podávame, slovom, celý rad ctností. Toto máš, toto má každý človek cítiť. Lebo len ctnosť povyšuje nás nad zvieratá, nasledovne kto neosvojil si ju, ten vybral si miesto hodnosť ľudskú znevažujúce.

Milovať ľudstvo je neodpustiteľnou povinnosťou každého šľachetného človeka. Ľudstvo je rodina, rozpadnuvšia sa na nesčíselné domy; každý úd tejto rodiny je naším príbuzným, počitujúci na našu lásku, na naše služby. Ale dobre mi rozumej: človek je bytnosť obmedzeného trvania a tak môže len v istom obmedzenom kruhu pracovať. Never tedy, že nás Pán Boh k tomu stvoril, aby sme boli všade rovnakými bratmi a rovnakými občanmi. Slnce ožiari nesčíselné telesá všehomíra a predsa neúčinkuje na všetky rovnako. Tak i človek, keď obdržal svojej sile primerané stanovisko. Pred tisícimi, millionami môže skvieť sa ako slnce, ale dobročinný vplyv na celé ľudstvo ani najväčší z najväčších nemôže mať. Nikda nemohol som tomu rozumeť, kto sú to tí svetoobčania? Nadanie ľudské je lampa, ktorá odrazu len úzky kruh svojím bleskom osvieti, a keď ju s miesta na miesto prenášame, necháva za sebou temnosť. Treba privinúť sa k niektorému miestu, aby sme ho blahonosným svetlom ožiarili trvale. Všetko, čo na mnohé čiastky, vlastne maličkosti podelí sa, hynie. Tak i láska. Kde ten človek, ktorý chcejúc posvätiť sa všetkým národom sveta, prechovával by vrelú lásku k všetkým? Leonidas umrel len za Spartu, Regulus len za Rím, Zríni len za Uhorsko. Nepotrebné sú tu dlhé dókazy. Nazri do srdca a v ňom najdeš od prírody prejatú známosť, ktorá lásku tvoju k obyvateľom jedného domu a za obvodom tohoto k jednému národu viaže.

Miluj svoj národ! Šťastným budeš, keď na starosť tak porozumieš slovám týmto, tak ich vycítiš, ako treba. Láska k národu je vlastnosťou najšľachetnejšou, ale mnoho vyhľadáva sa osvojiť si ju čistú. Uvidíš mnohých, ktorí lásku v ústach nosia, ktorí svoj

národ pripomínajú, zbožňujúc ho, a ďakujú Bohu, že ich Slovákmi stvoril; a myslíš, že srdcia všetkých naplnené sú láskou k národu? Nie! Dobrým Slovákom je ten, kto lásku túto šľachetnými skutkami dokazuje. Poznal som na slovutných, literárne vehlasných slovenských národovcoch, ktorí za 50 rokov v jednom mestečku, v jednej dedine stále žili a neprebudili ani jedného človeka k životu národnému, ba ani svoje dietky nezapálili ohňom lásky k národu svojmu. Chráň sa takého národovstva!

Príroda a výhodné okolnosti mnohým mnohé poskytujú, ale opierať sa na šťastie je márna myšlienka. Zovnútorné a vnútorné dary šťastia vlastným usilovaním zošľachťovať, a čoho šťastie dobrovoľne nedalo, stálou pilnosťou osvojovať si je potrebou, zpod ktorej nemôže vymaniť sa za veľkými a šľachetnými cieľmi túžiaci človek.

Boly časy, keď na dušiach akási lieň spočívala, v ktorých mysliace hlavy len po jednej zjavovaly sa, chlebodajná veda, ktorou mužovia verejných diel každodenný svet spravovali, bola všetkým. Teraz zatriaslo to zemekruhom; náš vek má nové potreby; cesty a obzory počínajú sa šíriť. Celé zástupy rozmýšľajú a už sú položené uholné kamene mohutného kráľovstva známostí.

Preto obohacuj sa známosťami, ale spravovanými vkusom a úsudkom. Bez vodcovstva týchto zaopatríš si síce známosti, ale ony budú bujnému siatiu rovné, v ktorom nachodia sa síce vysoké steblá, ale bez zrna. Známosť úsudkom usporiadaná a prehĺbená pustí hlboké korene a zachráni nás povrchnosti; vkus dodá vede príjemnú farbu, bez ktorej je ona tmavou a nepríjemnou, ako mrav do celly zatvorivšieho sa mnícha. Náš vek požaduje mnohých známostí, toto je jeho dobrou stránkou, ale hltanie známostí zavedie nás ľahko ta, že uspokojíme sa s názvami a náklonnosť k tejto chybe je medzi zlými stránkami veku nášho najhoršia. Kto len v spoločenských hrách žiada skvieť sa, alebo dá sa obdivovať nevzdelancom, ten dojde rýchle svojho cieľa, ale vzdelanci opovrhnú ním. Aby si pred umnými dôstojne vystúpil, aby tvoje známosti i na teba i na iných blažene účinkovaly, musíš byť odhodlaným k dlhej, ťažkej práci. Veľmi ťažko je zaopatriť si dôkladnú a všestrannú vedu. Tu je potrebné veľa čítať a ešte viac rozmýšľať, mnoho porovnávať, ešte viac cvičiť sa a nadovšetko potrebné sú trpelivosť a vytrvanlivosť. Nemysli si, že by učenie len k rokom mladosti pripútané bolo. Kruh našej mladosti je taký úzky, tak mnohonásobnými štúdiami zaujatý, že takmer nie je možno v mladistvom veku zaopatriť si vedu na stály základ postavenú. Šťastný je mladík, ktorý natoľko pokročil, že sa v jeho prsiach stála láska k vede zakorenila, ktorý obznámil sa s tými cestami, na ktorých k žriedlu vedy prísť môže; on keď vnuknutie srdca svojho nasleduje, neprestajne napredujúc príde ta, kde jeho smäd po vede bude bohatou potrebou ukojený. Ale toto ukojenie je ovocím každodenného napredovania; kto neustále nepospiecha napred, zaostane, hovorí porekadlo.

Spojiť vedu s pracovným životom je úlohou, ku ktorej muž verejnosti spiechať má. Úctu zasluhuje vzdelanec, ktorý, zapretý medzi štyrmi múrami, zaoberá sa s pamiatkami zašlých vekov; ale

občan, želajúci vplývať na svoj vek, má inou cestou kráčať. Súkromné známosti zaopatriť si, aby ony, na množstvo prenesené, staly sa všeobecným pokladom, zo skvelých vidín rozžať fakľu, pri jejžto svetle súvekí z tmy predsudkov vystúpiť majú, staré a nové, cudzie a vlastné zkúsenosti spojiť, aby ľudu skvely sa ako vývodiace zásady, slovom všetky známosti dľa potrieb a požiadaviek času k ušľachťovaniu prítomnosti, k pripravovaniu budúcnosti, dľa možnosti do života uvádzať žiadam od tých, ktorí zamestnávajú sa verejnými dielami. V takýchto zásadách vychovával Sokrates mládež; s tohoto stanoviska vychodili i Perikles i Demostenes, Cato, Cicero. Porovnaj týchto so vzdelancami školy, a keď okolo nich bujne kvitnúci život uvidíš, raduj sa, lebo jasne vidieť je počiatok múdrosti.

Najväčším učiteľom múdrosti je život; avšak často vyhľadaj i dávno zosnulých, ktorí svoje, učením, zpytovaním, rozmýšľaním, zkúsenosťou nadobudnuté známosti uložili do kníh. Ale považ i to, že počet kníh je nekonečný a tvoje roky sú ohraničené a všeličo oberá ťa o drahý čas. Ako spoločníkov prázdnorečích, tak maj i knihy bez obsahu v nenávisti. Ba ani do ruky neber knihy, ktorá na čele nenosí znaku genia; dielo veľkého spisovateľa ale preskúmaj s napnutou pozornosťou. Nebudú čítaniu takto zasvätené hodiny ztratené, ako utrácajú ich tí, ktorí bez výberu a cieľa tisíce a tisíce sväzkov v rukách majú, alebo aby svoju pamäť alebo zápisnicu zaplnili bezcennými zápiskami, alebo aby zažehnali okamihy nudy. Život len tak dosiahne svojho cieľa, keď je činom venovaný. Čítanie bez konca a kraja je výplyvom lenivého života a z tohoto vyliečiť sa je ťažko, ako z náruživého hrania, jedno i druhé otupí dušu, robí ju práce a účinkovania neschopnou.

Mnohé cesty vedú k výšinám a z týchto niet ani jednej, ktorá nebola by v moci každému. Keď každý ani nie je v stave napísať cenné dielo, vyhrať bitku veľkých dosahov, utvoriť sochu phidiasovskú, dať krajine dobrú ústavu, ale každý je v stave očistiť si city a zásady, každý môže naučiť sa ctnostným byť, každý si môže zaopatriť užitočné známosti, každý môže prežiť svoj život v skutkoch cieľu primeraných. Never, že by si sa vymaniť mohol zpod tiarch týchto povinností, ktoré na teba ako príslušníka národa pripadajú, pod zámienkou chatrného nadania. Málo ľudí má ohromnú silu, no každá zdravá duša môže si osvojiť napnutou pilnosťou, zkúsenosťou a príkladmi iných vedu; môže naučiť sa náležite súdiť a porovnávať a keď ani nedocieli tvoriacej duše, aspoň môže priblížiť sa k nej. Viac ráz som hovoril, že hlavným cieľom života sú skutky a nikomu nie je nemožné pracovať pojedine alebo s inými. Teda pracuj! vykonaj všetko dobré, čo od teba vystane a všade, kde sa ti príležitosť zavdá, a aby si s výsledkom stálym konať mohol, usiluj sa svoju dušu prostriedkami nepretržite obohacovať.

Kde učiť sa môžeš zo živého príkladu, tam veda tvoja stojí na najlepšom základe. Skutočnú vedu najdeš i v dejinách sveta a i tie výsledky, ktoré veľkí ľudia naznačili dľa svojich zkúseností, považuj za poklady. Ale na to, čo súkromný vzdelanec nevystopoval so zásadami, predbežne vyznačenými a v složenom systéme podal,

pozeraj s pochybovaním. Lebo ľahko je umné zpytovanie blýskavou farbou zaodieť, ale na život aplikovať je i ťažko a často i nebezpečné. Minos a Lykurg, Solon a Pytagoras stvorili činnou múdrosťou štáty a Aristoteles len po zkúsenostiach napísal Organon, ako treba štáty spravovať.

Prameňom všetkých známostí je zkúsenosť. Nenie dosť vedieť to: v Atenách, v Ríme, v Anglicku alebo v Amerike čo jesto a jaké je niečo. Tá istá idea môže účinkovať v rozličných hlavách, na rozličných miestach, v rozličných dobách a okolnostiach s rozdielnym výsledkom. Skúmanie so zkúsenosťou spojené naučí ťa: kde je nedostatok? kde pracovať treba, ktorý prostriedok treba voliť. Hlavne obrátiť svoj zreteľ na dejiny vyvinovania sa národa. I celý národ, tak ako aj jednotlivec, mohol narodiť sa a vychovaným byť v takých okolnostiach, ktoré mu isté prúdenie krve, charakter, náchylnosť a náruživosť daly. Podľa toho možné je pozorovať ho na stupňoch jeho vývinu krok za krokom, a keď toto pozorovanie pochybil si a postať, na ktorú bol by mal prísť, nevyskúmal si, urobil si chybu, ktorú nenapravia žiadne teorie sveta. Tak pochodíš, ako lekár, ktorý zná mená všetkých rastlín, ale rastliny nepozná ani jednej, ktorý na prstoch vypočíta celý rad nemocí, ale nevyskúma nemoc svojho chorého.

Všeobecné pravidlá nemožno aplikovať na jednotlivého človeka, ale na celý národ stále. Človek berie na seba dľa veku a položenia časom inú podobu. Toto menenie prichádza nepoznano; ľudia len vtedy behajú s krikom, keď nadhodí sa im nečakaná prekážka. Ale never, že by nebolo možno najsť odstraňujúcich prostriedkov. Kto privykol nazerať čistým pohľadom do vlastných pŕs, kto odhalené vidí všetky pochybnosti duše, ten potrebuje mať len vôľu, aby udržal sa pri svojej moci, ten si sám utvorí pokojný stav duše. Len takýto muž môže pozdvihnúť sa ponad stoletia, môže účinkovať mohutným vplyvom na premenu útvarov.

Dve mocnosti vysoko držia nás nad zástupom: moc rozsudku a vôle. Bez týchto sú tvoje známosti len priučenými a tvoje skutky podriadenými; obe musia sa nerozlučiteľne spojiť. Lebo rozsudok bez silnej vôle nemôže vytrhnúť tvoju dušu z trpného stavu, v ktorom ju spoločnosť a okolnosti uväznenú držia, a pevná vôľa bez rozsudku robí nás hlavatými, zatvrdilými, sháňa sa po cieľoch chybne volených.

Zkúsenosť, učenie, pozorovanie a myslenie sú prostriedky, ktorými svoj úsudok so dňa na deň zosilňujeme. Aj tento vyvinuje sa len stálym cvičením, tak ako každý dar tela; toto cvičenie je prostriedok stále množiť silu vôle tvojej. Nie je nemožné prelomiť náruživosti a pohnutia; požiadavkou prírody je, aby sme robili to, čo dobré, pekné a šlachetné je. Čím častejšie tento úmysel prevedieš a túto túžbu skutkom zameníš, tým väčšia bude moc tvojej sily. Sila i náruživosťou a prchlivosťou vedeného človeka môže byť mocná, uchvacujúca, ale nie čistá, nie slobodná. Kto na súvekých blahočinne vplývať má, musí mať srdce ctnosťou a pokojom preplnené. Náruživosť a prchlivosť vplývajú na množstvo len v preme-

nách búrlivých a pomiešajúc sa do ich hriechov, prinášajú zkazu, záhubu. Jestli ľudstvo premôže sa, zjavy takejto zkazy nemôžu byť dlhotrvanlivé. S ctnosťou združená sila, pracujúc jemne, odstráni zlé.

Samotná i najväčšia sila nemôže vykonať všetko, mohol by povedať, že nie mnoho; spojeným silám ale i nemožné je možná vec. Čo je kvapka vody o sebe? Ale million spojených kvapôk vyvinie silu nás prekvapujúcu. Tento jednoduchý príklad pouči ťa, aké vzácné je spolčovanie.

Buď tedy hotovým spolčovať sa. Národ, ktorého príslušníci osihotene v svojich príbytkoch len na seba myslia, svoje malicherné ciele jednotne do popredia tiskajú, je z polovice národom divým. Jemu obrovským zdá sa byť všetko, čo presahuje mieru sily jednotlivca; on nezná, že sila a prostriedky jednotlivca, ktorými i pri napnutej práci cieľa nedosiahne, so silou millionov pri prostriedkoch nepatrných, avšak združených, môže divy tvoriť. Taký prirodzený je tedy úžitok spolčovania.

Zapamätaj si: vynajsť to, čo najjednoduchejšie, najprirodzenejšie k cieľu vedie, zná málo ľudí. Ich najväčšia čiastka nemyslí svojou hlavou a ani nepohne sa so starej postati svojou vôľou. Zvyk a predsudky držia množstvo uväzneným a ťažko týchto sprostiť sa pre lenivosť duše.

Nie sú zriedkaví ľudia, ktorí jasnejšie vidia, nežli ľud pospolitý, ale vždycky je nebezpečné zápasiť jednotlivcovi so zlozvykmi a predsudkami obecného ľudu. Pomaly vyvinuje sa a rastie z rozsiateho semena premeny prinášajúci vek. Pri zjave takom zdá sa nám, ako by vedenie, vrenie, pohybovanie a pospiechanie dialo sa nevoľne. Šťastný ten reformátor, ktorý tieto prvé zjavy istým pohľadom spozoruje. Neostane pri vystúpení osamelým, ale osvojí si víťazstvo, za ktoré pred vekami bezúspešne pracoval s nepokojom a s nebezpečím života. Jeho podielom je sláva, a medzitým na hroboch pred ním zahynuvších spolubojovníkov leží kliatba súvekých, ktorú neodčiní sútrpnosť pozdejšieho potomstva.

Samoláska je všeobecným riaditeľom ľudského pokolenia, no never, že by samoláska vyznačila si za cieľ vlastný prospech. Mnohá matka nevysloviteľne ľúbi svoje dieťa a láskou vedená koná predsa také veci, ktoré zapríčinia jeho záhubu, ktorú neoplakať nemožno. Tak koná i množstvo. Opravdový úžitok poznať je práve taká zriedkavá vlastnosť, ako poznať každú inú skutočnosť. Demokrit tvrdil, že pofahom na filosofické skúmanie je skutočné vždy na samom spodku, a budeme mať pravdu, keď výpoveď túto aplikujeme na každodenné skutky a myšlienky ľudí. Väčšina ľudí, aby uspokojila samolásku, prosí radu od iných. Ľudia nevšimnúc si bolesti, prepichnú si nos, alebo pokryjú svoje telo obrazmi, pichaním ihly narobenými. Sú ľudia, ktorí, nevšimnúc si škody, dajú poklady za papiere a berú účastiny na podniky neexistujúce. Niektorí prečarujú skutočnú cennosť za prázdny titul, druhí odhodia dôležité veci pre púhe meno, ktoré náhodou majú. A prečo toto všetko? Preto, že to od iných vidia.

Ľudí po jednom a v množstve presvedčiť o ich prospechu je najťažšou úlohou.

Plnenie tejto a každej s ňou súvisiacej povinnosti predpokladá smelé srdce, spojené so skromnosťou a obozretnosťou. Smelosť bez skromnosti je neočatosť; smelosť bez rozvahy je opovážlivosťou.

Smelé srdce môžeš si sám osvojiť, ako každú ctnosť. Kto naučil sa poznať a poznaním milovať pekné, dobré, šľachetné, skutočné, ten nenávidí tomuto odporujúce. Táto láska a nenávisť neodolateľnou silou účinkujú na jeho srdce. Matka, ináče bojazlivá, nemocná, letí do ohňa, vody za milým dieťaťom; bojazlivá panna vrazí nôž do vlastných pŕs, aby zachránila sa pred prenasledujúcim ju prznitelom, ktorého nenávidí, a keď tieto dva pocity nalejú smelosti i do pŕs slabých, čo potom, keď si ich silný osvojí? Smelosť slabého povstáva okamžite, a unáša ho do zúfalstva a nebezpečia. Smelosť silného stane sa vlastnosťou duše, založenou na zásadách, a keď je i pokojnej povahy, predsa pospiecha k činom s ohromnou silou. Smelosť potrebná je nielen v okamžitej súre, ale v akejkoľvek dlhotrvanlivej potrebe, preto smelosť nie je vzácna bez trpelivosti a stálosti. Bez týchto nemôžu byť vykonané skutky veľké a plné následkov, bez týchto dvoch smelosť vlastne nie je smelosťou. Nadarmo potlačil si bojazlivosť, keď nie si v stave bojovať proti vyskytnuvším sa prekážkam až do konca, lebo akokoľvek by si to ukrýval, len nesmelosť nedovoľuje premôcť prekážky. Nepretržená smelosť menuje sa stálosťou, veľký charakter nemôže byť bez nej, kroz ňu prišly i menšie duše k výsledkom podivuhodným. Stálosť a hlavatosť sú v takom pomere, ako smelosť a odvážlivosť. Je potrebné, aby si prvú uctil, druhú nenávidel. Stálosť a hlboký pohľad na prítomnosť a budúcnosť, hlavatosť a nerozumnosť často spolu kráčajú. Posledné sú často s falošným studom spojené. Výsledkom oboch je, že stáleho ešte i v úpadku oblažuje jeho povedomie, srdce hlavatého ale raní i opozdené, bezvýsledné ožalenie.

Život je boj! Túto pravdu cítia i tí, ktorí na ceste každodennosti kráčajú s množstvom v medziach zastaralých foriem, bez toho, že by niekedy pozreli na inú neobvyklú cestu. Čo stane sa ale s tým, ktorý, zanechajúc cestu množstva, nastúpi cestu inú, opustenú, alebo celkom novú? Každé takéto snaženie robí mu tisícich nepriateľov. Jedon nenávidí ho preto, že svoje staré zvyky vidí opovrhnutými alebo v nebezpečí; druhý preto, lebo snažíš sa mať takú mienku, ktorá v odpore stojí s jeho mienkou; niektorí držia ťa za buriča bez príčiny; iní závidia ti, že robíš sa povšimnutia hodným, keď povšimnutými len oni chcú byť. Všetko ti prekaziť usilujú sa tisícimi spôsobmi, a keď tvoje dielo nevydarilo sa ti, beda tebe! Množstvo nič iného nevidí, len tvoje padnutie, hotové je v neúspechoch vidieť tvoju chabosť, nerozumnosť a zlosť. Úsudok obecného ľudu chodí so šťastím. V nezdaroch opovrhne tebou a preklína ťa; tvoj zdar, úspech slávi s hlukom radosti a obdivovania. Toto je zjav každodenný, ale on nech ťa neodstraší.

Bez nepriateľa a bez odporov ničoho niet v prírode. Zaseješ žito, koľké nebezpečie čaká ho od klíčenia po žatvu. A či preto nebudeš

siať? A dobre to Pán Boh tak urobil. Prekážky bojovníkovi do cesty vrhnuté len jemu samému k dobrému slúžia. O Herkulesovi vyprávajú, že tyran, chcejúc ho zničiť, poslal ho na nebezpečné dobrodružstvá, ktoré doniesly mu miesto smrti slávu večnú. Premožené prekážky vždy zväčšujú cenu skutkov, súhlas uličného ľudu, či je za teba, či proti tebe, nemá byť povšimnutý. Medzi týmto a medzi dobrou povesťou je obrovský rozdiel; kto toho necíti a oceniť nezná, ten ani nezasluhuje inej odmeny, ako pochvalu uličníkov. Oni s treskom nosia hrdinu na pleciach, avšak o krátky čas opustia ho, možno že oprávnene alebo podlým spôsobom. Šťastný, jestli ho blatom neokydajú. Múdry ľutuje ho síce, ale na jeho ponosu nemôže iné odvetiť: sám si si vybral svoju odmenu; obdržal si ju.

Vždy a všade sú ľudia, keď i v malom počte, ktorí milujú pekné a dobré skutky a ich aj oceniť vedia. Pripoj sa k týmto a čo najtesnejšie. Tvoja sila s ich silou združená poľahčí ti cestu k cieľu; sympatia urobí tvoje prepadnutie znesiteľným, ale preto verne pracuj pre ľud svoj a nestar sa o jeho úsudok. V páde zdaru bude s tebou. Odmenu svojho ustávania hľadaj v sebapovedomí a v odobrení šľachetných; len v kruhu týchto možno založiť dobrú, stálu a zaslúženú povesť. Dobré semä, zasiate a nezašliapané, musí nevyhnuteľne vyklíčiť; prekážky zamedzujú síce jeho vzrast, ale aj urýchľujú jeho postupné napredovanie, ako breh tichého potôčka predhodená skala. Dejiny ľudstva a celá príroda spojené sú jednou reťazou; múdry je, kto naučil sa poznať ju a držať sa jej.

Za šťastím sháňa sa ľudstvo, ale ver mi, že ťažko je v blesku šťastia pocítiť opravdivú hodnosť ľudstva. Mnohých ľudí dvíha neočakávané srazenie sa tisícich okolností a oni veria, že v ich službe sú vyššie moci, ako by množstvo, obdivujúce blesk, očakávajúce milosť, ani nebolo spôsobné k šľachetným skutkom. Nevedia, že unižovanie sa ľudí, točiacich sa okolo nich, je ich dielom. Na jedno vyzvanie sú hotoví obetovať i veľké i šľachetné, a teraz v prachu sa váľajú, lebo to od nich tak požadujú.

Najväčšia časť ľudí nemá svojho charakteru, ale tým viac náchylnosti v istých okolnostiach od druhého a skrze druhého všetko dobré prijímať. Nie sme povinní nenávidieť súvekých synov šťastia pre ich slabosti, ale dopomáhať im k vyššiemu mravnému stanovisku.

A čo povieš o tých, ktorí preto nenávidia ľudské pokolenie, lebo oni sú nešťastní. Kto nemôže byť nešťastným? Alebo kto je ten, čo by sa v živote svojom nebol cítil nešťastným? Sám si si príčinou svojho nešťastia. Pretrp, čo si sám zavinil. Osud zavinil tvoju biedu? Čo z toho môže ľudstvo, že sa tak stalo? Trpíš pre zlých ľudí? Prečo by si mal nenávidieť pre niekoľkých zlých celé ľudstvo? Pomysli, že zakiaľ teba zlí ľudia do nešťastia sotili, medzitým dobrí iných vytiahli z nehôd. Niekde na prach a popol spálila dedinu divá ruka, inde pomohly dobročinné ruky inú vystaviť. Tu zomre človek skrz zbojníka, tam človek šľachetného srdca skočí do vĺn, nasadí vlastný život, aby neznámeho zachránil.

Vždy prechovávaj lásku, či v radostiach, či v túžení k človečenstvu, z ktorého prs semä ctností nikdy nie je celé vykorenené.

V obdobách nastávajú časy, v ktorých rušenie poriadku rozšíri sa; vtedy domnievaš sa, že zlosť úzdu potrhala. Nazri do letopisov a presvedčíš sa, že vtedy vyskytujú sa zjavy ctnosti, so silou, ľudskú takmer prevyšujúcou. Čím hrozivejšie stanovisko zaujímajú zlí, tým užšie spoja sa dobrí a v nich objaví sa ľudstvo v svetle tým čistejšom.

Považiac toto, môžeš zachrániť svoju dôveru k ľudstvu aj vtedy, keď uvidíš prenasledovanú zásluhu a od svojho cieľa odsoteného šľachetného bojovníka. Nezkúsenosť je z jednotlivých udalostí robiť všeobecné konsekvencie. Hľaď na celok; nemožno ti neuznať, že u všetkých národov sveta zdá sa byť dobré potlačeným v semene; uvidíš tisícich bojovníkov, padnuvších v boji a uvidíš i väčšie zmáhanie sa vzdelanosti, šľachtenie mravov, zovšeobecnenie známostí.

Mysli len na ten čas, keď Grék Idomeus prinúteným cítil sa byť nerozváženému sľubu obetovať vlastné dieťa, na ten čas, keď ľud špartánsky prijal spojenstvo Kartaga len pod tou podmienkou, keď nesprzní svo ich chrámov krvou ľudskou, na čas, v ktorom božský zakladateľ kresťanstva učil milovať nás i našich nepriateľov. Či nevidíš obrovský úspech v týchto troch pádoch? Je pravda, že ľudia nezachovávali vždy učenia božského učiteľa, pravda je, že z času na čas vyskytujú sa strašné zjavy, a predsa sme už prišli ta, kde kupčenie s otrokmi prestalo; všeobecne uznaná je hodnosť ľudská, zrušené sú kasty vekami nastavané u národov, ktoré niekedy ľudí obetovali, zabíjajúcich sa gladiatorov s obľubou obdivovali, hoviadka viac ako otroka ctili. Sú to príznaky toho, že učitelia ľudstva nesiali nadarmo semä vzdor nebezpečenstvám. Pustilo ono koreň a s mohutnou silou známostí slúčené nedá sa vykoreniť.

Pracuj za národ, nie za seba, tak nebudeš mať príčiny ponosovať sa. Kto len pre seba ustáva, často sa sklame; kto národu obetuje silu duše, toho skutky korunované budú skôr-pozdejšie zdarom a výsledok poisťuje uznanie napredujúceho ľudstva.

Márnosť je sháňať sa po sláve. Ona je výsledkom pravej veľkosti, ako ovocím pobožného života statočnosť; obe dostavia sa nehľadané. Mnohý privlastní si vonkajšok veľkého človeka umele, tak ako koketka pripúta milenca, a nazdá sa, že touto cestou príde k sláve. Ale keď je veľkosť klamnistá, je aj sláva taká a vodcom tejto môže byť len tamtá.

Chráň sa zdať sa byť tým, čím nie si. Hľadaj skutočnú veľkosť, keď cítiš silu v sebe, ale považuj za nečestné ukazovať pokrytskú veľkosť. Toto pokrytstvo je najhnusnejšie medzi všetkými slabosťami. Nosič pokrytskej veľkosti podobá sa oslovi, oblečenému do kože ľva. Veľkosť a šťastie sú dve cele rozdielne veci, a predsa takmer vždy ich smiešajú. Nie každému je dané poznať a uctiť veľkosť v nešťastí.

Každodenne počujeme: ten človek je šťastný, onen nešťastný. Čo znamená slovo šťastie?

Timoleon dal po obdržanom víťazstve postaviť chrám šťastiu. On tedy rozumel pod týmto moc, spravujúcu skutky ľudské, ktorá ako nejaká mohutná bytnosť skutkom ľubovole udeľuje priaznivé

alebo nepriaznivé výsledky. Staré príslovie učí inak: každý je kováčom svojho šťastia; to jest, niet šťastia len v človeku; ono je dobrým výsledkom ľudskej umnosti a obratnosti. Kto je múdry, ten je aj šťastný, a kto nešťastný je, ten nerozumne spravoval svoju vec. Taký smysel má príslovie a tak považoval ho i Richelieu.

Avšak každodenné príklady svedčia, že Richelieu a porekadlo nemajú pravdu. Mnohý nerozumný počiatok korunovany bol zdarom; mnohé rozumné predsavzatie vyšlo na zmar. Hospodár pripravil svoje pole svedomite; siatie sľubuje peknú úrodu; hľa, shrnú sa oblaky a dňom pred žatvou zničí mu ho hrad. Márnotratník postaví ostatnú korunu na lutriu; o niekoľko dní urobí ho žreb majiteľom tisícov. Či môžeš považovať ľadovec za pôvodcu svojho nešťastia? A či je šťastie hráča jeho zásluhou? Človek nemôže sa urobiť pánom svojho osudu. Váž dobre, čo začínaš; vol si prostriedky tvojej umnosti primerané a pracuj stále. Keď si vykonal všetko, čo ti sila a okolnosti dovolujú, nebudeš ty príčinou toho, že výsledok nezodpovedá tvojmu želaniu.

A opieraj sa na vlastnú silu. Prijmi od šťastia, keď ti niečo núka, avšak nič neočakávaj. Život je o veľa krajším darom božím, než by sme ho mali stráviť ako hru. Často zdá sa, že i osud ustupuje neustávajúcej sile; preto poznaj moc šťastia, ale nedovoľ, aby ťa ona spravovala, alebo odstrašovala.

Hlavným cieľom ľudskej vedy je poznanie človeka. Toto je bod, okolo ktorého točia sa všetky skúmania a snahy naše vo väčších alebo menších kruhoch. Poznaj seba a kroz seba ľudí; bez tohoto poznania je tvoja veda mŕtvou vedou. Chvastať sa dokonalou vedou je nesmysel. Počet vydať samým sebe je už veľmi ťažká vec, výsledok dlhej pozornosti a cvičenia. I o iných úsudok vynášať je nielen veľmi ťažko, ale veľmi neisté. O našej planéte hovoríme, porovnávajúc ju s inými; tak je to i s našou povahou, ktorú zblízka preskúmame, keď ju s inými porovnáme. A i takto dosiahnutá veda koľké chyby má v sebe.

Čím väčšiu a hlbšiu vedu máš, tým viac pocítiš neistotu ľudskej vedy. Toto povedomie zachráni ťa od pýchy; avšak varuj sa, aby si v sebe nevzbudil ducha pochybovania. Život potrebuje dobre rozvážené, isté kroky; pochybovanie hraničí so strachom.

Hrdina dobre zná, že víťazstvo závisí od Božej vôle; s hruďou stiesnenou začína prvú bitku. Vyhral ju; povstala v ňom dôvera k vlastnej sile, ktorá rastie s každým novým víťazstvom a má za následok nové a nové zdary. Tak je to i so známosťami; každý dobrý výsledok robí nás istejšími. Ale keď je dobre byť istým, horšie je byť namysleným. Lebo istota pochodí z múdreho pozorovania a veľká sebadôvera je nerozumná odvážlivosť, ktorá seba samú nivočí.

Keď o niekom súdiť chceš, musíš pozor dať na vnútorného a zovnútorného človeka. Človeka posudzovať dľa vonkajšku je múdrosťou hostinského, ktorej výsledky menia sa dľa toho, ako premieňaš vrchnú šatu, alebo hlas. Ale i do vnútra nazeráme len čez vonkajšok. Nie je ťažko odkryť ho skúmajúcemu oku.

Každodenným zjavom je, že ľudia napodobňujú stav duše, city

V obdobách nastávajú časy, v ktorých rušenie poriadku rozšíri sa; vtedy domnievaš sa, že zlosť úzdu potrhala. Nazri do letopisov a presvedčíš sa, že vtedy vyskytujú sa zjavy ctnosti, so silou, ľudskú takmer prevyšujúcou. Čím hrozivejšie stanovisko zaujímajú zlí, tým užšie spoja sa dobrí a v nich objaví sa ľudstvo v svetle tým čistejšom.

Považiac toto, môžeš zachrániť svoju dôveru k ľudstvu aj vtedy, keď uvidíš prenasledovanú zásluhu a od svojho cieľa odsoteného šľachetného bojovníka. Nezkúsenosť je z jednotlivých udalostí robiť všeobecné konsekvencie. Hľaď na celok; nemožno ti neuznať, že u všetkých národov sveta zdá sa byť dobré potlačeným v semene; uvidíš tisícich bojovníkov, padnuvších v boji a uvidíš i väčšie zmáhanie sa vzdelanosti, šľachtenie mravov, zovšeobecnenie známostí.

Mysli len na ten čas, keď Grék Idomeus prinúteným cítil sa byť nerozvážnemu sľubu obetovať vlastné dieťa, na ten čas, keď ľud špartánsky prijal spojenstvo Kartaga len pod tou podmienkou, keď nesprzní svo ich chrámov krvou ľudskou, na čas, v ktorom božský zakladateľ kresťanstva učil milovať nás i našich nepriateľov. Či nevidíš obrovský úspech v týchto troch pádoch? Je pravda, že ľudia nezachovávali vždy učenia božského učiteľa, pravda je, že z času na čas vyskytujú sa strašné zjavy, a predsa sme už prišli ta, kde kupčenie s otrokmi prestalo; všeobecne uznaná je hodnosť ľudská, zrušené sú kasty vekami nastavané u národov, ktoré niekedy ľudí obetovali, zabíjajúcich sa gladiatorov s obľubou obdivovali, hoviadka viac ako otroka ctili. Sú to príznaky toho, že učitelia ľudstva nesiali nadarmo semä vzdor nebezpečenstvám. Pustilo ono koreň a s mohutnou silou známostí slúčené nedá sa vykoreniť.

Pracuj za národ, nie za seba, tak nebudeš mať príčiny ponosovať sa. Kto len pre seba ustáva, často sa sklame; kto národu obetuje silu duše, toho skutky korunované budú skôr-pozdejšie zdarom a výsledok poisťuje uznanie napredujúceho ľudstva.

Márnosť je sháňať sa po sláve. Ona je výsledkom pravej veľkosti, ako ovocím pobožného života statočnosť; obe dostavia sa nehľadané. Mnohý privlastní si vonkajšok veľkého človeka umele, tak ako koketka pripúta milenca, a nazdá sa, že touto cestou príde k sláve. Ale keď je veľkosť klamnistá, je aj sláva taká a vodcom tejto môže byť len tamtá.

Chráň sa zdať sa byť tým, čím nie si. Hľadaj skutočnú veľkosť, keď cítiš silu v sebe, ale považuj za nečestné ukazovať pokrytskú veľkosť. Toto pokrytstvo je najhnusnejšie medzi všetkými slabosťami. Nosič pokrytskej veľkosti podobá sa oslovi, oblečenému do kože Iva. Veľkosť a šťastie sú dve celé rozdielne veci, a predsa takmer vždy ich smiešajú. Nie každému je dané poznať a uctiť veľkosť v nešťastí.

Každodenne počujeme: ten človek je šťastný, onen nešťastný. Čo znamená slovo šťastie?

Timoleon dal po obdržanom víťazstve postaviť chrám šťastiu. On tedy rozumel pod týmto moc, spravujúcu skutky ľudské, ktorá ako nejaká mohutná bytnosť skutkom ľubovole udeľuje priaznivé

alebo nepriaznivé výsledky. Staré príslovie učí inak: každý je kováčom svojho šťastia; to jest, niet šťastia len v človeku; ono je dobrým výsledkom ľudskej umnosti a obratnosti. Kto je múdry, ten je aj šťastný, a kto nešťastný je, ten nerozumne spravoval svoju vec. Taký smysel má príslovie a tak považoval ho i Richelieu.

Avšak každodenné príklady svedčia, že Richelieu a porekadlo nemajú pravdu. Mnohý nerozumný počiatok korunovaný bol zdarom; mnohé rozumné predsavzatie vyšlo na zmar. Hospodár pripravil svoje pole svedomite; siatie sľubuje peknú úrodu; hľa, shrnú sa oblaky a dňom pred žatvou zničí mu ho hrad. Márnotratník postaví ostatnú korunu na lutriu; o niekoľko dní urobí ho žreb majiteľom tisícov. Či môžeš považovať ľadovec za pôvodcu svojho nešťastia? A či je šťastie hráča jeho zásluhou? Človek nemôže sa urobiť pánom svojho osudu. Váž dobre, čo začínaš; voľ si prostriedky tvojej umnosti primerané a pracuj stále. Keď si vykonal všetko, čo ti sila a okolnosti dovoľujú, nebudeš ty príčinou toho, že výsledok nezodpovedá tvojmu želaniu.

A opieraj sa na vlastnú silu. Prijmi od šťastia, keď ti niečo núka, avšak nič neočakávaj. Život je o veľa krajším darom božím, než by sme ho mali strávit ako hru. Často zdá sa, že i osud ustupuje neustávajúcej sile; preto poznaj moc šťastia, ale nedovoľ, aby ťa ona spravovala, alebo odstrašovala.

Hlavným cieľom ľudskej vedy je poznanie človeka. Toto je bod, okolo ktorého točia sa všetky skúmania a snahy naše vo väčších alebo menších kruhoch. Poznaj seba a kroz seba ľudí; bez tohoto poznania je tvoja veda mŕtvou vedou. Chvastať sa dokonalou vedou je nesmysel. Počet vydať samým sebe je už veľmi ťažká vec, výsledok dlhej pozornosti a cvičenia. I o iných úsudok vynášať je nielen veľmi ťažko, ale veľmi neisté. O našej planéte hovoríme, porovnávajúc ju s inými; tak je to i s našou povahou, ktorú zblízka preskúmame, keď ju s inými porovnáme. A i takto dosiahnutá veda koľké chyby má v sebe.

Čím väčšiu a hlbšiu vedu máš, tým viac pocítiš neistotu ľudskej vedy. Toto povedomie zachráni ťa od pýchy; avšak varuj sa, aby si v sebe nevzbudil ducha pochybovania. Život potrebuje dobre rozvážené, isté kroky; pochybovanie hraničí so strachom.

Hrdina dobre zná, že víťazstvo závisí od Božej vôle; s hruďou stiesnenou začína prvú bitku. Vyhral ju; povstala v ňom dôvera k vlastnej sile, ktorá rastie s každým novým víťazstvom a má za následok nové a nové zdary. Tak je to i so známosťami; každý dobrý výsledok robí nás istejšími. Ale keď je dobre byť istým, horšie je byť namysleným. Lebo istota pochodí z múdreho pozorovania a veľká sebadôvera je nerozumná odvážlivosť, ktorá seba samú nivočí.

Keď o niekom súdiť chceš, musíš pozor dať na vnútorného a zovnútorného človeka. Človeka posudzovať dľa vonkajšku je múdrosťou hostinského, ktorej výsledky menia sa dľa toho, ako premieňaš vrchnú šatu, alebo hlas. Ale i do vnútra nazeráme len čez vonkajšok. Nie je ťažko odkryť ho skúmajúcemu oku.

Každodenným zjavom je, že ľudia napodobňujú stav duše, city

a cudzí charakter, tak ako cudzie písmo. Veľmi všeobecná je obratnosť hercova, preto vždycky je možné s ním zabávať sa, avšak i oklamať sa mu dať je snadná vec. Mnohý človek je taký, ako chameleon: dľa potreby mení farbu; mnohý ako plachta: o seba stojí nepohnuto, ale ustupuje každému povstávajúcemu vetru a dľa menenia sa tohoto mení smer, raz na západ, raz na východ. Mnohý človek stáva sa nástrojom, lebo nie je spôsobným na iné; mnohý robí sa nástrojom, aby došiel cieľa. Tento je zlomyseľný, tamten sprostý, a opierajúc sa na nich budeš oškodovaný.

Dôverovať v ľudskú ctnosť je najšľachetnejšou ctnosťou; ale túto dôveru prechovávaj len k celku, v jednotlivcoch sklameš sa nesčíselne mnohokrát. V človečenstve vždy možno vidieť napredovanie k dobrému jasnejšie, alebo tmavšie. Sú jednotlivci, ktorí stoja v odporu s duchom celku, s jeho napredovaním, s jeho blaženstvom. Tisíci veria, že súkromný blahobyt môžu si zaopatriť len obetovaním účelov celku, a títo sú následkom zle spravovanej samoľúbosti celku neverní, nevediaci alebo nechcejúci vedieť, že celku škodiť toľko znamená, ako podpáliť mesto, v ktorom bývame.

Celok pozostáva z jednotlivcov, a predsa z týchto na tamten, z tohoto na tamtých zatvárať a súdiť je ťažká vec. Každý jednotlivec delí sa od druhého a tisíceré rozmanitosti tisícich jednotlivcov posbierajú sa v celku, čím povstávajú ľudia iných názorov. Povetrie utvoruje sa z rozličných slúčenín a hneď je povetrím, hneď vodou, hneď ohňom. Takéto premeny panujú i v mravnom svete.

Otvorené srdce, priama duša je u jednotlivcov zriedkavou vlastnosťou; pokrytstvo a pretvárka sú častými. U ľudu a v množstve, pravda, nemajú miesta. Preto môžeš v každom okamihu vedieť, na čom stojíš s množstvom; len to nie, ako budeš stáť v budúcom?

Dobre rozumej: národ a množstvo sú bytnosti rozdielne. Národ je celok sliaty, množstvo prípadné shrnutie sa jednotlivcov hneď v takomto, hneď v inom počte. Národ má stály kruh, v ktorom s národami s ním v jednom rade stojacími rýchlejšie alebo pomaly, ale v istom všeobecnom poriadku pohybuje sa. Množstvo nemá vymeraných ciest. Národ je jazero, chránené a nachodiace sa medzi vlastnými brehami; množstvo je vlna, ktorú často vídať na jazere a ktorá bez príčiny povstáva a mizne.

Pravý duch národa, prirodzené potreby a snahy, založené na okolnostiach jemu vlastných, vlniace tlačenie sa množstva, nie sú vždy viditeľné. Lebo množstvo býva dráždené jednotlivcami, často proti vlastnému prospechu a alebo ide nerozumne za cieľami svojho vodcu, alebo bez vodcu rúti sa kamkoľvek. Avšak nie zriedka uvidíš, že spomenutá hlučná tlačenica povstáva zrovna z vnútra celku. Preto potrebné je vycvičené oko posúdiť isté odporujúce si zjavy.

I celý národ môže mať predsudky, zlozvyky, stínné stránky, ktoré osvetliť nie je prácou okamihu. Maj v nenávisti zlé, ale pri liečení zlozvykov rob rozdiel. Starobylosťou posvätené, alebo náhodou za dobré prijaté zlozvyky môžu byť i v dobrých srdciach zakorenené a národ ako národ ani nemôže byť planého srdca. Násilie lieči zriedka, lebo nepoučuje. Ľudia, príkladom a zkúsenosťou

k pozorlivosti privedení, prídu na lepšiu cestu jedno za druhým, tak že to takmer ani nebadať.

Čas je ten veľký učiteľ. On dľa behu prírody pochová celé generácie a dôjde cieľa svojho v nasledujúcich. Kto vie čakať, ten mnoho vie, a nielen že mnoho vie, ale mnoho môže a vykoná. Múdry i v starom veku zasadí strom, keď i nebude on s neho požívať ovocie; vie, že časom dá ovocie jeho potomkovi. On vie, prečo treba čakať, a kto čakajúc mnoho dobrého obdržal, ten nebude lenivým pre budúci vek pracovať. — Ľudstvo popúšťa osudu, avšak nie ako otrok; každý môže mať slobodnú vôľu. Zo zeme nevyrastie len to, čo príroda do nej položila. Ale skúmanie a práca koľko tisíc útvarov nejestvujúcich v prírode vystanovily. Never, že sa človek narodil s hotovými darmi, ako Aténé z hlavy svojho otca. V tvojich prsiach, v tvojej hlave drieme tisícerá moc, ktorú zobudiť a jej podobu dať je tvojou prácou. Táže osoba môže stať sa dobrou, alebo zlou, rozumnou alebo nerozumnou, otrokom alebo pánom svojich náruživostí, a toto je to, čo v človeku slobodnou vôľou menujeme. Boh stvoril; to človek urobiť nemôže, ale možné je tvorením dať látke podobu, alebo útvar na iný útvar premeniť; toto je kruh slobody ľudskej.

Nemožno je stavať na charaktere celého národa. Dosiahnuť veľký zámer s výsledkom, na to je potrebný čas. Na množstvo rátať je opovážlivosť, ktorú len pri okamžitých výkonoch môžeme upotrebiť; nezkúsenosťou by bolo na jednotlivom človeku budovať všeobecné záujmy. Jednotlivcov upotreb len ako pomocníkov, keď si ich dobre vyskúmal; následkom toho si ich alebo čistými našiel a nesklameš sa v nich, alebo slabými, ktorých dľa ľúbosti môžeš viesť. S prvšími ďaleko zajdeš; tí druhí sú len dovtedy tvoji, kým fortielom alebo náhodou nedostanú sa do ruky iného.

Sú ľudia podobajúci sa v istých hraniciach stojacej vode, ktorá hnije. Iní sú ako tichá rieka, ktorá, nemajúc prekážky, jednostajne tečie. Tamtí sú neosožní, týchto za spoludelníkov brať bez zkúšky nie je možno. Vrhni im do cesty prekážku, alebo čakaj, kým iní im ju vrhnú; a keď potom, nebojujúc s prekážkami, inam potečú, môžeš len koristiť z ich slabostí; ale keď prekážky premôžu, pritisni ich k srdcu svojmu. Spoločnosť takýchto prekážky premáhajúcich, múdrosťou vedených, je najkrajšia spoločnosť. Svojský charakter málo ľudí má; stály ešte menej. Mnohý charakter je na rozumnú zásadu položený, mnohý len na krv a náruživosť. Zásadu, temperament, náruživosť meniť je taká vec, na jakú máme tisíce príkladov.

Mnohých som poznal, ktorí v tomto alebo v onom čase takúto alebo onakú farbu duše mali; pozdejšie prijali celkom inú. Nie že by sa boli pretvarovali, ale že sa základy ich rázu menily, bolo treba aj im meniť sa. U mnohého človeka panuje na miesto charakteru hlavatosť. Hlavatými sú, kým majú nepriateľa, nemajúc ho, ľahko uchýlia sa. Takíto ľahko stanú sa hračkou iných. Čo sa divíme, že človek mení sa? Vek, okolnosti, dobrý alebo zlý osud, zdravie, nemoc a mnohé iné premeny vplývajú i na najtuhšiu po-

vahu rýchlou mocou. Všetko je dôvodom toho, aby sme pozorovali, lebo keď je srdce človeka i bez zlosti premenlivé, v akej miere premenlivá je tá podoba, ktorú pokrytsky berie na seba...

S bolasťou pripomínam si tých, ktorí sa mi za spoludelníkov dali a potom odstúpili. Takú bolasť pocítiš aj ty, ale chráň sa, aby si neochladol a aby ob:ú zaujatosti za všeobecné dobré nevyhasol v tebe. Hľaď na celok a nehľaď na to, čo robili jednotlivci. Považ, čím stalo sa toto veľké ľudstvo, ktoré z počiatku nepoznalo len hlas, inštinkt zvierací. Nešťastný ten, kto v slnci vidí škvrny a pre ne nevidí blesku jeho.

Zkúsenosť vo verejných dielach zaopatríme si zamestnávaním sa s nimi, poznávaním ľudí, obcovaním s nimi, vlastne pracovaním s nimi. Ži verejnosti, hovoril som vyššie, ale uč sa uctiť a použiť i samotu. Mnohá známosť, mnohý cit len tak zakorení sa v našom srdci, keď sme si ich osvojili dlhým, nepretrhnutým rozmýšľaním o samote. V živote a v hluku práce povstáva cit za citom, myšlienka za myšlienkou; teraz príde a zase odletí. Len o samote máme čas a pokoj zachovať si každú myšlienku a utriediť ju do radu iných.

Ale vždy v samote sediaci počuje len seba, nenaučí sa trpieť protimluvu, ani nepozná stránok vecí kroz iných tak alebo tak poznatých. V hluku žijúci nemá času hlboko skúmať vlastné srdce a dušu, a tak len učením môže zaopatriť si zručnosť v jednotlivých známostiach, ale nemôžu sa jeho vlohy v systematičnom napredovaní vyvinovať a nemôže si známosti doplňovať. Oba spoj v jedno a uváž výpoveď básnikovu: „V tichej samote vyvinuje sa vloha, stály ráz v hluku sveta". Dľa toho nech je základom tvojho života zdokonaľovať sa o samote a svoje známosti v spoločenstve zužitkovať.

Slúžiť národu, spravovať diela národa, tieto dve snahy nielen že sa zmestia jedna vedľa druhej, ale sú i spojené. Koho nie je v stave vlastná práca vyživiť, ten žije na ťarchu spoločnosti. Kto spravedlivou cestou nashromaždí si bohatstvo, ten sbiera poklady pre spoločnú vlasť, z občanov dobre majúcich sa pozostáva blaho národa. Kto chová svoju rodinu, svoju čeľaď, ten chová čiastku národa; kto svoju čeľaď v ctnosti udržuje, ten vychováva spoločnému národu dobrých príslušníkov.

Manžel a otec sú úctyhodné mená. Kto vychováva dieťa, plní svätú povinnosť k národu. Jemu býva daná odmena: za službu národu konanú môže so sebapovedomím spočívať v náručí dieťaťa a manželky.

Obcovanie s inými spojené je s ľudskou povahou, kto bez neho žije, je prírode neverným.

Neodpustiteľnou povinnosťou je na verejných záležitostiach zúčastňovať sa, a keď by to i tisícim nemilé bolo. Z kruhu spoločenského odstraňovať nevoľu je ľudskosť. Ale ľudskosť a pochlebovanie nie sú rovnaké. Pochlebovať je vždy mrzko.

Vo verejných záležitostiach, keď v nich zjavuje sa škodlivá myšlienka alebo škodlivý skutok, občanovi vernému neslobodno

mlčať. V spoločenských kruhoch je slušno radšej mlčať, ako hnev kriesiť. Ale i tu i tam len priama otvorená duša, len dobrá vôľa, srdce citlivé dávajú umnému človeku pravú hodnotu. Hlavný zástoj hrá tu i trpelivosť.

Netrpelivosť už popredku znemožňuje snášanie sa s inými. Čo dobrého by mohla vykonať náruživosť, ktorá z hriechu pochodí?

Hľadaj skutočnosť. Toto napomenutie povzbudzuje ťa k skúmaniu, a duch skúmania sbližuje ťa s každou mienkou, ktorá na sebe nenosí bielagu zlosti. Kto hľadá skutočnosť, tomu umožnené je poznať vlastnú chybu a učiť sa od druhého. Medzi ľuďmi toto učenie je zriedkavým a nie ostatným pokladom.

Prijmi dobré od iných, ale skúmaj ho a nemeň svoje presvedčenie tak ľahko. Premieňanie a hlavatosť sú jednak veľké chyby.

Ctnosť len tak môžeš mať, keď sa ona z tvojho srdca vyvinula; túto od iného prejať a ako módnu šatu na seba vziať nie je možno.

S teplým srdcom rob všetko, k čomu sa prichytíš, a s teplým srdcom hovor to, o čom hovoríš; tak dostanú tvoja reč a tvoje skutky svojskú farbu, moc a jemnosť. Cudzí príklad je len takémuto človeku na osoh; taký človek nenapodobňuje ctnosti iných, ale nasleduje ctnosť, ktorú majú i iní, a tak ju prejme, že premení sa na bohatý prameň šľachetných skutkov. Chladnosť v človeku, ako v celej prírode, je nepriateľom každého vzrastu.

Kto všetko neurobil, čo by bol mal a mohol, nebude šťastným. A kto svojim ľudským a občianskym povinnostiam za dosť urobil, môže byť v povedomí vykonaných povinností blaženým.

Blaženosť nie je pocitom okamženia. Okamžitú blaženosť môže pocítiť i darmožrút, i zlý človek, ale k pravej blaženosti požaduje sa z povedomia prýštiaci sa pokoj duše, a tento môže mať len ten, kto napomenutiam veľkej a svätej prírody porozumel a ich cieľu primerane nasledoval.

Všeobecným zákonom prírody je: udržovanie celku, jeho vyvyvinovanie sa a napredovanie k bodu zrelosti; všetko toto môže i jasné oko len v jednotlivých výjavoch vidieť. Tomuto zákonu je i svet i človek podriadený, preto, keby každý blaženým chcel byť a každý ním byť usiloval by sa, never predsa, že Boh túto snahu vyznačil za cieľ života. Doprevádzateľom k ľudskosti môže byť blaženosť, ako sláva k vyšším ctnostiam, ale považovať ju za vyznačený cieľ je klam.

Chladné srdce nemôže pocítiť bloženosti; nešľachetné nemôže jej mať; šľachetné srdce môže ju i cítiť i mať, ale často dostane za odmenu i nevysloviteľné útrapy.

Čo je blaženosť?

Ľudia mysleli, že je ňou tisíceré, a všetko, čo považovali za blaženosť, je len prostriedok, ktorým ju dosiahnuť mienili a predsa nedosiahli, lebo zamenili cieľ svojho úsilia s prostriedkami, lebo niečo takého vyznačili si za cieľ, čo mali považovať za výsledok iného, pravého cieľa a snaženia.

Či blaženosť popri bolasti a horkosti neobstojí? Či môžeš hovoriť, že človek môže byť dokonale šťastným? Človek môže mať z niečoho

s času na čas radosť, ale ona alebo zahynie rýchle, alebo zamenená býva trpkosťou, alebo predĺžená stane sa nudou.

Citlivému srdcu dostane sa za podiel viac bolasti nežli blaženstva, necitné necíti ani zlého. Pokoj resignácie je tichým pocitom, ale následkov trpenia a pamiatky jeho nemôže sotrieť. Otuženie proti bolastiam zatvorí i k radostiam cestu a premení sa na chladnosť. Ver mi, slovo blaženosť je najneistejším výrazom, lebo kto blaženosť loví, ten lapá tôňu. Konanie povinnosti, povedomie šľachetnej snahy dávajú i v boji i v smútku pokoj, a keď s týmto pokojom pod názvom blaženstva uspokojíš sa, máš ho. Pekné, mocné a dobré duše najdú ho i bez hľadania, konaním šľachetných skutkov.

Každý jednotlivý človek, ešte i najväčší, je len chatrnou čiastkou celku a preto každá pre celok stvorená čiastka má pracovať pre celok. Kto vlastné blaženstvo ako jediný cieľ má pred očami, stane sa smiešnym u každého mysliaceho človeka. Ľudstvo je oceán, ktorému vyznačený je myriady rokov trvajúci život; človek o sebe je penou, ktorá povstane, sem a tam metaná býva a v okamihu rozpadne sa, aby zanikla v nevyzpytateľnej hmote.

V tejto protimluve je potešiteľná myšlienka. Pocit našej maličkosti pozdvihnutý býva pohľadom, hodeným na celok, a takto unikneme trápnym pocitom zúfalstva. Lebo keď pri všetkej našej námahe nemohli sme docieliť krajších dní, cítiac, že toto ani nebolo hlavným cieľom nášho určenia, nepozeráme s kliatbou na cestu, ktorá keď aj nám len trpenie prináša, môže nášmu rodu v budúcnosti kvet a ovocie priniesť.

Teraz ale, milý synu, s Bohom! Kúzelné sny mladistvého tvojho veku ešte teraz nedovolia dopratať sa starostiam do duše tvojej, ale príde čas a horúci deň, ktorý vzbudí i v tebe trpké zkúsenosti. Keď v trápnych okamihoch precítnutia prečítaš tieto strany, nech ti pride na um, že súženie bôľneho precítnutia precítil každý za dobrými skutkami túžiaci človek nie v malej miere. Avšak každý šľachetný človek usiloval sa zachovať lásku k ľudstvu, dôveru k Prozreteľnosti božskej a k dobrotivému riadeniu božiemu. Ver mi, kto má tieto dve, ten neostane ani v zmarených nádejach bez potechy.

Cestopisné črty.

Píše *Martin Kukučín.*

VII.

Začali sme tedy naostatok rátať i to: koľko zvyšuje karát do toľkého a toľkého počtu kúpeľov. Šesť, päť, štyri... Cítili sme úľavu, že sa míňajú, hoc sa i míňajú strašne pomaly. Dni sú dlhočizné, bez konca-kraja. I nebo sa pričinilo, aby nám Rohič od srdca odpadol. Otvorilo všetky kanále a rozlievalo tri dni a tri noci celé

potoky na nás, ako by mala nastúpiť druhá potopa. A ak i pretíchlo na chvíľku, radosť našu ochládza sychravý vietor — dobre známy posol jasene.

V tieto daždivé dni väčšina hostí utiekla z Rohiča. I my by sme ich boli nasledovali, keby nie tie nešťastné karty. Akási poverčivosť nás silí, aby sme ich minuli všetky. Utiahli sme sa do Füllhausu a dali sa do kníh z Leihbibliotheky. I pod verandou kaviarne vysedávame a dívame sa na jazerá v parku.

No i túto zkúšku sme prestáli. V jedno ráno zaľahla hustá hmla, slnce sa prebilo oblakmi a zajagalo sa víťazoslávne na nebi. Nastaly krásne dni, bez obláčka, ale i bez horúčavy. Moc slnca ako by bola definitívne zlomená. Ráno pred šiestou bývalo na teplomeri 5° R. a zima prebíja do kostí. Okolo poludnia sa teplomer podvihol na 13—15° R. Pravá jasenná jasná chvíľa — babské leto, trochu prenáhlené.

Sezona rohičská dokonala definitívne. Kto sa dá na to, aby sa triasol i na úsní? Lebo od chládku bočíme a vyhľadávame slniečko. Nie div, že za ostatnou kartou sme sa rozhodli, že i my zajtra odídeme.

Urobili sme naše návštevy na rozlúčku. U doktora, na direkcii. Vyrovnali sme účty, vrátili knižky do Leihbibliotheky, ponavštevovali bližšie miesta, kde sme najviac strávili v milom zaháľaní, obzreli si i lawntennis, ktorý tiež onedlho spustne a zapadne sňahom. A tak sme si objednali príležitosť na zajtra.

Bolo to v piatok, čo sme obedovali ostatný raz pod verandou hotela zur Post. Vyprázdnili sme flašu Gumpoldskirchner na pamiatku dňa. Moji nerozluční šli si odpočinúť ako vždy po obede — ja som šiel na verandu kaviarne. Tu sa už najde len kde-tu stôl obsadený. Po ostatných skackajú bezočiví vrabci. Môj chovanec, ktorý sa dostavoval každé ráno k môjmu stolíku, sadol si i teraz hneď k tácni, vykrúca hlavičku, obzerá si ma ostatný raz a odnáša mi s dlane omrvinky. Odvšade dolieha horvatský hovor. I kapella hrá skoro výlučne len horvatské kusy. Ale všetko darmo. A čo by vyhrávala ako chór Davida kráľa, už by nás tu nezdržala.

O pol tretej som šiel zobudiť mojich nerozlučných. Bolo zbytočné ich budiť. Pod dojmom odchodu ani nezaspali. Vstali, obliekli sa, aby dokončili pakovanie. Batožina je hotová, pozostáva spakovať len príručný kufrík s najpotrebnejšími vecmi. Commissionár čaká na chodbe, aby sniesol batožinu do brány. Mlčanlivý sa prechádza po izbe, ja stojím nad zvedavým druhom a hľadím, ako on napcháva kufrík. Keď bol kufrík plný, prikľakol som naň a zamkol ho. Ja som ho stiahol remeňom a zapäl ako svedčí. Iba čo som v náhlosti nestačil prevliecť slobodné konce uškom za prackou, ale som ich jednoducho podvliekol pod stiahnutý remeň.

Commissionár snáša to všetko do brány. Poriadna hŕbka! Chceli sme najať zvláštny vozík o jednom koni — no staly sa druhé poriadky. Starožitník a pán sekretár sa nám pripojili: oni majú svoj landauer a ponúkli sa prijať doň zvyšok našej batožiny. Oba povozy zatiahly tedy pred Füllhaus, kočišia a Commissionár nakladajú

na ne naše kufríky a škatule. Mlčanlivý a ja dozeráme, aby sa dačo nezabudlo. Jeden povoz s čiastkou batožiny išiel pre starožitníka do villy Moller a ztadiaľ k Wienerhausu pre pána sekretára. My sme sa odobrali od našej tante a Füllhausu — a moji druhovia ohlásili sa ešte v kaviarni na kávu. Shovorčivý skočil do kiosku Styriaquelle, odobral sa od Rozinky a druhých dievčat, čo tam obsluhujú. Sľúbil im, že i na takto rok príde na Styriaquelle.

Pred Wienerhausom čaká druhý povoz. Kufriská vyzerajú ozaj imposantne za zadnými kolesami. Tento obraz pripomína mi staré dobré časy: keď sme sa z Revúcej poberali takto s kuframi na vakácie. I teraz tá istá úľava, tá istá radosť a milé rozčulenie, ako vtedy, keď sme vsadali do plachtového voza.

My traja nerozluční už sme ostali len spolu. Pozdejšie presadol k nám starožitník a ja ku pánu sekretárovi. No prv sme si dobre prezreli oba povozy.

„Je všetko v poriadku?“ pýtam sa kočišov a Commissionára.

„Všetko,“ prisviedčajú oni.

„Nezabudlo sa dačo?“

„Nič, pane!“

Podal som mu bakšiš, neodvratne ostatný v tejto sezone a dosť ľahko i vo všetkých budúcich sezonách.

„Tedy rušaj!“

Bolo nám clivo, keď sa prichodilo lúčiť od oboch druhov, našich Zadrancov. Oni chcú ešte ostať dakoľko dní a vrátiť sa inou cestou než my. Kývajú nám klobúkmi a keď sme poodišli, vyškriabali sa na briežok a ešte vždy nám kývajú. Boli dobrí druhovia, nepokazili nikdy dobrú vôľu. Nuž ale život je už raz taký: náhoda nás sviedla, prežili sme dakoľko dní životom spoločným a teraz sa lúčime a kto vie kedy sa zas sídeme.

Preleteli sme popri Pestherhausi, prívetivom, útulnom akosi, skrytom v zeleni. Je osamelý, pustý; ako by i on banoval za nami, hoc sme ho i zohrdili. A teraz už poľom, lúkami, pomedzi kopce a briežky, tou istou hradskou, ktorá ide do Rogatca. Iba že sa naša pod Rogatcom odráža v pravo pomedzi hory, z ktorých povieva vlaha a chlad. Onedlho sme preleteli popri krčme, kde miesto dvojhlavého orla s nápisom: „K. k. Tabak-Verschleiss“ čítame pod címerom: „Kr. prodaja duhana“.

„V Horvatsku sme!“ zvestujem mlčanlivému.

Vydýchol si neobyčajným uľahčením, oko mu zaiskrilo.

„Chvalabohu — doma sme zase!“ zvolal oduševnený. „Ako dobre padne, keď môžeš zas povedať, že si doma.“ Oči mu navlhly a uprely sa kamsi do diaľky. Potom doložil: „Darmo je — doma je predsa len najlepšie“...

„A v Rohiči ste si pochvaľovali, že vám je dobre,“ dráždim ho ja.

„Ako v temnici. Ale som sa silil — hľadel si nadišputovať, že som nie v cudzine. A medzitým nebolo chvíle, aby nebol myslel na dom. Býval som vždy domárom — domárom i ostanem.“

Konečne, kto mu bude zazlievať, že lne k rodnej zemi dušou

i telom? Každý má tú lásku zasadenú hlboko do srdca. Domovina, čo i neúrodná, nevľúdna, predsa sa len najsladšie prihovára k srdcu. A jeho domovina je krásna, rozmanitá. Ona zaujme i cudzinca a podmaní si ho. Nájdeš v nej všetko, čo si srdce žiada. Žírne polia a lúky i nekonečné lesy i jednotvárne roviny i prívetivé vrchy. A najdeš i holý kameň v Prímorí, ktorý omýva, o ktorý sa rozráža nekonečné more.

„Len keby bolo svornosti!“ vzdychol si mlčanlivý. „Tej nieto v našej vlasti, preto sme takí nešťastní“...

I na kraji pozorovať horvatskú pečať. Tie isté kopce, hory a lúky ako okolo Rohiča a predsa nenie to už zádumčivý, tichý Rohič. Nepremávajú sa tu postavy ľudu v beláskach, prihnuté, zamyslené. Lúky sú posiate veselým ľudom. Ženy v bielom, vyparádené, oháňajú sa hrabľami, vyspevujúc svoje tiahle piesne. Chlapi v bielom s vykasanou košeľou stavajú kopy, alebo nakladajú otavu na rebrinovce. Všetko sa to hemží, prtí a obracia — veselosť ľudu oživuje hory a stráne.

Pod horicou na kopci belie sa dlhý kaštieľ. Rad oblokov ako by horel v zapadajúcom slnci. Dach vlomený, ako by sa bol chcel podkasať, čnie do vysoka. Pri kaštieli stajne, humná a záčiny. A v úbočí rozsiahle lány. Jedny sa belejú strniskom, druhé sa černejú úhorom. Inde zakvitnutá ďatelina čaká na koscov. Dolu pri potoku tiahnu sa lúky s bielym kŕdľom hrabáčok. Vyspevujú si pri robote, bárs nad nimi stojí hundravý „špan“, opretý o bakulu, krátku fajku medzi zubami. I vo dvore živo. Čeľadka sa hemží, lieta a panstvo si hovie na verande. Zišlo mi na um naše Istebné. Snáď pre ten podkasaný dach, práve ako je na kaštieli Csillaghovskom v Istebnom, alebo hádam pre tie lány, práve tak rozvalené v obočí. Vyzerám, či nezazrem tu pri hradskej náš Hrádok, kde Dubovci napájajú seba i kone, keď sa vracajú zo svojho majálesu — z lúk. No nieto tu ani Hrádku ani Dubovcov. Zato sa spúšťa chodníkom na lúky biela, strojná postava devy. Vykračuje si na slnci sťa víla. Možno domáca slečna, snáď ide medzi hrabáčky, zaspievať, zašantovať si s nimi. Nie — slečna z kaštieľa to nenie. Je to sedliacka krásavica v svojich bielych šatách. Pekná je; nie div, že si v chôdzi vedie ani kráľovna.

Na prvom kopci, kam nás doviedla hradská, dozvedeli sme sa cele hodnoverne, kde to vlastne sme. Zasadený je kríž a pod ním kľačí starena s ružencom v ruke. Neďaleko stojí stĺp s nápisom: „Varaždinska županija“. Na druhej tabli sú označené i okresy. S tej strany, odkiaľ sme prišli, leží „kotar Pregradski“ a s druhej, kam sa poberáme, je „kotar Krapina“.

A zase popod hory po poliach a lúkach kde-tu osamelý domec alebo dedina, skrytá v stromoví. Na stromoch sa černejú bystričky, veľké šťavnaté. Tu ich volajú „bosanskymi“ slivami. Má to aspoň smysel — omnoho lepší, než povestná „bosanská“ reč.

Premávka je tu živá. Pod chvíľou načím vyhýbať vozom. Naložené sú doskami alebo latami. Iné, nízke, mocné vozy žernovy. Kdesi na týchto stranách je baňa na žernovy. Pri ceste je cieňa,

kde ich kamenári krešú a tesajú. Nie sú také biele ako naše z Tekovského Hliníka — či sú trvácejšie, neviem. Pri jednom takom rade vozov, keď sme ich chceli prebehnúť, len toľko že nás kočiš nevyvalil, lebo sme sa dostali skoro do garáda. Mlčanlivý bol skočil i na nohy, že sa chytro shodí nadol. No ostalo na šťastie len pri strachu.

Pred šiestou hodinou prebehli sme popri akomsi násype, ktorý vedie k akejsi začadenej budove. Na strmom kopci v ľavo sú srúcaniny akéhosi zámku, srovnané už temer so zemou, len kus bašty čnie dohora. A už vbehol náš koč do Draškovičovej ulice. Dlhá je táto ulica. Domy stoja z počiatku oddelené, každý so záhradou, pozdejšie sú hustejšie a nejeden i cifrovanejší, kde je obyčajne sklep s výkladom. Ulica nás doviedla na akési námestie, malé trojhranné, na ktorom stojí poprsie človeka v čamare. Mohol by to byť dľa tej čamary i Jozef Barák. A zase dlhá ulica s domami dosť výstavnými, mnohý je švárny, celkom moderný. Ulica sa razom pretrhne a miesto nej ukáže sa v pravo priestor vydupcovaný ani holohumnica. Na ňom sú prejmy nastavané ani na lichvovom trhovisku v Dobronivej. V jarmoky tu bude stáť statok — a musí sa ho shrnúť hodne, keď je pôda toľme zdupčená. Potom krátka alleja akácová a už stojíme pred nevelikým, tichým nádražím.

„Tedy sme tu!“ zvolali sme uspokojení, skáčuc s povozov. „Koľko máme do vlaku?“ pýtam sa sluhu, ktorý pomáhal snášať batožinu.

„Päť štvrtí hodiny,“ odpovedá on svojím zagorským dialektom.

„Práve toľko,“ zvolal starožitník, „aby sme stačili večerať a to v meste. Pri tej príležitosti obzreme si ho.“

Batožinu sniesli do čakalne. Veliké kufre dal som hneď odniesť na váhu. Ostatná „príručná“ batožina, kufríky a škatule, zaujala celý stôl i jednu lavicu. „Jest toho dosť,“ povrávame si, — „len či je tu všetko!“

Druh zvedavý prezerá, prezerá, skúma, porovnáva a konečne zvolá: „A kde je náš kufrík?“

Mlčanlivý odpovedá: „Popozeraj, musí byť tam kdesi. I koče zrevidovať dobre, kým sú tu: či sa dačo nezabudlo. Dáždniky najlahšie a palice. Dosiaľ v každej ceste prišiel som o dáždnik: bol by div, ak by ho teraz neztratil.“

No dáždniky sú tu i palice sviazané ako svedčí, špagátom. Na kočoch sa totiž nezabudlo ničoho.

Ale zvedavý druh jednostaj len okolo tých kufrov. „Čie je toto?“ pýta sa, ukazujúc na kufor, oblečený v svinskej koži, bruchatý, ani pán z magistrátu, a pri ňom na druhý v plátenom oblečení, skromný, nedorastený ešte.

„Moje!“ odpovedá starožitník, šibnúc nedbale okom v tú stranu.

„Všetko?“

„A akože!“

„Viete to iste?“ dolieha naň druh zvedavý.

„Pre Boha — ako nevedieť?“ zvolal on netrpelive. „Dosť som

sa ho navláčil po svete. Bol so mnou na Akropoli aténskej i pri brehoch Jordána.“

„Tak nám chybuje kufor!“ zvolal môj druh už cele určite.

„A na aký spôsob?“ ozval som sa ja.

„Na taký, že ho tu niet. Jeden-dva sú tu a tretí — toho tu nevidať. A v ňom je bielizeň, jeho bielizeň“ — ukázal na mlčanlivého. „Vôbec veci najpotrebnejšie. Len čo si počnem, ak sa spotí! Nebude sa mať do čoho preobliecť.“

„A ja sa už teraz potím od trápenia,“ zvolal mlčanlivý.

„I zlaté hodinky sú tam s retiazkou,“ vyratuje zvedavý. „Že ich dám dakde v ceste zreparovať, ako svedčí. Viete, že v Dalmácii nieto ani poriadneho hodinára. Pekne sú zreparované! Nemôžu byť lepšie. I zaušnice, dva prstene, jeden pamiatka po mame — jedna náramnica“...

„Slovom, celý zlatnícky krám!“ zvolal starožitník. „Teraz už nahliadam, že to nie žart. Len kde sa podel?“

„Nemožná vec!“ tvrdil som ja.

„A už je raz tak — horky nemožná! Všetko je možné a menovite nehoda!“ zahriakol ma zvedavý. „Treba vyspytať kočišov, kým nám neutečú.“

I tých sme docitovali. Jeden z nich je dosť otvorenej tváre, zkúsený a intelligentný. Druhý pozerá tupo a bez záujmu. Ani sa mu nesníva, čo my to vystíhame od nich. A čo je najhoršie: horvatsky nerozumejú ani slova a nemecky ešte menej. Treba bolo dlho vysvetľovať, kým vyrozumeli, čo chceme.

„My sme složili všetko, čo bolo v kočoch,“ bráni sa intelligentný.

„Len či ste neztratili dačo!“ zvolal zvedavý.

„Počkajte — len nie zmätok!“ zamiešal sa starožitník, pozdvihnúc prst ako na výstrahu. „Každej veci načím ísť na koreň. Povedzte mi, koľko ste naložili kufrov vo Füllhausi?“ obrátil sa ko mne.

„Ja som ich nečítal. Ale som videl, že sa naložilo všetko, čo bolo v bráne. V izbe, viem tiež, neostalo nič.“

„To je veliká chyba, amice — osudná chyba!“ vyniesol hneď rozsudok. „Lahko by bolo vyhľadávať od kočišov, keby sa vedelo, koľko prevzali kusov. Teraz darmo pýtať, čo sa im ne dovzdalo: lebo nevedieť, čo sa odovzdalo. Ja vždy porátam: toľko a toľko mám kusov a prirátam hneď i seba. Len tak sa dá pochopiť, že som nikdy nič neztratil, ani seba. V tomto páde musíme myslieť na dve možnosti. Alebo ostal v Rohiči váš kufor, alebo sa ztratil v ceste. Tertium non datur.“

„Aha!“ zvolal mlčanlivý. „Keď sme sa to mali vyvaliť. Či ste videli, ako sa koč nachýlil? A teraz sa mi zdá, že práve vtedy čosi vypadlo“...

„Nemožno!“ odporujem ja. „Boli by sme spozorovali i my, alebo aspoň kočiš. Kufor nemohol byť taký malý, aby mohol nepozorovane vypadnúť.“

„A ja myslím, že vtedy vypadol,“ tvrdí zas mlčanlivý. „Ne-

spozorovali sme, lebo sme mali starosť o seba a kočiš mal s koňmi robotu."

„Nie — nemožno," odporujem ja. „Ja som sa vtedy nenaľakal a neztratil prítomnosti ducha. Chyba sa inde stala. V tom, že sme mali batožinu v dvoch kočoch. My sme ju naložili rúče — ale kto mi zaručí, keď sa batožina sortírovala, či kufor nezostal vo ville Moller, alebo vo Wienerhausi. Ja som tam nebol — nik nevie, ako ju tam prekladali a či i nevyložili dačo?"

„Ozajst!" ohlásil sa pán sekretár. „Mne sa všetko vidí, že som pod Wienerhausom videl akýsi kufor."

„No tedy!" zvolal starožitník. „Kufor ostal v Rohiči. Nebojte sa, najde sa!"

„Ale na direkciu telegrafovať," navrhuje mlčanlivý. „A to zaraz."

„To sa rozumie!" pristáva starožitník. „Ibaže je úrad zatvorený. Šesť hodín minulo, alebo práve bije."

„Poďme chytro, snáď je úrad ešte otvorený." A všetci, ako zjašení, rútime sa do kočov. „Poháňajte, ale rýchle!" kričíme na kočišov.

A tak my zas letíme do mesta, náš koč popredku. Kdesi pri samom námestí spozorujem, že za nami už nehurtuje druhý koč. Vyhnem sa a tu vidím, že druhý koč stojí skoro na druhom konci ulice. S trottoára kýva starožitník svojím dáždnikom zbesile na mňa. Skočím a vraciam sa k nim čo rezkejšie.

„Čo letíte, ako bez hlavy!" okríkol ma starožitník. „Nevidíte, že pošta je tu?"

„Odpustte," okríkol som ho už i ja. „V Krapine som nikdy nebol — a ak bude na mne, ani už nikdy nebudem. Nemohol som tedy vedieť, kde je pošta. Zato vy, kým ste tu vyčkávali, mohli ste jednoducho vojsť a odpraviť telegramm."

Úrad bol skutočne zatvorený, ale nám ho otvorili ochotne. Skoncipovali sme cifrovaný telegramm na direkciu: nech kufor dajú hľadať v Rohiči, cestou do Krapiny, a my dáme odmeny toľko a toľko tomu, kto ho nájde a vráti. Poďakovali sme sa ochotnému šéfovi. On si nás len ironicky prezeral a neviem, čomu sa divil väčšmi: či strapatému telegrammu a či nám trom zjašeným, roztržitým ľuďom.

Vošli sme do prvého hostinca. Starožitník objednal večeru — šunku a kotlett. Vína nám doniesli i bez pýtania: a to hneď poriadnu, štvorhrannú pintu. Druhé kraje, druhé obyčaje! Vidno, že sme v pohostinnom Horvatsku, kde sa víno nemeria na mizerné štvrtky, ba osminky: ale kde sa pije zo spoločnej fľaše, svorne a statočne. Nehľadí sa, či ten vypil o pohár viac a ty o pohár menej. Každý pije, koľko mu hrdlo ráči, a každý je spokojný. Korheľ som nie, ale takýto kollektivismus sa mi páči. Pri štvrtkách a osminkách nech vysadávajú sebeckí Švábi, a nám Slovanom spoločnú pintu!

Hostinskému sme vyrozprávali naše nešťastie. On predvolal kočišov ešte raz a vypočúval ich slovinsky. Na nich vidno väčšiu zronenosť, než na nás. Hostinský sľúbil, že pôjde na magistrát a

k žandárom oznámiť našu ztratu. Kočišia sa zľakli ešte väčšmi, keď počuli spomínať magistrát a žandárov. Nepotešilo ich ani to, že sme im vyplatili statočne, čo si vyjednali, že sme im dali okrem toho dosť dobrý bakšiš a zaplatili celú útrovu v krčme a naostatok sľúbili im odmenu, ak vynajdú kufor a pošlú ho za nami. Oni šípia nekonečné naťahovačky, sekatúry, predvolávania, vypočúvania, protokolly, a čo je najhoršieho, podpisy. Kto vie, čo sa z toho ešte vyľažie! Preľaknutí vyšli z reštaurácie, skočili na kozlík a už letia, ako by ich naháňali všetci žandári „Trojjedinej králeviny".

Ani mne nechutila šunka, ani kotletty; i vína ledva som sa dotkol. Vínko je cele poriadne, nefalšovaná „hrvatština", kyslasté i ono. Mrzelo ma, že som zas len ja vyhorel pre hlúpu batožinu, i to len preto, že som nerátal kusov, ako to predpisuje pedanteria. Mrzelo ma, že budem príčinou sekatúram a preháňaniu ľudí cele nevinných. Nedal som sa potešiť mlčanlivému, ktorý mi jednostaj opakuje: „Čo tam po ňom! Ak zhynul, lepšie keď zhynie on, ako ktorý z nás!" I zvedavý ma teší, bárs je i jemu všakovak. V celej batožine nieto jednej nočnej košele!

Vyšli sme z hostínca a tu hľa hneď blízko veľkolepý sklep. Všetko samá bielizeň. „Čo — keby ste tu kúpili, čo vám treba!" navrhujem zvedavému. A my vošli dnu. Pýtame nočné košele, jägerky, každý iné — pani s dieťaťom na rukách nevie, čo si počať.

„Musím poslať po môjho — príde zaraz".

A „jej" i prišiel. Habká, hmatá, hmká, prehrebá sa v škatuliach, skladá ich celé stôsy na púdlu, my ich otvárame, rozťahujeme tovar, rozkladáme, skúmame. Vidno, že sa tu nedá vybrať ničoho. „Nieto ani kedy!" upozorňuje nás starožitník. „Treba ísť na stanicu!" Tak sme vyšli zo sklepu, zanechajúc úbohého kupca, ktorý je sotva uveličený nad vpádom takých hostí.

Prišli sme na námestie, kde je poprsie Barákovo na stĺpe. No nenie to Barák v čamare, ale Ľudovít Gáj v horvatskej „surtke".

I Horvati majú svojho Ľudovíta, ktorý bol vrstovníkom nášho nesmrteľného. Ich ciele, ideále boly temer totožné; význam tohoto tu je práve taký veliký v dejinách horvatských, ako nášho Štúra u nás. On pripravil a vyvolal celé hnutie v národe, hnutie illýrske, ktorého lúče ani dnes nevyhasly ešte. On bol rodák z Krapiny, syn jednoduchého apatekára. No v tie šťastné časy nehľadelo sa na pôvod a na rod, ako v našich demokratických časoch.

Na stanici sme našli ešte vždy to isté idyllické ticho a tmu. Sluha zapálil lampu a vzal hneď naše veliké kufry na váhu. Ja som nezabudol porovnať čísla na recepisse a na kufroch, či sú tie isté. I recepissy som schoval pečlive do tobolky. Tak sa učí človek z vlastnej škody! Pomaly sa začal i vlak organisovať, ako na takej konečnej stanici. Ide to ležerne, veď sme v Zagorí, Pánu Bohu za chrbtom! Porátal som všetky kusy a medzi kusy i nás a dal vpratať všetko do vlaku. Nepáčilo sa mi iba to, že sa všetko nedalo vpratať do jedného kupé. No k batožine, čo prišla do druhého kupé, vsadil som pána sekretára. On bez toho málo hovorí.

Ostatne sú to len dve štácie," teší nás sluha. „V Zaboku presadnete do druhého vlaku."

„Pekná potecha," pomyslel som si. „Zas príležitosť ztratiť daktorý kus."

Vezieme sa pomaličky, krajom, akoby dakde v Dolnej Orave. Ibaže nieto tu Oravy a Kralovianskej doliny a za Oravou povestného kúpeľa, Dierovej totiž. Všetko samý kopec, hora, lúky a v zákutiach po káštieli, alebo malá dedinka. Svet sa poberá s poľa, s kosami a hrabľami; ženské v bielom a vyspevujú si. Poesia pekného jasenného večera ľahla krajom, nad ktorým sa zapálily červánky. V nich, zdá sa, ako by malé drevené domce horely.

„Aké chutné domce!" podotkol som ja. „I ony i celý kraj ani naša Orava. I ľud ako by bol oravský. A predsa koľká vzdialenosť od Zagoria do Oravy!"

„Hovorím ja vždy, všetci sme my jedna rodina," potvrdzuje mlčanlivý. „Mňa to pozdvihuje."

„Áno, rodina," prisviedča starožitník. „Všetci jednaki babráci a laganí."

Keď sme sostúpili v Zaboku, bolo už dosť tma. Osobne sme nazerali, aby neostal daktorý kus vo vagone. Kusy položené na stole v čakalni, poprezerané a porátané ako svedčí. Spoločnosť mohla s dobrým svedomím ísť do reštaurácie. Ja som už len ostal v čakalni, ten jeden kus ma trápi ešte jednostaj. Vyhovoril som sa, že treba strážiť batožinu. Výčitka starožitníka ma trápi, pečie, moří. Nikdy si neodpustím, že som kusy neporátal. Len kde môže trčať ten hlúpy kufor! Akiste ho zočil Commissionär a odviekol na direkciu. I z reštaurácie prišla štafeta, aby prišiel na pohár výtečnej „grahovštiny" — má to byť zagorské vínko. A ja len stojím nad tou nešťastnou batožinou. Len ak ho nenašli zlodeji, nevylámali bľach, alebo neroztrieskali na kusy...

Moje dva sú tu. Starý, od poly prázdny, a nový, kúpený v Hradci. Parádny je, okovaný na všetky strany, a mocný, ani helvétska viera. Prečo sa nevedel ztratiť ten starygáň! Ono, pravda — v ňom sú poznámky: ale aká škoda, keby sa i ony ztratily? Aspoň by nezavadzal a nerozmnožoval číslo kusov, už bez toho veliké. Veď i takto dnes-zajtra odsťahuje sa na pôjd, nech sa v ňom lažú myši. Ono je pravda, že je to starý kamarát, zo študentských časov ešte. Ale čo je zo zásluh, keď sú boky odreté a bľachy rozhegané na posmech.

Moji nerozluční mali dva kufríky a jednu kožený torbu. Tento tu v plátennej obliečke s ohromnou machuľou je jeden a druhý bude kdesi v Rohiči. Tento bruchatý je starožitníkov a tento malý tiež. Len čo to v nich vláči ten človek! Snáď len nie staré rímske nápisy! Darmo je — ale tento malý ako by tomu ztratenému z oka vypadol. Rozmery, tvar, obliečka, bľach — nuž shoduje sa to všetko. I remene také, a zvláštno — konce tiež podvlečené a nie pretiahnuté čez uško, čo je za prackou. I starožitník ho sťahoval v náhlosti a podvliekol ich ako ja. Akiste ma chcel dráždiť...

„A čo vy tu? Čo nejdete medzi nás?" ozval sa mi za chrbtom

zvedavý. „Grahovština je dobrá a šunka tiež. Choďte, zíde sa vám, a ja ostanem tu.“

„Ja ešte vždy o tom kufri“...

„Dajte mu už raz pokoj, prosím vás! Čo po ňom, ak sa i ztratil? My sa vraciame všetci a všetci zdraví, chvalabohu! To je hlavná vec. Preto nič, že nesieme o kufor menej. Nočnú košeľu najdeme i u vás.“

„To je všetko pravda, ale ja nemôžem nijako... Máte vy náhodou kľúče od kufrov?“

„Tu sú.“

„Dobre. Ja by proboval, či sa váš kľúč od toho ztrateného netrafí do tohoto blachu. Tento malý tu ponáša sa veľmi na ten ztratený.“

„I mne dávno bolo na ume. Ale čože, don X ustavične, že je jeho.“

Kľúč vliezol do blachu ako nič — šťuklo, poklopec skočil. Rozpustím remene, otvorím — navrchu košeľa nočná s vyšívaním.

„Veď je to jeho košeľa!“ zvolal zvedavý. „I druhá bielizeň, i hodinky — všetko — všetko“...

„Tedy kufor váš!“ zvolal som ja. „A teraz už don X nech si hľadá svoj.“

O chvíľu prišla celá spoločnosť. Jednohlasne sme uzavreli, že sa kufor našiel.

„A váš?“ pýtam sa starožitníka.

„Môj? Tuto — i teraz, ako vždy, na svojom mieste.“

„A ten druhý?“

„Aký druhý? Ja sa vždy vynasnažujem nosiť čím najmenej kusov. A tento starý pán tu zbaví za tri také fafrnky.“

„A prečo ste ho prisvojili v Krapine?“

„Odpusťte! Vy ste sa spýtali, či je toto môj, a ja som jednoducho prisvedčil. Veď, ako vidíte, je môj.“

„Boly jeden pri druhom,“ vysvetľuje zvedavý. „Tak sa pridalo nedorozumenie. My sme malý rátali ustavične k velikému.“

Rozosmiali sme sa. No zišlo nám na um, že sa nebudú smiať o tomto čase tak chutne naši úbohí kočišia a Commissionär. A žandári v Krapine popísali dosiaľ bohvie koľko protokollov a rapportov. Možno, sa už i ponevierajú dakde po dedinách, hľadajúc náš kufor...

„Nič to“ — teší nás mlčanlivý. „Treba telegrafovať na direkciu a žandárom do Krapiny, že sa kufor našiel.“

Ku grahovštine som sa už nedostal. Medzitým totiž prišiel vlak, do ktorého sme vsadli a vniesli všetky kusy. Batožina a my zaujali sme celé kupé. Mesiaca nevidno; nepozostáva iné, ako rozhovor. No rozhovor akosi nešiel. Jedni sa zamysleli a starožitník hľadá v kúte posíciu trochu pohodlnejšiu. My sme presadli, postlali mu torbu a o chvíľu už odfukoval.

„Aký dar od Boha!“ závidí mu mlčanlivý. „Sotva sa vyvalil, už zaspal. Ja by mohol sedeť pol roka takto a nezažmúril by oka.“

„To je pravda,“ prisviedča mu zvedavý. „Keby nebol takým chýrnym starožitníkom, bol by vyžil i ako obchodný cestujúci.“

No onedlho tvár jeho sa bôľne skrívila a zavznelo dakoľko úzkostlivých vzdychov.

„Hľa, už sa mu sníva," poznamenal som ja. „Nebodaj sa mu rozbil dáky nápis, že stene. Darmo je, každé povolanie má i niečo nepríjemného."

Onedlho sa prebudil. Vyrozprával nám, že mal so sluhom Antom veľmi nepríjemný výstup.

Bolo blízko jedenásť hodín, keď vlak vhrmel do starého nádražia. Konduktori vykrikujú: „Zagreb — Zagreb!" Na vicinálke a na starom nádraží zbaví ovšem i „Zagreb". Na hlavnej čiare, na nádraží štátnom, ktoré vystavil nebohý krajan Baross, kričí sa už len „Zágráb". My sme sa vysypali i s našimi kusami. Nášho starožitníka čaká tu dakoľko pánov z jeho cechu. Ledva sme sa stihli odobrať, už nám ho odviekli. Viac sme ho už v ceste nevideli. My štyria sme zapratali celý omnibus hôtela kusami a vsadli do fiakra. O dakoľko minút boli sme už v „Janjetu".

V Janjetu — janje znamená baranca — sme sa usalašili čím najlepšie. Ľahli sme si šťastní a spokojní, že sme zase po rokoch v hlavnom meste Trojjediného kráľovstva, z ktorej trojice Dalmácia prináleží pod Austriu.

Vstal som, dľa obyčaje, zavčasu. Šiel som hneď na hlavnú poštu a zatelegrafoval do Rohiča a do Krapiny, že sa kufor našiel. A teraz ulicou rovno dohora, tak na verímboha. O chvíľu som vošiel do Narodnej kaviarne. V nej sa schádza záhrebská aristokracia, ale aristokracia ducha. Novinári, herci, spisovatelia, umelci a politikovia. Záhrebská Slavia je toto. Pravda, nevidím ani hercov, ani umelcov: tí o tejto hodine, ak sú na dačo, odfukujú ešte na svojich vavrínoch. Mne nepozostáva, než chytiť sa do novín. Vzal som „Hrvatsko Pravo" a prečítal „domaće viesti". V tejto rubrike sa nadáva Hrvatskej a dakedy i Obzoru. Narodnim Novinam (úradný orgán) len v priestupný rok. Potom som vzal „Hrvatsku" — nuž i ona sa pričinila, aby neostala nič dlžna. A to v každom čísle taká výmena zdvorilostí a poklon. Ale v čerty politika i jej noviny! Jeden dobrý patriot tvrdí, že Horvati boli i lepší, i statočnejší, i rozumnejší, kým nevedeli čítať. Čítaním novín pokazil sa národ. A veru nedá sa odtajiť, že čítanie takých nadávok a polemík nakazí každého a menovite človeka prostého, bez lže a falše, ktorý sa nazdáva, že všetko, čo je tlačené, musí byť svätá pravda.

Kaviareň je na trgu Jelačića. Tu stojí, hľa, bán Jelačić na koni a vytasenou šabľou ukazuje tam kdesi k severu. I jeho tvár má výraz akýsi prísny. Ostatný Machabejský!

Aký divný obraz, čo sa rozvíja takto z rána okolo pomníka bánovho! Celé mesto šiatrov a dlhé nekonečné rady lavíc a primitívnych pudlí, sbitých z dosák. Svet sa tu hemží a mieša ani v Kubíne o jarmačeku (pred Vianocmi), alebo o jarmoku na Jána. Naozajstný jarmok. Môžeš tu kúpiť, čo len chceš. Všetko veci pod zuby alebo články kuchyňské. Nenie to námestie pre parádu a politické demonštrácie (ako tá so spálením zástavy), ale ozajstný „trg".

Práve je ovocná sezona v kvete: je tu všakového ovocia na

výber. Hrušky cisárske, bystričky, broskve, jablká i suché ovocie: všetko krásne, chutné a lacné. Potom všaková zelenina. Na ostatok i naša oravská kapusta. Treba vyznať, že hlavy sú nie také imposantné ako veličianske, alebo kubínske, ale zbavia i tieto tu. I mäsiari sekajú tu mäso. Na mnohých miestach je teliatko ešte v koži, s hroznou ranou pod krkom a mäsiar ho šetrne svlieka, sťa gavalier svoju dámu v garderobe divadla. Zemiakov tu vidno celé hŕby. Hrašku a bôbu v strukoch, i šulky kukurice na varenie. A tie pyramídy dýň a melónov! Kedy sa to len všetko stroví?

Prvá prechádzka takto z rána je vždy na toto námestie, keď som v Záhrebe. Nie preto, že stojí na ňom bán Jelačić, ktorý osvobodil Viedeň a i ináč preslávil svoje meno na veky — nie, politika ma sem neťahá. Ja sa len rád tmolím medzi týmto pestrým svetom, načúvam jednanie a naťahovanie o jeden groš — tmolím sa bez cieľa pomedzi šiatre a lavice a kupci mi núkajú svoj tovar. Títo predavači nepredstavujú typ veľkomestský: nie sú to povestné kofy, ktoré vedú medzi sebou ustavičný boj. Sú to všetko ľudia pospolití z blízkeho a ďalšieho okolia — sedliaci a sedliačky v svojich malebných národných krojoch. Celý trg sa belie nimi, ako by ho bol obsadol ohromný kŕdeľ bielych húsí. Všetko je to oblečené sviatočne; všetko pláva v luxuse, ktorý si môže dovoliť i najchudobnejší človek, ak len chce — v čistote takej, akou sa ľud málokde na svete honosí. Aké to šťastie zaopatrovať si denné potreby a potravné články z takýchto statočných, čistých rúk, hoc i mozolných. Kto by povedal, že je v hlavnom meste jedného starobylého kráľovstva? Keď je hlavné mesto takéto, to znamená, že je to mesto čisto národné, nedotknuté kosmopolitismom. Nevidno ponevierať sa po uliciach tej nešťastnej čvargy, ktorú prechováva každé hlavné mesto, ktorá v Prahe tvorí takzvané pepíctvo. I taká čvarga môže byť národná, len že ju vyhodilo na povrch mohutné vrenie života, vzrušeného sociálnymi biedami, sťa šamotinu. Nie; v Záhrebe takého proletariátu niet. Tu vidíš mešťanov, solídnych, starousadlých a pokojamilovných a zas sviežich a naivných dedinčanov, ktorí lnú k rodnej zemi starou a večne sviežou láskou.

A nielen na trgu Jelačićovom — v celom meste sa stretávaš s týmito milými postavami pospolitého ľudu. Dodávajú Záhrebu zvláštny nesmazateľný ráz — ráz národnej metropole. Kroje, hoc i rozmanité, majú jednu základnú, krásnu črtu: že sú výrobok číročisto domáci. V dnešných časoch to znamená mnoho. Národ sa má hmotne len do tých čias dobre a neupaduje, do tých čias je mravne nedotknutý, kým sa zaodieva a zaobúva sám, dľa svojho vkusu a dľa svojich potrieb. Národní ekonomi, pravda, ma okríknu pre také zpiatočníctvo, ktoré vzdychá za starými dobrými časmi krčaha-kráľa. Dnes sa už, nadhodia oni — spoločnosť ľudská differencovala, chvalabohu, roztriedila na rozmanité skupiny, sťa mravce v svojom mravenisku. A triedy napomáhajú, doplňujú jedna druhú a všetky spolu tvoria harmonický, veľkolepý celok, ktorý sa volá spoločnosťou ľudskou. Jeden je čižmár, druhý krajčír a nikdy nie i sedliak i krajčír v jednej osobe. To je svätá pravda, ale s druhej strany treba zas uznať, že

sa v krojí zachováva čisté národné jadro. Pradie, tká a šije sa v každom dome sedliackom, kde sa kroj udržal. Spracovanie ľanu a vlny zamestnáva ľud na užitočný spôsob, a to práve v zime, kde by sa ináč zaháľalo a márnilo — dáva duševnému životu prostého ľudu cele iný, zdravý smer, než by dávala záhalka: slovom chráni ľud od mravnej zkazy. S druhej strany národný kroj núti a tisne k čistote, a čistota je pol života. Každý mohol zkúsiť, že sedliačka v belasých šatách ani zďaleka nedbá na čistotu, lebo čierna farba pokrýva špinu, ako v svojom národnom kroji. Konečne nesvobodno zabudnúť hlavný moment. Národný kroj vyráža hlavnú ideu, za ktorou dnešná spoločnosť upí a volá, pre ktorú toľkí zápasia a hynú — ideu rovnosti.

Druhý trg z hlavných je Zrinjevac; tiež priestranný, ako Jelačićov. No tu sa už nevydržiavajú trhy a jarmoky. Rozdelený je cestami a allejami, má dosť starého stromovia a rozsiahle plochy pažiťové, ako to vyhľadáva moderný vkus. Tu sa prechádza elegantný svet záhrebský, menovite na mrkaní. Na tomto námestí jest dosť budov významných, medziiným i Akademia. Divadlo stojí trochu ďalej.

Ináč i na promenádach pozorovať, že ešte nenastala sezona. Chybujú i študenti, ktorí najväčšmi oživujú ulice a verejné miesta.

Pred obedom sa najviac premávame po Ilici, záhrebských to Priekopách. Moji druhovia chodia zo sklepu do sklepu. Takí dedinčania, keď raz za čas prídu do mesta, najradšej by ho celé odniesli. V Ilici môžeš kúpiť, čo len chceš: tovar dobrý, jemný a vkusný. Ceny všade „pevné“. Mnohý je tomu rád a druhý, vzdor tej pevnote, probuje ich sklátiť. No kupec takému ukáže na nápis: „prix fix“.

Záhreb sa zveľaďuje. Ilica sa od tých čias, čo som jej nevidel, značne premenila. Povstalo mnoho nových, veľkolepých sklepov, podvihly sa nové nádherné stavby a paláce. Palác Eskomptnej banky môže stáť i na Ringu. V ňom je celý labyrint obchodov a skladísk. Tu sa nachodí i mliekáreň grófa Draškovića, ktorú mlčanlivý, neviem sám ako, zaraz vyňuchal. Navštevuje ju pilne, chváli mlieko veľmi. Môžeš v nej dostať všetky možné druhy mlieka i všetky mliečne výrobky nefalšované a dosť lacné. Ja som sa medzitým odhodil od mlieka a dal sa na ovocie, ktorého jesto vždy na výber na trgu Jelačićovom. Keď som oberal hrozno, kyslasté ako hrozno na týchto stranách, mlčanlivý sa mraštil, ako by sa bol octa napil. On tvrdí, že to hrozno nenie zrelé.

Pokrok je na Ilici i v druhom ohľade. Keď vojdeš do sklepu, nepozdravia ťa už s graciósnym „Habe die Ehre!“ alebo: „Guten Tag!“ Pán i subjekt tu všade je už „sluga pokoran“, alebo i „ponizan“. Vyšlo z módy „kis di hand“ a všade ti „ljubi ruke“ pán i sluha. Súdiac po obchodoch, Záhreb je mesto čisto horvatské. Predtým sa mi zdalo, že je predmestím Viedne a Berlína. I kupci typu semitského prijmú ťa korektnou horvatštinou. Dajeden z nich je nesmierny horvatský patriot, tak že už ani Starčević nenie mu dosť radikálny. Tento obrat, a či skôr prevrat, datuje sa od najnovších

časov a vyvolali ho študenti. Počali písať proti cudzote a uverejnili dakoľko mien. To pôsobilo zázračne. Nemecké nápisy zmizly, horvatština začala sa ozývať po obchodoch i na ulici. Už záslužnú prácu vykonali študenti, len aby v nej vytrvali i naďalej.

Na ulici zriedka čuješ nemeckého slova. Predtým Ilica bola ani Graben, horvatsky hovorily iba horšie slúžky a sedliaci. Dnes i elegantné dámy po Ilici a Zrinjevcu štebocú horvatsky. Ba čul som i honvédskych officierov na Ilici tiež horvatsky. Až potom som sa spamätal, že Horvatsko má svoju domobranu. Vidno, že sa reč šíri, podmaňuje si široké kruhy. Nenie to už len vonkajší náter, aflektácia, tento návrat k domácemu krbu — je to už obyčaj, ktorá prešla do krvi. Otváram oči, kde sa dela tá nemčina! Utiahla sa do domov a komptoarov? A či odišla do Rohiča na letovisko, aby nás tam celý mesiac morila? Stretol som na Zrinjevcu i maznu z Rohiča. Hovorí tu čisto horvatsky, i krásna „mamice“ šteboce horvatsky, len kde-tu zatrúsi nemeckú frásu.

Na tom obrate bude mať i divadlo svoje zásluhy: menovite odkedy sa obnovilo a zmodernisovalo. Vieme, ako lipne každý a menovite ženský svet za všetkým, čo s divadlom súvisí. Ako si ztadiaľ dosť toho odnesú, zlého i niečo dobrého — tam vidia nové módy, ale i počujú materinskú reč ozývať sa víťazoslávne. Tak obecenstvo samo nevie ako, privykne tým zvukom, nasiakne duchom národným.

Popoludní, keď sme vyšli z národnej kaviarne, vsadli sme do fiakra. Tunajšie fiakre sú elegantné, ako málokde, i kone majú dobré. Rozkázali sme, nech nás vyvezie dakam dohora, odkiaľ sa dá čím viac vidieť. Počasie bolo prekrásne, ale horúčavy nebolo, ako sme sa ešte v Rohiči obávali, že bude. Bodrý fiakrista zaviedol nás najsamprv, to sa rozumie, do katedrály. Na nej dostavili už obe veže a zreparovali ju — stojí bez obleku, v čom som ju ostatný raz videl, ani v dákej sieti: bez lešenia a složitej armatury totiž. I ona je v štýle gotickom, veľkých rozmerov, zvnútra jednoducho nádherná. V chráme sme našli kŕdeľ sedliackych dievčat, ktoré drhnú a vymetajú. Hotujú sa k veľkej slávnosti, na 25-ročné jubileum biskupovania arcibiskupa Posilovića. Ako známo, prvej bol v Seni biskupom a ztadiaľ bol preložený ako arcibiskup do Záhrebu po dlhých vyjednávaniach a zákulisných fígľoch. Pri katedrále je residencia arcibiskupa. Palác starosvetský, rozsiahly, trochu pošmurný. V ňom svojho času sídlili i Slováci, medzi nimi i Havlík.

Potom nás voviezol i do kapitulskej ulice. Tichá ulica, pozostáva zo samých kanonických domov. Každá taká „kuria“ má svoju záhradu. Podajedny sú starosvetské, iné novšie stavby — všetky vystavené v akomsi solídnom štýle. Naokolo tichosť, ako vo vymretom meste, sotva vidno človiečka prejsť ulicou. Kto by si pomyslel, že je vo veľkom meste? Už dobre sa to musí sedeť v týchto kuriach, v tichej meditácii a pri dôchodkoch záhrebského kanonika. Klerici nepochybne majú i to ufanie, keď sa prechodia tadialto, že nejednému z nich dostane sa takého tuscula po trampotách školských a dedinsko-farárskych. Takýto kríž až do smrti znášať nemalo by byť

priťažké nikomu. Medzitým, ponevráč človek nenie nikdy spokojný: kto vie, či v týchto tichých domoch neprebýva kde-tu i túžba za skvelejším tusculumom, na pr. palácom tam nižej pri stolnom chráme, alebo i mnohá sklamaná nádej.

Zrazu sme sa octli za mestom, medzi poliami dosť pustými, kde s pravej strany padá pohľad na rozsiahlu pláň. Na nej, kdesi v diaľke, belie sa murovaná ohrada a v nej akési pošmurné stavby. To je „Mirogoj", záhrebský cintorín, miesto, kam dľa Horáca „všetci pospiechame" a ktoré nás minúť nemôže. Rozlúštenie všetkých záhad, dokonalé splnenie troch najväčších hesiel, ktoré hýbajú svetom: voľnosti, rovnosti a bratstva... Mnohému zpomedzi usužovaných dietok Božích neostáva druhej útechy, iba výhľad na toto posledné útočište, na tento koniec všetkých nerestí. On dáva sily a odvahy, aby sa znášalo bez reptania to, často také ťažké, bremeno života.

Z takých dúm dušičkových sme sa prebrali, keď fiaker vkároval do akejsi dediny. Cifrovaná dedina! Domce strojné, prízemné i poschodové, a každý v záhrade, každý v inom štýle, v inej okrase. I viníc vidno hojnosť na týchto stranách. Jurjevac sa volá táto dedina, vlastne ulica záhrebská, obsadená samými villami. Náš fiaker vie dokonale, čia je ktorá villa. Rozkladá nám i životopisy podajedných majiteľov. Jeho „buľ" znie mi tak, ako z úst bašíka gemerského. Nezabudol nám ukázať villu pána podmaršala, známeho z Rohiča, v ktorej Strossmayer býva, keď zavíta do Záhreba. Hneď nad ňou je villa dr. Miletića, bývalého intendanta národného divadla, ktorý si vydobyl veľké zásluhy o tento ústav. Pozdvihlo ma nesmierne povedomie, že „náš" človek, totiž z nášho poctivého cechu, má takéto vkusné bydlo, hoc i viem, že ho nevystavil z literárnych honorárov. Z honoráru sa ešte ani v Záhrebe nedajú stavať villy, najviac ak povetrné zámky...

Popri starom kostolíku dostali sme sa zase nad mesto. Medzi lúky, vinice, záhrady. Sme na pláni, ktorej strana, obrátená k Záhrebu, padá prikrou strminou, vysadenou starým stromovím. Záhreb — nové mesto totiž, leží akosi pod nami a zasluhuje svoje obligátne epiteton „biely". Za mestom rozprestiera sa roveň, ktorej ani ztadialto nevidíš hraníc. Tratia sa kdesi v odpoludňajšej modrastej hmle. Táto pláň, ktorou sa vezieme, volá sa Smrok. Vinice i na týchto stranách sú držané dobre, obrábané vzorne. Vidno, že patria boháčom, ktorým nechybuje na kopáčov a modrý kameň. Medzi vinicami skočí nám neraz pred oči koketná villa. Medzi menami boháčov, ktorí tu majú svoje villy, nejedno vychodí na „-erger, -berger" a náš bodrý vodič, keď i musí dopustiť pri takom mene, že majiteľ je Žid, doloží, ako na ospravedlnenie: „ale statočná osoba". Merľuk statočnosti tedy je uňho pohostinnosť, ktorú kladie na prvé miesto medzi všetkými ctnosťami.

Fiaker zastal pred skromným dreveným domom. Vošli sme do priestranného dvora, v ktorom stoja dva-tri stromy. Po dvore sú stoly, ako bývaly v starých školách, s nohami na X. Sme „kod dobre mamice", ktorá šenkuje mlieko čerstvé i kyslé. Sem dochodia z mesta okriať prechádzkou a posilniť sa mliekom. Mlieko bolo dobré,

menovite kyslé. Kým sme my pili mlieko, za ten čas náš vodič vysúkal dve fľaše dobrého piva.

Ztadiaľto sa cesta spúšťa parkom — je to Tuškanac, ktorý sa rozkladá v stráni nad samým Záhrebom. Starý, veľkolepý park, kde ani o poludní neprebije slnce. Na sedadlách si hovejú starší, deti sa preháňajú po cestách a popod stromy. Taký park môže závidieť Záhrebu ktorékoľvek veľmesto. Onedlho sme prešli popri „Strelјane", kde okrem strieľania vydržiavajú sa veľké plesy a vôbec veľké shromaždenia. Strelnica má totiž najväčšiu dvoranu v Záhrebe.

Na ten spôsob dostali sme sa do horného mesta, na Markov trg.

Nenie to ani zďaleka Markovo námestie z Benátok. Ale zasluhuje, aby sa poklonil každý pred jeho ctihodnou minulosťou. Tu sa odohrala nejedna radostná udalosť a slávnosť, ako i nejeden krvavý výjav v minulosti. Na prostriedku námestia stojí chrám sv. Marka. Stará budova a so starobylosťou čudne kontrastuje krov, složený z pestrej mozaiky, vo farbách horvatských. Na krove sú složené címery kráľovstva a mesta vo veľkých rozmeroch. Fara sv. Marka, prvá v Záhrebe, je s tamtej strany: nová, priestranná, už po vonkajšku môžeš vyrozumieť, že patrí k najlepším farám celej krajiny. S tejto strany je mestský dom, tiež budova starosvetská, ale renovovaná.

Na tomto námestí stoja „banski dvorovi" — palác horvatského bána. Budova na poschodie s končitou strechou, zelenkasto vyfarbenou, s dlhým radom nevelikých oblokov. Takto zvonku to vyzerá dosť skromne, no nedá sa jej upriecť elegancia a pôvab ctihodnej staroby. Keď vojdeš bránou, vidíš priestranný dvor, okolo ktorého sa rozkladá palác. Odnesieš si i ztadiaľto dojem, že je to sídlo dôstojné prvého hodnostára, miestokráľa tohoto slávneho kráľovstva.

Náš horlivý sprievodca upozornil nás na kameň, na ktorom bol korunovaný Matej Grubec za sedliackeho kráľa. Stalo sa to po udusení sedliackej vzbury a koruna bola železná, rozpálená na žeravo. Taká bola spravedlivosť v tých surových časoch. Nielen že trestala previnilca, ale ho ešte krvavo vysmiala. Kameň vyzerá ako ktorýkoľvek druhý kameň v dláždení námestia. Či je to ten istý kameň, nech si zodpovie náš sprievodca. My aspoň sme mu uverili a keď sme si ho obzerali, predstúpily nám pred oči krvavé výjavy tej vzbury, ktorú tak úchvatne opísal prvý horvatský romanopisec, Šenoa.

S námestia sme sa spustili nadol nevelikými uličkami, v ktorých stoja domy najviac starosvetské mešťanov a kde-tu i palác daktorého veľmoža horvatského. Prišli sme na promenádu Strossmayerovu — cesta, ktorá vedie nad krkolomnou strminou. Na miestach sa ti pod nohami otvára hlboká priepasť, na dne ktorej červenejú sa škridlové krovy nového Záhreba. Na túto promenádu možno dostať sa i zdola, a to najsnadnejšie, keď vsadneš do zubatej železnice. Vagon sa pod chvíľou spúšťa a dvíha dohora, ticho, bez hluku, sťa kási tajomná potvora. Vsadnúť do takého „vlaku" nenie práve lákavé a menovite nie ľuďom trochu nervósnym. Mlčanlivý ani na

samej promenáde, vzdor múrom, ktoré sú na rubu cesty, necítil sa dosť bezpečne a pod chvíľou utieral pot s čela.

Do nového mesta vrátili sme sa ulicami úzkymi a strmými. Pripomínajú veľmi cestu s Malej Strany na Hradčany, iba že sú tieto hádam ešte strmejšie. O chvíľu nás fiaker vysypal zase pred národnou kaviarňou na trgu Jelačićovom.

Večer by bol nedbal ísť do národného divadla. Šiel som kúpiť kartu do dennej kassy, a tu som sa dozvedel, že divadlo má vakácie, ktoré sa skončia až o tri dni. Ľutoval som túto nehodu a mal som aspoň tú náhradu, že som mohol med čez sklo lízať: počúvať totiž zvonku, ako sa cvičí chór tamdnu na akejsi arii. Nové divadlo tento raz videl som iba zvonku. Je to budova veliká, vkusná, a stojí veľmi effektne, lebo so všetkých strán je otvorený priestor. Zvnútra som ho bol videl, keď sa dostavovalo. Pracovalo sa dňomnocou, lebo sa čakala v Záhrebe práve návšteva kráľova. Vtedy lepili na lóžach steny a síce tak, že drôtovú sieť zaliali gypsom a stena bola hotová. O takej stene sa už môže úplným právom povedať, že má uši. Povala bola už hotová, práve maľovali na nej obrazy.

Ráno sme sa vybrali zase túlať po Záhrebe. Pán sekretár, ako človek vo všetkom metodický, s plánom mesta v ruke. On všetko robí dôkladne, ako Nemec. Zapisuje pilne a chcel by všetko vidieť. Chcel nás naviesť, aby sme šli prezerať musea a obrazárne — no my nemali sme času nadostač k takým návštevám. My sa spúšťame jednoducho na náhodu, čo príde pod oči poobzeráme si zvonku. No navzdor tej povrchnosti cestovania mlčanlivý nepremeškal ma doviesť k domu nebohého Starčevića. Nenie to obyčajný činžovník, ale budova vyšších nárokov. Starčević ako starec býval ešte v skromnej študentskej izbičke, viedol život utiahnutý, až asketický. Tu prišlo na um jeho stúpencom, aby mu národ vystavil dom a daroval. Sbierky sa viedly roky a roky v pravášskych novinách a keď bola slušná summa sobratá, chytili sa do stavby, a čo chybovalo, doplnili hypotekárnou požičkou na dom. Tak sa stal ich Starý majiteľom domu, ale zadlženého. Dlh vzrástol, nádherná stavba nemôže vyplácať úroky, tak že pod chvíľou hrozí jej konkurs. Stránka práva, aby vyhla takému verejnému škandálu, núkala dom rozličným korporáciam do daru, ale dosiaľ nikto sa nenašiel, kto by chcel taký nebezpečný dar prijať. Tak sa hľa pomstí ľahkomyseľnosť, kto stavia bez výpočtov, alebo ako Písmo hovorí, na piesku. Okolo domu sú najviac prázdne grunty ešte, ktoré dosť ľahko pri najbližšej návšteve najdem zastavané činžovníkmi.

Pán sekretár, ako plnokrvný Dalmatínec, sníva o tom, čoho nemá — totiž o železnici. Ani sme sa nenazdali, len keď nás vyviedol za mesto, kde sú prázdne grunty a v diaľke sa černie nádražie. Grunty tieto nie sú celkom pusté. Stojí tu i tu skupina šiatrov, inde zas kupec rozložil svoj tovar po holej zemi. Tu vidíme pozostatky jarmoku, ktorý sa tu vydržiaval z príležitosti „kraljeva dana“ — Štefana kráľa, keď je v Záhrebe hostina a jarmok asi taký, ako náš radvanský. Pred pár dňami hemžil sa tu celý Záhreb

a ohromné húfy národa z celej krajiny. Na podiv je, ako sa držia staré obyčaje v tomto meste čulom, zmodernisovanom, kde predsa jesto dosť hodne i cudzieho elementu. Záhrebčan by sa považoval za podliaka a ztratenú existenciu, keby nevyšiel „na kraljev dan“ sem medzi šiatre a nenajedol sa „pečenice“ — pečienky s ražňa, à la v Martine na Osikove. I my sme sa pokorili starým obyčajom. V jednom šiatri sme kúpili celú sbierku píšťaliek, čo sme trpko obanovali, keď sme sa vrátili do Dalmácie. Deti nám na nich vyhvizdovaly od rána do večera pod oblokmi.

Na nádražie nenie tak ľahká vec dostať sa s tejto strany. Prichodí nám preskakovať hlboké garády a driapať sa po násypoch sťa dákych šiancoch. Zakladajú sa tu plyno- a vodovody pre nádejné nové mesto, ktoré sa bude čo chvíľa stavať. Záhreb vôbec mnoho vynaložil na kanalisáciu. Je to mesto veľmi čisté, sriadené, — o smrade nechyrovať ani v úzkych starých uliciach, a čo je hlavné: má dobrú pitnú vodu.

Pred nádražím pán sekretár sa dozvedel, čo mohol dávno vedieť: že prístup na perron je zakázaný a na koľajnice tobôž. O študovaní železnice, o prizeraní, ako sa vagony pripínajú a odpínajú, ako sa prevezú na druhé koľajnice, vôbec o ukojení zvedavosti ľaika nebolo už ani reči. Sklamaný takto, ľahko sa dal prehovoriť k návratu do mesta.

V nedeľu po obede moji druhovia si odpočívajú, ja som šiel do národnej kaviarne. Pán sekretár odslúžil omšu a dosiaľ sa neukázal. Zato som tu našiel mojich známych, a čas sa príjemne minul v rozhovore. Dnes sa tu našla skoro celá obec umelecká a politická, ktorá neletuje von zo Záhreba. Zpomedzi politikov ma najväčšmi zaujal dr. Mile Starčević, mohutná hlava na mohutnej postave. Naozajstný lomiželezo. Naň prešiel i dom strýcov; dedičom politiky je dr. Frank. Dr. Mile, Frank a spisovateľ Kumičić sú hlavné stĺpy takzvanej čistej strany práva, strany, ktorá pred smrťou Starčevića sa bola utvorila následkom spálenia zástavy na Jelačićovom trgu. S nimi drží ešte David Starčević, tiež taký lomiželezo, ktorý v politike prekonal hrúzu evolúcií a revolúcií. V Hrvatsku je ovšem ľahko preskakovať s jednej strany do druhej, koho taký šport zaníma. O strany a stránky nieto núdze — narástlo ich ako húb po daždi a vo všetkých osobný moment hrá hlavnú úlohu. Horvati sú v politike práve takí, ako ich bratia Srbi a Bulhari, hoc sa i radi vynášajú, že sú oni odchovanci Západu — radí sa v politike drobia a mrvia, dajú sa viesť nie tak zásadám ako skôr osobnostiam, ktoré tiež sú v politike náruživé. Politická vrtkavosť je význačnou črtou týchto politikusov, a nič nenie prekvapujúceho, keď taký politický velikán pripojí sa dnes k tým, ktorých vyhlasoval včera za zhubcov a zradcov národa.

Udrela tretia hodina, ja s mojím známym opustili sme kaviareň. Pobrali sme sa Ilicou, dosť prázdnou teraz, a vkárovali do jednej tichej ulice. Zastali sme pred budovou velikou, ale pošmúrnou. Ošedivela od staroby, riedke obloky majú mreže. Zazvonili sme, mohutné dubové dvere, železom okuté, sa otvorily a my dvaja vstú-

pili sme do chodby, v ktorej panuje podvečerné šero, bárs vonku hreje slniečko. Stojíme pred ctihodnou sestrou v bielom čepci, ktorá pozerá na nás votrelcov dosť nedôverčive. Dľa starého návyku vyhýba nášmu pohľadu, držiac oči sklopené, a pýta sa nás, čo si žiadame, to sa vie, nemecky. Napísali sme jej mená tých noviciek, s ktorými by sme chceli hovoriť. Vpustila nás do parlatoria (hovorne) a o chvíľu vstúpily dve mladé devy, v svetských šatách ešte, iba že nosia na hlave čierny čepec a pred sebou čiernu zásteru, ktorá pokrýva i prsia. S nimi vošla i sestra; no utiahla sa hneď, keď sme začali hovoriť s novickami horvatsky, a poslala miesto seba novicku Horvaticu na kontrolu.

Predsa je to len veliký prevrat, keď sa mladé dievča utiahne odrazu takto medzi vysoké múry kláštora. Na nich všetkých pozorovať stopy toho prevratu. Všetkým povyhasla z oka iskra, ktorú zažíha radosť zo života, a celou bytosťou rozprestrela sa melancholia, trpká príchuť odriekania. Kto by stopoval pohnútky, ktoré doviedly sem tieto tri rôzne bytosti a odlúčily od sveta, a jeho radosti a žalosti? Tie sú známe len Tomu, ktorý skúma srdce a ľadvie človeka, ktorému neostane nič tajným. No predsa z pohľadu súdiac, dovolil by si vysloviť mienku, že jedna z nich vstúpila sem z čisto vnútorného vnuknutia. Ona bude ozaj povolaná i vyvolená a so srdečným uspokojením nám rozpráva, že bude onedlho vysvätená. Tak asi očakáva ten deň, ako mladucha deň svadby. Druhá rozhodne dostala sa sem zvláštnou hrou osudu. Vidno, že život už stačil ranit toto mladé srdce svojím ukrutným šípom. Srdce hádam Ine ešte niektorým vláknom k vonkajšiemu svetu — no vôľa a moc okolností rozkazujú, že musí byť takto a nie ináč. Tretia nenie povahy reflexívnej. Ona je tu, lebo nevie, čo by si počala inde. Sirotou ju odchoval kláštor, devou ostala v ňom a v ňom i umre. Po svete ju nič, lebo ani nevie, ako to v ňom vyzerá. Jej celý svet od narodenia bol a bude až do smrti — kláštor.

Od noviciek sme sa odobrali, no keď sme vstúpili na chodbu, sňali sme sa s duchovným otcom kláštora. Vľúdny kňaz podal nám ochotne vývody a zprávy o všetkých novickách a sestrách, ktoré pochodia z našich strán a čiastočne sú už roztratené po kláštoroch a nemocniciach v Horvatsku, Bosne a Dalmácii. Náš ostrov dodáva dosť veľký kontingent týchto milosrdníc, a všetky vynikajú obetavosťou v ťažkom povolaní.

V kaviarni sme našli našich nerozlučných. Vsadli sme do tramvaje i so záhrebskými známymi a odviezli sa Záhrebom a predmestím do Maximira.

Nebo je zaoblačené, pomaly, ale s určitosťou sberá sa na dážď. Čo sa vlečie, neutečie. Kanikula je prelomená a musí nastať dážď, ak majú prísť pekné dni jasenné. I tu treba dažďa oziminám, ako i v Dalmácii, kde hrozno ešte len počína dozrievať.

Z tramvaje sme vošli do parku cestou dosť zaprášenou. Musí to byť rozsiahly park, asi ako pražská Stromovka. No stromovie v ňom nestojí práve veľmi husto, aspoň v tých stranách, kde sme my chodili. Sú tu veliké plochy lúk, ktoré sa kosia. Seno z nich

nebude najlepšej jakosti, práve pre ten prach, ktorý sa tu dvíha v oblakoch. My aspoň ho cítime, bárs chodíme naschvál bočnými chodníkmi, aby sme mu vyhli. Cestou frčia jeden za druhým koče a fiakre a za každým sa zdvihne oblak prachu. Nevyplatí sa sem veru chodiť pešky; len na dobrých koňoch sa dá zutekať prachu a vidieť park v celosti.

Prešli sme popri jazere, na ktorom sa člnkujú výletníci. Nedbajú na to, že lenivá voda pokrytá je perinou, utvorenou z prachu. Poprezerali sme malú čiastku parku a boli sme povďační, keď sme sa dostali k majeru. Majer, ako i celý park s lúkami, prináleží záhrebskému arcibiskupovi. On ako veliký, bohatý pán prepúšťa ho veľkému obecenstvu na prechádzku a zotavenie a na dôvažok dá v majeri merať mlieko za veľmi nízke ceny.

Bolo treba čakať, kým sa nám dostalo miesta za dlhým stolom, shlobeným z dosiek. Sedela za ním veselá kompania mladých ľudí, dľa výzoru komptoaristov a malých úradníčkov. Keď zbadali, čo my čakáme, stisli sa na svojich miestach, iní povstávali a tak nás, cudzincov, prinútili zasadnúť. S takou zdvorilosťou stretávaš sa všade, v celom Záhrebe. Nenie to zdvorilosť naučená, napodobňovaná. Horvat ju má v krvi, ako i neobmedzenú pohostinnosť. Aby sa cudzinec dostal v Záhrebe i do intímnejších krúžkov, i do rodiny na príklad, k tomu sa nevyžaduje toľko námah a odporúčania, ako na príklad v Zlatej Prahe. Človek, ak len dľa vonkajšku vyzerá slušne a čestne, má všade prístup, všade dvere otvorené. Zato je tu život spoločenský veľmi vyvinutý a príjemný. Cudzinci sa ľahšie assimilujú a udomácnia, lebo ich priťahuje milá srdečnosť a úprimná otvorenosť domácich ľudí.

Mlieko v Maximire je výtečné. Kýša, čo mi doniesli, bola hustá, ako domáca. Arcibiskup ho čapuje neprerobené, tak ako prišlo na svet. Nevykorisťuje ho na desatoro spôsobov, ako Johann Heeb v Rohiči, ktorý vytiahne z neho najprv maslo a až potom ho predáva. Vidno, že arcibiskupa nevedie duch špekulácie, snaha za zárobkom pri tomto podniku. Jeho cieľ je, aby sa úbohý výletník občerstvil dobrým mliekom za lacný groš. Neobsluhujú nás kellneri vo frakoch, ani kdeaká Mici s načuchranou šticou. Táce roznášajú celé obyčajní Jankovia v širokých gatiach a čiernych zásterkách. Ich šéf, ktorý má kassu, hlavný Janko, je chlapina ani buk, s načuchranými fúzami. Pod chvíľou pritíska k nim päsť, lebo je ustavične v rozpakoch. Tento splašený kraviar hľadí s nedorozumením na tento komplikovaný život. Táču nosí opatrne, podkľakujúc v kolenách. Znoj sa mu cedí cícerkom s čela, od strachu, že mu vypadne táča i s pohármi. Ešte horšie sa trápi s prázdnymi pohármi a tanierikmi. Naukladá ich celý stôs na táču — potom už pomaly do majera, odriekajúc ruženec, aby sa to všetko neskotúľalo na zem. K mlieku dávajú čierny žitný chlieb. Bol chutný, ako domáci, a my sme sa dali doň ani mlatci. Mlčanlivý, odchovaný na bielom pšeničnom chlebe, nevie takýto čierny prenachváliť. Konečne bolo treba platiť. Hlavný Janko oprel sa päsťami o stôl a počúva roz-

umne, počúva, koľko ktorý strovil. Pýtame teraz už účet, a on odpovedá s milým úsmevom: „Ja neznam, gospodine!“

Použili sme druhej metody. Začal každý rátať svoju útrovu. Pri sčitovaní vysvitlo: „Ja neznam gospodine. Kako vi date.“

„Ale, Janko — nieže tak, nie!“ napomína ho náš vodca. „Srátajte si rúče a my zaplatíme. Tedy: dvanásť a pätnásť je dvadsaťsedem.“

„Tako je, gospodine.“

„A osem — koľko je?“

„Ja neznam, gospodine.“

„Tridsaťpäť, Janko — tridsaťpäť. A dvanásť — štyridsaťsedem.

„Tako je, gospodine.“

Keď konečne vyšla celá summa, Janko mal vydať zo zlatky. Predesil sa, ľavú päsť pritisol k fúzom a pravou začrel hlboko do vreca. Vytiahol plnú hrsť šestákov a korún. Pozerá na nás v rozpakoch, čo s toľkým grošom. Na ostatok položil dlaň s peniazmi pred nášho vodcu a ten si odčítal, koľko mu prišlo.

„Tako je, gospodine!“ zvolal s nesmiernym uľahčením Janko.

„O!“ zvolal som ja. „Chlieb sme zabudli rátať!“

„Chlieb sa neráta, pane!“ odpovedá Janko, stavajúc z prázdneho riadu babylonskú vežu.

„No ja sa bojím“ — vraví mlčanlivý, keď sme vychodili zo dvora — „že tento podnik bude passívny s takým pokladníkom. A potom nerátajú ani chlieb!“

„Taký pán, ako je záhrebský arcibiskup“ — poznamenal som ja — „môže si svobodne dovoliť i taký podnik, i takého pokladníka.“

„Aspoň ho neokradne!“ poznamenal náš vodca.

„To už nie!“ pristáva i mlčanlivý.

Pozde večerom vrátili sme sa domov a druhý deň na poludnie pobrali sme sa na štátne nádražie. Pred jednou hodinou prihrmel rýchlik z Pešti, a my, ako obyčajne v takom rýchliku, nenašli sme miesta. Ledva sa moji nerozluční mohli usalašiť v kupé. I to museli najprv povykladať kepene na policu, ktoré na sedadlá rozprestreli zdvorilí spolucestovatelia, aby nás prekabátili, že sú miesta obsadené. Pán sekretár ostal v Záhrebe na jubileum arcibiskupovo. Rozmnoží počet kňazstva, ktoré v skupinách už teraz sa premáva Záhrebom. Náš hôtel „Janje“ sám zadal tridsať izieb, všetko samým kňazom.

Opustili sme tedy biely Záhreb, toto milé, slávne mesto, priestolnicu Horvstska. Každý nepredpojatý cudzinec s hlbokou úctou sa musí blížiť k nemu, starému svedku slávnej minulosti, perle medzi všetkými mestami našej monarchie. Hoc na samých hraniciach Turecka, pred ktorým sa triasla mocná Viedeň, ktorému podľahol hrdý Budín a pol Uhorska k tomu: Záhreb stál stále pevne, bez bázne a strachu prevodzujúc obchod a priemysel i vtedy, keď sa valily zástupy janičiarske sťa potopa a podmaňovali všetko mečom a železom, stál pod záštitou chrabrého, udatného národa, ktorý dal svetu hrdinov, ako Nikola Zrinjski. Slávu Záhreba a horvatského

národa nič nemôže znázorniť lepšie, ako ten jednoduchý fakt, že pod Záhrebom sa nikdy neukázali Turci.

No nebolo sa kedy oddávať úvahám historickým. Naša batožina ostala v chodbe vagona, niet pre ňu miesta v kupé. Ponad ňu sa prevŕha mrzutý konduktor i cestovatelia. Vlak funí po rovine, v Križevci vystúpil officier a tak sa dostalo i mne miesta. No ja stojím na chodbe, pozerám, či sú všetky kusy tu, lebo z chodby ľahko vyhodiť taký kus na perron, keď vlak zastane. Keď sme sa priblížili ku Generálskemu Stolu, nebo už bolo zatiahnuté čiernymi mračnami, z ktorých pohrmieva. Sme v krajoch hornatých, ako okolo Vážca. Delnica a Lokva ležia medzi horami hlboko, ani naša Boca. Tu začalo už pršať a onedlho začalo sa liať ani z kupy. Lesy a hory ako by boly zatiahnuté hustou hmlou. Dolu oblakmi sa lejú celé jarky, voda akosi prebila i do vagona, tečie potokom rovno pod naše kusy. Bolo dosť roboty, kým sme ich preniesli zpod povodne na suché miesto. Vo vode ostala iba škatuľa akejsi dámy, i pláva na vodách sťa archa Noáchova, a pero na klobúku, čo vyčnieva zo škatule, vyzerá sťa prápor tejto plávajúcej archy.

Vlak sa vyštveral horko-ťažko na hrebeň pohoria, kde prestávajú lesy a počína sa holý, smutný Karst. Ten sa rozplýva v daždi v jednotvárnu šedú mazaninu, sťa na obraze dákeho prešrôbovaného modernistu. Nevidno ničoho, len vodu, vodu, vodu ... Tu od západu prebila dažďom a oblakmi akási krvavá žiara. More, dážď a oblaky ako by horely ohňom sodomským. Nemohli sme sa odtrhnúť od tohoto divo-krásneho obrazu, ktorý by už nevedel zobraziť ani najmodernejší modernista.

K tomu istému obloku, zkadiaľ sa dívam ja, stal si najprv jeden a o chvíľu i druhý z našich spolucestovateľov. Moji nerozluční dívajú sa z kupé na tieto zázraky v povetrí. My traja drvíme nemčinu, ako v takom internacionálnom vlaku, ktorý vysýpa cudzincov v Rjeke a Abbazii. Nad samou Rjekou vysvitlo, že my traja sme „naši" — dvaja Slováci a jeden Čech. No jeden z tých Slovákov sa už považuje za Srba, lebo býval mnoho rokov v Slavonii a teraz má krčmu na Rjeke. On je rodák z Námestova, tedy Oravec. No nechže si ho tam majú bratia Srbi, tohto nového Srba. Po výslovnosti a tvári vidím, že i on je syn Israela predovšetkým, a až v druhej línii Srb. Ale zato nič, nepobili sme sa. On Srb, hrdý brat Čech a ja „ubohý" Slováčik shovárali sme sa bratsky, a to o našej milej Orave. Brat Čech bol tohto leta podnikol veliku študijnú cestu po úbohej Slovači, prešiel i našou drahou Oravou, a teraz je uveličený, že ešte našiel zbytky Slovákov, hoc i len medzi horami. Ide si do Abbazie odpočinúť po štrapáciach cesty a zreparovať trochu žalúdok. Brutálne halušky s bryndzou mu ho zhumplovaly vonkonečným koncom.

Keď vhrmel vlak do nádražia, my, noví známi, sme sa roztrhli, a už sme sa ani viac nesňali. V hroznom lejaku vynášajú naše kusy do omnibusa, ktorý poslal hôtel Europa. My sme ledvýmčinom prebrodili k drožkám a v jednej z nich dostali sa do vestibulu Europy.

Tu je babylonský zmätok. Zpomedzi sto a sto kufrov a kufríkov,

čo omnibusy doviezly, vyberáme naše kusy. Horko-ťažko sme ich vylúčili a dali odniesť do izieb. A ešte horšia nehoda! Nenašli sme tu našich druhov, čo mali dnes ráno prísť zo Seňa a zajtra sa vrátiť s nami do Dalmácie. Ani ich, ani nijakej zprávy o nich, ako by sa boli ztratili. Mlčanlivý sa nahneval.

„Aspoň by bol telegrafoval, keby nebol mal vôle prísť," rozhorčuje sa. „Ale sa darmo spúšťajú na to, že ich my budeme čakať, ako blázni. Zajtra s Pannoniou cestujeme a čo by bolo čo"...

V hneve zaraz i sadol a poslal im v tom smysle telegramm do Seňa. Mohli by prísť ešte zajtrajším parníkom. Ja som sa medzitým dozvedel, že parník zo Seňa síce prirazil, ale celou cestou ho naháňala hrozná búrka. Passažieri vystúpili z neho viac mrtví než živí a ďakovali Bohu, že nezahynuli. V samom prístave porúcal víchor dakoľko búd colného úradu, roztrieskal dakoľko člnov, ktoré nemaly reťaze dosť mocné, a odniesol dakoľko dachov. O tom všetkom som sa mlčanlivému ani nezmienil, aby ho neznepokojil ešte horšie.

Ja som sa medzitým dorozumel s fakinom — tak volajú tu Commissionära — že nám vymení oba veliké kufre a prenesie hneď dnes na Pannoniu. K prenosu druhej batožiny som ho objednal na zajtra, ale portýr sám sa ponúkol, že to obstará sluha z hôtela. Ráno sniesli sluhovia našu batožinu do vestibulu — ja som prečítal svedomite kusy a on ich dal odviezť na káre. Keď sa sluha vrátil s prázdnou károu, zvestuje mi, že našich veliký kufrov na parníku niet.

„A kde sú, pre Boha!" skríkol som ja.

„Dosť ľahko na Pannonii" — odpovedá on.

„Tedy je v poriadku. Ja sám som ich rozkázal ta odniesť."

„Ale Pannonia dnes nejde" — zvestuje mi portýr. „Čosi sa pokazilo na nej. Miesto nej pôjde Zandor."

„Tu máš nový zmätok! My že pocestujeme v elegantnej Pannonii, a tu miesto nej akýsi žobrácky Zandor!"

„To už nie. I Zandor je veľmi pekná loď a rýchla. V elegancii sa vyrovná i Pannonii."

„Dosť na tom, že treba zas kufre prenášať. Choďte a preneste ich."

Sluha sa vrátil, že mu kufre nechcú vydať bez včerajšieho fakina. Tak sa stalo, že v hroznom daždi chodím so sluhom po nábreží a vyzerám fakina č. 9. Čas sa míňa — na šťastie fakina sme našli a všetci traja hrnieme nábrežím až ta na konec, kde Pannonia odpočíva. Už som neveril nikomu a bál sa, že zas najde magazinier dáku prekážku nevydať naše kufre. Sám som vnikol pod prevu do magazínov Pannonie a vyslobodil z nich naše kufriská. Z celej výpravy mal som aspoň ten osoh, že viem, ako vyzerá taký magazín v lodi. A teraz zase v lejaku celým nábrežím k Zandoru, za sluhom, ktorý ťahá káru, a za fakinom, ktorý ju potíska.

Prišli sme k veľkej bielej lodi, vyzerá ozaj ako Pannonia. Celá biela, čistá, pozlátka a lesk.

„Tedy toto je ten Zandor," zvolal som a prizerám sa na prevu, kde býva lodi meno naznačené. A stojí tam ohromnými zlatými

literami „Hegedüs Sándor“. Bodrý portýr, naučený čítať najprv meno a potom priezvisko, Hegedüsa ignoroval a zo Sándora urobil priezvisko Zandor.

Medzitým, kým som ja naháňal kufre, pristal parník zo Seňa: s ním sa dostanovili i naši druhovia. Ešte včera sa pohli z domu, ale poneváč sa loď strašne kolembala a na miestach bola v nebezpečí, vystúpili v Crkvenici a tam prenocovali v úmysle, že dnešným parníkom nás ešte v Rjeke zastihnú.

Mlčanlivý je spokojný, každý je spokojný. Rozmnožení o veľa škatúl a kusov a okrem toho ešte o dva živé kusy, vsadli sme do skvelého Zandora a o krátky čas sme sa už kolísali na rozihranej Adrii.

Konec.

Pravda.

Porekadlo ľudu
ostroumne vraví:
»Pravda oči kole
a prebija hlavy«.

Preto ona v svete
nemožná je zkrátka —
a preds' pravda v láske
milá je a sladká.

Ľudmila Podjavorinská.

Sentimentálne verše.

M. P.

Hoj! Kde sú časy, keď ste boli ešte
najtúženejšou mojou súsedkou,
najdrahším pokladom na každom mieste?

Ten život sám tak často býva rov...
Ja čujem volať zvony v služby rannie.
Sňah zamrznutý vrždi pod nohou.

Dych pará sa a zbľadlej luny planie
diamanty nesie v cestu v stromov srieň.
V chát oblokoch už svetla ligotanie.

A v popolavú neba priehlbeň
nad diaľnou bielou horou vzblkly zory.
Až tiško bije sedem v krátky deň,

v deň, v ktorom duša hreje, srdce horí.....
Ten zvon je tu, len v ústach prestal znieť
Už rozspievané zmĺkly v dušiach chóry.

To nebo tu, len v srdciach ho už niet.
Srieň sfúkal vetor, zjagal pablesk ranný.
Snov uletel sťa vtáča drahý svet.

Len niekdy vídam tiché dievča v dlani
so spevníkom v tom mojom — spomínaní.

„Mne dorogo ľubvi mojej mučenie"...

Ja vrúcno tisnem Tvojej ruky chlad.
Je mäkká a ty tvrdý núkaš ľad
Ja s teplým okom v pohľady bez plamu
sa dívam — Tvoje nikdy nezaplanú.
Ja s túžbou nesiem sa, kde túžby niet
a neverím, že jej zakvitne kvet.
Mne k mĺkvym rtom sa ústa vzdychom klonia,
viem, ony nikdy citom nezazvonia.
Som ako biedny, podstrelený vták.
Blesk doletel a oslepil mi zrak.
Nepoznajú krik zaslepené oči,
odletieť v staré háje nieto moci.
Mrem láskou tam, kde prestal dávno žiť
jej večne skvostný, večne sladký cit.

Pieseň.

Tie bojazlivé tvoje oči
zrak zachytily dávno môj
a s tvojím letí a sa točí.
Ó, neodvracaj pohľad svoj!

Rtov tvojich detských tichej piesni
do duše prekliesnil sa báj
a spieva s ňou o láske tiesni,
ó, decko drahé, nezmĺkaj!

Tie tvoje nežné držiac ruky
mne tiahne mysľou dávny sen
O, dopraj mrvy z jeho muky
a z jeho šťastia chvíľky len

Už...

Už praskly skvostné barvy bubliny.
Na prázdno som o väčšom šťastí snival.

Ach! Teraz bych sa nekonečne díval
na Vašu tvár za pohľad jediný.
Za smútok Váš bych rád niesť večnú muku,
zalkal by som za jednej slzy blysk.
Za Vašej opustenej dlane stisk
by vždycky s vďakou tisol bielu ruku.
Za slovíčko bych tisíc riekol viet.
Za jeden krok Váš k zemi bych sa snížil,
na kolenách po prachu k Vám sa blížil
navrátiť ľahko odmietnutý svet,
svet ľúbosti, svet najkrásnejších citov
v tom Vašom malom srdci s plameňom
a túžbou oviť útlym ramenom
a ľúbiť s celou dušou nezakrytou...

Lež vetev nezabarví zeleňou
list uvädlý, čo zimný vetor schváti.
Na riasnicu sa slza nenavráti,
keď stiekla, keď raz zaplakal si ňou.

Ján Jesenský.

Romanca.

Šero zavládlo skvostným salónom.
Na parkett krytý krás gobelínom
stúpa nožiek rozkošných pár.

Šuchot hodvábu a vlečka dlhá,
zlato, brillanty, čipka a stuha,
očú čiernych zvláštna tiež žiar.

Kol červených rtov úsmev pohráva.
Oj, veď jej všetko: bohatstvo, sláva,
i to pekné biele líce.

Mužský svet zväčša len jej sa korí,
srdce nejedno len pre ňu horí,
dôkazom: tam tie kytice.

Na čielko však to duma, hľa, sadá,
rusú hlávku v mäkkú dlaň si skladá,
o čomsi tak tíško snije...

Načo skvosty, sklad ten vzácnych kvetov?
Veď ni za sto ona nedá svetov
to, za čím jej srdce bije. —

Na stoliku, bielom na mramore,
vložená v malom zlatom poháre
kytôčka fialiek vonná.

Devin zrak nežne na nej spočinie,
potom vezme ju, k sdcu privinie,
z kytíc tých najmilšia ona.

Z útlych v tom ňadier vzdych sa vyroní,
hlávku ku kytke fialiek kloní,
dušou zdraví si vidinu...

Pavučinu v zlatú niť tak mení.
Šťastná je ona v svojom túžení,
nevie, že »on« ľúbi — inú.

N. Ľ... ská.

Čo venec már.

Za potôčkom sádok, v sádku fialôčka,
A na fialôčke rosy zlaté očká.
Mojej premilenej slza v oku hrala,
Keď mi s rozmajrínu na cestu lámala.
Kto sotre s fialky rosu? žihavý lúč,
Mámilej slzičku moja vrelá náruč.

* * *

Ach, a zúbožencj, ľúbej matke Sláve
Celé potoky sĺz vyrvú bôle žravé;
Krutá srdca tieseň vysadla jej na tvár,
Ako keď slniečko zahali závoj chmár.
Teskli, kvíli, plače, bo jak list s jelšiny,
Padajú jej synia s výšky do nížiny.
Akože tej sotrieť slzy, smútku kráže?
Čisté, nekalené srdce to ukáže!
Preto, Hospodine, keďs' už tak dobrý bol,
Že na mojej lutne zvučí piesní hlahol,
Daj, by piesne moje, daj, by maly sily,
By, sťa vichor Váhom, hruďou zlých zvírily,
A jak vrhnú vlny triesku vonká z vody,
Nech i môj spev metá zo srdc hnilé plody,
Hnusné zrady plody, čo sa po nich stlaly,
Ako kosodrevie po kriváňskom brali,

By tak všetek odrost ku Sláve sa vinul,
Ako včiel roj k luhu, keď vábive skvitnul,
A ja keď nadšený uzrem rdeť sa jej tvár,
Nedbám, čo odmenou bude mi venec már!

Hájomil.

Z piesní Hájomila.

Tamhore na vŕšku...

Tamhore na vŕšku zelená sa tráva,
Šuhajko s dievčatkom si tam sľuby dáva.

Keď všetky hviezdičky popadajú s neba,
Vtedy ja prestanem, moja, ľúbiť teba.

Kým to Božie slnko po nebi si blúdi,
Do môjho srdiečka druhý sa nevlúdi.

Na jazierku...

Na jazierku na belasom špľachot hravých vĺn.
Keď naň pozrem, v srdci mojom žiaľu-kalu spln.
Vlnivé tá vlásky mala
— Modrá stužka v nich plávala —
Tá, čo mňa tak milovala, jak háj plemä žĺn.

Letia žlny, trepcú v lesík, radostný ich let.
Ja sronený, mojej ľúbej štebotničky niet.
Ja ledačo, naničhodník,
Zavrhol si blaha chodník:
Inde hľadal med, no blen bol, čo tam ssal môj ret.

Vtáčik hájik, šip ružičku, zora červeň má.
Len ja mám byť osiralý, ako púšť nemá?
Devo! rtoma prajne pohni,
Ľúbosť naša bude v ohni,
Nezhasí ju mrazným dychom ani Morena.

Počas jara sa rozvija ruža spanilá.
Otvorže mi dvierka lásky, otvor, mámilá!
Nikto ich viac nezatvorí,
Ani sama hlina Hôry,
Keď nás krýdlom nôcka tmavá hrobov zakryla.

A po noci...

A po noci biely dníček, po bielom dni noci tieň.
Tvoje oči tá noc čierna — moja láska biely deň.
Zhvižďal vetrík ponad horu, zachvela sa svrčín chvoj.
Už tie oči čierne, klamné inde žmurkly, Bože môj!

Oči sivé, spravedlivé, zasvitalo mi vo vás.
Zasvitalo, vo mne vzbĺkol slnka lásky čarný jas.
A to slnko stále žihá kúzelným nás plameňom
A hriať bude duše naše aj na svete na druhom.

Končia žitka...

Končia žitka na úvratiach ako ten ľad studnička,
Zmorený som, zmarený som: dones mi z nej, Anička!
Ak mi ty dáš, šuhaj, načrieť z tvojho srdca tepličky,
Zvrtnem sa a donesiem ti zo studničky vodičky.

Oj, s Bohom, ty môj horský svet!

Napísal *Šimon Gregorčič*, Slovinec.

Na nebi hviezdy vzplievajú,
Na návsi chlapci spievajú,
Spievajú hlasne, prekrásne,
Lež div im srdce nepraskne.

Jak by im srdce nestislo,
Jak by im slzou nepryslo,
Od domu sa im odberať,
Na vojnu sa im soberať.

Vy, hory slnné, vy, môj raj,
Lúčim sa s vami, nebodaj...
Len Boh vie, čo tu odchádzam,
Len Boh, jaks' žiaľom zachádzam.

Tu národ krepký prebýva,
Poctivý národ od živa,
Čo svet ho nepopaplúšil,
Čo čert ho neomäkušil.

Tu môj je rod, tu môj je kraj,
Tu zostať chcel by večne, háj!
Niet pre mňa kraja krajšieho,
Niet ľudu mi milejšieho.

Čo šťastia v svete som užil
To som v mladosti kvete pil,
Pil ho vrch slnných vysočin,
Poľany prostej prostý syn.

A teraz, hory, vy môj raj,
Preč musím od vás v cudzi kraj.
A jak mi ťažko padá to,
Len ten tam hore badá to.

Oj, s Bohom, domáci môj svet,
Oj, s Bohom, ty môj horský kvet,
Jeho ťa zastiň záštita,
Ja nezabudnem nikdy ťa.

Preložil *O. B.*

Osnova kresťanskej rodiny.

Štúdia *Jozefa Maliaka.*

(Pokračovanie.)

Ako veľmi potrebné bolo také uzavretie, nahliadne rozsudný myslitel zvlášte potom, keď uváži, ako zmenily sa tie prísne náhlady o manželstve v pohanskom a zvlášte v rímskom svete. Keď v dobe republiky celé storočia prešly bez toho, aby sa bol vyskytol prípad rozvedenia, tak za doby rímskych cisárov boly rozsobáše na dennom poriadku a nepoškvrnený svätok manželský zriedkavosťou. Časy Virginie, Lukrecie, Cornelie pominuly; doba, do ktorej spadá verejná činnosť Ježišova, prináležala Juliám, Poppäám, Messalínam a Agrippínam; o týchto časoch s posmechom vyslovil sa Seneca, že rímske dámy nečítajú viac svojho života roky dľa konsulov, leť dľa počtu svojich rozvedených manželov. Tento hnusný príklad napodobňovali Židia. Mnohoženstvo bolo u nich síce v ošklivosti, avšak neboli ďaleko od neho následkom tej ľahkomyseľnosti, s akou odsotili jednu ženu a druhú pojímali.

Okrem svodného príkadu Rimanov k smilstvu našlo sa dosť i v mojžišovskom zákonodarstve keď i nie podnetu, ale aspoň oblahčujúcich ustanovení k páchaniu smilstva. „Jestliže by kto“ — pri všetkom tom, že zavčas mohol vstúpiť do manželstva — „bol namluvil pannu, ktorá není zasnúbená, a spal by s ňou, dá jej veno a vezme si ju za manželku.“ Exod. XXII, 16. Áno prinútený bol vziať si padlú pannu za manželku i vtedy, keby on snáď už i ženatým bol býval. V. Mojž. XXII, 29. A tak v smysle starozákonnej smluvy pri celom dekalogu a iných zjavných zákonoch o morálnosti zostaly dvere bigamii, áno i polygamii predsa len do korán otvorené.

Odtiaľ je už teraz zrejmé, ako potrebné bolo to uzavretie apoštolské, ktoré „keď chodili po mestách, vydávali im na ostríhanie“. „A tak cirkve utvrdzovaly sa vo viere a rozmáhaly sa počtom na

každý deň", dokladá pôvodca Skutkov apoštolských. Prísnym zachovávaním tejto ustanovizne bola položená hneď i hrádza, oddeľujúca údov cirkve od ostatných pohanských národov, ktoré „vydal Boh v žiadosti ich srdca k nečistote, aby sprznili telá svoje vospolok". Rím. I, 24. Ponevádž „pohania, zúfavše si, vydali sa v nestydatosť, aby všelikú nečistotu páchali s chtivosťou" — Ef. IV, 19 —, musela práve táto neblaha okolnosť zavdávať ustavične podnet zakladateľom kresťanských cirkví vystríhať pred týmto hriechom.

Kupecké mesto Korint bolo už v starom veku povestné pre svoje peleše necudných žien, tak že známe bolo po celom vtedy vzdelanom svete porekadlo, že „nie pre každého je plavba do Korintu". K cirkvi tu založenej znieje Pavlov výstražný hlas I, III, 9, 11. Tiež on hovorí: „Neviete-li, že telá vaše sú údy Kristove? . . . Zdaliž neviete, že kto sa pripojuje k nevestke, jedno telo je s ňou? I. Kor. VI, 15–19.

Galatským kresťanom, predvádzajúc pred oči skutky tela, Pavel menuje predovšetkým cudzoložstvo a smilstvo, „ktorého kto sa dopúšťa, kráľovstva Božieho dedičom nebude". Gal. V, 19—21.

Efezským — V, 3 — kresťanom nakladá: „Smilstvo pak . . . aniž menovano buď medzi vami". Kolossenským — III, 5 — vzkazuje, aby „mŕtvili údy svoje zemské, smilstvo, nečistotu . . ., pre ktoré veci prichádza hnev Boží na synov spurných". Tessalonickénskym — IV, 13 — vykladajúc vôľu Božiu, v čom by záležala, píše: „Tá je zaiste vôľa Božia, posvätenie vaše, aby ste sa zdržovali od smilstva a aby umel jedenkaždý z vás svojou nádobou vládnuť v svätosti a v poctivosti". Židom XII, 15, 16 takú istú výstrahu dáva. „Cudzoložníci a cudzoložnice," spytuje sa Jakub — IV, 4 — „či neviete, že priazeň sveta je nepriateľkyňou Božou?" Peter — IV, 2 — napomína, „aby už viac nežil človek telesným žiadostiam".

Ako dobre vedeli už v starom veku, že domácnosť najbezpečnejšie spočíva na rozumnej manželke, vidno z niektorých výrokov, ktoré tu pripomenúť sluší: „Dom a statok je po rodičoch; ale od Hospodina manželka rozumná". Prísl. XIX, 1. „Kto našiel manželku, našiel vec dobrú a navážil lásky od Hospodina". Prísl. XVIII, 22. Lenže „ženu statočnú kto najde? lebo ďaleko nad perly cena jej". Vlastnosti takejto ženy sú nasledujúce:

α) spoľahlivosť: „Sverí sa jej srdce mužovo";

β) dobročinnosť: „Dobre činí jemu a nie zle po všetky dni života svojho";

γ) pilnosť: „Je podobná lodi kupeckej, zďaleka privážа pokrm, ktorá veľmi včas vstávajúc, dáva pokrm čeľadi svojej a podiel náležitý dievkam svojim. Prepasuje silou bedrá svoje . . . ani v noci nehasne jej svieca";

δ) dobročinnosť: „Ruku svoju otvára chudobnému a ruky svoje vzťahuje k núdznemu";

ε) dobrý vkus: „Koberce si robí z kmentu a zo zlatohlavu je odev jej. Patrný je v bránach jej manžel, keď sedá so staršími krajiny";

ζ) spôsobnosť či umelosť: „Plátno drahé robí a predáva; tiež i pásy predáva kupcovi. Sila a krása jej odev, nestará sa o časy potomné“;

η) múdrosť: „Ústa svoje otvára k múdrosti, a naučenie dobrotivosti v jej jazyku“;

ϑ) bedlivosť: „Spatruje obcovanie čeľade svojej a chleba záhalky nejie“. Prísl. XXXI.

Nie div, že pred takouto „povstanúc jej synovia, blahoslavia ju; jej manžel tiež chváli ju, hovoriac: „Mnohé ženy statočne si počínaly, ale ty prevyšuješ ich všetky“. Úplne oprávnený je i nasledujúci výrok: „Múdra žena vzdeláva dom svoj, a blaznica rukama svojima borí ho“. Prísl. XIV, 1.

Aby si nikto nemyslel, že tu nakreslený vzor ženy by bol nedostižiteľný, spomeniem len múdru Abigail, manželku bláznivého Nábala, ako ju kreslí I. kniha Samuelova v XXV. hlave. Alebo či môže byť roztomilejšieho obrázku nad ten, ktorý podáva kniha Rút?

V čom by sa zrkadlil vzor ženy novozákonnej, vidno zo slov Pavla apoštola, v ktorých dáva radu Timoteovi, aká vdova má byť volená na posluhovanie Volená mala byť taká, „o ktorej by svedectvo bolo, že dobré skutky činila, jestliže dietky vychovávala, jestliže pocestných do domu prijímala, jestliže svätým nohy umývala, jestliže biednym posluhovala, jestliže každého skutku dobrého pilná bola“. I. Timot. V, 10.

Nad vchodom do domácnosti, sriadenej na takýchto zásadách, mohol by byť umiestený nápis: „Chudoby alebo bohatstva nedávaj mi; živ ma pokrmom podľa potreby mojej, abych snáď nasýtený teba nezaprel a neriekol: „Kto jest Hospodin? a abych schudnutý nekradol a nebral na prázdno mena Hospodina Boha svojho“. Prísl. XXX, 8. 9.

II.

„Dedictvom od Hospodina sú dietky, a plod života je mzda. Jako strely v ruke udatného, tak sú dietky zdarné. Blahoslavený muž, ktorý by nimi naplnil tul svoj; nebudú zahanbení, keď v rozopri budú s nepriateľmi v bránach“. Žalm CXXVII. Význam týchto slov stane sa človeku pochopiteľným, keď sa vžije do položenia Abrahama, v ktorom sa nalezal pred svojím deväťdesiatymdeviatym rokom, ako bezdetný starec, ktorého ani nabídnutie a obodrenie Hospodinovo: „Neboj sa, Abrahame, ja budem paveza tvoja a odplata tvoja veľmi veliká“, nemohlo potešiť, lež s resignáciou beznádejného človeka odpovedá na to: „Panovníče Hospodine, čože mi dáš, keď ja schádzam bez detí?“ Vidno tedy, že všetko svoje imanie naproti požehnaniu dietok za nič nepokladal. Práve tak vysoko cenil požehnanie dietok David, ktorý so zvláštnym potešením prirovnal manželku vínnemu kmeňu, plodnému po bokoch domu“. Žalm 128.

Požehnanie dietok nakladá manželom, stavším sa tak rodičmi, zvláštne povinnosti, ichž svedomité plnenie vyžaduje Písmo sväté, slovami Pavla (I. k Tim. V, 8): „A jestli niekto nepečuje o svojich

a zvlášte o domácich, zaprel vieru a je horší, než neveriaci"; a v II. Kor. výslovne hovorí: „nemajú zaiste synovia rodičom shromažďovať pokladov, ale rodičovia synom".

Péč rodičovská musí tedy byť namerená predovšetkým k nadobývaniu majetnosti a potom k duchovnej výchove dietok, a to celkom prirodzene tak sa diať musí, lebo majetkove navnivoč vyšlý rodič nemôže dietkam svojim zadovážiť nijakého duševného vzdelania — chybujú mu hmotné k tomu nevyhnutne potrebné prostriedky.

Ako sa majú rodičia zachovať naproti dietkam svojim, vysvitá z napomenutia Pavlom daného Kolossenským III, 21: „Otcovia, nepopudzujte k hnevivosti dietok svojich, aby nezúfaly". Toto isté napomenutie vzkazuje i Efezským VI, 4 s tým dodatkom: „ale vychovávajte ich v cvičení a napomínaní Pána". S touto povinnosťou spojené je i právo telesného trestu pri vlastných dietkach: „Telesných otcov svojich mali sme, ktorí nás trestali, a mali sme ich vo vážnosti". Žid. XII, 9. Trest pri výchove je nevyhnutne potrebný. Pravda, že „každé trestanie, keď prítomné je, nezdá sa byť potešeným, ale smutným, ale potom rozkošné ovocie spravedlnosti prináša tým, ktorí by v ňom pocvičení boli". Žid. XII, 11. Kázne Hospodinovej, synu môj, nezavrhuj, aniž si oškliv domlúvania jeho!" Prísl. III, 11—12. Celá pravda je, mnohou trpkou zkúsenosťou zistená, že „kto zdržuje metlu svoju, nenávidí syna svojho, ale kto ho miluje, zavčasu ho tresce". Prísl. XIII, 24.

Sám Kristus pilne napomína rodičov, aby si dietky brali za príklad pokory, tichosti, dobroty a smierlivosti, hovoriac u Mat. XVIII. 3: „Neobrátite-li sa a nebudete-li jako pacholiatka, nevojdete do kráľovstva nebeského. Preto kto by sa ponížil jako pacholiatko toto, ten je najväčším v kráľovstve nebeskom. A ktokoľvek by prijal pacholiatko také v mene mojom, mňa prijíma".

(Dokončenie.)

Literatúra a umenie.

Rukoväť spisovnej reči slovenskej. Napísal dr S. Czambel. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1902. Str. 374 + 2, 16°. Cena 2 k. 40 halierov. O tejto knihe, ktorou u nás vyhovie sa citeľnej potrebe, vet. čitatelia Slovenských Pohľadov vedia už hodne z pôvodcovej rozpravy *O spisovnej reči slovenskej*. Kniha bude ešte spomínaná i v tejto rubrike.

Spisy Básnické Andreja Sládkoviča. O II. sväzku Sládkovičových Spisov Básnických, vydanom Kníhkupecko-nakladateľským spolkom v Turčianskom Sv. Martine roku 1900, prof. T. D. Florinský v kijevských Universitetskich Izviestijach (1900, № 9) píše:

V jednom z predošlých „Obzorov“ [1]) už hovoril som o prvom sväzku nového vydania diel Andreja Sládkoviča, vynikajúceho slovenského básnika, zaujímajúceho vôbec vidné miesto medzi poetickými talentmi Slovanstva. V nedávno vyšlom II. sväzku umiestené sú hlavne lyrické básne. Tak všetky poetické diela Sládkovičove sobrané sú v jednom krásne vydanom, každému prístupnom zborníku. Redaktor tohoto vydania... priložil k II. sväzku cenné bibliografické ukázania a poznamenania i krátky životopis básnikov. Pre Slovákov A. Sládkovič je drahý ako prorok a učiteľ, v štyridsiatych a šesťdesiatych rokoch budivší mocným poetickým slovom národné povedomie v svojom poníženom a zabudnutom národe. Nám Rusom Sládkovič je blízky jako básnik rodného (родственнаго) národa, ktorý rozvil svoj talent a svoje poetické názory na svet pod bezprostredným vlivom Puškina a Chomiakova. V II. sväzku nachodí sa jeho prekrásna báseň „Duchu Puškinovmu“, a Chomiakovi Sládkovič za svojho života venoval prvú knižku svojich básní. Nie je cudzí náš poet ani všetkým ostatným Slovanom ako vyraziteľ v prekrásnej forme myšlienky o slovanskom bratstve a jednote, ktorá tak hlboko zakorenená je v povedomí celého slovenského národa. Bližšie obznámenie s poesiou Sládkoviča mohlo by byť vďačnou úlohou pre naše literárne časopisy.

[J. A. Komenského] **Listové do Nebe.** Znovu vydal a úvodom opatril dr. *Ján Kvačala.* Lipt. Sv. Mikuláš. Nákladom spolku „Tranoscius“. 1902. Str. 40, 16°. Cena 30 halierov.

Prof. Kvačala, tohoto času najlepší znateľ Komenského, v zaujímavej predmluve píše: „V museume král. Českého opatruje sa pôvodný tisk anonymnej knižočky, ktorú týmto našim čitateľom v obnovenom zovňajšku podávame. Zaslúžený historik českej literatúry, Jozef Jungmann, spomenul spisok ten na mieste príslušnom svojej známej Historie, a poneváč podobného názvu prácičku J. A. Komenský spomína medzi svojimi prvými, už dávno bol som si želal naleznúť ho. Stalo sa to už pred niekoľko rokmi, a ja som videl svoju domnienku potvrdenú: že totiž knižočka tá je spisom nášho slávneho krajana Moravana, a dľa jeho vlastného soznania je jeho prvým tlačeným českým spisom.“

V predmluve potom nasledujú dôkazy, na základe ktorých museálny exemplár pražský prof. Kvačala pokladá za prácu Komenského. Všetko zaujímavé, vzácné. Vydanie Kvačalovo podáva celkom verný odtisk originálu — pravopisom i typograficky.

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník VI, sväzok II. Redaktor A. Sokolík. Turčiansky Sv. Martin, 1901. Str. 97—194.

Príspevky k dejinám umenia na Slovensku. Niektoré staré kostoly a stenové obrazy z XIII. a XIV. storočia. Napísal Ján Slávik.

[1]) Prof. Florinský písava svoje recensie pod záhlavím: „Критико-библіографическій обзоръ новѣйшихъ трудовъ и изданій по славяновѣдѣнію“.

(Dokončenie.) — Miestne báje a skazky. Podáva Lud. A. Reuss. (Dokončenie.) — Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva Julius Botto. (Dokončenie.) — Naše deti. Ich poesia v hre. Podáva Drahotína Kardošová. — O ľudovom umení v Detve. Prednáška K. Medveckého vo valnom shromaždení Museálnej slovenskej spoločnosti 7. aug. 1901. — Všeobecné poznámky k miestopisu Oravy. St. Oravín. — Náleziská pojediných mincí a numismatických pokladov v Uhorsku. Dr. J. Petrikovich. — Horaľské spevky. Podáva Iremský.

V rozprave St. Oravína (str. 168) čítame: „Naša spisovná reč, prísne berúc, je rečou dolnej Oravy, vlastne poriečia Oravy. Je plná, zvučná, okrúhla, mužná a pritom všetkom mäkká. Táto reč je bližšia maloruštine, než češtine. A terajšie značnejšie odchýlky u nás, zavedené a udomácnené boly len reformáciou a s ňou uvedenou bibličtinou do školy i do oboch cirkví z počiatku. Keby sa našla písomná pamiatka u nás len z počiatku 13. stoletia a porovnala s našou terajšou spisovnou rečou, už by sa veľký rozdiel ukázal, ale aj dôkaz na moje tvrdenie.“ Nuž Lipták, Turčan, Horno-Trenčan, Zvolenčan, Tekovčan, Honťan a Novohradčan môže pokladať spisovnú reč slovenskú tiež tak za reč svojho rodného kraja, ako St. Oravín pokladá ju za reč Dolnej Oravy. (To je od všetkého lepšie svedectvo pre náš spisovný jazyk!) Na živú reč slovenskú ani reformácia ani ňou uvedená biblia nemala toho vlivu, jaký predstavuje si náš pôvodca. Nepotrebujeme ísť do XIII. stoletia, keď ukážu nám i písomné pamiatky z XV. a XVI. stoletia, kadenáhle slúskame s nich vrstvu učenosťou na ne nalepenú, že živá reč zostávala rečou bohoslužby a učenosti nedotknutou. I nazretím do dedín vidíme, že rozdielnosťou náboženstva nemení sa slovenčina. A že by reč Dolnej Oravy bola bližšia maloruštine, než češtine, je omyl, vypisovaním ktorého robí sa len konfúsia.

„Nielen preto sme bližší Malorusom, že máme spoločné koncovky *ia, ie, iu* (я, ja, je, ju), ale že nemáme s Čechmi, Poliakmi a lužickými Srbmi spoločné *ř, rz, rž* a nosovky *ą* a *ę*.“ V takejto otázke „koncovky ia, ie, iu“ nemajú značenia. V Slovanstve Rusi tvoria gruppu východnú, Slováci prináležia ku gruppe západnej. Pravda, Slováci nemajú *ř*, ale to neodtrhuje ich od západného Slovanstva, keď do XIII. stoletia zvuku toho nebolo ani v češtine; a nosovky sú praslovanské zvuky — v jedných z jazykov slovanských zachovaly sa, v druhých sa ztratily. Zvláštnosti ruského jazyka sú: takzvané plnohlasie (полногласіе: *gorod, bereg, boroda*); *č* z praslovanského *ť* (*peč*, u záp. Slovanov *pec*, *svieča*); *l* po *b, v, p* a *m* miesto *j* (*ľubľu*, *spľu* — *ľúbim*, *spím*, *zeml'a*); v datíve prídavných mien *-omu* (*russkomu, tverdomu*. (A. Sobolevský, Лекціи по исторіи русскаго языка, str. 252.) A z týchto vlastností slovenský jazyk Dolnej Oravy nemá ničoho. — O tom, čo St. Oravín hovorí o cirkevnoslovanskom jazyku (staro-slovančine) a o poľštine, nemôže byť ani reči. Veď Cyrill a Metod časť svojho prekladu sv. Písma roku 863 už donieslí hotovú z Carihradu.

Ináče rozprava o miestopise Oravy obsahuje hodne zaujímavého.

Rok 1902. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Pieseň

o cárovi Ivanovi Vasilevičovi, mladom opričníkovi a statnom kupcovi Kalašníkovi.

(Lermontov.)

Hoj, si mi ty len, cár Ivan Vasilevič!
O tebe toť pieseň složili sme,
o premilom tvojom opričníku,
i o smelom kupcu, o Kalašníkovi;
sme složili ju na starý lad i sklad,
spievavali pri gusli zvučaní,
vykladali aj, i rozprávali.
Pravoslávny národ z nej sa tešil,
no a bojar Matúš Romodanovský
kupku podal nám medovca vzpeneného;
a tá jeho pani belolica
podala nám na striebornej mise
nový uterák, hodvábom vyšívaný.
Častovali nás tri dni, tri noci,
i napospol slúchali — nenaslúchali sa.

I.

Nesvieti na nebi sluko krásne,
nekochajú sa v ňom siné chmárky:
za vrch stolom sedí to v korune zlatej,
sedí hrozný cár Ivan Vasilevič.
Nazad neho stoja stolnici,
naproti mu všetko bojari i knieżatá,
po bokoch mu sami opričníci;
i hoduje cár na slávu Božiu,
k svojmu rozkošu i obveseleniu.

Usmejúc sa, cár rozkázal v ten čas
vína sladostného zámorského
natočiť v svoj pozlátený črpák
i podať hen ho opričníkom.
— Pili radom, cára velebili.

Iba jeden z nich, zpomedzi opričníkov,
udatný on bojec, bujarý šuhaj,
v zlatom črpáku si fúzov neomočil;
sklopil k zemi svoje oči tmavé,
svesil hlávku na široké prsia, —
a v tých prsiach jeho bola myseľ ťažká.

Tu ti stiahol cár obrvy čierne
i na neho uprel zrak svoj ostrý,
sťaby jastrab shliadnul s výšavy nebies
na mladého holuba sivokrýdleho, —
no nezdvihol oči mladý bojec.
— Tu ti o zem cár palicou durknul,
i dubovú podlahu jej koncom
železným až na pol štvrte prerazil, —
no netúrnul tohož mladý bojec.
— Tu ti cár prerieknol slovo prísne, —
i strhol sa takoj hodný junák.

»Hej, ty, verný sluho náš, Kiribiejevič,
hádam zatajils' myšlienku dáku nectnú?
a či slávu našu závidíš nám?
abo služba čestná sa ti zunovala?
Šak keď vzchodí mesiac — hviezdy radujú sa,
že im vidnejšie je tmoliť sa po nebi;
a vše, ktorá do chmár sa skrýva,
dolu hlavou každá padá na zem...
Takže nesluší sa tebe, Kiribiejevič,
cársku radosť ošklivíť si;
predsa si aj z kmena Skuratových
i rodinou Maľutiných vychovaný si!...«

Odpovedal takto Kiribiejevič,
cáru hroznému sa do pásu pokloniac:
»Panovníku ty náš, Ivan Vasilevič!
nevytýkaj nehodnému rabu:
srdca horúceho nezaleješ vínom,
mrcha myšlienky — neuchlácholíš!
Ak som ťa rozhneval — vôľa ti cárska:
rozkáž pokárať, srubnúť hlavu...
Beztak ťaží len na pleciach bohatierskych
i sama sa k sirej zemi chýli.«

Tu mu riekol cár Ivan Vasilevič:
»Nuž a za čím, mladochu, tak želieš?
Var' len neobšúchal sa tvoj zlatohlavý kaftan?
nezmäčkala sa ti čapica sobolia?
mešec svoj si nevytrovil všetek?
Alebo snáď oštrbcla kalená ti šabľa?

či ti kôň ochromel zle kovaný?
a či s nôh ťa srazil v pästnom zápase,
tam u rieky Moskvy, kupcov synák?«

Odpovedal takto Kiribiejevič,
spotriasajúc hlavou kučeravou:
»Neurástla ruka tá zázračná
ni v bojarskom ni v kupeckom rode —
Argamak môj po stepi brodí veselo;
sťa sklo ligoce sa šabľa britká;
a v sviatočný deň, z tvojej milosti,
nie lichejšie od druhých sa vyriadime.
Jak si tak vysadnúc, na bujnom koni
za rieku Moskvu zajdem poprechádzať sa,
opaštekom sa podpášem hodvabným,
na bôček prihnem si čiapku baršúňovú,
opramovanú čiernou sobolinou —
u vrát si stoja hladko kresaných
švárne devulienky a mladice-žienky,
i s úľubou kukajú, vyšeptávajú si;
jedna len nehľadí, nekochá sa,
v prúžkovaný ukrýva sa závoj...
Na svätej Rusi, matičke našej,
nenajdeš, nevykutáš takej krásavice:
chodí tenúc — sťa labutienka,
pozerá milo — jak holubienka,
prerečie slovo — sláviček spieva;
horia jej červené líčka,
zore jak na nebi Božom;
vrkoče žltkavé, zlato-zlátené,
v jarabé stužky pozapletené,
po pleciach lozia jej, zakrúcajú sa,
s hruďou jej belostnou bozkávajú sa.
V kupeckom dome sa zrodila ona,
zovie sa Alenou Dmitrevnou.
Jak uvidím ju, i sám nie som svoj:
okvácajú ruky moje silné,
zaťahujú sa mi oči bystré;
omrzlo, clivo mne, pravoslávny cáre,
samotnému potĺkať sa svetom.
Za nič sú mi paripy všetečné,
nedbám ani o úbery brokátové,
i netreba mi zlatého pokladu:
veď s kým poklad svoj bych podelil si teraz?
komu preukážem udatenstvo svoje?
pred kým parádnym sa popýšim oblekom?...
Prepusť ma ta na stepi privolžské,
na svobodné žitie, na kozácke.
Už ja tam složím len bujarú hlavičku,

hej, na kop'ju složím bysurmanskú;
i rozdelia Tatári si zlobní
koníka dobrého, šabľu vybrúsenú
a vojenské sedielko čerkasské.
Slzavé oči mi kaňúr vykľuje,
kosti zas siré mi daždik vymyje,
i bez pohrabu žalostný prach
sa v štyri strany porozveje...«

So smiechom riekol Ivan Vasilevič:
»Nu, môj verný sluho! tvojej neresti,
zármutku odpomôžť ja už postarám sa.
Vezmi toť môj prsteň s drahokamom,
náhrdelnú z perál okrasu tiež.
Najprv svache rozšafnej sa pokloň,
a tak pošli dary drahocenné
svojej milej Alene Dmitrevne:
ak sa jej zapáčiš — zasväť svadôbku,
ak znepáčiš — nehnevaj sa.«

»Hoj, si mi ty za, cár Ivan Vasilevič!
Ošudil ťa tvoj podvodný otrok,
nepovedal pravdivú ti pravdu,
nepriznal sa ti, že krásavica
v chráme Božom bola sobášená,
osobášená tam s mladým kupcom
dľa zákona nášho kresťanského...«

Hejsa, deti, spievajte — nastrojte i zahrajte!
Nono, i smäd zalejte — práci rozumejte!
Potešteže dobrodeja pána
i tú paniu jeho belolícu!

II.

Poza sklepným stolcom sedí mladý kupec,
rúči chlapík Štefan Paramonovič,
dľa priezviska Kalašnikov;
hodvabný tovar on rozkladá tam,
prívetivou rečou hosti vábi,
zlato, striebro prepočitava si.
Ale dobrý deň sa nezdaril mu:
chodia mimo bohatí páni,
do jeho krámca ani nenazrú.

Odzvonili na nešpor v svätých chrámoch;
za Kremľom plápolá žiara hmlistá,

nabiehajú mráčky na nebo —
ženie ich metel vyspevujúca;
spustnel širý rad kupeckých sklepov.
Uzaviera Štefan Paramonovič
skliepoček svoj dvermi dubovými
i nemeckou zámkou na záskok;
mrchavého psa-vrčiaka zubatého
na železnú reťaz privāzuje.
A s tým kráčal domov, zamýšľajúc sa,
ku mladej paničke, za Moskvu-rieku.

I dochodí do svojho vysokého domu,
i čuduje sa Štefan Paramonovič:
nevíta ho jeho mladá žena,
stôl dubový nepokrytý bielym obrúskom,
pred obrazom svieca zas ledva že žmurká.
I zvolá na starú robotnicu:
»povedz mi ty, povedz, Eremiejevno,
kam sa dela, zatárala v taký
neskorný čas Alena Dmitrevna?
A čo moje dietky roztomilé —
nebodaj zabehly, zaihraly sa,
a či tak včas spať sa uložily?«
— »Gazdičko ty môj, Štefan Paramonovič!
poviem ja ti div divúci:
na večiereň pošla Alena Dmitrevna;
toť už i pop prešiel s mladou popovkou,
rozožali sviecu, sadli povečerať —
no poteraz tvoja gazdinká
z chrámu farného sa nevrátila.
A že dietky tvoje drobné
spať neľahly, ni nepošly hrať sa —
plačky plačú, nijak utíšiť ich.«

Tu zapadol búrnych do myšlienok
mladý kupec Kalašnikov.
Postúpil sa k oknu, hľadí na ulicu —
Na ulici noc tmavučká-tmavá;
biely sňah sa sype, rozostiela,
i zanáša zápāt stopy ľudské.

V tom počuje, v pitvore dvermi chlopli,
čopriam nato čuje kroky náhle;
obrátil sa, hľadí — Bože uchovaj! —
pred ním stojí jeho mladá žena,
bledá ani stena, prostovlasá,
žltkavé vrkoče porozpletené,
sňahom-inovatou poposýpané,
stĺpkom oči mutné, sťa u pomätenca;
ústa šepcú reči nepochopiteľné.

»Kdeže si sa, ženo, ženo, kde túlala?
po ktorých to dvoroch, po rynkoch,
že sú rozchlpené tvoje vlasy,
že ti odedz celá dodriapaná?
Hejže si bzikala, halaškovala,
čajsi so synkami bojarskými?...
Nie na to pred svätými obrazmi
sme sa s tebou, ženo, zasnúbili,
zlaté prstienky si zamenili!...
Veď ja ťa privrznem za železnú zámku,
za dubové dvere okované,
bys' Božieho sveta nikdy neuzrela,
mena čestného mi netupila...« *

To počujúc, Alena Dmitrevna
strpla voskrz, moja holubienka,
zatriasla sa listkom osikovým,
horko-ťažko nato zaplakala,
ku mužovým nohám hodila sa.
»Môj ty pane, krásne slniečko,
abo zabi ma alebo vyslyš!
Tvoje reči — jakby ostrý nôž;
od nich srdce sa až polti vo mne.
Nebojím sa smrti ukrutnej,
nebojím sa ani ľudských reči,
len sa bojím tvojej nemilosti.
S večierne domov som zaberala dnes
vdol po ulici samojedinká.
V tom sa mi zazdalo, sňah jak by zvrždal:
i obozrem sa — človek frči.
Podlomily sa mi moje nožičky,
v hodvabný závoj svoj zababušim sa.
Tu on silno ma za ruky chvatol
i hovoril mi tak tichým šeptom:
— Čože sa duriš, krásna krásavico?
Ja nie som zlodej var', zbojník kýs' z hory,
ja cárov sluha som, cára hrozného,
nazývam sa Kiribiejevičom,
a zo slávnej rodiny hen Maľutiných...
Strach ma prešiel ešte väčši-prudši;
zatočila sa mi biedna hlavička.
A on zabral sa ma bozkávať-láskať,
i bozkávajúc, vše sa zaliečal:
— Odpovedz mi, čoho potrebuješ,
moja milá, drahocenná!
Chceš vari zlata, a či perál?
drahokamov chceš? či brokátu kvetnatého?
Jak caricu si ťa vystrojim,
že ti všetci závidieť budú

Len nedaj mi hriešnou smrťou zomrieť:
pobozkaj ma, objímže ma
hoc jedinký raz len na rozlúčku!...
I láskal on mňa, bozkával mňa;
ešte teraz na lícach mi horia,
živým plameňom sa rozlievajú
totie jeho bozky bezbožné...
A pozeraly dverčiatkami súsedky;
smejúc sa, na nás prstom ukazovaly...
Konečne vytrhla som sa mu z rúk,
v beh som sa pustila o zlomkrky domov;
no v rukách lúpežných zostal môj
kvietkovaný ručník — tvoj to darček,
ba i závoj môj bucharský.
Tak on ma zhanobil, zneuctil mňa,
mňa poctivú, bezúhonnú —
I čo rečú plané súsedky?
Komu sa na oči teraz ukážem?
Ty ma nedaj, vernú svoju ženu,
jazyčniciam zlým obrátiť v posmech!
Veď krem teba komu môžem sa úfať?
ku komu utiecť sa s prosbou o odpomoc?
Na tom bielom svete sirôtkou som, ach:
vlastný môj ňaňuško v sirej už zemi,
v riadku s ním spočíva matička moja;
brat môj starší, sám ty to vieš,
v cudzom kraji zhynul bezo stopy;
a môj mladší bratček — dieťa ešte,
dieťa malé, nerozumné...«
Tak vravela Alena Dmitrevna,
vrelé slzy pritom prelievajúc.

Ihneď pošle Štefan Paramonovič
po obidvoch svojich mladších bratov.
Čosi-kamsi prišli oba, poklonili sa,
i tak k nemu prehovorili:
»Povedzže nám ty, náš starší brate,
čo sa stalo s tebou, sa ti prihodilo,
že si poslal po nás za tmy nočnej,
za tmavej noci mrazovitej?«

»Poviem vám ja, bratia moji mili,
nešťastie jak veľké potkalo ma:
Potupil náš statočný rod
zlý opričník cársky, Kiribiejevič;
a urážky takej neľzä strpeť duši,
ani preniesť srdcu junáckemu.
Zajtra, jak nastane pästný boj
u Moskvy-rieky pred samým cárom,

i ja vtedy vyjdem si na opričníka,
na smrť sa budem s nim biť, do ostatných síl;
a ak on zabije mňa — vystúpte vy
za svätú pravdu-matičku.
Neochabejte, bratia ľúbi!
Mladší ste odo mňa, čerstvejší silou,
na vás menej hriechov sa nakopilo,
nuž azda smiluje sa nad vami Pánboh!«

Odvetili tak mu oba bratia:
»Kam zaduje vietor pod nebesmi,
i obláčky poslušné ta trielia;
šediví orol keď zkrákorí zvaním
na krvavý údol, na bojište,
zve pohodovať, mŕtvych upratávať,
orličatá sletujú sa ku ňmu:
ty náš starší brat, náš druhý otec,
rob tiež sám, jak nahliadaš i uznáš;
a my už ťa, brata, nezradíme!«

Hejsa, deti, spievajte — nastrojte i zahrajte!
Nono, i smäd zalejte — práci rozumejte!
Potešteže dobrodeja pána
i tú jeho paniu belolicu!

III.

Ponad Moskvou veľkou, zlatohlavou,
ponad stenou kremľovskou, bielokamennou,
zpoza ďalekých lesov, zpoza siňavých hôr,
na tesaných strieškach zahrávajúc,
oblaky pošmurné rozháňajúc,
zora povstáva jasno-červenavá;
rozmetala kučery zlatisté,
sňahami myje sa sypkavými;
sťa krásavica, hľadiac do zrkadla,
v nebesá čisté patrí, usmieva sa.
Nuž, nač si sa ty, zorničko, prebudila?
Akou to radosťou rozihrala si sa?

Toť, sa už schádzali, shromažďovali
udatní borci moskovskí
u rieky Moskvy na pästný boj,
vyraziť sa, zaveseliť v sviatok.
I prijachal cár s družinou celou,
s bojarmi i opričníkmi,
i zavelel roztiahnuť striebornú reťaz,

čistým zlatom v krúžkoch pospájanú.
Obkľúčili miesto na dvadsaťpäť siah
pre boj ochotnícky, jednotlivý.
I rozkázal nato cár Ivan Vasilevič
povykriknúť prerážavým hlasom:
»Hoj, kdeže ste kto, chlapíci vy rúči?
Potešteže cára, nášho tatíčka!
vystupujte do šíreho kruhu —
Kto koho ubije, cár toho odmení,
a kto získal výprask, tomu Bôh odpustí!«

I vystúpil statný Kiribiejevič,
mlčky cáru poklonil sa nízko,
shodil s mohutných pliec šubu baršúňovú.
Podoprúc sa o bok rukou pravou,
popoprával druhou červenú si čiapku,
občakával sebe protivníka...
Tri razy pokrikom tuhým vyvolali —
ni jeden jediný nehnul sa ruváč,
stoja len, druh druha postrkáva.

Na priestore opričník si chodí,
vtipkuje na planých bojovníkov:
»Skrotli, vytúzi, zomýšľali sa!
Ale nech! sľubujem k vôli sviatku,
živého že pustím s pokajaním,
len si obveselím cára, tatíčka nášho.«

Tu zrazu zástup sa na dvoje predelí —
I vykročil Štefan Paramonovič,
mladý kupec, zápasník driečny,
dľa priezviska Kalašnikov.
Najprv poklonil sa cáru hroznému,
potom bielemu Kremľu a svätým kostolom,
nakonec celému národu ruskému.
Iskria jeho oči sokolie,
na opričníka patria bodavo.
Oproti nemu on pozastal si,
bojovnícke rukavice naťahuje,
mohutné vystiera plecia,
prihládza si bradu kučeravú.

Tu mu riekol Kiribiejevič:
»I povedz ty mne, dobrý mládenče,
akého rodu si, z koreňa akého,
i akým to menom nazývaš sa?
Aby vedieť, po kom zádušnicu slúžiť,
aby bolo čím i pochlúbiť sa.«

Odpovedal Štefan Paramonovič:
»Menujem sa Štefan Kalašnikov;
aj pochodím od statočného otca,
i žil som vždy, ako Boh prikázal:
nepohanil som ja cudzej ženy,
nebrúsil sťa zbojník za tmy nočnej,
neskrýval sa pred nebeským svetlom...
A riekol si pravdu pravdivú:
po jednom z nás budú zádušnicu spievať,
i nie neskôr, zajtra o poludní;
i ktorýsi z nás sa chvastať bude,
s chrabrými súdruhmi si popíjajúc...
Nie figle tu stvárať, ľudí zabávať,
ja vyšiel som z hôfu toť, bysurmanský ty syn,
na strašný boj s tebou, na posledný boj!«

Vyčujúc to, Kiribiejevič
zblednul v líci, sťaby jasenný sňah;
bystré oči jeho zahmlily sa,
medzi silnými plecmi prešiel ho mráz,
v ústach otvorených slovo zamrelo...

Hľa, obaja mlčky rozchodia sa,
bohatiersky začína sa zápol.

Rozohnal sa tedy Kiribiejevič
i uderil poprvé kupca Kalašnikova,
i udrel ho doprostried hrude —
Ztrešťala hruď jeho junácka,
až potočil sa Štefan Paramonovič;
na hrudi pevnej mu medený visel kríž
s ostatky svätými z Kijeva,
kríž sa prehnul, do hrude sa vtlačil,
rosa jak, zpod neho zkvapkala krv.
I pomyslel Štefan Paramonovič:
»Čo komu súdenô, veru ho neminie;
dostojím za pravdu do ostatka!«
Uradil sa, vykustril na nápad,
sobral, zavrel do päste všetky sily
i uderil svojho protivníka
rovno v skraňu ľavú z celej chuti.

A opričník mladý zastenal zľahka,
zavrávoral, spadol mŕtvy;
srútil sa, zavalil na chladný sňah,
na studený sňah, akoby sosna,
sťa sosienka, vo vlhotnom bore
popod smolnatý koreň podťatá.
Uvidiac však to, cár Ivan Vasilevič

zahorel hnevom, dupnul o zem
i zkabonil brvy svoje čierne;
rozkázal priam zlapať statného kupca
i predviesť ho pred svoj obličaj.

Tu zahovoril pravoslávny cár:
»Povedz mi dľa pravdy, na svedomie,
zo svobodnej vôle a či nechtiačky
zabils' na smrť môjho verného sluhu,
junáka mi najlepšieho, Kiribiejeviča?«

»Ja ti poviem, pravoslávny cáre:
zabil som ho, áno, zo svobodnej vôle,
ale začo, prečo -- nepoviem ti;
poviem iba Bohu jedinému.
Káž ma ztrestať — bár na popravišti
položiť mi hlávku vinovatú;
len neopusť malých deťúreniec,
neopusť mladej vdovice
i dvoch bratov mojich v nemilosti...«

»Pekne od teba, holúbok môj,
odvážny bojec ty, syn kupecký,
odpoveď že dal si svedomitú.
Mladú ženu i siroty tvoje
z pokladnice svojej nadelím ja.
tvojim bratom zvoľujem od dnešného dňa
po celom cárstve ruskom širokom
kupčiť môžť svobodne od dane, od cla.
Sám ty ale stúpaj, holúbku môj,
na vysoké miesto popravné,
polož tam tú svoju bujnú hlávku.
Nakladám topor nabrúsiť-vyostriť,
nakladám kata obliekať-pristrojiť,
na veľkom zvone rozkazujem zvoniť,
by vedeli všetci ľudia v Moskve,
ni ty žes' nezostal bez mojej milosti...«

Ťaj! na námesti ľud jak sa sbiera;
žalostive hučí-zvučí zvon,
ohlašuje všade zprávu smutnú;
po vysokom mieste popravnom
v červenej košeli s jagotnou spinkou,
s veľkou širočinou naostrenou,
tu i tu ruky si pomädliac holé,
veselo kat sa prechodí,
udatného bojca vyčakáva;
a bojec zručný ten, mladý kupec,
s rodnými sa rozlučuje bratmi;

»Tak už, bratia moji, druzi pokrevní,
pobozkajme sa i vyobjímme
ostatný raz, na rozídenie sa.
Pozdravte odo mňa Alenu Dmitrevnu,
povedzte jej, nech neželie veľmi,
o mne mojim dietkam nerozpráva.
Pozdravte mi náš dom rodičovský,
pozdravte všetkých našich kamarátov;
sami vy sa pomodlite v chráme Božom
za dušičku moju, dušu hriešnu!«

I skárali Štefana Kalašnikova
smrťou ukrutnou, zhanobujúcou;
hlavička tá jeho nešťastlivá
v krvi po lešení zakotúľala sa.

Pochovali ho za Moskvou-riekou,
v pustom poli u rozchodu trích ciest:
tulskej, riazanskej i vladimirskej,
kopec vlhkej zeme nasypali,
a kríž klenový naň postavili.
I strečkujú, hučia vetry divé
nad mohylkou jeho bezmennou.
A prechodia vedľa ľudia dobrí:
prejde starý človek — prežehná sa,
prejde šuhaj — hrdo vystre hlavu,
prejde dievčina — zarmúti sa,
a prejdú gusliari — složia pesničku.

Hejsa, deti bujaré,
gusliari mladistvi,
hlasy rozliehavé!
pekne ste začali — pekne dokonajte;
každému po pravde česť i chválu vzdajte.
Štedrému pánovi sláva!
aj krásavici-panej sláva!
I celému národu kresťanskému sláva!

Hviezdoslav.

Oprava. V Slowackého básni *Otec zachvátených morom v El-Arish* (Slovenské Pohľady 1902) na str. 140 od dola za 9. riadkom má stáť čiarka, na str. 147 v 14. riadku nie prolo, ale prdlo, v 20. riadku nie dočkali, ale dočakali.

Zkúsenosť.

Píše *Timrava.*

Od pár dní Marína Majtáňová šila ako by sa chcela pretrhnúť. Ráno sotva že otvorila oči a obriadila seba i jednu izbicu, sadla ku ševke a šila bez oddychu do večera. Líca jej — už vpadlé — zbĺkly od náhlosti, ustávala, ale nebolo ju možno odvolať. Ešte i čez obed, kým sestra Ella donášala jedlá, odbehúvala ku šitiu. Tamvon slnce jasalo sa tisícami lúčami tepluško, že srdce strepotalo radosťou každému v dome a naplnilo sa túžbou ísť von, kde voňalo jarou a pole zobúdzalo sa ku životu. No Marína stráni sa pozrieť oknom, len šije, šije. Totiž sberá sa preč z domu na celý rok, do ďalekého mesta. Treba prichystať sa na taký dlhý čas, medzi neznámy svet, a už iba týždeň času má. Ani nevyjde von, ani nestarie sa do vecí domácich, ani inej roboty nevezme do rúk, ba ani nepočúva rozhovor domácich, ktorí prichodia popoludní posedieť si k nej. I tera' sú tam, trpia tresk ševky a shovárajú sa. Práve dokončili rozhovor o Joláne, priateľke Maríninej, ktorú obzvláštne má rada, aké podivné dievča je to. Ani dotknúť sa jej. Nedávno notársky pomocník, Izor Mórach, keď odchodil, povedal jej: „pá". I hnevala sa za to naň tri týždne, úplne opovrhnúc ním za ten celý čas, musel ju odprosiť. Doktorovi zas — ktorý síce má špatné obyčaje, všetko haní — ošomre každé jedlo. Totiž u nich je na koste. A pritom počína si Jolána tak hrdo, ako by kto zná čo bola!... Po tomto rozhovore začala vypravovať Ella, mladšia dcéra, ktorá bola veľmi vážna a zvláštnych vlastností, že Zuza Špalierovie nechce ísť za Ondra Rapáňa, lebo sa na Žida ponáša. Totiž Ella bola veľká priateľka ľudu a rada o ňom rozprávala. „Za brata jeho že by vraj šla, ale..." tu nedokončí. Ševka zrazu zatíchla a Marína, ohliadnuc sa, či je niekto tam, zdvihla hlavu.

„Ale ak to nebude tak, ako si predstavujeme!" rečie a obzre sa po tvárach, čo tí. Sberá sa totiž až do tretej stolice za spoločnicu. Prišiel list od Eleny Krimskej, vydatej tam už desať rokov, ktorá bola krstná tatuškova, tá radila jej a volala ju do mesta blízo od nich, k jednej bohatej, intelligentnej, bezdetnej vdovici.

„Ale už len nevrav toľko!" odpovie jej mať. „Keď Elena radí, je zbytočné váhať. To je miesto dobré bez otázky. Ja chcem, aby si šla, treba ti premeniť povetrie, si ako skelet."

Ale tatuško je nebárs dobrej vôle, hladí vysoké vráskavé čelo dlaňou a odpovedá: „Som tej mienky, aby nešla nikde. Kým žijeme, načo motať sa po svete bez potreby?"

„Jeden rok je nie celý svet... rozumie sa, že nie za viac. Azdaj premena povetria jej osoží"...

„Mne zdá sa," zastarie sa prevážna Ella a chodí hore-dolu od okna ku dverám, štrikujúc — nerada sedávala, „že tejto príležitosti netreba opustiť. Ak ty nepôjdeš, pôjdem ja; lebo, zdá sa mi, že položenie pri našskej panej," Ella bola totiž oduševnená národovkyňa, „nemôže byť plané, ťažké. Ako doma! K tomu zkúsiť sveta,

vidieť náš svet, ľudí našich... Tu sme obtočení samými odrodilci, a vlastne ani nevieme, kto sú to tí „rýdzi", ako našich Emma Pergerová menuje. Hľa, tam býva i Javor!" Postála, aby si zodvihla mašľu spadnutú. „Eh, nerada takéto babraniny!"

„Pravda, pravda!" prisviedča Marína a samej naplní sa srdce radosťou nad Javorom.

„K tomu tebe," rozpráva Ella zase a usmeje sa trochu ironične a milo, „ako spisovateľke —"

„Hahaha, čo?" zvolá Marína chytro a oči zaskvejú sa jej.

„Nuž len..." a smeje sa i Ella, „a to je dosť vážna vec, nesmej sa! Treba ti naozaj ísť do sveta, zkusovať ľudí, sbierať modelly, témata..."

„A ešte čo?"

„Už si naozaj dávno nepísala nič," zastarie sa ich mať. Naveky musí ju poháňať k tomu, ináče by sa nepríbrala.

„Potom tá pani pôjde do kúpeľov, i tam koľko sveta vidíš, ducha napasieš..." Ella postojí a zasmeje sa nad tým výrazom.

„Haha!" smeje sa i Marína nad ním. „Nuž a ak mňa doma nechá?"

„Ale nesmejte sa už toľko!" kára ich mať. „Čo aká vážna vec, všetko berú ako žart. „Že by teba doma nechala... tak ty vlastne nevieš, čo je to spoločnica. Hádam si tú zato držia, aby panej krátila čas, naveky bola u jej boku, ju zabávala a čo... K tomu, ak nebude to miesto, ako sa patrí, jednoducho prídeš domov!" rozhodla domáca pani, a to uspokojilo všetkých, i otca.

„Potom, keď ty sa vrátiš, pôjdem ja," riekla ešte Ella.

Marína zasmiala sa a chytila sa so spevom zase do šitia. Vskutku, ako dobre bude ísť, poznať našich, tých zvláštnych, i Javora. V svojich oduševnených myšlienkach ani nezbadala, ako povychodili z izby, každý za svojou robotou. Tatuško, ktorý už uspokojil sa, vyšiel do poľa, Ella kvety vysádzať do záhrady, mať na dvor. Keď zbadala, že šitie černeje jej, zdvihla v nedorozumení hlavu a pozrela po izbe i do okna. Hľa, večer! Slnce je už celkom žlté, hľadeť možno doň. Vstala a rýchle poskladala šitie, i zatvorila ševku. Potom posberala nite s tenkej, nízkej postavy svojej, navešané od šitia, a ide i ona von, lebo je tam krásne, vidno oknom. Vôbec tu, tu je večne krásne v tomto dome, v tejto dedine. Vybehla so spevom radosti do záhrady, vyhľadajúc Ellu, aby šly do poľa... Ah, krásne, krásne je i tu!... Aha, už stromy zabelievajú sa a čerešne idú kvitnúť, tak skoro? I trávička chvatom dvíha sa, ovce štrngocú polom... Krajčovci už sú tuvon s košiarom!... Ona odíde ďaleko, treba! Po prvé je „spisovateľka", po druhé tam bývajú „naši rýdzi", po tretie... toto je hlavné, prečo ide, ale to nepovie nikomu...

Keď nastal večer, zahodila kabátik na seba pani Julia Bukovičová a opustila svoj pekný dom. Vystúpila rýchle zo dvier, napriek dobre stučnetému telu, a rezko kráčajúc i neohliadajúc sa nikam, prižmurovala oči — trochu krátkozraké — usilovala sa dolu ulicou,

idúc ako mak kosom. Nešla dlho. Hneď vedľa nej nižšie bývala pani Anna Halmová s dvoma dcéruškami, ktorá bola jej najlepšia priatelka. Každý deň schodia sa. Bukovičová obzvlášte pridŕža sa jej. Keď jej nevidí len deň, už zle jej je. I teraz už dva dni nevidely sa. Halmová má roboty moc, šije. Počuť do pitvora hrkot ševky, je to žena, akej v celých Vodňanoch nieto. Do brány vybehlo černooké dievčatko umnej tvári. Je to Anulka, dcéra Halmovej a krstná Bukovičovej; vôbec Bukovičová má pol mesta krsniat. I začaly rozprávať takto:

„No, Anulka, čože je, čo? Doma mama, hej?“

„Ano! Šije šaty nám na zkúšku,“ odvetí tá a zohýňa sa k jej ruke, ktorú Bukovičová kryla za chrbát. Nerada, keď jej ruky bozkávali.

„Tie modré?“

„Áno.“ Anulka je veľmi umná, i rada ju vidí Bukovičová.

„No, no, Anulka, a budú pekné, hej?“

„Áno, chutné budú.“

Išly ku dverám, ktoré bystrá Anulka, ako veverička, pribehla otvoriť. Rezko vstúpily. Bukovičová prižmuruje oči — nízka izba je tmavá, a prišli z vidného — sotva vidí Halmovú pri okne s druhým dievčatkom. Obe obzrely sa na vstupujúcu. Pani má oči tie isté, čo Anulka, veliké, čierne, behajúce sem-tam naveky. Menšie dievča je belavé, tvár bez výrazu a vôle. Neskočí ako umná Anulka krstnej mame lapiť skrývanú ruku.

„Tak som ťa dávno nevidela, Anička moja! Šiješ, hej? Ale chutné budú tie šaty, no, no... Anička moja, aká šikovná si ty; keby ja taká bola!“

„Načo by to tebe bolo?“ vetí tá flegmatične jakosi. „Ty máš peňazí dosť, môžeš si dať ušiť.“

Bukovičovej tvár poleje sa mrakom. Neodpovedá na to, chváli len šaty a prikladá tej, čo bola umná, Anulke, ku tvári.

„Klampa, aká je chutná v nich. I ja si chcem dať doniesť od doktorky, pôjde vari do Pešti. Azdaj mi to potom Marína ušije. Neviem, či bude niečo vedieť, či nič.“

„Tá nová slečna je Marína, hej?“ spýta sa Anulka.

„Hej, Marína Majtáňová sa volá. Čože, pozdáva sa ti?... Skromné, tiché dievča, naoko veľa neukáže. A chudá je ako kostra, Anička moja. Neviem... to je nie zdravá... to by mi bolo treba!“ i spraví ustarostenú tvár a nepríjemne dojatá nad tým, pozre na domácu paniu ako o radu.

„Zato, že je chudá, môže jej nebyť nič. Ak bude choravieť, pošli ju domov, ako Málku,“ odpovie Halmová, ktorá hneď vedela rozlúštiť všetko a každej veci vynašla spôsob. I bola potrebná Bukovičovej, lebo tá zas pre všetko zúfala hneď.

„Ale je tá slečna veľmi dedinská,“ ozve sa Anulka, rozložená na diváni. „Však, krstná mama, je z dediny?“

„Hej. Dobré, tiché dievča. Vidno na nej, že je z dobrého domu, po rečiach. Žanka, keď sa hnevala — tejto som ešte nevidela hnevať sa, nuž ale sú ešte len dva týždne, ako prišla — bola ako fúria.“

vidieť náš svet, ľudí našich... Tu sme obtočení samými odrodilci, a vlastne ani nevieme, kto sú to tí „rýdzi“, ako našich Emma Pergerová menuje. Hľa, tam býva i Javor!“ Postála, aby si zodvihla mašľu spadnutú. „Eh, nerada takéto babraniny!“

„Pravda, pravda!“ prisvedčí Marína a samej naplní sa srdce radosťou nad Javorom.

„K tomu tebe,“ rozpráva Ella zase a usmeje sa trochu ironicky a milo, „ako spisovateľke —“

„Hahaha, čo?“ zvolá Marína chytro a oči zaskvejú sa jej.

„Nuž len...“ a smeje sa i Ella, „a to je dosť vážna vec, nesmej sa! Treba ti naozaj ísť do sveta, zkusovať ľudí, zbierať modelly, témata...“

„A ešte čo?“

„Už si naozaj dávno nepísala nič,“ zastarie sa ich mať. Naveky musí ju poháňať k tomu, ináče by sa nepribrala.

„Potom tá pani pôjde do kúpeľov, i tam koľko sveta vidíš, ducha napasieš...“ Ella postojí a zasmeje sa nad tým výrazom.

„Haha!“ smeje sa i Marína nad ním. „Nuž a ak mňa doma nechá?“

„Ale nesmejte sa už toľko!“ kára ich mať. „Čo aká vážna vec, všetko berú ako žart. „Že by teba doma nechala... tak ty vlastne nevieš, čo je to spoločnica. Hádam si tú zato držia, aby panej krátila čas, naveky bola u jej boku, ju zabávala a čo... K tomu, ak nebude to miesto, ako sa patrí, jednoducho prídeš domov!“ rozhodla domáca pani, a to uspokojilo všetkých, i otca.

„Potom, keď ty sa vrátiš, pôjdem ja,“ riekla ešte Ella.

Marína zasmiala sa a chytila sa so spevom zase do šitia. Vskutku, ako dobre bude ísť, poznať našich, tých zvláštnych, i Javora. V svojich oduševnených myšlienkach ani nezbadala, ako povychodili z izby, každý za svojou robotou. Tatuško, ktorý už uspokojil sa, vyšiel do poľa, Ella kvety vysádzať do záhrady, mať na dvor. Keď zbadala, že šitie černeje jej, zdvihla v nedorozumení hlavu a pozrela po izbe i do okna. Hľa, večer! Slnce je už celkom žlté, hľadeť možno doň. Vstala a rýchle poskladala šitie, i zatvorila ševku. Potom posberala nite s tenkej, nízkej postavy svojej, navešané od šitia, a ide i ona von, lebo je tam krásne, vidno oknom. Vôbec tu, tu je večne krásne v tomto dome, v tejto dedine. Vybehla so spevom radosti do záhrady, vyhľadajúc Ellu, aby šly do poľa... Ah, krásne, krásne je i tu!... Aha, už stromy zabelievajú sa a čerešne idú kvitnúť, tak skoro? I trávička chvatom dvíha sa, ovce štrngocú poľom... Krajčovci už sú tuvon s košiarom!... Ona odíde ďaleko, treba! Po prvé je „spisovateľka“, po druhé tam bývajú „naši rýdzi“, po tretie... toto je hlavné, prečo ide, ale to nepovie nikomu...

Keď nastal večer, zahodila kabátik na seba pani Julia Bukovičová a opustila svoj pekný dom. Vystúpila rýchle zo dvier, napriek dobre stučnetému telu, a rezko kráčajúc i neohliadajúc sa nikam, prižmurovala oči — trochu krátkozraké — usilovala sa dolu ulicou,

idúc ako mak kosom. Nešla dlho. Hneď vedľa nej nižšie bývala pani Anna Halmová s dvoma dcéruškami, ktorá bola jej najlepšia priatelka. Každý deň schodia sa. Bukovičová obzvlášte pridŕža sa jej. Keď jej nevidí len deň, už zle jej je. I teraz už dva dni nevidely sa. Halmová má roboty moc, šije. Počuť do pitvora hrkot ševky, je to žena, akej v celých Vodňanoch nieto. Do brány vybehlo černooké dievčatko umnej tvári. Je to Anulka, dcéra Halmovej a krstná Bukovičovej; vôbec Bukovičová má pol mesta krsniat. I začaly rozprávať takto:

„No, Anulka, čože je, čo? Doma mama, hej?“

„Áno! Šije šaty nám na zkúšku,“ odvetí tá a zohýňa sa k jej ruke, ktorú Bukovičová kryla za chrbát. Nerada, keď jej ruky bozkávali.

„Tie modré?“

„Áno.“ Anulka je veľmi umná, i rada ju vidí Bukovičová.

„No, no, Anulka, a budú pekné, hej?“

„Áno, chutné budú.“

Išly ku dverám, ktoré bystrá Anulka, ako veverička, pribehla otvoriť. Rezko vstúpily. Bukovičová prižmuruje oči — nízka izba je tmavá, a prišli z vidného — sotva vidí Halmovú pri okne s druhým dievčatkom. Obe obzrely sa na vstupujúcu. Pani má oči tie isté, čo Anulka, veliké, čierne, behajúce sem-tam naveky. Menšie dievča je belavé, tvár bez výrazu a vôle. Neskočí ako umná Anulka krstnej mame lapiť skrývanú ruku.

„Tak som ťa dávno nevidela, Anička moja! Šiješ, hej? Ale chutné budú tie šaty, no, no... Anička moja, aká šikovná si ty; keby ja taká bola!“

„Načo by to tebe bolo?“ vetí tá flegmatične jakosi. „Ty máš peňazí dosť, môžeš si dať ušiť.“

Bukovičovej tvár poleje sa mrakom. Neodpovedá na to, chváli len šaty a prikladá tej, čo bola umná, Anulke, ku tvári.

„Kľampa, aká je chutná v nich. I ja si chcem dať doniesť od doktorky, pôjde vari do Pešti. Azdaj mi to potom Marína ušije. Neviem, či bude niečo vedieť, či nič.“

„Tá nová slečna je Marína, hej?“ spýta sa Anulka.

„Hej, Marína Majtáňová sa volá. Čože, pozdáva sa ti?... Skromné, tiché dievča, naoko veľa neukáže. A chudá je ako kostra, Anička moja. Neviem... to je nie zdravá... to by mi bolo treba!“ i spraví ustarostenú tvár a nepríjemne dojatá nad tým, pozre na domácu paniu ako o radu.

„Zato, že je chudá, môže jej nebyť nič. Ak bude chorávieť, pošli ju domov, ako Málku,“ odpovie Halmová, ktorá hneď vedela rozlúštiť všetko a každej veci vynašla spôsob. I bola potrebná Bukovičovej, lebo tá zas pre všetko zúfala hneď.

„Ale je tá slečna veľmi dedinská,“ ozve sa Anulka, rozložená na dive. „Však, krstná mama, je z dediny?“

„Hej. Dobré, tiché dievča. Vidno na nej, že je z dobrého domu, po rečiach. Žanka, keď sa hnevala — tejto som ešte nevidela hnevať sa, nuž ale sú ešte len dva týždne, ako prišla — bola ako fúria.“

„I mne sa pozdá, solídne dievča, ak také zostane.“

„Vidno na nej veľmi, že je z dediny, veľmi vidno. Ja som ju včera videla ísť po ulici. Žanka, čo odišla“ —

„Ty mlč a seď krajšie!“ zavráti umnú Anulku jej mať. „Zovňajšok je nič, a počula si, že je krstná mama s touto spokojnejšia.“

„A, počuješ, Anička moja, ona je spisovateľka. Síce ja som hneď vedela, že čosi trčí v nej ... píše novelly.“

„Hej?“

„Hej! Divila som sa, že prečo jej prichodia z Michala karty, podpísané i dvadsiatimi, a, kľampa, nepovedala mi, tají pred každým. Iba dnes dostala som od sestry list, tá mi píše. Ja, pravda, jej práce som nečítala — vieš, že nerada slovensky čítam, mne zdá sa to jakosi sprostým; ale ju chvália. Rada som, že je ona tu. Vieš, že sa mi ponúkaly mnohé, i rodina Olga Vodická, — rodina je po mojom dobrom, drahom Janíčkovi — ale ja rodiny nechcem. Cudziu, keď by sa mi nepozdala, jednoducho pošlem preč, a na rodinu musela by mať ohľad.“

„Pravdu máš, Juliška!“

„Anička moja, bola si dnes pozrieť Želu u Burianov? Prišla som sa ťa spýtať, ako je, chúďa. Tak by ju rada vidieť, keby sme sa nehnevali“...

„Nebola, pôjdem zajtra. Náš doktor povedal, že nevyzdravie.“

„No, chúďa, tak ju ľutujem!“ i šuchá si ruky s tvárou plnou starosti a nakloňuje stredne vysokú, ale mocnú postavu. „Aké dievča to bolo! Duchaplné, múdre, veselé; nazdala sa, že je celý svet jej, tak si počínala, vysmiala každého, a hľa! I ko mne ona chovala sa najšpatnejšie pri tom spore. Odvrátila sa odo mňa, keď ma videla.“

Domáca pani neodpovedá, počula to už mnoho ráz. Bukovičová spýtala sa:

„Pôjdeš k nej, Anička moja, na večer, či s nami na prechádzku?“

„S vami! Veď vravím, že zajtra pôjdem k nej. Ale neviem, či ten tam nebude dívy robiť.“ I mihne na dvere, kde býval jej muž starý.

„Veď tak!“ A Bukovičová by hneď niečo špatného povedala. „Príď, Anička moja, my budeme iba tu chodiť pred domom, budeme ťa čakať. Pá, dievčatá!“

Bukovičová vyšla rezko, ako prv, vyprevádzaná Anulkou, na ulicu. O chvíľu zase bolo ju vidieť v spoločnosti štihlého, vysokého dievčaťa, ktoré bolo jej krstňa, sirota, a bývalo od jasene u nej.

Ulice ožily, ako mravky počalo sa hemžiť obecenstvo na nich. Na námestí, na prostriedku, proti domu, kde býval básnik Javor, vysadli cigáni a začali smutné, tiahle melodie. Neďaleko nich hostinský nastaval búdy zelené, navešal lampiony do nich i stôl dal dnu. Ta pod večer chodievajú páni na pivo, niektorí i so ženami. Bukovičová vopchala ruky do vačkov kabáta a vážne i sebavedome kráča si napred. I krstná Žela má ruky vo vačkoch a hlavu drží vystretú drzo. Na okrúhlej príjemnej tvári úsmev nežný i falošný,

ponížený i príkry. Oči veľké, modré, s dlhými riasami boly jej pekné, pútavé. Prešly ulicou dolu, kde stála palota viceišpána, čo bol dlžen Bukovičovej veľa peňazí a ani interessov nemal vôle platiť. Na námestie nešly teraz, keď sa hralo tam, ač Žele srdce túžilo tajne za tým. Pri palote vrátily sa nazpät a došly opäť pred Bukovičkin dom. Ona zlobne pozrela na dverká vrát.

„Ešte nejde? Čo vie robiť za toľko navcky. Nemožno jej vyčkať!"

„Kto vie, čo ona robí," započne i Žela, kadejak si ústa nakrivujúc — to bol jej zvyk, keď vravela. Veľmi rada by po vôli všetko i robiť i vravieť Bukovičovej. „Snáď klebetí so Zuzkou."

Bukovičová neodpovedala, vedela, že Žela, čo povie, jej k vôli hľadí povedať; ale teraz ju to hnevalo. Šly rezko, ako by ich naháňal niekto, a čím bola nervósnejšia Bukovička, tým strmšie šly.

„Pozri, Žela, či sa ešte nevlečie... Dobrý večer, pán Halma; Anička ešte nemôže ísť s nami?" vraví jednému pánovi, ktorý prešiel popri nich vážne a pomaličky. Keď prešiel mimo, zlobný výraz na tvár Bukovičovej vrátil sa hneď. Žela obzrela sa zpät, driek rovno držiac.

„Ešte nejde!"

Bukovičová zašomrala by hneď ošklivé slovo, ale idú zase známi oproti, musí sa premôcť. Ide Javorova pani v bordó kockavej mantille a za ňou mladý pár. Chovanica so snúbencom. Všetci utekajú. Bukovičovej tvár stala sa v okamžení lúbeznou.

„Kamže, kam, Miluška moja?"

„K Žele do Burianov, ideme ju pozrieť." Pani je pod závojom, i chovanica. Sú veľmi elegantné.

„Chúďa, a akože je?"

„Lepšie, o veľa lepšie ako včera," odpovedá tá; bola rodina Žele, videla všetko v lepšom svetle. „Môj muž bol dnes popoludní tam, nuž chválil."

„No, chúďa, keby jej len nič nebolo!"

Prešly jedna popri druhej a rýchlia krok.

„Už ide," oznámi Žela Bukovičovej, keď bola sa zase obzrela, a tvárou jej preletí úsmev zlahčujúci. „A ako si zase hlavu dolu drží a hľadí, ako by peniaze hľadala."

„Hahaha!" Bukovička zasmiala sa pri všetkej svojej nazlobenosti. „Ty klampa, či ju vidíš, ešte ona bude sa posmievať niekomu. Ty že si aká?" pokára ju prísne a i ona skrútne sa na chvíľku zpät. Vskutku, ide od domu nízka, tenká postava a hlavu drží dolu, ako by peniaze hľadala. Zdá sa byť rozdielnou od druhých dám na ulici, krok má strmý, ale ako by sa nútila k nemu, na tvári úzkosť a akýsi naplašený svit v očiach. Vyšla na ulicu akoby do zakázaného, pozrúc dookola, ale potom hneď zabudne, kde je, že ju tu ľudia vidia, a ide ako by nikoho nebolo, iba ona, s ovesenou hlavou. Keď prišla k Bukovičovej — podotknúť treba, že tá tým rýchlejšie, ako naschvál, ponáhľa sa — zašomrala na ňu:

„Pre Boha, slečna, idete skrčená, ako osemdesiatročná žena. Čo si hore hlavu nedržíte? Dosť ste malá a ešte sa dovedna hŕbite.

A aká roztržitá, nič, ale zhola nič pozor nedá a nevie, čo sa okolo nej robí!“

„To je pravda,“ myslí si slečna Marína, čo si hlavu dolu držala a prišla sem svet zkusovať i ducha napásť. „Ale ja držím si hlavu, ako sa mne páči, a nie ako by sa to tu tejto dáme, čo ide oproti nám, páčilo. Azdajže jesto len jeden v tomto meste, čo by tak šiel, ako by ja chcela?“

„Tak som sa dáko naučila!“ rečie nahlas s úsmevom nežným i prejde si rukou po čele, čo paniu nahnevalo. Ustavične hladí si čelo. Radšej ani nebude sa jej prihovárať. Ale na uhle viceišpánovej paloty, kde sa skrúcaly, pochytil ju kašeľ.

„To ako sme boli na Kameni, ma ten kašeľ dusí ustavične,“ vraví s výčitkou, „keď ste mi kabátik odniesli a vy vybehli ste na skaly.“ Že spoločnica neodpovedala, lebo od týždňa počuje to každý deň i dva razy, akonáhle zakašle Bukovičová, — panej tvár prijala výraz rozhodne opovržlivý. Ide strmo, len tak sa vlnia sukne na nej a potriasa tučná postava. Spoločnica ledva stačí za ňou. Ukonaná je, robí tu tak, ako u nich služky robia. Od rána do večera pracúva v záhrade s kuchárkou a — darmo je — nebola na také naučená. I pani robieva — chce schudnúť; ale jakosi neosoží, iba ochorela veľmi, i začína to nechávať. Marína namáha sa a dá pozor, aby nezaostala a nenahnevala si paniu. Žela, ktorá šla napred, smelo držiac ruky vo vačkoch kabáta, pozrela za seba a ňu a pomyslela si, stiahnuc pery: „Už zase nebude vládať! Aj v nedeľu, keď sme boli u Krimských, ona nevládala nič. Ostatní všetci neboli sme ustatí, a ona sotva že prišla, už si sadla. Ale jej krstná mama dobre riekla; keby len aj teraz dostala!“

„Zamkli ste všetko? A čo ste robili toľké časy? Nikdy nie ste hotová, keď sme my,“ kára pani.

„Veď som sa ponáhľala,“ odpovie Marína, a na oči vysadne jej úzkosť. Opäť prejde dlaňou po čele, ako by všetko zlé chcela zahrnúť. Ona má odpratať so stola ostatky večere, má pomôcť panej pri obliekaní, má so seba shodiť šaty, zababrané, v ktorých robila čez deň, obliecť druhé, pozamkýnať kasne, izby poobzerať, okná pozavierať a vtedy vyjsť na ulicu, keď pani. A Elli aká je dáma, a nik sa na ňu nežehrí!“...

Prešly na horný koniec ulice, nad hostinec Žida Weinera. Za tým hlbšie v rade je starosvetský dom, v záhrade vystavený, kde býva Burian s chorou dcérou. Odtiaľ ozývajú sa zvuky husieľ, škriekajúcich akúsi melodiu. Marína trhla sa a skrútla hlavu v tú stranu.

„Nehľaďte ta; nazdali by sa, že som vám to ja kázala,“ riekla jej pani. Ale v tom jej prísna tvár dostala výraz ľúbezný. Proti nim idú dve mladé dámy čierno odeté. Už zďaleka volaly jej: „Ruky bozkávam, milostpani!“ a Maríne jedna z nich, staršia: „Dobrý večer!“ Hlas ich znel zvučno a hrdinsky ulicou.

„Kamže, slečinky?“ spýtala sa ich Bukovičová milo, a ešte spýtajúc sa ich, kedy boly u slečien Weisových, prepustila ich. Sotvaže spravily krok, osopila sa na Marínu:

„Čo nezaďakujete, keď sa vám poklonia?“

„Zaďakovala som,“ rečie ticho Marína a sotre si čelo. Pot vysadol naň jakosi.

„Ktože to počul? Pod nos si mrmlete!“

„Veru,“ zastarie sa i krstňa na predku, „povedala slečna Stolová, že sa vám viac nepokloní, keď nezaďakujete.“

„Bola by blázon!“ horlí pani.

Marína stiera si čelo. Či má právo niekto i do jej súkromných vecí sa starať? Čo koho do toho, ako ona zaďakuje? A veď ju Adela Stolová pozdravovať nemusí. Blázon, slúžke sa klania! Na pery spisovateľke sadol zlostno-posmešný úsmev, ale len na okamih, kým to pani nezbadá. A tu predstaví sa jej miesto, kde poznala sa so Stolovou. Stanica medzi horami na poli, osamote. Intelligentných ľudí len málo, všakovaké ženy s preplnenými košmi, mrzáci — ktorých je, ako sa jej zdalo, na každej stanici veľa — hemžia sa sem i ta. A tu na zábradlie opretá čierno odetá, tenučká mladá dáma. V ruke drží červenú knihu a vše i pozre do nej, ač je mrmot dookola, ako by chcela zahnať si zunovanosť, ktorá ju tu obkľučuje. Marína, vidiac ju, približuje sa jej, že sa opýta, či dlho stojí tu vlak. Ale v akej reči sa jej prihovoriť? I hodí okom po knihe, čo v ruke držala rozovretú a, vidiac, že to román Jókaiho, spýtala sa v tej reči.

„Ah, nie, pójdeme už o chvíľu,“ odpovedá tá a jazyk sa jej zapletie skoro pri každom slove. „Idete do Vodnian tiež?“

„Áno, ta idem.“

Čierno odetá dáma pozre ju pozornejšie. Marína vidí, že má pekné sivé oči a veliké.

„Zkadeže idete?“

„Zďaleka, až z ... skej stolice.“

Tvár černoodetej ožila jaksi. „Vy idete azdaj k pani Julii Bukovičovej?“

„Áno. Vy ste z Vodnian azdaj? Poznáte ju?“ Marína pristúpi bližšie, zvedavo. Čo ozaj táto povie o panej budúcej? Na jednej stanici počula, že je nervósna a roboty „moc, moc“ nakladie na spoločnicu.

„Poznám ju.“

Dáma vidí po tvári Maríninej, že by rada i viac zvedieť, i rečie: „Teda vy musíte hovoriť i po slovensky. Shovárajme sa tak, lepšie nám pójde ... Je to pani prostoreká, prchká, ale veľmi, veľmi dobrosrdečná. Jestli prijmete odo mňa radu, upozorňujem vás, aby ste boli len veselá, čím viac vraveli, smiali sa — to ona rada. Žanka, ktorá odišla, preto sa jej nepáčila, lebo že prešiel by i deň, ona nepovedala slova. Tak len veselo, veselo!“

Marína usmiala sa, a už iba dámu pozoruje. Je z tých, medzi ktorých ide ona. Reč, v akej je kniha, vraví veľmi zle, ale zato číta ju, nech vidí svet. A hľa, teraz zase začala si nôtiť v tej reči pesničku. Vie ju i Marína a vidí, že dáma celkom ju prekrucuje, chyba za chybou. Čo nespieva svoje, keď takéto nevie dobre? Zdalo sa jej to kus kocúrkovským ...

Marína, mysliac na toto, temer búšila sa do jednej naproti

idúcej panej, ktorá klaňala sa Bukovičovej, a ona nezbadala jej. Pani zapálila sa za Marínu hanbou. Čo nehľadí, kto ide oproti nej, ale ide ako slepá.

„Čo si nedáte pozor?“

„Nezbadala som... Nehnevajte sa,“ odpovie ticho.

„Vy nič nezbadáte! To bola pani Brodská; či už neviete, kto je to?“

„Naozaj, už neviem,“ odvetí Marína zľaknutá.

„No, no! A včera som jej povedala i predstavila... i podaly ste si ruky!“

Pani skrútla sa strmo, nič nepovediac schválne. Na predku krstňa, nevediac o tom, ide ďalej drzo, ako by sa nič nestalo, a spoločnica, privolajúc jej, uteká panej na ľavú stranu. Pozre bokom na zlobnú tvár panej a kloní hlavu stiesneno. Prišly pred dom Halmov. Pán už je doma a stojí v okne. Hľadí, a pani vravieva: „Kritisuje celý svet ten starigáň a posmieva sa z každého, čo tade prejde.“

„Anička ešte nemôže ísť?“ spýtala sa ho Bukovičová vľúdne.

„Ešte nie!“ odvetí ten; iné nič. Nerád, keď mu ženu volajú na prechádzku.

Pani stisla zuby, prejdúc strmo. Za uhlom zašomrala hnusné slovo na takých mužov-tyranov, ako je Halma. Spoločnica zľakla sa a líca zbľkly jej — nikdy ešte nevidela dámy s takými rečmi, i bojí sa čo len pozrieť na ňu.

Prišly opäť pred Bukovičkin dom. Naproti býva starý mládenec Skalák, ktorého nerada pani, lebo jej vyhýbal. Okná sú mu otvorené na všetkých izbách, v jednom, na kancellárii, vidno jeho stát. Je už starší; na temeni má plešinu, ale tvár mu je takého mäkkého výrazu, že zdá sa byť dobrý ako anjel. Keď videl, že Bukovičová ide so dvoma, odstúpil od okna. Marína, hľadiac ta, usmiala sa.

„Čo hľadíte naveky ta?“ rečie jej pani nespokojne. „No, naveky ta pozerá, nikdy som to nevidela. Nazdáte sa, že je to kto zná aký človek?“

„Ja sa nič nenazdám a nechcem nazdať tu nič,“ odpovie Marína v duchu.

„A čo nevravíte niečo? Myslí, myslí a naveky len myslí, kto zná čo, a slova neprehovorí!“ i rozpaľuje sa tvár panej.

„Slečna, ako prišla, osem slov povedala,“ ohlási sa Žela na predku.

„Azdaj si čítala, Žela, hej?“

„Hej! Osem slov, nič viac!“

„Hahaha! Ty si kľampa, Žela!“

Spoločnica zapálila sa a hryzie si do pery. Žela bola jej protivná, ale teraz snáď i má pravdu... nevie! Skutočne, už tak je, že zabúda paniu svoju rozvrávať a iba o to pečuje, čaká, strachuje sa, kedy ju a začo zase a zase zahriakne. Odpovedala Žele:

„Dosť vy rozprávate. Tam, kde ste vy, netreba druhého. Kto je duchaplný, nech vraví.“

Na tvári Žele výraz nepríjemný, i pani prestala sa smiať. Každý

môže, nech je viac so Želou, zbadať, že je dosť plytká. Zrejmá vec, Marína posmieva sa.

„Veľa rozprávať, k tomu netreba duchaplnosti," odpovie pani, zastanúc Želu, a tá kus skromnejšie podotkne:

„Ja som už referovala krstnej mame o všetkom, čo som počula a vedela."

„Áno, dosť si sa naposmievala z ľudí," myslí si Marína; „nuž ale veď ti dovolia"...

„Keď budem lepšie obznámená tu, i ja budem vedieť referovať," povie Žele nežným hlasom.

„Ba ver', slečinka, povedzte: keď ma budú Vodňany interessovať," napraví ju pani láskavo. V ústrety v dohánovej farby golieri odetá ide pani Halmová. Bukovičová zrýchlila krok naradovaná, za sebou nechajúc spoločnicu.

„Už som sa nazdala, že ani neprídeš, Anička moja. Či si dlho!"

„Ten šomre tam"... odpovie ona čez plece. „Dobrý večer, slečinka!" kývne hlavou Maríne prívetive; zabudla jej bola zaďakovať skôr, i prepustí ju popredku so Želou. Ony idú po tichšie.

„Čo si robila, Anička, tak dlho?" spytuje sa Bukovičová lichotive. Už jej bolo do strpenia s Marínou, no nerečie pred druhým zle predsa.

„Na chlieb kvások; toľko sa toho chleba minie"...

„Hej, aj u vás? Aj u mňa, Anička moja, iba mizne. Päť kilo dám doniesť každý pondelok na dva chleby, a v nedeľu i koláč pečieme, a predsa nikdy nedôjde do týždňa. No, pomysli si, Anička moja!" Panej hlas bol žalobný a rozhorčený.

„To aj u nás tak," odvetí Halmová flegmatične.

„A na Turice budeš piecť, Anička moja?"

„Len biely koláč, inakší nebudem... Nuž hej, bude i bez toho."

„Tebe je dobre, Anička moja, máš svojich doma, môžeš, ako sa ti páči. Nech by som ja tak, nuž by celé mesto vedelo a vravelo, aká som. Jaj, u mňa nič nesmie chybeť, ja som hneď planá, skúpa a kto zná aká. Pomysli si, Anička moja, minulý mesiac strovila som sto štyridsať zlatých. A keď pôjdem do kúpelov, to, viem, že nik nič nezašanuje. Zuzka, tá by všetko spahltila. Veď uvidím, ako budú gazdovať. Slečna, to musíte i vy dozerať, aby všetko nešlo len vospust sveta," povie k Maríne a hlas jej je ešte rozhorčenejší.

„Slečna ostane tu?" vraví Halmová. „Nuž veď tak ako by si i ty tu bola, nemusíš sa báť."

„Veď i ja mám nádeju, že azdaj obe zašanujú... Ja by len rada, Anička moja, ísť do Pešti bývať, tam najať dom a nedržať krem slečny iba jednu posluhu, čo by ráno prichodila. Je tam život o moc, o moc lacnejší, ako tu."

Halmová neodpovedala. Počula to už i desať ráz a Bukovičová má peňazí značné tisíce.

„Zužku nebudem držať iba do jaseni, čo i tu ostanem," vraví

Bukovičová opäť. „Od Všechsvätých vezmem si z tých dievčeníec Šurovie. Vieš, Anička moja, slečna ju vycvičí, variť naučí.“

„A to ti načo bude také ledačo? Či obe vezmeš?“

Tvár Bukovičovej zamračila sa. Obe! Keby aspoň pred spoločnicou nevravela také veci. To dievča a spoločnica len spravia toľko, ako jedna poriadna slúžka? Na ňu nemá kto robiť, umrel ten, čo robil, a i spoločnicu darmo platiť nebude. Nevzála si ju pre luxus.

„Divná pani!“ myslí si Marína, na predku so Želou kráčajúc. „Načo drží pri sebe ľudí, keď hnevá sa, že jedia a ľúto jej je každého krajciara, čo stroví s nimi?“

„Slečna,“ vraví k nej Žela, ktorej jazyk rozviazal sa už celkom voľne v neprítomnosti Bukovičovej, „čo ste si nevzali ten druhý kabátik?“

Hneď, ako dovedna prišly, začaly rozhovor v cudzej reči.

„Aj tento mi je dobrý,“ odvetí nedbalo tá. Žela osobuje si právo, ako od Bukovičovej vidí, naveky drapkať do Maríny.

„Ale je ten krajší; ja by si ten bola vzala.“

Slečna pohla plecom a neodpovedala.

„Ale veru v meste vravia, že ste vy nie taká, ako Žanka bola, čo odišla. Aj krstná mama povedala. Aj ten váš biely klobúk tak vám zle stojí.“

Marína skrútla hlavu k nej. Ten klobúk že zle stojí? Ten klobúk, čo sa tak páčil Edmundovi Gregorovi, tomu, čo hlavnú rollu hrá v jej osude, čo ju miloval a ona jeho — páčil a hneval sa za to, že jej stojí dobre, lebo bál sa, že to i druhý vidí a on musí žiarliť.

„Čo koho do môjho klobúka? To nosím, čo mám a čo sa mne páči!“

„Veru i krstná mama povedala, že by ste si mali druhý kúpiť, že je tento veľký k vašej postave.“

„To pravda!“ myslí si spoločnica zlobne, „ja si peniaze strovím a potom, keď mi bude treba na iné, nebudem mať.“

„Nehnevajte sa, slečinka; ale povedalo jedno dievča — pravda, nie len jedno — že je ten váš klobúk ako vahan.“

„No, naozaj povedalo?“ zadiví sa Marína. „Či to má byť útlocité dievča!“ I odvráti tvár od nej. Tu vôbec, ako zkusuje, ľudia jeden druhého iba ohovárajú. Ona myslela, že Kocúrkovo naozaj nejestvuje, a hľa!... Ľudia idú hore-dolu, shovárajú sa hlasno, ponáhľajú, klaňajú jeden druhému a všetci sú jej protivní. Naiste, každý, čo pozre na ňu, vysmeje ju, pohaní a povie špatne o nej. Čo chcú? Či ona stará sa do nich? I stiera čelo s odporom.

„Slečinka, či vám čelo odpadne?“ spýta sa jej Žela.

„Prečo?“

„Že si ho naveky dlaňou držíte.“

„Aha, táto žaba!“ diví sa Marína, „čo si to dovoľuje. Tá sa nazdá, že môže tak, ako pani, zadierať do nej.“ Ani odpovedať nechcela, no riekla predsa:

„Lepšie bude vám iba mlčať, lebo jestli ja raz začnem vaše poklesky vyčitovať —“

„Ja viem, že i ja mám chyby," odpovedá Žela niečo krotkejšie, „ale sa budú smiať na vás, keď vám je ruka naveky pri tvári."

„Ako vidno, tu každý iba na tom si hlavu láme, ako by sa mne vysmial — Kocúrkovo!" zakončí opovržlivo. Načo len prišla sem, načo? Ale ruku od čela už strčí do vačku, kde nosí tvrdý predmet, fotografiu Edmunda Gregora, ktorý ju miloval a ona jeho — zakrútenú v papieri. Tú stíska zúfale a náružive.

„Slečna, Javor!" zavolá jej pani od chrbta. Marína trhla sa a obzrela dookola všade, čo paniu spravilo nervósnou a u Žely vylúdilo úsmev.

„Proti vám ide!" skríkla jej pani dusivo a zlobne a rečie k Halmovej: „A naveky inou rečou trkocú, nie našou!"

Maríne líca zbledly. Vskutku, naproti ide vysoký, mocný, už starší muž. Na oči vysadne jej svit zahanbenia, radšej bola by sa videla na kraj sveta. Iste i tento zbadá jej nedostatky, a ešte kto zná, za akú ju držia tu, a to ju pred týmto kormútilo. Keď básnik Javor priblížil sa k nim, ona hľadela sa ukryť aspoň do poly za vysokú Želu. Tento nech nevidí, aká je.

Javor snal klobúk s hlavy a klaňal sa panej. Hlas jeho zdá sa Maríne tenký a prislabý k jeho statnej postave. Tvár široká, naozaj slovenská, ako z ľudu. I prejde vedľa — keď pani bola sa ho povyspytovala ľúbezne o všeličom, a odstupujúc sa letmo pozrel i na ukrytú Marínu. Pozná ju, pani rozprávala o nej — boli jej rodina. Marína so strachom spozorovala jeho letmý pohľad, majúc oči opreté na ňom s opojením i žiaľom. Zdalo sa jej, že i pohľad jeho je obzvláštny a nie ako sa všeobecne pozerá.

„Ako sa vám páči, slečna?" spýtala sa jej pani, keď boly prešly ďalej.

„Na krásu pekný nie je."

Bukovičová ostala nervósna. „Ktože sa vás spytuje o krásu? Už viem, že sa vám tu nik nepáči, vy máte veľmi divný vkus. Ernest Ripkay, o ktorom každý vie, že je krásavec, jej je špatný, náš pán farár tiež je nie dáko pekný ... Neviem, akí ľudia bývajú tam, zkade ste vy!"

Spoločnica nepovie nič, ale ako by oheň pálil od panej, tak jej je zle. O Javorovi s jedného stretnutia a pár slov počutých len o zovňajšku môže byť reč. Ale vidí, a ešte je len dva týždne tu, že čoby čo povedala, pani sa nahnevá.

„Básnik nie je pekný, slečna má pravdu," podotkne Halmová.

„Áno, áno!" vpadne spoločnica radostne a s vďakou do reči, „ale jeho ruka je pekná!"

„Ba rozum, slečinka, srdce!" usmiala sa i pani a pokračuje: „Veď vy, slečinka, tiež mohli by ste písať i tu, ako doma."

Písať? Marína prekvapeno pozrela k nej. Kedy má písať? Čez deň zapriahnutá je v robote, ani potajme by nemohla, pani je naveky pri nej, a keď nie, chodí ju s času na čas pozerať, alebo i sama dá sa s ňou do roboty, snáď aby ona lepšiu chuť dostala. A tu pracuje sa nie tak, ako inde, tu divne sa robí všetko, na pr. dnes nasadí sa bôb, pozajtre pozre sa, či neklučká. Ak neklučká,

vymece sa a nasadí druhý. Predvčerom nasadila sa priesadka: dnes ktorá trochu zvädla, vymece sa a nasadí druhá. Ničomu nedajú pokojne sa rozvíjať a rásť, všetko silou. Pani síce vraví, že sa do záhrady nerozumie, ale keď Zuzka — Marína nie, nemá smelosti vôbec slova povedať proti, nevidela panej ešte takých obyčají a sklamanie sklátilo ju veľmi — keď Zuzka povie, že je to nie dobre, pani zbĺkne hneď a skríkne, aby nepapuľovala. I slúžka zatíchne a nepovie nič viac; kto by dbal konečne? Sadí sa teda a vyškľbáva priesadka a iné a zase sadí. Večer zas treba ísť behať po meste, pani rada sa prechodí i že chce schudnúť, lebo telo jej dvíha sa vždy väčšmi, a Marína ustatá nikdy nevládze. I teraz Žela už tri razy so škodoradosťou vraví jej: „Šak už zase nevládzete, šak!?“

Marína neodpovedá, ale dodá si kroku rýchlosti, nie že jej Žela vraví, ale bojí sa, že to i pani zbadá. Hľa, mohla doma byť! Keby Edmunda nebolo, sotva by ju bolo niečo prilákalo, ani Javor... A on ozaj čo povedal, keď dozvedel sa, že odišla? Snáď považuje to za dôkaz, že ho nečaká. Chce ženiť sa, ale nemôže sa odhodlať ju si vziať — počula od vernej priateľky Jolany, ktorú rada. Nemôže sa odhodlať; nie div, ani nebolo by dobre, keby sa odhodlal. On krotký, milý ako holub, a o nej vraví teta Margita, a to je pani múdra a pravdomluvná, že je jej chyba jej veľká dobrota, a predsa prely sa naveky. Vidí, ako bolo na fašiangy v zime. Ona pri rodine v tej dedine, čo on. Niet mladých ľudí — dievčeniec dosť, tam býva i drahá Jolana; len Žid, pomocník notársky Mórach, a lekár mrzkých zvykov i on. Chodia jeden ku druhému každý deň, a idú týždne príjemne, hladko a milo jeden za druhým. Ale na fašiangy príde bratanec Edmundov, čierny, vyzkúšený, čo videl sveta veľa, žil veľa a zažil veľa, dopraje si všetko, čo mu srdce zažiada a — pokoj stroskoce sa. Marína je jeho ideál od dávna, to sa vie, i divný zostal Edmund v tých časoch. Nadúva sa, nadúva, ako by ho dusil kašeľ, a nemôže si spomôcť. Hladí tmavovlasú hlavu rukou bieluškou, ako by ho bolela, oči kési zahalené hmlou a jej slova nepovie, čo by mu zaplatil! Marína spytuje sa ho to i to, prihovára a on stavia sa, že nepočuje. Prejde preč od nej nadutý a pritom tak mu je, ako by mu zuby trhali. Obzvlášte, keď bratanec, ktorý videl sveta veľa, sbližuje sa k nej. Vtedy on — ač sa bráni tomu — očami už je tam a tvár jeho má výraz, ako by mu srdce bodali tisícimi šípmi. Aha! Marína uhádla: on žiarli! I nazlostí sa, čože sa bude nafukovať na ňu, akým právom, čo mu je ona a čo spravila? Vzdor vysadne jej na oči a ona, pohodiac hlavou, naschvál žartuje s tým, čo zažil veľa. Edmund opre sa o okno a pozerá k nej od boku zpod mihalníc, pohľadom plným mraku...

Naproti nim šiel mladý belavý šuhaj, širokej tvari. Vídajú ho tu často, i on sa prechádzava, alebo s inými sedáva tu pri židovskom skliepku na lavičke. Teraz je sám, hlavu drží smelo hore a šimrikuje trstenicou, dobre idúcim oči nevypichá.

„Toto je však náš?“ spýta sa Marína Žely, slovo „náš“ vypovedajúc ironičným zvukom, odkedy je vo Vodňanoch.

„Hej. Prečo vravíte?“

„Len.“ Marína odstúpila sa, aby sa do nej nebúšil, alebo oči jej nevybil paličkou.

„Čo sa mu odstupujete? Nech sa on!“ riekne jej zlobne pani. Spoločnica niekedy ponižuje sa bez potreby, i včera Palovčíkovej — a tá je ešte nie stará — bozkala ruku. Marína pozrela za seba, už nevedela, komu sa vystúpila, i chce vidieť. Môj pane, taká je, ako ani nie tá, čo bola doma, pamäť ju nechává hneď i všetko dobré.

„Slečna, chcem vás upozorniť, aby ste sa krstnej mame neohlasovali v inej reči, toho ona nechce.“

„Ba aby nenapomáhala odrodilstvo i ona!“ ohlási sa pani, dopočujúc Želine slová. „Vy, slečna, naveky druhou rečou trkocete, i do sklepu nejdete našou, aká ste vy naša spisovateľka?“

„A vy čo dobrého robíte pre našu vec?“ myslí si Marína a neospravedlní sa, čo paniu nahnevalo. „Či držíte naše časopisy, či podporujete, ba ani čítať nechcete, čo naši napíšu, je vraj sprosté... Vôbec, aké dobrodenia preukazujete? Keby ja mala vaše prostriedky, tisíce sŕdc muselo by s láskou o mne myslieť, taká dobročinná by bola, a vás neznajú nikde.“

Šly popri skliepku židovskom, Marína oznámila, že si ide kúpiť dopisníc a mariek, ale vlastne chce byť aspoň na okamih od nich.

Panej nepáči sa to veľmi, zaškúli k nej, no dovolí, potiahnuc plecom.

Vstúpila do sklepu, kde červenobradý Žid práve vadil sa so Židovkou, ktorá, sediac vzdorovite na stolci, plakala. Po maďarskom pozdravení Mariny spýtali sa lámano, čoho sa jej páči.

„Dopisnice a marky.“

„Čoho, prosím, čo, listový...“ i drhne sa rečou, nijak nemohúc vypovedať, a vidno, že nerozumie nič, čo vraví Marína. Spýtal sa nemecky.

„Marky a dopisnice!“ opakuje Marína v tej istej reči, akoby napriek každému.

Žid spýtal sa po slovensky, a keď Marína stavala sa, že ani tomu nerozumie, zavolal si na pomoc vyplakanú Židovku, ač hneval sa na ňu, vidno bolo. Potom už spoločnými silami obslúžili Marínu. Ona, vyjdúc na ulicu už mrakom zastretú a pozrúc letmo okolo, postála a pozrela kúpené karty. Štyri pošle bratom a sestrám s vyobrazením tohoto kraja, a jednu, najšpatnejšiu, obzerajúc, usmiala sa s radosťou.

„Túto pošlem Hurtovi!“ myslí si a odstúpi sa mladej dáme — dievčaťu, ktoré nosilo klobúk ako čepec pod hrdlom uviazaný. Pokladaná bola za veľmi krásnu. S ňou šiel mladý človek čiernej tváre, vychudnutého tela. Tak predchodil Maríne, ako učiteľ vo filii bratovej. Mladý človek bol odetý v dlhom kepeni, po členky, a s paličkou, ktorú prehyboval ustavične v akomsi sladkom rozčulení. Usmieval sa a vravel:

„Čakali ste ma? Môj Bože, keby ja o tom bol vedel!“

Viac nepočula, prešli ďalej. I Marína pohne sa a ide v protivnú stranu, ako odišla pani. Ešte chvíľočku nech je sama!

„Hurtovi mám poslať kartu?“ myslí si a teplý letný vetrík kĺže

sa jej po lícach schudnutých. „Či je hodno s ním sa zapodievať?“ On krásnu kartu poslal jej v jaseni z Mníchova. Nikdy nevidel ju, nepozná ju, ani ona jeho a vraj: „Rôčok k rôčku čas už znatný, v plánoch prešiel nenávratný.“ Zasmiala sa, keď ju obdržala a zdalo sa jej to interessantným, ba — zrovna páčilo sa jej. Ako dobre, že jesto niekto, čo zaujíma sa za jej časy, drží si ich v pamäti a myslí na ňu ešte i v takom ďalekom kraji! Lebo ona nedbá o ne, ani o nikoho súd. Taká šťastná je naveky, veselá, že všetko vidí v svetle jasnom a dobrom. I nedotknú sa jej malichernosti kadejaké. Smiala sa, i že on myslí si, akú spravil zvláštnu múdrosť, keď zadrapil sa do nej. Nech má radosť!

Ale teraz tu v tomto živote vodnianskom, kde všetko cíti dvojnásobne, kde ju urazí všetko, dotkne všetko veľmi, teraz bude sa hnevať i za to. Čo Hurtu a vôbec niekoho do jej plánov i že čas už znatný? Azdaj je to nejaké previnenie? Ale Hurta — tak sa zdá — v svojej roztopašnosti bez hraníc myslí si, že jemu všetko je dovolené. Ohó!

„Čo je Hurta?“ spýtala sa na jednej stanici jednej dámy z toho mesta, kde on býva.

„Hurta je maliar, pomýlený človek. V jaseni bol v Mníchove.“

„Hľadať pravú cestu?“

Dáma zasmiala sa...

„Nepošlem karty, nebudem sa — —“ Marine zrazu zasekly sa myšlienky. Preľaknutá postála na okamih a pozre splašenými očami dookola. Proti nej ide básnik Javor. Už vracia sa s prechádzky, obďaleč vidno jeho statnú postavu, odetú v sivom obleku. Ujsť i vrátiť sa hanbila sa, pritom cítila i nejakú radosť, že ho vidí. Čím väčšmi blížila sa, tým väčšmi búchalo jej srdce, a už budú z tvári v tvár. Všetka krv sbehla jej z líc, a dobre nespadne, tak je preč. Pozrela na neho, ako na takého, ktorý má moc ju zničiť alebo pozdvihnúť, a zbadá, že i jeho opreté sú na nej oči s myšlienkou. Prešiel popri nej bez slova, a Marína prebehla tiež, rýchlo, ako omámená.

„O, toto je predsa drahý, drahý náš!“ myslí si, strmo dýchajúc, a ide ako v opojení, ani nevediac, kam. Jedny slová volajú jej vnútri: „Obzri sa zpäť, obzri, obzri!“

Marína skrútla hlavu, ale v tom okamihu odvrátila ju zpäť. Básnik, radosť národa i chlúba, stojí a tiež pozerá nazpäť, azdaj za ňou. Bože! na mizernú spoločnicu nervósnej Bukovičovej, na nejž celé Vodňany smejú sa, lebo si hlavu dolu drží. Líca zblkly jej hanbou, i ponáhla sa rýchlo ďalej, ďalej.

„Kde ste tak dlho, slečna?“ volá niekto na ňu, a ona v okamihu zmizne. To hlas panej. Všetko očarenie zmizne z nej, iba laknutie a kási horúčosť potom obleje ju od hlavy do päty.

„A kde ste sa zachytili, nevidíte nás i dom tu? No to je strašná vec!“

Marína nevie, čo povedať, krotko pristúpi a sotre čelo dlaňou.

„Čo sa dáte toľko vyčkávať? Už by sme dávno boly šly spať. To je len pekne, počuje, že už deväť odbilo dávno, a ona, kto vie,

kde chodí. Jaj, slečna nepovie nikdy, kde chodí, ja to nemusím vedieť, ja som v tom najostatnejšia.“ A vidiac v ruke Mariny karty, spýtala sa: „Komu to budete písať?“

„Sestrám,“ rečie priduseno Marína. Vidí sama, zvinila. Hodín síce nepočula biť, ale pani Halmovej niet už tu. Načože šla dolu ulicou? Či darmo bude brať od panej plat? I cíti sa veľkou vinníčkou.

„A dnes od Hurtu dostali ste dopisnicu?... Chyťte tú lavicu, dnu ju preložíte so Želou, nestojte! Či čakáte, že ju ja vezmem? Vy by ste nedbali... A kde ste sa s Hurtom poznali?“

„Ja Hurtu nepoznám...“

„Nuž tak prečo vám píše?“

„To ja neviem. On mi písal ešte, keď som doma bola. Mena toho nikdy sme my ani nepočuli. Tu som zvedela, kto je.“

Ale pani nie je spokojná s odpoveďou. Čo nepovie i čo jej písal? Ona chcela by, aby tá so všetkým sa zdôverila, ako matke, aby prilnula k nej, ju lúbila, a hľa, klampa, ako sa zatvára do seba vždy väčšmi.

„Ja nerozumiem, prečo by vám písal neznámy človek, či ako spisovateľke?... Skorože s tou lavicou, nech tu nestojím!“

Slečna neodpovie hneď; pani, zdá sa jej, tak nesrozumiteľne nosom vraví, že jej nikdy nerozumie, iba keď pomyslí nad tým, čo povedala. Pani myslí si, že nechce odpovedať i hnevá sa a je nervózna preto. Lavicu doniesli do dvora, pani zamkla dverká, dve dočkaly ju pri chodbe a pustily popredku na chodbu. Mocná sladká vôňa zelenej kvetinky po chodbe hore sa ťahajúcej zarazila ich. Z pitvora, ktorý bol veliký a maľovaný bordó farbou, vyskočil pes červenej srsti, miláčik panej; ale vidiac ich, začal obšmietať sa kolo nich naradovaný. Pani uteká do izby, len tak potriasa sa jej postava tučná, Žela beží za ňou a Marína — keď bola kukla, či skutočne zatvorila kasňu v pitvore, naostatok. Pani hodila čez plece rozkaz Maríne: „Zavolajte Zuzku postlať!“ Nevie, čo robily, kým nešly sa prejsť, že nepostlaly, aby do hotovej izby boly prišly.

Svetlo zaskvelo sa v lampe, ktorú zapálila — dosť nezručne — Marína. Kto zná, doma ide robota hladko, rezko, ale tu všetko robí sa so strachom, lebo pri každom čaká okríknutie panej. Preto ide jej všetko netrebo. Kým Zuzka poodprávala postele, ona pozrela do každého kúta, pod postele, za šifóny a kachle, každé dvere ešte raz, či sú dobre zamknuté, i v druhej izbetke, čez ktorú sa vychodilo, či nieto zbojníka ukrytého, čo by ich v noci zabil. Bola pani bohatá a bála sa o svoj život. Marína potom ide do kuchyne umyť sa, kde mala so slúžkou spolu lavór, i Žela. Pani umývavala sa v izbe. Keď do poly umytá bola, pribehla k nej Žela.

„Slečinka, choďte skoro do izby, ja musím si hľadať reklík.“

„A čo sa deje?“

„No! Krstná mama je sama, či som vám už nevravela, že sa bojí?!“

„Aha!“ svitlo Maríne v hlave a beží dnu s tvárou do poly utretou.

Pani stála na prostred izby akoby v cudzom, obzerajúc sa.

„Toto je ešte, obe vyndú a ja sama musím tu byť! Ale vás to pravda nezaujíma, vám ja to darmo vravím, vám je to nič. Vy sa o nič nestariete, o nič nechodíte!“

Marína nevie rozhodne, čo si počať, iba čelo sotiera. Môj pane, čo sa jej stalo za tých päť minút!

„Áno, vy nedbáte o nič!“ vraví pani, ešte väčšmi rozhorčená jej mlčaním. „Žanka len tak obskakovala okolo mňa. Čo mi na očiach videla, to spravila, vôľu mi hladala. Vás do všetkého treba nútiť, vy do ničoho nemáte chuti. Žanka i v noci, keď ma počula len pohnúť sa, skočila, že čo mi je. Vy spíte ako zabitá. Ja sa zobudím a vy nie.“

„Slečinka naozaj tuho spí!“ zastarie sa i Žela. Práve prišla s reklíkom a ponáhľa sa za pravdu dať krstnej mame, a okrúhla jej tvár dostane výraz zľahčovania. „Ozaj, slečinka, či ste počuli minulej noci muziku? Vyhrávali Božene Burianovie. Ako krásne hrali, jáj!...“

„Tej noci?“ Marína utre si čelo. Vskutku, nič nepočula.

„No, hľa! Ani psa Skalákovho však nepočujete štekať nikdy?“

Marína neodpovie, na čo pani prerečie popúdeno:

„Jáj, Žela! čože ty žiadaš od slečny! To je nie Žanka; tá sa dosť nazlostila, že ma ten pes zobúdza ráno a nedá pokoja... Vám je to však všetko jedno?“

„Môj pane!“ myslí si spoločnica, a čelo perlí sa jej. Čo má robiť? Či má ísť zabiť psa Skalákovho, či čo?

„Ba kedy bude písať Žanka?“ pani začala melancholisovať. „Keď odchodila, dosť sa naplakala, chuderká, aj ja som ju rada mala. Iba zprvu, že bola taká čierna, ako cigáňča, som ani hľadieť nemohla na ňu, taká mi bola protivná.“ Berie knihu, ktorú podávala jej spoločnica s mučenníckou tvárou, a strojí sa modliť. „Hej, boly začaly jej byť Vodňany milé! Keď išla po ulici — opeknela tu — alebo bola v okne, vždy v okne stávala, len tak jej jastrily oči za každým pánom, ktorý prešiel... Zato som ju zunovala. Málka nebola taká, to bolo statočné stvorenie, lenže veľmi zvlačkavé. Vše som jej na päty stávala, tak sa vliekla, a keď hockedy v robote podprela si jeden prst o líce a zastala i myslela, myslela, to som nemohla strpeť! Vše som skríkla: Čože je, slečinka!“ Kľaká k stolu, k modlitbe, ju nasleduje Žela. „Tá bola tu iba za desať mesiacov; bola by zostala za viac, ale sama som ju poslala preč. Často chorela mne tu na krku.“

Spoločnica stála pri posteli opretá, nekľakla a nezúčastnila sa na modlitbe. Nemôže sa tu modliť s paňou... Nemodlieva sa vôbec rada, keď cíti k niekomu nelásku alebo hnev, len keď srdce je osvobodené od všetkých zlých citov. Panej hlas zneje pokorne veľmi a oddane. A čím jej hlas zneje pokornejšie, Marína pozoruje, že jej srdce ostáva tým chladnejšie naproti nej i modleniu. Keď dokončila čítanie pani, sklonila hlavu skrúšene na stôl do dlaní — tak spravila i Žela — a modlila sa ešte tak chvíľku. Potom vstala rezko, pozrela kosom na boku opustene stojaciu Marínu a odvrátila sa.

Rýchle shodila šaty so seba, zahasila sviecu, keď Žela a spoločnica ešte sa ani nesobliekly, nech darmo nehorí, nemá muža, čo by na ňu robil!

„Kľúče všetky sú tu, slečna, a dvere pozamkýnali ste dobre? I tieto zamknite. A ráno, keď idete von, taký buchot robíte, že sa hneď zobudím. Naveky viem, keď vstanete.“

„No a ja tak pozorne otváram,“ vyhovorí sa tá krotko.

„Ah, slečna, vám je to nič, či sa mne robí nepríjemnosť, či nie.“

Marína zatíchne. Ostala tma, nevidno nijakého predmetu, ani panej tam v kúte ležiacej na posteli, ani jej nik nevidí. Ah, ako dobre! Môže ako mak myslieť v pokoji... a žiada sa jej myslieť nevýslovne a myslieť o smutnom. Vie, iste vie, že Edmund, akonáhle počuje, že odišla, odvráti sa od nej!

„Slečna, písali ste Hurtovi?“ ozval sa hlas panej.

„Nie, nepísala,“ odpovie Marína a myslí si: „nepísala, ale budem písať... čo asi?“ Skloní hlavu a zatvára oči. Také ťažké sú jej viečka, že ich nevládze držať otvorené. Hneď spadnú jej na oči.

„Pôjdete i vy na Barnabáša na Lehotu?“ spýta sa pani.

„Ak dovolíte, milostpani?“

„Ako chcete... Povolaná ste, však?“

„Áno, vraveli... i Cyrill volal.“

„Ten Cyrill,“ myslí ďalej s tou istou ubitosťou, „Elenin muž, ktorá ju dopravila sem. Ah, Elena! Bola u nich už, videla ju po desiatich rokoch obtočenú deťmi — pravda, krásnymi — a zľakla sa jej. Môj pane, či toto bolo to kvetúce, krásne dievča, čo sme ospevovali s bratmi a sestrami? Veď zdá sa ako ani nie tá, ale cudzia, akási druhá, taká zničená. Cyrilla videla len dva razy, kým sem neprišla. Teraz prichodí často sem do domu na chvíľku, len na chvíľočku, a ide — kto zná, prečo tak uteká. Nepremenil sa, len stučnel. Tie isté červenkasté fúzy, modré nežné oči, hodvabná reč... Ale čo Hurtovi písať? Takto: „Viac dopisníc nepríde? Ja čakám, lebo, ako vidím, vy ste velice duchaplní človek...“ Tu usmeje sa, ale smiech rozíde sa jej po tvári v okamihu. Zase viečka padajú a sen rúti sa na ňu mocou. Trhne sa naľakaná, už zaspáva. Pre pána! veď chcela hore byť, alebo spať len tak dľa vôle panej, slabo, aby počula, keď budú v noci vyhrávať Božene Burianovie i psa Skaláckeho brechať.

„Jaj!“ trhne sa opäť zúfale, keď zbadala, že zase unikol jej život a pritláča ju sen, pred nímž mizne pani s prísnou tvárou tam v druhom kúte a Žela i Vodňany, smejúce sa na nej, i Javor i Edmund.

(Pokračovanie.)

Ján Zápoľa.

Nákres dejepisný. Podáva *Július Botto*.

I.

Najsmutnejšou dobou v dejinách Uhorska je doba panovania Jagelovcov (1490—1526), bo niet v nej medzi mužmi vláde smer dávajúcimi len niekoľko šľachetných charakterov. Tí Slovania, ktorí, ako Marko Skobič pri Zemlíne, Šimon z Logodu pri Šabaci, dokázali svoju vernosť k vlasti hrdinskou smrťou, neboli vývodiacimi mužmi, len podriadenými veliteľmi. Čisté charaktery boly by mohly povstať síce i v tejto dobe všeobecného mravného úpadku a feudalismom vykonávaného násilia, ale smerodajní mužovia šli za svojimi osobnými, sebeckými záujmami a pripravili Uhorsku — Muháč.

A medzi charaktermi túto dobu hyzdiacimi Zápoľovci nezaujímali posledné miesto.

Bratia Emerich a Štefan Zápoľa boli rodom Slovania a pochodili z Požežskej stolice. Oba vynikali i umom i osobnou udatnosťou, tak že kráľ Matej upotrebil ich i k vojenským podnikom i pri štátnych dielach.

Emerich bol za Mateja palatínom; v bojoch s Turkom v Bosne utratil aj oko; Štefan, nie menej udatný a v dielach štátnych nie menej zbehlý, bol miestodržiteľom Sliezska, pozdejšie Rakúska a za Vladislava od roku 1492 i palatínom Uhorska. Kráľ Matej nadelil im mnoho veľkých panství, urobil ich grófmi spišskými, spoliehajúc sa, že vďační Zápoľovci i jeho pobočnému synovi Jánovi Korvínovi dopomôžu k uhorskému trónu. Tým cieľom dal na sneme uzavrieť, aby pri voľbe kráľa palatín mal prvé rozhodujúce slovo. Bol totiž toho presvedčenia, že z jeho vôle vyvolený palatín Emerich Zápoľa prevedie vyvolenie Jána Korvína za kráľa. Ale Emerich umrel skôr ako Matej, a Štefan, prítomný i pri smrti kráľa Mateja, bol natoľko nesvedomitý, že z pokladnice Matejovej odcudzil i drahocenný prsteň, a nielen že nepodporoval Korvína, ale odobral mu násilne i panstvo Samobor a podporoval českého kráľa Vladislava, ktorého uhorskí páni na jeho odporúčanie vyvolili za svojho kráľa. Násilnícke panovanie Matejovo ani jemu nechutilo; preto písal 20. apríla 1490 Bardiovčanom: „ut a tantis angustiis et opressionibus, quibus hactenus regnum Hungariae una nobiscum laboravit, liberatur, et in pristinas restauretur libertates“ (aby od toľkých strastí a útiskov, na ktoré kráľovstvo uhorské spolu s nami trpí, bolo osvobodené a aby mu staré svobody prinavrátené boly).

Viedeň a Rakúsko, výboj Matejov na Fridrichovi, kde z poverenia Mateja Štefan Zápoľa bol miestodržiteľom, opustil tento hneď po smrti svojho kráľa. Manželku, dietky a poklady už skôr poslal do Uhorska, tak že tento jeho odchod, podobný úteku, zapríčinil ztratu i Viedne i Rakúska. Neurobil to síce zo zbabelosti, ale myslac si, že i pánom uhorským málo na tom záležať bude, aby Rakúsko zachránené bolo Uhorsku, ponáhľal sa zachrániť si svoju ko-

riť, bo za všeobecné dobro obetovať sa ani on nebol ochotný. Historik Istvánfi zazlil mu to nasledujúcim ostrým úsudkom: „Vir omnibus bellis spectatae fidei et virtutis, sed cujus omnis existimatio una hac desertae, neque viriliter defensae Viennae infamia sane merito sugillari possit. (Muž, ktorý vo všetkých vojnách ukázal vernosť a udatnosť, opustením a nebránením Viedne utratil všetku vážnosť, a preto možno ho právom za nečestného vyhlásiť.)

V Uhorsku bohatnul Štefan Zápoľa, a Matejov syn Ján Korvín chudobnel navidomoči; za kráľa uhorského nevyvolený, musel sa uspokojiť s úradom horvatského bána, s ktorým ročitý plat 10.000 dukátov spojený bol. Aby ale svojich vojakov platiť mohol, požičiaval si peniaze hneď od kráľa, hneď od Zápoľu. Roku 1495 bolo jeho peštianske panstvo už v rukách kráľových, majetky liptovské, oravské a turčianske v Zápoľových. Roku 1494 Korvín mal v Liptove 443, v Turci 308, v Orave 248 sedliackych sedení; behom roku 1495 dostal tieto Zápoľa do svojich rúk, mnohé zjavným násilím. O svoje majetky takto pripravený Korvín najal si vojsko v Poľsku, prišiel s ním do Liptova s úmyslom odobrať svoje bývalé panstvá Zápoľovi. Ale Zápoľa prekrútil vec a oznámil kráľovi, že Korvín proti nemu vystupuje. Preto kráľ písal Bardiovčanom dňa 18. januára 1496: „dozvedeli sme sa, že Liptovské knieža Ján Korvín v Poľsku sbiera vojsko, najíma zbojníkov a iných zlých ľudí s úmyslom do Uhorska s nimi vtrhnúť. Už osobne chystáme sa do Horného Uhorska, aby sme vás s Božou pomocou tohto nebezpečenstva osvobodili, ale aj do tých čias poverili sme obranou týchto strán Štefana Zápoľu; dajte pozor, aby vojsko poľské nezaujalo vaše mesto násilne, alebo podvodom.“ Dňa 8. februára ale naložil Sabinovčanom, aby svoje delá a svojich ľudí palatínovi poslali, on že o krátky čas u nich bude a tie zlé vojská vyženie. Zápoľa premohol Korvína pri Ružomberku, bo už 6. marca pripomína svoje víťazstvo, píšuc Bardiovčanom: „znajte, že nepriateľa vlasti premohli sme na bojišti a vyhnali z krajiny. A ponevádž výplnili ste rozkaz Jeho jasnosti kráľa a svoj ľud vyslali proti nepriateľovi vlasti, vykonali ste vlasti milú službu a aj my vám za to ďakujeme.“

Slabý Korvín, akiste na rozkaz kráľa, odstúpil od svojho predsavzatia, a kráľ, presvedčiac sa, že nebojoval proti korune, ale za svoje majetky, odpustil mu.

Ako vidno, Zápoľovi bolo všetko dovolené po prvé preto, že Vladislava on vyvolil za kráľa, po druhé, že roku 1491 on premohol kráľovho brata Alberta pri Košiciach a Prešove, keď tento, chcejúc byť tiež kráľom Uhorska, s poľským vojskom do Uhorska prišiel. Na žiadosť Vladislavovu Zápoľa prepustil zajatého Alberta, uhostiac a obdarujúc ho nádherne na svojom Spišskom zámku, a keď vymerení kráľovskí bratia roku 1494 sišli sa na priateľskú poradu v Levoči, hostil ich on ako domový pán v Levoči za celý mesiac. Zápoľovi poddaní vozili na tisíc vozoch potraviny pred levočský mestský dom, aby páni mali čo jesť. Poľskí páni už vtedy šatili sa nádherne; jeden z nich prichádzal každý deň v inom, perlami ozdo-

benom rúchu; ale Zápoľa zahanbil ich všetkých svojím drahocenným, z pokladnice Matejovej odcudzeným prsteňom.

Syn Štefanov, Ján, narodil sa na Spišskom zámku roku 1487, ktorého už ako 6-ročného chlapca roku 1493 za námestného strážcu koruny ustanovil a ktorému už týmto činom kliesnil cestu ku kráľovskému trónu. Keď roku 1490 prišli uhorským snemom vyslaní poverenci k nemu do Viedne s otázkou, koho volif za kráľa uhorského, vyzdvihnúc svojho triročného syna Jána na ramená, hovoril: „keby si len taký veľký bol, urobil by ťa teraz kráľom Uhorska.“

Štefan Zápoľa umrel na Vianoce roku 1499, zanechajúc troje dietok: Jána, Jura a Barboru, ktorým za tútorov ustanovil: Tomáša Bakača, arcibiskupa ostrihomského, Jura Szatmáriho, biskupa vesprímskeho, Petra Geréba, sudcu krajinského, kňaža Lavrinca z Iloku, Jozefa Šoma, grófa Temešského, a továrnika Valentína Rašku. Z tridsiadkov, ktoré v zástavke mal, poručil 10.000 zlatých kráľovi a 10.000 zlatých stavom, prosiac ponížene kráľa a stavy, aby ráčili pamätať jeho a jeho bratove krajine preukázané služby, aby v ťažkých časiech neopustili jeho dietky, ale aby im ráčili byť na pomoci. Okrem toho poručil kráľovi jednu skriňu, dve kupy a dve paripy, na ktorých na bojišti a pri dvore služby konával, prosiac kráľa, aby nehľadel na nízku cenu darov, ale na úprimnú náklonnosť darcovu, ktorý do ostatného okamihu kráľovi verne slúžil.

Odvolávanie sa na svoju vernosť bolo veľmi podozrivé, keďže je známe, že Vladislav jeho vplyvom bol síce za kráľa vyvolený, ale že všetko možné podujal, aby moc kráľovská oslabená bola, a vidiac mäkkosť a ústupčivosť Korvínovu, bol presvedčený, že jeho syn Ján bude ráznejším kráľom, než by ním Korvín bol býval.

Hlavný tútor Jánov, Bakač, už roku 1498 naviedol kráľa, aby jedenásťročného Jána Zápoľu vymenoval za hlavného župana viacerých horno-uhorských stolíc. Zemianstvo stolice Zemplínskej zoprelo sa síce tomu, ale kráľ naložil mu písomným rozkazom, že chlapec Zápoľa ostane županom a podžupanmi budú tí, ktorých Zápoľa vymenuje. K takej veľkej vážnosti dopomohlo Zápoľovi len jeho ohromné bohatstvo, následkom ktorého bol taký obľúbený, že už roku 1505 páni urobili kráľovi návrh, aby svoju dcéru Annu mladému Zápoľovi zasnúbil, lebo že Uhorsko, jestli Vladislav bez mužských potomkov umre, za kráľa i tak Zápoľu vyvolí. Ba už Maximilian, kráľ rímsky, žiadal od nemeckých v Kolíne shromaždených stavov pomoc proti Spišskému grófovi Jánovi Zápoľovi, aby Uhorsko k nemeckej ríši pripojiť mohol.

Ale páni a zemania boli toho presvedčenia, že kňazstvo po smrti Vladislava nevyvolí Zápoľu, ale Maximiliana za kráľa, preto prenasledovali a utláčali kňazov. Z tej príčiny pápež Julius II. písal 23. augusta 1505 kráľovi: „dozvedeli sme sa, že baróni, zemania a všetci svetskí páni odopreli stavu duchovnému desatinu, že mu majetky cirkevné odoberajú a surove vyhrážajú mu, pracujúc na tom, aby v Uhorsku cirkevný stav ujmu trpel.“ Následkom tohto upozornenia Vladislav svolal na 28. september snem, na ktorom i s privolením Bakača vyslovené bolo: „ponevráč príčinou úžasného hynutia

Uhorska sú cudzozemskí páni a tí králowia nie uhorského pôvodu, ktorí ho viackrát spravovali a ktorí, zapodievajúc sa so svojimi súkromnými záležitosťami, zapríčinili odpadnutie a ztratu Srbska, Haliče, Vladimirska, Bulharska a Dalmácie, v tom páde, jestli by náš terajší, najmilostivejší kráľ Vladislav, ktorý nás doteraz milostive spravoval a nám naše svobody obnovil, bez mužských potomkov pominul sa, od týchto čias na večné veky, kedykoľvek krajina utratí panovníka, nikdy nevyvolíme si cudzozemca za kráľa, nech by bol akejkoľvek národnosti a reči, ale vyvolíme si spoločnou vôľou, jedným srdcom jednomyseľne súceho Uhra na Rákoši za kráľa."

Týmto uzavretím mały byť nielen námahy Maximiliana zmarené, ale mala byť i Zápoľovi otvorená cesta na uhorský trón. Aby Vladislav nemal obavy, spojili sa Tomáš Bakač, Imro Perín, Ján Zápoľa, Lavrinc z Iloku a s nimi viacerí páni, uzavrúc jeden druhého chrániť, kráľovi a kráľovnej vernosť zachovať, k ich prospechu všetko vykonať, ich vôľu popri šetrení svobôd krajinských vo všetkom plniť a i iných vlastencov napomínať k plneniu vôle kráľovej.

O tomto uzavretí uvedomený Vladislav vzdychnul dobrosrdečne, hovoriac: „Pán Boh odstráň odo mňa všetko zlé."

Ale jeho manželka, Anna Kandálska, ktorá o svojom manželovi hovorievala, že je kráľom kráľov, lebo jeho poddaní tak sa spravujú, ako čo by kráľmi boli, nebrala vec tak na ľahko a nechcela mať Zápoľu ani za zaťa, ani za nástupcu svojho manžela. Tým cieľom nahovorila svojho manžela, aby s Maximilianom uzavrel smluvu, čo stalo sa 20. marca 1506 nasledovne: Anna, dcéra kráľova, alebo jestli by umrela, jej nádejná sestra (kráľovná bola totižto vtedy v požehnanom stave), vydá sa za Ferdinanda, vnuka Maximilianovho; jestli by kráľovná porodila syna, ten pojme za manželku Máriu, sestru Ferdinandovu. Pri tejto príležitosti Vladislav ustanovil svojim dietkam Maximiliana za tútora, ktorý prípisom na uhorské stavy upraveným osvedčil sa, že jeho nároky na trón uhorský sú oprávnené, bo že je skutočným, opravdivým, z krve kráľov pochádzajúcim Uhrom a tak že netrpí, aby niektorí buričia jeho práva naštrbovali. V tomto smysle písal aj Vladislavovi, a keď, aby svojmu prípisu aj váhy dodal, kroz svoje vojsko pustošil pohraničné kraje Uhorska, ukázal Vladislav list Maximilianov Zápoľovi a vyzval ho, aby so svojím ozbrojeným mužstvom ponáhľal sa k Stolnému Belehradu. Zápoľa vyzval síce pánov, aby sa ozbrojili a k nemu pripojili, ale nasbierané vojsko bolo nepatrné, bo mesto Šopron otvorilo svoje brány Maximilianovi, ktorý zatým zaujal i Prešporok i Čalóköz. V Malom Martine ale holdovali mu Ján Frangepan, jeden gróf Krbavský a jeden pán z Kaniže. Válečné úspechy Maximilianove donútily kráľovskú radu, v ktorej už aj Zápoľa zasedal, s Maximilianom o pokoj vyjednávať; tým cieľom vyslala i poverenictvo k Maximilianovi.

Medzitým 1. júla narodil sa Vladislavovi syn Ludvik a tým boly zmarené i Maximilianove i Zápoľove nároky na uhorský trón. Teraz už uzavrelo poverenictvo s Maximilianom ľahkým spôsobom pokoj: Maximilian zaviazal sa vydať všetko, čo v Uhorsku zaujal,

ale pridal, že podržuje si pre seba i pre svojich dedičov všetky tie dedičné a iné práva, ktoré nadobudnul si na Uhorsko a na čiastky k nemu prislúchajúce.

Kráľovič Ludvik prišiel pred časom na svet, tak že následkom pôrodu kráľovná Anna umrela. Vladislav upadnul do ťažkomyseľnosti, no pritom všetkom už v prvom výročitom roku narodenia chcel, aby jeho syn bol za kráľa korunovaný. Avšak dedičné úmluvy s Maximilianom uzavreté natoľko pobúrily pánov proti nemu, že odopreli korunovanie. Zatým shromaždili sa páni na Rákoši a za hlavného kapitána krajiny vyvolili Zápolu, poveriac ho, aby tých, ktorí násilne odobrané majetky oprávneným majiteľom prinavrátiť nechcú, nútil k vydaniu aj mocou zbrane, palatín ale aby spoločníkom vzdorujúcich odobral majetky a na náhradu svojich nákladkov podržal. V záležitostiach krajinských kráľ nech nič nepodujíma bez privolenia rady kráľovskej. Kto svojimi skutkami krajinské zákony zneváži, čo vtedy už veľmi mnohí páni robili, toho, keď je prálátom alebo inou duchovnou osobou, treba pozbaviť dôchodkov a postavenia, keď je pánom alebo zemanom, nech utratí majetok, v oboch pádoch majú byť nešetriaci zákona z krajiny vyhnaní. Jestli by kráľ nedal exekvovať trest, nech ho na menších pánoch prevedie stolica, na väčších palatín, alebo hlavný kapitán krajiny, Ján Zápoľa. Počas tohto snemovania kráľovskí bratia Vladislav a Žigmund uzavreli vzájomne jeden druhého brániť, a Ján Zápoľa, aby zmaril nároky Maximiliana na uhorský trón, súhlasil s touto smluvou. Člen poľského vyslanstva Krištof Šidlovický pri tejto príležitosti odporúčal svojmu kráľovi Žigmundovi sestru Zápoľovu Barboru za manželku s tým odôvodnením, že synovia z toho manželstva môžu dediť dve koruny, bo bol výhľad, že slabý Ludvik nebude dlho žiť.

Žiadosti Vladislavovej, aby dvaročný Ludvik, ktorého 12. novembra 1507 zasnúbil s Maximilianovou vnučkou Máriou, za kráľa už teraz korunovaný bol, vyhovely stavy 14. mája 1508 pod nasledujúcimi podmienkami: menom Ludvikovým zabezpečí Vladislav stavy, že svobody zemanov zachovávať bude, že svojmu synovi ani za života, ani v páde smrti neustanoví za tútora ani Maximiliana, ani iného panovníka cudzozemca, ale že ho v krajine sverí opatere prálátov, magnátov a iných stavov; že i plnoveký Ludvik zloží prísahu, že ponechá stavy pri ich svobodách a že plnú moc kráľovskú len po složení prísahy bude vykonávať. Zatým 4. júna bol Ludvik za kráľa korunovaný.

Keď po korunovaní v Pešti a v okolí mor zúril, odišiel Vladislav do horných stolíc; 1. januára 1509 bol v Trnave, odtiaľ uvedomil stolice, že cieľom vybavenia záležitostí českých odchodí do Prahy, a že za ten čas krajinu spravovať bude palatín Emerich Perín. Kráľ vzal so sebou i dietky a 11. marca dal svojho syna Ludvika korunovať i za kráľa českého, kroz biskupa olomúckeho, Stanislava Turzu. V deň korunovania povadili a bili sa uhorskí páni s českými v Prahe na uliciach natoľko, že Česi 14 uhorských pánov zabili. Pri vymeraní trestu stal sa mäkký Vladislav odrazu veľmi ráznym a stranníckym: za vinných vyhlásených Čechov dal za živa odrať, zabitých Uhrov v kostole sv. Tomáša pochovať.

V Čechách bavil sa Vladislav dlhšie ako myslel; 17. februára 1510 bol ešte v Kutnej Hore, kde závetom ustanovil, aby jeho dcéra Anna stala sa panovníčkou Uhorska a Česka, jestli by Ludvik bez potomkov umrel. Z Kutnej Hory šiel do Kromeríža, kde so strachom počul, že v Uhorsku ešte vždy mor zúri. Olomúcky biskup ponukol mu na pobyt svoj kaštieľ v Kromeríži, alebo zámok Vyškov, v ktorom už aj ostať chcel, keď Ján Zápoľa k nemu z Trenčína s 200 ťažkými jazdci dorazil, vyzvúc ho, aby sa do Uhorska poháhľal. Vladislav chcel svoje dietky na Vyškove nechať, ale Zápoľa pohrozil mu, že jestli do Budína bez dietok príde, najde brány hradu zapreté. Vladislav urobil sa hluchým a šiel s dietkami, nie síce do Budína, ale na Vyšebrad, kde do konca leta pobudnul a odkiaľ svojich poslov, vymôcť u sultána triročné prímerie, vyslal do Carihradu, poveriac spolu Petra Berislava a Ambrosa Šiarkana, aby s Maximiliánom a s francúzskym kráľom Ludvikom ohľadom nazpätzaujatia Dalmácie uzavreli smluvu.

V jaseni toho roku vypuknul v Uhorsku mor zase; v strachu pred týmto Vladislav utiekol i s dietkami do Uhorského Brodu, kde bavil sa do konca roku. O tomto čase vymenoval Jána Zápoľu za vojvodu sedmohradského a to zčiastky na prímluvu poľského kráľa Žigmunda, zčiastky aby za uhorským trónom stále túžiaceho Zápoľu odstránil z hlavného mesta. Na čom i Zápoľa vytrvanlive pracoval, aby sa jeho sestra Barbara za poľského kráľa vydala, stalo sa 12. februára 1512 i s privolením Vladislava, ktorého na svadbe v Krakove vratislavský biskup Ján Turzo a prešporský župan Ambros Šiarkan zastupovali.

Sňatkom svojej sestry s kráľom poľským stali sa Zápoľovci ešte vplyvnejšími a mohutnejšími. Švagor Zápoľov neprestával svojho brata Vladislava upozorňovať, že proti miešaniu sa cisára Maximiliána do záležitostí uhorských najlepším protiliekom bude podporovanie Zápoľovcov. Preto radil mu, aby za bána horvatského vymenoval Jura Zápoľu a za kancellára uhorského Jura Frangepana, arcibiskupa koločského. Zaslúžia vraj Zápoľovci aj to, aby po smrti Ilockého oni dostali panstvá tohoto.

Vladislav odvetil, že Zápoľovci vždy môžu počítať na jeho milosť, ale bánom horvatským je už Imro Perín a toto vymenovanie nemožno už premeniť; panstvá Ilockého v smysle úmluv že pripadnú kráľovičovi Ludvikovi.

Pomery a okolnosti, v akých nachodil sa Vladislav v týchto časoch a akými mužmi okrúžený bol, najlepšie objasňuje list Gregora Frangepana Krištofovi Šidlovickému do Poľska písaný: „Palatín Imro Perín a kancellár Jur Szatmári spolčili sa, aby i po smrti Vladislava nad Uhorskom panovali. Dohodli sa, aby terajší vychovavatelia kráľovičovi odstránení a takými nahradení boli, ktorí by vo všetkom od nich záviseli; i zámok budínsky, v ktorom Ján Bornemisza a Pavel Tomori sú veliteľmi, radi by v iných rukách videť. Palatín preto stal sa bánom horvatským, aby obmedzený bol vplyv Zápoľovcov. Perín a Szatmári sú prívržencami rímskeho kráľa a myslia, že sú oni pestúnmi Ludvika a miestodržiteľmi Uhorska,

a nie Maximilián, ktorý ani nie je v Uhorsku. Perín je človek pyšný a vysokomyselný; jednej čiastke zemanov on rozkazuje. Szatmári snuje ustavične úklady a mrhá poklady kráľovské; cieľom uskutočnenia svojich zámerov ale pracuje na tom, aby k Vladislavovi okrem neho nik nepriblížil sa. Ešte i palatín je jeho nástrojom, podobne i kráľov dvorník Mojžiš Buzla, tovarník Blažej Raška a biskup veľko-varadínsky Žigmund Turzo. Tento nízkeho pôvodu človek nasbieral ohromné poklady; dnes-zajtra bude kardinálom a tým smelším vo svojich predsavzatiach."

Dňa 24. apríla 1512 shodil Selim svojho otca s trónu a dal povraždiť i svojich pokrevných. Jeho ľudia plienili na hraniciach Uhorska. Zápoľa, aby sa vypomstil na Turkovi a víťazstvami zaslúžil si ruku kráľovej dcéry Anny, šiel v lete roku 1513 proti Turkovi do Sriemu bojovať, odkiaľ do Budína poslal kráľovi veľkú korisť. Ale Vladislav ani víťaziaceho vojvodu nechcel za svojho zaťa, ba čo viac pokarhal ho, že na plen šiel napriek kráľovskému zákazu.

II.

Nezapomenuteľný biskup bańsko-bystrický Štefan Moyses, informujúc grófa Mórica Pálffyho o krivdách Slovákom robených, písal mu dňa 10. mája 1862 medziiným i toto: „Poťažne na slovenský kmen je nad všetku pochybnosť vyvýšené, že krajinské zákony nielen neignorujú ho, ako by teraz radi chceli, aby sa toto uverilo, ale uvádzajú ho výslovne ako osobitný, s inými kmenami Uhorska rovnoprávny kmen." Cieľom podoprenia tohto svojho tvrdenia odvolal sa Moyses na tretiu čiastku, 25-ty titul Verbőcyho Tripartitumu. Citát Moysesov zneje v latinskej osnove nasledovne: „De villanorum, quos jobagiones nuncupamus conditionibus et legibus. Quorum multiplex est conditio: nam alii sunt Hungari, alii Saxones et Germani, alii vero Bohemi et Slavi, christianae fidei profesores. Et quamvis omnes istae nationes, hac libertatis praerogativa hactenus gavisi fuerint, ut dum et quandoquidem voluissent, de loco residentiae ipsorum ad alia loca quae maluissent, justo terragio deposito, debitisque eorum persolutis, liberam sese moraturos conferendi, habuissent facultatem hujusmodi, tamen ipsorum libertatem, superiore hac aestate, propter seditionem et tumultuariam eorum adversum universam nobilitatem sub nomine cruciatae, ductu cujusdam sceleratissimi latronis. Georgii Székely apellati insurrectionem et eoque notam perpetuae infidelitatis eorum incursionem penitus admiserunt, dominisque ipsorum terrestribus mera et perpetua jam rusticitate subjecti sunt."

Moyses tvrdí tedy správne, že za zákon uhorský považované Tripartitum uznáva i Slovákov za taký osobitný kmen ako Maďarov, ktorých tiež len v rade iných kmenov pripomína, čo je jasným dôkazom toho, že i genetický nezemiansky Maďar bol takým, svobodu nepožívajúcim poddaným, akým bol Slovák, Nemec, Rumun a Rusín. No naproti tomu je zrejmé, že v tej dobe nezemianski Maďari a Slováci neboli politickým národom a že u Verbőcyho pod slovom

natio rozumieť treba genetickú a nie politickú národnosť. Slovák bol natoľko rovnoprávny s Maďarom, nakoľko páni a zemania oboch rovnak sužovali.

Avšak nie je najdôležitejšie to, či Tripartitum Slovákov národom menuje, bo veď národ slovenský i v tom čase i bez uznania Verbőcyho bol skutočne jestvujúcim, ač ani národne, ani ľudsky nie svojho práva národom, tak ako aj dnes vzdor 44. čl. z roku 1868, majúc všetky atributa genetického národa, je skutočným, existujúcim národom, avšak nemajúcim národných práv: hroznou a úžasnou pravdou je to, že následkom Dóžovského povstania dekretoval zákonník Tripartitum: „Omnes istae nationes dominis ipsorum tenestribus mera et perpetua rusticitate subjecti sunt.“ Tedy strašné konfiškovanie nie práv národných, ale ľudských.

Verbőcy sostavil Tripartitum — Sborník zvykového práva uhorského — na základe 20. článku zákona z roku 1507; kráľ Vladislav potvrdil ho 19. novembra 1514 po predbežnom odobrení kroz stavy krajinské. V ňom zrejmé sú stopy rímskeho a kanonického práva; ale že dielo svoje dokončil hneď po povstaní sedliackom, stalo sa ono sedliactvu osudným, lebo s jednej strany výnimečné postavenie sedliactva dostalo zákonitú sankciu, s druhej strany drobné zemianstvo, ktorého náčelníkom bol Verbőcy, dosiahlo v ňom upevnenia svojich politických práv.

Panovanie Vladislava, Maďarmi „Dobže“ posmievaného, bolo iste nerázné, klátivé, nerozhodné. Po bujnom, bezohľadnom, ráznom, často i ukrutnom Matejovi musel mať dobrý, rozumný, vzdelaný a dobrosrdečný, avšak nie násilnícky, nie prísny Vladislav veľmi ťažké postavenie. Žiaľbohu, doba bola taká, že v nej, ako Palacký veľmi primerane hovorí, dobrota a poctivosť staly sa škodlivými chybami; v nej víťazily zásady rímskeho a nemeckého práva o rozdiele plemien a tried, podmaňujúcich a podmanených a ich prevedenie dialo sa rýchle, úsilne a všeobecne. Hlavnou zásadou tohto veku bolo, že len zemania sú svobodní, všetky iné triedy obyvateľstva sú vraj k službe určené, neoprávnené ani prirodzeného práva požívať; smely len to právo mať, ktoré im z milosti zemanov bolo udelené. Dľa náhľadov a presvedčenia vtedajších žemanov, kráľ nebol pánom, ale len náčelníkom zemanov a mal tak nakladať so svojimi poddanými, ako s nimi zemania nakladali. To, čo sa v Nemecku a v Česku stalo: decentralisácia všeobecná, rozdrobenie jednotnej štátnej moci na veľké množstvo väčších i menších, ale medzi sebou neodvislých a novnoprávnych mocností, malo byť prevedené i v Uhorsku, akokoľvek to upierajú historikovia maďarskí: kráľ uhorský mal byť tým, čím bol v Nemecku cisár naproti kniežatom nemeckým. Ján Zápoľa, Ján Korvín, Lavrinc z Iloku — tento pomenoval Vladislava verejne volom — Štefan Bátori, ktorý verejne vyznal, že takého kráľa chce mať, ktorého za šticu vždy držať bude, boli na najlepšej ceste stať sa feudálnymi kniežatmi uhorskými, poslušnými kráľovi len vtedy, keď im to ich záujem radil. K nemalému nešťastiu krajiny boli radcovia Vladislavovi mužovia rázni, mohutní, vynikavší i umom i zkúsenosťou i pevnosťou vôle, ale aj neskrotenými ná-

ruživosťami, falošnosťou, sebeckosťou a podlosťou. Zabúdal, vraví Palacký, i tento panovník, že panovnícke právo a moc neboly jeho osobným majetkom, ale pokladom, ktorý mu Boh a národ sverili, ktorý tedy k všeobecnému dobrému národov upotrebiť treba. Zabúdajúc na toto, nemohol byť Vladislav panovníkom na svojom mieste v dobe, v ktorej zemania snažili sa rušiť rovnosť, právo a zákon a namiesto sotrenia rozdielov triedových ešte nastavať hrádze medzi nimi. No, levne rečeno, nie je ani slušné, ani spravedlivé, keď maďarskí dejepisci menujú ho chabým, keď práve koruhevní páni a oligarchovia uhorskí odobrali mu možnosť byť ráznym, nezákonitým spieraním sa proti moci kráľovskej, ktorú dľa prirodzených náklonností šľachetne chcel vykonávať.

V takýchto okolnostiach musel byť i stav sedliactva veľmi smutný.

Už za časov Žigmunda uvalili na úbohých sedliakov okrem riadnej dane od vrát ešte aj iné mimoriadne ťarchy a k tomu utláčali ich zemskí páni všelijakými spôsobmi. Menovite zamedzovali im právo svobodného sťahovania. Zákonodarstvo zabezpečovalo síce častejšie toto právo sedliakom, ale práve toto časté opakovanie svedčí, že zákon nemal platnosti. Aj snem z roku 1405 zabezpečoval sedliakovi toto právo, ale tento musel najprv vyplatiť všetky svoje dlhy. Toto dostačilo, aby zákon stal sa nič neznamenajúcim, lebo zemský pán mal tisíce spôsobov obťažiť sedliaka, ba čo viac, roku 1474 snem i pristavil toto právo. Lepšie sa mali sedliaci pod Matejom Korvínom, ktorý na tom stál, aby sedliaci riadne požívali práva svobodného sťahovania; pritom nedovolil, aby sedliaci pri svojich svadbách, ako dotiaľ, ešte i mýto platili; a preto nazvali ho maďarskí dejepisci „spravedlivcom“.

V dejinách národov, vlastne v organisme ich života, sotva jest niečo vážnejšieho, ako spravedlivý a normálny pomer jednotlivých tried národa, hovorí maďarský historik Michal Horváth. On je bohatým prameňom udalostí, siahajúcich hlboko do života národa, majúcich veľmi vážne následky. Od neho závisí nielen útvar občianskeho života, ale i vývin ľudu, blahobyt a rozkvet národov. Kde tento pomer usporiadaný je na základoch spravedlivosti, kde nižšie postavený človek nie je pozbavený práva, ktoré i ako človek, i ako doplňujúci člen ľudskej spoločnosti k upotrebeniu svojich síl a schopností mať musí, tam je útvar štátny obyčajne pokojný, silný, kvitnúci, tam silne vyvinujú sa duševné a hmotné záujmy, vedy a umenia, tam remeslá a obchod obohacujú, blažia občanov. V Spojených Štátoch Severnej Ameriky vyvinul sa tento pomer dosť priaznive a preto stvoril divy a zázraky pokroku a vývinu ľudských síl. Nepravý a prevrátený vývin tohto pomeru stal sa ľudskú spoločnosť zožierajúcim rakom. Pre tento prevrátený smer padol svetoborný Rím, stal sa feudalismus so svojimi prevrátenými zásadami zahanbeným; on zažal fakľu revolúcie nielen vo Francúzsku, ale takmer v celej Európe; on zahatil zdarný vývin verejného a hospodárskeho života v Uhorsku až do najnovších časov; konečne on bol príčinou, že v Uhorsku 1514. roku 70.000 ľudí prišlo o život. Povstanie

Dózovské pod Vladislavom, v ktorom i Ján Zápoľa významný zástoj hral, bolo strašným protestom proti habaniu práv ľudských a proti výhonkom toho nešťastného pomeru.

Pápež Julius II. umrel vo februári 1513. Arcibiskup ostrihomský, Tomáš Bakač, rodom Horvat (Fraknói nedopraje Slovanom ani tohto, menujúc ho Bakóczom), mocne pracoval a silne podplácal kollegov-kardinálov v Ríme, aby za pápeža jeho vyvolili. Tým cieľom prepustil i Uhrov zo svojej služby a nabral si Talianov. Ale nedosiahol cieľa: za pápeža vyvolili Jána, syna Lorenca Mediciho, ktorý pod menom Lva X. sadol na trón pápežský. Keď baša bosenský v Horvatsku raboval, kráľ Vladislav poslal koločského kanonika Martina do Ríma, aby proti Turkom výdatnú pomoc vymáhal. Pápež namiesto pomoci dal Bakačovi plnomocenstvo, aby v Uhorsku proti Turkom vyhlásil križiacku vojnu.

Tento, ako legát pápežov, dal nosiť pred sebou zlatý kríž a tak prišiel do Budína. Menom kráľa prijal ho tam slávnostne kancellár Jur Szatmári, vysloviac nádeju, že jeho príchod naplní strachom i Turka i domácich nepriateľov verejného blaha. V krajinskej rade dal zatým Bakač prečítať bullu pápežovu, že vojsku, ktoré sa bez nákladkov síde, vodcu on dá. Ale Vladislavov posol len pred niekoľkými mesiacmi uzavrel s Turkom mier, preto kráľ so sklopeným zrakom mlčal zahanbený. Väčšina kráľovskej rady, ľudia, o ktorých Istvánfi napísal, že boli „otio et avaritia correpti, qui regnum praedae loco habebant," bola s predsavzatím Bakača, ako prekrásnym, cele usrozumená, lebo pánom nebolo treba svojím nákladom postaviť pluky a bohatším zemanom vystrojovať mužstvo. Preto tvrdili mnohí páni, že križiaci po krátkej cvičbe, posilnení hŕstkou najatých vycvičených vojakov a niekoľkými pohraničnými plukami, vytisnú i sultána Selima, ktorý v ten čas i tak mal biedu v Asii. Ale veľmož Štefan Telegdi bol inej mienky a radil, aby vôbec nevyhlásili bully, alebo aspoň v tom smysle, že odpustenie hriechov obdrží ten, kto dá zlata, striebra a peňazí na vojnu, a nie ten, kto si kríž pripne. Za nasbierané peniaze ale treba vycvičených vojakov najať a s tými bojovať, lebo, ako vravel, pôjdu na vojnu aj sedliaci, ale len takí, ktorým nechce sa pracovať a ktorí na svojich pánoch-utlačovateľoch budú chcieť sa vypomstiť.

Telegdi dobre poznal vtedajších zemanov; znal o krivdách sedliactvu robených, jeho obava, že sa sedliactvo akiste strašne pomstí, bola tedy odôvodnená. Ale páni neposlúchli ho a Bakač dal 16. apríla 1514 v chráme hradu budínskeho vyhlásiť bullu pápežovu, sľúbiac úplné odpustenie hriechov tým, ktorí sa krížom ozdobia a proti Turkom pôjdu bojovať; ale hneď aj kliatbu vyslovil nad tými, ktorí by im v tom prekážali. Jeho poverenící vysvetľovali bullu v celej krajine a o krátky čas sišlo sa veľké množstvo sedliakov v Pešti, vo Veľkom Varadíne, v Stolnom Belehrade a v Koloči.

Podveliteľov volili si sedliaci sami. Za hlavného veliteľa dal im Bakač Jura Dózu, ktorý, slúžiac v posádke belehradskej ako konnícky dôstojník, odťal v súboji bašovi tureckému ruku a práve v ten čas prišiel si pre odmenu udatnosti do Budína. Dóža prijal

ponuknuté mu veliteľstvo a 30. apríla Bakač oddal mu po slávnostných službách Božích z Ríma prinesenú zástavu s červeným krížom, požehnal ho i druhov jeho a poslal do tábora pri Pešti, kde mal vyčkať kráľove rozkazy.

Dóža nebol z rodu panského; preto, keď rozletel sa chýr o tom, že je on hlavným veliteľom sboru križiackeho, prišlo k nemu veľké množstvo sedliakov. Prišli i niekoľkí pri postupe obídení a kroz pánov potlačovaní kňazia, lebo 67. a 68. článok zákona z roku 1498, aby cirkevné benefícia nedostávali nezrelí, neučení panáci, ale zrelí a učení mužovia, a aby biskupovia nešarcovali kňazov, neutláčali, ostával na papieri a nebol prevedený. Tak pripojili sa k Dóžovi a vytrvali pri ňom verne kňazia Lavrinc Mészáros z Ceglédu a istý Barnabáš.

Zemanom bolo veľmi nepríhodné a nemilé, že ich sedliacki poddaní na kuruckú vojnu šli práve v čas najpilnejších poľných prác, preto, aby ich zadržali, upotrebili proti nim násilie; pokutovali a sužovali rodiny tých, ktorých členovia už v tábore boli, aby vzdialených k návratu donútili. Neľudské sužovanie vyvolalo v tábore kuruckom nepokoj, ktorý rozmnožoval farár Mészáros učením o rovnoprávnosti ľudí. Súveké české zprávy nasledovne opisujú príčiny sedliackych nepokojov: „Král a Uhři, učinivše příměří s Turky, kázali těm křížovníkům tak zhola pryč táhnouti, že jich již nebylo potřebí. I žádali sau biskupův a pánův, aby jim nějakou summu peněz dali, aby se měli o čem zase domův vrátiti; i nechtěli biskupi a páni uherští. Tu počali bráti Uhrům.“ (Palacký.)

Do tábora privolal tedy sedliakov Bakač, sľubujúc im odpustenie hriechov; na zakročenie a vyhrážanie pánov odosielal ich teraz preč z tábora; k svojim trýzniteľom mali sa vrátiť o hlade a tam ich čakaly pokuty, súženie a hlad. Voľba bola ľahká: v návale citov rozhorčenosti rozhodli sa ostať s Dóžom, ktorému ešte nevyšlo z pamäti, ako vojvoda sedmohradský Štefan Bátori ľubovoľnými, násilníckymi daňami roku 1493 trápil celé Sedmohradsko a na svojom zámku vášárheľskom s kanibalskou ukrutnosťou mučil zdráhajúcich sa plniť jeho zverské príkazy, vraviac: dve hlavy nech má ten, kto opováži sa obžalovať ma u kráľa, aby keď jednu utratí, nasadil si druhú. Rozpamätal sa i na to, ako nástupca Bátoriho, Bartolomej Dragfi, podobnými pomôckami doberal ním vyhodené dane, tíšiac vzbúrený ľud pálením a na koly ťahaním. I na južných stranách Uhorska boly časté takéto výjavy: tam Pavel Kiniži, stavší sa pre svoju ohromnú telesnú silu z mlynárskeho tovariša magnátom a Temešským grófom, železnými palicami nútil ľud k poslušnosti a k plateniu dane. Dejepis onej doby je nevyčerpateľný na podobné ukrutnosti, lebo v ten čas nebolo v Uhorsku pána, ktorý by ľud nebol lúpil zo svojho zbojníckeho hradu. I to stalo sa, že páni sami nútili sedliakov hýriť a dlhy robiť, následkom čoho pod nasledovavším útiskom nebolo možno ani myslieť na sťahovanie. Bez majetku, nádeje, bez radostí života museli sedliaci robotovať za chlieb, nemajúc záštity u slabej vlády, ktorej moc obmedzovala zbujnelá aristokracia.

Teraz už púšťal strely cirkevnej kliatby z hradu ostrihomského Bakač na tých, ktorí zdráhali sa plniť rozkazy kráľove a pri Dóžovi ostali. Ale nik nebál sa kliatby; kňaz Lavrinc i omšu slúžil i sviatosť rozdával, a Dóža, rozdeliac vojsko, šiel s jedným oddielom k Segedínu, kňaz Lavrinc do Báčky, Barnabáš do Jágra, aby potisli sedliakov k Tise. Plamenné žiare na nebi ukazovaly a zvestovaly Pešťanom a Budínčanom, čo deje sa v Peštianskej, Hevešskej a Novohradskej stolici. Zemania, ktorí útekom do Pešti zachránili sa, hovorili, že sedliaci už zavraždili 400 zemanov, tak, že k smrti odsúdení museli sa najprv prizerať, ako horia ich kaštiele a ako im prznia manželky a dcéry.

Ako čo by sa tieto plamene boly z Nemecka do Uhorska prevalily! Veď, pravda, že slnko stredoveku už bolo zapadlo a vychádzaly zore nového. Už pred dvadsiatimi rokmi hýbali sa sedliaci v Nemecku, v Breisgaue, vo Würtembergu; a počas dóžovského povstania následkom agitácií chudobného Kunca stála celá Švábska zem v plameňoch.

Kráľovská rada uzavrela, aby Štefan Bátori, kapitán Dolnej zeme, zničil neposlušného Dóžu a jeho sedliakov; okolie Pešti a Budína mal Ján Bornemisza očistiť od sedliakov. Štefana Perína, komorníka kráľovského, poslali s kráľovým listom do horných slovenských stolíc, aby páni v nich naskutku svolali vojenské sbory a tiahli s nimi k Pešti alebo do tábora Bátoriho. Nech nevyhovárajú sa, že i oni majú v svojich stoliciach kurucov; najprv treba zničiť Dóžu, menšie tlupy rozutekajú sa.

Ján Bornemisza prešiel s kráľovským vojskom z Budína do Pešti a porazil za Pešťou predvoje sedliakov. Ako sa kráľ v ten čas v Budíne cítil, vidno z jeho do Čiech poslaného listu: „dnes, 22. júna, tuto noc položilo se vojsko křižovníkův dve míle od Budína: a kteréž sme lidí proti nim poslali, když skrze brány v Budíně jeli, ti, kteříž u brán stáli, bodli kone pod nimi sudlicemi a kopáči ze všech viníc zase dolů běželi, když viděli, že naši lidé ven táhnau. I nesměli sme od sebe Cizozemcův dvořan pustiti: neb co jest toho lotrowstva v Budíně a v Pešti, všickni se radují, aby tí sedláci přitáhli, aby jim na nás i na naše pomáhali. A daleko sme hůr než v obléhání: kdybychom obehnání byli, věděli bychom, koho nepřítele máme; ale toto mezi našimi jedí, pijí a naši na ně nesmejí počíti; než oni, kdyby moc měli, hned by na nás i na naše počali.“ (Palacký.)

Šťastie, že kráľ mal v Budíne okolo seba verných a udatných Čechov, lebo zlostnými úkladmi okrúženému kráľovi v týchto ťažkých časoch jediný Ján Bornemisza slúžil verne, ktorý po porážke predvojov sedliackych slúbil sedliakom milosť a odpustenie, jestli složia zbroj. Značná čiastka sedliakov poslúchala a podala sa; ale niektorí horlivci chceli mať bitku, ktorú proti dobre ozbrojenému vojsku kráľovskému prehrali. Uväznených podnecovateľov Bornemisza oddal budínskemu súdu, z ktorých piatich na koly zopchali, ôsmich stali, ostatných s narezanými nosmi a obrezanými ušami pustili domov, čo sedliakov ešte k väčšej nenávisti a pomste povzbudilo, pritom

všetkom, že v mestách baňských, v Zemplínskej, Hevešskej a Šoproňskej stolici prevahu zase páni obdržali a pri Veľkom Varadíne mladý biskup varadínsky Fraňo Perín porazil väčší povstalecký sbor sedliacky. Porazení sedliaci, a bolo medzi nimi i veľa od veľkých pánov nemilosrdne utískaných drobných zemanov, utiahli sa do stolice Marmarošskej, odtiaľ do Podolia a Poľska; jedna čiastka šla do tábora Dóžovho, ktorý po nepodarenom obliehaní Segedína odviedol svoje vojsko k Čanádu.

Biskup čanádsky Mikuláš Čáky a Štefan Bátori napadli Dóžu pri Čanáde. Ale šťastie a udatnosť prialy sedliakom: páni prehrali bitku. Bátori ušiel do Temešváru, Csáky padol do zajatia; lapeného Čákyho sedliaci zopchali na kôl v biskupskom ornáte. To isté urobili Jurovi Dóczymu, Petrovi Ravaszdimu a Štefanovi Telegdymu; bola to odplata za odpravy budínske.

Maďarskí dejepisci tvrdia, že sedliaci neznali jasne, čo chcú, že niet v ich výčinoch ani iskierky šľachetnejšej túžby po svobode; len bezuzdná podlosť, blbosť, lúpenie, pálenie, ničenie, rabovanie bolo vraj ich cieľom. To nie je tak.

Po bitke čanádskej odkryl a rozpovedal Dóža svoje zámery veľmi určite a jasne: zemianstvo má v celej krajine prestať; každý nech požíva rovnaké právo a rovnaký majetok; záležitosť náboženskú nech spravuje v celej krajine jeden biskup; všetky iné hodnosti cirkevné nech prestanú; nech je i hodnosť kráľovská zrušená, správcom kráľovstva nech je on, hotový ľudu zo svojich skutkov vždy účtovať.

Ako vidno, cieľ bol jasný: premeniť aligarchické, feudálne Uhorsko na republiku demokratickú s tendenciou komunistickou a zrušením stavovských rozdielov. A ponevráť prälati v tom čase bezbožný život viedli, menších kňazov a sedliakov, tak ako páni, utláčali, Dóža chcel, aby ich čím menej bolo, aby tak tým menej zlého povstalo.

Lenže Dóža vystúpil s týmito zámerami v okolnostiach veľmi nepriaznivých, v dobe kvetu najsilnejšej oligarchie, a keď i nemusel obávať sa zahraničnej intervencie, bolo zrejmé, že bez sriadeného, všetkým opatreného, vytrvanlivého, heroického, ideami oduševneného vojska a umného ľudu, nepovalí zemanov, nesriadi demokratickej republiky.

Nerátajúc na ťažkosti, pustil sa do obrovského zápasu i bez mravných a hmotných prostriedkov. Jeho jedinou zbrojou, jediným prostriedkom boly len zápal a fanatismus ľudu. Tragika je tedy v tom, že musel sa stať obeťou nedobre premysleného podniku, ktorý, srútiac sa, pochoval a zasypal i jeho svojimi rumami.

Ale zato umrel ako pravý hrdina.

Váhajúc, či má ísť do Sedmohradska a shromaždiť pod svoje zástavy i Sikulov, a či zaujať Temešvár, z ktorého by ďalšie kroky podujal a riadil, a v páde nezdaru do Turecka odišiel, rozhodol sa obliehať Temešvár. Tejto silnej pevnosti nebolo možno ináč dobyť, ako odvedením rieky Begy do rieky Temeš; preto stotisíc rúk chytilo sa do tohto ťažkého diela. Veliteľ hradu, Štefan Bátori, vidiac

napredovanie práce a pád hradu, obrátil sa v úzkostiach k Jánovi Zápoľovi, s ktorým od dávna v spore bol, prosiac ho, aby, zabudnúc na dávne rôznice, ktoré ich rozdvojily, ponáhľal sa s Temešvárom zachrániť Uhorsko a oligarchiu. Štefan Verbőcy nahovoril do duše Zápoľovi, ktorý, zabudnúc na dávne sváry, dňom a nocou ponáhľal sa k Temešváru.

Z nedopatrenia a z prehnanej istoty víťazstva Dóža zameškal zamedziť Zápoľovi priechod čez rieku Temeš pri Hidaši, ktorý teraz zaujal silné postavenie pri Temešváre. Tu strhla sa koncom júla medzi ním a Dóžom bitka vražedlná. Sedliaci Dóžovi bojovali udatne a vytrvanlive, tak že víťazstvo bolo za dlho na ich strane. Až keď značná čiastka srbských sedliakov, pod veliteľstvom Radoslava, zradne opustila zástavy Dóžove a k Zápoľovi zradne prešla, bola bitka rozhodnutá: viac tisíc sedliakov ostalo na bojišti, viac tisíc zahynulo na úteku v Bege a v rieke Temeš. Dóža a jeho brat Gregor padli, udatne bojujúc, ťažko ranení do zajatia.

Dóža neprosil pre seba milosti; len svojho brata Gregora odporúčal Zápoľovi ako takého, ktorý ustavične naliehal na láskavé zachádzanie s pánmi. Zápoľa vyslyšal prosbu, rozkážuc sňať Gregora bez mučenia. O tom, ako majú Dóžu umučiť, dlho radili sa páni; konečne uzavreli upiecť ho za živa na žeravom tróne. Istvánfi opisuje toto strašné mučenie nasledovne: „v tábore svojom Zápoľa mal mnoho cigáňov, ktorí konali službu katov. Asi 40 spoluvinníkov Dóžových dal do temnic zavrieť, nechajúc ich tam o hlade a smäde za 15 dní; z nich žili na 15-ty deň ešte deviati, medzi nimi kováč Lavrinc, ktorý Dóžove kone koval. Cigáni vyhotovili zo železa trón, berlu, korunu a posadili Dóžu na trón nahého; rozžiarenú korunu postavili mu na hlavu, druhé čiastky tela trhali mu rozžiarenými kliešťami. Zatým priviedli k nemu vyhladovených, kostlivcom podobných väzňov a naložili im, aby trhali z neho mäso a jedli ho. Traja odoprelí, tých tedy hneď tam zabili; ostatní šiesti poslúchli a boli na svobodu prepustení. Dóža ani nezastenal, ani nezaplakal: „týchto psov som si sám vychoval!“ hovoril posmešným hlasom a posúnkom; až keď ešte raz dotkli sa ho žeravými kliešťami, umrel. Jeho mrtvolu štvrtili; čiastky z nej vyvesili v Budíne, v Stolnom Belehrade, v Pešti a vo Veľkom Varadíne. Mnohých z jeho spolubojovníkov obesili, mnohých na koly zopchali.

V menších sboroch bojovali sedliaci i po smrti Dóžovej; menovite v Sedmohradsku a v Báčke bojovali kňazia Lavrinc, Barnabáš a Anton Nagy; ale tohto lapili a rozštvrtili pri Tise, Barnabáša shodili s veže. Lavrinc, ako vždy, tak i teraz ušiel šťastne. Vo Vesprímе a v okolí Stolného Belehradu bojovali pod vodcovstvom istého Dominika Šóša; ale týchto rozohnal biskup rábsky Ján Gostoň a v pol septembri bol sedliackej vojne koniec.

Na 18-ty október kráľ svolal snem. Už popredku koloval chýr, že na ňom ostro pokarhajú kráľa, lebo vraj nečinne prizeral sa na zkazu zemanov. I Bakačovi a Szatmárimu hrozilo na sneme nebezpečie, keďže svojím nerozumným počínaním a zlým úmyslom oni zapríčinili sedliacku vojnu. Nespokojní vychvaľovali Zápoľu, ktorý

krajinu zachránil a víťazstvom temešvárskym stal sa hodným kráľovskej koruny. Ale mnohí boli aj inej mienky a zatracovali hlasne zúrivú ukrutnosť Zápoľovu proti sedliakom. Odtiaľ povstala pekná legenda, že pre mnohé, v sedliackej vojne páchané ukrutnosti potrestal Pán Boh Zápoľu tým, že kedykoľvek na omši sviatosť dvíhaná bola, Zápoľa, nehoden ju vidieť, okamžite ztratil zrak a len po dvoch rokoch, pobožnými skutkami a modlitbami svojej matky a sestry bol tohoto trestu zbavený. I o tom koloval chýr, že chceli Vladislava zastreliť. Neznámy človek vystrelil do spalne kráľovej dve gule, ktoré ale neuškodily mu, bo práve v ten čas modlil sa v kaplnke. Jeho dôverní ľudia tvrdili, že to urobili ľudia Zápoľovi, preto ani nepustil od seba kňaza Bartolomeja Minsterbergského, ktorý na záštitu kráľa s českým vojskom prišiel do Budína.

Snemovníci boli tej mienky, že „zemianstvo bez poddaných nie je užitočnou vecou", a preto postavili síce nevinných sedliakov pod záštitu 9. a 13. článku zákona, ale spolu porobili poriadky, aby zemania odobrané im majetky nazpäť dostali a aby hriešni mzdu krve platili. Dľa článkov od 4—12. mali byť smrťou trestaní náčelníci sedliackeho povstania, vrahovia a prznitelia žien, nakoľko by boli chytení. A „aby pamiatka a pokuta tejto zrady sedliackej zastihla aj ich potomkov, aby aj budúce stoletia znaly, aký hrozný zločin je odboj proti pánom, od týchto čias utratia všetci v krajine bývajúci sedliaci, vyjmúc tých, ktorí svojim pánom, svätej korune skutočne vernými ostali a k zločinným sedliakom nepripojili sa, právo svobodného sťahovania a budú svojim zemským pánom úplne a večite podrobení, nemajúci oprávnenia bez dovolenia svojich pánov presťahovať sa na iné miesto. Články 15—22. opisujú povinnosti sedliaka naproti pánom: každý ženatý sedliak, či má dom a či nie, platí svojmu pánovi ročite jeden zlatý; tam, kde doteraz viac platil, má i za týmto dosavádnu summu platiť. Povinný je týždenne pánovi jeden deň pracovať, mesačne dávať jedno kurča, na Turíce jedno húsa, na Martina jednu hus. Desiatinu povinný je dať zo všetkého, čo sa mu urodí, či to žnú, či to kosia, a tak aj z vína. Na Vianoce dostane zemský pán od desať sedení jedného vytučeného brava. Všetko to, čo páni od sedliakov doteraz dostávali, majú i za týmto poberať. Sedliackeho rodu kňaz nesmie byť biskupom, a jestli by ho vymenovali, nie je oprávnený desatinu poberať. U ktorého sedliaka zbraň najdú, utratí pravú ruku. Nižší kňazia a žiaci tiež nesmú zbroj nosiť, ktorý kňaz ale so sedliakmi bojoval, bude doživotne uväznený. Zemianski prívrženci Dózovi utratia majetky a dostaná ich tí zemania, ktorým otcov alebo bratov sedliaci zabili, alebo ktorí v pohraničných zámkoch Jeho jasnosti verne slúžili, a nie páni a magnáti, ktorí i tak dosť majú; podobne dostanú majetky i tí sedliaci, ktorí svojim pánom i v čas nebezpečia vernými ostali, aby týmto príkladom povzbudení i druhí sedliaci stali sa oddanými svojim pánom. Pre zabezpečenie svojej osoby a svojho majetku oprávnený je každý zeman postaviť si pevnosť; okrem toho v každej stolici má byť na ochranu zemianstva zámok vystavený.

Na povstaní tomto mal účasť i trpelivý ľud slovenský: s Dózom

bojovali Slováci Peštianskej, Novohradskej stolice, z okolia banských miest, z horných stolíc, a následky povstania „mera et perpetua rusticitas“ boly i na nich uvalené. Bezohľadné, nespravedlivé zákony z roku 1514 sú dielom triumfujúceho zemianstva; ale pamiatka tejto doby a s ňou charakter kráľa Vladislava ostanú večne poškvrnené, keďže ešte i nevinných potomkov sotil do večného otroctva. Panovníka toho nemôžeme tedy ani my Slováci v dobrom pripomínať, lebo príčinou zaostalosti ľudu slovenského, na mnohých stranách Slovenska i dnes viditeľnej, je z telesnej poroby vyplývajúce duševné otroctvo v onej neblahej dobe pôvod majúce.

A jedno rozhodné veto so stránky kráľa bolo by dostačilo odobrať platnosť týmto nespravedlivým uzavretiam. Lebo nebol Vladislav vždy neráznym; pri hájení záujmov svojich dietok bol vytrvanlivým a nepovšimnul si ani seba väčšieho odporu reptajúcich bujných magnátov. Zkúsili to, pravda, k svojmu prospechu, Habsburgovci, ktorým k panovaniu v Uhorsku a v Čechách i on dopomohol.

Po svojej matke Alžbete, dcére kráľa Alberta a sestre Ladislava Pohrobka, bol i Vladislav z krve Habsburgovcov, a tak nie div, že ho srdce k Rakúšanom ťahalo. Svoje dietky, Annu a Ludvika, dobre opatriť bolo jeho hlavnou snahou; Ludvika dvaročného dal za kráľa českého a uhorského korunovať; Annu zasnúbil Ferdinandovi, arcikniežaťu rakúskemu, bratovi cisára Karla V. Cieľom uzavrenia rodinnej smluvy s Habsburgovci, prišiel Vladislav i s dietkami 18. marca 1515 do Prešporka. S ním boli, alebo pozdejšie za ním ta prišli: Tomáš Bakač, Gregor Frangepan, Jur Szatmári, Ladislav Žalkan, biskup vacovský, Michal Keserű bosenský, Ján Ország, sriemsky biskup, Hieronym Balbi, prepošt prešporský a učiteľ kráľoviča Ludvika, Jur, gróf Brandenburský, Peter, gróf Pezinský, Mojžiš Buzla, dvorník, Ján Bornemisza, pokladník, Ján Bánfi, pokladník, Michal Palóczi, pohárnik, Ján Pető, dvorník kráľovských dietok, a Jur Zápoľa, gróf Spišský. Dňa 24. marca prišiel do Prešporka i kráľ poľský Žigmund a o niekoľko dní kardinál-biskup Matúš Lang, zastupiteľ cisára Maximiliána, ktorého mešťania prešporskí a pripomenutí páni slávnostne prijali. V hlavnom chráme boly 2. apríla slávnostné služby v latinskom, českom a nemeckom jazyku, aby vydarily sa úmluvy medzi dvoma panovníkmi. Zatým boly porady v byte Vladislava, ktoré pretiahly sa do 20. mája. V ten deň podpísali totižto smluvu snubnú so stránky Vladislavovej kráľ Žigmund, so stránky Maximiliánovej biskup Lang; 16. júla sišli sa panovníci: Maximilián, Vladislav a Žigmund v Trautmansdorfe, odkiaľ na pozvanie cisára mali ísť do Viedne. V rade kráľovskej navrhovali prívrženci Zápoľovi, aby porady boly v Budíne a odrádzali od Viedne. Ale kráľ Žigmund bol za Viedeň a 17. júla išli ta i panovníci. S odôvodnením, že „omne trinum perfectum“ prijal Maximilián Ludvika dňa 20. júla za svojho syna, podržiac nenarušené dedičné právo pre svojich vnukov Karla a Ferdinanda a ich sestry na trón uhorský; spolu vymenoval Ludvika i za svojho cisárskeho námestníka v ríši nemeckej, aby po jeho smrti i za kráľa rímskeho a cisára nemeckého bol vyvolený.

Snubný list ustálili dňa 22. júla nasledovne: Mária, vnučka Maximiliánova a dcéra kastilského kráľa Filipa, vydá sa za Ludvika; oddaní budú v dospelejšom veku; Annu, dcéru Vladislavovu, zasnúbi si Ferdinand, arcikňaz rakúsky, alebo Karol, vladár Španielska a Nizozemska; a keby sa to za jeden rok nestalo, vezme si ju sám cisár. Vladislav Márii, Maximilián Anne zabezpečujú ročitý dôchodok 25.000 dukátov. Tajným ustanovením smluvy bolo, že keby jedna z panujúcich, smluvu uzavierajúcich rodín vymrela, bude panovať v Rakúsku, Uhorsku a Česku rodina pozostalá; menovite, jestli by Ludvik bez potomkov umrel, uhorskú korunu dedí Annin manžel. Cirkevné zasnúbenie stalo sa v chráme Svätého Štefana dňa 22. júla a o šesť dní bola i rodinná smluva, ktorú i Žigmund podpísal, slávnostne vyhlásená.

Takto uzavrené a prevedené rodinné spojenstvo urobilo Habsburgovcov mocnosťou prvostupňovou; preto Maximilián mal dosť príčiny k plesaniu. Nie tak Ján Zápoľa, ktorý stále uchádzal sa o ruku Anny a ktorý prevedeným zasnúbením svoje túžby za kráľovským trónom zmarenými videl. Královia i jeho vyzvali zúčastniť sa na slávnostiach prešporských a viedeňských, ale vojvoda nechcel sa zrieť svojou prítomnosťou nárokov na ruku Anny a v žiali volil vyznačiť sa vo vojne, obliehajúc pevnosť Žarnovo s 10.000 mužmi, vzdor tomu, že mier s Turkom ešte trval. No ani tu nebol šťastným: Sinan baša porazil ho a odobral mu i delá. Válečná sláva Zápoľova utrpela značnú štrbinu, ktorú nikdy viac nevyhladil.

Do Uhorska Vladislav vrátil sa 3. augusta; jeho dcéra Anna ostala vo Viedni. Zakiaľ on vo Viedni meškal, palatín Imro Perín, ktorému tajné body úmluv viedeňských boly vyzradené, ohradil sa proti nim menom stavov. Trpiac na lámku, dal sa po uliciach Prešporka v kresle nosiť a vyhlásil smluvu viedeňskú za neplatnú. Pozdejšie podpísal smluvu i on, ale len ako palatín. Kráľ mu daroval za to hrad Šiklóš a Maximilián kniežací titul.

Nie dlho za tým, 13. marca 1516, umrel kráľ Vladislav.

Na slovo vzatý štátnik český onej doby, Albert Rendl, veľký priateľ a podporovateľ miest proti prechmatom oligarchie, ktorá vystupovala i v Čechách, lenže vtedy ešte niečo šetrnejšie, písal o smrti kráľa Vladislava do českých kráľovských miest nasledovne: „Srdce mé po tak milostivém pánu jest příliš těžce truchlivé; i mámeť já i s vámi městským stavem velmi pykati tak svatého, spravedlivého a příliš milostivého pána; pro kteréhož sluší nám dokázati víry a lásky nad synem JMti, jako nad naším přirozeným dědičným, korunovaným králem a pánem. Pro žalost vám více psáti nemohu.“

Pravda, je to reč milosťami obsypaného dvoranína, lebo že Vladislav spravedlivý nebol, dokázal tým, že úbohý sedliacky stav dovolil potlačiť a otročiť.

(Dokončenie.)

Osnova kresťanskej rodiny.

Štúdia *Jozefa Maliaka.*

(Dokončenie.)

Už v Mojžišovskom zákonodarstve (V. Mojž. XI, 19) nakladá Hospodin rodičom vyučovať synov svojich zákonom Božím: „A vyučujte im (slovám Hospodinovým) synov svojich, rozmlúvajúc o nich, keď sadneš v dome svojom, alebo keď pôjdeš cestou, keď ľahneš i keď vstaneš. Napíšeš ich tiež na verejach domu svojho a na bránach svojich".

Najprednejším predmetom výučby je láska k Bohu: „Milovať budeš Hospodina Boha svojho z celého srdca svojho a zo všetkej duše svojej a zo všetkej sily svojej. A budú slová tieto v srdci tvojom a často opätovať ich budeš synom svojim a mluviť o nich, keď sadneš v dome svojom, keď pôjdeš cestou a líhajúc i vstávajúc". V. Mojž. VI, 5—7.

Práve tak ako povinnosti rodičov oproti deťom, vymedzené sú i povinnosti deti oproti rodičom, ktorým dietky povinné sú predovšetkým úctu: „Cti otca svojho i matku svoju, ať sa predĺžia dni tvoje na zemi". Mojž. XX, 12.

Aké prísne tresty určuje pre spurné deti Mojžišovské zákonodarstvo, vidno z nasledujúcich ustanovení: „Kto by zlorečil otcovi svojmu, alebo matke svojej, smrťou umre; otcu svojmu a matke zlorečil, krv jeho bude na neho". III. Mojž. XX, 9. „Zlorečený, kto zľahčuje otca svojho a matku svoju". V. Mojž. XXVII, 16. „Kto by otca svojho, alebo matku svoju bil, smrťou ať umre!" II. Mojž. XXI, 15. Ale i mravouka, zrkadliaca sa v Príslovíach, dosť zreteľne poukazuje na prísne smýšľanie v tomto ohľade: „Oko, ktoré sa posmieva otcovi a pohŕda poslušenstvom matky, vyklubia krkavci potoční, alebo zjedia ho orlíčatá". Prísl. XXX, 17.

Z detí postupom času vyrastajú mládenci a panny, ktorí stoja už v značne zmenenom pomere k rodičom, kde ten prísny pochop otcovskej moci ustupuje vždy viac do úzadia, kým neprejde do pomeru, v akom stojí starší priateľ naproti mladšiemu. Mnoho nesnádz vzniká v jednotlivých rodinách zväčša následkom prevráteného smýšľania ohľadom toho napomenutia Pavlovho v liste k Efez. VI, 1—4: „Dietky, poslúchajte rodičov svojich v Pánu; lebo je to spravedlivé". Nerozumný rodič vyžaduje i vtedy ešte, keď jeho syn prišiel do veku dospelosti, bezpodmienečnú poslušnosť a zabúda na to druhé napomenutie: „A vy, otcovia, nepopudzujte k hnevu dietok svojich, ale vychovávajte ich v cvičení a v napomínaní Pána".

Mládenský vek je veľmi náchylný k výstupnosti a akoby k násilnému vyšinutiu sa z koľaje poriadku, preto vychovavateľ nemôže dosť naodporúčať tomuto veku skromnosť a pokoru. Preto vyzýva i Pavel Títa II, 6: „Tak i mládencov napomínaj k striedmosti", vlastne skromnosti. K tomuto istému predsavzatiu vyzýva i Peter I, V, 5: „Podobne, mládenci, buďte poddaní starším a všetci poddanosť jedni

k druhým ukazujte; pokorou sa ozdobte. Boh zaiste pyšným sa protiví, ale pokorným dáva milosť".

Ohľadom panny určujú starozákonné ustanovenia len tresty na toho, ktorý by sa bol opovážil ju sviesť alebo jej násilie učiniť. „Jestliže by našiel niekto devečku pannu, ktorá by zasnúbená nebola, a vezmúc ju býval by s ňou, a boli by postižení: tedy dá muž ten, ktorý by býval s ňou, otcovi devečky päťdesiat strieborných; a bude jeho manželkou, preto že ponížil ju; nebude môcť ju prepustiť po všetky dni svoje". V. Mojž. XXII, 28, 29.

Za jakú veľkú potupu považovala rodina pád panny, vidno z onej pomsty, ktorú pre poškvrnenie Diny, dcéry Jakobovej, previedli jej bratia a následkom ktorej celé mesto Emora, otca Sichémovho, bolo vyvrátené. I. Mojž. XXXIV. Pád krásnej dcéry Davidovej, svedenej od Amnona, syna Davidovho, mal za následok smrť svodcovu, ktorou pomstil Absolon škvrnu sestry svojej nad bratom. II. Samuel XIII.

Vzor poslušnosti dcérinej podáva dcéra Jeftova. Jefte učinil sľub Hospodinu, hovoriac: „Jestliže istotne dáš mi Ammonitských v ruku moju: i stane sa, že čokoľvek by vyšlo zo dverí domu môjho mne v ústrety, keď sa vrátim v pokoji od Ammonitských, bude Hospodinovo, abych to obetoval v obeť zápalnú." Pritiahol tedy Jefte na Ammonitských, aby bojoval proti nim; a dal ich Hospodin v ruky jeho. I pobil je od Aroer až kade sa ide do Mennit, dvadsať miest, a až do Abel viníc, porážkou velikou veľmi; a snížení sú Ammonitskí pred synmi Izraelskými. Keď však vracal sa Jefte do Masfa k domu svojmu, aj, dcéra jeho vyšla jemu v ústrety s bubny a s húfom plesajúcich; ktorú mal len jedinú, a nemal ani syna. Stalo sa teda, že, keď uzrel ju, roztrhol rúcho svoje a riekol: „Ach, moja dcéro, velice si ma ponížila; lebo si z tých, ktoré mňa kormúta: poneváč som tak riekol Hospodinu, ani nemôžem odvolať toho". Jemuž ona odpovedela: „Môj otče, jestližes' tak riekol Hospodinu, učiň mi podľa toho, jako si mluvil; keď len dal Hospodin pomstu nad nepriateľmi tvojmi." Riekla tiež k otcu svojmu: „Nech len toto obdržím: „Prepusť ma na dva mesiace, nech idem a vyjdem na hory, a oplačem panenstvo svoje, i družičky moje." I prepustil ju na dva mesiace. Odišla tedy ona i jej družičky a oplakávala panenstvo svoje na horách. A pri dokonaní dvoch mesiacov vrátila sa k otcovi svojmu a vykonal na nej sľub svoj, ktorýž bol učinil. A ona nepoznala muža. I bol ten obyčaj v Izraeli, že každého roku schádzavaly sa dcéry Izraelské, aby plakaly nad dcérou Jefte Galadského za štyri dni v roku." Sudc. XI, 30—40. Táto udalosť síce stála v odpore s vôľou Hospodinovou dľa III. Mojž. XVIII, 21. Jerem. VI, 31.

Obzvláštnych ustanovení ohľadom panny v Novom zákone niet, o čom Pavel sám vyznáva, keď hovorí: „O pannách ja prikázaní Pána nemám; ale radu dávam, jako ten, jemuž z milosrdenstva svojho Pán dal verným byť... Jestli vydá sa panna, nezhreší. Rozdielne sú žena a panna. Nevydaná pečuje o to, čo je Pánovo, aby bola svätá i telom i duchom. A tak ten, kto vydáva svoju pannu, dobre robí; ale kto nevydáva, lepšie robí". I. Kor. VII, 25, 28. 38.

III.

Akonáhle synovia a dcéry dožili veku dospelosti a vstúpením do manželských svätkov pozakladali nové domácnosti, korunou ich rodičov sú vnukovia. Prísl. VII, 6. Už v Mojžišovskom zákonodarstve nakladá sa mladším úcta pred staršími, v III. Mojž. XIX, 32: „Pred človekom šedivým povstaň a cti osobu starého, a boj sa Boha svojho!“ Sirach VIII, 7, vo výstrahe pred zlahčovaním starých ľudí dokladá i cele prirodzený dôvod: „Nezlahčuj človeka v starosti jeho; lebo i z nás niektorí zostarejú sa“. Lenže i tu starosť — dľa knihy múdrosti IV, 8 — starosť počestná nie na dlhosti časov, ani na počte liet záleží; ale keď majú ľudia miesto šedín opatrnosť, a život nesprznený miesto veku zošlého“. V prítomnosti starcov mladším dobrý mrav nakladal alebo mlčať, alebo stručne a jadrne na dané otázky odpovedať. „Mluv, mládenče, jestli je potreba... summovne povedz v krátkych slovách mnoho; buď jako ten, ktorý si je povedomý, ale mlčí. Medzi znamenitými ľuďmi súc, im sa nerovnaj, a kde sú starci, nemnoho mluv!“ Sirach XXXII, 8—10. Preto vyhovára sa i Elihu u Joba XXXII, 6: „Ja som najmladší, a vy ste starci, preto, ostýchajúc sa, nesmel som vám oznámiť mienky svojej. Myslel som: Starší mluviť budú a mnoho liet majúci v známosť uvedú múdrosť“.

Predpis Pavlov, ako by sa mal držať Timot (V, 1) naproti starcom a starenám, zneje nasledovne: „Staršieho netrescí, ale napomínaj jako otca: starých žien jako matiek, vdovy maj v poctivosti, ktoré pravé vdovy sú. Ďalej vyžaduje — u Títa II, 2—5: „Starci nech sú striezliví, vážni, opatrní, zdraví vo viere, v láske, snášanlivosti. Tiež i staré ženy nech chodia pobožne, v odeve príslušnom, a nech nie sú prevrhlé, ani mnoho vína pijúce, poctivým rečiam učiace, aby mladice vyučovaly, jako majú milovať mužov svojich i dietky a boly šľachetné, čistotné, netúlavé, dobrotivé, mužom svojim poddané; aby nebolo dané v porúhanie slovo Božie“.

Vznešené vzory starcov kreslí Písmo sv. na patriarchoch a Jozuovi výrokom: „Ja a dom môj slúžiť budeme Hospodinu“.

IV.

K rodine prináleží nevyhnutne i služobná čeľaď, pozostávajúca obyčajne z mladších, zväčša nedospelých ľudí. Čože vyžaduje Písmo od nich? „Služobníci, buďte poslušní pánov telesných s bázňou a strachom v sprostnosti srdca svojho, jako Krista; nie naoko slúžiac jako tí, ktorí sa ľuďom ľúbiť usilujú, ale jako služobníci Kristovi, činiac vôľu Božiu z tej duše. S dobrou mysľou slúžiac jako Pánu a nie ľuďom. Vediac, že čo by jedenkaždý učinil dobrého, za to odplatu má obdržať od Pána, buďto služobník, buďto svobodný“. Efez. VI, 5—8.

Vidno, že učiteľská činnosť apoštolov rozprestierala sa na všetky vrstvy ľudí, tedy i na služobnú čeľaď; im nebol ani jeden stav prinízky. Všade usilovali sa vniknúť so svojimi naukami a preporodiť

akoby k novému životu celého človeka. Dnešná cirkev mala by ich mať stále pred očima.

Peter v svojom prvom liste II, 18, ide ešte ďalej v požiadavkách. „Služobníci, poddaní buďte vo všetkej bázni pánom, nielen dobrým a miernym, ale i zlým". Aký krásny bol to pomer medzi Eliezerom a Abrahamom. Niet pochybnosti, že by bol i dnes v našich domácnostiach život omnoho znesiteľnejší, keby bolo dobrej čeliadky. Ten hellenský otrok cítil spoluútrpnosť so svojím pánom v páde nešťastia, zastihnuvšieho jeho dom.

Dnes je to horšie. Ako obľahčujúcu okolnosť možno však uviesť nevšímavosť spoločnosti naproti chudobnejším vrstvám, keď už i v škole, kde by všetky dietky mali byť rovnako účastné vyučovania, rozdiel sa robí medzi dietkami z majetných rodín pošlými a dietkami chudobných ľudí.

Obšírnejší predpis v tej veci, ako má byť nakladano so služobnou čeľaďou, podáva Sirach XXXIII, 25—33. „Krm, palica a bremä oslu, chlieb, kázeň a práca čeľadínu náleží... Jho a oťaž zhýbajú šiju, ale čeľadína nešľachetného mučenie a trápenie; vyžeň ho do roboty, nech nezaháľa; lebo mnohému zlému učí záhalka; v prácu ho postav, jako sluší jemu, a nebude-li poddaný, prituž pút jeho. Avšak nebuď tvrdý na žiadneho, a bez súdu nič nečiň. Máš-li čeľadína, váž si ho jako duše svojej; lebo si ho krvave vymohol. Máš-li čeľadína, maj sa k nemu jako k bratovi; lebo jako duše svojej potrebovať ho budeš. Jestli ho trápiť budeš nespravedlive a zdvihnúc sa utečie-li, kde ho nalezneš? V VII, 21. 22 obsažená je táto výstraha: „Netráp čeľadína, ktorý prácu koná opravdove, ani nájomníka, ktorý vynakladá život svoj. Čeľadína rozumného miluj duša tvoja a neodjímaj mu svobody". Že bez súdu čeľadný otec nemal práva trestať svoju čeliadku, vidno i z Jobovho XXXI, 13 vyjadrenia: „Či som nechcel stáť k súdu so služobníkom svojím, alebo dievkou svojou v ich rozopri so mnou?" V Novomzákone znie cele prísny rozkaz: „Páni, spravedlive a slušne nakladajte so služobníkmi, vediac, že i vy Pána máte v nebesiach". Kolos. IV, 1. „A vy, páni, tiež sa tak majte k nim, odpúšťajúc pohrúžky, vediac, že i vy máte pána svojho v nebesiach, a prijímania osôb není u neho". Efez. VI, 9.

Už Mojžišovské nariadenia — III. Mojž. XIX, 13 — majú výstrahu: „Neutisni mocou bližného svojho, ani ho neolúp; nechže nezostane mzda delníka u teba až do rána". V dobe feudalismu odnosno panštiny u nás zabudla i cirkev i panovavšie zemianstvo na tieto výstrahy, preto po osvobodení poddanstva naplnily sa doslovne slová Jakuba V, 1—6: „Nuže teraz, boháči, plačte, kvíliac nad biedami svojimi, ktoré prídu. Zbožie vaše zhnilo a rúcho vaše zmoľovatelo. Zlato vaše a striebro zhrdzavelo a rez ich bude na svedectve proti vám, a zožierať telá vaše jako oheň. Shromaždili ste poklad k posledným dňom. Aj, mzda delníkov, ktorí žali krajiny vaše, pri vás zadržaná, kričí; a hlas volania žencov vošiel v uši

Pána zástupov. Rozkoš ste prevodili na zemi, a zbujneli ste; vykŕmili ste srdcia svoje, jako ku dňu zabitia. Odsúdili ste, zamordovali ste spravedlivého a neprotivil sa vám". A poneváč zemianstvo zabudlo i na ten výrok: „. . . nie v rozhojnení statku niekoho život jeho záleží", dľa Luk. XII, 15 — a nepovšímlo si výstrahy Pavlovej u I. Timot. VI, 17—19, tak zredlo za krátke polstoletie až na nepoznanie a udržuje sa dnes už len cele umelými prostriedkami, ktoré tiež skôr-pozdejšie vyčerpať sa musia. Preto dnes „nedúfajte v utiskovanie, ani v lúpež a nebývajte márnomyseľní; statku pribývalo-li by, neprikladajte srdca" Žalm 62, 11.

Reflexie.

Ty často, často zvedave
si sa ma spytovala:
jak život chápem, rozumiem?
by sama si tak znala.

Ja pri tej veci zásluhu
som iste skromnú mala,
však, že som k dobru viedla ťa,
s' mi vrúcne ďakovala.
— — — — — — — —

Je život prísna hádanka,
v nejž správne, bez otázky,
je práve toľko súženi,
čo radostí a lásky.

No kto ju správne rozlúšti,
tá hádku, večne novú,
z jej smyslu hrave vyčíta,
čo šťastím ľudia zovú...

Však rozlúštiť ju — ťažká vec;
a mnohý, pokým žije,
sa o hrany tej hádanky
jak plaché vtáča bije.

*

Mne život hra je šachová,
kde roj hrá veľkých detí:
o ciele jeden vysoké,
a o zisk druhý, tretí.

Hoj, čo tu hluku, naháňky,
čo šuchu-ruchu, stihu!
hneď dobro, zlo hneď víťazí,
i padá v okamihu.

A bolo by to zábavné,
jak zástoje sa rušú,
hra keby táto bolestne
na srdce nešla, dušu!

Keď ale hra tá, Bože môj,
to sama sebou nosí,
že každý postup víťaza
zaplatiť musí ktosi!

A najsmutnejšie, Bože môj,
že v hre tej nie cieľ svätý:
jak úkol prehrať dôstojne,
lež prostriedok len platí:

jak iných predčiť — chytrosťou;
jak najviac shabať zisku,
jak najviac miesta zaujať,
najmenej trpeť stisku.

Jak vlastné *ja* si postaviť
nad iných na vysoko,
a prv než zub bys' utratil,
skôr cudzie vybiť oko!

A k hre keď rozum nestačí,
ni duše clivé prázdno,
tam lesť si za zbraň postaviť,
sa ďalej boriť rázno!

A kde len smelosti je dosť,
tam iste zisk je sterý,
veď, smiešno! v svete vždycky je
dosť pošetilej viery! — —

Mňa baví hra tá šachová,
i pozorujem rada,
jak mnohý potom u cieľa
so smiechom masku skladá...

A jedno len mi záhadné
v hry preobratnom chvatu:
či padlých treba ľutovať,
či víťazov šach-matu?

Ľudmila Podjavorinská.

Škovrán.

Už sletel súmrak na peruti tmavej;
Noc ukladá sa na dolinu tiše. —
Ja v háji ešte, svieži svrčín kde chvej,
Tam dumka milá dušu mi koliše.
— Aj, čo zrem zrazu? pri večernom šere
Sa zpred očí mi tma preč, v strany berie;
Sto lúčov zlatých mihom porozlietlo
A nevidal nik, také zažly svetlo.
Ja vytešený pasiem po ňom oči,
Keď, jak van ľahko, panna ko mne kroči,
Milená Umka, krajšia, než ľalia,
Čo proti slnku úsmevík rozvíja,
Rtov sa mi dotkne permi ružovými
A ľúbozvonným hláskom hovorí mi:
Viac, než hýl kvíli v prežalostnej chvíli,
Keď snúbničku mu kane spazúrily —
Než bystrín voda hravá, zelienkavá
Si s nezábudkou tajno pošeptáva,
Ty stálejšie lkáš, než hýl ťažšie kviliš.
Že bratom tvojim závidia aj tú skrýš,
Že nemie hájik, predtým kde slávici
Báj snuli spevnú pri zorničky líci,
Stráň sticha, mĺkne plný peničky hlas
A naráža škrek, ťažký jarcu kde klas.
Čul potôčik ťa, kvietím obrúbený,
A ozvenu dal v kvílnom zazurčení,
Rmut líčka kvietkov prívalom sĺz oblial
A skalu pukol prenáramný tvoj žiaľ;
Háj z ňadier hĺbky vydal trúchlivý šum
A šum ten niesol kvíl tvoj na Tatier chlum.
Tam slyšala ho Sláva, mater naša,
Jejž v srdce žalosť srp tak často vkáša.
— Lež nečula ho rodu tvojho roľa —
I vyleť teda do šíreho poľa,
Lkať, kviliť prestaň a k oraniu buď chuť,
Však nebude len od severa vždy duť!
Svit zory zlatej, strieborného rána
Noc iste splodí, čierna noc, havranná,
Lesk srieňa sfúkne pestrá Vesny krása:
Len chvíľočka a svitne i Vám spása!
Veď v mraze stuhne hruda, ako kameň,
Zlý napružil čas k boju aj Vašu žmeň!
— Spruž k radostnému letku ducha peruť,
Však nebude len od severa vždy duť —
A ako škovrán ráno, na svitaní,
Tak zaševeľ ty na národa stráni!

Hájomil.

Moje jaro.

V tebe pre mňa, deva milá,
Lada jaro porozvila,
Len by nikdy jeho vnady
Nezhltily hladné chlady!

V pravom očku nebo skvie sa,
V ľavom modrá vlnka plesa,
Aj dno skrýva tak hlboko,
Akokoľvek morské oko.

Až ta zrem ja, vidavam tam
Prudkým šľahom blkotať plam,
A či chvatným blčať plamom
Slnko lásky v srdci samom.

Vôkol briežka kvieťa dužie:
Tvojich líček, pier to ruže,
Na ne motýľ hravý sadká:
Hubička to moja sladká.

Hájomil.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Ľud. V. Rizner.*

Bibliografia slovenská od najstaršej doby do konca XIX. storočia bude obsažená v diele, na ktorom od dávna, ale zvlášte v posledných rokoch, s najväčšou pilnosťou pracujem. Tohoto roku bude už konečne materiál sobraný, a jestli dá Boh zdravia, hneď ho začnem usporadovať a po kuse do tlače chystať. Aby sme však i ďalšiu bibliografiu pohromade mali, umienil som si uverejňovať ju každoročne v Slovenských Pohľadoch. Dnes robím začiatok, podávajúc tu prehľad slovenskej literatúry z roku minulého, sostavený poriadkom abecedným. Snažil som sa ho sostaviť — nakoľko bolo možno — čo najúplnejšie, myslím však, že predsa niektoré vydania z neho vystaly. Budem ho hľadeť doplniť.

Do prehľadu prevzal som nielen časopisy a osobitne vydané spisy, ale uviedol som pri každom spisovateľovi i jeho práce po rôznych časopisoch a kalendároch uverejnené. Nemohol som vynechať ani dva známe americké kalendáre, ktoré zaplnené bývajú príspevkami väčšinou na Slovensku žijúcich spisovateľov. Rozumie sa, že nepodpísaných časopiseckých príspevkov — s malou výnimkou — nemohol som v prehľade uviesť, nevediac, kto ich napísal. Uvádzam i niekoľko článkov na Slovensko sa vzťahujúcich, v českých časopisoch uverejnených, a so pár článkov maďarsky písaných, ktoré vzťahujú sa na historiu a miestopis krajov Slovákmi obývaných. Že

takýchto vecí o veľa viac uverejnilo sa roku minulého, než je tu uvedeno, dá sa predpokladať, ale nemajúc o nich známosti, musely vystať z prehľadu. Snáď do konca tohoto roku ešte niektoré vypátram a potom uvedené budú v doplnku. O ktorých spisoch uverejnené boly úvahy, tie spomenuté sú pri týchže. Spisovatelia, z ktorých bolo prekladano, tiež sú tu uvedení.

Pánov spisovateľov a nakladateľov slovenských spisov úctive prosím, že by mi láskave buď oznamovali úplné titule svojich vydaní, buď mi ich doposielali, že by tieto prehľady čím najúplnejšie mohly bývať.

Abukazem. Krátke rozprávky. Podáva Revka. N. Nov. č. 11. Po tisíc rokoch. Skutočná poviedka. Prel. Revka. Tamže č. 73—75. Matkin mladoženich. Prel. Revka. Tamže č. 92, 93.

Achim Adam. Jeho životopis podaný je v „Tranovskom“ na str. 59—61.

Achternberg Vincenc. Sviatok sv. Ruženca v Carihrade. Poslov. Ján Moravan. Kat. Nov. č. 19, 20.

Albieri Pavel. Svedomie. Vianočná poviedka. Rovn. Nár. Kal. 41—50.

Alfa. Kde ste, ó, kde ste?! Hlas 95. Ruinae Romae. Tamže 221—223. Povedzže, lásko... Tamže 223. — Radosť. Nová dom. pokl. 119. Žalosť. Tamže. 119. Práca. Tamže 119.

Algöver Michal. Pecná (jaskyňa). Sl. Pohľ. 93—94.

Algöver Štefan. Slovenský preklad Biblie. Cirk. Listy č. 3. Odveta na odvetu. Tamže č. 5.

Allais Alfons. Schopný človek sa vždy uplatní. Sl. Noviny č. 51.

Ambrož V. Štrbské jezero. (S vyobr.) Anděl Strážný č. 5.

Andersen H. Chr. Jedna pieseň. Slov. Nov. č. 114—116.

Anzelm (A—m, Anzelm Zábranský) v. Petrovič Ján.

Arany Ján. Rodinný kruh. Prel. J. K. v B. Vlasť a Svet č. 47.

Ardov E. Timotej a Anna. N. Nov. č. 109—113.

Argus. Niečo na poučenie. Lud. Nov. č. 19—21. Zakladajme knižnice. Slov. Denník č. 19.

Auriol Juraj. Skrotený ľudožrút. Poslov. —tka. Sl. Nov. č. 33.

A. B. K novému roku. Dennica č. 1. Dve piesne. Tamže č. 3. Za zroseného rána. Tamže č. 6. V jaseni. Tamže č. 10.

A. M. Rozpomienky. N. Nov. č. 25.

Babjagurčan G. V. Viera, nádej, láska. Kresťan č. 20.

Babka Jur. V záujme gazdovských robotníkov a sluhov. Obzor č. 1. Ako sa získajú ženy v. Jókai. Lístok. Žiarlivá historia. Tamže č. 5. Pán Boh nebije palicou. Tamže č. 6. Nesnadná voľba v. Jókai. Medea. Dľa K. Tamže č. 11. — Redigoval „Obzor“.

Baco Augustín. Ku milej. Sl. Nov. č. 40. Láska. Tamže č. 49. Bože mne... Tamže č. 84. Moje túžby. Tamže č. 105. Pomsta. Rozprávka. Tamže č. 185. Šťastie a nešťastie. Rozprávka. Tamže č. 182, 183. Bez adressy. Vianočná novella. Tamže č. 294. Socha sv. Barbory v. Hupka. — Obetovavý kajúcnik. Vl. a Svet č. 6, 7.

Anjel šťastia. Tamže č. 10. Ivanovská skala. Rozprávka z časov tureckých válok. Tamže č. 15. Prvá láska. Humoreska. Tamže č. 23.

Bačkor Pavel. Sedliak a krčmár. Kresťan č. 12.

Badzgoň. Veľké a malé národy. Lud. Nov. č. 19.

Bałucki Michał. Francko. Sl. Nov. č. 260—262.

Baranovský. Niečo o voľebných soznamoch. Lud. Nov. č. 6.

Bážik Andrej (Spadovský). *Hospodárska nauka o obrábaní a obsievaní pôdy* v. Čítanka, Mravná, pre náš lud. — O hospodárskych strojoch. Kresťan č. 16. Či úhor na jar zas orať. Tamže č. 20. Zelené hnojivo. Tamže č. 22. — Žobrácka otázka. Lud. Nov. č. 5. Či sa raž na stoklas premení? č. 9. — Pšeničné zrnko. Posol b. Sr. J. č. 2, 3. Kľúče nebies. Tamže č. 4. Jako knieža Ludvik z Burgundu svätil sviatok Troch kráľov. Tamže č. 9. „V mene Ježiša vstaň a choď!" Tamže č. 10. Ja sa nespovedám. Tamže č. 10. V mene Ježiša je vyslyšanie isté. Tamže č. 11. — Dúl slepačí. Pútnik sv. Vojt. 104.

Beblavý Pavel. *Verše pri posviacke nových zvonov* v evanj. a. v. cirkvi senickej v nedeľu 14. po sv. Trojici dňa 8. septembra roku P. 1901. Vydané na žiadosť viacej senických cirkevníkov. V Senici. Tlačou a nákladom Jána Bežu a spol.; 8° str. 15. — „Uhorskí konvertiti". Cirk. L. č. 1, 2.

Békešská stolica v. Bella Ján P.

Bella J. P. Békešská stolica. Sl. Pohľ. str. 531—534.

Bella Štefan. Palestina v ohľade na výklad Písma Svatého. Cirk. L. č. 7. — Z obrany uzavretia liptovského seniorátu proti prešovskému výroku. Tamže č. 10.

Beňáč Štefan. Prečo smrť P. Marie bola krásna a šťastlivá? Nanebevzatie Panny Marie. Kazat. 277.

Benjamin. Žalm XI. Stráž na S. č. 2.

Bezák Štefan. Zpráva o záležitostiach Spolku sv. Vojtecha. Kat. Nov. č. 17.

Bežo Ján. Noviny Malých v. Noviny M.

Bibliotéka, Poučná. Vydáva D. Makovický. Číslo 5. L. N. Tolstoj: *Otroctvo našej doby a Kde východ?* Preložil Albert Škarvan. Turč. Sv. Martin. Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok; 8°, str. 103.

Bieľajev J. T. Únos Gruzínky. Preložil Janko Klen. Nár. Nov. č. 107.

Bielek Anton (X. Dr . . . . a). „Budič". Z rozpomienok na žiacke časy. Jednota 95—98. Jeho životopis s podobizňou je v Jednote na str. 165. — Na rozhraní dvoch storočí. N. Nov. č. 1. Rozpomienky na gymnasium v Kláštore pod Znievom. Tovaryšstvo III. 263—269. — Rediguje „Ľudové Noviny", v ktorých podal nasledujúce články: Naše potravné spolky č. 3. Kto počtuje, ten gazduje č. 3. Budúce voľby č. 4. Nestalo sa to, a predsa je pravda č. 4. O pol zime č. 5. Ako sme? č. 8. K organisácii č. 9. Starajme sa predne o seba č. 10. Vyslanecká neprístojnosť č. 11. Pozor na život! č. 12. Hlas ľudu č. 13. K práci č. 16. Tichá práca č. 17. Rozvažujme! č. 18. Náš program č. 27. Naše siroty a voľby č. 28. Práca na úteku č. 29. Šľachetné skutky č. 30—32. Náš milý spojenec

č. 33. K našim úlohám č. 34. O našich súdoch č. 35. Otázka chleba č. 36. Pred voľbami č. 38. Pokoj Boží č. 39. Našim ženám č. 40. V predvečer volieb č. 41. Voľba v Turci č. 41, 45. Svoj k svojmu! č. 42. Voľby v Turci č. 42. Sriadujme sa! č. 43. Kvákanie č. 46. Ako sa u nás gazduje? č. 46. Práce v zime č. 47. Zlé predznaky č. 49. Széll a Slováci č. 50. Zúfalosť č. 50. Na Vianoce č. 52.

Bielek Karol. Učitelia, čítajme psychologičné diela a logiku! Rod. a Šk. č. 3. O čítaní v našich školách. Tamže č. 5. V prázdninách. Tamže č. 6. Domáce predprípravy školského vyučovania. Tamže č. 7. Pravdomluvnosť a klamstvo mládeže. Tamže č. 8. Pravý duch učiteľský v. Schmidt K. — Jasné a tmavé stránky veku terajšieho. Sl. Nov. č. 192—194.

Bielek Kletus. Dary sv. Františka. Na Porciunkulu. Kazat. 266. — Horlivý kňaz. Rozprávka. Nová dom. pokl. 44—50. Naše a čínske obyčaje. Dľa nem. Tamže 120—122.

Binder T. Posledný obor. Hlásnik č. 3.

Blaho Dr. Pavel. *Nová domová pokladnica* v. Kalendáre. — Čo sme vykonali. Hlas str. 1—5. Odsúdeným. Tamže 65—67. Ľudové stavby slovenské a valašské. Tamže 129—132. Ľudová literatúra. Tamže 167. Sjazd slovanského študentstva. Tamže 193—195. „Skrotenec a iné články". Záb. a poučných knižek sv. 3. Tamže 214—216. „Slovensko". Tamže 224, 312—318. Schôdzka mládeže. Tamže 257. Alkoholismus. Tamže 289. Ôsmy medzinárodný sjazd proti alkoholismu. Tamže 369—376. — Nová domová pokladnica. Nová d. pokl. 41—44. Transvaal a Búri. (S vyobr.) Tamže 83—85. Chráňte deti pred pálenkou! Tamže 86—91. Svetová výstava v Paríži. (S vyobr.) Tamže 114—117. Slová veľkých ľudí o pijatike a nemiernosti. Tamže 117—119. — Redigoval „Hlas".

Blaho Štefan. Poviedky zo života pre život. Ľud. Nov. č. 13, 16.

Bočko. Kúpila mi milá ... Sl. Pohl. 310.

Bodický Cyrill. Vnútornomissijna a kňazská konferencia v Lipt. Sv. Mikuláši 23. aug. 1901. C. Listy č. 9. — Veľko-gereždská smluva. Stráž na S. č. 4, 5. — Drž se toho, co máš, aby žádný nevzal koruny tvé. Tranovský č. 34—43.

Bodický Michal *Dejepis cirkve kresťanskej* v. Školník. — Gereždská smluva. C. Listy č. 4, 5. Tým drahým bratom, ktorých cirkevníci chodia do Viedne na zárobky a na učňovstvo. Tamže č. 11. „Ežo Vlkolinský". N. Nov. č. 41. — Zvláštny sen. Stráž na S. č. 7.

Bodický Samo. Ruslan a Ľudmila v. Puškin A. S.

Bodnár Jul. Rozprávočky na Uderinej v Novohradskej stolici. (1. Ako povstal hmyz. 2. Akú kožu mal zprvu človek?) Č. Líd. 66. — Svadba na Uderinej v Novohrade. Sl. Pohl. 91—92, 212—219, 262—267. — K slávnosti veľkonočnej. Str. na Sione č. 4. Deväťá a desiata nedeľa po sv. Trojici. Tamže č. 6.

Bogoslav. Novoročný dar. Kresťan č. 1.

Bohúň Jozef. Pltnícka odprava. (S vyobr.) Tovaryšstvo III. 271—278.

Bohuznámy. Ešte o prešovskom súde. C. Listy č. 4.

Borbis J. Niečo o lužických Srboch. C. Listy. č. 2, 3.

Bornier Henri de. Ako sa staneš pekným. Z horvatského preložila Milica Z. Nár. Nov. č. 136—138.

Boor Ján. Kristus. C. Listy č. 1.

Borovohájsky (B. z B.). Značná základina pre národ a vypísanie súbehov. N. Nov. č. 24. — Ľudevít V. Rizner. Životopis s podobizňou. Rovn. Nár. Kal. 52—57.

Borsa Edo. Liberáli, odpovedajte! Kresťan č. 7. Idú mračná. Tamže č. 7. Amerika. Tamže č. 24. — Všetko od Boha. Listy Sv. Ant. č. 2. Svätý chudobných. Tamže č. 5. Zdravás' Maria! Tamže č. 5. Svätý Ján Nepomucký. Tamže č. 5. Chlieb náš vezdajší, daj nám dnes! Tamže č. 7.

Bothár Ľudevít. Na exekúcii. Z maď. Sl. Nov. č. 60. Hlavatosť. Humoristické iskry. Tamže č. 64. Z tôňstého sveta. Tamže č. 66, 67. Keby skorej prišiel! Tamže č. 77. Milujem. Tamže č. 81. Rozpomienka. Tamže č. 83. Chmáry. Tamže č. 95. Tmavá je noc... Tamže č. 100. Pod stínom. Tamže č. 104. Vyznanie. Tamže č. 119. Vianoce vo väzení. Tamže č. 291—293. — Ani za to nie. Vlasť a Svet č. 11.

Botto Ján. Z prvotín Jána Bottu. Sl. Pohľ. 272—275.

Botto Jul (J. B.) Evanjelickí kňazia v službe diplomatickej. Náčrtok dejepisný. C. Listy č. 5, 6. — Miestopisné úryvky z Gemera. (V. Údolie štitnické. VI. Údolie štitnické a Plešivec.) Sborník M. Sl. Sp. 40—47, 117, 118. Z listín slovenského národovca. Malý odstavec z novších dejín slovenských. Sl. Pohľ. 74—82. Matúš Čák Trenčiansky a jeho doba. Nákres dejepisný. Tamže 116—125. Ján Jiskra na Slovensku. Nákres dejepisný. Tamže 281—300. Huňadovci. Nákres dejepisný. Tamže 540—563. Reflexie na poznámky Jozefa Škultétyho, Ladislava Končeka a Fr. V. Sasinka o článku „Jiskra na Slovensku". Tamže 527—530.

Bouvier Alexis. Fotografia. Sl. Nov. č. 235.

Bögh Erik. Putovanie Pravdy v. Knižnica „Hlasu".

Braxatoris Martin. (M. Sládkovičov). U Eben Ezer. C. Listy č. 1. Ecce, homo! Tamže č. 3. Aj, z tmavých nížin ... (Ku Vstúpeniu Pána) Tamže číslo 5. Zvony. Tamže č. 10. Nové zvony v Senici a ich posviacka. Tamže č. 10. Sursum corda! (K Vianociam.) Tamže č. 12. — Na Vzkriesenie. Dennica č. 4. K Bohu. Tamže č. 7. Na plesi. Tamže č. 7. — Vtáčnik. (S obr.) Nov. Malých č. 1. Na hrobe matky. (S obr.) Tamže č. 1. Tie naše mačičky. (S obr.) Tamže č. 1. Stromy na podzim. Tamže č. 2. Pomsta myší. Tamže č. 2. Mikuláš. (S obr.) Tamže č. 3. Nový rok. Tamže č. 4. Na sanicu (S obr.) Tamže č. 4. Slniečko už... Tamže č. 5. Pozor! Tamže č. 5. Zlodej. Tamže č. 5. Ťažkú úlohu. (S obr.) Tamže č. 6. K Jozefu. Tamže č. 6. Zase jaro! Tamže č. 7. Pred bojom. Tamže č. 7. Májová radosť. Tamže č. 8. „Kukuk!" (S obr.) Tamže č. 8. — Muž, ktorý vrelo ľúbi národ ľúby... N. Nov. č. 11. Christos voskres! Tamže č. 41. Vianočná dumka. Tamže č. 151. — Večer. Rovn. N. Kal. 71. Popevky opustenej. Tamže č. 94. — Rozhovor. Sl. Pohľ. 28—31. Pád Sodomy. Tamže 136—138. Z rodinných scén. Obrázky. I. V tmách. II. Z detskej izbičky. III. Vyznanie. IV. Keď ruže vädnú. V. Za

vianočným stromkom. VI. Po šesťdesiatich rokoch. Tamže 310—316, 364—370. Dva verše. I. Krása. II. Slávik. Tamže 591. — Pieseň postní. Stráž na S. č. 3. K Trojjedinému. Tamže č. 6. Počuj, dušo! Tamže č. 8. Aj, stojím u dveří... (8 obr.) Tamže č. 12. — Na cestu. (Nášmu kalendáru.) Tranovský 3. Na rozhraní. Tamže 33. Otázka — odpoveď. Tamže 43. Nezávidže... Tamže 81.

Brezno. Breznóbánya megsarczoltatása 1645-ben v. Matunák.

Buday Alfréd. Hor sa! Listy sv. Ant. č. 7. Na deň Všech svätých. Tamže č. 11. Ježiš. (S 21 vyobr.) Tamže č. 12.

Buday Andrej (A. B—y.) Kostol sv. Kataríny v B. Štiavnici. Čas. M. Sl. Sp. č. 1. Povery ľudu. (Zvolensko-tekovské.) Tamže č. 2. Pamiatka vyhorenia Kremnice dňa 15. apríla 1777. Tamže č. 6. — Povesti z ľudu. I. Kríž je na nej! II. Smrť niesol. Slov. Pohľ. 35—36. Kremnica a jej okolie. Tamže 126—135, 190—200. Rozpomienky. (1885—1900.) Tamže 320—327, 463—467. — Povesti z ľudu. Strigy na Tomáša. II. Daj mi moje, čo je nie tvoje. III. Svätý Peter a Pavel sejú huby. IV. Zrkadlo ľudských skutkov. V. I mŕtvi slávia utiereň. VI. Skamenelá cigáňka. VII. Čím si kde ľudia jedlá chladia? VIII. Čerti na vere. Tovaryšsvo III. 343—346.

Buday Jozef: (J. B—y. Dedinský kaplán). Obrázok z katolíckych missií v Rusku. Kat. Nov. č. 3. Katolícky život v Haliči vôbec a v Krakove zvlášť. Úryvkové rozpomienky z ciest. Tamže č. 8. Pochybnosti sv. Petra. Dľa nem. Tamže č. 9—11. Narodenie Pána. Tamže č. 24. — S milosťou Božou spolupôsobiť musíme. Na posvätenie chrámu. Dľa Rudigiera. Kazateľňa str. 354. — Zábavné a poučné knižky. „Skrotenec a iné články". (*Rec.*) Lit. Listy. Niektoré náboženské a spoločenské zásady v Tolstého „Vzkriesení". Tamže č. 8. — Niečo antisemitického. Lud. Nov. č. 2, 3. Štyri základné kamene nášho účinkovania. Tamže I. č. 22; II. č. 23; III. č. 24; IV. č. 25. Naša remeselnícka mládež vo svete. Tamže č. 22, 23. — Dvaja susedia. Tamže č. 23. Číslo 84 a číslo 85. Tamže č. 24, 25. Nepomlúvaj blížneho. Z polsk. Tamže č. 47. Pomoc remeselníkom. Tamže č. 51. — Sociálna choroba. Kresťan č. 13—16. — Romuald Zaymus. Životopis s podob. Obzor č. 4. — Lieky sociálnych nemocí. Posol b. S. J. č. 1, 2, 6—9. Podstata socialnej demokracie. Tamže č. 11.

Budisavlevič Milan. Kristus sa narodil. Prel. V. Mičátek. N. Nov. č. 151.

Budiščev A. N. Túha života. Prel. Š. Slov. Pohľ. 316—320.

Buchta Jozef. Svätý Anton Páduanský a chlieb chudobných v. Čítanie.

Bujna Martin. *Eben-Ezer.* Kázne, modlitby, svätopiesne, reči, rečňovanky atď. pri príležitosti kladenia uhelného kameňa a posviacke ev. škôl v Pukanci. V smysle ustanovenia cirkve vydal. Nákladom vlastným. Tlačou Karla Salvu v Ružomberku; v. 8° str. 88. — „Aj vstupujeme do Jeruzaléma." Ku dňům svatého postu. Stráž na S. č. 3. Claudia Procula. Tamže č. 3. Štyridsaťosem millionov jednostotridsať tisíc tristo jedno. Obraz zo života. Tamže č. 5. — Potreba a dôležitosť cirkevnej, konfessionálnej školy. Tranovský 68—73.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Ľudové obyčaje z Dolného Hričova.

(Trenčianska stolica.)

Sbiera: *Ján Krasňánsky.*

Chodenie po slanine. V deň sv. Blažeja (3. febr.) chodí mendík s 3 spoločníkami, sebe rovnými (asi 14—16-roční šuhaji) *po slanine* pre rechtora. Majú k tomu zvláštny ražeň, asi $1^1/_2$ metra dlhý, z kovaného železa. Ražeň má na spodku kľuku a rukoviatko, čo vyzerá asi tak, ako kľuka na brúse.

Prijdúc do domu, zapichnú ražeň v prostred izby do hrady. Každý chytí ho pravou rukou a, skáčuc do kola, spievajú:

Ingredere, ingredere,
Máte kočky na slanine,
Iďte si ich zohnať
A nám kus odrezať.
Jak nám málo odrežete,
Hlboko sa porežete —
Budete banovať.

A tá kapsa ubohá,
Všetko bere, čo Boh dá,
I slaninu i rebrá
I tie babské ohreblá.
Za slaninu Boh zaplac
A za rebrá ešte viac.

Zvláštnejší zástoj má zpomedzi nich mendík, ktorý pri piesni musí sa hlasite smiať. Po odspievanej piesni gazdiná napichne na ražeň kus slaniny a chlapci, ďakujúc, idú ďalej.

Obyčaj táto je veľmi stará, a v tom má vysvetlenie, že sv. Blažej je patronom proti boleniu hrdla; veriaci teda dávajú rechtorovi slaniny, aby si pomastil hrdlo, jak by ho priam malo boleť v roku.

Podobná obyčaj panuje i v Horovciach (Trenčianska stolica). Tu mládenci na ostatné fašiangy chodia s muzikou po dedine z domu do domu. Jeden nosí drevený ražeň a, prijdúc ku domu, spievajú:

Pod šable i pod obušky,
Všetko my bereme, aj plané hrušky.
Hen tam nám nedali, tuto nám dajú —
Komára zabili, slaninu majú.

Po speve, jak je v tom dome dievča, to v tanci vykrútia a idú ďalej.

Z nárečia dedinky Horovce (na Považí, blízko Púchova).

Horovčan: Poj ma priviazt (previezť).

Prievozník: A kde ideš?
Horovčan: Do Ladiac (Ladce).
Prievozník: A čo mi dáš?
Horovčan: Dám ci čiapku sliviak.

Z národných piesní.

Išlo dievča na jahody,
malo šaty novej mody.

Prievozníček sa ho pyta:
„Kde ty ideš, Pavulina?“

Išla by som na jahody:
Jako prejdem cez ty vody?

Nemam peniaz prievoz platic,
musim sa ja domov vratic.

„Bar ty nemaš prievoz platic,
nemusiš sa domov vratic.

Sadni si ty do čunečka,
budeš moja frajerečka.“

Do čunečka sebe sadla,
o svem milem vypravala.

Ja mam na vojne mileho,
nepotrebujem ineho.

(Pastina-Závada, Trenčianska stolica; zapísal J. Krasňánsky.)

V horném konci bývám, v dolném frajera mám,
Na prostred dzedziny pre vodu chodzívam.

Nejdem já pre vodu, že bych hu já pila,
Lež idem pre vodu, abych ho vidzela.

Už mi tak nebude, jako mi bývalo,
Ze šeckých trech okén slníčko svícilo.

Z jedného slníčko, z druhého mesáček,
A z teho trecého švárný šubajíček.

Tesari, tesari, stavajte lešení,
A pod tým lešením moje potešení.

(Z Grínavy, v Prešporskej stolici, zapísal L. B.)

Literatúra a umenie.

А. Будиловичъ: ОБЪ ОСНОВНЫХЪ ВОЗЗРѢНІЯХЪ А. И. ДОБРЯНСКАГО. С.-Петербургъ. 1901. Str. 8° 17.

A. I. Dobriansky, umrevší 19. marca 1901, bol nám Slovákom veľmi blízky. I v Bańskej Štiavnici, i v Budíne žil s našimi najlepšími mužmi a vlíval na duchovný život slovenský; manželku mal Slovenku, a slovenský životopisec Dobrianskeho (Sokol 1862, str. 181) zaznačil, že „každé dieťa jeho zná rusky i slovensky dokonále."

A. Budilovič, do roku 1892 professor varšavskej, potom rektor jurievskej university a od lanského roku člen rady ministerstva vyučby v Petrohrade, je od každého iného povolanejší oceniť značenie Dobrianskeho v Slovanstve. S jednej strany svojimi vedeckými i publicistickými trudami dokázal, že prináleží v Rusku k najlepším znateľom rakúsko-uhorských Slovanov, s druhej ako zať Adolfa Ivanoviča, Budilovič žil s ním vyše 25 rokov v rodinných a priateľských potykoch. I ukazuje nám v tejto svojej neveľkej práci, prečítanej vlani vo valnom shromaždení Slovanského spolku v Petrohrade, čo robil Dobriansky za svoj ruský národ (v Uhorsku i v Haliči) na cirkevnom poli i v politike. Predstavovaná postava vystupuje z užšieho rámca rakúsko-uhorských pomerov slovanských a vidíme všeslovanského dejateľa.

V slovanskej otázke všetky zásady i skutky Dobrianskeho išly smerom centripetálnym. „Vôbec — hovorí Budilovič — stál podľa základných názorov veľmi blízko k našim (ruským) slavianofilom, o veľa bližšie, než ku Kollárovi, Palackému, Strossmayerovi a iným koryfeom slavianofilstva západného. Len Štúr v svojom traktáte: „Славянство и міръ будущаго" je na západe veľmi blízky k názorom Dobrianskeho... Pritom všetkom bol by omyl uznávať Dobrianskeho jedným zo západných výstrelkov ruského slavianofilstva. Naopak, možno povedať, že jeho názory utvorily sa celkom samobytne a majú korene nie v spisoch Kirijevského alebo Chomiakova, ale v duchovných pomeroch a kultúrnych väzkoch vtedajšej Uhorskej Rusi a vôbec Uhorska. V prvej polovici XIX. stoletia Rus táto ešte ďaleko nebola národne tak oslabená, ako je teraz. Najmä v ruskom duchovenstve Zakarpatia držal sa v tie časy tuhý národný duch a vernosť závetom cyrillo-metodejskej cirkve, napriek formálnemu podrobeniu Rímu od doby zavedenia unie. Preto i mohli sa zjaviť v tie časy medzi Uhro-Rusmi takí vzdelaní patrioti, ako boli na pr. Lodij, Baludiansky, Venelin, stavší sa dosť široko známymi i v Rusku tej doby. Ešte pozoruhodnejšie bolo vtedy národné dviženie medzi Slovákmi, ako svedčia mená: Hollý, Kollár, Šafárik, a taktiež medzi uhorskými Srbo-Horvatmi, z ktorých vyznačili sa najmä Mušický, Rajačič a k nim náležajúci biskup Strossmayer. Dobriansky, ako syn uhro-ruského sviaščennika, vyrastený na Spiši, na etnografickej hranici plemien ruského, poľského a slovenského, a študovavší stredné školy (Levoča, Rožňava, Miškovec), práva (Košice) a filosofiu (Jáger), potom ešte bańskú akademiu (Štiavnica) na takých miestach, kde

medzi žiactvom i učiteľmi ľudia ruskí stýkali sa okrem Maďarov ešte so Slovákmi a Srbmi, mal možnosť osvojiť si elementy slavismu, aké prechovávaly sa v cyrillo-metodejskej (hoc i uniatskej) cirkvi a v takzvanom znovuzrodení Slovanov, vyzvanom vojnami Napoleona a víťazným pochodom na západ ruských vojsk Alexandra I. K tomu prišlo potom cestovanie do Čiech, obznámenie sa tam s Hankom a inými dejateľmi českého znovuzrodenia, a zase zblíženie s mnohými ruskými baňskými inžiermi v štiavnickej akademii, pozdejšie s officiermi Rüdigerovho sboru, pri ktorom Dobriansky bol za celý čas uhorského pochodu rakúskym komisárom. S druhej strany ešte i fanatický šovinism Maďarov, Kossuthovej stránky, neostal bez vlivu na upevnenie rusko-slovanského smeru a citu v Dobrianskom"... Tu chybuje len jedno meno — Ján Kollár! Prof. Budilovič i o niečo ďalej dokladá: „Vôbec, treba povedať, osobnosť Dobrianskeho predstavuje sa tak bohate obdarenou, zároveň samobytnou, celou, akoby z jedného kusa vykresanou, že oproti nemu celkom nemiestnou zdá sa byť otázka: koho vlastne on napodobňoval a pod čím vlivom sa utvoril?" V rečenom slovenskom životopise, ktorého všetky dáta sú od samého Adolfa Ivanoviča, možno čítať, že v Štiavnici, za času svojich štúdií na baňskej akademii, osvojil si „*štyri hlavné nárečia slovanské* dokonále". To predsa mal z Kollára. Kollár predpisoval Slovanom znať štyri hlavné nárečia ich jazyka. U západných i južných Slovanov vtedy Kollár bol hlavným žriedlom národného upovedomenia. V tridsiatych rokoch v Rusku už rozvíjal sa Chomiakov; ale — ako vieme menovite z listov Šafárika, písavaných Kollárovi (Časopis Českého Musea 1873—1875) — najmä austrijskí Slovania nemali s Ruskom až do Pogodina temer nijakého spojenia. Sám Kollár až od Sreznievskeho zvedel o básňach Chomiakova; Sreznievsky v rokoch 1841—1842 v rukopise rozširoval tu *Orla*. Naumovič, ako haličský Rus, stál ďalej od krážov Kollárových, nežli Dobriansky, a predsa *Slávy dcera* bola jeho slovanskou školou; už šedivý ako jabloň vedel ešte nazpamäť všetky hlavnejšie sonety Kollárove, ktoré bol sa naučil v svojej prvej mladosti. Keď počul som hovoriť o tom Naumoviča (pri jednej spoločnej ceste železnicou), nazdával som sa, že to niekto z tých Slovákov, ktorí v 30. a 40-tych rokoch XIX. storočia vedeli tak nazpamäť *Slávy dceru*.

„Náhľady jeho (Dobrianskeho) — napísal ešte A. S. Budilovič — boly pravda veľmi blízke názorom Chomiakova a Štúra, ale rozvily sa ony samobytne. Dotyčne Štúra možno vysloviť i domnienku, že v jednom-druhom podliehal vlivu Dobrianskeho, ako aj iní slovenskí priatelia posledného (Hurban, Kuzmány, Francisci atď.), ale nie naopak." Dovolím si i tu poznámku. Štúr, i starší od Dobrianskeho, umrel už v januári 1856. Do tých čias Dobriansky literárne ani neúčinkoval, a iného spojenia medzi ním a Štúrom nebolo, ani priameho ani nepriameho. Vlivu Dobrianskeho na Štúra teda nemožno predpokladať. Naopak, Dobriansky v 40-tych rokoch nemohol neznať Štúrových *Slovenských Národňích Novín* a *Orla Tatránskeho*. („Славянство и міръ будущаго" Štúr písal v rokoch 1852—3 a z nemeckého rukopisu preložené vyšlo v Moskve 1867.) I Kuzmány už

v 30-tych rokoch, keď Dobriansky ešte len ako študent učil sa v Štiavnici, bol hotovým Slovanom a v svojej *Hronke* (1838, III, 3, str. 242) zaujímal sa za ruský jazyk ako všeslovanský. (Vidz o tom i dielo prof. Budiloviča: Общеславянскій языкъ, II, str. 338) Vliv Dobrianskeho na Slovákov značný bol na počiatku 60-tych rokov, v dobe, kde jasné a pevné principy boly veľmi potrebné, lebo Maďari sľubovali všetko možné, mýlili ľudí.

Bez vlivu expansívneho, sdielneho, missionárskeho — ako zovie ho Budilovič — Adolfa Ivanoviča nebol náš dr. Andrej Radlinský. Žili spolu už v Baňskej Štiavnici do roku 1849, v Budíne od 1851: a roku 1852 v tom istom Budíne, Slovákom sympatickými literami Martina Bagóva, Radlinský začal vydávať svoje „Собраніе русскихъ проповѣдей“ (Sbierku ruských kázní). Pomýšľal i na cirkevno-literárny časopis v ruskom jazyku pre austrijských Slovanov a k Собр. р. проповѣдей chcel pridať srovnávaciu grammatiku slovanských jazykov („сравнительную Грамматику по формамъ всѣхъ славянскихъ нарѣчій“) a slovník („всеобщій Словарь, содержащій въ себѣ изъясненіе русскихъ словъ, отчасти или совсѣмъ неизвѣстныхъ въ иныхъ славянскихъ нарѣчіяхъ“). Rozumie sa, ruské kázne bol by prijímal do sbierky len také, ktoré „obsahujú učenie spoločné obom cirkvám, východnej i západnej.“ (Radlinský bol kat. farárom.) Ruské kázne mały byť i chrestomatiou pre tých, ktorí chceli sa učiť po rusky. „Ako Slovák — hovoril Radlinský v predmluve Проповѣдей — verný svojmu rodu, zdokonálil som sa v nárečí slovenskom, a jako pravý Slovan obznámil som sa so všetkými slovanskými nárečiami, najmä s ruským jazykom, v ktorom zbadal som všetku slovanskú pôvodnosť, akurátnosť, určitosť, jadrnosť a plnozvučnosť ako v samých slovách, tak vo formách i slohu... A preto môžem odôvodneno povedať, že, jestli treba Slovanom približovať sa k jednote literárnej, tá jednota možná je len pri súhlasnej snahe Slovanov k tomuto žriedlu slovanskej literatúry. (Predmluva Проповѣдей, str. XI.) *Šk.*

Tolstoj o módnej literatúre. K ruskému prekladu románu W. Polenza „Bütnerbauer“ gróf N. L. Tolstoj napísal predmluvu, v ktorej medziiným vraví:

„V naše časy tuposť vzdelanej massy došla už tak ďaleko, že všetci ozajstní veľkí myslitelia, poeti, prosaikovia, ako starší tak i XIX. stoletia, pokladaní sú za zaostalých, nevyhovujúcich už vysokým a zjemneným požiadavkám nových ľudí; na všetko toto hľadia alebo s opovržením, alebo so shovievavým úsmevom. Za posledné slovo filosofie v naše časy uznáva sa nemravná, hrubá, nadutá, nesúvislá táranina Nietzscheho; bezsmyselné, umelé nakopenie slov, spojené rozmerom a rýmom, rôznych dekadentských veršov pokladá sa za poesiu vyššieho druhu; vo všetkých divadlách dávajú kusy, smyslu ktorých nezná nikto, ani sám pôvodca, a v miliónoch exemplárov tlačia a rozširujú sa, pod menom umeleckých diel, romány, nemajúce ani obsahu ani umelectva.“ — Na druhý mesiac podáme predmluvu Tolstého v celosti.

Oprava. V **Odvete p. A. Kmeťa** na str. 131, od spodku v 9. riadku má *stáť nie* »prinajmenej 400-ročný vek,« ale: *prinajmenej vraj 4000-ročný vek.*

Rok 1902. Sošit 5.

Slovenské Pohľady.

Z básní Schillerových.

Dievča z cudziny.

Pastierom biednym na údolí
sa každej jari zjavila,
len škovránky čo zpískly v poli,
dievčina divná, spanilá.

Sa nezrodila v údolí tom,
nik neznal, zkadiaľ prišla ta;
no len sa rozlúčila s citom,
jej stopa bola zaviata.

Jej blízosť blažila už holá,
srdc ihneď puknul zátvor, brost;
však istý dôstoj, vyššia vôľa
zabraňovaly dôvernosť.

Priniesla kvetín s plodinami,
časť vyspelej to úrody
iného slnka pod lúčami,
s nív šťastlivejšej prírody;

a všetkým nadelila, v líci
vďak, ovocia tým, kvieťat tým;
tak mladík jak kmeť o palici
šiel domov s plným náručím.

Sú vítanými hosťmi všetcia;
no ľúby pár keď stačil vpred,
z viazaniek tomu hlavnú predsa
i najkrajší dopriala kvet.

Túžba.

Ach, z údolia tohto, ktoré
hmla tak chladí, dusí dym,
kebych našiel východ hore,
ó, jak bol bych šťastlivým!
Hľa, hen vŕškov reťaz celá,
večne mladých, zelených!
Nech perute mám, nech kriela,
na tie grúne tiahol bych.

Harmónij hru čujem, tóny
mieru nebies, zášumy,
a vetierky ľahké z vôní
balsam prinášajú mi.
Zlatý vidím plod, jak žiari
z temna listia, kyne zas;
a ten kvet, čo tam sa zdarí,
nepokvári zimy mráz.

Ó, jak krásne byť tam môže,
kde ten večný slnka svit,
a vzduch na tých výšach, Bože!
jak hruď musí občerstviť!
No mne prieči divá rieka,
hučiac čo sa valí v diaľ;
prúd jej rastie a sa vzteká,
až dych vo mne pozastal.

Čln zriem ňou sa húpať čulo,
lež, ach! prievozníka niet.
Friško doň! bez bázne! vzdulo
nadchnutie mu plachty v let.
Musíš vieru mať, odvahu,
Bôh tiež nenie darmodaj;
iba čudo prez nesnahu
môž' ťa previesť v čudies kraj.

Delba zeme.

»Ta vemte svet!« tak Zevs, blesk nad temenom,
privolal ľuďom, »váš je, zaberte —
Vám dávam dedictvom ho, večným venom;
no po bratsky sa podeľte.«

Tu, čo má údy, mladé-staré, činne
sa rozprtelo: opatriť sa, vraj.

Lán zbožia rúbe roľník na doline;
čo šľachtic, loviť pošiel v háj.

Do komôr prace kupec, čo sa vmesti,
kým opát voli viníc zlatý mok;
kráľ zatvoriť dal mosty priam i cesty
a riekol: môj je desiatok.

Len potom, jak už delba prevedená,
dociepkal poet; prišiel z ďaleka.
Ach, ani zbla už — všetko má znak mena,
za gazdu ktorho človeka.

‚Beda mne! Nuž ja mám byť zabudnutý
len, najvernejší tvoj syn? óvi-ov...!'
ponosne skríkol nebies ku klenutí,
i sklesol pred trón Jovišov.

»Keď v kraji snov si hlivel,« povyčital
mu boh, »nuž nerepc, nesliň do neba.
Kdes' bol, keď delili svet? lelky chytal?«
‚Som bol', tak poet, ‚u teba.

Jak motýľ visel môj zrak na tvári ti,
sluch hudbou sfér sa nadájal sťa žleb.
I odpusť duchu, tvojím svetlom spitý
že o vozdajší prišiel chlieb!'

»Čo robiť?« rečie Zevs, — »svet už len biedy
má, dobrôt jeho nie som viacej pán.
Nu, chceš-li tu žiť v nebi so mnou: kedy
len prijdeš, najdeš dvere do korán.«

Devina žaloba.

Dubina šumí, chmár nad ňou beh,
dievča si sadlo na riečny breh;
tu svária sa vlny, rvú v premoci,
a ona vzdychá mračnej do noci,
zrak zkalený slzami smútku:

»Srdce mi zamrelo, prázdny je svet,
pre túžbu v ňom viac už ničoho niet.
Ty presvätá, pozvi si decko späť,
ja užila blaha, čo zem môž' ho dať,
som žila i ľúbila vskutku.«

Daromný sĺz tok, bár z rána po večer,
i žaloba, mŕtvych tiež nezbudí ver';

no povedz, čo zkojí i zhojí ti hruď,
keď už sladkej ľúbosti strovená chuť?
ja, nebeská, chcem žičiť ti stále.

»I dovoľ ač márnym tiecť slzám, keď chceš,
nech žaloba mŕtveho nezbudí tiež!
Sú najsladším blahom pre trúchliacu hruď,
keď už sladkej ľúbosti strovená chuť,
preds' ľúbosti bôle i žiale.«

Dityramb.

Verte mi, nikdy sa nejavia bozi
po jednom len.
Sotva že Bakchus dnu zavýskol ‚tuhaj! —',
tuliti Amor priam, smavý ten šuhaj,
vznešený Fŏbus tiež svitne sťa deň.
Ten nebešťan s jasotom vchádza, ten ztíška:
až bohmi sa naplní pozemská chyžka.

Recte, jak uhostím, pozemšťan biedny, váš
nebeský chór?
Darujte žitie mi, trváce po vek,
bozi! Čo môž' vám dať smrteľný človek?
Zdvihnite na Olymp ten váš ma hor'!
Sieň Joviša chová len radosť, tú vašu,
ó, nektarom plňte, mne podajte čašu!

Podaj mu čašu! Spevcovi nalej,
Hebe, aj zas.
Skrop mu zrak rosou, ho zemských zbav čmudov,
Styxa ať nezrie, tých ošklivých prúdov,
nechže si našincom predíde raz.
I perli sa božský zdroj, zurká tak krásne,
hruď naberá pokoja, oko však jasnie.

Bohovia Grécka.

Keď ste ešte svet vy spravovaly,
na voditku nežnom radosti
šťastné pokolenia sprevádzaly,
bájo-ríše krásne bytnosti!
keď váš obrad ešte žiaril plamy,
ach, jak ináč bolo to tu! hľa,
tvoje ešte keď venčili chrámy,
Venus Amatusia!

Básnictva keď rúška, staby vlna,
ovíňala pravdu rozmilo —:
tvorstvom v ten čas tiekla žitia plň, a
i čo nemá citu, cítilo.
Môcť ju zobjať, na prírody čelo
s láskou vtiskol človek šľachty znak,
i kam oko zasvätené zrelo,
všade našlo boha šľak.

Kde len ohňo-guľa krúti sa ti
dľa mudrcov dnešných: vtedy voz,
áno, povoz svoj poháňal zlatý
pri velebe tichej Helios.
Oreádky obývaly vršky
tie, v tej breze dych Dryádin čuť
bolo, z vedier Nájad s šumom príšky
šústal riek strieborný prúd.

Vavrín ten vzpial o pomoc vňať, dcéra
Tantala hen v skale krahla raz,
žiaľ Syringy v onom šáši zmiera,
Filomely bôľ tam v háji zas.
Demetrine slzy toť v tej riave,
za Persefonou čo vyliala,
Cyterea s toho grúňa práve
za milým, ach, márne volala.

K rodu Deukalionovmu vtedy
ešte znali nebešťani zajsť;
dcéru Pyrrhy by skôr zvábil, bledý
syn Latonin pristal ovce pásť.
Medzi ľuďmi, bohmi i herojmi
spletal Amor svãzok trvalý,
hold svoj ľudia s bohmi i herojmi
v Amatunte skladali.

Pokľakajúc Grácij ku oltárom,
na modlitbách dlela kňažka tam,
po Kypride tichým prahla žiarom,
vernosť prisahala Charitkám.
Svätá hrdosť, veliet môcť i hore,
učila ju bohorovný stav
i vnád svojich pás mať na pozore:
až i hromovládca vzdal sa práv.

Nebeský a večný bol to oheň,
v Pindara čo hymnách vzletných tlel,
stekal v Ariona varito hen,
Fidiasa dlátom kamenel.

Lepšie duše, tvary krásou zdravšie
hlásily sa vyššim pôvodom.
Bozi, z neba sostúpivši, zavše
tu sa znova našli v ňom.

Cennejším bol z javnej boha ruky,
drahším každý podar prírody;
pod Iridy klenbou vzkvitly puky,
klasy zrely krajšej úrody.
Nádhernejšie vzchádzala i zora
v Aurorinom plášti, vesele
ozývaly polia, bralo, hora
hru Panovej píštele.

Prísnu vážnosť, odriekanie strastné
zaprel vašej služby jas i dym;
keď sú srdcia — nechže bijú šťastne,
bo šťastlivý bol vám príbuzným.
Vtedy bolo jedno svätým: krása;
bôh sa nezahanbil za radosť,
kde Kamoena cudná bavila sa,
Grácia kde tobôž hosť.

Každý chrám váš čnel jak palác smavý,
vám k cti závod rekov lomozi
o slávnostiach na Istme, i k slávy
cieľu rachotily povozy.
Pekné tance, umne prepletané
otáčaly oltár v dôvere;
slávo-vence zdobily vám skrane,
koruny vám vonné kadere.

Evoi! tyrsom zvíjajúcich krik a
záprah pardalov vše ohlášal
radostný vjazd boha rozkošníka.
Pred ním Faun, Satyr sa potácal;
kol šialených Mänád skákal, húkal
húf, tak chváliac révy nápoj: no
gazdík, buco brnavý, len núkal,
nalievať dal prehojno.

Vtedy k mrúceho nepristal loži
kostlivec príšerný — strach i hnus.
S dušou s pier bozk uletel boži,
fakľu tíško spustil Genius.
V samom Orku prísnu súdu váhu
držal vnuk smrteľnej, žalospev
Orfeov tam u hrozného prahu
i Erinnýj skrotil hnev.

Radovánky svoje našiel svetlý
stín zas v elysejských zahradách,
láska s láskou opätne sa stretly;
vozka natrafil svoj na poťah,
Linov nástroj stará nadchne túha,
v lone Alkestinom sní Admet,
Orest pozná znovu svojho druha,
svoje šípy Filoktet.

Vyššia mzda tam pripínala kriela
konajúcim trudnú ctnosti púť,
veľkých skutkov slávni činitelia
k blaženým sa stihli vyšvihnúť.
Pred tým, mŕtvych čo požiadal späť, i
bohov sbor sa sklonil meravý;
plavcu morom Bližencov zrak svieti
s olympickej výšavy.

Krásny svet, kam si sa del? Ó, vesny
prírodnej ty dobo, vráť sa, vráť!
Ach, v čarovnom už len kraji piesni
tvoj krok bájočný čo pobadať.
Vymrel vidiek, oku nezakmitá
žiadne božstvo z jeho rias; ach, ten
obraz kedys' kypiaceho žitia
vybľadol na pustý tieň.

Všetek onen zkvet omarel, spŕchol
vetry, sever čo rozpútal v let;
jeden aby zaujal bláh vrchol,
musel v rumy skydnúť bohov svet.
Smutno pátram hviezdnom po blankyte —
tvoj, Selene, s šípom zmizol luk;
zakričím v les či vo vlnobitie —
ach, ozvenou prázdny huk!

Slastí necítiac, ichž skytá, vnád i
krás si nevedomá do cela,
nechápajúc ducha, čo ju riadi,
netešiac sa z môjho veselia,
bez úcty i k majstru svojmu, v chabom
jarme, kyvadla jak úloha,
zákonu len tiaže slúži rabom —
príroda, toť, bezbohá.

By sa zajtra znovu obrodila,
dneská vlastný vyrýva si hrob.
I kol večitého motovila
zvíja, odvíja sa pasmo dôb.

Mĺčky bozi pošli domov, s vlahou
v očiach, v poesie nebesá,
zvyšni svetu, čo, zletilý, váhou
vlastnou udržuje sa.

Domov pošli, hej, a všetko krásne,
slávne s nimi tiahlo poslušne:
všetky farby, tóny žitia jasné;
zbudlo nám len slovo bezdušné.
Z časov vĺn vyrvaní do bezpeky,
na Pinde si sídlia v jasnote:
v piesni čo má žiť na večné veky,
musí zomrieť v živote.

Hviezdoslav.

Ján Zápoľa.

Nákres dejepisný. Podáva *Julius Botto.*

(Dokončenie.)

III.

O panovaní Vladislava tvrdí i Palacký, že bolo škodlivé, no panovanie jeho syna bolo zrovna záhubné, bo „beda krajine, v ktorej dieťa panuje".

O kráľovi Ludvikovi známe je to staré porekadlo, že u neho všetko bolo predčasné: pred časom sa narodil, pred časom hovoril, pred časom začal kraľovať, pred časom narástol, pred časom sa oženil, pred časom mu brada narástla, pred časom ošedivel a pred časom, len dvadsaťročný, zahynul.

Umierajúci otec sveril tohto svojho desaťročného syna opatere a tútorstvu Tomáša Bakača, Jána Bornemiszu a Jura, grófa brandenburského, ktorí mali spravovať Uhorsko pod dozorstvom cisára nemeckého a kráľa poľského. V smysle 2. čl. z. z roku 1485 tútorstvo nad neplnoletým kráľom náležalo palatínovi, Jurovi Perínovi. Ale vynesené zákony nezachovávaly sa v Uhorsku už ani vtedy, a práve preto súrila strana Zápoľova, aby bol gubernátor volený, ktorý by tak, ako niekedy Ján Huňad, plnou mocou spravoval krajinu. Za takého správcu vyznačila už popredku Jána Zápoľu.

Medzi stranou Zápoľovou, ktorá žiadala, aby ju za národnú považovali, a medzi stranou dvoru povstal tedy ostrý spor. Na čele strany dvornej stál Ján Bornemisza, muž šľachetný, spravedlivý, snáď jediný, ktorý z uhorských mužov tohto veku úctu zaslúhuje.

Že v takýchto okolnostiach v Uhorsku úplná anarchia panovala, je niečo prirodzeného. No smutné je, že vo víre kalných náruživostí na čelo živlov smer dávajúcich postavili sa ľudia, ako Ján Zápoľa a jeho povlekonosič Štefan Verbőcy, ľudia sebeckí, tedy chatrnej

mravnej ceny, ktorí mali dosť smelosti odstraňovať a znemožňovať čestných ľudí.

Verbőcy vo svojom Tripartitume veľmi nadšene velebil a opísal podstatu pravdy, práva a spravedlnosti, podpierajúc svoje výpovede i výpoveďami cirkevných otcov a rímskych právnikov. Nie menej úchvatnými sú i výpovede kráľa Vladislava, obsažené v predslove, ktorým Tripartitum potvrdil. Kráľ Vladislav hovorí medziiným: „Stvoriteľ sveta chcel, aby zákonami a zbraňou ozdobení panovníci zahnali nepriateľa ďaleko od hraníc vlasti, občanov zákonami doma pri ich zamestnaniach chránili, najvyšších s najnižšími, bohatých s chudobnými, mocných so slabými rovnakým právom žiť donútili."

Ale aký rozdiel bol medzi týmito platonickými vývodami a medzi skutočnosťou, to dokazuje priklincovanie stavu sedliackeho k hrude a jeho bezprávné otrocké položenie. A pôvodcom tohoto mnohého zlého bol v nie malej miere i sám kodifikátor Verbőcy.

Verbőcyho kriticky rozberať, pokarhať ho, vytýkať mu nevedomosť, nesrovnalosti a nespravedlivosť považovali mnohí dejepisci maďarskí, zvlášte zemania, za sacrilegium. Menovite Szalay sype chváloreči na Verbőcyho. Keď roku 1763 kustos viedeňskej cisárskej bibliotéky Adam Kollár s porozumením dvoru vydal svoje dielo o patronátskom práve kráľov uhorských a v ňom pripomenul, že Verbőcy v mnohom dopustil sa slabosti, prezradil nevedomosti a dielo svoje zaplavil predsudkami svojej doby, vyhlásili páni a zemania na sneme shromaždení Kollára za neošemetného osočovateľa a natoľko doviedli vec, že kráľovna Mária Terezia knihu Kollárovu konfiškovať naložila, ačpráve s jej vedomím a inštrukciou bola písaná. Ovšem potrebovala k vojnám povýšenie válečnej kontribúcie a tak musela utíšiť niečím uhorských snemovníkov, ktorí sadli jej na lep, daň povýšili, platenú nie z ich vrecák, ale z mozoľov úbohého, týraného ľudu, bo veď už vtedy bolo heslom: „vitam et sanguinem, sed avenem non".

V Kollárovej knihe i iné trpké pravdy pobúrily zemanov: „bohatí nechcú znášať tiarch dane a pod lichou zámienkou starých výsad nútia úbohého poddaného, ktorý okrem svojho biedneho tela a života nič nemá, k plateniu mnohých daní. Toto je príčinou, že nezemania hockde inde radšej bývajú, ako v svojej vlasti, lebo ktože by tam vďačne býval, kde tiarch neznáša každý rovnako, kde výhody a výsady privlastňujú si a uchvacujú bohatí."

Vzdor zákonom z rokov 1547, 1556, 1608 a 1715, poddanstvu ulevujúcim, ešte i roku 1763 trvala tá osudná „mera et perpetua rusticitas", bo veď najväčšia čiastka zemanov nezákonitým nútením, násilím, podvodnými skokami, ba niektoré stolice i verejným odporom znemožnily sedliakom právo slobodného sťahovania.

O Verbőcym bol uhorský krajinský snem roku 1526 inej mienky, ako zemania roku 1763; uzavrel totiž, že Verbőcy a jeho tesť Michal Zob sú nevernými vlastizradcami; majú tedy byť vyhnanstvom trestaní a ich majetky pre ärar konfiškované. Uzavretie snemu o nich znieje nasledovne: „Quibus literae aliquae sub sigillo Stephani Verbőcy titulo palatinali sunt emanatae, ex quo idem ipse Verbőcy

contra authoritatem suae Majestatis ac antiquam libertatem et consuetudinem regni, per apertam factionem, in ipso conventu Hatvaniensi, contra mandatum regiae Majestatis celebrata se in palatinum erexerat, et ex eo praetextu, aliis etiam demeritis suis ita exigentibus, sit nota infidelitatis, jure mediante, juxta contenta decreti condemnatus."

Verbőcy bol veľmi horlivým a oddaným prívržencom a pobočníkom Zápoľovým a hral pri ňom zástoj veľmi významný, preto treba pripomenúť i okolnosti života tohto muža.

Narodil sa roku 1475 v Székelyfalve v Sedmohradsku; dľa Szalayho nevolal sa pôvodne Verbőcy, ale Klepec (Kelepeci); meno Verbőcy prijal už len roku 1518. Ale či Klepec, či Vrbovec, súdiac dľa mena, bol slovanského pôvodu, na čo poukazuje i jeho pokrevnosť so slovanskými Zápoľovci.

Doma pečlive vychovaný, študoval na budínskych a viedeňských vysokých školách. Pozdejšie stal sa protonotárom pri najvyššom súde a obznámiac sa s uhorským zvykovým právom, bol od kráľa Vladislava poverený, aby dosavádne právne zvyky, súdne a administratívne sriadenie, staré uzavretia snemov, dekréty a iné nariadenia kráľov, artikule, konštitúcie, rozsudky, na základe obyčajov vynesené, všeobecnú platnosť požívajúce uzavretia snemov posbieral a usporiadal.

Na tomto diele pracoval Verbőcy na zámku dobronivskom (vidz Bánik: Sl. kr. mesto Zvolen) za viac rokov; a keď jeho prácu i iní uhorskí právnici prečítali, porovnali, odobrili, predložil ju kráľovi, ktorý potvrdil ju zvláštnym nariadením a s privolením stavov predpísal za všeobecnú platnosť požívajúci zákon.

Na zámok dobronivský, ktorý (vidz Jána Slávika Dejiny cirkve dobronivskej, str. 21) roku 1486 vdova Matejova Beatrix dala do zálohu Frangepanovi, Verbőcy dostal sa pravdepodobne z naloženia kráľa Vladislava, aby sa na tomto tichom mieste prácam kodifikačným pokojne venovať mohol. Pozdejšie, keď sa mu diplomatická missia v Ríme strany vymoženia pomoci proti Turkom u pápeža Lva X. vydarila, dostal roku 1520 od kráľa Ludvika Dobronivú, Vígľaš a Slovenskú Lupču do daru. Tak stal sa i on pánom majetnejším.

Medzitým i v Uhorsku i v Čechách bolo so dňa na deň horšie: prälati a magnáti s jednej strany, nižšia šlachta s druhej strany viedli medzi sebou o moc a nadvládu tuhý spor. Strana, ktorá chcela, aby ju národnou menovali a ktorá sa za takú považovala, podvracala moc kráľovskú vždy viac a viac, a to k vôli budúcemu kráľovi, nedočkavému Zápoľovi. Krem poctivého Jána Bornemiszu nebolo v Uhrách medzi zemianstvom človeka, ktorý by morovou nákazou sebectva nebol býval zašpinený; veliki i malí obohacovali sa dôchodkami koruny bez studu a bázne, a kráľ-dieťa nemal ani čím by sa živil. Bujnosť a bezohľadnosť Zápoľova siahala tak ďaleko, že roku 1518 prišiel na snem michalský do Budína s 2000 vojakmi, tiahnuc s nimi k dvoru kráľovskému, a keď ho do kráľovského zámku pustiť nechceli, dal bránu násilím vyraziť. V zmätku, ktorý z toho povstal, zachránil kráľa Bornemisza, ukryjúc ho až v tretej izbe.

Keď Zápoľa videl, že nemožno ďalej násilie páchať, ustúpil, a keď na druhý deň hradný most pred ním vytiahli, vyhováral sa, že nerobil to so zlým úmyslom, ale len aby kráľovi lepšie poslúžil, a odišiel z Budína s tou vyhrážkou, že nepríde do Budína, kým tam Bornemisza bude veliteľom. Skutok tento dal podnet ešte k väčším rozmiciam a nesvárom, ktoré len kráľ poľský Žigmund utíšil dočasne. Kráľ poľský, švagor Zápoľov, neprestával tohto k poslušnosti napomínať a tak po viacerých poradách snemu bolo uzavreté, aby krajinu spravovala ríšska rada, v ktorej zasedali štyria prálati, štyria magnáti a šestnásti zemania, z väčšej čiastky prívrženci Zápoľovi. Táto rada mala menom kráľa spravovať Uhorsko za jeden rok; v Uhorsku síce bolo množstvo dobrých zákonov, ale, bohužiaľ, nik ich nezachovával. V ríšskej rade zasedali z prálátov Bakač, Gregor Frangepan, Jur Szatmári a Fraňo Várdai; z magnátov: palatín Imro Perín, Lavrinc z Iloku, Ján Zápoľa a Štefan Bátori; nižšie, v tejto rade zastúpené zemianstvo, nemalo ani jednoho zvláštnejšieho muža; roku 1519 magnáti vyhodili z rady i týchto zemanov.

Príznaky opravdovej anarchie a skutočného odboja objavily sa v Uhorsku len za týmto; v septembri roku 1518 na sneme báčskom, na ktorom Zápoľova strana prevahu mala, bolo uzavrené, aby zámky a dôchodky kráľovské spravovaly isté osoby a aby z dôchodkov týchto kryté boly potreby kráľovského dvoru a krajiny. Bola to Bornemiszovi robená nástraha tým cieľom, aby niektoré dôležité zámky vydal, čoho on ale neurobil, odvolávajúc sa ako na svedka na českého kancellára Šternberga, v ktorého prítomnosti kráľ Vladislav oddal mu tie zámky pod tou výminkou, že vydá ich len plnoletému Ludvikovi. Toto zdráhanie považovali niektorí magnáti za zjavný odboj, a keď kráľ zastával Bornemiszu, pohrozil mu Bakač, že ho Uhria vyženú a iného kráľa si vyvolia. Avšak, spamätajúc sa, opravil sa hneď, vraviac, že bude správca volený. O niekoľko dní zase dorážali magnáti na Bornemiszu, a keď neprivoľoval, vytasili na neho meče, tak že mu život len Bakač zachránil.

Úmluvy viedeňské z roku 1515 zavŕšil za nemeckého cisára vyvolený Karol V. tým, že sám vyzval Ferdinanda, aby Annu za manželku už pojal, hotový súc oddať mu nielen pätoro kniežatství zemí rakúskych, ale jestli ho o to Ferdinand a Ludvik požiadajú, tieto kniežatstvá povýšiť i na kráľovstvo a Ferdinanda za kráľa rakúskeho vymenovať. Toto rozdelenie dedičných zemí rakúskych bolo pozdejšie smluvami vo Wormsi a Brüsseli určite a úplne prevedené. Ferdinand dal v Brüsseli 17. novembra 1520 plnomocenstvo, aby bol s Annou sverený, čo bolo 27. novembra v Innsbrucku v prítomnosti oboch kráľovských mladúch, Márie a Anny, kroz plnomocníkov oboch stránok vykonané. Dňa 26. mája 1521 Ferdinand prišiel už ako panovník do Lincu, kde slávená bola jeho svadba s Annou. Jeho sestru Máriu viezli do Uhorska Ludvikovi a oddali mu ju za manželku dva dni pred jeho odchodom na vojnu proti Turkom.

Súsedstvo turecké bolo Uhorsku nebezpečné i vtedy, keď mier panoval. Teraz, keď stal sa sultánom Soliman I., panovník najmo-

hutnejší a najráznejší zpomedzi všetkých tureckých vladárov, nachodilo sa Uhorsko v najväčšom nebezpečenstve. Keď Soliman zabezpečil si mier v Asii a v Afrike, venoval všetky svoje sily západu a už vo februári 1521 tiahlo mohutné vojsko čez Balkán k Dunaju, zaujať najvýznamnejšie pevnosti Šabac a Belehrad. V Uhorsku nemali o nastávajúcej pohrome ani tušenia: kráľ Ludvík vypravil síce posolstvo uhorské do Nemecka na snem wormský, žiadajúc rýchlu pomoc, a rečník posolstva, prepošt Jeronym Balbus, rečnil úchvatne o potrebe pomáhať Uhorsku, ale Nemci mali iné starosti a boli s náboženskými spormi, z reformácie Luterovej pochodivšími, tak zaujatí, že rečnenie Balbusovo proti Turkom zdalo sa im otrepaným, zastaralým, a preto ani v úmysle nemali poskytnúť pomoci. Kráľov strýk, kráľ poľský Žigmund, mal s Moskvou a s Tatármi mnoho práce a ťažké boje, a tak nemohol pomôcť svojmu bratancovi. Ferdinand sľúbil poslať 3000 peších; pápež Lev odoprel dať subsídie a Benediáni sľúbili pomoc, keď už bolo pozde.

Dňa 24. apríla bola v Budíne krajinská porada, na ktorej zúčastnili sa i velitelia Belehradu Fraňo Hédervári a Valentín Török; v Belehrade bol hlavným dôstojníkom Michal More, v Šabci Šimon z Logodu a Ondrej Torma.

Kráľ vyzval veliteľov, aby Belehrad oddali jemu, ktorý má viac prostriedkov ochrániť túto baštu Uhorska a kresťanstva, ako oni. Velitelia odpovedali mu, že to len v tom páde urobia, keď im ich dosavádne preddavky a nákladky na hrad prinavrátené budú. Ináče i v Belehrade i v Šabci jest vraj dosť ľudu, ale niet pušného prachu, potravy a platu. Porada nepovolila podpory odbojníkom, lebo odopreli pustiť kráľovskú posádku do hradu. Hédervári a Török šli na svoje majetky. Belehrad a Šabac hájili Srbi.

Koncom júna oboril sa turecký baša Piri celou silou na Šabac, v ktorom Šimon z Logadu s 500 mužmi tureckým útokom mužne vzdoroval; posádka padla do chlapa i s veliteľom; zahynulo i 700 Turkov; ssutiny hradu boly 7. júla v rukách tureckých. Soliman prišiel na druhý deň do tábora tureckého a rozkázal znovu vystaviť pevnosť.

Dňa 31. júla bol Soliman pod Belehradom; za 59 dní bránila 700 mužov silná posádka hrad udatne. Ale Michal More nebol toho hrdinského ducha, ako Šimon z Logodu: kapituloval a oddal ho Solimanovi

Niektorí súvekí dejepisci tvrdia, že Belehrad padol zradou Srbov, nie vraj pre nedostatok hrdinského ducha, ale z národného antagonismu a nenávisti proti Maďarom. Soliman odmenil sa vraj Srbom tým, že ich v Carihrade osadil, a vtedy povstalo v Carihrade srbské predmestie: Belehrad.

Je isté, že Uhorsko samo, i bez cudzej pomoci, bolo by mohlo odolať tureckej moci, keby to bolo chcelo opravdove; dokázal to príklad hrdinskej posádky šabacskej, ktorá bránila sa do ostatného muža. Ale úprimnej, dobrej vôle nebolo u vtedajších zemanov uhorských. Všetky pevnosti boly hriešne zanedbané a velitelia nevedeli si vymôcť podpory od pokladníkov krajinských. Belehrad by bol mohol byť zachránený, keby posádka na potreby a na plat zavčas

bola dostala aspoň 100 dukátov. Dane, snemami dosť štedre povoľované a na ochranu krajiny vyberané, tratily sa pri úradoch neviditeľne. Súveký rychtár mesta Levoče, Spervogel, nasledovne opisuje spôsob vyberania dane v tom čase: „Výberčí prišli do Levoče a žiadali od každých vrát po jednom dukáte dane. Rada mesta, nechcejúc dať domy popísať, spýtala sa, koľko peňazí potrebujú? Štyristo zlatých, bola odpoveď. Dostali 225 zlatých a s tými išli preč. Za dediny, ktoré do správy mesta náležaly, platilo mesto 18 zlatých. Výberčí prišli nazpäť, vraviac, že 225 zlatých je málo, lebo v Levoči jest vraj viac domov. Dali sme im ešte 170 zlatých, a s tými uspokojili sa. Títo výberčí boli zlí ľudia; všade hýrili po daromnici a naše najlepšie vína dali svojim psom strebať. Pozdejšie volali Levočanov do Budína, aby ešte viac zaplatili. Poslali sme ta Vinca Görgeiho a na cestovné útrovy dali sme mu jedného koňa a 5 zlatých, ale ani on neznal si poradiť s pánmi. Konečne zapravotili nás; vtedy istý Peter Váci šiel nás zastupovať a sudca Štefan Henzelffy — podplatený — zastavil pravotu."

Hnusnú lenivosť a netečnosť drobných zemanov prevyšovaly len zradné úklady a rozbroje magnátov. Súveký gróf hradu pražského, český pán Lev z Rožmitála, o tom, čo sa vtedy v Uhorsku robilo, píše nasledovne: „Nébrž toto jest slyšeti, žeby někdo z nich přál našemu pánu pádu, snad chtéje sám panovati; jako by teprva ten uměl, když by vešel v panování, Turkům se brániti a toho království obhajovati." Že kto bol ten „někdo", ľahko s istotou tvrdiť: Ján Zápoľa. Kráľom vyzvaný, aby sa pri Titeli spojil s palatínom Štefanom Bátorim a zachránil Belehrad, ani sa nehnul, len aby kráľ pocítil jeho moc. Vyslanci veneciánski písali svojim vysielateľom už vtedy, že by vojvoda Zápoľa nedbal, keby krajina zahynula, aby mal príležitosť pomocou Sedmohradska zaujať ju zase a seba kráľom urobiť.

Koncom novembra povolil krajinský snem v Budíne na obranu krajiny 5 millionov zlatých, z ktorej summy ale nesišlo sa len 45.747 zlatých, ktoré maly byť v krajine, v pevnom hrade chránené. Ale i o tomto uzavretí už popredku vypovedali niektorí páni tú mienku, že ostane neprevedené.

Po páde Belehradu Turci plienili Sriem a Báčku, bo okrem palatína Bátoriho nik neposlúchnul kráľa. Soliman na ten čas uspokojil sa dobytím predných dunajských pevností.

Zdalo sa, že po novom korunovaní kráľa a jeho manželky Márie 11. novembra 1521, pri ktorom i prísahu krajine obnovil a i on od stavov prísahu vernosti prijal, Uhorsku nastala nová, blaženejšia doba. I kráľovna vplývala na veci štátne, usilujúc sa povzniesť kráľovskú vážnosť svojho manžela. Mária, Ludvikovi do manželstva 13. januára roku 1522 oddaná, bola hrdá Španielka, pritom ducha bystrého a rokom staršia od svojho manžela. Za jeden čas oddali sa síce mladí manželia radovánkam života mladomanželského, ale v škole protivenství a nesnádz nadobudli si dosť skoro i zrelosti a rozhľadu. Avšak predtucha nápravy ukázala sa dosť skoro márnou, bo v Uhorsku na ten čas nebolo nič stáleho, krem vytrvanlivej snahy Zápoľovej stať sa čím skôr kráľom.

Cieľom korunovanie Márie i za kráľovnu českú a aby i pomoc od Čechov proti Turkom vykonal, vybral sa Ludvik v sprievode svojho sestrenca Jura Brandenburského, biskupa vacovského Ladislava Zalkana a grófa Jána Tarnovského do Prahy, kam 28. marca 1522 prišiel. Jeho pestún, Jur Brandenburský, bol dobrý pán, ale staral sa viac o hostiny, divadlá, turnaje, hry, tance, slovom o rozkoše a zábavy, a nie o vážnu prácu, a tak navnadil týmito 16-ročného kráľa, že tento vážnym panovníckym prácam vyhyboval. I v Prahe žil kráľovský dvor v takýchto radovánkach po vykonanom korunovaní, a keď konečne prišiel do zasadnutia najvyššieho súdu, Lev z Rožmitála, gróf hradu pražského, použijúc priaznivej príležitosti, upozornil kráľa v dlhej a dojímavej reči, že takým spôsobom, životom, takými obyčajmi a najmä radami cudzincov nezvelebí ani Česka, ani Uhorska. Prítomní obdivovali a oslavovali rečníka; kráľ naproti tomu mlčal.

Pestúnstvo, ľahkovážny život, náchylnosť grófa Jura Brandenburského k luteranismu narobily Ludvikovi i iných nepríjemností. I v Čechách, i v Uhorsku, kde luteranismus už silné korene púšťal, vzmáhala sa na poli náboženskom silná reakcia, na jejž čele stál za arcibiskupa ostrihomského povýšený Ladislav Zalkan. Dávna nevoľa Uhrov proti Nemcom, teraz keď reformácia Luterova i v Uhorsku začala sa šíriť, brala na seba tvárnosť náboženskú a národná nenávisť hľadala v cirkevných zákonoch pod zámienkou viery uvoľnenie, keď nenachodila ho v zákonoch občianskych. Na dvore Ludvikovom bolo mnoho Nemcov; i kráľovna mala za kazateľa Nemca, ktorého ona, keď ho prāláti a magnáti, ponevráč bol luterán, odstrániť chceli, rozhodne zastávala. Z toho povstal chýr, že kráľ a jeho manželka sú naklonení luteranismu, tým viac, bo gróf Jur Brandenburský ostentatívne dokazoval svoju priazeň Luterovi. Kráľ Ludvik nebol takým uvedomelým a prísnym katolíkom, ako jeho strýk kráľ Žigmund, a viera bola u neho vedľajšou vecou; on nestaral sa o ňu, ale dovolil svojim kancellárom upotrebiť jeho moc a meno, aby kráľovskými mandátmi hájili čistotu viery asi tak, ako mali hájiť vo veciach občianskych zákon, pravdu a spravedlnosť. Túto okolnosť teraz v úplnej miere využitkovali Ján Zápoľa a jeho pomocník Verbőcy k pobúrovaniu ľudu proti kráľovi a dvoru. Na vidieku boly i zjavné i tajné schôdzky a porady nespokojných, aby boli všetci Nemci z kráľovského dvora odstránení. Nespokojní zamýšľali i gubernátora voliť i zmocniť sa finančnej správy krajiny. Aby zmaril tieto úklady, Ludvik povolal stavy uhorské do snemu, ale súčasne vymáhal v Čechách vojenskú pomoc, naoko proti Turkom, v skutočnosti na ochranu svojho dvora a svojej politiky proti zlým úmyslom Zápoľovým. Zámer kráľov bol vyzradený, tak že ho musel zatajiť a za vymyslený vyhlásiť.

Preto povstaly v Uhorsku len teraz opravdové zmätky a nepokoje.

Po zaujatí Belehradu Soliman nechal Uhorsko za niekoľko rokov pri pokoji, bo bol zaujatý v Egypte a v Asii. Zato drobná pohraničná vojna nikdy neprestávala. Roku 1524 ztratilo Uhorsko vý-

znamné pevnosti Oršovu a Severin, čo v krajine veľké ustrnutie zapríčinilo; na dvore kráľovskom panovalo presvedčenie, že Ján Zápoľa a temešský gróf Peter Perín úmyslne nechali tie pevnosti bez dostatočnej obrany, aby sa zemianstvo tým viac búrilo proti vláde. Snem, ktorý kráľ svolal na 8. oktober 1524, vyniesol proti nemu veľmi príkre uzavretia a vypovedal na jar snem v Hatvane vydržiavať, čím výhradné právo kráľovo snemy svolávať rozhodne narušené bolo. Páni usilovali sa síce mierniť uzavretia snemu, ale kráľ a kráľovna rozhodne ich zavrhli. Na náradu Zalkana kráľ chcel Zápoľu a Perína pozbaviť úradov a za vojvodu sedmohradského vymenovať Krištofa Frangepana, ale to vykonať nebol v stave.

Rozbroj a borba medzi vysokou a nižšou šľachtou vzmáhaly sa čo deň väčšmi; náčelníkmi aristokracie boli Zalkan a Štefan Bátori, nižšieho zemianstva Verbőcy, naoko nevinný spoločník magnátov.

Aby schôdzku v Hatvane znemožnil, kráľ svolal snem do Pešti, ktorý sišiel sa v máji 1525. Nižšia šľachta, počtom 7000 ozbrojených zemanov, sišlo sa na Rákoši. Nad týmto množstvom panoval Verbőcy, vodiac ho ta, kam chcel. Biedny finančný stav zeme poskytoval odôvodnenú príčinu k oprávneným sťažnostiam. Od niekoľko rokov bolo štátne hospodárstvo na mizine a preto ani nebolo prostriedkov k obrane vlasti a k udržaniu vnútorného poriadku. Zemania neobviňovali kráľa a kráľovnu, ale ich radcov, dvoranov, prälátov, magnátov a cudzozemcov, panovavších na dvore kráľovskom. Dňa 13. mája prišlo ku kráľovi vyslanstvo, žiadajúce menom shromaždených zemanov, aby kráľ zo svojho kruhu vyhnal všetkých Nemcov a na dvore len Uhrov držal, aby z krajiny vyhnal vyslancov cisárových, ktorí všetečne starajú sa do krajinských záležitostí, podobne i vyslanca veneciánskeho, ktorý je špionom tureckým; i to žiadalo ešte, aby na miesto terajších volil si iných radcov, a aby kráľovského pokladníka Imra Szerencsésa, pokrsteného Žida, prikladne potrestal. Na prevedenie tejto žiadosti vyslanstvo dalo kráľovi päť dní času a spolu oznámilo mu, že jestli nemeckí mešťania budínski a peštianski zbrojiť budú, zemania na Rákoši shromaždení zamedzia obom mestám prívoz potrebných potravín. Kráľ odpovedal, že nie je na čase robiť si Nemcov nepriateľmi, od ktorých pomoc proti Turkom očakávali, ale že ich žiadosti budú iným spôsobom vyplnené. Za tým odkázali mu, aby prišiel medzi nich a sám prejal vládu, že ho budú i poslúchať i že mu budú pomáhať, ale jestli nepríde, že postarajú sa sami o lepší poriadok v krajine. Dňa 17. mája prišlo stodvadsať-členové vyslanstvo k nemu s otázkou, či príde na Rákoš a či nie? ale aby magnátov, ktorí mu zle radili, nebral so sebou. Kráľ sľúbil prísť 18. mája, a skutočne aj dostavil sa. Zemania prijali ho najprv úctive, ale keď prednesené žiadosti hneď vyplniť nechcel, shromaždenie počalo sa búriť, tak že niektorí prednejší zemania museli ho vziať pod svoju ochranu a vyprevadiť k lodi na Dunaj, ktorá previezla ho do Budína. Hneď za tým uzavreli, aby 24. júna bol snem v Hatvane.

Ale tento snem Ludvik zakázal verejným vyzvaním 5. júna. No zemania pokorili kráľa a sišli sa omnoho početnejšie ako ino-

kedy; s nimi bolo 14.000 ozbrojeného ľudu, čo dodalo im takej vážnosti, že i svojho kráľa i jeho radu predvolali a títo odporovať ani odvahy nemali. Dňa 2. júla prišiel i kráľ na zámok hatvanský i so svojimi prednejšími radcami. Majúc ho teraz v svojej moci a potrebujúc ho k potvrdeniu svojich uzavretí, držali sa buntujúci zemania naoko úctive, chválili jeho dobrotu a všetko zlé uvaľovali na jeho radcov. Arcibiskup Zalkan složil kancellárstvo, palatín Štefan Bátori dokazoval svoju nevinnosť; krajinský sudca Ambroz Šiarkan, zastrašený krikom a vyhrážkami, utiekol v noci. Väčšina buntujúcich vymenovala si teraz sama úradníkov krajinských, a za palatína Verbőcyho a žiadala kráľa, aby ho hneď potvrdil. Ludvik neopovážil sa jej to odopreť. Za tým vymenovali nového kancellára, sudcu a pokladníka a konečne žiadali, aby dedictvo po Lavrincovi Ilockom prepustil kráľ Zápoľovi. Dňa 5. júla kráľ prišiel do zasadnutia zemanov a potvrdil Verbőcyho za palatína, no ostatné žiadosti odmrštil rozhodne, bo sťažoval si, že snem siaha do jeho kráľovských práv. Vodcovia strany, keď obdržali čo chceli mať, sami radili k povoľnosti, ba, zdá sa, že uzavretia boly medzi kráľom a odbojnými zemanmi popredku umluvené. Niektoré ostrejšie uzavretia odvolali sami zemania; novovymenovaní hlavní úradníci, vyjmúc palatína, neboli potvrdení; no pritom všetkom i značnú daň povolilo toto shromaždenie.

Deje a uzavretia hatvanské sú dielom Zápoľovým, ktorý stal sa v Uhorsku mocnejším pánom, než bol kráľ; sám arcibiskup Zalkan uchádzal sa o jeho priazeň a priateľstvo. Verbőcy, aby si získal priazeň dvora, menovite kráľovny, dal iný smer svojej politike: kráľovnu uistil, že snem hatvanský proti jej nemeckým dvoranom nič neuzavre. A tak sa i stalo.

Túto búrlivú dobu najlepšie charakterisuje ale zpráva pápežského nuncia Puleona do Ríma 11. júla zaslaná, v ktorej stojí, že bolo uzavreté, aby kráľ Ludvik na nebesiach panoval, a vojvoda Zápoľa, stanúc sa kráľom, že pojme za manželku vdovu Ludvikovu. Kráľovna Mária, majúc vraj o tom nejaké tušenie, neodmietala dobrú vôľu, ktorú jej Zápoľa preukazoval, ale snažila sa vraj využitkovať ju v prospech svojho manžela.

Za tým staly sa verejné pomery v Uhorsku ešte povážlivejšími a smutnejšími. Uzavretiami shromaždenia hatvanského stal sa skutočným pánom Uhorska Zápoľa, ktorému koril sa nielen dosavádny vladár zeme, arcibiskup Zalkan, ale i kráľovskí manželia museli mu v mnohom ustúpiť. Nový palatín Verbőcy ale tak úradoval, že odrazu každý s ním bol nespokojný; kráľovi a kráľovnej lichotil síce, ale v obcovaní s prálátmi a s magnátmi zabúdal na svoje predošlé reči a zásady a jeho predošlá skromnosť dokázala sa byť pretvárkou, poneváč svojou terajšou panovitosťou pourážal i tú šlachtu, ktorá ho povýšila. V tejto nestálosti pomerov vzmáhala sa už len auktorita pápežova, bo dla onodobných náboženských názorov považovali ju katolíci za moc nemeniacu sa a hľadali u nej pomoc nielen vo veciach duchovných, ale i vo finančných.

Tratiac obľúbenosť, snažil sa i Verbőcy, ako horlivý katolík,

zavďačiť sa všeličím pápežovi. Už roku 1519, keď bol členom vyslanstva vo Venecii, medzi všetkými zvláštnosťami Venecie pripisoval a privlastňoval najväčšiu cenu a dôležitosť svlekom sv. Heleny a roku 1521 dal vo Viedni po druhýkrát vytlačiť katolícke polemické dielo: „Apologia pro veritate catholicae et apostolicae fidei adversus pestifera Lutheri dogmata autore Fr. Ambrosio catholico" a venoval toto dielo Ludvikovi, želajúc, aby Uhorsko nákazou Luterovho učenia nebolo do zkazy rútené. Podobnú horlivosť a príčinlivosť dosvedčil Verbőcy i v okolí Bańskej Bystrice. Ale to všetko neosožilo Verbőcymu. Keď sa z Bańskej Bystrice do Budína vrátil, čítal tam z tvári každému, že je dvor proti nemu. Elek Turzo, horlivý privrženec Luterov, utvoril proti nemu ligu, ktorej účinlivým členom bol na Rákoši potupený a preto pomstou horiaci Pavel Ártándi. O krátky čas mala liga 200 ozbrojených zemanov v službe; títo zemania a ich ozbrojení ľudia stáli naoko v službe Mikuláša Tárcayho, v skutočnosti ale náležali „Spolku dobrodruhov", ktorý s privolením kráľa utvoril sa v Budíne z pánov a zemanov. Liga mala i peniaze i účel: shodiť Verbőcyho a zlomiť moc Zápoľovu. Preto keď kráľ zahájil snem, zvestovali Verbőcymu jeho ľudia, že ho zemania chcú o život pripraviť. Dňa 27. apríla šiel do kráľovskej rady a poďakoval sa za palatínstvo. V rade odpovedali mu, aby šiel domov a tam vyčkal uzavretie kráľa a stavov. Šiel domov, ale v noci ušiel z Budína. Ľudia Bátoriho, ktorí ho zabiť chceli, už ho nenašli. Na druhý deň Ludvik uistil zemanov, že im kráľ ich lanskoročné chovanie sa odpúšťa a poneváč Verbőcy svojím útekom sám sa dal do viny, úrad palatína oddáva sa bývalému palatínovi Štefanovi Bátorimu. A teraz už zase obsypali zemania kráľa chválami, uzavrúc, aby za týmto volení palatínovia svoj úrad zastávali doživotne a neboli odvislými od ľubovôle iných. I dom Verbőcyho chceli rozbúrať, od čoho len na kráľovu primluvu odstúpili, ktorý upozornil ich, že v ňom len listiny a víno najdú; podriapaním listín ale narobili by si len sebe škodu, a Verbőcyho vínom opojení robili by len výstupky, čo ale ako vlastenci nesmejú robiť. Dali mu tedy pokoj a nechajúc v Budíne sto zastupiteľov, rozišli sa. Snem teraz vyniesol už pripomenuté uzavretie, že Verbőcy a jeho tesť Michal Zob sú vlastizradcovia a ako takí majú byť z krajiny vyhnaní a ich majetky na stránku krajiny shabané. Oba utiekli k Zápoľovi do Sedmohradska.

Keď sa toto v Uhorsku dialo, Soliman za ten čas zbrojil celú zimu a 23. apríla i sám vyšiel z Carihradu bojovať proti Uhrom. Zprávu o nastávajúcej osudnej vojne kráľ Ludvik dostal už v druhej polovici marca. Viac ako 200.000 branného, všetkým dobre opatreného ľudu tiahlo vo viacerých sboroch k Dunaju v najlepšom poriadku, bo Soliman držal prísnu kázeň a válečnou zručnosťou vtedajšie turecké vojsko prevyšovalo všetkých nepriateľov. Obyvatelia Uhorska ani netušili, aká záhuba im hrozí, ale hašterili, ruvali, bili sa medzi sebou, čo bolo istým znamením ich blízkeho neodvratného pádu.

Hroziace nebezpečenstvo urýchlila a pád Uhorska osudnejším

urobila hnusná zrada. Dňa 13. júna oznamoval pápežský nuncius do Ríma, že Zápoľa zradu kuje. Jeden zeman sedmohradský, rodom Sas, bol po akejsi potrebe u tureckého miestodržiteľa vo Vidine, ktorý pri veselej hostine povedal Sasíkovi, že v nastávajúcej borbe bude iste Soliman víťazom, bo Zápoľa je s ním už tak dohovorený, že Ludvikovi pomáhať nebude, a za to dostane od neho kráľovstvo uhorské. Vrátiac sa do Sedmohradska, rozprával Sasík o tom Zápoľovi, ktorý, usmejúc sa, poznamenal: „Hľa! aké fortiele znajú Turci vymýšľať.“ S tou zprávou šiel Sasík ku kráľovi a vyrozprával mu všetko podrobne. Podozrenie rozmnožoval i sám Zápoľa, dajúc v Sedmohradsku vyhlásiť, že vojsko sedmohradské odtiaľ nikam nepôjde. Tenže nuncius písal 18. júna do Ríma, že prišli na stopu novým príznakom tajnej smluvy Zápoľovej s Turkom, bo Verbőcy pod zámienkou, že si úrad palatína zbrojou nazpäť nadobudne, najímal ľud, súc v porozumení so Zápoľom. Kráľ že málo všímal si hroziaceho mu nebezpečia; spával obyčajne do obedu, do krajinskej rady chodieval len na obed, málo hovoril a ešte menej pracoval.

Na vojnu volal len palatín Bátori, ale keď nuncius videl, že ani to nemalo účinku, že nerobia nijaké vojenské prípravy, písal do Ríma zúfale, že niet nádeje ochrániť Uhorsko, z ktorého vraj len toľko ostane, koľko Turek nebude chcieť zaujať.

Pozdejšie na naliehavé rozkazy a prosby kráľove prišlo k nemu predsa niekoľko vojenských sborov, medzi inými mladší brat Zápoľov, Jur, gróf spišský, s niekoľko tisíc mužmi. V Tolne čakal kráľ od 6—14. augusta; sem prišlo k nemu zase niekoľko tisíc bojovníkov i so zásobami a vojenskými potrebami. V Muháči 19. augusta ešte nemal Ludvik okolo seba viac ako 25.000 mužov s 80 delami. Ján Zápoľa, ačpráve mal vojsko 40.000 mužov silné, neprišiel, čakal výsledok bitky pri Segedíne. Hammerovo tvrdenie, že Zápoľa so Solimanom bol na slove, je tedy odôvodnené tým viac, bo Soliman už 20. septembra dával Uhorsku Zápoľu za kráľa. Uhorské vojsko nemalo ani vodcu; Pavel Tomori a Jur Zápoľa, nie súc vo veciach vojenských zkúsenými strategmi, nechceli ani prijať veliteľstvo. Nanútili im ho.

Vojsko uhorské srazilo sa s tureckým 29. augusta pri Muháči; bitka bola krátka, trvala len asi za pol druhej hodiny; nebolo viac času treba, aby zkúsení turecki vojaci bujnú, ale slabú, nesriadenú a neprozreteľnú moc kresťanskú zdrúzgali a vyvrátili državu, ktorú doteraz považovali za ochranný štít západu európskeho. Na úteku z bitky zahynul i kráľ Ludvik v rozvodnenom potoku Čele: keď kôň s ním vyskočiť mal na druhý breh, prevrhnul sa s ním do vody a pochoval ho pod seba. Kto v bitke nepadnul, toho Turci zajali a odpravili; tak stali i arcibiskupa Zalkana. Arcibiskup koločský Tomori, Jur Zápoľa, Ján Dragfi, Ambros Šiarkan a dvanásť iných magnátov padlo v bitke; padlo i 500 menších zemanov. Palatín Štefan Bátori, trpiac na lámku, bol v bitke na koči prítomný a utiekol z nej šťastne.

IV.

Do Budína priletel chýr o muháčskej pohrome 30. augusta o polnoci. Na druhý deň odcestovala kráľovna do Prešporka; odprevádzali ju Ján Burgis, legát pápežský, veľmož Tomáš Szalaházi, Elek Turzo a Ján Bornemisza. Budínski Nemci šli za nimi; Maďari ostali, spoliehajúc sa na pomoc Zápoľovu; podajedni z nich i ozbíjali utekajúcich Nemcov. Na obranu hradu ostalo 50 strelcov.

Soliman prišiel do Budína 11. septembra; ale skôr dal stať zčiastky ešte na poli muháčskom, zčiastky cestou 6000 kresťanských zajatcov, bo mu v napredovaní prekážali. Keď Turci do Budína prišli, našli prázdne mesto, bo i Maďari utekali za Nemcami, keď videli, že Zápoľa pri Segedíne stojí a nehýbe sa; posádka oddala hrad Turkom, ktorí hrad i mesto podpálili hneď; ušetrili len kráľovský hrad a zverinec, aby Soliman mal bývanie. Na dvore paloty Matejovej stály bronzové sochy Herkula, Apolla a Diany; tieto Soliman odoslal do Carihradu; vojsko turecké rozposlal na plen až po Stolný Belehrad, Ráb a Šopron. Hrady Ostrihom, Komárno a Stolný Belehrad nepadly do rúk tureckých, bo Soliman nekázal zámky dobýjať.

Jágerského biskupa Pavla Várdaiho poslali ešte pred bitkou muháčskou z Tolny do Budína, preto ostal pri živote a 16. sept. bol už v Miškovci poradiť sa so zemanmi gemerskými, boršodskými, tornianskymi a aba-novozámskymi o obrane Uhorska. Várdai bol privržencom Zápoľovým, postaral sa tedy, aby na porade miškovskej bolo mnoho priateľov Zápoľových. Že ich tam mnoho bolo, vidno z uzavretí porady: bohaté mestá Košice a Bardiovo dostaly rozkaz prísť na poradu do Verpelétu, kam s veľkým a dobre ozbrojeným vojskom i Zápoľa prisľúbil prísť.

Ferdinand dozvedel sa o smrti Ludvikovej 9. septembra a hneď robil poriadky zaujať Uhorsko pre seba. Zrejmé je, písal svojej sestre, vdove Ludvikovej, že vedľa pravdy, dľa zdravého rozumu a dľa úmluv Uhorsko a Česko pripadly Rakúsku; a ponevráč cisár Karol V. svoje právo preniesol na neho, považiac i právo svojej manželky Anny, prosí kráľovnu o radu, ako by sa táto vec vykonať dala a ako by bolo možno zaujať uhorské, pri Rakúsku ležiace pevnosti?

Hlavné mesto Uhorska Budín bol ešte v moci tureckej, a už i Ferdinand i Zápoľa robili prípravy stať sa kráľmi Uhorska. Po osvedčení, že neprišiel Uhorsko zaujať, len kráľa uhorského poplatným urobiť, Soliman dal do Pešti čez Dunaj most postaviť, zamýšľajúc druhým brehom Dunaja z Uhorska vytiahnuť. Zápoľa neprekážal mu v tom, bo nepovažoval Solimana, ale Ferdinanda za svojho nepriateľa. V ten čas opovážil sa jediný Krištof Frangepan napadnúť Turkov: s čatou 500 mužov počitujúcou prišiel po bitke muháčskej až po Stolný Belehrad. Keď o tom dozvedeli sa z Budína do Pešti odchádzajúci Turci, dostali taký strach, že sa pod nimi most následkom návalu preboril a mnohí z nich v Dunaji utonuli. Takým činom zachránili si mnohí kresťanskí zajatci život.

Dňa 26. septembra Soliman dal vypáliť i Pešť a, rozdeliac svoje vojsko, s jedným oddielom šiel sám pozdĺž Dunaja. Od Belehradu po Muháč, od Muháča po Belehrad zavraždili v ten čas Turci 200.000 kresťanov. Zápoľa vyhnul mu s cesty, preložiac svoj tábor do Fegyverneku.

Zámery Zápoľove poznala kráľovna dobre, no na náradu svojich uhorských radcov vyzvala ho osvedčiť sa, čo by bolo potrebné vykonať cieľom zachránenia krajiny. Zápoľa naráďal snem svolať; kráľovna svolala ho tedy na 25. november do Komárna; osobitným prípisom svolal ta snem i palatín Bátori, bo 3. čl. z. z roku 1485 tak znel, že snem má byť kroz palatína svolaný. Kráľovna naložila Zápoľovi osobitným prípisom, aby Sedmohradčanov do snemu sedmohradského tak povolal, aby keď jej poverenik do Sedmohradska príde, stavy už shromaždené našiel. Cieľ, Zápoľu v Sedmohradsku zamestnávať, bol jasný. „Ináče nech sa Vaša Vernosť neopováži konať," písala v zakľúčení prípisu kráľovna.

No Zápoľa nedal si z Prešporka rozkazovať, ale povolal stavy uhorské na poradu do Tokaja na 14. oktober; skôr ale uchádzal sa o ruku ovdovelej kráľovny kroz svojho dôverníka Benedikta Bekényiho. Na schôdzku tokajskú prišli mnohí páni, medzi inými i Verbőcy, a uzavreli 5. novembra v Stolnom Belehrade držať snem a na ňom kráľa vyvoliť, osvedčujúc sa, že tých, ktorí ta neprídu, za odrodilcov a vlastizradcov vyhlásia a ich potrescú odobraním majetkov. Okrem toho uzavreli, aby mestá Bardiov, Prešov, Levoča a Sabinovo zaplatily tisíc dukátov dane na krajinské potreby, čím nie veľmi pripútal si Zápoľa tieto mestá.

Zápoľa šiel do Stolného Belehradu 20. oktobra; 1. novembra bol už vo vypálenom a cele zničenom Budíne, kam ho 6000 mužov dobre ozbrojeného vojska doprevadilo. Bol s ním i Verbőcy, ktorý pri vchádzaní do mesta poznamenal: teraz nebolo nám ťažko prísť do Budína.

O zámeroch Zápoľových uvedomená kráľovna, o jejž ruku uchádzal sa už po tretíkráť, upozornila a vyzvala stavy obežníkom, aby na snem do Komárna prišly a nedaly sa sviesť ľuďom, ktorí pod pokryvkou verejnej slobody svoj prospech hľadajú. Keď jej oznámené bolo, že Zápoľa do Belehradu už aj snem svolal, obviňovala ho v novom obežníku, že snem v Belehrade z tej príčiny zamýšľa vydržiavať, aby nie dľa poriadkov krajinských, ale hlasmi svojich počtom nepatrných privržencov bol za kráľa vyvolený.

Ale Zápoľa nedal sa mýliť v svojom predsavzatí; 9. novembra bol už i s vojskom v Stolnom Belehrade. Mešťania prišli mu s kľúčami mesta v ústrety a jako predtým uhorskí králové, tak i on sosadol u prepošta. Voľba kráľa mala byť 10. novembra; 9. novembra dal slávnostne pochovať mŕtvolu kráľa Ľudvíka, ktorú v jame na brehu potoka už pochovanú našli. Zatým sišli sa páni 10. novembra vo vnútornom meste, zemania na poli za mestom. Najprv prečítali uzavretie snemu z roku 1505, dľa ktorého cudzinec nesmie byť kráľom uhorským, a potom hneď vyvolili páni Zápoľu za kráľa. Hlavné slovo viedol všade Verbőcy, preto on šiel k zemanom dobre

pripraveným a spýtal sa ich, či Ferdinanda chcú za kráľa. „Nechceme ho!“ kričali zemania, a keď pripomenul, že už roku 1505 sľúbili páni a zemania Zápoľu voliť za kráľa, a i starý priateľ Zápoľov Fraňo Bodó zvučným hlasom vykríkol: „Vojvodu Jána chceme za kráľa!“ i zástup ozval sa: „Ján nech bude naším kráľom!“ Na tejto voľbe boli i poverenci Ferdinanda prítomní, a keď proti voľbe protestovali, oborili sa na nich ľudia Verbőcyho s takým ohňom a krikom, že odísť museli, a hneď 11. novembra korunoval biskup nitriansky Štefan Podmanický Zápoľu za kráľa. Avšak mnohí tam prítomní páni nebrali túto voľbu vážne. Ladislav More a Valentín Török chichotali sa za tri dni, a keď veľká koruna na hlave Zápoľovej otriasala sa, poznamenali niektorí: „Nechce mu na hlave stáť, lebo bol proti sedliakom ukrutný.“ Iní povedali: „Nie to je príčina, ale hlava malá a koruna veľká.“ Páni svetského stavu ani neodprevadili ho do predmiest, kde dľa starého zvyku mečom sv. Štefana máchal. Ľudia neboli tak naladení, ako si to Zápoľa prial: jedných mrzelo, že nebol z krvi kráľovskej, iných že nebol udatný.

Po korunovaní Zápoľa udeľoval milosti: Verbőcy stal sa Zápoľovým dvorným kancellárom. Imro Perín vojvodom Sedmohradska, Valentín Török grófom temešským. I k vyslancom Ferdinanda bol už teraz milostivý: obdaroval ich skvele a prepustil s tým napomenutím, aby ich pán neopovážil sa prísť do krajiny a v Komárne snem vydržiavať, bo bude za nepriateľa vlasti považovaný a podľa toho trestaný.

K poľskému kráľovi Žigmundovi Zápoľa poslal Štefana Humenského, hlavného župana stolice Zemplínskej, už 13. novembra s listom nasledujúceho obsahu: „Ľud uhorský uvalil na nás jarmo vladárenia. Povedomí svojej slabosti, My stáli sme na tom, aby vláda inému oddaná bola. Konečne ale privolili sme k tomu, lebo našou najhlavnejšou úlohou vždy bolo ochraňovať verejné diela a vieru kresťanskú proti Turkom. To bude i zatým našou najsvätejšou povinnosťou, a prosíme Vašu Jasnosť, aby ste v tomto diele naším spojencom boli.“ Do Venecie, k pápežovi a k francúzskemu kráľovi poslal Zápoľa biskupa seňského, Jozefiča; jeden posol šiel i do Anglicka. I k Ferdinandovi vypravil poslov pozdraviť ho ako kráľa českého v najužšom smysle slova, bo na základe úmluv z roku 1478 považoval Moravu, Sliezsko a Lužicu za annektované územie, preto súčasne vyzval aj stavy týchto krajín, aby svojich poverenikov k nemu, ako k svojmu vladárovi, na poradu vyslali. Konečne poslal svojich ľudí do Carihradu; avšak jedného posla mu zabili na ceste a druhého lapili ľudia Ferdinandovi.

Pokonajúc sa so stavmi českými, osvedčil sa Ferdinand v listine vo Viedni 13. novembra vydanej, že ho Česi nie na základe práva dedenia, ale právom slobodnej voľby za kráľa vyvolili, následkom čoho zaviazal sa podporovať stavy české, jestli by Uhorsko násilím uskutočňovalo svoje nároky na Moravu, Lužicu a Sliezsko.

Snem kráľovnou Máriou svolaný nesišiel sa v Komárne, ako bol opovedaný, ale v Prešporku 15. decembra, pod predsedníctvom palatína Štefana Bátoriho, ktorý, pripomenúc smutný stav krajiny,

odôvodnil potrebu vyvolenia takého kráľa, ktorý by ztratené nazpäť nadobudnúť a Turka zahnať v stave bol. Takým kniežaťom je Ferdinand, ktorého za kráľa vyvoliť odporúčal. Zatým nasledovala porada stavov; v nej osvedčil sa Fraňo Révai, sudca palatinálny, že vyvolenie Zápolu nie je platné, bo zákon z roku 1485 zjavne nakladá, že kráľa volisci snem svoláva palatín a má na ňom prvé slovo. Shromaždenie belehradské nesvolal palatín, ani tam nebol, následkom čoho uzavretie belehradské nie je platné a tak nikoho nezaväzuje. Snem súhlasil s týmito vývodami, a keď palatín na Ferdinanda hlasoval, hlasovali s ním všetci tam prítomní zo stavov v podobnom smysle.

Uhorsko malo tedy dvoch kráľov: Zápolu a Ferdinanda.

Oba králi upierali si oprávnenosť vladárenia vzájomne, predbežne pravda ešte len slovmi a diplomatickými listinami. Okolnosti boly Ferdinandovi natoľko priaznivejšie, že ako kráľ český mohol sa opierať i na Česko, a i jeho brat Karol V., cisár nemecký, mohol ho výdatne podporovať. A roku 1527 dňa 1. januára shromaždili sa i jeho horvatskí privrženci v Cetinu a vyvolili ho jednohlasne hneď i za kráľa horvatského, složiac mu i prísahu vernosti.

Zápoľa naproti tomu hľadal posilu v diplomatických spojenstvách s pápežom, s francúzskym kráľom Františkom a s Veneciou, proti ktorým práve v ten čas Karol V. v Itálii vojnu viedol. I pápežovi, i francúzskemu kráľovi bolo tedy veľmi vhod, že Ferdinand, Zápoľom v Uhorsku ohrožený, nemohol svojho brata Karla v Itálii podporovať. Im tedy veľmi mnoho záležalo na tom, aby Zápoľa ako protikráľ napádal Ferdinanda; francúzsky kráľ podporoval Zápoľu i peňažite, posielajúc mu mesačne na vojenské ciele 30.000 toliarov.

Ačpráve snem od Zápoľu do Budína svolaný a 17. marca vydržiavaný vyhlásil privržencov Ferdinanda, menovite palatína Štefana Bátoriho, Eleka Turzu a Tomáša Szalahäziho, za zradcov vlasti a ich majetky shabať prikázal, neprešli ešte vtedy panovníci na pole vojenského dejstvovania, ba práve prostredníctvom poľského kráľa vyslali oba svojich poverenikov na poradu do Olomúca tým cieľom, aby pomocou poľských smierčích sudcov, Krištofa Šidlovického a Ondreja, biskupa z Plocku, bol spor panovníkov vyrovnaný. Hlavným rečníkom a obrancom Zápoľovým bol Štefan Verbőcy; Ferdinanda zastával Beát Vidman, professor viedeňský. Cez celý jún dokazovali títo rečníci oprávnenosť Ferdinandovu a Zápoľovu k uhorskému trónu, ale keď nemohli sa dohodnúť a panovníci nechceli sa trónu zrieť, prešli oba na pole dejstvovania, zamýšľajúc dokázať svoju náklonnosť k Uhorsku, ako tvrdili o sebe oba v Olomúci, vyhnaním Turka a zaujatím pohraničných hradov.

Francúzsky kráľ Fraňo nebol šťastný v Itálii: vojsko Karolovo dobylo Rím a tak Ferdinand mohol svoje pomocné vojsko z Itálie odvolať a v Uhorsku upotrebiť. V júli 1527 vystupovalo vojsko Ferdinandovo už útočne proti Zápoľovi: zaujalo Devín, Prešporok, Trnavu, Ráb, Svätý Martin, Komárno, Ostrihom a Vyšehrad. Zápoľa mal len 3000 vojakov pod svojimi zástavami a tešil sa nádejou, že obliehaním rečených pevností ztratí Ferdinand veľa času. V tejto

nádeji sklamaný, keď i Čajkáši na Dunaji k Ferdinandovi prešli, utiahol sa z Budína do Hatvanu. Ferdinand prišiel 18. augusta osobne k Starému Budínu, kde meštianstvo privítalo ho slávnostne. Posádka Zápoľova oddala hrad dobrovoľne, bez boja, Nádasdimu, povereníkovi Ferdinandovmu, a z paláca kráľovského na druhý deň už Ferdinand vydával rozkazy krajine. I dosavádni privrženci Zápoľovi: Peter Perín a Fraňo Batthyáni prešli k Ferdinandovi.

Ferdinand stal sa takto pánom Horného Uhorska a na 29. sept. svolal snem do Budína. Obežníkom v Hatvane 24. augusta vydaným Zápoľa naložil svojim privržencom, aby nešli na snem, sľubujúc, že akonáhle sa jeho vojsko shromaždí, vyženie Ferdinanda nielen z krajiny, ale i vypomstí sa na ňom, a starého zemana, ktorý palatínov obežník rozširoval, dal sťať.

Ale stalo sa naopak: nie Zápoľa Ferdinanda, ale Ferdinand Zápoľu vyhnal z krajiny. Hlavný vodca Ferdinandov, Mikuláš Salm, jeden z najlepších vojakov svojho veku, podporovaný výtečnou jazdou generála Mansfelda, porazil Zápoľovcov najprv pri Láde v Boršodskej stolici a hneď zatým 27. septembra pri Tokaji. Zápoľa utiahol sa po týchto porážkach do Sedmohradska, odkiaľ s čerstvými vojskami postúpil až po Debrecín a Tisu. Na tomto válečnom ťažení docielil jeho veliteľ Fraňo Bodó niektoré úspechy, ale pri Tokaji premohli a uväznili ho Ferdinandovi kapitáni Török a Pekri. Aby štrbinu vyhladil, pritiahnul sám Zápoľa s 12.000 mužmi do zemplínskeho Podvršia, ale južne od Košíc, pri Sine, vojsko Zápoľovo rozprášil Kacianer, kapitán Ferdinandov. Zápoľa utekal odtiaľ na zemplínske, s Poľskom hraničiace statky Františka Humenského, odtiaľ do Poľska, do Tarnova, ktoré mu ako dedictvo po matke náležalo.

Tieto víťazstvá a zaujatie Budína značne rozmnožily počet privržencov Ferdinanda. Peter Perín, strážca koruny, prešiel k nemu i s korunou; za týmto arcibiskup ostrihomský Pavel Várdai, biskupovia Šuľok, Gerván a Podmanický; z pánov Valentín Török a grófovia Pezinskí. Ferdinand otvoril 7. októbra snem v Budíne osobne, na ktorom nepremeškal svoje práva na korunu uhorskú obšírnejšie dokázať; pripomenul i smluvy, i pokrevenstvo svojej manželky s predošlými kráľmi; pripomenul i voľbu prešporskú, očakávajúc jej potvrdenie. Hneď zatým vyhlásili voľbu prešporskú najprv páni za zákonitú, za nimi zemania a vyslanci miest.

Cieľom korunovania šiel Ferdinand 29. októbra do Stolného Belehradu s kráľovnami a s vojskom 6000 mužov silným. Ten istý Štefan Podmanický, biskup nitriansky, ktorý v novembri minulého roku Zápoľu korunoval, korunoval 3. novembra Ferdinanda a na druhý deň Annu. Po korunovaní rozdával i Ferdinad milosti a hodnosti: Ladislava Macedonského menoval biskupom varadínskym; Elek Turzo dostal hrad spišský, Gönc, Telki Bányu a Hornátske Nemcovce; Petra Perína menoval vojvodom sedmohradským, Turzu sudcom krajinským, Ondreja Bátoriho tovarníkom, Fraňa Révaiho kráľovským námestníkom, Tomáša Nádasdiho veliteľom Budína, Jána Szalaiho grófom Prešporským. Páni, každý osobne, prisahali vernosť Ferdinandovi. Zápoľu a Verbőcyho snem vyhlásil za vlastizradcov;

štyrom privržencom Zápoľovým, Šimonovi Erdődymu, Jánovi a Antonovi Bánfimu, Jánovi Tahymu a všetkým hlavným županom bolo naloženo, aby do 25. novembra holdovali Ferdinandovi.

Keď takto nešťastie stále za šticu držalo Zápoľu, odrazu shodil náličnicu a nič nedbajúc, že utratí svojich kresťanských spojencov, poslal koncom roku 1527 Jeronyma Lašku do Carihradu, aby mu u Solimana proti Ferdinandovi vykonal pomoc. Z naloženia Zápoľovho ponuknul Laško Uhorsko Solimanovi ako vlastnosť, osvedčiac sa, že kráľ Jan i osobne, i s krajinou, i so všetkým, čo má, náleží Solimanovi. Lašku podporovali v Carihrade úkladný Talian Alojs Gritti a veľvezír Ibrahim, preto o krátky čas dostal od Solimana i prísahou tohto potvrdenú listinu, že Zápoľu ako svojho brata všemožne podporovať bude.

Úbohé Uhorsko stalo sa takto nevinnou obeťou mrzkej, neskrotenej ctižiadosti márnomyseľného človeka, svätá koruna uhorská, kresťanský kráľ uhorský vasallom pohanského sultána na spôsob Bulharska a Srbska a státisíce nevinných kresťanských životov zahynulo v nasledovavších bojoch kráľov.

Ferdiandovi už 10. apríla 1528 vypovedal Laško z Trhovišťa, kde turecké, na vojnu vystrojené pluky shromaždené boly, vojnu. On písal Ferdinandovi: „Vaša Výsosť chce práva kráľa Jána potlačiť; idem mu tedy s Turci a Tatármi na pomoc, bo Písmo svätí káže, keď ti hoviadko do jamy padne, musíš ho i v sobotu vytiahnuť, rozumej, môžeš sa i s čertom i s diablom spojiť.“

Za túto službu Zápoľa menoval Lašku dedičným grófom spišským, darujúc mu hrad Spišský, Kežmarok, Dunajec, Rychnavu a Hnilec (Gelnicu), keď ich totižto do svojej ruky dostane, bo kapitáni Ferdinandovi Kacianer, Turn, Fraňo Bebek, Pekri a Šerédi odobrali Zápoľovi nielen hrad Spišský, ale aj Likavu, Zniov a Trenčín, následkom čoho Zápoľa nič nemal v Hornom Uhorsku; v Sedmohradsku odobrali mu kapitáni Ferdinandovi Perín a Török i Decs i Devu, hlavné sklady pokladov Zápoľových.

Ferdinand vedel, že Zápoľa vzdor nezdarom neustane v boji, preto vykonal si na Morave 3000, v Čechách 7000 mužov vojenskej posily; nemecká podpora, za ktorou šiel až do Regensburgu a pre ktorú na svoju veľkú škodu v Nemecku za dlho meškal, na tento čas vystala cele.

Dlhé meškanie v zahraničí malo pre Ferdinanda tie smutné následky, že značná čiastka pánov, akonáhle nemal už čo rozdávať a čím zakupovať, odpadla od neho; Zápoľa ale, keď mu turecká pomoc prisľúbená bola, stal sa neobyčajne činným a ráznym. V Nemecku najal si tisíc ťažkých jazdcov a tritisíc šesťsto peších, v Čechách 1600 strelcov, v Poľsku 4000 mužov pechoty. Do Francúzska a Anglicka šiel mu vymáhať pomoc biskup sedmohradský Statileo, do Carihradu Laško posúriť tureckú pomoc. Za Tisou boli činní jeho ľudia Imra Cibak, Štefan Bátori, Gothard Kún a Srb Božo Radič, Zápoľovi verne oddaný pavlínsky mních Juro Utešenič-Martinuzzi, rodom Horvat, majúci svoje bydlo v boršodskom Láde,

pod mníšskym habitom nosil diplomatické listiny a tajnosti z Uhorska do Tarnova.

Aby Zápoľovi vojenské pohyby od Poľska zamedzil a Košice s ich vidiekom zachránil, Ferdinand vyslal do tohto kraja Ondreja Bátoriho, bo sem vtrhol kapitán Zápoľov Šimon Deák s čerstvými poľskými vojskami. Bátori a Deák srazili sa pri Blatnom Potoku 25. septembra; víťazom bol Deák, poraziac tak silne sbor Ferdinandov, že 500 dobrých košických strelcov ostalo na bojišti. Hneď zatým prišiel i Zápoľa v sprievode Verbőcyho do Uhorska.

Ďalší postup mal Kacianer prekaziť Zápoľovi so 6000 mužmi; ale pre zlé cesty a počasie nič nepodujal proti nemu, tak že Zápoľa prešiel šťastne do Debrecína, odtiaľ do Makova na schôdzku s tureckým bašom Mehemedom, bo Soliman naložil mu ísť na hranice Uhorska a tam očakávať ďalšie rozkazy.

Zakiaľ Ferdinand koncom roku 1529 v Hradci a Špeieri za rakúskou, českou a nemeckou pomocou chodil, utvorily sa pomery a okolnosti v Uhorsku veľmi nepriaznive. Jeho vodcovia Kacianer, Fraňo Bebek a Pekri, Šerédi, Pakši a Török boli rázni len pri vymáhaní vojenských poplatkov a potravy a počínali si ukrutnejšie ako Turek; bieda, zmätok šírily sa po celej krajine. I v Sedmohradsku porazil spojenec Zápoľov, Peter, hospodár moldavský, vojsko Ferdinandovo, následkom čoho Perín a Török opustili krajinu, a stavy sedmohradské, zčiastky aj Sasi, vyvolili si za vojvodu človeka Zápoľovho, Štefana Bátoriho.

V takýchto, Ferdinandovi veľmi nepriaznivých okolnostiach, pohol sa Soliman 10. mája z Carihradu s vojskom 300.000 mužov silným, aby Zápoľu postavil na nohy.

Ferdinand snažil sa uzavrieť mier s Turkom za každú cenu: do Carihradu vyslal Mikuláša Jurišića s úpravou sľúbiť sultánovi ročite 100.000, veľvezírovi 40.000 dukátov poplatku, jestli desaťročný mier obdrží. Ale Jurišič ani neprišiel do Carihradu, bo zakiaľ si list sprievodný vymáhal, za ten čas bol Soliman v Uhorsku.

18. augusta Soliman bol v Muháči, kam k nemu Zápoľa prišiel na poklonu z Lippy, a na tom poli, ktoré pred troma rokmi krvou 20.000 kresťanov posvätené bolo, bozkal kráľ uhorský, Zápoľa, tomu Solimanovi ruku, z ktorého rozkazu pred troma rokmi 200.000 kresťanov zahynulo. Po krátkej porade Soliman prepustil Zápoľu v milosti; obdaroval ho paripami, kantármi, kaftanmi; 3. septembra bol Soliman už pred Budínom.

Tu bol veliteľom Tomáš Nádasdi, majúci k obrane pevnosti 2000 nemeckých vojakov; posádka bránila pevnosť len za 5 dní; na 6-ty kapitulovala, bo nemeckí kapitáni Beserer a Taubinger zavreli Nádasdiho a oddali pevnosť Solimanovi. Posádka chcela si zachrániť i život i majetok, ale nahnevaní janičári, keď im bol plen zakázaný, srúbali ju. Nádasdi obdržal milosť, keď zaviazal sa nebojovať proti Zápoľovi a neprejsť k Ferdinandovi.

Budín bol ešte Ferdinandov, keď Zápoľa s francúzskym kráľom Fraňom uzavrel smluvu na výboj a obranu; dľa nej zaviazal sa Zápoľa dovtedy bojovať proti Ferdinandovi, kým Fraňo nedostane

nazpäť synov svojich, u cisára Karla v rukojemstve nachodiacich sa; jestli by Zápoľa mužských potomkov nemal, pričiní sa, aby za uhorského kráľa bol vyvolený princ orleanský, Heinrich; Fraňo naproti tomu zaviazal sa podporovať Zápoľu i peňažite i inými vojenskými prostriedkami, vyplatiac mu hneď 40.000 frankov. Zápoľa podpísal smluvu v tábore pod Budínom 1. septembra 1529.

Zápoľa ostal v Budíne; za radcu Soliman dal mu Grittiho, ktorý mal o ňom i tajné zprávy do Carihradu podávať. Za veliteľa hradu Soliman vymenoval Hasan bega; sám šiel proti Viedni. Na tejto ceste zaujal Vyšehrad, Ostrihom, Komárno, Tatu a Ráb. Prešporok nepoddal sa; posádka odkázala mu, že vtedy poddá sa, keď i Viedeň zaujme. Pri Viedni bol 27. septembra, odkiaľ ale s hanbou odtiahol, bo Mikuláš Salm obránil ju, a nedostatok potravy, pľušte, nemoce úžasne preriedily moc tureckú. Pritom všetkom, keď sa Soliman 25. oktobra do Budína vrátil, blahoželal mu Zápoľa k víťaznému pochodu. V Pešti Soliman držal 28. oktobra ešte krajinskú radu, napomínajúc uhorských pánov, aby Zápoľovi vernými ostali; 11. decembra bol už v Carihrade.

Po oslobodení Viedne Ferdinand poslal svoju celú vojenskú silu do Uhorska. Staré Hrady obsadil Ján Hardek, Trnavu a Trenčín Kacianer; Gašpar Šerédi zaujal Jáger, Fraňo Bebek Košice, Salm Ostrihom. I Sasi sedmohradskí vysoko vytýčili zástavu Ferdinandovu, tak že vojvoda Bátori musel proti nim pomoc v Moldave vymáhať. A teraz nastal v Uhorsku desný život: občania jednej vlasti vraždili sa, ani nepomenujúc jeden druhého Uhrom: Ferdinandova strana volala Zápoľovcov Turkami, Zápoľovci Ferdinandovu stranu Nemcami.

Pápež dal Zápoľu a jeho privržencov pre spojenstvo s Turkom do kliatby a biskupa sriemskeho Štefana Brodariča, ktorý skutok Zápoľov u pápeža ospravedlniť chcel, ani neprijal. Vystala aj francúzska peňažitá podpora, bo francúzsky kráľ radil Zápoľovi, aby na posmech kresťanstva nebojoval s tureckým vojskom proti Ferdinandovi. Zápoľa bol tedy naklonený s Ferdinandom uzavrieť mier; tým cieľom mali sa povereníci oboch strán sísť vo Vratislave. Ale obapolné útoky a boje neprestaly ani počas započatého vyjednávania: Gašpar Šerédi a Fraňo Bebek napádali hrady Zápoľove v Aba-novozámskej stolici; z pevnosti Sihoť vysielal Valentín Török svojich husárov na plen až po Budín, a tí nemilosrdne pustošili majetky Zápoľovcov. V obave, že Ferdinand i z Nemecka výdatnú podporu dostane, vymohol si Zápoľa pomoc u bašu smederevského, ktorý s 25.000 mužmi prišiel k Budínu a celú tú čiastku Uhorska, ktorá tureckého plenu ešte nevidela, spustošil nemilosrdne; 75.000 kresťanských zajatcov viedol Mehemed baša s sebou a ani jedného neprepustil z nich ani na prosby Zápoľove.

Táto borba, so všetkými úžasmi pustošenia, drancovania, ničenia, vraždenia nevinných ľudí, trvala medzi stránkami do 24. februára 1538.

Keď sa totižto Zápoľa uchádzal o ruku Izabelly, dcéry kráľa poľského Zigmunda, bola mu pod tou podmienkou prisľúbená, jestli ho i Ferdinand uzná za kráľa uhorského. Oba králi uzavreli tedy

pripomenutého dňa a roku mier vo Veľkom Varadíne tak, aby každý vládol tým, čo v moci má, po smrti Zápoľovej ale aby celé Uhorsko a Sedmohradsko Ferdinandovi pripadlo. Jestli by Zápoľa mal syna, ten stane sa grófom spišským a dostane za manželku arcikňažnu rakúsku. Slávnostné zasnúbenie previedli poverenící Zápoľovi: Brodarič, Verbőcy a Perín v Krakove 29. januára 1539 a už 23. februára slávil Zápoľa svoj sňatok v Stolnom Belehrade. V ten deň dal Izabellu korunovať i za kráľovnu uhorskú.

Smluva varadínska mala ostať tajnosťou; ale v Carihrade dozvedeli sa o nej a robili prípravy k vojne proti Uhorsku. Zápoľa, mysliac, že Soliman jeho napadne, chystal sa k obrane a tým cieľom sbieral v Sedmohradsku i daň i vojsko. Počas príprav porazilo ho, tak že chorého odviezli ho do Saského Šebešu. Tu ho zastihla nielen radostná zpráva, že sa mu v Budíne 7. júla r. 1540 narodil syn, Jánom Žigmundom krstený, ale 23. júla v 53. roku žitia i smrť. Pochovali ho v Stolnom Belehrade, posledného z kráľov uhorských.

Krátko pred smrťou povolal k sebe svojich najvernejších ľudí: Petra Petroviča, Jura Utešeniča, Antona Vrančiča, Jána Osieckeho, Štefana Verbőcyho a Valentína Töröka, odporúčajúc do ich a skrze nich do ochrany Solimanovej svojho syna, ktorému za tútora ustanovil Jura Utešeniča. Všetci piati mali byť ochrancami i manželky i dieťaťa.

V.

Zvláštnou charakteristikou dejín Uhorska je tá okolnosť, že s rozsiahlejším vývinom uhorskej državy a vymretím Arpádovcov maďarstvo prestalo byť živlom vývodiacim a stalo sa živlom viac-menej passívnym a negatívnym. Ján Huňad, muž činný a udatný, jeho syn Matej, kráľ najmohutnejší a najráznejší, neboli genetickí Maďari, bo boli rumunského pôvodu; po smrti Matejovej stal sa kráľom uhorským kráľ český Vladislav, za ním jeho syn Ludvik, čo s maďarsko-národným programmom nijak nesúhlasilo. Po porážke muháčskej srútila sa tá umelá politická budova, ktorú kráľovstvom uhorským menujeme. Slovensko a jedna čiastka severného Uhorska volily českého kráľa Ferdinanda; k nemu pripojil sa i nemecký kraj za Rábou a s Rakúskom hraničiaca, tureckým náporom vystavená Slavonia. Naproti tomu národným antagonismom vedení Maďari vyvolili vojvodu sedmohradského Jána Zápoľu za kráľa, pritom všetkom, že bol slovanského pôvodu a opieral sa o Srbov Báčky a temešského územia. Pozdejšie niesli i jarmo turecké ochotne.

Odvekým vrahom Slovanstva bol medzi mnohými inými i Turek: je tedy divnou, nepochopiteľnou záhadou, že v rade privržencov toho Zápoľu, ktorý svojím spojenstvom s Turkom z hriešnej ctižiadosti a vládychtivosti uvalil na krajinu uhorskú najväčšiu pohromu, taký veľký počet významných Slovanov spatrujeme. Na Zápoľovej strane boli zo Srbov: Božo Radič, Peter Petrovič, Mikuláš Macedonský, Jur Jakšič, Pavel Bakič; z Horvatov: Šimon Erdődi, Ján Osiecky, Anton Vrančič, Jur Utešenič, Krištof Frangepan, Štefan Brodarič, biskup Jozefič; zo Slovákov: Štefan Podmanický, z po-

čiatku Ján a Fraňo Bebek, Štefan Humenský; z Poliakov podporovali ho Krištof Šidlovický, Jeronym Laško a Ondrej biskup z Plocku. Naproti tomu na strane Ferdinandovej boli zo Srbov despot Peter Berislav a Ivan Čierny; z Horvatov: Mikuláš Jurišič, Peter Keglevič, Ondrej Horvat, Ján gróf Krbavský, Mikuláš Šubič Zrínsky, Štefan Blagaj a okrem Krištofa všetci Frangepanovci; zo Slovákov: Elek Turzo, Peter Perín, Fraňo Révai, Gašpar Raška a Fraňo Bebek. Všetci títo slovanskí mužovia hrali zástoje veľmi významné, boli činiteľmi smer dávajúcimi a rozhodujúcimi; dajedni z nich, ako Krištof Frangepan, mali už i silné národné vedomie, ako to dolu nižšie uvidíme. Z Maďarov vynikali v ten čas len Tomáš Nádasdi, Tomáš Szalaházi, Fraňo Batthyányi, Valentín Török, Pavel Ártándi, Gašpar Šerédi a Ján Bornemisza, iste veľmi nepatrný počet v pomere ku tak mnohopočetným, významným mužom slovanského pôvodu.

V úvahe *Stredoveké národnostné pomery na Slovensku*, uverejnenej v Sborníku Mus. Slovenskej spoločnosti (roč. II, str. 153), hovorí o panovaní uhorského kráľa Ludvika bystroumný Pavel Križko, že za panovania jeho národná rovnoprávnosť začala sa hlásiť v Uhrách k svojmu právu.

Hlásenie to pozostávalo z toho, že keď kráľ Ludvík staré výsady mesta Krupiny potvrdil, nariadil spolu, aby zatým proti Nemcovi i svedectvo Nenemcovo platné bolo a aby v Krupine i Nenemci mali právo kupovať domy.

Ale zjavy snáh po národnostnej rovnoprávnosti sú staršieho datumu; zákonník mesta Budína z roku 1421 nakladá ohľadom osoby rychtára mestského: „Dass der selbig Richter von *deuscher Art* sei, von allem seinen Geschlecht, der soll sein ein *deutscher Mann* von allen seinen vier Ahnen.“ A národnostné trenice v Budíne roku 1438 opisuje Turocius nasledovne: „Poneváč obyvatelia Budína sú Nemci a Maďari, tamtí posmelení, že krajina má kráľa nemeckého pôvodu (Albert), chceli Maďarov potlačiť a starý zvyk, aby v jednom roku bol rychtárom Nemec, v druhom Maďar, premeniť; pritom nakladali s Maďarmi, kde im možné bolo, špatne a násilnícky. Maďari ale nie sú tej povahy, aby hneď pomstou zahoreli, ale vystávanie pomsty nahrádzajú silnou búrkou. Tedy naoko v spánok pohrúžení čakali, čo ešte im prinesie nechutná namyslenosť Nemcov. Býval vtedy v Budíne istý Ján Otvös, Maďar, muž nie malej výtečnosti a dľa stavu nie posledný v meste, ktorý ťažko niesol pohanu maďarstva a nakoľko mohol, hájil česť Maďarov i slovom i skutkom. Jeho vystupovanie nepozdalo sa Nemcom, ktorí, použijúc príležitosti, lapili Otvösa, odviedli do domu svojich spoluvinníkov a tam umučiac ho, mrtvolu utopili v Dunaji. Za 8 dní bol tento hrozný skutok utajený, kým voda mrtvolu na breh nevyhodila. Rany na mrtvole svedčily, že bol zabitý. Práve vtedy bolo veľa zemanov okolo kráľa. Maďari, vidiac hnusný zločin, zahoreli pomstou, udreli so strašným krikom na mesto, aby pomstili sa, ale nemohúc vypátrať vrahov, vrútili sa do palácov Nemcov a ukoristili ich poklady.“ Búrku utíšil Ladislav Gara, bán Mačvy; jazdiac po uliciach, uspokojil najvzteklejších zúrivcov.

Naproti tomu keď Äneáš Sylvius tvrdí, že toho Maďara utopili na základe riadneho súdu: „judex civitatis, natione teutonus, hungarum quem piam ob delictum, fluvio demersit.“ A pri tej príležitosti nevyrabovali vraj Maďari len nemecké domy, ale aj kráľovský ärár; regales expensae sunt sublatae. Vzali 6000 zlatých.

Ešte pádnejším a jasnejším dôkazom národnostného antagonismu medzi Maďarmi a Nemaďarmi z doby pomuháčskej je list Krištofa Frangepana, udatného kondotiera horvatského, písaný biskupovi seňskému hneď po porážke muháčskej: „Táto pohroma bola užitočná a potrebná, lebo keby Maďari boli premohli tureckého sultána, ktože by mohol ďalej pod nimi žiť, kto by mohol obstáť medzi nimi? Ich pýcha nemala by hraníc.“

O takomto národnostnom antagonisme hovorili aj vyslanci arcikniežaťa Ferdinanda na volebnom sneme v Prešporku 15. decembra 1526, slubujúc, že ich pán nenávisť, ktorá udomácnila sa medzi Nemcami a Maďarmi pre úklady a zlomyseľnosť niektorých ľudí, pretvorí na vzájomnú lásku bratskú.

Otázka národnostná nebola v ten čas tak ideálneho a čistého smeru, akého je dnes. Teraz žiadajú národnosti, aby žily svojským, národným životom, svojskou kultúrou, aby, vzdelávajúc sa v školách v materinskej reči, mohly požívať dobrodenia svojskej kultúry a sriadeného hospodárskeho života nikým a ničím nemýleno.

Zdá sa, že v stredoveku v Uhrách bola otázka národnostná viac materiálnej povahy, že Nemci, zatvárajúc sa do hradieb svojich miest, chránili prevažne svoje materiálne záujmy. Umní, vzdelaní, baníctvo, remeslá, poľné hospodárstvo pestujúci Nemci chceli dobrodenia svojej práce sami požívať. Oprávnenosť k tomu mali i vo výsadách kráľovských, za ktoré ale ťažkými kontribúciami platiť museli. V svojom uzavrenom území netrpeli tedy trúdov zemianskych s heslom „fruges consumere nati“, pritom všetkom, že menovite po porážke muháčskej i kráľovskými nariadeniami mali naložené Turkom zo svojich panských dvorov vyplašených zemanov prijímať, čo priam kráľovskými príkazmi nariadené bolo, aby i zemania znášali tarchy mestské a na mestá uvalené. Zemanom, ktorí navyknutí boli tarchy neznášať, bolo, pravda, platenie dane odpornou vecou, snažili sa tedy sprostiť sa týchto tiarch pod rozličnými zámienkami, z čoho medzi mešťanmi a osadivšími sa zemanmi povstaly kruté spory a snahy nepripustiť viac zemanov do mesta. Zemania, osadivší sa v mestách, obchádzali kráľovské nariadenia i ohľadom práva merania nápoja, tak že keď im povolené bolo osadiť sa v meste, zjavne bolo v zákone vypovedané, že víno zo svojich viníc môžu si pre domácu potrebu priviezť, ale predávať ho nesvobodno. A keď proti protegovaným a privilegovaným zemanom znali sa výdatne brániť, nerešpektujúc často ani kráľa, alebo palatína, Nemci tým bezohľadnejší boli proti Slovákom.

No čas premenil i tu všetko; exklusivita nemecká a nemecký živel zahynuly v baňských mestách nielen v Zvolenskej, Hontianskej, ale i v Gemerskej stolici. Všetky kráľovské privilegia, výsady, exemcie zahanbila a zničila všemohúca príroda, ktorá národnostnú otázku

v Uhorsku o krátky čas i Slovákom priaznive rieši. Politické enunciácie „providencionálnych“ štátnikov a mudrcov vlasti, Deáka, Eötvösa, Andrássyho a Tiszu o tom, že národa slovenského a národnostnej otázky v Uhorsku niet, sú a dokážu sa byť i v budúcnosti hallucináciami, svedčiacimi len o neprajnosti a nespravedlivosti týchto mužov, ktorí z dejepisu mohli sa naučiť, že ako krupinských, bańsko-bystrických, kremnických, ľubietovských, štiavnických, gemerských Nemcov nebolo možno proti expansívnej sile slovenskej zachrániť kráľovskými nariadeniami, tak nemožno ani Slovákov nič neznamenajúcimi paragrafmi a enunciáciami urobiť národne nejestvujúcimi. „Mať Slovenov vždy v požehnanom stave!“ hovorí Sládkovič, a táto pravda iste urobí smiešnym i 44. z. čl. z roku 1868 o jednom politickom národe maďarskom.

V pripomenutej rozprave Križkovej o stredovekých národnostných pomeroch na Slovensku udané sú články zákonov z rokov 1563: 62, 1608: 18, 1609: 44 a nariadenie palatína Turzu Bańsko-bystričanom roku 1612 o národnej rovnoprávnosti. Kdežto Verbőcyho Tripartitum Čechov a Slovákov (Bohemi et Slavi) za osobitné národy drží, zákony z rokov 1608, 1609 už i Čechov za Slovákov považujú (Boemi seu Sclavi), a i nariadenie Turzovo hovorí: „Czechum neb Slovákom.“ Túto záhadu možno len tým vysvetliť, že i za panovania Jagelovcov, Vladislava a Ludvika, ktorí i českými kráľmi boli a zväčša v Uhorsku, v Budíne bývali, v štátnych dielach mnoho Čechov do Uhorska prichádzalo a keďže na dvore popri latinskej i reč česká diplomatičnou bola a i medzi Slovákmi ako spisovná reč rozšírila sa, vyhlásili na základe kmenovej a rečovej pokrevnosti i Čechov za Slovákov.

Je zjavom zvlášte pozoruhodným, otázkou rozmýľania hodnou, aké následky mala premena náboženských názorov v Čechách a v Uhorsku ohľadom na vývin národného ducha, keďže protestantismus, ktorému, ako známo, v Uhorsku husitismus cestu prekliesnil, rozširoval sa práve za panovania Jána Zápoľu a Ferdinanda I.

V Čechách bola vec náboženská mocným dvíhadlom i národnej veci. Národ český prišiel k povedomiu svojej národnej osobnosti, čím vysvetľuje sa dokázaný neobyčajný prejav sily. Národné hnutie prenikalo tak hlboko do vrství ľudu, že i pozdejšie, po uplynutí celých storočí, púha pamiatka o ňom osvedčila silu obživujúcu v novočeskom vzkriesení. Pozdvihnutie proti feudalismu, zapríčinené náboženským roznetom, obracalo sa v prospech ľudu, jeho potrieb hmotných i národných. Národné žiadosti, raz vzbudené, neukojily sa, kým všetky mrzutosti, predchádzajúcimi dejinami vzbudené, a všetky snahy mať lepší náboženský a spoločenský poriadok, neurobily si prielom.

Toho v Uhosku nebolo. Ač bolo na Slovensku mnoho husitismu, ľud slovenský vybral a obľúbil si z neho zvlášte učenie o kresťanskej pokore a poslušnosti. Evanjelium hlásalo, že každá duša vrchnostiam poddaná buď, lebo každá vrchnosť je od Boha; preto podporovalo zákon, dľa ktorého každý, kto sám nenie vrchnosťou, má byť vrchnosti poddaný, a kto nenie pánom, má byť pánovi

pridelený a poddaný. Ešte vtedy nebola platná devisa Chalupkova (vidz jeho báseň „Mor ho!“): „pána mať je neprávosť, a väčšia byť pánom.“ Rozopra medzi vyšším a nižším zemianstvom, ktorá vypĺňuje panovanie Jagelloncov, nijak netýkala sa ľudu. Utlačený ľud vzbúril a pozdvihol sa pod Dóžom, ale ani toto povstanie nebolo všeobecné a keď ho krvave potlačili, neopakovalo sa viac.

Osviežujúcej a obrodzujúcej sily v smysle sociálnom a politickom nedokázal tedy ani husitismus, ani pozdejší protestantismus na ľude slovenskom k hrude prikovanom. Protestantismus zjavil sa v Uhorsku na sklonku panovania Ludvika II. Z jeho podstaty súdiac, súdny myslitel oprávnene očakáva, že premena náboženských, svobodné skúmanie involvujúcich názorov, zapríčiní aj skúmanie stavu politickej bezprávnosti a sociálnej, hospodárskej, politickým bezprávím zapríčinenej biedy. Ale toho nebolo všade.

I v Nemecku zapríčinila premena náboženských názorov, že sa švábski a frankskí sedliaci i revolucionárnymi pohybmi k svojim právam hlásili. Ale svobodu ducha, svedomia a rovnosti hlásavší Luther vyzval pánov, aby rebellujúcich sedliakov pobili ako psov. Jeho slová: „haut die Hunde nieder!“ nijak nemohly pozdvihnúť prestiž protestantismu. Prešly stoletia, kým encyklopädisti francúzski široko rozvinuli svoje náhľady o osobnej svobode a zapríčinili kvasenie nie tak cele novovekých ideí o rovnosti ľudí a národov. Je veľmi smutné, že pre ľudské krehkosti docielila to revolúcia francúzska len krvavou argumentáciou.

Šovinisti maďarskí málo všímajú si príčin, vzniku, priebehu a výsledkov francúzskej veľkej revolúcie, málo rozmýšľajú o rovnosti a rovnoprávnosti nielen ľudí, ale i národov. Neznajú a či znať nechcú, že i národná rovnoprávnosť uplatnieva sa i cestou krvavých obetí, tak ako uplatnila sa náboženská a osobná. Pamätné zasadnutia uhorskej snemovne koncom januára a počiatkom februára roku 1902, v ktorých národnostní vyslanci uhorskí, Sas Gustáv Lindner a Slovák Fraňo Veselovský, zmužile a statočne reklamovali nemaďarským národom Uhorska odobrané práva a z tej príčiny od maďarských a židovských košutovských vyslancov okričaní, vysmievaní, z gravitácie na vonok obviňovaní boli, je smutným dôkazom toho, že priaznivé, uspokojujúce riešenie národnostnej otázky v Uhorsku bude vyžadovať ťažké a veľké obete.

Slováci v Békešskej stolici.

1718 - 1900.

Podáva *J. Pr. Bella.*

1. Čaba.

V starých listinách písala sa: Chaba 1383, Choba, Chyaba 1552, Czaba, Csaba, Tót-Csaba, teraz Békés-Csaba. V registre veľko-varadskom spomína sa Čaba ako dedina už r. 1235.

V 14—16. století Čaba prislúchala ku gerlianskemu panstvu, majetkom to rodiny Abrahamfy. V tých časiech mala i kaštieľ kamennými baštami mocne ohradený. Posledný jeho majiteľ Imro Abrahamfy bol r. 1556, ako stranník Jána Zápolu, Ferdinandovským vojskom v noci prepadnutý a zabitý, kaštieľ spálený a so zemou srovnaný. Od toho času bola Čaba časťou ďulianskeho panstva. Turkami, Kurucmi, Srbmi opätovne spustošená stala sa pustatinou, tak že stoličný popis z r. 1715 už Čaby ako osady ani len nespomína. Roku 1716 osadilo sa tam znovu 22 maďarských rodín, počtom asi 110 duší, bývajúcich v polopodzemných, „putrami“ zvaných kolibách. Vtedy celá stolica, počitujúca dnes 260 tisíc obyvateľov, nemala ich ani 5 tisíc. Nastala tedy potreba zaľudňovania, a počiatok urobený bol na Čabe.

Roku totiž 1717 prišli na Dolnú zem traja Slováci, pre náboženstvo prenasledovaní evanjelici, menovite: Duna z Mýtnej, Sekerka z Hradišťa a Valent z Čeloviec. Títo uchádzali sa u komorského prefekta v Segedíne o dovolenie môcť sa osadiť v Čabe spolu s inými svojimi rodákmi. Toto spolu so zaistením náboženskej slobody obdržiac, uradostení vrátili sa domov.

Už na jar nasledujúceho roku prihrnuly sa zástupy slovenských evanjelikov, najviac z Novohradu, Hontu, Gemera, ba i z Pešti a Zvolena. Týchto shromaždil a na Čabu doviedol kolonisátor Mikuláš Turóci. Prisťahovalci, poodkupujúc od Maďarov spomenuté putry, na ich mieste a v súsedstve nastavali si pohodlnejšie bydliská, a Maďari odstúpili sa do súsedného Békéša a Dobozu. — Terajšia Čaba povstala tedy r. 1718, a že mala len samých slovenských obyvateľov, pomenovali ju Slovenskou Čabou. Keď r. 1720 stala sa majetkom baróna Harrukerna, tento dal Čabanom ešte viac zeme a pastvín do úžitku, následkom čoho nová osada hneď od počiatku hmotne sa vzmáhala.

Noví zakladatelia osady ihneď sriadili sa ako obec i cirkev. V cirkvi prvým farárom bol Ján Šuhajda. Príbytky stavali toho času tak, že vysoké do zeme povbíjané žŕde oplietli prútím, omažúc ich blatom zvonku i vnútra. Na tento spôsob zhotovený bol i prvý čabiansky ev. kostolík, ktorý len o 5 rokov pozdejšie zamenili budovou zo surových tehiel. Roku 1745 vystavený bol z tehiel a kamenia terajší starý kostol. Krem toho majú čabianski evanjelici nový veľkolepý, r. 1824 vysvätený chrám, a tretí tiež úhľadný kostol v takzvanej „Jamine“.

Už r. 1748 vyšiel z Čaby prvý roj a osadil sa na Mokrej = Apatelek (v Aradskej stolici), založiac tam evanjelickú cirkev.

Okolo r. 1750 prisťahoval sa na Čabu nový húfik Slovákov, a síce rímsko-katolíkov, z Hontu a zčiastky z Nitry. Týmto vymeralo panstvo osobite a vovedne porty i zeme, — prvé na hornom konci dediny, druhé na najvzdialenejšom kraji chotára. I katolíci dosť skoro sriadili sa v cirkev a prvým ich farárom bol Šimon Gorlický. Kostol vystavili si r. 1769.

Roku 1753 vysťahovalo sa pod vedením ev. farára Martina Vandlíka niekoľko sto čabianskych, sarvašských a beríňskych ev.

rodín do Saboľču, kde založili terajšiu niredházsku ev. cirkev. Pritom všetkom Čaba mala r. 1773 už do 7 tisíc obyvateľov, bývajúcich v 900 domoch.

R. 1816 pred hladom na Čabu utúlivší sa Rumuni zo Sedmohradska a Biharu založili tu pravoslávnu cirkvičku. Potomci týchto Rumunov sú už dnes vo väčšine poslovenčení.

Po rok 1840 známa bola Čaba ako najväčšia dedina na svete, počitujúca asi 22 tisíc obyvateľov. Roku 1840 stala sa mestom; 1845 odkúpila sa od panstva za 802 tisíc zlatých v str. Spravuje sa však i dnes len ako „veľká obec", majúc na čele rychtára vždy z roľníckeho stavu.

V poslednom polstoročí opätovne dialo sa sťahovanie Čabanov a to temer výlučne evanjelikov, zakladajúcich na komorských pustatinách nové osady a cirkve. Tak v rokoch štyridsiatych založili Pitvaroš, Ambrózku, Albertku a v rokoch päťdesiatych Slovenský Bánhedeš, všetko v Čanádskej stolici. R. 1890 kúpili pustatinu Medgyes v Aradskej stolici a založili tam obec i evanj. cirkev. I do novozaloženej „Imrefalvy" pri Temešváre prestahovalo sa viac rodín. Cholery z rokov 1831, 1849, 1855 a 1873 umenšily počet obyvateľstva asi o 5 tisíc duší. Úbudok tento doplňoval sa však nielen prirodzeným prírastom, ale i novými prisťahovalcami s Horniak, menovite rímsko- i grécko-katolíkov zo Šariša, Zemplína, ba i Haliče. Všetky slovenské stolice bez výnimky majú na Čabe svojich zemkov. Odtiaľ taká rozmanitosť rodinných mien, čistých Maďarov a novomaďarov v to nepočítajúc.

Chotár Čaby obnáša 57.363 kat. jutrá a sama osada leží na priestore 1789 jutár. Obyvateľov má 36 tisíc, žijúcich v 5050 domoch, z ktorých 1800 sú tiež obývané tane či salaše. Pri krajinskom popise r. 1890 dały sa štyri pätiny za Slovákov zapísať.

Pri soznamе rodinných mien obmedzil som sa na mená slovenského pôvodu. Inorečové vzal som len tie, ktorých nosičia buďto ako Slováci sem sa prisťahovali, alebo už dávno tu na mieste poslovenčili. K menám zakladateľov Čaby privzal som i mená pozdejších prisťahovalcov, aby zachovala sa stopa toho: kolkými a kolkorakými asi menami zastúpená bola Slovač na začiatku 20. storočia *len v jednej* dolnozemskej osade.

Mená píšu sa úradne, i v matrikách, pravopisom maďarským, a ľud sám podpisuje sa: Hugyec János, Dyebnár Mihály, Krályik András, Šoutys Pało atď.; dľa vyslovovania: Bíkiszky, Kerepecky.

Rodinné mená v B. Čabe.

(Mená prvých prisťahovalcov a zakladateľov terajšej Čaby označené sú †).

1. *Z krstných mien:* Od Adama je † Adamík, † Adami, Adamec. Abraham podržal meno nezmenené. Z Joachima je † Achim a Chomiak, z Alexia je Alakša; Antal je sám; od Antonia je Antončin a od Anny Ančin. Za † Albertom nasleduje Albrechtovič a Ambruš. Z Bartolomea: † Barta, † Barto, Bartoš, † Bartók, † Bartík, Bar-

toky, † Bartolec a Bartolák; z Blazia: † Blažko, Blahút, Blažčok, † Baláž, Balážik, Balaj, Balažťák a Baliga; z Beniamina: † Beňo, Benko, † Benčík; z Bohuslava: † Bohuš, Božko, a snáď i Bôc a Bocko, Bočík, Bôtik a Boboš. Babarík pôvodne akiste Barbarík, od Barbary; z Cyrilla: Cirul a Kurillo; hádam od Čenka je Čanko. Z Georgia: Ďurík, Ďurčík, † Ďurkov, Ďurkovič, Jurenko, Juračka; z Daniela: Danko, Dančík, Danielis; z Tobiaša: Dobis a Doben; z Dominika je Dominovič; z Dionysia † Dianiš; z Davida Davides; z Doroty: † Dorkovič, či aj Daruľa? † Eliaš je len sám. Z Františka je Fraňo, † Franko, Franček, † Francisci, † Ferianc; z Ferdinanda: Frnda, Ferčík; z Filipa: † Filo, Filák, † Filipini, † Fabian a Fábiš sú si rodina; z Florentina je Florek; z Teodora je Fedor a možno i Fego. Z Galusa: † Gallo, Galli, † Galis, Gál, † Gálik, Galaš, Galovic, Gaulík. Galbiček upomína tiež na Havlíčka. Gabriel, † Gábor, Gabar, † Gažo, Gbur, Gavoša, Gavoška sú z jedného koreňa. Gašpar, Gašper a Kašprík takže. Z Gregoriusa sú: Gregor, Gergeľ, Greg, Greguš, † Grieč, Grexa, Geč, Gerči, Gorči, Herkeľ, Hric, Harza, snáď od Gervasia a, možno, že patrí sem i Garaj. Z Hilaria je Hylo. A Hulin, Hulik a Huľuk? Nepochodia od Haly = Heleny? Od tejto je Ilčák. Gortko je snáď totožné s Hrdko = Hrdoš? Z Jana sú: † Jančo, † Jančok, † Janík, Jančík, Jantík, Janovic, Janoviak, † Janečka, Ivan, Ivanic, † Johanides, † Hano, † Hanko. — Jakub, Jakuš, Jakuba, Kuba, Kubík, Kubek a Jakubčák sú z jedného rodu; či aj Guba, † Gubiš a Gubien? Z Hyacinta sú: Jacko a Jacina; z Jozefa je Pepo; Jermendi snáď od Jeremiaša? Od Emericia sú: Imriš a Imrovic; od Jaroslava je Jároši; z Judity Judikár, z Justusa: Jušt. † Kliment, † Kelement a Klimo sú mená príbuzné. Z Christofora je: Kristof, Kristofi, Kriško. Možno, od Kazimíra je i † Kacko = Kazko? Od Kataríny je Katáš; od Konráda alebo Kundrata sú: Kundra a Kondra; z Konstantína je Kostka a hádam i Kóša a Koša. Z Laurencia † Laurinec, † Lavrinčok, † Lauko, Lavrinčik, Lorinčík, Lonovič? Z Lukáša Lukáč a Lukáčik. Lenhart a Lazar sú slabo zastúpení. Z Ladislava je † Laco a z Libora Libent, či aj Labor a Labík? Nazdám sa, že je Luptovič = Leopoldovič. Z Matúša sú: Matúšik, Matúška, Matulai, † Máté, Mátej. Či je Macuga z Matúša a či z Mateja, netrúfam si určiť. Z Mateja je Matiaš, Mateja, Macko, Macak, Mockovčák. Pôvod mien † Macho, † Machnic a Machlík nie mi je dosť jasný. Či je † Máčok od maku a či od Mateja? — snáď len nie posmešne od máčka = kocúra? — Michalek, Mihálik, Miško, Mišík, Miškovic, Mišťúrik, Mihok sú od Michala; od Martina sú: Márton, Martinko, † Martinček, Martinčiak; z Marka: † Marko, Markus a vari aj † Mariík. Z Mikuláša je † Mikľa, † Mikušík. K Melicherovi družia sa: † Melich, Meliš, Melíška a Melicherčík; z Emila je Milo a † Milec (?); z Emanuela: Miňo; z Demetria je Mitrík a Mifko. † Mečko z Mečislava. (Pôvodne iste Meško, lebo prišiel sem zo Sklabine v Turci). Mariniak je iste od Mary, Maksim z Maximiliana. Z Andreasa je Andrej, † Ando, Andrašovič, Ondruš, † Ondrejčik, Ondrejkovič, Jendrzejčik. Či je Ozdin krstné meno? Z Pavla: Paulo, Paulik, † Pálik, Paľu-

šik, Paulovič, Pavelka, Paučuška; z Petra: Petro, Petri, Petrin, Petrina, Petrič, Petráš, Piatro, Petrovič; z Prokopa je Prokopčák, z Pankráca Pongrác; z Pellagia Pellach a Pajzin, z Platencia je Placek, z Pribislava: Pribík, Priboš, a od Priscilly Priškin; z Apolinára je Polonka; z Rolanda: Rolko, Ralík, Rolík. Za týmito nasledujú Radič a Ratík. Hádam z Rochusa sú Roško a Roškuliak. Rufus je len sám. Samuel takže. Od Štefana je † Štefánik, Štefík, Štefkovič, Števo, Štefuľa; od Simeona † Šimon, Šimo, Šimko, Šimkovic; zo Stanislava: Stano, † Stanko, Stančík; od Severa † Severini a Seberíni; od Sobeslava: Sobek a Sopek; z Izidora: Sidor, Sidoriak; od Sebastiana: † Šebian a † Šeben. Šalamúnovcov jesto viac. Šurin, Šurabík? Z Tomáša je: Tomo, † Tomka, Tomašik, Tomčenko; z Timotea Timko; z Trajana je Trajanovič. Za Urbanom nasledujú z Valentína: † Valent, † Valentíni, Valko, † Valkus, † Vaľúch a hádam i Belenta; z Víta: † Vida, Vidovič, Vitál, Vitáliš, Vician; z Václava: Vasko a Vasuľa; z Vendelína: † Vandlík, Vaniška, Vanšac; z Valeria je Valerianovič a z Vilhelma Vilím. Zo Zachariaša sú Zachar a Čacho; zo Zigmunda Žiga. Od Zuzany je Žuža a od Žofie: Žouka.

2. Po *rodisku* zovú sa: † Aradský, † Antovský, Babinec, Babinský, Bánsky, Bačiansky, † Badínka, † Békešský, Belanka, Beňovský, Bilský, Bodocký, † Bodoni, Borovský, Boťánsky, Breznický, Branický, Bučan, † Búlovský (?), Budínsky, Brezovský, Bukovský, Bakovinský, Čabiansky, Čabaj (Čabajovci boli aj v Liptovskom Sv. Mikuláši), Čelovský, Čirský, Čuvársky, Dančovský, Dobrovský, † Dobrocký, Divický, Drieňovský, † Dvorecký; Gajovský, Geľan, † Guľan, Gubíni, Hačavský, Hrabovský, Hričovini, Hybský, † Huršan; Jánovský, Járovský, Jelenovský, Jesenský, Kociha (z Kochy), Kociský, † Kokavec, Koričiansky, † Kolárovský, Kovarský, Koťanský, † Kerepecký, Kolpaský, Kúčovský, Križan, Krmeský; — Lehotský, Lechnický, Levársky, Leščan, Ledzini, Liker a Likerec (z Likera v Gemeri), Ludrven, Litavec; † Malitínsky, Mladonický, Málinec, † Medovarský, Menďan, Molčan, † Mokran, †Muráni, † Moravský; Opavský, Osadský, Ondrovický, Ožďan; Párócai, Pilinský, Pilišský, † Pribojský, Príbeľ, Pribranský, Pribiansky, Polóni, Petráni, † Petrovský; Rákóci, Radočáni, Rutkay, Remenický, Rybiansky; Samperský, Slavkovský, Skalický, Sentešský, † Selčáni, Štracinský, Slimbarský, † Sovský, † Šajben, Sokolai, Sipický, Šidlinský, † Štrben; — Tilovský, Točnický, Túrovský; Ujfaludský, † Uňatinský, — Valašťan, Vaľkovský, Vesejský, Vidovenec, † Vrbovský, Višňovský; † Zahoran, Zahorský, Žarlovský, Zelenák, † Zeleniansky, Zlehovský, Zlevovský, Zvolenský, Žarnócai, Zlinský, Žilinský, † Žibrita.

3. *Od kraja, vidieka, bytu a bydla*: Brezník, † Briežnik, Dubravčík, Frajšták, Horniak, Horniaček, Končok, Konečny, † Kopanica, Korpona, Krochta (snáď od kruchty?), Kútnik, Kopčák, Leštisyn, † Lipták; Majerík, Majerčík, Majerník, Makoviní, Makovický, Machnáč, Potočka, † Považai, Rajčok, Samotný, Siheľský, Spišiak, Štrba, † Turčan, Turčáni, Zdolík, Vyhňák. Novák je veľmi rozšírené meno. Nech stoja tu ešte Nálezný a † Podobný.

4. *Od zamestnania a služobnosti:* Bača, Beťár, Bíreš, † Brdár, Čižmár, Čižmárik, Debnár, Debnárik, Dráb, † Dudáš, † Gajdoš, či aj Gajdáč? † Guláš, † Hajtman, Hajdúch, Hrnčiarik, † Henteš, Hrobár, Hudec, † Husár, † Kováč, Kočiš, † Kolimár, Kuhár, Korytár, Kolár, Kolarič, Kosár, Kosec, Kasáš, Krčmárik, Krajo, Krajčo, Kolesár, Kolompár, Kozák, Kupec; † Mazan, † Mlynár, Mlynárik, Mlynarčík, Mäsiar, Osláč, Pálenkáš, Pisár, Pivarč, Pekár, Papík, † Rajtár, † Rešetár, Ročkár, † Rybár, Solár, Sudár, Sudák, snáď od sudy, nepárny? Súkenník, Spevár, Struhár, Šindar, Slaninár, Švec, Švic, Ševčík, Sklárčik, Sklaruľa, Tehlár, Tesárik, † Valach, Vozár, Vozárik, Vojak, Vretenkár, Zámečník, Zvaratko? † Žiak.

5. *Z povahy a vlastností duševných i telesných:* Mudroň, Šťastný, Pýcha, Truc, Neverec, Spevár, Čulík, † Darida, † Daruľa, † Bavko, † Veselka, Vravko, Mračko, † Krekáč, Kochaný? Dananaj i Tadanaj iste býval veselý; Terpitka, Šašala, Krivko, Krátky, † Bandžal (škuľavý), Bedák, Brhlík (čo brhce), Chudík, Hudík, Hrvoľ, Hrivnák, Holec, Holečka, Belko, Bialobok, Brnák, † Čiernik, † Černok, † Černaj, † Červenák, Krasko, † Kršniak, Krnák, † Krnáč, Kučo, Kutera, Odrobiňák, Kusek, Starenký, Staričkaj, Pleško, Rapák, Rondoš, Štrbáň, † Slabík, Slepko, Škripák, † Sluch, snáď šľochavec, škulavec, ak len nie z nem. „Schlauch". — Podstrelen, Vrzguľa. Sem patria vari aj Mäkyš a Obšust.

6. *Čiastky tela:* Košťál, Malík, † Zuba, Zubko, Žiľák; Ždila?

7. *Ríšu prírody* zastupujú: zo živočichov Baranka, † Baráni, † Belica, Belicay, † Blcha, † Čičeľ, Čermák, Chriašť, Chrúst, Húska, Guza, Hrdlička, Hrúz, Jašťar, Jelenka, † Havran, Hláč, † Kohút, Koziel, Kukuk, Kuna, Kerdik, Pipíš, † Račko, † Slávik, † Straka, Sýkora, Sojka, Srnkáni, Sisláň, Sisák, Šuták (?), † Vrábeľ, Vevera, † Vlčko, † Zajac. — Z rastlín: Beracka, Brezina, Buka, Buko, Bukovič, Chrastina, Dumbier, Cibuľa, Cibuľka, Hliva, Hraško, Jahodník, Fiala, Kalina, Kúkeľ, Koreň, Korenčík, † Lúštik, Malina, Malinčiak, Mocháč, Orechár, Orešťák, Parez, Pleva, Mrva, Repkár, Ruža, Ružička, Slúka, Strukuľa, Šalát, Teriak, Trnka, Vŕba. — Kytka a Kytík od kyty, chyty-kytky = bukréty. Od hory: Gura, Gurza, Pagurka; od Dunaja je Duna. Strieborný; Peniažka a Groško nemuseli byť chudobní; Dukát, Piatka, Šesták museli tiež s peniazmi narábať.

8. *Potravné články* zastupujú: Cmarko, Halušťák, Glonda, Kaša, Kašík, Kyseľ, † Kvas, Urda, Moka = múka? Ducha, hádam z juchy = polievky.

Od *odevu* a výroby: Kožuch, Stužka, Brachna = brašna? Dľa *riadu* a nástrojov: Cabarka, † Cepo, Cimbal, † Korčok, † Kudlák, † Kružic, Klapač, Kulka, Gulkáš, Guliga, Puzder, † Sekerka, Styk, Svorec.

Čiastky domu: Komora, Stodola.

Z rodinných pomerov: Dedko, Devoš, Strýc, Zaťko, Šahajda, † Prístavok, † Chovan, Chovanec, Kmety, † Kmeľko, Kmec, Vladyka. V Čabe bývajú aj Kroľ a † Králik. Tretiak je akiste tretí syn.

Spoločenský stav: Zemen, Zemenčík, Zemanik, Zemančín, Šol-

tís, Šedliak. Zo zemanov: Bajči, Botto, Čáni, Šági, Čiaky, Devuša, Matuľa, Toráni, Ursíny.

Dľa času a počasia: † Pentek, Svitan, Mrkan, Mračko, Prško, Slota, Rosiar.

Dľa národov a krajín: Burkuš, † Chorvát, Horvát, Kuruc, Kozák, Kazar, Lacho, † Maďar, Nemec, Német, Nemťušiak, Oláh, Oros, Poliak, Román, Romanik, Rusniak, Rusinka, † Sas, † Sasák, Török, † Uhrin, Uhrinčok, Uhrini, Vengerský, Babylonský.

Čisto slovenské rodiny s maďarskými menami: Babos, † Boros, † Ballangó, Borbély, Bodonyi, † Császár, Darabos, Dohányos, † Gyeray, Ecsedi, † Egri, † Erdélyi, † Farkas, Faragó, † Feledi, Hideg, † Juhász, † Konczos, † Kis, Kojnok? Lagzi, Lepény, Mézes, † Molnár, † Onodi, † Okos, Orvos, Patay, Pusztai, Rakonczás, † Szarvas, Szász, Szombati, Sipos, Uram, † Varga, † Veretka, † Zsíros. — *Pochybného pôvodu:* Zejdi, Šouti = Solti?

S nemeckými menami: Flender, † Keller, Schéner, Schütz, ktorého aj úradne píšu „Sicz", Toman (?), Lang. † Schutz, pod menom Šuch a Šucha dostal sa sem ako spoluzakladateľ Čaby. (V Šariši a Nitre označujú háby a vôbec odev šuchami, šúchami).

Z latinčiny sú: Fáber, † Fábry, Fabrici, Figura, † Fabula Filadelfi, Nigrini, Regula, Rotar skr. Rotarides, Sutoris, Orem, Oremus.

Poslovenčené rodiny rumunského pôvodu: Ardelean, Avramuc = Abrahamovič; Blaga; Cerba = Štrba; Čióra = vrana; Dobra, Gurzeu = hora; Jankuc = Jankovič; Kostan = Konstantin; Kimpian = Campagne = rovina; Krečun, Mercan = merica; Lukuc = Lukáš; Moldovan, Orodan = Váradan = Ohradan; Seldžan — Selčan, Szilágyi; Stančiu — Stano; Serbian.

Prvý Bella prišiel sem r. 1718 z Hontu. Či meno toto malo by sa písať len s jedným „l"? o tom prehovorím možno pozdejšie. — Nepúšťam sa do vysvetľovania nasledujúcich ešte, zväčša rusko-poľských rodinných mien: Bavoľák, Cavaniak, Čarejš, Čulák, Dovál, Chuchlej, Gudrica, Jaďuď, Gago, Hamza, Hamdoga, Harošťák, † Fajo, Furák, Frišnic, Kešiar, † Korim, Kolibab, Krušpír, Kuri, Mázor, Muržic, † Majan, Matvoň, Michnay, Mokoš, Moga, Majchric, Mravík, Mauliš, Popoľ, Popoľa, Pajdušák, Perza, Pitúch, Penzi, Povec, Porok, Remeš, Runa, Rataj, Šuľan, Subašic, Sinovic, Šickovič, Škarpan, † Stvorec, Šajbeľ, Šagúľ, Švošík, Stiranko, Teťák, Tuška, † Vantara, Vogriňák, Zunka, Žurkan.

Vymreli alebo vysťahovali sa: † Bátovský, † Dolog, † Bobáľ, † Fízeľ, † Gohier, † Henžel, † Hoden, † Hoďa, † Hojič, † Horoda † Hudák, † Hrnčiar, † Hronec, † Karlovský, † Kontriš, † Kotler, † Krupa, † Kurta, † Kurtáš, † Maginec, Miadok, † Okáli, † Pokoradský, † Pástor, † Raus, † Rimavský, † Ruman, † Štefanides, † Šikovanec, † Strehovský, † Tajáť, † Tytiš, † Tokár, † Vojár, † Zrak, † Žirko.

Najbežnejšie krstné mená: pri prvorodencoch so zriedkavými výnimkami meno otca alebo matky; ináče: Janko, Ondriš, Ďurko, Palko a len potom Miško, Macko, Adam a Tomáš; ženské: Marka,

Ilka (Elena), Judka, Žofka, Katka a Zuzka. „Pristavok“ buďto zamenil si meno menom novej rodiny, alebo pribral si ho k svojmu. Tak povstaly dvojné rodinné mená: Kováč-Mazan, Macák-Henteš, Grieč-Tomo, Achim-Franka a. i. — Mnohé mená rozoznávajú len po prezývkach, na pr. Uhrin žídik, Uhrin smejko, Uhrin šiflikár, Zahoran garašík, Kováč šikovný, atď.

Mená pomaďarčili si, dávnejšie: Staričkaj = Korosi; Aradský = Aradi; Štrba = Csorba; Janečka = Jeney; Liška = Rókay. Za 50 kr.: Hrdlička = Gerlei; Ondrovický = Szondy; Straka = Tarján; Adamík = Ádámfi; Červenák = Veres.

2. **Poľný Berinčok.** Roku 1347 Beren, teraz Mező-Berény. Roku 1496 ako časť Dulianskeho panstva bol majetkom Jána Korvína. V 16—17. století obývali ho kalvínski Maďari. Viac ráz spustošený, r. 1715—22 bol už len pustatinou. R. 1722 dovolila správa Dulianskeho panstva niekoľkým horno-vidieckym ev. slovenským rodinám osadiť sa na Beríne. Dovolenie konali im: Lavro Matheides a Ján Grenercius, potomní berínski učitelia. R. 1723 doviedol Slovákov z Hontu a Novohradu na Berín istý Ondrej Madarász, ako kolonisátor. Osádzanie dialo sa totiž všade prostredníctvom kolonisátorov. Prisťahovalci hneď sriadili sa v cirkev, vystavili si kostol i školu a dali si uliať na vežu zvon, ktorý má nápis: „Johann Butterer goss mich in Ofen 1723 Keresch-Berin evang.“ — R. 1725 prisťahovali sa na Berín würtembergskí ev. Nemci, a r. 1731 vrátilo sa predtým sa vysťahovavších 21 maďarských kalvínskych rodín. R. 1745 boly už v Beréne tri cirkve, lebo i Nemci sa dosť skoro od Slovákov oddelili a založili si osobitnú cirkev.

Rodinné mená berínskych Slovákov sú temer tie isté, čo čabianske, nakoľko jedni i druhí z jednoho a toho istého vidieka prisťahovali sa na Dolniaky. Toto platí s malými odchylkami aj o ostatných slovenských osadách v Békeši. Roku 1802 založené bolo tu prvé dolno-zemské evanjelické gymnásium, ktoré r. 1834 na Sarvaš prenesené a trvá tam i dnes ako vyššie gymnásium. Berínsky chotár obsahuje 25.641 katast. jutier. R. 1725 mal asi 300 duší, r. 1890 už 12.469.

3. **Sarvaš.** Szarvashalom 1469 = Mons cervinus. Pôvodne mohyla na brehu Kereša, okolo ktorej už v XV. století stála malá osada Sarvaš. Mohylu boli opevnili Turci pevnou stĺpovou ohradou a strážili ztadiaľ priechod ďuliansko-soľnockej hradskej čez Kereš. Po odtiahnutí Turkov bola ohrada rozbúraná a kopec rozkopaný. Pozdejšie, po založení novej osady, postavili na tom mieste evanjelici kostol. Sarvaš, r. 1686 celkom spustošený, bol až r. 1722 len malou pustatinou. V tom čase prisťahovali sa však ta novohradskí Slováci a založili cirkev i obec, ktorá už v nasledujúcom roku obdržiac právo vydržiavania jarmokov, stala sa mestečkom. Chotár obnáša dnes 45.115 kat. jutier úrodného poľa. R. 1722 mal Sarvaš asi 300 duší obyvateľstva. R. 1747 presídlila sa jedna časť obyvateľov na Mokrú v Aradskej stolici, druhá r. 1755 spolu s Čabanmi do Nireďháze. R. 1890 mal Sarvaš 24.393 obyvateľov.

4. **Endrőd.** Roku 1425 značná, vo väčšine zemanmi obývaná

osada. Spustošená Turkami, kurucmi a Srbmi, bola asi za 30 rokov pustatinou. R. 1731 zaľudnili ju maďarskí a slovenskí prisťahovalci, r.-katolíci. Slováci boli vo väčšine, avšak už na začiatku 19. storočia pomaďarčili im služby Božie, následkom čoho Slováci pomaly sa pomaďarčili. Dnes už iba slovensky znejúce rodinné mená a v niektorých rodinách zachované náboženské knihy upomínajú na nekdajší slovenský pôvod väčšiny.

5. **Szent-András.** Zenthandoryas 1463. V 15. storočí bol ako majetok Jána Huňada kvitnúcou osadou. V 17. storočí kalvínmi obývaný spustnul, až 1719 usadili sa tam katolícki Maďari a r. 1742 evanjelickí Slováci. Týchto už r. 1746 presadil zemský pán Jozef Rudňanský do Komlóšu, povolajúc na ich miesto z Potisia katolíkov Maďarov i Slovákov. Prvý kantor týchto volal sa Mrena. Dnes sú už pravda i títo pomaďarčení.

6. **Tót-Komlós.** Už v 15. storočí bol ako značná osada majetkom Jána Huňada, potom jeho vdovy Siládičky a ich syna kráľa Mateja. R. 1596 cele spustošený zaľudnili až r. 1746 zo St.-Andrášu ta prešlí evanjelickí Slováci (asi 400 duší). Od týchto dostal i svoje terajšie meno: Tót-Komlós. Prvým ev. farárom v Komlóši bol Ján Zorkóci, učiteľom Peter Mravík. R. 1890 mal Komlóš 9636 obyvateľov, a síce 8697 Slovákov a 700 Maďarov. Komlóš je ako obec taký majetný, že tam o „obecnej dani“ nechyrovať.

7. **Kondoroš.** Už na začiatku 13. storočia jestvovavšia osada. R. 1590 úplne spustošený prišiel temer do zabudnutia. Až v 19. storočí ožilo jeho meno z príčiny vtedy tam vystavenej a až do nedávna povestnej „kondorošskej čárdy“. Okolo tejto čárdy povstala r. 1876 nová osada so slovensko-maďarským obyvateľstvom. Slovenskí evanjelici sriadili si r. 1887 samostatnú cirkev. Z počiatku bola tam len jedna „obecná škola“, dnes majú už evanjelici sami dve školy. Keď r. 1890 kúpili si tam sarvašskí Slováci 5000 kat. jutier poľa a ta sa i presťahovali, rozmnožil sa počet Slovákov v Kondoroši tak, že ich je už dnes vyše 2000.

R. 1890 Slováci bývali ešte roztrateno: v Ďule 561, v Békéši 650, v Ćorváši 483, v Kigyóši 678, v St. Andráši 346, v Sénáši 363 a menším počtom v Gerle a Bánfalve. V dvoch biharských osadách, Čabanmi obývaných, jest asi 3 tisíc Slovákov.

Nad mojou mohylou.

V let švihol duch môj, jak vták svižnokriely,
Hor ku výšinám, k hviezdnatému sadu,
Kde prestol zlatý tvoj, ó Hospodine,
Kol nehož slávy čarokráž sa vinie,
Zkaď slals' povel svoj prv, než slnko vzplálo,
Kde trvať budeš aj, keď vzduch sa minie. —
Nám života púť vydeľuješ s výšin,

Púť, na ktorú van zášte mračná trieli,
Sťé zlosti ruky tŕň a bodľač kladú
A zloba chystá nepreborné bralo.
Ver trmáca tá virami krútňavy
A zakúša v nás zúfania červ žravý. —
— Len krátky pobyt na kôre je zeme,
Jas nebies svetla sotva že uzreme,
Už žiaru zrenic zmračí večný nám stín;
Len ako rosa v sparne na byline,
Tak chvíľočka sa žitia drobná minie.
Preds' koľko lkania, trapov na údolí,
Že do priepasti osud zlý nás tmolí.
— Mne chmúrou žitia zlé dni mojich bratov,
Že plemä hadie vzalo kušu na lov —
No bleskom mi v ňom duše plápolanie,
A jak smev lúča nebo pozastrelô,
Tak mne boj za rod venčí dúhou čelo.
I leti vďak môj pred tvár tvoju, Pane,
Že ratolesť som nebeského kmeňa,
Čo vryl sa pevne Tatier do koreňa.
Môj Hospodine, na srdca oltári
U mňa ti obeť nevyhaslá žiari,
Že ducha rozžals' láskou ku rodu mi,
Čo Váhu brehy klasom zlatým rúbi
A sladkým tokom leje ním spev ľúby!
Preň sboril som ja sveta skvosty v rumy,
Tiež na pohodlie ťažký kydol som rov
A len zaň zvíjam stále sečným mečom,
Zač čarnou ale dúhou blažený som!
I nesmetie tak chumeľ od severa
Sňah krajom, kade holá chrasť sa stiera,
Tak nevzbúria sa ani vlny mora,
Hruď ako moja, že pal mojej duše
A chlady zloby, čo sa na mňa boria,
Prúd taký strašný nesplodily víchrov,
Čo by zem striasly a pukly na dvoje,
Že by krem vonnej, zelenej lip chvoje
Ta poletelo všetko, — jak šíp z kuše, —
Kde marasami hustá valí sa tma,
Kde čertov háveď brloh strašlivý má!
— No pokoja mi mokom ovlaží hruď
Studeňka viery, živej vody studeň,
Čo ty si, Bože, vyryl srdca na dne.
Tam kropaj najde nádeje kvet ľúby,
I zelená sa stále, nepredlene,
Pal žiaden, ani chlad ho nepohubí,
Nie, nesšarpú ho nikdy zmeny žiadne
A svieža vždycky, živá zeleň ženie.
Ja nádejou si, vierou dušu zkojím,

Že nad zapustlým, nízkym hrobom mojím
Strom lipy vzrastie, čo sa temenom pnúť
Až k hviezdam bude; od polnoci na juh
Jej vetve budú siahať vábné, vonné —
Keď vítať budú jedny lúče rannie,
Mrk sleje slzu na druhej zas strane
A nad temenom hviezda krásna vzplanie,
Že schvie sa lipa v čarovnom zábrone,
Aj zatrbliece nad ňou dúhový pruh:
To mojej duše bude svätý oheň,
Ju radosť zažne, rodu radostný deň!

Hájomil.

Nepohostinná dedina.

Bulharsky napísal *Ivan Vazov.*

Rus — volajme ho hoc i Matvejevom — už dávno bývajúci v Sofii, majúci tam i službu, náruživý velocipedista, bystro letel na svojom stroji po hladkej a rovnej, ako struna, hradskej, ktorá tiahla sa sofijskou rovinou.

Žltý prach, dvíhaný kolesami velocipeda, zahaľoval jazdca a, ako vetrom hnaná smrč, pohyboval sa za ním dolu cestou.

Matvejev prešiel už 15 verst v neznesiteľnej horúčosti, a prebehol ich veľmi chytro. Dal sa na cestu na poludnie, veľmi skoro ustal a zadychčal sa. Pre hlad a mučiteľný smäd ešte väčšmi cítil ustalosť a netrpezlivú žiadosť čím skôr dostať sa do prvej dediny, kde mohol by si oddýchnuť a zajesť.

Slnce nemilosrdne pieklo z bezoblačného letného neba. Dovôkola bolo vidno len ožltlé svahy chlmov, zaprášené lúky a zaschnuté oráčiny, tlačiace človeka svojou jednotvárnosťou. Ani jeden zvuk neoživoval tišinu unavujúco-jednotvárneho, bezlesného poľa. Len jašterice vrtely sa pokraj cesty, nastrašené šumom velocipeda.

V ťažkom, dymami zatiahnutom povetrí nejasno ukazovaly sa úlomkovité črty pásma hôr — tiež takého bezfarebného a bezživotného pod páliacimi lúčami slnca. Tak sa zdalo, že ubieha kamsi do hmlistej diaľky. Tiež tak ubiehala i ďaleká dedina, na ktorú upieral sa žiadostivý zrak Matvejeva. Ako to často býva s netrpezlivými cestovateľmi v rovnej stepi, cesta zdala sa mu byť bezkonečnou, a vyznačený cieľ, miesto toho, že by sa približoval, oddiaľoval sa, ako klamlivá fata morgana . . .

No tu je dedina. S veľkým obľahčením zastal Matvejev pred prvou krčmou, ktorá stála na dedinskej ulici. Pristavil svoj velociped k oblúpanej vápenej stene krčmy a obrátiac sa k Šopovi [1]), stojacemu na prahu, chcel si pýtať vody.

[1]) *Šopmi* volajú obyvateľov sofijskej kotliny, rozdielnych etnografickým typom i charakterom od ostatného, čisto bulharského živlu.

V tom na ceste ukázal sa jazdec, v sportsmanskej čiapke, bystro uháňajúci smerom k Sofii.

Matvejev poznal v ňom jedného priateľa, úradníka pri jednom z cudzozemských konsulátov v Sofii, a pozdravili sa po nemecky.

— Afrikánska horúčosť! — povedal jazdec, zastanúc a utierajúc si pot s tváre. Potom, keď sa poobzeral dovôkola a ukázal na pustú ulicu, okrúženú plotmi a úbohými chalúpkami, doložil:

— Áno, afrikánsky kraj!... — a zapaľoval si cigaru. — Stavím sa, že sa tento milý národík ani o sto rokov nescivilisuje. Či je nie tak?... Rád som, keď vidím tunajšieho sedliaka, viete prečo? Preto, že associáciou ideí upomínajú ma na vlkov a divých kancov, na ktorých som poľoval v horách vnútornej Brazílie... O, tam je krásna poľovačka, priateľu... Tu, žiaľ, sú len prepelice!... Prizrite sa len tomu fuzatému subjektu v svojom zverínci... To je národ!... Hovorím vám: tisíc rokov mu je málo... Tak, tak, milý môj, treba sa priznať, že ste vy, Rusi, urobili veliký hlúposť v histórii, keď ste osvobodili túto krajinu... Do videnia!

Jazdec kývol na rozlúčku a zmizol.

Matvejev zase obrátil sa ku krčmárovi.

— Nuž čo? daj mi chladnej vody!

Napriek tomu, že už dávno žil v Bulharsku, bulharsky hovoril zle. V Sofii skoro každý rozumie po rusky, tak ani nepotreboval, ani nechcelo sa mu učiť sa miestnej reči. Týmto, medzi iným, vysvetlí sa fakt, čudný na prvý pohľad, že zo všetkých slovanských národov najťažšie osvojujú si bulharský jazyk práve Rusi.

Krčmár, zdravý Šop, s červenou tvárou, lstivými očami a s dlhými, až pó uši, fúzami, ani sa len nepohol, ako by ani nebol počul, čo od neho žiadajú. Vidno, že cudzia fysionomia cestovateľa s dlhou plavou bradou, a hrubá, nesrozumiteľná reč, s ktorou obrátil sa k nemu, urobily na neho priveľmi nepriaznivý dojem. A možno, že pohoršil sa nad opovržlive-drzým pohľadom jazdca, ktorý práve prešiel.

Medzitým Matvejev sadol si na trojnohú lavičku pod strechou a, utierajúc si pot s tváre, očakával vodu.

Keď nadarmo čakal, obrátil sa k dverám, a veľmi sa začudoval tomu, čo videl: krčmár, ako by nič, stál, opretý nedbanlive o dvere, a hladil si odokrytú zarastenú hruď.

— Dajže vody! — zvolal netrpezlive.

Týmto ostrým hlasom už cele pokazil si u krčmára, ktorý, neponáhľajúc sa, odkašľal si a lakonicky odpovedal:

— Nemám vody!

— Nemáš vody? — spýtal sa zhrozený Rus.

— Nie!

— A v dedine bude vody?

— Ani v dedine niet.

— Akože to? — Matvejev nahneval sa... — Ty lužeš!...

— Čo?

— Niet v dedine fontana?

Šop nerozumel, o akom fontane spytoval sa ho cestovateľ.

— Ktože ti rozumie, čo ty tam meleš? — povedal opovržlive, odvracajúc sa od neho, a vošiel do krčmy.

Matvejeva rozpálilo, ale sa premohol a chcel podobrotky obrobiť zaťatého, neprívetivého Šopa.

— Buďte taký dobrí . . . zaplatím . . . — povedal, podchodiac ku dverám.

— Buďte taký dobrí? . . . Už je neskoro . . . niet vody, to je všetko — pretrhol ho krčmár, pristúpiac ku polici, na ktorej boly poháre a fľaše.

V tom prišlo ku krčme niekoľko sedliakov, ktorých pritiahol velociped, nevídaný ešte na týchto stranách. Krčmár začal s nimi o čomsi šeptať. Iste im vysvetľoval, aký človek je prišlý k nemu cestovateľ. Oni odobrujúce kývali hlavami, iste úplne súhlasiac s tým, čo im hovoril.

Rozhorčený do hĺbky duše, Rus spýtal sa ich, odkiaľ berú vodu na pitie a ukázal im pritom na blízku studňu.

— Z tejto studne napájame statok; voda z nej nie je pre ľudí, pane, nie je dobrá, — odpovedali mu.

— Odkiaľže ľudia u vás pijú?

— My berieme vodu ta-a-am, odtiaľ . . . z prameňa pri tom násype, — a sedliaci ukázali mu smerom k holému osamelému chlmu, ktorý bolo vídať v stepi nie bližšie, ako v piatich kilometroch od dediny. — Tvoja milosť skoro zaletí ta na svojom diabolskom koni, — doložili posmešne, ukazujúc na velociped.

Matvejev sa zhrozil: ísť pre vodu kamsi na päť kilometrov, keď ho smäd moril tu, na mieste! A ako je to možno, že by v dedine nebolo vody! . . . Vybral z vrecka niečo peňazí a poprosil, aby priniesli vody z niektorej chalupy. Ale mu odpovedali, že teraz nikde nenajde vody. Nepozostávalo nič iného, ako zahasiť smäd vínom.

— Vyšlo víno, niet . . . — odpovedal i na to krčmár.

Matvejev rozhodol sa uspokojiť sa jedlom.

— Vajec máš?

— Nie.

— A syra?

— Ani syra.

— A kurčiat?

— Nemám ani kurčiat.

— A toto čože je? — povedal Matvejev, ukazujúc na sliepky, chodiace po ceste.

— To sú choré, nesúce na jedenie, — odpovedal krčmár.

— Daj mi aspoň chleba!

— Keď Pán Boh dá!

— Ako?

— Nemáme chleba.

To už bola úžasná vec. Matvejev cítil sa v tejto dedine, ako cestovateľ v bezľudnej púšti, umierajúci od hladu a smädu. A horký, trpký pocit zachvátil ho.

— A my sme prelievali krv za tento národ! — povedal zlobne.

— Iste, pravdu mal teraz von Spiegel . . . A zopakoval si nemeckú frásu, ktorú počul pred chvíľou od ubehnuvšieho jazdca: „Sie haben die grösste Dummheit in der Geschichte gemacht!“

Predsa musel sa nejako rozhodnúť. Bolo treba alebo ísť k tajomnému kurhanu, ktorý mu ukázali sedliaci, alebo vrátiť sa k stepnému potôčku, ktorý videl cestou. A sedliaci stáli v hŕbe neďaleko, pozerajúc na cestovateľa a šepkajúc medzi sebou o ňom. Matvejev pozrel na nich a vyčítal im z tváre neutajiteľný škodoradostný posmech.

To preplnilo kalich jeho utrpenia. Nazlostil sa a hlasite im nadal — ruskou nadávkou, ktorá zostala u bulharského ľudu od času rusko-tureckej vojny.

A čudná vec! miesto toho, že by sa boli nahnevali alebo urazili, sedliaci zrazu sa rozveselili, zmenili a prišli bližšie.

Krčmár, ktorý bol i rychtárom, prehovoril prvý.

— Tvoja milosť je odkiaľ rodom, akej národnosti?

— Ja som Rus, — mračno odpovedal Matvejev.

Krčmár chytil mu ruku, tuho stisol a povedal:

— Čože si nám hneď nepovedal, že si ty Rus? . . . Len po daromnici priviedol si nás do hriechu! . . .

A sedliaci rad-radom začali mu dobrosrdečne stískať ruku, hovoriac, že podľa zovňajška a podľa nemeckého rozhovoru s priechodzím jazdcom držali ho za „Švába“ — tak volajú Šopi všetkých neslovanských poddaných Franca Jozefa.

— No, no, dosť! — povedal napokon krčmár, — ráčte si zajesť, pane. Všetkého najdeme pre vás, i chladnej vodičky, i vína, i chleba, i kuriatko . . . Len si pomysleť, že nech nám nenadáš, ani by sme sa nedomysleli, že si ty náš, pravoslávny . . . Temný národ sme, darmo je . . .

A milého teraz hosťa slávnostne voviedli do krčmy, kde bol chládok.

* * *

Asi vtedy, keď stala sa opísaná udalosť, Stambulov, všemohúci vládca Bulharska, povedal korrešpondentovi Kölnische Zeitungu:

„Na päťdesiat rokov zahatil som v Bulharsku ruský vliv.“

Vidno, zlým psychologom bol nebohý Stambulov . . .

Vyznanie.

Od *A. O.*

Na otázku Bolochova: či je doma Anna Petrovna, odpovedali mu, že pani práve teraz odišla, ale slečna Tamara Lvovna je doma.

To bolo veľmi príhodne, lebo Tamara požívala práva domácej panej a dobrých známych prijímala bez matky. Mala už dvadsaťpäť

rokov a zpomedzi všetkých svojich priateliek jediná ona nestihla vydať sa. Prvý, včasný vydaj rozišiel sa preto, že mladý zať prišiel o rozum. To akosi zastrašilo i ju i známych jej mladých ľudí. Ostatne, napriek svojmu peknému zovňajšku, neveľmi páčila sa mladým ľuďom. Boli tej mienky, že je mravne prezrelá. A vskutku, u nej bolo málo dievčenského. Že všetky jej priateľky boly vydaté, ona pomaly osvojila si ich tón a netajila, že s dievčatmi jej je nudnejšie. Pritom bola hodne posmešná, a mladí ľudia to neradi. A napokon bola pevne presvedčená, že vydať sa je hodno len za človeka veľmi bohatého.

Bolochov, keď vošiel do hostovskej, zastal pred zrkadlom. Od istého času nemohol prejsť popri zrkadle, aby nepozrel do neho. Ako by bol očakával, že niekedy jeho zovňajšok neukáže sa mu takým nepekným, akým ho poznal. Ale zrkadlá, dobré i zlé, stále ukazovaly jedno a to isté. Vždy len tá neskladná, hrubá, pupencovitá tvár pozrela na neho i teraz.

„Ale veď býva špatnosť, ktorá sa páči... hoc len z nejakej nevysvetliteľnej kaprice," myslel si, ako vždy v takýchto pádoch. Lenže nechcelo sa mu počúvať tento vnútorný hlas.

Zašušťal zľahka hodváb a zpoza dopoly spustenej portiery vykukla pekná tvár vysokej, krásne vyvinutej devy. Zďaleka kývla hostovi pečlive učesanou hlavou.

— Poďte sem, mám tu prácu, — povedala.

Bolochov vošiel do izby Anny Petrovny. Tamara podala mu ruku a sadla si na stoličku pred pracovným stolíkom, na ktorom ležalo začaté vyšívanie. Jej strojná postava pekne sa obrysovala, mäkko osvetlená prenikajúcim slncom čez blado-žltý tüll.

— Mama skoro sa vráti, — povedala Tamara. — Čo nového?

— Čo robíte? — spýtal sa miesto odpovede Bolochov.

Tamara rozprestrela vyšívanie.

— Na kanavu prenášam kresbu, robenú nie na vyšívanie, — objasnila. — Je to veľmi ťažké, ale zaujímavé. Pozrite, či som nenamotala?

Bolochov sa naklonil, porovnávajúc kresbu s výšivkou. Hlava devy bola blízko jeho tváre. — „Veď, hľa, ona neusiluje sa držať sa ďalej," — pomyslel si.

„Ale je to čosi dekadentského," — povedal.

— Čože preto? Je pekné, — ohlásila sa Tamara.

— Vy ľúbite pekné?

Deva pozrela na neho, akoby zadivená takou otázkou. Ale tento pohľad hneď objasnil jej všetko. V kútikoch jej rtov zjavil sa nepreniknuteľný posmešný úsmev.

— Veď určenie týchto vecí je byť peknými, — odpovedala.

— To je frása, o ktorej možno široko hovoriť, — povedal Bolochov. — Vy ako by ste chceli povedať, že ceníte krásu práve v „týchto veciach", a medzitým jest mnoho druhého, kde krása nepredstavuje sa vám veľmi vážnou vecou.

— Ale akože ináče? — spýtala sa Tamara.

— Áno, máte pravdu. A medzitým ešte i pekná tvár lepšie sa nám páči, ako nepekná.

— U ženskej, pravdaže.

— I u mužského. Snáď nie je tak?

Tamara zase zvedave pozrela na Bolochova, a zase zjavil sa na jej rtoch nepreniknuteľný posmešný úsmev. — „Chudák, aký je špatný . . .“ — mihlo jej hlavou.

— Nuž, mužská krása . . . Mne sa zdá, všeobecne sa o nej málo myslí, — povedala.

— To sa len tak hovorí. Ženské pokladajú za neslušnú vec dať sa zachvátiť peknými mužskými. Ale v skutočnosti sa dajú zachvátiť.

— Prečo by sa vôbec dal zachvátiť? To len kazí pomer.

— Ale ho i okrášľuje.

— Áno, jestli je to taký pomer, ktorý každú chvíľu možno pretrhnúť. Ale keď ľudia vstupujú do manželského sväzku, preto, že sišly sa dva driečne zovňajšky, a nič iného — to je hlúpe.

— Dopúšťate, že môže byť vydarené manželstvo, jestli je, napríklad, muž hodne nepekný?

— Veď preto môže byť dobrým človekom.

— Ale zovňajšok musí odstrkovať.

— A! Vy hovoríte o odstrkujúcom zovňajšku . . .

— Vidíte, ja neviem, či možno hovoriť o tomto určite. Veď vkusy sú veľmi rozdielne. I tak býva, že jedna ženská vidí špatnosť mužského, a druhá jej nevidí. To je veľmi temná otázka. Alebo roky. Vy dopúšťate veľký rozdiel vo veku?

Tamara pozrela, ako by jej ťažko padlo odpovedať.

— Prečo vás zaujíma moja mienka? — spýtala sa.

Bolochov celý zachvel sa. Pocítil odhodlanosť hneď, práve ako odvetu na jej otázku, povedať všetko.

— Vaša mienka je pre mňa nesmierneho významu, — prehovoril, červenajúc sa a vzrušene. — Preto, lebo od nej závisí všetko. Jestli budem mať dostatočnú smelosť predpokladať, že v mojich rokoch, s mojím nezaujímavým zovňajškom, predsa mohol by som byť pre vás dopustiteľnou partiou . . .

Tamara rázom zbľadla. V tom, čo počula, bolo niečo nesmyselne nového pre ňu. Jej obrazotvornosť nikdy, ani mimochodom, netýkala sa toho. Bolochov už asi rok chodil k nim, stal sa pomaly dobrým priateľom, ale nikdy neprišlo jej v myšlienkach pozrieť na neho, ako na možného ženícha. Akosi neukazovala sa taká možnosť: zovňajšok Bolochova sám sebou vytváral podobné predpokladania. A zrazu ju pýta.

Jestli by všetko bolo v tom, že je Bolochov špatný a nie mladý, tak ľahko dalo by sa tomu predísť spokojnou položartovnou odpoveďou. Ale on bol nielen nepekný a už starší človek, no bol boháčom, dejateľom, povestným Bolochovom. Má osemdesiat tisíc ročitého dôchodku, a niekedy i viac. Má dom v jednej z najkrajších ulíc, v ktorom žije sám, veľkolepú daču v Peterhofe, dva páry a dvoch koní v jedinke v anglických šírach.

Pred chvíľou, keď obracal sa k nej so svojimi čudnými otázkami, bolo jej zábavno. Myslela si, že začínal sa s ním akýsi tajný román, a začas bude ju zabávať poľutovania hodnou shovorčivosťou zaľúbeného. A zrazu...

Tamara cítila, že nenadála otázka ju tlačila. Potrebovala času. Mlčala a len väčšmi naklonila sa nad kanavu.

— Vidíte, že nevyhnutne musím znať vašu mienku, — povedal Bolochov. — Jestli myslíte, že napriek rozdielu vo veku a vôbec...

Zamlkol, mučiteľne vzrušený.

Tamara oprela sa na stoličku.

— Pavel Konstantinovič, ešte nič nemyslím, — povedala. — Všetko toto tak neočakávane... musím sa prichystať k odpovedi. Príďte večer, včaššie. Dobre?

A bladá a sústredenená podala mu chladnú ruku.

— Dobre, — prisvedčil Bolochov.

Preložil. *B. Š.*

Zkúsenosť.

Píše *Timrava.*

(Pokračovanie.)

V meste od rána neprestal hrkot a šum. Koče bežia jedno za druhým, jeden dnu, druhý von z mesta, a zelené šalugatre na oknách Bukovičkinho domu sú už celé zaprášené, ač jej je to veľmi nemilé. Ona i Marína sberajú sa na Lehotu, kde kňaz — rodina Bukovičovej — slávi dnes svoje meno; ale prvej pani obliekla sa na jarmok. Spoločnica zatým berie robotu a šije. Tvár jej je úzkostlivá, ako vždy v tomto dome. Na Lehotu už ani sa jej tak nechce ísť; zdá sa, že ju i pani neberie celkom vďačne — práca sa zameškáva; ale nevie dosta, tak nepovie nič, bojac sa zahriaknutia. Lebo, čo ona tam bude robiť? Vôbec nijak nevie sa vžiť do svojho položenia, ako sa chovať...

Žela, akonáhle pani odišla, poometala knižky a sobrala sa do okna ku Maríne, i hľadí von na koče a ľudí, sedliakov, hemžiacich sa po ulici v dlhých halenách vyšívaných.

„Slečinka, dajte, učešem vás."

„Načo? dobre mi je i takto."

„Ale táto vaša frizúra nie je pekná. I krstná mama povedala, že tak teraz nik nenosí. Nie je v móde."

„To som vedela, že sa ty nezdržíš, aby si sa do mňa nedrapkala," pomyslí si Marína a povie: „Teraz je móda česať sa ako sa komu páči. A z mojich vlasov nedá sa dáka krásna frizúra spraviť, keď mi vyšly, čo som bola v jaseni chorá. Nechajte ma!" i odtíska ju od seba. Nech príde pani a vidí, že sa šitie nesporí!

„Veď vy môžete zato šiť! Aj krstná mama povedala, že by ste sa mali inak česať, nie celkom na vrch ten kontík."

„Nie, odíďte! Tu je mne takto celkom dobre.“

Spoločnica je bez vôle. Načo by sa ona tu parádila, keď je iba spoločnica a ani sama nedbá o nikoho. Keď bola doma... No predsa dala sa nahovoriť a Žela učesala ju podľa najnovšej módy. Keď pani prišla s jarmoku, Žela hneď ju upozornila na hlavu Marínínu.

„Veď sa obliekať už načim,“ rečie tá, bokom pozrúc na ňu. „Čo ste sa vy už neobliekli?... Mne prichystajte tie hodvabné šaty čierno-biele, spodnú sukňu tú s garnírom — vyšívaná je nie čistá, naiste mi ju Žanka nosila, bola práve tej výšky, čo ja. A klampa, ani nepovedala, že by sa bola oprala. A vy si ktoré vezmete?“

„Tie ružové mi dobré budú, milosťpani?“

„Dobre!... Žela, pozri, či to už nejde Krimský?“ S tým maly ísť. „Slečna, nestojte, doneste mi šaty a i vy obliekajte sa. Mňa Žela obslúži.“

Spoločnica, ktorá tiež by bola chcela pozrieť oknom, vybehla, zabudnúc si kľúče na stole. Vrátila sa pre ne so strachom — a vskutku, pani zbadala jej chybu, a čelo mračí, zaškúliac na ňu kosom. Prichystajúc panej šaty, klobúk, črievice a iné, svoje šaty vyniesla do kuchyne. Chcela zatvoriť, jednou rukou rozpínajúc šaty, aby skôr bolo, keď počula kroky na chodbe. Pričkala vo dverách — zabudnúc, že nesvobodno postávať — a vyzrela, kto ide. To už vskutku Cyrill Krimský, farár z Brezín, muž Elenin, čo ju sem dopravili. Odetý je elegantne, v dlhom kabáte čiernom a kráča rezko, čo obzvláštne pristane k jeho trochu hrubej, stredne vysokej postave. Tvár, na nejž oči modré svietia nežno, mu je okrúhla, plná. Ide s chlapcom, Janíčkom sedemročným, a boli privítaní Mogusom, ktorý, naježiac srsť, oddal sa do nich. Marína rýchle chcela im na pomoc, keď zamotala sa do šiat. Cúvla sa zdeseno späť a rýchlo zapäla šaty. Cyrill zazrel ju však a prišiel k nej. Ona zastala si do dvier, aby nemohol dnu a nevidel jej rozkladené šaty na posteli Zuzkinej.

„Dobré ráno, Marienka!“ zavolal jej, a hlas jeho zneje nežno, skoro maznavo. Pozrel na ňu s úsmevom, kde stála vo dverách zaseknutá a nepohla sa ani von, ani dnu. „Čože si taká strápená, azdaj plačeš?“

„O, to už nie!“ smeje sa ona, dávajúc mu ruku zo dvier. „Bukovičová je v izbe, choď ta... nech sa ti páči.“

„Už oblečená?“

„Nie... pravda!“ i nevie, čo mu má poradiť.

„Ale na Lehotu ideš i ty, Marienka?“ I pohladí jej tvár. Oni doviedli ju sem a taký zúfalý výraz má, že je žiaľ na ňu pozrieť.

„Pôjdem... Ale nech sa ti páči dnu — tam, do stolovej,“ núka ho a tvár ostane jej zúfalejšia. Odtisne jeho ruku preč. Ešte je v domácich šatách, príde pani!

„Idem do sklepu, kým sa oblečiete, Janíkovi kúpiť šnúročku na klobúk. Prišiješ mu ju, však, Marienka?“

„Áno, vďačne; len choď už, choď!“

„Ale, čo ti je?“ diví sa Cyrill, hľadiac na ňu. „Ako ma posiela... ja nejdem!“

Pre pána! Tvár spoločnici skúpa sa v pote. Ešte je ani pre-

obutá, ani oblečená, a tento nepohýna sa! Nazdá sa, že je v dome, kde sa žije po ľudsky?

„Choď už, choď, choď, prosím ťa!“

Cyrill namrzel sa. Kto zná, čo jej je. Oblieva sa potom a je ako nie pri sebe. Keby ju aspoň oni neboli sem doviedli! Čiahol rukou k jej lícu, potom s nebárs dobrým výrazom odvrátil sa a vyšiel.

„Idem do sklepu, oblečte sa dotiaľ!“ zavolal z pitvorných dvier.

Marína trhá so seba šaty a druhé mece na seba. Pot leje sa jej s líc, ako keď v úpeku so Zuzkou pleje v záhrade. Ešte driek zapäť, ten nemôže si sama, a nikoho nieto tu. Ešte topánky preobuť, a už čuť kroky po pitvore. To nie Žela, to je ona!

Dvere kuchyne otvorily sa a v nich zastala pani, tuho posťahovaná a odetá v elegantných hodvabných šatách. Pozrela po spoločnici kosom. Jej ružové polhodvabné šaty nezdaly sa jej. Sú u hrdla kúsoček vykrojené, a teraz nosia sa goliere také, čo i uši zakryjú. A všetky jej šaty sú také...

„Tu máte tieto peniaze,“ vraví k nej nevľúdnym hlasom a podáva; „ja mám malý vačok na týchto šatách, vytratila by ich. Vezmite ich vy, ak mi budú treba, jestli sa budem hrať v karty. No, berte!“ skríkne nervósne, keď tá dlho nemohla si najsť vrecka a potom nemohla doň prísť. Podobizeň Edmundova je v ňom, i dnešná karta od Hurtu — vlastne list.

„Načože mne to dáva?“ myslí si medzitým, čo ich kladie do vačku. „Veď pani nikomu nedôveruje, nikomu neverí, nedrží za statočného nikoho, upodozrieva zo zlého každého“...

„Tu bol Krimský i s chlapcom?“

„Áno, bol; šiel ešte do sklepu.“

„Ako banujem, že som nenajala koč. Teraz on musí sedeť pri kočišovi. Či ma to hnevá!“

„A keby aspoň ja nešla!“ myslí si spoločnica.

„No, len sa skoro, aby sme aspoň raz nečakali za vami!“ Tomu chlapcovi doneste z toho pečiva; i sebe vezmite i Žele. Ja nechcem, ja nemusím jesť, len si vy vezmite... A kde je Zuzka od toľkých čias? Klampa, už zase klebetí niekde!... Na chrbát sa vám zapínajú šaty? Dajte!“...

„Nie, nie... Ruky bozkávam; veď mi Žela zapne,“ vetí tá rýchle a uteká zľaknutá popri nej do izby. Keď do izby prišla, zabudla, načo je tam, i všetko, čo jej vravela pani. Zastala ako stĺp.

„Ak sa ja nezbláznim tu, tak sa môže nik,“ myslí si a vracia sa nazpäť ku dverám. Koľko ráz, ba naveky robí sa toto s ňou a musí sa dva razy spytovať. Či div, že pani ustavične žehre, je nervósna a nespokojná s ňou? Sama je vina. Vidno, nesúca je na toto, i čo nesedela doma, keď je nič z nej? — Keď otvárala dvere znovu, prišlo jej na um, čo jej bolo naručeno, i slová panej: „Ja jesť nemusím, len vy jedzte!“

Spoločnici vpadlé líca zapálily sa. Vezme pečiva pre chlapca na tanierik a i Žele.

„Na hrdlo si niečo nevezmete, slečna?“ spytovala sa jej tá, keď jej priniesla.

„Nie, nerada nič,“ odvetí Marína. „Ani nikdy nenosievam.“

„Ale je to nie pekne také holé,“ pokrčí nos Žela. „Aj krstná mama povedala!“

„Môj pane!“ rečie netrpezlivo Marína, „že vás tak interessujem. Ja by nedbala o vaše hrdlo.“

„Ja vám len dobre chcem. Viem, že i krstnej mame sa takto nepáči.“

„Dobre je to... tu dobre mi je i tak!“ A nedbajúc o Želu, ide ku panej, aby ju nečakala. Človek naostatok všetko zunuje.

V pitvore bol už i Krimský s chlapcom. Shováral sa s paňou, ktorej tvár bola prívetivosťou zaliata. Ako mak napred nahnutá šuchala si ruku o ruku a vravela lúbezným hlasom.

„Javor nechce ísť na Lehôtu, pomyslite si! Ten uťahuje sa až priveľmi. Vraví, že táto spoločnosť nie je pre neho; a veď prídu ta i z Michala hostia! I Markovský povedal, že tiež nepôjde; ale to neverím. Ten by chýbel! A Skalák pôjde?“

„Nie; má akési pojednávanie v súde. Keby to zajtra, že by šiel.“

Tu videl ísť Marínu z chyže, šiel proti nej, oddajúc jej šnúročku s prosbou, aby prišila. Marína vzala a šla do izby prišiť.

„Len skoro, Marienka!“ privolala jej pani láskave, čo spoločnicu zle dotklo jakosi. Pani v prítomnosti Krimských vynechávala i slovo „slečna“.

O chvíľu sadli na koč. Pani so spoločnicou, on s chlapcom a kočišom na kozle. Cez mesto ledva predrali sa, tak bolo naplnené jarmočníkmi. Čas bol jasný. Pani so spoločnicou málo sa shováraly. Pani nevravela. Ba, bude ona spoločnicu zabávať, rozvrávať! Tá zas sedí ako na ihlách; obanovala zo srdca, že ide. Mala by rozprávať, cíti; ale čo? Nevie zhola nič tej vravieť, ktorá, nech len ústa otvorí, karhá ju a o ktorej cíti, že snáď ako na predošlú Žanku, ani hľadieť nemôže na ňu. Prišli ponad rieku na výšavný most. Ani nepočuť šumotu vody, tak vysoko je most nad ňou; no aj ide si tá voda celkom pohodlne, prevaľuje sa. Voda je krásna, čistá a plytká. Spodok jej, posiaty drobnými čistými skalkami, vidno ako v potoku. Len kde-tu hĺbka čierna. Keby bola doma, ako by sa jej to veľmi páčilo. Predsa i tu riekla:

„Aká podivná, zvláštna rieka je toto!“

Pani má tvár odstrkujúcu. Mlčiaca spoločnica, potom jej namáhanie riecť niečo, ktoré zbadala, zase otázka jej naplnily ju hnevom.

„No predsa jesto niečo, čo sa vám tu páči,“ odpovedala. „To je niečo nové!“

Spoločnica odvrátila oči na hory. Teda či vraví a či mlčí, všetko odporné je panej. Ešte niečo povie predsa:

„Včera, keď som záplatky hľadala na ten sivý kabát v izbetke na povale, videla som v jednej škatuli záclony vyšívané. Aká krásna robota. Či aj to Žanka robila?“ Tu sotre čelo, odhrnúc nepríjemnú myšlienku, čo jej pri tom na um zišla. Totiž včerajšie hľadanie

záplatok otrávila — ako si ona myslela — jej pani. Prišla ju hore pozrieť, a práve vtedy, keď ona nehladala, ale išla pozrieť výšku z okna na ulicu a myslela si, aký asi musí byť vysoký tento dom, keď ľudia po ceste idúci sú ako deti, a ako by sa naiste zabila, keby spadla ztade. Snáď i to dopálilo paniu. Aby každému na krku sedel! I obzerá sa po izbe a zazre v kúte na žŕďke viseť klobásy.

„Slečna, a viac klobás nieto už?“

Slečna rýchle obrátila sa a pozrela k nim. Nevidela ich dosiaľ. I to je opatera!

„Hádam nieto viac!“...

Hádam! A kto tedy má vedieť? Načože ju drží?

„Mne zdá sa, že by ešte malo viac byť; vám sa nezdá?“

„Kde by sa boly podely?“ vraví tá a cíti sa prepodivne, že jej i tvár zahorí. Či ich ona podieva niekam? „Sem mačka nemôže prísť!“

„To nie; ale mne zdá sa, že by ich malo viac byť.“

„Nik sem nechodí, iba ak ja!“ povie Marína a odvráti tvár. Viac už nepovie nič, nech si pani myslí, čo chce...

„Aha, tie záclony, slečinka? To som ja robila v tú zimu, keď môj drahý, dobrý Janíčko umrel. To ste si mali dobre pozrieť! Ah, veď ja vtedy kde som si sadla, tam som sedela a plakala. Iba robota a modlitba čo mi daly trocha útechy.“ I utre si oči. Nemohla nikdy smrti svojho muža bez sĺz spomínať.

Spoločnica mlčí, jakosi trápne dotknutá, a myslí: „Neplačte predo mnou, nehodno je. Súcitu u mňa nenajdete, zabíjate ho vy sami.“

„Veď mne bolo aj dobre, keď môj drahý, dobrý Janíčko žil. Tak nebolo ani jednej panej vo Vodňanoch; ale mala som i závistníkov dosť. Všade ma s sebou bral, ešte i na to pivo večer — bezo mňa nikde! Teraz načo je môj život? Radšej by i ja tam bola, kde on! Veru, slečinka, bol u nás život inakší, ako teraz. Zábava za zábavou; každý deň tance, muzika, lebo i on i ja radi sme mali spoločnosť.“ Zakašľala ako mak.

„To čo ste mi odniesli kabátik na bralci. Preto kašlem, tam som prechladla,“ myslí si spoločnica a čaká, či vskutku to povie pani.

„Dosiaľ mám ten kašeľ! Slečna, to ste vy na príčine, že som prechladla,“ rečie pani rozhorčeno. „Vzali ste mi kabátik so sebou a šli po skalách skákať. Neprišlo vám na um, že môžem prechladnúť!“

Spoločnica neodpovedá, len skloní hlavu a myslí si:

„Čez deň raz zakašlete a už také strachy! Veď teraz vravíte, že váš život nemá ceny, a jedného zakašľania sa bojíte!“ — —

„Ešte ďaleko je Lehota?“ spýtala sa úctive.

„Jáj, vy by ste však už chceli, aby ste tam boli! Počujete, pán farár, Marínka spytuje sa, či je ešte ďaleko Lehota?“

Cyrill obzrel sa a usmial. „Ešte jedno tri kopce, Marienka. A veď sú u vás ešte ďalej dedina od dediny!“

„Ó, nazdáte sa, že ja naozaj túžim čo skôr tam byť,“ myslí si Marína; „banujem, že idem. Čože ja tam budem robiť? Platená

slečna! Ja len aby som nesedela už s paňou, ktorá ma nemôže vystáť.“

Prešli dedinu, kde bývala Žetmíra Burianovie, ktorá je teraz chorá. Počula od panej, že tu bola učiteľkou, a to bolo jej nešťastie. Ani nedokončila školského roku, ochorela a deti po dedine behajú bez školy... Z tej dediny vyšli ku železničnej ceste, kde bola i vozová. Potom ešte jedna dedina a konečne Lehota. Na rovinke vidno ju rozprestretú so zelenými stromami a dvoma vežami vysokými. Krásne je i tu; kde pozreš, všade bujné polia. Keby nebola Marína spoločnicou.

Prišli do dediny a zastali pred farou, kde sosadli. Podivne, že hostí čakajú a bránu držia zavretú. Tam stretli sa s dvoma pánmi. Jeden z nich predstavil sa Maríne ako doktor R. Druhý bol vodniansky farár; tohoto už poznala i z kostola, aj chodieval k panej každý týždeň.

„Mohla som doma sedeť!“ myslí si Marína, idúc za paňou do domu. „Čo ja budem tu robiť? Ja nepatrím sem...“ I cíti, že sa hanbí, lebo je spoločnicou panej. Všade cíti ťarchu svojho postavenia, ktoré nie je pre ňu, vidí po nečase. Platená slúžka panej! I zdá sa jej, že ju každý môže potupiť. Ona snáď má iba na strane stáť, ani nevravieť, iba keď ju oslovia. Vôbec nevie, ako sa chovať, i cíti sa, ako by ani nepatrila medzi hostí.

Zaviedli ich do izby, kde Božena Burianovie, neter domácich, utierala taniere a dávala na zakrytý stôl. Bola odetá v bľado-belasých šatách hodvabných a jej tučná ružová tvár zdala sa ako rozkvitnutá ruža, zvlášte pri mizernej Maríne. Keď usmiala sa, zablysol sa jej jeden zúbok so zlatou záplatkou, čo Maríny zle sa dotklo. Domáca pani vysokej postavy a sivých pekných očú bola černoodetá, s lilavou vložkou a čipkami na predku. Živo chodila okolo Bukovičovej, sberajúc jej klobúk nežne s hlavy. Riekla i Maríne:

„Složte sa, slečna, i vy tam v druhej izbe.“

„Ďakujem!“ odpovie tá zdvorile. I zdá sa jej, že domácej panej slová boly len tak čez plece povedané, ako takej podlejšej.

„Hlúposť bolo prísť“... myslí si.

„A kto je už tu, Olinka moja?“ doptáva sa Bukovičová a celá je oživená. Nakláňa lúbezno svoju postavu vpred, ruky šuchá jednu o druhú a usmieva sa, milo prižmurujúc oči. I celá je pútavá, že spoločnica mimovoľne musí sa jej prizerať. Prečože je nie takáto naveky, veď takúto musel by každý milovať!

Prišli Dubákovci, senior Drozd i štyria páni z Michala. Balko je od včera tu... príde gróf Madnický, aj podžupan. Popoludní Kotrušovci.

„Kto prišiel z Michala?“

„I Villinský je tu.“

„Hej?“ i skladá si všetko a ide do druhej izby shovárať sa. Spoločnica pri mene Villinský obrátila zvedavo tvár, obliatu radosťou a plnú očakávania. Je hrozne zvedavá, musí ju za to ešte pokárať; chcela by všetko vedieť.

„Povedz mi, Olinka, príde i Burian?“

„Švagor sľúbil sa len pozdejšie; ale mať moja i Božena sú tu od včera.“

„O Žele čo si počula, je lepšie? A ten Voliak ju vezme, Olinka?“

„Kto zná, ako je. V nedeľu, keď som tam bola, zdala sa mi lepšie.“

„Ako ju ľutujem, chúďa!“ i šuchá si ruku o ruku.

Marína dala sa hneď pomáhať Bożene prikrývať stôl, mysliac si, že je to teraz i jej povinnosť. Medzi shováraním sa s ňou myslela si radostne: „Tak tu je i Villinský?!“ Kto by si to bol myslel, že príde čas, kde vidí všetkých zvláštnejších ľudí národa. Toho Ella nedosiahne doma! Len či je i tento taký milý, ako Javor?... Už sišla sa s Javorom, bol raz panej na narodzenie vinšovať, v jeden podvečer. Ona zametala veľkú izbu hosťovskú — bola sobota — keď pani, ktorá sedela na chodbe, voviedla ho dnu. Tvár zahorela jej radosťou i zahanbením: prachu narobila v izbe, a ide on! No zabudla, že je ona platená posluha panej, ktorej netreba sa miešať do ničoho, len čakať, — a ide mu v ústrety, ako by bola doma. Pani, vážna a, ako obyčajne, mračná, predstavila ich. On podržal jej ruku a vraví:

„Teší ma, slečna, že vás môžem v našom kraji vidieť. Len by si prial, aby ste ostali medzi nami čím dlhšie“...

Ešte vravel i viac — zdá sa, že je samá dobrota ku každému; ale nepamätá sa, ani vtedy nepočula, lebo kým vravel on, myslela ona:

„Jaj, Bože, či musíš mi aj ruku držať, kým vraviš?“ i oblieva ju horúčosťou blaha. „Nezaslúžim ani, aby si blízko prišiel ko mne!“ Keby aspoň pani nestála tu. Naiste jej je to ani po vôli!... Ale, ako nečakala, pani zavolala ju i do salónu, kde zaviedla svojho vzácneho hosťa ku pozlátenému stolíku.

„Aj Villinský, aj Villinský! Ten, ktorý pomenoval ju raz v liste, keď pýtal prácu od nej: „jedna z najlepších síl“... Hľa, Ella doma predsa nezažije, aby ho videla. Čakaj, budeš závidieť. Ako dobre predsa, že prišla do tohto kraja!... Či neprišiel i redaktor, do časopisu ktorého ona posiela svoje práce?

„Nie, nie, ten nech nepríde!“ myslí zrazu, keď boly čez izbu prešly dve panie s domácou bez toho, aby sa jej prihovorily len slovom alebo len pozrely k nej. Nie teraz, keď je v tomto stave ponížení. Keby bola doma!... Keď stôl bol prikrytý, Marína išla k oknu pozerať na kostol, tam v záhrade stojací; potom vyšla i ona za Bożenou. V pitvore zastala, poobzerajúc sa. Nad dvermi nápisy vídela minule, keď bola tu naprávať domácej panej šaty, čo jej krajčíri zkazili, výpovede z Biblie na čiernych tabličkách. To páčilo sa jej veľmi; naiste je toto dom kňaza, aký má byť!... V kúte medzi stolovou a pánovou izbicou postavený je podstavec s kvetami. Plné sú tri poličky v ňom a kvitnú všetky rozmanitými farbami. Založiac si ruky, hľadela na ne, mysliac, ktorý bude si pýtať od domácej panej, ktorú rada. Potom pozrela hore, na izbe domáceho

pána vrzly dvere a z nich vyšiel vysoký pán, s dlhou čiernou bradou, v šedom obleku. Marína zdvihla hlavu a srdce zabúchalo jej nečakane.

„To je Villinský!“ myslí si zrazu a čaká, čo stane sa ďalej. Pán pozre ju celú, kus potisne klobúk na hlave prstami a rečie:

„Dobrý deň!“

„Dobrý deň,“ odvetí i ona a hľadí, nakloniac hlavu, jakosi podivne za ním, ako odchodí. Páni sú v záhrade, počula od Boženy, ide k nim. Marína siahne rukou k čelu, stojac nepohnute, a divne, zle, veľmi zle sa cíti.

„Dosta viem, že je to on!“ zašeptala, hryzúc si pery, aby ju slzy nezalialy.

Do pitvora prišiel pružným krokom jasnej prívetivej tváre mladý človek. To je teolog Balko a rodina domácich. Už ho videla a počula o ňom. Bol u nich raz a jej ostalo v pamäti, že choval sa k nej, ako doma sa chovávali k nej mladí ľudia: úctive a priateľsky. Teolog Ján niesol krčah a pohár. Mal vyšívanú košeľu a v gombíkovej dierke klinec, pripätý od Boženy. V kúte stál súdok piva v šafli vo vode, a on, pozdraviac sa s Marínou, kľakol ku nemu. Nacedil do pohára a okúsil.

„Dosť je už studené,“ hovorí, „môže sa piť. Bude sa vám páčiť, slečna?“

„Nie, ďakujem, nepijem,“ odpovedá ona, idúc bližšie sa dívať. A, smejúc sa, chce vravieť, že pivo chutí jej ako atrament. Však príde jej na um, že je len spoločnica, i nerečie nič. To je otázka, či sú jej žarty dovolené... i zmizne jej s líc úsmev v okamihu a odstúpi, kde stála prvej.

„Ba budete aspoň trošku, to osvieži v tej horúčave. I vy ste unavená. Však bude sa vám páčiť?“ i berie sa pre čistý pohár, čo ako odopiera Marína.

„Nie, nie!“ spoločnica netrpezlivo zachveje sa. Čo jej nedá pokoj? Teolog Ján doniesol pohár, nacedil a podal spenené pivo Maríne, poučiac ju, ako treba od razu vypiť. Vzala ho, nechtiac viac robiť komédiu, a odpila. Chladný mok zvlažil jej vyschnuté pery a hrdlo, ale neodpila veľa.

„Však občerstvuje?“

„Áno, ani nebola by myslela. Ďakujem!“ odpovie a, nechtiac tam byť ďalej, odnesie nedopitý pohár do kuchyne i ostane tam.

Kuchyňa preplnená je kuchárkami a posluhovačkami. I domáca pani vydáva rozkazy, dozerá, a okrem nej jedna stará pani — jej mať. Tá prišla k Maríne, kde kládla pohár na okno, a spýtala sa jej, či je ona od Bukovičovej.

„Áno, Marína Majtáň.“

„A ja som mať domácej panej, rodina Bukovičovej. Jej muž bol môj brat...“

Po dlhšom rozhovore dobrodušná pani povie ešte o Bukovičovej: „Hádam už zanechá smútok. Veď už, chuderka, dosť sa nažialila.“

„Nie je taký život pre pani Bukovičovú, aký vedie,“ vraví Marína a zahryzne si do pery. Ľala, ako bude vážne starať sa o ži-

vote panej, súdiť! Kto zná, či je to nie urážka od nej, tá smelosť. I pozre na starú tvár panej, aká je.

„Ja si tak myslím, že je ešte nie pre ňu ten spôsob žitia, aký vedie," napraví sa skromne. Stará pani usmiala sa dobrotive.

„Hej, pravdu máte. Veď ona už azdaj zanechá ten mníšsky život. I čas je. Dva roky minuly, ako umrel brat Janko . . ."

Marína hľadí otvorenými dvermi do pitvora, kde teolog Ján vynáša fľaše piva za fľašami do záhrady.

„Môj pane, ako pijú tí páni naši!" myslí si zarazená.

„Dva roky, áno, že dva . . ." rečie panej, ale je už nie tam duchom. Díva sa do pitvora prekvapená úplne. Aha, ctihodný, pekný a mladý Markovský shodil kabát a tak, iba vo veste, nosí usilovne s teologom pivo do záhrady.

Kuchárky, ustavične ochutnávajúc jedlá rad radom, oznámily, že je obed už hotový. Domáca pani i Božena s Marínou šly rozdávať polievku. Teologa poslaly pre pánov do záhrady. Keď poslaly pre nich ešte asi troch poslov a polievka už temer vychladla, začali prichodiť. Tváre sú im upotené — je horúce — a ustaté akési. Prvý prišiel jeden, ktorého, ako sa zdalo, uctili obzvláštne a odstupovali sa mu zďaleka. Je vysoký, dobre vyrastený a tučný starší pán. Už videl, ako sa zdalo, všetkých, iba Maríny nie, lebo berie sa rovno k nej.

„Gróf Madnický!" vraví a podáva jej ruku.

„Čo, gróf?" Marína zmýli sa, dajúc mu ruku, a vypovie svoje meno temer neslyšateľne. Ten naiste nevie, že je ona iba spoločnica, keď prišiel k nej.

Panie vzaly ho s sebou a on rezko a bez ceremonie sadol na vykázané mu miesto. Na pravý bok od divána k farárke zo Švetíc. To bola vysoká kostnatá dáma prívetivej tváre, ale nie peknej. Marína videla, ako pred chvíľou shovárala sa s Bukovičkou o nej a tá povedala: „Hodná, zdá sa." Podivné, že nič špatného.

Za grófom prišiel lekár, kňaz Markovský, už zase v kabáte, a druhý čiernych očú ako uhoľ, potom jeden letavý, strednej výšky, nepokojných akýchsi pohybov. Týchto rad zavŕšil nízky mladý človek, ktorý ustavične trhal sebou, odstupoval sa naveky a zostal v kúte.

„Ozaj, či je i toto náš?" myslí si Marína. Ale nemá na tvári sebavedomia a hlavatého rázu, ktorý tak často vidno u našich. Stojí u dverí a s veľkou ochotou skacká i vystupuje sa ostatnému húfku, za ktorým ukázala sa i hlava statne, ako dub vyrasteného domáceho pána, prevyšujúceho o hlavu všetkých. Toto boli štyria páni z Michala, medzi nimi i pán s čiernou bradou.

„To sú Michalčania," šepla jej Božena, odvolajúc ju do bočnej izbičky, kde bolo prikryté deťom, domácim a jej, lebo poprosila ju Božena pomáhať pri obsluhovaní. Na žiadosť Maríny pomenovala Michalčanov po mene. Černobradý muž je vskutku Villinský; ale redaktor, ktorého bála sa Marína, nepríšiel.

Marína sadla si na miesto proti dverám, a tvár jej sa celkom premenila. Pozerá po štyroch pánoch radom a dych zatajuje sa jej. Hľa, ľudia rozdielni, inakší! Treba ich pozrieť dobre, aby zachovala

si ich v pamäti. A, prizrúc sa Villinskému, zacítila opäť ten ťažký cit, ako v pitvore, keď ho videla. Tvár jeho má výraz tolkej bolasti a utrpenia. To nečakala, ač vedela, že býva naháňaný po súdoch a žalároch; ale on je ducha inakšieho, stojací nad inými, i nad slabosťami. A tu, hľa, človek, ktorého tvár skrívila muka. Odvrátila sa rýchlo a zohne sa nad polievku, miešajúc ju a nevidiac do nej pre slzy pranič. „Oh, tí, tí!...“ šepce a nemôže najsť slova dosť špatného pre tých, ktorí ho trýznili.

„A Cyrill kde je?“ prišlo jej na um, i obzre sa zase ku hlavnému stolu. Tam sedí pri mladom človeku, čo šklbal sebou, na konci stola. Tam zas sedí gróf, u boku farárky zo Svetíc, a ledvaže zjedol polievku, vstal ako taký, čo predok má viesť, vzal pohár a začal pripíjať hostiteľovi v nemeckej reči. Druhí začali poháre nalievať ochotne a fľaše vyprázdňovať. Teolog Ján ponalieval i tam pri súkromnom stolíčku a sadol s veselou tvárou, že bude počúvať. I on má oči lieskavé a líca rozhriate — možno že, lebo Božena mu je na blízku, sedí naproti — blaho to robí. Ani nepočúva naozaj, ale hľadí na ňu ustavične a šepce k nej. Marína musí sa zasmiať, keď pozre na nich, i chráni sa hľadeť v tú stranu. Poháre zaštrngaly a potom nastala tichosť, každý pil. Jeden mladý človek s vyholenou tvárou, ako kňaz, pil a pozeral do izbičky ponad pohár na Boženu. „To je veľký figliar,“ riekla ona k Maríne, „s tým nehodno do reči sa dať.“

Za polievkou doniesli hovädzie jazyky s makaronami. Nasledujúci rečník začal toast na zlé jazyky, zvlášte na jazyky testín. Vela smiechu ozývalo sa, kým vravel.

„Je to už zunované pri ňom,“ rečie Božena k Maríne. „I do novín napísal besednicu o tom; nečítali ste? Pani Veličná, tiež testiná, sa i vyplakala od toho.“

„Čo, plakala? Haha!“ zasmiala sa Marína mimovolne. Jej toast páčil sa veľmi. Zas zaštrngaly poháre. Marína, keď štrngla, k vôli Božene a teologovi, zachlipla z vína tiež a pozrela s túžbou na Villinského. Má bolastnú tvár ako prvej, nevraví nič, len jie, ani sa nestarie do nikoho. Pri ňom sedí mohutný pán, už starší, s lysinou na temeni, ten neje. Výraz tvári má naozaj ako nejaký vodca a oči kési divné, neobyčajné. Nie, nedá sa to vysloviť, aké sú to oči. Ani nepije, ani neje, ale hľadí — s podivením zbadala Marína — na ňu. Obrátila sa k teologovi — Božena vyšla do kuchyne — a spýtala sa ho, kto je to.

„Ten, čo sedí pri tete Bukovičovej a Villinskom? Advokát Čierny...“

„Aha, ten, čo... čo tak krásne, energične a ohnive bránil Villinského? Teraz vari i jeho poženú pred súd.“

„Áno.“

„Môže i seba brániť. Vie!...“

Zase vstal jeden rečník oslavovať domáceho pána. Po hlase poznala Marína, že to Cyrill. Za tým Markovský, ktorý nosil pivo do záhrady bez kabáta. Začal, ako farári, s písmom. „Ty, ako človek, ktorý spravil večeru, pozval si nás —“

„Ja som vás nepozval!“ zastarie sa žartom domáci pán, stojac vo dverách, hlasom hromovým — taký mal. On nesedel medzi hosťmi, ale tam v izbičke a či radšej nikde, chodil okolo najviac. Jeho imposantná postava celé dvere zaujala, Marína nič nemôže vidieť pre neho. Rečník ako mak splietol sa a zastal.

„Ale my prišli sme i bez volania — —“ Potom ide už reč ďalej hladko, nik nepretrhne rečníka. Zatým vstal opäť gróf a teraz už v maďarskej reči pripil domácej panej. Nebola tam, i rozbehla sa Božena s teologom za ňou, aby šla počuť. Keď prišla, zastala si do dvier s pohárom k mužovi, a keď dokončil rečník a išiel k nej, rezko podskočila naproti, priveľmi buchnúc o jeho pohár. Tu pretrhol sa poriadok a do izby vstúpil nový hosť. Podžupan, najkrajší človek vo Vodňanoch. Marína poznala ho, lebo dostala zaň od panej, keď riekla, že nič zvláštneho nenajde na jeho tvári. Posadili ho ku grófovi a začali mu snášať jedlá od radu. Domáci pán prišiel sám pre jazyky do izby, kde bola Marína. Ona bystro vstala, aby ho odmenila, a niesla sama i tanier čistý preložiť. No obanovala svoju ochotu. Podžupan-krásavec obrátil celkom k nej tvár svoju a pozrel jej rovno do očí pohľadom obyčajným u švihákov, že cítila mimovoľne v ruke šklbnutie, ako by ho chcela plasnúť. Roztržite a rozpálená v lícach držala mu misu a pozrela, či nehľadí pán tých podivných očí a nevidí jej nesnádze. Ba hľadí, a teraz je celkom blízko, len stôl delí ju od neho, a ostrý je jeho pohľad veľmi. Čo sa díva? Istá vec je, že preto, lebo napísala tých pár noviel; nazdá sa, že je niečo, a tu vidí, že je nič. I tá výkrojka u hrdla ju zlostila, hnevalo všetko a hanbila sa za seba. Netrpelivo berie misu preč, keď si bol nabral podžupan jazyka, delikátne a pomaly na jej zúfalosť, a potom zase obráti plnú tvár k nej, aby sa jej prizrel. Ide položiť misu tu vedľa na stolíček, nad nímž visí veliké zrkadlo. Tam jesto i druhá misa, a chce sa pozrieť... Videla, líca sú jej rozpálené; doma bola by sa potešila, lebo Edmund vychvaľoval ju takú, ale tu bola si protivná. Tu, kde hania ju, kárajú, znevažujú naveky, vidí i sama, že je niže všetkej kritiky, a ešte tento hľadí na ňu toľko. Odvrátila sa a zazrela Cyrilla na kraj stola. Hľadel na ňu nežnými očami, ako patron. Nevdojak octla sa pri ňom.

„Ty si veľmi pekne vravel, Cyrill,“ pošepne mu.

„Naozaj?“ na to on láskavo a zhladí jej líce. „A ako sa cítiš, Marienka?“

„Dobre!“ odpovie ona a pozre po stole. Pán s lisinou na hlave pozerá i ta na ňu. Odtiahla sa za postavu veľkého lekára. Marína pobrala sa nazpäť k svojmu stolu.

V izbičke bolo ich už viac o jedného pána. To je Boženin otec, asi štyridsaťročný, počerný a pekný muž. Tvár mu je takého pekného výrazu a oči krásne, modré, veselé, že Marína, vidiac ho, pomyslela si: „Môj pane, či by to bol dobrý modell za ideál pre novellu!“ Len divno jej bolo, že so svojím synom, asi pätnásťročným, pije a štrngá si, ako so seberovným.

Božena prišla si sadnúť na chvíľočku k otcovi. V druhej izbe

vstal kňaz nepokojného držania a bystrou rečou začal toast o Židoch, ktorí hubia národ a celú krajinu. Marína rýchlo pozrela ta.

„Aha, teraz začnú sa už interessantné reči!“ myslí si a hľadí na Villinského. Tvár už nielen že mu je mračná, ale akási chladná. Ani nepozre nikam, ani nepovie k nikomu slova, iba ak ku svojmu súsedovi s plešinkou na temeni, ako by nedbal o druhých pranič.

„Ojej, akýže je to?“ myslí si Marína a už mizne z nej pohnutie. „Čože ti títo spravili, že sa tak držíš?“ Tu prišlo jej na um, že nevidela svojej panej už dávno. Tam sedí na diváni, a teraz má tvár takú, ako doma máva, prísnu. Hľadí dolu na stôl, ani očí nepozdvihne. Shovára sa s pánom predivných očú, a on — Marína zmýlila sa — hľadí sem na ňu zase, ako by sa o nej shovárali, a tvár mu je prívetivá. Marína rezko odvrátila tvár zapálenú. Azdaj nevravia špatne o nej?!

„Zas zdravica!“ upozornila ju Božena. Gróf zase rečnil, a teraz už vraví slovensky a oslavuje kuchárky i Boženu. Ide mu veľmi zle, pomáha si i rukami i nohami. Kto zná, či naozaj nevie tú reč, a či, ako v okrese, zkade je Marína, notár. Nepovie inak, iba: „keď som bola“ ... pritom tak sa namáha, dobre sa mu dačo nestane — a to myslí, aby povedal čo najchybnejšie. Za grófom povstal podžupan. Vzal pohár a ide sa poklonkovať domácemu pánovi, ktorý tam stojí ako jedľa, imposantne. Teraz je ešte väčší a stojí pokojne, kým podžupan kadejak nahýna sa, klania tak i tak a silí sa, kde treba dôrazne povedať alebo s citom, — pritom srdce kto zná kde mu je.

Marína odvrátila sa. Nemohla hľadeť naň, lebo cítila žiadosť odsotiť ho od domáceho pána. „To je i Villinský preto taký zamračený,“ myslí si, kým nastalo štrnganie. Totiž nedopriala podžupanovi, že si s ním štrngol domáci pán, a hádam i verí jeho rečiam. „Ba či ešte aj ten tamto nebude rečniť?“ myslí si o mladom človeku, čo trhol sebou. „Mohol by i ten.“

„Zase Krimský!“ vraví jej Božena, idúc s miskami od hlavného stola.

„Vraví?“

„Áno!“

Nakrianila sa, aby ho videla. I Cyrill oddal sa do Židov, nazývajúc ich spoločným zlom. „My sa hašteríme,“ vraví medziiným, trháme, hryzieme sa! —“

„Nehryzte sa!“ vraví polohlasne pán krásnych očú, čo bol by aj za ideál — otec Boženin.

Marína prekvapeno a so smiechom pozrela naň.

„Hryzieme sa miesto toho, aby sme ruka v ruke oborili sa na spoločného nepriateľa ... smierili sa.“

„Ale, Cyrill, nevrav!“ myslí si Marína a oči jej zahoria. „Nie merať! Ty chceš sa merať s takými, čo ťa chcú zjesť a o tvoje merenie nestoja. Nič! biť sa budeme! Babám je maznať, merať sa!“ Nezbadala v svojom nesmiernom ohni, že od druhého stola prišiel senior Drozd, černovlasý, a už v predobrej vôli zastal si k nej.

„Ako vás volajú, slečna?“

Marína divne pozrela naň; ale že videla starého človeka, odpovedala:

„Marína Majtáň.“

„Čo, Marína Majtáň? Čo je to za vlastizradné meno?... Mariška!“

„Ticho, ticho!“ volali mu z tej izby, ktorí pre jeho krik nepočuli, čo vraví Cyrill. Senior sadol na pustý stolec pri Maríne a pritiahol sa k nej. Ona ako mak odtisla sa.

„Marína. Prečo nie Mariška, čo?“

„Tichože, ticho!“

„Židia vyciciavajú náš ľud, oberú o groš naše kraje, na vnivoč, na žobrotu nás dovedú!...“

A senior, nedbajúc ani o Cyrilla, ani o Židov, ktorí chcú pohltiť nás i jeho, sadá bližšie k Maríne a volá:

„Mariška, nie Marína!“

„Jaj, čo ja budem s týmto robiť?“ myslí si Marína červená v tvári a vstane, aby sa odstúpila. Hádam si chce sadnúť na jej stolec, že sa tak tisne. Poobzerajúc sa, rezko vyšla do izbičky, ktorá bola vedľa domáceho pánovej. Tam ostala dlhšie, obzerajúc bibliotéku v kúte. Keď vrátila sa, senior už sedel zase na svojom mieste a Cyrill už mlčal.

„A vy nebudete vravieť ani jeden?“ myslí si o štyroch hosťoch z Michala a pozre na Villinského. Ten na tvári teraz má už rozhodne chladné opovrhovanie. „Načo prišiel sem, keď sa mu tu nepáči?“ myslí si Marína.

Niektorí pri stole zapálili si cigary, a obedu kto zná ešte kde koniec.

Medzitým strhla sa hádka. Pán s plešinou na temeni a podžupan, ako vidno, strhli sa na Židoch. Pán s plešinkou, nahnutý nad stôl, spytuje sa, a jeho hlas zneje ostro, prísne:

„A koľkým kresťanom ste dali licenciu?“

„A či hlásil sa len jeden?“ povie ten, taktiež nahnutý nad stôl a smele.

„Koľkým ste dali licenciu?“

„A hlásil sa len jeden?“ opätoval ten hlavato to isté.

Pán holého temena odhol sa od stola, ako by nedržal za hodné viac povedať. Odhol sa i opponent jeho, nedbajúc tiež viac o Černého. Marína pocítila radosť, že Černý zavrátil podžupana. No nemohla sa veľa poradovať v Černom — senior Drozd zase ide si k nej sadnúť.

(Pokračovanie.)

Verše.

»Či prídem na bál?... Nie.«

V dni lučezárnom, vonnom vánku
som v sladkom rozochvení snil
a v čarovný mok zamočil
sťa baviace sa decko slamku.

Hľa, guľa širi sa a rastie,
v nej zafarbený celý svet,
i pustila sa s vánkom v let.
Ach, aká radosť! aké šťastie!

So smiechom v tvári decko tliapka,
tu pavučinky biela niť
sa drnkla v jemnej gule svit
a shora chladná padla kvapka.

A zmizol skvostných farieb smes...
Vy nepridete na náš ples.

Zďaleka.

Sťa u nás, i tu svieťa hviezdy
a zajagá sa luny svit.
O, ako mohol v srdce vkĺznúť
ten starý, bôľny túhy cit?

I tuná mrkom kvetmi vanie
a šušťí v sade jelší list.
O, ako mohly hrachy drobné
sĺz opäť v oči moje vniť?

I tuná polkruh vrchov tenie
sa belavým pod oblakom.
O, ako je to, že na pery
zas vykradnul sa z duše ston?

I tichá pieseň slieta shora
sťa plachý vták na okna rám.
O, prečo, prečo padá hlava
zas v zabudnutú moju dlaň?

Sťa u nás, i tu všetko, všetko,
i nebo, i zem, celý svet.
Len teplo jedných dlaní chýba,
len svetla jedných očú niet.

Na pohľadnici (M. J.).

Jeden motýľ, druhý, tretí.
Čo tak každý ko mne letí?
Či mám ruže v lícach vskutku,
či mám v očiach nezábudku?

Aki pekní, maľovaní!
ako trepú krýdelkami!
V ruže tie by chceli sadať,
v nezábudke sladkosť hľadať?

Potom ďalej, ľahtikári,
poletať ku druhej tvári,
kvety v druhom hľadať líci?
Heš! vy špatní motýlici!

Sám.

Si žiaľnou slzou smútku zaplakal?
I čo by si si nekryl dlaňou oči,
len tvoje zarmútené líca zmoči.
Si sám so smútkom. Nik necíti žiaľ.

A splní sa ti nádej, splní žiadosť,
i čo by šťastím pukla tvoja hruď,
nestíši, nepobehne žitia prúd.
Si sám s radosťou. Nik necíti radosť.

Ó, upokoj sa! Túhou neblkoc
cez radostí a žiaľov výjav hlasný
navrátiť zrudlý mrk a večer krásny
a prelestnú a tichú letnú noc
so svetlom hviezd pre pohľad pekných oči,
pre tiché dievčie slová, teplo líc,
zas hladiť vlas pri svetle večernic
v tej krásnej, tichej, drahej letnej noci:
čo tvojím bolo, bude, to je klam,
s ním zostaneš na tomto svete sám!

J. J.

Literatúra a umenie.

Miškova smrť a iné články. Redaktor a vydavateľ Miloš **Pietor.** „Zábavných a poučných knižiek“ ročník II, sväzok 3 (6). **Turčiansky** Sv. Martin, 1902. Str. 155 + 5, m. 16°.

Obsah: Miškova smrť. Dla Henrika Sienkiewicza M. V. — Štefan Marko Daxner (s podobizňou). Vajanský. — Slovo. Báseň Janka Kráľa. — V záujme mliekární. Reč, ktorou 26. febr. 1902 otvoril valné shromaždenie dobronivskej mliekárne jej predseda Ján Slávik, ev. farár. — Čo je svoboda? —.— Zlaté zrnká. — K ľudu. Ludomil. — ... Aby odvykaly. (S obrázkami.) Tajovský. — Saďme liesky! Romuald Zaymus. — Mŕtva myš. Preložil Ján C. d. a. — Rohy. Napísal Martin Kukučín. (Zo slovenského obrázkového kalendára.) — Múdry Maťko a blázni. (S obrázkom. Zo Slovenských Povestí.) — O starých a nových veciach. P. S. Dovalovský. — Dobré rady pre dom a hospodárstvo. Drobnosti. Bájky a povesti. Hádky. Venček slovenských piesní. Dobrá porada.

Už takto možno vidieť, že v knižke jest hodne zaujímavého, dobrého, poučného. *Miškova smrť* je Sienkiewiczova poviestka, poslovenčená, t. j. prispôsobená čiastočne k slovenským pomerom, a síce školským. Staršia práca Kukučínova, *Rohy*, zasluhuje, aby bola takto rozšírená. Poučná drobnosť je i *Mŕtva myš*. Ale „... Aby odvykaly“ môže byť príkladom toho, ako nemá sa písať. Aby sme zhnusili ožranstvo, na to nedostačí predstaviť hľadano surovú scénu, predstaviť chladno, bez srdca. V duchovných nemociach liečiť môže len ten, kto s láskou týka sa rany. Ak by sme mali vidieť v ľude len samé zverstvo, tak čo chceme s ním, čo nám záleží na ňom? Nie tak maľuje biedu a poklesky ľudu Anton P. Čechov, a predsa neraz už i jemu vytýkalo sa, že je jednostranný. Snáď najmračnejšia jeho povesť sú *Mužiki* (Мужики), no i tu čitateľ stále vidí lúč svetla; v každej chvíli cíti, že tí spustlí opilci majú dušu a neprestali byť ľuďmi. Do dediny prišiel z Moskvy chorý človek so ženou a s dievčaťom, utiahnuť sa u svojich rodičov a bratov; v Moskve slúževal, kým bol zdravý. Ale v rodičovskom dome je veľký úpadok, ľudia sú spití, poklesli, biedny syn nenašiel tam teplého kútka. I umrel skoro, a žena jeho i s dieťaťom odchodí z dediny. Zažila v nej len núdzu, od ľudí, u ktorých predpokladala pomoc, nedostala ani dobrého slova, a predsa:

„... Ťažko jej bolo rozlúčiť sa s dedinou a s ľudom (съ мужиками). Prišlo jej na um, ako niesli Nikolaja (jej mŕtveho muža) a okolo každého domu objednávali panichidu, ako všetci plakali, súcitiac s jej bôľom. V lete i v zime bývaly také hodiny a dni, keď nazdával si sa, že títo ľudia žijú horšie od hovädá; bývať s nimi bola strašná vec; sú surovi, nečestní, nečistí, netriezvi, žijú v nesvornosti, neprestajne sa vadia, preto že sa nevážia, boja sa a upodozrievajú jeden druhého. Kto drží krčmu a opíja národ? Mužik. Kto márni a prepíja obecné, školské, cirkevné peniaze? Mužik. Kto obkradol súseda, podpálil, krivo svedčil pred súdom za sklenička pálenky? Mužik ... Áno, áno žiť s nimi bolo strašno, a predsa sú oni ľudia, oni trpia a plačú, ako ľudia, a *v ich živote niet nič takého, čomu nebolo by možno nájsť ospravedlnenia* ... Bolo jej ľúto teraz všetkých týchto ľudí, a ona, ako odchodila od dediny, neprestajne obzerala sa na domy ...“

Veľmi dobrý, poučný je článok *Čo je svoboda?* Vysvetluje sa v ňom, že máme právo života, právo cesti, právo osobnej svobody,

svobodu majetku, svobodu spolčovania, shromažďovania sa, svobodu tlače, škôl, svobodu ponosy a prosby a národ že nesmie panovať nad národom. Vajanský napísal, čím bol pre Slovákov *Štefan M. Daxner*; R. Zaymus v článku *Saďme liesky!* poučuje, že i v severnejších slovenských krajoch urodia sa talianskym podobné hrubé lieskovce. Ako v predošlých sošitoch, i tu sú podané slovenské piesne a vedľa nich iné potrebné a užitočné drobnosti. Na str. 130. preniknutí sme čítali, ako treba modliť sa i za svoj slovenský národ. „Ej, veru všade by Slováka inakšie považovali, keby každý deň million srdc modlilo sa za svoj slovenský národ!“

Vybrané spisy humoristické Zaoska. Pod tlač usporiadal *Edvard Sándorfi*. Cena 1 koruna. Budapešť, 1902. Str. 128, 16°.

Žiadame si, aby knižka mala hodne čitateľov. Môže len dobre účinkovať. Spisovateľ chutne vysmieva prevrátenosti nášho života. O sebe samom (Môj životopis) hovorí: „Dla rodu som zemanom, nielen preto, že zo zeme pochádzam, alebo že otec môj mal zeme, ktoré som ja predal a tak aj zemanstvo ztratil...“ Pri všetkom vidí smiešnu stránku. Že ako farár má viac starostí, nežli mal za kaplánstva, to takto povie: „Ako kaplán som cestovával, lebo žiaden odo mňa nepýtal nič, a radšej mi ešte dali. Ako farár viac necestujem, lebo pýtajú odo mňa: na kávu, na cukor, na šafran, na cikóriu, na bobkový list, na ocot, na soľ...“ atď. (V titule knižky Zaoskom nazvaný spisovateľ je totiž Ludvik Gášpár, dlhopolský rk. farár.) V inom kuse svojej knižky (O jazyku človeka, str. 106) rozprávajúc, že reči sú riadením Božím uvedené, dokladá: „Aká to nemúdrosť a útok proti vôli Božej a právu naturálnemu národ pre jeho reč nenávidieť, prenasledovať, utláčať, ním zapovrhovať, posmech z jeho reči robiť!“ Potom obráti na vtip: „Aj Slovákovi a Slavianom vysortirovali ich reč pod vežou babylonskou, aj on dostal právo jestvovania a užívania svojej reči, keď vyšiel z babieho-lona, z „Baby-lona“, a Slovák je konservatívny národ, pridŕža sa svojej reči. Angličan, Francúz, Talian, Španielčan, Portugalčan, Rumun a Valach — tí neboli pri babylonskej veži...“ Čitateľ usmieva sa, a odôvodnenie spisovateľovo môže ho len uspokojiť: „Týchto reč sfušovali Rimani násilenstvom, keď z Indogermanov, ktorí boli pod vežou babylonskou, pretvorili horespomenuté nárečia.“ Vtipkovanie zakľúči vážnou pointou: „Jazykom sa rozširujú umenia, vedy, ale aj sv. Evanjelium, kráľovstvo Božie na zemi.“

Humorom svojím náš spisovateľ — ako hovorí i jeho vydavateľ — „výborne zná na pranier postaviť závratníckych vlastencov.“ Pritom neraz švihne i bičom satyry. Na pr. „biskupi slovenských veriacich o tom ani počuť nechcú, by ľud slovenský tiež mal autentične preložené sv. Písmo a potvrdené svätou stolicou apoštolskou neomýlnou, že však im to netreba: a keď chcú, majú preklad maďarského Káldyho... Preto aj jeden pán biskup písal pastiersky list na farárov ľudu slovenského, by Slovákom maďarsky kázali, maďarsky v kostole sa modlili, maďarsky katechisovali a aj maďarsky spievali — pre akýsi „egyöntetűség“ tak, ako aj apoštoli galilejskou rečou kázali Arabom, Elamitom, Rimanom, tým, ktorí boli z Líbie, z Kappadocie... Ponevač ale ten pán biskup nechcel garantovať, že

Slováci budú rozumeť maďarskú kázeň, farári odložili lístok jeho na stranu ...“ Niektorí z duchovných pritierajú sa „k liberálcom, kde im zaiste nádej zazelenie. Našli sa aj niektorí, čo čakali perského šacha-kráľa v Prešporku, v nádeji, že dostanú rád Horúcej pece babylonskej Daniela, alebo rád Levovej jamy a titul Kchána s rádom Červenej pantofle spojený.“

Škoda len, že pán spisovateľ nedbá viac na komposíciu.

A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig. (Dejiny kresťanstva na dnešnom území našej krajiny do osadenia Maďarov.) Irta dr. Balics Lajos. Budapest, 1901. (Stephaneum.) Ára 7 korona. Str. 319, 16°.

V knihe takto nazvanej a takej veľkej človek hľadá i dejiny slovanské, slovenské. Krajina našich predkov, krajina Rastislava a Svätopluka, na území terajšieho Uhorska mala svoje jadro, v IX. storočí, pred príchodom Maďarov. Učiť kresťanskému náboženstvu v srozumiteľnom slovanskom jazyku sem boli povolaní ssv. apoštolovia Cyrill a Metod; s týmto územím súvisí historický fakt takého veľkého značenia, ako je založenie slovanskej písomnosti. No knihu Balicsovu neuspokojení složíme z ruky. V nej dosť obšírne vykladajú sa dejiny slovanského kresťanstva tej doby, spisovateľ usiluje sa byť i objektívnym a zná hodne prameňov: ale nezná dostatočne slovanskej literatúry. Historia toho kresťanstva, ktoré tu bolo v druhej polovici IX. storočia, dnes nemôže sa vykladať menovite bez poznania niektorých hlavných diel filologie slovanskej. Slovanská filologia zakladá sa na veľkom historickom skutku Cyrilla a Metoda. Prirodzená vec, že od svojho počiatku až podnes i usiluje sa rozumeť mu. Od XVIII. storočia v Slovanstve najlepšie hlavy pracovaly v tomto odvetví vedy a boly stále priťahované zjavom dvoch apoštolov. Balics zná len od K. Jirečka Geschichte der Bulgaren, od Kreka Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, Dudíka, pritom Nestorov Letopis. Zná, pravda, i takzvané pannonské legendy (v latinskom preklade) a hlavne na ich základe opisuje účinkovanie Cyrilla a Metoda. Ale nevie, že už dávno vyvrátené je Miklosichovo učenie o pôvode a jazyku Rastislavových Slovanov na ľavom brehu Dunaja, a preto dá sa konfundovať haraburdením peštianskeho nebohého Volfa. (O tomto vidz: Jagić, Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache II, str. 81 a sl.) Dnes sú to už odbyté veci v distinguovanejších prácach i samej maďarskej literatúry. Nedobrý dojem robí, že Badics takto cituje: (Krek) „Einleitungen in die slav. Literaturgeschichte“ str. 199, miesto: *Einleitung* atď., alebo: (Miklosich) „Die slav. Elemente im *m*agyarischem“ str. 301, miesto: im Magyarischen. Budí to podozrenie, že tých kníh tiež nevidel.

Toho istého predmetu týkajú sa teraz vyšlé:

Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. S rozborem a otiskem hlavních pramenů. Sepsal dr. *František Pastrnek*, professor slovanské filologie při c. k. české universitě. Cena kor. 3·60. Číslo XIV. spisův poctěných jubilejní cenou král. České společnosti náuk v Praze. 1902. Str. 300, v. 16°.

I. L. Červinka, **Děvín a Velehrad,** dva hrady velkomoravské. V Kroměříži, 1902. Str. 68. — O nich budúcne.

Rok 1902. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Útok generála Skobeleva
proti tureckej redute v Plevne, 11. sept 1877.

V 25-letie vojny.

Zo spisu generála A. N. Kuropatkina: »Dejstvia otriadov gen. Skobeleva v russko-tureckuju vojnu 1877—78 gg.«

Hustá hmla zahaľovala ešte oddeľujúcu nás od Turkov priehlbinu, ale črty redút už bolo dosť dobre vidno, a neprestajný oheň Turkov označoval líniami dymu položenie tureckých násypov. Prachový dym hnalo nám do tváre. Aby dostaly sa k redutám, naše vojská musely sa spúšťať okolo 500 siah po nachýlenom, viničom pokrytom severnom svahu tretieho hrebeňa do Zelenohorskej priehlbiny. Po jej dne, v strmých brehoch, neprístupných artillerii bez ich rozkopania, tiekol potok, čez ktorý viedol len jeden mostík. Prejdúc čez potok, treba bolo dvíhať sa 200 siah po svahu veľmi strmom, vyrobenom veľmi pozorne na obšírnu esplanádu pred dvoma silného profilu redutami, korunovavšími hrebeň výšiny, s ktorého viedol k potoku vyššie spomenutý svah. Tieto reduty spojené boly medzi sebou priekopou na 250 siah dĺžky.

Asi v šesťdesiatich siahach od línie redút a priekop šla línia šiancov. Reduty volaly sa: Abdul-bej tabia, pomenovaná nami Skobelevská číslo 1. alebo ľavá, a Redži-bej-tabia, pomenovaná Skobelevskou číslo 2. alebo pravou.

Od ľavej reduty išla priekopa na sever, v dĺžke vyše 250 siah, ktorá viedla na urobenú cestu z hlavného ležania, na východ od Plevny, k redute Baglyksyrty a ku skupenine Kryšinských redút. Z posledných Junus-bej-tabia ležala na $2^1/_2$ versty na juho-západ od Skobelevskej č. 1. reduty, mala celú sieť priekop pred sebou a vo všeobecnej posícii tureckej bola najsilnejším opevnením.

Rovno o tretej hodine popoludní Vladimírci, Suzdalci a strelci 9. a 10. bataillonov zdvihli sa so svojich miest a pohli sa napred s hudbou a bubnovaním. Ačpráve stotiny plukov Vladimírskeho a Suzdalského boly zčiastky smiešané, ale v celku Suzdalci išli na redutu č. 2. a spojujúcu priekopu, Vladimírci na redutu č. 1., a strelecké 9. a 10. bataillony sostavily pravé krýdlo útoku, chránily ho so strany mesta Plevny, Tučenického výmolu a podporovali čiastky Suzdalcov, útočiacich na redutu č. 2.

Útok započal sa. Bolo vídať, ako naše línie bystro idú napred, prebehávaly dolu, liezly do výmolu s krikom „urrá!“ a mizly vo hmle v priehlbine.

Útok našich uvítala zväčšená palba Turkov. Trápnych niekoľko minút prešlo, a naši ešte vždy neukazovali sa na tej strane priehlbiny. Tu ľahký poryv vetra zľahka roztrhol záclonu hmly a prachového dymu nad priehlbinou, a my sme videli, že naši zastali tam, a len riedke reťaze jednotlivých odvážlivcov prešly čez výmoľ na holý svah, ktorý viedol k redutám. Nevyhnutné bolo potisnúť napred útočiace čiastky poslaním pomoci. Reveľský pluk dostal rozkaz pohnúť sa na útok. S hudbou a v neobyčajnom poriadku viedol Reveľcov plukovník Pisanko. Dva bataillony šly v prvej línii, tretí v druhej. Bataillony šly vo frontoch po stotine na sblížených medzerách. Za niekoľko minút i tieto bataillony zmizly vo hmle.

Palba Turkov bola nepretržitá a veľká. Prešlo niekoľko nových a nie menej trápnych minút. Zatým na tom svahu priehlbiny ukázaly sa husté reťaze Reveľcov. Driapali sa po kĺzkej, lipkej pôde, kĺzali sa, driapali znovu, padali pobití a ranení. Stotiny z častí, už predtým poslaných do boja, škriabaly sa striedavo, spolu s nimi.

Nedostihnúc polovice svahu, zastali i prední Reveľci. Ešte okolo 400 krokov delilo ich od Turkov. Naši zaľahli na holom svahu, kde nebolo najmenšej záštity, a započali palbu proti Turkom. Dalo sa vycítiť, že Reveľci nepohnú sa ďalej. Dalo sa vycítiť, že, pobudnúc za čas na svahu pod vražedlnou palbou Turkov, pohnú sa už nie napred, ale nazad. Začalo sa ukazovať, že ani tieto sily nie sú dostatočné premôcť silu Turkov, ich fanatický odpor a, hlavne, strelbu z pušiek. V reserve na pokračovanie boja zostávalo 12 stotín Libavského pluku, pohnutých kňazom Imeretinským zpoza druhého hrebeňa k tretiemu na miesto Riveľského pluku, a 11-sty a 12-sty bataillon strelcov, potisnuté k tretiemu hrebeňu general-majorom Dobrovoľským, — všetkého spolu päť bataillonov.

Časti Vladimírcov, Suzdalcov a strelcov 9. a 10. bataillona, ktoré zostaly blízko potoka a toľký čas boly v neprestajnom ohni, i delily sa po hŕbkach a jednotlivých ľuďoch, už obrátily sa nazpäť. Ešte chvíľku — a odstúpenie stalo by sa všeobecným. Nastúpila chvíľa kritická. Generálovi Skobelevovi prichodilo vybrať jedno zo dvoch: alebo bezodkladne poslať napred celú ostatnú reservu a všetkými vovedenými do bojovnej línie silami zlomiť Turkov, alebo, uvidiac nezdar útoku 4-ho sboru, roztiahnuť čiastky reservy v bojovú líniu a pod jej ochranou odviesť nazad útočiace časti Suzdalského, Reveľského a Vladimírskeho pluku, 9. a 10. streleckého bataillona.

Pre generála Skobeleva nebolo tretieho spôsobu rozhodnutia: zameniť útočiacich a opakovať útok sviežimi silami Libavcov a dvoch streleckých bataillonov, lebo vopred bol presvedčený o nezdare: čo nemohlo vykonať 11 bataillonov, to chcieť sveriť piatim bataillonom zdalo sa byť nerozmyslenou vecou. Generál Skobelev zostal pri prvom rozhodnutí, a 12. stotina Libavcov, 11. a 12. strelecký ba- a illon dostaly rozkaz ísť na útok.

Päť sviežich bataillonov zmizlo v nešťastnej priehlbine, ktorá celkom tak chytro ich pohltila, ako pohltila už 11 bataillonov, predtým poslaných. Táto priehlbina bola akýmsi zázrakom, ktorý nenásytne žiadal a pohltal vždy nové a nové obete. Niekoľko tisíc ľudí už zabili z radov. Libavci a strelci junácky došli do priehlbiny a, zanechajúc tam svoje obete: pobitých, ranených a zaostalých, začali driapať sa hore svahom. Už dohonili unavené v borbe so záhubným ohňom naše predné časti, sliali sa s nimi a začali dvíhať sa napred, zprvu dosť rýchle, potom vždy pomalšie.

V tom Turci sami začali útok proti nášmu krajnému pravému krýdlu z mesta Plevny. Mali tu pechotu, Čerkesov a bažibozukov. Povstal medzi nimi ručný boj, chlap proti chlapovi. Naše pravé krýdlo zastávalo; front a ľavé krýdlo boly tiež tomu blízke...

Úspech bitky rozhodne sa klátil. Vtedy generál Skobelev rozhodol sa hodiť na váhu vojenského šťastia jedinú reservu, ktorá mu zostala — samého seba. Nepodvižne, nespúšťajúc očí s redút, stál na koni, spustiac sa s tretieho hrebeňa, v polovici svahu k potoku, okrúžený štábom, s konvojom a zástavkou. Skrývajúc vzrušenie, generál Skobelev snažil sa chladnokrvne, spokojne hľadeť, ako pluk za plukom mizly v pekle bitky. Dážď gúľ bral vždy nové a nové žertvy z konvoja, ale ani na sekundu nezmýlil jeho pozornosť. Každá myšlienka o svojej osobe bola ďaleká v túto chvíľu. Veľká starosť o úspech jemu svereného boja premáhala všetko.

Jestli generál Skobelev nepustil sa prv s prednými vojskami, ako ponúkala ho k tomu horúca krv, to len preto, že pozeral na seba ako na reservu, ktorú obetovať popredku riešil bez obzerania sa, akonáhle nastúpi, dľa jeho mienky, rozhodná chvíľa.

Chvíľa táto prišla; generál Skobelev obetoval sa a len zázrakom vyšiel živý z boja, do ktorého sa hodil bezzávetno.

Bodnúc ostrohami koňa, generál Skobelev rýchle pricválal ku výmolu, spustil sa alebo vlastne skĺzol sa k potoku a začal vychodiť na tamten svah k redute č. 1. Že zjavil sa generál, spozorovalo sa ešte i v túto chvíľu — natoľko populárny bol už Skobelev u vojska. Odstupujúci sa vracali, ležiaci vstávali a šli za ním — na smrť. Jeho hlasné: „Napred, deti!“ dodávalo nových síl. Turci, ktorí boli zaujali násypy pred redutou číslo 1., nevydržali, zanechali ich a behom odstúpili do redút a do priekopy medzi redutami.

Našich ešte viac oduševnilo odstúpenie Turkov z násypov. „Urrá!“ podchytené tisícami hrudí, hrozive nieslo sa po línii. Kĺžuc sa, padajúc, znovu sa zodvihnúc, tratiac stá pobitých a ranených, zadychčané, zachrípnuté od kriku, naše vojská za Skobelevom liezly napred. Hýbaly sa v nestrojných, ale družných hŕbkach rozličných častí i po jednotlivých ľuďoch. Palba turecká ako by bola oslabla, alebo jej účinok, keď všetkých zachvátila odhodlanosť dostať sa ku Turkom a u všetkých rástla viera v úspech, bolo menej badať. Tak sa zdalo, že v tureckých radoch nastalo klátenie. Ešte niekoľko ťažkých chvíľ, a naši prední vtrhli vztekle do priekopy a zatým o 4. hodine 25. minútach popoludní do reduty číslo 1.

Generál Skobelev, keď dostal sa k redute, srútil sa s koňom

do priekopy, vysvobodil sa zpod neho a s prvými vtrhol do reduty. Vnútri a okolo reduty povstal krátky ručný boj. Najvytrvalejší Turci boli pobití, ostatní odstúpili k svojmu leženiu, postavenému na 300 siah severne od línie redút. Iní odstúpili k redute číslo 2. Bitka ešte nie všade bola skončená, keď officeri a vojaci, ktorí išli na redutu za Skobelevom, ako za zástavou, obstúpili ho a prosili, aby išiel nazpäť, aby sa chránil. Ťažko ranený major Libavského pluku ťahal ho za nohu zo sedla; kôň, na ktorého vysadol Skobelev, bol obrátený a vyvedený z reduty.

V tejto chvíľke každý hotový bol zakryť svojou hruďou predstaveného, keď raz uveril v neho a videl jeho vlastný príklad, opovrhnutie smrti.

Julius Cäsar.

Smutnohra v piatich dejstvách.

Od *Williama Shakespearea.*

Z pôvodiny preložil: *Nezabudov.*

OSOBY:

Julius Cäsar.
Octavius Cäsar,
Marcus Antonius, } triumviri po smrti Julia Cäsara.
M. Ämil. Lepidus,
Cicero, Publius, Popilius Lena, senátori.
Marcus Brutus,
Cassius,
Casca,
Trebonius,
Ligarius, } sprisahaní proti Juliusovi Cäsarovi.
Decius Brutus,
Metellus Cimber,
Cinna,
Flavius a **Marullus,** tribúni.
Artemidorus, sofista knidosský.
Veštec.
Cinna, básnik. Druhý básnik.
Lucilius, Titinius, Messala, mladý **Cato** a **Volumnius,** priatelia Brutovi a Cassiovi.
Varro, Clitus, Claudius, Strato, Lucius, Dardanius, sluhovia Brutovi.
Pindarus, sluha Cassiov.
Calfurnia, žena Cäsarova.
Portia, žena Brutova.

Senátori, mešťania, stráže, sprievod atď.

Scéna zväčša v Ríme, potom v Sardesách a v susedstve Filippi.

Dejstvo I.

Výstup 1.

Rím. Ulica.

Vojde **Flavius, Marullus** a zástup meštanov.

Flavius.

Het; domov, vy daromné stvory; domov!
Čo! Či je teraz sviatok? Neviete,
Súc rukodelníci, že nesmiete
Chodiť v robotný deň bez znamenia
Svojho remesla? Povedz, čo si ty?

1. meštan.

Nuž, pán môj, ja som tesár.

Marullus.

Kde máš remenný rub a kde merťuk?
Čo robíš v šatách tu po nedeli?
— Vy, čím sa živíte?

2. meštan.

Pravdu riecť, pán môj, ja som v porovnaní s tenkým krajčírom iba hrubý krajec, alebo, jako by ste vy riekli, len plátač.

Marullus.

No, povedz rovno, jakéhos' remesla?

2. meštan.

Ja som, jako sa mi vidí, takého remesla, ktoré môžem prevádzať s dobrým svedomím, a to je veru, pán môj, naprávanie tých, čo na planom chodia.

Marullus.

Čo za remeslo, kujon, remeslo?

2. meštan.

Nie, prosím vás, pán môj, nepuknite sa pre mňa od obidy, lebo keď sa puknete, pán môj, ja vás môžem napraviť.

Marullus.

Čože tým mieniš? Mňa napraviť, ty svevolný chlape!

2. meštan.

Nuž áno, pán môj, slátať vás!

Flavius.

Ty si šak plátač črievičiek, či nie?

2. mešťan.

Na moju vieru, pán môj, ja som ránhojič starých črievíc; keď sú vo veľkom nebezpečenstve, nuž ich strábim. Toľko krásnych ľudí, koľko len dakedy stúpalo po hovädzom remeni, kráčali na robote mojich rúk.

Flavius.

No prečos' nie dnes vo svojej dielni?
Čo vodíš tento ľud po uliciach?

2. mešťan.

Po pravde, pán môj, preto, že by podrali svoje črieviky a ja dostal viac roboty. Ale žart na stranu, pán môj, spravili sme si sviatok, aby sme videli Cäsara a tešili sa z jeho triumfu.

Marullus.

Nač sa tešiť? Čo za korisť nesie?
Kí zajatí za ním idú k Rímu?
Aby voz jeho v putách krásili?
Vy kláty, vy skaly, horší bezcitných!
O, bez srdca, ľúti mužia Rímu,
Či ste vy Pompeja nepoznali?
Jak často ste na múry lazili,
Na valy, veže, okná i kochy,
S deťmi v náručiach, tam vysedajúc
Celý boží deň a trpelivo
Na pochod Pompejov čez Rím čakajúc:
A keď ste len voz jeho zazreli,
Či nekričali ste všetci: Sláva!
Že Tiber tŕpol v koryte svojom,
Keď začul ozon vášho jasania
Na svojich ploských brehoch?
A vy slávnostný obliekli ste šat?
A vy ste sviatok toť vyhlásili?
A vy tomu toť kvetíte cestu,
Čo víťaz ide v krvi Pompeja?
Iďte:
Bežte domov, padnúc na kolená,
Proste bohov za odstránenie zla,
Ktoré musí prísť na tú nevďaku.

Flavius.

Iďte, dobrí ľudia; a pre vinu
Túto sberte všetkých vášho stavu;
Veďte ich k Tibru a roňte slzy
Do riečišťa, pokým najplytkejší
Prúd jeho nebozká najvyšší breh.

(Mešťania odchodia.)

Páč, jak sa trosky v nich roztopily;
oni miznú onemelí vinou. —
Choď dolu cestou ku Kapitolu,
Touto pôjdem ja: zobleč obrazy,
Keď najdeš úcty na nich ozdoby.

Marullus.

Môžeme to?
Vieš, že je slávnosť Lupercalií.

Flavius.

Nič zato; nedaj na žiaden obraz
Cäsarove zavesiť trofey.
Ja z ulíc všetek rozdurím národ:
Sprav tak i ty, kde ho v hŕbe zbadáš.
Tie rastúce perá vyšklbnuté
Z kriel Cäsarových zmierňa jeho let;
Ktorý inak, nad ľudský švihnuv zrak,
V rabskom by strachu držal nás všetkých.

(Odídu.)

Výstup 2.

Rím. Rýnok.

Vojdú v processii s hudbou: **Cäsar, Antonius**, odetý k pretekom; **Calfurnia, Portia, Decius, Cicero, Brutus, Cassius a Casca**; za nimi veľká tiesňava ľudstva, prostred nej **Veštec.**

Cäsar.

Calfurnia, —

Casca.

Ticho, ho! Cäsar hovorí!

(Hudba prestane.)

Cäsar.

Calfurnia, —

Calfurnia.

Čo ráči manžel môj?

Cäsar.

Antoniovi postavte sa v cestu,
Keď sa k preteku hne. — Antonius!

Antonius.

Jasný Cäsar!

Cäsar.

Nezabudnite v behu, Antonius,
Dotknúť Calfurniu; starší vravia:

Tknutie neplodnej v preteku svätom
Kliatby ju zbaví.

Antonius.

Zapamätám si.
Cäsar povie: *sprav to,* je spraveno.

Cäsar.

Začať a žiaden nevynechať obrad.

(Hudba.)

Veštec.

Cäsar!

Cäsar.

Ha! kto volá?

Casca.

Nech krik prestane. Ešte raz: ticho!

(Hudba prestane.)

Cäsar.

Ktože na mňa tam z tiesňavy volá?
Hlas čujem hudby tej vrieskavejší
Kričať: Cäsar! Vrav; Cäsar počuť chce.

Veštec.

Varuj sa Idov brezňa.

Cäsar.

Čo to za človeka?

Brutus.

Veštec radí vám striezť sa Idov brezňa.

Cäsar.

Priveďte ho, nech vidím jeho tvár.

Cassius.

Synku, von z tiesni: staň pred Cäsara!

Cäsar.

Čo mi toť povieš? — Povedz ešte raz!

Veštec.

Varuj sa Idov brezňa.

Cäsar.

To snívač; tu ho nechajúc, poďme!

(Pochod. Odídu všetci, okrem Bruta a Cassia.)

Cassius.

Pôjdete na beh pozrieť pretekov?

Brutus.

Nie ja.

Cassius.

Prosím, choďte!

Brutus.

Nebažím za hrou: chybuje mi časť
Antoniovho ľahkého ducha.
Nech vašej vôli v ceste nestojím;
Nechám vás, Cassius.

Cassius.

Brutus, ja báčim už od nedávna,
Že mi nežiari z vašich očí tá
Nežnosť a láska, k jakej som zvykol:
Máte prispurne a cudzene sa
K druhovi, čo vás ľúbi.

Brutus.

Cassius,
Nemýľte sa: keď mračný pohľad môj,
Tak čelí tvári mojej nepokoj
Iba proti mne samému. Trápia
Mňa od nedávna zdurné nevole,
Myšlienky súce len pre mňa, ktoré,
Pravda, že tieňa moje držanie.
Lež dobrí druzia nech sa nermúťa
(Do čísla ktorých patrí Cassius),
A len tak berú moju znevahu,
Že biedny Brutus, v boji so sebou,
Zabúda ľúbosť ukázať iným.

Cassius.

Tak som zle, Brutus, bral vašu nevoľu;
A preto v tejto pochoval tu hrudi
Nárady vážne, mysli veľkej ceny.
Vravte, Brutus: či tvár si vidíte?

Brutus.

Nie, oko samo seba nevidí,
Iba v odblesku, čez iné veci.

Cassius.

Tak je:
A večná škoda, že nemá Brutus

Zrkadiel takých, čo by do očí
Výtečnosť jeho skrytú mu blesly,
Že by uvidel svoju tieň. Čul som,
Kde veľa mužov z najlepších v Ríme
(Krem Cäsara) o Brutovi vraviac,
A stenajúc pod jarmom týchto časov,
Prialo, aby mal Brutus ich oči.

Brutus.

Na jaké krížne chcete ma tým cesty
Viesť, Cassius, sám že bych hľadal v sebe
To, čoho vo mne nieto.

Cassius.

Preto, môj Brutus, hotujte sa čuť:
A vediac, že sa dobre vidieť len
V odblesku možno, ja, vaše sklo, tú
Odhalím vlúdne časť samého vás,
O ktorej dosiaľ ešte neznáte.
A nemyslite zle o mne, môj Brutus:
Keby posmešník bol som obecný,
Abo hockomu natískať lásku
Prísahou márnou v obyčaji mal;
Keby ste znali, že hladkám ľudí,
Líškam sa im, a tak ich ovrávam;
Alebo, že sa bratám na hodoch
S bodajkým, tak som ja nebezpečný.

(Zvuk trúb a volanie na slávu.)

Brutus.

Čo značí sláva tá? Bojím sa, že ľud
Zvolil Cäsara kráľom.

Cassius.

Bojíte sa?
Tak myslím, že si to neprajete.

Brutus.

Neprajem, Cassius, no veľmi ho rád:
Lež nač trímete mňa tu tak dlho?
Čože za vec mi sveriť mienite?
Keď verejného týka sa blaha,
Vložte česť v jedno a smrť v oko druhé,
A ja do oboch pozrem ľahostajne;
Zriekam sa večnej slávy, keďže česť
Neľúbim viac, jak smrti ľakám sa.

Cassius.

Ja viem, že táto ctnosť je vo vás, Brutus,
Práve tak, jak znám vašu vnešnú vážnosť.
Dobre, česť mojej predmetom je vravy. —
Ja neznám, čo vy myslíte a iní
O živote; no, čo sa mňa týka,
Tak bych rád nebyť, jak žiť vo strachu
Pred takou stvorou, jako som ja sám.
Som voľný rodom, jako Cäsar; vy tiež:
Odkojení sme tak dobre a oba
Tak môžeme zniesť zimy chlad, jak on.
Raz v pošmúrny to a búrlivý deň,
Keď Tiber divo ločkal vlny o breh,
Cäsar mi povie: „Či smieš, Cassius, priam
Skočiť so mnou do tých hnevlivých vĺn
A plávať až hen tam?“ Na túto reč
V obleku celom čľupol som ja dnu,
Zvúc ho za sebou: čo aj urobil.
Rieka reve, my sme ju pleskotom
Žilistých ramien hádzali na bok
A hatili ju hrudmi odporu.
Lež pred príchodom k danému cieľu
Cäsar volá: „Rata, Cassius, teniem!“
A jak Äneas, náš veľký praded,
Z plameňov Troje na svojich pleciach
Anchisa niesol starého, tak z prúdov Tibru
Ja skrušeného Cäsara: a on
Stal sa ti teraz bohom: a Cassius
Je biedny tvor; a skloniť musí čelo,
Keď v lieni Cäsar naň len zakývne.
Mal on zimnicu, byvší v Hišpanoch,
A keď prišla naň chladná, zbadal som,
Že sa triasol: ver, ten boh sa triasol:
Z pier bojazlivých červeň mu ušla;
A ten istý zrak, ktorým krušil svet,
Žiar svoju ztratil. Čul som ho stukať.
Áno, ten jazyk, čo kázal Rimanom
Slúchať a do kníh jeho reči vniesť,
Ach, kričal: *Daj sa mi napiť, Titinius!*
Jak choré dievča. Bohovia, čudno mi,
Že by prírody tak slabej človek
Prevýšiť celý mal nádherný svet
A nosiť palmu sám.

(Volanie na slávu. Zvuk trúb.)

Brutus.

Všeobecná po druhý raz sláva!
Tak mienim, že tá pochvala platí
Novým hodnostiam, daným Cäsarovi.

Cassius.

Tak je, brat, kráča úzkym svetom on,
Sťa Coloss; a my, ľudkovia, chodiac
Popod obrovské stehniská jeho
Hľadáme svoje hroby potupy.
V čas istý ľudia vládnu osudom:
Chyby vo hviezdach niet, drahý Brutus,
Lež v nás samých, že sme slabochovia.
Brutus a Cäsar: čo na tom Cäsarovi?
Preč' má to meno znieť od vášho viac?
Píšte ich obe, tak je pekné vaše;
Vyslovte ich, tak dobre ústam svedčí;
Vážte ich, tak je ťažké; čarte s nimi:
Brutus vyzve ducha tak skoro, jak Cäsar.

(Volanie na slávu.)

Pre pána Jána a všetkých bohov,
Kýmže Cäsara mliekom dojčili,
Že narástol tak veľkým? Vek hanby!
Rím, v tebe vyschol čistej krve tok!
Ktorýže vek od potopy sveta
Bol chýrečný len jediným mužom?
Kto mohol reknúť podnes o Ríme,
Že v ňom bytuje iba jeden muž?
Teraz veru dosť v Ríme priestoru,
Keď je v ňom muž len jeden jediný.
O! počuli sme oba od otcov:
Bol tu raz Brutus, čo by tak vďačne
Bol trpel čerta z pekla a jeho dvor
V Ríme, jako i kráľa.

Brutus.

Že ma ľúbite, nepochybujem;
Trochu tuším, kde ma priviesť chcete.
Jak som myslel o tom a o tých časiech,
Vysvetlím budúcne; no nateraz
Nechcel by som, tak v láske vás žiadam,
Byť hnutým ďalej; čo ste mi riekli,
Považím; čo my máte riecť, počuť
chcem trpelivo a najsť čas, kde bych
Odvetil vám na tak veľké veci.
Dotiaľ, šlachetný druh môj, len toľko:
Brutus by radšej bol dedinčanom,
Jako sa rátal ku synom Rímu
V tak tvrdom stave, jakým prítomnosť
Zavaliť môže nás.

Cassius.

Rád som, že moje chatrné slová
Z Bruta aspoň toľko iskier vylákaly.

(Cäsar vracia sa so svojím sprievodom.)

Brutus.

Už je hrám koniec a Cäsar sa vracia.

Cassius.

Keď sa približia, potrhnite Cascu;
Na svoj obidný spôsob vám on povie,
Čo značného sa dnes prihodilo.

Brutus.

Tak spravím. — Ale, páčte, Cassius,
Rumenec hnevu na čele Cäsara,
A ostatní jak hrešená čeľaď.
Tvár Calfurnie bladá, a Cicero
Tak plamenným a divým okom hľadí,
Jak v Kapitole sme ho vídali,
Keď sa škriepili s ním v rade senátori.

Cassius.

Casca nám povie, čo je vo veci.

Cäsar.

Antonius!

Antonius.

Cäsar!

Cäsar.

Nech tuční ľudia ma otáčajú;
Hladkohlaví a ktorí v noci spia:
Tamten Cassius lačné oči má;
Moc myslí: ľudia to nebezpeční.

Antonius.

Nebojte sa ho, nie je nebezpečný;
Šľachetný je on Riman a schopný.

Cäsar.

Netyje; lež báť sa ho nebojím:
Keby však známy bol mi strach, neviem,
Komu bych sa mal väčšmi vyhýbať,
Jak Cassiovi chudorľavému.
Moc číta; veľký je bádač, a prezre
Každý ľudský čin. Nerád sa hrá, jak
Ty, Antonius; nepočúva hudbu:

Zriedka sa smeje a vždy takým činom,
Jak by seba a svojho ducha tupil,
Že ho ledačo pohlo ku smiechu.
Takým ľuďom je srdce ťažké vždy,
Kým len väčšieho vidia od seba;
A preto veľmi sú nebezpeční.
Vravím ti radšej, čo je k obávaniu,
Jak čoho lakám sa; bo Cäsar som vždy.
Poď na bok pravý, ucho to je hluché,
A vrav úprimne, jak smýšlaš o ňom.

(Cäsar odchodí so svojím sprievodom. Casca ostane)

Casca.

Potrhli ste ma; chcete vravieť so mnou?

Brutus.

Nuž, Casca, čože sa to stalo dnes,
Že sa Cäsar mračí?

Casca.

Veď ste boli s ním, či neboli?

Brutus.

Nepýtal bych sa Cascu, čo sa stalo.

Casca.

Nuž, ponúkali mu korunu: ale on ponúknutú odsotil zpak rukou, tak —; a potom národ spustil: sláva!

Brutus.

Prečo bol druhý krik?

Casca.

Nuž tiež preto.

Cassius.

Bol vo tri vrhy škrek, preč napokon?

Casca.

Nuž, tiež preto.

Brutus.

Tak mu tri razy núkali korunu?

Casca.

Nuž, pravda, že mu; a on ju odsotil tri razy, za každým razom tichšie, a po každom odsotení moji dobrí súsedia vrieskali.

Cassius.

Kto mu podával korunu?

Casca.

Ktože by? Antonius.

Brutus.

Povedz, na aký spôsob, lúby Casca?

Casca.

Tak ma môžu obesiť, ak viem povedať, na aký spôsob: bolo to číročisté bláznovstvo; ja som na to nedal pozor. Videl som, že mu Marcus Antonius ponúka korunu; ale veď to ani nebola koruna, lež dákysi venec. A, ako som riekol, odsotil ju raz: pritom všetkom ale, podľa mojej mienky, bol by ju on rád mať. Potom mu ju ponúkal zase, a on ju opäť odsotil; ale, podľa mojej mienky, prsty s nej sniať prichodilo mu ťažko. A potom ju ponúkol po tretí raz; on ju odsotil po tretí raz: a kolkokoľvek ráz ju neprijal, toľko ráz vrešťal černiľud a tľapkal znavenými rukami a vyhadzoval svoje upotené nôčné čiapky a vypustil takú dávku smradľavého dychu, že Cäsar neprijal koruny, že sa mal Cäsar takmer zadusiť, lebo zamdlel a spadol: a čo sa mňa týka, ja som sa nesmel smiať od strachu, že keď otvorím ústa, naberiem sa planým povetrím.

Cassius.

Tíško, prosím vás. Čo? Cäsar zamdlel?

Casca.

Spadol na hlavnom rynku; penilo sa mu z úst a ostal bez seba.

Brutus.

Môže byť; má on padúcu nemoc.

Cassius.

Nie, Cäsar nemá jej; lež vy a ja;
A, driečny Casca, my máme zlú nemoc.

Casca.

Neviem, čo tým mienite; viem ale istotne, že Cäsar spadol. Keď ho tá randavá sberba neotľapkala a nevypískala, kedy sa jej ako páčil alebo nepáčil, ako sa robieva hráčom na divadle: tak som nie poctivý človek.

Brutus.

Čo hovoril, keď k sebe už prišiel?

Casca.

Nuž, čože by? Kým nespadol, badajúc, že pospolitý národ je rád, že neprijal koruny, rozopäl ti plášť a vytýčil im hrdlo na odrezanie, — keby som bol býval človekom akéhokoľvek remesla, nech by som sa bol prepadol s kujonmi do samého horúceho pekla, keď by som ho nebol chytil za slovo — a tak klesol na zem. Prijdúc k sebe, tak sa vyslovil: že prosí Ich Lásky, keby bol urobil alebo povedal niečo neslušného, aby to pričítali jeho slabosti. Tri alebo štyri ženské tam, kde som stál, kričaly: *„Ach, dobrá duša!“* — a odpustily mu z celého srdca: lenže také reči u nich nič nestoja, lebo keby Cäsar bol preklal ich matky, nuž by práve tak boly urobily.

Brutus.

A na to v takej šiel obide preč?

Casca.

Hej.

Cassius.

Cicero niečo hovoril?

Casca.

Hej, rečnil po grécky.

Cassius.

S akým zdarom?

Casca.

Ej, veru, keďže vám to znám povedať, tak vám nikdy nechcem viac na oči prísť; ale tí, čo ho rozumeli, usmievali sa jeden druhému a potriasali hlavami: čo sa ale mňa týka, to mne bolo po grécky. Mohol by som vám ešte i viacej novinôk rozprávať; a Marulla a Flavia preto, že sdriapali stužky z obrazov Cäsarových, dali na pokoj. Majte sa dobre! Bolo tam ešte i viac pochabstva, keby som sa mohol naň rozpamätať.

Cassius.

Casca, či pridete ko mne na večeru?

Casca.

Nie; už som sa inde sľúbil.

Cassius.

Či pridete zajtra ko mne na obed?

Casca.

Hej, keď budem žiť a vaša mysel bude stála a obed váš jedenia hodný.

Cassius.

Dobre; budem vás očakávať.

Casca.

Urobte tak. Majte sa oba dobre!

(Casca odíde.)

Brutus.

Jaký to farbák vyrástol z neho!
Bol samý oheň, keď chodil do školy.

Cassius.

I teraz taký je pri výkone
Každej šľachetno-smelej zadače,
Jakkoľvek sa on stavia netrebným.
Tá surovosť je šťava k jeho vtipu,
Čo dráži ľudský žalúdok lepšie
Stroviť jeho reči.

Brutus.

Tak je. Teraz vás zanechám. Zajtra,
Keď sa vám páči hovoriť so mnou,
Prídem do vášho domu, alebo
Prídite ko mne, a počkám na vás.

Cassius.

Prídem: — myslite dotiaľ o svete.

(Brutus odíde.)

Dobre; šľachetnýs', Brutus; no vidím,
že by sa mohol rýdzo-zlatý tvoj
Cit odrodiť: a preto slušno
Rovnej mysli sa k rovni svojej vinúť:
Bo, ktož' tak pevný, že ho nič nezvedie?
Môj vrah je Cäsar, ale ľúbi Bruta:
Kebych bol teraz Brutom a on Cassiom,
Nepoháňal by mňa. Ja tej noci
Do rúk všakových a do okien jeho
Roztrúsim písma, jak by pošlé od viac
Meštanov, k veľkej vedúce tej mienke,
Čo v Ríme je o ňom; a čez ne sa
Má temne blyšťať Cäsara ctižiadosť.
A potom nech dá Cäsar ho súžiť;
Načim ho srútiť, alebo slúžiť.

(Odíde.)

Výstup 3.

Rím. Ulica.

Hrom a blesk. Vchodia s protajších strán **Casca**, s holým mečom, a **Cicero**.

Cicero.

Dobrý večer, Casca: už od Cäsara?
Čo tak dychčíte? čoho sa lakáte?

Casca.

Či vás nepohne, keď sa pevná zem
Kláti jak slabá trsť? ó, Cicero,
Videl som búre, zrutné vetry keď
Vypraskly duby z koreňa; videl
Revnivé more rásť, zúriť, peniť sa,
By sa k ohromným zdvihlo oblakom;
Nikdy však po tú noc, nikdy doteraz
Nešiel som v búrke čez ohnivý dážď.
Alebo vzbura občianska je v nebi,
Alebo dráži sveta svevoľa
Bohov k soslaniu záhuby.

Cicero.

Čo, videli ste čudnejšie veci?

Casca.

Otrok, z videnia známy vám, ľavú
Zodvihol ruku, ktorá plameňom
Blčiac, jak dvadsať fakieľ, od ohňa
Ostala predsa nepopálená.
Krem toho (od tých čias nevložil som meč)
Pri Capitole stretol som leva;
Ten, zazrev na mňa a smelo ma minuv,
Nedal sa do mňa: tam zas do hŕby
Bolo jedno sto bľadých sbito žien,
Spotvorených od strachu; tie sa božily,
Že chlapov chodiť v ohni videly
Hor' a dol' mestom. Včera vták noci
Na samé sediac poludnie na rynku
Húkal a vrešťal. Keď tie čudá sa
Tak sišly razom, nik nehovor, že
Majú príčinu — sú prirodzené;
Bo ja verím, že veštia nešťastie
Podnebiu tomu, čo si vyznačia.

Cicero.

Veru planého rozmaru to čas;
No ľudia často dľa svojho názoru

Vec považujú v nepravom smysle.
Či Cäsar zajtra príde na Capitol?

Casca.

Príde; bo kázal Antoniovi
Oznámiť vám, že bude tam zajtra.

Cicero.

Tak, Casca, dobrú noc: v takej hrúze
Niet sa čo baviť.

Casca.

Majte sa dobre, Cicero!

(Cicero odíde a vojde Cassius.)

Cassius.

Kto je tu?

Casca.

Riman.

Cassius.

Casca, po hlase.

Casca.

Máte dobrý sluch. Cassius, čo za noc!

Cassius.

Utešená pre statočných ludí.

Casca.

Kto kedy videl tak sa nebo zliť?

Cassius.

Tí, čo videli hriechov plnú zem.
Čo do mňa, ja som chodil po meste,
Nebezpečnej sa poddajúc noci;
A tak odpásaný, Casca, jak vidíte,
Odhalil som hruď paromom: a keď
Kráž blesku modrý zdal sa otvárať
Brány nebies, ja som mu vystavil
Za cieľ seba, v tom majúc potešenie.

Casca.

Nač ste tak veľmi pokúšali nebo?
Svedčí sa ľuďom triasť a strácať sa,
Keď nám na laky veľmožní bozi
Tak strašných zvestov v hromoch posielajú.

Cassius.

Otupeli ste, Casca; žiar duše
Vlastná Rimanom chýba vám, abo
Jej neužívate; od laku bľadý
Pohrúžate sa do úžasu nad
Kremobyčajným nepokojom neba:
Keby však pravý skúmali ste dôvod,
Nač tie ohne a mykavé tiene,
Nač vtáci a zver sa odrodzujú;
Nač starci, blázni a deti veštia;
Nač tieto veci: zákon, prírodu,
A vlohy menia nadobudnuté
Na spotvorilosť; tak by ste našli,
Že toho ducha vdýchlo nebo do nich,
Jak do nástrojov strachu a hrozby
Pre nejaký štát spotvorilý. Casca,
Priam bych ti mohol menovať muža
Celkom rovného tejto hroznej noci,
Čo hrmí, blýska, hroby otvára,
A reve jak lev na Capitole:
Nie mocnejší nás, no zrástol na divo,
A strašný je sťa búre tej výbuchy.

Casca.

To je Cäsar: a či nie, Cassius?

Cassius.

Nech je, kto chce: bo Rimania majú
Telo a kosti jak ich predkovia;
No, beda! zhynul našich otcov duch:
A spravuje nás matiek našich čujnosť:
Jarmo a bieda spravily z nás ženy.

Casca.

Iste vravia, že senátori zajtra
Mieňa Cäsara kráľom menovať:
A má korunu na mori, suchu
A všade nosiť, krem Itálie.

Cassius.

Tak viem, kde dýku namieriť túto:
Cassius z rabstva vysvobodí Cassia.
V tom, vy bozi, moc dávate slabým;
V tom, vy bozi, krotíte tyrannov:
Ni kamenný hrad, ni val z kovanej medi,
Ni zdušný žalár, ni ťaž pút železných,
Nemôžu zrониť moc a silu ducha;
A životu, čo zunoval túto zem,

Nechýba vlády prepustiť seba.
Keď to viem, tak nech vie i celý svet,
Že tyranstva ten diel, ktorý nosím,
Môžem shodiť dľa vôle.

Casca.

Tak i ja;
Tak nosí v ruke svojej každý rab
Moc ku zničeniu svojho väzenia.

Cassius.

A nač by Cäsar mal byť tyrannom?
Bedár! viem, že on vlkom by nebol,
Len že zná, že sú ovce Rimania:
Nebol by levom, keby Rimania
Neboli srny. Začne od slabej
Slamy, kto náhle vatru chce složiť.
Čo je za krovie, čo za práchno Rím,
Keď má byť podlou látkou ku lesku
Tak márnej stvory, jak Cäsar. No, žiaľ!
Kdes' ma zaviedol? Azda vravím pred
Povoľným sluhom: tak viem, že načim
Zodpovedať sa mi: mám ale zbroj,
A nebezpečia sú mi lahostajné.

Casca.

Vravíte s Cascom, čo nebol nikdy
Udavač. Tu je moja pravica.
Utvorte stranu k odohnaniu zla;
A nohou kročím touto ja ďalej,
Jak z vás hocktorý.

Cassius.

Slahoda stojí.
Tak znajte, že som spanilomyseľných
Už nahovoril niekoľko Rimanov
So mnou podujať jeden odvážny
Čin poctivo-nebezpečných následkov;
A viem, že práve čakajú na mňa
V sieni Pompeja; bo niet kde postáť,
Ani sa prejsť v tej strašnej noci;
I podoba tak živlu vyzerá,
Jak dielo, ktoré máme v rukách my,
Nadmier krvavé, ohnivé a hrozné.

(Vojde *Cinna.*)

Casca.

Prestaňte málo, ktosi strmo ide.

Cassius.

Toj' Cinna, poznám ho už po kroku;
Náš priateľ. — Cinna, kde tak náhlite?

Cinna.

Vás hľadám: kto je to? Metellus Cimber?

Cassius.

Nie, to je Casca, jeden z prijatých
Do nášho sväzku. Čakajú ma, Cinna?

Cinna.

Teším sa z toho. Čo to za strašná noc?
Niektorí z našich čudný videli zjav.

Cassius.

Či ma čakajú, Cinna? Vrav!

Cinna.

Áno,
Čakajú. Keby ste, ó Cassius,
Šľachetného nám získať mohli Bruta.

Cassius.

Buďte spokojní: Cinna, tento papier
Vezmúc, hľaďte ho položiť na stolec
Prätorov, kde by Brutus ho našiel;
Tento mu hoďte na oblok, ten na
Pomník prilepte Bruta staršieho:
Potom v Pompeja sieni nás najdete.
Sú Decius Brutus a Trebonius tam?

Cinna.

Všetci krem Cimbra, ktorý vás hľadať
Šiel domov. Dobre, poponáhľam sa
Opatriť písma tieto, jak kážete.

Cassius.

K Pompejovmu tak nazpäť divadlu.

(Cinna odíde.)

My poďme, Casca; ešte predo dňom
Navštíviť treba Bruta v jeho dome:
Tri štvrte z neho úž náležia nám;
Muž celý vzdá sa na prvý nápad.

Casca.

O, hlboko ľud v srdci ho nosí;
A to, čo by sa zdalo v nás urážkou,

Jeho vážnosť, jako divotvorný prút,
obráti na ctnosť a na hodnotu.

Cassius.

Veľmi dobre ste ho pochopili,
I jeho cenu i nutnosť pre nás. —
Už je z polnoci, poďme zobudiť
A pred svitaním si ho poistiť.

(Odídu.)

(Pokračovanie.)

Smrť matky Jugovičov.

Zo srbských národných spevov.

Bože milý, čuda veľkého!
Keď sa sišlo na Kosovo vojsko,
a v tom vojsku deväť Jugovičov,
desiaty zas starý Jug-Bogdane;
Boha prosí Jugovičov matka,
aby jej dal oči sokolove,
prebiele tiež krýdla labudine,
že chce leteť na Kosovo rovné,
že chce vidieť deväť Jugovičov,
desiateho star-Juga Bogdana.
Prosila a Boha doprosila:
Boh i dal jej oči sokolove,
dal jej biele krýdla labudine.
Ona letí na Kosovo rovné,
mŕtvych najde deväť Jugovičov,
desiateho star-Juga Bogdana,
a nad nimi deväť bojných kopjí;
na nich sedia deviati sokoli,
okolo nich deväť dobrých koní,
popri nich zas deviati lvi besní.
Zarehce tu deväť dobrých koní,
zarevú i deviati lvi besní,
zaklikcú tí deviati sokoli,
a tu matka tvrdé srdce mala
a od srdca slzy nepustila;
chytila však deväť dobrých koní,
chytila tých deviatich lvov besných,
chytila i sokolov deviatich
a sa vráti do bieleho dvora.
Nevesty ju spozorujú chytro,
v ústrety jej ponáhľajú všetky.
Zajajkalo deväť vdovíc na to,
zaplakalo deväť sirôt spolu,

zarehtalo deväť dobrých koní,
zarevali deviati lvi besní,
zakľiktali deviati sokoli:
i tu matka tvrdé srdce mala,
a od srdca slzy nepustila.
A keď bolo v noci o polnoci,
zarehce tu Damianov Zelenko;
pýta matka Damianovu Ľúbu [1]):
»dievka moja, Ľúbo Damianova!
»prečo rehce Damianov Zelenko?
»či je hladný tej bielej pšenice,
»či je smädný vody zo Zvečana?«
Odpovedá Ľúba Damianova:
»Mati moja, matka Damianova!
»nie je hladný tej bielej pšenice,
»ani smädný vody zo Zvečana,
»ale ho bol naučil náš Damian
»do polnoci drobný ovsík zobať,
»od polnoci po hradskej putovať;
»preto mu je Ľúto svojho gazdu,
»že ho z boja nedoniesol domov.«
I tu matka tvrdé srdce mala
a od srdca slzy nepustila.
Keď sa k ránu pojavila zora,
razom letia dva havrany vrané,
po pazuchy krvavé im krýdla,
zobáky im kryje pena biela;
junákovu pravú ruku nesú,
pozlátená obrúčka je na nej,
na lono ju práve hodia matke.
Vezme ruku Jugovičov matka,
obracia ju na všetky tak strany,
zavolá si Ľúbu Damianovu:
»Dievka moja, Ľúbo Damianova!
»nepoznáš ty, čia je toto ruka?«
Odpovedá Ľúba Damianova:
»Mati moja, matka Damianova!
»našeho je Damiana to ruka,
»lebo poznám obrúčku tú zlatú,
»ona so mnou pri sobáši bola.«
Vezme matka ruku Damianovu,
obracia ju na všetky zas strany,
zatým ruke ticho hovorila:
»Moja ruka, zelené jablko!
»kde si rástla, a kde odtrhnutá!
»Rástla si ty tu na lone mojom,
»odtrhnutá na Kosove rovnom!«

[1]) ženu.

Rozžiali sa Jugovičov matka,
rozžiali sa, srdce jej hneď pukne
za milými devät Jugovičmi
a desiatym starým Jug-Bogdanom.

Preložil *Jozef Holúbek.*

Zkúsenosť.

Píše *Timrava.*

(Pokračovanie.)

„Čo tento so mnou chce?“ myslí si Marína, netrpezlive hľadiac, ako tisne sa k nej senior. Drapká sa do nej, lebo je len spoločnica...

„Bojíte sa ma, čo?“ volá on, uvidiac jej odťahovanie sa.

„Ticho!“ zakričia mu z druhej izby.

Azdaj zase toast? Marína zľakla sa. Zase na Židov zle? Nebude počúvať; vlastne ani nemôže, senior tisne sa a pýta si tých kúskov, čo si vzala, aby jedla počas toastu.

„Azdaj mi nedáte z neho, čo?“

„Nech sa vám páči; tu sú na miske.“

„Ale ja z vášho chcem, no?“

„Slečna, to vám patrí,“ vraví za jej chrbtom Božena, prejdúc k nim.

„Čo?“ i zvrtne sa, že azdaj niečo ztratila si a Božena jej našla.

„Toast. Pán farár Krimský vraví.“ Božena usmiala sa.

„Ba ešte čo!“ zadiví sa Marína a stiahne vystretú ruku späť, zľaknutá počúvajúc. Vskutku jakési talenty ženské spomína, z ktorých jeden je i medzi nami teraz, a nech žije. Marína zapálila sa a potom zbľadla hanbou. To by nebola čakala od Cyrilla, že ju takto na pranier postaví. Čo viac, keď dokončil, ľahkým krokom pošiel k nej s pohárom.

„Čo chceš, Cyrill? Jaj, či sa hnevám na teba!“ prijala ho s výčitkou, celá sa chvejúc. To je strašné, to sa jej ešte nestalo. Čo by to za hocičo a hocikomu?... I sršia jej oči naplašeno a zúfale.

„Veď sa neprezraď!“ napomína ju on nežne a s výčitkou. So smiechom štrngne o jej pohár a dá potom miesto i dvom pánom z Michala, ktorí prišli tiež, povediac svoje mená, a naostatok i kňaz nepokojného držania a jasnej reči. Marína hryzie si pery, odvrátená od hlavného stola. Potlačiac všakovaké pohnutie, vzala pohár na ostatok, že odpije teraz z neho. Pán krásnych očí, čo sedel jej naproti a chcel dosiaľ naveky štrngať s ňou, teraz zahľadel sa na ňu, ale — už viac neštrngol. Senior otvoril oči a zvolal:

„Čo je to, čo?“

Marína odvrátila hlavu a zasmiala sa na ňom.

O chvíľu dokončil sa obed. Páni pozapaľovali si cigary a kúrili usilovne. Dym vznášal sa ponad stôl a počal zahaľovať hlavy hostí, ichž rozhovor stal sa už hlučným. Panie opustily izbu a vyšly na

svieži vzduch do záhrady. Aj Božena prišla pre Marínu, pomáhajúcu sberať so stola.

„Neustávajte sa viac. Veď to posberajú. Poďme do záhrady, páni budú tu hrať v karty."

V izbetke domáceho pána stretol ich kňaz bystrých rečí, pozrel na Marínu a lapá ju za ruku.

„Kamže, kam, slečna-spisovateľka?"

„Do záhrady!" a bráni sa jeho ruke. „To je hrozné..." myslí si. „Čakaj, Cyrill!"

V pritvore zastal jej cestu senior.

„Čo? Vy ste spisovateľka? Musím sa vám teda inak preukázať, aby ste ma reku nevymaľovali... Poďte sem, poďte medzi nás..."

„Nie, nie! Ideme do záhrady," vyhla mu a rýchle vyšla na chodbu. Tam sedí Cyrill s pánom krásnych očí na sviežom povetrí. Oba kúria. Marína, zbadajúc, že Božena kdesi zaostala, prišla pred Cyrilla: „Hnevám sa na teba, Cyrill, hrozne," rečie mu polohlasne.

„Ale sa pomeríš!" žartuje on a sediac priťahuje jednu stoličku bližšie, aby si sadla.

„Do smrti sa budem hnevať!" vraví ona, ostanúc stáť.

„Ale nevrav, nevrav!" smeje sa on a lapá jej ruku. „Aha, aké robí divy!" Ona odtiahla si ruku, a ač sa smeje, vidno naozaj, že je rozčulená.

„Tak nepíš, keď sa hneváš!" povie on.

„Veď už nebudem, nikdy nebudem!"

Cyrill pohol plecami. „Nepíš!" Vidno, i on nazlobil sa. Nastalo ticho. Marína obzrela sa, či ešte nejde Božena. Volá ju a potom tu nechá, že nevie, čo robiť. Cyrill už mlčí; spoločník jeho riekol:

„Tak dobre je tu a krásne!" i rozhľadí sa dolu na polia za záhradou farskou, na vrchy a hory lehotské.

„Aj Vodňany sú krásne!" rečie Marína, chtiac mu zalichotiť, i že sa jej skutočne takými zdaly.

„Ah, nie! Ten vrch nad samým mestom je nepríjemný. Človek ako by bol pridusený... ani voľne dýchať nemôže..."

Marína pozrela naň. Nemyslela nikdy, že by ten vrch mohol sa nepáčiť, alebo tlačiť dakoho. Veď taký je krásny, zarastený lesom; z okien Bukovičkinho domu vidno ho veľmi dobre. Slnce ráno opiera sa oň, keď vstáva, a večer ukryje zaň.

Od chrbta prišla Božena a, oblapiac ju kolo pása, viedla do záhrady za dom. Tam natrhaly si kvetov, Božena klincov červenej farby na hruď, a Marína bielych do vlasov. Edmundovi páčilo sa obzvlášte, keď si dala také kvety medzi vlasy, a hneval sa, že sa mu páči... Potom prišly pod okno fary a sadly tam na lavičku. Počúvaly chvíľku krik, ozývajúci sa z tej izby, kde boli páni. Marína podoprela hlavu dlaňou, a zrazu zacítila v srdci veľký žiaľ, ako by chcela plakať čo najhorkejšie...

„Ja som taká ustatá, že sotva chodím," započne Božena. „Aj včera toľko hostí sme obslúžili."

„I včera boli hostia?"

„Áno, tu z dediny — vrchnosť, kostolníci, učiteľ a katolícky kaplán, čo je i teraz tu.“

„Učiteľ je ten nízky, čo sa tak krúti?...“

„Áno, ten.“ Božena zasmiala sa nahlas. „Žení sa teraz a berie si tunajšiu poštárku. Ona je o trinásť rokov staršia.“

„Naozaj?“ usmeje sa Marína a potom zakaboní čelo. I ju chcel raz jeden — nie Edmund — taký, čo bol o tri roky mladší, a to bol človek bezúhonný i pekný; dosiaľ ju to mrzí. Ale ona robila komédie, nešla. Hľa, táto je smelšia, nebojí sa trinástich rokov rozdielu. Zhladila čelo, aby odhrnula myšlienky tie od seba. Dosť je všetko nepríjemné i tak. Zpoza fary vyšiel nečakano vysoký hrubý pán, jeden z Michalcov. Zdá sa Maríne, že ten, ktorý pozoroval ju od stola, ale nevie doista. Tu je svetlo urážajúce, veliké, inakší je ako tam v izbe. Temena nevidno mu, má klobúk, a oči prižmuruje. I jeho slepí tá jasnosť nekonečná poludňajšieho slnca. Zastal k Božene a začal s ňou shovárať sa; ona ponukla ho lavicou.

„Ďakujem, lepšie je stáť, dosť sme sa nasedeli,“ i pozre zpod striešky klobúka na Marínu, ktorá bez vôle sedí tam a cíti sa byť takou mizernou, že nevie čo robiť. Pán pozrel do otvoreného okna. „Vrie tam ešte...“ poznamenal.

„Dohadujú sa páni,“ usmeje sa Božena.

„Villinský sa dohaduje?“ spýta sa Marína, na okamih oživená.

„Nie, podžupan s Mišovičom.“ Mišovič bol kňaz nepokojného držania.

Marína upadne zase do zmalátnelosti. Už ju nezaujímajú ani Michalci, ani to, že Čierny zas hľadí na ňu, ani že Villinský zatvorený bol za rok a nedržal za hodné slova povedať pri stole. Ale zato predsa raduje sa, že netoastovali. Zdalo sa jej to byť i demonštráciou; ale či mali i oni o Židoch rečniť?

Akosi mimo svojej vôle ona odpovedala dvoma slovami na otázku, s ktorou Božena obrátila sa k Čiernemu; ale ju hneď i obanovala. „Čo nečuší? Aha, spoločnica!“ i tak napadla ju akási skľúčenosť, a hladí si čelo s odporom.

Čierny pozrel na ňu s prižmúrenými očami. I ona zdvihla hlavu a pozrela, či sú to tie oči predivné, jedného z najenergičnejších národovcov slovenských.

„Zato mohli ste domácemu pánovi predsa povedať zdravicu. Pri jeho stole ste sedeli!“ myslí si a zase kloní čelo do dlane. Čo sa jej bude prizerať, načo? Hnevá a hanbí sa seba. „Pravda, že som chatrná, a čo teba do toho!“ Netrpelive čakala, kedy odíde.

„Privykli ste už vo Vodňanoch?“ spýtala sa jej Božena, keď boly zase samy.

„Áno, krásny je tu kraj!“

„Žanka, tá veľmi tvrdo privykala.“

„Naozaj?“ Marína zadivila sa. Veď Bukovičová vravela, že Žanka privykla hneď a dobre sa cítila. Riekla iba: „Tá vedela utešené ručné práce robiť, plný je dom jej rúk.“

„Áno. Chudera, tá si i oči zkazila pri nich. Ja som ju tak ľutovala. Od rána do večera šiť a oči napínať!“

Marína usmiala sa. Ako táto slobodne hovorí o ťažkom položení tetkiných spoločníc a zastane ich. Aké krásne dievča je to!

„Poďme k rybníku!“ Božena vstane s lavičky. „Vozili ste sa na člnku už?“

„Raz, tu na rieke .. boli sme —“

„Počujete?!“ pretrhne ju Božena, lapiac za ruku. „Volá vás teta. Choďte, choďte skoro, lebo zase bude zle.“

Marína skočila a šla. Ostatné slová Boženine ju však zastavily na okamih.

„Zase? A kedyže bolo zle?“ spytuje sa.

„Odpustte; nechcela som tak povedať... pomýlila som sa,“ vyhovorí sa tá.

Marína usmiala sa. „Dobre ste povedali,“ rečie a beží preč.

Pani volala ju vskutku; hrá v karty. I tri stoly sú obsadené pánmi okolo hry. Spisovateľ Villinský sedí v izbici, kde ona obedovala. Cez otvorené dvere vidí ho v oblaku dymu; ale už srdce jej nepohne sa, čo i hľadí na bolasťou zoranú tvár jeho. Ani nezdá sa jej viac veľkým, nadzemským. Pohliadla, kde sú ostatní, i Cyrill; no toho nieto nikde tam. Oddajúc panej peniaze a pozrúc, s kým sa hrá, vyšla na chodbu. Tam opretý stál Cyrillov Janíčko a díval sa na holuby, ktoré vo dvore poletovaly, hraly sa a hrkútaly. Prišla k nemu, pohladiac mu biele líčka, a spýtala sa, kde mu je tatuško. Obzrela sa späť. Niekto ide po tehlách z domu; ale nie Cyrill. Kňaz Mišovič, čo tak jasne rozprával. Uvidiac Marínu, rezko prišiel k nej; ona v predtuche čohosi chcela uvrznúť, ale kňaz zastal jej cestu. „Slečna-spisovateľka, ráčte postáť. Nedám za nič túto šťastnú náhodu, že som sa stretol s vami. Chcem vám len povedať, že vy píšete veľmi dobre. Vy máte veľký dar pozorovací... Dokiaľže budete tu?“

„Nie za veľa,“ odpovie ona mimovoľne a oči akosi začínajú sa jej zapalovať.

„Škoda, veľká škoda! Tu ste medzi nami svojimi. Vám treba pohybovať sa vo svete, medzi ľuďmi...“

„A doma bývam medzi vlkmi?“ myslí si Marína a iskra v očiach zhasne jej. Utre si čelo s nevoľou. Ale potom akoby jej niečo bolo prišlo na um, zvedavosť poleje jej tvár i spýta sa:

„Povedzte, aké sú moje chyby?“ a pozre mu do očí, čo tu málo robila, považujúc každého za svojho potupovateľa. Kňaz zamyslel sa, potom usmial. Vidno, mal by čo povedať, no nepovie, ač oči jej visia na ňom, v očakávaní. Pohodil rukou, a Marína sklopila oči.

„Netrápte sa nič o chyby, nič sa netrápte. Chyba je to, že málo píšete. Píšte viac — a čítajte...“

„Čítať?“

„Áno! na pr. Dickensa,“ vraví on, „alebo ruské romány...“ Zamyslel sa na chvíľku, potom vraví: „Len by ste viac písali. Tu máte, na príklad, téma dobré: Spoločnica pri bohatej mladej, pomerne mladej vdove.“

„Oh, o tom nebudem písať,“ myslí si ona odmietavo.

„Potom: on a ona;“ kňaz usmeje sa: „ale nesmú sa dovedna sísť!“

„Nie?“ i pozre na neho zvedavo a zasmeje sa. Ona zas rada šťastných ľudí.

„Na žiaden pád nie!“

Niekto dotkol sa jej pleca od chrbta. To Cyrill v bielom kepeni; už ide preč a prišiel sa od nej odobrať.

„Už ideš?“ spytuje sa ona zľaknutá.

„Už. Môj vozík tu nechám pre vás. Ja idem s Pavkom. S Bohom, Marienka!“ stisol jej ruku. Ale pozrúc na jej tvár, na nejž zjavil sa taký žalostný cit opustenosti, musel sa ospravedlniť.

„S vami pôjde i pán farár Markovský, i doktor, nespratali by sme sa.“ Potom pošepol jej už i káravo: „A buď už raz veselá, smej sa!“

Marína usmiala sa chladne a oprela o stĺp chodby, pozerajúc čez otvorenú bránu na ulicu, kde stál vozík. I piati sú na ňom, plný je; divná vec, že tu tak radi tisnú sa jeden druhému na koče.

Keď odišiel Cyrill, Marína sišla do dvora a ztade do záhrady. Záhrada bola veľká, ako park, a pekná. Tamdolu stály dve búdky zeleňou zarastené, z ktorých bol krásny výhľad na pole. Božena nebola ani v jednej; ale zazrela ju tamdolu pri jazierci, na konci záhrady.

„Sem poďte, slečinka!“ zavolala Maríne, keď zbadala, že ju hľadá. Bola zohnutá pri vode, obrastenej vŕbami, a odväzovala člnok od brehu na malom mostíku.

„Sadneme si doň,“ vravela, keď Marína prišla k nej. „Vy sa nebojíte? Niekto sa bojí...“

„Ja sa nebojím... Už sadnúť?“ spýta sa oživená a zrazu počne zabúdať svoju zronenosť.

„Áno; ale dajte pozor, lebo člnok sa prevráži ako mak, keď doň stane. Potom sadnem i ja. Tak... Čakajte, čakajte, aby neušiel!“

„Veď sa hrozne prevažuje, jaj!“ zvolala Marína, keď čln, ako vstúpila, zakolembal sa na hlbokej vode a ona potočila sa.

„Hohoó! Sadnite si... no dobre je.“ Vstúpi i ona a berie veslo, odsotiac ním člnok od kraja. „Teta tu každý večer člnkuje sa s ujcom. Niekedy kačice tu naháňajú, keď tie nechcú ísť spať.“

„Pekne je tu. Nie div, že sa im nechce spať odtiaľto,“ smeje sa Marína. „A voda, zdá sa, hlboká, spodku nevidno. Aká čierna. To by sa utopil v nej?“

„O, áno! Hoó! Prečo sa spytujete? Azdaj nemáte úmyslu...?“

„O, Bože chráň v tomto cudzom kraji!“ odvetí tá, potešená jej divne znejúcim smiechom. „Doma hocktorú minútu umrieť... Len reku ak by sme sa prevrhly.“

„Tak by sme sa veru obe utopily, hoó!“

„Potom by doniesly noviny chýr pod nápisom: „Senzačná zpráva,“ trkoce Marína, úplne zabudnúc, že je spoločnica. Ešte tak voľne necítila sa.

„Áno! Dve mladé devy utopily sa...“ pokračuje Božena a jej smiech zavzneje: „Hohooó!“

„Hahaha! Veď by to bola interessantná vec!“

„Veru. Sprobujme!“ Ale tu Boženina ružová tvár zrazu zmenila sa. „Ja by nedbala, čoby i umrela,“ rečie zvážnelo; „radšej, ako moja sestra Žela, ktorá musí, a tak rada by ešte žiť.“

„Rada by žiť?“ Marína uprie zrak na príjemnú, zvážnelú tvár Boženy. Hľa, ako darmo oklebetily ju, že sa jej netkne sestrino položenie.

„Plače, že umre!“

„Chuderka!“ obe zamyslely sa a zamĺkly.

Božena priveslovala dolu ku koncu jazera. Voda tam bola ešte hlbšia. Po nej po vrchu rástla a rozťahovala sa jakási zelina s drobulinkými lístkami a kvitla tam na vode pekným plným blado-ružovým kvietkom. Obe odtrhly si z neho; Marína vraví, že na pamiatku, i zapchne si ho za pás a o chvíľu ztratí, nezbadajúc kde. Potom začala veslovať i ona, keď Božena ustala. I rozháňa vodu celou silou, až ustane, a člnok stojí na jednom mieste. Božena smeje sa jej, potom vezme veslo k sebe, sama vesluje ďalej, stojac v člnku. Jej plnú mladú postavu osvetľuje slnce večerné, i tmavo-žlté vlasy, hrajúce kolo jej ružovej tvári. Marína sedí a pozerá na ňu dlhšie. Dobre je tu. Necíti jarma svojho povolania... Potom zahľadí sa na vodu, ako blízo je... Ak by sa tak čln prevalil naozaj a utopily sa, čo by povedal Edmund? Nič! Zabudol na ňu, vie. Už i ona nemyslieva každý deň naň. Oni sa nelúbili... Či by to bola láska, kde každý vynasnažuje sa to konať, čo druhého uráža a mučí? Pamätá sa, keď prišlo cudzie dievča, čo aké, on chvatom dal sa hneď dvoriť mu jej napriek; a zas príde mužský zďaleka, i začne ona zabávať sa s ním, žartovať čo najľúbeznejšie, či sa jej páči či nie, a srdce bije jej radosťou, vidiac, aký je Edmund. Spieva jedno za druhým: „Bola jedna, bude druhá...“ Vypína prsia, prechodí sa hrdo i zastane k slečne, sediacej blízko Maríny.

„Zajtra, jestli nebude pršať, pôjdem na Mokrú Lúku,“ vraví pyšno. „Krásna je tá Adela... Veru takého dievčaťa niet tu. Že jesto?“ osopí sa na Jolánu, ktorá bola drahá Maríne.

„Ja nevravím, že jesto!“ diví sa tá, so smiechom zdvihnúc krásnu tvár k nemu.

„No veď tak!“ Ani nepozre k Maríne, ale vyhodí hlavu pyšno a začne si vlasy sem a tam hladiť bieluškou rukou. „Pôjdem zajtra, tu je na splesnenie nudno. Takého dievčaťa, ako je Adela, nieto viac. Či si vy myslíte, že ste vy inakšia?“

„Ja?... čo by si ja myslela?“ odvetí tá zarazená.

„Veruže pôjdem, nič ma nezahatí, zajtra hneď. Ilona!“ kričí dychtive na sestru, a tvár mu je celkom vpadlá akási. „Zajtra pôjdem na Mokrú Lúku, aby mal, čo mi bude treba!“

„Zaoblačilo sa veľmi,“ podotkne Jolána nevinne.

„A čo klince budú padať!“ zavráti ju on surovo.

Marína počuje ich rozhovor, ač nehľadí ta, a ide sa zajsť od potešenia. Trp i ty!

„Čo ste povedali, čo?“ spytuje sa cudzieho mladého človeka, ktorý tvrdil, že takého prelestného dievčaťa nevidel ešte.

„Nepočuli ste?“ Ten opätuje svoje tvrdenie.

Tak robili, i nemohla to byť láska, vidí teraz. Strčila ruku do vačku za podobizňou jeho, či neztratila ju, keď panej peniaze dávala. Tu je, i Hurtov list, sotva prejde do vačku. Niečo treba vyhodiť; tam paniu zase spravila nervósnou, keď jej peniaze dávala.

List Hurtov má obsah: „Ctená Slečna! Vašu kartu práve na deň Božieho Tela dostal som k rukám, a zalichotilo mi to tak, že v tom okamihu odpovedám. S tou mojou duchaplnosťou je to nie tak, ale zlý človek nie som, preto karty nevystanú... Váš Hurta."

„Váš Hurta!" Toto v celom liste zlostilo ju najväčšmi. Pán Hurta nazdá sa, že jemu je všetko dovolené... Ale fotografiu Marína vyhodí. Čo jej je po nej? Keby nie Edmund, tu by nebola. Vraj ženil by sa, chce ju vziať, ale nevie sa rozhodnúť. Ohó, kamarát, len si choď na Mokrú Lúku, Adela je dievča utešené a dobré — žiarliť nemusíš. I chce vyhodiť jeho podobizeň, no miesto nej vezme list, dotrhá na malé kúsky a hodí do vody za čln, odvrátiac sa, aby Božena nevidela. Papieriky zvlhly v šumiacej vode a pomiešaly sa s kvetami na hladine, sotva ich rozoznať medzi nimi...

Tu čln zatriasol sa na vode a voda vyšľahla hore i po nich. Marína zdvihla tvár udivene k smejúcej sa Božene, ktorá tiež zafŕkaná obzrela sa k nej späť. Jej celá tvár je zaliata purpurom a vodnými kvapkami, ale neutre sa, iba vesluje rýchle ďalej.

„Pozrite, idú sem dolu," rečie; „pôjde vlak o šiestej tadeto. I michalskí páni vysadnú naň, idú sa teda dívať títo. Ide i teolog Ján, ale mu nepovedzte, že sme sa člnkovaly; hneval by sa, lebo ja včera nechcela som ísť s ním... že sa bojím, som mu povedala."

„Dobre... Tak teraz odídu Michalčania?"

„Áno, teraz."

Doveslovala k mostíku na kraj a obe rýchle vystúpily; Božena pripevnila čln o kolík. Keď došla tlupka hostí, medzi nimi i teolog Ján a traja noví hostia, ony tvárily sa, ako by naveky len na brehu boly bývaly. Božena šla veselo uvítať sa s novoprišlými, s jedným mladým párom a staršou paňou, matkou mladej ženy. Mladý pár je ako by mal krýdla pripäté, takej zvláštnej vôle; šťastie srší im s tvári veľké; teraz iba sa sobrali. Obzvlášte mladej panej oči svietia ako hviezdy, blahom a sebavedomím.

„Prišli sme čakať vlak a ostatné s Bohom ďať Michalcom," oznamuje domáca pani.

Postavili sa tam na kopec, do radu. Mladý pár, držiac sa o poly, aby neušiel jeden od druhého, stál pri Božene. Teolog Ján vo vyšívanej košeli sadol do člnka, že ztade bude sa klaňať s veslom jachajúcemu vlaku. Volal Boženu s sebou na čln; keď nešla, obrátil sa k Maríne.

„Ja idem," rečie tá a hneď i bere sa.

„Nie, nejdite!" odhovára Božena, a lapí ju za ruku. „My tu budeme stáť, nech len sám ide."

Teolog odvesloval od brehu a letel rýchle na prostred rybníka.

„Ako tomu dobre ide," riekla Marína, hľadiac za ním.

„Keď je mocný."

Vlak zapískal, zapachtil a zašumel. Všetci zaševelili sa a upreli zraky v tú stranu.

Marína sklonila sa k zemi, odtrhla si žltý kvietok a šklbe ho. Cíti sa veľmi zle. Asi taký cit padol na jej srdce, ako keď Cyrill odchodí... Vie dobre, že tých už viac nikdy nevidí...

Nastal nový deň. Slnce vyskočilo zpoza vrchu za mestom a ide obsušiť zem od rosy. Zaskvel sa v jeho ranných lúčach i pekný dom Bukovičovej s veľkými oknami. Ona ešte spí, napriek tomu, že pes Skalákov brechal celú noc i ako deň nastal a neprestane brechať ani do večera; ale život už hýbe sa v tmavom dome. Zuzka, kuchárka panina, zametá tamvon kuchyňu a vnútri spoločnica riadi izbu pri spalni. Tvár jej je, ako obyčajne, úzkostlivá, chodí na prstoch a zametá pozorne, aby nezobudila paniu. Marína vstáva o piatej. Pani, keď vstane skôr, hnevá sa, a keď pozdejšie, ani to sa jej nepáči. Ale spoločnica už celkom resignovala, už nehľadí tak úzkostlive robiť jej všetko po vôli, veď i tak i tak je zle. Jakási ochablosť ju ovládala. Keď je sama, ešte jej je najlepšie... Poutierajúc prach, vyšla do pitvora na prstoch a pozorne otvorila tam kasňu, kde držala si všedné šaty. Z kuchyne vyšla Zuzka, nízkej, tenkej postavy a žltej tvári. Práve češe sa — zaspala dnes; dlžizné vlasy svetlo-žlté skoro niže kolien, ako závoj, spustené sú jej po šedivej sukni, ktorú jej predošlá slečna darovala.

„Či už aj pani veľkomožná vstali, slečinka?“

„Nie,“ i otvára kasňu tichúčko. Kasňa zavrzla, obe stŕply a pozrely ku dverám. Marínu zalial pot.

„Chvalabohu, keď spia ešte! Len pomaličky nech zatvárajú... i dvere tam veľmi vrzgocú — musím ich namastiť olejom. Keby len spali ešte aspoň za hodinu,“ i vracia sa do kuchyne nazpäť. Vo dverách zastala. „Pôjdem pre mlieko; nemajú niečo na poštu? Odnesiem vďačne. I Žanka, čo odišla, ráno písavala; lebo sa pani hnevali, keď veľa písala.“

„Nemám teraz nič, Zuzka.“

„Vďačne by odniesla!“ Tu trhne sa a obzre, utekajúc von. Vzácny Mogus zježil červenú srsť a breše. Zuzka na chodbe dusným hlasom začala vadiť sa naň.

„Ty daromník, parom ťa vzal, ale čušíš! Zobudí paniu veľkomožnú, a len dotiaľ je dobre, kým spia... Vidíte, dosiaľ vás nepozná toto ledačo!“ rečie k rožkárke, ktorá ledva sa strepala čez dvere pre hrúzu sukieň a dlhý oválny kôš, ktorý niesla na ruke. I Marína vyšla pozrieť, no v tom zavznel hlas Želin s výčitkou: „A vy čo robíte, slečinka?“ Je ešte len v reklíku a v spodnej krátkej sukni. Oči temer ešte v sne a vrchná hrubá pera odutá nespokojnosťou s Marínou. „Krstná mama už odkedy vás volá, a vy nejdete!“

Spoločnica v okamihu zvrtla sa a spechala dnu. Vo dverách utrela si čelo s potu, na oči sadol jej lak. So strachom chytila kľučku dvier. Pani azdaj zlej vôle, bude to pekelný deň...

Už bola hore a poprávala si posteľ, odetá len v nočnom kabátiku. Vrkoč po pás kolimbal sa jej chrbtom, ako potriasala sebou. Nedbajúc o Maríninu poklonu, kosom pozrela k nej s tvárou prísnou.

„Či ste na rožtek podsudcovi vzali peniaze?“ spýtala sa.

„Áno, vzala dnes ráno.“

„Zase ste včera zabudli pýtať, však! A kľúče opäť tamvon nocovaly — za to budete dostávať!“

„Nie tamvon, v druhej izbe boly.“

„Tie sem treba doniesť naveky!“ zvolá prudko. Povie, tam v druhej izbe, a možno, že v kuchyni boly. I Žanka tak ju klamávala. Zuzka mohla sa naglgať rumu z kasne, koľko chcela. Aj v zime jej tak za flašu vytloskala. I zazre s hnevom.

Spoločnica začala svoju posteľ poprávať, dávajúc do nej i periny Želine, ktorá na divánku tam spávala. Pani vyšla do druhej izbičky umyť sa, a Marína zamietla spalňu. Potom vzala chlieb, cukru, pre každého koľko bolo treba kusov — cukrovnica sa nevynášala, aby Zuzka neuchytila z nej — a vyšla, so strachom krátajúc izbičkou, kde obliekala sa pani. V kuchyni poskladala na stôl, prv zakryjúc ho šedým obrusom, a začala utierať šáločky. Kávu pani robila naveky, z jedného mlieka sebe a podsudcovi, čo u nej býval na hospode, a Zuzke aj im dvom z druhého.

„Akáže pani vstali?“ prišla sa Zuzka spýtať šeptom.

„Zlej vôle dákej.“ I utre si Marína čelo; čo ju bude i táto večne obťažovať otázkami.

Zuzka pohla plecom.

„Nuž ako naveky! Čože má človek robiť?“ A vidiac úzkosť v očiach Maríny, rečie: „Ver' šak aj oni neboli naučená na takôto?“

„To hádam ak sa im ja nepáčim, preto sú takí.

„Nech neveria. Predtým ešte horší boli, lebo tým nik neuhovie. Akáže bola Žanka proti nim. Čo im na očiach videla, to spravila. Len tú zimu čo sa im narobila, od rána večer do jedenástej naveky zohnutá nad vyšívaním. Niekedy tiež, chudera, dobre neoslepla, a predsa panej nebolo dosť. Oni chodievali večer do Halmov a keď prišli domov, iba zazreli na Žanku a s krikom vytrhli jej prácu, že či sa usilovali.

„Môj pane!“ myslí si Marína, „do jedenástej bez oddychu zhrbená nad robotou, a ešte pekného slova nedostať. U nás večer mať dovolila slúžke sebe robiť.“

„Ako plakávala, ruky spínala, aby už skoro prešiel rok.“

„Že mohla tu ostať za celý?“ diví sa Marína.

„Nemala rodičov... Čože mala robiť! Ale si vše aj nič nerobila z kriku panej. Niekedy také smiechy robily so Želou... Hej, toto je falešník!“

Marína udiveno počúvala, akú tá mala smelosť, kdežto ona ani voľne dýchať sa neopováži. Žanke teda bolo lepšie...

„Oni šak nebudú tu?“ spýta sa Zuzka na zadivenie Maríne.

„Mne zdá sa, že sú so mnou nie spokojní; ja neviem, ako to mám robiť...“ odpovie Marína vyhýbavo.

„Ale čoby! To robia, ako i Žanka. Veď nech si len považia, od Všechsvätých do Nového roku mali šesť slúžok, ja som siedma...“

Bolo počuť kroky v pitvore, Zuzka rýchle odbehla k ohňu a Marína s klepotajúcim srdcom utiera šálky v chvejúcich sa rukách.

Pani vstúpila už oblečená v čiernej starej sukni a ľahkej blúzke. Kosom pozrela po kuchyni a zdala sa jej nečistou.

„Zuzka, povedz mi, čo ty robíš ráno, že ešte ani len tej kuchyne v poriadku nedržíš? Čo je to za nečin v tom kúte? I vy, slečna, mohli by ste starosť mať na to.“

„Pani veľkomožná, prosím ponížene, veď som ju zamietla hneď, ako som vstala. To mi je naveky prvá robota. Ale sa to zasmetí — Bože môj, odkedyže som už hore! Tu som kurence chovala a husom sekala prhľavku; pani veľkomožná, nech sa neráča hnevať,“ vraví Zuzka a jazyk ide jej, ako vreteno. „Zajtra ju vydrhnem ešte kým pani veľkomožná budú spať. O, ja to ľahko urobím; nech sa len chytím, hneď bude hotová.“

Pani veľkomožná nedbá o jej reči, ač ju hnevá veľmi jazyčenie Zuzkino. Vie dobre, že po celých Vodňanoch ju ohovára, falošník!

„Tu je chlieb, slečna?“ spýta sa Maríny, nepočúvajúc Zuzky.

„Áno, doniesla som i chleba, nech sa páči,“ odpovie tá ochotne a preloží ho bližšie k panej. Ale pani nahnevá sa a, prižmúriac oči, s odporom pozre po nej.

„Zase chleba. Čo kazíte reč? Chleba a naveky chleba. Chlieb!“ i bere ho do ruky s hnevom a poobzerá. Zdá sa jej, že chybí z neho od včera.

Spoločnica stojí, ako na tŕňoch, ponížene, a utiera si čelo, šeptajúc si: „Ja to neprenesiem!“ Šla by preč za robotou, ale včera zavrátila ju pani, že či ju majú osobite vyvolávať ku raňajkám. Pani bere kávu a robí s nervósnymi posunkami. Zase stojí tá Marína, ako socha. Hja, týmto je nie nikdy na ponáhle!... Urobiac kávu, odkrojila Žele chleba a riekla zlobne:

„Sadnite a jedzte, hotové vám je! Žela!“ Spoločnica jej je taká odporná s jej poľakanou tvárou, že ani hľadieť nemôže na ňu. I prižmuruje oči a díva sa na chlieb, čo si odkrojila, i skrúca ho v prstoch všakovak a tak hľadí naň.

„Žela, čo tak chlípaš?“ privolá k Žele káravo, nemohúc toho strpieť.

Tá usmiala sa prosebne i trochu falošne.

„A vy čo sa tak ponáhľate? Ako by horelo!“ rečie k Maríne, nemohúc zniesť jej rýchle jedenie. Jie, jie, ako by sa mala zadrhnúť; ani nehryzie dobre, iba tak prežiera. Joj, či je protivná!...

„Aby bola skôr od vás!“ myslí si spoločnica, ale nepovie nič. Už nedbá, neusiluje sa udobriť paniu... Predtým vyhovorila sa, potom usmiala; teraz už nedbá. Už usmiať by sa snáď ani nevedela, pomaly i vravieť zabudne v tomto dome. Hneď, ako dopila kávu, ponáhľala sa do izieb riadiť. V spalni prach utieravala pani — z dlhej chvíle, riekla k Maríne, keď tá chcela. Marína šla do hostovských. Sú zariadené bohate; Maríne páčia sa izby pekné, ale tieto nedotkly sa jej, pozrela po nich chladno a začala hneď od

dverí stierať, ako prichodila, i myslí na iné. Včera bola u Eleny Krimskej a je roztrpčená na ňu nesmierne. Docituje ju sem, bez toho, aby dokonale vedela, aká je to pani, kam ju odporúča, a teraz, keď jej riekla, že nevydrží, Elena nahnevala sa a povie:

„Privykneš, ona si ťa chválila. Veď i slúžky tak nemôžu privyknúť, ale ktorá privykne na jej obyčaj, taká už potom ostane za viac rokov. Jednu mala za dva, a jednu až za päť!“

„Tak, pravda, keď slúžky privyknú, môžem i ja...“ myslí si Marína a dosiaľ ju to zlostí. Teda slúžka a ona je jedno. Elena to vedela, a písala o ňu. Keby oni to boli vedeli doma!... Hnevá sa i na tie dve, čo boly pred ňou: vzdelané dievčence a privyknú k takému nehodnému zachodeniu... Keby Elena bola nestranná, povedala by:

„Ja som chcela i tebe i jej dobre (toto i povedala); ale keď vidíš, že zachádzanie, akého sa ti dostáva, nie je pre teba, odíď!“ Nemožno hľadeť na dobro len jednej strany; ale Elena už ju nechce!...

Marína utrela si čelo nechutne. Radšej ani myslieť na to. Rozčúlene ide vytriasť prachovku do okna. Živo je na ulici. I oproti na dome starého mládenca Skaláka otvorené sú okná. V okne kancelárie pisár Micko stojí a drží kýsi list pred očima, ale pozerá od neho na ulicu. Principál, ktorý mal v tvári výraz anjelskej dobroty, prechodí sa popred dom Bukovičkin, ktorej vyhýbal, neklaňal sa jej, ba ešte i z okna ušiel, keď ju videl.

„A koľkí sa tu najedli, napili, zabavili, kým žil môj dobrý, drahý Janíčko, a teraz ani sa ti do známosti nedá!“ prišly Maríne na um slová panej. Keď druhý raz išla si vyprášiť handru, Skalák s Halmom prechodili práve popod okná. Halma tučný, zarastený, prekladá nohy pomaličky, hľadiac nepohnute do diaľky, pričom pekná hlava potriasa sa mu divne; ale starý mládenec zdvihol tvár a pozrel do okna, kde stála Marína, no v tom okamihu i sklonil ju zas.

Marína usmiala sa, napraviac si červený ručník na hlave.

„Azdaj bojíš sa i mňa? Uisťujem ťa, že ma zaujímaš ako nepriateľ panej a preto — i milý si mi.“

V druhej izbe zašramotily kroky. Pani vymodlila sa a ide tiež utierať v spalni. Maríne udrela krv do líc, odvrátila sa od okna rýchlo a začala utierať prach so spotenými rukami, i čaká, kedy ju príde pozrieť. Neprišla, len keď už utierala ostatok v salone, kde temer všetko bolo pozlátené, čo nerada Marína. Opršiavala pozlátka pri najmenšom dotknutí.

„Kde ste, slečinka?“ zavolala pani zo dvier a vstúpila dnu. „Nezabudli ste tieto kvety poliať? Aby nebolo tak, ako v zime so Žankou. Najskôr dala vyschnúť kvetom a potom tie, čo zostaly, tak polievala, že im korienky zhnily. Hľa, ako kape ten leoner. To dievčisko hlúpe ma oň pripravilo!“

„Kto, milostpani, to spravil?“ spytuje sa Marína. Už koľko ráz počula tak vravieť paniu, ale nikdy nepovie, kto je príčina hynutia vzácnej kvetiny. Pani neodpovedala, ale obzerá so spurnou tvárou kvet. Spoločnica tiež by chcela všetko vedieť, ustavične ju obťažuje otázkami. Iné nevie, iba spytovať sa... Elenina varovkyňa v zime

sa strepala medzi kvety a shodila ho na zem, kľampa. Ale nopovie Maríne, lebo vie, že by tá Elene hneď vyklebetila, ako sa hnevá ona.

Počkala, kým Marína poutierala všetko, a potom šly do záhrady, kde tiež nepríjemnosť potkala paniu. Totiž maly ju husi poštípať, a Marína, ktorá vrátila sa pre nôž vyrezať špárgu, nebežala jej na pomoc rýchle. Jáj, pre tú mohly by ju aj pohrýzť!

V záhrade, krem vyrezávania špárgy, nebolo teraz roboty. Je čistá ako stôl. Ale u Hrebínov — panej sa vidí — záhrada je o moc krajšia! Čože, tu nikoho nezaujíma, či je pekná, či nie, a ona sa do záhrady nerozumie... Vrátili sa nazpäť, pani do izieb a spoločnica, preobločúc si ranné šaty, sadla si na chodbu ku vyšívaniu. Nanecovala vložiek do paplonov; pani vraví, že sú jej ani netreba, ale akúže jej robotu má dať, keď nevie ručné práce ako Žanka a šitia nieto? Žanka! tá krásne ručné roboty vedela. Ako ľúbil ju za to i básnik Javor! Lebo darmo, v terajšom čase to sa i vyžaduje.

(Pokračovanie.)

Jarné piesne.

Ach, o čom spievať v chladnej jari,
keď, iste vieš, sa nepodarí
tón verša zladiť v teplý vráz,
keď pod nohou ti chrúpe mráz,
keď vichor chmatne za pačesy
ta chladný v strmej stráni kdesi,
pri radle zhviždi kolo uší —
div, keď i schladne teplo v duši?!
Hľa, záprah slabý, sucho v roli,
a jarmo tvrdé, šija bolí —
tak ako možno spievať vtedy,
keď nemáš čo jesť naposledy
ty sám a lichva tvoja tiež,
v poludnie darmo zneje spiež.
Nuž hľadaj potom jamby zvučné
skrahlými prsty oberučne
bárs, v piesni skromný ohňa vznet,
keď v tebe špetky tepla niet.
Však darmo vravieť, rod náš celý
spieva si hrdlom filomely,
bár zima biedy všakej veje,
čez slzy horké sa usmeje
na čosi pekné, na divadlo,
čo v zrak mu lebo v srdce padlo.

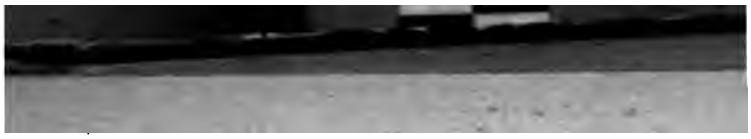

A tak i tá moja pieseň
v zakázanom často blúdi,
s sebou vláči po výletoch
starobou už slabé údy,
čo nevládzu krok jej držať,
keď ona toť svetom trieli, —
vše je dávno na nocľahu,
kým ja prídem už vypretý.
A mohla by stíšiť kroky,
nevodiť ma s sebou všade;
mladosť zašla, minula sa,
za ňou v smútku volám: adieu!
Však jar je tu, jabloň v kvete,
biely lupeň s vetve padá,
za piesňou sa starý sháňam,
kým na vlasy mrázik sadá.
Oj, ty pieseň moja svieža,
skoro sa mi ztratíš kdesi,
o chvílenku navždy s Bohom
pri rozlúčke riekneme si.
Jako dvaja zaľúbení
rozídu sa v strastnej chvíli,
tak ty priľneš k šumu lesa,
a ku hrude ja, tvoj milý.

Hora už šumí v zeleni,
zo zakvitnutých jabloní
vôňa sa leje parfemu
ku srdcu môjmu chorému.
Kedysi dávno, pamätám,
— v tej dolinke to bolo tam, —
jak vhupnul razom v moje sny
ten jej širáček slamený.
Však vtedy som sa teplom chvel,
zrúc belosť šije, rtíkov pel,
— zásluhou jarnej toalety, —
i ovál rúček — falij kvety,
dnes zriem to v temne ďalekom
blýskať sa duše pred zrakom.

Hraly husle, cymbal zvučal
na veselke na jar vlani
tej družičke mojej šumnej
drobnej kytky v pripínaní.
Jako sa jej rúčka chvela

jako tie jej očká blysly,
v srdci čosi splesalo mi
a deň vzplanul v mojej mysli.
Čo za svetlo v očkách bolo.
Zastrely ho rúčky krásne,
čez ne svieti v dušu moju
a nikdy v nej neuhasne.
Hej, vy rúčky drobné, biele,
chvely ste sa v mojej dlani
Zmĺkol cymbal, struna zvučí,
trasným tónom po klopaní.

Kýčerský.

Z básní Janka Jesenského.

Na rampe.

Trať železničná dlhá, chladná, úzka,
s tým čiernym vozňom v ďaleku sa trati,
v ňom svet môj jasný, čo sa nenavráti:
klobúčik s pierim, červenkastá blúzka;
pod klobúčikom sivých očú dvoje,
čo prvé v láske ko mne zaplakaly,
pod blúzkou srdce a v ňom citov roje,
čo oddane a verne milovaly.
Tá myseľ moja letí pri ich boku
a srdce biedne v žiaľoch temer práska
a oči topia sa mi v slzách toku,
že tajde, tajde tvoja drahá láska
a zatratí sa teplo tvojej hrudi
vo krajších sálach, v belšej, mäkšej dlani,
vo druhých dušiach, v srdciach druhých ľudí,
v neznámych očí krajšom ligotaní,
že navráti sa moja myseľ z diali,
i pohľad očú, duša s krušnou zvesťou,
že keby sme šli boli jednou cestou,
naveky by sme vrúcne milovali.

»Uderila jedna . . .«

Ta za plot filisterský um!
na zajtra chleba čierne boje!
Sem perly vína, cveng a šum!
Podkupných husieľ piesní roje!
Mňa srdce boli, vrchov chlum
zakrýva potešenie moje.

Raz vhúpa ľudské srdce v raj.
Raz v šťastí tluk sa jeho zmýli.
Raz najhorkejšou slzou vraj
nad utrateným chúďa zkvili
a zakamenie citov báj
vo smiechu, že sme zaľúbili.

Zavzdychmi, husieť smutný ston!
Nech lká vo vašich črevách muka,
nech slzou blyští každý tón!
nech v každej strune srdce puká,
keď poklad duše ztratil som;
však prázdnou môže zostať ruka!

Čo tam, že v oknách rána jas!
Ach, túžiť v chvíľach roztúženia,
ach, cítiť, kým je citu čas,
poľúbiť v mžiku poľúbenia,
zaplakať, keď zve srdca hlas,
byť triezvym v dobe vytriezvenia!

To more . . .

To more z nitiek vláskov plavé
mne v jednu mení mysli moc.
Pre oči tvoje popolavé
nerozpoznávam od dňa noc.
Pre ústa tvoje hovor tichý
ja zabudol som hovoriť,
pre potajomné tvoje vzdychy
lžou musím svoju dušu kryť:
že nemrem jednou dumou vrúcou,
že od dňa noci rozpoznám;
ak uverím ťa milujúcou,
neveriac v márnosť, faloš, klam,
a duša sa ti rozosmeje —
bolo by krušno bez nádeje.

„Poludienok".

Rozbor Hviezdoslavovej básne.[1])

Napísal *Jozef Maliak.*

Ktože by, ťažkou prácou vyčerpaný, neprisadol k chutnému obedu? Takýto pristrojila nám Hviezdoslavova Zuzka. Nazdávam sa, že nepohrdnete, rodáci, keď vás k nemu v mene hostiteľky pozovem.

Niet výkonu v žití rolníkovom, ktorého by sa nebola zmocnila prostonárodná poesia. Či orba, či sejba, či kosba, či žatva, všetko je ospievané, nie menej jeho sivé volky alebo vrané koníčky. „Poslali ma jačmeň viazať" — je celé dráma v malom. Rozpomeňme sa len na pesničku: „Ore ratár pod horou", a vidíme, že predmet pieseňky je obed ratárov a celý jej obsah točí sa len okolo tej okolnosti, kto ho donáša. I Hviezdoslavovej básne predmetom i obsahom je obed oráčov.

Piatimi riadkami kreslí obrázok štetcom výtvarného umelca nedostižiteľný:

„Na oráčinách vonne ležalo
vesnové sparno" —

Toto je vstup, ktorým je vylíčená celá jarná nálada, ako ju za pekného marcového dňa sami pocítiť môžeme. Povetrie je už sýtené vôňami kvetu rozmanitých krov, stromov a včasných bylín. A tak slovíčkom „vonne" vyrazený je súhrn alebo výsledok kvitnutia jarného bylinstva. V rámci tejto jarnej nálady stojí pred nami obraz, predstavujúci predbežne menej významné predmety: pohodená vôdzka, bič, zarytý pluh v brázde, ťažalo i s jarmom pred ním, a to všetko leží na úvrati, kde oráč obracia sa s pluhom: ľahký orný vozík stojí trochu ďalej, aby nezavadzal; pri ňom žujú vyhladnuté volky; po ťažkej oračke pravá hostina pre ne pri ľadníku.

Až teraz, keď všetky pobočné predmety sú nakreslené, vystupuje hlavná postava:

„On posadil sa zrovna na hriadeľ".

Živosť tejto postave dodáva pohyb:

„Sňal širák, na styk sotknul; odfúkol
si, utrel čelo"...

Ale v tom i žena, prispelá, keď poslednú brázdu ťahal, rozkladá „božie dary". Potiaľto je básnik maliarom.

Nasledujúci rozhovor kypí vtipom:

„Len kde bude stôl?"
„Veru — kto vie?
keď nenarástol ani v chrastine..."
„A ak ti predsa sprostá žena povie?"
„Tak netreba nám inde výzvedu —"

[1]) Sobraných spisov básnických Hviezdoslava svázok I.

A tá pochvala, keď Zuzka vynašla spôsob vynahradiť stôl:

Vec premyslená! —
Kráľ nejedá tak —"

a tá skromnosť:

„Ale ustala
bys', Zuzka, daj sem! vezmem na kolená —"

Všetko úsečne, jadrne, ako to pristane ľuďom práce.

Škádlenie, v nasledujúcich riadkoch vylíčené, prispieva valne k zobrazeniu duševnej nálady oboch mladých postáv. Vo výrazoch tu upotrebených zadržať mieru je nie maličkosť. Ondrej chcel Zuzku podráždiť, čo sa mu i podarilo, len tak akoby mimochodom prehodenou poznámkou:

„ej, budeže to hodne kyslý cmar!"

Už tieto slová vyvolaly v Zuzkinej hrudi nevoľu, zračiacu sa v prudkej odpovedi:

„Či ja mútim?"

Ďalej háda, keď sa mu tak dobre podaril prvý úštipok:

„Eha! kapusta!
Od tej: ech, nebárs rýpe sa to v poli —"

Tu už Zuzka nezdržala sa, aby neodsekla:

„dobrá zámka na ústa!"

Miesto toho každodenného: zapchaj si ústa, keď máš čím, Zuzka povie nakrátce:

„Máš koštiaľ!"

Ondrej zaraduje sa, lebo vie, že kde je koštiaľ, tam je i mäso; k svojmu veľkému prekvapeniu zbadá i halušky, a to so škvarkami.

„Tak už zemička
nám bude rovná, neporobím skárky!"

vyvolal uradostený nad tým prekvapením.

Kým je oráč zaneprázdnený jedením, nezahála básnik, lež kreslí nám Zuzku v jej nadurdenej povahe, ako, sediac mu u nôh na celine, t. j. pluhom ešte nerozoranej zemi, kuká zpod šatky kradmo naňho milo-rúče i utajuje sa zas ako prv. Zaneprázdnenie oráčovo básnik vykorisťuje, aby nám bližšie ukázal ich vzájomný pomer: manželia od fašiangu: nemožnosť holá v taký krátky čas lásky zmena v nenávisť, menovite nie pri takýchto mladých ľuďoch, pri ktorých nespolčil sa mráz so zimou.

Po tejto krátkej prestávke osloví ju Ondrej, ako je to už vo zvyku u našej pospolitosti:

„Ozaj! Žena, so mnou poď!"

Tu už spustí Zuzka celú haldu výčitiek, vrcholiacich v slovách:

„načo tam o ženu dbať?
Tá, keď muž si jie, — hen i voly žerú,
nech sa tam díva, pekne hlady mrúc.“

Proti nim Ondrej ohradzuje sa:

Nuž nepravdu by malo porekadlo:
že kuchárka vraj nachlípe sa pary?“

Ale práve toto Zuzku ešte viac rozhorčilo preto, že ona ešte ani variť nesmie, že si svokra nedá ešte varešky z ruky, a toto jej mladú ambiciósnu dušu naplňuje nevoľou. Odtiaľ tá príkrym hlasom prednesená odveta:

„A ja ani nevarím!“

Na otázku Ondrejovu: „A kto?“ neodpovedá priamo, z bázne, aby vyslovením mena svokrušinho neurazila cit synovskej lásky u muža, preto zneje odveta jej vyhýbave, neurčite. Pritom všetkom položenie zostruje sa novou otázkou Ondrejovou. Aby sa predišlo nemilému výstupu, stane sa zrazu obrat:

V obci v ten čas zazvonili.

Hlas zvona robí zvláštny dojem na vnímavú dušu našej pospolitosti, ktorá čím ho začuje, strhne širák a nábožne vzdychne k Bohu. Pretrhnutú niť rozhovoru Ondrej nadpriada pochvalou svojej ženy:

„Ba vskutku — — — rezká žena!
Nečaká, kým ju upomenie zvon.“

Ale Zuzka i v tejto chvále musela vybadať zo spôsobu prednesenia trochu prifarbeného posmešku, lebo mu odsekne:

„nie že by, jak dnes, ešte do zvonenia,
však ani po ňom priam ti neprijdem!“

Ondrej, chlácholiac ju zprvu oslovením:

„Zuzička, mámže naskrúcať sa krku!“

dokladá:

„Sijdem po teba
sám — so žinočkou.“

Urážlivý dvojsmysel v sebe obsahujúce slovo vyvolalo novú nevrlosť u Zuzky, preto opráva sa Ondrej:

„Pre jedivo
preds' treba.

Škádlenie stupňuje sa až k vrcholu:

„A ak bojsa mi
tu hladom umreš...?“ „Nech! — Dosť ľahko, k vôli
by sa ti stalo, abys' inú vzal —
och...“ „Nepleť...“

Ďalej stupňovať nebolo možno, preto nová príhoda, odvracujúca pozornosť oboch inam.

Aby bola príležitosť ukázať, že Zuzka i okolo statku sa rozumie, vpletený je do deju nový obrázok:

„V tom sa rozskočily voly
i začaly sa kynkať rohami."

ako čoby — dokladá pôvodca šelmovsky — boly srozumely priečke pri gazdoch. Zuzka švihla sa hupkom, prvej než Ondrej mohol vstať od obedu, a pomerila rozrárožené volky. Primeranosť charakteristiky javí sa ešte len i vo výrazoch, akých upotrebuje Ondrej, keď zahriakuje spurné voly, a jakých používa Zuzka, kým ich krotí a obšetruje: „Cepáň suchý, šavrnoch!" hovorí spurne Ondrej, kdežto Zuzka milkuje sa s nimi i v oslovení: „sivoň, môj, môj, bela, šalo." Príhodne zneje i tá Zuzkina poznámka, keď voly nechávať počaly výjedky: „to var' kosti." Keď utíšila rozihrané voly, by i len švihla bičom, len srdnatý čo ukázala zrak, priznáva jej Ondrej:

„skutočne . . . nielen s vretenom
vieš zaobchádzať! nielen dojiť kravy —"

Ale nezapomne ihneď dodať:

„Ale riaď ty dom
si radšej; v stajni gazda si už spraví."

I tento obrázok budí uspokojenie.

V prirodzenom postupe prichodíme k novému položeniu. Zuzka vedľa pokrmu nezabudla na nápoj, pravdaže nevykrámila hneď všetko razom, lež keď prišiel rad, vytiahla z batôžka flašu s vínkom, pri ktorom rozprúdi sa rozhovor: odkiaľ a za čo ti to? Na tieto otázky sypú sa miesto odpovedí samé žarty, ktoré zmenia sa na vážnu náladu, keď Ondrej riekne:

„Znamenite,
ty Zuzka! Všetka nech ti bude chvála!
To žena! — čo bych neurobil pre ňu?
Oj, žena!. . .
. . . Živ ťa Bôh,
živ mi ťa dlho!. . . a od každej muky
ťa zachráň: bys' mi kvitla ani kvet
až do najďalšej zimy! ba i prez tú. . ."
„Spoločne, Ondrej. . ." vrúcne zaželala.

V tom odôvodnení, keď ju ponúka, aby sa napila, aké živé to porovnanie: „Tak vraj stála ich láska bude, a nie vo vetroch honené piera, kotúľaná smeť!"

Po obede tvrdo pracujúci ľudia obyčajne si za hodinku zdriemnu, a tak na Ondrejovu otázku:

„No a teraz vieš,
čo nasleduje?

odpovedá Zuzka:

„Nu, zdriem; za vôzkom toť tôňa —
a volky budú žviakať —"

No neuhádla Zuzka, lebo Ondrej má iné na ume, veď

„Z Šariša
do Spiša sa dosť natúlame v zime!“

Posedeť si chcel Ondrej so svojou Zuzkou a pohovoriť si o tom, čo sa doma robí a potom i poradiť sa, čo urobiť so sestrou, odnosno zolvicou. Ale Zuzke je nie na posedenie, náhlila by najradšej domov, no Ondrej ju obodrí:

„Predsa nie si ledačo,
však gazdinou si v dome, moja žena!
a taká nikdy času nemarí,
tá, i keď laská gazdu, prácu koná —“

Tu vyrazené je i Ondrejovo hrdé sebapovedomie, ako samostatného gazdu a neodvislého človeka a súčasne i jeho uznanlivosť naproti žene.

Teraz už Zuzka rozpráva, čo sa doma deje, pri čom vtipný Ondrej nemôže sa smiechu zdržať, aby si nezavtipkoval pri tých popukaných obručiach:

„a neriekol ti, čo to za náveštie?“

I tu ostáva básnik len pri tomto nadštrknutí, aby vyhnul každodennej neprístojnosti. Preto i Zuzka skrátila svoj referát:

„na býkoch, riekol (totiž otec), skoro príde brániť.
A matka iste už chlieb dopekla;
a zolvica, nu, plátno polieva.“

Tu, hľa, máme silám primerane podelenú prácu v domácnosti.

Na konci Zuzkinho referátu prichodí ako najmladšia osoba do spomienky zolvica, čo zavdá podnet k dlhšej hádke. Ondrej je hneď hotový s výrokom:

Tú vydáme ta čím skôr!
... Dievka, ech,
je v dome ako nepotrebná hrádza...“

Toto je, žiaľbohu, všeobecný náhľad našej pospolitosti. A podľa toho sa s dcérou a či so sestrou i zaobchodí, tak že človek až ustrne nad surovosťou, v nasledujúcich slovách sa zračiacou:

„Oj, nech ten príjde hlúpy, čo to kúpi:
ta s ňou! V tej chvíli s ním ju vypravím!
Je predsa na predaj, či na vydaj:
nech ide z domu, nech...“

Ale Zuzka odpovedá:

... Čo sa nazdáš: dievča vydať
že je var' toľko, ako za prielazom
snop hodiť k snopu? I že mračných vidať
vás, spurných vás čuť: musí ono hneď
za akýmkoľvek chvatnúť za povrazom

a zadrhnúť sa, zavážiť si svet?
. . . . . .
Nuž nedur mi ty nikdy Marku z domu!
Nie je to chleba pojčať; vážna to vec —"

Keď dosiaľ bola úsečná, nesdielna, teraz leje sa jej prúd reči. Zuzkine slová účinkovaly, lebo Ondrej nemá vôle ďalej o tomto predmete nadpriadať. A aby zahladil ten nemilý dojem, ktorý jeho prenáhlené poznámky vyvolaly, pýta sa jej:

„nuž
a s otcom, matkou či si spokojná?"

pričom Zuzka zase, skromnosťou vedená, zavráti ho:

„var' či sú oni so mnou takí, skôr
to bys' mal vedieť..."

Predsa i toto manželské nebo nebolo bez obláčka, dľa tej náboţnej piesne:

„Sic i tento stav má svůj kříž,
Saužení, plač, bolest i tíž
i rozličná trápení.
Mezitím v trpělivosti
Kdo znáší všecky úzkosti,
Ten dojde potěšení."

Toto dá predpokladať Ondrejova otázka:

„A dneska ráno čos' plakala? — povedz!"

No i tento obraz končí sa uspokojivým akkordom.

Napokon podáva pôvodca -- ako by chcel ukázať, že to inde ďaleko horšie vyzerá — niečo z inej rozvadenej domácnosti, ktorým kontrastom stupňuje sa blahodarný dojem, cítený v priebehu celej tejto idylly.

Jajatka, starúšik, chromý, so šedivým vlasom v riedkych kostrubkoch a na belaskach čira záplatka, k tomu zádychčavý a vychudlý, plný rozhorčenosti nad neľudským konaním syna a nevesty, ktorí ho z vlastného majetku vyhnali. Žiaľ a roztrpčenosť zračí sa mu v každom pohybe:

„prešiel oči dlaňou
i polknul ťažko, pod čeľusťou lalôčok
až shúžval sa mu."

Starec so zvädlým líčom budí mimovoľne útrpnosť, no a keď ešte príde k tomu žaloba:

„Veď môj syn hlavný, mrcha nevesta —
tí dneska ráno vybili ma z domu."

Tu vrcholí krivda a tu počína i súcit i milosrdenstvo:

„Čo nepoviete? — Juro by bol taký?
to mrzko!" priznal Ondrej. „Otca preč

odohnať (k tomu Zuzka) hriech! a aký! —
Len čudujem sa pri tom neveste;
bez srdca ... štvala ešte muža iste! —
Jak ľúto mi ho... Ale jedli by ste;
toť nechal Ondrej — nono pojedzte ...“

Dobré srdce Zuzkino pôvodca nemohol krajšie vyličiť. Ale i ten zavrhnutý starík má svoje pekné stránky. Kohože by neprenikly slová:

„čo si počne
na starosť, holý?... Ibák pastierom
ak bude; to by však zas nestatočné
var' bolo, vziať chlieb núdze Pazderom ...“

Keď si zajedol starík, Zuzka sobrala riady a počala sa brať k odchodu. Ondrej však pridržal ju „mu zapoháňať“. Jajatka mu síce nabídnul svoju službu, aby sa im odmenil za pohostinnosť, ale Zuzka nedopustila, reknúc:

„ani za svet! To by...
Či u nás, keď sa dá kás' dobrótka,
hneď ako dákym úžerným sa robí? —
A mne sa žiadna práca nelení.
Len choďte s Bohom! tíško Strmým lánom —
A nazrite k nám! — dáme, čo Bôh dal —
Úbohý starec... Och, čo v ľuďoch zloby!“

Ani Ondrej nezaostal za svojou súcitnou Zuzkou, lež privolal za ním

„hej, prijďte, sváku! — pohovorím s ňaňom!“

S akou úľubou čítaval som kedysi Götheho „Hermanna a Doroteu“, taký priaznivý dojem zanechali mi v duši Ondrej a jeho citná Zuzka.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Bulla Blažej. *Sbierka slovenských štvorspevov* v. Sbierka.

Bulyovský Miloslav. Príslovia, porekadlá a úslovia z Turca a Liptova. Čas. M. Sl. Sp. č. 1—6.

Bunčák Ľud. (—k.) Dr. J. K. Rumy o kanonikovi Palkovičovi. Sl. Pohľ. 732—734.

Burghard Max. Teoria moderného dráma. Preložil A. Štefánek. Hlas 204—209, 237—240, 353—357.

Burian Ján. Sociálna otázka. N. Nov. č. 8. Našej mládeži. Tamže č. 25. — K novému roku. Rod. a Šk. č. 1. Z oboru hygieny veku detského. Tamže č. 1. Slovo k mladým učiteľom. Tamže č. 1. Pred snemovými voľbami. Tamže č. 2. Na horách. Tamže č. 2.

Prefažovanie školskej mládeže. Tamže č. 3. Aký učiteľ, taká obec. Tamže č. 5. O individualisme. Tamže č. 5. Školník pre školy ev., vydal nitriansky seniorát. (Rec.) Tamže č. 8. Či je potrebná metodika? Tamže č. 10. Pestujme individualitu dietok. Tamže č. 11. — Prekážky školskej výučby. Tamže č. 11. — Bol hlavným spolupracovníkom „Rodiny a Školy".

Burilovič. Črty o školstve boerskom. Rod. a Šk. č. 4.

Burjan dr. J. Zdravotníctvo. Prednáška v Ružomberskej „Občianskej Besede", dňa 24. marca držaná. Slov. Listy č. 14—16.

Büttner Julia G. Sväto-nepomucké ruže. Poslovenčila Micka R. Sl. Nov. č. 109, 110.

Bykov Peter. Kde lepšie. Prel. Lud. Podjavorinská. Sl. Pohľ. 728.

Bystersky. „Počátky Berlínskej akademie". Napsal Dr. J. Kvačala. Sl. Pohľ. 734.

Bystrica Baňská. Listiny z archívu b. bystrického. Sb. M. Sl. 88—96. Besztercebánya multjából v. Jurkovich Emil.

B. Pri lipe. Z nem. Stráž na S. č. 7.

B. v B, *Newyhováraj sa!* Odpowede na obyčajné výhoworky a námietky vo weciach náboženských. (S prídawkom historie o ľubietowských mučedlníkoch.) Pre ew. a. w. Kresťanow w tieto nebezpečné časy sostawil dla iných i pôwodne. Druhé prepracowané a zwäčšené wydanie. Nákladom „Tranosciusa", wydawateľského a knihkupeckého úč. spolku w Lipt. Sw. Mikuláši. Tlačou knihtlačiarne K. Salwu w Ružomberku; 8° str. 103.

B + F. Gummový chlapec v. Grigorovič D. V.

B. J. Inkvisícia. N. Nov. č. 30.

Br. J. Nad hrobom Márie Daxnerovej. Dennica č. 6.

B. S. Pán z čierneho hradu v. Conan Doyle.

B...o Št. Leonidas. Vzor lásky k svojmu národu a vlasti. Lud. Nov. č. 10.

B—ský J. Slováci, pozor! Hlásnik č. 18. — Guitara tragédky Rachely. Slov. Listy č. 38. Osudná tvár. Tamže č. 9. Vajcia znesené od zajačice. Tamže č. 10.

Cemovič M. P. Vojvoda Marko Milianov Drekalovič. Sl. Listy č. 30.

Cerfberr Gaston. Rakva biednych. Sl. Nov. č. 221.

Cimrák Ján. Potreba gazdovsko-potravných a úverných spolkov a podmienky ich zdaru. Tranovský 82—87.

Conan Doyle. Pán z čierneho hradu. Prel. S. B. N. Nov. 147, 148.

Coppée François. Zmarená pomsta. Sl. Nov. č. 272, 273.

Cserei Emil. Pôstne kázne o nástrojoch umučenia Pána nášho Ježiša Krista. Dla nem. (I. Stĺp bičovania. II. Tŕňová koruna. III. Šarlátový plášť a trstina. IV. Sväté schody. V. Sväté klince. VI. Svätá kopija. VII. Svätý kríž.) Kazateľňa 71—98, 100—103.

Csöregh Jul. Na nahovárkach. Prel. Mik. Waljenth. Sl. Nov. č. 137, 138.

Cvajfüss Lujz. Chroničné nemoce „Titulov" a ich jedovaté bacille v politike a v sociálnom živote. Kresťan č. 2, 3. Politično, sociálne, náboženské zapálenie modzgov takzvanej svobodomyselnosti". Tamže č. 7, 8. Próba o zásluhách a ich chorobe. Tamže č. 18.

Cyprian. Hluchota duševná je nemoc ťažká. Nedeľa XI. po sv. Duchu. Kazateľňa 274.

Czambel Dr. Samuel O spisovnej reči slovenskej. Sl. Pohľ. 300—310, 345—348, 439—450, 503—515, 584—591, 652—658, 716—725.

Czambel Danielovič Samo. Do smrti verná v. Vértesi A. Úprimné vyzvanie v. Vértesi A. Budúce šťastie v. Vértesi A.

C. Pozdrav! Dennica č. 1. Zápisnica utrpenia. Sl. Pohľ. 496—499.

Čajda Ďuro. Je redaktorom „Černokňažníka" a členom redakcie „N. Novín".

Čajda Vladimír. Odmena za obeť. Záb. a pouč. kn. II. Sv. 1. 27—37.

Čák Matúš. Matúš Čák Trenčiansky a jeho doba v. Botto Jul.

Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Rediguje A. Sokolík. Ročník IV. Vychodí každé dva mesiace vo v. 8° o 16 str. v Turč. Sv. Martine. Tlačou Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku.

Časopis pre evanjelické bohoslovie. Príloha „Cirkevných Listov". Hlavní spolupracovníci: Dr. Ján Kvačala a Dr. G. A. Skalský. Za redakciu zodpovedný: Jur Janoška. Ročník I. Vychádza v Lipt. Sv. Mikuláši ročne štyri razy vo v. 8° o 32 str. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu v Ružomberku.

Čečotka Karol (—a. —tka.). Zo života zomrelej anglickej kráľovnej Viktorie. Sl. Nov. č. 19. Nový anglický kráľ Edvard VII. Tamže č. 21. Sylvestrova večera. Tamže č. 297. Skrotený ľudožrút v. Auri-ol. Nemilosrdnosť v. Foley Charles. Tá zábudlivosť! v. Franck P. Fetiš v. Koziakiewicz. Chrúst v. V. Rosny.

Čechov A. P. Nepríjemný hosť. Prel. Janko Klen. N. Nov. č. 2. Trápne myšlienky. Prel. Janko Klen. Tamže č. 66—68. Opustená. Preložil Uram Podtatranský. Tamže č. 94. Žartík. Prel. J. Maro. Tamže č. 104. Prípad. Prel. J. Maro. Tamže č. 108. V svätej noci. Prel. Janko Klen. Tamže č. 126, 127. Po divadle. Prel. J. Maro. Tamže č. 143. Drobničky života. Prel. J. Maro. Tamže č. 144. Neopatrnosť. Prel. J. Maro. Tamže č. 146. Spisovateľ. Prel. J. Maro. Tamže č. 149. Víťazov triumf. Rozprávka diurnistu na odpočinku. Prel. J. Maro. Tamže č. 150. — Repetítor. Sl. Nov. č. 215. Krivé zrkadlo. Tamže č. 227. Ako ma oženili. Z denníka cholerika. Tamže č. 228—230. Román o base. Tamže č. 256. Zlý život. Tamže č. 258. Udalosť. Črta. Prel. A. Štefánek. Rovn. N. Kal. 181—185.

Čermák Kliment. Ve slovácké dědině. Radhošť (kal.) 86—88.

Černák Jozef. Shromaždenie slovenských robotníkov v Pešti. Hlas 155—158.

Černokňažník. Humoristicko-satyrický časopis. Redaktor a vydavateľ Ďuro Čajda. Ročník XXVI. Vychádza 25. dňa každého mesiaca vo v. 4° v Turč. Sv. Martine. Tlačou kníhtlač. účastinárskeho spolku.

Černý Adolf. Štefan Volf-Kňazolúcky. Sl. Přehled 495.

Červienka A. Slávnosť Ružencovej Panny Márie. Kresťan č. 40. — Kvietky. Listy sv. A. č. 2, 3. Usilujte sa jeden nad druhého! Tamže č. 2. Čím sa odplatím Pánovi za všetky dobrodenia Jeho mne učinené?

Tamže č. 3 Pohľad na sv. kríž vo Veľký piatok. Tamže č. 4. Hlasy Srdca Ježišovho s kríža vo Veľký piatok. Tamže č. 4. Pominula žatva, dokonalo sa leto a ja nie som vyrovnaný. Tamže č. 4. Najsvätejšie Srdce Pána. Tamže č. 6. Pravá kresťanská miernosť a tichosť! Tamže č. 7—9. Slávnosť Ružencovej Panny Marie. Tamže č. 10. Každý, kto len chce, môže prijsť do neba. Tamže č. 11.

Čipkay Ján. Jeho životopis v Záb. a pouč. kn. II. sv. 2. str. 80—86.

Čítanie, Zábavlivo-poučné. Vydáva Constanz Kniha. Číslo 1. *Svätý Anton Páduanský a chlieb chudobných.* Nový liek na biedy života. Pôvodné vydanie u Spolku sv. Štefana v Budapešti. Z uherského do slovenského jazyka preložil Jozef Buchta. S povoleným spolku sv. Štefana a s odobrením najd. ostrihomského Ordinariatu. 8° str. 32. Číslo 2. *Návod k získaniu jubileumových odpustkov* jedentisícdeväťstotého roku. Napísal Juraj Hahnekamp. Poslovenčil: vydavateľ. 8° str. 40. Číslo 3. *Najdený dukát alebo Boh zaplatí.* Napísal Imro Marcinka. Poslovenčil Anton Hromada; 8° str. 16.

Čítanka, Mravná — pre náš ľud. Vydáva: Spolok sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave. Sošit XIII. *Hospodárska nauka o obrábaní, hnojení a obsievaní pôdy.* Napísal Andrej Bažik. Sošit I. Druhé opravené vydanie. Číslo podielových kníh 76. V Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka; 8° str. 108.

Čobrda Pavel. My Pánovi sme! Tranovský 67.

Danilevský G. P. Božie deti. Prel. B. Š. Slov. Pohľ. 687—693. — Kristus — rozsievač. Povesť. Preložil —n. Záb. a pouč. kn. II. sv. 2. str. 36—51.

Darov Ján. Vzpomienky. I. Môj kurátor. II. Môj pán inšpektor. N. Nov. č. 1. Naše vzkriesenie. Tamže č. 41. Domov! Tamže č. 151.

Datel J. V lete na dedine. Tovaryšstvo III. 287.

Daubner A. Je redaktorom Posla b. Srdca Ježišovho.

Daxner Dr. Samo. Slovo k slovenskému prekladu Biblie. Cirk. Listy č. 4. — Ošetrovanie a zakladanie lúk. Tranovský 92—96.

Daxnerová Mária rod. Rosiarová. Životopis. V. Vansová.

Dennica. Ženský list pre poučenie a zábavu. Ročník IV. Redaktorka: Terezia Vansová. Vychádza mesačne raz vo v. 8° na hárku. Tlačou Karla Salvu v Lipt. Ružomberku.

Denník Slovenský. V Pešťbudíne. Ročník II. Majiteľ, vydavateľ a zodpovedný redaktor: Milan Hodža. Vychádzal vo fol. o 2 listoch, veľmi nepravidelne. Č. 19. vyšlo 23. jan. a č. 20. až 26. mája. S číslom 25. dňa 2. júna vyšlým zanikol. Č. 1—19 tlačily sa v tlačiarni „Sv. Gerhard", ďalšie v tlačiarni M. Polačeka.

De profundis. Rusko a Bulharsko. N. Nov. č. 90.

Devčič Ivan. Vďaka. Sl. Nov. č. 206.

Disselhoff D. G. Vzhóru srdce! Poslovenčil K. S. Čebratský. Slov. Dom. Kal. 80—82.

Djipiko Ivo. Hallelujah! Prel. Revka. N. Nov. č. 41.

Dlhovský. Spása vo sv. kríži. (K Veľkému piatku.) K. Nov. č. 7.

Dobriansky, Adolf Ivanovič. Nekrolog. N. Nov. č. 35.

Dobroniva. Dobronya vára. v. Matunák.

Dobrovská B. Podkúpenie. Prel. Janko Klen. N. Nov. č. 141, 142.

Dodek Karol. Svetová výstava v Paríži r. 1900. Lud. Nov. č. 1, 2, 3, 6, 7, 9. Pouličný život v Paríži. Tamže č. 11, 12. Nová Baňa. (S vyobrazeniami.) Tovaryšstvo 221—239.

Don Lažó. Kocúrkoviáda. Čern. č. 3.

Donoval Ján (Tichomír). Na „Trikrále", Omšová. Kat. Nov. č. 1. Meno Ježiš. Tamže č. 2. Znej pieseň. Tamže č. 2. Nač som sa dožil... Tamže č. 2. Výstraha matkina v pôste k synovi. Tamže č. 4. V pôste. Tamže č. 4. Večerná pieseň. Tamže č. 5. V pôste. Tamže č. 6. Na vzkriesenie. Tamže č. 7. Máriinmu. Tamže č. 10. Marginovi. Tamže č. 12. O najdrahšej krvi Krista Pána. Tamže č. 13. O najčistejšom Srdci P. Márie. Tamže č. 14. K Sedmibolestnej. Tamže č. 17. Čo plačeš, dušo... Tamže č. 18. V kríži. Tamže č. 22. V nemoci. Tamže č. 23. — Domáci krb. Kresťan č. 40. Nad hrobom matkiným č. 42. — Nad hrobom matkiným. Listy Sv. A. č. 10. Domáci krb. Tamže č. 10. — Z listov o veciach všeobecných. Lit. Listy č. 4. Niečo o rytme. Tamže č. 8, 9. — Nový rok 1901. Nová dom. pokl. 40. Štedrý večer. Tamže 50. Práca. Tamže 63. V jaseň. Tamže 64. O ruže. Tamže 64. Len mrač sa, nebo... Tamže 86. Jak keď uletí... Tamže 91. Piesne. Tamže 96. — Na nový rok 1901. Posol b. S. J. č. 1. V zármutku. Tamže č. 2. Pred prijímaním. Tamže č. 3. K srdcu Pána Ježiša. Tamže č. 4. Matka Kristova. Tamže č. 5. Smluva so Srdcom Ježišovým. Tamže č. 6. K sv. Ignácovi z Loyoly. Tamže č. 7. Modlitba. Tamže č. 8. K B. Srdcu P. J. Tamže č. 9. K sv. Jozefu. Tamže č. 10. Modlitba k Srdcu Pána Ježiša za mrtvých. Tamže č. 10, 11. — Blahoželanie k nastávajúcemu stoletiu. Báseň Leva XIII. Tovaryšstvo 5—6. M. M. Tamže 7. Pri kríži. Tamže 78. Pri studni. (S obrazmi.) Tamže 175—176. Vencom si ozdobím... Tamže 306. Na nebi. Tamže 306. O leto teplé... Tamže 306. Vej, vetrík... Tamže 306. Jaro. Tamže 311. Čo ušlo? Tamže 342. Ja viem... Tamže 342.

Dostojevský F. M. Vianočný stromček a svatba. Zo zápisiek neznámeho. Z rusk. Dr. A. R. Slov. Listy č. 51, 52.

Dúbrava Janko. Vyliečenie bohatého lakomca. Vl. a Svet č. 44.

Durdík Dr. Jozef. Pozor na lesy! Slov. Listy č. 1—3.

Dvořák K. „Zamúraný". Obrázok zo života. Hlásnik č. 12.

Dygasiński. Na vrchnák rakve. Prel. Janko Klen. N. Nov. č. 19.

Dyk Dr. Dva dny v Kokavském údolí. Plzeňský Obzor č. 130.

Dzurov. Prázdninová práca. Hlas 211—214.

D., P. S. Dr. Zvláštne hodiny. Slov. Dom Kal. 78—80.

Dr....a. Ako sa u nás gazduje. Lud. Nov. č. 46.

Engler Lud. Slovenským matkám. Dennica č 11. Na Vianoce. Tamže č. 12.

Eötvös Jozef barón. Zimný jarmak. Poslovenčil A. B. Sl. Nov. č. 53—59.

Eötvös Karol. V noci, v búrke. Sl. Nov. č. 218—220.

Erik. Solo. Slov. Pohl. 518 522.

Esstruth Natalia. Neženiť a nevydať sa. Prel. Podtatranský. N. Nov. č. 122, 123.

Ewangelia, Swatá, a Episstoly na každou neděli a swátky přes celý rok, s přjdawkem *Malého Katechismu* Doktora Martina Luthera. Přjručnj knjžka pro sskolské a katechismusowé wyučowánj. Tiskem a nákladem Jana Bežu a spol. w Senici; 8° str. 152.

Fabre F. Marta. Sl. Nov. č. 217.

Fábry J. A. *Vzdelanosť a evanjelické náboženstvo.* Načrtal — —. Ružomberok. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu; 8° str. 15. — Vzdelanosť a evanjelické náboženstvo. Cirk. Listy č. 9. — „Jdouce učte všecky národy.“ Čas. pre ev. boh. č. 1. — Missia a reč materinská. Stráž na S. č. 10.

Farkas Dr. Gejza. Zástoj alkoholu v našej ústrojnosti. (Z „Urania“.) Slov. Nov. č. 206—212.

Fatranský M. Po volbách. Kresťan č. 41. Petície. Tamže č 47.

Fiala Bohumil. Vyzvanie ohľadom príhlasov na Kútzkeho partitúru. Rod. a Šk. č. 8.

Fietz Al. Ako prišiel Záhora o svoj majetok. Hlásnik č. 1, 2.

Filkorn Em. Zvláštne povinnosti matky naproti svojim deťom. Listy Sv. An. č. 3. Vianoce. Tamže č. 12. — Čistý vzduch. Sl. Nov. č. 34, 35. — Dačo o obilí. Vl. a Svet. č. 7. Žaba v žalúdku. Tamže číslo 8.

Filo Matúš. Naftové prameňe v okolí mesta Baku na Kaukaze. N. Nov. č. 27 29. Obrázok z Baku. Tamže č. 37, 38.

Finger G. V. O tlači novinárskej. Slov. Listy č. 4.

Florinský T. D. Znepokojujúce otázky dňa v slovanskom svete. N. Nov. č. 73—76.

Foley Charles. Nemilosrdnosť. Posl. —tka. Sl. Nov. č. 241. — List. Prel. J. R. Rovn. N. Kál. 286—288.

Franck Pauly. Tá zábudlivosť. Preložil —tka. Sl. Nov. č. 45.

Franzl Ferd. Neznaboh Prel. M—v. Hlásnik č. 7.

Fredro J. A. Dobrá bolesť — čo dá pojesť, v. Ochotník.

Furdek Štefan. K novému roku. Jednota 30. Dar vdovy. Tamže 34. Lacné uhlie. Tamže 63—68. Národný zločin. Tamže 69—73. Čert redaktorom. Tamže 79—81. Spevec väzeň. (S podob. Sv. Hurbana Vajanského.) Tamže 104—109. Katolícka cirkev v Japonsku. Tamže 114—119. „Zelený“. Tamže 120—123. Povesť z Urpína. Tamže 136. Štif Bookcheck. Tamže 141—144. Voľba vo spolku. Tamže 144—146. Smierený. Tamže 157—160. Kobylowicz. Tamže 160—162. Vianočná rozprávka. Tamže 162—164. Ostatky sv. kríža 167—170. Výstava v Buffalo, N. Y. (S vyobrazeniami.) Tamže 172—174. Doslov. Tamže 182. — Životopis s podobizňou. Tovaryšstvo 289—293. Všeličo z Ameriky. Tamže 293—300. Moderný šlabikár a počtár v Amerike. Tamže 307—310. — Rediguje kal. „Jednota“.

F. Možnosť rozvetvenia pivovarského priemyslu, jeho vplyv na hospodárstvo a morálny stav ľudu u nás. N. Nov. č. 2.

Gallay Cyrill. *Silozpyt* v. Školník.

Garcia Aureliano. Kytka ruží. N. Nov. č. 110.

Garšin V. Štyri dni. N. Nov. č. 45, 46. — Krátky román. Horň. Sl. Nov. č. 280.

Gašpar Pavel. *Zemepis* v. Školník.

Gašparík Jozef. Rozpomienka na Janka Obucha. C. Listy.

Gašparík Michal (M. G—ík.) Ako kupec Škrabák zná predávať. Lud. Nov. č. 8. Nový regiment. Tamže č. 12. Odmena za 30-ročnú vernú prácu. Tamže č. 14.

Gatti E. Topánočky. Rozprávka z tureckého života. Prel. J. Maro. N. Nov. č. 39—41.

Gawalewicz M. Šálka. Sl. Nov. č. 286.

Gembický Jozef. Prečo sú nám spolky potrebné? Kresťan č. 1—10.

Geromella Ján. O náboženských poměrech katolických Slováků uherských. Slovensko 120—125.

Györffy Ivan. *Silozpyt s počiatkami lučby.* Učebná knižka pre žiakov ľudových škôl. Štvrté opravené vydanie. V Ostrihome. Tlačou a nákladom Gustáva Buzárovitsa; 8° str. 53.

Gyurán Jozef. A predsa nechodil v sukni. Sl. Nov. č. 41.

Gogoľ N. V. *Revízor.* Komedia v piatich dejstvách. Preložil: Fedor Jesenský. Druhé vydanie. Nákladom vlastným. Tlačou Jozefa Teslíka v Uh. Skalici; 8° str. 112. — Kočiar. Rozprávka. Preložil F. Jesenský. Slov. Denník č. 1—4. — Mirgorodský plukovník. Hlava z historického románu „Getman". Preložil J. Škultéty. Sl. Pohľ. 490—496.

Gomulicki Viktor. Krv sa nezatají. Sl. Nov. č. 251—253.

Gorkij Maxim. *Pieseň o sokolovi* v. Knižnica „Hlasu".

Gorlov V. A. Bosna a Hercegovina. Zo „Svieta". N. Nov. č. 114.

Gosztonyi L. Ktorá na hor padla v. Lux Ferka. Román dvoch majerov v. Mikszáth.

Göthe J. W. Z ballád Götheových. (Mignon. Spevec. Rybár. Poklado-kop.) Preložil Hviezdoslav. Sl. Pohľ. 180—183.

Grantner Jozef. Neprajná mienka o sliepkach a včelách. Vl. a Svet č. 5.

Gregor Jozef (Tajovský). *Ženský zákon.* Obraz z ľudu v štyroch dejstvách. Zvláštny odtisk z „Tovaryšstva III." Nákladom vlastným. V Ružomberku. Tlačou Karla Salvu; m. 8° str. 87. — Nový život. Dráma v 3 dejoch. Hlas 17—31, 89—95, 121—126, 183—190, 217—222, 279—286. — Pomsta svedomia. Kresťan č. 45, 46. Slovenským rodičom, učiteľom a vôbec vychovavateľom. Lud. Nov. č. 44, 45. — Čo ho zabilo? Nová dom. pokl. 53—62. — Potrestaný úmysel. Pútnik Svätovojt. 75—78. — Pálenka, dobrá vec. Slov. Listy č. 17. — Zajac. Slov. Denník č. 2. — Nos. Tamže č. 7. Mátoha. Tamže č. 9, 10. — Úžerník. Záb. a pouč. kn. II. Sv. 2. str. 3—27. — Ženský zákon. Obraz z ľudu v štyroch dejstvách. Tovaryšstvo 177—197.

Gregorovič Ferd. Jako sa majú matky k vádzkam prichystať. Na sviatok očisťovania bl. P. M. Kazateľňa 61—63.

Greif Hor. Historický Mazeppa. Z nem. prel. Medzihorský. N. Nov. č. 48, 49.

Grigorovič D. V. Gummový chlapec. Povesť. Prel. B + F. Slov. Pohľ. 371—385, 409—424.

Gruso Paskal. Na druhej planéte. Posl. O. Chrobák Sl. Nov. č. 158—168.

Guesviller Gustav. Zmrzačená. Sl. Nov. č. 263—265.

Guoth Jonáš. Hymna Búrov. Slov. Dom. K. 26. Krakoviaky. Tamže 73. Jasienky. Tamže 87.

Hadovčan. Janko Švihák. Sl. Denník č. 11, 12.

Hahnekamp Juraj. *Návod k získaniu jubileumových odpustkov* jedentisíc deväťstotého roku v. Čítanie.

Hajdůšek Jozef. Zasvätenie soboty ku cti bl. P. Márie. Posol b. S. J. 2—6.

Halaša Andrej. Odborné časopisy a knihy. Čas. Mus. sl. sp. č. 1—6. *Matka a dcéra* v. Ochotník. *Dobrá bolesť — čo dá pojesť* v. Ochotník. Elenka. Rozprávka v. Kolomba M.

Halka Alex. Otrokov škapuliar. Rozprávka z čierneho dielu sveta. Z nem. Ján Moravan. Kat. Nov. č. 7, 8.

Hanulová Fanny. Jeanne d'Arc nazvaná Panna Orleánska. Dennica č. 2—12. — Jej životopis priniesla „Dennica" v č. 10.

Harnack Adolf. Podstata kresťanstva. Čas. pre ev. boh. č. 2.

Hasič. „Trúbte trúbou na zemi." K. Nov. č. 19.

Havlasa Ján. Když léto odkvétá. (V N. Smokovci na sklonku léta.) Nár. Listy č. 273. Na Poludnici. Kresba z Liptovských Tater. Tamže č. 309. Neštěstí. Kresba z Tater. Tamže č. 338. — Bosorka. Preložila Ž. L. Slov. Listy č. 35—37.

Herczeg Fr. Obrázok z dolnozemského majera. Sl. Nov. č. 283.

Hermann Pavel (P. H.) Nesmrteľnosť duše. Na II. nedeľu v pôste. Kazateľňa 108. Pokoj vzácna vec. Na prvú ned. po Veľkej noci. Tamže 137. Nad obrátením hriešnikovým radujú sa Boh, dobrí ľudia a najviac sám obrátený hriešnik. Tamže 223. Starajme sa o svojich blížnych. Na nedeľu VI. po sv. D. Tamže 242. Horlivosť viery a lásky sv. Štefana. Na sviatok sv. Štefana, kráľa uhorského. Tamže 287.

Heyduk Adolf. Bratřím Slovákům. Slovensko 1—4.

Hidvéghy Árpád. *Štiavnická Kalvária.* Ako povstala, ako dnes vyzerá a ako sa na nej koná pobožnosť. S mnohými starými i novými modlitbami a piesňami na pamiatku 150-ročného jubilea a na duševný úžitok nábožných pútnikov s pomocou viac jej ctiteľov zložil — —. Pre slovenský ľud prispôsobil Fr. Richard Osvald. S 31 obrazmi a s erbami rodín, ktoré kaplnky vystavily 1751—1901. S dovolením najdôst. ordinariátu ostrihomského. Nákladom základiny štiavnickej Kalvárie. Tlačou Aug. Georgesa vdovy a syna v B. Štiavnici; 8° str. 196.

Higginbotham John E. Prekabátený policajt. Sl. Nov. 37, 38.

Hlas. Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu. Redaktor dr. Pavel Blaho. Ročník III. Tlačou Jozefa Teslíka v Uh. Skalici. Vychádzal vo v. 8° v číslach 2-hárkových. Prvé č. vyšlo 1. aug. 1900, 12. č. dňa 1. júla 1901.

Hlasista. Dôverná schôdzka priateľov „Hlasu" 15. a 16. augusta v Skalici. Slov. Listy č. 34.

Hlásnik, Národní. Noviny pre slovenský ľud. V Turč. Sv. Martine. Ročník XXXIII. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ Ambro Pietor. Vychádzal 1. a 15. v mesiaci vo v. 8° na hárku.

Hlasy, Katolícke. Vydáva Fr. R. Osvald. Číslo VIII. Päť dní roku 1900 v Ríme. Napísal Heraklius Porubský. Odtisk z III. sväzku „Tovaryšstva". V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu; m. 8° str. 94.

Hlinka Andrej. Potravné spolky pre lud. Pútnik Svätov. 65—70. — Duma na konci XIX. stoletia. Lud. Nov. č. 1. — Bol po č. 42. spoluredaktorom „Lud. Novín".

Hodža Milan. Bol redaktorom „Slov. Denníka".

Hojič Martin. Vezmem a či veznem? Lit. Listy č. 8. — In annum sanctum. Tovaryšstvo 3, 4. Nové náhľady o tak zvaných koreňoch v reči. Tamže 335—342. Céyx a Halcyoné v. Ovid.

Holeček Vojtech. Pána Beloňova „astrachánka". Sylvestrovský obrázok. Lud. Nov. č. 2.

Holúbek J. Detstvo v. Tolstoj L. N. Vrabec v. Turgenev. Adamské koleno v. Veselinovič J. M.

Holuby J. Ľ. Rozprávečky z Bošáckej doliny. (1. Hádka, v keréj nenie ani slovka pravdy. 2. Slovák forman a Čech pri Holomúci. 3. Brezovák s tesnými čižmami. 4. Slimák.) Č. Líd 67. Piesne z Bošáckej doliny. (69—77.) Tamže 162, 163. — Z potulky kopanicami Bošáckymi po Stránsku huť v Morave. Sl. Pohľ. 601—618. Ze zvyků a obyčejů na Uherském Slovensku. I. Zvyky a obyčeje, vztahující se na rozličné doby roční. II. Zvyky a obyčeje při počátku a skonání života lidského. Slovensko 86—105. O poměrech slovenské církve evanjelické a. v. Tamže 126—131.

Holuby Mária. Nový život. Z nem. Rod. a Šk. č. 4.

Hontianska stolica. Régi honti nemzetségek v. Matunák. Hontvármegye alispánjai v. Matunák.

Horal. Matka nad kolískou. Dennica č. 1. Verná sestra. Tamže č. 2. Janík a Milá. Tamže č. 4. Hviezdička č. 5. Píšťalka. Tamže č. 6. V cudzom kraji. Tamže č. 8. Ako je to? Tamže č. 9. Lúčenie. Tamže č. 11. Skamenelá pastierka. Tamže č. 12. — Rodný kraj. Kresťan č. 49. — Volín. N. Nov. č. 151.

Horský Tadeus. V bielom plášťiku. N. Nov. č. 21.

Horváth Anton. Niečo o robotníctve a priemysle. Slov. Nov. č. 198—200.

Horváth A. P. Jako sa stal Martin Struka obecným rychtárom? Vlasť a Sv. č. 17.

Horváth Frant. Pius VI., posledný pápež XVIII. stoletia. Jednota 127—135.

Horváth Julianna. Štvorlístková ďatelinka. Sl. Nov. č. 88.

Houdek Fedor (—or —ek.). Reč staršej družice na svadbe v okolí Brezovej. (Dľa najdeného rukopisu.) Čas. M. sl. sp. č. 3. — Našim obchodníkom! Hlas 9—13. Shromaždenie MSS., Živeny a martinské výročité slávnosti. Tamže 33—35. Priemysel a obchod v službách národa. Tamže 67—75, 106—113, 132—144. Museálna slovenská spoločnosť a obchodníci. Tamže 116, 117. Koželužstvo na Slovensku r. 1899. Tamže 153, 154. Slováci v Amerike. Tamže 174, 176. Organisácia. Tamže. 195—203, 226—237. „Revizor", komedia v piatich dejstvách od Nikolaja Vas. Gogoľa. Tamže 250—

252. Príspevky k miestopisu Slovenska. Tamže 258—260, 291—295, 347—353. Študentské nepokoje v Rusku. Tamže 309—312. Školstvo na Slovensku v číslicíach. Tamže 321—347. „Budapesti Hirlap" o zvade československej. Tamže 376—378. O projekte Únie slav. študentov. Tamže 378—381. — Prečo máme zakladať potravné spolky? Nová Dom. pokl. 97—100. Ukážka podrečia z Tašoli v Ungu. (Dľa vypravovania Jána Kotora z Tašoli.) Sborník M. sl. sp. 74—76. Vzdelávajme sa sami! Slov. D. Kal. 5—9. Koľko nás je? Tamže 13, 14. — Remeselníkom. Slov. Listy č. 15, 22, 23. Hospodársky stav okresu baňsko-bystrickej komory obchodnej a priemyslovej v uplynulom roku. Tamže č. 27. Tohoročná úroda poľná na Slovensku. Tamže č. 32. Prednášky. Tamže č. 42. Medzi ľud. Tamže č. 46. — Nárečie slovenského Východu. Sl. Pohľ. 596—599, 729—731. — Robotník Emelian a prázdny bubon v. Tolstoj L. N.

Hrbatý Juro. Politicko-náboženské rozopry medzi Zaoskom, aktuálnym kostolníkom a medzi titulárnym kostolním otcom pre nemecký kancellparagraf. Kresťan č. 9, 10.

Hromada Anton (A—n H—a). *Nájdený dukát* alebo *Boh zaplatí* v. Čítanie. — Ružový ker Matky Božej. Kat. Nov. č. 10. — Dávno, dávno to bolo . . . Z nem. Nár. Nov. č. 32, 33. Konrád v rozpakoch. Tamže č. 62. — Zlé jazyky. Posol b. S. J. č. 2, 3. Nepreklínaj dietky svoje! Tamže č. 4. Zlatá ABC-da. Tamže č. 9. Tajomstvo: šťastlivým byť. Tamže č. 11.

Huňadovci v. Botto Julius.

Hupka. Socha sv. Barbory. Posl. Aug. Baco. Sl. Nov. č. 78.

Hurban Vajanský Svetozár. *Kotlín.* Román v troch častiach. Turč. Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. Tlačou Kníhtl. účastinárskeho spolku; 8° str. 580. (Horň. Slov. Nov. č. 191. Horv. časopis Vienac č. 34. N. Nov. č. 100, 135—139, Sl. Pohľ. 469—470.) Vagabundi. Černokň. č. 8. Vianoce. Tamže č. 12. — Vzkriesenie. N. Nov. č. 41. Tretí kongress slovanských novinárov a čo bolo okolo neho. Tamže č. 48—58. Veliké, slávne slová! Tamže č. 133. — Lejla. Zlomok kapitoly z románu „Kotlín". Sl. Pohľ. 473—480. Kain. Báseň od Hviezdoslava. Tamže 674—678. (Rozbor tejto básne je prevzatý z N. Novín č. 101. — Ján Hollý. Záb. a poučné kn. II. Sv. 2. 30—35. Kráľova perla. Tamže 60—62. — Je členom redakcie N. Novín, v ktorých uverejnil veľmi mnoho nepodpísaných úvodníkov.

Hviezdoslav (P. Országh.) *Sobrané spisy básnické.* Sväzok III. Oddiel epický. Turč. Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. Tlačou Kníhtlač. úč. spolku; 8° str. 564. (Úvaha o nich v N. Nov. č. 129—131.) — V novom roku, v novom storočí. N. Nov. č. 1. — Z kratšej epiky. (5. Jano Garazda. 6. Mlatba.) Sl. Pohľ. 1—7, 97—100. Cigáni v. Puškin A. Z ballád Götheových v. Göthe. Na Brtomila. Tamže č. 515. Pieseň Marky Tomášovie. Z novej básne „Gábor Vlkolinský". Tamže 601. Len či ty, Múso . . .? Tamže 646—650. Husár v. Puškin. Faris v. Mickiewicz. Krymské sonety v. Mickiewicz. — Bratom Čechom. Slovensko. 190—194.

Hýroš Štefan. Autobiografia. Lit. L. č. 9.

H. Veselo-smutná príhoda Adama Fijalu. Sl. Nov. č. 234.

H . . . š. Preč z Martina! N. Nov. č. 21—23.

H., A. Vážne myšlienky. Kat. Nov. č. 10. — Testament. Z francúzskeho. Sl. Nov. č. 124—128.

H., J. Vernosť až do smrti. Z nem. preloženo. Sl. Nov. č. 106—108.

H. z H. O vzdělání lidovém. Některé pozoruhodné myšlénky z díla J. Tewsa. Slov. Listy č. 26.

H., M. Sedem darov Ducha svätého. Kat. Nov. č. 10. Turíce. (I. Had a holubica. II. Krkavec a holubica. III. Napred Veľký piatok a Veľká noc, potom Turíce. IV. Najvyššie vyznačenie od kráľa.) Tamže č. 10.

H., V. Kým druhí tancovali v. Nymbolová E.

Chalupka Samo. Dievčina zo mlyna. (Z poz. ruk.) Sl. Pohľ. 36.

Chorvát Ján. Rediguje „Svetlo".

Chorvát Jur. Zprava o postavení nového organa vo Vrbovom a odporučenie. C. Listy č. 8.

Chrobák Ondrej. Na druhej planéte v. Gruse Paskal.

Ch. Ľudové university. Slov. Listy č. 19, 20. — Zdravas, zdravas, Panna Lurdská. (Na 11. februára.) K. Nov. č. 9.

Ch . . . U hrobu rodičov. Ľud. Nov. č. 14.

Ch., B. K oslave Svätého Antona. Listy Sv. Ant. č. 3.

Ikrényi Andrej. Večer. Kresťan č. 26. Niečo o tom svobodnom náboženstve. Tamže č. 45.

Iremský. Horalské spevky. Sborník M. sl. sp. 178—193.

Irin. Vzdelávajme sa! Kresťan č. 49, 50.

Ivanka M. Naše právo pri vyslaneckých voľbách. Ľud. Nov. č. 38. — Unia slavianskeho študentstva. N. Nov. č. 10.

Ivanovce (v Trenč. st.) Ivanovská skala v. Baco A.

Izák Ľudovít. Záležitosť partitúry. C. Listy č. 5. K histórii nápevov našich cirkevných piesní. Tamže č. 12.

Jablonovský. *Nábožný život a smrť jednoho slovenského mládika v Amerike* v. Zahrádka. — Milostivé leto. Kat. Nov. č. 3. Devätnáste storočie. Tamže č. 4. Jedno storočie katolíckej missionárskej činnosti. Tamže č. 10—14. Boj proti alkoholismu. Tamže č. 13—19, 21—24. Spojenými silami. Tamže č. 15. — Kňazi a liberáli. Kresťan č. 49. Z našej dedinky. Tamže č. 50.

Jakubec dr. Ján. Původní podoba Kollárových „Básní" z r. 1821. Obzor lit. a uměl. č. 7.

Jakubovič Ján. Statočnosť Jožka Čierneho. Z mad. Vl. a Sv. č. 38—39.

Jančík Štefan. Moje mladé časy. Sl. Nov. č. 118.

Jančovkin Jur. Slovo k voličom. Hlásnik č. 11. Volebná. Tamže č. 15. Čo treba nášmu ľudu? Tamže č. 16. Vo včelíne. Tamže č. 17. Vianočná. Tamže č. 24.

Janiš P. Priemysel a kupectvo základom majetku. Ľud. N. č. 1, 2.

Janka. (Anna Janošková.) Črievičky z chleba. Poviestka štedrovečerná. Z pol. Tra-novský 74—76.
Janko Ján († Fedor Sokolík.) Smrť dieťaťa. N. Nov. č. 49.
Jankov Ján. Česká superintendence. C. Listy č. 11. (Pokr.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Ľudové zvyky a povery v B. Čabe.

Teraz odbavujú sa svadby mimo Adventu a Pôstu celý rok, kdežto pred 25—30 rokmi bývaly len v jaseni, a síce v čase od Michala do Adventu. Ako inde na Slovensku, tak i na Čabe pred polstoročím, akonáhle minulo šuhajovi 18 rokov, už ho ženili. Keď taký „decký“ zavŕšil prvý „vontatov“ = kôpku sožatého obilia — počal hútať na ženbu. Hútali vlastne jeho rodičia, to jest začali robiť prípravy k oženeniu syna. Ak šuhaj už na dáku „istú“ pomýšľal a tá sa i jeho rodičom páčila — často robili tu rodičia i len na svoju ruku — šla ženička z obďalečnej rodiny do patričného domu „na prezvedy“. Ak vrátila sa „s dobrým chýrom“, šli v nasledujúcu sobotu otec i so synom do domu rodičov nádejnej nevesty „dievča pýtať“. Ale výsledok bol iba ten, že ich síce milo prijali a počastovali, ale dievča im predsa tak „na rezno“ prisľúbiť nemôžu, že sa musia ešte aj medzi sebou poradiť a t. p., ale že im do štvrtku dadia „chýrom“. Otec šiel teda domov, ale syn zostal ešte tam na „málo dovrávky“. Vo štvrtok potom už šla ženička *z rodiny* so zvesťou, že dievča „prisľubujú“. V sobotu večer šiel mladý už k svojej sľúbenej, kde sišla sa jej rodina, aby pri počastovaní spoznala sa s novou rodinkou. Pri odchode naložili mladému, aby zajtra, ako už v nedeľu, prišli aj apovka s mamovkou na málo dovrávky. Tá „dovrávka“ záležala hlavne v porade o svadobných daroch. O výbave vtedy ešte nebývalo reči, dievkam nedávali ešte „uviere“. Kde to vystávalo, dostala kravu s teľaťom alebo dva junce, a keď to nie, už jednu vinicu.

Do daru mladý zaťa kúpil neveste: farbiarsky ručník, červené čižmy, testinej kordovánky, tesťovi klobúk, sestrám stužky, bratom bičaky; nevesta mladému zaťovi: košeľu, svokrovi klobúk a bičak, materi kordovánové čižmy.

Dary kupovali sa vždy v jarmoku, a síce na prvé svadby v Ďule (okolo 8. sept.), na druhé v Békéši (na Michala). Ak by dary neboly maly byť kúpené v jarmoku, to radšej ani svadby nebolo. Do jarmoku šlo sa na vozoch. So sebou vzali novú „poňvu“ = voznú plachtu, do ktorej dávali nakúpené dary, ktoré vždy len sama mladá dľa svojej lúbosti vyberala. Po zakúpení šli spoločne do šiatra, „na občerstvenie“. Kým sa starí posilňovali, zatiaľ mladí pred hudci tancovali.

V sobotu šlo sa „do kňazov“ — na zdávky a na zápis ohlášok. Po prvej ohláške išla mladá k snúbencovi pre košeľu. Dľa tej ušila mu do daru košeľu novú, v ktorej potom šiel na sobáš.

Na svadbu povolával *zváč* a to niekedy — počítajúc v to aj kamarátov a kamarátky — 80—100 párov. Pred večerou alebo pred obedom šiel pre každého hosťa *družba*, a to aj po dva razy — ináč nebol by hosť prišiel. — Deň pred svadbou družba šiel zvať aj pána farára, pri ktorej príležitosti doniesol i dar: z poskonných konopí trirífový uterák, koláč a hovädzí jazyk. Správcom svadby bol *starejší*.

Svadba začínala sa v pondelok rezaním hydu, baranov a zabíjaním „vágova“ (junca alebo kravy), snášaním stolov, lavíc, riadu atď., a večer bola prvá hostina pre pomáhačov a bližšiu rodinku. Tiež v pondelok srútili pec a von ju vypratali, aby na pecisku bolo pre hudcov miesta. V utorok pred poludním šlo sa na sobáš, a so sobášu do domu mladej nevesty k obedu, a to všetci hostia mladého zaťovi. Po sobáši šla za mladým *svatka*, nesúc v novej hlavnicovej obliečke tie vopred nakúpené dary, ktoré, sediac pri mladoženíchovi, rozdávala, komu čo patrilo. Dary nevestine rozdávala táto sama. Po obede prišli od mladého „koče“ pre duchny a „ládu“, svatke dali do prázdnej už obliečky veľký „radostník“ a tak šlo sa s mladou do domu ženíchovho. Pred večerou sňala jej svatka s hlavy svadobný venec, prvý družba rozplietol jej vlasy. Do náručia položili jej radostník, hodvabným ručníkom zakrytý; na ten položila svatka venec, a mladá zaniesla to starejšiemu, ako dar hosťom. Starejší, poďakujúc za dar, oddal mladuchu do tanca, najprv prvému družbovi, ktorý ešte krem toho za to, že jej vlasy rozplietol, dostal do daru ručník, stužku na klobúk a kycky na volavčie pero. Keď družba vykrútil mladuchu, oddal ju mladému zaťovi a ten zase najbližšej rodine do tanca, kým len každý z rodiny s ňou netancoval. — Nevesta musela mať na svadbe kožuch, a keby si ho bola i len požičala. V kožuchu teda i tancovala. Temer po celý čas svadby musela *nepohnute* sedeť a smutne k zemi hľadeť, aby nepovedali, že sa „rada“ vydáva. Nie div, že takáto „socha“ často omdlievala.

Tancujúci metali na tanier mariáše, dukáty, dvadsiatniky. To bol dar neveste, za ktorý kúpila si kravu alebo junce, a keď to náhodou nebolo dosť, chybajúce doložil otec. — Po tanci starejší povodil nevestu pri troch horiacich sviecach a speve: „Parta moja, parta“ atď. po celom stavaní, pri čom, kto len mohol, hľadel ju udrieť klobúkom, zvlášte mladý zať. Ten striehnul pri pitvorných dverách, aby ju prvý mohol „zbiť kalapom“ — že by vždy nad ňou bol pánom. Po večeri uložili mladých „na palláš“; ráno v stredu, keď nevestu začepčili, išla jej rodina domov, ale u mladého trvala svadba ešte do druhého rána.

V prvú nedeľu po svadbe šli novomanželia i s rodinou k nevestiným rodičom na hostinu, v nasledujúcu nedeľu prišli zase rodičia nevestini k mladému na hostinku.

S malými odchylkami, iba že s väčšou trovou a „parádnejšie“, odbavujú sa svadby i teraz, s tým rozdielom, že svadba trvá len za dva dni, a začína sa „ako príde“, nielen v pondelok, ale — mimo soboty — hocktorý deň. Keď pečú radostník, upečú z pozostatkov a poškrabkov cesta menší koláč pre mladú, a ten dá jej

mať do škrine. Z neho jedáva v novom dome každý deň po kúsku, že by jej nikdy chleba nevychádzalo. Za istý čas hanbí sa mladá žena sadnúť si s mužom ku stolu, ostane tedy lačná, a v taký čas zje kúsok koláča zo škrine, alebo zabehne k materi „opatriť sa“.

Keď mladý vybral sa k mladej, vykročil z domu vždy pravou nohou napred, aby bolo „šťastie“, a v kožuchu mal zašitý „klokoč“ proti strigám.

Pri zdávkach na fare alebo pri sobáši pred oltárom hľadela mladucha stupiť mladému na nohu, aby ona nad ním panovala.

Keď mladú na sobáš „vyprávali“, pustili jej do cipele alebo do „čížem“ strieborný alebo zlatý peniaz — na šťastie; taktiež dali jej do jednej sklenički medu, a do druhej málo „pálena“. Keď si mladý po sobáši prišiel pre mladú, ponúkla ho tejto mať tým „páleným“, aby jej dievku vždy rád mal.

Keď mladú i s duchnami z domu vystrájali, jej rodinka nadávala jej niečo drobných peňazí, aby do nového gazdovstva nešla s prázdnym vačkom. Tie peniaze po prekročení čez prah mužovho domu spúšťala nezbadano pod seba na zem; to bolo potom „zametárkam“. Taktiež vzala si s sebou do rožka ručníka trocha soli a do kožucha jabĺčok. Svokor a svokra privítali ju medzi „pitvornýma dverma“, a ona, potrúc si prsty tým sobášnym medom, takými si ich objímala, aby jej „vždy boli dobrí“. Predo dvermi prevrhla vedro s vodou, a z kožucha vytriasala jabĺčka, na prahu ale stupila na podložené jej vajce a rozpučila ho, že by sa deti ľahko rodily. Prekročiac prah, rozsýpala soľ po zemi, aby jej príchod bol požehnaný, a zatajac dych čítala na povale „hriadky“. Koľko prečítala ich bez „vydýchnutia“, za toľko rokov nemala detí.

Novorodzeniatku vrhla stará mať do prvého kúpeľa peniaze, aby bolo „bohatô“. Ináče bol to dar babe. — Ešte pred kúpeľom natreli dieťa medom alebo cukrom, aby bolo „vzácnô“. — Dievčaťu dali do rúčky vreteno, aby bolo dobrou priadkou, a knižku, že by sa dobre učilo; — chlapcom ale „čo prišlo“: kosu alebo styk, že by bol dobrý robotník. — Cudzí, vkročiac do izby, pozre najprv do povaly, a len potom na dieťa — ináč by ho mohol „uriecť“. Taktiež odpľuje pred dieťaťom tri razy — aby mu „z očú“ neprišlo. — Keď mali dieťa na krst niesť, zaviazali mu do plienok soli a klokoču — proti „urečeniu“. — Pri prvom dieťati, vyjdúc z domu, pozreli na ulicu, a dľa toho, či videli prv chlapca a či ženu, bolo i druhé dieťa chlapec alebo dievča. — Chlapcovi ušili košieľku „na jeden raz“, aby hneď prvá zaňho išla; dievčaťu „na veľa ráz“, aby mala moc pytačov. — Keď šla šestonedieľka na „vádzku“, dali jej sklenicu s trungom, ktorú, keď sa vrátila, ponad hlavu za seba prehodila, aby k dieťaťu „zlô“ prístupu nemalo. Proti „strigám“ nosia ženy vždy pri sebe *cesnak*. — Keď chorý ťažko umiera, položia mu pod hlavu nezvárané pradeno, tak „driev“ dokoná. — Keď umrlého do truhly obliekajú, nech vdova nevydáva

im všetky háby naraz, ale po kuse: koľko kusov, toľko bude mať potom pytačov. — Keď mrtvolu z chyže vynášajú, vdova, idúc posledná, odviaže si šatu, a, prevrátiac ju na ruby, vo dverách zas si ju opáše, — tak bude vzácna. — Keď mrtvolu von vynesú, pozatvárajú chytro dvere a obloky, že by sa gazdovstvo nerozišlo. — Keď žena vráti sa s cmitera domov, nech kukne najsamprv do pece — tak jej nebude muž pred oči chodiť. — Keď nemôže v noci od žiaľu spávať, ľahne si na sukňu, tak, aby jej obalok bol pod hlavou a poly dolu visely — tak bude pokojne spávať.

Po pohrabe býva kar. Na druhý deň ráno síde sa bližšia rodina v dome smútku a idú do kostola na služby Božie; po kostole sú spoločné raňajky, a po tých idú všetci na cinter ešte raz odobrať sa od zomrelého.

Kravienkov (kravský trus) nedá gazdina nikomu von z domu, kým ich solou neposypala, taktiež ani mlieka, kým na spodok nádoby štipôčku soli nevrhne, ináče by krave mlieko odniesli. Po západe slnka nedať mlieka z domu, lebo by sa krave poškodilo. — Deň pred Luckou a v deň Lucky, taktiež i v pôstny deň (Štedrý deň) nevykydať hnoj zpod statku, že by sa „jóságu“ nepoškodilo. Taktiež ani po západe a pred východom slnca. — Keď v pondelok príde do domu prv žena ako chlap: znamená škodu alebo obidu. — V pondelok ráno netreba nič predať, požičať alebo darovať, lebo by potom celý týždeň šlo len z domu. — V deň Lucky pred svitaním sohnať sliepky s pántov, aby dobre niesly; kohúta pošturchať ožehom — bude dobre „dlávič“. Od Lucky do Kračúna sypú hydu zrno do obruče vo dvore na zemi pripevnenej: tak sa nerozuteká; chlap sype sliepkam zrno pomedzi rozkročené nohy — aby dobre niesly.

Na Tomáša dievky potriasajú lesu (plot), spievajúc pri tom: „Lesa, lesa, trasiem ťa, svätý Tomáš, prosím ťa: dajže mne ty zvedeti, kde ja budem bydleti.“ Z ktorej strany najprv pes zaštekä: v tú stranu sa dievka vydá.

Vianoce = Kračún. Na Pôstny deň (v Štedrý večer) dávajú na stôl krem iných jedál i celý chlieb, a nechajú ho zakrytý a nedotknutý čez Kračún: aby sa čeľadka celý rok spolu držala.

Gazdina pošibká prútom, ktorý „kondáš“ na Lucku priniesol, všetku čeľadku, aby sa ošípané dobre darily; ale nesmie ho chytať do holej ruky, len čez zásteru.

Gazdina si k večeri všetko tak prichystá, aby od stola vstávať nemusela, lebo by sliepky a husi zle sedely.

Pod stôl nasypú „šakového“ zrna, a to po sviatkoch dajú hydu — aby nehynul.

Keď je v dome dievka na vydaj, hľadí pri večeri uchytiť s vidličky haluŝky, ktoré otec prvé do úst nesie, a vyhodiť ich von oblokom: ak do rána zmiznú, dievka sa do roka vydá.

V Štedrý večer posypú pitvor a chyžu slamou; tú slamu po

sviatkoch odložia a pri podsýpaní dajú z nej pod každú kloku do hniezda: aby sa kurence a kačičky dobre liahly.

Ceruzkou napísané kríže na dverách v chyži a v staji: bránia strigám prístup do stavania.

Smeti vymetajú len na Štefana a potom porozsýpajú ich po staji, na hyd a stromy — aby sa všetko darilo.

Od Lucky do Kračúna dievka jedáva novou lyžicou, a tú dá si na Kračún pod hlavu: prisnije sa jej ten, za koho sa má vydať.

Na sedem cedulíek napísať po jednom mene siedmich mládencov a zapraviť do siedmich pirohov: ktorého meno pri varení prvé vystúpi na povrch, za toho vydá sa dievka.

Na Hromnice varia tenké makové halušky — na tenké konope, — a opekance — na veľké hlávky — veľa semena.

Na Pavla pekávajú malé koláčky, „pavlovníky“, a koľko ľudí v dome, do toľko koláčkov zastrčia po jednom pierku: čie pierko najprv zhorí, ten prvý umre.

Husi po chrbte pobúchať: koľko dostane obuchnátov, toľko vajec znesie.

Na Ďura pred svitaním pretiahne si dievka spodnú sukňu čez rosu: tú oblieka si, keď má ísť na tanec, aby bola vzácna.

Zavčas rána pobehať so zvoncom okolo stavania — aby krtice neryly.

Masť, v ktorej sa na „Popolovú stredu“ „herouky“ (fánky, Božie milosti) pražily — je dobrá proti krastám.

Na Veľky piatok treba smeti odmetať od domu: na koľkom kuse sa smeti preč od domu odmetú, na toľkom nesblížia sa ku domu žaby.

Pri statku. Krave prvôstke dobre je vyvŕtať do rohu dierku, tam, kde už krv nepustí, a do dierky zapraviť klokočové zrnko — tak jej nič nepoškodí. Taktiež: keď ju po otelení „po prvô“ majú viesť k studni napájať, zabijú do maštalného prahu krížom (poriskami od seba) dve sekerky, a čez tie vyvedú a nazpäť vovedú kravu.

Keď na jar krava po prvý raz ide na pašu, vyháňajú ju zo dvora šípovým prútom: to je proti strigám.

Keď sa mlieko „ťahá“ alebo keď je „krvavô“, vylej mlieko do válovčeka a šibaj ho prútom šípovým: bude boleť toho, kto krave porobil.

Proti porobenine treba hoviadko okädiť omanom, temianom, prhlavou, lístim, červenou vŕbou, a pod prah zakopať klokoč.

Keď kone zuby mecú = váľajú, treba zuby posbierať a pod maštalný prah zakopať: nebude mať zlodej prístupu.

Keď sa hovädu noha zlomí, zaopatriť si do nového hrnca moč od siedmich chlapov, čo sú na gazdovo meno, a od siedmich žien na gazdinej meno, obviazať zlomenú nohu tuho do nového plátna a tým močom za tri dni polievať: noha sa zastrábi.

Pečenie chleba. Kým je cesto na koryte, nesmie cudzia osoba naň pozrieť, ani sa ho dotknúť, lebo by sa chlieb nepodaril.

Pri sádzaní. Po vsadení chleba treba lopatu v peci chytro obrátiť, aby chlieb tiež chytro narástol.

Oračka. Keď hospodár v jaseni po prvý raz zazre „kuriatka“ pred zorami, treba v ten deň začať orať, ale aj orať, čo priam len štyri brázdy: nevyzobú vtáci siatа a bude dobrá úroda.

Literatúra a umenie.

Český časopis historický. Vydávají Jar. Goll a Jos. Pekař. Ročník VIII. Sešit 2. V Praze.

Obsah: Jaroslav Bidlo, Studia Byzantologická a K. Krumbachera „Geschichte der byzantinischen Literatur.“ — A. L. Krejčík, O zakládací listině kapituly Litoměřické. — G. Friedrich, Ještě o zakládací listině kapituly Litoměřické. — Fr. Táborský, Počátky novočeské poesie za vlivu klassicismu. — Jos. Truhlář, Paběrky z rukopisů Klementinských. — Drobnější články. Referáty. Časopisy. Zprávy.

ИЗВѢСТІЯ отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. 1902. Тома VII-го книжка 1-я. Санктпетербургъ, 1902.

Содержаніе: А. А. Чебышевъ, Памяти И. Н. Жданова. — П. Д. Боборыкинъ, Алексѣй Потѣхинъ. (Къ пятидесятилѣтію его писательства.) — Ѳ. Е Коршъ, О русскомъ правописаніи. — А. И. Яцимирскій, Мелкіе тексты и замѣтки по старинной славянской и русской литературамъ. — Н. Державинъ, Звуковыя особенности говора болгаръ-поселенцевъ Бердянскаго уѣзда Таврической губерніи. — А. И. Кирпичниковъ, Сомнѣнія и противорѣчія въ біографіи Гоголя. — Д. И. Абрамовичъ, Изслѣдованіе о Кіево-Печерскомъ Патерикѣ, какъ историко-литературномъ памятникѣ. — А. А. Шахматовъ, Къ исторіи звуковъ русскаго языка. Полногласіе, гл. I. — С. Л. Штапицкій, Обзоръ матеріала по исторіи средневѣковой свѣтской повѣсти въ Польшѣ. — О. А. Браунъ, Фріандъ и Шимонъ, сыновья варяжскаго князя Африкана. — Библіографія.

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník XI, číslo 8. V Praze.

Dr. *Ostaszewski-Barański:* **Z krainy stu wysp.** Lwów, 1902. Str. 147 + 4.

Květy (Praha, ročník XXIV, 1902, červen) uverejňujú túto báseň:

Jarní motiv.

Jaro si hude svou písničku,
mládež je v lásce a hraní,
ale my s hlavou už stříbrnou,
čím my se nadchneme, paní?

Blouditi po chrámu ssutinách,
zhaslými mámit se světly,
vzpomínat časů, jež minuly,
vzpomínat růží, jež kvetly —

a při tom mučit se závistí,
morálku kázati s výše,
an zatím v srdci cos láme se,
a v duši zima nám dýše? — —

Ne, ne, ty bytosti znavená,
nevěř, že končí vše jarem,
nevěř, že život jen potud plá,
krev pokud klokotá varem.

Ztřeštěnci jenom byl pasován
čas jarní na roku krále,
hlupák jen jabloně cení květ
více než ovoce zralé.

Z žabích jsme ovšem již koncertů,
z májové vystoupli vůně,
ovšem že bolí již tu a tam,
časem že duše i stůně;

za to však, kouře si z dýmečky,
výměnkář při okně sedí,
kritickým okem ven na náves,
mladí jak činí se, hledí.

My také můžem' už klidně jen
hledět, jak vítr jde polem,
můžem' jen zkoumavě rozbírat
svět mladých, bouřící kolem.

A když se kolkolem rozhlednu
po lese, louce a zvůře
a když se do mládí zamyslím,
zdá se mi — v světě dnes hůře.

Za našich časů, jen vzpomeň si,
slunce jaks příjemněj hřálo,
ptáci si zpívali sladčeji,
nebe se jasněji smálo.

My nějak bývali nadšeni
pro lidstvo šlechtící statky,
heslem nám bývalo: vždycky v před,
pod kolo raději než zpátky.

Za sílu oběť nám platila,
lupič nám každý byl sketou,
láska nám k lidstvu i k přírodě
nejvyšší bývala metou.

Za těch dob poeta nemusil
zpívati oheň a síru,
byli jsme jemnější v cítění,
měli jsme pevnější víru.

Nyní však, zdá se, je jiný svět,
jiné se effekty cení,
mládež už šlape jen kolečko
a s ním vše duševní chtění . . .

Sobectví zdravé se velebí,
značí to „biju a beru“,
žluč je dnes emailem moderním
na činu, reči i péru.

Hmotě jen sloužit chce lidský duch,
„v hrsti co držím, to platí“,
směšnou jsou veteši ideál,
pánbu i všichni svatí . . .

Tobě, viď, jako mně připadá,
lidstvo že klesá kams dolů,
a my dva zející nad strží
zlekáni stojíme spolu.

Káravě hlavami kýváme:
„Divně jaks nový svět vaří.“
Na konec nábožně vzdychneme:
„Dík Bohu, že už jsme staří.“

Názorná květena zemí koruny české, obsahující též čelnější rostliny cizozemské, pěstované u nás pro užitek a okrasu. Se zvláštním zřetelem k zjevům životním sepsal *Frant. Polívka*, c. k. gymn. professor v Olomouci. Svazku IV. sešity 11. a 12., 13. a 14. Cena po 1 k. 20 h. Nákladem R. Prombergra v Olomouci.

Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XVIII. Ogólnego zbioru tom trzydziesty trzeci. W Krakowie, 1901.

Treść: St. Schneider, Studya filologiczne nad rozwojem oświaty greckiej w V w. przed Chr. — St. Dobrzycki, Studya nad średniowiecznem piśmiennictwem polskiem. — Aleksander Brückner, Drobne zabytki polszczyzny średniowiecznej. Część druga. — Kornel Heck, Szymon Szymonowicz (Simon Simonides), jego żywot i dzieła. — Fr. Bujak, Dwa przyczynki do historyi Uniwersytetu Jagiellońskiego. — Tadeusz Mandybur, Pseudo-Lukiana „περὶ τῆς Συρίης θεοῦ“.

O zvučnosti jazyka českého. Padesát kapitolek o jeho vlastnostech a potřebách. Sepsal Alois Hlavinka. V Brně, 1902. Nákladem Matice Moravské.

Jan Havlasa, **Horské stíny.** Drobná prosa. Ružomberok. Tiskem a nákladem K. Salvy, 1901. Str. 229.

Rok 1902. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Príspevok ku štatistike Slovenska.

Napísal dr. *Emil Stodola.*

Cteným čitateľom známo bude, že dňa 31. decembra 1900 vykonaný bol po celej krajine našej popis ľudu. Teraz uverejňujú jeho výsledky. Z celého časopisectva maďarského ozýva sa radosť nad postupom maďarstva a zaostávaním národností.

Prichodí i nám postaviť billancu našej ľudnatosti, a síce so stálym zreteľom na stav krajinský, bo podceňovanie nepriateľa a preceňovanie seba je rovnak škodlivé.

Iste len vážne zaoberanie sa s vecou tak veľavýznamnou dopomôže nám k poznaniu pravého stavu vecí, ukáže prostriedky, ktoré vedú k náprave terajšieho, rozhodne nepriaznivého stavu, a poskytne nádej na lepšiu budúcnosť.

Prvá otázka, ktorá sa nám namaňuje, je: či je vzrast maďarstva len kunštovný, fiktívny, machináciami popisujúcich orgánov zapríčinený, alebo má i reálne podklady, t. j. teda či vzrast ten zčiastky možno pripísať i naturálnej propagatívnej sile maďarstva.

V svojom referáte o diele Ign. Acsádyho „O obyvateľste Uhorska v dobe pragmatickej sankcie 1720 21“ (Slov. Pohľady 1896, č. 11) poukázal som na tú okolnosť, že obyvateľstva v slovenských stoliciach v poslednom storočí slabo pribúda, lebo od roku 1787—1890 vzrástol počet duší v slovenských stoliciach [1]) z 1,629.059 na 2,095.793 [2]), tedy o 476.000 duší alebo 28%; pri koľko-toľko priaznivom rozmnožovaní bolo by sa malo obyvateľstvo týchto stolíc zduplovať za 70, nieto 103 roky. Úkaz je to pre nás v každom ohľade tým povážlivejší, že ostatné Uhorsko — teda mimo Slovenska, Horvatska, Slavonska a Sedmohradska, jehož obyvateľstvo tiež zaostáva a v rečenom čase iba o 59% sa rozmnožilo — v tej samej dobe nepomerne priaznivejšie vzrastalo, keďže počet jeho obyvateľ-

[1]) Pod takýmito rozumiem stolice, v ktorých je podľa úradnej štatistiky buď celé obyvateľstvo, buď značná časť jeho slovenská. Také sú: Orava s 95%, Trenčín s 93%, Liptov s 93%, Zvolen s 89%, Turec so 74%, Nitra so 73%, Šariš so 66%, Spiš s 58%, Tekov s 58%, Hont so 44%, Gemer so 41%, Prešporok so 45% Slovákov.

[2]) A nie 2,302.000, ako som v 11. č. Slov. Pohľadov 1896 omylom udal.

stva r. 1787 4,963.081, r. 1890 ale 10,334.301 [1]), tedy o 108% viac učinil.

Prv než by sme prikročili ku skúmaniu príčin, ktoré spôsobily zjav tento, pozrime, aký obraz poskytujú nám stolice slovenské v obdobiach 1787—1857, 1857—1869, 1869—1900.

Počet duší obnášal

	r. 1787	r. 1857	r. 1869	r. 1900
V stol. Zvolenskej . .	68.576	93.927	101.958	123.742
„ „ Prešporskej . .	232.060	285.444	297.377	361.663
„ „ Tekovskej . . .	107.353	140.556	137.191	164.852
„ „ Nitrianskej . .	295.725	319.180	361.005	427.328
„ „ Liptovskej . .	57.932	76.168	79.273	81.920
„ „ Turčianskej . .	37.805	43.889	45.346	51.924
„ „ Gemerskej . .	134.608	160.293	173.438	183.414
„ „ Šarišskej . . .	143.112	148.692	175.292	172.706
„ „ Trenčianskej .	221.035	240.806	248.626	286.369
„ „ Hontianskej . .	103.944	109.293	112.165	130.641
„ „ Oravskej . . .	74.975	76.287	82.364	84.950
„ „ Spišskej	151.934	165.600	175.061	170.535
Spolu . .	1,629.059	1,860.135	1,997.096	2,240.044

Skutočný prírast obnášal v období prvom, v r. 1787—1857: 14%, v období druhom 8%, v období treťom 12·6% alebo od roku 1788—1900, tedy za 113 rokov, 37%.

Ako si vysvetliť toto zaostávanie ľudnatosti oproti tak veľkému vzrastu ostatných čiastok Uhorska? Odpoveď na to dá nám jedine skúmanie pohybu ľudnatosti a jeho hlavných činiteľov, a síce: koľko ľudu sa u nás a v Uhorsku rodí, koľko mrie a koľko sa ho preč odsťahuje, poťažne prisťahuje [2]).

Skúmajme ich rad-radom.

I. Pôrody.

Rýchlosť množenia sa národa závisí v prvom rade od počtu manželství, tedy vlastne od hojnosti počtu matiek-rodičiek a od ich plodnosti.

U nás padlo na 1000 vydatých žien v r. 1888—93 priemerne ročne zákonných pôrodov 233

Na 1000 slobodných žien nezákonných pôrodov . . . 44

Na 1000 vyše 15-ročných žien bez rozdielu pôrodov padlo jedno s druhým [3]) 170

[1]) Posledné číslo je o 550 217 menšie od skutočného počtu obyvateľstva. Vidz str. 32 a 40 menovaného diela.

[2]) Pravda, spracovaných dát máme len z nedávneho času, ohľadom dávnejšej minulosti odkázaní sme viac-menej na kombinácie.

[3]) V tom samom čase pripadlo na 1000 žien vo vyše 15. r. veku sa nachádzajúcich: v Nizozemsku 285, v Rakúsku, Taliansku, Nemecku, Belgicku vyše 240, v Anglicku, Švédsku, Švajciarsku vyše 220, v Nor-

Keď jednotlivé čiastky Uhorska porovnávame, najdeme, že na 1000 vyše 15-ročných žien prišlo na ľavom brehu Dunaja, kde Slováci tvoria $^2/_3$ obyvateľstva: 157 pôrodov, v Sedmohradsku (kde Rumunov je 56% obyvateľstva) 160, na ľavom brehu Tisy, kde Maďari tvoria 42% obyvateľstva 193, medzi Dunajom a Tisou, kde Maďari majú 72%, 173, za Dunajom, kde Maďari tvoria 67% obyvateľstva, 161 pôrodov.

Vidíme, že v južných, viacej na rovine ležiacich čiastkach krajiny, kde Maďari tvoria značnú časť, alebo prevažnú väčšinu obyvateľstva, viac rodí sa než v Predunajsku a v Sedmohradsku; jedine Zadunaj stojí s nami na rovnej výške.

Veľkosť pôrodov možno, ako som na to už poukázal, keď i menej správne, i tak vypočítať, keď porovnáme, koľko pôrodov prišlo na 1000 duší vôbec, tedy na 1000 obyvateľov obojeho pohlavia. Na tomto základe najdeme, že počet pôrodov činil:

	r. 1891	r. 1892	r. 1893
V Uhorsku	42·5	40·5	42·9
„ Orave	39·9	35·5	41·3
„ Tekove	41·6	39·7	42·2
„ Honte	33·6	33·0	36·3
„ Liptove	44·0	37·5	44·0
„ Nitre	45·7	43·5	46·0
„ Prešporskej	40·5	39.3	40·4
„ Trenčianskej	47·4	42·2	47·0
„ Turci	42·5	34·8	40·3
„ Zvolenskej	41·5	38·1	43·0
„ Gemerskej	37·9	35·0	40·0
„ Šarišskej	44·1	38·4	42·9
„ Spišskej	42·8	37·4	41·7

Porovnajúc s týmito niekoľko stolíc dolnozemských[1]) a krem toho mimo Báčky i prevažne maďarských, najdeme, že na 1000 duší padlo pôrodov:

---

vézsku vyše 200, vo Francúzsku vyše 148 zákonných pôrodov; počet nezákonných pôrodov je všade menší, než u nás.

S tým, že v jednotlivých krajinách západných a severných na 1000 dospelých ženských je rovnaký alebo ešte väčší počet detí než u nás, nie je povedané, že sa i na 1000 obyvateľov bez rozdielu veku a pohlavia rovnaký počet dietok narodí. Keď na pr. u nás v r. 1865—1880 na 1000 duší ročne 42 pôrody padly: obnášaly pôrody v Rakúsku 38, v Nemecku, Hollandsku, Anglii 35, v Švajciarsku, Švédsku 30 (v Rusku ale v r. 1867—1879 49). Príčina zjavu tohoto je tá, že je tam omnoho menší počet matiek; u nás bolo r. 1891 $^2/_3$ vyše 16-ročných ženských vydatých, v Rakúsku zpomedzi 100: 51, podobne v Belgicku, vo Veľkej Britanii, Hollandsku, Nemecku, Francúzsku atď.

[1]) „Dolnú zem" berieme tu a všade inde v najširšom slova smysle ako protivu „Horniakov".

	r. 1891	r. 1892	r. 1893
V Čongrádskej (počet Maďarov 98%) . .	47	44	45
„ Hevešskej (98% Maďarov)	48	47	48
„ Pešť-Pilíš-Šolt-M.-Kumánskej (75% Mad.)	45	43	45
„ Hajdúskej (99% Maďarov)	47	45	47
„ Sabolčskej (95% „	56	53	55
„ Čanádskej (72% „	49	46	46
„ Báčke (38% „	45	43	45

Tieto príklady potvrdzujú to, čo sme hore vyššie povedali.

Ponevráč pohyb ľudnatosti závisí v prvom rade od pôrodov, tieto zas od manželských sňatkov, ako ich žriedla, treba sa nám zaoberať i s týmito veľavážnymi faktormi ľudnatosti.

R. 1890 a 1891 oženilo sa v Uhorsku zpomedzi 1000 na ženbu súcich, tedy vyše 20-ročných mužských 177.

Porovnajúc číslo toto s cudzozemskom, najdeme, že u nás uzaviera sa o polovicu viac, ba i raz toľko manželství, ako v štátoch europejských, vynímajúc východné a juhovýchodné národy, medzi nimi i kmeny slavianske.

Ľud roľnícky, bez ohľadu na národnosť, na primitívnejšom stupni kultúry stojací, ľahko uzaviera manželstvá; nároky sú u takéhoto ľudu omnoho menšie, a tak založenie domáceho krbu ľahšie; s druhej strany však menší je aj cit zodpovednosti pri zakladaní famílií.

Okolnosti tieto vysvetľujú, že na Dolniakoch v početných stoliciach stretáme sa s väčším počtom manželství než u nás. Tak ženilo sa zpomedzi 1000 dospelých mužských r. 1890, 1891:

V Báč-Bodrogskej priemerne	320	
„ Békešskej „	261	
„ Hevešskej „	246	
„ Torontálskej „	245	
„ Čanádskej „	236	
Naproti tomu:		
V Orave „	181	
„ Tekove „	181	
„ Nitrianskej „	186	
„ Prešporskej „	145	
„ Turci „	161	

V ostatných stoliciach slovenských je počet manželství voľačo väčší, avšak tam sú iné okolnosti, následkom ktorých sa ten počet väčším zdá, než je v skutočnosti.

V Sedmohradsku je pomer manželství menší, než u nás, totižto 160 na 1000.

V oči tomuto, teraz už opätujúcemu sa zjavu, že totižto na Dolniakoch nachádzame i väčší počet pôrodov i väčší počet manželství, príde nám pátrať po príčine zjavu tohoto.

Myslím, že sme nie ďaleko od pravdy, keď príčinu tú vynachádzame vo väčšom blahobyte ľudu toho. Nitra, Prešporok vydržia v majetkovom ohľade porovnanie s dolnozemskými stolicami, nie tak naše severné a severovýchodné stolice.

Lesy, tvoriace v 12. slovenských stoliciach 38% úrodnej, lepšie rečeno plodnej, užitočnej pôdy (neplodnej, neužitočnej je v celku 5% celej plochy), zaujímajú v Liptove, Zvolene, Turci, Gemeri polovicu celého územia, ba i vyše, oráca pôda naproti tomu, tvoriaca na Slovensku 40% plodnej pôdy, scvrká sa v niektorých z nich, ako sú Liptov, Zvolen, na $^1/_6$ časť tejže.

V stoliciach dolnozemských: na brehoch Dunaja a Tisy, medzi Marošom a Tisou, obnáša oráca pôda vyše 60% všetkej plodnej pôdy. Tomu zodpovedá i veľkosť úrody.

K vôli správnejšiemu porovnaniu stolíc hornozemských s dolnozemskými vyberieme zpomedzi nich typické stolice: Liptovskú, Oravskú, Zvolenskú a Trenčiansku, a porovnáme ich s charakteristickou stolicou dolnozemskou: Báč-Bodrogskou. Territoria oboch grúpp sú rovné, obnášajú okolo 11000 □ km.(alebo okolo 180—190 □ míl).

Ornej pôdy je v 4 slovenských stoliciach spolu s lúkami 727.000 katastrálnych jutier (= 72·7 □ míl); hodnota polných produktov na tejto pôde nažatých, sobratých a vykopaných obnášala r. 1896 23 milliony zlatých; lesov je tam 832.000 katastrálnych jutier, hodnota z tých ročne expraktikovaného dreva asi [1]) 12 millionov zlatých — činí spolu asi 35 millionov zl.

V stolici Báč-Bodrogskej je orácej pôdy 1,320.000, spolu s lúkami 1,391.000 kat. jutier (= 139 □ míl), hodnota polných produktov z r. 1896 asi 59,600.000 zlatých, spolu s ročne expraktikovanými lesmi, ichž je t m iba 84.000 kat. jutier: 61 mill. zl.

Okolnosť tá, že na rovnako veľkej pôde viac než raz toľko sa urodilo, vysvetľuje dostatočne, že pôda táto živí 716.000 duší, pôda ale tamtá len 534.000 duší, i to len horko-ťažko, zväčša po zárobkoch v cudzom svete. Pritom netreba zabudnúť, že okolnosti predtým boly pre mimoslovenské stolice [2]) ešte priaznivejšie, než dnes. Dnes pripadá v krajoch týchto 65 duší na 1 □ km.; pred 100 rokami (1787) ani polovica.

Ináč má sa vec s nami. V slovenských stoliciach pripadá na 1 □ km. dnes 56 duší, avšak už pred 100 rokami (r. 1787) pripadlo 41 duší. Či div, že v kraji tak málo obydlenom, ako boly rečené mimoslovenské strany Uhorska, obyvateľstvo omnoho výhodnejšie mohlo sa rozmnožovať než v kraji preľudnateľom? Nakoľko pritom príde do ohľadu i prisťahovanie a iné, menovite i politické okolnosti, o tom pozdejšie.

Že hojnosť potravných článkov v značnej miere vplýva na man-

[1]) Pri cenení hodnoty ročne expraktikovaného dreva bral som za základ pomery liptovské, kde lesy zaujímajú plochu 194.000 kat. jut. obnášajúcu a kde hodnota ročne expraktikovaného dreva urobí asi 3 milliony zlatých (možno, že i viac). V summe tejto sú obsažené už aj útraty expraktikácie a pri splavnom dreve útraty dopravy do Komárna, ako tržišťa pre naše drevo.

[2]) Sedmohradsko a Horvatsko-Slavonsko s Fiume sú z tých vylúčené.

želstvo a v súvise s tým i na hojnosť pôrodov, svedčia i dáta o účinku dobrých a zlých úrod na počet manželství a pôrodov. Po zlej úrode r. 1876 uzavrelo sa v období nasledujúcom, t. j. od 1. novembra toho roku po 31. oktober 1877 v Uhorsku 134.153 manželství; po výbornej úrode r. 1882 uzavrelo sa ich za rok 169.284, a účinok tej úrody badať ešte i na počte sňatkov nasledujúcich rokov.

I u nás dá sa stopovať účinok dobrej úrody na ženby a pôrody. Potravný článok, od ktorého tento priaznivý účinok závisí, sú u nás zemiaky.

V nasledujúcej tabelle znázornené je, ako rozmnožily sa v tých našich stoliciach, ktoré prevažne zemiakami sa živia, pôrody a manželstvá po dobrej úrode z r. 1892, nasledovavšej po zlej úrode r. 1891.

	1892	1893	1892	1893	1892	1893
	Úroda zemiakov v metr. centoch na jutre		Sobášilo sa na 1000 duší		Narodilo sa na 1000 duší	
Zvolen	15·0	94·8	8·8	10·2	38·1	43·0
Liptov	25·0	87·2	8·7	9·8	37·5	44·0
Trenčín	29·3	67·0	9·6	10·6	42·2	47·0
Turec	17·7	56·4	7·8	8·9	34·8	40·3
Orava	16·6	27·6	7·6	8·4	35·2	41·3

Či div, že sa v kraji — rozumiem dolné nížiny Uhorska — oplývavšom potravnými článkami, hojnosťou existencionálnych prostriedkov, i manželstvá vo väčšom počte uzavieraly a že aj požehnanie v dietkach nevystalo?

Len mimochodom podotkneme, že je katolíctvo plodnejšie, než protestanti obojeho vyznania.

V Uhorsku prišiel na 1000 duší nasledujúci počet pôrodov:

	U katolíkov:	U evanjelikov:	U kalvínov:
r. 1891	44	37	38
r. 1892	42	35	37
r. 1893	44	37	39

Medzi kalvínmi nachádzajú sa čiastky obyvateľstva, ktoré sú vo veľkej miere neplodné. U kalvínov Barańanskej stolice činil počet pôrodov r. 1891: 20, r. 1892: 18, r. 1893: 21. Ale i u evanjelikov a. v. nachádzame nízke čísla, tak menovite v Honte, a síce niže 24 na tisíc. (Doluniižšie menované ev. cirkve seniorátu liptovského tiež dosť nízke čísla vykazujú, a síce v posledných desaťročiach [1870—1890] jedno s druhým 39 na 1000. Sú medzi nimi cirkve, ako Trnovec, Sielnica, kde počet ten niže 35 klesá. Smutná vec pritom, že je úmrtnosť stále veľká.) Pravdepodobne maďarským kalvínom treba pripísať zlý chýr ľudu maďarského, čo sa plodnosti týka.

Nebude od veci hodiť pohľad aj do minulosti.

Roku 1851 narodilo sa v samom Uhorsku (bez Sedmohradska, Horvatsko-Slavonska a Vojenskej Hranice) u katolíkov: 52, u evanjelikov: 42, u kalvínov: 41 detí na 1000 duší. Manželia vtedy mladší sa soberali, ale sňatky následkom väčšej úmrtnosti smrťou jedného alebo druhého manžela skôr bývaly rozlučované.

II. Úmrtia.

Smrtných pádov bolo na 1000 duší:

V Rusku v r. 1867—1879	. . . . .	36·0
„ Uhorsku	v r. 1881—1890	32·6
„ Rakúsku	„ „ „ „	29·5
„ Nemecku	„ „ „ „	25·1
„ Francúzsku	„ „ „ „	22·0
„ Švajciarsku	„ „ „ „	20·8
„ Veľkej Britanii	„ „ „ „	19·0
„ Švédsku-Norvéžsku	„ „ „ „	17·0

Vidíme, že krajina naša, nepočítajúc Ruska, kde je však i počet pôrodov značne väčší, stojí na prednom mieste; a úmrtnosť táto je vlastne ešte väčšia, keď porovnáme, koľko umre v istom čase z istej vrstvy. Len toto je správny základ porovnávania.

Roku 1891 umrelo zpomedzi 1000:

	5—10-,	10—15-,	15—20-,	20—25-ročných
v Uhorsku	16	7	9	11
v Rakúsku	11	5	6	9.2

V Rakúsku teda vo vrstvách mladších o $^1/_3$ menej mrie, než u nás, len vo vrstvách starších niet značnejšieho rozdielu. Ale v pomere k iným západo- a severo-europejským štátom mrie u nás raz toľko.

Červík, hlodajúci na koreni života nášho ľudu, je veľká úmrtnosť dietok, a síce menovite niže 5-ročných. Vyše polovice všetkých smrtných pádov pripadlo v r. 1891—93 v Uhorsku na deti niže 5. roku. Keď však porovnáme, koľko novorodených umrelo za jeden rok a potažne za 5 rokov — a len toto je správny základ porovnania, lebo vrstvy obyvateľstva sú v rozličných krajinách, ako sme už spomenuli, rozdielné, niekde je vrstva detí slabá, inde zase silná — základ porovnania tedy menivý — najdeme, že v Uhorsku (r. 1891) zpomedzi 1000 narodených v prvom roku umrelo 253, (v r. 1881—1890) a za 5 rokov 383 detí.[1])

Prejdime teraz na všeobecnú úmrtnosť stolíc slovenských.

Aká je v nich úmrtnosť vedľa jednotlivých vrstiev vekových, o tom dát nemáme, treba nám tedy uspokojiť sa prirovnaním ku celkovému počtu obyvateľstva.

V krajine činila úmrtnosť v r. 1881—1890: 32·6 na tisíc; v Orave 29·6, v Tekove 35·5, v Honte 28·7, v Liptove 35·8[2]),

[1]) V Angli 142, potažne 226, v Norvežsku len 96, potažne 172!

[2]) V 9. ev. cirkvách Liptova obnášala úmrtnosť v r. 1871—1890: 36 na 1000.

v Nitre 37·0, v Prešporskej 32·3, v Trenčianskej 38·7, v Turčianskej 32·6, v Zvolenskej 32·4, v Gemeri 32·1, v Šariši 31·6, v Spiši 36·0.

Z príčiny udatej nepúšťame sa ani do porovnávania našej úmrtnosti s Dolniakmi, lebo by vyšly zdanlive protimluviace si výsledky. Práve tam, kde sa najviac detí rodí, najviac ľudí mrie, a síce práve následkom tejto detskej úmrtnosti, bez toho, že by celková úmrtnosť bola nepriaznivá. Pri každej stolici treba by bolo poukázať na to, koľká je tam vrstva detí. V Báčke bolo na pr. v r. 1890: zpomedzi 1000 ľudí 399 detí niže 15. roku, v Čongrádskej 382, v Hevešskej 386, v Čanádskej až 418, v Honte a Gemeri, stoliciach to na deti chudobnejších, len 330 a potažne 338.

A tak obmedzíme sa na podotknutie toho, že slovenské stolice, čo sa úmrtnosti týče, stály v r. 1881—1890 okolo krajinského priemeru.

Faktory, ktoré na Dolniakoch v priebehu dlhých dôb priaznive vlívaly na počet manželství a pôrodov (hlavne blahobyt), nemohly ostať bez účinku ani pri úmrtiach. Tam, kde je človek následkom nedostatočného živenia menej vzdorovania schopný, kde nemá potrebného šatstva, tepla a bytu, v páde choroby opatery a lekárskej pomoci [1]), tam je i úmrtnosť väčšia, a naopak, preto vidíme, že svet chudobný vo veľkej miere podlieha epidemiam a z neúrod pochádzajúcemu hladu; zvlášte dietky ťažko znášajú priechod z dobrej, riadnej potravy k zlej.

V cholery r. 1873 a 1855 bola v Uhorsku úmrtnosť o polovicu väčšia než v iné roky. (Ba v deviatich ev. cirkvách liptovských — ktorých mená prijdú pozdejšie — obnášala úmrtnosť v roky tie raz toľko. Jeden jediný rok 1894, kde zúrily medzi deťmi epidemické nemoce, pohltil vo Važci samom $^1/_{12}$ čiastku obyvateľstva. V Uhorsku umrelo r. 1873 raz toľko na choleru, ako v Rakúsku, ktoré počíta viac obyvateľov.

Následkom dobrej úrody r. 1892 klesla úmrtnosť v Turci s 36·6 na 25·7, v Liptove s 36·5 na 32·1, v Orave s 32·7 na 29·6. Aj v Trenčianskej bola úmrtnosť menšia, než v r. 1881—1890. Neúroda a hlad naproti tomu požaduje svoje častokrát veľké obete. (V rečených cirkvách liptovských, a síce vo vrbicko-sv.-mikulášskej, smrečskej, važeckej, štrbskej, baňsko-bocskej, sv.-peterskej, sielnickej, trnoveckej a hybskej, pohltila bieda v r. 1847—1848 temer raz toľko duší, ako obyčajne umieralo. Ako vážny lokálny činiteľ prídu zvlášte i požiare do ohľadu. Účinky veľkých a častých požiarov vyrovnajú sa, ba prevyšujú účinky neúrod. (Príkladov na to u nás mnoho; tak na pr. ev. cirkev liptovsko-trnovecká, ktorú hlavne časté požiare zdecimovaly.)

Ako morálny činiteľ je nemiernosť v živobytí, zvlášte v nápojoch, ničiaca i majetok a hubiaca i zdravie ľudské.

Ku všetkému tomuto pridružujú sa miestami nepriaznivé sanitárne pomery (nedostatok dobrej vody, vzduchu, stiesnenosť bytov

[1]) V Brašovskej stolici majú na 1000 duší 4 lekárov, v Orave 1·4.

atď.) a jako všeobecný činiteľ indolencia štátu a spoločnosti na poli zdravotnom.

Za príkladom iných krajín [1]) môžeme sa úfať, že úmrtnosť i u nás stále umenšovať sa bude, ako sa i umenšuje, keďže z vyše 35 smrtných pádov na 1000 duší v rokoch päťdesiatych klesla na 33 v r. 1881—1885, na 31·7 v r. 1891—1895 a niže 30 r. 1898. Ohromné pole činnosti otvára sa tu štátu a spoločnosti.

Prichádzame k ďalšiemu činiteľu, ktorý veľavýznamne vplýva na pohyb ľudnatosti; je to

III. Sťahovanie.

Horné strany už od dávna vysielajú časť svojho obyvateľstva zčiastky na zárobky, zčiastky ako kolonistov, a síce hlavne do úrodnejších južných strán Uhorska, čiastočne i do Rakúska [2]), ba i do Horvatska a Slavonska.

Následkom mimoriadne nepriaznivej premeny národohospodárskych pomerov na Slovensku povstalo v novšom čase (v rokoch sedemdesiatych) veľké sťahovanie do Ameriky. Zaoberajme sa najprv sťahovaním vnútorným, potom prijdeme na sťahovanie, majúce za cieľ kraje zámorské: Ameriku.

A) *Sťahovanie vnútorné.*

Sťahovanie do Ameriky patrí medzi najnovšie zjavy života nášho ľudu; sťahovanie u prostried hraníc krajiny je zjav omnoho starší. Tak menovite v hornatých čiastkach krajiny, na Horniakoch a v Sedmohradsku, vidíme, že čiastku svojho obyvateľstva vysielajú a vysielaly od dávna do krajov úrodnejších, nižšie ležiacich, menej vrchovatých.

Prv, než by sme v krátkosti vylíčili, ako deje sa u nás od dávnych čias toto vnútorné sťahovanie, poukážem na to, že s vnútorným sťahovaním stretáme sa nielen u nás, ale napospol i u druhých národov. Tak bolo v Čechách a na Morave pri poslednom popise ľudu r. 1900 konštatované, že počet vysťahovalcov, už po odčítaní prisťahovavších sa, obnášal spolu 411.032 duší. Naproti tomu honosí sa Viedeň 506.545 prisťahovalci.

Cele tak ako u nás — z hornatých krajov — deje sa vysťahovanie aj inde, na pr. v Itálii; to isté bolo dávnejšie aj u Rumunov uhorských. Smer sťahovaní posledných boly kraje na ľavom brehu Tisy. Po vypudení Turkov z Uhorska tisíce a tisíce rodín hrnuly sa z Horného Uhorska, ktorého obyvateľstvo silno rozmnožené bolo aj

[1]) V Londýne mrelo v druhej polovici 17. storočia 50, dnes 20 na tisíc. V Švédsku klesla úmrtnosť v priebehu posledného pol druha storočia s 30 na 17.

[2]) Roku 1890 nachádzalo sa v Rakúsku 29.814 príslušníkov stolice Prešporskej a 24.078 Nitrancov.

mnohými pred Turkami útulok hľadajúcimi prišelcami, na spustlé, Turkami opustené južné strany Uhorska.[1])

Zo samého Liptova sťahovalo sa od r. 1715 po 1717 údajne vyše 1000 famílií (t. j. asi 5000 duší) na Dolniaky. Z Oravy, ktorá r. 1715 patrila medzi relatívne najhustejšie obydlené stolice v krajine, vysťahovala sa v tom čase za pár rokov asi $^1/_3$ obyvateľstva, zo Spiša asi $^1/_5$, mnoho vysťahovalo sa i zo Šariša a Zemplína. Obyvateľstvo hrnulo sa vtedy so všetkých strán do Uhorska tak, ako dnes do Ameriky. Čo sa týče tohoto rapídneho zaľudnenia dolných Uhier, najdeme najlepšiu analogiu v zaľudnení južného a západného Ruska.

Juh Ruska, trpevší najviac pod jarmom Tatárov a potýkavší sa stále s nepriateľom, bol v XIV. a XV. storočí púštinou; jeho obyvateľstvo bolo počtom chatrné, všetko sústrednilo sa v centrálnom Rusku, aj život kultúrny prenesený bol do severných a severovýchodných krajov. Po premožení Tatárov a iných nepriateľských kmenov začalo sa obyvateľstvo južných krajov, podobným spôsobom, ako i našich Dolniakov, a v netušenej miere rozhojňovať. To samé platí i o západných guberniach po prestatí rusko-poľských bojov.

Tieto okolnosti vysvetľujú nám, že hustota obyvateľstva centrálnych gubernií, na 1 □ km. pripadajúca postúpila s 29·1 v r. 1824 iba na 52·9 duší r. 1897, v juho-západných guberniach ale v priebehu toho času s 10·2 na 57·5, v západných guberniach so 7·6 na 35·3, v južných plane s 3·9 na 43·9.[2])

Iste nebude nezajímavé hodiť pohľad na kolonisačnú prácu, ktorú Slováci v priebehu posledných dvoch storočí vykonali na Dolnej zemi. Nasledujúca neúplná tabella podá soznam buď čisto slovenských kolonií, buď obcí, kam sa Slováci viac alebo menej hromadne vysťahovali a poťažne ktoré oni s inými zakladať pomáhali.[3])

---

[1]) Vidz o tomto dielo Ign. Acsádyho: „Magyarország népessége a pragmat. sanctio korában, 1720/21, vyd. r. 1896 uh. krajinským štatist. úradom v Budapešti.

[2]) Vidz o tom: P. Miľukov: Очерки по исторіи русской культуры. Nem. preklad. (Skizzen russ. Kulturgeschichte) v Lipsku 1898.

[3]) Vidz o tomto dielo Karla Czoerniga, vydané rakúskym štatistickým úradom r. 1855 pod názvom: Ethnographie der österr.-ungar. Monarchie. Znajúc, že stopovaním slovenských kolonií v Uhorsku a slovenským miestopisom vôbec zaoberajú sa na tento čas pp. Fedor Houdek a dr. J. Mináriк, podávame dáta tieto nekriticky.

Rok založenia	Meno kolonie	Stolica	Národnosť osadníkov	Kto založil	Poznamenanie	Počet obyv. r. 1846
1700	Oroslán	Komárňanská	Slováci	Leopold I.	Pri založení 140 obyvateľov	4188
»	Pišpek-Hatvan	Peštianska	Slováci a niekoľkí Nemci	Biskup vacovský	Pôvodne 46 slovenských rodín	2300
1702	Almáš	»	Maďari a Slováci	Rodiny: Vay, Aszalay, Pétery	.....	1200
»	Boros-Jenő	Aradská	Maďari, Nemci a Slováci	Leopold I.	.....	1730
1703	Alberti	Peštianska	Maďari, Slováci	Rodina Szciliczky	.....	2000
»	Iklad	»	Nemci, Slováci	Rodina Ráday	.....	400
»	Irsa	»	Maďari, Slováci	» Irsa	Stará obec, r. 1702 znovu postavená	2400
1706	Csömör	»	Slováci	» Bosnyak	....	900
»	Čuvár (Csővár)	»	»		Založily 42 rodiny	800
1710	Píliš-Čaba	«	Nemci, Slováci	Mníšsky rád Klarisiek z Budína	Zo susedných obcí Ostrih. stolice	1000
1715	Cinkota	»	Slováci	Princ Eugen Savojský	Obec stála už predtým, r. 1705 spálil ju Rákóczy	990
»	Čaba	Békešská	»	Mikl. Thuróczy a barón Harucker	Slováci prišli zo Šoltskej, Hontianskej a Novohradskej stolice. (Tudom. Gyűjtem. 1822, § 8.)	
»	Sv. Ondrej	»	Pomaďarčení Slováci	Karol III.	Pôvodne 36 rodín	3850
1718	Endrőd	»	» »	Rodina Vattay	....	390
1720	Maglód	Peštianska	Slováci	Gróf Grassalkovich	... .	1067
»	Sari	»	»	Barón Laffert	.....	1500
1722	Sarvaš	Békešská	Slováci z Čaby a Aszódu	Barón Harucker	....	1750
»	Poľný Byrinčok (Mezőberény)	«	Pomaďarčení Slováci	» »	.....	8500
1724	Csakovár	Torontálska	Nemci, Maďari, Slováci	Fundácia náboženská	Pôvodne 62 rodiny	4162
1725	Mogyoród	Peštianska	Slováci, Maďari	Karol VI.	Maďarská dedina, r. 1725 zaľudnená Slovákmi	1098
»	Píliš	»	Slováci	Gróf Beleznay	.....	2111
1727	Čabanka	„	Srbi, Nemci, Slováci			

Rok založenia	Meno kolonie	Stolica	Národnosť osadníkov	Kto založil	Poznamenanie	Počet obyv. r. 1846
17.7	C^{s}omád	Peštianska	Slováci	Rodina Benických	.....	773
»	Dabas (Dolný, Horný)	»	Maďari, Slováci	Rodina Halász a Gellért	Už r. 1270 spomínaná	2101
»	Bottyan	»	Slováci	Rád mníchov paulánskych		
»	Kerepeš	»	Slováci a Nemci	Biskup vacovský		
»	Keresztúr	»	Slováci	Podmaniczky		
»	Sap	»	»	Rodina Pőtér	.....	775
»	Ecser	»	»	Gróf Grassalkovich	.....	629
1729	Mende	»	»	Karol III.	.....	2138
1730	Duna-Egyháza	»				
»	Chrťany (Hartyán)	»	Maďari, Slováci	» »	.....	693
»	Nové Chrťany	»	Švábi, Slováci	Gróf Grassalkovich	.....	965
1733	Gyón	»	Maďari, Slováci	Karol III.	.....	1565
1740	Petrovec	Báčska	Slováci	» »	95 rodín došlo z Malého Kőrösu	6970
1745						
1746	Slov. Komlóš	Békešská	»		Slováci zo Sv. Ondreja, zväčša pomaďarčení	6770
1747	Mokrá (Apatelek)	Aradská	Slováci zo Sarvašu	Mária Terezia		
1750	Erkín (Örkény)	Peštianska	Maďari, Nemci, Slováci	Gróf Grassalkovich	Maď. obyv. ubudlo v tur. vojnách	910
»	Tapjó Györgye	»	Maďari, Slováci		Pôvodní obyvatelia boli Maďari	
1754	Niredháza	Sabolčská	Slováci, Maďari, Nemci	Gróf Károlyi	.....	18500
1760	Menyháza	Aradská	Nemci, Slováci	Mária Terezia	.....	549
1762	Novoselo	Báčska	Slováci	» »	90 rodín	1291
»	Padina (Lajosfalva)	»	»		220 rodín	3000
1768	Palota	Čanádska	Maďari, Slováci	Árár	.....	4566
1783	Bakovár	Temešská	Nemci, Maďari, Slováci	Jozef I.	.....	1591
1785	Ebendorf	Krašovská	Nemci, Slováci	» »	.....	595
1786	Daruvár	Temešská	Nemci, Slováci, Maďari		.....	960
1800	Dubakov	Gemerská	Slováci	Gróf Forgách	Osadníci došli z Oravy	360

Rok založenia	Meno kolonie	Stolica	Národnosť osadníkov	Kto založil	Poznamenanie	Počet obyv. r. 1846
1800	Lom (Forgácsfalva)	Gemerská	Slováci	Gróf Forgách	.....	496
»	Šoltýska (Antalfalva)	»	»	» »	.....	426
1805	Szárcsa	Torontálska	Nemci, Slováci	Franc I.	.....	2745
1807	Butín	Aradská	» »	» »	.....	3300
1808	Csóka	Torontálska	Maďari, Nemci, Slováci		.....	2680
1810	Szanád	»	» » »	» »	.....	1894
»	Botonya	Čanádska	Maďari, Slováci	» »	.....	8300
»	Buszkabánya	Voj. Hranica	Nemci, Slováci, Maďari	» »	.....	2300
1833	Nagy-Kovácsház	Čanádska	Maďari, Slováci		.....	1644
1843	Kovácsi	Temešská	» »	Ärár	.....	140
»	Alberti	Čanádska	» »	»	.....	2053
1845	Nadlak	»	» »	»	Založ. 1703. 1843 osadníkmi rozmnožená	11725
»	Buziaš	Temešská	Nemci, Maďari, Slováci		.....	1591
1846	Rešica	Krašovská	Nemci, Slováci	Ferdinand I.	.....	1384

Poznam. Niredházu založili sarvašskí vysťahovalci počtom 800 r. 1748 na majetku gr. Fr. Károlyiho. Prišli ta vedení od obuvníka Petríkoviča. Boli to (dľa Cirk. Listov č. 9 z r. 1898) ev. Slováci, najviac zo Sarvaša, ďalej z Byrinčoka, Čaby, ale prisťahovali sa i Slováci zo Zvolena, Gemera, Novohradu, Hontu, Spiša, Liptova. Do konca r. 1748 bolo už 561 gazdov, 532 žien, 1359 detí, 42 sluhov, spolu 2485 osôb, majúcich okolo 100 veľkých domov.

Mimo vykázaných v tabeli nachádza sa na Dolniakoch ešte značný počet slovenských kolonií. Spomeniem len Hajdušicu (Istvánfalva), Slovenský Aradác, Medeš (Megyes-Bodzás, tiež kolonia Čaby), ďalej sú početné kolonie v južnom Novohrade, v Honte (v oboch posledných možno neboly to čisté kolonie, ale zosilnené slovenské praobyvateľstvo novými prišelcami Slovákmi), v Stolno-belehradskej, Ostrihomskej a iných stoliciach, konečne v Horvatsku a Slavonii.

Vo viacerých z týchto kolonií dnes udajne už niet Slovákov, tak v Csakováre, v Csanáde, v Ecseri, Palote (Čanádska stol.), v Daruvári, v Csóke, v Szanáde, v Buziáši. Pri Buziáši je slovenská kolonia Vukovo. Zo Szarcsi odišli slovenskí osadníci do Kovačice.

Julius Cäsar.

Smutnohra v piatich dejstvách.

Od *Williama Shakespeara.*

Z pôvodiny preložil: *Nezabudov.*

(Pokračovanie.)

Dejstvo II.

Výstup 1.

Rím. Brutova záhrada.

Vojde **Brutus.**

Brutus.

Lucius, hore!
Nemôžem z behu hviezd poznať, kedy
Nastane nový deň, — Lucius, volám, —
Keby tak zdravý sen bol mojou chybou.
Nuž, Lucius, vstaň! Ja volám! Čo, Lucius?

Vojde **Lucius,**

Lucius.

Voláte, pán môj?

Brutus.

Daj mi sviečku do čitárne, Lucius:
Keď ju zažneš, príď ma zavolať sem.

Lucius.

Áno, pán môj.

Brutus.

Načim byť jeho smrťou. — Ja nemám
Osobnej vražiť naň príčiny, len pre
Obecné blaho. Chce nosiť korunu: —
Jak ho tá zmeniť môže, o to ide.
Na teplom slnci liahne sa vreteň,
Tak treba čujno ísť. Korunovať ho? — To; —
Tak verím, že doň vložíme ostie,
Čím dávať môže svevoľné rany.
Nadužíva sa veľkosť, keď delí
Svedomie od moci: a, o Cäsarovi
Pravdu riecť: neznám, že by vášne viac
Ním vládly, jak rozum. Dokázano však:
Že je pokora mladej slávy rebrík,
Na ktorý často lazič sa obzerá:
Lež, keď dostihol kolok najvyšší,
Priam sa k rebríku chrbtom obracia,

Hľadí k oblakom, tupiac nízke stupne,
Po ktorých vyšiel. Tak môže i Cäsar.
Nuž, kým nemôže, predísť ho. A že tým,
Čím je teraz, ten spor nedôjde konca,
Rieš ho tak: to, čím je on, rozmnoženo
Mohlo by viesť k tým a tým krajnostiam
Preto za hadie majže ho vajce —
Keď sa vykľuje, jedom je plné
Jak jeho rod; a zadláv ho v škorupe. [1])

Lucius (vráti sa).

Lucius.

Vo vašej sviečka horí svetlici.
V obloku, kremeň hľadajúc, tento
Zapečatený lístok som našiel, a
Ten tam neležal, keď som líhal spať.

(Podá mu list.)

Brutus.

Choď zase lahnúť, ešte je nie deň.
Či sú nie zajtra Idus brezňové?

Lucius.

Neviem, pán môj.

Brutus.

Páč v kalendári a dones odpoveď.

Lucius.

Priam, pán môj.

(Odíde.)

Brutus.

Výpary vzduchom trblietajúce
Dosť dajú svetla, že môžem čítať.

(Otvorí list a číta.)

Brutus, ty spíš; prebuď sa; vidz seba!
Má Rím? — Vrav, bi, naprav!
Brutus, ty spíš: prebuď sa! —
Ohlasy také sem-tam trúsené
Posbieral som neraz.
Má Rím? — Tak mi to treba doplniť:
Či sa má Rím pred jedným mužom triasť?
„Čo, Rím? Praded môj z ulíc Rímu vyhnal

[1]) *Škorupa* = škrupina. Škorupa celok, škrupina časť, zlomok škorupy.

Tarquina, keď ho kráľom nazývali.“
Vrav, bi, naprav! — Či chcejú, aby som
Hovoril a bil? ó, Rím, sľubujem ti,
Keď sa nápravka podarí, že celé
Dostaneš z ruky Brutovej želanie!

Lucius (vráti sa).

Lucius.

Pán! Deň štrnásty brezňa pominul.

(Klopú tamvon.)

Brutus.

Dobre. Iď k bráne; klope tam niekto.

(Lucius odíde.)

Odvtedy, jak ma bádal Cassius
Proti Cäsarovi, ešte som nespal.
Medzi výkonom strašného diela
A prvou myšlou celé dočasie
Je sťa fantom, alebo ťažký sen:
Vtedy genius a ústroj smrteľný
V porade sedia; a stav človeka
Podstúpi, jako malé kráľovstvo,
Istý druh vzbury.

Lucius (vráti sa).

Lucius.

Pán môj, Cassius, váš brat, je u dvier,
Želá vás vidieť.

Brutus.

Či je samotný?

Lucius.

Nie, pán môj, viac ich je s ním.

Brutus.

Poznáš ich?

Lucius.

Nie, pán môj, vtiskli klobúky na uši,
A tvár do poly zakryli kepeňmi,
Že ich vonkoncom poznať nemôžem
Po žiadnom znaku.

Brutus.

Choď ich pustiť dnu.

(Lucius odíde.)

To sú stranníci! Ó, sprisahanie!
Hanbíš sa v noci čelo nebezpečné
Ukázať, keď je oplan najvoľnejší!
A vo dne kde dosť tmavý úkryt pre
Tvár tvoju hroznú? Nehľadaj ho, sprisahanie!
Úsmevom ju a lúbostou zasloň:
Bo keď v podobe vrodzenej vystúpiš,
Ani Ereb dosť temný nebude,
Že by ťa spasil od podozrenia.

Vojdú Cassius, Casca, Decius, Cinna, Metellus Cimber a Trebonius.

Cassius.

Bojíme sa, že váš rušíme pokoj:
Dobré ráno, Brutus! Sme na prekážku?

Brutus.

Dávno som hore; hore celú noc.
Poznám tých ľudí, čo idú s vami? (Stranou.)

Cassius.

Áno, každého; a niet nikoho,
Čo by vás nectil; a praje každý,
Že by ste tak o sebe mienili,
Jak smýšľa o vás každý pravý Riman.
To je Trebonius.

Brutus.

Je vítaný tuná.

Cassius.

To Decius Brutus.

Brutus.

Je vítaný tiež.

Cassius.

To Casca, Cinna, to Metellus Cimber.

Brutus.

Všetci sú vítaní.
Čože sa medzi vaše oči a noc
Za strážne kladú starosti?

Cassius.

Ráčte
Dovoliť slovo.

(Šepcú.)

Decius.

Východ tu leží; či sa tu nebrieždi?

Casca.

Nie.

Cinna.

Odpusťte, svitá; šeré pásy hen,
Čo kráža chmáry, zvestovia sú dňa.

Casca.

Uznáte, že sa mýlite oba.
Tu slnko schodí, kde ja mečom mierim;
Čo je kus hodný ďalej ku juhu,
Keď mladú roku časť považite.
O jedno-dva zas mesiace vyššie
Na sever vzíde jeho žiar, a tu
Za Kapitolom stojí práve východ.

Brutus.

Podajte ruku jeden po druhom.

Cassius.

Potvrďme vierou našu odvahu.

Brutus.

Prísahy žiadnej. Keď nie ľudí tvár,
Nie trapy duše, nie úpadok časov —
Keď to pohnútky slabé, tak sa sberte,
A každý preč do mäkkej postele!
Nech zkazonosné tyranstvo zúri,
Kým každého žreb zkazy nezroní. No,
Keď ony majú, jak verím, dosť ohňa,
Že by rozhrialy bojkov a junáctvom
Podkriepily žien tajúceho ducha:
Tak nač nás, bratia, má iná ostroha,
Jak naša vec, ku prevratu bádať?
Záloh nač druhý, jako Rimania,
Čo mlčky dané slovo nezrušia.
Prísaha inšia nač, jak, keď niečo chce
So ctnotou ctnota, za to i umre.
Nech prisahá žrec, podliak, pravotár,
Uvädlý starec a tie slabé duše,
Neprávosť ktorým vítaná; nechže
Prisiahnu v pračkách stvory podozrelé:
Nekaľte však ctnosť nášho podujatia,
Ani žiar našej neprevládnej mysli,

Tou myšlienkou, že naša vec a náš čin
Utisly sa na prísahu; lebo
Najmenšia krupaj krve šľachetnej
Odrodí v každom Rimanovi sa,
Čo by len márnu čiastočku zlomil
Tej viery, ktorá z jeho úst vyšla.

Cassius.

Lež s Cicerom čo? Máme ho zkúšať?
Myslím, že bude pevne stáť pri nás.

Casca.

Nevynechajme ho.

Cinna

Nie, žiadnym činom.

Metellus.

Ó, nech ho máme; striebro-biely nám
Vlas jeho dobrú mienku opatrí,
A kúpi ľudu chválu pre náš čin.
Reknú: že jeho súd nám viedol ruky;
Náhlivú mladosť našu svet nezbadá
Zahalenú vo vážnosti jeho.

Brutus

Nemenujte ho, nič mu nezjavme;
Bo nikdy on to dielo neschváli,
Čo druhí začali.

Cassius.

Tak ho vynechať.

Casca.

Ver' je nesúci.

Decius.

Či sa nik inší, len Cäsar, dotknúť má?

Cassius.

Decius pravdu má: zdá sa mi, že Mark
Antonius tak ľúbený Cäsarom,
Prežiť ho nesmie: on nám bude klásť
Odpor obratný; znáte tiež, že on
Uživ moc svoju, môže narobiť
Dosť biedy: tú hať tak odpraceme,
Keď Antonius padne s Cäsarom.

Brutus.

Prikrvavým by sa zdal krok náš, Cassius,
Sofať hlavu a posekať údy!
Jak hnev pri smrti a potom zájesť:
Bo Antonius je len Cäsarov úd.
Len žreci buďme, nie zabíjaci, Cajus.
Stojíme všetci proti duchu Cäsara,
A v duchu ľudskom veru krve nieto:
O, keby jeho duch bol nám dostižný,
A drobiť načim nebolo Cäsara!
Ale, ach, Cäsar musí zaň krv liať!
A, drahí bratia, smelo ho zabime,
Lež nie zúrivo; rozkrojme ho jak
Pre bohov žertvu, a nerozrúbme
Jak mrchu pre psov: srdcia naše nech,
Jak múdri páni, vzbúriac sluhov k činu
Náhlemu, potom na prezrek ich hrešia:
Potrebným spraví to náš čin, nie ošklivým.
Keď sa pred okom ľudu zjaví tak,
Názov nám získa *čističov*, nie *ubijcov*.
A na Antonia nepodbajte;
Bo viac, jak ruka Cäsara, nezvládze,
Keď padne hlava Cäsarova.

Cassius.

Ničmenej sa ho ešte bojím vždy,
Lebo náramne ľúbi Cäsara —

Brutus.

Ach, môj Cassius, naň nemyslite!
Zle môže spraviť, ľúbiac Cäsara,
Len sebe: želieť ho a zaň umrieť;
A to je veľa preň, bo je oddaný
Rozkoši, spúste a kratochvíli.

Trebonius.

Nieto sa ho čo báť, nech nezomre:
Bo žiť on chce a smiať sa z toho potom.

(Bijú hodiny.

Brutus.

Ticho, hodiny bijú!

Cassius.

Odbila tretia.

Trebonius.

Čas je k odchodu.

Cassius.

No pochybné je,
Či Cäsar dnes dom opustí, či nie:
Bo sa nedávno stal pôverčivým;
Odpornej celkom mienky je teraz,
Jak inokdy, o snách, duchoch a svätých
Obradoch: azda tie zjavné divy,
Kremobyčajná hrúza tej noci,
Presviedčky k tomu jeho augurov
Zadržia ho dnes od Kapitolu.

Decius.

Nič sa nebojte. Keď uzavrel tak,
Prekabátim ho; bo rád počúva,
Že sa ulapiť dajú stromami
Jednorožci a medveď zrkadlami,
Do jamy slony a do siete lev,
A lahodníkmi ľudia: Keď mu však
Poviem, že lahodníkov nenávidí,
Prisvedčí; najviac lahodiac si vtedy.
Dovoľte mi konať:
Viem dobrý smer dať jeho rozmaru,
A ja privediem ho na Kapitol.

Cassius.

Áno, my všetci pôjdeme ho zvať.

Brutus.

Najneskôr kolo ôsmej hodiny?

Cinna.

Najneskôr; a nik nech nevystane.

Metellus.

Cajus Ligarius na Cäsara vraží,
Bo ho vyctil, že Pompeja chválil;
Čudno mi, že vám na um neprišiel.

Brutus.

Môj ľúby Metell, choď cestou k nemu:
Ľúbi ma veľmi z istej príčiny;
Pošli ho len sem, ja ho rozjarím.

Cassius.

Zastihne nás deň: Brutus, necháme vás.
Ztraťte sa, bratia! pamätajúc na sľub,
Ukážte, že ste verní Rimania.

Brutus.

A, vzácni páni, rezko a smelo!
Nech dielo naše z oka nám nehľadí;
Preveďme ho jak junáci na herni,
S pevnosťou vnešnou a nezlomným duchom.
A tak vám prajem všetkým dobré ráno!

(Všetci odídu, krem Bruta.)

Chlapče! Lucius! Tuho spíš? Neškodí;
Uži len sna tú rosu medom ťažkú:
Ani postavy, ani malovidlá
Ti páčna starosť v mozgu nekreslí,
Preto tak sladko spíš.

Vojde **Portia.**

Portia.

Brutus, muž môj!

Brutus.

Čo chcete, Portia? Nač vstávate?
To je nie zdravo, sverif tak útlu
Podobu ostro-chladnému ránu.

Portia.

I vám nezdravo. Neľúbo ste sa, Brutus,
Odkradli s lože: a od večere ste
Vstali zrazu, a chodiac okolo
V dumách, stenali, s rukami na kríž;
A na pýtanie moje, čo vám chybí,
Na mňa ste okom krivým zazreli;
Dotierala som, treli ste čelo,
A netrpelivo dupnuli nohou:
Súrila som zas, zas odveta žiadna;
Lež hnevné ruky vašej kývnutie
Znak mi k odchodu dalo. Išla som,
Bojac sa, že ten nepokoj podkriepim,
Čo sa veľmi zdal dutnieť, a veriac,
Že to len výplyv rozmaru, čo má
Pri každom mužovi svoju hodinu.
To vám nedá ni jesť, ni vravieť, ni spať;
A keby mohlo tak váš mrav zohaviť,
Jak ovládalo vaším držaním:
Nepoznala bych Bruta. Drahý muž,
Sdeľ mi príčinu svojej ťažoby.

Brutus.

Som chorý trochu a to je všetko.

Portia.

Brutus je múdry; keby chorý bol,
našiel by proti tomu prostriedky.

Brutus.

Tak urobím: — choď, drahá Portia, spať!

Portia.

Je Brutus chorý? a to liečivé
Odkryto chodiť a výpary vssať
Vlhkého rána? Brutus je chorý?
A odkradne sa z postele zdravej,
Aby nákazu noci tichú vdýchal?
A dráži hostcom ťažké povetrie,
Aby chorobu zväčšil? Nie, môj Brutus,
Vy máte dáku chorú tiaž na mysli,
A dľa práva i moci môjho miesta
Mám znať o nej: a na kolenách vás
Laskám, pre moju raz chýrečnú krásu,
Pre všetky sľuby lásky, a ten veľký
Sľub, ktorý v jedno telo spojil nás:
Zjavte mi, sám sebe, svojej polovičke,
Prečo ste smutný? čo vás za mužskí
V noci búrili? bo ich tu bolo
Jedno šesť-sedem, ktorí svoje tváre
Kryli aj pred tmou.

Brutus.

Neklač, ľúba Portia!

Portia.

Nenačim by, keby ste boli môj ľúby
Brutus. Povedzte, či v sobášnom sľube
Stojí, že žiadno tajomstvo nemám znať,
Čo vám náleží? Či som ja vy-sám
Iba akoby v istých hraniciach:
Sedeť za stolom, sladiť vaše lože
A niekdy prerieť k vám? Či bývam len v predmestí
Ľúbosti vašej? Akže nie viacej,
Tak som Brutova kubena, nie žena.

Brutus.

Ste moja pravá, ctihodná žena;
Tak mi drahá, jak tie čisté kvapky,
Čo srdcom mojím smutným kolujú.

Portia.

Keby tak bolo, znala bych tú tajnosť.
Uznám ja, že som ženská, no pritom
Ženská, ktorú vzal Brutus za ženu;
Uznám ja, že som ženská, no pritom
Ženská v dobrom chýre, dcéra Catona.
Hádam som nie od mojej pleti tuhšia,
Súc tak rodzená a tak vydaná?
Úmysel svoj mi sdeľte, nezjavím ho:
Prísne som stálosť svoju zkúšala,
Dobrovoľne si dajúc ranu — tu —
Na členku. Keď viem to zniesť trpelivo,
Jak by nie tajnosť mužovu?

Brutus.

Nebo,
Daj mi byť hodným šlachetnej ženy!
Čuj! klopú: Portia, iď dnu na chvílku:
A dúškom tvoja hruď so mnou deliť
Má všetky srdca môjho tajnosti.
Odhalím ti ja celé spolčenie,
A môjho čela celý mrakopis: - -
Ostav ma chytro!

(Portia odíde.)

Vojdú **Lucius a Ligarius.**

Brutus.

Lucius, kto klope?

Lucius.

Chce chorý človek s vami hovoriť.

Brutus.

Spomnutý Metellom Cajus Ligarius.
Odstráň sa, chlapče! — Cajus Ligarius! Jak?

Ligarius.

Slabý jazyk vám přaje dobrý deň.

Brutus.

Čo za čas, driečny Cajus, ste vybrali
K noseniu šatky? Škoda, že ste chorý!

Ligarius.

Ja som nie chorý, akže má Brutus
Čin na porúdzi, hodný mena cti.

Brutus.

Mám na porúdzi taký čin, keby ste
Len zdravým uchom mohli ho počuť.

Ligarius.

U všetkých bohov, ktorých vzýva Rím,
Tak shodím nemoc. O, duša Rímu!
Syn hodný, slávnej ratolesti suk!
Ty, jak zaklínač, moju si zrušal
Zomdletú myseľ. Káž sa mi rútiť
A s nemožnými poborím sa vecmi,
Ba i premôžem ich. Čože robiť?

Brutus.

Kus práce, ktorá kaliky uzdraví.

Ligarius.

Či nenačim i zdravých okaličiť?

Brutus.

I to načim. Čo je to, môj Cajus,
Zjavím ti cestou k tomu, na ktorom
stať sa to musí.

Ligarius.

Kročte nohou; ja
Za vami idúc srdcom novožiarnym
Vykonám i sám neviem čo; mne je dosť,
Že mi prievodí Brutus.

Brutus.

Nuž za mnou!

(Odídu.)

Výstup 2.

Rím. Terem v Cäsarovej palote.
Hrom a blesk. Vojde Cäsar.

Cäsar.

Boj viedlo nebo tej noci so zemou.
Tri ráz volala Calpurnia v sne:
Rata! Cäsara vraždia! — Kto je tu?

Vojde sluha.

Sluha.

Vaša Jasnosť?

Cäsar.

Iď a káž kňazom obetovať žertvu,
A o výsledku mienku ich dones.

Sluha.

Priam, Vaša Jasnosť.

(Odíde.)

Vojde **Calpurnia.**

Calpurnia.

Čože mienite? Hádam ísť, Cäsar?
Nejdite z domu dnes ani na krok.

Cäsar.

Cäsar pôjde. Zlé, čo mi hrozilo,
Nikdy len na môj chrbát hľadelo;
Keď tvár uvidí Cäsarovu, zmizne.

Calpurnia.

Cäsar, nikdy som v divy neverila,
Toť sa ich lakám. V dome je niekto,
Čo hlási, že stráž čudá videla
Ozornejšie čutých a videných
Od nás. Na ulici lvica hodila;
Zívavé hroby mŕtvych vydaly;
Na chmárach ľúto pralo sa ohnivé
Vojsko, jak v bitke, v radoch a brojoch,
Ztade pryskala krv na Kapitol:
a lomoz bitky chrapšťal povetrím;
Kone rehtaly, padlí stukali,
A po uliciach duchovia skučali.
O, Cäsar! to sú veci von z radu,
A bojím sa ich.

Cäsar.

Čo komu súdeno
Od mocných bohov, veru ho neminie!
A Cäsar predsa pôjde: tie znamenia
Tak sú pre celý svet, jak pre Cäsara.

Calpurnia.

Keď žobráci mrú, komét nevídať,
Smrť kniežat sopce samo nebo dolu.

Cäsar.

Viac ráz umiera strachopud pred smrťou,
Nikdy viac, len raz junák smrť okúsi.

Zo všetkých divov zázrak zázračnejší
Zdá sa mi byť ten: že sa ľudia boja;
Keď vidia, že smrť, skon nevyhnutný,
Príde, keď má prísť.

(Sluha sa vráti.)

Žreci čo vravia?

Sluha.

Neradia vám ísť z domu dneska preč.
Keď vnútornosti žertvy vybrali,
Nemohli srdca medzi nimi najsť.

(Sluha odíde.)

Cäsar.

Na ostudu to slabochom od bohov;
Veď by Cäsar bol zverom bez srdca,
Keby ostal dnes doma od strachu.
Nič, neostane. Zná nebezpečie,
Že som od neho nebezpečnejší,
Že sme dva levi hodení v jeden deň,
A ja som starší a ozornejší;
A Cäsar pôjde von.

Calpurnia.

Ach, manžel môj!
Zanikla múdrosť vaša v trúfaní.
Dnes nikam: zovte mojím strachom to,
Čo vás nepustí z domu, nie svojím.
Pošleme na radný dom Antonia,
A nech povie on, že vám dnes plano:
Prosím vás klačiac, nech je po mojom.

Cäsar.

Mark Antonius povie, že mi plano,
A tebe k vôli doma ostanem.

(Vojde **Decius.**)

Tu Decius Brutus, on im tak riekne.

Decius.

Sláva Cäsarovi! Dobré ráno, Cäsar!
Do senátu som vás prišiel sprevádzať.

Cäsar.

A prišli ste v čas veľmi príhodný;
Odnesiete môj senátorom pozdrav,
A poviete im, že neprídem dnes:

Že nemôžem, licho, že nesmiem, väčšie;
Nechcem prísť dnes. Tak rieknite, Decius.

Calpurnia.

Recte: je chorý.

Cäsar.

Mám odkázať lož?
Preto výbojnou svet objal som rukou,
Že bych sa riecť bál pravdu sivobradým?
Decius, idi, povedz: Cäsar nechce prísť.

Decius.

Veľmocný Cäsar, nech príčinu znám,
Bo keď poviem tak, nuž ma vysmejú.

Cäsar.

Dôvod je v mojej vôli, prísť nechcem;
K uspokojeniu senátu je to dosť.
Lež abych vašu zvedavosť ukojil,
Vám ho ja sdelím, lebo vás rád mám.
Tu, moja žena, strimuje ma doma:
Snilo sa jej, že videla môj pomník,
Ktorý, jak vodomet, sto pryskami
Krv čistú ronil, a Rimanov sila
So smiechom si v nej plačkalo ruky.
A to za znamä, napomienku má
Nehodu veštiacu; a kolenačky
Prosila, že bych dnes ostal doma.

Decius.

Výklad sna toho mýlny do cela.
Krásne a šťastné videnie to bolo:
Pomník váš z veľa ciev krv pryskajúci,
Kde sa Rimania smejúc plačkali,
To značí: že z vás bude veľký Rím
Ssať životvornú krv, a budú sa
Do svätýň jeho hrnúť veľkí ludia.
A to znamená Calpurnie sen.

Cäsar.

Tým činom ste ho dobre riešili.

Decius.

Áno, a ešte, keď počujete,
Čo vám oznámim: senát uzavrel,
Že korunu dnes Cäsarovi podá.

Keď odkážete, že nechcete prísť,
Úmysel môžu zmeniť. Krem toho
Obrátil by to niekto na smiech, vraviac:
„*Odročte senát na čas, keď žene*
Cäsarovej sa lepšie prisnije.“
Keď sa skryjete, či nebudú šepkať:
„*Páč, Cäsar sa bojí!*“
Prepáčte, Cäsar; moja veľká láska
Riecť mi to káže k vášmu osobu.
A mojej láske rozum pristane.

Cäsar.

Jak sa pochabým zdá váš strach, Calpurnia!
Veru sa hanbím, že ma zachvátil.
Sem rúcho moje, lebo ja chcem ísť. —

(Vojdú **Publius, Brutus, Ligarius, Metellus, Casca, Trebonius a Cinna.**

A páčte, prišiel i Publius pre mňa.

Publius.

Dobré ráno, Cäsar!

Cäsar.

Vitajte, Publius! —
Čo, Brutus? i vy tak včasne hore! —
Dobré ráno, Casca! — Cajus Ligarius,
Nebol vám nikdy takým nepriateľom
Cäsar, jak triaška, čo vás vysušila.
Koľko hodín?

Brutus.

Cäsar, ôsma bila.

Cäsar.

Vďaka za dvornosť a ustávanie.

(Vojde **Antonius.**)

Páč, Antonius, celú noc haruje,
A predsa je hor': — Zdravstvuj, Antonius!

Antonius.

I vy, jasný Cäsar!

Cäsar.

Rozkážte, nech sa tamdnu pripravia.
Ostudno tak dať čakať na seba. —
Nuž, Cinna, — a Metellus, — jak, Trebonius?
Mám sa shovárať s vami s hodinku;

Nezabudnite dnes ma navštíviť:
Na blízku buďte, že bych nezabudol.

Trebonius.

Cäsar, budem: (stranou) — a tak blízko chcem byť,
Že by najlepší vaši priatelia
Priali si, abych bol býval ďalej.

Cäsar.

Poďte, priatelia, okúsiť vína;
A odídeme jako priatelia.

Brutus (stranou).

To, *jako*, je nie vždy to samé, Cäsar.
Keď na to pomyslím, srdce ma zabolí!

(Odídu.)

Výstup 3.

Rím. Ulica v blízkosti Kapitolu.

Vojde **Artemidorus** (čítajúc list).

Artemidorus.

Cäsar, varuj sa Bruta; strež sa Cassia: nepriblížuj sa ku Cascovi; maj oko na Cinnu; never Treboniovi; pozoruj dobre na Metella Cimbra; Decius Brutus ťa nerád vidí: ublížil si Cajovi Ligariovi. Vo všetkých týchto mužoch iba jedna myseľ žije, a tá je namerená proti Cäsarovi. Keď je tvoja bytnosť nie nesmrteľná, daj pozor na seba. Bezpečnosť ukazuje cestu sprisahaniu. Mocní bohovia nech ťa ochraňujú! Tvoj

Artemidorus.

Tu budem stáť, keď Cäsar tadeto pôjde,
A jako prosbopis podám mu toto.
Mne horekuje duša, že ctnosti
Žiť je nemožno bez zájesti.
To čítaj, Cäsar, a ostaneš živý,
Inak so zradou žreb sa ti sprotiví!

(Odíde.)

Výstup 4.

Rím. Druhá časť tej samej ulice pred Brutovým domom.

Vojdú **Portia a Lucius.**

Portia.

Prosím ťa, chlapče, bež na radný dom;
S odvetou čas nemar, len sa pober!
Čo stojíš?

Lucius.

Chcem znať, čo tam načim robiť?

Portia.

Tam by som ťa mať chcela a zas tuná,
Kým ti niečo môžem, čo tam robiť máš. —
O stálosť, pevne stoj mi pri boku!
Vlož mi vrch medzi srdce a jazyk!
Mám smelosť muža, ale ženy moc. —
Jak ťažko žene zachovať tajomstvo!
Eštes' tu?

Lucius.

Pani, čože robiť mám?
Bežať na Kapitol, a viacej nič?
A tak sa vrátiť k vám, a viacej nič?

Portia.

Ba mi oznámiš, či ti pán dobre
Vyzerá, lebo chorý odišiel:
A bystro páč, čo i Cäsar robí,
Kto sa ku nemu s prosbami tisne.
Čuj! čo to za šum?

Lucius.

Žiaden nečujem.

Portia.

Prosím ťa, chlapče, dobre naslúchaj!
Počula som krik divý jak v bitke,
Vietor ho nesie od Kapitolu.

Lucius.

Ver' nič nečujem.

Vojde **Veštec.**

Portia.

Poď sem, človeče!
Odkiaľže ideš?

Veštec.

Z domu, Vaša Milosť!

Portia.

Koľkože hodín?

Veštec.

Kolo deviatej.

Portia.

Či Cäsar išiel už na Kapitol?

Veštec.

Ešte nie; idem miesto zaujať,
Kde ho uvidím ísť na Kapitol.

Portia.

Hádam prosbu máš pred neho, či nie?

Veštec.

Mám, Vaša Milosť: keď sa mu zapáči
Mať lásku k sebe a vyslyšať ma,
Popýtam ho, aby si bol priateľom.

Portia.

Jak? Azda vieš, že mu ublížiť chcejú?

Veštec.

Nič neviem, čo bude, lenže sa môže stať.
Dobrý deň! Tu je úzka ulica:
Hŕba radných pánov, prätorov, prosiacich,
Čo za Cäsarom idú v zápätí,
Takmer zadlávi chlapa slabého.
Chcem ísť na širšiu stanicu, a tam,
Keď pôjde, veľkého Cäsara osloviť.

Portia.

Dnu mi nutno ísť. — Ach, jak slabá vec
Je srdce ženy! Ó, Brutus! Nech ti
Pomáha nebo v podujatí tvojom!
Cul ma ten chlapec: — Brutus pýta niečo.
A Cäsar odpiera. — Ó, jak mi zle!
Bež, povedz službu pánovi, Lucius:
Že som veselá; vráť sa ko mne zas.
A zvestie dones, čo ti rozkáže.

Odíde.)

Poznamenanie. Rukopis Nezabudova (B. Nosáka, † 1877) dostal sa mi do rúk len potiaľto — dva prvé akty tragédie. Uznal som za hodné i tak ho vytlačiť. — Shakespeara prekladal u nás, ešte pred Nosákom, Ján Bosý, z Hurbanovej I. *Nitry* známy ako B. Križák. V Slov. Pohľadoch 1885 (str. 205) Pavel Dobšinský podal malú ukážku z jeho prekladu *Hamleta*; ja mám v rukách akty III. a IV. tohto Bosého prekladu v pôvodnom rukopise. Ján Bosý umrel r. 1847, ako ev. farár rimavsko-brezovský. *Red.*

V noci.

Kás' duma ešte spať mi nedá,
ač polnoc dávno odbila,
v oblok sa vkradnúc, luna bledá
mi z poly chyžku zjasnila,
ako by so mnou sdielať chcela
májovej noci samotu,
či svoju — večne osamelá —
mi sdeliť chcela tesknotu.

K obloku spechám. Za záclonou
svet luny svitom obliaty
pod Božou nebies hviezdnou clonou
spí, mieru nežnom v objatí;
či zdá sa iba, že si snije,
veď obraz dýcha životom:
príroda rečou harmonie
sa k Tvorcu modlí šepotom.

A zdá sa mi, sťa v iné svety
bych, známe, zrakom hľadela,
kam duša citné na výlety
si k poesii zletela,
kde slzou bôľ sa rozvážuje
a piesňou zas sa ukojí,
kde rozkoš dušu posvácuje
a strasť sa v kráse spokojí.

I hľadiac v svet, jak svätý mierom
ho sama dušou ponímam
a patriac k hviezdam noci šerom
si spomínam a spomínam . . .
Už jedna z veže zneje zticha,
sen králi — vládca čudesný —
on duši praje, po čom vzdychá —
a láska láske sladké sny.

Ľudmila Podjavorinská.

Z básní Janka Jesenského.

»Anglická záhrada«.

(Viedeň.)

Už večer. Ajhľa, svetlo vzbĺklo.
Vybrnkol včiel a vtákov roj.
Prenieslo sa, čo v úle zmĺklo,
pod šíre nebo: lov a boj.

Zableslo všetko: páni, dámy,
sťa Dunaja vo slnci val:
skvost, líca, látky, drahokamy,
prúd rečí, starosť, smútok, kal.

Do hzuku trepú tamburice
a z diaľky trúb vojenských vresk,
čuť dievky spievať bľadolice
v ne nót ubijca žiali stesk.

Háj palm zakrýva pavillony,
v nich kolo stolkov gruppy dám,
za peniaz smiech ich zlatom zvoní,
za faleš vína lásky klam.

Zapudrovaná ruka strká
klin, púčok, ružu rozvitú,
a všetko sa ti núka, núka
bez zásluhy a pocitu

A jako kvieťa v sviežu trávu
jablone v jarnom rozkvetí,
tak letí, padá tu na hlavu
ti — papierové konfetty . . .

V tom mori svetla hore, dolu,
a smiechu ľudí okolo,
mne nikdy v duši toľko bôľu
a mraku v očiach nebolo.

V tom nekonečnom zvuku hlasov,
v tom venci piesní bezcitnom
za tichou, vernou piesňou našou
ja nikdy tak netúžil som.

Netras sa o mňa, vtáčik zlatý,
v tom pudre líc a skvoste šiat
tvár tvoju, tvoje lacné šaty
nie, nikdy tak nemal som rád!

Ty vravela si . . .

Ty vravela si, že ma rada,
a líce sa ti zapýrilo.
Ach! ty si taká krásna, mladá,
že srdce slovám neverilo.

Ty vravíš ešte, že ma rada,
a bozky tisneš v moje pery.

Ach! ty si taká krásna, mladá,
že srdce bozkom neuverí.

Ó, nevrav! príď po takom roku,
keď šepne tvoja perna bledá,
že mojim slovám, svetlu v oku
to tvoje srdce viery nedá.

Kam?

Kam sa tie moje túhy rúta?
ó, Bože drahý, jediný!
ó, polož olovené putá
na ne do srdca hlbiny!

Ja nechcem ponad modré hory
prebrodiť tvojich tuči dav
až ta, kde stán tvoj v blesku horí
a v anjeličích roji hláv.

Tie polia moje nezorané.
Chcem na zem, zemskú šliapať púť.
Daj umu v rozpálené skráne,
daj chladu v roztúženú hruď!

Život.

Ty píšeš, že máš gavalierov moc,
čo uctia krásu, dobrý tón a módu,
že chodíš v allejach a piješ vodu,
že člnkuješ sa, keď sa spúšťa noc
na jazero, a ľahkou rukou lámeš
svit mesiaca, čo objal hladinu,
že je tak krásne v pozdnú hodinu
pluť ako oblak v nebi. Že ma klameš,
keď pozeráš na villy biely múr,
za gaštanov a kriakov temným hájom,
že s balkonu sa kochať týmto krajom
by bolo krajšie, dolu trubadúr
by pel, ty vzdušná v bielej toalette
by hádzala si kvety naň a bôľ
strún jeho by ti dušu vyzdvihol
do výšky valsom v hviezdnatom parkette.
Že je tak dobre, milo, sladko ti
nad vrchami tvar svetlých tuči skúmať
a pustiac veslo v tiške dumať, dumať
o obrazoch, vyhúklych z prázdnoty . . .

Mne smutno. Oblak zakryl slnko rannie,
či hlava padla v hrubý zákonník
skryť slzu. Ktosi kročil na chodník
ku mojej búde. Šuchot — zakašľanie.
Viem, však je to tvár babky scvrklá, bledá
a huňa vetchá, roztrhaná, šedá.

Zkúsenosť.

Píše *Timrava.*

(Pokračovanie.)

Marína vyšíva necované vložky od rána do večera — robota v záhrade skončila sa za čas. Vyšívanie ide pomaly, i osem ráz treba do jednej dierky pichnúť ihlou. Drobulké dierky oči menia od ustavičného do nich hľadenia, a Marína, keď večer skončí a pozre hore, vidí, že všetko, čo má pred očami, trasie sa. Tak, ako doma, keď raz do týždňa písala, bez pretrženia, celé dni. Vyšla von a s ľakom i podivením zbadala, že dvor, staje, lipy pri kostole a všetko dookola chveje sa. Od tých čias nikdy tak nepíše; ale tu nepovie nikomu, pani by doista povedala, že sa jej len robiť nechce. Odtrhne cvernu a navlieka do ihly so spotenými rukami, potom vezme rám a zohne hlavu k nemu.

„Tak Edmund berie si Adelu . . .“ začne myslieť, cítiac sa v pokoji. Včera dostala list od Elly a v ňom tá zvesť — má plný vaček listov. Chýr o Edmundovej ženbe, diví sa sama sebe, netkne sa jej. Ona je to, či nejaká iná? To ľahko teda dosiahla, prečo vlastne prišla sem: odľúbiť jeho. Hahaha! I siahne rukou do vačku, že pozre ho na fotografii, keď vrzly dvere. To pani! Podivná vec, že naveky vtedy príde, keď ju dolapí iné robiť a nie prácu. No nebola pani, ale podsudca, čo býva v dome na hospode v jednej izbici. Vstáva ráno o deviatej a ide do úradu. Je výšavný, skoro do povaly, chudý, ako kostra, pobelavých vlasov, ale počernej tváre. Nevie po slovensky, ale rád sa shovára a smeje, naveky vycerujúc veliké zuby. A kto zná, predsa jakýsi príjemný je a i pani, ač zle jej ide jeho rečou vravieť, rada s ním pošteboce. Vyjdúc na chodbu, pozrel na spoločnicu, a že bola len sama, poklonil sa: „ruky bozkávam“. Ináče jej klaňal sa iba „dobrý deň“ alebo ani sa nepoklonil. Vôbec, vela hostí príde a odíde bez toho, aby ju čo len pozdravili. Marína zaďakovala mu s chladnou tvárou.

„Ah, ako dobre, že to ešte nebola pani! I siaha za podobizňou poznove, keď začuť zase kroky a teraz i hlas panej panovitý.

„Zuzka, kde je slečna?“

„Na gangu, prosím ponížene pani veľkomožná.“

„No, no, falošník, ako odpovedá, a viem dobre, že ma po celom meste ohovára!“ myslí si pani a ide s novinami „Pesti Hirlapom“. Prižmuruje oči a pozerá na spoločnicu kosom. Je odetá v letných

šatách bez goliera, s čipkami u hrdla. Ona odela sa do druhých šiat, pani je tak, ako ráno chodí. „Hja, vari slečne záleží na tom, aby skoro a čím viac sa spravilo, len nech sa ona vycifruje. A hľaď ju, klampu, sotva zdvihne tvár, aby pozrela, kto je tu!“ I odvráti tvár od nej; ani hľadieť nemohla na ňu.

Sadla na druhý kraj ku stolu, bez slova, a začala čítať nahlas román z francúzskeho preložený. Spoločnica, ktorá sedela preľaknutá, videla panej po tvári, že sa hnevá na ňu pre niečo a nie je spokojná. I zdá sa jej k tomu ešte, že pani taký odpor cíti proti nej, že jej strpeť nemôže.

„Načo ma drží?“ myslí si, kým pani číta román, plný sensačných scén. „Načo vôbec drží ľudí, trovi sa s nimi, keď nikoho nechce. Tak už nikdy lepšie nebude. Ja toho neznesiem, ja tu prídem o rozum!“

„Slečna, čo je to „veszödik?“ pani zdvihla od čítania tvár, spytujúc sa. Spoločnica zľakla sa; pranič nevie, čo pani čítala. Ak to zbadá!

„Veszödik, veszödik...“ i nevie ani, či je to slovo a jaké — v tú chvíľu.

Pani s odporom odvrátila hlavu a, nerieknuc nič, nečaká jej odpovede, číta ďalej.

„Jaj, ja hlúpa, sprostá... či už zhola nič neviem?“ myslí Marína, potajme vydýchnuc, že ju pani nepokárala. „Dokiaľ bude trvať ten strašný román? I tí novinári mohli by radšej užitočnejšiu prácu konať, ako dať tlačiť také rozvláčené neprirodzenosti.“

Zprvu, ako prišla sem, ona chytala noviny čítať panej, ale tej nepáčilo sa to. Slečna tak strmo číta, že ju nič nerozumeť. I číta sama radšej. Pri tom spoločnica prácu nemešká. A zas zaujímavejšie je, keď niečo dve čítajú — možno sa o ňom pohovárať.

„Ale že by Edmund tak skoro bol sa rozbehol za ženou, predsa nečakala som!“ upadne do myšlienok Marína opäť. Veď je len šesť týždňov tu. Ale dobre, dobre, že sa žení, žiadno dievča sa o takého viac neobzre, ani ona...

„Čože je?“ zdvihne hlavu zrazu, lebo pani číta premeneným hlasom, a vidí, že sa borí so slzami. Prišla smutná scéna v románe, čo pripomínala jej ztratu muža, i púšťa sa do plaču. Vytiahla šatku kradmo, utrela slzy, aby lepšie videla; ale nemôže čítať viac. Na konci chodby zabrechal pes na listára. Pani skočila zrazu a i spoločnica pozrela k nemu dychtivo, ale neopovážila sa vstať od roboty. Listár podal panej listy, tá prečíta adressy a podá z nich jeden list i kartu Maríne, ktorá, vidiac, že karta je od Hurtu, zapáli sa celá. Kradmo pozrela na ňu a videla obrázok namaľovaný: dievča v kroji, volajúce šuhaja pesničkou: „Príď, Janík premilený, príďže k nám...“ Pred domom, opretý o lesu a odvrátený, spurne stojí šuhaj s veršom: „Nevolaj ma, bo falošné oči máš.“ Nad dievča napísal Hurta: z Vodnian do Michala, nad šuhaja: z Michala do Vodnian a svoje meno. Spoločnica zahryzla si do pery, aby sa nerozosmiala. Oh, zlatý Hurta, už šesť týždňov nesmiala sa. Potom

nazlostilo ju. To je predsa človek bez všetkej hanby. Čo si on to dovolí a čo myslí o nej!

Začala čítať list od vydatej sestry. I pani číta, a prečítala skôr; jej obyčajne dopisnice prichodia, a i ona tak písava, málokedy list.

„Na nedeľu dostaneme hostí," vraví pani Zuzke, idúcej čosi do záhrady. „Prídu nám z Michala."

„Od pani veľkomožnej, čo boli tu v zime?" zastane Zuzka. „To sú tiež pani akurátna, osoba veselá. Tak som ich rada počúvala — naveky sa smiali."

„Hej, tá je veselá naveky," povie pani a obráti sa k Maríne. „A vám Hurta poslal kartu?"

„Ano, poslal," a zalejú sa jej líca krvou. Nepozre hore, šije ďalej usilovne. „Tak prídu z Michala?" spýta sa rýchlo o tom.

„Hej, na sobotu."

„Ah, či dobre, že prídu, či dobre!" myslí si Marína naradovaná. Pani bude okolo hostí, ony vydýchnu ako mak.

„A dokiaľ budú tu?" spýta sa živo.

Pani nahnevala sa. „Či ja viem? To nepíšu ... Vy ste, slečna, veľmi zvedavá, všetko by ste chceli vedieť!" odvetí neláskavo a odvráti sa od nej. Začala rátať, čo sa má pripraviť na ten čas a koľko peňazí bude ju to stáť. Spoločnica zahryzla si do pery a kloní hlavu nad šitie.

„Zvedavá som?" myslí si. „Ako vidno, ty ma za lepšiu držíš, ako som. Nie, nenapadá mi zaujímať sa za tvoju rodinu, ale chcela som zvedieť, ak dlho nebudeš ma mučiť." Tu zbadala sama na sebe, aké nešetrné sú už i jej všetky myšlienky naproti panej a jako chladne i ona. Či nehreší tým? Pani ani nie je snáď taká zlá, ako sa vidí. Možno: tvár zúrivá, myseľ dobrá. Pritom ona prežila naisto najväčší úder, aký môže potkať ženu: ztratila muža. Nie div, že jej je srdce rozrušené, že je popudlivá, nervósna, že urazí ju i najmenšie. nie to taká netrebá spoločnica, ako je ona, čo nijako nemôže privyknúť. Ona je vina všetkému zlému a nie pani, lebo nemá trpelivosti, vytrvalosti a neznesie nič. Hľa, dve predošlé obstály. I ona musí!

Na chodbu prišla Žela zo školy. Uvidiac tam krstnú mať, jej milá okrúhla tvár vzala výraz ponížený. Uklonila sa jej nežno a úctive.

Pani, čítajúc noviny opäť, neodvetila na jej pozdrav, ale kázala Maríne doniesť pečivo z izby. Keď Marína podala jej to, zdalo sa panej, že ho je menej ako bolo.

„Žela, nebrala si ty?" rečie k Žele, na čo tá naskutku zaverila sa. I zavárania chybí v špajzi. Slečna, vy i Zuzku púšťate ta!"

Dajúc z pečiva obom, prečítala ostavšie kusy a, vezmúc misu, sama odniesla do izby. Akonáhle zatvorily sa dvere za ňou, pribehla z kuchyňe Zuzka. V ruke má nôž na ríf — husom šalát drobí a prsty zazelenené.

„Nič nevraveli o mne pani veľkomožná?"

„Nič, nič!"

„Či nevraveli, že si druhú slúžku vezmú, alebo že sa nie spokojní so mnou?“

Nemôže ďalej vravieť a ešte má celú salvu rečí, zase ide ktosi s čiernou knihou pod pazuchou.

„Pani doma?“ spytuje sa, keď sa bol poklonil.

„Hej! tamdnu, v tej izbe,“ odvetí rýchlo Zuzka a ide mu ukázať, do ktorých dvier má ísť, potom vráti sa na chodbu. Tvár jej je oživená, a i Žela so sladkou tvárou ide do záhrady pod stenu na pažiť. Ako dobre je takto samým! Použije to, a hodiac knihu nedbalo o trávnik, vystre sa po ňom celým telom:

„Jaj, či mi je dobre!“

„No veď im bude dobre, keď skríknu pani: ‚Žela, ty klampa, ty si iba leňoch‘!“ vraví jej Zuzka vyčítavo. No Žela, nepodbajúc nič na káravé slová, vystiera sa len sladko a hovorí:

„Slečna, však mi závidíte?“

„Čo?“ Marína pozre od boku k nej na okamih. Číta list sestrin druhý raz, pred paňou iba ho prebehla. Sestra súri, aby odišla od Bukovičky.

„Vy takto nemôžete, slečinka!“ volá oddola Žela, s pažiti.

„Čo? a prečo?“ vraví tá netrpezlive a číta len.

Žela usmiala sa zľahčujúce a Zuzka povie Maríne:

„Že prečo nemôžu? Nuž preto, že by čas márnili. No či nezbadali ešte, ako ich pani chodia pozerať, či nezaháľajú. A im sa tiež svedčí tak vyvaľovať... Idú!“ skríkne zrazu a ako víchor je v kuchyni opäť. I Žela v okamihu sadla rovno na pažiť. Marína musela sa zasmiať, a ani nešla pani, ale cudzí človek s čiernou knihou. O chvíľu však zavznelo volanie panej na Želu.

„Predtým bolo tu slúžkam veľmi dobre tiež, kým pán žili,“ prišla Zuzka zase rozprávať Maríne, keď Žela odišla ku panej. „Lebo tí, keď pani robili vadu, hneď skríkli na nich. Aj o kosť bolo lepšie — frišná pečienka každý večer. Čože teraz, tá švábka s tou kýškou, neomastená, ošomraná tiež. Ale mne zdá sa, že sa pani vydajú ešte...“

„Ale ešte čo?“ vraví Marína a obzre sa netrpezlivo. Príde pani a bude si myslieť, že ju ona volá klebetiť.

„Veru hej, keby prišiel taký, čo sa im páči... Tu podsudca tiež —“

„Čo len nevravíte, Zuzka!“ zavráti Marína a ľaká sa. Koniec bude, že ich pani tu dolapí vedno!

„Nech veria, slečinka, za tých by šli. Nech sa len dívajú, aké smiechy robia s ním, keď sa shovárajú. To by si tiež ani nemyslel od takej prísnej panej.“

„Veď sa to on smeje rád.“

„Aj oni s ním... Alebo za pána Skaláka tu naproti tiež. Lenže ten ani nepozre sem, čo majú i veľa peňazí.“

„Či vám nepohorí niečo v kuchyni?“

„Čo? veď sa ešte nevarí! A sliepkam nech idú dať jarca. V špajzi jesto, ja viem, ta skryli pani predo mnou. Keby sliepky

tiež nič nežraly, iba niesly dobre... Hospodine, zase žobrák, akože idem pýtať dnu?!“

„Nejdite, nie, dám ja!“ vraví Marína a kutá vo vačku medzi listami.

„Ale čo by oni tiež naveky dávali? Aj nedávno však dali biely, keď nemali drobných! Nuž ale pravda, aj ja radšej dám sama, čo som i chudobná, ako idem pýtať, keď sa pani veľkomožná hnevajú...“

„Ticho!“ povie jej šeptom Marína a zbľadne. Pre rapotanie Zuzkino, ktorá bola chrbtom obrátená do ambitu, nezbadaly, že pani vyobliekaná, v klobúku a so slnečníkom, ide pitvorom; snáď počula všetko! Trochu kosom idúc, pani pozrela na Marínu nevľúdne a hodila pred ňu na stôl sväzok kľúčov.

„Tu máte, slečna!“ riekla hlasom, ktorý prezradzoval zazlenie; „vydajte Zuzke masti na rezance a zamknite kasňu, aby nezostala zase otvorená.“

„Áno, milosťpani!“

Milosťpani skrútla sa zlobne a, nerieknuc viac, sobrala sa preč.

„Kľampa jedna, aký úslužný hlas, a klebetila so Zuzkou! Ja myslela, že je inakšia, ako tie dve, čo so slúžkami boly dôvernice“

Nastala úctivá tichosť, kýmkoľvek nezatvorily sa dvere za paňou. Potom Zuzka vybehla z kuchyne a Žela z pitvora — obe na chodbu k Maríne. Obom tváre sú oživené, hneď by výskaly. Žela, šijúc si jakýsi driek, začala predstavovať, ako jedna família večer nemohla zahasiť sviecu, keď chcela ísť spať.

„Otec takto dúchal,“ i spraví ústa do jedného kúta sobraté, „mama takto,“ zas do druhého kúta, „dcéra takto,“ i dá spodnú peru na vrchnú, „a sluha takto, — ten nemal už zubov,“ založí vrchnú gambu, ktorá bola jej neobyčajne hrubá, na spodnú.

„Hahaha!“ zasmialy sa obe, i Marína.

(Dokončenie.)

Trpiteľ.

Napísal *Janko Leskovar.*

I.

Oblečená jednoducho, v priprostý kabátik šedej farby, ktorý predsa nezakryl nežných foriem jej postavy, majúc zahodený temnočervený šál, zakrývajúci jej čierne vlasy a úbelovú šiju, Viera Barčićová vošla do sklepu k „Zlatému pluhu“. Je to dlhá, viac nízka a nie dosť jasná miestnosť, zaprataná železným tovarom ešte i na strope. Učňovia a pomocníci, ktorým i v pohyboch bolo poznať ťažké zamestnanie, boli zaneprázdnení s vysluhovaním na rozličných stranách, preto k Viere Barčićovej pristúpil sám pán, viac nízky, vytučený a dobromyseľného líca. On znal Vieru Barčićovú. Pred desiatimi rokmi bol on jeden z jej tichých zbožňovateľov.

V tie časy prichádzavala ona do jeho sklepu so svojou tetkou. Obe dámy: tetka v drahých šatách a ona, mladšia, vkusne oblečená. Jej pohľad, jej pohyby, jej spôsoby prezradzovaly, ako ona v svojej kráse pociťuje istú nadvládu a jako očakáva niečo veľkého od života. Mladý pán k „Zlatému pluhu“ neosmelil sa vtedy vyjaviť svoje nežné city oproti nej — tak sa mu zdala byť vysoko svojím spoločenským postavením. A teraz — prichádza riadne tri razy do týždňa do jeho sklepu kúpiť si za štyridsať halierov dreveného uhlia i sama si ho nesie domov. A pána sklepu k „Zlatému pluhu“ to ťažko dojíma. On je dobrý človek i bodá ho ten rozdiel: tá vznešenosť pred desiatimi rokmi, a terajší skromný jej zjav.

I dnes, zbadajúc ju, ako práve vošla, bol trápne dojatý a súcitil s ňou — no ničím neprezradil svojich pocitov. Vedel, že by tým urazil Vieru Barčičovú, a ač vedel, počo prišla, predsa sa jej opýtal, čo by sa jej páčilo? — Táto otázka jeho, pánova k „Zlatému pluhu“, bola preňho v tomto páde neoceniteľnej hodnoty — on ňou utajil svoj zmätok a pozrel jakosi voľnejšie, kupecky do tváre Viery Barčičovej. V jej obličaji nebolo ani stopy nejakého zmätku, nebola ani ustarostená. V krásnych jej očiach bolo niečo úchvatného, ako i v krásne složených, no trochu bôľnych črtách líc. Bolo čítať v nich, ako by ju nebolo stihlo nešťastie, ale ako keby bola našla v živote niečo veľkého. A tomuto dobrý kupec nerozumel. Spôsobom, ktorý prezradzuje, že jej je nanáhlo, vyplatila svojich štyridsať halierov za uhlie, a všetko: jej reči, jej pohľad, držanie, i jej kroky ukazovaly, že sa neobzerá na ľudí, na okolie, ale myslí na niečo vyvýšeného i bohatého. Keď odišla, pán sklepu k „Zlatému pluhu“ ešte dlho hľadel na dvere, ktorými zmizla.

A ona, vyjdúc a kročiac len niekoľko krokov po asfalte, stretne mladého domobranského kapitána. Zdalo sa, že ju prezrel — nepovinná známosť z minulých časov. Ale ona, pritisnúc si balík s uhlím a neobzerajúc sa, šla ďalej. O niekoľko krokov ide jej v ústrety ešte mladý advokát s cvikerom na nose, vážne kráčajúci — a že ju znenazdajky zazrel, mimovoľne ju pozdravil; navštevoval dakedy ich dom. Idúc ďalej tou ulicou, ktorou niekdy ako deva prechádzavala sa, plná nádejí, plná očakávania, prejdúc druhou a treťou ulicou, stretala známe tváre, ktoré ju mohly upamätať na minulé dni, na dni, ktoré jej mnoho sľubovaly; ale ona, ponáhľajúc sa týmito ulicami, nemyslela na tie dni. Len ako dávna spomienka na okamih zatrepotaly by pred jej duševným zrakom a ona, nesmútiac za nimi, rýchlo obrátila inam svoju myseľ. Pritisnúc k sebe pevnejšie svoju nošu, šla rýchlym krokom ďalej. Jej dušu zaplňovaly zcela iné udalosti, ktoré jej boly veľmi blízke. V prvom rade vznášaly sa v jej duši neobyčajne silné, ešte nič nevybľadlé príbehy z tých dní, keď ona darovala svoje srdce zajímavému poručíkovi Markovi Barčičovi. Ona len teraz môže opravdove oceniť jeho hodnotu, keď on, ponevráč nemala kaucie, bol hotový opustiť radšej službu, než ju, a prijal prostučké miesto obecného notára v malom obchodnom mestečku, len aby sa mohol oženiť. Ani teraz si nemôže odpustiť, že ona v tej chvíli, keď sobliekol vojenskú rovno-

šatu, pocítila niečo proti nemu, ako by on zo svojho „ja“ tým bol ztratil niečo. Teraz jej je jasná vec, že v ten čas jej život bol len zovnútornosť, okamžitý lesk-blesk. Ona iste nemohla sa povzniesť nad obyčajný svet a ponímať život v jeho skutočnosti. A tak sa potom stalo, že ten ťažký život len strpčovala sebe i mužovi, ktorý tvrdo pracoval. Bola tak rozmaznaná, že celé mesiace neukázala sa z domu, a síce preto, že nemohla sa obliecť, ako si želala. Keď sa vzmohli na klobúk, nebolo na nové topánky, a v trochu vyšliapaných vyjsť na ulicu ani za svet — radšej doma sedeť. Keď kúpili topánky, nebolo šiat po novej móde — a na tie dať nebolo odkiaľ, — i nevychádzala, plakala v kúte svojej izby. I vystalo z nej povedať, že načo si ju bral, keď nemôžu slušne žiť? Áno, raz v plači povedala, že načo je chudobnému notárovi žena, keď ju nemôže vyživiť. No potom vedela sa mu hodiť na prsia a fikajúc hovorila: „A predsa ťa milujem, milujem!“ A on bol podivný — vtedy mu nerozumela. Jej slzy ho neobmäkčily, ale sa mu tvár zakabonila. I často prichádzal so zamračeným čelom z úradu a hovoril: „Ťažká je to služba, ťažká!“ A toľko ráz jej rozprával, čo všetko musí prežrieť, ale ona v duši ako by obviňovala i jeho, že „on sám je neústupný“, neodstúpil od svojich zásad. A to ho konečne priviedlo k tomu, že prišiel o úrad.

Jedného večera, keď bol odišiel na valné shromaždenie miestneho čitateľského spolku, vrátil sa domov neobyčajne vážny.

— Zle bude.

— Prečo?

Pri volení výboru v spolku srazil sa so svojím predstaveným i hlasoval so stránkou predstavenému protivnou, s väčšinou občianstva. Myslel si, že človek musí dľa svojho presvedčenia i konať, neobzerajúc sa na nikoho...

Po tomto prešlo pár mesiacov a on sa octnul naraz bez — služby. V tej chvíli Viera považovala to za isté oslobodenie. Veď akýže to život mala pri boku mužovom! Zase ju chcela prijať tetka, ktorá medzitým bola sa presťahovala do iného mesta. A ešte sa tu niečo ukazovalo, niečo nepekného. Istý pán zo súsedstva tetkinho zaujímal sa o ňu. I počítala na to. No v hĺbke duše bola nepokazená. Už vo sne, keď sa jej zdalo, že ide jej v ústrety cudzí muž, začala vzdychať a volať svojho Marka. A prihodilo sa tak i v noci pred umieneným odchodom. Snívalo sa jej, ako sa jej chcel priblížiť istý pekný muž, a so strašným stenaním volala svojho muža. On ešte bdel a bola celá šťastná, keď sa prebudila a videla ho za sebou.

Na druhý deň Marko odprevadil ju na železničnú stanicu, a tu sa ona celá premenila. Až dotiaľ duša bola jej plná nespokojnosti a myslela si: ľahko sa rozlúčim s mužom. Ale nemohla sa odtrhnúť. Lístky boly už kúpené pre ňu i dieťa a batožina odovzdaná, i ponúkal konduktor sadať, ale ona sa nemohla rozlúčiť s mužom. „O polnoci s plačom pustila by sa do sveta, aby ťa našla,“ šeptala mu, vezúc sa s ním nazpäť a oddane túliac sa k nemu.

A tie isté slová: „O polnoci s plačom pustila by sa do sveta,“ ako by boly udrely pečať na jej celé bytie. Videla, že jej Marko

je trpiteľ, že stráda, aby mohol ostať človekom; on nekloní hlavy, a to ju povznieslo. Dakedy jej rozprával, že opustil jedno gymnásium, poneváč sa mu tam krivda stala, — odišiel na druhé, dva dni peší bez babky vo vačku. Ona mu vtedy nerozumela. Nechápala ho zcela ani vtedy, keď on nemohol zniesť urážky, ktorými ho predstavený obsýpal v úrade po tom hlasovaní; ohriakol ho, keď mu chcel dokázať niečo v smysle zákona, s odporným: „Mlčte!“ Ale teraz všetko to chápe. On vo svete bez kúska chleba zostal nezlomený. I v biede bolo pri ňom niečo veľkého, čo ju uchvacovalo. Obliekať sa pre ňu bolo teraz akosi pobočnou vecou. Neobzerala sa viac na módu. Pred ňou otvoril sa svet vnútorný a v tomto svete bol jej muž veľkým človekom. Ona vedela prísť k nemu, dlho sa dívať naňho, a potom, pritúliac sa k nemu, hovorila: „Akého ja muža mám,“ a hlas jej bol plný obdivu a vrúcnosti. A tá jej oduševnenosť prispela k tomu, že ani nepociťovala celej ťarchy domášnej biedy; a tá jej úcta i láska bola taká veľká, že jej nepostrádala ani pred strachom, ktorý mala pre jeho chorobu. Medzitým oddávala sa nádeji, že on vyzdravie, — že len choravie. Tieto posledné dva dni, áno, je mu horšie a nemôže ani do úradu (tu v meste navela našiel si miesto diurnistu), ale ona je presvedčená, že choroba nenie smrteľná, neumre. On len oslabol, — nuž a či div po tom všetkom, čo ho stihlo? Prechladnutie, bronchitis — a to prejde. I poponáhľala sa so svojím batôžkom. Hladením košieľ zarába niečo, — a to je moc hodno. Rýchle vošla do svojej kuchyňky a složila uhlie. Bolo to len miestečko, že sa mohlo prejsť. Pri okne podlhovastý stôl a na ňom hladidlo. V koši čakajú košele, z nich vanie svieži, vlažný zápach. Zo dvora, zatvoreného vysokými stenami, medzi ktorými je večná tôňa, vniká oknom slabý lúč svetla. Ona sa tu hneď dá do práce, treba sa jej ponáhľať. Len ešte kukne k nemu a složí kabátik. Keď vošla k nemu, tuhá vôňa terpentínová udrela jej do tvári. V izbe ako by sa už zvečerievalo, tak málo svetla prichádzalo zo dvora. Marko Barčić sedel ticho v kúte a celý bol v polotme. Trhol sa a podvihol hlavu. Ona bola spokojná, dľa vôňe vedela, že inhaloval. Verila, že mu to spomôže.

— A teraz sa dám rýchle do práce, — pristúpi ona k nemu a stisne mu vrele ruku; potom podišla, aby složila kabátik a vrátila sa do kuchyne.

II.

Marko Barčić zostal sám. I bolo mu akosi vhod, že ona vyšla. Podivná vec, jeho zrovna bolelo, keď bola ona pri ňom. Tento pocit zjavil sa uňho len od včera. Od včerajška začala sa otriasať i jeho viera vo vlastné ideále. Tušil, že ťažko ochorie, a tá predtucha vyvolala v ňom pocit blízkej smrti, a pod týmto citom malátnel, — nie zo strachu pred smrťou, ale zo strachu pred životom, ktorému zanecháva svoju ženu. Za svojím životom nesmútil. To, že inhaloval, robil tak len preto, aby ženu rozveselil. A dnes ani nevdychoval pary, — len terpentínového oleja vlial do vody, aby ju oklamal. A práve to, že cítil, ako ťažko ochorie, bolo príčinou,

že bolelo ho na ňu hľadieť. Bez ničoho ju zanechá. Keď by bol zostal notárom, bolo by sa jej ušlo aspoň trochu pensie. A konečne Boh zná, či by ho bol stihol ten osud, keby bol ostal. To jedno je isté, že ani ich dieťa nebolo by skončilo tou úžasnou smrťou... Ach, aká smrť! Krajnú izbu do ulice vydávali inému. I v tom bola bieda, že od tohoto delily ich len dvere. Aby neznechutili svojho obyvateľa, vo svojej izbe museli byť ticho. Jeden pán im aj vypovedal preto, že veľmi bolo počuť plač ich chorého dieťaťa. Len za pol mesiaca nedostali iného obyvateľa, a to sa v ich domácnosti veľmi poznalo. Preto boli od tých čias ešte pozornejší. Nikdy temer nehovorili plným hlasom, dvere otvárali i zatvárali ticho, chodili na prstoch a konečne vedeli v sebe zadržať i kašeľ, lebo do izby sa to všetko čez dvere počuje. Príkladom ich naučilo sa i dieťa, i ono potichu hovorievala, ticho hýbalo stoličkou, ba vedelo si i lyžičkou potichu brať jedlo s taniera. A keď kde-tu zabudlo sa a hlasnejšie vyvolalo, razom sa spamätalo, že nesmie, a utiahlo sa. Tak sa stalo, že keď jednej noci prebudil ich zo sna plač dieťaťa, ani nepomysleli, čo je dieťaťu, ale sa prestrašili: „Či malá nezobudí pána v druhej izbe?“ a tento strach obom dal na jazyk slovo: „Mlč!“ Koľko nemilosrdenstva v tomto slove! Marko Baršić nemôže ho zabudnúť. A úbohé dievčatko umĺklo. I nastalo ticho. Aká to mŕtva tichosť panovala v ich dome, len aby neznepokojili pána v susednej izbe. Ale to ticho netrvalo dlho. Nezaveľa počala malá tíško, tíško plakať. Vtedy vstali, aby zažali sviecu, dávajúc si pozor, aby nezašramotili stoličkou. O tri dni malá umrela, že pán v susednej izbe ani nevedel, čo sa stalo.

Keby boli vedeli, že dieťa umre, predsa by to nebolo prešlo v takej tichosti. Boli by jej dovolili, aby si poľahčila stony. No takto ju vždy tíšili: „Neplač, prosím ťa, neplač,“ — „pokoj,“ — „ticho“. A dieťa dusilo v sebe bôľ... Ach, i to urobila bieda. A on sám ich vrhol do nej. On sám!..

A Markovi Barčićovi pri tej myšlienke vydralo sa ťažké: „ach!“

No v tom vnišla k nemu jeho žena — bola hotová s robotou. A cítiac sa vinným oproti svojim, žhavá bolasť tým viac sa v ňom vzmáhala, i temer sa zľakol, aby ona nespozorovala v jeho tvári tých pocitov, ktoré mu zapríčiňujú bôle. Pomyslel si, tu je šero — v kúte som, ako je to dobre. I mimovoľne ešte trochu pomkol sa do kúta.

A jej je náhlo, odnesie vyhladené košele i dostane peniaze... A čoho by mu mala doniesť? — pýta sa ho. — Či by sa mu páčila teľacina alebo hovädzina?

On jej ďakoval, jemu je dobre, načo toľko trovíť, všetko je to nepotrebné.

Ale nie, nie, — ty musíš! — prišla k nemu a dľa obyčaje vzala ho za ruku i stisla tým vrúcnym spôsobom, ktorý prezradzoval iskrennú oddanosť. Markovi Barčićovi to nebolo vhod, on pocítil úžasný bôľ, a len aby bol čím skôr zase sám, rečie jej, nech donesie, nech ide... I ostal samotný, a žiaľ a bôľ, ktorý ho bol zachvátil, s jej odchodom sa nemenšil, ale novou silou hnal myseľ

k práci. Ani fysický bôľ v prsiach, zatajenie dychu a dusenie nezvrátily myšlienky so započatej dráhy. Ach, on sám, on sám ich vrhol do toho nešťastia. On sám . . . A pochybnosť, či mal k tomu právo, aby to urobil, rástla, predierala sa mu na dno duše . . . Žertvoval ich, aby obránil nejaké právo, dôstojnosť človeka . . . To právo, tá dôstojnosť človeka či sa nezrodily v borbe za bytie? A či tá borba za bytie nekáže mu, ako úradníkovi, aby zatajil seba, svoje, svoje náhľady? Či tá borba nenakladá jemu, ako úradníkovi, poníženosť, áno až plazivosť? A konečne zákon! Jedni ho v tej životnej borbe tvoria pre seba, iní ho v tej istej borbe rušia k vôli sebe. Nie je to, za čo sa on obetoval, utopia, blud, a len život je skutočnosť! A aký život pripravil on svojim? A jeho dieťa! . . . a myšlienky mu zaletely k dieťaťu.

Viera púšťavala niekedy malú Zlátku do izby obyvateľovej, — a to sa zakrývalo. Iba raz, — bolo to niekoľko dní pred jej smrťou, — keď Marko na poludnie vracal sa z úradu, zbadal i pána, ktorý v tento neobyčajný čas ide do svojho bytu. A splašil sa, aby nezastihol v svojej izbe ich dieťa. Vykročil si rozčuleno. Vskutku, malá bola v izbe, — a on lenže uspel vtiahnuť ju do ich izby; pritom ostro osopil sa na ňu: „Čo tu hľadáš?“

A nebožiatko prichádzalo ta, aby videlo slnca: do ich izby slnce nikdy nenakuklo. Utiahla sa do kúta, a v ňom srdce pukalo. Vzal dieťa na ruky i pritisnúc ho na hruď, zaviedol na promenádu.

Ale čo to teraz osoží? Tým sa nemôže potešiť. Len počuje svoje náhorklé slová: „Čo tu hľadáš?“ a párajú mu srdce i vidí malú, bôľom zbrázdenú tvárničku svojho dieťaťa, — dáva si ju na potrhanú pohovku. Na nej malá i umrela . . . Charaktery, ideály! Aké charaktery, ideály? — Divil sa — odkiaľ charaktery a ideály? Čo je to? Aké ideály! Musí do postele, cíti. Nebude môcť zarábať, stratí aj to diurnistické miesto . . . A pred ním sa otvorila priepasť, tma . . . Potom jako by všetko zmizlo zpred neho, všetky udalosti, celý život, — len tepna na čele mu neobyčajne bila. Vstal a popošiel k oknu. Niekto tam vo dvore ako by štiepal drevo. Pozrel ta — no nevidel tam nikoho. — Divná vec, a predsa počul. Alebo to snáď bolo predtým, včera, keď štiepali drevo? Nemohol sa rozpamätať. A naraz ani nevedel, čo je dnes, aký deň, ktorá doba. Pokúsil sa myslieť, čo bolo včera — nejde — predvčerom — a nijako si nemôže smysleť. Bolo mu to podivné. Chytal sa za čelo . . . Musel by sa spýtať dakoho. Áno, musí. Vstane, vyjde potichu holohlavý. Na chodbe stretol kuchárku z druhého poschodia, obrátiť sa za ňou, ale už zmizla na schodoch. I zachytí sa na ulicu.

III.

Jako vyšiel na ulicu, zastal pred domom. Bolo zaoblačeno, jasenný deň chýlil sa ku koncu. Ulicou pofukoval chladný vietor a pohrával si s jeho bujnými vlasmi. Ľudia prechádzali a on ich zastavoval a dopytoval sa, aký je deň, a aká doba dňa. A ľudia zadiveno prizerali sa mu. Jedni riekli: „Pod večer, človeče boží!“ —

a boli aj takí, ktorí žartovali s úbožiakom: „Ráno je!“ On nemohol sa orientovať i chytal sa za čelo.

Vietor ďalej pofukoval a hnal mu vlasy do čela, a jeho oči blúdily ulicou. Tu nenadále sa strhol, oči sa mu rozšíria a zabodnú k rohu ulice.

Odtiaľ prichádzal človek. Marko Barčić ho poznal, prichádzal odtiaľ ten istý človek, pre ktorého ztratil úrad.

Jako ho zazrel, spomnel si na všetko a vzpriamil sa. Zmizla z jeho duše malodušnosť, ktorá ho bola opanovala. Teraz, keď videl človeka prázdnej duše, vrátila sa mu všetka morálna energia a na mučedlníckej tvári zasvietil onen výraz, ktorý jeho ženu natoľko unášal. A podivná vec, mimoidúci v tú chvíľu nevideli na ňom jeho neúhľadného, obnoseného rúcha, nevideli nemocou skľúčeného tela jeho, mimovoľne upierali zrak v jeho preobrazené, trpiace líca, na jeho veľké, jasné oči. A on, pokojne stojac, čakal, kým príde k nemu ten človek. Nečakal ako zúfalec, ale ako nejaký sudca, i nie ako sudca, ktorý prisudzuje zadosťučinenie tohoto sveta, ale ako sudca, ktorý jedným pohľadom otriasa svedomím.

A ten, prijdúc k tomu človekovi, ktorý cítil v sebe skorú smrť, nemohol vydržať jeho pohľadu, ale sa zmiatol, odvrátil od neho oči a v nesnádzach začal poťahovať psa, ktorého viedol na povrázku.

A tu niekto jemne dotkol sa ruky Barčićovej. Pred ním stála jeho žena v svojom starom kabátiku s tým istým šálom a starostlive podvihla oči k nemu. Ale keď nazrela do jeho tvári, upokojila sa. A z duše Barčićovej zmizla zúfalosť, ktorá ho po dva dni trápila a v ktorej nemohol zniesť, aby videl ženu pri sebe. Navrátila sa mu vrúcnosť, pojal ženu nežne za ruku i pošli ticho do svojho bytu. A vojdúc do izby, on pritiahol ju na svoju hruď a mlčky celoval jej čelo, a tiché slzy kanuly mu tvárou.

Z horvatského preložila *E. Mičátková.*

Povesti z ľudu.

Z Tekova a Kremnice.

1. Žobrácke dievča.

(Z Tekova.)

V jednej dedine žili raz žobrák a žobráčka, a títo sa i sobrali. Ale po svadbe v krátkom čase zomrel žobrák a jeho žena zostala vdovicou v takej biede, že nemala ani kde hlavu sklonif.

Vo veľkej núdzi svojej utiahla sa do jedného humna za dedinou; tam bývala za čas a tam i dievča porodila. Ale po pôrode matka onedlho umrela a dieťa zostalo opustené. Ľudia počuli slabý detský plač, našli dieťa v handrách zakrútené — a matka pri ňom už mŕtva.

Pochovali ju a dieťa vzala si obec, že ho bude vychovávať.

Keď už dievča vyrástlo a malo dvanásť rokov, nechcela ho obec ďalej opatrovať, ale dali ho do služby. Dievča dostalo sa k bohatému gazdovi v dedine, ktorý bol vdovcom a mal jednu dcéru a viac chlapcov. Ale chlapci bíjavali dievča, tak že jej bolo už do zúfania. Umienila si teda, že ujde, keď bude môcť.

Raz stalo sa, že gazda i s deťmi odišiel z domu, a úbohá sirota ušla za ten čas a skryla sa v poli do žita, aby ju nemohli najsť. Ak tak sedí v žite a horko narieka nad svojím osudom, vidí tu zrazu hromadu všelijakých myší, krtíc, potkanov. Poschádzali sa to na svadbu myšaciu.

Prišla k sirote jedna stará myš a pýta sa jej, čo je taká smutná a vyplakaná, a čo tu robí?

Dievča vyrozprávalo svoju veľkú biedu starej myši, a táto, ľútosťou pohnutá nad nešťastným stvorením, doniesla jej krásne kvetinové šaty do daru a povedala jej, aby len bola trpezlivá, že však sa jej to v šťastie premení.

Dievča vrátilo sa domov a prosilo vlastnú dcéru gazdovu, aby ju za svoju vzali, že im bude dobrá a poslušná vo všetkom. Dievčaťu sľúbila dať polovicu z tých kvetinových šiat, ktoré bola dostala v poli od myši.

Na prosbu dcérinu bohatý gazda prijal sirotu za svoju. I bola im veľmi usilovná a poslušná, tak že gazda mal z nej veľkú radosť. Dievčatá sa pekne znášaly, ako čo by vlastné sestry boly bývaly.

Raz obe vybraly sa na tanec v tých kvetinových šatách, a tu mały mnoho driečnych a bohatých tanečníkov okolo seba.

Onedlho vydaly sa obe dcéry gazdove, a dobre. Darilo sa im, boly obe šťastlivé a Pán Boh nadelil im i dietok.

Ale bohatý gazda väčšmi obľúbil si chovanicu, ktorá sa ku nemu i teraz vľúdne a láskave chovala, a radšej chodieval k nej, ako k vlastnej dcére. To strašne popúdilo vlastnú dcéru gazdovu; zahorela pomstou oproti chovanici. Raz v svojej zlosti zavolala na túto: „Ó, ty mizerná žobrácka dcéra, ty odvádzaš môjho otca?“

To tak dojalo bývalú chovanicu, že v krátkom čase od žiaľu umrela. Po smrti matkinej jej deťom dobre sa vodilo a boly šťastlivé, lebo si zachovaly pamiatku po matke, tie kvetinové šaty, ktoré voľakedy bola dostala od myši v poli na svadbe myšacej.

Ale dcére gazdovej od toho času zle-nedobre sa vodilo; nešťastie za nešťastím ju stíhalo, deti jedno za druhým jej pomrely. Zlosť a závisť sú nedobré vlastnosti.

2. Prázdne miesto najdeného pokladu.

(Z Tekova.)

Hovoria ľudia, že kto najde zakopané peniaze, musí chodiť každý rok čistiť jamu, z ktorej bol vyzdvihol poklad, lebo ináč dlho neužíva tých peňazí, nemá dlhého života.

Človek z Pytelovej pri čistení lúk našiel v lieskovom kruhu zakopaný poklad, ktorý vyzdvihol a šťastne domov odniesol. Ale

mu vraj tam hneď čosi tak čudno povedalo, — to vari ten duch, čo na tých peniazoch sedel, že musí každý Boží rok na tento deň a hodinu tu byť a jamu prázdnu pekne-rúče vyčistiť, keďže z tých peňazí nič tam nenechal.

Robil on to za pár rokov riadne, chodil vždy v ten deň, nikým nepozorovaný, pekne jamu hlinou vymazal, platňou kamennou prichlopil a zemou prihodil. Lebo za také peniaze človek musí vraj to urobiť každý rok; to je už taká povinnosť.

Žil si pritom dobre, trovil, keď bolo z čoho; každý rok čo-to staval pri svojom dome, alebo prerábal, a ľudia sa divili, že kde sa to tam berie. Kde predtým panovala bieda, dnes je tam všetkého hojnosť.

Raz bol kdesi odišiel na jarmok, a pekne-rúče zabudol on i na svoju výročnú povinnosť. Iba tam mu v cudzom meste prišlo na um, čo vlastne zameškal; ale bolo už darmo, nemohol sa domov vrátiť.

Žil on za týmto istý čas, ale bol vždy voľajaký roztržitý a nikde nemal miesta a pokoja. Už ho ani peniaze nič netešily. A čím sa približovala výročitá pamiatka najdenia pokladu, tým zasmušilejší býval, chorľavel a slabol. A keď konečne nadišiel i ten výročný deň a hodina, on dokonal život. Peniaze zanechal rodine, ktorá trovila pomaly, dokiaľ všetko nepretrovila, až z najdeného pokladu nezostalo nič, len — táto povesť.

3. Nočný nepokoj.

(Z Kremnice.)

Pred mnohými rokami žil v Kremnici istý krčmár, rodom Turčan. Býval v terajšej Hornej ulici v kamennom dome pod číslom 210, ktorý Kremničania i „Steinhausom“ menujú a teraz je majetkom Nikolaya.

Krčmár býval v prízemí domu, poschodie bývalo obyčajne prázdne.

Ale na poschodí býval s času na čas v noci lomoz, tresk, plesk, jako by nejaké kone tam boly skákaly. Zdalo sa niekedy v noci, tak po jedenástej, ako by niekto s koča sosadol a pootváral si všetky pozatvárané dvere. Tak začínal sa obyčajne nočný nepokoj.

Krčmára to veľmi hnevalo, ale nevedel si rady dať. Jeden z jeho priateľov ponúkol sa mu, že jestli chce a nebude sa báť, nuž to, čo v noci chodieva k nemu, musí prísť i na pravé poludnie, keď ho on z knihy citovať bude.

„Hej!“ povie krčmár, „muselo by to byť, aby som sa naľakal!“

Onedlho priateľ prišiel i s tou knihou a dal sa do čítania. Ale ešte vopred upozornil krčmára, že za ten čas nesmie ani slova prehovoriť, dokiaľ sa z tej knihy bude čítať lebo ináč ich práca bude daromná.

Krčmár prisľúbil, že sa zadrží tak, jako mu priateľ radí.

Ten začal čítať medzi poludním, a čo chvíľa počuli približovať

sa jako nejaký hrmot koča až pred samý dom. No na ulici nebolo vidieť ničoho.

O chvíľu predstavila sa im v izbe nie veľká biela postava, ktorá vždy vyššie a vyššie rástla — až po samú poval. Ale ten len ďalej čítal z knihy. A bol by skoro u konca býval, ale krčmár nemohol už vydržať a oslovil čitateľa, aby už prestal, lebo že on nemôže sa dívať na to.

Bolo po všetkom. Biela postava zmizla a nezvedeli, kto je a čo hľadá. Krčmárovi priateľ robil výčitky. Ale od tejto doby nastal v dome pokoj a nebolo počuť tam viac v noci lomozu.

A. B—y.

Dejepisné záhady.

Rozlušťuje *Fr. V. Sasinek.*

I.

Byhorský Velehrad.

Že i medzi plevami najde sa zrno, toho svedkom je ten takrečený bezmenný zápisník kráľa Belu. Ačkoľvek písal až na konci 13. stoletia [1]), predsa pri svojich blúzninách dotkol sa i takých vecí, ktoré vlastne majú na sebe tvárnosť jeho doby.

V 51. odseku spisu svojho vraví: „Dux Menumorout, dimissa multitudine militum in castro Byhor, ipse cum uxore et filia sua fugiens in nemoribus Ygfon habitare coepit. Usubuu et Veluc, omnisque exercitus (Arpadianus) contra castrum Byhor equitare coeperunt et castrametati sunt juxta fluvium Jouxas. Tertio autem die, ordinatis exercitibus, ad castrum Bellarad egressi sunt . . . et pugnatum est inter eos duodecim dies. Tertio autem die, cum Hungarii et Sycli fossata castri implevissent et scalas ad murum ponere vellent, milites ducis Menumorout, videntes audaciam Hungarorum, coeperunt rogare hos duos principes exercitus, et aperto castro . . . ante faciem Usubuu et Veluc venerunt; quibus custodiam ponentes, ipsi in castrum Byhor intraverunt.“ Byhorhradu nikdy nebolo; a sám smysel tej výpravky je: že Usubu a Veluk obliehali a dobyli v Byhorsku hrad, menom Bellarad. Karol Szabó poznamenáva, že Bellarad je po slovensky Velehrad, po maďarsky Nagyvár [2]). Bezpečne mohol k tomu pridať, že ten Belehrad čili Velehrad stojí doteraz, ako Nagyvár, Nagyvárad, Magnovaradinum, Veľký Várad.

[1]) Krajner: Staatsverfassung Ungarns. Wien, 1872. S. 25 u. s. w. Slovenský Letopis. V Skalici, 1877. II, 186. Na dobu Anonyma po ukazuje i to, že v 19. odseku svojho spisu má biskupa, menom Turda. Je to bez pochyby onen Truda, ktorý bol r. 1274 archidiakonom. (Fejér: Cod. dipl. V. 2, 223.] Kedy potom a kde sa stal biskupom, nenachádzam.

[2]) Podhraczky: Béla király névtelen jegyzője. Budapest, 1861. pag. 363.

Tým objasnený byhorský Velehrad podáva tiež svetlo k objasneniu jednej významnej dejepisnej udalosti.

Keď r. 1046 protilatinská strana vzbúrila sa proti kráľovi Petrovi a vypravila poslov do Ruska, aby povolala Andreja na trón, na čele vzbúrencov bol „Vata de castro Bellus". Obyčajne pod Belushradom rozumia osadu Beluš v Trenčíne [1]), ale nesprávne. Trenčianska Beluša nemá nijakých stôp niekdajšieho jakéhosi hradu, ani v cestu z Ruska do Uhorska nepadala trenčianska Beluša. V životopise sv. Gerarda, biskupa a mučedlníka, stojí „ex Belo oppido": teda „ex Belo castro", čili z Belohradu = Velehradu (Nagyvár, Nagyvárad, Magnovaradinum). Pozoruhodné je, že sídlo sv. Vladislava v jeho byhorskom údelnom kniežatstve bolo vo Veľkom Várade [2]): teda tomu jeho kniežatskému sídlu primerané bolo meno Velehrad.

Že by Veľký Várad bol založený až skrze Maďarov (Kumánov), to nenie pravda; lebo kráľ Bela IV. svedčí, že Arpádovci čili Turko-Bulhari a Turko-Kozari [3]), pred tatárskym pustošením nedbali o stavanie a udržovanie hradov [4]): teda pôvod byhorského Velehradu patrí Slovanom, v Byhorsku od pradoby bývavším [5]); a jeho slovanský názov známy bol ešte i za doby Anonyma.

Že Vata de Belo castro skutočne bol z byhorského Velehradu, vysvitá i z toho, že, keď r. 1073 malo sa konať spriatelenie Jesu s kráľom Šalamúnom, pri tom zástupcami Jesu mali byť byharský (veľvaradínsky) biskup (pravoslávny) a „nequam Vatha" [6]), bez pochyby tiež pravoslávny Veleváradčan, Velehradčan.

---

[1]) Podhradczky: Chron. Bud. pag. 93 n. 3. Szabó: Emlékiratok. Budapest, 1887, pag. 80 n. 3.

[2]) Podhradczky: Chron. Bud. pag. 132, 174.

[3]) Turcos orientales, quos et Chazaros vocant. Theophanis Chronographia. Sitzungsber. der hist. phil. Classe der Wissensch. Akademie. Wien, IX. 99 ad an. 626.

[4]) Regno nostro tunc fere penitus fortaliciis et defensoribus inmunito . . . partim vero eosdem (Cumanos) in medio regni nostri collocavimus ad defensionem castrorum, quae circa Danubium aedificari fecimus, cum gens nostra, ad hoc exstiterit insueta. Fejér: Cod. dipl. IV. 2, 222.

[5]) Srov. môj spis: Slováci v Uhorsku. T. Sv. Martin, 1902, str. 8 atď.

[6]) Pauler: Magyar nemzet története. Budapest, 1893, str. 158 a 559. Klein: Geschichte von Ungarn. Leipzig, 1867, I, 168. Biskupstvo veľkováradské rímsko-katolícke založil až sv. Vladislav.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Jankola Matúš. Gibraltar. Cestopisná črta. N. Nov. č. 80. — Črty z Katolíckej slovenskej farnosti v Pittston Pa. Tovaryšstvo 301—305.

Janoška Jur. Modlitwy chrześciańskie, ktore spisał i wydał ks. Jerzy Trzanowski. (Rec.) Čas. pre ev. boh. č. 1. Upomínka na den konfirmace, od G. A. Skalského. (Rec.) Tamže č. 1. A Luther-társaság egyházirodalmi értesitője. Tamže č. 1. Husítství za hranicemi Čech. Přednáška prof. dra G. A. Skalského. Tamže č. 4. Návod k vyučovaniu konfirmandov. Vydal P. Koreň. Tamže č. 4. — Na prahu nového storočia. C. Listy č. 1. Prešovský súd. Tamže č. 1. Ten prešovský súd. Tamže č. 2. Ako maďarčia Nireďházu. Tamže č. 3. Ešte o tom prešovskom súde. Tamže č. 3. Na vzkriesenie. Tamže č. 4. Nemecký hlas o prešovskom výčine. Tamže č. 4. Zo spolku „Tranoscius“. Tamže č. 4. Náš Kalendár. Tamže č. 4. Znamenia doby. Tamže č. 5. Dekán theologického ústavu v Prešove — kedysi. Tamže. č. 5. Ako pustošia slovenské cirkve. (Balaždarmoty.) Tamže č. 5. Ako pustošia slovenské cirkve. (Bańská Bystrica.) Tamže č. 6. Ako preddunajský dištrikt maďarskú literatúru napomáha. Tamže č. 6. Uzavretie liptovského seniorátu v otázke prešovského súdu. Tamže č. 6. Z cirkve evanjelickej slovenskej v Amerike. Tamže č. 6. Obmedzovanie svobodnej volby farárov. Tamže č. 7. Štatárium v gemerskom senioráte. Tamže č. 7. Ako šliapu zákon. Tamže č. 9. O jednom-druhom. Tamže č. 9. Všeobecná luteránska konferencia. Tamže č. 9. Z pot isského dištriktuálneho konventu. Tamže č. 9. „Bogyó Samu mathematikai kálkulusa.“ Tamže č. 10. Organisácia. Tamže č. 11. Na konci roku. Tamže č. 12. Urážanie materinskej reči. Tamže č. 12. — Životopisy Adama Áchima a Daniela Minicha. Kal. Tranovský. — Zpráva o cirkvi evanj. a. v. vrbicko-sv.-mikulášskej na rok 1900. V Ružomberku. — Rediguje „Cirk. Listy“ s prílohou „Časopis pre ev. bohoslovie“ a ev. kalendár „Tranovský“.

Jaroslavín. Hor sa! Dennica č. 7. Na jar. Tamže č. 7. Už svitá. Tamže č. 12. Sen. Tamže č. 12. — Už svitá! Hlásnik č. 21.

Jasmín. Nehnevaj sa! Dennica č. 10. Nedostižná. Tamže č. 10. Nezabudni... Tamže č. 11. Nemôž zabudnúť... Tamže č. 11.

Jednota. Katolícky Kalendár na obyčajný rok 1901. Sostavil Štefan Furdek. Ročník šiesty. Cleveland, Ohio; 4° str. 183.

Jeretov-Emín. Starý Kaplán. K. Nov. č. 1.

Jesenský Fedor. Maďarisovanie mien. Zpráva ministerstva vnútra o maďarisovaní mien. Hlas 80—82. — Modlitba. Hlásnik. č. 19. — Hniloba v Trnave. Sl. Denník č. 11. — Kočiar v. Gogoľ. — Horár v. Pozniankov N. V.

Jesenský Ján. (J. J.) List starého mládenca po bále. Černokň. č. 2. — Z cesty. N. Nov. č. 151. — Z básní. (1. O, divný lesk...

2. Pieseň. 3. Dvom.) Slov. Pohl 89—90. Sentimentálne verše. Tamže 450—452.

Jindra Václav. Lejčarova obava. Sl. Denník. č. 21.

Jiskra Ján. Ján Jiskra na Slovensku v. Botto Julius. Ján Jiskra a český jazyk na Slovensku v. Škultéty J.

Jókai M. Ako sa získajú ženy. Posl. J. Babka. Obzor č. 2. Nesnadná voľba. Prel. J. Babka. Tamže č. 12. — Náhoda. Vzpomienka z r. 1848. Vl. a Sv. č. 26.

Jurkovich Emil. Beszterczebánya multjából. Beszterczeb. és Vidéke č. 48.

Kačka Jozef. K prvému sv. prijímaniu. Z franc. Kazateľňa 140.

Kadlečík Ján. Nadchnutí Ducha svatého. Stráž na Sione č. 6.

Kálal Karol. Slovenský Domový Kal. na r. 1901. Sostavil a vydal K. Salva. (Rec.) Hlas 118—119. — Češi a Slováci. Jejich vzájemnosť. Kronika 451—469, 524—537. — Konec politického processu slovenského. Martinské slavnosti. Volby na Slovensku. Femka. Spolek sv. Vojtěcha v Trnavě. Slov. Přehled 41—43. Postavení slovenské řeči na vlastní půdě. Tamže 62—65, 124—129. Uvěznění vlastenců slovenských. Slovenské knihkupectví. Slovenské časopisy. Tamže 96—97. Slovenští věznové. Bibliotéky dr. D. Makovického. Salvovy Kalendáře. Příloha Cirkevných Listů. Tamže 144—145. Slovenští věznové. Slovenské Listy o nás. D. Jurkoviče Pustevně na Radhošti. Salvova knihtiskárna. Tamže 187—188. Vyloučení slovenských theologů. Stěhování Slováků do Ameriky. Slovenské novinky časopisecké. Slovenský večer v Rožnově. Tamže 240—241. Theologové, vyloučení z prešovského ústavu. Volání po organisaci na Slovensku. Vystěhovalci. Slovenští dělníci v Pešti. Tamže 285—286. Organisace národní práce slovenské. Tamže 337—338. Hnutí na Slovensku. Slováci upustí od trpné opposice. Tamže 391—392. Ještě otázka české bible na Slovensku. Slovenské večery. Tamže 439—440. — Slovenský redaktor. Obrázek z kulturních poměrů slovenských. Osvěta 46—49. Netrhejte se od biblé Kralické! Slovo k slovenským evanjelikům. Tamže 396—403. Drátenický pán učitel. Kulturní obrázek. Tamže 631. Volby na Slovensku. Tamže 1051. Za Tatrami, kraj i lid. Tamže 1053. — Z nekonečné kroniky útrap bratří Slovákův. Kal. „Radhošť" 96—104. — Šetři drobné! Slov. Listy č. 10. Vzpomienka na † Mariu Daxnerovú. Tamže č. 24. O knížke: „Co hatí Slováky?" Tamže č. 35.

Kalendáre. — Alojza Bucsánszkyho Malý Kossuthowský *Kalendár* na obyčajný rok 1901. S mnohými k obsahu tlačenými obrázkami. Ročník XXXI. W Budapessti. Kníhtlačiareň Kolomana Rózsu a jeho manželky, predtým A. Bucsánszky. V. 8°. str. 40 a 6 n. l. — Alojza Bucsánszkeho *Malý Obrázkový Kalendár* na obyčajný rok 1901. Štyridsiatyósmy ročník s obrázkami. W Budapessti. Kníhtlačiareň Kolomana Rózsu a jeho manželky, predtým A. Bucsánszky. V. 8° str. 40 a 8 n. l. — Obnovený *Budínsky Kalendár* prostonárodný pre Katolíkow, Ewanjelikow, Prawoslawných a Židow na obyčajný rok 1901. W Budapessti. Tlačou a nákladom Kolomana Rózsu a jeho manželky, predtým A. Bucsánszky. V. 8°. str. 36 a

5 n. l. — *Národný Kalendár*, pre rímsko- a grécko-katolíkov a evanjelikov na obyčajný rok 1901. Vydal Národný Slovenský Spolok. Ročník IX. Sostavili: P. V. Rovnianek a dr. J. A. Wagner. Číslo 10. podielových kníh. Pittsburg, Pa. Tlačou Amerikánsko-Slovenských Novín. V. 8° str. 288. — *Nová domová pokladnica*. Kalendár pre slovenský ľud, na obyčajný 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1901. Sostavil dr. Pavel Blaho. Ročník III. V Uh. Skalici. Tlačou a nákladom Teslíka a Neumana; v. 8° str. 152 + XXIV. (Lit. Listy č. 1.) — *Pútnik svätovojtešský*. Kalendár pre katolíckych Slovákov v Uhorsku vydaný od Spolku sv. Adalberta (Vojtecha) na obyčajný 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1901. Ročník XXX. Rediguje: Martin Kollár. Číslo 71. podielových kníh. Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). V Trnave. Tlačou Žigm. Wintera; 8° str. 179. (Lit. Listy č. 2.) — *Slovenský obrázkový Kalendár* pre katolíkov, evanjelikov, starovercov a židov na obyčajný rok 1901. Ročník XXX. Turč. Sv. Martin. Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok; 8° str. 108. (Lit. Listy č. 1.) — *Slovenský Domový Kalendár* pre katolíkov, evanjelikov a pravoslávnych na obyčajný rok po narodení Krista Pána 1901. Sostavil a vydal Karol Salva. Ročník XVIII. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu; 8° str. 32 + 1—96 a XXXVI. (Hlas str. 118—119. Lit. Listy č. 1.) — *Sv. Štefanský Kalendár* na rok. 1901. Vydáva kníhtlačiareň sv. Gerharda. Ročník V. V Budapešti. Tlačou kníhtlačiarne sv. Gerharda; m. 8° str. 63. (Lit. Listy č. 2.) — Veľký obrázkový *Lurdský ľudový Kalendár* Panny Márie na rok 1901. Vydáva: Redakcia „Kráľovnej sv. Ruženca" v Trstenej. Tlačou kníhtlačiarne sv. Gerharda v Budapešti; 4° str. 104. (Lit. Listy č. 1.) — *Všeobecný vreckový Kalendár* na rok 1901. Vydáva Karol Salva. Ročník I. Ružomberok a Lipt. Sv. Mikuláš. Tlačou vlastnou v Ružomberku; m. 8°. str. 89. (Lit. Listy č. 1.) — *Tranovský*, evanjelický kalendár na obyčajný 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1901. V Lipt. Sv. Mikuláši. Nákladom knihkup. a nakl. spolku „Tranoscius". Tlačou Karla Salvu w Lipt. Lužomberku; v. 8° str. 128 + XXXII.

Kapitán. Volebný ruch. Nár. Nov. č. 109. Nitrianska idylla. Tamže č. 137.

Kardossová Drahotína. Naše deti. (Ich poesia v hre.) Sborník M. slov. sp. 129—143.

Karol z Trenčína. Ľadvinový červík. Vl. a Sv. č. 5. Najcitlivejšia žalosť. Tamže č. 37. Kto sa nedá, ten vyhrá. Tamže č. 41. Štedrý večer. Tamže č. 51.

Kazateľňa. Časopis pre katolícke duchovné rečníctvo. Ročník XXI. Vydáva Fr. Richard Osvald, zodpovedný redaktor a majiteľ, s mnohými spolupracovníkami. Tlačou Karla Šalvu v Ružomberku. Vychádza vždy 1. každého mesiaca (s prílohou každý druhý mesiac „Literárne Listy") v sošitoch lex. 8° str. 32.

Key Ellen. Láska k vlasti. Prel. J. Nerád. Hlas 364—369.

Kianička Stanislav. *Návštevy prevelebnej Sviatosti oltárnej* v. Ligouri. — *Svätý rok*. Z príležitosti rozšírenia jubilea na celý

okršlek zemský ku poučeniu i konaniu pobožností jubilárnych napísal a vydal. S odobrením cirkevnej vrchnosti. V Trnave. Tlačou Adolfa Horovitza; m. 8° str. 64. (Lit. Listy č. 4.) — Jako žiješ, takú dostaneš odplatu. Na nedeľu štvrtú po Veľkej noci. Kazateľňa 168. Lož protiví sa i Bohu i ľuďom. Na nedeľu šiestu po Veľkej noci. Tamže 180. Cirkev a jej známky. Soslanie D. Svätého. Tamže 184. Jako u nás, tak i u Ježiša srdce bolo stredišťom jeho živobytia a účinkovania. Tamže 218. V čom záleží tá kresťanská spravedlivosť? Na nedeľu piatu po sv. Duchu. Tamže 236. Kto je stromom zlým a jaký ho čaká osud? Na nedeľu siedmu po sv. Duchu. Tamže 252. Poníženosť vedie z hĺbky do výšky. Na nedeľu deviatu po sv. Duchu. Z nem. Tamže 270. Sláva sv. kríža zakladá sa v pridržaní sa sv. náboženstva a dobrých mravov. Na deň Povýšenia sv. kríža. Tamže 302. O láske k bližnému. Na nedeľu sedemnástu po sv. D. Tamže 308. Jako bola predobrazená večná lampa, a čo ona káže. Nedeľa osemnásta po sv. D. Tamže 318. Panna Mária bola i chce byť našej krajine matkou. Sviatok Veľkej Panej Uhrov. Tamže 331. Osem blahoslavenství. Sviatok Všechsvätých. Tamže 340. — U Srdca Kristovho. Posol b. S. J. č. 1. Život za život. Tamže č. 4.

Kielland A. L. Obraz. N. Nov. č. 245.

Kimnach Edmund Verná láska. Sl. Nov. č. 43, 44.

Kincs S. Zásady Svätuškove. Poslov. Kysučan. Sl. N. č. 75—78.

Kipling Rudyard. Útek bielych husárov. Sl. Nov. č. 103—105.

Kladivo. Postoj len na slovo . Slov. Nov č. 138. Potkanie. Tamže č. 186.

Klas Richard. „Na partekách“. Hlas Národa č. 251.

Kláštor pod Zniovom. Rozpomienky na gymnásium v Kláštore pod Zniovom v. Bielek A.

Klen Janko. Lacný obed. (Preklad.) N. N. č. 16. Z poslednej rusko-tureckej vojny. Z ruštiny. Tamže č. 75. Baronka Krüdenerová. Zo „Svieta“. Tamže č. 88, 89. Únos Gruzínky v. Bielajev J. F. Trápne myšlienky v. Čechov A. Nepríjemný hosť v. Čechov A. Podkúpenie v. Dobrovská B. Na vrchnák rakve v. Dygasiňský. Na dvornom bále v. Mamajev N. Buffetníčka v. Maupassant. Poľutovania hodný v. Maupassant. Draho vypadlo v. Tolstoj L. N. Robotník Emelian a prázdny bubon v. Tolstoj L. N.

BESEDA.

Sládkovičova báseň.

Do II. sväzku *Spisov Básnických* Andreja Sládkoviča, vydaného roku 1900 Knihkupecko-nakladateľským spolkom v Turčianskom Sv. Martine, prijatá je i báseň „Štefanovi Moysesovi na deň sv. Štefana Pramučedlníka, 1862“, ktorá bola vytlačená v Paulínyho *Sokole* 1862 bez podpisu. Báseň nosí pečať Sládkovičovho tvorenia, zpoza každej

jej strofy až vidíme milého nášho poeta, preto bez všetkej pochybnosti mohla byť prijatá do sobraných jeho Spisov Básnických. Bez podpisu takrečeno ztratenú bolo treba prinavrátiť pôvodcovi.

Vtedy, hoc starostlive vyhľadával som po slovenských knižkách a časopisoch všetko, čo pochodí od Sládkoviča, neprišiel som na báseň: „*Pamiatka pre deň 4. augusta*, roku jubilárneho tisícročia krstu Slovákov, spasenia sveta tisíceho osmistého šesťdesiateho tretieho, jako deň prvého valného shromaždenia Slovenskej Matice v Turčianskom Sv. Martine.“ Tiež bez podpisu vyšla v Pešťbudínskych Vedomostiach 18. augusta 1863, ale i tá je Sládkovičova. Prejímam ju odtiaľ sem, aby takto lahšie mohla byť najdená, keď bude sa sostavovať nové vydanie Andreja Sládkoviča. (J. Š.)

Jeruzaleme, ty mesto večných rumov,
Nezbudené harfy kráľokajnej strunou,
Neuprosné žiaľom veštieckým proroka,
Neobmyté slzou z Bohosyna oka,
Mesto večných rumov! ozvi sa pokáním,
By vek náš ozval sa Božím smilovaním! —
Vyznaj: mňa satanská vzbura rozbúrala,
Samozvanská pýcha smutnú tu hru hrala,
Úbohú chudobu skaly moje bily
A moji veliki? — tí neuverili! —
Hospodine! tvoj kríž my sme vyvalili,
Pádom jeho hradby naše sa sronily
A v rumoch ich sipí večité vzdychanie!
Tu hriech mocnejší nad Božie smilovanie!

Na Tatrách, na ich mohylách smutná panna stáva,
Od temena ku päte jej čierny závoj pláva,
Na temeni jej sa jasá strieborná trojhrana
A z oblohy visiaceho nočného kahana
Lúč obľadlá ku jej nohám na byliny padá,
Láme byle a zlámané sem a tam rozkladá;
Po Tatrách, po ich mohylách od vekov si chodí
A kde stupí, tam všetko sa k večnosti prerodí;
Kvet tu každý, ktorý stojí, porušením vonia,
Vetrík každý zvoní, sťa keď umieračkom zvonia,
Tu, keď prší, slzy horké odkvapujú s neba,
Nevychodí, nezapadá tu slnka veleba,
Tu jeden vták samojeden na skalinách sedá,
On kuviká, ohlas žiadon mu neodpovedá;
Žriedla smädom prekypujú miesto bystrej vody,
Pustým poľom prach seje sa a hlad sa urodí,
Tu niet jaro, leto, jaseň, — len zima ukrutná,
Tu, kde v čierno zahalená stojí panna smutná:
Mráz prebieha kosti toho, kto ju zazre sdola,
Šeptom vraví si ľud, že by to „Mrietica“ bola.

Nad Karpaty, ponad hory šumná deva lieta,
V srieňový šat širodlhý večite odetá,
Málo z neho visí párom noha neobutá,
Pleť havranná drží zlatá koruna, trojdutá,
V pravej hrsti blčí lúče požiar plamenistý,
V ľavej drží ďateliny obrovské tri listy,
S ohňom lúče nočné slnce v nove svojom hrá sa
A v jej oku tajomstvená blaženosť sa jasá;
Nocou žitia divná fakľa družici tej svieti
A za svetlom neodolným celý vesmír letí,
Žiadnu živú dušu ona z oka si neztratí,
Kto podá sa za ňou, ten viac nikdy sa nevráti,
Kde zaveje bylou svojou a kam ona dýchne,
Tam žaloba, sveta lomoz na veky zatíchne;
Mier večný letkom anjelským postavy tej šumie,
Ale sľuboslovu devy — nikto nerozumie;
Mimovoľne ťahne s sebou svit lúče jej zlatý
Nik nezná kam? každý sa v prehustých hmlách tratí;
Pred ňou radosť, pri nej ticho a za ňou kvílenie,
Nikto nevie, odkiaľ prišlo divné to zjavenie;
Ohliada sa širym svetom a kdekoľvek kročí,
Jediný je predmet ona biednych ľudu očí;
Svetom bludu lieta panna divná, ružolica
A svet ľudu nevie o nej nič, len to: „Mrietica!“

Nevie, — a nevie? ach, nevie! — koľká bieda v tom je,
Koľká smrť už v jedinom tom slove: nevedomie!
Bijú hodiny spasenia, práve dvanásť bije, —
Viete, deň u Hospodina liet tisíc dlhý je, —
A keď ráno pradňa toho tuná sa zbriežilo,
Dieťa potupy a slávy osemsto liet žilo:
Čo sa stalo — povedajú stariny rozpravy —
S ľudom naším, s týmto ľudom potupy a slávy? —
Vychádzajú z krajín tamtých, kde slnko vychodí,
Postavy dve, svätpokoj ich a svätviera vodí,
Modlia sa modlitbou svätou ich posvätné tváre,
Oči ich tak vyzerajú, sťa lásky oltáre,
Na temeni oboch Bratov žehnanie Otcovo,
Ústa ich sú božie ústa, hlas ich naškė slovo;
Mäkkú šiju k zemi kloní nebeská pokora,
Tichý krok ich zvoľna nesie na temä Sobora.

Vystúpili: obzerajú širošíre kraje,
Všade hrmot ťažkých hrotov, pritom všade tma je —
Zaplače v nich milosrdím duša rozbolená:
„Pomiluj ny, Gospodine!“ padnú na kolená
A nad nimi — div nad divy — nebo sa roztvorí
A žiarou spasenia stanú ozorené hory. —

Vstanú: hľadia, kde Satan je a kde jeho zbroje,
Ale pod božou pavážou kol-vôkol ticho je. —
Vstane Brat a drevo, čo tam na Golgote stálo,
Vztýči rukou posvätenou na najvyššie bralo,
Rieknuc: prehliadni, ľude môj, — koniec má slepota,
Strom smrti zmenil ten Boží Syn na strom života! —
Vstane Brat druhý a dosku o kríž ten opiera,
Na ktorú deje prasúdu vykreslila viera,
Rieknuc: neboj sa, ľude môj, — milosť za pokánie!
Spravedlnosť, kto nechce mať božie smilovanie! —
„Kríž a súd!“ modlári heslom viery sa ozvali,
Modly staré v starej svojej nemote mlčaly,
A keď zvona prvé sväté ozony zazneli,
Prv ostatne ozvali sa bohovia: — zhrmeli.
Na Tatrách, na ich mohylách smutnej panny nenie,
Nad Karpatmi, nad horami zaniklo zjavenie:
Tam, kde táto lietavala, lieta holub svätý
A kde tamtá sedávala, sedí Slávomati.
Viete, deň u Hospodina liet tisíc dlhý je, —
Dňa takého priam hodina dnes posledná bije.
Za poslednou ide prvá: tak z Boha pomoci,
Slováci, dobré ráno vám po tak dlhej noci. —
Na Slovensku milom, našom trojný pahor stojí,
Na prostrednom znak spasenia vesmíra sa dvojí;
Boh Otec, Syn a Duch Svätý pahory tie stráži,
Láska, viera i nádeja údole ich blaží:
To ten trojhran, to Mriežice trojdutá koruna,
Ktorú dobyli víťazní Bratia od Solúna,
Darujúc to matke Sláve, pre ňu, pre jej deti
S fakľou večného života a božej osvety;
To kríž, ktorý Kristus nosil, nebeskej Pán slávy,
Kríž ten, to našich slovenských životov čierňavy,
Kríž ten, to naša potupa, pod ktorou sme žili,
To znak, pod ktorým sme podnes slávne víťazili,
Ten kríž, to je útočište druhého Cyrilla,
Je závdavok, ktorý milosť Božia doručila
Nám, že tie naše súženia, čo trpíme práve,
Nie sú rovné tej, čo sa má zjaviť na nás sláve! —
Zdravstvuj, mati, v tieni kríža na trojmej tej hore,
Ty pokorná, ty velebná v tej svojej pokore! —
Zdravstvujteže, deti slávy, v lone tom matera
Dnes je sväte spečatená svätá vaša viera:
Že kto pred Bohom korí sa, pred svetom neplazí,
Skôr či neskôr, ale iste nad peklom zvíťazí! —
Slavstvuj, orle, čo nad horou trojnou tou koluješ,
Štvorokom juh, sever, východ, západ pozoruješ
Slavstvuj, oceľný tvoj pazúr sfa vlákna rozrazí
Tie, čo viažu svobody let, pekelné reťazi!
Slavstvuj! na korunné svoje pomazané hlavy
Polož nový blesk diamantu, — slavianskej oslavy! —

Slavstvuj, Martin! a pamätaj veliké dve doby,
Kde Boh vymknul deti tvoje z dvojakej poroby!
Smilujže sa, Hospodine, nad toľkou rodinou,
Krstils' otcov, pokrsť duchom aj ich pozdných synov!
Udrž lipy tisícvekej blahorozkvet bujný! —
Gospodine, pomiluj ny!

Slavianstvo! národe prevelebných rumov,
Zobudený harfy svätokajnej strunou,
Uprosený žiaľom veštecký proroka,
Obmytý slzami z Bohosyna oka,
Rode horkých dejov! — ozval s' sa kajaním
A Boh ozval sa ti večným smilovaním. —
Vyznal s': mňa satanská vzbura rozbúrala,
Samozvanská pýcha smutnú tu hru hrala,
Úbohú chudobu skaly moje bily
A moji veliki? — tí neuverili! —
Hospodine! kríž tvoj Bratia vystavili,
Zráňané hradby sa znovu zotavily,
Na nich písmom večným heslo a vyznanie:
Hriech mocný, mocnejšie Božie smilovanie!

Literatúra a umenie.

I. L. Červinka: **Děvín a Velehrad, dva hrady velkomoravské.** V Kroměříži, 1902.

To je názov spisu o Devíne a Velehrade, spisu, siahajúceho do dejepisu 9. storočia Veľkomoravy, týkajúceho sa i dejín pradedov našich: teda dôležitého i pre nás Slovákov, a to tým viac, že pán pôvodca končí ho týmito slovami: „Veliké ty udalosti IX. století odehrávaly se najisto na půdě nynějšího Slovenska uherského a Moravy pannonské.“ Z tej príčiny uvažoval som i ja ten zajímavý spis a potom chopil som sa pera, abych úvahu svoju položil na papier.

K jasnejšiemu rozhliadnutiu sa v dejinách 9. storočia poznamenávam, že deje tej doby odohrávaly sa vlastne na Morave, na Slovensku a v Pannonii, a z dejepisu tej doby nemožno vylúčiť Moravu.

Keď Nemci svrhli s trónu Mojmíra I., kráľom Moravy stal sa Rastislav [1]), kráľom Slovenska ale Svätopluk [2]). Politickou a cir-

[1]) Ludovicus cum magno exercitu perrexit contra Ratzidum, regem Marahensium. Marianus Scotus, Chronicon Hildesheimense, Herveldense et Schafnaburgense ad an. 855.

[2]) Carlmannus regnum Zuentibaldi ... igne et gladio depopulatur. Annales Francofuldenses ad an. 869. Zuentibald... se Carlmanno unacum regno, quod tenebat, tradidit. Ib. ad an. 870.

kevnou hranicou medzi Moravou a Slovenskom boly Malé Karpaty (Biela Hora), tiahnucie sa od Predslavy (Prešporku) k žriedlu rieky Visly. Morava náležala ku Germanii a k arcibiskupstvu mohúčskemu; Slovensko ale k Sarmacii a k arcibiskupstvu soľnohradskému. Až sv. Vladislav, kráľ uhorský, pošinul hranicu Slovenska (Uhorska) k rieke Morave [1]): teda hrad Devín nad ústím rieky Moravy náležal vtedy do Moravy Rastislavovej. I Červinka kladie hrad Devín nad ústie rieky Moravy; a preto o tom nejdem sa rozpisovať.

Do cela inakšia je mienka Červinkova o Velehrade; vytvára ho z Moravy a, rozumiem-li dobre jeho posledným, vyššie podaným slovám, myslí na Belehrad v Pannonii.

Stotožňovanie Belehradu s Velehradom nečiní žiadne ťažkosti, poneváč grécke Βελεγραδ čítať sa dá i jako Belegrad i jako Velegrad. Príklad toho podáva cisár Konstantín Porf., ktorý (r. 949) za jedno má výrazy Magna Chrobatia a Alba Chrobatia, čili Vele-Horvatsko a Biele Horvatsko.

Pannonský Belehrad v domácich uhorských dejepisných prameňoch nazýva sa Alba, práve tak jako Alba bulgarica čili Belehrad srbský, Alba transilvana, Alba Julia, Alba Carolina čili Belehrad v Zagorii (v Sedmohradsku), Weissenburg, Karlsburg od doby Karla VI., jako i Alba čili Bialogrod v Rusku [2]). I v Potisí bol nielen Černograd (Csongrád), ale i Alba čili Belograd [3]).

Pannonský Belehrad Maďari menujú Fehérvár; tohto mena však neznajú staré dejepisné pramene, ale Belohrad. [4]) Že by bol až sv. Štefan, kráľ uhorský, založil pannonský Belehrad, toho nedosvedčujú kráľovské diplomy [5]), naše domáce dejepisné pra-

---

[1]) Chron. Budense ap. Podhraczky pag. 175.

[2]) Szászky: Introductio in Geographiam emendata studio Jo. Severini. Posonii et Cassoviae, 1777.

[3]) Wenzell: Codex dipl. Arpadianus cont. an. 1232. VI, 505. XI, 244.

[4]) Kronika do turčiny (o. r. 1526) preložená má: Ustulni Belghirad (Stolný Belehrad). Slovesnosť. V Skalici, 1864, str. 240. Chronicon Hierosolymitanum. Helmestadii, 1584, c. 23. c. an. 1098 má: Belegrane. Kronika urspergenská to meno ponemčila na Weissenburg (Biely hrad) praesidium. — Bogaria (Srbsko) in ingressu castrum attolit, quod Bellagrava dicitur Bogariensis, respectu cuiusdam, quae in Hungaria est, eiusdem nominis civitatis. Otto de Diogito: Itinerarium ad an. 1147. — Arab Edrisi (1154) má ho pod menom Bielgraba. Lelewel: Polska II, 354.

[5]) Kráľ Bela IV. r. 1237 Belehradčanom potvrdzuje privilegia, ktoré boli obdržali od sv. Štefana. Tudományos Gyűjtemény 1825, II, 49, nehovorí však, že Belehrad založený je od sv. Štefana. Tenže kráľ r. 1254 vraví o dôstojnosti Belehradu: „Circa Albensem ecclesiam intenti . . ubi solium regni et corona conservatur, et ubi reges Hungariae sacro coronationis munere perunguntur; ubi nostrorum etiam antecessorum sacra corpora requiescunt.“ Fejér: Cod. dipl. IV, 2, 231. Keby

mene [1]) a naši domáci dejezpytci, ktorí, od Arpáda počnúc vidia v Uhorsku len Maďarov a len počnúc od sv. Štefana počítajú kresťanov v Uhorsku; čo bolo pred Arpádom a pred sv. Štefanom, to je im tabula rasa vo smysle etnografickom a cirkevnom.

Už samé meno Alba (arx) čili Belehrad poukazuje na to, že jeho pôvod náleží Slovanom. Dejepisec Bonfin predkladá si otázku: Prečo Uhorsko (?) pomenovalo toľko Belohradov? Nielen má Stolný Belehrad, ale i srbský a záhorský. [2]) Pod tú otázku mohol postaviť i Belgrad v Dalmácii [3]), a mohol sa presvedčiť, že tie hrady poukazujú na pôvod slovanský, jako i tie Vyšehrady. Komu ďakuje svoj pôvod Vyšehrad v Uhorsku, tomu ho ďakuje i Stolný Belehrad.

Myslel-li Červinka pri svojom Velehrade (Βελεγραδ) na ten pannonský Belehrad, okolnosti neodporujú jeho mienke. Slovania, pod jakýmkoľvek názvom, bývali i na pravom brehu Dunaja od pradoby. Rimania pomenovali ich Pannonami, ale nepolatinčili. Po Rimanoch prišli pod vládu Hunov a Gotov od Visly (Vislavinov, Slavinov). Po smrti Attilovej († 454) v dolnej Pannonii stali sa pánmi Slavini [4]). Jornandes (552) nazýva ich Gotami od Visly (Vislavini, Slavini), nad ktorými panovali traja bratia: Valemir, Theodemir a Videmir [5]). Od tej doby Pannonia nosila meno Sclavinia [6]) Ačkoľvek od r. 800 jej slovanskí obyvatelia podrobení boli latinskému arcibiskupovi

---

bol sv. Štefan založil Belehrad, ba i chrám bl. P. Márie, bol by to Bela IV. tiež ku sláve Belehradu poznamenal.

[1]) Väčšia legenda o sv. Štefanovi hovorí, že sv. Štefan „v stolnom kráľovskom meste, ktoré sa menuje Albou (Belehradom)“, začal stavať chrám bl. P. Márie: teda nič o založení mesta skrze sv. Štefana. — Podobne hovorí i menšia legenda. — Šimon de Keza (r. 1282) píše, že Arpád, prijdúc do Pannonie, položil svoje stánky na tom miesta, kde je založená Alba (Belehrad); že pochovaný bol v belehradskom chráme bl. P. Márie, ktorý — vraj — bol vystavil. Nič o založení Belehradu skrze sv. Štefana. — Po Šimonovi Kezovi Anonymus Belae regis notarius, kronika budínska a Turótziho (r. 1473) píšu ten nesmysel, že Arpád položil sa táborom u Alby (Belehradu), kde potom sv. Štefan založil mesto Albu (Belehrad). Bol-li Belehrad už za Arpáda, nemusel ho potom založiť sv. Štefan. — Uhorsko-poľská kronika má Belehrad už pred r. 1000; tam čakal Štefan korunu z Ríma, bol korunovaný, založil chrám bl. P. Márie, kde po smrti bol pochovaný. Nič o založení mesta Belehradu!

[2]) Sed cur tot Albas Ungaria (tempore Mathiae Corvini) dixerat? non solum hanc Albam habet Hungaria, sed Albam graecam ad Taurunum et Albam Julam in Dacia apud Transilvanos.

[3]) Fejér: Cod. dipl. VII. 5, 64.

[4]) Tunc vero Sclavi post Hunos inde expulsos coeperunt partibus Danubii diversas regiones habitare. Anonymus Salisburg.

[5]) Sub rege Walemir eiusque germanis, Theodemir et Widemir. V menách *mir* poukazuje na ich slovanskosť.

[6]) Sclaviniam, in partes videlicet quarantanas. Anonymus Salisburgensis.

soľnohradskému, predsa mali svojho vlastného biskupa [1]) a svoju slovanskú (glagolskú) liturgiu [2]). Posledným takým biskupom bol Osbald; ale, poneváč za chrbtom latinského arcibiskupa konal samovoľne s pápežom Mikulášom [3]), po jeho smrti pannonská Sclavinia nemala svojho slovanského (glagolského) biskupa. Stal sa ním až Metod.

Sv. Metod bol v Ríme (6. marca 868) vysvätený za arcibiskupa sriemskeho [4]), ktorého sídlo bolo v Báči, na ľavom brehu Dunaja [5]).

Poneváč pápež Adrian nielen bol potvrdil slovanskú (kyrillskú) liturgiu, ale i slovanskú (kyrillskú) hierarchiu, Kocel, knieža Pannonie, požiadal pápeža, aby pannonskú Sclaviniu podriadil sv. Metodovi, slovanskému (kyrillskému) arcibiskupovi. Pannonskí Slovani prijali ho s veľkou radosťou; odvrátili sa od tých kňazov, ktorí liturgiu boli konali latinsky, tak že i arcipresbyter soľnohradský, nemohúc to pretrpeť, opustil Pannoniu a odišiel do Soľnohradu [6]). Následkom toho bola v Pannonii dvojaká slovanská liturgia: stará glagolská a nová kyrillská, sv. Metodom uvádzaná.

Sv. Metod zprvu účinkoval v Pannonii jako arcibiskup sriemsky, potom jako arcibiskup pannonský [7]); pritom však nielen podržal ďalej svoju právomocnosť nad Sriemom [8]), ale, jako legát apoštolskej sto-

---

[1]) Osbaldus episcopus Sclavorum regebat gentem, prout iam priscis temporibus iam dicti episcopi fecerunt, subiecti episcopis juvaviensium. Idem.

[2]) Usquedum .. Methodius .. *noviter inventis* sclavinis litteris .. vilescere fecit .. missas et evangelia, ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt. Idem.

[3]) Huic Osbaldo scripsit Nicolaus papa duos canones. Excerptum e libello de conversione Carantanorum.

[4]) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 570 et 847.

[5]) Sriemsko bolo pred- a zadunajské. Keď bolo Hunami vyvrátené, cisár Justinian († 565) preniesol sídlo biskupské do Báču (ad civitatem Bacensem). Hanzic: Germania sacra I, 60. — Pápež Adrian povýšil ho na arcibiskupstvo. Prvým arcibiskupom bol sv. Metod. Za kráľov uhorských potlačené bolo vo 12. storočí, a jeho titul prenesený na latinského biskupa v Koloči.

[6]) Usquedum quidam Graecus, Methodius nomine, noviter inventis sclavinis litteris, linguam latinam doctrinamque romanam atque litteras auctorales latinas philosophice superducens, vilescere fecit ... missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt. Quod ille (Richbaldus, archipresbyter pro Latinis) ferre non valens, sedem repetivit juvavensem. Anonymus Salisburg.

[7]) Post hunc (Osbaldum) interjecto aliquo tempore supervenit quidam Sclavus ab Histrie et Dalmatiae (antiquae) partibus, nomine Methodius .. qui slavice celebravit diuinum officium et vilescere facit latinum. Excerptum e libello de conversione Carantanarum. Toho času Dalmácia tiahla sa od Adrie až k Dunaju.

[8]) Srov. poznámku 5. nasledujúcej strany.

lice [1]), mal na zreteli aj Slovákov obradu glagolského a Moravanov obradu kyrillského [2]). Bohužiaľ, hatený bol v plnení svojej apoštolskej úlohy r. 870 vypuklými vojnami. Svätopluk svrhol s moravského trónu Rastislava a vydal ho Nemcom; sv. Metod odvlečený bol z Pannonie do Nemiec a tam utýraný a uväznený; podobný osud zastihol i Svätopluka. Tento však r. 871 z väzenia vysvobodený, oklamav Nemcov, navrátil sa do vlasti a, postaviv sa na čelo svojho národa, porážal Nemcov a stal sa kráľom moravo-slovenským. Medzi tým časom sv. Metod na energické zakročenie Jána VIII. r. 873 z väzenia bol vysvobodený a do Pannonie nazpäť uvedený.

Pavel, biskup ankonský, ktorý bol Jánom VIII. vyslaný k vysvobodeniu sv. Metoda, mal uloženo i to, aby sa nedal zúrivým nemeckým biskupom odvrátiť ani od uvedenia sv. Metoda k Svätoplukovi [3]). Z toho poznať, že Svätopluk nielen zasadil sa u pápeža za vysvobodenie sv. Metoda, ale i požiadal ho, aby arcibiskupstvo sv. Metoda rozšírené bolo i na Moravu a Slovensko.

Sídlo arcibiskupské sv. Metoda, z väzenia vysvobodeného, bolo opäť v Pannonii; lebo pápež r. 875 písal kráľovi Karlmannovi, aby sv. Metod dľa predošlej obyčaje smel konať úrad biskupský v Pannonii [4]); a knieža sriemske napomenul r. 876, aby sa opäť pripojilo k arcibiskupstvu pannonskému [5]). Ešte i v liste r. 879 menuje sv. Metoda arcibiskupom Pannonie [6]); ačkoľvek súčasne v liste na Svätopluka nazýva ho arcibiskupom Moravanov [7]).

Teraz sme už prišli k tej záhadnej otázke: kde bolo v Pannonii sídlo arcibiskupa Metoda? Možno, že bolo v pannonskom Velehrade (Βελεγραδε); ale nieto o tom určitého svedectva historického, a to tým menej neskoršie, keď sv. Metod prinútený bol opustiť Pannoniu a utiahnuť sa k Svätoplukovi [8]) Práve táto okolnosť zavdala príčinu Svätoplukovi, aby učinil kroky k tomu, že by v jeho kráľovstve sriadená bola samostatná, od nemeckej latinskej hierarchie neodvislá slovanská hierarchia [9]). Darmo sa usilovali protivníci sv. Metoda

[1]) Apostolicae Sedis manu sacrato et a latere destinato. Epist. Joannis VIII. Hemerico episcopo. — Methodium archiepiscopum, legatione apostolicae Sedis ad gentes fungentem. Epist. Joannis VIII. Annoni episcopo.

[2]) Srov. poznámku nasledujúcu.

[3]) Časopis musea král. českého r. 1881, str. 290—292.

[4]) Restituto nobis Pannoniensium episcopatu, liceat .. Methodio .. secundum priscam consuetudinem libere, quae sunt episcopi, gerere."

[5]) Pro genitorum tuorum se cutus morem . . . ad Pannoniensium studeas reverti dioecesim. Fejér: Cod. dipl. I, 196.

[6]) Joannes .. reverendissimo Methodio, archiepiscopo Pannoniensia ecclesiae.

[7]) Methodius, vester archiepiscopus, ab antecessore nostro, Adriani scilicet papa, ordinatus, vobisque directus.

[8]) Tandem fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam, ibique quiescit. Excerptum e lit. de convers. Carantanorum

[9]) Ad Apostolicum autem nuntium (Moravi) miserunt: Quoniam autem patres nostri baptisma a sancto Petro jam acceperunt, da nobis Methodium archiepiscopum et doctorem. Legenda pannonica, c. 10.

prekaziť to, aby na čelo tej hierarchie postavený bol on[1]). To sa im nepodarilo. Ján VIII. r. 880 zavrhol ich pletichy, sv. Metoda uznal za pravoverného a ustanovil ho za arcibiskupa Moravo-Slovenska, pletichára Vichinga vysvätil za biskupa nitrianskeho a naložil Svätoplukovi, aby, dorozumev sa s Metodom, vyslal do Ríma ešte nejakého kňaza, ktorého by pre iné určené sídlo vysvätil za biskupa, aby Metod dľa cirkevného zákona mal dvoch assistentov pri vysviacaní iných ešte biskupov pre zeme Svätoplukove[2])

Mal-li Viching, ako suffragán, svoje určité sídlo v Nitre, nemožno mysleť, že sv. Metod ako metropolita bol bez svojho určitého sídla. O ňom niet bezpečnej zprávy; lebo tak súdim, že zášť proti slovanskej liturgii zničila potrebné k objasneniu toho pamätníky. Že sv. Metod v Morave, kde mal sídlo svoje, má i hrob svoj, to je zistené[3]); však ale len ústne podanie a pozdejšie pamätníky spomínajú Velehrad, ktorý, ako metropola Moravy, bol i sídlom sv. Metoda, ako metropolitu Moravy.

Červinka je odchodného náhľadu. Dľa jeho mienky: a) Velehrad treba hľadať v Pannonii; b) Velehradu nebolo v Morave.

Že tá jeho prvá mienka neplatí, to vysvitlo z tejto mojej rozpravy. Sídlo arcibiskupské sv. Metoda po r. 880 nemohlo byť ani v Pannonii (Stolný Belehrad), ani na Slovensku (Nitra), ale len na Morave.

Čo sa týka jeho druhej mienky, krúti sa vec okolo tej otázky: či a kde ležal Velehrad na Morave? Červinka odpovedá na tú otázku záporne; ale — jako už „Časopis vlast. spolku muzejního v Olomouci“ č. 74 str. 66 poznamenal — dôvody jeho sú len negatívne, áno nedostatočné a dejepisne protivné.

Jakokoľvek záhadná je otázka: kde ležal Velehrad na Morave? predsa meno Velehrad a tradícia o ňom, ako sídle sv. Metoda, v Dalimilovej kronike (1326), nedá sa odbyť tým, že náhodou povstalo a prilepené bolo na miesto, a tak dostalo sa do diplomov, do tradície ľudu a do pera Dalimilovho. Meno Velehrad čili Belehrad bolo vznešenejšieho významu u Slovanov, než meno nepatrnej osady.

Ani z toho, že sa nedá neomylne určiť ležište Velehradu, ne-

[1]) Kňaz Ján z Venecie, ktorý vykonával Svätoplukovi posolstvá, očernil sv. Metoda u Jána VIII., tak že tento 14. júna 879 predvolal ho do Ríma, aby sa očistil. — Sem bezpochyby náleží zpráva o Wichingovi: „Hic Laureacensem Ecclesiam pressit, volens provinciam (eius) dividere et auxilio Suentibaldi, regis Moravorum, in Sclavia metropolim suscitare. Chcel zaiste staré glagolské arcibiskupstvo laureacké mať obnovené a podelené na dvoje: na pannonské a moravské, a stal sa glagolským arcibiskupom v Nitre (?).

[2]) Ačkoľvek niet pochybnosti, že sa tak stalo, predsa nemáme starých zpráv o tom, ktorý kňaz bol poslaný do Ríma na vysviacku a ktorých potom vysvätil Metod za biskupov na Morave a na Slovensku. Len jedno zdá sa byť zistené, že vysvätil Gorazda pre arcibiskupstvo sriemske v Báči, ktorým Metod pôvodne vládol. Sborník Velehradský IV, 49. Tovaryšstvo III. V Ružomberku, 1900, str. 39.

[3]) Srov. poznámku 8. na str. 454.

nasleduje, že ho na Morave nebolo. Koľko rimanských miest naznačeno je v Itinerarium Antonii atď., ba i u Anonyma solnohradského (z r. 873) a inde, ktorých ležište dosiaľ nenie objasnené a zistené!

Červinka temer všetky útoky na Moravu so strany Nemcov potahuje len na Devín. Bol on ovšem predôležitou strážnicou nad riekami Dunajom a Moravou, zbrane Nemcov však siahaly i do vnútra Moravy a dotýkaly sa aj iných miest opevnených [1]); boly-li ale vo vnútre Moravy „prepevné náspy, hrádky a hrady", bez pochyby vynikal nad nimi i významnejší hrad čili Velehrad.

Som toho domnenia, že touto rozpravou dokázal som dve historické pravdy:

a) *otázny Velehrad neležal v Pannonii, kde je Stolný Belehrad;*

b) *otázny Velehrad ležal na území terajšej Moravy.*

Do rozboru hádky o mieste, kde ležal moravský Velehrad, sa nepúšťam, prajúc si, aby sa v tej veci od dejezpytcov pracovalo nie negatívnym spôsobom, ktorý borí, ale positívnym, ktorý stavia.

Fr. V. Sasinek.

H. Sienkiewicz: **Quo vadis.** Román z doby Neronovej. Přeložil J. J. Langner. S 54 vyobrazeními od A. Minardiho. Nové, opravené vydání. V Praze. Knihtiskárna, nakladatelství: E. Beaufort. 1902. Strán 1240, v 32. sošitoch; sošit po 15 kr.

---

[1]) Ludovicus . . sine victoria rediit, mallens adversarium firmissimo, ut fertur, *vallo* munitum ad tempus dimittere. Magnam tamen provinciae partem . . vastavit exercitus, nec parvam multitudinem hostium, castra regis invadere cupientium, usque ad internecionem delevit; sed . . . post reditum regis, Rastices cum suis insecutus plurima trans Danubium finitimorum loca praedando vastavit. Annales Francofuld. ad an. 855. Carlmannus vero regnum illius (Rastici) nullo resistente ingressus cunctas civitates et castella in deditionem accepit. Ib. ad an. 870. Cum Carlmannus caedes et incendia in Morahensibus exercuisset . . . Zuentibald, misso (z Devína?) tam exercitu copioso, Bajoarios, qui ad tuendas naves in littore Histri fluminis relicti fuerant, occupavit et alios occidit, alios necavit in flumine, alios vero duxit captivos. Ib. ad an. 872. Arnulphus, cum exercitu regnum Marahensium ingressus, cuncta, quae extra urbes reperit, solotenus demolitus est. 892. Bavarii terminos Maraborum . . intrantes . . Zuentoboldum . . . filium ducis Zuentiboldi († 894) suumque populum de ergastulo civitatis, in quo inclusi morabantur, eripuerunt. Hermannus contractus ad an. 899.

Rok 1902. Sošit 8.

Slovenské Pohľady.

Príspevok ku štatistike Slovenska.

Napísal dr. *Emil Stodola.*

(Pokračovanie.)

IV. Sťahovanie Slovákov do Ameriky.[1])

Slovák nekonečne miluje svoju rodnú zem, vďačne hrdlačí v cudzom svete, len aby svojich doma vyživiť, len aby sa k nim navrátiť mohol. Len pod ťažkým tlakom okolností odhodlá sa k presídleniu do cudziny. Od dávna sťahujú sa Slováci, či cieľom zárobkov, či cieľom stáleho osadlenia, do úrodnejších južnejších krajov vlasti našej; od dávna vandrujú k vôli zárobkom po celej Europe. V novšom čase obrátil sa prúd sťahovania ta, ďaleko za more, do Ameriky...

Ako by bola sťahovalecká horúčka zachvátila v 70-tych rokoch lud náš, a zvlášte obyvateľstvo stolíc východných: Zemplínskej, Šarišskej, Abauj-Tornianskej, Užhorodskej, Spišskej, tak húfne začal sa ta brať. Horúčka táto stúpala vždy ďalej a ďalej, až zmocnila sa celého nášho národa.

Z celého Uhorska vysťahovalo sa r. 1881—1900, tedy za 20 rokov

čez hamburgský	prístav	372.979
„ antverpský	„	87.609
„ genuánsky	„	9.501
	Spolu	470.089

duší do Ameriky, a síce, budiž to hneď tu rečeno, najviac do Spojených Štátov severo-amerických.

Z Rakúsko-Uhorska vysťahovalo sa r. 1900 . . . 114.847
z toho pripadlo na Uhorsko 54.767

[1]) *Upotrebené pramene.* Vydania uh. kr. krajinského štatistického úradu. Budapesti Szemle 1899. Közgazdasági Szemle 1893, 1899. Zpráva prešporskej kupeckej komory z r. 1895. Príručné knihy štatistiky od dr. L. Lánga, dr. Belu Földesa, dr. Zoltána Rátha. Conrad: Handwörterbuch der polit. Ökonomie. Allg. statistisches Archiv. Tübingen. Štefan Furdek: Všeličo z Ameriky, v III. sv. „Tovaryšstva". Viac iných odborných diel, ako i viaceré slovenské a inojazyčné časopisy.

Týmto číslom stúpilo Rakúsko-Uhorsko spolu s Itáliou na čelo všetkých europejských štátov.

Nás zajíma otázka, koľko pripadá z tohto čísla na slovenské, hornovidiecke stolice. V nasledujúcom chceme sa zaoberať s dvanástimi z nich, v ktorých je živel slovenský relatívne najsilnejšie zastúpený a tvorí absolútnu majoritu alebo aspoň asi polovicu obyvateľstva. Sú to stolice: Oravská, Trenčianska, Liptovská, Zvolenská, Turčianska, Nitrianska, Šarišská, Spišská, Tekovská, Hontianska, Gemerská, Prešporská, ktoré roku 1900 spolu počítaly 2,240.044 duší, teda asi toľko, ako je Slovákov v Uhorsku vôbec, a ktoré v nasledujúcom k vôli skráteniu zahrňujeme pod etnografický pojem Slovenska.

Krajinský vyslanec Roland Hegedűs, najlepší znateľ vysťahovalectva v Uhorsku, ktorý študoval ho v Amerike na mieste (vidz o tom jeho štúdiu v Budapesti Szemle 1899), a Štefan Furdek (vidz jeho článok o amerických vysťahovalcoch v III. sv. Tovaryšstva), jeden z najvýznamnejších slovenských mužov za oceánom, cenia počet Slovákov okolo r. 1899 v Amerike žijúcich na 160.000—200.000. Keď k tomu pričítajú sa roky 1899—1901, obnášal by počet amerických Slovákov na ten čas (r. 1902) asi $^1/_4$ milliona, teda temer polovicu všetkých amerických vysťahovalcov z Uhorska [1]). Voľačo k tomuto cestou pôrodov pribudlo, lenže aspoň toľko, a síce asi $^1/_7$—$^1/_5$ všetkých vysťahovalcov, navrátilo sa zase do domoviny. Najviac z nich býva vo východných štátoch, tak okolo New Yorku a okolo baní pennsylvánskych.

Udania menovaných dvoch spisovateľov ohľadom počtu vysťahovalých Slovákov potvrdzujú nasledujúce dáta:

Roku 1869 dvanásť slovenských stolíc malo	1,997.096	
„ 1900 „ „ „ „	2,240.044	
obyvateľov. Prírast učinil	242.948	= 12·16%.
Poneváč však nadvyšok pôrodov nad úmrtiami v tomto čase obnášal	550.761	= 27·5%
a skutočný vzrast len	242.948,	
muselo sa chybujúcich	307.813	= 15·4%

vysťahovať. Emigrácia to, mimochodom rečeno, značná, bo pohlcuje 56% nadvyšku pôrodov nad úmrtiami; je to procento, ktoré síce ďaleko stojí za pomerami írskými, ktoré je však značné. Len netreba so zreteľa spustiť, že v počte tomto je zahrnutý i počet všetkých tých, ktorí sa z krajov našich i do vlasti našej vysťahovali, ichž počet je ale nie známy. Dáta tieto na každý pád poskytujú vzácne kriterium k určeniu approximatívnej veľkosti sťahovania sa Slovenska.

Podotýkam ešte, že do menovaných stolíc v poslednom čase dialo sa značné sťahovanie z Haliče, tak že skutočný 242.948 duší počitujúci prírast zčiastky týmto prisťahovalcom treba pripísať, čo veľkosť sťahovania ešte stupňuje.

---

[1]) Datum toto potvrdzuje i udanie v 172. čísle Budapesti Hirlapu 1902, dľa ktorého Slováci r. 1900 tvorili 41%, r. 1901 43% všetkých vysťahovalcov.

Že vysťahovalectvo rekrutuje sa hlavne zo severo-východných slovenských stolíc, vysvitá i z nasledujúcich, v krajine nikde inde nedosiahnutých dát.

V rokoch 1869—1890 umenšila sa vrstva mužov vo veku 20—25 rokov stojacích v Spišskej stolici o 14%, v Šarišskej o 34%, vrstva 26—30-ročných v Spišskej o 31%, v Šarišskej o 44%, v Abauj-Tornianskej o 22%, vrstva 31—40-ročných v Spiši o 30%, v Šariši o 32%, v Abauj-Tornianskej o 28%, v Zemplíne o 16%. Nie je div, že sa i počet vojepovinnovatých značne zmenšil.

I na pomere pohlaví jedného k druhému možno badať stopy sťahovania zvlášte v menovaných našich krajoch: kým v krajine na 100 mužských 103 ženské pripadajú, bolo r. 1890 v Spiši 115, v Šariši 116, v Abauj-Tornianskej 115 ženských na 100 mužských. S nimi konkurruje kraj drotárov, stolica Trenčianska, so 112 ženskými na 100 mužských.

Ešte jedna okolnosť svedčí o veľkej miere sťahovania z rečených našich krajov do Ameriky. Sú to peniaze z Ameriky doma ostalým poslaté.

Zo 7,290.620 zl., ktoré r. 1896 z Ameriky do Uhorska zaslané boly, prišlo $6^1/_2$ milliona zl. na poštovú direkciu košickú, k nejž patria prevažne slovenské, a síce naše severo-východné stolice; na všetky ostatné direkcie pripadlo iba 790.000 zl.

Ešte sa nám treba dotknúť per tangentem tej okolnosti, že počet domov sa vrátivších vysťahovalcov nie je veľký. Ohľadom severo-východných stolíc slovenských konštatované bolo v r. 1880—1890 na 75.000 vysťahovalcov asi 20.000 navrátivších sa, teda asi štvrtina; iné dáta hovoria o čiastke ešte menšej.

Teraz obráťme sa k príčinám vysťahovania.

K lepšiemu znázorneniu národo-hospodárskych a životných okolností špeciálne tých stolíc Slovenska, kde sťahovanie započalo sa v druhej polovici 70-tych rokov, predvedieme ako príklad obec Bukovec, ležiacu v Horno-Zemplínskej, a dáme si tamejšie pomery skrz tamejších ľudí líčiť. Obec leží v takom kraji, kde hneď po započatí sťahovania každý siedmy človek vysťahoval sa z krajiny; obyvateľstvo je čisto roľnícke. Následkom spustošenia lesov, zapríčineného haličskými podujímateľmi, zjarčí voda polia, odmyje humus. Tejto okolnosti a irracionálnemu obrábaniu poľa možno pripísať chatrnú úrodnosť tejto pôdy. Zasiate zrno vráti sa 2—3 razy, v zlom roku ani toľko. Pri takomto stave niet sa tomu čo diviť, že majiteľ $^6/_8$ urb. sedenia = 15 katastrálnych jutier moc múky prikupúva, na svojom majetku viac ako 2 kone, 2 kravy, 2 býkov, 1 hača neodchová a že mu aj mnoho krmu prikúpiť treba. Kommassácia mala v obci zlé účinky: sedľač oškodená bola od zemských pánov a kňazov. Bočného dôchodku niet a obyvateľstvo už od dávnych čias chodí na Dolniaky na zárobky. Mzda v obci je nasledujúca: chlap r. 1896 dostal 50 kr. denne a dvakráť denne pálenky, žena 20 kr. a raz pálenky. Čo sa hodnoty nepohnuteľností týka, možno bolo kúpiť pred započatím sťahovania do Ameriky $^1/_8$ urb. sedenia = $2^1/_2$ kat. jutra za 70—80 zl. Za niekoľko rokov zdvojnásobnila

sa hodnota poľa, čo treba pripísať prítoku groša z Ameriky. V potrave ľudu tohoto zračí sa jeho veľká bieda. Hlavný potravný článok sú zemiaky a kapusta, mäso mu je takmer neznáme a chleba dožičia si iba zámožnejší. Čo sa bývania týče, býva v jednej izbe 10—12, ba i 18 ľudí. Hotového groša tam pred započatím sťahovania do Ameriky veľmi málo bolo, keď niekto peniaze potreboval, musel ísť na zárobky na Dolné Uhry. Pri mizerných pomeroch niet sa čomu diviť, že v cholere r. 1873 každý desiaty človek umrel. A pri všetkej tejto zaostalosti národ predsa stará sa o chrám a školu; r. 1896 stavali si školu za $4^1/_2$ tisíca zl.; k tomu cieľu zbierali milodary po celej krajine, tak sa dostali dvaja zo zberateľov i k pisateľovi týchto riadkov a rozpovedali mu tieto veci.

Pravda, tak zle, ako tento zúbožený kraj Slovenska, naše kraje, chvalabohu, sa nemajú. Keď porovnáme výsledok žatvy z r. 1896, včítajúc do toho i výťažok z lesov, tak Slovensko nestojí pod krajinským priemerom. Lenže na Slovensku treba robiť rozdiel medzi chudobnejšími hornými krajmi a medzi nižšie ležiacimi majetnejšími. Uvedený opis je z najhornatejších, najzaostalejších krajov Slovenska.

Prejdeme na príčiny sťahovania, poznamenávajúc už vopred, že sú ony zčiastky všeobecného rázu, rozprestierajúce sa na celú krajinu, zčiastky špeciálne slovenské, ktoré len na Slovensku najdeme, a i tu sú dľa jednotlivých krajov rozdielne. [1])

Slovensko, t. j. tých už menovaných 12 stolíc, zaujíma plochu 6,808.997 katastrálnych jutier (= 39.800 km.²), z toho pripadá 6,508.843 kat. jutier (= 96%) na plodnú pôdu, a z tejto zase 2,614.692 kat. jutier (= 40%) na orácu pôdu, 1,326.016 (= 20·4%) na lúky a pašienky, 2,462.333 kat. jutier (= 37·9%) na hôrnu pôdu. Táto posledná zaujíma v Liptove, Zvolene, Turci, Gemeri okolo a vyše 50% pôdy, a tomu zodpovedajúce umenší sa i oráca pôda, ktorá v Liptove a Zvolene tvorí iba $^1/_6$ celej plochy. Z 326.666 hospodárství, nachádzajúcich sa na Slovensku, ktoré spolu zaujímajú 5,138.018 kat. jutier, padá na drobné hospodárstva, t. j. hospodárstva niže 5 kat. jutier, 166.822 (= 51%), zaujímajúcich spolu plochu 309.681 kat. jutier, t. j. iba 7% celej plochy Slovenska. Je pravda, že sú v tomto ohľade pomery v celom Uhorsku viac-menej rovné, lenže treba považiť, že je pôda v dolných krajoch plodnejšia, než v horných. Popri tejto veľkej rozdrobenosti pôdy leží veľká chyba i v obrábateľovi tej pôdy: v slovenskom roľníkovi. Nedvižnosť a zaostalosť v odbornom ohľade zapríčiňujú, že mu práca, ač je ináč pilný, zapríčiňuje viac starosti než radosti. Nakoľko je na týchto veciach vinná krajinská vláda, vysvitá najlepšie z toho, že v celom okolí preddunajskom, počitujúcom $1^3/_4$ mill. obyvateľov, niet ani jednej jedinej hospodárskej školy. (Na súsednej Morave, počtom obyvateľstva nie väčšej, jest trojaké.) Úzko s tým súvisia dve ďalšie

[1]) Tak v Liptove seknutie pltnice následkom stavebnej krízy krajinskej a odpadnutie zárobkov peštianskych následkom tejže. V súvise s označenou krízou vytisnutie horných robotníkov našich skrz privezených rumunských.

okolnosti: pôda obrába sa nedostatočne, je následkom toho veľmi vyžitá a nehospodári sa na nej dľa pravého spôsobu: pestovanie dobytka, ktoré by povahe kraja najlepšie zodpovedalo, ešte ani zďaleka nehrá ten zástoj, ktorý by malo. Veľká je i škoda, ktorú elementárne údery zapríčiňujú. O ľadovci a povodniach nehovoriac, obnášala r. 1896 len škoda z požiarov 2⅓ mill. zl., z čoho len 40% bolo poisteno. Daň je veľká. Je to smutná, ale pravdivá výpoveď jedného z našich dobrých znalcov ľudu slovenského, že ľud na zárobky vybrať sa musí, jestli daň svoju zaplatiť chce. K tomu je tá daň neproporcionálna a ťaží viac na chudobnom, než na majetnejšom. Dľa výpočtu prešporskej kupeckej komory pripadlo r. 1895 na territoriume stolice Nitrianskej, Prešporskej, Turčianskej, Trenčianskej 13 zl. 80 kr. direktnej dane na každú jednu dušu. Činí 69 zl. 40 kr. na rodinu. V tomto nie sú obsažené príražky obecné, poplatky, jednotlivé menšie dane a cirkevné dávky. Veľká vada je i prílišná rozdrobenosť sedliackych pozemkov. Bohužiaľ, ani tu nemôžeme usporiť vláde výčitku, že kommassácia veľmi pomaly napred kráča, a kdeže sme ešte od prerábaní pozemných kníh?! Následkom tohoto trpí úver a hodnota pozemkov vo veľkej miere. Ani o to je nie postarané, aby sa obmedzilo predávanie a prenášanie majetkov. Nesmiem opomenúť uviesť i to, že na Slovensku jest 2500 stredných majetkov a 476 veľkostatkov s plochou vyše 100, poťažne vyše 1000 kat. jutier obnášajúcou, ktoré spolu zaujímajú 48% plochy všetkých hospodárství. Naproti týmto jest tamže 166.822 drobných hospodárství s plochou niže 5 jutier obnášajúcou, ktoré spolu 7% plochy všetkých hospodárství zaujímajú. Len zvyšujúcich 156.868 takzvaných malých hospodárství má plochu (jednotlive 5—100 kat. jutier), ktorá u roľníckeho ľudu môže sa považovať za normálnu, k výžive dostatočnú. Krem toho jest u nás mnoho viazaného majetku, patriaceho korporáciam, štátu, obciam, fideikomissom, kompossessorátom, cirkvám atď. Tak v Spiši 42%, v Užhorodskej 43%, v Liptove 58, v Gemeri 44%. Inde je procento menšie, no asi ⅓ celej plochy je viazaná.

Priemysel domáci, ako prameň bočného dôchodku, z veľkej čiastky tiež prestal. Remeslo trpí pod fabričným priemyslom. U nás dostatočnej industrie niet, a predsa by ona mala za následok intensívnejšie hospodárenie a tak pozdvihnutie roľníctva.

Vypočítanie príčin sťahovania by nebolo úplné, keby sme sa nedotkli niektorých škodlivých morálnych vlastností Slovákových: je to veľká nemiernosť Slovákova, zvlášte v pití. Ruka v ruke s tým ide, ako tej následok, zadlženosť (na mnohých stranách Slovenska je ona súčasne následkom úžery) a jako následok všetkého toho duševný a hmotný úpadok, pričom nesmieme nespomenúť neblahodárneho účinku, ktorý majú zväčša židovskí krčmári na náš ľud. Ich povolanie je zkazou ľudu slovenského. Bohužiaľ, že v tomto ohľade v poslednom čase, zvlášte v sídle sťahovania, veľmi neprajný obrat sa stal. Počet Židov z Haliče do Zemplínskej, Užhorodskej sa dosťahovavších obnášal už r. 1890 vyše 10% obyvateľstva, tak že nebohý ministeriálny radca Egan, komisár pre kraje uhor-

ských Rusov, imigráciu menoval príčinou emigrácie, a Rol. Hegedüs, ktorého sme uviedli ako znamenitého znalca vysťahovania, volá štát o pomoc proti týmto prišelcom, kladúc im za vinu spustošenie celých krajov.

Ku koncu v súvise s vysťahovaním chceme sa ešte dotknúť terajšieho systému vladárenia. Štefan Bernát, jeden z najseriósnejších publicistov uhorských, obviňuje vládu v svojom spise: „Változások küszöbén“ (Na prahu premien), že nemá dostatočného smyslu pre široké vrstvy ľudu, že zlou politikou vyháňa ľud z krajiny. A vskutku, zlá správa s korrumpovaným úradníctvom, politika, ktorá na ujmu millionov inojazyčných občanov podporuje panujúcu rassu všetkými prostriedkami štátu, politika, protegujúca u nás židovstvo, ako stĺp uhorského národného štátu (ktoré, mimochodom rečeno, Maďar od koreňa Rol. Hegedüs obviňuje z rozširovania opilstva a úžery), politika, hatiaca u národností slobodný rozvoj síl, nemálo prispela k utvoreniu pomerov, ktoré sme hore vyššie líčili. [1])

Z dosavádneho presvedčili sme sa, že hlavnú príčinu sťahovania treba hľadať v nepriaznivom hmotnom stave Slovenska, zvlášte jeho čiastky, slovom, v chudobe. Ľudia nemajú toľko, koľko ku výžive potrebujú, preto sa sťahujú. Tým je nie povedané, že by sa mnohí nesťahovali aj zo ziskuchtivosti a iných príčin. Je pochopiteľné, že uprostred takých okolností nebolo treba iba vonkajšieho nárazu, príležitostnej príčiny, aby vec prišla do úplného prúdu. A taká sa i našla.

Roku 1877, po viacerých neúrodách, v dobe, kde prví agenti prišli z Ameriky hľadať haviarov pre bane pennsylvánske, vypovedali viacerí zemplínski zemskí páni svojim želiarom. Ľuďom tým nepozostávalo iné, ako hodiť sa amerikánskym agentom do náručia. Keď sťahovanie začalo sa šíriť, vláda naša utiekla sa k obvyklému prostriedku bodákov, ale márne. Vysťahovalci, na ktorých sa opravdová poľovačka viedla, našli spôsob vykradnúť sa z krajiny za hranice. Pomaly len prekliesnil si cestu ten náhľad, že nikomu nemožno zbrániť, aby si hľadal podmienky svojej existencie tam, kde ich najde, a že vysťahovanie regulovať, nie zamedzovať treba. Tento náhľad osvojila si i vláda, a síce z nasledujúcich príčin:

Predovšetkým sťahovanie dokázalo sa s materiálnej stránky veľmi užitočným i pre vysťahovalých, i pre doma ostalých. Už sme pripomenuli, že v jednom jedinom roku, r. 1896, došlo z Ameriky 7,296.620 zl. od tamejších vysťahovalcov, z čoho najväčšia časť pripadla na severo-východné stolice. Podobné summy došly i v predchádzajúcich i v nasledujúcich rokoch. Je v Zemplínskej stolici obec Búťka, počitujúca 1156 slovenských obyvateľov, do ktorej za 10 rokov prišlo 351.435 zl. 28 kr. z Ameriky.

---

[1]) Ako doklad na toto tvrdenie uvádzam i Nemecko. V dobe neslobody, reakcie, nastalej tam v rokoch päťdesiatych XIX. storočia, dosiahlo sťahovanie svojho najvyššieho stupňa. Vtedy vysťahovalo sa ročne 215.009. Conrad, Staatswörterbuch I, str. 1000 a sl.

Účinok týchto peňažných zásielok dá sa najlepšie prirovnať účinku dažďa, spadlého po dlhom suchu na polovypráhle pole. Tak zúrodňujúc účinkovaly! Ľudia začali splácať svoje dlhy, začali vymieňať svoje pozakladané nepohnuteľnosti, prikupovali nové, mzda sa zodvihla, podobne i hodnota pôdy. Ľud bol takrečeno od žobráckej palice zachránený. Že jednotlivé triedy, tak veľkostatkári a fabrikanti, neboli spokojní s takýmto vývinom a stavom vecí, kde chlapovi viac než 50 kr. a žene viac než 20 kr. bolo treba denne platiť, samo sebou sa rozumie.

Avšak nielen na hmotnom, i na mravnom poli dokázal sa vliv Ameriky blahodárnym. Ako čo by kliatba spočívala na Slovákovi, taký zaostalý, taký biedny je v svojej otčine. Akonáhle sa môže slobodne hýbať, akonáhle príde do okolností čo len koľko-toľko priaznivých, naskutku sa rozvije jeho individualita v netušenej miere. Pred 25 rokmi by sa nám ani len nebolo prisnilo, čo tých pár stotisíc Slovákov za krátky čas stvorí v Amerike. Slovák zo severovýchodných stolíc, úplne postrádajúci národného povedomia, príde tam do styku so svojimi bratmi, zakladá spolky, časopisy, stavia chrámy, utvára veľké národné organismy, prijíma s otvoreným náručím národne prenasledovaných rodákov a stará sa stále o podporu národných snáh doma ostalých bratov. Pre národnosť vyhodený zo seminára r.-kat. teolog P. V. Rovnianek stane si na čelo „Slovenského národného spolku Spojených Štátov severo-amerikánskych“, počitujúceho na stá odborov, rediguje týždenne raz, ale na veľkom formáte vychádzajúce „Amerikánsko-slovenské noviny“. Nie menej odborov počituje „Slovenská katolícka jednota“ so Štefanom Furdekom na čele, ktorý je súčasne i vydavateľom rozšírenej „Jednoty“. Orgán slovenských evanjelikov je „Slovenská Pravda“. Aj iné spolky sa tam nachodia, tak „Slovenská ev. jednota“, „Slovenský ev. v nemoci podporujúci spolok“, „Živena, spolok slovenských žien“, atď., ako i viaceré časopisy. Toto obdivuhodné vzplanutie národného ducha nevedela si v svojej krátkozrakosti poľutovania hodná vláda uhorská iným vysvetliť, ako vplyvom ruských konsulov amerikánskych a nie menší človek ako gróf Albert Apponyi obrátil sa v svojom čase na vtedajšieho ministra vonkajších záležitostí gr. Kálnokyho, aby vplyv ruských konsulov na Slovákov hľadel paralysovať skrze rakúsko-uhorských konsulov. (Vidz o tom májový sošit Közgazdasági Szemle z r. 1893.)

Vrátiac sa k účinku sťahovania na doma ostalých, prichodí sa nám spýtať: či neutrpí štát a národ škodu vysťahovaním toľkých pracovných síl, a to tým viac, keďže domov vracia sa iba asi štvrtina, ba ani toľko. Dosavádne zkúsenosti potvrdzujú ten náhľad Rümelinov, že je rozhodne výhodnejšie, keď živly, nemajúce doma zamestnania, vysťahujú sa, než aby doma zo svojich úsporov trovili, lebo veď ľudská sila sama v sebe ešte nemá nijakej ceny, a tejto len vtedy obsiahne, keď sa naskytne príležitosť môcť ju upotrebiť. [1])

[1]) Lenže, keď dnes poobzeráme sa po slovenských dedinách, z ktorých ľud hrnie sa do Ameriky, vidíme, že nieto doma vrstvy najzdravšej,

Prostred takýchto okolností stalo sa vysťahovanie dobrodením pre Horniaky, ač je tým nie povedané, že by ono samo v sebe žiaducné bolo. Toto uznal medzi inými i gróf Štefan Sztáray v uhorskej snemovni.

Teraz už nepozostáva nám iné, ako poukázať na to, aké stanovisko zaujaly oproti sťahovaniu Spojené Štáty severo-amerikánske, kam smeruje hlavný prúd, ba takmer celé naše sťahovanie. Možno povedať, že ony i dnes na tom stanovisku stoja, ktoré 27. júla 1868 vyslovily, že každý má právo cieľom umožnenia výhodnejšej existencie opustiť vlasť svoju a osadiť sa inde. Pritom všetkom začaly časom klásť isté podmienky: tak zavedená bola r. 1882 jednodollárová daň pre vysťahovalcov (ktorá v Pennsylvánii údajne ešte hodne viac obnáša), krem toho každý vysťahovalec musí sa vykázať 30 dollármi (asi 150 korunami) ako zárukou toho, že štátu na ťarchu nepadne. Robotníci už vopred najatí vôbec nepripúšťajú sa. V najnovšom čase senátor Lodge urobil návrh, aby sa čítať a písať neznajúci vôbec nepripustili; tým by prístup do Ameriky krajanom našim a vôbec vysťahovalcom z Uhorska, kde je polovica analfabetov, značne obťažený bol býval. Ale návrh tento, ač dosť značnou menšinou, prepadol. Účelom jeho bolo zamedziť stlačenie urovne kultúry skrz nevzdelaných prisťahovalcov, menovite Číňanov, prúd to na ten čas v Amerike veľmi silný. Ešte v predposlednom desaťročí minulého storočia prevažovali medzi vysťahovalcami príslušníci Veľkej Britanie, Skandinávie, Nemecka a Francúzska, v poslednom desaťročí obdržali prevahu príslušníci Rakúsko-Uhorska (medzi nimi hlavne haličskí Židia a Slováci), Talianska a Ruska, tak že by sa zosilnenie toho prúdu, namereného proti európejskému a čínskemu sťahovaniu, pre nás mohlo stať osudným.

Presahovalo by rámec tohoto článku, keby sme chceli poukázať na prostriedky k zamedzeniu sťahovania slúžiace. Základná náprava možná je len odstránením príčin, ktoré sťahovanie spôsobily. Treba nám podotknúť, že u nás v novšom čase zmohutnieva prúd k zamedzeniu haličského prisťahovania, i začínajú nástojiť hlavne na prísnejšie zadržanie XXII. zák. čl. z r. 1886, ktorý od prisťahovavších sa žiada vykázať istý majetok. V čom majetok ten záležať má, je na ten čas nerozhodnuté.

Bohužiaľ, treba nám konštatovať, že sa štát na ten čas o vysťahovalcov ešte veľmi málo stará. O všetkom tom, čo sa v Nemecku v tomto ohľade dosaváď stalo (Ríšska komisia pre vysťahovalcov), je u nás takmer nič nie známo, následkom toho je, že naše národné hospodárstvo vo vysťahovalcoch nemá nijakej opory. Tí sú bez všetkého plánu v Amerike rozsypaní. Čo sa nás Slovákov špeciálne týče, spoludržanie našich národných živlov za oceánom možno ďakovať

pracovitej, života najschopnejšej, podujímavej. To vo väčšine nie sú živly, „nemajúce doma zamestnania“, „troviace doma svoje óspory“. Sťahovanie do Ameriky v mnohých slovenských krajoch je už — horúčkou. Mienka Rümelinova pre nás mohla byť platná asi v 70. a 80 tych rokoch minulého storočia. *Redakcia.*

jedine našim národným tamejším organisáciam, ktoré následkom toho, že sú zároveň i na pád invalidity a smrti poisťovacími spoločnosťami, znamenite sa osvedčujú.

Najnovšie štadium vysťahovaleckej otázky je, že sa sťahovanie rapídne rozširuje po celom Slovensku, k čomu najnovšia obchodná stagnácia značne prispela, i zasluhuje ona, jako otázka popri národnostnej na Slovensku najaktuálnejšia, našej úplnej pozornosti.

Utiešenič a posledný Zápoľovec Ján Žigmund.

Nákres dejepisný. Podáva *Julius Botto.*

Badateľ, hľadajúc v stredovekých dejinách Uhorska príznaky a zjavy národného vedomia Slovákov, obstojí tak, ako veľmi smädný človek, ktorému na uhasenie žížne dajú niekoľko kvapôk vody. Tie kvapky neuhasia, ale zväčšia smäd jeho.

Na konci 15. a na počiatku 16. storočia tak utvorily sa v Uhorsku politické pomery, že dobu túto pomenoval maďarský dejepisec Michal Horváth „dobou slovanského vplyvu“ (a szláv befolyás időszaka). Kráľ Matej Korvín posielal mestám slovenským listy česko-slovenské; Štefan Zápoľa písal i mestu Prešporku česko-slovensky; smluvu medzi Vladislavom II. a Maximilianom strany nástupníctva roku 1515 vo Viedni uzavretú vyhlásili na krajinskom sneme v Prešporku česko-slovensky. Mestečko Rajec vedie svoje mestské knihy od roku 1485 česko-slovensky. Podobne i iné mestá na Slovensku. Na dvore kráľa Vladislava v Budíne je panujúcou rečou reč česko-slovenská, na dvore jeho syna, kráľa Ludvika II., reč nemecká a česko-slovenská. Veľké množstvo je tých mužov slovanského pôvodu, ktorí na kráľovskom dvore Ferdinanda a Zápoľu do politických dejov toho veku hlboko zasahujú, ale v prospech národov slovanských nič nekonajú. Stalo sa to preto, že smerodajnou, vývodiacou ideou v ten čas nebola idea národnostná, ale alebo náboženská, alebo dynastická a feudálna.

Po porážke muháčskej vyvolilo si Slovensko na sneme v Prešporku 15. decembra 1526 Ferdinanda, v ten čas už kráľa českého, za kráľa uhorského. V rozprave o Jánovi Zápoľovi už bolo pripomenuté, že otázku kraľovania v Uhrách a v Česku riešili vo Viedni roku 1515 Maximilian, Vladislav a Žigmund tak, aby jestli Jagelonci mužských potomkov mať nebudú, Ferdinand rakúsky, vnuk cisára Maximiliana, pojal za manželku Annu, dcéru Vladislava II., a stal sa kráľom českým a uhorským. Ferdinand, opierajúc sa o smluvu túto, jako i o úmluvy medzi kráľom Matejom Korvínom a nemeckým cisárom Fridrichom ohľadom nápadníctva v Uhorsku roku 1463 uzavrené, v ktorých vypovedané bolo, že jestli by Matej umrel bez zákonitých mužských potomkov, kráľom uhorským stane sa Fridrich alebo jeho potomkovia, všemožne spieral sa voľbe a chcel previesť, aby ho na základe úmluv a dedenia za kráľa uznali a vyhlásili.

No v tom čase i české i uhorské stavy hájily rázne právo voľby slobodnej, nevšimly si úmluv dynastických a Ferdinand chtiac-nechtiac musel uznať toto právo voľby slobodnej a dať sa vyvoliť. Majúc v Uhrách v osobe Jána Zápoľu silného soka, bolo zaujatie trónu dielom ťažkým, preto do Uhorska vyslaným svojím poverenikom dal úpravu tú, aby mu veľmožov a biskupov uhorských získali sľubami, peniazmi a majetkami. V Čechách šlo to snadnejšie, bo tam nebolo Zápoľu; pritom všetkom nebol k Čechom povďačným, bo Ferdinand, keď stal sa kráľom českým, usiloval sa kráľovstvo české spojiť so svojimi ostatnými zemami putom španielsko-rakúskeho absolutismu, tedy potlačiť všetky slobody a práva stavov českých. Zemania a mestá oprobovali vzdorovať tejto snahe, ale už neboly tak udatnými, silnými a vytrvanlivými, ako vo vojnách husitských, a keď Ferdinand prišiel s vojskom, poddaly sa bez odporu. „Snem krvavý“ roku 1547 značne obstrihal práva stavov českých; zemanov šetril síce, ale mestá trestal ťažko a českých bratov vypovedal z krajiny. Roku 1556 povolal prvých jezuitov do Čiech. Jeho kráľovský dvor bol i v Prahe nemecký a to so silnými črtami španielskeho despotismu; on a jeho potomkovia naučili sa ledva niečo po česky a s dvorom idúca šlachta, z väčšej čiastky katolícka, pozostávala z cudzincov v iných zemiach panstva habsburgského sobraných, bola tedy národu českému nepriateľská; podľa toho bola i politika vlády výlučne katolícka a dynastická.

Nie tak v Uhorsku. Dňa 10. novembra 1526 vyvolili Maďari a Srbi, v Stolnom Belehrade sídení, vojvodu sedmohradského Jána Zápoľu za kráľa uhorského. Tento, aby sa udržal, spojil sa s francúzskym kráľom Fraňom a s tureckým sultánom Solimanom, oddajúc i Uhorsko i seba pokrovitelstvu posledného. Borba medzi protikráľmi, v ktorej nevinné obyvateľstvo Uhorska mnoho trpelo, trvala do 24. februára 1538. Oba králi, keď jeden druhého premôcť nevládal, umluvili v ten rok a deň mier na základe „uti possidetis,“ to jest, i jeden i druhý ostal kráľom toho, čo v ten čas v moci držal, avšak po smrti Zápoľovej mala jeho čiastka pripadnúť Ferdinandovi a keby Zápoľa syna mal, ten mal obdržať všetky zápoľovské majetky a stať sa grófom spišským. Tento nevýhodný mier Zápoľa prijal preto, lebo keď uchádzal sa o ruku dcéry kráľa poľského Žigmunda, tá bola mu s tou podmienkou sľúbená, jestli ho i Ferdinand za kráľa uzná. V úmluvách veľko-varadínskych Ferdinand skutočne uznal Zápoľu za kráľa, následkom čoho Zápoľa pojal za manželku poľskú Jzabellu, ktorá 7. júla roku 1540 porodila syna, Jána Žigmunda. Ale Ján Zápoľa umrel hneď zatým 23. júla na porážku. Na smrteľnej posteli ustanovil za tútorov dieťaťa a manželky Petra Petroviča, Valentína Töröka, Štefana Verbőcyho, Jána Osieckeho a hlavne Ďura Utiešeniča, mnícha pavlínskeho, v ten čas už biskupa veľko-varadínskeho.

A tento jednoduchý pavlínsky mních dal Ferdinandovi viac práce, narobil mu viac starosti, ako celé kráľovstvo české.

Zápoľa nikdy nič neurobil vážnejšieho bez rady Utiešeničovej, preto i úmluvy veľko-varadínske boly dielom tohoto. Pritom všetkom

akoby týchto úmluv vôbec ani nebolo, Utiešenič pracoval na tom, aby kráľom uhorským bol Ján Žigmund, a vyvinul v tomto smere obrovskú činnosť.

I tento neobyčajný, zvláštny muž bol pôvodu slovanského, horvatského. Narodil sa v Kamizaci, v Horvatsku, z otca chudobného, ale jeho matka pochodila z rodu Martinuzevičovcov, ktorý náležal k znatným rodinám Horvatska. Detinstvo strávil na dvore Jána Korvína vo Vajda-Huňade. Po smrti tohto stal sa dôstojníkom na dvore vdovy Štefana Zápolu, pozdejšie vo vojsku Jána Zápolu. Odtiaľto prešiel do kláštora pavlínskeho pri Budíne, v ktorom za krátky čas urobil veľké pokroky vo vedách: menovite osvojil si veľkú zručnosť obratne a s úspechom vybavovať vážne, diplomatické veci. Vynikajúceho vo vedách a v diplomacii, vymenovali ho za náčelníka kláštora čenstochovského v Poľsku. Tu obznámil sa s pánmi poľskými a s poľskou diplomaciou dôkladne. Odtiaľ preložili ho do Uhorska, do kláštora pavlínov v Šajó-Láde v Boršodskej stolici. Tu sišiel sa s ním z Budína utekajúci Ján Zápoľa, ktorý po porážkach tokajských a sinianskych odtiaľto do Poľska utiecť musel. Ale priatelia, medzi nimi zvlášte Utiešenič, nedali mu padnúť. V Zátisí dvíhali jeho vec veľko-varadínsky biskup Imro Cibak, Štefan Báthory Šomlavský, Gothard Kún, Srb Radič Božič a Horvat Utiešenič. Stále spojenie medzi Zápoľom v Poľsku bývajúcim a medzi jeho uhorskými privržencami utrimoval Utiešenič; v habite mníšskom chodil pešky z Ládu do Poľska a nik netušil, že odnášal a prinášal vážne diplomatické listiny, ktorými priatelia k ráznej činnosti povzbudzovaní boli.

Za dôležité služby tureckou pomocou na nohy postavený Zápoľa odmenil sa Utiešeničovi výnosným biskupstvom veľko-varadínskym. Jeho predchodca Imro Cibak, tiež nezlomný privrženec Zápoľov, umrel smrťou násilnou. Úkladný a podlý Talian Lojzo Gritti, na dvore Zápoľovom špion Solimanov, bol skrze Solimana za gubernátora, vlastne za vicekráľa Uhorska vymenovaný. Cibak nenávidel podlého Taliana, protivil sa tomuto vymenovaniu, z tej príčiny Gritti dal ho v Sedmohradsku úkladne zavraždiť. Na jeho miesto za biskupa veľko-varadínskeho vymenovaný Utiešenič nebol by si pomyslel, že i jeho podobná smrť očakáva.

Bývalý kancellár Zápoľov, Štefan Verbőcy, a biskup pečuchovský, Ján Osiecky, šli hneď po smrti Zápoľovej do Carihradu odporúčať „dedičа koruny uhorskej“, Jána Žigmunda, milosti Solimanovej. Ustanovení tútorovia uzavreli, aby, kým Soliman nerozhodne, Utiešenič ako hlavný tútor a Peter Petrovič, ako najbližší pokrevný Jána Žigmunda, spravovali dočasne krajinu. Za veliteľa vojsk Zápoľových vymenovali Valentína Töröka, ktorý ihneď odišiel do Uhorska chrániť Budín a v ňom Izabellu. S ním šli aj Utiešenič a Petrovič; 15. septembra pochovali telesné pozostatky Zápoľove v Stolnom Belehrade. Medzitým veľmoži Majlát a Balassa povolali stavy Sedmohradska do snemu, do Schässburgu, kde uzavreli, že kniežaťom Sedmohradska bude ten, koho Uhorsko za kráľa vyvolí.

Mysleli, že toto je najlepší spôsob nepohnevať Turka a podporovať Ferdinanda.

Soliman prijal Verbőcyho a Osieckeho prívetive, ale do Budína poslal priam svojho čausa, aby sa prezvedel, či Ján Žigmund skutočne žije. Izabella išla plačúc k čausovi a musela pred ním nadájať svojho syna. Čaus klaknul pred dieťaťom, položil naň ruku a prisahal menom Solimana, že toto dieťa bude kráľom Uhorska. O krátky čas prišiel i do Sedmohradska rozkaz od Solimana, aby stavy poslúchaly syna Zápoľovho. Naproti tomu prišiel hneď za tým i od Ferdinanda list, v ktorom stavy uvedomil, že o krátky čas prídu s vojskom do Sedmohradska: Tomáš Nádasdy, Žigmund Balassa a Gašpar Horváth; tí ochránia krajinu a uvedú do nej poriadok.

V druhej polovici septembra Petrovič a Utiešenič dali nemluvňa Jána Žigmunda na Rákoši vyvoliť za kráľa. Hlavnú moc nad krajinou obdržala Izabella a krajinská rada, do ktorej boli Utiešenič, Petrovič a Török vyvolení. Uzavretie toto nútilo Ferdinanda k ráznejšej činnosti, následkom ktorej jeho kapitáni odobrali Zápoľovcom za krátky čas Vyšehrad a Vacov a robili prípravy zaujať Budín. Tým cieľom zarazili tábor v Starom Budíne. Keď Izabella dozvedela sa, že hlavný veliteľ Ferdinandov, kapitán Fels, približuje sa k Budínu s vojskom, odkázala Ferdinandovi do Viedeňského Nového Mesta, že je naklonená vyrovnať sa s ním. Ferdinand poveril Perína, Révayho, Várdaiho a Salma uzavrieť s Izabellou smluvu. Mali úpravu: Budín čím skorej do moci dostať, potom už bude cesta i do Sedmohradska slobodná. Naložil im ďalej, aby Utiešeniča a Petroviča získali skvelými slubmi, že budú radcami koruny, ako čo by na stranu Ferdinandovu hneď po smrti Zápoľovej boli prešli. Keby i Izabella chcela vysloviť svoje žiadosti, nech ide k nej Salm sám. Naproti tomu povereníci Izabelly bránili jej záujmy práve smluvou veľko-varadínskou, v ktorej stálo i to, že Ferdinand nemôže zápoľovskú čiastku Uhorska zaujať, kým statky zápoľovské Zápoľovmu synovi nevydá. Ale panstvá zápoľovské boly v rukách Alexa Thurzu a Fraňa Révayho a títo, ako najdôvernejší privrženci Ferdinanda, nechceli panstvá zápoľovské vypustiť a stáli na tom, aby nebolo dorozumenia medzi Ferdinandom a Izabellou. I návšteva Solimana u Izabelly bola bezvýsledná: táto ponosovala sa, že Utiešenič a Török vo všetkom obmedzujú jej vôľu a že bez poradenia s otcom nič nepodujme.

Fels znal, že je Budín silne opevnený, preto ani nepustil sa do obliehania, ale namiesto toho zaujal Pešť, Vyšehrad a Tatu; Perín nadobudol Ferdinandovi Stolný Belehrad.

Dňa 17. októbra Verbőcy a Osiecky písali rade krajinskej z Carihradu, že cisár turecký oddá Uhorsko a Sedmohradsko Jánovi Žigmundovi. Súveké turecké letopisy pripomínajú udalosť túto nasledovne: „Syn Jánov zaviazal sa platiť harač (daň); jeho poslovia zaniesli mu listinu. V nej stálo medziiným: , a prosili poslovia, aby sme kráľovstvo uhorské prepustili kráľovi Štefanovi (tak menoval Soliman Jána Žigmunda). A my na prosby poslov oddali sme

kráľovstvo kráľovi Štefanovi, lebo boh mocný oddal Uhorsko do rúk našich; nadobudli sme ho šabľou a dali sme ho kráľovi Jánovi, ktorý bol našim verným, opravdivým privržencom. Teraz kráľ Ján umrel a tak Uhorsko my sme dali kráľovi Štefanovi.' A aby svoju priazeň i skutkom dokázal, vydal bašom rozkaz, aby chystali sa na vojnu."

Kráľ poľský Žigmund poslal medzi inými Ondreja Čarnogorského do Viedne, odtiaľ s porozumením Ferdinanda do Budína upozorniť kráľovnu Izabellu, aby sa dľa jeho rady spravovala. Posol vrátil sa s výpoveďou tou, že Izabella nemôže samostatne konať. Utiešenič a Török obmedzujú ju vo všetkom a že z prinútenosti musí byť s tým usrozumená, čo krajinská rada uzavre. Naproti tomu Ferdinand myslel, že Izabella pre získanie času odkladá oddanie Uhorska, aby svoju vec napravila.

Avšak už 1. februára 1541 poslala Imra Bebeka a Petra Perína k Ferdinandovi uistiť ho, že je ochotná oddať mu Budín pod slušnými podmienkami a so súhlasom jej otca. Na Utiešeniča ponosovala sa i teraz trpko, zamýšľajúc ho uväzniť alebo odpraviť. Tým cieľom žiadala, aby jej v tom peštianska posádka bola na pomoci. Ferdinand bol náchylný to urobiť a osvedčil sa, že jestli mu Budín a Uhorsko oddá, že dá jej synovi tridsaťdvatísíc dukátov ročitého dôchodku a k tomu ešte i Prešporok, Trnavu a Trenčín. A poneváč Turek už tiahne do Uhorska, je potrebné, aby mu zámok budínsky hneď oddala. Ale Izabella neoddala zámku, preto Ferdinand vydal staručkému Viliamovi Roggendorfovi rozkaz, aby zaujal Budín mocou, a k tomu cieľu dal mu vojsko dvadsaťtisíc mužov silné. Roggendorf dal s vrchu sv. Gerharda strieľať do zámku, v ktorom nachodila sa i Izabella. Utiešenič vzal na seba pancier a zaprisahal sa, že bude radšej Turkom, ale že Budín Ferdinandovi neoddá. Ba ešte i v týchto smutných časoch žartoval Utiešenič, odkážuc Roggendorfovi, že kráľovna nie je natoľko pošetilá, aby uspokojila sa s kniežatstvom spišským a Roggendorf dobre urobí, keď delá ostro nabíjať nedá, bo v kráľovských chlievoch ošípaná oprasí sa od laku pred časom. Nerozumný starec prišiel akiste do budínskych priekop, v ktorých už raz zle pochodil, svoju smrť hľadať, a nech sa nedomnieva, že jalovými strelbami odstraší vlasteneckých Uhrov od konania povinnosti. Ale Izabella bola naklonená oddať Budín Roggendorfovi; jej poverenci, Čarnogorský a Ondrej Gorka, chodili slobodne do tábora Roggendorfovho, a už bolo k oddaniu hradu všetko pripravené. Utiešenič dozvedel sa o všetkom zavčasu, Izabellu dal pod silnú stráž a Poliakov vyhnal z hradu. Zatým sišiel Roggendorf s vrchu Sväto-gerhardského a dal so súsedného Vtačieho vrchu na Budín dňom i nocou strieľať. On sám upevnil sa vo vtedajšom cmiteri židovskom, v terajšom Kristínskom meste. Utiešeničovi bolo i teraz do žartu: odprosil Roggendorfa žartovne skrze poslov, že ho nedávno starým bláznom nazval, kdežto nemožno neobdivovať jeho dômysel, keďže si pre seba a pre svoje vojsko vyvolil cmiter za miesto tábora.

Roggendorfovi nedarilo sa obliehanie: z Budína odrazili všetky

útoky víťazoslávne. Utiešenič bol vo vytržení: vo všetkých kostoloch dal spievať Te deum. Radosť bola tým väčšia, bo práve v ten čas priniesli do Budína list Solimanov, v ktorom vyzval Budínčanov, aby sa držali, bo baša Mohamed už je na ceste s vojskom pomocným. Rada a prednejší mešťania obávajúc sa, že Utiešenič oddá Budín Turkovi, dorozumeli sa s Izabellou, že Budín oddajú Ferdinandovi. Tým cieľom uvedomili Roggendorfa, že mu brány v noci otvoria, aby mohol pustiť uhorských vojakov do hradu. Ale Roggendorf, obávajúc sa zrady, nepustil Uhrov, ale Nemcov, ktorí nevedeli sa dohovoriť so zápoľovskými srbskými a maďarskými strážiacimi vojakmi. Chýr, že v pevnosti sú Nemci, rozniesol sa chytro. Utiešenič a Petrovič so svojimi vojskami vyhnali Nemcov hneď a zradných mešťanov dali na hrdle potrestať.

Koncom júna prišiel k Budínu s vojskom Mohamed baša; Soliman sám vyšiel z Carihradu 23. júna a o krátky čas bol na hraniciach Uhorska. Tento chýr a útočenie Mohameda tak nastrašily Roggendorfa, že odhodlal sa prejsť s vojskom do Pešti. Keď česká a nemecká jazda s delami už v Pešti bola, napadol Mohamed s budínskou posádkou delami nechránenú pechotu nemeckú, zničil ju, tak že i sám Roggendorf len s biedou ušiel. Dňa 22. augusta Turci prešli do Pešti, vyhnali odtiaľ Nemcov, odobrali im delá, tak že v krvavej seči zahynulo z vojska Ferdinandovho 16.000 mužov. Ranený Roggendorf umrel o niekoľko dní od žiaľu v Komárne.

Soliman bol 26. augusta pri Budíne. Valentín Török, Peter Petrovič a Jur Utiešenič šli mu v ústrety; viedli s sebou i oni i bašovia tureckí nemeckých väzňov. Soliman dal ich, vyjmúc niektorých hlavnejších, postínať. Zo svojho staro-budínskeho tábora vyslovil Izabelle a jej privržencom vďaku, že tak rázne obhájili mesto Budín proti Ferdinandovi. Kráľovnej, jej synovi a prednejším mešťanom poslal i dary, a ponevráč zákon nedovoľuje, aby kráľovnu on navštívil, žiadal, aby mu Jána Žigmunda do tábora poslali a aby ho páni radcovia doprevadili. On chce vraj vidieť syna svojho niekdajšieho miláčka, chce sa s pánmi poradiť o tom, čo treba vykonať v záujme krajiny a Budína.

Bol práve 15-ty výročitý rok a deň porážky muháčskej, keď šlo uhorské posolstvo k Solimanovi. Poslovia, skúpi Solimanovi dať dary zo svojho, poslali do domu Tomáša Bornemiszu Urbana Batthyániho a Petra Markoša, ktorého obrali o drahocennosti v hodnote jedenásť tisíc zlatých a darovali ich Solimanovi. Kráľovna s plačom oddala svojho syna Valentínovi Törökovi a dvom starým dvorným pannám-opatrovkyniam, ktoré na pozlátenom koči odprevadily kráľeviča k Solimanovi. Páni: Utiešenič, Petrovič, Török, Verbőcy, Batthyáni, Markoš a Ján Podmanický šli pešo vedľa koča. Soliman prijal ich s ľstivou vľúdnosťou, obzrel si bližšie kráľeviča, poďakoval sa za dary a rozkázal odviesť pánov do jedného, kráľeviča do druhého šiatra.

Soliman baša dal medzitým privolať budínskeho rychtára, Mikuláša Turkoviča, a naložil mu, aby šiel s ním a s janičiarmi oddať Budín sultánovi. Okolo šiatra, v ktorom páni uhorskí boli,

stála stráž turecká a nevypustila ani jedného z nich. Turkovič viedol janičiarov do Budína; na námestí Jurskom postavili šiatre pre Solimana a pre agu janičiarov. Zatým vyhlásili, aby všetci obyvatelia pratali sa z mesta. Večerom bol rozkaz vyplnený. Kráľeviča Jána Žigmunda priviezli pri svetle fakieľ Podmanický a Markoš do Budína; ostatných pánov Turci zadržali v šiatri. Posádka, nemajúca vodcu, tupo a nemo prizerala sa na podvod a neprotivila sa.

Na druhý deň vyhlásili v meste, aby mešťania a nezemania podonášali zbroj a nože na Jurské námestie, ináč že budú na hrdle trestaní. Aga janičiarov vyzval Izabellu, aby kráľovský palác vojsku Solimanovmu oddala, čo stalo sa hneď. Pritom uvedomili ju, že Soliman preto zaujal pevnosť budínsku, aby ju obránil od útokov Karla a Ferdinanda, k čomu Izabella a jej syn nemajú síl. Keď dieťa narastie, dá mu i Budín i Uhorsko. Dovtedy darúva mu Sedmohradsko, Lipu, Solymos, Lugoš, Karanšebeš, Temešvár a celé Zátisie. S poslom, ktorý tento odkaz niesol, šiel aj Utiešenič, ktorý z naloženia sultána mal naučiť Izabellu, ako treba pred sultánom do nôh padať.

Izabella ďakovala sultánovi za láskavosť, Utiešeniča ale upozornila posmešne na to, čo mu ona slabá ženská prorokovala. Šla do Lipy, Utiešenič do tábora tureckého.

Hlavný chrám budínsky Turci premenili na mošeu, v ktorej Soliman s dvoma synmi 2. septembra pobožnosť tureckú vykonával. Dňa 4. septembra Soliman poslal Izabelle listinu, v ktorej stálo, že Budín oddá plnoletému Jánovi Žigmundovi. V ten deň Soliman prepustil Utiešeniča, Petroviča a Batthyániho, aby odprevadili Izabellu do Lipy. Töröka neprepustil. Za miestodržiteľa budínskeho a uhorského vymenoval bašu Solimana, za sudcu uhorského Štefana Verbőcyho; do paloty kráľov uhorských šli bývať janičiari; mäsiarov budínskych povýšil Soliman na katov,

Ferdinand poslal svojich povereníkov Salma a Herbersteina ešte 6. septembra do staro-budínskeho tábora Solimanovho. Mali naloženo oznámiť Solimanovi, že Ferdinand neviedol vojnu proti Solimanovi, ale tým cieľom, aby zmluva veľko-varadínska uskutočnená bola. Ferdinand že je naklonený sultánovi za celé Uhorsko toľko platiť, koľko Zápoľa platil; jestli by Soliman k tomu privoliť nechcel, nech dovolí, aby Ferdinand nad tou čiastkou Uhorska panoval, ktorú v svojej moci drží; v páde tomto Ferdinand dá Solimanovi ročite 40.000 dukátov. Ale Soliman odkázal mu, že mier len v tom páde obdrží, jestli mu vydá Vyšehrad, Tatu a Ostrihom. Hlavným účelom tohto vyjednávania bolo: získať času a odstrániť Ferdinanda od Viedne. Soliman povolil mier krátkeho sroku.

Keby Utiešenič šľachetného a citlivého srdca bol býval, bol by istotne pocítil ťažkú bolesť nad tým, že Soliman tak podle zaujal Budín, bol by sa ešte pohoršil i nad tým, že Valentína Töröka, najlepšieho vodcu vojsk zápoľovských, najpevnejšieho privrženca Jána Žigmunda, úkladne uväzniť a v Carihrade v siedmich vežiach zatvoriť prikázal. Vrančič tvrdil, že si Török tento trest zaslúžil, bo jeho nedbanlivosťou padol i Srbský Belehrad i Budín. Ale cti-

žiadosť a hrabivosť Utiešeniča neznala hraníc; on zavádzal i Solimana i Ferdinanda, aby pod menom Jána Žigmunda on panoval.

Ferdinand povolal stavy uhorské do Viedne poradiť sa o prostriedkoch, ktorými bolo by možno odstrániť Turka z Uhorska. Poverenci uhorskí šli aj do Brna a do Prahy, vyzvať Moravanov a Čechov, aby pomáhali Uhorsku. Radili sa i vyslanci pätnástich horno-uhorských stolíc a povolili Ferdinandovi všetky prostriedky k tomu, aby Budín a Uhorsko od Turka oslobodili. To isté urobil i krajinský snem bańsko-bystrický 19. februára 1542, na ktorom boli vyslanci 36 horno-uhorských stolíc prítomní, a uzavreno bolo, aby na vojnu proti Turkovi od každého sedliackeho sedenia daň 1 zlatý obnášajúca platená bola. Jestli by Ferdinand i osobne válčil proti Turkovi, v tom páde má každý zeman osobne bojovať.

Ale zvláštnou charakteristikou tohto snemu sú žaloby na hlavných županov na tomto sneme podané, ohľadom ktorých uzavrel snem, aby boli prísahou zaviazaní konať svoje povinnosti. Takýchto uzavetí bolo i pozdejšie dosť, čím dokumentovalo sa, že v Uhorsku bolo i v tom čase mnoho násilníckych, bohaprázdnych hlavných županov. A ich príkladu nasledovali potom i podžupani.

Počas bystrického snemu Ferdinand bol na nemeckom ríšskom sneme v Špeieri, kde Uhorsku vykonal značnú vojenskú pomoc. Pod veliteľstvom Joachima Brandenburgského išlo sa ho 40.000 peších a 8000 jazdcov pri Ostrihome, aby zaujali Pešť. Uhorskí velitelia narádzali naproti tomu zaujať Budín. Medzitým i táto výprava bola žalostná a bez úspechov. Falošný chýr, že beglerbeg Románie ide do Pešti s 25.000 mužmi a že je už s tejto strany Belehradu, nahnal Joachimovi mnoho strachu. Preto pretrhol obliehanie Pešti a vrátil sa i s vojskom do Nemecka. Ferdinand zúfal nad nezdarom a zvolal žalostne: „Väčšia potupa ešte nezastihla ríšu nemeckú; modzog vodcov akiste nebol v poriadku!“

Hovorili aj o tom, že podnik pre zradu nevydaril sa a za zradcu vyhlásili veľmoža Petra Perína. Muž tento bol veľmi bohatým, vplyvným magnátom a horlivým evanjelikom, preto mal mnoho nepriateľov. Takým bol i Gašpar Serédi, ktorý o ňom Ferdinandovi chýry donášal. Žaloby na Perína uvalené nedokázaly jeho viny, lebo najväčším jeho previnením bolo, že svojou mocou, svojím vplyvom obmedzoval moc koruny a bol evanjelikom. Ferdinand dal ho vo Viedeňskom Novom Meste uväzniť. Ale akonáhle rozšírila sa o tom zvesť, uhorská jazda odišla z tábora hneď a Ondrej Báthory, obávajúc sa, že i jeho uväznia, odišiel na svoje panstvá do Zátisia; i Alex Thurzo složil úrad miestodržiteľa. V nádeji, že Turka z Uhorska nemecké pomocné vojsko vyženie, uzavrela s Ferdinandom smluvu i Izabella a zaviazala sa vydať Ferdinandovi všetko, čím v Uhorsku vládla. Ale po nešťastnom obliehaní Pešti mohol každý vedieť, že smluvu ani Izabella, ani Ferdinand nedodrží. Utiešeniča odstrašil najmä osud Perína, ačpráve Ferdinand v zvláštnej listine uistil Utiešeniča a jeho spoločníkov, že pre dosavádne skutky trestaní nebudú a od Utiešeniča ako krajinského pokladníka nežiada účtov.

Ale francúzskemu kráľovi Fraňovi mnoho záležalo na tom, aby

Soliman ustavične ohrožoval Ferdinanda a Karla V., preto jeho povereníci v Carihrade vykonali, že Soliman 23. apríla osobne tiahol na výboj do Uhorska.

Rozpadnuté Uhorsko nevzdorovalo jeho moci; Ferdinand len o Viedeň mal starosť. Jeho vojsko bolo na hraniciach Rakúska rozložené, preto Solimanovi nebolo ťažko na pochode tomto zaujať Valpovo, Siklóš, Pečúch, Ostrihom, Stolný Belehrad, Vyšehrad, Nový hrad, Hatvan, Döbrököz, Simontornyu, Ozoru, Dombovo, Palotu a Veliký.

Teraz už preukazoval Utiešenič naoko horlivú vernosť Ferdinandovi. Gašpar Serédi prišiel ešte koncom roku 1542 do Sedmohradska prejať krajinu túto na stránku Ferdinanda a odprevadiť Izabellu na zámok spišský. Ale Utiešenič hovoril mu, že oddanie treba odročiť, lebo že ináče príde Turek do Sedmohradska a nešťastné obliehanie Pešti dokázalo vraj, aký nevládny je Ferdinand tureckej moci vzdorovať. Keď i Serédi presvedčil sa, že je tomu tak, uspokojil sa Ferdinand s tým, že Utiešenič a Ondrej Báthory zaviazali sa Sedmohradsko spravovať pod jeho menom. Ale Utiešenič zamestnával Báthoryho ustavične v Uhorsku a neprivolil, aby bol i verejne za námestníka Ferdinandovho považovaný. Ferdinandovi bolo takéto pokračovanie nápadné a podozrivé. Preto už v decembri 1543 písal svojmu bratovi Karlovi V.: „Obávam sa, že mních i za týmto sám chce v Sedmohradsku panovať; listy, ktoré mi píše, sú sľubmi vernosti a prísahami preplnené. Ale hovoria, že je s Turkom v stálom spojení, čo mi je podozrivé, lebo neznám, čo zamýšľa.“ Keď sa Ferdinand koncom roku 1543 k vojne chystal, ubezpečil ho Utiešenič, že ho celou silou podporovať bude. Dňa 6. septembra písal Ferdinandovi: „O mne neráčte pochybovať a mojich nepriateľov neráčte slúchať; ja Vašej Jasnosti budem vždy verným; ale ľud sedmohradský je nestály a neverný, ustavične chce mať premeny a pracuje na tom, aby odtrhol sa od Uhorska a aby Sedmohradsko bolo krajinou samostatnou. Dovtedy, kým sa záležitosti Vašej Jasnosti nepolepšia, musím obozretne nakladať s nepriateľom.“

Ale uhorskí radcovia Ferdinandovi boli o Utiešeničovi inej mienky: držali ho za zradcu a nahovorili Ferdinanda, aby cieľom dôkladného vyšetrenia stavu vecí poslal do Sedmohradska s plnou mocou Pavla Bornemiszu. Bornemisza sišiel sa s Utiešeničom v januári 1544 vo Veľkom Varadíne a bol sľubmi Utiešeničovými tak omámený, že ho i za pokladníka Uhorska vymenoval. Utiešenič prijal túto novú milosť s veľkou povďačnosťou a ponúknuc kráľovi svoje služby, radil mu, aby do Sedmohradska za správcu nikoho neposielal, kým Izabella odtiaľ neodíde. Ale už pri odchode Izabelly nech je vojsko Ferdinandovo v Sedmohradsku, ináče vojvodovia Podolia a Moldavy, ktorí sú vasalmi tureckými, oznámia to do Carihradu hneď a Sedmohradsko je ztratené. Za istý čas treba Sedmohradsko pod menom Izabelly spravovať; okrem Spišského hradu treba jej dať ešte niekoľko panství, jej ročitý plat o štyritisíc zlatých povýšiť, lebo jej rodičia považujú opatrenie svojej dcéry za

nedostatočné. Bornemisza prišiel ku kráľovnej 21. januára a keď žiadal o prevedenie úmluv, dostal dvojakú výpoveď. V prítomnosti Petra Petroviča a Fraňa Kendeho osvedčila sa kráľovna, že stavy poradia sa o krátky čas; o uzavretí bude Ferdinand zvláštnym posolstvom uvedomený. Večer povolala Bornemiszu k sebe a v prítomnosti svojho poľského tajomníka a otcovho poľského posla vravela mu, že nepremenila ani nepremení svoj úmysel; ale jej radcovia Utiešenič a Petrovič nedovolia, aby so Serédim do Spiša išla; je vraj prinútená tu živoriť, byť takrečeno ich väzňom, akým bola i v Budíne. Oni všetci držia s Turkom, hľadajú záchranu u Turka a neposlúchajú svoju kráľovnu. Prosila tedy Ferdinanda, aby ju zo Sedmohradska dal vyprevadiť s istým sprievodom. Za sprievodcov prosila si Ondreja Báthoryho, Gašpara Serédiho a Gašpara Draghyho. Temešvár oddá tomu, koho Ferdinand poverí, môže to byť aj Petrovič, bo za veliteľa Temešváru nie je súci hocktо; potrebný je na ten úrad človek veľmi obratný, ktorý by Srbov a Maďarov udržoval v svornosti. Potrebné je, aby Ferdinand dal Petrovičovi majetky okolo Spiša a jej ešte jeden, na ktorý by sa v páde potreby utiahnuť mohla. Utiešeničovi nech Ferdinand len naoko dôveruje, ale nech mu neverí; stavy sedmohradské nech utrimuje pri dobrých nádejach, že postará sa o ich ochranu, ju však keď bude treba, nech dá i proti vôli stavov zo Sedmohradska vyprevadiť. I sPetrovič hovoril Bornemiszovi to isté a radil, aby Ferdinand najal oi najprv 2000 jazdcov a 1500 Srbov; Srbom treba tie zeme, ktoré d Zápoľu dostali, zabezpečiť a iné sľúbiť, jestli by z nich vyhnaní boli. Srbsko, jestli Turkom odňaté bude, treba Srbom oddať, aby pod svojimi kráľmi žili. I s Utiešeničom sišiel sa Bornemisza, ktorý odporúčal, aby niektorý zo synov Ferdinandových stále v Uhorsku býval; žiadal i peniaze, lebo z riadnej dani treba bašovi budínskemu a iným dary posielať a kráľovnu vydržiavať; z peňazí treba najať 20.000 vojakov, čo by sa v Zátisí ľahko vykonať dalo. Pritom všetkom, že Utiešenič bol smýšľania nespoľahlivého a zradného, Ferdinand bol by mohol i potisskú čiastku Uhorska i Sedmohradsko vyrvať Turkovi, keby bol v Uhorsku vystúpil s vojskom mocným.

Na krajinskom sneme trnavskom 2. februára 1545 zahájenom bolo viac dobrej vôle pomáhať Ferdinandovi a Karlovi proti Turkom, ako na rišskom nemeckom sneme vo Wormsi, na ktorom stavy evanjelické vypovedaly, že kým im náboženskú slobodu nezabezpečia, nebudú sa o vojne proti Turkovi ani radiť. Na sneme trnavskom uzavreli snemovníci, aby sa v nastávajúcej borbe s Turkom všetci cirkevní, svetskí páni a zemania zúčastnili, aby od každého sedliackeho dvora bol jeden dobre ozbrojený jazdec vystrojený, aby cirkevní hodnostári držiavali dobre ozbrojené mužstvo i z cirkevných desiatkov. No v ten čas bola táto ochota predbežne zbytočná, bo Ferdinand uzavrel medzitým s Turkom osemnásťmesačné prímerie, v ktorom zaviazal sa dať sultánovi deväť tisíc, veľvezírovi tri tisíc, ostatným veliteľom po tisíc dukátov.

V Uhorsku zapodieval sa za ten čas Khalil baša s usporiadaním dane v pätnástich tureckých sandžakoch. Tým cieľom šiel i do

Stolného Belehradu, prekutal hrobky kráľov uhorských a zabral čo v nich bolo skvostného a drahocenného. Mŕtvolu Zápoľovu nechcel nechať v spoločnosti iných kráľov. Oddal ju rychtárovi mesta s poznámkou: „na, tu ju máš, to je jedon z vašich bohov.“ Rychtár dal pochovať Zápoľu v kostole sv. Michala. Izabella ťažko prenášala toto pohanenie, ale Utiešenič zniesol ho chladnokrvne. Tento povolal 7. júna svojich privržencov do Debrecína; boli tam i niekolkí Ferdinandovi verní páni prítomní. Uzavreli daň do Carihradu riadne poslať, vojenskú hotovosť vystrojiť a Ferdinanda požiadať, aby Perína na slobodu prepustil. Ferdinand zazlil svojim, že boli na schôdzke od Utiešeniča svolanej a svolal snem na 25. január 1546 do Prešporka. Na tomto uzavreli, aby na záchranu krajiny od každého sedliackeho sedenia daň po jednom dukáte platená bola, a keď stavy presvedčia sa, že daň nevynaložia na iné ciele a zbojstvá a zlodejstvá prestanú, povolia ešte po jednom zlatom.

Ferdinand nedocielil proti Turkovi nijakých úspechov, bo stal sa poplatným vasalom sultánovým; tým viac ráznosti dosvedčil proti slabším evanjelikom nemeckým. Jeho brat Karol V. vypovedal evanjelickému spolku šmalkaldskému vojnu, nie vraj preto, že je evanjelickým, ale že členovia toho spolku sú rušiteľmi verejného poriadku. Karol vyhlásil 20. júla Filipa grófa hessenského a Jána Fridricha volenca saského za zradcov a oslobodil ich poddaných od prísahy vernosti. Vojna započala sa: Ferdinand sbieral v Uhorsku mužstvo na túto nemeckú vojnu. Už 1. oktobra šlo 1500 jazdcov pod velitelstvom Fraňa Nyáryho, Pavla Bakiča a Jána Pethőva z Trnavy do Čiech, tam spojili sa s inými vojskami Ferdinanda, v Nemecku s vojskami kniežaťa Morica, tiahnuc proti Jánovi Fridrichovi. Koncom roku Moric vybojoval celé Sasko, ale počiatkom nasledovavšieho Ján Fridrich oslobodil svoju krajinu. Ferdinand sbieral nové vojsko v Čechách a porazil 24. apríla Jána Fridricha pri Mühlbergu. V bitke vyznačila sa zvlášte uhorská jazda Bakičova, bo dľa podania i Jána Fridricha zajal husár uhorský menom Jozef Luka. Zatým uväznili i Filipa grófa hessenského a roztrepali spolok šmalkaldský. Teraz dal Ferdinand svoj hnev pocítiť evanjelickým Čechom, ktorí nechceli bojovať proti Jánovi Fridrichovi, ba práve vzbúrili sa proti nemu. Odpor mešťanov pražských prelomila zase len jazda uhorská a na to nasledovavší „krvavý“ snem český značne obstrihal výsady a právo stavov českých.

Naproti tomu so sultánom tureckým Ferdinand uzavrel päťročné, ponižujúce prímerie: zaviazal sa totižto sultánovi platiť ročite tridsaťtisíc dukátov dane. Mier mali požívať i cisár Karol, kráľ francúzský, pápež a ríša nemecká. Pri tejto príležitosti Rustem baša upozornil Ferdinanda, aby sa mal pred Utiešeničom na pozore, aby listy Utiešeničove odosielal sultánovi, ktorý mu pošle kroz Utiešeniča sultánovi písané listy.

Snem uhorský Ferdinand svolal do Trnavy na 25. november; o podmienkach mieru uvedomili snem Salm a Nádasdy. Na sneme panovala veľká žalosť nad tým, že je krajina na 3 čiastky rozdelená, že toto rozdelenie obdržalo zákonnú sankciu a i Ferdinandova, naj-

menšia, čiastka platí Turkovi daň. Povereníci Ferdinandovi boli by radi zatajili toto platenie dane, ale Turci rozhlasovali to tým drzejšie. K Ferdinandovi a Karlovi snem vyslal povereníkov, aby ich upozornil, že teraz je čas oslobodiť krajinu od Turka, keď je nemecká vojna šťastne zakončená a keď je sultán v Persii zaujatý. V podobnom smysle písala i Izabella s Utiešeničom, dôvodiac, že dlhý mier zahubí krajinu. Konečne na tomto sneme zobudilo sa i svedomie zemských pánov; z dôvodov, že Uhorsku nič tak nepoškodilo, ako potláčanie poddaných, ktorých ston prerážal nebesá, preto, aby odstránený bol hnev boží, stavy uzavrely i následkom naloženia Ferdinanda, aby úbohý sedliak slobodu slobodného sťahovania sa, ktorú v predošlých časiech z akýchkoľvek príčin utratil, zase obdržal a za týmto od jedného pána k druhému slobodne prechádzať mohol. Avšak uzavretie toto ostalo len na papieri, lebo páni nedovolili ho uskutočniť.

Bieda v krajine bola strašná; Turci zo sandžakov i počas mieru rabovali krajinu ukrutne. Ferdinand bol v Nemecku: tam zapodieval sa záležitosťami koncilia tridentského a ohavnosti turecké trpel nečinne. I snem kroz neho do Prešporka na 18. októbra 1548 svolaný zapodieval sa hlavne otázkami náboženskými. Na predstrenie Ferdinanda, ktorý prítomný bol na sneme, uzavrel snem, aby kacírstvo bolo v celej krajine vykorenené, a aby služby Božie po celej krajine vykonávané boly dľa obradu cirkve rímskej. Ale i uzavretie toto ostalo neplatné, bo riešitelia osudov Uhorska: Alex Thurzo, Peter Perín, Fraňo Batthyány, Fraňo Nádasdy, Fraňo Révay, Mikuláš Zríni a Petrovič boli privržencami reformácie.

Kým žil kráľ poľský, Žigmund, všímal si kde-tu Utiešenič i jeho nárad. Ale kráľ tento umrel roku 1547 a hneď zatým Izabella ponosovala sa na krutú tyranniu Utiešeničovu u Ferdinanda i u Solimana. V tomto čase bol Utiešenič i v Carihrade zle zapísaný, preto obával sa, že Turek už teraz zaujme i okres temešský. Po smrti Žigmunda Utiešenič vyzval Ferdinanda, aby Sedmohradsko s Uhorskom spojil a Izabellu a Jána Žigmunda zaopatril. I privrženci Jána Žigmunda poslali svojich povereníkov ku kráľovi Ferdinandovi, prosiac ho, aby zaujal Sedmohradsko a Izabellu a Jána Žigmunda potrebným zaopatril. Ferdinand poslal vo februári 1549 k Utiešeničovi Ondreja Báthoryho, Tomáša Nádasdyho a Mikuláša Salma, aby v tejto veci čo najopatrnejšie zakročili a uvedomili Utiešeniča, že mu je nemožno počas platného vojenského prímeria proti Solimanovi započať vojnu. Keď zatým sišli sa povereníci s Utiešeničom v Nyírbátore, sľúbili mu, že Ján Žigmund obdrží všetky statky zápoľovské, Izabella Ratibor a Opavu, on arcibiskupstvo ostrihomské a klobúk kardinálsky, okrem toho Ján Žigmund za manželku Johannu, dcéru Ferdinandovu. Utiešenič ubezpečil ich, že Izabella prijme podmienky tieto, že korunu vydá a zo Sedmohradska odíde. Ale poneváč Petrovič mohol by všetko toto svojimi úkladmi prekaziť, potrebné je, aby na hraniciach väčšie vojsko stálo, a aby jediným vladárom Sedmohradska bol on, Utiešenič.

Soliman dosť skoro dozvedel sa o vyjednávaní tomto. Ale Utie-

šenič ponáhľal sa zavčasu poslať „honorár“ Solimanovi a tak v Carihrade verili, že chýr o vyjednávaní je klebeta. Počiatkom roku 1550 prišiel do Viedne Mahmud, tlmač turecký, dľa svojho udania tým cieľom, aby Ferdinanda uvedomil o nových víťazstvách Solimanových, skutočne, aby pomer Ferdinanda k Utišeničovi vyskúmal. Ferdinand nebol opatrný a objasnil svoj pomer s Utišeničom. O krátky čas prišiel do Sedmohradska rozkaz Solimanov, aby Utišeniča alebo zabili, alebo zajatého do Carihradu poslali a Petroviča poslúchali.

V predtuche nebezpečia Utišenič nasbieral teraz vojska a posielal posla za poslom k Nádasdymu a k novovymenovanému kapitánovi Ferdinandovmu, Castaldovi, aby prišli a zaujali Sedmohradsko, ináče že padne do moci Petrovičovi. Ale dôvera k Utišeničovi bola silne otrasená, preto nešli a umožnili Petrovičovi, že tento so svojimi Srbmi zaujal Čanád, Alvinc a Bránička. Za čas stál Utišenič nečinne i so svojím vojskom pri Veľkom Varadíne; potom odrazu vychytil sa do Sedmohradska, zaujal Saský Šebeš a Mediaš, získal si Sikulov, svolal snem, poslal menom troch národov sedmohradských so vzácnymi darmi do Carihradu povereníkov, ktorí mali i jeho pokračovanie ospravedlniť. Izabelle prišli na pomoc Rumuni z Moldavy, ale Sikuli zahnali ich. Teraz šiel Utišenič k Belehradu sedmohradskému a obkľúčil ho vojskom; v tiesni vyjednávala a naoko pomerila sa s ním Izabella. Sikuli rozišli sa, keď doletel chýr, že turecký baša z Budína prišiel do Segedína i s vojskom. Utišenič vyvinul obrovskú činnosť: nasbieral nové vojsko a Turci, ktorí už k Lipe prišli, cítiac svoju slabosť, utiahli sa nazpäť. Medzitým porazil Varkoč Srbov pri Čanáde, Kende ale rozprášil cúfajúcich Turkov, Moldavcov a Podolcov, ktorí mali sa s bašom budínskym spojiť, v Sedmohradsku.

Pri Soľníku, neďaleko vtoku rieky Zadvy do Tisy, dal Ferdinand minulého roku postaviť pevnosť. Pri nej sišlo sa pod velitelstvom Mikuláša Salma a Ondreja Báthoryho väčšie vojsko. Utišenič i sem poslal o pomoc, ale tiež bez výsledku. Ferdinand bol v Augsburgu a jeho kapitáni neopovážili sa podujať niečo takého, čo by Turci za rušenie mieru považovať mohli. A keď i cisár Karol Ferdinandovi udržanie mieru za každú cenu na srdce kládol, nik neznal pochopiť, ako by bolo možno i mier zachovať i Sedmohradsko a Zátisie zaujať. A Ferdinand rozmýšľal i o jednom i o druhom, kdežto Turci už i postavenie pevnosti pri Soľníku považovali za rušenie mieru a Soliman už v decembri vydal rozkaz, aby pevnosť túto hneď rozbúrali.

Utišenič písal teraz Fridrichovi, volencovi falcskému, aby nahovoril Karla a Ferdinanda, aby chránili Sedmohradsko proti Turkom. Na základe tohto vyzvania povereníci Ferdinandovi radili sa s Utišeničom v Diószeghu a nadobudli presvedčenia, že Utišenič azdaj poctive smýšľa.

Ale zradné zámery Utišeničove Soliman chcel tým prekaziť, že žiadal, aby Jána Žigmunda dal Utišenič korunovať za kráľa uhorského. V tejto záležitosti bol v Enyede i snem, na ktorom privrženci Izabelly vyhlásili Utišeniča za nepriateľa vlasti a na-

ložili mu, aby ostal vo Veľkom Varadíne, alebo jestli do Enyedu prísť chce, nech príde ako kajúci hriešnik, bez sprievodu vojenského. Utiešenič šiel do Enyedu s vojskom a obviňujúc Izabellu, že nedodržala lanskoročných úmluv, žiadal, aby mu jej radcovia vydaní boli. Izabellu opustili najprv Sasi, následkom čoho odišla i so synom z Enyedu a korunovanie vystalo. I Solimanovi turecki povereníci odcestovali do Carihradu: aby účinok ich zprávy oslabil, Utiešenič poslal na ten rok pripadajúcu daň hneď za nimi.

Teraz Ferdinand poveril Nádasdyho, Báthoryho a Herbersteina, aby dohovorili sa s Izabellou a Utiešeničom strany definitívneho oddania Sedmohradska. Povereníci mali úpravu, aby, jestli by Izabellu získať nebolo možné, alebo jestli by z toho vnútorná vojna povstať mohla, Sedmohradsko pod správou Utiešeničovou Izabella podržala.

Ale Ferdinand konal a zakročil proti tejto úprave; jeho kapitán Castaldo zaujal s vojenským sborom, 8000 mužov silným a z Uhrov, Nemcov a Španielov pozostávajúcim, Debrecín, a mal určite naloženo zaujať Sedmohradsko i proti vôli Izabelly. Snem sedmohradský sišiel sa 17. mája v Turde. Utiešenič už popredku pripravil stavy na to, čo sa stane, a preto i povereníkov Ferdinandových vyzval, aby do Sedmohradska bez meškania s vojenskou silou prišli. Izabella protivila sa teraz vyjednávaniu a jej kapitán Balassa vypovedal, že nedovolí vydať Sedmohradska Ferdinandovi. Ale Castaldo pritom všetkom pohnul sa s vojskami a 1. júna bol už v Kluži, 7 v Enyede. Utiešenič naproti tomu šiel do Julského Belehradu, odkiaľ Izabella vysťahovala sa do Saského Šebešu. Utiešenič dal za dvadsať dní na mesto strieľať, až keď múry mesta hodne porúchané boly, oddal kapitán Vojnič z naloženia Izabelly mesto Utiešeničovi, ktorý ukázal sa veľkodušným, bo dovolil Izabelle náležiace poklady z mesta do Saského Šebešu preniesť. Zatým Castaldo zaujal i Almás, silnú pevnosť na hraniciach Biharskej stolice. Petrovič bol v Temešváre a odtiaľ posielal ponosy na Utiešeniča do Carihradu. So všetkých strán tiesnená kráľovna bola teraz už naklonená vyjednávať. Keď Utiešenič sišiel sa s ňou v Saskom Šebeši, padol jej k nohám a predniesol, že Turkovi nemožno dôverovať, preto je vraj svrchovaný čas oddať krajinu a korunu Ferdinandovi. Castaldo už 18. júna ďakoval Nádasdymu, že Utiešeniča a Izabellu získal Ferdinandovi. Porady boly 15. júna v Šebeši; Blandrata, domáceho lekára Izabelly, získali 200 dukátmi a prisľúbením ročitého platu; Utiešeničovi bolo vojvodstvo Sedmohradska bez spoločníka prisľúbené, ba i pokladníctvo krajiny. Zatým uzavreli nasledujúcu smluvu: Ján Žigmund dostane miesto dedičných majetkov zápoľovských, ktoré na tento čas nemožno odobrať ich vladateľovi, Opavské kniežatstvo spôsobom dedičným; Ferdinand dá mu za manželku svoju dcéru Johannu; jestli by Karol a Ferdinand nemali potomkov mužských, Uhorsko pripadne Jánovi Žigmundovi a jeho dedičom. Izabellu vyplatia hotovými peniazmi; kým výplaty nedostane, bude v Košiciach bývať a od Ferdinanda mesačne 2000 zlatých poberať. Po zavŕšení úmluv Izabella odcestovala i so svojím

sprievodom, s Utiešeničom a Castaldom, do Kluže; korunu, ktorá za dvadsať rokov bola u Zápoľovcov, Castaldo odobral pri Felvinci. Cestou Utiešenič bol mimoriadne dojatý: zastavil svojho koňa a povedal s plačom, že od svojej mladosti bol verným sluhom Zápoľovcov, že ním chce i za týmto ostať. Jestli by bol dakedy niečo jej nemilého vykonal, ľutuje to a prosí o odpustenie; ale ďakuje Bohu, že všetko dobre zakončilo sa. Prosil, aby pre oddanie Sedmohradska nehnevala sa Izabella na neho, príde čas, že mu i za to bude povďačná. Izabella odpovedala mu s usedavým plačom, že myslí, že Utiešenič pravdu povedal, preto nech ho Boh potvrdzuje v jeho úmysloch; ďakovala mu, že Sedmohradsko oddal Ferdinandovi, ktorého ona a jej syn ako svojho otca a pána uctia. Na druhý deň prišla i so svojím sprievodom do Kluže, kde sa boly stavy Sedmohradska shromaždily a oddanie krajiny Ferdinandovi schválily. V hlavnom chráme klužskom menom Ferdinanda prisahali: Castaldo, Nádasdy a Báthory, menom Jána Zigmunda a jeho strany Izabella a Utiešenič, že úmluvy sväto-sväte zachovajú. Zatým nasledovalo slávnostné oddanie koruny a korunovačných insignií, ktoré Castaldo poslal najprv do Tokaja a odtiaľ do Viedne. Zasnúbenie Jána Zigmunda bolo v Klužskom Monoštore. Petrovičovi poverenci Ferdinanda ponúkli panstvo munkáčske, ktoré mu miesto temešského grófstva už dávno prisľúbené bolo. Ale starec nechcel odísť od Jána Zigmunda: oddajúc Lipu, Karanšebeš, Lugoš, Temešvár Ferdinandovi, šiel do Kluže, a odtiaľ s Izabellou a jej synom do Košíc. Utiešenič odprevadil ich po Szentkirály, darujúc každému tisíc dukátov. Čo chcel, to i vykonal: stal sa výlučným, skutočným pánom Sedmohradska; pritom všetkom do Kluže vrátil sa so srdcom rozorvaným; trápilo ho svedomie, že vyhnal svojich dobrodincov. Neďaleko Zilahu Izabella vystúpila na kopec, hodila ešte jeden smutný pohľad na Sedmohradsko a načŕtala do kôry lipy písmená: *s. f. v.*, to jest: sic fata volunt.

Oddanie Sedmohradska opísal Utiešenič Solimanovi tak, že sa s Petrovičom pohašteril preto, že tento nechcel dovoliť daň do Carihradu odoslať. Aj posol Ferdinandov zatajoval v Carihrade úmysly Ferdinandove ohľadom prevzatia Sedmohradska. V Carihrade verili Utiešeničovi a nie Petrovičovi, ktorý odkázal do Carihradu, že vojsko nemecké je už v Sedmohradsku a že Utiešenič spojil sa s ním. Soliman naložil Izabelle a Petrovičovi, aby sa naskutku pomerili s Utiešeničom, ináče že ich pomerí on, ale tak, že sa im to ľúbiť nebude. Súčasne poslal do Sriemu s vojskom Mohameda Sokoloviča, stavy sedmohradské ale uvedomil, že vojsko turecké príde do Sedmohradska o krátky čas, aby Jána Zigmunda ochránilo pred Nemci, vzburu potlačilo.

Soliman nevedel, komu veriť. Poslovia Utiešeničovi uistili ho, že Sedmohradsko chcú zaujať Nemci; Petrovičovi a budínskeho bašu že sú už tam a že ho už i zaujali, a síce zradou Utiešeniča. Konečne objasnil mu stav Ferdinandov carihradský poverenik, ktorý uvedomil ho, že stavy sedmohradské uznaly Ferdinanda za svojho pána, čo vraj zákonite urobily, bo Sedmohradsko nikdy nebolo v ru-

kách tureckých a po smrti Jána Zápolu náleží Sedmohradsko v smysle mieru veľko-varadínskeho i tak Ferdinandovi, ktorý ináče ochotne zaplatí všetko to, čo Izabella, Petrovič a Utiešenič sultánovi dosiaľ platili. Saliman, súc tej mienky, že poverenik ručí za slová svojho pána, dal posla Ferdinandovho v Ciernej veži pri Bospore uväzniť, Utiešeničovi a stavom sedmohradským ale odkázal, že ich všetkých dá srúbať, jestli Jána Žigmunda, sluhu sultánovho, Nemci vyvedú zo sandžaku sedmohradského.

Mohamed Sokolovič bol 7. septembra s 80.000 mužmi a 50 delami pri Petrovaradíne; tam prešiel čez Dunaj, obrátil sa k Titelu a previedol svoje vojsko aj čez Tisu. Castaldo a Utiešenič boli v Sibine, kde snem vyhlásil všeobecné povstanie a daň na obranu krajiny povolil. Ferdinandovi Utiešenič radil listovne, aby čím skôr svolal stavy celej ríše a prinavrátil potlačeným sedliakom slobodu. „Turek už prisľúbil sedliakovi slobodu, a tým získal si čiastku Srbov, lebo potlačený človek ľahko uverí sľubom, čo priam pozdejšie do ťažšieho otroctva upadne. A my sme toho príčinou, že je sedliak utlačený, že okrem ženy a dietok nič nemá.“ Táto dobroprajnosť platila Sikulom sedmohradským, ktorých si Utiešenič výhľadmi na zabezpečenie slobody vždy vedel získať a ktorí za peniaze vždy boli ochotní za neho bojovať. I teraz požičal na ciele válečné 30.000 zlatých; kapitán jeho hradu alvinckého musel mu prisahať, že po smrti Utiešeničovej oddá hrad Ferdinandovi.

O tomto čase písal Ferdinandovi Castaldo: „biskup veľko-varadínsky slúži Vašej Jasnosti vždy horlivejšie,“ a Utiešenič listovne poučoval Ferdinanda, že útoky turecké treba úlisnosťou odrážať, kým nebude možné s Turkom sraziť sa s nádejou na víťazstvo. Daň, ktorú sultán súril, poslal ešte v auguste, ačpráve Nádasdy protivil sa tomu, hovoriac, že daň len s tou podmienkou treba poslať, jestli sultán povolí mier i Sedmohradsku. Utiešenič i Nádasdymu ukázal kroz neho sultánovi a begler begovi písaný list, v ktorom stálo, že Nemcov do Sedmohradska povolal Petrovič, i zámky im on oddal, ale mnohí z nich už odišli zo Sedmohradska a za nimi pôjdu i ostatní. Sedmohradsko i teraz náleží Jánovi Žigmundovi, ktorý je v Košiciach, v svojom vlastnom meste, lebo on, Utiešenič, chcel to z tej príčiny, aby mier bol potvrdený. Ján Žigmund že je sluhom Solimanovým, ním bude i zatýmto. List tento tak uchlácholil sultána, že Sedmohradsko ostalo ušetrené. Ale Mohamed Sokolovič zaujal Beču, Sarču, Bečkerek, Čanád, Lipu a Ondrej Báthory musel sa utiahnuť až po Veľký Varadín.

Castalda mrzelo, že Turek tak značných úspechov docielil, preto umienil si napadnúť Turka, akonáhle vojsko Utiešeničovo pospolu bude. Avšak vojsko Utiešeničovo schádzalo sa pomaličky a Castaldovi bolo podozrivé, že turecki poslovia ustavične prichádzali k Utiešeničovi. Teraz už písal s nevrlosťou Ferdinandovi: „Utiešenič odkladá vec ustavične, a to na našu škodu a na svoj prospech; prosím Vašu Jasnosť tajným písmom oznámiť mi, čo robiť, jestli tento človek strojí nám úklady? Od toho času, ako dozvedel sa, že Turek prišiel, veľmi premenil sa. Keď som dnes v jeho rukách videl list

arabskými písmenami písaný a tázal som sa, čo je to, odpovedal mi, že to list, ktorý sultán Jánovi Žigmundovi písal, bo neznal, že listy tieto i ja mám v odpisoch. Záležitosť túto treba rýchle riešiť; prosím Vašu Jasnosť oznámiť mi svoju vôľu a čo mám robiť? ja zakročím v záujme Vašej Jasnosti a kresťanstva verne.“ A 16. októbra písal Ferdinandovi: „tajomník Utiešeničov prišiel tejto noci ko mne s plačom a povedal mi, že Utiešenič zamýšľa i mňa, i vojsko vydať Turkovi.“ Tejto podobné žaloby prišly Ferdinandovi i s iných strán, preto na náradu svojich tajných radcov dal Castaldovi úpravu tú, aby, keď veci ináče odpomôcť nemožno, Utiešeniča predišiel, úder na seba k veľkej škode kresťanstva nečakal, ale aby Utiešeniča zmárnil.

V druhej polovici októbra Utiešenič mal pod svojimi zástavami na Chlebovom poli 60.000 mužov, ktorí spojili sa pri Deve s Castaldovým, pri Slovenskom Varadíne s Báthoryho vojskom. Tak obnášala vojenská sila Ferdinandova v Sedmohradsku 100.000 mužov. V tábore pri Maruši dozvedel sa Utiešenič, že ho pápež Julius III. vymenoval za kardinála; on ostal chladným, ako čo by si toho ani nevšimnul; Castaldo ale dal mu na slávu z diel strieľať. I číselne silné vojsko Ferdinandovo osvobodilo teraz nielen Temešvár, ktorý Mohamed obliehal a Losoncy úspešne bránil, ale zaujalo i Lipu, ktorú baša turecký, Ulema, oddal s tou podmienkou, že so svojím vojskom odíde slobodne. Utiešenič nielen že pristal na podmienku, ale dal odchádzajúcemu Ulemovi potravy, povozov, zavolal ho k sebe a prijal od neho dary cenné.

Takéto pokračovanie rozhorčilo Castalda a Palaviciniho. Tento písal Ferdinandovi v novembri nasledujúce: „niet umu, ktorý by v stave bol tohoto človeka pochopiť; on v tom istom okamžení i smeje sa i plače, i prisľubuje i odopiera, hovorí ako svätý a robí to, čo čert. Tento človek nie je kresťanom, ale Turkom, je luciferom, a nie Jánom. Jeho úklady s begler begom sú rozličné; jeho ľudia chodia k Turkovi ustavične, odnášajú a prinášajú odtiaľ listy. On vraví, že to robí k nášmu prospechu. Zdá sa, že i to zná, čo myslím. V okamžení tom, v ktorom ho najviac nenávidím, robí v záujme Vašej Jasnosti to, čo i ja schváliť musím. Prosím Boha, aby mi dal vnuknutie, čo mám robiť, aby som časom svojím svoju povinnosť vykonal.“

V liste, písanom Ferdinandovi, Utiešenič sľúbil udať príčiny, pre ktoré Ulemu prepustil z Lipy; s Ferdinandom chcel sa sísť osobne a pri tejto príležitosti objasniť mnohé veci. No bolo zjavné, že Ulemu prepustil preto, aby dokázal Turkovi svoju oddanosť; i Ulema podal do Carihradu správu, že je Utiešenič Turecku verným. Keď videl, že kapitáni Ferdinandovi Castaldo a Palavicini sú takýmto pokračovaním omámení a neznajú ho pochopiť, žiadal čím snažnejšie sísť sa s Ferdinandom a vysvetliť mu, že sa predbežne dosť docielilo a v zime treba sa chystať, aby nepriateľ mohol byť na jar s úspechom napadnutý. Dňa 3. decembra Utiešenič písal Ferdinandovi nasledovne: „Vaša Jasnosť žiada, aby sme neodpočinuli po vybojovaní Lipy, ale aby sme zaujali Beču a Bečkerek.

Úmysel prenasledovať nepriateľa mali sme všetci; prečo sme od toho odstúpili, o tom dozvie sa Vaša Jasnosť pozdejšie. Teraz je vojsko naše tak ustaté, že nemožno s ním ďalej bojovať. I povstalci rozišli sa, bo dávno neboli tak dlho pod zástavami. Od Vašej Jasnosti závisí, či vojna má trvať. Ale vojsko treba obnoviť, tým cieľom snem svolať, na ktorý nech i Vaša Jasnosť príde. Na tento snem prídu stavy celého Uhorska a jeho uzavretia budú platné. Ale už ani preto nemožno snem odročiť, lebo potrebné je zaujať Beču a Bečkerek, čo sa v zime dá skôr docieliť, ako na jar, keď odmäk nastane. Už dávnejšie písal som Vašej Jasnosti, že by som sa veľmi rád sišiel s Vašou Jasnosťou; prosím Vašu Jasnosť oznámiť mi svoj úmysel v tejto veci.“ Túto schôdzku a svolanie snemu posúril i 6. decembra, dodajúc, že stavy sedmohradské svolal na 21. decembra do snemu, aby si poriadnych a súcich vyslancov vyvolily; to isté urobí aj na Dolniakoch, aby Ferdinand videl okolo seba kvet národa. Ferdinand odpovedal mu z Hradca 14. decembra, chváliac jeho obratnosť a vernosť, a oznámiac mu, že snem bude v Prešporku 22. februára budúceho roku, na ktorý očakáva i jeho. Čo sa ich osobnej schôdzky týče, tá mu bude nielen veľmi milá, ale v mnohom ohľade i potrebná a užitočná.

List tento už nenašiel Utiešeniča živého, ani list cisára Karla V., v ktorom tento Utiešeničovi písal, že svojou smelosťou a duchovnou veľkosťou vyniká samojediný medzi pohlavármi cirkve ako taký, ktorý i radou i rukou obhajuje kresťanstvo proti vzteku neveriacich.

Z listov vidno, že Ferdinand ešte vždy dôveroval Utiešeničovi. Ale Castaldo, odkedy mal plnú moc, videl zradu v každom kroku Utiešeničovom. On myslel, že Utiešenič preto svolal snem do Maros-Vásárhelyu, aby tam bol i on i jeho spoločník Palavicini zavraždený, tým cieľom že odstránil i z Devy Ferdinandovi verného veliteľa, a najnovšie preto prišiel turecký posol k Utiešeničovi, aby vojsko turecké Moldavou vniklo do Sedmohradska.

Po zaujatí Lipy sedmohradské vojsko rozišlo sa; Utiešenič zadržal len svoju telesnú stráž, s ktorou strojil sa do Alvincu a odtiaľ do Vásárhelyu. Castaldo šiel s ním do Sedmohradska, viedol ta na zimoveň i svoje španielske, talianske a nemecké vojsko. Do Utiešeničovho zámku, do Alvincu, prišli 16. decembra. Po hostine nádhernej Utiešenič poslal svoju stráž, sluhov a kuchárov do súsedného Belehradu; na druhý deň mal i on ta odísť i so svojimi hosťmi. Dňa 17. decembra včas ráno vytiahli v Alvinci most, pri ktorej príležitosti vkradlo sa 150 Španielov do zámku, ktorí tam vo vežiach sa ukryli. Alvinc bol tedy v rukách Castaldových. Palavicini šiel so šiestimi Talianmi do prednej sieni Utiešeničovej spalne a poslal odtiaľ tajomníka Utiešeničovho, Taliana Antona Ferrariho, hneď z rána s listom k Utiešeničovi. Tento bol už hore, pracoval a kývnul tajomníkovi, aby predstúpil. Oddajúc list, vrazil čítajúcemu Utiešeničovi nôž do šije. Utiešenič hodil vraha o zem; Fraňo Vaš, sluha Utiešeničov, volal o pomoc. Palavicini vtrhol do izby Utiešeničovej s vojakmi, ktorí starca i dorúbali i dostrieľali, tak že s výkrikom „Ježiš Maria!“ naskutku umrel. Zamordovali i sluhu, ktorý svojho pána

ochrániť chcel. Odrezali i pravé, srsťou obrastnuté ucho Utiešeničovo a poslali ho na znak vykonaného skutku Ferdinandovi. Mrtvola Utiešeničova ostala za 70 dní nepochovaná, až konečne prišli kapitulníci z Julského Belehradu a pochovali ju. Na jednoduchý kamenný náhrobník dali mu nápis cynický: Omnibus moriendum est.

Hnusnú vraždu ospravedlňoval Ferdinand v Carihrade tým, že Utiešenič sám chcel byť pánom Sedmohradska. I Castaldo dosť drzým cynickým spôsobom uvedomil Nádasdyho o vražde: Všemohúcemu Bohu zaľúbilo sa kardinála-biskupa varadínskeho istou náhlou smrťou povolať na druhý svet. Anton Marek bol prvý, ktorý dôstojného pána na hrdle dva razy bodnul. Ponížene odporúča svoje služby Vašej Veľkomožnosti. Izabella písala ešte cynickejšie Castaldovi: „Keď z jeho majetku iné dostať nemožno (chcela mať jeho kone a skvosty), pošlite mi aspoň svätě pozostatky toho poplátaného župana, v ktorom ho zavraždili, alebo z nechtov jeho nôh, ktoré nám na bozkanie tak často vytŕčal. Chvalabohu, že nestal sa pápežom.“

Castaldo šiel z Alvincu do Sibína, získal si najmocnejšieho dynastu Fraňa Kendeho, ktorý pre vraždu pobúrené mysle utíšil tým, že Ferdinand potresce vrahov Utiešeničových. Ale Ferdinand listom z Prahy 5. januára písaným uvedomil stavy Uhorska, že Utiešenič bol hriešny, bo on oddal Budín Turkovi a teraz chcel i Sedmohradsko zradiť sultánovi. K pápežovi Juliusovi III. poslal biskupa záhrebského Pavla Gregorianca, ktorý, vypočítajúc hriechy Utiešeničove, prosil stolicu pápežskú, aby vypovedala, že vrahovia Utiešeniča nie sú trestuhodní a tak že nemajú byť trestaní. Pápež odpovedal, že ťažko je uveriť, že Utiešenič bol hriešnym, keďže Ferdinand a Karol odporúčali ho ako podporu kresťanstva v Uhorsku len pred niekoľkými mesiacmi na kardinálstvo. Následkom čoho predvolal Ferdinanda, ktorý vraždu prikázal, pred svoju stolicu. Kráľ ustanovil sa v Linci osobne pred nunciom pápežským, menoval i advokátov, ktorí ho zastupovať budú. Vyšetrovanie bolo v Štýrskom Hradci, Viedeňskom Novom Meste a v Rábe od 25. apríla do 19. mája. Vyslúchli 116 svedkov. Obrana opierala sa o obvinenie Utiešeniča, že zamýšľal oddať Uhorsko a Sedmohradsko Turkovi a zahubiť vojsko Ferdinandovo, a tento úmysel by bol iste vykonal, keby ho neboli zabili; zákernícka vražda bola tedy potrebná, lebo pre veľký počet privržencov uväzniť ho nebolo možné. Písma pravotné oddali štyrom kardinálom, a 14. februára 1555 pápež vypovedal nasledujúci výrok: Dáta, ktoré Ferdinand predniesol, že skutok nestal sa so zlým úmyslom a tak že mohol byť vykonaný beztrestne, sú dostatočné; následkom čoho ani kráľ, ani Castaldo, ani tí, ktorí skutok odporúčali, ani tí, ktorí ho vykonali, cirkevného trestu nezasluhujú a tak ani nemajú byť pokutovaní.

(Dokončenie.)

Dejepisné záhady.

Rozlušťuje *Fr. V. Sasinek.*

II.

Sv. Benedik nad Hronom.

Založenie kláštora sv. Benedikta nad Hronom pripisuje sa Jesovi I., kráľovi uhorskému. Odvolávajúc sa na jeho r. 1075 vydaný diplom, ktorým ako *kráľ* potvrdzuje tomuto kláštoru rozsiahle majetky, ktoré bol mu daroval jako *nadvojvoda* nitrianskeho údelného kniežatstva, teda pred r. 1075.

Že kráľ Jesa (Gesa) založil kláštor nad Hronom, to nejdem brať pod kritiku, ale len samý ten diplom, o ktorého hodnovernosti pochybujem a ho za pozdejšie padelanie vyhlasujem.

Ponevač ten diplom je príobšírny, odkazujem čitateľa na jeho obsah, ktorý Andrej Trenkus, ako kaplán sväto-benediktský, uverejnil r. 1867 v II. sväzku Letopisu Matice Slovenskej na str. 68—75.

Že pokladám ten diplom za falsifikát, a to za pozdejší falsifikát, k tomu presvedčeniu ma viedla už sama podoba toho diplomu, ktorá nezodpovedá slohu kráľovských diplomov. Je to slátanina bez ladu a skladu sostavená zo zápisov asi domácej knihy (historia domus) kláštora sv. Benedikta, ktorá nemohla povstať v riadnej kráľovskej kancellárii.

O padelaní toho diplomu presvedčil som sa tým viac, keď som objektívne a vážne vzal pod kritiku jeho obsah.

Nesprávny je už začiatok toho diplomu: „Ego Magnus, qui et Geysa, in primis Hungarorum Dux, postea vero gratia Dei rex consecratus.“ Na druhom ale mieste stojí: „Ego Magnus, qui et Geysa, gratia Dei Pannoniorum Rex consecratus.“

Už to slovo Magnus zapríčinilo mnoho hádok; lebo sa našli, ktorí to slovo pokladali za druhé (latinské) krstné meno Jesovo. Je pravda, že okolo tej doby dávali jedni východné, druhí západné mená krstné tým istým osobám [1]), ale v tom diplome to Magnus poťahuje sa na Dux a znamená Veľknieža, Nadvojvoda, jakým bol Jesa, jako starší brat k mladším svojim bratom, k Vladislavovi a Lambertovi [2]).

Nápadné je, že sa nazýva na jednom mieste Magnus Hungarorum Dux, na druhom mieste Pannoniorum Rex. Vo smysle toho diplomu je to do cela pochopiteľné; lebo, keď ten diplom vypočítal bol majetky na ľavej strane Dunaja, prekročuje Dunaj a vypočituje majetky na pravej strane Dunaja, a túto stranu nazýva Uhorskom,

---

[1]) Strachkvas Christianus, Vácek (Vojcek, Vojtech) Adalbertus, Vác (Venceslav) Stephanus, Isaslav Demetrius, Bezprem Otto, Samuel (Aba), Romanus atď.

[2]) Szabó Károly: Emlékiratok. Budapest, 1887, pag. 91 in nota Podhradczky: Chron. Bud. pag. 152 n. 3.

ako zem od údelného kniežatstva nitrianskeho odchodnú [1]). Mal sa teda písať: Magnus Nitriensium Dux, postea Pannoniorum Rex, alebo Hungarorum Rex.

Nesprávnosť jeho titulatúry je i v tom, že v tomže diplome nazýva sa Rex Pannoniorum, kráľ Pannonov, kdežto dľa vtedajšej obyčaje mal sa písať Rex totius Hungariae, kráľ celého Uhorska; lebo mal nielen vládu nad Pannoniou na pravej strane Dunaja, ale i nadvládu nad údelnými kniežatstvami na ľavej strane Dunaja.

Ešte záhadné je i to miesto, kde stojí: Eaque, Rex magnus, statuens authoritate regali... Možno, že sa tu nazýva kráľom veľkým čili starším, poneváč i predtým mal svoju byzantínsku korunu, a tak bol tiež kráľom menším, kráľom mladším (iunior rex); je to však do očú bijúce, že na tomto mieste nehovorí v prvej osobe „Ja", ale v tretej osobe „On". Taká zmena hovoriacej osoby poukazuje, že taká nekorrektnosť nemohla byť v riadnej kráľovskej kancellárii.

Mnohočetné sú osady a dôchodky z osád, ktoré diplom pripisuje kláštoru Sv. Benedikta nad Hronom, a to nielen na ľavej, ale i na pravej strane Dunaja; nemôžem však prisvedčiť, že jako veľvojvoda nitriansky mal právo udeliť tomu kláštoru i také osady a dôchodky v takých osadách, ktoré ležaly buď v byhorskom údelnom kniežatstve sv. Vladislava, alebo v Pannonii, náležavšej kráľovi Šalamúnovi.

Mená mnohých osád sú tak nemotorne písané, že by ani Oedippus nebol v stave ich vysvetliť. Možno, že (pod Tatármi) mnohé z nich zanikly, a tak ich márne hľadáme po krajine; sú však medzi nimi i také osady, ktoré majú na sebe ráz pozdejšieho veku. Na pr. pripomína sa villa Bissenorum, kdežto prví Bisseni (Pečenci) z kraja niekdajších Bessov len nedávno (r. 1072) vrútili sa prez Savu, aby páchali zbojstvá v Pannonii; a Šoprončania, ktorých vodcom bol Comes Ján, porazili ich a časť ich odvliekli zajatých do Šoprouska. Tam sa s nimi oznámil Jesa až r. 1075, po zapúdení kráľom Šalamúnom [2]): teda r. 1075 nemohla byť villa Bissenorum.

Otázny diplom buď podáva patrné meno osád maďarské (Orduktava) alebo vysvetľuje ich meno hungarice čili po maďarsky (hungarice Araras, latine Aureus). Je pravda, že Bisseni a Cumani (Pečenci a Polovci) mali mluvu maďarskú a priniesli ju so sebou do Uhorska: či ale tie maďarské mená osád a miest už pred rokom 1075 boly v Uhorsku? Či výrazy hungarice a po maďarsky už pred r. 1075 boly totožné? Som Tomášom; lebo — jako som bol dokázal — pred r. 1072 ani v Pannonii nebolo maďarských Bissenov, tým menej na ľavej strane Dunaja v nitrianskom a byhorskom údelnom kniežatstve. Snáď už boli na ľavej strane Dunaja maďarskí Cumani čili Polovci? Anonymus Belae regis notarius ovšem tára o dvojakých Kumánoch: o jedných, ktorí — vraj — boli v Uhorsku

[1]) In supra dictis vero terris in Hungaria, scilicet in Meler, Sapi, Pelu, Sagi, Alpár, Chonu et Fizeg. Podhraczky: Chron. Bud. pag. 152 n. 2.

[2]) Podhraczky: Chron. Bud. pag. 133—135, 154—155 n. 1.

už pred Arpádom, o druhých, ktorí prišli do Uhorska s Arpádom; avšak i tí jedni i tí druhí Kumáni vyliahli sa len vo fantastickej hlave jeho. Až kráľ Vladislav o. r. 1089 niektorých zajatých Kumánov (Palócok) umiestil v Uhorsku [1]). Teda tie v tom diplome 1075 uvedené maďarské osady, jako i tie prílepky hungarice a latine (!) padajú do doby značne pozdejšej.

V tomže diplome spomínajú sa tiež osady, ktoré hraničily s osadami biskupstva vacovského. Ponevráč biskupstvo toto založené bolo od Jesu jako kráľa uhorského [2]), osady jeho pred r. 1075 nemohly hraničiť s osadami kláštora Sv. Benedikta nad Hronom.

Tenže diplom hovorí, že Jesa daroval tomu kláštoru farský kostol bl. P. Márie v Kňažici, kde bol predtým *kráľovský* drevený kostol. Bol-li Jesa predtým len nadvojvodom nitrianskym, nemohol mať *kráľovský* kostol v nitrianskej Kňažici.

K tomu darovaniu dokladá, že k tomu kostolu náleží 50 osád a štvrtá čiastka desiatkov od susedných mešťanov a ľudí, jako základina za spasenie duše *jeho, bratov, synov a rodičov jeho*. Je to podivné, že nepamätal pri tom ani na manželku, ani na dcéry svoje!

V záverke diplomu stojí: Praesente Ladislao duce, germano meo charissimo, Neemia, archiepiscopo strigoniensi, Desiderio autem (archiepiscopo) colocensi, aliisque episcopis, scilicet Aaron episcopo, Francone episcopo, Benedicto episcopis, Lazaro episcopo ... Jula, comite meo palatino. K tomu mám nasledujúce poznamenanie: v tej záverke

a) nespomína sa jeho druhý brat a vojvoda Lambert;

b) spomína sa Nehemias, arcibiskup ostrihomský, ktorý známy je i z diplomu r. 1077;

c) spomína sa Desiderius, ktorý však v diplome r. 1093 známy bol nie jako arcibiskup, ale jako biskup koločský; a až r. 1135 prichádza arcibiskup koločský;

d) biskupi Aaron, Franco, Benedictus a Lazarus, jako i palatín Jula neprichádzajú v nijakých iných diplomoch!

Konečne diplom zatvorený je takto; „Geysa I. Et ut mea Regalis institutio futuris temporibus firmitatem obtineat (sic) manu propria subterfirmavi et sigilavi." Je mi to podivné a od iných kráľovských diplomov odchodné, že sa tu Jesa píše *prvý*; však nevedel, že po ňom bude i Jesa *druhý!* [3]) Krem toho, kráľ ovšem podpisúval diplom, ale nepečatieval; rozkázal pečatiť, ale pečať prikladal kancellár.

Na základe uvedených dôvodov súdim: je ten diplom r. 1075 padielom a jeho spáchanie náleží do doby pozdejšej.

Je pravda, že ten diplom bol potvrdzovaný kráľom Štefanom II.

---

[1]) Petrus Horvath: Commentatio de initiis Jazygum et Cumanorum. Pestini, 1801, pag. 56.

[2]) Podhradczky: Chron. Bud. pag. 144, 148, 152, 159.

[3]) Podľa Štefana Szamotu, zachovaná forma tohto diplomu je prepis, urobený okolo roku 1250. (A tihanyi apátság 1055-iki alapítólevele. Nyelvtudományi Közlemények 1895, str. 129.) *Redaktor.*

r. 1124, Andrejom II. r. 1217, Vladislavom II. r. 1505, Maximiliánom II. r. 1565, avšak s touto nedôverivou klausulou: „quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas sufragatur," t. j. koľko ten diplom riadne a zákonite bol vydaný a pravda jeho platnosť zaručuje.

Napokon mám ešte jedno poznamenanie. Zdá sa mi byť neuveriteľným, že by Jesa I., ktorý mal manželku carihradskú a od východného cisára obdržal korunu jako pistos krales (pravoverný čili pravoslávny kráľ), bol dal stavať kláštor pre mníchov západnej cirkve; lebo východní cisári dávali korunu kráľovskú a názov „pistos krales" len tým, ktorí držali s carihradským cisárstvom a s carihradským patriarchom [1]). Potvrdzujú to i pápežské listiny, ktoré Jesu neuznaly za pravého kráľa, ale len za vojvodu, a doliehaly na jeho nástupcu, sv. Vladislava, aby dal dôkaz svojho spojenia s Rímom [2]). Že nesmýšľal úplne rímsko-katolícky, to dokázal i r. 1073, keď k vyjednávaniu o mier s kráľom Šalamúnom poslal (pravoslávneho) biskupa veľkováradského a Vatu, ktorého kronika nazýva „nequam" pre jeho horlenie za pravoslávie proti rímskym katolíkom [3]). Tej som teda mienky, že kláštor sv. Benedikta nad Hronom má pozdejšieho zakladateľa.

Zkúsenosť.

Píše *Timrava.*

(Dokončenie.)

„Ej, ony sú tiež kvietok!" vraví Zuzka Žele a berie jej robotu z rúk. „A toto čo bude, čo to babrú?"

„Kabát si naprávam, že je nie po móde."

„Treba im módy! Ale šak by sa takto Srnkovi nepáčili. Zase dostali kartu od neho. Veď im dajú pani veľkomožná — ako v zime."

Žela frkla perami a trhla plecom, no, vidiac, že Marína pozrela od šitia, vyhovorila sa: „Nuž a či ja môžem za to, že mi píšu?"

„A kde šli pani?" pýta sa Zuzka Maríny.

„Ja neviem; s tým písmom, čo doniesol ten pán."

„A aká nahnevaná tiež. Ja iba pozrem a už viem, že im je niečo. Počkajú, to bude zle!" a žltou, chudou tvárou preletí jej

[1]) Constantinus Porph. ap. Migne t. 113 pag. 179, t. 112 pag. 374 n. 97; 1258. 1278.

[2]) Katona: Hist. crit. R. H. II, 304. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 369. Pauler: Magyar nemzet története. Budapest, 1893. I, 172. Regem (Vladislaum), qui inter vos electus est. Gregorius VII. an. 1077.

[3]) Pauler: Magyar nemzet története. Budapest, 1893. I, 559. Rímsko-katolícke biskupstvo veľko-váradské založil až sv. Vladislav. — O Vatovi srov. predošlý článok o byhorskom Velehrade.

príjemný cit. „Slečinka, nech nešijú, aspoň teraz nech si tiež oddýchnu!“ rečie k Maríne rozkazujúce.

„Ba bolo by treba ísť dať na obed.“

„Ojej, tie halušky, tých ľahko navarím. Keby to bolo inšie... Ale pani veľkomožnej zle sa robí niečo. Hej, počkajú len, slečinka... nechže ich ako mak — Veď ony dosť nasekírujú človeka.“ Zuzka plasne si do dlane s radosťou. A na tvári Želinej je tiež tajný úsmev, ba i Marína cíti, že i jej srdce je chladné proti panej a nedbá, že táto tak vraví.

„Veď som ani ja nebola najhoršia. Mali sme s mužom dom. A mňa všade, kde som ešte bola, volali alebo: naša Zuzka, alebo: naša kuchárka. A tu iba čo slúžka, to slúžka... A či sa pamätajú, ako sa onehda ponosovali pred paňou Krimskou —“

„Poďme už, vydám na obed!“ Marína vstala, položiac rám na stôl.

„Ony sa naveky boja,“ rečie Zuzka a berie sa za ňou. „Veď sa nie doma pani, čo sa i poshovárame.“

Prišly do kuchyne a Zuzka prichystala rajničku na masť.

„Viac nech dajú, viac toho masla. Veď nejde z ich, čože sa boja?! Eh, tritisíc! veď to budú tiež za halušky!“

„Ale toto je len dosť?“

„Horký dosť! Nuž ale nech bude; veď iste, pravda, že človek sa za všetko trasie, i najesť sa.“

Spoločnica zamkla kasňu a, vezmúc kľúče, vrátila sa na chodbu. Bez meškania vzala šitie, čakajúc s obyčajnou úzkosťou príchod panej. Dlho nešla. Prišli pre zeleninu od podžupanov za štyri krajciare a za päť pre poľky. Potom za šesť na špinát od Weisov. Prišla i z fary pestra ukázať malé dievčatko v škrobenom čepčeku; Žela mala ho zadusiť bozkávaním — a od Burianov triročná Martička pre kvety. Konečne prišla ona. Rezké kroky zavznely na skalách dvora, ktoré elektrisovaly všetky. Tváre staly sa vážnymi. I Mogus stojí na uhle domu a vrtí chvostíkom príjemne dojatý. Pani vystúpila strmo, práve keď Žela, už celkom skromná, sprobúvala si driek, ktorý si napravila. I pošla jej v ústrety a vraví s úsmevom pokorným a lichotivým:

„Dobre mi bude toto, krstná mama, takto?“

„Ako? Vari tie krátke rukávy?“ spýta sa tá a hlas zneje jej akosi chripavo.

„Na lakťoch boly mi deravé, nuž som si ich skrátila.“

„Ale ja to nedovolím! Hľaďže ju, kľampu! Čo si si nezaplátala? A toto tu čo máš za cafaty okolo hrdla zas?“ a pani neočakávane úplne rozrušená strháva jej čipky a stíska zuby — —

Spoločnici zmizla všetka krv z líc. S hrúzou v očiach hľadí na desný výjav. Zavznelo fikanie Žely hlasné. Pani konečne spamätala sa a odstúpila od nej. Išla ďalej.

„Toto je hrozné!“ povie Marína, konečne príduc k sebe. Pozre na Želu, hoc tá naveky bola proti nej; napadla ju ľútosť.

Ku nim na chodbu prišla Zuzka. „No vidia, slečinka! Dosiaľ sa trasiem od ľaku. To i v zime raz tak dostala.“

„A predsa sa nebojíš tu zostávať!“ myslí si Marína zúfale. „A počkajú na večer, ako sa budú modliť a spievať... Už môžu prikryť stôl, slečinka, hotový je obed... Bože, pomoc do Všechsvätých!“ i vráti sa nazpäť do kuchyne vzdychajúc.

Marína sobrala so stola na chodbe všetko nepotrebné šitie, skryla do stola a vyniesla z kuchyne z kasne obrus. Keď prikrývala, vyšla pani už preoblečená vo všedných šatách a prižmurujúc oči pozerala nepriateľsky dookola. Žela pri svojom šifóne v pitvore zohnutá skrývala uplakanú tvár. Pani, vidiac Marínu prikrývať stôl, riekla prísnym hlasom:

„Už som vám povedala moc ráz, aby ste len vtedy prikrývali, keď je Žela nie doma. Čo naveky vstávate od tej práce... Vy nemáte, slečinka, nič trpezlivosti. Nože, čo ste spravili?!“

V okamihu spoločnica nechala všetko tak a uteká pre rám, aby ho ukázala. Pani pozre a nerečie nič; inokedy obyčajne pochválila pekne vyšité lístky. Dala nazpäť rám a bez slova sadla za vrch stola, čakajúc obed.

„Čo ste sa to, slečna, shovárali so Zuzkou, keď som odchodila? Počula som ju povedať, že: pani veľkomožná sa hnevajú —“

„Kedy?... Ja neviem, ja sa nepamätám...“ diví sa tá a zadúša slovami v zmätku.

„Nepamätáte, keď nechcete! Vy sa, slečna, veľmi viete zatajovať. Čo nepoviete, keď sa vás spytujem? Vy ste povinná! Žanka mi všetko povedala... Aká je múdra Zuzka, ja aby slova nepovedala. I včera, keď dlho bola a chodila som ju pozerať, tak sa nahnevala, že špinát capila Mogusovi na zem. Jej to slobodno, však! A konečne je hádam rozdiel: ja a ona. Ja môžem sa hnevať, ja ju platím!“

„Môj pane, či som povedala, že nemôžeš?“ myslí zúfale Marína a pot leje sa jej s čela. „Hnevaj sa, keď sa ti páči; či ja mám právo len slovo proti tomu povedať?“

Pani odvrátila sa s ošklivosťou od spoločnice. Vie dobre, že sa pretvaruje, zatajuje a ukazuje ako nevinná. Berie polievku, ktorú doniesla Zuzka s vážnou poníženosťou — štipance so zemiakmi. Zuzka chcela hovädzinu, lebo tá by všetko spahltila, tej nikdy nie dosť. Tak prišla i o dom, lebo všetko zjedli s mužom.

„Nie je dobrá, zápražka zle upražená. Nemôžem strpeť, keď je polievka taká biela, a trieli dosť do tej mašiny. Lanská Marka i menej strovila, i lepšie uvarila. I tej zeleniny je moc v nej... Čo nejete, čo sa dáte ponúkať? Žela, kde si?!“

Prišla i tá. Ešte na dlhých pekných riasach zle usadnuté slzy, ale usmieva sa už ponížene a prosí o odpustenie krstnú mamu. Jedli bez slova, iba štrkanie lyžíc a hlboké, hlasné ich prežieranie ozýva sa. Spoločnica sedí ako na tŕňoch, prajúc si čím skôr konca obedu. Po polievke Žela skočila za taniermi, ač by to bola vďačne vyniesla i Marína — aspoň na okamih byť od panej. Ale i Žela robila to veľmi vďačne; v tom vždy sa pretekaly. Žela i preto, aby sa zalichotila krstnej mame, ktorá ju chovala.

Zuzka doniesla s tou istou vážnosťou rezance a položila pred paniu. Spoločnica podržala jej misu nežno.

„Vidno, že som nie ja dávala masť," vraví pani hlasom, prezradzujúcim rozhorčenie, „aké sú premastené! Nemáme šesť kráv, ako u vás; ale vy na nič nehľadíte. Vám je to nič, že je dnes ešte len štvrtok a či dôjde maslo do nedele, kým donesú druhé . . . Berte si!"

Marína zbladla, ako smrť. Bez slova berie od panej misu chvejúcimi rukami a naberúc si, podá Žele. Máva dobrý appetít, i pani vraví — doma takého nemala; ale teraz nijak nechcú ísť rezance dolu hrdlom. Horkosť ich nepustí.

Pani jie, ale všetko robí ju nervósnou. Že Želu ubila, že tá plakala i spoločnica že sa boji. A aká tichosť, slova nepovie ani jedna! Či je ona čert?

„Snáď sú ani nie také mastné, slečinka," začne, vidiac, že to len na vrchu bolo veľa. Zuzka nemastí všetky, len na vrch vyleje. „Však, slečinka?" i usmeje sa na ňu láskave.

Tá neodpovie hneď. Prežiera horkosť i rezance, čo jej nechcú dnu ísť. „Ja neviem, vy viete," odpovie konečne ticho.

„Len tak, ako i ja mastievam."

Ale spoločnici už nezabúcha srdce radosťou nad vľúdnosťou panej. Vidí, tu nemôže ostať. Ešte dnes povie jej, že odíde.

Pani bola hotová samá prvá. Zjedla málo a tučnela predsa veľmi. Kým Žela sobrala so stola — spoločnica utekala k robote hneď — pani poobzerala kvety na chodbe, potom, zavolajúc i Želu — snáď chcela ju udobriť — šly na jahody do záhrady. Tam ostaly dotiaľ, kým Žela nemusela ísť do školy. Pani potom sobrala sa pospať si do izby. Idúc po chodbe, kde vyšívala Marína, riekla k nej:

„Čo ste vy nešli s nami do záhrady?"

Marína nevedela odpovedať, a to paniu popúdilo veľmi. Ale či ju volala? A bez dovolenia ona môže opustiť robotu?

„A kto vám písal z domu?" spýta sa pani zas a postojí pri kvietnikoch, rozostavených na chodbe. Dala doniesť desať štepíkov muškátových za päť zlatých. Tu sú na chodbe.

„Sestra písala."

„Slečna, vy tieto kvety zanedbávate; aké sú suché! I na poludnie načim ich polievať, teraz slnce páli. Viete, že som dala za ne veľký groš. I Zanka ma tak pripravila o kvety. A čo vám písala sestra?"

Spoločnica zas neodpovie hneď. Zahorí a zbľadne ako stena, ako by mienila vykonať niečo veľkého.

„Volajú ma domov, nazpäť," vypovie konečne a dych zatají sa jej. Srdce tĺčie jej na neznesenie, navlieka do ihly cvernu, no nijak nemôže natrafiť, tak trasú sa jej ruky, a hore ani pozrieť.

„Vás volajú?" pani zastala a oprela oči na ňu dúpkom.

„Áno, aby som prišla; potrebná som doma . . ." Umysel mala povedať, že je i sestrám potrebná i bratom, aj ta, aj ta; no nie je v stave. Hlas jej je taký nízky, ako zpod zeme, a ruky ožlklé.

Pani sadla k stolu a hľadí na úbohú spoločnicu s tvárou chladnou, prižmurujúc oči. Konečne povie akosi stíšene:

„To mi je niečo celkom nové a neočakávané. A prečo máte ísť domov?“

„Aj že otec nechce, aby sama tu bola, keď vy odídete do kúpeľa...“

„No! na toto som ani neprišla, ani nemyslela. Myslíte, že to len tak, hockedy odísť?“

„Ale —“ spoločnici zadrhly sa slová, so zúfalosťou pozrela ku panej. Oči a líca horia jej a pot leje sa jej s čela, darmo ho stiera dlaňami.

„Nepustím vás!“ rečie pani energične a urazená. „Vy ste sa na rok dali, vy tu budete! To vedeli vaši rodičia i vy, či ste potrebná doma, či nie, mohli ste sa teda nedávať. Dosť mám biedy inakšej, nie ešte toto! Prečo vás volajú? Niečo ste písali, však?!“

„Vy nie ste spokojná so mnou, lebo ja nie som súca —“ zase zasekne sa a nevie ďalej povedať.

„Ja som s vami spokojná, povedala som vám viac ráz, čo chcete viac? Ani nepustím vás, nemyslite si... Na žiaden pád. Jedine ak by ste sa vydávali, alebo vaša sestra.“

„Veď tá naiste sa vydá...“

„Písala?... a za koho?... Teda pustím vás; ale len tak, jestli mi najdete takú, ako ste vy.“ I vstane celá rozrušená. „Toto je ešte novina! Keď ste nemali úmyslu tu byť do roka, mohli ste mi to odpísať. Či by sa ja bola len zapodievala s vami, či by bolo hodno! Vám sa tu nepáči, to je jediná príčina; ale ja vás nepustím! To tak s ľuďmi nezachodia, to je nestatočné zachodenie, tak sa medzi intelligentnými ľuďmi nerobí!“

„Tak?... a ešte čo!“ diví sa Marína v duchu, a teraz už hlavate a pevne stojí na svojom. Aké mravokáranie, keď jej robí sa nepríjemnosť. A ty zachodíš so mnou ako s intelligentným dievčaťom!“ Že neodpovie, pani vidí, že spoločnica stojí na svojom.

„To vám pekne bude, celé Vodňany budú sa smiať na vás. Pekne, môžem povedať. Vyznajte pravdu, preto chcete odísť, lebo sa vám u mňa nepáči, a nik vás nevolá, ani nijaká sestra nevydáva sa, ani vy!“

Marína stiera čelo. Keby mala smelosť pravdu riecť, povedala by: „Áno, tak je, ako vravíš!“

„Volajú ma, ja nemôžem za to,“ rečie poníženo, ale i s chladom.

Pani úplne rozrušená ide do izieb. Spať už nebude, o to ju spoločnica pripravila. Ide k oknu, ale ani tam dlho nevydrží.

Spoločnica, keď ostala sama, obzrela sa dookola, ako v cudzom. Čože to vykonala? Či nie dačo naozaj neslýchaného? No len myšlienka tu ostať naplňuje ju hrúzou a zúfalosťou. Nemožno! Dej sa čo chce, ona musí odísť...

„Tak nebudú tu naozaj?“ vybehla k nej Zuzka.

„Počuli ste?“

„Počuť do kuchyne, čo sa tu shovárajú,“ a ide zamyslená nazpäť.

O chvíľu vyšla pani zase. Pozrela Zuzku v kuchyni, pokárala, že dlho babre sa s tým trochu riadom, potom vyšla na chodbu.

Pozrela spurným zrakom na hlavu Maríne a videla i po sklopených jej očiach, že tá cíti jej príchod a zle jej je. Dosiaľ nemyslela asi, ako môže sa cítiť spoločnica pri jej zachodení, iba aká by mala byť k nej, ako ju ctiť, šetriť, aké sú jej povinnosti. V panej úmysly, že ju neprepustí, zrazu sklátily sa. Či ju má nasilu tu držať? Vrátila sa k Zuzke a sadla tam na stolec, ktorý jej prichystala úctivo. Ač chcela vravieť o nešetrnej výpovedi spoločnice, začala rozprávať, prečo si pani Maková nejde žať trávu do záhrady, keď si ju kúpila; je už prerastená. Rozhovor ich pretrhly kroky na chodbe.

„Ide podsudca azdaj?“ spytuje sa pani a káže pritvoriť dvere. Nerada, keď ju vidí v kuchyni. Ona pozrela oknom, načiahnuc sa a prižmurujúc oči.

Po chodbe šiel Cyrill Krimský v cestovnom bielom kepeni. Červenkasté fúzy má zapadnuté prachom a okrúhla plná tvár je vyhriata. Marína skočila mu celá zmenená v ústrety, na tvár sadol jej cit radosti: prišiel práve v takúto chvíľu ťažkú, ako anjel-potešiteľ.

„No, ako sa máš, už si privykla celkom?“ spytuje sa nežne, zadržiac jej ruku, a tvár jeho je ako ochrancova, samá láska...

Pani vstala so stoličky a vyšla. Akurát vhod jej prišiel Cyrill. On a jeho žena dopravili túto sem. Ona ich síce veľmi rada, obzvlášte Elenu — hodní ľudia a obľúbení i v celom meste u každého, ale keď vedeli, aká je Marína: robiť nič, iba ľahko žiť, cifrovať sa — načo jej ju radili? Či by sa bola len zapodievala s ňou!“

Spoločnica v okamihu odstúpila od príchodzieho, ako vyšla pani, a s tváre zmizla jej všetka radosť. S tajnou bázňou pozerá k nej, berie svoju robotu do rúk.

„Spytujem sa Marienky, že či už cele privykla,“ vraví Cyrill, keď sa bol panej zdvorile poklonil, a sadá k nej na ňou ponuknutý stolec. Klobúk položil na stôl pred seba i zdá sa, že mu dobre padne posedieť si trochu v chládku.

„Veď už chce odísť!“ zvolá pani miesto Maríny s hnevom. Najlepšie bude hneď oznámiť.

„Čo odísť?“ povie Cyrill nemilo dotknutý a pozrel v nedorozumení k Maríne. Teda predsa vykonala to, čo spomínala u nich; i cíti hanbu za ňu. „A prečo odídeš?“

„Vraj volajú ju... potrebná je doma!“ povie pani a hnieždi sa na lavici, prichodiac do hnevu. Hlas zneje jej ostro a rozhorčeno. Či by sa bola len zapodievala! „Vy ste to teda prišli na výlet! To sa s blázny zachodí tak, nie s ľuďmi!“

Cyrill ani nevie, čo povedať. Hľadí len na Marínu s horúcimi očami, plnými výčitky. Aká nepríjemnosť i pre nich s Elenou. I zahrozí sa jej prstom.

„Viac ťa nedovediem do tohto kraja!“

„Aj darmo by si sa ustával!“ myslí si Marína a musí sa usmiať jeho vyhrážke, napriek všetkej svojej skormútenosti. I díví sa jeho zdvihnutému prstu a tváre jeho dosiaľ vždy prívetivej, a teraz — ač úsmev na ňom — vyrážajúcej hnev.

„Tak odídeš?“

Marína zľakla sa, vidiac, ako i pani čaká jej osvedčenie ostatné.

„Odídem!“ rečie ticho a nakloní hlavu, ako by po tom očakávala úder.

„No, no... počujete... Naostatok...“ a na tvári panej zjaví sa neskrotiteľná zlosť. Koľko klebiet bude po celých Vodňanoch! Radšej už ani nepovie nič viac o tom, ale odvrátiac sa od Maríny s opovržením, ide rozprávať, ako dostala dnes ráno listinu zo súdu, kde oznamujú jej, že občania tam z jej rodiska, v druhej stolici, zaviedli process proti jej horám, ktoré tam má ako dedovizeň, a chcú ju pripraviť o ne. „Taká som bola rozhorčená, že som nebola dobrá sama na seba, a tu ešte čo mi slečna Marína vykazuje!“ vráti sa zas ku tomu a hodí pohľad plný výčitky k Maríne. To isté spravil i Cyrill, a že cítil sa nevýslovne nepohodlne, sobral sa preč. Vstala i Marína, ač nečakala, že sa od nej odoberie. Všetci sa už odvrátia od nej a nebude ani jedného na jej strane. Stojí tam stiesneno a hľadí za ním; no Cyrill prišiel i k nej, a ako inokedy, i teraz podržal nežno jej ruku. Do očí spoločnice tisly sa slzy nasilu, ide za ním do dvora, ako inokedy, vyprevadiť ho.

„Prideš ešte k nám?“ spýtal sa jej tam, idúc ku bráne.

„Už neprídem...“

„Ani odobrať sa neprídeš?“

„Veď odobrala som sa už.“

„Nemysleli sme, že ty to naozaj vážne vykonáš... Teda prídem ja ešte. S Bohom; choď, vráť sa!“

Marína vyšla ešte i na ulicu, kde stál dlhý, plachtou zatiahnutý voz, na prostriedku oboch strán s otvorom.

„Na tomto si prišiel?“

„Hej. U vás takých vozov niet, však? Dobre je v nich, chránia od slnca a veľa možno na ne nabrať. Teraz vezieme múku do potravného spolku. No, choď už k panej; s Bohom!“ a pozrúc dookola, rečie jakosi divným zvukom, akoby zahanbený: „Hľadia na nás!“

Marína pozrela a zadivila sa. Kto sa díva a čo koho do toho, že sa tu shovárajú? Zmenená, v okamihu sobrala sa dnu.

„Kocúrkovan i ty?“ myslí na Cyrilla, idúc po dlažbe nazpäť dvorom. „Čo ťa do toho, že sa kto díva?“

Pani ešte sedela na chodbe a čakala ju.

„Odišiel už Krimský?“ spytuje sa a hlas zneje jej drzo. „Čo ste nešli s ním, keď sa tak driete za ním?“

Spoločnica, ako hromom omráčená, pozrela na paniu a líca jej zaliala prudko krv.

„Či vás nevolal?“ spytuje sa pani trochu miernejšie.

„Nevolal.“

Do večera neboly vo vedne. Pani ostala v izbe, písala listy. Keď prišla Žela zo školy, tú zavolala k sebe a od tej odkázala Maríne, čo má dať variť. Vyšla iba k večeri a bola vážna, prísna, a slova neprehovorila. Po večeri zavolala Želu do okna dívať sa, a Marína na chodbe ostala sama. Bolo už polotma, ale mesiačik ešte

nevyšiel. Vôňa kvetov na chodbe bola taká tuhá, že ona ako omámená sklonila hlavu... Takou opustenou necítila sa ešte ako žije. Začala reptať už teraz nielen na Krimských, ktorí sem ju dopravili, ale i na svojich, lebo dovolili, aby prišla sem. Keď chcela byť poštárkou, celá rodina sa zoprela: Nič! Tie sú odvislé, tých neuctia, nešetrí nik, a tu dali ju. Pravda, i vtedy len jej dobre chceli; teraz už aj oni súria jej návrat domov, keď vedia, ako je tu. Len Krimskí sú vina všetkého!

Zuzka prešla chodbou a nepostála pri nej ako inokedy. Už začne utekať každý od nej — azda predsa nemala to spraviť? Iba Mogus sedí na zemi pri jej sukni a hľadí do tmy na koniec chodby. Div, že aj ten neujde. Že ju pani nezavolala do okna, nejako veľmi ani nebanuje. Boly to chvíle tam na neznesenie, a nevystaly ani jeden večer. Keď sa zmrklo a práca poskladala, daly sa dva stolce do okna a pani i ona kľakly na ne, oprúc sa lakťami do okna. Ulica ožíva. Deti kričia, smejú sa a naťahujú po skalách. Páni zas tiahnu, ako sluky pod večer, do búdy Židovej na pivo. I starý mládenec naproti odtiahol spolu s „nehanblivým“ pomocníkom. Okná sú mu pootvárané na všetkých izbách. Oči Maríny hľadia ta mimovoľne, najmä ako prišla neter Skalákova na leto, ktorá bola krásavica. Pani hnevá sa preto. Vie dobre Marína, že je v nepriateľstve s nimi, čo sa ta díva naveky?!

„Kto je to, čo ide oddola?“

Spoločnica pozrela a zapálila sa.

„Neviem ver', zdá sa mi ...“

„Nepoznáte?“

„Nie,“ a klopí oči. „Ona nízunká, on výšavný.“

Pán a dáma prejdú popred okno a poklonia sa.

„Veď sú to Hlochovci!“ vraví pani a prižmuruje oči, aby lepšie videla. „Aj desať ráz som vám povedala; vy hneď všetko zabudnete! Aké mala šaty?“

„Bože, či ja viem!“ myslí si spoločnica a stiera čelo. „Jaj, neobzrela som sa. Odpusťte...“

„Vy sa na nič neobzrete, nič neviete. Vy sa nestariete o to, že mňa to interessuje. Taká ste, ako i v samý prvý deň. Dosiaľ si vás viem predstaviť, ako ste prišli na stanicu. Ten veľký ručník ste mali na rukách a hľadeli ste na nás tak bez záujmu, ako by ste boli vravelí: ‚Čo tieto kľampy tu chcú‘?“

„Po prvé,“ myslí si spoločnica, „slova ‚kľampa‘ som nikdy nepočula, iba od vás.“

„Zdá sa mi, že je to tučnejšia, ako ja. Čo poviete, slečinka?“

„Kto? ... ja, Hloch —“ popletie sa, už zabudla jej meno. „Oj, áno, oveľa tučnejšia!“ dokončí rýchlo, chvatom.

„Ja som nie súca na toto!“ myslí medzitým. „Ja musím byť veľmi hlúpa.“

„Ale nevravte, veď ani neviete, že je tučná!“ zavráti ju pani s odporom.

Spoločnici zaleje krv líca, hryzie si pery potajme. Nasledujúcej

panej už tak sa prizre dychtivo, na šaty, hlavu, klobúk, postavu, aby vedela o všetkom povedať.

„Čo tak hľadíte na ňu?“ zavráti ju pani. „Zbadá. No, no ... ešte si bude myslieť, že vám to ja kážem ... Toto tu ide slúžka od Javorov. Je to kľampa; u mňa bola za päť dní. Ozaj, kde ide a čo to nesie, slečna?“

Marína utre si čelo a rečie: „Nehľadela som ta ...“ Potom rýchle, aby pani nemala času okríknuť ju, rozpráva: „Tamto ide Lajo Marínsky s Wienerovou slečnou.“ Tých poznala, lebo každý deň chodia spolu po ulici. Ona tenučká, on nízky, belavý. „A hore ide Ľudmila Kremeňovie s Markom.“

„V čepci je zase?“

„Áno, v takom klobúku!“ vetí ona naradovaná, „a v šatách bordó.“

„To sú tie, čo bola v nich vlani v auguste v Michale.“

Marína spokojná, že tak veľa vedela oznámiť o tom, vydýchla si a pozrela zpät do izby. Prievan zavial im na tvár. Vchodí Žela, už si spísala na chodbe lekciu.

„Poďte, poďte, Žela. Vy lepšie viete vravieť milostpanej,“ a rýchle, ešte je tá iba pri dverách, spraví jej miesto, prejdúc do druhého okna.

„Poď, Žela!“ volá i pani. „Či ste radi, že ste sa ma sprostili, a Žela tiež radšej bude pri mne.“

Žela spraví usmievavú tvár, milú. Najradšej, pravda, hľadí oknom s Marínou, keď je krstná mať nie doma a Srnka prechodí sa ulicou; ale teraz cíti sa tak poctená, že započne naskutku oznamovať:

„Ide Skalák s piva a klania sa krstnej mame.“

„Ozaj sa klania, Žela?“ spytuje sa rozčervenená Bukovičová; ona na druhú stranu nevidela. „No to je div!“

„A teraz vyšla už i jeho sestra, v mantile, a poberá sa hore. A ten pes všade s ňou.“

„Tá dnes už celé mesto pochodila ... A to je Veľkovská, čo ide?“

„Ona. Jój, ale je tučná strašne, jój!“

„Azda tučnejšia ako ja, Žela?“

„Ojej, a o moc! To je inšie. Táto je nie tak pekne tučná. Táto je ako by bola rozliata, bez formy, jój!“

„Počujte, slečinka, čo táto kľampa vraví?“ smeje sa pani, spytujúc sa: „Naozaj je tak?“

„Áno, veru!“ prisvedčí Marína rýchle, nevediac ani dobre, o čom je reč. Pani potupne odvráti hlavu, zbadajúc to.

Tak idú večery v okne.

„A tomuto všetkému zlému si ty vina!“ šepce nahnevano, že Mogus napne uši, aby lepšie počul. Čiaha za fotografiou Edmundovou, aby ju roztrhala. Keby on nie, všetko toto nebolo by sa stalo ... Ale fotografie niet. Skočila zdeseno. Vytratila ju a najde ju niekto ... pani. Bude vyšetrovať. I beží do pitvora ku kasni, otvoriac priečinok s hurtom (zabudla, v akom je dome), kde si držala i listy na spodku. Fotografiu našla medzi škriptami začatých doma noviel

a oddychujúcich si tam. Vzala ju chvatom k sebe a ide ku svetlu mesiaca práve vychodiaceho, pozrieť. Tam je Edmund. Stojí so založenými rukami, v obleku telocvičnom. Žilnaté ramená holé sú mu a na boku belavá šlajfňa. Oči prižmuruje a pery nadúva, aby vyzeral vážny, imposantný. Zasmiala sa a lapila oboma rukami, že ju roztrhne. Čože je už po ňom? ... Ale tu pocítila jakési pohnutie. Zastala — ešte nemôže ju zničiť ...

Marína vstala, ako obyčajne, o piatej ráno, vyriadila izby, ale taká je rozrušená netrpezlivosťou, že sa temer chveje. Dnes má odísť ztadeto a ačpráve už iba dve hodiny dotiaľ, nemôže vyčkať. Tieto ostatné dni a hodiny zdajú sa jej zrovna neznesiteľnými. Pani je, ako inokedy, prísna a nevľúdna. So Želou sa vodí, ktorú rozhodla sa podržať pri sebe — nechce cudzej — a na Marínu ani nepozre. Ale to tú už ani nezaujíma, večne spytuje sa Zuzky: „Len či ten koč príde na čas? Či sa neopozdím? Dobre ste mu povedali, že teraz a nie popoludní? ... Či ste oddali včera tú kartu, a nik nevidel? Už nemám pokoja, ani trpelivosti nič. Čo mi to dávate, tie peniaze, čo som vám požičala? Nechcem — len aby už bol tu ten koč!“

„Ale už nech sa len neboja toľko. Nemôže prísť ešte, len osem hodín je, a o deviatej má prísť.“

Tak ešte celá hodina! Dnes pani ani robiť jej nedá, už iba čo izby poriadila. Aby skorej prečkala tú hodinu, ide do kasne, že napíše ešte jednu kartu. Ale — nie. Vrátila sa na chodbu. Do izby neopováži sa už ani ísť, ani nechce — a pozerá čas. V noci pršal dážď a akási milá riedka hmlička zastiera kde-tu kraj. Slnce nesvieti, je i teraz zaoblačené nebo na tej strane. Na chodbu vyšla pani v rannom obleku. Je prísna; vidno, že ťažko premáha hnev, tak pozerá na Marínu. Zuzku poslala pre mäso, Želu do sklepu pre šnúrky a čaká, kým odídu. Potom ide do izby, ale o chvíľku vráti sa zas na chodbu ku spoločnici. Tvár teraz jej je zúrivá. Nepotlačuje svojho rozhorčenia, skoro chvejúc sa v rozbúrení, hodila pred Marínu na stôl peniaze.

„Tu je váš plat! Ďakujem za výlet. Druhý raz za blázna nemajte človeka. Vy ste už v takých rokoch, že si to môžete rozmyslieť. Mne tu daromnú trovu narobiť!“

Marína ako ohromená stojí a bojí sa i dýchať — taký desný je výzor panej.

„Daromnú trovu — zadrž si tedy svoje peniaze, ja ti ich nechcem,“ myslí si, ale neopováži sa ani hnúť. Pozrela na peniaze, a vidiac ich, rečie odchádzajúcej panej: „Ale mne toľko neprichodí, milostpani.“

„A koľko?“ skríkne tá urazená.

„Týchto je viac. Cestu, čo som prišla sem, vy nemôžete celú —“

„Berte si, koľko som dala; nie som taká —“

Slov ostatných Marína nedopočula, pani v tom zachlopila dvere s treskom.

Marína ostala sama a stála nepohnute, ako stĺp. Takou zahanbenou a potupenou necítila sa ešte ako žije. Peniaze tam ležiace boly jej ošklivé a, čo nestalo sa jej ešte nikdy tu, zalialy ju slzy... Vezmúc mzdu, vyšla do záhrady pred dom, aby sa premohla. Začala obtrhávať odkvitlé ruže, zarosené nočným dažďom.

Po chodbe prešla Žela, pozrela na Marínu s tvárou znevážení a bez slova vnišla do domu. O chvíľu však zjavila sa zas a volala Marínu, aby šla si pojesť na cestu. Marína poďakovala sa, že nebude. Žela šla oznámiť — ona teraz už držala sa veľmi pekne. Ale zase prišla pre Marínu, že ju pani volá.

„Ja nejdem!“ odpovie tá celkom jednoducho.

„Ale, slečinka, krstná mama sa nahnevá.“

„Ja za to nemôžem!“ povie Marína, nedbajúc už o nič. „Nie na vás bude sa hnevať, teda čo sa staráte?“ vraví, vidiac, že Žele samej je nemilé ísť to povedať.

Zase idú kroky. To už strmšie a ťažšie, ako Želine; to je pani sama. Marína rýchlo sbehla na mokrý dvor ku mrežiam. Vskutku, pani vyšla z domu. Pozre k nej s prižmúrenýma očima a zastane na chodbe. Maríne zdá sa už ako cudzia, nie tá.

„Dovolíte mi, milosťpani, odtrhnúť si jeden puk?“ spýtala sa, kto zná prečo, lebo naozaj ruže nechcela, ani ničoho tu. Hlas jej je nežný, tichý, premohla plané pohnutie.

„Vezmite si, nie len jeden. Natrhajte si, koľko chcete,“ i prejde pomimo.

Marína odtrhla si dve ruže, očistila od pichliačov a sviazala. Ale koč ešte nejde Aby skór prečkala, šla sa odobrať od pani Halmovej.

„My sme sa ver' nazdali, že tu ostanete, kým sa nevydáte,“ vravela jej tá svojím flegmatičným spôsobom. „Že sa vám tu tak nepáčilo. Pravda, Bukovička je prchká, kričí, ale zlá nie je... je veľmi dobrého srdca. Aj Žanka tvrdo privykla, koľko ráz prišla s plačom sem, že čo už má robiť, a hľa, už by teraz bola zostala aj za viac... Ona bola spokojná s vami. ‚Všetko tak robí, ako sa mne páči,‘ vravela o vás; ‚aj obyčaje jej. Ale čože mi je z nej, keď nechce u mňa byť.‘“

Ich rozhovor pretrhnutý bol hrkotom koča, skrúcajúceho sa pred domom Bukovičovej. Marína odobrala sa; to bol jej koč. Keď prišla na chodbu, už kočiš vynášal kufor s rýchlosťou a pani nervósne prechodiac sa po pitvore, čakala jej odchod. Marína rýchlo vzala klobúk, obliekla si kabát a pošla k panej, ktorá stála na prostred pitvora, kosom hľadiac na Marínu. Stojí tam chmúrne, ako bohyňa hnevu, a čaká jej odobierku. Marína pristupuje k nej, nohy sotva ju nesú, tak oslabla; ale vidí, že i pani zbľadla, ako stena. Kási vina padla na svedomie Maríny zrazu. Ledva slyšateľne povie slovo rozlúčky a mimovoľne — ač nechcela — sklonila sa k jej ruke.

„S Bohom!“ odpovie jej tá čez zuby.

Marína potom rýchlo šla do kuchyne odobrať sa od Žely. Tá usmiala sa žiaľno akosi — snáď sama nevedela o tom — a Zuzka povie vážne a so vzdychom svoje: „ruky bozkávam“.

Marína uteká potom preč, ako z plameňa. Na chodbe dopočula, že pani strašne plesla dvermi.

Spechala na ulicu ku koču. Na byte Skalákovom okná sú otvorené do korán, ale nikoho nevidno.

Krytý koč zarachotil na dlažbe ulice a letí dolu mestom. Marína oprela sa do jedného kúta plyšového sedadla; ale tu ešte musela pozrieť, aby videla dom básnika Javora na ostatok. Koč letel popri škole dievčenskej, už pustej, potom dome rychtárovom, ešte so tri a dom — jeho. Okná jasajú sa, ale nik v nich, len ťažké záclony dohánovej farby; potom zmizlo i to.

Už sedí vo vlaku. Stanice miznú za stanicami, letia polia i deň. Už prichodí veľká krížna stanica. Budovy vynorujú sa z belasej hmly diaľky, vždy jasnejšie, belšie... už je tu. Ostrý hvizd, uši urážajúci, zatrasie povetrím, vlak stíši beh a zastáva potichu, tichšie, až zastane. Vo vozňoch nastal šum. I ona berie si škatuľu, v ktorej mala klobúk, a sostupuje. Dolu ani sa neobzrela a šla rovno do čakalne. Tam až rozhliadla sa. Iba v jednom kúte sedí černovlasý muž, už starší, a číta z knihy. O chvíľku vyšla na perron. Jeden vlak prichodí, druhý odchodí, naveky hurt a lomoz je tu. Cestovatelia behajú sem a tam.

Marína musí čakať osobný vlak; bojí sa, že na rýchlik nemala by dosť peňazí. Strovila, čo mala, vo Vodňanoch na klobúky — kúpila dva — a z domu nechcela pýtať. Obzerá si obecenstvo, má už smelosť. Vysoký, rapavý a, jako sa zdalo, vypitý mladý človek ide do jedálne so starým pánom. Vycifrovaná Židovka so Židom v okuliaroch idú vedľa a tiež do jedálne; ona všade má ruže napriliepané. Za nimi prešiel zas jeden, čo vysadol ešte vo Vodňanoch a pýtal si kartu na prvú triedu. I ten vedie dámu a i tá je vycifrovaná, a už staršia. Klobúk jej je samá fialka i pri čele i od chrbta a tuhá vôňa zapácha za nimi na ďaleko. A tu zas idú muž a žena. On starý a šedivý ako holub, ona mladá dosť. A zato vykračuje si tak predivne, ako by cítila, že každý vidí, aký rozdiel je medzi nimi, a divia sa, ako mohla ísť zaň, aká žertva je to a jako je on povinný vážiť si ju.

Marína sedí v čakalni. Zas jeden vlak. Dvere otvárajú sa a cestovatelia bežia jedni von, druhí dnu. Ponáhľa sa i pán, čo na prvej triede cestoval, i ten s čiernou bradou v kúte odloží knihu do vačku a ide, pohybujúc sa ako opitý. Dlho sedel, stŕply mu nohy. Pred čakalňu zastali traja prišlí, mladí. Shovárajú sa po slovensky, ale skoro ztratili sa vo vlaku.

Konečne prišiel i Marínin vlak. Berie škatuľu a spechá i ona práve tak, ako tí, čo sa dívala na nich, ako by horelo. Vstúpila do oddelenia pre dámy, a zrazu ako by sa stala inou. Obľahčením zachvelo sa jej srdce a oči zaskvely radosťou. V okamihu zmizly Vodňany, prednejší dom Bukovičovej so všetkými ťažkosťami a paňou... Marína sedí v remennom sedadle a jako v očarení čaká svoj kraj.

Za búrnej noci . . .

Za búrnej noci pri hučaní vody,
pri vytí, hvizde, burácaní víchra,
keď čierne nebo tisíc žriedel rodí
a vysosť s nížinou ich viaže ihra,
keď všetko temné, jako hrobu tlama
— i jasných bleskov plod temnota samá —:
ja dumu pletiem o tom našom žití
a v búrnej mysli, jako blesku páska,
tvoj drahý obraz, moja rodoláska.

J. C.

Deň spásy.

Deň spásy, čakám ťa už dávno.
Ó, príď, utiš srdce, zjasaj slávno! —
Za teba pejú žreci k nebies bránam
— ač málo ich už ku oltárov hranám,
starobou chrípne, tíchne už hlas,
a dorast riedky, slabý (kazí pľúšť, mráz) —
tak tuchne obeť, popol dusí plápol:
za teba zvonov, varhan zneje hlahol,
ó, príď! —
Jak zora, vítal bych ťa, slnko vesny,
jak škriváň ráno v trilnej piesni,
sňaženka jako jara príchod,
jak deti otca z cudzích krajov,
dolina jako zdroje stinnych hájov,
žiaľ srdca jako perly oči.
Ó, príď! hruď sa túhou až rozskočí.

J. C.

Prehlad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Klíma Stanislav. Čechové na Slovensku. Časopis turistů, číslo 1, 2. — Miestne názvy slovenské. Hlas 5—9. České výpravy na Slovensko. Čl. národohospodársky. Samostatnosť č. 8. — Poměry na národnostní hranici slovensko-maďarské. Slov. Přehled 267—270. Alkoholismus na Slovensku. Tamže 310—311.

Kluch Ján. Artikule slovenskej cechy súkennickej v Eberharde na Csallóközi r. 1675. Sbor. M. slov. sp. 48—73.

Kmeť Andrej. *Sitno a čo s neho vidieť. — Príspevok k počátkům historie slovenské.* Napísal Dr. Lubor Niederle. Osobitný odtisk z III. sväzku „Tovaryšstva". Vydal Fr. R. Osvald. V Ružomberku. Vlastným nákladom. Tlačou Karla Salvu. V. 8° str. 127. — Reč, ktorou otvoril valné shromaždenie Muzeálnej slov. spoločnosti, vydržiavané v Turč. Sv. Martine dňa 8. aug. 1901. Čas. M. sl. spol. č. 4. — Pekný deň. Jednota 147—149. — De charismatibus. Nedeľa druhá po Zjav. Pána. Kazateľňa 47. Jako máme dohoniť hodiny a dni v lenivosti strávené. Nedeľa Deviatnik. Tamže 63. S pomocou milosti božej môžeme prevýšiť aj najväčšie pokušenie. Nedeľa po Deviatniku. Tamže 86. O predpojatosti. Piata nedeľa pôstna. Tamže 119. Čím stala sa nám dnes Prebl. Panna Mária. Sviatok Zvestovania Prebl. P. Márie. Tamže 122. Reč pohrabná. Tamže 374. — Literárne paberky. Lit. Listy číslo 9. — Muzeálna spoločnosť. N. Nov. č. 103. Živá knižnica. Tamže č. 151. — Přírodní poměry na Uherském Slovensku. Slovensko 5—16. — K životopisu Alexandra Rudnaya... kardinála... Z latinského rukopisu ochraňovaného v bibliotheke metrop. chrámu ostrihomského. (S pod.) Tovaryšstvo 84—100. Sitno a čo s neho vidieť. (S vyobrazeniami.) Tamže 101—154. Krupinské bralce. (S vyobr.) Tamže 155—164. Náhrobky kamenné v hrobitove prenčovskom. (S vyobr.) Tamže 165—171.

Kmeť Dr. Štefan (Špaňodolinec). O rovnoprávnosti žien. Jednota 151—153. — Povolanie ženy. Kat. Nov. č. 9. Duše v očistci. Tamže č. 21. — O poslednom súde. Prvá nedeľa adventná. Kazateľňa 1. Mária jediná nezdedila hriechu prvých rodičov. Nepoškvrnené Počatie P. M. Tamže 4. Poďme k jaslám betlehemským! Narodenie Pána Ježiša. Tamže 17. Vysvetlenie obrazu Najsv. Rodiny. Pri posvätení kaplnky Najsv. Rodiny. Tamže 57. O sviatosti oltárnej. Na Božie Telo. Tamže 111. Bolasti Kristove. Na Veľký piatok. Tamže 128. Duchovné zmrtvýchvstanie. Pondelok veľkonočný. Tamže 134. Dar sily. Pondelok svätodušný. Tamže 189. Pred birmovkou. Tamže 192. Kázne májové. I. Kto mňa najde, najde život. II. Ja som matka krásneho milovania. III. Kto sa Boha bojí, pred ničím sa neľaká, lebo tento je jeho nádejou. IV. Ja som matka krásneho milovania. Tamže 195—208. Náboženstvo je základom zemského blahobytu. Deň sv. Cyrilla a Metoda. Tamže 240. Jako do kostola ísť a jako v ňom sa chovať. Nedeľa deviata po sv. Duchu. Tamže 262. Dve zvláštnosti Srdca Máriinho. Deň najčistejšieho Srdca P. Márie. Tamže 284. Sviatok sv. ruženca. — Osoh z modlenia sa sv. ruženca. Nedeľa devätnásta po sv. Duchu. Tamže 327. Odpúšťať vinníkom. Nedeľa jedenadvadsiata po sv. D. Tamže 335. — V božskom srdci ľahko umrieť. Dľa nem. Posol b. S. J. č. 1, 2. Milujme Ježiša. Tamže č. 10. — Význam pápežstva. Pútnik sv. Vojt. 48. — Spiritismus vo svojom pomere ku kresťanstvu. Tovaryšstvo 71—78.

Kmeťko Karol. Prečo Držkovce nemajú kostola? Čas. M. slov. spol. č. 2.

Kňazolúcky Št. v. Volf Štefan.

Kniha Constanz v. Čítanie.

Knižky, Zábavné a poučné. Redaktor a vydavateľ Miloš Pietor.

Turč. Sv. Martin. Tlačou Knihtlačiarsko-účastinárskeho spolku m. 8°. Ročníku II. sväzok 1. (4.) *Rychtár z Doliny* a iné články; str. 155. — Sväzok 2. (5.) *Úžerník* a iné články; str. 155 a 2 n. l.

Knižnica „Hlasu“. Tlačou Jozefa Teslíka v Uh. Skalici; m 8°. Číslo 1. *Putovanie pravdy*. Napísal Erik Bögh. Dľa „Besed Času“ poslovenčil: Ján Oralim; str. 27. — Číslo 2. *Pieseň o sokolovi*. Napísal Maxim Gorkij. Preložil A. Škarvan; str. 12.

Knižnica, Veselá. Vydáva Augustín Paulovič. *Humoristické prednášky*. Tlačou a nákladom A. Horovitza v Trnave; m. 8°. Dielu II. sošit 4. str. 73—96; sošit 5. str. 97—121; sošit 6. str. 121—144.

Kohúth Jozef. Životopis s pod. v Tovaryšstve 325—332.

Kojda Ignác. Nasledovanie sv. Alžbety v detinstve, manželstve, vdovstve. Deň sv. Alžbety. Kazateľňa 361.

Kolényi Emil. Banátsky seniorálny konvent. C. Listy č. 9.

Kollár Martin. *Rozprávky* v. Zahrádka. — Starý kaplán. Kat. Nov. č. 1, 2. Predsednícka reč, ktorou otvoril 25. valné shromaždenie spolku sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave dňa 27. aug. 1901. Tamže č. 17. — Povinnosti katolíkov za naších dôb, v. Kubíček Dr. C. M. — P. Andrej Kubina S. J. Pútnik svätov. 52—60. — Redigoval kal. Pútnik svätovojtešský. — Je redaktorom „Kat. Novín.“

Kolomba M. Elenka. Rozprávka. Preložil O. H. Záb. a poučné knižky II. sv. 1. str. 56—84.

Kompánek Jozef. Kázeň ku koncu XIX. stoletia. Držaná v Ríme dňa 6. okt. 1900. Kazateľňa 30. Kázeň o prvenstve rímskeho pápeža, a o význame tohoto prvenstva v cirkvi. Povedaná v Ríme 1900 dňa 5. oktobra. Tamže 229. Kázeň k primíciam v. p. Štefana Bezáka, novosv. kňaza dioec. nitrianskej, 8. júla 1900. Tamže 246.

Kompiš P. S. Vysťahovalecký ruch na Slovensku. Lud. Nov. č. 7, 8. Ako máme žiť v obci? Tamže č. 14. Hynúci národ. Tamže č. 19. O organisácii národnej práce. N. Nov. 93—102. Pár slov o ľudovej spisbe. Záb. a pouč. knižky. II. sv. 1. str. 112—129. — Redigoval „Hospodárske Noviny“ s prílohou „Kupecký a priemyselný obzor“.

Konček Lad. Niekoľko slov o vydávaní poučných knižiek pre ľud. N. Nov. č. 41. — Iskra na Slovensku. (Ku pojednaniu Bottovmu.) Sl. Pohľ. 405. — Neděle štvrtá po sv. Trojici. Stráž na Sione č. 7. Advent. Tamže č. 12.

Kopiecky Š. Ztratený diplom. K. Nov. č. 17. Krutá či hluchá? Tamže č. 21.

Korchnák Aug. J. Menšie a zastaralé choroby. Rovn. N. Kal. 186.

Kórka Andrej. Porady ev. učiteľov v Turci. Rod. a Škola č. 7. Niečo o odmenách školských dietok. Tamže č. 8.

Korolenko Vlad. Starý zvonár. Sl. Nov. č. 117, 118. Sen Makarov. Poviedka. Tamže č. 146—152. Úskok z ostrova Sachalina. Z poviedok o tulákoch. Tamže č. 192—203.

Kosmák V. Štedrý večer. Lud. Nov. č. 52. — Velikonoční duma. Nová dom. pokl. 92—96. Vytrucoval! Tamže 104—109.

Koula J. Příspěvek k poznání „husitských“ kostelíků na Slovensku. Slovensko 132—144.

Kovalčík Ján. Dva kmotrove. Slovenská poviedka z Gánoviec vo Spiši. Sborník Mus. sl. sp. 81—87.

Kovalevský M. Historický pohľad na stav cirkve evanjelickej v rakúsko-uhorskej monarchii od vydania tolerančných ediktov po 1881. rok. C. Listy č. 7—12.

Kozák. Marula. Zo slovinského. Lud. Nov. č. 45, 46.

Kozarac J. Sny pána radcu. Sl. Nov. č. 222—224.

Kozakiewicz. Fetiš. Posl. —tka. Sl. Nov. č. 36.

Kožár. K našej minulosti. Čas. M. sl. sp. č. 6.

Krafta Ferdinand (d—a.). Rychtár z Doliny. Knižky záb. a poučné. II. sv. str. 3—16.

Kráľovna Sv. Ruženca. Mesačné sošity. V Trstenej. Ročník XIII. Sostavuje Štefan Pironcsák. Hlavný spolupracovník: Andrej Šujanský Buček. Tlačou Jozefa Trnkócyho v Nižnom Kubíne. Vychádza každého prvého vo v. 8° na hárku.

Kramoliš Čeněk. Tři dni v Uhrách. „Z potulného života“. Povídky a obrazy. V Brně. Str. 155—179. Volba v Uhrách. Tamže 181—189.

Krasňánsky Ján. Piesne z Dolného Hričova. Sl. Pohľ. 225, 257, 334, 467, 468. Piesne z Dlhéhopoľa. Tamže 526, 526, 527. — Mária vedie na pravú cestu. Posol b. S. J. č. 1. Sv. Alfons Ligouri, jakožto horlivý ctiteľ Bohorodičky. Tamže č. 8. Ochrana P. Márie v hodine smrti našej. Tamže č. 9. Sv. ruženec na popravišti. Tamže č. 10.

Krátky Jozef. Trikráľový večer. Poslov. Rakovnický. Lud. Nov. č. 3.

Krčméry Miloslav. Na Hromnice. Stráž na S. č. 2. Vzkriesenie Lazára. Tamže č. 4. — Je hlavným spolupracovníkom „Straži na Sione“.

Křen Karol. Obrázok štedrovečerný. Kat. Nov. č. 1.

Krestovský V. (pseud. Nadeždy Dimitrievny Zajončkovskej). O zlodejovi Taraskovi. Poviedka. Rovn. N. Kal. 167—171.

Krestan. Politické a spoločenské noviny. V Budapešti. Ročník VIII. Zodpovedný redaktor: Edvard Sándorfi. Majiteľ a vydavateľ: Ján Molnár. Vychádza každú nedeľu vo 4° o 16. str. Pri číslach 51. a 52. bol zodpovedným redaktorom dr. Alex. Ernszt.

Krestanovič E. Moja nádej. Listy Sv. A. č. 2. Soslanie Ducha Svätého. Tamže č. 5. — Slovo k peštianskym rodákom. Slov. Denník č. 1—6.

Kretz Frant. Z dějin národopisu československého. Č. Lid č. 1—4.

Križko Pavel. Najstaršie zákony prešporského seniorátu. Čas. pre ev. boh. č. 4. — Bratrstvo. Tri rhapsodie. I. Bitva u Lučence. Napsal Alois Jirásek. N. Nov. č. 4—8. — Dejiny Slovenska. Slovensko 30—43. Stručné dejiny slovenského školstva. Tamže 145—149. — Otcovské kliatby. Tranovský 44—59.

Krno Dr. M. Kláštor Krušedol. Dľa „Zastavy“ N. Nov. č. 21.

Krupec Rudolf. K aktivite slovenskej národnej strany. N. Nov. č. 104.

Krupina. Krupinské bralce v. Kmeť A. — A városház történeti képei v. Matunák. Korpona várkapitányai v. Matunák.

Krylov I. A. Sedliaci a rieka. Bájka. Sl. Listy č. 51.

Kubiček Dr. C. M. Povinnosti katolíkov za našich dôb. Podáva M. Kollár. Pútnik svätov. 29—38.

Kubina Andrej. Životopis v Pútniku svätov. str. 52—60 a v Tovaryšstve III. 317—325.

Kukučín Martin. Mišo II. Sl. Pohľ. 7—21, 49—60, 169—180. Cestopisné črty. Tamže I. 480—489; II. 563—573; III. 618—632; IV. 697—716.

Kupčok Samo. Rodinné mená v Pukanci, Čas. Mus. sl. sp. č. 1—6.

Kupčanko Hrihorij. Ruský národ a Rusko. Posl. K. S. Č. (S mnohými vyobraz.) Slov. Dom. Kal. 33—65.

Kvačala Dr. Ján. S novým stoletím. (Prívet.) Čas. pre ev. boh. č. 1. Podstata kresťanstva. Tamže č. 1. Petra Chelčického „Postilla". Tamže č. 1. „Grundriss der Dogmengeschichte" von Dr. Reinhold Seeberg. (Rec.) Tamže č. 1 „A hellenismus és Philonismus Kosmogoniája". Irta Raffay Sándor. (Rec.) Tamže č. 1. „Die zweimalige römische Gefangenschaft und das Todesjahr des Apostels Paulus". Von Mag. theol. Johannes Frey. (Rec.) Tamže č. 1. „Bibliotheka historická". Doplněk k Českému Časopisu Historickému. Tamže č. 1. Viera a kresťanstvo v dvoch nových slavianskych románoch. (H. Sienkiewicz: Quo vadis. — L. N. Tolstoj: Vzkriesenie.) Tamže č. 2—4. „Kompendium der theologischen Ethik". Von D. Chr. Ernst Luthardt. (Rec.) Tamže č. 2. „Ueber Werthurtheile". Von Otto Ritschl. (Rec.) Tamže č. 2. „Lehrbuch der Kirchengeschichte" für Studierende von Joh. H. Kurtz. (Rec.) Tamže č. 3. „Slovenský divadelný ochotník". Syäzok XIV. (Rec.) Tamže č. 3. K otázke o vydaní spisov Komenského. Tamže č. 4. „Vybrané spisy Mistra Jana Husi". Pořádá F. Žižka. Tamže č. 4. — Je hlavným spolupracovníkom „Časopisu pre ev. bohoslovie".

Slovenský jazyk, živá starina.

Z národných piesní.

1.

Široký jarček,
bystrá vodička,
napojže mi, moja milá,
môjho koníčka.

Ja ho napojím,
až budem tvoja,
z muruvanej studenečky,
z nového vedra.

Kôň vodu pije,
nôžkami bije,
daj si pozor, moja milá,
bo ťa zabije.

Keď ma zabije,
nebudem želieť,
a ty budeš, falešníku,
v árešte sedieť.

Ja budem sedieť
rôčik lebo dva,
a ty budeš v hrobe ležať
do súdneho dňa.

(Z H. Liptova.)

2.

Keď som išiel od mej milej, spala,
bozkal som hu v obe líčka, vstala;
vstala ona, sadla na lavičku,
pýtal som si červenú ružičku.

Dosti som ja frajerov mávala,
žiadnemu som ruže nedávala:
ani tebe, môj najmilší, nedám,
lebo ťa ja ešte dobre neznám.

Keď ťa budem dobre poznávati,
budem ti ja ružičky dávati;
každý týždeň, každú nedelôčku,
že bys' vedel, že máš frajerôčku.

(Z Necpál, v Turci; zapísala Elena Polerecká.)

3.

Tichože, šuhajko,
popod oblok kráčaj,
veľká voda tečie,
len sa neumáčaj!

Pod našim okienkom
veľká hlbočina,
potom bys' povedal,
že som ťa sotila.

(Z Necpál; zapísala Elena Polerecká.)

4.

Počkáj ma, šuhájko, na trenčánskom moste,
pošlem ci perečko, mé zláte srdečko,
na rybáciem chvoste.

Už som ťa tu čákal včera aj i dneska,
prenešťástna ryba, prenešťástna ryba
pierka nedoniesla.

Bystrá voda, bystrá, bodajs' bola vyskla,
keď si ty mne pierka, keď si ty mne pierka
ešte nedoniesla.

Už tá voda vyskla, ryby vylapáli,
už to dievča vzali, už to dievča vzali,
čo mne sľubovali.

(Z Dlhého Poľa, v Trenčianskej st.; zapísala Fánka Mičurová.)

5.

Pánska lúčka je zelena,
švárne dievča ju zažína --
dolen, dolen, dolená.

A pán sa jej oknom díva,
až tak srdce v nem omdlieva,
dolen, dolen, dolená.

Idz ty, hájnik, na tu lúčku,
zeber ty tám tu dievčičku,
dolen, dolen, dolená.

Daj ty, dievča, tu plachtičku
za zelenú tu trávičku.
dolen, dolen, dolená.

Nechceme my tvej plachtičky,
len my chceme tvé rúčičky,
dolen, dolen, dolená.

ja som dcerá pástírova,
dolen, dolen, dolená.
Načo bych vám smutná bola,

Bárs si dcerá pástírova,
sedaj s námi do hyntova,
dolen, dolen, dolená.

Keď už išli cez to pole:
„Ohlidáš sa, srdce móje?“
Dolen, dolen. dolená.

Čo sa, milá, čo ohlidáš,
asnáď ku mne vôle nemáš?
Dolen, dolen, dolená,

Ohlidám sa na Velehrád,
mojej mamky na vínohrád,
dolen, dolen, dolená.

Tám pleváčky, tám pleváju
a mňa smútnu spomináju —
dolen, dolen, dolená.

(Z Dlhého Poľa; zap. Fánka Mičurová.)

6.

Na vrch na Poľani košiar murovaný,
ktože ho muroval? šuhaj dorúbaný.
Šuhajko beľavý. daj na seba pozor,
že ťa nezabijú, nezavlečú do hór.

(Z Veľkej Slatiny, vo Zvolenskej st.; zapísala Emma Goldpergerová.)

7.

Keď ja zťato pôjdem, upletiem zahradku,
ľuboreckým dievkam nahám na pamiatku.

Keď ja zťato pôjdem, na konci si zahrám:
Ľuboreč, Ľuboreč, akože ťa nahám!

Keď ja zťato pôjdem, na konci zahudiem:
Ľuboreč, Ľuboreč, ako ťa zabudnem!

(Z Ľuboreči, v Novohradskej st.; zap. E. Goldpergerová.)

BESEDA.

Ako Turgenev pomohol Antokolskému.

V júni umrel veľký sochár M. M. Antokolský. Hlavné diela jeho sú: Ivan Hrozný, Peter Veľký, Jermak, Spinoza, Umierajúci Sokrates, Kristus pred súdom, Mefistofeles, Jaroslav Múdry, Nestor.

Stal sa známym, uznaným umelcom svojím Ivanom Hrozným. Narodený vo Vilne (zo židovských rodičov) roku 1843, do umeleckej akademie v Petrohrade dostal sa pozde, keď bol už 21-ročný. Do svojho 13. roku pomáhal rodičom pri krčmárstve. Vtedy dali ho za učňa ku gombárovi (posamentierovi). Tam nemohol vydržať a prešiel ku graveurovi, kde mučil sa v učňovstve do svojho 17. roku. Vtedy utiekol od majstra a volil si prácu schopnostiam svojim primeranejšiu. Tak pretrápil sa štyri roky. Z dreva vyrezal „Hlavy Krista a Božej matere“, práca bola pozoruhodná a tak dostal sa roku 1864 do umeleckej akademie v Petrohrade za dobrovoľného poslucháča. Roku 1871, ešte vždy ako učeník akademie, vystavil svojho Ivana Hrozného. Do Petrohradu práve prišiel I. S. Turgenev. Videl dielo Antokolského a napísal o ňom do S. P. Viedomostí nedlhý článok.

„Nemožno mi — písal Turgenev — nepovedať niečo čitateľom „S. P. Viedomostí“ o tom radostnom dojme, ktorý urobil na mňa nový zjav ruského umenia. Hovorím o statui p. Antokolského, predstavujúcej Ivana Hrozného... Podľa sily myšlienky, podľa majstrovstva a krásy prevedenia, podľa hlbokého preniknutia do historického značenia a samej duše osoby, vybranej umelcom, — statua táto rozhodne prevyšuje všetko, čo zjavilo sa u nás dosiaľ tohto druhu. Cár Ivan predstavený je sediacim na bohatom starobylom kresle; na hlave má čiapku; rozopätý na hrdle chalát, na spôsob podriasnika [1]), stiahnutý je obyčajným pásom; ťažká šuba v širokých skladkách padá dovôkola; na kolenách mu leží, akoby sklznuté, otvorené Evanjelium; známa palica s ostrým koncom votknutá je do zeme vedľa neho. Ťažká pochybnosť ho ovládala: ako vidno, je sám, povedzme niekde v oddialenej izbe dvorca v Alexandrovskej slobode. Ovesil hlavu, zdvihol obrvy, stisol pery — a zahľadel sa v stranu. Jednou rukou oprel sa o rúčku kresla, ako by chcel vstať; druhá leží bezsilne, obkrútená pätričkami, so zahnutými prstami. V naklonenom položení drieku, v nerovnej konture pliec, v každej črte typicky vernej, unavenej a predsa vznešenej tvári, v každej podrobnosti celej figúry — tak, zdá sa, i čítaš všetky city, myšlienky, ktoré nepokojne, i silne, i žiarne povstávaly v tejto ustatej duši. Tu je i strach pred smrťou, i rozdráženosť chorého človeka, zmaznaného neobmedzenou mocou, i pokánie, i vyznanie hriecha, i zastarelá zloba, i žlč, i podozrivosť, i divokosť, i večné hľadanie zrady... Sberá sa vstať, tento starý, zlý, chorý človek, ktorý zároveň je i Rus i — cár; cár od päty do hlavy — nehorší od Leara. A čo bude robiť, keď vstane? Trápiť? Modliť sa? alebo trápiť i modliť sa? Nepotrebuje byť človek obzvláštne čujným, aby pochopil, čo

[1]) Kabát pod rizou kňazskou.

chce povedať umelec. To, čo umienil si zobraziť, je vec složitá, ako vôbec všetko ľudsky-živé; ale vykonal svoju úlohu s takou viditeľnou jasnosťou, s takou bezpečnosťou majstra, že divák nemôže mať ani najmenšej pochybnosti; a dojem je taký hlboký, že odtrhnúť sa od neho je nemožná vec; nemožná vec predstaviť si Hrozného ináče, než akým vystihla ho tvorčia fantásia p. Antokolského. Ako sa povzniesol k takému jasnému pochopeniu svojej úlohy . . ťažko by bolo povedať; ale fakt máme pred očima, a nechtiac prichodí nám zvolať: „Spiritus flat ubi vult!“ [1])

Slová Turgeneva neodznely na hlucho. Ozval sa i čujný umelecký kritik V. V. Stasov, a obecenstvo hrnulo sa do Umeleckej akademie (Академія художествъ) vidieť tvorbu Antokolského. Boli tam veľká kňahyňa Mária Nikolajevna i sám cár Alexander II. Neslýchaná vec v letopisoch Akademie, lebo Antokolský vtedy bol ešte nevystúpivším jej učeníkom. Nával obecenstva bol taký, že strážnik pri ateliere Antokolského (v miestnostiach Akademie) dostával denne „na čaj“ i 25 rublov — vtedy, keď sám umelec neraz nemal vo vrecku ani groša. Ale s uznaním prišla i odmena. Alexander II. rozkázal kúpiť Ivana Hrozného pre Eremitáž (carské musem) za 15 a či 20 tisíc rublov. V svojom článku Turgenev povedal, že žiadal by si vidieť statuu Antokolského spravenú z mramoru, lebo mramor že omnoho lepšie podáva jemnosť psychologických čŕt a detailov: moskovský peknoduchý kupec S. M. Tretiakov zaplatil teda umelcovi tiež 15—20 tisíc rublov za mramorovú kopiu Hrozného.

Dotiaľ neznámy, prostriedkov nemajúci Antokolský, pritom ešte nezdravý, o niekoľko týždňov po článku Turgeneva bol už v Ríme.

Šk.

Literatúra a umenie.

Letopis Živeny. Sborník zábavno-poučných prác. Rediguje Svetozár Hurban Vajanský. Vydáva „Živena“ spolok slovenských žien. III. Turčiansky Sv. Martin, 1902. Str. 231, v 16°. Cena 1 koruna.

Na svoje tohoročné valné shromaždenie Živena dala nám i milú knižku, s nasledujúcim obsahom:

Z Puškina od Hviezdoslava: Prorok, Básnikovi, Sloky. — Vlčia tma. Novella. Napísala Terezia Vansová. — Z ciest. Od Kýčerského. — O ženských krstných menách. Napísal J. Ľ. Holuby. — Za letného večera. Napísala Elena Maróthy-Soltészová. — Koniec lásky. — Tretí kongress slovanských novinárov a čo bolo okolo neho. Cestopisné náčrtky od Svetozára Hurbana Vajanského. — Zpráva „Živeny“.

Slowackého báseň „Hrob Agamemnona“. Jozef Podhradský, pôvodca „Šuleka a Holubyho“, ktorý i v svojom vysokom veku (19. apríla t. r. minulo mu 79 rokov) zachoval pomer svoj k Muzam, píše nám z Belehradu o Hviezdoslavovom preklade Slowackého básne *Grób Agamemnona:*

[1]) Полное собраніе сочиненій И. С. Тургенева. Vydanie »Nivy« 1898. XII, str. 215.

S básňou, v 2. sošite Slovenských Pohľadov t. r. pod nadpisom *Hrob Agamemnona*, mal som nešťastie. Keď som ju prečítal, nijak som nemohol veriť, že je taká báseň *možná*. Odložím; reku až za hodinu prečítam to ešte raz. Po hodine čítam poznove. A zas len neverím, že by takáto báseň možná bola. Asnáď som, reku, nervósny; odložím ja to na osem dní. Po ôsmich dňoch večer samotný čítam znovu. A zas ten istý Tomáš. Preletím duchom literatúru indickú, slovanské, nemeckú, maďarskú, grécku, Horáca — a upevním sa v tom, že je to v literatúre sveta najvyvýšenejší umotvor. Ale aby som bol uverený, či nepreháňam, riešim sa, že to prevediem na nemecký jazyk, a tu uvidím, či vydrží próbu. Bola tichá noc, v izbe pokoj, len hodiny na stene krájaly čas. Previedol som ale len 11 strof, lebo v ostatných, odtrhnutý od svojho národa už 39 rokov, potkal som sa so slovami mne neznámymi, a slovníka nemám.

Škoda, že nám umrel ten mladý Hurban, Bohuš. Našli mu v papieroch prevod do nemčiny jednej básne Vajanského. Skoro to bolo krajšie než originál, a to preto, že sme v nemčine domácejší než v slovenčine. I tento hrob Agamemnona, keď som ho videl už v zrkadle, v prevode, zjavil sa mi v svojej úplnej veľkosti, jako by z vulkána vyletený fenomen.

Dobre by bolo, keby niekto previedol báseň celú do dobrej nemčiny, nech by apoštolovala . . .“

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník VII, sväzok 1. Turčiansky Sv. Martin, 1902.

Obsah: Rozvedenie etyma HVA. Podáva Lud. Ad. Reuss. — Miestne báje a skazky. Podáva Lud. A. Reuss. (Pokračovanie.) — Z gemerského Hrona. Náčrtok miestopisný. Podáva Julius Botto. — Príspevky k miestopisu Slovenska. (Administratívne podelenie stolice Zvolenskej. Podáva Alexander Kardoss. — Naše deti. Príspevok Drahotíny Kardossovej doplňuje Ľudmila Markovičová. — Sto rokov z dejov uhorského umelectva 1800—1900. Podáva dr. J. Petrikovich. — Zvyky a obyčaje v Košťanoch. Opisuje Ján Párička. — Soznam živočichov, darovaných Museálnej slovenskej spoločnosti predsedom Andrejom Kmeťom. Sostavil dr. Ján Petrikovich. (Pokračovanie.)

Už viac ráz chválili sme v Slov. Pohľadoch gemerské miestopisné štúdia Bottove. Teraz vzal si zaujímavý Hron, kde vo Vernári, Telgarte, Šumiacom, Pohorelej, Helpe, Závadke a Polomke býva asi 14 tisíc Slovákov rozličného nárečia a náboženstva. „Pravde najpodobnejšie je — píše — že pôvodnými alebo aspoň najstaršími obyvateľmi tohto kraja sú obyvatelia Helpy a Závadky, ponevráč i rečou i krojom liptovským Slovákom sú najbližší a s nimi takmer jednu čeľaď tvoria. Grécko-katolícki uniáti obcí Vernára, Telgartu a Šumiaceho presťahovali sa sem akiste zo Spiša; pohorelskí katolíci zo spišskej Magury, Polomčania z Poľska.“ Z rukopisu Samuela Reussa, z prvej polovice XIX. storočia, spisovateľ cituje o gemerských Hroncoch: „Ľud tento spieva si pri každej poľnej práci, pri každom osobnom, alebo spoločnom zamestnaní; piesne skladá si sám; týchto predmetom je: láska a hrdinské skutky ovčiarov; ich

nápevy sú dojímavé, väčším dielom veselé a vrtké, v zármutku bôľne... Každá domácnosť opatrí si všetko sama bez pomoci remeselníkov, pokrm a odev aj bez kupcov; príbytok stavia si hospodár sám; mládenci schádzajú sa v zime na priadky, v lete vylihujú celé noci bez urazenia stydlivosti pri svojich milenkách. Živia sa chlebom, mäsom, mliekom, v lete lesným ovocím. Staré ženy opatrujú dietky a včely... Všetko ostávalo u nich pôvodným a jestli sa niečo časom i premenilo, stalo sa to pozdejšie než v iných krajoch... Mnohé obyčaje pohanského pôvodu trvajú podnes. Sem náleží starodávna kliatba: „bištuk dade", dnes „bištu dade". Bištuk bol zlým bohom...[1]) I „Perún". „paromova strela", „tisíc bohov" a „jasná strela" sú ešte i dnes ako pozostatky veku pohanského v úžitku. Z doby pohanskej pochodí i zvyk mŕtvé telá pod stromami pochovávať. I v dobe kresťanskej bolo učenie kresťanské poverami pohanskými premiešané. Takýmito poverami a obyčajmi bolo nosenie Moreny, obrazu smrti, a jej utopenie do Hrona počiatkom jara; kladenie ohňa, behanie s metlami na Jána v noci, spevy a tance dievčat v máji, pieseň „Hoja Dunďa, hoja!" Prvým kresťanským náboženstvom tohto kraja bolo náboženstvo pravoslávne, staroverské; katolícke dostalo sa sem akiste zo Zvolenského zámku... Gemerskú stolicu pravoslávni obrátili na vieru kresťanskú. Poznať to i z toho, že chrámy na Polome, na Vlachove a na Bystrom posvätené boly sv. Mikulášovi aj vtedy, keď právoslávnej viery na tom vidieku už nebolo. Ešte dlho pripomínali si pravoslávie týmito slovami: Stalo sa to za starej viery — keď ešte stará viera bola."

V otázke, akej viery sú Slováci? v Slov. Pohľadoch 1895, str. 382, 500, 566 a 623, bola reč i o dedinách Šumiac, Telgart a Vernár a ja proti Štefanovi Mišíkovi medziiným spomínal som i to, že z terajšej pravoslávnej (uniatskej) viery šumiackych, telgartských a vernárskych obyvateľov vyvodiť ich ruský pôvod nemožno, keďže u nás podľa „cujus regio illius religio" viera menievala sa a títo tiež boli v XVII. storočí i evanjelikmi augs. v. Botto zaujímavými dátami objasňuje náboženské pomery gemerských Hroncov. Gemerský ev. senior už roku 1595 žaloval Telgartcov, že mŕtvé telá, najmä detí, pochovávajú bez ceremonie a bez poriadneho vyprevadenia k hrobu, podľa „obyčaje zatvrdilých pohanov", a nechcú cmitera im dávno vykázaného — to jest už vtedy bol tam spor dvoch vierovyznaní. Roku 1636 senior visitoval hronské ev. cirkve: na Šumiacom evanjelici nemali kostola a ich kňaz žaloval sa, že nevie o svojich cirkevníkoch, akej sú viery, že konfundujú nový a starý kalendár. Pohorelá, podľa dnešného svojho jazyka, mohla by byť považovaná za poľskú osadu, ale pri tejto visitácii bola žaloba, že pohorelskí „staroverci" nechcú chodiť na spoveď; Šumiačanov i pohorelských pravoslávnych senior zovie „šismatickými šelmami" (nebulones schismatici). Na Šumiacom roku 1641 vysviacali nový kostol evanjelický: i vtedy bola žaloba na „šismatikov, dľa starého kalendára zachovávajúcich výročité sviatky". Tá istá žaloba opako-

[1]) Zlého ducha, možno, znamenalo *dade*. *Red.*

vala sa i pri visitácii roku 1653. Ale roku 1685 na Hrone v Gemeri už nebolo ev. cirkve. Záviselo to v tie časy totiž od toho, akého vierovyznania bol majiteľ Muráňskeho zámku.

Zo všetkého tohoto nedostaneme svetla pre otázku: akého pôvodu sú obyvatelia šumiacki, telgartskí a vernárski. Málo poskytuje ho i ukážka šumiackeho jazyka, ktorú Botto podáva z Dobšinského, z povesti *O kocurikovi*. Povesť zapísal Samuel Ormis a — jako vydavateľ Slovenských Povestí poznačil — „reč a výrazy ponapravil Pavel Dobšinský na Šumiaci 9. sept. 1859". Jazyk ukážky tej je i takýto: „... Kocur sa pritiahne ku dverom a kral mu dau dukat. A tu kocur von z dveri z radosti ihrajuci, vyskakujuci ku svojmu gazdovi: No, gazdo, tu ho maš dukat za tie planky." Fonetické russismy sú takéto: pritr*ia*fiu, z*ia*u (vzal, вѣзлъ), p*ia*ťadvacať — totiž *ia* z *ę*; ale to prichodí i v jazyku blízkej, katolíckej Helpy [1]), ktorej obyvateľov, spolu so Závadkou, Botto pokladá rečou i krojom zpomedzi Hroncov za najbližších liptovským Slovákom. V ukážke z povesti O kocurkovi ruské slovo môže byť *kolotka* (jedlo, asi slovenská *fučka*); *hvariť* zas je poľské. Z pospolitej vraj mluvy šumiackej Botto zaznačil adj. *slaviansky*, ale to majú tam z knižného, bohoslužobného jazyka, a v prvej jeho slabike *a* miesto *o* bude tu tlačová chyba. V protokolloch gemerského ev. seniorátu zo XVI. a XVII. stoletia že prichodia rodinné mená, ukazujúce na rusky pôvod Šumiačanov a Telgartcov; škoda, že náš spisovateľ nepoznačil niečo z nich. *Artým*, ktoré pripomenul, nie je ruské meno, hoc majú ho Rusi uhorskí. Ešte vždy treba zbierať dáta, ak má byť vec celkom jasná. Gemerský Hron prináleží už k tomu uhlu zeme, v ktorom hodne stlačili sa Slováci, Rusi a Poliaci; na niektorých punktoch ťažko ich rozoznávať. Posledné roky vo vydaniach lvovského spolku Ševčenka písava o tomto V. Gnaťuk, a mnoho zaujímavého materiálu sobral najmä v rozprave Словаки чи Русини? (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, XLII; osobitný odtisk str. 1—81.) Hoc priďaleko rozširuje sídla ruské, Gnaťuk tiež predsa hovorí, že „na základe náboženstva nemožno brať obyvateľov spomenutého územia ani za Rusov, ani za Slovákov." —

V *Sborníku* sympatická je práca Ľ. A. Reussa: *Miestne báje a skazky;* Alexander Kardoš užitočne sosbieral miestne mená Zvolenskej stolice, a príspevok Ľudmily Markovičovej pod názvom *Naše deti* je v svojom druhu opravdovým skvostom sberateľskej práce. Podpredseda Museálnej slovenskej spoločnosti dr. Ján Petrikovich i v tomto sošite Sborníka má dôkladné dôkazy svojej príčinlivosti. Ján Párička stará sa o opis svojho rodiska, Koštian. *Šk.*

[1]) Vidz Slov. Pohľady 1893, str. 551. Tu prof. Pastrnek udáva, že obyvateľstvo Helpy je „nejen římsko-, nýbrž i řecko-katolické"; ale to je sotva tak. Podľa popisu z roku 1890 Helpa mala len 15 grécko-katolíkov, z roku 1900 vedľa 2165 rímskych katolíkov tiež len 7 gréckych a 2 grécko-východných (nesjednotených). To sú tam sotva domorodci.

Súbehy Slovanského dobročinného spolku petrohradského.

I.

Vo valnom shromaždení Slovanského dobročinného spolku petrohradského 27. februára 1902 obnovený je konkurs na odmeny A. F. Hilferdinga z roku 1893.

A) Odmena 3000 rubľov prisúdi sa tomu, kto podá stručný, ale dôkladný, založený podľa možnosti na úplnom preštudovaní prameňov, pri známosti s literatúrou predmetu, *náčrtok* (очеркъ) *historie južných a západných Slovanov*, počnúc od takzvanej historickej epochy ich jestvovania v Europe do našich dní, — v súvise s historiou hraničiacich s nimi národov a štátov. V náčrtku treba obrátiť pozornosť nielen na vonkajšie politické osudy slovanských národov, ale i na vnútorný ich život — cirkev, literatúru, právo atď., pričom v úplnosti opísať tie periody a osobitné udalosti v historickom živote Slovanov, ktoré zanechaly hlbšie stopy v sudbách jednej alebo druhej slovanskej národnosti, vo všeslovanskej i všeeuropejskej histórii.

Náčrtku treba pridať na počiatku obzor hlavnejších prameňov pre históriu južných a západných Slovanov i ukazateľ aspoň väčších pomôcok pre podrobnejšie oboznámenie s jedným alebo druhým oddielom slovanskej historie.

Poznamenanie. V páde predloženia náčrtku historie samých južných alebo samých západných Slovanov, vyhovujúceho všetkým požiadavkám, pôvodcovi môže byť prisúdená polovica odmeny, 1500 rubľov.

B) Keby nebol podaný ani jeden spis, zasluhujúci odmeny v punkte A) a v poznamenaní označenej, tak môžu byť prisúdené a vydané *malé odmeny*, po 500 rubľov, tým autorom, ktorí podajú niže ukázané časti náčrtku historie južných a západných Slovanov, vo všetkom sostavené podľa punktu A) tohto oznámenia, menovite náčrtky historie: 1) *Bulharov*, 2) *Srbov*, 3) *Horvatov*, 4) *Slovincov*, 5) *Slovákov*, 6) *Čecho-Moravanov*, 7) *Poliakov* a vôbec Slovanov lašskej gruppy (teda i *Pribaltických* Slovanov) a 8) *Stredno-labských Slovanov*, ako vymretých tak i žijúcich (na riekach Spreve, Strednej Labe, Sale a Hornom Majne). Za každý náčrtok historie jednej z týchto ôsmich grúpp národov, vyhovujúci požiadavkám v punkte A), vydá sa 500-rubľová odmena.

Poznamenanie. Za náčrtok historie dvoch alebo niekoľkých historicky a etnograficky blízkych grúpp (na pr. Srbov a Horvatov), vyhovujúci požiadavkám v punkte A), vydá sa odmena 1000 rubľov.

B) Osobitná odmena 1000 rubľov vydá sa tomu, kto predloží *etnografický obzor terajšieho Slovanstva*, najmä zahraničného, s krátkymi zprávami geografickými, štatistickými a jazykozpytnými a s priložením jednej alebo niekoľkých máp terajších sídel zahraničného Slovanstva a smiešaných s ním cudzích národov.

Γ) V páde, jestli by nebol podaný ani jeden spis na téma, ukázané v punkte B), ktorý by zaslúžil rečenú odmenu 1000-rubľovú, môže byť vyznačená malou odmenou, 500-rubľovou, taká práca,

ktorá obsahuje etnografický obzor jednej zo základných grúpp zahraničného Slovanstva: a) južnej (bulharskej, srbsko-horvatskej a slovinskej), b) západnej (česko-slovenskej, srbsko-lužickej a poľskej) a c) Červenej Rusi s Rumunskom a Uhorskom.

Práce treba podať rade Slovanského dobročinného spolku petrohradského v ruskom jazyku najpozdejšie $^{14}/_{27}$ februára 1905, s plným menom autorovým, alebo (jestli si tak žiada) s mottom, poznačeným na rukopise a priloženým spolu s menom v osobitnej obálke.

Po prisúdení odmien radou Spolku, v slávnostnom valnom shromaždení $^{14}/_{27}$ februára 1906, za najlepšie práce, ktoré ukážu sa hodnými takého prisúdenia, odmeny tieto budú vydané autorom alebo ich dedičom, ale nie vydavateľom ani nie kníhkupcom, nie pozdejšie ako za mesiac po ich prisúdení.

Odmenené práce vytlačia sa (v 1200 exemplároch) na účet Slovanského Spolku. Spolok podrží si 600 exemplárov, a druhých 600 prepustí autorovi, ktorému prináleží právo na všetky nasledujúce vydania svojej práce.

II.

Vo valnom shromaždení Slovanského dobročinného spolku petrohradského $^{14}/_{27}$ februára 1902 obnovený je konkurs na odmenu G. P. Alexiejeva, založenú 14. marca 1875.

Odmena 300 rubľov (so všetkými úrokami od r. 1875; teraz je už vyše 747 rubľov) prisúdi sa a vydá tomu, kto predloží dôkladný, založený na náležitom znaní prameňov, náčrtok (очеркъ) historie a terajšieho položenia Červenej a Uhorskej Rusi (haličskej, uhorskej a bukovinskej) v ohľade politickom, náboženskom, ekonomickom (z posledného času) atď., pri čom, pravda, viac pozornosti treba obrátiť na tie stránky a periody v historických osudoch zahraničnej Rusi, v ktorých najjasnejšie ukázaly sa s jednej strany úpadok národného jej života, s druhej povznesenie národného ruského ducha. K náčrtku treba pridať ukazateľ prameňov a pomôcok a priložiť kartu zahraničnej Rusi.

Práce treba podať rade Slovanského dobročinného spolku petrohradského v ruskom jazyku, nie pozdejšie ako $^{14}/_{27}$ februára 1904, s plným menom autorovým, alebo (jestli si tak žiada) s mottom, poznačeným na rukopise a priloženým spolu s menom v osobitnej obálke.

Po prisúdení odmeny „za najlepšiu prácu“ radou Spolku, v slávnostnom valnom shromaždení $^{14}/_{27}$ februára 1905, odmena bude vydaná autorovi alebo jeho zákonným následníkom, ale nie vydavateľom ani kníhkupcom, nie pozdejšie ako za mesiac po prisúdení.

Odmenená práca vytlačí sa (v 1200 ex.) na účet Slovanského Spolku. Spolok podrží si 600 exemplárov, a druhých 600 prepustí autorovi, ktorému prináleží právo na všetky nasledujúce vydania svojej práce.

Rok 1902. Sošit 9.

Slovenské Pohľady.

Utiešenič a posledný Zápoľovec Ján Žigmund.

Nákres dejepisný. Podáva *Julius Botto.*

(Dokončenie.)

Najoduševnenejším a najhorlivejším obrancom Utiešeničovým a jeho machiavellistickej politiky je maďarský dejepisec Ignác Acsády, ktorého dielo: „Dejiny rozdelenia Uhorska na troje" (Magyarország három részre oszlásának története) maďarská vedecká akademia 2000 korunami odmenila. Ale že obrana táto nijak nie je odôvodnená, dokazuje najlepšie vtedajší smutný stav Uhorska, do ktorého dostalo sa následkom briešnej, ctižiadostivej politiky Zápoľovej a Utiešeničovej. V smysle úmluv varadínskych mal byť po smrti Zápoľovej jediným panovníkom Uhorska Ferdinand, syn Zápoľov Ján Žigmund mal byť kniežaťom spišským. Ale čo sa stalo? Kto smluvu veľkovaradínsku uskutočniť nedovolil, to bol Utiešenič, ktorý hneď po smrti Zápoľovej dal na Rákoši Jána Žigmunda vyvoliť za kráľa uhorského. Hneď zatým prišiel do Uhorska Soliman, aby presvedčil sa, či po Zápoľovi skutočne ostal syn. Pri tej príležitosti zaujal Budín klamstvom; Izabellu, Jána Žigmunda a Utiešeniča poslal do Sedmohradska a zo zaujatej čiastky krajiny utvoril ríšu tureckú s hlavným mestom Budínom, ktorá od Budína až po srbský Belehrad siahala a cele spôsobom tureckým sriadená a spravovaná bola. Acsády nasledovne odôvodňuje machiavellismus Utiešeničov: „Nepriatelia Zápoľovi očakávali, že po smrti tohto jednota územia uhorskej ríše bude nazpäť uvedená. Akonáhle tedy poslednému národnému kráľovi zatlačili oči, usilovali sa obdržať jeho dedictvo, ale nevideli, akú zkazu prinesie ich zámer krajine. Len mních Utiešenič videl veľkosť nebezpečia a usiloval sa s námahou nadľudskou odstrániť ho. Ale ho neposlúchli. Vypukla zase vojna občianska a kým Uhrovia prelievali krv v domácom boji, Turek bez vytiahnutia šable odobral im Budín a s ním najlepšiu, najmaďarskejšiu čiastku krajiny. Oko mníchovo nazeralo do budúcnosti, preto po smrti Zápoľovej pracoval na odstránení invásie tureckej. Stojac pri smrtelnom lôžku Zápoľovom, už vedel, čo robiť má: chcel totižto ďalej snovať nite tej politiky, ktorá po dva roky tak zabezpečila krajine mier, že pritom ani záujmy a práva Ferdinandove netrpely. On chcel hájiť úmluvy varadínske, ale ako dosiaľ, tak i zatým len zásadne, aby ich prevedenie stalo sa vtedy, keď podmienky tejže budú

vyplnené, keď totižto Ferdinand bude mať k záchrane Uhorska dostatočnú vojenskú silu a vydá Izabelle a jej synovi kontraktuálne zabezpečené dedictvo zápoľovské. Dovtedy nijako nechcel premeniť stav veci, aby Turek nemal zámienky zamiešať sa. Jeho cieľom bolo vykonať to, aby Soliman uveril, že po smrti Zápoľovej ostalo všetko pri starom, lebo stala sa len premena osôb, totižto že miesto Jánovo zaujal jeho syn Ján Žigmund. Aby mu v Carihrade verili, dal sirotu Jánovu vyvoliť za kráľa uhorského, čo ani zďaleka neprekážalo, aby úmluvy varadínske svojím časom neboly prevedené, lebo vyvolený kráľ kedykoľvek mohol sa z hodnosti tejto poďakovať. Aby i Ferdinanda uspokojil a dokázal mu, že volenie kráľa je len formalita a deje sa len ohľadom na Turka, nechcel dať kráľoviča korunovať, ačpráve koruna bola v jeho rukách. Ale korunovanie kráľoviča bolo by vec zamotalo a obľahčilo prevedenie úmluv varadínskych. Rozhodol sa tedy, že kráľoviča korunovať nedá. On ani za okamženie nezatajoval svoje úmysly, ale všetko rozviedol a predostrel v tom liste, v ktorom smrť Zápoľovu oznámil poľskému kráľovi Žigmundovi a v ktorom tohoto prosil, aby v záujme svojej dcéry a vnuka u cisára Karla a prostredníctvom tohto u Ferdinanda zakročil, aby mu tento neprekážal v tom, čo podujme v záujme kráľoviča a Ferdinanda. Menovite nech Ferdinand nezamedzí držať volebný snem, nech pokojne drží sa, nech dľa svojej obyčaje nevtrhne do krajiny, ale nech vyčká čas, v ktorom pomery ukážu sa priaznivými previesť úmluvy varadínske a odstrániť nebezpečie tureckej invásie."

Tak Acsády. Ale on umýva murína, ospravedlňuje hriešnika, bo Utiešenič, aby prekazil prevedenie úmluv varadínskych, aby Ferdinand Budín nezaujal, poslal ta hneď po smrti Zápoľovej Ďura Horváta, kapitána varadínskeho, s 1400 vojakmi, ktorí i mesto i pevnosť hneď obsadili. Ďalšie udalosti už boly pripomenuté. Ferdinand poslal Roggendorfa s vojskom prevziať Budín; Utiešenič zoprel sa tomu a s horlivosťou, prístojnou lepšej veci, bojoval osobne a oduševnene na hradbách Budína a vysmieval cynicky starého Roggendorfa, a tak nemožno Acsádymu za pravdu dať, že Utiešenič smýšľal poctive, že chcel Uhorsko svojím časom oddať Ferdinandovi. Izabella bola dohovorená s Ferdinandom, ona i do Budína pustila vojsko nemecké, ale Utiešenič vyhnal ho a držal sa tam dovtedy, kým na pomoc privolaný Soliman neprišiel a Budín pre seba zaujal.

Čo zatým v Uhorsku nasledovalo, je úžasné.

Na konci 15. storočia bývalo v Uhorsku na 5 millionov ľudu. V pomeroch i duševne i hmotne priaznivých bol tento počet dostatočný k tomu, aby v krajine vyvinul sa zdravý verejný život. Ale tento počet umenšoval sa už za časov Jagelloncov, bo prírast obyvateľstva zamedzovaly pomery vnútorné. Roku 1511 zúril v Uhorsku mor, ktorý vyhubil takmer polovicu obyvateľov; v revolúcii sedliackej roku 1514 zahynulo do 70.000 ľudí. Po páde srbského Belehradu robili Turci ustavičné nájezdy do Uhorska, tak že dolnouhorské a sriemske stolice cele utratily svojich obyvateľov. Zkaza bola taká strašná, že nebolo možno v tých stoliciach udržať ani

niekoľko hradov a stravovať v nich posádky. Zatým prišla pohroma muháčska. Zvesť o príchode Turkov nahnala obyvateľom taký strach, že zo Šopronu, Prešporku občania utekali vozmo, koňmo a peší a vrchnosti ani násilím nemohly zamedziť útek. Kde Turek objavil sa, tam zahubil všetko, obyvateľov vyrúbal bez milosrdenstva. Pečúch, Budín, Pešť, mesto Ostrihom, Komárno, Ráb, Tolniansku, Bielu, Baraňanskú, Železnú, Šopronskú stolicu, územie medzi Blatnom a Rábom, medzi Dunajom a Drávou, medzi Dunajom a Tisou vypustošil cele. S južných strán utekali obyvatelia do Sedmohradska. Dľa súčasných zpráv zahubil Turek roku 1526 12 stolíc, do zajatia odviedol 105.000 ľudu. Mnohí zahynuli na poli muháčskom v obrane vlasti, tak že Uhorsko utrpelo takú ztratu krve, ktorú mnohé roky pozdejšie nemohly nahradiť.

I majetok zahynul, bo čo Turek nemohol odniesť, to alebo zapálil alebo strovil, na pr. statok, tedy najdôležitejšiu čiastku majetku sedliackeho. Ale čo mohol odniesť alebo odviezť, to aj zabral. Odniesol peniaze, cennosti, vôbec všetko, čo na peniaze obrátiť možné bolo, ešte len aj zvony spiežové. Ale obecnému vojakovi len obecný ľud lúpiť bolo dovolené, cennejšie veci podržal si sultán, a tých bolo toľko, že 3000 lodí viezlo ich Dunajom. Táto ohromná korisť bola v celej ríši tureckej viditeľná; trhy turecké boly uhorskými zajatci, rabmi, zaplnené; korisť uhorskú, nádoby zlaté a strieborné, predávali v Carihrade za bodaj čo.

Od roku 1528 sultán prichádzal do Uhorska ako Zápoľov protektor; bol to príchod taký, že ho oplakávaly tisíce ľudu nevinného. Roku 1530 Zápoľa posielal hordy turecké na plen do Rakúska. No tieto nešly ta, ale vyrabovaly ešte nedotknuté kraje podunajské. Keď roku 1532 Turci obliehali Kysek, ostala Šopronská stolica bez obyvateľov. Tak bolo i v stolici Šomoďskej, kde nachodilo sa veľké množstvo dedín neobydlených, bo v tých stoliciach, do ktorých Turek prišiel, vraždil a ničil všetko a obyvateľov zdravých viedol do zajatia. V Sedmohradsku nepustošil Turek sám, ale jeho spojenci: hospodári Moldavy a Podolia.

Južné Uhorsko stalo sa pustatinou. Ale Acsády a s ním mnohí iní spisovatelia maďarskí tvrdia cele neodôvodnene s vypočítavosťou političnou, že pri týchto nájezdoch trpeli a vykynožení boli výlučne Maďari a že ich mestá zaujali Srbi od Sávy. Tak stalo sa vraj i v arcibiskupstve koločskom, ktoré vtedy utratilo svojich starých katolícko-maďarských obyvateľov a ich miesta zaujali Srbi gréckeho obradu. Takáto teoria je veľmi príhodná i krajinskému snemovému vyslancovi Imrovi Hodossymu, ktorý myslí a tvrdí, že slovanské plemená uhorské rozmnožili husiti, Srbi a Horvati v dobe nájezdov husitských a tureckých, kdežto je všeobecne známe, že Turkov privolal do Uhorska „maďarský národný kráľ“ Zápoľa, ako ho oni volajú, a tento opieral sa o moc maďarskú. Maďari tedy boli spojenci, miláčkovia Turka, a tak nemohli utrpeť pohromy väčšej ako Slovania južní, ktorí v bojoch hrdinských za mnohé roky zamedzovali Turkovi príchod do Uhorska a krvácali prvej ako Maďari. Utiešenič už roku 1538 tvrdil, že väčšia polovica Uhorska je slo-

vanská, ale dľa Acsádyho táto výpoveď má sa vzťahovať len na stolice južno-uhorské.

Pravda, i žoldnieri Ferdinandovi zachádzali s obyvateľmi Uhorska ukrutne, preto, že Ferdinand ich neporiadne platil, a tak keď žiť chceli, museli si potravu násilím zaopatriť. Sústava vtedajšieho válčenia pozostávala z rabovania a pustošenia, a v tom vynikali sami najprednejší páni uhorskí. Hlavným majetkom zemského pána boli mu jeho poddaní. Ktorý zo zemských pánov svojho protivníka zahubiť chcel, vyhubil mu poddaných, vypálil mu dediny. Robil tak každý, a poneváč od roku 1527 vojny neviedli spôsobom scentralisovaným, ale pán s pánom, súsed so súsedom viedli vojnu osobitnú, stalo sa pustošenie všeobecným. Niektorí páni nepripojili sa ani k jednému kráľovi, ale lúpili na svoju päsť, pustošiac rovnak statky priateľa-nepriateľa. Takým zlostným lupičom bol magnát Ladislav More, ktorý nazbíjal 140.000 zlatých, tak že Zápoľa viedol s ním formálnu vojnu a obliehal ho v jeho zbojníckom hrade, v Palote. Ani vysokopostavení cirkevní hodnostári neboli lepší. Na sneme prešporskom roku 1538 ponosovala sa vdova Fraňa Petŏ, že biskup veszprímsky Martin Kečet napadnul ju v jej zámku, v Tátike, odobral jej poklady v hodnote 100.000 zlatých, z ktorých mnohé nenáležaly jej, ale cirkevným hodnostárom a jednotlivcom, a najprv ju uväznil a potom vyhnal z hradu.

Kedykoľvek páni uhorskí sišli sa, aby poradili sa o biedach krajinu tlačiacich, tvrdili, že príčinou všetkých strastí je: rozdvojenie krajiny, Turek, a páni tyranskí (tyranni in regno), ktorí ľud v celej krajine nemilosrdne týrajú a lúpia. Ani Zápoľa, ani Ferdinand nebol v stave tak zauzdiť svojich žoldnierov, svojich magnátov, aby nelúpili. Niektorí páni utvorili na ochranu svojich majetkov i konfederácie; za nimi robili to i kňazia. Ale rozdvojenie krajiny urobilo i samopomoc túto bezvýslednou, bo keď dajeden z kráľov dal predvolať násilníka, tento ani neustanovil sa, vraviac, že je poddaným tamtoho kráľa. Roku 1532 šli vyslanci horno-uhorských miest k Ferdinandovi. Privrženec Zápoľov Poliak Peter Kostka zo Sedlíc zajal a uväznil ich na zámku Oravskom. Medzi uväznenými bol i zeman Ďuro Serédy, ktorého brat Gašpar bol z najlepších kapitánov Ferdinandových. Keď Kostka nechcel vypustiť väzňov, zajal a uväznil Gašpar Serédy v Tokaji vyslancov kráľa poľského: Ľubomirského a Klajského a na hrozby kráľa poľského odpovedal, že nevypustí ich, kým aj jeho brat slobodu neobdrží.

Bratia Peter a Mikuláš Kostka zo Sedlíc boli znamenití válečníci, pôvodu poľského. Vládli v Uhrách krajom severo-západným, pravda v mene Zápoľovom. Mikuláša vymenoval Zápoľa za kapitána Horného Uhorska, oddajúc mu Oravu, Strečno, Lietavu, Ľupču, Zniov, Sučany, Žilinu a tridsiatok tvrdošínsky. V Orave, Liptove, Trenčíne a v Turci bol tedy on pánom a Ferdinandovi verní Révayovci a Thurzóvci neboli v stave obstrihať a obmedziť moc jeho. Ferdinand nebol v stave odlúdiť tohto mocného muža Zápoľovi, preto vypovedal mu vojnu, ale poneváč ani peňazí, ani vojska nemal, najal si veľmoža moravského Jána Pernšteina, aby Kostku on

napadnul, a čo Kostkovi odoberie, aby to bolo jeho majetkom. Perštein bol v tom čase, dľa zvyku vtedajšieho, vojenským podujímateľom, hľadal si a i našiel pomáhačov. Takým bol pán moravský Ján Šternberg, ktorý získal si mnohých pánov moravských. Spojené moravské vojská vtrhly na územie Kostkovo roku 1530; vojna, v ktorej uhorskí privrženci Ferdinandovi, Révayovci a Thurzovci, hrdinsky pomáhali Moravanom, trvala do roku 1532. Na počiatku vojny víťazil pritom všetkom Kostka, preto mohol oborit sa i na spišské Ferdinandovi verné mestá. Ale Zápoľa nemohol podporovať ho výdatne, preto Kostka utratil svoje zámky a bol prinútený s Ferdinandom v Tešíne roku 1532 uzavrieť mier, dľa ktorého podržal Oravu, Strečno, Žilinu a Sučany. Všetko ostatné musel vydať Šternbergovi. Mier tento musel i v kostoloch na službách Božích vyhlásiť, aby sa o ňom ľud dozvedel a Ferdinandovi poslušný bol. Na základe mieru pripadla stolica Liptovská a Turčianska Ferdinandovi, Oravská Kostkovi, ktorý ju i zatým neodvisle spravoval a nedovolil jej Ferdinandovi daň platiť. I zo stolice Trenčianskej len malá čiastka poslúchala Ferdinanda; väčšinou vládli Kostkovci a Podmanínovci.

V pomeroch takýchto kto nemal pevných zámkov a vojakov, necítil sa bezpečným, a kto ich mal, ten nadužil moc svoju k odoberaniu majetkov iným náležajúcich. Majetok nemovitý bol i vtedy jediným základom moci, vážnosti, a kto mal majetky najrozsiahlejšie a najviac poddaných, bol najvplyvnejším. Zápoľovi pred jeho vyvolením za kráľa uhorského náležalo 45% urbariálnych poddaných Uhorska; s takouto mocou nebol div stať sa kráľom uhorským. Dľa zásady „cape et rape“ usiloval sa tedy každý veľadiť moc svoju násilným odoberaním majetkov. Od roku 1527—1532 Ferdinand vydal 1300 listín donacionálnych, a poneváč ich najväčšia čiastka vzťahovala sa na majetky privržencov Zápoľových, rozumie sa, že si títo majetky odobrať nedali a povstala vojna všetkých proti všetkým.

Takýmto spôsobom prešiel veľký majetok do rúk jednotlivcov. V tejto dobe sú pomery majetkové v 37. stoliciach známe; medzi nimi boly stolice také, v ktorých stredného a malého majetku vôbec nebolo, všetok bol v rukách niekoľkých pánov sústredený. A i tam, kde malého a stredného majetku bolo, 45% poddanského majetku bolo roku 1551 v rukách 16. rodín, ostatné mnohé zemianske rodiny maly v rukách svojich len 55%. Vtedajšia mravná kleslosť, hrabivosť a úplný nedostatok mravného citu uhorských veľmožov sú všeobecne známe. Dvorný kaplán Zápoľov Ďuro Sriemsky hovoril o vtedajších magnátoch, že zlorečia, že sú závistliví a vraždia. Ján Vese, arcibiskup lundenský a diplomat Ferdinandov, pracoval na uzavrení mieru medzi Zápoľom a Ferdinandom. Tým cieľom bavil sa i v Kremnici; majúc príležitosť osobne obznámiť sa s pánmi uhorskými, takto ich charakterisuje v liste Ferdinandovi písanom: „Páni uhorskí, náležajúci jednej i druhej strane, rovnak protivia sa mieru, lebo keby bol pokoj, museli by poslúchať. Ale im je jarmo poslušnosti neznesiteľné, lebo neniesli ho od rokov mnohých a pod zákonom vôbec nechcú žiť, nechcú mu byť poslušnými a pre zá-

ujmy kresťanstva a vlasti nemajú ani citu ani smyslu.“ Mravná úroveň vtedajšieho panského stavu bola tedy, ako vidno, veľmi nízka. A hrabivosť pánov lúpežných ožobráčila celé zemianstvo stredné a nižšie. Zemania stoliční — píše súveký človek — sú k vojenskej službe cele neschopní. Jeden nemá bôt, druhý ostrôh. Na hrdlo zavesí si štít, obtiahnutý kožou, ktorú myši a mole dávno pohrýzly; kopia mu je ako trsť zlomiteľná. Pohne sa na vychudnutej malej mrche, ktorej všetky rebrá a kosti trčia. Slovom, výzor cele žobrácky a tak nie div, keď takéto vojsko nemohlo s úspechom slúžiť svojmu kráľovi. Ačkoľvek úrodnosť Uhorska bola i v tom čase vychýrená, hospodárstvo poľné predsa ležalo úhorom. Keď roku 1529 Soliman prešiel z Uhorska do Rakúska, rozdiel medzi zemedelstvom uhorským a rakúskym bol mu veľmi nápadný. O Rakúsku hovoril, že ho pochodne nevery zvláštne osvetľujú; však vidno vraj mestá, zámky, ohradené kostoly, ktoré obľahčujú obranu kostolov, a jesto tam všetkého v hojnosti. V Uhorsku naproti tomu bola bieda, bo tyranskí páni znemožnili sedliakovi zem obrábať náležite. Cudzinci tvrdili, že tak, ako v Uhorsku, sedliaka nikde neutiskujú. Páni požívali slobodu neohraničenú, ktorú slabí králowia zauzdiť neboli v stave. Sedliak nemal ani politických, ani ľudských práv, bol otrokom večitým, nemal len tú cenu, ktorú malo úžitočné domáce hoviadko. A jaké bolo zaobchodenie so sedliakmi, taká bola aj ich práca. Páni v ničom nekonali svoju povinnosť, nekonali ju tedy na poli hospodárskom ani sedliaci. Pracovali len toľko, koľko k biednemu vyžitiu potrebné bolo. Ustavičné vojny od roku 1527 znemožnily hospodárenie riadne, bo všetky tarchy vojenčenia znášaly sedliaci. V ohni zahynulo veľké množstvo dedín, tisíce domov. Poddanský, od sedliaka obrábaný majetok dával pánovi moc a vládu; preto v svojich súkromných borbách oborili sa páni vždy len na sedliakov, aby prerezali životnú tepnu pána-protivníka. Pochytali ich, zapálili im domy, spásli siatie, zabrali úrodu, odohnali statok. To isté robili i vojaci Ferdinandovi, tak že úbohému sedliakovi len ubité telo ostalo.

Nespravedlivosťou by bolo síce všetky tieto nehody a pohromy pripisovať jedine a výlučne dejstvovaniu Zápoľovmu a Utiešeničovmu. Ale je isté, že nebyť ctižiadostivého Zápoľu, pri jednote vlády a pri hmotnej a mravnej silnosti, akej pravda ani v tom čase v Uhorsku nebolo, bolo by pravdepodobne možné bývalo zahnať nielen Turka, ale znemožňovať i absolutisticko-despotické chúťky Ferdinandove.

Ale takto pohroma zastihla nielen úbohé Uhorsko, ale i čiastočného zavinitela mnohonásobného nešťastia, Utiešeniča. Zahrával si i s Ferdinandom i so Solimanom a medzi oboma chcel byť on pánom. Padol na klzkej podlahe diplomacie, tak ako padol veľmož Albrecht Valdštein, známy hrdina z tridsaťročnej vojny a protivník švédskeho kráľa Gustáva Adolfa. I tento zradil svojho panovníka, preto dľa pochopov vtedajšej morálky i zabiť ho bolo dovolené.

Pritom všetkom prikázaným zavraždením Utiešeniča nedocielil Ferdinand toho, čo chcel, neobhájil si Sedmohradska. Preto i rakúsko-

nemecký historik Buchholz vraví primerane, že zavraždenie Utiešeniča nemalo následkov trvalých ohľadom ovládania Sedmohradska, bo pri napredovaní Turka vyvinul sa celý rad mnohonásobne tak nešťastných, rozličnými neprávosťami tak popretkávaných rozličných udalostí, že človek ľahko upadne do pokušenia vidieť v nich pokutu zovnútornú za tú formálnu neprávosť, ktorá spáchaná bola menom najvyššej autority na kardinálovi-miestodržiteľovi.

O Utiešeničovi hovorí Acsády, že bol uvedomelým maďarským národovcom, že latinsky hovoril špatne a že do latinčiny miešal maďarské slová ustavične. Je to taká pravda, ako že Zápoľa bol maďarsko-národným kráľom. Avšak to je isté, že Nemcov nenávidel, bo keď Zápoľovi v Poľsku vymáhali pomoc, upozornil Poliakov, že koľko zlého narobili im Nemci a jakí dobrí súsedia sú Uhrovia a Poliaci. Aj o Antonovi Vrančičovi (Verantius), chýrečnom diplomatovi tej doby, rodom Horvatovi, vravia dejepisci maďarskí to isté; kdežto známa je nasledujúca výpoveď tohto muža: „Quum et linguae hungaricae compos sim, quae mihi et accessoria, et illyricae, quae genuina est atque vernacula.“ (Sasinek apud Kovachich.) Nemožno ani Utiešeniča za Maďara uvedomelého považovať, veď uznávajú i sami Maďari, že bol rodom Horvat, tedy Slovan. Pravda, nebol natoľko uvedomelým, ako blízky pokrevný Zápoľov, Peter Petrovič, bo tento už mal silné srbské národné vedomie, ktoré zračilo sa i v tom, že Srbom sriemskeho územia vymáhal i národnú i cirkevnú samosprávu i u Zápoľu i u Ferdinanda. Najnovšie ešte len i Michal Matunák hovorí v Budapesti Hirlape o Utiešeničovi, že bol maďarským štátnikom a o Jurovi Szondym, obrancovi Dregela, že bol maďarským hrdinom, kdežto i Szondy bol Slovák a volal sa i dľa Acsádyho Šuho.

Pokoj medzi Izabellou a Ferdinandom netrval dlho: Izabellu zlostilo, že jej Ferdinand pod titulom výplaty podpísaných 100.000 zlatých nevypláca a že jej Opavu a Ratibor pozde oddal. Ale zlosť svoju miernila v tom čase z tej príčiny, bo jej brat, kráľ poľský, práve vtedy pojal za manželku dcéru Ferdinandovu. Naproti tomu kráľ francúzsky Henrik II. povzbudzoval Petra Petroviča k činnosti ustavične. Tento tedy poslal z Munkáča poslov ku Solimanovi, a súčasne vyjednával i so Sikulmi, vždy nespokojnými, i so Srbmi temešského územia, a vykonal všetko, aby pod protektorátom Turka na prestol kniežací v Sedmohradsku dosadený bol Ján Žigmund. Ferdinand vymenoval za vojvodov Sedmohradska Štefana Dobu, hrdinského obrancu Jágra, a veľmoža Sedmohradského Fraňa Kendiho, ale keď Dobo prišiel prejať vojvodstvo, už snovali proti nemu privrženci Jána Žigmunda pikle, a utíchli len vtedy, keď Dobo a Báthory do Sedmohradska vojsko priviedli.

Hneď zatým Soliman vydal rozkaz, aby všetci bašovia v Uhorsku pomáhali Petrovičovi. Sám Petrovič už bol s vojskom v Debrecíne, ale keď Soliman uzavrel s Ferdinandom mier na 5 rokov, zatlačili Petroviča kapitáni Ferdinandovi až po Munkáč.

V Sedmohradsku neudržal sa ani Castaldo; odišiel odtiaľ roku

1553. Vojvodovia boli nevládni, bo Sikuli búrili sa ustavične. Ferdinand potvrdil im síce ich výsady, ale tým neodzbrojil ich, bo privrženci Jána Žigmunda množili sa a hospodár Moldavy upozornil Kendiho, aby neprotivil sa dosadeniu Jána Žigmunda, keďže i on mal naloženo tohto podporovať.

Medzitým Ferdinand vyjednával so Solimanom v záležitosti mieru ešte i roku 1555; jeho poslovia Anton Vrančič, Zay a Busbek slúbili Solimanovi 80.000 dukátov, jestli Sedmohradsko prepustí Ferdinandovi. Ale poslovia vykonali mier len na pol roka a za ten čas mal sa Ferdinad osvedčiť, či oddá Sedmohradsko Izabelle a či nie. V tom čase i Soliman uvedomil Jána Žigmunda, že ho o pol roka uvedie do kniežatstva.

Na Vianoce roku 1555 sišly sa stavy sedmohradské v Marosvásárhelyi do porady, na ktorej obviňovaly vojvodu Štefana Dobu z hrabivosti, lúpeže a zo zderstva, Ferdinandovi ale vytýkaly, že nekoná svoje povinnosti. Za kapitána vyvolili si Melchiora Balassu, do Viedne poslali poslov s tou úpravou, aby Ferdinand alebo postaral sa o obranu krajiny, alebo aby ich sprostil prísahy vernosti. Vo Viedni vyhrešili poslov a prepustili s tým napomenutím, aby držali sa pokojne a vyčkali výsledok carihradských porád.

Ale v Sedmohradsku bolo všetko proti Ferdinandovi a vojvodom; vo februári 1556 Balassa povolal stavy do Turdy, kde uzavreli nazpäť povolať Izabellu; ešte len aj Sasi poslali poslov do Lugošu k Petrovičovi s tým osvedčením, že hotoví sú uznať Jána Žigmunda za knieža, keď nedostanú do svojich miest posádky, keď im vojenské prístroje ponechajú a keď omilostenie obdržia. Petrovič vydal im také písmo, šiel z Lugošu do Sedmohradska a obsadil Šebeš; tu vymenovali ho stavy za miestodržitela Sedmohradska, Balassa ale zaujal Julský Belehrad a Gyalu; odtiaľ šiel na Szamosujvár, do ktorého Dobo sa zavrel. Teraz už opustili tohto i vojsko i Kendi.

Počiatkom júla boly už všetky pevnosti v rukách Zápoľovcov; preto stavy v Šebeši vyvolily už i vyslanstvo, ktoré Izabellu a Jána Žigmunda do krajiny uviesť malo. Dňa 22. oktobra Izabella prišla s Jánom Žigmundom, Petrovičom, Balassom a jedným Turkom do Kluži; na sneme 25. novembra zasedavšom Izabella vydala listinu, že práva a slobody krajiny bude v úcte mať, naproti tomu stavy dały jej svrchovanú moc do plnoletosti Jána Žigmunda a dovolily jej vysoké krajinské úrady Poliakom dávať. Na zapravenie trov a výdavkov krajinských oddały jej všetky cirkvi rímsko-katolíckej náležavšie panstvá, a biskupa rímsko-katolíckeho Pavla Bornemiszu vyviedli z krajiny. Vojvodu Štefana Dobu, ktorého obviňovali, že v Szamos-Ujvári odcudzil delá a pušný prach, uväznili v Szamos-Ujvári, odkiaľ len po roku ušiel.

I v severo-východných stoliciach uhorských Ferdinand mal len málo privržencov. Jána Zigmunda podporovali v týchto: Gábor Perín, gemerskí veľmoži Fraňo a Ďuro Bebek, ktorých snem v Prešporku vyhlásil za zradcov vlasti len pred krátkym časom. Kapitáni Ferdinandovi, Marcell Dietrich a Vlk Puchaim docielili síce malé

úspechy v Šariši a v stolici Aba-Novozámskej, ale keď s Frańom Forgáchom v Gemeri zámok Krásnu Horku dobýjali, Turci s Bebekovci spojení porazili ich na hlavu, tak že všetko utratili. Zatým Izabella zaujala Tokaj, Hust a Veľký Varadín; Ferdinandovi ostaly už len Košice.

Keď cisár Karol V. poďakoval sa z cisárstva, bolo roku 1556 najprednejšou starosťou Ferdinandovou stať sa cisárom nemeckým. Táto starosť ovládala ho natoľko, že upravil svojich poslov carihradských, aby so Solimanom za každú cenu uzavreli mier a aby v páde potreby na Sedmohradsko resignovali. Túto mierumilovnosť Ferdinand dokazoval už i z tej príčiny, bo jeho kapitáni nebojovali s úspechom; ale už o krátky čas premenily sa okolnosti k jeho prospechu. Imro Telekessi porazil Gábora Perína pri Tise a hlavná, najmohutnejšia záštita Zápoľovcov, starec Peter Petrovič umrel 13. októbra. I Kendiovci a Bebekovci rozpadli sa s Izabellou, bo táto chcela sama panovať a neukazovala vôle vyplniť nesmierne požiadavky týchto svojich predných privržencov.

Stali sa jej oba nepohodlnými, a keď jej vytýkali, že je nesvedčno, aby Jána Zigmunda v gymnáceume vychovávali, namyslela si, že jej stroja úklady a i ju i jej syna i jej miláčka Stanislava Nizockého otrávit zamýšľajú. Pod zámienkou porady dala ich tedy povolať do Belehradu a tam kroz Melchiora Balassu, Tomáša Daču a Gašpara Perušiča nočnou dobou úkladne zavraždiť. Snem turdanský ospravedlnil vraždu túto, bo že zavraždení boli zradcami, ktorí Izabellu a jej syna otrávit chceli. Izabella rozkázala pritom i nesmierne panstvá Kendiovcov shabať pre ärár, čo tak rozhorčilo jej poniektorých privržencov, že prešli k Ferdinandovi. Zavraždený Fraňo Bebek bol veľmož pôvodu slovenského, rodom z gemerského Plešivca. Za jeden čas bol hlavným županom gemerským a jako taký i on pomáhal Salmovi zlapať a potrestať muráňskeho zbojníckeho zemana Mateja Bašu. Ale podľa vtedajšej politickej morálky i Bebek bol mužom veľmi nespoľahlivým, nestálym, vrtkavým, nachodiacim sa hneď na Zápoľovej, hneď na Ferdinandovej strane a pritom lúpil nesvedomite privržencov oboch. Takým bol i Melchior Balassa; tohto získal Ferdinandovi Imro Thurzo, hlavný župan Oravy, horlivý privrženec reformácie Luterovej.

Keď ju tak najhlavnejší ľudia zradili, Izabella stala sa naklonenou uzavrieť s Ferdinandom mier, ktorý ale pre tú príčinu nebolo možno uskutočniť, bo Ferdinand nechcel Jánovi Žigmundovi uznať titul kráľa uhorského. V tom umrela Izabella 15. septembra 1559.

Po jej smrti vystúpili noví povereníci Jána Žigmunda Michal Csáky a Krištof Hagymási s novými povýšenými požiadavkami, ktoré ale v mieri medzi sultánom 17. augusta 1562 uzavrenom a vo Frankfurte nemeckým stavom srbskou rečou kroz Ibrahima tlumočenom scvrkly sa natoľko, že Jánovi Žigmundovi ostalo len Sedmohradsko; o uhorské čiastky mali sa zatým pokonať. Ferdinand zaviazal sa sultánovi ročite platiť 32.000 dukátov dane. Ďalšie vyjednávanie, počas ktorého Ferdinand upozorňoval Jána Žigmunda, priaznivca evanjelikov a unitárov, aby podľa možnosti podporoval

cirkev rímsko-katolícku, lebo že len kňaza nábožné môže očakávať priaznivý vývin svojich záležitostí, viedol Ďuro Blandrata, domáci lekár a dôverník Izabelly, hlavný žalobník a svedok proti Utiešeničovi. Tento šiel do Prešporka a natoľko získal Ferdinanda Jánovi, že Ferdinand bol naklonený dať mu svoju dcéru Johannu za manželku, jestli stane sa katolíkom, v ktorom páde mu i Sedmohradsko i čiastky Uhorska ponechá. Ale dorozumenie nebolo docielené, bo z Carihradu napomenuli Jána Žigmunda, aby sa nevyrovnal s Ferdinandom a Ferdinandov kapitán Melchior Balassa bojoval i tak proti Jánovi Žigmundovi.

Keď svojmu spanilomyseľnému a šľachetnému synovi Maximilianovi zabezpečil v ríšach nástupníctvo, zapodieval sa Ferdinand na sklonku svojho žitia riešením náboženských otázok. Na koncilume tridentskom, ešte roku 1543 započatom, pracoval na tom, aby spor v cirkvi povolením požívania večere Pána pod obojím spôsobom bol vyrovnaný a celibát zrušený. I uhorskí prälati Ďuro Dražkovič, Ondrej Dudič a Ján Kolozsvári pracovali na konciliume v tomto smere. A arcibiskup ostrihomský Mikuláš Oláh podal menom všetkých uhorských biskupov prosbu, aby koncilium vyslyšalo prosbu povereníkov uhorských. Oláh písal konciliumu nasledovne: „Koho za kňaza vysvätíme, toho zaviažeme, že nikdy neuzavre manželstva; ale i vysvätení kňazia ženia sa pritom všetkom. Ja každý rok držím synodu; kňazia prídu síce na ňu, ale s úmyslom tým, že radšej nebudú kňazmi, ale manželiek neodrieknu sa. Niektorých som uväznil, niektorých odohnal, aby som zastrašil ostatných. Jednu čiastku ženatých kňazov podporujú zemskí páni; druhá čiastka prestupuje ku kacírom. Ešte jedna ťažkosť naplňuje nás žiaľom: mnohí, i väčší i menší zemskí páni, sú ináče dobrými katolíkmi, ale vzdor našim úsilným námahám večeru Pána prijímajú silou-mocou pod obojím spôsobom. Títo nútia i svojich kňazov, aby pod obojím spôsobom prisluhovali, zdráhajúcich sa ale jednoducho odoženú. Tak stáva sa, že zemania odháňajú našich kňazov, z ktorých mnohí sami prestupujú ku kacírom, aby v manželstve ostať mohli. A úbohé, slova Božieho, sviatostí a duševnej potechy pozbavené ovečky stanú sa takto korisťou vlkov. Pre muky Kristove prosím vás, otcovia svätí, dajte nám rady, čo v týchto ťažkostiach robiť máme? a odpovedajte nám na list tento milostive.“ Následkom tejto prosby pápežská stolica privolila 17. apríla 1564, aby biskupovia uhorskí prisluhovali pod obojím spôsobom, keď tým docieli sa spása duší, za čo odpovedným stane sa svedomie biskupov. Ohľadom celibátu pápež Pius IV. nechcel prejaviť svoju mienku, a jeho nástupca Pius V. odvolal i povolenie prisluhovať večeru Pána pod obojím spôsobom.

Pápežovu bullu o povolení prisluhovania pod obojím spôsobom Ferdinand dal vyhlásiť v celej ríši. Ale vtedy ho už sily opúšťaly: umrel 25. júla 1564 šesťdesiatjedenročný. So svojou manželkou Annou splodil pätnásť dietok; ale len traja synovia ho prežili. Ohľadom nástupníctva nariadil, aby Uhorsko, Česko, Horné a Dolné Rakúsy ostaly Maximilianovi; Tyrolsko, Vorarlberg, Švábsko a

Elsas Ferdinandovi; Štýrsko, Korutansko, Krajna, Gorica, Triest Karlovi. Vdova Ludvikova, Mária, umrela pred dvoma rokmi.

Akonáhle dozvedeli sa v Carihrade o smrti Ferdinandovej, už poslali k Maximilianovi povereníka tureckého, aby osvedčil sa, či sa chce pridržať podmienok mieru a či chce zaplatiť daň zaostalú. Mikuláš Šubić Zrínsky, slávny hrdina sihotský, bol za odoprenie dane a hlasoval za vojnu; ale v rade kráľovskej prehlasovali ho a Maximilian kázal poslať Solimanovi 60.000, vezírom 30.000 dukátov, ale súčasne dal predniesť v Carihrade i tú svoju žiadosť, aby Ján Žigmund Satmár a Veľkú Baňu s inými menšími pevnosťami, ktoré Štefan Báthory zaujal pre seba a pre Jána Žigmunda, jemu vypustil. Soliman bol náchylný uzavrieť mier na ďalších 8 rokov a Jánovi Žigmundovi naložiť, aby okrem Veľkej Bane ostatné pevnosti Maximilianovi vydal. Ale medzitým kapitáni Maximilianovi, Lazar Schwendi, Ondrej Báthory a Melchior Balassa zaujali Tokaj, Szerencs, Satmár, Erdőd a Veľkú Baňu, preto Soliman naložil bašovi temešvárskemu, aby naskutku pomáhali Jánovi Žigmundovi. Naproti tomu Ján Žigmund uzavrel so Schwendim v Satmáre mier, v smysle ktorého Tokaj, Szerencs a Veľkú Baňu podržal Maximilian.

Ale sotva podpísali tento mier, Ján Žigmund už poslal Štefana Báthoryho do Viedne, aby ho premenili. Menovite žiadal, aby ostal v tajnosti, aby Maximilian vydal zaujaté mestá, lebo to žiada Soliman, a tomuto vzdorovať je nebezpečné. Osvedčil sa, že uhorskú čiastku svojej krajiny len doživotne chce poberať, Hust, Munkáč a pravý breh Tisy oddať Maximilianovi, titulu kráľovského neužívať a Maximilianovi prísahať vernosť. Keď Maximilian dozvedel sa, že Turek chystá sa k vojne veľkej, dal o mier vyjednávajúcich povereníkov Štefana Báthoryho a Alexandra Kenediho ako podvodných vyjednávačov uväzniť, následkom čoho povstala medzi Maximilianom a Jánom Žigmundom vojna nová, v ktorej tento zaujal Jenov, Világoš, Erdőd a Novú Baňu; naproti tomu Schwendi vypálil Debrecín, vyrval Jánovi Jenov a Veľkú Baňu a nechajúc v nich posádky, šiel zimovať do Košíc a Ján Žigmund do Sedmohradska.

Roku 1566 Maximilian poslal do Carihradu Dura Hoszútótiho, aby vymáhal tam prinavrátenie Pankoty a Krupy. Povereník viezol vezírovi i dary, ale keď vydanie Tokaja, Szerencsu a Veľkej Bane ani nepripomenul, Soliman rozhneval sa toľme, že prikázal povereníkov Maximilianových uväzniť a hneď mu i vojnu vypovedal, osvedčiac sa, že ju sám povedie a podrobenie celého Uhorska zavŕši zaujatím Jágra, Sihoti, Rábu a Komárna.

Soliman pohnul sa z Carihradu 1. mája; 16. júna bol v Belehrade, 29-ho prišiel k nemu do Zemúňu na poklonu Ján Žigmund. Do šiatra Solimanovho vstúpil syn Zápoľov samodeviaty, kľaknul pred sultánom trikrát a bozkal mu ruku. Veľvezír usadil mladíka dvadsaťšesťročného, ktorý cele pomútený vyblabotal len toľko, že je synom starého sluhu sultánovho. Takouto nízkou plazivosťou unesený Soliman reknul, že žiada uzrieť slnko toho dňa, v ktorom

svojho syna Štefana — Turci ho totiž tak volali — dá korunovať za kráľa uhorského. Ján Žigmund bol skromnejší: v svojom prosbopise nežiadal ani Lipy, ani Temešváru, ale len Debrecín a jeho okolie, kraj medzi Dunajom a Tisou, Kerešom a Sedmohradskom. Soliman oddal prosbopis veľvezírovi, naložil mu, aby vyplnil všetko a sľúbil veľkodušne, že mu dá trikrát toľko, jestli vojnu zakončí s úspechom. K odberajúcemu sa Jánovi Žigmundovi hovoril následovne: „Staraj sa o vojakov, peniaze a prístroje vojenské. Jestli ti niečo bude chybovať, odkáž, nahradím chybujúce.“ Ale sľuby ostaly jalovými. Soliman nemal času vyplniť ich a veľvezír zlostil sa, že ho Ján Žigmund nenavštívil, preto vykonal, že ho ani na dvornú hostinu nepozvali.

Soliman zamýšľal pri Petrovaradíne prejsť čez Dunaj a zaujať Jáger. Ale keď dozvedel sa, že jeho miláčka Mohameda posádka sihoťská pri Šiklóši napadla a usmrtila, zahorel pomstou, premenil svoj zámer a umienil si potrestať sihoťského veliteľa Mikuláša Šubića Zrínskeho a Sihoť zaujať. Dňa 5. augusta bol Soliman s 90.000 mužmi pod Sihoťou, do ktorej zavrel sa Šubić Zrínsky s 2500 Horvatmi a Uhry, prisahajúc si, že Sihoť brániť budú do smrti. Maximilian a jeho brat Ferdinand stáli v ten čas s vojskom 100.000 mužov počitujúcim pri Starých Hradoch. Zrínsky sem poslal prosbu o pomoc s uistením, že sa dá pod ssutiny hradu pochovať, jestli ho bez podpory nechajú. Vo vojenskej rade narádzali Fraňo Forgách a Fraňo Tahy, aby vojsko napredovalo a Ostrihom obliehalo, tak odtiahnu Turci od Ďuly a Sihoti a budú brániť Ostrihom, ako kľúč podunajskej doliny. Ale iní radili, aby Maximilian ostal pri Rábe a odtiaľ podujal niečo takého, čo podľa vyskytnuvších sa okolností úspešné bude. Prijali tedy radu túto a Zrínsky otal bez pomoci, tak že 19. augusta bolo staré mesto už v rukách sultánových.

Ale Soliman darmo núkal Zrínskemu jeho majetky horvatské, jestli mu Sihoť oddá, k čomu ho vyzval viackrát. Zrínsky odmŕtil všetky nábidky, a keď Soliman nemal pevnosti ani 6. septembra, odkázal veľvezírovi zlostne: „či ešte vždy nevyhorel ten komín“ a umrel na porážku na úsvite 7. septembra. Keď 8. septembra už aj veža hradná horela a pre nedostatok potravy bojovať nebolo možno, slávnostne odený Zrínsky s jasnou tvárou so svojou malou oduševnenou družinou urobil hrdinský výpad, pri ktorom zahynul hneď za mostom i so svojimi junákmi; pri obliehaní i Turci utrpeli ztratu strašnú a nedostali do moci len ssutiny hradu.

Ale ztrata Sihoti nebola jediná: za ňou padly Ďula, Jenov, Világos, Baboča, Vízvár, Čurgov, Hostiš a iné pevnosti v stolici Šomoďskej, Zalanskej a Vesprímskej. Veľvezír Mohamed Sokolović dosť dlho utajil smrť Solimanovu, konečne keď to ďalej nebolo možno, odišiel s vojskom a s 80.000 kresťanskými rabmi do srbského Belehradu, kde sišiel sa so Selimom, synom Solimanovým. Maximilian vrátil sa do Viedne; jeho veľké vojsko rozišlo sa. Tak sa zdá, že Maximilian chcel s ním zamedziť Turkovi len postup na Ráb a Komárno. Niekoľko stotín poslal do Košíc Schwendímu, ktorý bol tam na to, aby stránku Maximilianovu udržal vo vernosti. Počas obliehania

Sihoti Ján Žigmund namáhal sa zaujať Tokaj, ale keď sa mu to nepodarilo, šiel do Sedmohradska.

Koncom roku 1566 nový sultán Selim prepustil Hoszútótiho s tým odkazom, aby Maximilian poslal daň a dary, jestli pokoj chce mať. Maximilian blahoželal Selimovi hneď počiatkom roku 1567, žiadajúc pre svojich povereníkov listy sprievodné. Pritom všetkom, že stránky o mieri vyjednávaly, vojna drobná trvala ďalej. V januári Schwendi zaujal Szádvár, vo februári Munkáč; temešvársky baša Hassán zaujal naproti tomu Dédes, Putnok, Vadász, Monok a odviedol do zajatia 12.000 kresťanov. Ján Žigmund zaujal Kővár a Veľkú Baňu.

Po sedemmesačnom vyjednávaní podarilo sa konečne jágerskému biskupovi Antonovi Vrančičovi 17. februára 1568 vyprostredkovať mier adrianopolský na 8 rokov, pravda za cenu 40.000 dukátov a za ročitú daň 32.000 dukátov. Maximilián a jeho bratia podržali všetko to, čo v čas zaklúčenia mieru v Uhorsku, Dalmácii, Slavonii a v Horvatsku v ich moci bolo, ale vojvodov Sedmohradska, Moldavy a Podolia nesmú napadnúť vojnou. Povereníctvo osobitné malo určiť, ktorá obec kam náležať má, komu má daň platiť. Smluvné stránky oprávnené boly na území svojom stavať pevnosti. Ján Žigmund spieral sa mieru tomuto, ale jeho povereníkom, ktorí do Carihradu niesli ročitú daň, povedali tam, že ich pán tiež musí zachovávať mier adrianopolský. Maximilian odmenil sa Vrančičovi arcibiskupstvom ostrihomským. Fraňa Forgácha, učeného biskupa veľko-varadínskeho, obišiel; čo Forgácha tak rozhorčilo, že prešiel k Jánovi Žigmundovi.

Blahé časy, ktoré za týmto Uhorsku nastať mały, vystały i teraz pre nepokoje domáce. Duro Bocskay, zeman sedmohradský, švagor Štefana Dobu a Jána Balassu, odhodlal sa, že cestou revolúcie vyženie nemecké vojsko z Uhorska a urobí Jána Žigmunda uhorským kráľom. Tým cieľom pochodil stolice, nahováral ľudí i ústne i listami k povstaniu. Získal si i pripomenutých dvoch švagrov. Dobo už od dávna ustavične pravotil sa s komorou, ktorá žalovala ho, že je násilníckym lupičom statkov, zdercom a zbojníkom. Povstalci mali zo zámku levického a zvolenského napadnúť Nitru, zmárniť námestníka kráľovho Pavla Bornemiszu a pomocou posádok tureckých fiľakovských a sečianskych zaujať Trnavu a Prešporok. V Uhorsku bolo v tom čase mnoho takých zemanov, ktorí nepodporovali uskutočnenie predsavzatia skutkami, ale priali mu zdar a neprekážali ďalšiemu vývinu. Zámer vyzradil Maximilianovi Mehemed Sokolovič. Bocskay ušiel do Sedmohradska. Balassa a Dobo tvrdili, že je to výmyslom ich nepriateľov, aby ich zahubili a na snem do Prešporku 1. augusta dostavili sa i oni. Prišiel ta i Maximilian, ale s vojskom a na jeho žiadosť dala rada kráľova uväzniť obvinených, spolu uistila ich, že ich budú súdiť dľa zákonov uhorských, skrze sudcov uhorských. Výsledok vyšetrovania predostrel snemu vo verejnom zasadnutí biskup vesprímsky Ján List, pripomenúc, že z listín, ktoré mu do rúk prišly, je zrejmé, že sprisahanie skutočne bolo. Stavy v zvlášť-

nom zákone prosili Maximiliana, aby nepripočítal zlosť a zaslepenosť jednotlivcov národu celému.

Z Prešporku Maximilian šiel do Prahy vymáhať pomoc peňažitú od stavov českých na vybudovanie pevností pohraničných. Za ním prišiel do Prahy Gašpar Békés, radca a dôverník Jána Žigmunda, ktorého si Maximilian už predtým bol získal a ktorý slabého Jána Žigmunda už od dávna vodil na povrázku. Békésa vyslali stavy sedmohradské do Prahy, aby umluvil s Maximilianom spojenie užšie. V tom podporoval ho i Adam Konarski, poverenik stavov poľských. Oba šli s Maximilianom do Špeieru a uzavreli s ním smluvu nasledujúcu: Ján Žigmund nebude sa menovať kráľom uhorským, ale jasným kniežaťom Sedmohradska, v ktorom i on i jeho zákonití potomci úplnú kniežaciu moc vykonávať budú; im budú náležať i stolica: Biharská, Stredno-Soľnícka, Krasňanská a Marmarošská. Všetko iné, čo v moci má, Ján Žigmund vydá Maximilianovi, ale čo za týmto v Moldave a v Podolí zaujme, to bude jeho. Smluvné stránky zaviazali sa k obrane vzájomnej, ktorý bod ale pred Turkom zatajiť maly. Jestli by Turek vytisol Jána Žigmunda zo Sedmohradska, dostane ako náhradu Opavské kniežatstvo v Sliezku. Maximilian dá Jánovi Žigmundovi za manželku dajednu zo svojich bavorských vnučiek; keby mužského potomka nemal, vyvolia si vojvodu Sedmohradčania slobodne.

Smluvu potvrdili Sedmohradčania v septembri. Ale Mária bavorská nechcela sa vydať za unitárskeho Jána Žigmunda, preto odporúčali mu Sibillu julichskú, špatnú a nevzdelanú. Táto zpráva natoľko pobúrila i tak nezdravého Jána Žigmunda, že ochorel ťažšie a keď dozvedel sa, že pre smluvu špeierskú ide ho Selim vojnou napadnúť, umrel od žiaku 14. marca. S ním vymrel rad Zápoľovský.

Súveký Fraňo Forgách, biskup veľko-varadínsky, ktorý poznal ho osobne, opisuje Jána Žigmunda nasledovne: „Taký bol do smrti, akým ho vychovali: neumelý, blbý ožran, natoľko, že jeho pitie nemalo hraníc, že dni a noci trávil pri ňom, nemal ani pamäti, ani rozsudku; hovoril ako dieťa, bol i na duchu i na tele žobrákom. Mal troch dôverných radcov, jeden bol podlejší od druhého: kancellára Michala Csákyho, ktorý udusil ešte i to málo dobrého, čo bolo v ňom; Gašpara Békésa, muža pôvodu rumunského, ukrutníka a zlostníka, a Dura Blandratu, lekára talianskeho pôvodu, zakladateľa unitarismu v Sedmohradsku. Svojich ostatných radcov ani nepoznal; ľudí štítil a stránil sa a ukázal sa im len na poľovačkách.“ Naproti tomu tiež súveký Michal Brutus hovorí a píše o ňom, že bol človekom vznešeným, šľachetným, jemnocitným, vedy a umenie milujúcim, čo vraj dokázal mnohými skutkami. Môž' byť, že je i jeden i druhý opis jednostranný. Avšak je isté, že i v politickom, i v náboženskom ohľade bol nezrelým. V politike klátil sa ustavične medzi Rakúskom a Tureckom, podľa toho, ako to požadoval záujem jeho radcov a vodcov, v náboženstve, ako mu to jeho dôverník Blandrata radil. Najprv bol katolíkom, bo v tejto viere bol vychovaný; pozdejšie stal sa kalvínom, konečne unitárom. Najprimeranejšie opisuje Zápoľovcov, otca i syna, spisovateľ slovenský dr. Jozef Hurban:

(vidz jeho pejmu, na oslavu tristoročnej pamiatky hrdinského Mikuláša Zrínskeho v Pamätníku Matice Slovenskej roku 1866.)

„Biedny Ján Žigmund! turských bašov lovec,
Po horách našich Osmanom poľuješ,
Pýšiac sa menom, že si Zápoľovec,
Meno kopova Turkov zasluhuješ."

„Aby si pánom stal sa Siedmich Hradov
A ľud vycical ako pijavica,
Tak zadals' dušu neslýchanou zradou,
Paholok bašov, polopoturica."

„Darmo zomieral tebe Boh na kríži,
A smrťou vlastnou otvára ti nebe,
Tebe je Kristus a vlasť ovca v strížI,
Zisk, vládobažnosť dušu tvoju strebe."

„Pekné kresťanstvo! v ďalekých stoletiach
Na zapľuvanie bude len potomkom."

A ono to s tým kresťanstvom v tej dobe skutočne smutne vyzeralo. Ján Zápoľa, katolík horlivý, aspoň on sám považoval sa za takého, povolal si na pomoc proti spolubratom kresťanským pohana Turka, ktorý státisíce ľudu kresťanského do zajatia odviedol a na trhoch carihradských ako otrokov popredal. Nezabolela Zápoľu duša nad počínaním takýmto, jeho ctižiadostivá, pyšná, necitná duša neužasla nad spustou, ktorú ním privolané hordy turecké zapríčinily. A radili mu to, nahovárali ho na to čo viac cirkevní hodnostári, biskupovia, arcibiskupovia! Skutočne! jest čo diviť sa, že najde sa vážny dejepisec maďarský, ktorý tohoto ohavného človeka ako kráľa maďarsko-národného ešte aj oslavuje. Zalamujú nad hroznou dobou rukami, ale nemajú slova zazlenia pre človeka, ktorý ju zapríčinil.

I katolícke i evanjelické kresťanstvo tej doby držalo sa škrupiny a nie jadra učenia kresťanského. Ján Zápoľa menoval biskupom jágerským povestného zlodeja Alojza Grittiho, nezákonitého syna dožu veneciánskeho. Gritti bol človek svetský, nemajúci svätenia kňazského. V Carihrade arendoval turecké štátne dane a jako taký nasbieral, nalúpil bohatstva nesmierneho; stal sa tedy miláčkom Solimanovým. Pozdejšie Zápoľa vymenoval syna tohto Grittiho za biskupa jágerského, ktorý tiež nebol kňazom; preto biskupiu administrovali vikári, dôchodky ale brali Grittiovci. I Imro Cibak, biskup veľko-varadínsky, bol svetským človekom. Nebolo to lepšie ani v evanjelickej, vtedy povstavšej cirkvi. Dejepis cirkve evanjelickej v Uhrách pripomína si Alexa Thurzu a Petra Perína (Perényi), najbohatších magnátov uhorských, ako podporovateľov reformácie Lutherovej. Ale jako v Nemecku výhľad na sekularisáciu cirkevných statkov mnohých hodnostárov svetských i cirkevných pritiahnul k reformácii Lutherovej, tak stalo sa i v Uhorsku. V bitke

muháčskej padlo viac biskupov katolíckych, následkom čoho utratily mnohé cirkevné panstvá svojich držiteľov. Ferdinand, aby si získal vplyvných pánov svetských, neváhal im udeliť z nich, ačpráve boli „luteráni". Ferdinand bol síce katolíkom horlivým, ale záujem dynastický bol mu prednejším a preto neurážal sa nad tým, že jeho podporovatelia sú luteráni. Bohatstvo záležalo vtedy v latifundiách nesmiernych. Thurzo, Perín a Török sami vládli v dvanástich stoliciach, v týchto bolo tedy panstvo Ferdinandovo už zabezpečené. Ferdinand neprenasledoval evanjelikov a. v.; zato tým krutejšie oboril sa na bratov českých, tedy na konfessiu k evanjeliumu najbližšie stojaciu. Jednota bratov českých organisovala sa na počiatku borby Ferdinanda s privržencami Jána Zigmunda roku 1547. Je známo, že pôvodcom duchovným jednoty bratrskej bol najgeniálnejší filosof český, Peter Chelčický, ktorý učil, že cirkev kresťanská prvotná bola ideálom sriadenia spoločenského, založeného na rovnosti, slobode a bratstve. Je tedy potrebné, aby ľudstvo prinavrátilo sa k pôvodnému, čistému kresťanstvu. Tak nebola by potrebná správa taká, ktorá nemôže obísť sa bez kráľa a pápeža. Vo všetkom dostatočný je jediný zákon lásky. Vláda svetská pochodí tedy z hriecha. Úpadok kresťanstva počína sa v dobe Konstantína Veľkého, ktorý urobil pápeža vládcom nad dušami, pápež cisára nad telami, a tak títo dvaja pokazili kresťanstvo i vo viere i v živote. Každá vojna je nespravedlivá, i trest smrti nie je spravedlivý; každý vojak, rytier je násilníkom, zločincom, zabíjačom. Úradníci kráľovskí sú zaháľači, ktorí vytrhli sa zpod zákona Božieho, lebo v kresťanstve má byť všetko v láske vyrovnané. Cirkev kresťanská nepozná práv rodových, bo všetci ľudia sú a majú byť rovní. Bratrstvo kunvaldské sriadilo sa na takýchto ideách. Bol to pokus sriadiť spoločnosť skutočne na základoch kresťanstva prvotného a pokus ten riadili ľudia presvedčenia pevného a veľkej mravnej sily. Nie div, že pri takýchto zásadách prenasledovali ich privrženci štátu feudálneho, tedy v prvom rade panovníci, lúpežní, násilnícki, ľud nemilosrdne potlačujúci veľmoži, bezohľadne. V Uhorsku boli pod nesprávnym menom „anabaptistov" známi a uzavretia snemu uhorského z roku 1548 sú v prvom rade proti nim namerené.

Jedine milou a rozkošnou oasou na púšti tohoto veku surového je záležitosť školstva uhorského; a v tomto pripadá prvenstvo nášmu Slovensku. V Slovenských Pohľadoch z roku 1885 na strane 178 uverejnil spisovateľ slovenský Pavel Dobšinský úvahu „O kultúrnych ústavoch na území Slovákmi obývanom z doby predreformacionálnej", z ktorej poučí sa čitateľ, že mestá slovenské: Bánovce roku 1527, Brezno r. 1577, Jelšava r. 1567, Lubietová r. 1527, Prievidza r. 1550, Senica r. 1570, Stráž r. 1590, Trenčín r. 1570, Zvolen r. 1549 už maly svoje školy grammatikálne evanjelické. Takéto školy boly i v miešaných nemecko-slovenských sboroch: v Bardijove roku 1539, v Bańskej Bystrici r. 1560, v Bańskej Štiavnici r. 1546, v Kremnici r. 1566, v Levoči r. 1542, v Modre r. 1582, v Prešove r. 1560, v Sabinove r. 1565. „Horné Uhry, tedy kraje predsa len hlavne Slovákmi obydlené, boly nad iné krajiny územím

kvetu klassickej a filosoficko-náboženskej, ba i občianskej kultúry. O vzdelanostné snahy a podejstvovanie osvetou na blízko trojmillionový národ slovenský nedatujú sa tedy odo dnes alebo včera, ale tvoria a tvorily od století kontinuitu nepretržitú," hovorí Dobšinský správne. A preto tí nepriatelia národa slovenského, ktorí tvrdia, že pohyb a práca prebudiť národ slovenský je dielom novším „nesvedomitých agitátorov a buričov národnostných," neznajú dejiny Uhorska.

Zakladanie škôl v mestách evanjelickými sbormi tesne súvisí s reformáciou, ktorá prístrešie najprv v mestách našla. Smutné verejné pomery vnikly síce i za hradby slobodných kráľovských miest, ale mestá predsa nespustly tolme, ako vidiek. Nepremenilo sa ani ich staré, verejnoprávne postavenie, samospráva a život vnútorný. Nielen podržaly, ale i rozmnožily svoje výsady, bo Ferdinand odplácal ich prítulnosť dobroprajnosťou. To isté robil i Zápoľa so svojimi mestami, s Trenčínom, Budínom a Klužou. Ale i slobodné kráľovské mesto málo vplývalo v ten čas na vývin a beh politických udalostí a na snemoch zaujímalo postavenie podriadené. V tomto čase trpel i živel meštiansky v celej Europe, bo panujúcimi živlami boly: moc kráľovská a olygarchovia. Samospráva a výsady ostaly síce mestám, ale ich povolanie obmedzovalo sa na život hmotný a len doma, v kruhu úzkom, zaujímala ich otázka náboženská, otázka školstva a rozvoja duševného. Vojna občianska, neistota pomerov verejných a bezpečnosti osobnej vplývaly síce škodlive na ich činnosť kupeckú a priemyselnú, ale pritom všetkom i vojna mala svoje potreby. Niektoré články priemyselné, menovite odev, stroje vojenské a zbroj, boly veľmi hľadanými. Nové pomery utvorily nové kupecké strediská a nie jedno horno-uhorské mesto zveľadilo sa práve po porážke muháčskej. V mestách bol hlavným činiteľom majetok movitý, hospodárstvo financiálne a priemyselné zatislo hospodárstvo naturálne. Blahobyt niektorých miest neklesol, ba práve veľadil sa a bolo v nich mnoho dosť bohatých jednotlivcov. Takým boháčom bol v Levoči istý Michal Spiess, po ktorom roku 1535 v hotovosti a na požiadavkách ostalo do 100.000 zlatých. Ale Budín neprišiel k sebe ani po porážke muháčskej. Znakom jeho úpadku bolo, že bankári a veľkokupci Fuggerovci prestali kupčiť v Budíne a preniesli svoj obchod do Viedne.

Takmer každé mesto nahliadlo, že základom napredovania priemyselného je práca osvetná, škola; preto bez šetrenia nákladkov založilo si školy. Boly to školy ovšem konfessionálne, evanjelické, a v nich reč latinská naukosdelná, a ačpráve v nich vyučovali náboženstvo, grammatiku, logiku, metafysiku a z realií málo, pritom všetkom šírila sa z nich vzdelanosť humanitná. I známosť českej, už vtedy na Slovensku spisovnej reči, musela byť v týchto školách rozšírená a na niektorých prednášali iste i mluvnicu jazyka českého, bo z nich vyšiel, na nich vzdelal sa i Slovák Vavrinec Benedikty Nedožiersky, professor matematiky a klassickej filologie na universite pražskej, bo už on napísal dobrú mluvnicu českú a spis o prosodii časomernej; Ďuro Tesák, slovenský rodák z Mošoviec a utra-

kvistický kňaz v Čechách, písal o predmetoch cirkevných a epigrammy.

Svoju literárnu slovenskú produkciu, pravda v miere malej, malo Slovensko už pred porážkou muháčskou, ale po roku 1526 máme už isté stopy veršovníctva slovenského vo veršoch o vzatí Muráňskeho a Sihoťského zámku a o porážke muháčskej. Pravda, ani formou, ani obsahom nie sú to básne vzletné, ale len suché verše historické, no pritom všetkom sú znakom a dôkazom toho, že i v tej dobe bolo snaživých Slovákov, ktorí pamätné príbehy veku svojho potomkom písomne zvečnili. Mravenčia pilnosť Sasinkova a † Pavla Križku vyniesla z archívov mesta Kremnice, Baňskej Bystrice a z mnohých iných miest slovenských mnohé pamiatky spisby slovenskej v podobe česko-slovensky písaných súkromných i verejných listov. Sasinkov Slovenský Letopis, vydávaný od roku 1877, bol a je v tomto ohľade opravdovým a vzácnym pokladom. Sú v ňom uverejnené listy bratov Mikuláša a Petra Kostku z roku 1532, Jána a Rafaela Podmanína, Révayovcov, z ktorých vidno, že reč česko-slovenská bola už v tom čase tak vytríbená, že sa tak hodila k diplomatickým listinám, ako latina.

Ale ani cirkev ani škola evanjelická, ani protestantismus nevplývaly na zdokonalovanie názorov o rovnoprávnosti ľudu: krutý absolutismus panovníkov a zemského pána kvitnul i v dobe najagressívnejšieho protestantismu. Nauka o láske k bližnému ostala naukou jalovou, bez ovocia, bez skutkov. Práve preto ani na Slovensku nebolo života, bo páni Slovenska: Alex Thurzo, Fraňo Révay. Podmanínovci, Kostkovci, Perínovci, Bebekovci boli feudálnymi autokratmi. Uhorsko bolo v tom čase i zákonite na troje rozčesnuté; Slovensko náležalo Habsburgovcom, dolina Dunaja od Ostrihomu po Belehrad Turkovi, Sedmohradsko a k nemu prináležavšie čiastky uhorské, stolice Biharská, Sabolčská, Satmárska, Marmarošská, Krásna, Zarándska, Stredno-Soľnícka a Temešská Zápoľovcom, pozdejšie knieža-tom Sedmohradska. Toto podelenie dostalo zákonitú sankciu a bolo potvrdené mierom veľko-varadínskym, adrianopolským a špeierským. I Ferdinand i Zápoľa mysleli, že jednota Uhorska bude v osobe spoločného palatína vyrazená; ale to bol pokus daromný, bo po smrti Štefana Báthoryho a Jána Bánffyho nevolili vôbec palatína a Turek na území svojom sriadil si administráciu tureckú sám.

Panovanie Ferdinandovo a Maximilianovo bolo absolutické, no Maximilianovo aspoň dobroprajné, bo veď maďarskí spisovatelia vytýkajú mu ešte len i náklonnosť k Slovanom, ktorú dokázal tým, že na vydanie biblie cyrillskej obetoval 400 zlatých. Ferdinand naproti tomu nedovolil Slovákom a Poliakom osadiť sa v Bardiove, vraviac, že rozdiel národnostný a rečový zapríčiňuje rôznice a trenice medzi mešťanmi.

Za Ferdinanda bolo síce dosť snemov, ale len cieľom povolenia dane; i palatína dovolil voliť, ale že bolo na sneme málo stavov, odročili voľbu. Námestníkom kráľa bol Alex Thurzo, palatína Fraňo Révay. Uhorsko malo i radu kráľovskú, i miesta hodnostárov dvorných boly zaplnené. Záležitosti peňažné spravovala komora preš-

porská a kráľ mal i osobitnú kancelláriu uhorskú. Ale kráľovsko-uhorský dvor prestal cele, lebo kráľov nemecko-španielsky dvor bol vo Viedni a v Prahe. Právny kruh komory prešporskej a kancelárie uhorskej značne obmedzili panovníci a právomocnosť námestníka kráľovho tak obstrihali, že tento smel zapodievať sa len so záležitosťami pravosúdnymi a vnútornými. I uhorskú radu kráľovskú požiadali len kedy-tedy o mienku a i záležitosti uhorské spravovala vláda viedeňská, ktorá vydávala rozkazy samostatne, a ani týchto neexekvovaly orgány uhorské, ale cudzozemskí kapitáni vojenskí. Komoru prešporskú podriadil Ferdinand komore viedeňskej, baníctvo, razenie peňazí a tridsiatky spravovali cudzozemci. Na záležitosti vojenské vrchnosti uhorské nemaly vplyvu. Kráľovstvo uhorské utratilo tedy samostatnosť a stalo sa údom celoríše.

Ferdinand sriadil si radu tajnú a najdôležitejšie záležitosti ríše spravovala táto; sriadil si i komoru dvorskú a tejto podrobil všetky komory zemské. Roku 1556 sorganisoval osobitnú vojenskú radu a všetky záležitosti vojenstva sa týkajúce oddal tejto. Takým spôsobom vyňal z rúk úradníkov uhorských záležitosti zahraničné, finančné a vojenské, práve tak, ako pri sústave dualistickej, sú i dnes z kompetencie snemov krajinských vyňaté. A podivná vec! Stavy vtedajšie zčiastky nevidely, zčiastky nechcely vidieť, čo sa deje; snem ani len neprotestoval a videl premenu len vtedy, keď bola vo všetkých odvetviach verejnej správy už vykonaná.

Spravovanie ríše spôsobom centralistickým zdalo sa i Maximilianovi najprimeranejším. Snem ríše nemeckej v Augsburgu toku 1566 sľúbil mu podporu len pod tou podmienkou, jestli po vyhnaní Turka Uhorsko s ríšou nemeckou tak spojí, že farchy a zaviazanosti ríše nemeckej i Uhorsko znášať bude. V tom čase oddal horvatsko-slavonskú Hranicu s Kanižou Karlovi, kniežaťu Štýrska. Hranica prišla tedy pod vojenskú správu hradeckú a táto spravovala i jej tridsiatky a dôchodky. Právomocnosti v Uhorsku nemaly kruhu pôsobenia; námestník kráľa nemal úlohy, úrad sudcu krajinského nebol ani zaplnený, a ač kancelária uhorská dľa mena i existovala, rozkazy vydávala kancelária nemecká i v záležitostiach uhorských. Kapitáni nemeckí nepovšimli si ani rozkazov kráľových, keď vyšly z kancelárie uhorskej, a súdy vojenské súdily i v majetkových pravotách Uhrov.

Proti týmto neústavným poriadkom stavy hľadaly odpomoženie v prosbopisoch kráľovi podaných, menovite žiadaly, aby Uhorsku prinavrátil samostatnosť. V otázke ústavy a verejno-právneho postavenia Uhorska Maximilian vyžiadal si mienku komory prešporskej, v ktorej mnoho Uhrov zasedelo. Ale táto vypovedala, že ponosy sú bezzákladné, bo v terajších okolnostiach nemôže sa vraj Uhorsko zaobísť bez rady a pomoci cudzozemskej. Uhrovia tedy nemajú ani práva, ani príčiny ponosovať sa preto, že kráľ radí sa v záležitostiach dôležitých i so svojími nemeckými radcami. Ani vraj v tom niet urážky, že kapitánmi hradov sú cudzozemci, bo i títo stoja pod zákonom uhorským. Že rozličné záležitosti krajinské vybavujú vrchnosti

rozličné, to vyplýva z povahy tých záležitostí. Záležitosti vojenské musí rada vojenská, peňažné komora dvorská vybavovať, záležitosti ostatné vybavuje i tak kancellária uhorská. Isté je, že odpoveď táto bola určitým negovaním samostatnosti Uhorska, bo Maximilian vypovedal i v svojej odvete, že v istých záležitostiach vnútorných ponecháva Uhorsku slobodu úplnú, menovite čo týče sa slobôd osobných, výsad stavovských a prisluhovania spravedlnosti. Ale záležitosti peňažné a vojenské bude vybavovať i za týmto dľa dosavádneho spôsobu komora dvorská, peňažne rada vojenská.

Stavy uspokojily sa i s týmito dôvodmi, keď im bolo oznámené, že do rady vojenskej a dvorskej budú i Uhrovia za členov riadnych povolaní, ktorým pridelia záležitosti uhorské. Bo článkom zákona XXXVIII dali tomu i zákonitú sankciu. Akonáhle im tedy prisľúbili, že ich osobným sťažnostiam bude odpomoženo, uzavreli a vypovedali zákonom, že záležitosti vojenské a peňažné, týkajúce sa Uhorska, budú za týmto vládné orgány nemecké vo Viedni samostatne vybavovať.

Zo štátnej samostatnosti Uhorska tedy nič neostalo, zčiastky pre neumelosť a nerozhľadenosť stavov vo veciach politických a verejno-právnych, zčiastky pre ich sebectvo, následkom ktorého mlčali, akonáhle im poskytnuté boly výhody osobné.

Uhorská ríša Maximilianova pozostávala v ten čas zo 16 horno-uhorských slovenských stolíc. Prirodzene, že v týchto bývala šľachta slovenská. Ale tá bola i vtedy taká, aká je dnes: pre výhody osobné, úrady a majetky obetovala i štátnu neodvislosť Uhorska. Ako vidno, renegátstvo nie je tedy novšieho dátumu. Pravda dopúšťajú sa ho len takí ľudia, ktorí ani mravného citu, ani mravnej ceny nemajú. Táto šľachta bola za panovania Maximiliana prevažne evanjelickou, ale na nej ani evanjelium nedokázalo svojej pretvorujúcej moci, bo renegátovi viera a národnosť sú ničím. O sedemdesiat rokov zatým stala sa väčšia čiastka horno-uherskej šľachty katolíckou, bo Pázmány mal spôsob odmeniť jej apostásiu hodnosťami a majetkami.

Ten istý stav trvá v Uhorsku i dnes: dualismus cele absorboval štátnu samostatnosť Uhorska. Vo Viedni lichotili a lichotia márnomyseľnosti Maďarov tým, že im ponechali v záležitostiach vnútorných ruku voľnú, aby nevideli, že neodvislosť Uhorska je vlastne len fikcia. Oni skutočne myslia si, že poneváč im je dovolené nakladať s Nemaďarmi dľa ľúbosti, sú neodvislí a samostatní. Len jeden Maďar, šľachetný Ludvik Mocsáry vidí, ako hypnotisujú z Viedne Maďarov, a privoláva otvorene svojej strane košutistov, že im vo Viedni preto dovolili odoberať národný a kultúrny život Nemaďarom, aby ich u Nemaďarov nenávidenými urobili aby sen o „független magyarországu“ ostal snom navždy. Utopia o jednorečovom maďarskom Uhorsku, o osemnástich millionoch Maďarov v Uhorsku, zaslepila mnohým oči natoľko, že ani nevidia, že pri dualistickej sriadenosti Uhorsko nemá ani jedného vážnejšieho atributu štátnej neodvislosti, že je len provinciou ríše rakúskej a bude ňou, kým rovnoprávnosť národná poctive, skutkami uskutočnená nebude.

Až potom mohli by sa Maďari v svojej borbe za štátnu neodvyslosť, pravda nie „Magyarországu“, ale Uhorska, s celou dôverou spoľahnúť na rázné a výdatné spoludejstvovanie Nemaďarov.

Príspevok ku štatistike Slovenska.

Napísal dr. *Emil Stodola.*

V. Vzrast našej ľudnatosti.

Na základe dát, obsažených v Acsádyho diele o ľudnatosti Uhorska v dobe pragmatickej sankcie, možno tvrdiť, že obyvateľstvo 12. slovenských stolíc od r. 1720—1787 aspoň zdupplovalo sa [1]); množenie sa bolo by normálne, považiac i to, že sa mnoho vysťahovalo, bo prírast presahoval 1% ročne.

Nie taký je vzrast obyvateľstva nášho v 19. storočí, kde ho od r. 1787—1900 iba o 37% pribudlo.

Tu by bola snáď odôvodnená námietka, že vzrast bol síce čo do naturálneho množenia sa normálny, ale skutočný prírast že len preto je taký chatrný, poneváč vysťahoval sa takmer všetek nadbytok pôrodov nad úmrtiami a že kraje mimo Slovenska, Sedmohradska, Horvatska vzrástly síce vnútornou silou, ale len, alebo hlavne len následkom nášho a innostranného presťahovania. Tomuto prieča sa však nasledujúce okolnosti.

Merítkom vzrastu obyvateľstva je, ako už rečeno, nadvyšok pôrodov nad úmrtiami; toto sá volá naturálny prírast. Takéto merítko máme pre dobu od r. 1870—1900. V nasledujúcich troch tabellách chceme porovnať, ako sa viedlo na tomto poli v označenej dobe trom hlavným národnostiam Uhorska, Maďarom, Slovákom a Rumunom. Poznamenávame, že sme z tabiel týchto vynechali všetky mestské municípia, ako sú na Slovensku Prešporok a Štiavnica, vo vykázaných maďarských stoliciach Stolný Belehrad, Ráb, Komárno, H. M. Vásárhely, Segedín, Budapešť, Kečkemét, Košice, Debrecín, v rumunských vykázaných stoliciach Arad, Kluž. Urobili sme to preto, poneváč pôvodný ráz národa najlepšie prichodí k platnosti na vonkove. Zpomedzi stolíc Maďarmi obydlených vzali sme len tie do tabiel, kde je aspoň 70% Maďarov, a zpomedzi rumunských také, kde je aspoň 50% Madarov.

[1]) Počet obyvateľstva 12. slovenských stolíc r. 1720: 587.000, r. 1787: 1,622.000. Nech by číslo 587.000 ďaleko stálo pod skutočnosťou, natoľko, že by počet obyvateľov 12. slovenských stolíc r. 1720 o $^1/_4$ milliona viac bol obnášal, tedy vyše 800.000 ešte vždy by sa obyvateľstvo bolo zdupplovalo. Datum Acsádyho zo začiatku 18. storočia zakladá sa síce len na kombinácii, a síce na popise dvorov, avšak v starších svojich údajoch aj iní štatistikovia, na pr. P. Miľukov v menovanom diele, opierajú sa o podobné dáta.

	Stolica	Počet obyvateľov r. 1869	Nadvyšok pôrodov nad úmrtiami r. 1869—1900	
Maďarské stolice	Čanádska	94658	46764	49%
	Čongrádska bez Hódmező-Vásárhelyu a Segedína	95886	45921	48%
	Hevešská	209940	71347	34%
	Pešť-Piliš-Žolt-Malokumánska stol. bez Budapešti a Kečkemétu	535429	216614	40%
	Hajdúska stol. bez Debrecína	119548	41857	35%
	Sabolčská	218791	73677	34%
	Ostrihomská	67024	23799	35½%
	Belehradská bez Stolného Belehradu	173551	69360	40%
	Rábska bez Rábu	83602	31626	38%
	Komárňanská bez Komárna	127777	47630	38%
	Šomoďská	287555	91704	32%
	Vesprímska	201431	59826	30%
	Jazygsko-Veľkokumánsko-Solnocká	258553	98131	38%
	Békešská	212973	83857	39%
	Číkska	107285	37002	34%
	Háromsékska	125881	30474	24%
	Udvarhelská	105467	29562	28%
	Novohradská	197388	45713	23%
	Abauj-Tornianska bez Košíc	160358	41802	26%
	Boršodská	193707	50956	26%
		3576801	1237622	34%

	Stolica	Počet obyvateľov r. 1869	Nadvyšok pôrodov nad úmrtiami r. 1869—1900	
Slovenské stolice	Oravská	82364	19451	24%
	Tekovská	137191	46084	33%
	Hontianska bez Štiavnice	102227	22122	19%
	Liptovská	79273	15270	20%
	Nitrianska	361005	119390	33%
	Prešporská bez mesta Prešporka	297377	92745	31%
	Trenčianska	248626	73311	30%
	Zvolenská	101958	33032	32%
	Turčianska	45346	11398	25%
	Gemerská	173438	26323	15%
	Šarišská	175292	61308	35%
	Spišská	175061	40942	25%
		1979158 [1])	561376	28%

[1]) Nie 1,997.158, ako stálo na str. 394. Slov. Pohľadov. A nadvyšok pôrodov nad úmrtiami (naturálny prírast) nečiní 550.761, ako bolo

	Stolica	Počet obyvateľov r. 1869	Nadvyšok pôrodov nad úmrtiami r. 1869—1900	
Rumunské stolice	Siládska	193082	29769	15%
	Aradská bez Aradu	289381	54002	18%
	Krašovsko-Severínska	378077	57158	15%
	Dolno-Belohradská	188702	35095	18%
	Bystricko-Nasodská	96339	18832	20%
	Fogarašská	86943	21860	25%
	Huňadská	257459	26764	10%
	Malo-Kokeľovská	100161	20909	21%
	Koložská bez Kluže	177627	35882	20%
	Sibinská	145523	28492	20%
	Soľnocko-Dobocká	210597	38621	18%
	Torda-Araňošská	137856	29638	21%
		2261747	397022	18%

! Krátky obsah týchto tabiel je, že vo vykázaných 20. stoliciach, ktoré r. 1869 maly 3,576.804 prevažne maďarského obyvateľstva, od r. 1870—1900, t. j. za 31 rokov 1,237.622, t. j. 34% viac sa narodilo než umrelo; v 12. stoliciach slovenských, r. 1869 počitovavších 1,979.096 obyvateľov: 561.376 duší, t. j. 28%, v 12. stoliciach rumunských r. 1869 počitovavších 2,261.747 duší: 397.022, t. j. 18%. Báčbodrogská stolica, r. 1869 počitovavšia 491.555 duší dnes v 40% maďarských, 30%-och nemeckých, 5%-och slovenských, 20% srbských, mala v označenej dobe 222.913 duší, t. j. 45·3% naturálneho prírastu, tedy viac než polovicu toho, čo 12 stolíc rumunských so 4—5 ráz toľkým obyvateľstvom. Medzi stolicami maďarskými najdeme všetky tie, ktoré sme na str. 396. Slov. Pohľadov ako také označili, kde sa pomerne najviac manželství uzaviera a kde je pomerne najviac pôrodov a sú to zväčša úrodnejšie, na nížinách Uhorska ležiace stolice. Tie maďarské stolice, ktoré ako stolica Háromsékska, Udvarhelská, Novohradská (70·5% Maďarov), Abaujská (73% Maďarov), čiastočne aj Boršodská, zväčša vo vrchovatejších krajoch ležiace, vykazujú prírast menší (priemerne 25%), naproti tomu ostatné, výhodnejšie ležiace, 77%-ový. Toto všetko je dôkazom ako by na to, že v prostred ináče rovných, kulturálnych a iných okolností nie rassa, ale hlavne hmotné pomery vplývajú na množenie sa obyvateľstva. Tvrdenie o zdarnejšom naturálnom príraste krajov dolnozemských zakladá sa síce na 31-ročných štatistických dátach. Avšak okolnosť tá, že kraj zadunajský

udaté v 8. čísle Slov. Pohľ., ale 561 376. Pripomenúť sluší, že v tabelle tejto, tak aj v údaji na str. 394. mestá s municipálnym právom (Prešporok a Štiavnica) nie sú obsažené. S týmito spolu obnáša r. 1869 obyvateľstvo 12. slovenských stolíc 2,039.727 duší, naturálny prírast v r. 1869—1900 činí 556.168 = 27·2%. V Prešporku za 31 rokov o 3779 viac umrelo, než sa narodilo, obyvateľstva teda o 8% ubudlo. Tým vysvetlí sa zjav, že naturálny prírast s pridatím menovaných dvoch miest menej obnáša než bez nich.

kam sa menej sťahovalo, tiež vzrástol, ako i okolnosť nasledujúca poukazujú na to, že ani v predchádzajúcej dobe nemaly sa veci ináč. Keby sa obyvateľstvo naše i v r. 1787—1869 v tej miere bolo sťahovalo, ako v r. 1870—1900, — čo ale nemožno povedať, — teda každý rok priemerne 10.000 duší, bol by pri 1%-ovom nadvyšku pôrodov nad úmrtiami (v Rusku obnáša tento nadvyšok viac) skutočný prírast v tej dobe pritom všetkom učinil okolo $^2/_3$ mill. duší. Avšak obnášal v rečenom období iba 420.606, a tak sa dá z tohoto ako aj z tej okolnosti, že sťahovanie predtým nedosiahlo ani zďaleka tých rozmerov, čo v období pozdejšom, zatvárať, že zaostatie ľudnatosti našej nemôže sa pripísať len sťahovaniu, ale i nedostatočnému množeniu sa. O tom svedčia i príklady, braté z jednotlivých našich stolíc, tak špeciálne príklad, bratý zo 66-ročnej minulosti deviatich ev. cirkví v Liptove, tvoriacich tamže asi štvrtú časť obyvateľstva.[1])

V piatich z týchto cirkví počet obyvateľstva napriek sťahovaniu vzrástol, a síce s 11.957 r. 1824 na 13.744 r. 1890. V štyroch klesol, a síce v tom samom čase s 9112 na 6989.

Vidzme najprv tie prvé[2]), potom tie druhé v nasledujúcich tabellách:

---

[1]) Na tomto mieste vzdávam srdečnú vďaku všetkým tým pp. farárom, ktorí mi pri sostavení štúdie tejto poskytnutím výkazov z matrík napomocní boli; sú to menovite ev. pp. farári † Adolf Okályi, Štef. Bella, J. Šimkovic, P. Čobrda, Jur Janoška, Mich. Klimo, J. Cimrák, M. Met. Bella, Cyr. Bodický; r.-kat. pp. farári † p. Abbas Ondrej Hübel, Vlossák a p. administrátor Joz. Höhr.

[2]) Pre lepšie porozumenie týchto tabiel podotýkam, že naturálny prírast znamená nadvyšok pôrodov nad úmrtiami; skutočný prírast ukazuje, o koľko sa v cirkvách týchto r. 1890 skutočne viac nachádzalo, než r. 1824.

Cirkev smrečsko-žiarska tvorila po r. 1868 jednu cirkev s cirkvou vrbicko-sv.-mikulášskou.

Dáta o počte duší braté sú r. 1824 z kanonických visitačných protokollov. U cirkve štrbskej nemáme dát o počte duší z r. 1824, ale z r. 1838.

Cirkev	Počet duší roku 1824	Naturálny prírast od r. 1824—1890	Skutočný prírast od r. 1824—1890	Počet duší r. 1890	Vysťahovalo sa od r. 1824—1890
1. Vrbicko-sv.-mikulášska a 2. smrečsko-žiarska	6144	2162 = 35%	654 = 10%	6798	1508
3. Baňsko-bocská	1063	482 = 45%	69 = 6%	1132	413
4. Sv.-peterská	2735	1064 = 39%	658 = 24%	3393	406
5. Važecká	2015	1110 = 54%	406 = 20%	2421	704
Spolu	11957	4818 = 40%	1787 = 15%	13744	3031
6. Trnovecká	1751	76 = 5%	673 = 37 %	1078	749
7. Sielnická	2460	350 = 17%	615 = 25%	1845	965
8. Hybská	3394	834 = 23%	631 = 18%	2763	1465
9. Štrbská	1507	263 = 17%	204 = 13%	1303	467
Spolu	9112	1523 = 17%	2123 = 23%	6989	3646

Summujúc výsledky oboch tabiel, najdeme, že týchto 9 cirkví r. 1824 počitovalo 21.069 duší, že naturálny prírast v r. 1824—1890 obnášal 6341 duší, t. j. 30%, že ale skutočného prírastu nebolo nijakého, lebo sťahovanie pohltilo celý chatrný 30%-ový, ročne 0.45% obnášajúci prírast, t. j. 6677 duší, tak že počet duší r. 1890 obnášal 20.733, roku 1824 ale 21.069, tedy o 336 viac. [1])

Príklad týchto cirkví nie je smerodajný pre celé Slovensko, ale poučný je on vo veľkej miere, bo poukazuje na koreň zla, na opravdové príčiny zaostávania ľudnatosti našej na mnohých stranách. [2])

Dosavádne vývody illustrujú celú nami postavenú otázku, prečo sa totižto Dolniaky v priebehu týchto storočí rýchlejšie vzmáhaly, než Horniaky: je tam väčší nadvyšok pôrodov nad úmrtiami, než u nás, a nepotratí sa ho toľko po svete, ako u nás. [3])

Na základe dosavád povedaného ľahšie padne nám pochopiť výsledky krajinského popisu z r. 1900, a dáta o národnostiach zvlášte. Prv však, než by sme prešli na vývody z najnovšieho popisu obyvateľstva, hoďme pohľad na minulosť..

	Počet obyvateľov	Prírast	V %-och v celku	V %-och ročne
Uhorsko r. 1800	10,100.000			
„ „ 1850	13,191.553	3,091.533	32%	0·64%
„ „ 1857	13,768.513	576.980	4·4%	0·63%
„ „ 1869	15,416.327	1,647.814	11·9%	0·99%
„ „ 1900	19,122.340	3,706.013	24%	0·77%

[1]) Ako môže obyvateľstvo zaostávať, toho smutný príklad poskytuje cirkev trnovecká, v ktorej za 66 rokov iba o 76 duší viac sa narodilo, než umrelo. V r. 1870—1890 plane viac umrelo než sa narodilo. V obci tejto strašne pôsobily požiare z r. 1855—1873, 1883, 1886. Ich účinky prejavujú sa v pohybe ľudnatosti; na pr. r. 1874, po požiari z r. 1873 uzavrelo sa miesto dosavádnych asi 14 iba 6, r. 1875: 3, r. 1876: 7 manželství. Počet pôrodov obnášal v r. 1875—1877: 93, kdežto ich v predchádzajúce 3 roky o $^1/_3$ viac, t. j. 129 bolo.

[2]) Aj u katolíkov liptovských zaostávalo obyvateľstvo v tom samom čase. Dľa Nagya: Not. Hung. bolo ich v Liptove r. 1828: 39.000, r. 1890 bolo ich tam dľa popisu 40.149.

Na cele podobný vývin zdajú sa poukazovať cirkve ev. seniorátu zvolenského (vidz o tom Egyh. Szemle číslo 7. z r. 1902), ktoré z 36.606 r. 1840-ho klesly na 35.922 duší r. 1874-ho, a len potom zmohly sa natoľko že r. 1900 počitovaly 43.297 duší.

[3]) Veľkosť sťahovania z Uhorska možno udať iba v období 1869—1900 s približnou určitosťou. Na základe skutočného a naturálneho prírastu možno počet v dobe tej z Uhorska vysťahovalých vypočítať na 634.843 (dľa II. sv. Közgazd. Szemle 1893, str. 570 a nasl. a dľa Magy. statiszt. közlem. I. 1900. Népszámi. str. 10, 11 na 626.895). Ponevádž obyvateľstvo naše len v posledných 30. rokoch sťahuje sa vo väčšej miere do cudzozemska, sťahovanie predchádzajúceho obdobia nepríde do povahy, a to tým menej, ponevádž sa za ten čas mnoho i prisťahovalo.

Vidíme, že prírast ľudnatosti bol v druhej polovici storočia väčší než v prvej, snáď následkom väčšieho ruchu na poli národnohospodárskom.

Od r. 1850—1900 obnáša prírast obyvateľstva 5,930.787, t. j. 45%, alebo 0·90% ročne. V tomto príraste nie sú zahrnutí tí, ktorí za ten čas vysťahovali sa z krajiny; spolu s tými obnášal by prírast okolo $6^1/_2$ milliona alebo 50%, t. j. 1% ročne.[1])

Maďarov bolo r. 1850[2]): 4,166.000, t. j. 36·9% obyvateľstva krajiny
„ „ „ 1900 8,679.014, t. j 45·4% „ „
Prírast r. 1850—1900 3,813.014 = 80%, t. j. 1·6% ročne.
Slovákov bolo r. 1850: 1,704.000 = 13% obyvateľstva krajiny
„ „ „ 1900: 2,008.744 = 10.5% „ „
K tomu z krajiny vysťahovaných[2]): 250.000
2,258744 = 12% „ „
Prírast r. 1850—1900 činí: 554.747 = 32·6%, t. j. 0·66% ročne.

Rumunov	bolo r. 1900:	2,785.265,	t. j.	14·6%
Nemcov	„ „ „	2,114.423,	„ „	11·1%
Rusov	„ „ „	427.815	„ „	2·2%
Horvatov	„ „ „	1,667.377,	„ „	8·7%
Srbov	„ „ „	1,045·550,	„ „	5·5%
Iných	„ „ „	394·141,	„ „	2·0%

A tak je Maďarov 45·4, národností a iných 54·6%.

Obmedziac sa v nasledujúcom na Slovákov a Maďarov, povstáva otázka, ako si vysvetliť v priebehu 50-ročia 80%-ový vzrast u Maďarov a len 31·6%-ový vzrast Slovákov?

Dľa miery, v ktorej rozmnožovaly sa stolice slovenské za posledných 31 rokov, malo v priebehu 50. rokov pribudnúť 766.800 duší. t. j. 45%, a pribudlo iba 554.744 duší, t. j. 32·6%, a tak nedôchodok činí 212.056 duší, t. j. 12.4%.

V tomto čísle vyjadrený je približný počet Slovákov za 50 rokov pomaďarčených a potažne štatistikou r. 1900 za Maďarov chybne vykázaných. Jestli bolo r. 1850 Slovákov viac než 1.704.000, tak je ztrata tá väčšia, jestli ich bolo menej, tak bola ztrata tá menšia.

Pavel Jozef Šafárik udáva r. 1842 na 98. strane diela *Slovanský Národopis* (Praha, 1842), že všetkých Slovákov počítalo sa r. 1842 do 2,753.000, z ktorých bolo 1,953.000 katolíkov a 800.000

---

[2]) Dáta tieto sú z diela baróna K. Czoerniga (Ethnographie der öst.-ung. Monarchie. 3 Bde. Wien 1855) na základe popisu obyvateľstva z r. 1850 spracovaného.

[1]) Aj pri Maďaroch treba by bolo pridať vysťahovalých Avšak poneváč počet maďarských zahraničných a zvlášte amerických vysťahovalcov je ťažšie určiť než počet Slovákov, s druhej strany poneváč ich počet je menší a preto pri Maďaroch tak do povahy nepríde, sme od toho upustili.

evanjelikov. Odrátajúc z čísla tohoto moravských, dolno-rakúskych a bukovinských Slovákov počtom asi 80.000 (vidz o tom menované dielo bar. Karla Czoerniga), zostalo by na Slovákov uhorských 2,673.000. Keď by sa títo za 58 rokov len o 45%, teda o 1,202.850 duší boli rozmnožili, bol by sa mal počet Slovákov do r. 1900 na 3,875.850 duší rozmnožiť, a činila by ztrata 1,576.185, t. j. 60%. Tu jednako povstane otázka: kedy a komu k dobru že sa tá ztrata stala?

Tu predovšetkým poznamenať treba, že v Uhorsku po prvý raz r. 1850 konštatovali úradne národnosť; všetko, čo predtým bolo, bola púha kombinácia. Domnienka tá, že by r. 1850 popisujúce orgány boly Slovákov na úkor Maďarov vo väčšom počte vykázali, podvracajú vtedajšie okolnosti. Maďarskí štatistici na popis ten vo veľkej miere sa sťažujú, čomu dáva výraz i prof. dr. L. Láng (v I. sv. svojej Štatistiky Uhorska na str. 97), hovoriac nasledovne: „Popisujúce orgány z r. 1850 všetko možné vynaložily, aby počet Maďarov na úkor týchže a k dobru národností v menšom počte vykázali.“ Potom pozdejšie prišiel štatistik maďarský Al. Fenyes, a ten zase z púhej reakcie proti popisu z r. 1850 vykombinoval od skutočného značne väčší počet Maďarov, ako to Láng na 97. str. svojho diela sám uznáva.

Ale keď sú ani Maďari s popisom z r. 1850 nie spokojní, komuže pripadol ten 1 million Slovákov, ktorý zmizol od r. 1842 po r. 1850 (úradný popis)?

A keby sme ani neuznali hodnovernosť popisu z r. 1850, je ešte jeden veľký dôvod, ktorý vytvára možnosť takého veľkého umenšenia počtu Slovákov, ako hore vyššie udaté bolo.

Roku 1880 bolo Slovákov dľa štatistiky		1,859.788
Pridajúc k tomu amerických vysťahovalcov asi	50.000	
Činí asi		1,909.788
Roku 1900 bolo Slovákov	2,008.744	
Amerických vysťahovalcov asi . . .	250.000	= 2,258.744

A tak v dobe najkrutejšieho maďarčenia počet Slovákov nielen sa neumenšil, ale ešte zväčšil sa o 348.956, t. j. 18%. Tým menšej príčiny jest predpokladať, že by sa ona veľká ztrata v počte Slovákov v predchádzajúcich desaťročiach bola mohla stať. Je ona takmer fysicky nemožná, a tak prijmime miesto optimistického tvrdenia Šafárikovho, zakladajúceho sa na púhej kombinácii, zistený počet popisu z r. 1850. On je pre nás omnoho výhodnejší, bo ukazuje nám, že Slováci napriek všetkým príkoriam posledného polstoročia neklesli v počte, ako na pr. Irčania, ktorí takmer na polovicu upadli, ale naopak: že sa držia, že sú tu, že pomaly síce, ale predsa vzrastajú; popis z roku 1850 ukazuje nám namiesto smrti život; dokazuje, že je billanca nášho národného života napriek všetkým príkoriam a nesnádzam aktívna.

Vzrast maďarstva bol ovšem moc prajnejší. Obnášal za 50 rokov 3,813.014 duší = 80%. Pokúsme sa číselne konštatovať, koľko bolo z toho umelého a koľko naturálneho prírastu.

Berúc mieru ostatného 31-ročného obdobia za základ, v ktorej maďarstvo v tých stoliciach, kde ono tvorí vyše 70% obyvateľstva, rozmnožilo sa o 34%, dá sa povedať, že normálny naturálny vzrast maďarstva za 50 rokov, od r. 1850—1900 obnášal 55%, t. j. 2,677.320 duší. Tak by roku 1900 bolo malo byť Maďarov maximálne 4,866.000 + 2,677.320 duší. Ale poneváč sa ich napočítalo 8,679.014 duší, činí 1,135.694 duší = 25% ten umelý nadvyšok, ktorý povstal zčiastky pomaďarčením, zčiastky nesprávnosťou posledného popisu.

Akú účasť tu majú jednotlivé národnosti, je ťažko určiť. Ohľadom Slovákov dovolili sme si hore vyššie odhadnúť podiel ten na 212.056 duší. Väčší než Slováci majú na nadvyšku tom podiel Židia. Roku 1857 (dát ohľadom roku 1850 nemám) bolo v Uhorsku 412.702 Židov. Dnes ich je 846.254. Z týchto priznalo sa za Maďarov 72%, t. j. 609.120. Pred 20 rokmi priznávalo sa z nich ešte len 58% k maďarskej národnosti, pred 50 rokmi iste ešte moc menej, i činí zisk maďarskej národnosti u Židov v priebehu 50-ročia pár stotisíc duší, tak že by na Nemcov, Rumunov, Srbov, uhorských Rusov a iných spolu asi $^1/_2$ milliona pripadlo. (Na Nemcov pripadá z tohoto počtu relatívne najväčšia časť.)

S dôrazom treba však podotknúť, že tento vývin pre Maďarov, dosaváď tak prajný, má svoje hranice, a síce politické a národnohospodárske. Upovedomelým národnostiam ťažšie bude odorávať [1]), a čo sa druhej stránky veci týče, národno-hospodárskej, treba považiť, že čo aj žírny agrikultúrny kraj, predsa v stave je živiť len relatívne neveľké obyvateľstvo. Naproti tomu honosia sa tie štáty a kraje, ktoré sú industriálne, dupplovanou, ba i väčšou hustotou obyvateľstva. (Tak mnohé kraje Česka, Moravy, Sliezska, Nemecka, Belgie, Hollandska, Anglie, Švajciarska, Francúzska, Itálie, Severnej Ameriky, atď.) Slovom, akonáhle prekročená je hranica, kde agrikultúrny kraj môže živiť obyvateľstvo, začína ono zaostávať.

I žírne kraje sú len dotiaľ v prevahe nad menej úrodnými, kým tu i tam za prameň výživy slúži poľné hospodárstvo. Akonáhle povstane priemysel, a on povstáva hlavne v krajoch vrchovatejších, chudobných na pôdu a bohatých predovšetkým na nadvyšok pracovných síl, príklady na čo sú horné Francúzsko, horná Itália, severná časť Sjednotených Štátov Severoamerických, Sasko, Sliezsko, hornaté kraje Česka, Moravy, Anglie atď., zmení sa pohyb ľudnatosti a kraje národom pre jeho chudobu predtým opúšťané zaľudnatejú v miere omnoho väčšej a zkvitnú zas. Taký kraj je i Slovensko, o ktorom chýrny štatistik Mart. Schwartner [2]) pred 100 rokmi veštil, že ak priemysel povstane v Uhorsku, tak povstane prirodzeným spôsobom predovšetkým na Slovensku.

Ktoré sú ale podmienky zdarného vzrastu priemyslu a intensívnejšieho poľného hospodárenia, nakoľko ony súvisia s národnohospodárskym ruchom, tento zas nie v poslednom rade s politickými

[1]) Ako potešiteľný zjav treba konštatovať, že počet slovenskej študujúcej mládeže stúpa zvlášte na katol. a evanj. teologických ústavoch, tak že si môžme nádej robiť na statný kňazský dorast.

[2]) V diele „Die Statistik des Königreich Ungarns". Pest, 1798.

okolnosťami, menovite istou mierou slobody, — sú veci, presahujúce rozmery mojej práce. Taktiež len mimochodom dotýkam sa iných vážnych okolností, ako je polepšenie zdravotníctva a správy zdravotníckej v krajine, ponechávajúc v tomto ohľade slovo povolanejším.

Poznamenanie. K práci tejto upotrebeno hlavne nasledujúcich prameňov:

Vydania uh. štatistického úradu, Magy. statiszt. közlem., új foly. sv. I. Az 1891. népszámlal. eredményei. Sv. V. a VIII.: A magy. korona országainak 1890. 1891. 1892. és 1893. évi népmozgalma. Sv. XV. a XVIII.: A magy. korona országainak mezőgazd. statiszt. Sv. XIX.: Tűzkárok 1895—1896 évben. Sv. XII.: Magyarország népess. a pragmat. sanctio korában 1720—1721. Magyar statiszt. évkönyv z r. 1774, 1894. 1898. A magy. korona országainak helységnévtára. Bpest 1873—1892.

Zpráva prešporskej kup. a priemys. komory z r. 1895.

Ludv. Nagy: Notitiae Hungariae. Budae 1828.

Bachát D.: A magyarhoni ág. hitv. ev. egyet. névtára. Bpst. 1885. 1891.

Dr. Láng Lajos: Magyarország népess. statiszt. Bpst 1884.

Dr. Földes Béla: Magyarország statiszt. Bpst 1885.

Dr. Ráth Zolt.: Magyarorsz. statiszt. Bpst 1896.

Freih. Karl v. Czoernig: Ethnographie d. österr.-ungar. Monarchie. 1855.

Conrads: Handwörterbuch der Staatswissensch. Sv. I.

Schönberg: Handbuch der polit. Oekonomie, vyd. IV.

Dr. Thallóczy L.: Oroszország és hazánk.

Bernát István: Változások küszöbén, Bpst 1893.

P. Miľukow: Skizzen russ. Kulturgeschichte, 1898.

Fényes Elek: A magy. birodal. nemzetiségei. Pesten 1867.

Prof. A. L. Hickmann: Geogr.-statist. Universaltaschenatlas, 1902, Wien u. Leipzig.

Početné časopisy. Menovite: Allgem. Statist. Archiv. Tübingen. Ročník 1894. Közgazdasági Szemle r. 1859. 1893, Bpesti Hirlap číslo 100 z r. 1884, 59. 132. 214. 271. 279 z r. 1893. 287 z r. 1892, 97 z r. 1898. Alkoltm. č. 25 z r. 1897. Egyh. Szemle čísla apr. z r. 1898. Pester Lloyd číslo 14. 48. 19 277. 268. z r. 1893.

Národnie Noviny číslo 10. 30. z r. 1893, 147. 167. z r. 1897. Lud. Nov. číslo 33. z r. 1899. Slovenské Pohľady č. 4. z r. 1893, č. 11. z r. 1806. Slov. Noviny č. 45. z r. 1898 a iné.

Dejepisné záhady.

Rozlušťuje *Fr. V. Sasinek.*

III.

Turci a Maďari.

Cisár Konstantín (r. 949) rozpráva, že Arpád priviedol Turkov do Uhorska; Anonymus Belae regis notarius, ktorý svoje balamutiny po Šimonovi Kezovi (r. 1282) písal [1]), hovorí, že Arpád priviedol Maďarov do Uhorska [2]). Turoczi (r. 1469), po ňom Chronicon Budense a iné domáce kroniky vyslovujú to ešte zreteľnejšie. [3]) Maďarskí dejezpytci, týmito nespoľahlivými domácimi kronikami pomýlení [4]), učinili závierku túto:

Arpád priviedol do Uhorska Turkov;

Arpád priviedol do Uhorska Maďarov:

ergo Turci a Maďari sú jedným a tým istým národom.

K takej závierke prisvedčili i nemaďarskí, ba i slovanskí dejepisci; áno, urobil som to i ja v svojich *Dejinách počiatkov terajšieho Uhorska.* Ďalšie študovanie veci núti ma k vyznaniu, že medzi Turkami cisára Konstantína a Maďarmi našich domácich kroník je toľký rozdiel, jako medzi vodou a ohňom. Vysvitne to z nasledujúceho ich porovnania:

a) Je pravda, že niekdy dejepisec na jednom mieste dáva tej istej osobe jedno, na druhom mieste iné meno; na pr. Ditmar na jednom mieste dáva vnukovi sv. Štefana meno Otto, na druhom meno Bezprem. No Konstantín menuje ľud Arpáda Turkami, nikdy Maďarmi; a domáce naše kroniky menujú ľud Arpáda Mogerami a Maďarmi, nikdy Turkami: teda Turci neboli Maďarmi.

b) Cisár Konstantín privádza skrze Arpáda nielen Turkov do Uhorska, ale i Kozarov [5]); naše kroniky však uvádzajú skrze Arpáda Maďarov, nie ale i Kozarov, ačkoľvek iné svedectvá historické znajú v Uhorsku Kozarov [6]) a tým potvrdzujú len hodnovernosť cisára Konstantína.

---

[1]) Slovenský Letopis. V Skalici, 1877, II, 186.

[2]) Primus rex Scythiae fuit Magog, filius Japhet, et gens illa a Magog vocata est Moger. . Septem principales personae, qui Hetumoger (Hetmagyar) vocantur.

[3]) Vulgariter, Magyari sive Huni, latine vero Hungari.

[4]) Krajner: Staatsverfassung Ungarns. Wien, 1872. S. 19 u. s. w. Slovenský Letopis. V Skalici, 1877 str. 2 atď., 1879 str. 89 atď., 1880 str. 112 atď.

[5]) Facta autem inter eos (Chazaros) secessione... pars (eorum) fugientes ad Turcas... se contulerunt... contractaque amicitia (cum Turcis) Cabari appellati sunt, Const. Porph. de adm. imperio cap. 39.

[6]) Kozarivar. Fejér: Cod. dipl. VIII. 1, 557, ad an. 1315. Századok 1882 str. 826. Tributarii (Russorum) fuerunt-.. Kosari, Bulgari,

c) cisár Konstantín zná Lebediáše jako prvého medzi vojevodami Turkov, ktorý od khana Kozarov obdržal i manželku [1]); domáce kroniky neznajú však nijakého Lebediáša.

d) Cisár Konstantín rozpráva, že Arpád, syn vojevodu Salmutza, ustanovený bol od khana Kozarov za knieža Turkov, aby bol však podrobený khanom kozarským; a že dľa zákona (ζαχαρον) Kozarov ostatní turecki vojevodovia vydvihujúc ho na štíte, urobili ho svojím kniežatom, khanovi Kozarov podriadeným. Stalo sa v kraji Lebedii, kde sú rieky Chidmas a Chyngilus [2]). Naše domáce kroniky buď o tom nič neznajú (Šimon Keza, Turoczi) alebo sami Maďari, dľa svojej vôle, vyvolili Almusa a jeho potomstvo navždy za svojho vodcu a prikazateľa, a zaprisahali sa mu, cediac svoju krv do nádoby. [3])

e) Cisár Konstantín vypráva, že Arpád priviedol Turkov do Uhorska [4]); naše domáce kroniky však rozprávajú, že Almus, otec Arpádov, viedol Maďarov čez Karpaty do Zagoria (Transilvanie); až, keď prišli k Hungu, Almus ustanovil Arpáda za nástupcu. [5])

f) Cisár Konstantín rozpráva, že prvotne Turci bývali s tejto strany Volgy, medzi Volgou a Donom [6]); naproti tomu Anonymus

---

Geogr. Russiae vicinarumque regionum c. a. 948. Auctore T. S. Bayer, Petropoli. 1747. pag. 371. Auctor Knigae Stepennajae anno mundi 5475, anno Chr. 967. Anonymus B. r. n. ich zná; len že ich ta kladie pred Arpádom. Terram vero, quae est inter Thisciam et silvam Igfon, quae iacet ad Erdenelu, a Morus usque ad fluvium Zomus . - . et terram illam habitarent gentes, qui dicuntur Cozar. Odsek 11.

[1]) Chaganusque, Chazariae princeps, primo Turcarum boebodo, Lebediae, uxorem dedit, Chazaram. Cap. 38.

[2]) In Lebedia fluit amnis Chidmas, qui et Chingylus (Ingul, Ingulec) cognominatur . . . Chaganus . . - per legatos petiit a Turcis, ut ad se . . . mittant primum eorum boebodum . . . Ideo se eum vocasse, ut . . . principem faceret, eo pacto, ut sibi subesset; at ille (Lebedias) respondit . . . Est a me alter boebodus, Salmutzes nomine, qui et filium habet Arpadem . . . Placuit itaque haec oratio Chagano, virosque cum ipso ad Turcas misit . . . Quem (Arpadem) etiam solemni Chazarorum more ac consuetudine in scuto erectum principum fecerunt. Cap. 38.

[3]) Almus . . . duxit sibi uxorem in eadem terra (Scythiae), de qua genuit filium nomine Arpad . . . Septem principales personae . . . elegerunt . . . Almum . . . more paganismo fusis propriis sanguinibus in unum vas ratum fecerunt juramentum. Odsek 4. a 5.

[4]) Turcas invadentes Patrinacitae, eos cum principe Arpade persecuti sunt. Turcae itaque profligati, fugientes . . . magnam Moraviam ingressi. Cap. 38.

[5]) Huius (Arpadis) pater in patria Erdeel occisus est, non enim potuit Pannoniam introire. Chron. Túroczii, Chron. Budense. Almus et sui primates ad castrum Hung intrantes . . . dux Almus, ipso vivente, filium suum Arpadium ducem ac praeceptorem constituit. Anonymus B. r. n. Odsek 13.

[6]) Locus autem, quem primitus Turcae occupabant, a fluvio interlabente nuncupatur Etel et Kusu. Cap. 40. Vlastne: Etel Kai Uzu (Volga a Don).

B. r. n. píše, že Maďari, pohnuvše sa z východnej Scytie, na kožených člnkoch preplavili sa čez Volgu do západnej Scytie. [1])

g) Cisár Konstantín píše, že Pečenci a Kumáni, ktorí prvotne bývali za Volgou, prekročili ju a udarili na Turkov, s tejto strany Volgy, medzi Volgou a Donom prvotne bývajúcich, a vyhnali ich z toho územia [2]); naproti tomu naše kroniky tárajú, že Maďari tiahli od Volgy k západu čez územie Pečencov a Kumánov do ruského Susdalu a Kyjevska. [3]) Kdeže sa vzali tí Pečenci a Kumáni, ktorí prvotne bývali za Volgou a zahnali Turkov z predvolganského územia medzi Volgou a Donom ležiaceho?

h) Cisár Konstantín píše, že Turci, prenasledovaní od Pečencov (a Kumánov), plní strachu pred nimi, pošinuli sa vedľa Čierneho mora ku Karpatom a osadili sa tam u riek Prutu a Seretu [4]); naproti tomu Anonymus B. r. n. rozpráva, že Maďari, prepravivše sa čez rieku Dneper, oborili sa na Rutenov a Kumánov, potom na Vladimirsko a Halič [5]). To sa rozumie, že dľa tohože Anonyma všade boli víťazmi.

---

[1]) Venientes autem per deserta loca fluvium Etyl, super tulbou sedentes ritu paganismo transnataverunt. Odsek 7.

[2]) Sciendum est, Patzinacitas a principio ad Atel et Geech flumina habitasse, iisque conterminos fuisse populos illos, qui Mazari atque Uzi cognominatur. Ante annos vero quinquaginta ii, qui (Mazari atque) Uzi nuncupantur, cum Chazaris conspirantes et conjunctis armis Patzinacitas aggressi, superiores facti sedibus eos suis expulerunt, illas que tenuere in hodiernum usque diem (Mazari, id est) Uzi. At Patzinatzitae, qui fuga evaserant, circumeuntes quaerebant, ubinam sedes suas collocarent; venientesque in terram, quam nunc (?) incolunt, inventis illic Turcis incolis (inter Volgam et Donum), debellatos ciecerunt. Cap, 27.

[3]) Transeuntes enim regna Bessenorum, alborum Cumanorum, Susdaliam et civitatem, nomine Rio (Kyo, Kyjev). Chron. Tûroczii, Chr. Budense. — Fluvim Etyl... transnataverunt... donec in Rusciam, quae Susudal vocatur, venerunt... Postquam autem ad partes Ruthenorum pervenerunt usque ad civitatem Kyeu... civitatem Kyeu coeperunt expugnare. Videntes duces Cumanorum et Ruthenorum audaciam Scythicorum. Anonymus B. r. n. Odsek 7, 8, 9.

[4]) Post aliquot vero annos Turcas (in Lebedia) invadentes Patzinacitae, eos cum principe Arpade persecuti sunt. Turcae itaque profligati fugientes et terram ad sedes collocandas quaerentes... Locus, quem tunc (profligati) Turcae, a fluviis, qui illic sunt, cognominatur; flumina autem isthaec sunt... quartus Porutus, quintus denique Seretus. Cap. 38,

[5]) Fluvium Deneper transnavigando, voluerunt regnum Ruthenorum sibi subjugare... Duces Ruthenorum, nec non Cumanorum rogaverunt Almum... ut pacem facerent cum eis... Almus... nec non duces Cumanorum... ductu Ruthenorum venerunt ad civitatem Lodomer. Dux vero Lodomeriensis et sui primates... civitatem Lodomeriam ultra ei (Almo) aperuerunt... Almus cum suis in Galiciam venit. Anonymus B. r. n. Odsek 8, 9, 10.

i) Cisár Konstantin rozpráva, že cisár Lev (886—911) najal Turkov proti Simeonovi, kráľovi Bulharov; že vedení Liuntikom, Arpádovým synom, porazili ho, zahnali až k Preslave a keď sa zatvoril v Mundrage vrátili sa domov. Medzitým Simeon, učiniv mier s Levom, nahuckal Pečencov (a Kumánov), aby uderili na Turkov. Stalo sa. Keď totižto Turci podujali vojnu (proti Vlachom), Pečenci (a Kumáni) uderili na doma zostalých Turkov a spáchali veľkú vraždu na nich. To keď z vojny vrátivší sa Turci spatrili, opustili tú zpustošenú zem a osadili sa na zemi, ktorú boli (Vlachom) odňali [1]) Naše kroniky o tom nič neznajú. Anonymus B. r. n. rozpráva, že Maďari, pripojivše k sebe Rutenov a Kumánov, predrali sa čez Karpaty k Hungu (Užgorodu) v Pannonii [2]). Nuž Anonymovi B. r. n. a iným kronikám domácim Pannonia siahala až ku Karpatom!

k) Cisár Konstantin píše, že Turci, opustivšie svoju zem (u Prutu a Seretu), osadili sa nad Istrom [3]), v Zátisí a vo Srieme [4]), kde nad Slovenami boli panovali Vlasi [5]). Naše domáce kroniky tárajú bájky a lže o zaujatí celého terajšieho Uhorska skrze Maďarov a Kumánov. Šimon Keza rozpráva, že Svätopluka, syna Morotovho, kniežaťa poľského, ktorý v Pannonii panoval nad Bulharmi a Messianmi, porazili a u rieky Rákoš pri mestečku Banhida zabili, jeho

---

[1]) A Leone . . . accersiti (Turcae) trajecerunt (Istrum), bellumque Simeoni inferentes Presthlabum usque pervenerunt: et cum in urbe Mundraga eum inclusissent, domum redierunt. Quo tempore Liuntica, Arpadae filium principem habebant. Postquam autem iterum cum Romanorum imperatore (Leone) pacem Simeon fecisset, . . . ad Patzinacitas legatos misit . . . ad oppugnandos . . . Turcas. Eumque ad bellicam expeditionem (contra Valachos?) abiissent Turcae, contra eos Patzinacitae cum Symeone profecti familias ipsorum (ad Seretum) omnino perdiderunt . . . Turcae regionem suam desertam . . . invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum diem incolunt, sedem posuerunt. Cap. 40.

[2]) Dux Galiciae duo millia sagittariorum et tria millia rusticorum anteire praecepit, qui eis per silvam Hovos viam praepararent usque ad confinium Hung . . . ingressi in terram Pannoniae. Odsek 12.

[3]) Pulsi Turcae . . . sedes posuerunt illic, ubi nunc habitant. In hoc autem loco . . . pons Trajani imperatoris ad initia Turciae et Belegrada, quae trium dierum itinere ab ipso ponte distat . . . et rursus ad cursum fluminis (Istri) exstat Sirmium. Cap. 40. O moste Trajana srov. moje „Dejiny drievnych národov Uhorska". Turč. Sv. Martin, 1878, str. 45. Parlamentär. Wien, 1889, Nr. 9. S. 6.

[4]) Ulteriora vero, quae omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent a fluminibus transcurrentibus . . . Timeses . . . Tutes . . . Moreses . . . Crisus . . . Titza. Cap. 40. Et habitant quidem trans Danubium flumen Turcae in terra Moravia, atque etiam ulterius inter Danubium et Sabam fluvios (in Sirmio). Cap. 42.

[5]) Počali (čierni) Ugri bojovať s tu žijúcimi Vlachami a Slovenami . . . Vyhnavše Vlachov a opanovavše tú zem, sedeli so Slovenami, podrobivše si ich. Nestor op. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568.

otcovi Morotovi ale vo Vespríme dali náhlou smrťou umrieť [1]). Tak sa — vraj — stali Maďari pánmi celého Uhorska. — Turoczimu nebolo na tom dosť; pridal k tomu ešte niečo zo svojej hlavy. Keď v Erdeli (Zagorii, Transilvanii) Maďari meškali, dľa počtu 7 kapitánov založili 7 hradov; preto tá zem nazvaná bola od Nemcov Siebenburg čili Sedmohradsko. [2]) Keď tam boli zabili Almusa, otca Arpádovho, tento poslal Kusida k Svätoplukovi, aby dovolil, by sa mohli osadiť v Uhorsku. Svätopluk v tej mienke, že sú to roľníci a tak môžu byť užitoční jeho dŕžave, privolil, aby sa osadili v Uhorsku. Arpád z vďačnosti poslal — vraj — Svätoplukovi bieleho koňa so sedlom pozláteným a s uzdou pozlátenou. Posol potom žiadal Svätopluka o niečo zeme, trávy a vody toho kraja. Svätopluk to učinil; ale Maďari pokladali to za dôkaz, že Svätopluk predal ten kraj za bieleho koňa a na znamenie preneseného na nich vlastníctva vydal im tú zem, trávu a vodu. Rozhnevaný Svätopluk na taký výklad nepristal. Z toho povstala vojna medzi Maďarmi a Svätoplukom. Tento s vojskom svojím dal sa na útek a zo strachu pred Maďarmi vrhol sa do Dunaja a tam sa utopil. Maďari stali sa pánmi nad Svätovlukovým Uhorskom. Nuž či taká zlomyseľná, sprostácka a hodnoverným historickým svedectvám protiviaca sa bájka má objasniť dejepis Uhorska? — Anonymus B. r. n. ani nezná mena Svätopluka, ktorý v 9. storočí konal veľké veci v Europe; jako vo sne fantastickom povymýšľal rozličné kniežatá a pripísal im rozličné kniežatstvá v Uhorsku. Docela oprávnený bol Dobrovský, keď posúdiv tlachaniny jeho, vravel: „Nun mögen die Leser selbst urtheilen, ob die vorliegende Schrift für eine Geschichte von einem glaubwürdigen Verfasser, oder für ein Fabelwerk für einem Romanschreiber, der sich, um Eingang zu finden, für einen Notar des glorreichen Königs Bela ausgibt, zu halten sei?“

l) Cisár Konstantín píše, že k Turkom boli sa pripojili i Kozari a s nimi potom sa osadili v Zátisí, Srieme a Pannonii. [3]) Anonymus B. r. n. nachádza ich v kniežatsve Moroutovom medzi Marošom a Samošom už dávno pred Arpádom. [4])

m) Cisár Konstantín píše, že Turci (a Kozari) opanovali pannonské Moravsko po smrti Svätopluka († 894), keď jeho traja sy-

[1]) Slovenský Letopis. V Skalici, 1879, str. 89 a 90. Banhida je slovenská osada v Komárňanskej stolici, neďaleko Taty; ale tam nepoznal som rieky Rákoš.

[2]) Siebenburg meno povstalo pozdejšie od hradu na riečke Sibin (Sibin castrum). P. Hunfalvy: Ethnographie von Ungarn. Budapest, 1877. S. 294.

[3]) Cabari a Chazarorum gente descenderunt. Facta autem inter eos secessione... prior pars vicit; quique victi... ad Turcas... se contulerunt... Quia vero fortitudine bellica et strenuitate *octo aliis* gentibus praestabant, iisque in proeliis antecellebant, primum in iibubus locum obtinuerunt; unusque in illis tribubus Cabarorum populis princeps est ad hodiernum usque diem. Cap. 29. Srov. pozn. 3. na str. 549.

[4]) Terram illam habitarent gentes, quí dicuntur Cozar. Odsek 11.

novia medzi sebou viedli domáce vojny.[1]). Naše domáce kroniky nemajú ani zbla buď o domácich vojnách synov jeho medzi sebou alebo o vojnách Arnulfa, Bracslava a Arpáda proti nim; tárajú o podmanení celého terajšieho Uhorska po smrti Svätopluka skrze samých Maďarov; áno Anonymus B. r. n. blúzni i o podmanení Horvatska, Srbska a Dalmácie, podstrkujúc deje kráľa Kolomanna (1095—1114) Arpádovi.[2])

n) Cisár Konstantín rozpráva, že Arpád, ako náčelník vojska, mal po boku dvoch hodnostárov: gylasa a karchasa[3]). Naše kroniky o tých hodnostároch nič nevedia. Maďarskí dejezpytci, ktorí cudzím perím ozdobujú Arpáda, myslia, že gylas znamená gyülés, karchas ale kárt ítélő biró. Nihil horum! Pri vojsku prvou vecou je, čo jest, druhou, čo pif. Ponevač gylas a karchas sú slová grécke, mali tí vysvetľovači nazrieť do gréckeho slovníka; tam by boli našli, že Γύλιος je kabela pre vojakovu stravu, Kober des Soldaten zum Mundbedarf, katona kenyértarisznyája: teda gylas obstarával stravu pre vojsko. Καρχήσιον je korbeľ s ušima, Becher mit hohen Henkeln: teda karchas obstarával nápoj pre vojsko. U starých Maďarov menoval sa taký korbeľ ukkonypohár (uchopohár).

o) Cisár Konstantín píše, že Arpád zanechal po sebe štyroch synov: Tarkatz, Jelech, Jutotz, Zalta.[4]) Šimon Keza a Turoczi neznajú ich; Anonymus Bela r. n. pripisuje mu len syna a nástupcu Zulta.[5])

---

[1]) Post huius autem Sphentoploci mortem, anno uno in pace exacto, orto deinde dissidio et bello civili, invadentes Turcae, funditus (?) eos exstirparunt, regionemque eorum occuparunt, quam in hodiernum usque diem incolunt. Cap. 41. Sirmium. Inde magna Moravia (pannonica) . . . quam Turcae devastarunt? Cap. 40.

[2]) Krajner: Staatsverfassung Ungarns. Wien, 1872. S. 38—55. Geschichte Bosniens, Nach Professor Viekoslav Klaič (übersetzt von Dr. Ivan v. Bojničič. Leipzig, 1885. S. 61. Tempore, qui Colomannus, rex Vngarie, dominatus est Dalmatia, Arbenses libere possederunt insulas Arbe et Gallo. Fejér: Cod. dipl. VII, 1, 174, ad an. 1180.

[3]) Habent autem primum ducem exercitus, principem e prosapia Arpade, cum quo duo alii, gylas et karchas, qui judicum (κριτων) vicem obtinent . . . suntque gylas et karchas non nomina propria, sed dignitates . . . cum karchas sit dignitates, quem admodum et gylas; quae tamen major est, quam karchas. Cap. 40. Judex, qui e senatu est. Qui inter proceres et magnates numeratur. Procurator, cui praediorum seu rerum alicujus cura incumbit. Lexicon manuale ap. Migne, Paris, 1858, pag. 1231.

[4]) Dľa neho sostavený rodostrom je tento:

Tarkatz, Jelech, Jutotz, *Zaltas*
| | | |
Tebele *Phalitz* *Taxis*
|
Termatz

[5]) Anonymus B. r. n. nenašiel ho v Šimonovi Kezovi, ale až u Tu-

p) Cisár Konstantín rozpráva, že Jutotz mal syna Phalitz, ktorý panoval za jeho doby (912—958); Zalta ale mal syna Taxis.[1]) Šimon Keza po Arpádovi zná len Jesu, otca sv. Štefana; Turoczi ale Toxuna; Anonymus B. r. n. Zultu a Tocsuna.[2])

q) Turci, keď sa osadili v Lebedii, počítali 7 —, ale ked sa k nim pripojili kozarskí Kabari, 8 pokolení: Kabari, Nece, Megere, Kurtugermati, Tariani. Genach, Kare a Kase.[3]) Maďari dľa našich kroník počítali sedem pokolení: keď dľa Anonyma spojili sa s nimi Kumáni, počítali 14 pokolení.[4])

r) Cisár Konstantín udáva mená pokolení Turkov, nie však ich vojevodov (βοεβοδοι); vynímajúc Lebediáša, Salmutza a Arpáda[5]). Naše domáce kroniky znajú (?) maďarských kapitánov; a síce Šimon Keza: Arpád, Zobole, Jula, Vrs, Kund, Lel, Verbulchu; Turoczi: Arpád, Zobolch, Gyula, Kund, Leel, Verbulchu a Vrs. Anonymus B. r. n. spomína náčelníkov maďarských: Arpád, Eleud, Kundu, Ound, Tosu, Huba a Tuhutum; kumánskych: Ed, Edumeu, Etu, Bunger, Ousad, Boyta a Retel.

s) Cisár Konstantín zná len Turkov a Kozarov pod zástavou Arpádovou, v Uhorsku ale pred Arpádom bývavších slovanských Moravanov, snáď i nejaké ostatky niekdajších Avarov.[6]) Šimon Keza a Turoci znajú pod zástavou Arpádovou len Magyarov; v Uhorsku za príchodu Arpáda ale Bulharov a Messianov. Anonymus B. r. n. je v tom štebotavejší; zná pod Arpádovou zástavou Maďarov, Kumánov a Rutenov, v Uhorsku ale Slovanov, Bulharov, Kumánov, Sikulov, Čechov, Valachov, Pečencov, Nemcov, ba i Kozarov a Rímanov.

t) Bisár Konstantín kladie Turkov a Kozarov Arpádových v Zátisí, Srieme a Pannonii; dľa Anonymusa B. r. n. Arpád opanoval

---

rocziho pod kráľom Šalamúnom r. 1075). Besseni itaque cum principe eorum, Zolta nomine. Chron. Bud., pag. 154. Slovenský Letopis II, 31.

[1]) Jutotzas filium suscepit Phalitzin, qui nunc (r. 949) principatum tenet... Zaltas filium habuit Taxin. Cap, 40. Z toho vidno, že Zaltas panoval až po r. 958. Dľa toho bolo v Turcii (Uhorsku), počnúc od Arpáda až do Jesu inclusive, skutočne 5 nadvojvodov: Arpád, Falicin. Zaltas, Taxis a Jesa. Srov. Legendu o sv. Štefanovi. Szabó Károly: Emlékiratok. Budapest, 1887, pag. 4. n. 2. Anonymus B. r. n. odsek 57.

[2]) Accidit autem temporibus Toxun... Poro Toxun genuit Gaycham. Chron. Bud, pag. 44, 61. Slovenský Letopis II, 28—31.

[3]) Prima, a Chazaris avulsa, Cabarorum gens, secunda Nece, tertia Megere, quarta Curtugermati, quinta Tariani, sexta Genach, septima Care, octava Case. Cap. 40.

[4]) Tunc septem principales personae, quae Hetumoger dicuntur, et hi septem duces Cumanorum. Odsek 12.

[5]) Nece, Megere, Curtugermati, Tariani, Genach, Case, Cap, Srov. poznámku 3. na str. 549.

[6]) Slovenský Letopis IV, 197, 199.

i Slovensko až po rieku Moravu [1]), Pannoniu až po rieku Loponsu [2]), Zagoriu (Transilvaniu), Srbsko, Horvatsko a Dalmáciu!

Porovnáme-li tedy hodnoverné zprávy cisára Konstantína s nehodnovernými povedačkami našich domácich kroník, musíme prísť k tomu presvedčeniu, že ony sú sebe čelom protipostavené; že Turci Konstantínovi su do cela iný národ, než Maďari, ktorých naše kroniky strkajú pod zástavu Arpádovu.

Treba buď nasledovať cisára Konstantína (r. 949) a odvrhnúť domáce kroniky (po r. 1282), alebo nasledovať domáce kroniky a zavrhnúť Konstantína.

Miešať Konstantína s domácimi kronikami znamena miešať zrno s plevami. Taká micšanina dá len mrvu a kal, nie ale presný a opravdový dejepis Arpáda a doby jeho.

Dostihy.

Z »Anny Kareninovej« *L. N. Tolstého.* [3])

V tento deň bolo viac dostihov . . .

Upotené, zmučené, skákavšie kone, sprevádzané koniarmi, odvádzali sa domov a jeden za druhým prichodily nové, na nasledujúce dostihy, čerstvé, zväčša anglické kone, v kapišonoch, so svojimi podtiahnutými bruchami podobajúce sa divným ohromným vtákom. Na pravo viedli stenknutú krásavicu Fru-Fru, ktorá ako na zpruhách prestupovala na svojich elastičných a dosť dlhých nohách. Neďaleko od nej snímali prikryvadlo s Gladiatora so strihajúcimi ušami. Mocné, utešené, úplne pravidelné formy žrebca, s prekrásnym zadkom a neobyčajne krátkymi, nad samými kopytami sediacimi babkami, mimovolne pútaly pozornosť Vronského . . .

Neuspel Vronský pozrieť si sedlo, o ktoré bolo treba postarať sa, keď prihlásených na dostihy volali k besiedke vytiahnuť si žreby a vypraviť ich. S vážnymi, prísnymi, mnohí s bladými lícami, sedemnásť officierov sišlo sa k besiedke a ťahali si čísla. Vronskému dostalo sa 7. číslo. Ozvalo sa: „Sadať!“

Cítiac, že spolu s ostatnými prihlásenými na dostihy tvorí stredobod, na ktorý pozerajú všetky oči, Vronský, v napnutosti, v ktorej

---

[1]) Iverunt usque fluvium Moroua et . . . constituerunt terminos regni Hungarorum. Odsek 37. Srov. odsek 57.

[2]) Romani fugiendo *latenter* (lopva, kradmo) fluvium, qui est in confinio Pannoniae et Teothonicorum, transnataverunt; unde fluvius ille ab Hungaris vocatus *Loponsu*, eo, quod Romani . . . *latenter* transnataverunt. Odsek 48. Srov. odsek 57.

[3]) Podávame nie pre kone, ktoré naši čitatelia asi málo znajú, nie pre dostihy, o ktoré sa iste málo zaujímajú — podávame pre slovesné vysoké umenie, ktoré je v tomto opise.

obyčajne stával sa váhavým a pokojným v pohyboch, pristúpil k svojmu koňovi. Kord [1]) na slávnosť dostihov odel sa v svoj parádny kostym, čierny pozapínaný kabát, tuho škrobený golier, podopierajúci mu líca, a v okrúhly čierny klobúk a botforty. Bol, ako vždycky, pokojný a vážny a sám držal koňa za uzdu s oboch strán, stojac pred ním. Fru-Fru neprestala triasť sa, ako v zimnici. Plné ohňa oko jej pozeralo na pristupujúceho Vronského. Vronský vopchal palec pod podbrušník. Kôň nakrívil sa väčšmi, vyceril zuby a stiahol ucho. Angličan smraštil ústa, chcejúc vyraziť úsmev nad tým, že zkúšali jeho sedlanie.

— Vysadnite si, bude vás menej rozčulovať.

Vronský obzrel sa posledný raz na svojich súperov. Vedel, že keď sa ponesú, viac ich nevidí. Dvaja už išli napred k miestu, odkiaľ mali byť pustení. Gaľcin, jeden z nebezpečných súperov a priateľ Vronského, vrtil sa okolo hnedého žrebca, ktorý nechcel dať sadnúť na seba. Maličký dvorský husár v úzkych jazdeckých nohavičkách šiel galopom, zohnutý jako kocúr nad sedlom, chcejúc napodobniť Angličanov. Kňaz Kuzovlev sedel bľadý na svojej krvnej kobyle, z Grabovského žrebínca, a Angličan viedol ju za uzdu. Vronský a všetci jeho druhovia znali Kuzovleva a jeho vlastnosť „slabých" nervov a strašnej samoľúbosti. Vedeli, že bál sa všetkého, bál sa jazdiť na frontovom koni; ale teraz, práve preto, že to bolo strašno, preto že ľudia lámali si krky a že pri každej prekážke stáli lekár, voz z nemocnice s vyšitým krížom a milosrdnou sestrou, odhodlal sa jazdiť o preteky. Stretly sa im oči, a Vronský mihol na neho láskave a s odobrením. Len jedného nevidel, hlavného súpera, Machotina na Gladiatorovi.

— Neponáhľajte sa, — hovoril Kord Vronskému, — pamätajte na jedno: nezdržujte pri prekážkach, ani neposielajte, dávajte jej voliť, ako ona chce.

— Dobre, dobre, — hovoril Vronský, chytiac sa uzdy.

— Ak možná vec, veďte vy beh; no nezúfajte do poslednej minúty, ak by ste boli i na zadku.

Kôň sotva sa pohol, Vronský hybkým a silným pohybom stal do oceľového zubatého stremeňa a ľahko, pevne položil svoje tuhé telo na škripiace kožou sedlo. Vezmúc pravou nohou stremeň zvyklým hnutím ruky popravil si uzdu, a Kord spustil ruku. Ako by nevediac ktorou stúpiť prvej nohou, Fru-Fru, vyťahujúc dlhou šijou uzdu, pustila sa, ako na zpruhách, húpajúc jazdca na svojom hybkom chrbte. Kord, zrýchliac krok, bežal za ním. Znepokojený kôň tu s tej, tu s druhej strany, usilujúc sa oklamať jazdca, vyťahoval uzdu, a Vronský márne, hlasom i rukou, hľadel ho utíšiť.

Už prichodili k zahatenej rieke, obrátení k tomu miestu, odkiaľ mali ich púšťať. Mnohí z jazdcov boli na predku, mnohí po zadku, keď razom Vronský počul za sebou po blatnej ceste zvuky koňského galopu, a dohonil ho Machotin na svojom bielonohom Gladiatorovi so strihajúcimi ušami. Machotin usmial sa, vyceriac svoje dlhé zuby,

[1]) Angličan Vronského, držaný pri koňoch.

ale Vronský srdito pozrel na neho. Neľúbil ho vôbec, a teraz pokladal ho za najnebezpečnejšieho súpera, nazlostil sa teda, že prebehol vedľa neho a popúdil mu koňa. Fru-Fru vyhodila ľavú nohu na galop, spravila dva malé skoky a, srdiac sa na natiahnutú uzdu, prešla na traslavý beh, podhadzujúci jazdca. Kord tiež nachmúril sa a temer behom šiel za Vronským.

Všetkých officierov prišlo na dostihy sedemnásť. Dostihy mali sa diať na veľkom štýrkilometrovom elliptickej formy kruhu pred besiedkou. Na tom kruhu bolo spraveno deväť prekážok: rieka; veľká, na dva aršíny [1]), slepá priehrada, pred samou besiedkou; priekopa suchá, priekopa s vodou, svah, írska banketka (jedna z najťažších prekážok), záležajúca z násypu, utýkaného chrastím, za ktorým, nevidná pre koňa, bola ešte priekopa, tak že kôň musel preskočiť obe prekážky alebo zabiť sa; potom ešte dve priekopy s vodou a jedna suchá, — a konec behu bol oproti besiedke. No začínal sa beh nie z kruhu, ale na sto siah v stranu od neho, a na tejto vzdialenosti bola prvá prekážka, zahatanú rieka na tri aršíny šírky, ktorú jazdci podľa ľúbosti mohli preskočiť alebo prebrodiť.

So tri razy jazdci stavali sa do rovného radu, ale každý raz vystrčil sa niektorý kôň a bolo treba začínať poznove. Znalec púšťať, plukovník Sestrin, už začal sa hnevať, keď konečne na štvrtý raz skríkol: „pašol!“ — a jazdci pohli sa.

Všetky oči, všetky binokle boly obrátené na pestrú skupinu jazdcov, keď stavali sa do rovného radu.

„Pustili! Bežia!“ bolo počuť so všetkých strán po tíšine očakávania.

I skupiny, i jednotliví peší ľudia začali prebehovať s miesta na miesto, aby lepšie videli. V prvú minútu sobraná skupina jazdcov roztiahla sa, a vidno bolo, ako oni, po dvaja, po traja i jeden za druhým, blížia sa k rieke. Divákom tak sa zdalo, že všetci bežali spolu; ale pre jazdcov i sekundy robily rozdiel, majúci pre nich veľké značenie.

Nepokojná a príliš nervósna Fru-Fru ztratila prvý moment, a niektoré kone pohly sa s miesta pred ňou, ale, ešte nedobehnúc k rieke, Vronský, zo všetkých síl zdržiavajúc rozbehnutého koňa, ľahko predbehol troch, a pred ním bol len hrdzavý Gladiator Machotina, rovno a ľahko odskakujúci zadkom pred samým Vronským, a ešte pred všetkými utešená Diana, na ktorej niesol sa ani živý, ani mŕtvy Kuzovlev.

V prvé minúty Vronský ešte nemal v moci ani seba, ani koňa. Do prvej prekážky, do rieky, nemohol spravovať pohybov koňových.

Gladiator a Diana prichodily spolu, a temer v jeden a ten istý moment — raz-raz — zdvihly sa nad riekou a preletely na druhú stranu; nebadane, akoby letiac, vzniesla sa za nimi Fru-Fru; ale v tú istú chvíľu, keď Vronský bol v povetrí, on zrazu videl, temer

---

[1]) Aršin = lakeť.

pod nohami svojho koňa, Kuzovleva, ktorý trepal sa s Dianou na tej strane rieky (Kuzovlev pustil uzdu po skoku, a kôň sletel s ním na hlavu). Podrobnosti tie Vronský zvedel až potom, teraz videl len to, že rovno pod nohy, kam má stať Fru-Fru, môže prísť noha alebo hlava Diany. Ale Fru-Fru, ako padajúca kočka, spravila na skoku námahu nohami i chrbtom a, minúc koňa, niesla sa ďalej.

„Ó, milá!“ myslel si Vronský.

Za riekou Vronský opanoval úplne koňa a začal ho zdržovať zamýšľajúc prejsť veľkú priehradu po Machotinovi, a potom na nasledujúcej distancii, asi dvesto siahovej, kde nebolo prekážky, pokúsiť sa predbehnúť ho.

Veľká priehrada stála pred samou cárskou besiedkou. Hosudar, i celý dvor, i zástupy národa, všetko dívalo sa na nich — na neho a na uháňajúceho na distanciu jedného koňa popredku Machotina, keď prichodili k čertu (tak nazývala sa slepá priehrada). Vronský cítil tie obrátené na neho so všetkých strán oči, ale on nevidel nič, okrem uší a šije svojho koňa, bežavšej jemu oproti zeme a bielych nôh Gladiatorových, bystro bijúceho takt pred ním a zostávajúceho vždy v jednej a tej istej vzdialenosti. Gladiator zdvihol sa, neklopnúc ničím, máchnul krátkym chvostom a zmizol s očí Vronskeho.

— Bravo! — ozval sa čísi hlas.

V tú chvíľu pod očima Vronského, pred ním samým, mihly sa dosky priehrady. Bez najmenšej premeny v pohybe kôň vzniesol sa s ním; dosky zmizly a len na zadku kleplo niečo. Rozohnený popredku uháňajúcim Gladiatorom, kôň zdvihol sa príliš včas pred priehradou a klepol o ňu zadným kopytom. Ale chod jeho nezmenil sa, a Vronský, dostanúc do tvári hrudku blata, poňal, že je zase na tú istú vzdialenosť od Gladiatora. Videl opäť pred sebou jeho krup, krátky chvost a opäť tie neoddiaľujúce sa, bystro pohybujúce sa biele nohy.

V tú samú chvíľku, ako si Vronský pomyslel, že treba teraz predbehnúť Machotina, sama Fru-Fru, porozumiac už to, čo si on pomyslel, bez všetkého posmelenia značne pridala a začala približovať sa k Machotinovi s najvýhodnejšej strany. Vronský si len pomyslel, že možná vec predbehnúť, i zvonku, Fru-Fru už premenila nohu a začala predbehovať práve takým spôsobom. Začínajúce už temnieť od potu plece Fru-Fru prišlo do radu s plecom Gladiatora. Niekoľko skokov prešly v rade. No pred prekážkou, ku ktorej prichodili, Vronský, aby nešiel veľký kruh, začal pracovať uzdou, a rýchle, na samom svahu, predbehol Machotina. Videl mihom jeho líce, zabrýzgané blatom. Zdalo sa mu, že sa i usmial. Vronský predbehol Machotina, ale cítil ho hneď za sebou a neprestajne slyšal za samým chrbtom rovný poskok a pretrhované, celkom ešte čerstvé, dýchanie nozdier Gladiatorových.

Nasledujúce dve prekážky, priekopa a priehrada, boly prejdené ľahko, ale Vronský začal slyšať bližšie dych i skok Gladiatora. Pohnal koňa a s radosťou pocítil, že ľahko zrýchlil krok, a zvuk kopýt Gladiatorových bolo počuť opäť v tej predošlej vzdialenosti.

Vronský viedol beh — to samé, čo on i chcel a čo radil mu

Kord, a teraz bol uistený o úspechu. Nepokoj jeho, radosť a nežnosť k Fru-Fru boly vše väčšie. Žiadalo sa mu obzrieť sa, ale nesmel toho urobiť, a hľadel uspokojiť sa a nepoháňal koňa, aby zachránil v ňom zásobu sily rovnú tej, ktorá, on cítil, ostávala Gladiatorovi. Zostávala jedna, a najťažšia, prekážka; jestli prejde čez ňu pred druhými, tak príde prvý. Letel k irskej banketke. Spolu s Fru-Fru ešte zďaleka videl tú banketku, a spolu im obidvom, jemu i koňovi, prišla okamžitá pochybnosť. On zbadal nerozhodnosť na ušiach koňa a zdvihol bičík, no hneď pocítil, že pochybnosť bola bezzákladná; kôň vedel, čo treba. Fru-Fru pridala a mierne, tak akurátne, ako on predpokladal, nahnula sa a, odsotiac sa od zeme, oddala sa sile inercie, ktorá preniesla ju ďaleko za priekopu; a v tom istom takte, bez námahy, s tej istej nohy, Fru-Fru letela ďalej.

— Bravo, Vronský! — počul hlasy skupiny ľudí, — on vedel, priateľov svojho pluku, — ktorí stáli pri tejto prekážke; nemohol nepoznať hlasu Jašvina, ale on nevidel jeho.

„Ó, prelesť moja!“ myslel si o Fru-Fru, načúvajúc to, čo dialo sa za ním. „Preskočil!“ mysel si, počujúc od zadku skok Gladiatora. Zostávala len posledná prekážka s vodou na dva aršíny. Vronský ani nehľadel na ňu, ale chcejúc prísť ďaleko prvým, začal pracovať uzdou kruhovite, v takt skoku podvihujúc a spúšťajúc koňovu hlavu. Cítil, že kôň trovil poslednú zásobu sily, — nielen šija a plecia boly mu mokré, leť na záhrivku, na hlave, na bystrých ušiach kvapkami výstupoval pot, a dýchal ostro a krátko. Ale vedel, že sily tej je ešte dosť na zvyšujúcich 200 siah. Len preto, že cítil sa bližšie zeme, a po zvláštnej mäkkosti pohybu, Vronský vedel, ako mnoho pridal rýchlosti jeho kôň. Priekopku preletel, ako by ani nezbadal. Preletel ju, ako vták; no v tú samú chvíľu Vronský, k úžasu svojmu, pocítil, že, nestačiac za pohybom koňa, on sám, nevediac ako, spravil nedobrý, neodpustiteľný pohyb spustením sa na sedlo. Razom zmenilo sa jeho položenie, a pochopil, že stalo sa čosi úžasné. Ešte nemohol si vysvetliť, čo sa stalo, už mihly sa vedľa neho samého biele nohy hrdzavého žrebca, a Machotin bystrým skokom prešiel mimo. Vronský dotýkal sa jednou nohou zeme, a jeho kôň padal na tú nohu. Ledva stihol vysvobodiť si nohu, keď kôň spadol na jeden bok, ťažko chripiac a robiac, aby sa zdvihol, márne námahy svojou tenkou, spotenou šijou; zatrepotal na zemi u Vronského nôh, ako podstrelený vták. Nepríhodný pohyb, urobený Vronským, zlámal mu chrbát. Ale to pochopil Vronský len potom, pozdejšie. Teraz zbadal len to, že Machotin rýchlo vzdialoval sa, a on, potácajúc sa, stál sám na blatnej, nehýbajúcej sa zemi, a pred ním, ťažko dýchajúc, ležala Fru-Fru a, prehnúc k nemu hlavu, dívala sa na neho svojím utešeným okom. Ešte vždy nechápuc, čo sa stalo, Vronský ťahal koňa za uzdu. Fru-Fru opäť celá strepotala sa, ako rybka, spraštiac krýdlom sedla, vyprostila predné nohy, ale, nemohúc zodvihnúť zadku, hneď sa zamotala a opäť spadla na bok. S tvárou od náružívosti premenenou, bľadý a s trasúcou sa nižnou čeľusťou, Vronský

uderil ju opätkom v brucho a opäť začal ťahať za uzdu. No ona nehýbala sa, lež oprúc chrup na zem, len dívala sa na pána svojím hovoriacim pohľadom.

— Aaá! — schytil sa Vronský za hlavu. — Aaá, čo som ja urobil! — vykríkol. — A prehraný beh! A vlastná vina, hanebná, neodpustiteľná! A tento nešťastný, milý, zahubený kôň! Aaá, čo som ja urobil!

Národ, lekár i felčiar, officieri jeho pluku, bežali k nemu. Na svoje nešťastie, on cítil, že bol celý a bez úrazu. Kôň zlámal si chrbát a ustanovilo sa zastreliť ho. Vronský nemohol odpovedať na otázky, nemohol hovoriť s nikým. Obrátil sa a, nezdvihnúc si čiapky, spadnutej s hlavy, šiel preč od hippodromu, sám nevediac kam.

Vodný muž.[1]

Rozprávka. Z rukopisov † *Jána Kovalčika.*

Dnes želiar Mláka, starý náruživý rybár, nespal tak dlho, jako obyčajne, nespal celú noc, strávil ju so svojím rybárskym náčiním na brehu Hornádu, tečúceho vedľa malej dedinky B . . . ce. Bolo včasne ráno a on už stál na stred dediny pred domom, pokuroval si spokojne zo svojej malej drevenej pípky, obzerajúc sa po okolitých chalúpkach, kde ľudia už tiež vstávali.

Bol to starec veľkej chudorľavej postavy, starobou už hodne k zemi sa chýliacej, tvár jeho bola nažltklá, vráskovitá, s jakýmsi dobráckym výrazom vo veľkých polozhaslých očiach. Hlavu mu kryl veľký klobúk zo srsti, hodne už ožltklý a vybľadlý, a zpod neho vyčnievaly dlhé, striebornými nitkami hojne popretkávané vlasy. Oblečený bol ľahko, len tak na polo, v hrubej plátenej, na belaso farbenej kazajke v krátkom kabáte, tu kurtkou menovanom, v starej, už ošumelej, ale čisto vypratej košeli, zastrčenej za plátenými nohavicami, ktoré vopchaté boly tiež už v ošumelých čižmách-botách.

Netrpezlive prestupoval s miesta na miesto hodnú chvíľu, až naraz schytil sa a šiel k blízkemu sedliackemu domu, kde pred vrátami tiež videl už hospodára.

---

[1]) Vodný muž, vodník, dľa národnej povery predstavoval sa so zelenými vlasmi a v zelenom rúchu, mal obuté čižmy, behal po vodách, výskal, z ľavého boku mu vždy krv kvapkala, vábil ľudí do vody, obzvlášte deti, sedával na brehu a pod kopami sena, kde si pri mesiačku čižmy sošíval. Na zemi nemal veľkej vlády, vo vode všetko do hlbiny vťahoval.

Vo Spiši, v dedinách pri Hornáde, Hnilci a Poprade ležiacich, volá sa podnes *topelec*. Ešte podnes veria, že v tej alebo v tej hati sa často chlapec pri kúpaní zatopil, lebo ho *topelec* pod vodu vtiahol a nepustil ho, zakiaľ ho nezatopil.

„Hm, ja zas videl som niečo pod starou olchou, a tiež som si myslel, že to topelec.“

„Ja by som nebol veril, že je topelec, ale podľa tých očí, a potom podľa toho skoku do vody.“

„Aha, to bol kocúr! Zabudol som si vziať naň mešťok. Prišiel mi na um až na ceste; ale nechcel som sa už vrátiť, aby nebolo nejaké nešťastie. Myslím si, že kocúra na ramenách pokojne ponesiem. Ale nie! Sotva prídem k hati, kocúr počul snáď vodu hučať alebo čo iného, trhal sebou a škriabal. Na lavici som sa zastavil. Držím kocúra pevne, aby sa mi nevyšmikol. Už chcem ísť ďalej, ale pozrel som pod olchu. Videl som tam niečo sa rúšať, a prišiel mi na um topelec. Pane Bože! Zostal som jako primrazený, a kocúr vyskočil mi z rúk a hup — čľupol rovno do vody pod lavicu. A ja nazpäť do Múlikov, odkiaľ som mal kocúra, a vrátil som sa, až sa rozodnievalo.“

„To si ty akýsi poverčivý,“ hovoril mu Mláka. „Prečo by to musel byť hneď topelec. Už so mnou — to bolo inšie: tie oči, ten skok do vody!“

Starci smiali sa jeden druhému.

„A ja,“ pokrútil hlavou Mláka, „od božieho rána behám po chalupách a rozhlasujem, rozprávam, a — ono, tu ho máš!“

Popoludní Mláka zašiel ku hati sobrať svoje rybárske inštrumenty, ktoré nechal tam v noci od strachu. Už či to bol opravdový topelec na tej lavici a či len Grubič, on i teraz akosi nevesele a bojazlive pozrel v tú stranu.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Kýčerský. Lazaret. N. Noviny č. 41. Upomienkam z dávnych čias. Tamže č. 41. Trávnice. Tamže č. 41. Láska. Tamže č. 151, Ešte si raz... Tamže č. 151. Na rozhraní. Tamže č. 151. Dávno tak... Tamže č. 151. — Naši väzňovia. Sl. Pohľ. 91. Z jarných piesní. Tamže č. 335.

Kysucký Dr. Mladí v. Murra K.

Kysučan. Dostal sa. Sl.. Nov. č. 63. Obeť nádhery. Tamže č. 85—88. Udalosť Milka Náležitého. Tamže č. 111. Prvý zajac. Tamže č. 174. Banknoty Lazara Bukovského. Tamže č. 177. Ľahko prišlo, ľahko išlo. Tamže č. 211—214. Zásady Svatuškove. v. Kincs S.

K. Dr. Národný Kal. Rovniankov. (Rec.) L. Listy č. 4.

K., J. Exväzňom (po vysvobodení posledného). Černokň. č. 6. Do jakých škôl? Slov. Listy č. 35. České hlasy o knihe: „Co hatí Slováky?“ Tamže č. 35.

K. J. z R. Divotvorný kľúčik. Vl. a Sv. č. 34.

K. K. „Fabianská“. Nová dom. pokl. 65—82.

K. M. Jej slza. Z okolia Ilže v Bosne. Hlásnik č. 8.

K. V. Dr. „V reči žije národ". Hlas 40—43.

Kl. Fr. Do boja! Kresťan č. 32. Vítanie Farahúna. Tamže č. 32. Pieseň do boja. Tamže č. 36. Abcúg! Tamže č. 38. Vzdychy ľudáka. Tamže č. 39.

Lačný Ľudovít. *Prírodopis so Zdravovedou* v. Školník. *Hospodárstvo* v. Školník.

Laik. Maďarská justícia. N. Nov. č. 15.

Lamanský V. I. O národnostných pomeroch Rakúsko-Uhorska.. Zo „Slav. Vieku". N. Nov. č. 5, 6.

Lang Antonova Elena. Nová daň. Bájka. Prel. M. v. Hlásnik č. 9.

Lefen Jean. Bezsenné noci. Sl. Nov. č. 10.

Lehotský Ján. *Zo starých časov.* Prostonárodne skladal — — Odtisk zo „Slovenských Pohľadov". Turč. Sv. Martin. V. 8° str. 40. (Nár. Noviny č. 58.) — Rozpomienka na cesty mladého cisára Franc Jozefa roku 1852 po Slovensku. Černokň. č. 11. — Zo starých časov. Slov. Pohľ. 138—158, 219—224, 499—503, 726—727.

Lejkin N. A. Dva dary. Sl. Nov. č. 179. Hostia u principála. Tamže č. 290.

Lelkes Adolf. *Katechismus v kázňach, príkladmi vysvetlených.* Na základe spisov cirkevne schválených sostavil. Svázok II. O prikázaniach. Vydal Fr. Rich. Osvald. V Ružomberku, tlačou knihtlačiarne Karla Salvu; v. 8° str. 160. — Maria je naša Matka; ctíme ju! Slavnosť Mena prebl. Panny Marie. Kazateľňa 306.

Lemonnier Camille. Prst boží. Sl. Nov. č. 249.

Lenkei Karol. *Venček piesní a modlitieb zvlášte k úcte Božského srdca Ježišovho.* S dovolením cirkevnej vrchnosti s nápevami vydal — — Tlačou Adolfa Wiesnera v Malackách; 8° str. 63.

Leštinský. Vianočné čary. Záb. a poučné kn. II. sv. 2. str. 63—72. Povieva vetríček. Tamže 79.

Líbomirská Marketa. Kozák. Dennica č. 11. Obeť slepého dievčaťa. Tamže č. 11.

Líčko E. A. Lepra. Na základe vlastnej zkúsenosti a dľa „Természettudományi Közlöny"-u. Slov. Nov. č. 98—101.

Ligouri Alfons Maria. *Návštevy najsvätejšej sviatosti oltárnej.* Dľa vydania Doninovho poslovenčil Štan. Kianička. Vydáva jako prílohu redakcia Posla božsk. Srdca Ježišového. V Trnave. Tlačou Žigmunda Wintera; m. 8° str. 244.

Lihovecký Miloš. *Sbierka slovenských štvorspevov* v. Sbierka.

Lichard Milan (—rd.) Giuseppe Verdi. N. Nov. č. 13. Šesť dní na voze Slovenskom. Tamže č. 41. To ľudské srdce v. Žiak-Somolický. — Slovenská národní píseň. Slovensko 57—65.

Listy, Cirkevné. Časopis venovaný záujmom cirkve evanjelickej a v. V Liptovskom Sv. Mikuláši. Ročník XV. Zodpovedný redaktor a vydavateľ Jur Janoška. Tlačou knihtlačiarne Karla Salvu v Lipt. Ružomberku. Vychodia vo v. 8° dňa 15. každého mesiaca na dvoch hárkoch. Vedecká príloha C. Listov má názov: „Časopis pre evanjelické bohoslovie".

Listy, Literárne. Príloha ku „Kazateľni". Ročník X. Redaktor a vydavateľ: Fr. Richard Osvald. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu v Ružomberku. Vychádzajú vo veľkej 8° každý druhý mesiac na hárku.

Listy, Národnie. Nepolitické sociálno-reformné noviny. V Uhor. Skalici. Ročník I. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ: Jozef Teslík. Mały vychádzať vo foliovom formáte každý druhý štvrtok, nevyšlo však iba číslo 1. dňa 10. januára.

Listy, Slovenské. Týdenník pre slovenský spoločenský život. V Ružomberku. Ročník III. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ: Karol Salva. Vychádzały každú nedeľu na foliovom hárku.

Listy, Slovenské Národní. Politický čtrnácti denník věnovaný československé vzájemnosti. V Olomouci. Ročník I. Za vydávání a redakci zodpovedá: Karel Kučera. Tiskem národní kníhtiskárny Kramáře a Procházky. Vychádzajú na fol. hárku. Prvé č. vyšlo 5. okt.

Listy Svätého Antona. Mravno-poučný, obrázkový mesačník ku rozširovaniu milodarného chleba chudobných. V Budapešti. Ročník I. Redaktor: Edvard Sándorfi, vydavateľ Alfréd Buday. Tlačou Stephaneuma. Vychádzajú každého 1. v m. 4° o 16. str.

Loti Pierre. Svätyňa, zmiznuvšia na veky. Obraz z Pekinku. Posl. J. M. Sl. Pohľ. 200—204.

Lozinski Walery. Liečivý prostriedok. Sl. Nov. č. 278, 279.

Lub Ivan. Vzdelanci musejú dvíhať slabý ľud k zámožnosti, mravnosti a k osvete. (Ohlas na slová „Našedobského" a „Meakulpinského".) Slov. Listy č. 31, 32. Dvíhacou kultúrou zabezpečíme si Uhorsko. Tamže č. 44.

Lublock John. Sme povinní byť šťastnými. Slov. Listy č. 7.

Lubomirska Natália. Na výlete. Novelletka. Sl. Pohľ. 573—584.

Ludiše. Kornelia. Dennica č. 6.

Ludmilkin Radmír. Piesne. Dennica č. 8.

Ludomil. *Názorný „kráľ."* Napísal a vydal —. Kníhtlačiareň Jána Bežu a spol. v Senici; 8° str. 7.

Lux Terka. Ktorá na hor padla. Prel. L. Gosztonyi. Sl. N. č. 242.

L., J. Mešov nápis. Čas pre ev. b. č. 1.

L., Ž. Bosorka v. Havlasa Ján.

LK. Smrť nemluvňata. Z talianskeho. Ľud. Nov. č. 26.

Majkov A. Anjel a dämon. Prel. Ľud. Podjavorínská Sl. Pohľ. 729.

Mako Michal. O evanjelických Slovákoch v Amerike. C. Listy č. 4.

Maleničiar. Príčiny úpadku nášho ľudu. Obzor č. 7.

Maliak Jozef. Examen v škole r. 1895 a r. 1894. Kultúrny obrázok, písaný r. 1895. N. Nov. č. 9—11. — V záujme tehliarsko-črepárskeho priemyslu. Slov. Listy č. 11. Ako sa previedla voľba kňaza v Lôžkach. Kultúrna skizza písaná r. 1899. Tamže č. 12, 13. Práca. Tamže č. 19.

Maliarik Ján. Pán na kríži. Stráž na S. č. 3. Cantate. Tamže č. 5. Krst svätý. Tamže č. 6. Dodatok ku Krstu svätému. Tamže č. 7. Ďakovanie za žeň. Tamže č. 10. Modlitba Lutherova č. 11.

Malikin. Školstvo vo Švajciarsku. Z „Deutsche Zeitung" v. Rod.

a Šk. č. 4. Náčrtky o zdravotníctve školskom. Tamže č. 6. Nová práca Tamže č. 9.

Malubdič Edhem. Tajomné písmo. Črta z Bosny. Z horv. V M. N. Nov. č. 72.

MamajevN. Na dvornom bále. Prel. Janko Klen. N. Nov. č. 134.

Mamatej Albert. Čo je elektrina. Rovn. N. Kal 156—162.

Marcinka Imrich. Najdený dukát alebo Boh zaplatí v. Čítanie.

Margin. Slovensko a XX. stoletie. Dialog. Kat. Nov. č. 1. Jeremiáda. Nárek vlasti slovenskej. Tamže č. 5. Tri sestry. (Pracovitosť. Cnosť. Dobrobyt.) Tamže č. 8. Moja musa. Tamže č. 10. Práva spolčovacie a stávky. Tamže č. 11. Tichomírovi. Tamže č. 11. Tŕne v hlave Krista. Tamže č. 11. Veľké snahy. Tamže č. 11. Láska k materinskému jazyku. Tamže č. 11. V Katakombe sv. Domitilly. (Druhom rímskej cesty.) Tamže č. 13. Slutuj sa, Matko! č. 19. Aj ty opúšťaš nás. Tamže č. 20. Zomierajúci drotárik. Tamže č. 21. K štedrému večeru. Tamže č. 24. — Sestra ducha môjho. Rovn. N. K. 180. Noc nad Golgotou. Tamže 185. — Pessimismus a Slováci. Tovaryšstvo 81—83.

Marienkin. Národné prebudenie. Moravský Obzor č. 1, 2, 4.

Mariin. Tichomírovi. K. Nov. č. 9.

Marinin. Ľúbim ťa, ľúbim... Hlásnik č. 8. Na smolinskom vršku. Tamže č. 8. Modlitba. Tamže č. 10. Komu sláva. Tamže č. 23.

Markovič Dr. Julo. Alea jacta est. N. Nov. č. 82, 83.

Markovičová Ľudmila. Hry našich detí. Čas. M. sl. sp. č. 2.

Maro Juraj. Žartík v. Čechov A. Prípad v. Čechov A. Po divadle v. Čechov A. Drobničky života v. Čechov A. Neopatrnosť v. Čechov A. Spisovateľ v. Čechov A. Víťazov triumf v. Čechov A. Topánočky v. Gatti E. — Vždy hovorte pravdu! Z „Nivy". N. Nov. č. 87—90. V tmách. Z petrohradských súčasných udalostí 1877. Od G. S. Tamže č. 128—132.

Maršall Gustáv (Petrovský). Zpät! Rozprávka z amerického slovenského života. Jednota 40—63. (Slov. Pohľ. 95—96.) Obete čiernych diamantov. Rozprávka z amerického slovenského života. Rovn. N. Kal. 97—139. — Zo zápisiek detektíva. Z angl. Sl. Denník č. 16, 17.

Martinovic Matúš. Ako si ľud rozpráva. (Kašeľ a drobnice.) Čas. M. sl. spol. č. 2.

Matunák Michal. *Návrh, jakoby sa maly pomenovať námestia, ulice, uličky i domoradia sv. kr. mesta Krupiny.* V Krupine. Tlačou Augusta Joergesa vdovy a syna; v. 8° str. 13. — Korpona várkapitányai. Külön lenyomat a Korponai felső népiskola 1900/1 értes. Korpona. Jöerges nyom.; 8° str. 89. — Drégely és Palánk katonai szerepe a törökök alatt 1522—593. A Hontvármegyei Múzeum-Társulat kiadványai I. Korpona, Joerges nyomd; 8° str. 70. — Az 1599-iki tatárjárás. Barsi Ellenőr č. 1, 2. Breznóbánya megsarczoltatása 1645-ben. Garamvidéke č. 11. Hontvármegye alispánjai. Honti Lapok č. 12. Régi honti nemzetségek. Tamže č. 23—25. A városház történeti képei Korponán. Korpona és vidéke č. 47. Török hódoltság az éjszaknyugati Magyarországon I. Ferdinand király alatt. Nyitram.

Szemle č. 1—9. Zólyom várának kapitányai. Zólyomvármegyei Hírlap č. 5. Zólyom várának régi helyrajza. Tamže č. 42—44. Dobronya vára. Tamže č. 45.

Matzenauer Fr. Otto. Pavúk. Z „Anthologie". Veselá Knižnica. D. II. sv. 6. str. 142—144. — Nekrolog. N. Nov. č. 151.

Maupassant, Gujde. Poľutovania hodný. Prel. Janko Klen. N. Nov. č. 23. Buffetníčka. Prel. J. Klen. Tamže č. 26. — Na vode. Sl. Nov. č. 180, 181. Otec Milon. Tamže č. 237, 238. Za živa pochovaná. Tamže č. 246. Mladosť sa nevráti. Tamže č. 266, 267.

Meakulpinsky. Co hatí Slováky? Odpověď dáti se pokusil —. V Hodoníně. Knihtiskárna H. Hodan (Fr. Chrastina.) Nákladem vlastním; 8° str. 246. („Hnusný pampflet." N. Nov. č. 79. Slov. Listy č. 32. Obzor (Brn.) č. 23. Pražský ill. Kurýr od 24. júna. Ostravský Obzor č. 64. Nár. Listy. Príloha od 9. aug.)

Medňanský Martin. Životopis s pod. v Tovaryšstve III. 311—316.

Medvecký Karol. Paberky. (Marmoriena. Gbelský náhrobník. Nápis na kostolnej lavici v Krupine. Náhrobník tamže. Nápis na Vígľašskom zámku.) Čas. M. sl. sp. č. 6. — Prosby naše nech vychádzajú zo srdca čistého. Nedeľa triadvadsiata po sv. Duchu. Kazateľna 351. O sviatosti stavu manželského. Nedeľa štiriadvadsiata po sv. Duchu. Tamže 356. — O ľudovom umení v Detve. Prednáška, zadržaná vo valnom shromaždení Mus. slov. spol., vydržiavanom v Turč. Sv. Martine dňa 7. aug. 1901. Sborník M. slov. sp. 144—152. — Hazai nemzetiségeink. Testvériség č. 22.

Medzihorský. Historický Mazeppa v. Greif.

Meličko Ján. *Slovenské Spevy* v. Spevy.

Menčík Ferd. Rybayova sbírka českých přísloví. Č. Lid 218—226, 283—286.

Mendès Catulle. Ruža. Z rozprávok pre zamilovaných. Horň. Sl. Nov. č. 255.

Mentor. „Rozprávky" .Napísal a vydal Jozef Gregor-Tajovský. (Rec.) Lit. L. č. 4.

Mickiewicz A. Krymské sonety. Preložil Hviezdoslav. I. Stepi akermanské. II. Tišina morská. III. Plavba. IV. Búrka. V. Pohľad na vrchy so stepí Kozlovských. VI. Bachčisaraj. VII. Bachčisaraj v noci. VIII. Hrob Potockej. IX. Mohyly haremu. X. Bajdary. XI. Alušta vo dne. XII. Alušta za noci. XIII. Čatyrdach. XIV. Pútnik. XV. Cesta nad priepesťou v Džehud-Kale. XVI. Vrch Kykyneis. XVII. Rumy zámku v Balaklave. XVIII. Ajudah. Slov. Pohľ. 516—518, 537—540, 685—687. Faris. Preložil Hviezdoslav. Tamže 681—685.

Mičátek Vladimír (V. M.) *O Černohorcoch* v. Nenadovič Ľub. P. Kristus sa narodil v. Budisavlevič. Ako rastú reči? v. Tomič. Strýc Stanko v. Tomič. „Paprikáš" v. Tomič. Škrlo a Fejzula v. Tomič.

Mikszáth K. Román dvoch majerov. Prel. Gosztonyi. Sl. Nov. č. 236.

Milan (prof. v Karloviciach.) Evina krv. Prel. Svetlonos. N. Nov. č. 23. Historia špicla. Zo srbsk. Svetlonos. Tamže

č. 50—52. Ako sa môj priateľ oženil. Zo srbsk. Svetlonos. Tamže č. 76—80.

Miletič Svetozár. † Svetozár Miletič. N. Nov. č. 16. Zo života Sv. Miletiča. Tamže č. 17. Drobnosti o Miletičovi. Tamže č. 20.

Minich Daniel. Životopis. Tranovský 65—67.

Mišík Štefan. *Katolícky ľudový katechismus.* v. Spirago Fr. Ľudové zvyky a obyčaje. Čas. M. sl. sp. č. 3. Miestne mená z Krížovej Vsi. Tamže č. 6. — Hlas zo Spiša. Jednota 125, 126. — Staré rukopisy. Lit. L. č. 2. — O takzvanej všemohúcnosti štátu. Z rukopisov M. A. vyslúžilého profesora bohoslovia. Tovaryšstvo III. 9—32. Výlet k spišskému zámku. (S yobr.) Tamže 251—262.

Mitrovský Milan. Priateľke. Dennica č. 7.

Mnohely Stefan. Obetovanie XX. storočia Ježišu Kristu. Posol b. S. J. č. 1. Kráľovna najsvätejšieho ruženca. Tamže č. 10.

Mocko Ján. *Krátka historia o odňatí chrámu evanj. aug. vyzn. myjavského dňa 16. Aug. 1731.* Dľa súčasného rukopisu. Zvláštny odtisk z „Cirk. Listov". Ružomberok. Tlačou Karla Salvu. Nákladom vlastnym; 8° str. 23. — Slovenský kalvínsky spevník. Čas. pre ev. boh. č. 1. — K historii niektorých cirkevných piesni. Cir. Listy č. 1, 3, 8. Jubilejné theol. štipendium v senioráte nitrianskom. Tamže č. 11. — Zvláštne zjavy v rodine barónov Révaych v dobe poníženia cirkve našej. Dľa súčasných listín. Tranovský 96—105.

Mocková Oľga. V záujme našej veci. Dennica č. 10.

Moravan Ján. Sviatok sv. Ruženca v Carihrade v. Achternberg V. Otrokov škapuliar v. Hálka A.

Moravčík Štefan. Poštár ľudák. Kresťan č. 17. Niečo zo židovského obchodu. Tamže č. 32.

Morávek Baltazar. O prozreteľnosti Božej. Pútnik sv. Vojt. 72—75.

Moreau-Vauthier Ch. Tie deti. Sl. Nov. č. 284.

Moštenanova Hermína. Tie naše výšivky. Dennica č. 5. Naše augustové slávnosti 1901. Tamže č. 8. List sestrám v Amerike. Tamže č. 10. Ako dostal bohatý chudobnú. Záb. a poučné K. II. sv. 1. str. 93—104.

Mouselet Charles. List mojej susedke. Sl. Novín č. 209.

Mudroň Dr. Ján. Zastaňme si za svoju reč, svoju národnosť. Záb. a pouč. Kn. II. sv. 1. str. 18—26.

Mudroň Pavel. O základinách. N. Nov č. 20, 21. — „Čo hatí Slováky?" Tamže č. 87.

Murgaš Jozef. Telegrafovanie bez drôtu. Tovaryšstvo 247—249.

Murra K. Mladí. Rozprávka. Prel. Dr. Kysucký. N. Nov. č. 81—84.

M. Dva súboje. Črta z dejín ruskej literatúry. Slov. Denník č. 12.

M. J. Záhada. Povesť v. Orzeszková.

M. L. Fíga a lenivec. Alžírska legenda. Z franc. Slov. D. č. 18. Pútnik. Z franc. Tamže č. 19.

M. M. Gajdy. Sl. N. č. 33. Žiburienky drobné. Tamže č. 117. Skazky. Tamže č. 131.

M., V. Tajomné písmo v. Malubdič Edhem.

M....r J. Fialka vonná. Rod. a Šk. č. 4.

M. — ma. Telegram. Dennica č. 1.

Náhlik Henrik, (Z pozost. ruk.) O lútosti. Tretia nedeľa adventná. Kazateľňa 11. Rímsky pápež námestník Kristov. Slávnosť sv. apoštolov Petra a Pavla. Tamže 233. O vznešenosti a dôstojnosti človeka. Nedeľa dvaadvadsiata po sv. D. Tamže č. 337. Príklad žien. Deň sv. Anny. Tamže 260. O pútoch. Slavnosť narodenia Panny Marie. Tamže 299.

Nečesálek Karol. (Michal Šaštinský). O viere v Krista a v kresťanstvo. Dľa J. P. Toussainta. Druhá nedeľa adventná. Kazateľňa 7. Na konec roku. Dľa Toussainta. Tamže 25. Neztraťme Ježiša! Nedeľa prvá po Zjavení Pána. Tamže 43. O požitkárstve. Nedeľa tretia po Zjav. P. Tamže 52. O štyridsaťdennom pôste. Prvá nedeľa pôstna. Dľa Toussainta. Tamže 103. Povinnosti hospodárov. Dľa Toussainta. Tretia nedeľa pôstna. Tamže 111. Za čo sa máme modliť? Dľa Toussainta. Na nedeľu piatu po Veľkej n. Tamže 171. O navštevováni krčiem. Z nem. Nedeľa dvanásta po sv. D. Tamže 279. Sviatok anjelov strážcov. Učenie cirkve o anjeloch strážcoch. Dľa Toussainta. Nedeľa štrnásta po sv. Duchu. Tamže 294. O milosti Božej. Dľa Toussainta. Nedeľa päťadvadsiata po sv. D. Tamže 365. — Rodinná reliquia rodiny Cyntulovskej. Ľud. Nov. č. 1. O ovocinárstve. Tamže č. 10—31.

Nechtik. Trpké právo. Melodráma v prostej próse. Černokň. č. 3. Smola. Humoristická črta. Rovn. N. Kal. 188. Z jara. Slov. Pohľ. 243. Hlupák na jarmoku v. Vabuen.

Němcová Božena. Slovenské písně (1—14). Z netištěného rukopisu podáva Dr. J. V. Novák. Č. Lid. 161.

Nemo v. Wagner Dr. J. A.

Nenadović Ľub. P. *O Černohorcoch.* Listy z Cetinia r. 1879. Zo srbského preložil *Vladimír Mičátek.* Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Knihkupecko-nakladateľského spolku. 16° str. 320.

Nerád Jur. Láska k vlasti v. Key. „Unia Slavianských Študentov" a české študentstvo. Hlas 247—249. Hygienické a spoločenské pomery študentstva na vysokých školách pražských. Tamže č. 380, 381.

Nezbedný. Vyliečené rozpaky. Černokň. č. 12.

Niederle Dr. L. Z pravěku Slovenska. Slovensko 26—29. Příspěvek k počátkům historie slovenské. Tovaryšstvo 172—174.

Niedźwiecki Žigm. Za pecou. Sl. Nov. č. 208—209.

Nogall Janka. Samotná. Poslovenčila Micka R. Sl. Nov. č. 81—83.

Nordam Max. Hrozné položenie. Sl. Nov. č. 281.

Nová Baňa v. Dodek K.

Novák Anton. (A. N—k.) Štyri dni vo väzení. Ľud. Nov. č. 29—31. Niečo o slovenskom časopisectve. Tamže č. 52.

Novák Vítězslav. Několik slov o slovenské písni. Č. Lid 15—21.

Noviny, Hospodárske. Časopis pre všetky odvetvia hospodárstva, domáci priemysel, remeslá a národné hospodárstvo. S prílohou: Kupecký a priemyselný „Obzor". Turč. Sv. Martin. Ročník II. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ: Peter Kompiš. Tlačou Jozefa Teslíka v Uh. Skalici. Maly vychádzať vo v. 4° na hárku mesačne raz, každého 12., ale nevyšly tohoto ročníku, (ktorý započal r. 1900. v januári vychádzať) iba dve čísla, totiž 5 a 6.

Noviny, Katolícke. V Trnave. Ročník LII. Zodpovedný redaktor a vydavateľ Martin Kollár. Vychádzaly vo v. 4° na hárku 5. a 20. každého mesiaca tlačou Adolfa Horovitza v Trnave.

Noviny, Ľudové pre kresťanský slovenský ľud. V Turč. Sv. Martine. Ročník V. Zodpovedný redaktori: Andrej Hlinka a Anton Bielek. Majiteľ a vydavateľ: Anton Bielek. Vychádzaly každý piatok vo 4° tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine. A. Hlinka pri č. 42. od red. odstúpil.

Noviny, Malých s mnohými obrázkami. V Senici. Ročník II. Vychádzajú vo v. 8° o 8 stranách v obálke do roka osemráz počna od októbra až do mája vždy 15. v Kníhtlačiarni Jána Bežu a spol.

Noviny, Národnie. V Turč Sv. Martine. Ročník XXXII. Zodpovedný redaktor Ambor Pietor. Majiteľ a vydavateľ: Consorcium Pavel Mudroň a spol. Tlačou Kníhtlač.-účast. spolku. Vychádzajú tri razy do týždňa: v utorok, štvrtok a sobotu vo fol. o 4 str. v sobotu o 6 str. Členmi redakcie sú: Svetozár Hurban Vajanský, Ďuro Čajda a Jozef Škultéty.

Noviny, Slovenské. V Budapešti. Ročník XVI. Vydavateľ a zodpovedný redaktorViktor Hornyánszky. Tlačou cis. a kráľ. dvornej kníhtlačiarne Viktora Hornyánszkeho. Vychodia mimo nedele a sviatkov každý deň vo folia o 4 str. Členovia redakcie: Dr. Adolf Pechány, Ludvik Janovec, Karol Čečotka a Dušan Porubský.

Nymbolová Elena. Kým druhí tancovali. Hlas 54—63, 84—88.

N., J. V horách. Slov. Listy č. 34.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. V Ružomberku. Ročník XIII. (XXXVII.) Zodpovedný redaktor a vydavateľ Jur Babka. Vychádza koncom každého mesiaca vo v. 8 o 16 stranách. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu v Ružomberku.

Obzor, Kupecký a priemyselný. Príloha „Hospodárskych novín". V Turč. Sv. Martine. Ročník I. Zodpovedný redaktor, majiteľ a vydavateľ Peter Kompiš. Vychádzal vo v. 4° o 4 str. Ročníku tohoto, ktorý započal r. 1900 v januári vychádzať vyšlo tlačou Jozefa Teslíka v Skalici len číslo 5 a 6.

Ogrodník Jozef. Omravňovanie. Slov. Listy č. 8.

Ohňoslav. K novému roku a storočiu. Rovn. N. Kal. 38. Zjav o polnoci na 31. dec. 1900. Tamže 130—155.

Ochotník, Slovenský divadelný. Sväzok XIV. *Matka a dcéra.* Činohra v štyroch dejstvách od K. Töpfera. Preložil A. Halaša. *Dobrá bolesť — čo dá pojesť.* (Consilium facultatis.) Veselohra v jednom dejstve od grófa J. A. Fredra. Z poľského preložil A. Halaša.

Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku; 8° str. 104.

Okánik Dr. Lud. *Víťazstvo messiáša.* Vianočná hra so spevmi pre dospelú mládež v štyroch dejoch. V Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka. 8° str. 52.

Omega. Črta ze Slovenska. Právo lidu č. 225. Výlet do Nitry. Črta ze Slovenska. Tamže č. 242.

Oravín St. Všeobecné poznámky k „miestopisu" Oravy. Sborník M. sl. sp. 153—170.

Ormisová Marína. Orgovánová besiedka. Poviestka. Sl. Pohľ. 245—257.

Orolím Ján. *Putovanie Pravdy* v. Knižnica „Hlasu".

Orzeszková Eliza. Záhada. Povesť. Preložil J. M. Slov. Pohľ. 632—646.

Osmont Edvard. Úbohý chlapec. Slov. Nov. č. 289.

Ostrovská L. Vianoce. Poslov. Rakovnický. Lud Nov. č. 1. — Vzkríšenie. Horn. Slov. Nov. č. 80.

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

ЖУРНАЛЪ МИНИСТЕРСТВА НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ. Седмое десятилетіе. Часть CCCXXXXII. 1902. Августъ. С.-Петербургъ. Сенатская типографія. Obsah mimo úradného oddielu: F. P. Keppen: O niekdajšom i terajšom rozšírení bobrov v Rusku. (Konec.) — M. G. Chalanský: K historii poetických rozprávok o Olegovi Vieščom. Hlava I. — I. I. Lapšin: Sudby kritickej filosofie v Anglii do 1830. roku. — *Bibliografia. A. I. Sobolevský:* Složené slová v poľskom jazyku. Študium I. I. Losja. S. P. 1901. — *V. M. Istrin:* Stará ruská literatúra Kievskej periody XI—XIII. V. P. Vladimirova. Kiev. 1900. (Dokončenie.) — V. F. Šišmarev: Nové práce vo finskom folklore. Н. Я. — С. К.: Dr. Fr. Pastrnek: Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. Praha, 1902.

Táto posledná kritika prísne odsudzuje hlavnú prácu pražského slavistu z historického i filologického stanoviska. Nemôžeme sa púšťať do rozboru, no charakteristické sú pre smýšľanie a presvedčenie slová pánov kritikov o náhľadoch dr. Pastrnka na osoby a diela Cyrilla a Methoda. „*Náhľady jeho* (Pastrnka) — píšu doslovne — *protirečia nielen historickej pravde, ale i humánnosti: ony vnášajú iba svár a rôznicu* (раздоръ и раздѣленіе) *do súčasného slavianskeho života.*" O vedeckosti knihy vyslovujú sa recenzenti takto: „Zakončievajúc rozbor knihy prof. Pastrnka, my môžeme iba ľutovať, že ona slúži potvrdením výroku professora Jagiča o smutnej, ešte súčasnej slavistike: o tej „nicht abzuläugnenden Disciplinlosigkeit,"

ktorá „bezüglich vieler wichtigen Fragen des altkirchenslavischen Alterthums in der Slavistik noch immer herrscht.“ (Archiv f. slav. Philol. XXIV. B. 1902. 263 str.) Neideme súdiť, nakoľko páni kritikovia verne zobrazili slabiny diela Pastrnkovho, no nedivíme sa za mak tomu раздору a раздѣленію ... Veď jestvuje škola, ktorej hlavným cieľom je pravý раздоръ a раздѣленіе v súčasnom živote slavianskom, a pán Pastrnek nenie veľmi ďaleký tejto škole.

Všeslavianska Umelecko-priemyselná výstavka v Petrohrade. Roku 1904 hotuje sa takáto výstavka pod vysokým protektorátom veliekého kňaza Alexandra Alexandroviča. Dňa 3. mája tohoto roku v zasadnutí komitéta výstavky určené boly nasledujúce ustanovenia.

I.

S najvyšším povolením Jeho veličenstva cára Slaviansky dobročinný spolok v Petrohrade pri účasti Spolku priemyselného a obchodného zariadi všeslaviansku umelecko-priemyselnú výstavku.

II.

Výstavka má cieľ umožniť bezprostredné styky a obchodno-priemyselnú vzájomnosť Rusov s rodnými im obyvateľmi druhých krajín. Ku dostihnutiu tohto cieľa komitét výstavky medziiným postará sa o organisáciu v slavianskych zemiach pomocných výstavkových komitétov.

III.

Výstavka má dať náhľadný obraz o súčasnom byte plemennom, plemenných záležitostiach a hospodárskom položení všetkých slavianskych národov; o prírodných produktoch ich zemí, o ich priemysle a remeslách, umeniach a má slúžiť prostredníkom oboznámenia s odpovedajúcimi produktami a producentami Ruska.

IV.

Darované i zadovážené na výstavke predmety majú tvoriť osnovu stáleho Všeslavianskeho musea v Rusku.

V.

Všetci slavianski obyvatelia jako europejskí, tak i nachodiaci sa v druhých častiach sveta povolávajú sa zúčastniť sa na všeslavianskej vystavke poslaním na ňu svojich produktov jako i prác písomných, štatistík, opisami hospodárskeho položenia, priemyslu a umeleckých diel.

VI

Ústrojstvo výstavky a všetky jej diela zaveduje komitét, ktorý si vyvolí hlavného komissára výstavky.

VII.

Čestným predsedom výstavky pri súhlase Jeho cis. výsosti, protektora výstavky, vyvolený je ministerský sekretár tajný radca Vladimír Ivanovič Kovalevský.

Pravidlá pre účastníkov výstavky.

1. Všeslavianska umelecko-priemyselná výstavka otvorí sa v Petrohrade roku 1904 a bude trvať tri-štyri mesiace. O dni otvorenia a termíne poslania predmetov bude osobitne oznámeno.

2. K účasti na výstavke dopúšťajú sa články a prírodné produkty zemí všetkých slavianskych národov, pri čom osoby, žijúce v hraniciach Ruska, musia svoju účasť oznámiť hlavnému komissárovi výstavky.

3. Platu za miesta na výstavke pre veci nebude žiadneho.

4. Veci na výstavku posielajú sa na účet účastníkov, pri čom na ruských železniciach dostanú isté lehoty, čo sa skoro oznámi.

5. Veci treba adressovať do Petrohradu hlavnému komissárovi Všeslavianskej výstavky, alebo oddajú sa bezprostredne samými účastníkami.

6. Pred poslaním vecí treba poštou poslať na túže adressu podrobné spisky vecí, nachádzajúcich sa v každej kysni, v dvoch exemplároch.

7. Všetky colné formality, jestli veci adressujú sa na komissára, budú vyplnené na mieste výstavky.

8. Komitét berie na seba starosť o bezpečnosť vecí na výstavke.

9. Veci na výstavke možno predať; k dobru výstavky berie sa 5—10 procentov s kúpnej ceny.

10. Vitríny a druhé výstavkové potrebnosti budú urobené na účet účastníkov výstavky, s výminkou menších potrebností, ktorých útraty znáša komitét.

11. Dovoľuje sa na výstavke pracovať na ukážku.

12. Všetky veci na žiadosť účastníkov budú podvrhnuté oceneniu znalcov podľa pravidiel, potvrdených ministrom financií, znalcov, zavolaných zo všetkých slavianskych národov. Za najlepšie veci budú sa dávať pochvalné diplomy.

13. Pre účastníkov výstavky, želajúcich si byť osobne prítomnými, komitét postará sa o lacné byty i stravu. Za predsedníka člen komitéta výstavky Af. Vasiliev. Hlavný komissár výstavky K. V. Nikolajevskij. Adressa: Petrohrad, Malaja Italianskaja ul. 63.

Rok 1902. Sošit 10.

Slovenské Pohľady.

Dva razy na Tematíne.

Od *Jozefa Lud. Holubyho.*

Vlani 22. mája a tohoto 1902-ho roku 30. júla navštívil som najbližšie okolie Tematína, na prostriedku rebra Inoveckého pohoria, na ľavom brehu Váhu, nad Hrádkom v Nitriansku postaveného. Po nekonečne dlhom daždivom počasí, v ktorom sa na floristické potuľky ani mysleť nedalo, nastaly nám v tohoročnom lete, koncom júla, pekné dni, ktoré som dľa možnosti k prechádzkam po okolí použil, aby sa mi nohy rozkývaly a nezabudly kráčať vrchami a dolinami, a aby mi tie mnohé mená rastlín z mozkovice nevypáchly, a aby som neodvykol od môjho obľúbeného remesla, instruktívneho sušenia rastlín. Lebo bárs v mojom okolí pre seba nemám čo sbierať, predsa sa každoročne hlásia odberatelia tunajších rastlín, ktorí im radi poprajú miesta v svojich herbároch. Nuž a týmito ľúbeznými dietkami Florinými, nakoľko mi zásoba stačí, milerád aj iným poslúžim.

Dňa 30. júla t. r. vybral som sa tedy, priberúc si dvoch vnukov, gymnasiastov, vozmo do Hrádku, a ztadiaľ peší plešivými a strmými dolomitovými kopcami na Tematín, aby som vlaňajšie nálezy rozhojnil a doplnil, a šarvancov o prírodných pomeroch tohoto veľaza ímavého okolia názorne poučil, v tej nádeji, že tomu lepšie porozumejú a snadnejšie si videné v pamäti zachovajú, než dajakú z knihy vyznačenú lekciu. Cestou konali sme meteorologické pozorovania: zkadiaľ vietor podúva, či nie snáď „z hnilého kúta?“ či má alebo nemá náš bošácky Lopeník, ten neklamný prorok povetrnosti, oblakovú čapicu na temeni? či lastovičky vysoko alebo nízko lietajú? či po Bošáci mačky predo dvermi a po strechách nerobia veľkú toalettu? či nás nepostrašia ranné zore? Ale nič podozrivého a dážď predzvestujúceho nezbadajúc, uháňali sme v nádeji na pekné počasie dolu Bošácou k Bohuslaviciam. Hneď na hornom konci Bošáce predbehol nás krásny, bielovlasý, asi 4-ročný chlapček, o ktorom som jeho materi bol povedal, že sa pomýlila, keď toho chlapca porodila. „Prečo?“ pýtala sa ma zadivená a prestrašená. „Preto,“ reku, „že to malo byť dievča, a boli by sa oň mládenci ruvali.“ Nato mi cele uspokojená povedala: „Veď to aj chlapcovi nezaškodí, keď je švárny.“ Tento chlapček, vzav nedávno hrable s vylámanými a vypadanými zubami do ruky, ukazoval ich

matke a riekol: „Ejha, mamenko, tyto hrable majú už len jásna bez zubov, jako naša babička.“ Otec tohoto chlapca bol za pár rokov dočasným nutným učiteľom menších dietok v bošácko-podhradskej škole, a aj škôldozorca tak bol s ním spokojný, že sa veľmi pochvalne o ňom vyslovil. S tými nutnými učiteľmi bývalo to ale aj všelijako. V kopaniciach bol raz, asi pred 20. rokami, moravsko-lieskovský rodák, takým nutným učiteľom, ktorý si bol prišiel k rektorovi vyprosiť „fysiku o Absolonovi“. Ale o takej fysike ani rektor nikdy neslýchal.

Na dolnom konci Bošáce postretli sme babičku, vekom už k zemi nachýlenú, ale vždy veselú, ktorá mi raz so smiechom rozprávala: „Veru sme sa toť nedávno s mužom pre pletku povadzili. Môj starý sa tak najjiedzil (nazlostil), že ma počal ven z domu vyháňat: že abych išla, odkiaľ som prišla. Pójdem, reku, pójdem, nemaj strachu; ale len tak, jako som sem k tebe prišla: s hudci a v parte!“ Táto odpoveď tak sa zapáčila mužovi, že sa dal do smiechu: a bolo po hneve. Že mu vraj zišlo na rozum, jaká by to bola paráda, keby jeho stará žena s deťmi a vnuky, pod partou a s hudci, hore Bošácou do Podhradia, svojho rodiska, tiahla! — Nechže tu stoja ešte dve komické episody. Žije v Bošáci hrbatý, ale vtipný handrlák, ktorý keď sa bol pred rokami dal na handrárstvo a po dedine na kostenej píšťaľke vypiskoval, vtedajší rychtár, hrdý na svoju hodnosť, chcel dať svoju úradnú moc pocítiť bedárovi handrlákovi, a zakázal mu handry sbierať, údajne preto, že už jedna handrláčka handry po dedine sbiera. Hrbatý handrlák tedy za pár dní nechodil po dedine a čakal, až sa na obecnom dome celý úrad síde. V hodinu zasedania obecného úradu prevesil si cez plece handrlácku kapsu, priviazal si o gombíkovú dierku kostenú píšťaľku, vzal do ruky hodný čakan a kráčal vážne do kancellárie obecného domu, kde sa u dverí ticho postavil. Keď úrad spor jednej strany urovnal, predstúpil handrlák úctive až k stolu, uklonil sa a dal pekné pozdravenie a riekol: „Pánové! celá obec vie, že som chudobný, kerý nemám ani toľko na živobytie, čo by myš uniesla, a jako žobrák ani rukami zarobiť si nemôžem; abych nemosel krasci, začal som handrláctvo; keď mi to ale pán rychtár zakázali, darmo je, mosím posluchnúť: tu je kapsa, tu píščela, tu čakan (a pokládol to na stôl), — já vác handráčiť nebudem: nech sa ľúbi pánu rychtárovi po dzedzine pískať a handry sbierať.“ Rychtár zostal jako omráčený, a keď sa handrlák pekne uklonil a ku dverám kráčal, strhol sa v kancellárii veliký smiech, úrad vrátil handrlákovi jeho náradie, a on do dnešného dňa píska a handry a kosti sbiera po dedine. — Tiež na tej strane Bošáce bývala chromá, o barlách chodiaca žena, ktorá sa doma živila šitím a vyšívaním, ale tu nežobrala. Jej ideálom bolo vydať sa za žobráka, ktorý by mal vozík a koňa. I podarilo sa jej privábiť k sebe takého magnáša medzi žobrákmi, a začas bývala s ním tu v Bošáci nesobášená. Potom sobrali, čo mali, na voz, a odsťahovali sa do Krajného. Práve, keď sa od domu pohli, jedna žena hrabala seno v sade, a počnúc, že sa K....vá so svojím „milým istým“ preč sťahuje, odpásala si zásteru, priviazala

ju jako zástavu na hrable, predskočila pred voz a dala sa do spevu: „Zeťali brezu, už ju vezú, už na ňu chlapci nepolezú!“ jako by vyprevádzala nevestu. Na ten spev sbehlo sa mnoho ľudí na ulicu, a so smiechom sprevádzali zaľúbený pár až za dedinu.

Kdežto predtým, zakiaľ boly v Bošáci strechy slamené, kde-tu bolo vidno hrebeňom striech celé hniezda netresku (Sempervivum tectorum L.), teraz ho viac nevídať, lebo na šindelovej, bridlicovej, škridlicovej a blachovej streche udržať sa nemôže. Starodávna je to povera, že do takého domu, na ktorom netresk rastie, hrom neuderí, netreskne; ztadiaľ i slovenské jeho meno. Už Dioskorides, ktorý ho menuje Aeizóon (= vždy živý, lebo má listy vždy zelené), píše, že rastie na horách, ale že ho sadia aj na domy. U Václava Jelínka, privilegovaného kníhtlačiara v Trnave, vyšla r. 1793 knižočka „Zelinkár“, v ktorej na str. 347—348. toto o netresku čítame: „Netresk. Semperviva... Hauswurz... Keď sa ten Soft z Mlékom ženskim zmíšá, a na Hlavu prikladá, Bláznění Človeka uspokojuje.“ Po vápenných skalách Považia rozšírený druh netresku, Sempervivum hirtum L., nikdy som nevidel na strechách nasadený.

Naša Bošáca od dvoch rokov mnoho získala, lebo má už náležite vyštrkované ulice a po oboch bokoch cesty priekopy, ktorými po daždi voda odteká. Čakám, jaké rastliny sa po tých jarkoch osadia. Naši hodní Srňania mohli by sa prísť podívať na naše vicinálne cesty, ktoré sa temer hradským cestám vyrovnajú, — a iste by sa zahanbili za takú cestu, jakú majú oni od tehelne až do dediny. Je tam úžasné množstvo blata, že sa doňho kolesá až po osy hrúžajú; sú tam vysekané jamy po koleno a celé pohorie usychajúceho blata, že to vyzerá jako reťaz hôr, cez more bahna sa tiahnucich. U samej dediny, na srnianskom Háji, majú výborný vápenec, a v koryte potoka štrku hojnosť, ťažného dobytka majú, koľko potrebujú, ich pracovité a svalovité ruky už aj väčšie práce vykonaly a vykonávajú ustavične, než je vyštrkovanie bezednej cesty, sotva na 200 krokov dlhej; tamejší pán rychtár je tak silný kuruc, že by som s ním nechcel ísť za pasy, a p. podrychtár je hotový Goliáš, pritom švihký a obratný, a mohol by sochárovi za modell Herkula slúžiť: nepochopiteľné mi je tedy, že sa im chce lichvu a vozy humplovať a zamazávať po tomto blate! Kto sa tade chce previezť na voze, dobre urobí, keď si najprv kosti ponumeruje, aby si ich potom vedel, kam ktorá patrí, zase poukladať. Nech by ich len dakto postrašil, že sa po tej ceste k nim dovezie vicišpán alebo aspoň slúžny, za štvrť dňa by bola cesta vyštrkovaná, až radosť.

Ani vlani ani tohoto roku nemohol som počiatkom leta poprezerať ostrovy Váhu pri Bohuslaviciach, lebo tohoročné časté prísky viac ráz tak rozvodnily Váh, že tráviny ostrovov boly zamôlené, a tak rastlinstvo zanečistené. Tešil som sa zvlášť na jednu hodnú lúku pri Váhu vyše Bohuslavíc: ale aj tá bola zamôlená.

Bohuslavickú železničnú stanicu máme od vlaňajška asi o 800 krokov vyše znovu vystavenú a viac koľajnicami opatrenú, keďže sa tu už aj obyčajný náklad oddávať môže; ale mimo cukrovej repy, málo čo bude vyvážať železnica od nás. Na západnom boku násypu

železničného je potok, zo štvrtianskeho močiaru vytekajúci, znovu prekopaný, a o pár krokov ďalej pošinutý. Staré koryto potoka je zasypané, a na cestu, k lúkam vedúcu, premenené. Pred starou stanicou je močiar celé zasypaný, a kde do vlaňajška rákosníci a žaby koncertovávali, tam je teraz kukurica nasadená. Rozumie sa, že všetky vodné rastliny (Scirpus lacustris, Sagittaria sagittaefolia, Phellandrium aquaticum, Butomus umbellatus, Typhy, Sparganía a i.) tam vyhynuly; ale za tými nemám čo banovať, lebo ich mám inde na blízku. I na ostrovoch Váhu okolo Beckova, i pri ceste v jarku, niže starej stanice železničnej, rastie často planá ryža (Oryza dandestina A. Br., Leersia oryzoides Sw.), a už z ďaleka po žlto-zelených listoch sa dá poznať. Často sa stáva, že klásky jej z pošiev listov ani sa nevysypú, a tak snadno môže byť prehliadnutá. Na italských ryžových poliach je táto tráva veľmi ostudnou burinou. U nás sa tak vyníma, jako by pre svoj neobyčajný tvar, a preto, že sa jej mnoho ani z pošiev nevysype, ale klásky v pošvách zatvorené zostávajú, ani do Flory našej nepatrila, ale bola len nahodilým prišelcom. Práve pre zamôlenie ostrovov Váhu nemohol som tohoto leta ani Calamagrostis litorea DC. sbierať, ktorá tu miestami vo veľkých tlupách rastie. Jej podobná, po sečach hôr hojne rastúca Calamagrostis Epigeios Roth., menuje sa v Bošáckych kopaniciach podivným menom „smlzie“, a potrebuje sa na široké metly k smetaniu pliev pri viatí obilia lopatou. Vlani som videl v Bohuslaviciach upotrebovať listy šášu (kominári, Typha latifolia a angustifolia) na povrieslá pri viazaní obilia, lebo slamy bolo málo, a proviazky na viazanie snopov nechcelo sa arendátorovi kupovať, lebo tie robotníci z veľkej čiastky rozchváču, tu na šnôry do gatí, tu na uvazovanie teliatok o hrant, tu na iné potreby v dome. Sietiny (Juncus glaucus) je na Považí a pri potokoch hojnosť. Deti z nej pletú košíky, a zahradnici ňou uväzujú viniče na špalíry.

Vedľa hradskej cesty bol tábor cigáňov. Purdence sa opekaly pri ohni, a dospelí s velikou chuťou drobili kladivami kameň na cestu. Vrch Turecko sostáva z dachsteinskeho vápna, z ktorého náš slávny Dionys Štúr, skamenelín nevidel. Bývalý novomestský lekárnik ale prikázal bol robotníkom, pod Tureckom kameň drobivšim, aby na skameneliny dali pozor, a jak jaké najdú, že im ich odkúpi. A aj našli a doniesli mu ich viac kusov. Sám som videl uňho pekné, jako dlaň veliké mušle (bivalvy) s Dachsteinskeho vápna vytlčené. Keď som už cigáňov spomenul, spomeniem aj toho cigáňa, ktorý Židovi za viac dní okopával repu, a keď mu Žid z jakejsi príčiny čiastku mzdy zadržal, dal sa cigáň krik robiť, že ho až ďaleko do ulice bolo počuť. Naposledy to už aj Židovi bolo mnoho, takúto krikľavú obstrukciu počúvať, a vyplativ cigáňa, riekol: „Však je to nepodarený hyd, títo cigáni!“ Nato mu cigáň celkom pokojne odsekol: „Pravdu majú, mladý panko! Cigáň a Žid, je jeden hyd.“

Z niekdajšieho nádherného Erdődovského kaštieľa v Bohuslaviciach stojí už len predná, do Považia obrátená čiastka, a aj tá je v žalostnom stave. Bočné, do bývalého parku sa tiahnuvšie krýdla, sú dávno povaľané a keby nebolo kaplnky v průčeli kaštieľa, dávno

by aj tá čiastka bola bývala poválaná, a na tom mieste cukrová repa dochovávaná. Mal, veru, načo a pre koho počiatkom XVIII. storočia gróf Erdődy tak nádherný kaštiel stavať, pod jehož bránou videl som vlani z dosiek sbitú maštaľ pre kravu! Mal načo za kaštieľom krásny, versaillskému podobný park s pavillónami a vodomety zakladať! Teraz z toho parku ani znaku nezostalo, — ač ešte v jednej novšej maďarskej knihe, krásy Považia opisujúcej, straší — lebo pavillony sú dávno rozobrané, stromy a vzácne kroviny povytínané, a teraz sa na ploche bývalého parku seje repa a jačmeň, ďatelina a iné hospodárske rastliny, čo síce nevyžaduje tolikého nákladu, jako udržovanie v dobrom stave skvostného parku, a donáša hojnejší úžitok, než všetky nekdajšie cudzozemské dreviny a kvety, pavillony a vodomety, — ale je predsa len smutným svedkom materialismu. Pred kaštieľom ešte ja pamätám pečlive opatrovanú ovocnú záhradu, v ktorej bývaly výborné rodzaje jabĺk a hrušiek, a štepári z celého okolia, ktorí chceli mať jemnejšie ovocie, sem si chodievali a posielavali, na vrúble pre štepenie. Vo dvoch malých, teraz šášim zarastených rybníkoch, dochovávali sa kapri, a aj jak dlaň veľkých korytnačiek tam bývalo mnoho. Teraz v rybníkoch len žaby veselo krkajú, a celá ovocná záhrada je na lúku premenená. Sú tam síce ešte staré ovocné stromy, ale sa s roka na rok riedia.

Niže Bohuslavíc, u samého Váhu, kde pred 40. rokami samé vrbiny boly, rozkladajú sa až pod vŕšek Turecko, a temer po samý prievoz beckovský, prvotriedne, veľmi úrodné, len že záplave Váhu ustavične vystavené role. Aj tohoto roku boly zaplavené; ale vysoká voda skoro opadla, a len kde-tu na nížinách repe poškodila. Jestli sa časom skutočne prevedie regulovanie Váhu: získa sa mnoho štrkovitej a dobrej zeme pre orbu; ale zdravá to kočka, ktorá to dočká, hovorí Slovák. Za časov Lichardových „Pokladníc“, ktoré sme zo zimničnou netrpelivosťou čakávali, a hltavo čítali, nie len raz, ale i viac ráz, i po rokoch zase, bola to ešte vzácna podívaná, keď sa dakde nad samou splavnou riekou tiahala hradská cesta, a hneď nad tou železničná trať. Kdesi som aj videl obrázok, pravda, veľmi primitívny, ale nám predsa veľmi vzácny, že sme sa nevedeli naň do sýta nadívať: „Tri cesty jedna ponad druhú“. To isté máme aj na východnej strane vŕšku Turecka; a je to milý pohľad na plávajúce po Váhu plte, a hneď na brehu jeho po dobrej ceste nielen obyčajné vozy, koče, a staré, rozhegané krmniky, ale aj bicykle a kedy-tedy aj automobily uháňať, s boku ale cesty, hneď za zábradlím dívať sa na hrčiaci rýchlovlak alebo na dlhočizný vlak nákladný! Ba, aj to sa môže prihodiť, že pútnik vidí nad sebou balón leteť. Keby tak vstal z hrobu človek, pred 50. rokami zomrelý, a postavil by sa k tomuto beckovskému prievozu, a čo by sa s miesta nepohol, videl by toľko nových, neznámych vecí, že by od zadivenia mohol z kože vyskočiť; ale začudoval by sa aj nad kompou, jak rýchlo, bezpečne a bez veľkého namáhania, jako by sama od seba, od brehu k brehu sa preváža, zavesená na mocnej drôtovej liene. Pravda, keď je pre vysokú vodu prúd prílišne silný, aj tá železná liena jako motúz sa utrhne, a Váh kompu odnesie aj s jej škuľavým Cháronom

z pokolenia Dávidovho, — jestli za včasu neuskočí, — kam chce; lenže toto sa veľmi zriedka stáva; lebo keď prievozníci vidia, že roztopašný Váh nedá so sebou žartovať: pritiahnu kompu k brehu, a tam ju upevnia, zakiaľ voda neopadne natoľko, že bez nebezpečia zase možno prevážať.

Ačkolvek nám tohoto roku celý jún až do polovice júla temer každodenne pršalo, a časté búrky, i veľké vody sme mávali, spravilo sa pole na podiv pekne, a sľubovalo hojnú žatvu, ktorá sa však temer o tri týždne oneskorila. I kŕme je tohoto roku mnoho, jak na lúkach, tak na roľach. Keby po studenom máji neboly tie príšky prišly: nebolo by sa urodilo ani chleba, ani kŕme. Keď som sa koncom mája kopaničiarov pýtal: či na horských lúkach pre mňa čo už narástlo? odpovedali mi, že veru lúky sú ešte holé a tráva riedka a slabúčko podrastá. Teraz, v auguste, sa človek ledva prebrodí vysokou trávou ešte nepokosených kopaničných lúk. Chyba veliká je, že čez žatvu zase často prší, a ľudia, keď obstojná chvíľa nastane, na úchvatky svážajú, čo môžu. Skoré zemiaky (ružiaky) veľmi hnijú, a aj iné sorty viacmenej trpia hnilobou. Sytí, a obyčajno z mozoľov pracujúceho ľudu vykŕmení požitkári vysmievajú sa Horniakom naším, že len zemiaky jedia. Chudobnému z chudoby sa vysmievať, je surovosť, jakej sa žiaden slušný človek nedopustí, a ňou sám seba nepoškvrní. Zemiaky sú veľkým požehnáním pre chudobný ľud bez rozdielu viery a národnosti, — len keby sa z nich nevyrábalo to dračie mlieko v podobe špiritusu, na otravovanie tela a duše! Zemiaky dostaly sa z Chili (Amerika) do Europy. Roku 1588 dostal prvé dva zemiaky pod menom Taratouffle Clusius do Viedne. V Nemecku počaly sa zemiaky sadiť až okolo r. 1735, a v Rakúsku boly až koncom XVIII. storočia uvedené. Rochel (Miscellen über d. nordwestl. Karpath in Ungarn. Pest 1821, str. 106) takto hovorí: „Solanum tuberosum, „Zemáky". Nenie tomu ani 30 rokov, že sa sadenie tejto božskej rastliny v stredných a vysokých Karpatoch všeobecne zaviedlo. 60-násobná úroda bolo maximum, jakého som sám pri Rovňach (Trenč. stol.) behom 20. rokov docielil." Dľa tohoto spoľahlivého svedka začaly sa zemiaky v Trenčiansku sadiť na samom konci XVIII. storočia, a vtedy dávaly omnoho hojnejšiu úrodu, jako dnes. Pravda, že dnes v jednej jedinej strednej dedine viac poľa sa vysadí zemiakami, než pred sto rokami v celej Trenčianskej stolici. Z mena „Tartouffle" prispôsobil si nemecký jazyk „Kartoffel", ale užíva aj mená „Erdapfel" a „Grundbirn". Kde Slovákom Švábi dodali zemiaky prvé, tam ich do dnes menujú „švábkou"; okolo Skalice ich menujú „erteple", ba počul som aj „erpetle". Inde zase hovoria im „grúle". Načo špiniť našu reč tak zmrzačenými menami, keď máme výborné meno „zemiak"?

Už vyššie spomenutý vršek Turecko niže Bohuslavíc, na pravom brehu Váhu, je osamelá, horou pokrytá skala, na ktorú od juhu vyše Mnešíc mohutná vrstva ílu naliehа. Je to hotová botanická záhrada, zvlášte s východnej, skalnatej, len riedko krovinami porastenej strany. V máji a v júni ozdobujú tento svah: Orchis fusca Jacq. a jej výdružie O. Moravica Jcq., prevzácna O. hybrida Boe-

nugh., a málo miest najde sa inde, kde by tieto krásne a veliké tri Orchisy boly tak pohromade, jako tu. Pestrokvetá Orchis variegata All. je tu omnoho bujnejšia, než na pustých vinohradiskách štvrtianskych. Že ani O. militaris L. tu neschádza, ale rada vyhľadáva peknú spoločnosť už spomenutých druhov, netreba zvlášte spomínať. Kde-tu objavuje sa aj Ophrys arachnites Murr. so svojimi podivnými, pavúkovi podobnými kvetami a nažltkastými, jakoby na bledačku trpiacimi listami. Himantoglossum hircinum Spr. je veľmi vzácne; pri kráse jeho kvetov, ichž spodný pysk vychádza v dlhý remeň, viac-menej spirálno stočený, radi zabúdame na jeho nepríjemný zápach kozelčí. Na skalách nad prievozom beckovským vábi nás Iris variegata L. s kvetami žltými, fialove žilovatými. Bol som si z nej pred 4. rokami do záhradky zasadil pár oddenkov, a tak sa mi rozrástla, že ju musím pretrhávať. V tých riedkych skalnatých krovinách Dictamnus albus L. nepatrí práve medzi zriedkavosti. Náš ľud ho menuje „diptam“ a nie „trevdava“, jako Česi. Listami si kadia škrane proti boleniu zubov. Bielym sa menuje pre bielosť koreňa, lebo kvety má ružové, pekne žilkované. Rastlina táto musela od starodávna ľuďom nápadnou byť svojou krásou a vôňou, a divili by sme sa, keby ju do svojej domácej lekárne neboli pribrali. A skutočne jej koreň, listy, kvety a plody rozličným spôsobom sa potrebovaly v domácom lekárstve proti červom, boleniu brucha, proti nemociam rodníka, padúcej nemoci, moru, jedu, i proti rôznym delikátnym nemociam, ba i v kosmetike, na reparovanie vädnúcej krásy tela hral diptam nie nepatrnú rollu. Pod Tureckom u samej hradskej cesty je vo velikom množstve Salvia silvestris Koch. a spolu s ňou naše obyčajné „babie brucho“ (Salvia pratensis L.), a týchto miešanec S. ambigua Čelak. (S. pratensis × silvestris Irmisch.)

Na kompe previezli sme sa skoro, ale museli sme oje hore k Beckovu obrátiť a veliký zákľuk urobiť, než sme sa dostali na cestu, ľavým brehom Váhu dolu vedúcu. Boli by sme asi o $^3/_4$ hodiny prv dorazili do Hrádku, keby sme boli išli na prievoz krížsky, niže Nového Mesta, ale nám bolo povedané, že cesta od krížskeho prievozu k Hrádku je veľmi blatnatá. Radšej sme tedy išli na Beckov, lebo bárs zlou cestou bolo bližšie, dobrou, bárs aj zákľukou, predsa dostali sme sa k cieľu snadnejšie. Hlavnou vecou bola výborná pohoda a bezpečnosť pred dažďom. Tak sa aspoň zdalo, že bude obloha jasná celý deň a že nás búrka nezastihne na Tematíne. A zdanie nás neoklamalo; lebo bárs sa aj menšie oblaky naháňaly oblohou, ba o poludní sa zdalo, že sa posbíjajú do hromady a nás hodnou spŕchou ochladia: rozmyslely si to, potrhaly sa a nám ešte natoľko poslúžily, že nedopustily slnku celou silou horúčosti na nás pripekať.

Bolo by bývalo hodno zaskočiť si aj na beckovské vŕšky, čo asi pyramida Lašíta o tomto čase nosí? Rosa trachyphylla Rau., ktorú som bol pred viac rokami v krovinách severo-západne od Lašíta práve v najkrásnejšom kvete našiel, bola iste už odkvitnutá, a tak ťažko k najdeniu; Dianthus superbus L. už iste kvitol; ale

pre tento jediný, bárs v našom kraji veľmi vzácny druh, ktorý by sa ani v záhrade pred inými hrebíčkami zahanbiť nemusel, nemohol som zmrhať 3—4 hodiny času. Azda sa mi ešte ujde času, že sa za ním koncom augusta podívam. Níže Beckova ležiace vápenné skaly, kde je lom na výborný stavebný kameň a na štrk, vyburcovaly pred pár rokami troch priateľov prírody z Trenčína, ktorí sa boli o tom dočuli, že je tam jaskyňa, z ktorej teplá para vychádza, tak že nad ňou v zime sňah sa nedrží a v jej blízkosti robotníci aj v zime len v ľahkom obleku kameň lámu. Výletníci ale sa sklamali; lebo keď sa nazdávali, že objavia jaskyňu s krápnikami, podzemnými sieňami a fantastickými postavami, na jej dne ale predpotopné kosti a snáď aj dajaké výrobky ruky ľudskej: našli len obyčajnú trhlinu v skale, ani nie priestrannú, ani nie veľmi hlbokú, ani nepocítili pri nej a v nej zvýšenej teploty. Túto nezdarenú expedíciu opísali hneď za horúca v ročníku XVII—XVIII. Trenčianskeho prírodovedeckého spolku na str. 191—197. Kto sa zajíma za slovenské výšivky, najde v tomto ročníku článok dr. Ad. Pechánya (str. 198—208) „Az állatvilág szerepe a felvidéki néphimzésekben“ s dvoma tabulkami, znázorňujúcimi vyšívaných jeleňov, baránkov, kohútov, holubov, pávov a menších vtáčkov. Dr. Brancsik, stoličný fysikus, je dušou tohoto spolku, jehož letopisy mu vydobyly dobrú povesť aj ďaleko za hranicami Uhorska. O spomenutej beckovskej trhline v skale, spíska si fantásia ľudu ľahko takú povesť, jako o malej diere do skaly na Turecku, že tam býval ohromnej velikosti a sily drak. Kedykoľvek počujem rozprávky ľudu o drakoch a šarkanoch, vždy mi prídu na myseľ Ichthyosauri, Plesiosauri a Pterodactyli z dávnych geologických dôb. Ichthyosaurus a Plesiosaurus boli hotovými drakmi, len že krýdla nemali, zato ale ohromný netopier, Pterodactylus, lietal v povetrí jako šarkan. Či všetky podania o drakoch a šarkanoch nie sú takou upomienkou v pamäti ľudu na tie dávno vyhynulé opachy, svedčiacou, že už v tej dobe žil človek na zemi? Pravda, z tej doby niet stopy človeka, a geologovia sú radi, že objavili stopy človeka v podobe kostí a hrubých výrobkov z doby diluviálnej, o ktorej aj podania rôznych, ďaleko od seba vzdialených národov, svedčia. Nepamätám sa, kde? ale videl som výkres z lebky a jednotlivých ľudských kostí, v diluviálnom íle najdených, rekonstruovaného preddiluviálneho človeka. No, na tom výkrese krásnym nebol, alo opicou tiež nebol, zato ale vyzeral silný, jako Miesiželezo. Keby sa ale našla aj celá kostra preddiluviálneho človeka, nenie možno ho dokonale tak rekonstruovať, jako v skutočnosti vyzeral. Papier je trpelivý a znesie múdre i nemúdre veci; fantásia ľudská je veľmi pohyblivá, i vybásni i pekné i nepekné obrazy; a ľudia sú zvedaví a všeteční a počítajú a popočúvajú i pravdu i lož, nech ich to len pobaví. Ale žart na stranu; vo vrstvách kôry zemskej je celý archív jej historie uložený, ktorý však dokonale čítať ešte žiaden človek sa nenaučil, a i najučenejší a najzkúsenejší zemeznalci v ňom len slabikujú; ale predsa saxa loquuntur, ač sú nemé, svojím vrstvením a v nich obsaženými skamenelinami nás poučujú, že boly v nedohľadnej dávno-

vekosti vodami naneseným blatom, mólom, pieskom, štrkom. Iné skaly zase iného sú pôvodu. Ale nie som zemeznalcom, preto o vrstvách kôry zemskej ani rozpisovať sa nemôžem. Zakiaľ nemáme slovensky písanej, populárnej geologie, zatiaľ nám výborne poslúži dielečko dr. Ant. Friča: „O vrstvách kůry zemské“, ktoré vydala Matice Lidu v Prahe.

Od Inovca k juhu, rovnobežne s Váhom, máme hrebeňom pohoria rulu, a od chrbta tohoto pohoria sbiehajú k Považiu, jako rebrá, vŕšky a kopce vápencové, miestami na konci jakoby nabubrelé, tvoriace, jako pri Beckove a Kočovcach, parallelné s hlavným pohorím retiazky; a v okolí Tematína máme holé alebo slabo drevinami porastené dolomitové vŕšky, a na ich strmých svahoch hlboko vymleté jarky bez všetkej vegetácie. Darmo by na týchto dolomitových kopcoch a stráňach hľadal smädný vodu, lebo niet tu nikde prameňa. Jaknáhle dažďová voda dolinkami stečie, je sucho všade.

Cestou s voza nedá sa botanisovať, leda že sa zaznačí kde-tu vzácnejšia rastlina, ktorá nepatrí medzi ubiquistov. Dávno je tomu, čo som šiel pešky z Podhradia na Tematín, ale mám podrobnosti tejto veľmi namáhavej prechádzky dosiaľ v živej pamäti. Bolo to 1. mája. Vlani som sa tu obrátil 22. mája, a teraz na konci júla. Videl som tedy prvú jarnú, potom letnú Floru, pravda nie celého okolia Hrádku a Tematína, ale len čiastky jeho. Už v apríli a počiatkom mája je tu rastlinstvo veľmi zajímavé, s viac druhami, ktoré by sme darmo v okolí Bošáce hľadali. Niže Beckova uháňali sme dobrou, krásne stojace úrodné polia pretínajúcou cestou, k juhu. Ľudu po poli všade plno, lebo raže už zväzali, žitá a jačmeňe kosiť počínali, krmné ďateliny už hodne po kosbe podrastaly, a sľubovaly aj druhú kosbu hojnú, k velikej radosti hospodárov, ktorí tohoto roku nebudú kupovať domrvenú, špatnú slamu, keď budú mať nazbyt krme dobrej, záživnej.

Keď som sa pred pár rokami touto istou cestou do Hrádku viezol, bola ona od Beckova po Kočovce výborná, od Kočoviec ale niže náramne zanedbaná, a že dňom predtým bolo tu hodne pršalo, vynikala výmolami a hlbokými bahnami, až radosť! Teraz je tá cesta náležite vyštrkovaná a už dobre uchodená. Vo Vieske, niže Beckova, býval okolo roku 1855. bohatý zemský pán, ktorý vládol aj Hrušovým pri Lubine. Soznámil som sa bol s ním r. 1855., keď, jako študent, po okoli Hrušového a Vaďoviec som botanisoval, a pri tej príležitosti na dolovanie po kamennom uhlí som sa prizeral. Na Vaďovskom je dosiaľ polozasypaná štolňa, kde boli narazili na tenkú vrstvu uhlia, ktoré aj hrušovskí a lubinskí kováči vo vyhňach pálili, — ale Hrušovská šachta je zasypaná. Pri tej šachte som vtedy videl sedeť starého pána s psíkom, jako pozorne prezeral každé vedro, zo šachty vytiahnutého počerného kamenia, netrpelivo čakajúc, či sa skoro uhlie objaví. Zavŕtal a zakopal tam mnoho tisícov peňazí, a tým vykopal šachtu, do ktorej pochoval svoje bývalé bohatstvo. Zavolal ma do svojho domu v Hrušovem a ukazoval mi za oknami poukladané, nie síce uhlie, ale skamenelíny. Teraz i Vieskou

i Hrušovým dávno vládnu Židia, ktorí nemrhajú peniaze na hľadanie uhlia tam, kde ho toľko nemôže byť, aby sa dolovanie vyplácalo, ale zato pilne obrábajú svoje pole, a to je omnoho výnosnejšie.

Jestli sa belušské pole vyše Trenčína právom menuje „žitným poľom“, zaslúži tohoto mena aj pole niže Beckova na Považí zvlášte v tej čiastke, ktorá záplave Váhu vystavená nebýva. Videl som nedávno novšiu mapku Trenčianskej stolice, ukazujúcu v rohu rozkošný obrázok ovsa, jakoby na upomenutie, že sa tu leda ovos rodí. Ale vyvalil by oči Dolnozemec ktorý verí, že v našej Trenčianskej Drotárii len ovos sa seje, keby si precestoval Trenčiansko železnicou na pozdĺž, a videl by krásne žitá, raže, jačmene, kukurice množstvo pekne stojacej cukrovej repy, konopí a iných plodín zeme, že by sa za také ani Dolná zem nezahaňbila! Konopí sa od pár rokov menej seje, než inokedy; lebo keď si gazdinka naseje jačmeňa, za vymlátené zrno kúpi si toľko alebo viac konopí už otrepaných, dodaných z Dolniakov, než jako by sa jej ich bolo urodilo, a nepotrebuje sa namáhať s máčaním a vláčením konopí, zvlášte materných, už podjaseň, kde je voda veľmi studená, a ani pri namáhavom trepaní konopí na trlici hlava jej nemusí stŕpať. Ale gazdinky robily v Bošáci pokus so siatim dolnozemského semenca, a pochvaľujú si hodne urastené konope. Pár ráz spŕchlo tohoto leta aj v Bošáci trošku krúpov prúhami. Hneď boly gazdinky na nohách, aby sa bežaly podívať, — nie na žitá a jačmeňe, — ale na konope, a keď ich videly troška povalené, už myslely, že dopriadly. Ale strach má veľké oči, a ani konope neboly tak poškodené, že by to gazdinky dajako pocítily. Trhanie poskonných konopí je robota veľmi zdĺhavá a unavujúca, lebo sa musia po jednej byľke vyťahovať: a predsa to ženičky a dievčatá rady robia.

Pri Rakoľuboch videl som u cesty veľmi mnoho a bujnej Torilis Helvetica Gm., a miestami pravých obrov veľkej rezedy (Reseda luteola L.) a jednu slamenú strechu, cele porastenú machom šedým, Bryum argenteum L., ktorý sa na tom neobyčajnom stanovisku patrne dobre cíti, a s vysoka pyšno hľadí na svojich bratov, krajom cesty len v malých chĺpkoch učapených.

Vlani som si chcel zblížiť cestu do Hrádku, a vybral som sa cez Nové Mesto na kočovský prievoz; ale málo som získal, lebo ku kompe museli sme čez blato a vodu ísť, a prevezúc sa na ľavý breh, práve takú zákľuku sme museli robiť, aby sme sa dostali do Kočoviec, jako od beckovského prievozu k hradskej ceste. Málo predtým bol Váh veľmi rozvodnený, a po stromoch a krovinách na brehách rieky boly vysoko nalapané korene, zeliny a ráždie, ktoré prúdy s sebou hnaly, a tam pozachytávané odbehly. Niže Nového Mesta vytiahol som si na kraji cesty pár kusov lenu (Linum perenne L.). Na kamenitých miestach stretal som sa často s úhľadným bodláčom Echinops sphaerocephalus L., s hlávkami kvetostanu dokonale guľovatými, ktoré by sa výborne hodily za budzogáne medzi detské hračky. Mám ho dosť aj na štrkoviskách niže Bošáce. Pri sušení je s ním ostuda; lebo keď sa kvitnúce hlávky silnejšie sprešujú, rozmadžgajú sa, a kvety sa rozlezú, že neostane len holá

palica, ktorá sa pre herbár nehodí. Videl a mal som Rochlom sušené prímerky, s hlávkami s dvoch strán kvetov pozbavenými, tak že len na kraji zostaly 2—3 rady kvietkov, husto vedľa seba stojacích, v podobe venca, aby sa videlo, jakú podobu hlávky majú. Ale aj takto je treba hlávky nechať za čas vädnúť, a potom lahodne pritlačiť, lebo čerstvé kvety rady pri sušení od loža sa poodlamujú. Proboval som ich tiež tak sušiť: a podarilo sa.

Chutno sa vyníma niže Beckova nevysoký skalnatý vršek, na jehož južnom svahu je malý vinohrádok. V dávnejších časoch boly aj pri Kálnici a Beckove vinohrady, ale museli v ních pestovať len chatrné rodzaje viničov, keď sa do dnešného dňa zachovalo porekadlo, že Beckovským vínom deti strašia. Je na vŕškoch oboch brehov Váhu dosť príhodných miest, kde by sa vysádzanie vinohradov dobrými a skoro zrejúcimi sortami vyplácalo; len že k tomu by mimo práce bolo treba hodne hotového proša: a toho práve sa nikomu nevytíska. V južnom Trenčiansku sa kde-tu potĺkajú dosiaľ zdivočilé viniče, svedčiace o nekdajších vinohradoch.

V dolinách inoveckých hôr je mnoho ovocných sadov a v rokoch, ovocinárstvu priaznivých, vyváža sa na stá centov jabĺk a hrušiek i po Váhu i po železnici na dolné strany. Slív sa teraz tak mnoho na vývoz nesuší, jako len pred 10. rokami, lebo ich veľké pálenice na slivovicu skupúvajú za obstojnú cenu. V novších časoch dochádzajú kupci na ovocie až zo Sliezska, ktorí ale len oberané, nie strásané a tak dotlčené, jakékoľvek dobré ovocie skupujú, a v košoch zabalené železnicou odsielajú. Videl som často, jako zachádzajú bošácki kupci s jablkami a hruškami. Jablká a hrušky sa síce oberajú, ale potom na hromady vysýpajú, s hromád zase na humno lebo iné príhodné miesto v opálkach, ba aj vo vreciach odnášajú a tam zase na hromadu sypú; s tých hromád sa dávajú do putny alebo do inej miery, a ztadiaľ do bedien alebo do vozov, a z tých zase na plte vysýpajú, tak že sú už tu viac menej dotlčené a došpatené, preto aj menej predajné. Keby sa ovocie hneď pod stromom opatrne do košov ukladalo, a tak na ovocné trhy vyvážalo: utŕžili by zaň kupci aj trojnásobnú cenu. Videl som raz v Motešiciach nakladať pekné, nie veľké jablká do bedničiek po 110—115 kusoch, ktoré v Pešti platili bedničku 4. zlatými. Jablká tieto vydávané boly za kordónové, ale ony nenarástly na kordónoch, ale na jabloni v prostred lúky stojacej. Iné sorty boly ovšem s kordónov v záhrade nasbierané. S hruškami, zvlášť s „cisárkami", ktoré tu aj „pargamútkami" menujú, mávajú kupci dakedy aj galibu. Ešte musia byť zelené a tvrdé, keď ich na plte nakladajú; lebo už žlté a zamäknuté by sa im sparily, zmäkly a pohnily, než by s nimi došli do Pešti. Už sa im to viac ráz prihodilo, že museli zmäknuté a pomadžgané hrušky do Dunaja vyhádzať. Mnoho ovocia, zvlášť slív, aj na vozoch sa vyváža do krajov, Maďarmi obývaných, kde ho za kukuricu alebo za obilie zamieňajú, mieru za mieru; a pochvaľujú si, že sa im takého kupčenie dobre vypláca. Chodievajú aj z iných krajov sem na ovocie, i Slováci i Maďari, ktorí ešte aj belice (v Skalici „špendlíky" zvané) dosť dobre platia.

Tohoto roku len miestami zarodily ovocné stromy, lebo im v čas

kvetu pršalo, a aj pozdné mrazy im poškodily. „Oči sú najedené, ale huba je hlanná (hladná)," povedal mi jeden kopaničiar, keď som sa ho spýtal, či bude u nich čo ovocia? Liesky nám kvitly už po Novom roku, a predsa lieskovcov je mnoho. Mám v záhrade červenú liesku (Corylus tubulosa L.), ktorá mala samčie kvety v januári vyvinuté, ale pozdejšie zmrzly, a plodov má tak mnoho, že od nich až halúzky visia. Akiste, že samičie kvety, proti mrazu lepšie chránené šupinami, jako kožuchom, mrazom poškodené neboly. Orechy len miestami pomrzly a miestami nie, tak že i na vývoz zbude ovocia.

V Považskej Novej Vsi, ktorú menujú „Váh-Novejsa", potešilo ma, že majú po oboch bokoch ulice jarky vykopané, ktorými voda steká, a cestu lepšie spravenú, než jakou som sa predtým tade brodil. Dnes tunajší Slováci nemenujú dedinu „ves", a že toto meno ani skloňovať nevedia, lebo nominatív výslovujú „Novejsa", genitív „Novejsy", akkusatív „Novejsu", — tak sa mi vidí, že túto dedinku nezaložili pôvodne Slováci, ale snáď Česi. Nikto tu nepovie: „Vidím Novú Ves," ale riekne: „Vidím Novejsu", čo sa podivne vyníma. I v detských hrách sa Novejsa spomína, jako: „Odkiaľ si?" „„Z Novejsy."" „Čo tu chceš?" „„Pýtam si."" „Chceš chleba?" „„Daj!"" „Chceš robiť?" „„Jaj!""

Neďaleko Hrádku, pri samej ceste, je hlboký, do dolomitu vymletý jarok. Ľúto mi bolo obísť príkre, trávou porastené vŕšky nad týmto jarkom. Všetky sú vysadené ihličnatými stromkami, a že sa medzi nimi lichva pásť nesmie, rastliny ostávajú nedotknutými. Soskočil som tedy s voza, moje dôvažky tam nechajúc, a skokom som sa poobzeral asi do polovice vŕška po tunajších trávinách a napochytre som si navytahoval a navykopával po 5—10 prímerkoch rastlín: Stipa capillata, Campanula rotundifolia, nápadne veliká a silná a práve v najlepšom kvete, Teucrium montanum, Melica, bezpochyby tá istá, ktorá rastie aj pri Štvrtku na Hájnici a v plote haluzického cintera, a ktorú dr. Ascherson a dr. Gräbner v svojej Synopsi opísali vlani pod menom Melica Transsilvanica Schur. subsp. Holubyana Asch. et Graebn., — aspoň ja prímerky z týchto troch stanovísk rozoznať neviem. Bol by som si mappu už tu naplnil rastlinami, môjmu najbližšiemu okoliu chýbajúcimi, ale som si nechával miesto pre rastliny podtematínske.

Do Hrádku dorazili sme o 9. hodine, a než sme si opatrili nosiča potravín a sa trošku chutnou sodovkou občerstvili, bolo už pol desiatej, keď sme sa konečne vybrali k Tematínu. Dedina Hrádek leží 599' absolútnej výšky a je postavená po oboch brehoch hlbokej, do jílu a diluviálneho štrku vymletej rokliny. Miesto, kde kostol stojí, menuje sa „Hradiščo", a nepochybne tu stál v dobe predhistorickej hrad, valom obohnaný. Tu mi rozprávali, že na Hradišči bol najdený bronzový meč, ale nemohol som sa dozvedieť, kto ho má. Vyše Hrádku medzi horami je miesto „Turniščo" zvané, o ktorom mi nič bližšieho povedať nevedeli. Aj pri samej Lubine je dolinka „Turniščom" menovaná. Nemyslím, že by toto meno na turnaje upomínalo, lebo v dobách valom ohradených predhistori-

ckých osád komediantských turnajových hračiek ešte nebývalo. Kto by nám do temnosti týchto „Turníšť“ posvietil, zaviazal by si nás k velikej vďačnosti. Ľudu nikto nebude mať za zlé, keď si ku každému „Hradišťu“ pribásni pivnice plné zlata a striebra, lebo nálezy zlata sú na takých miestach možné, a mňa teší, že som len nedávno prvý kúštik zlata dostal z podhradských Hradíšť. Je to kúštik skrúteného zlatého drôtu, tak čistý, jako by nikdy v zemi nebol býval zasypaný. Po svahoch dedinou sa tiahnuceho jarku rastie veľmi hojne polýnek (Artemisia Absynthium L.), u ľudu všeobecne jako liek proti žalúdkovým chorobám užívaný. Že by naši horno-uhorskí Slováci vedeli z polýnkových býľov tlčením a popolom posýpaním veľmi chytľavé práchno vyrábať, o tom som nikde nepočul; ale videl som dolno-zemský „ürömtapló“, ktorý sa na kresive hneď zapálil. Načo by aj Slovák robil práchno z polýnku, keď má v horách dosť velikých hubáňov (Polyporus fomentarius a P. igniarius), ktoré kladivom potlčené a s popolom varené, vysušené a zase dobre utlčené, dávajú práchno na kresivo a trúd na čiapky, jaké sa dosiaľ na Starej Turej vyrábajú. Ale práchno už temer celkom vyšlo z módy, a kresivo z tisíca fajčiarov sotva jeden nosí so sebou, keď má lacných zápaliek všade u kramárov nadostač. Práchno sa ešte leda na zastavenie vytekania krve, priložením na ranu, potrebuje, jakú službu aj pavučina vykonáva. Pravda, že takéto krv zastavujúce lieky nezodpovedajú zdravotným pravidlám čistoty a desinfekcie, ale ľud na to nedbá. Počul som, že sedmohradskí Rumuni vedia z takéhoto trúdu (Polyporus) veľmi pekné koberce vyrábať. Keď už trúd (práchno) spomínam, ktorý teraz už málokto z vlastného videnia zná, spomeniem aj „voňavý trúd alebo práchno“ bukové, ktoré je vlastne drevo starých, zvnútra hnijúcich bukov, popretkávané jemnými vláknami mycelia rozličných húb a nachádza sa najčastejšie tam, kde z pňa silná haluz vyrástla. Tento trúd nepotrebuje žiadnej prípravy, len dókladného usušenia, je žltkavej farby, a čím mäkší a pružnejší, tým lepší, a jedna iskra kresiva hneď ho zapáli. Tlejúci trúd bukový zapácha príjemnejšie, než trúd hubáňový. Raz mi doniesol kopaničiar plný ručník bukového trúdu do daru, ktorý našiel medzi rasochami sofatého starého buka. Že už kresivo len veľmi zriedka ktorý fajčiar s sebou nosí, už ani kremene v sklepoch kupeckých nepredávajú, ale miesto kremeňa zastúpi hockde v potočnom alebo riečnom štrku najdená žabica (Quarz). Dr. Brancsik mi rozprával, že ho jeden jeho dopisovateľ z Brazílie požiadal, aby mu poslal pár kremeňov, lebo že kremeňa nikde v Brazílii dostať nemôže. Brancsik si myslel, že potrebuje len do najbližšieho sklepu vkročiť — jako pred 40—50. rokami — a bude mať kremeňov do vôle. V ktoromsi sklepe ale už ani nevedeli, čo je kremeň, v inom mu povedali, že takého tovaru už dávno nemajú, a v celom Trenčíne nebolo kremeňov k dostaniu. Pochodil všetky sklepy od Trenčína až po Žilinu, až tam kdesi sa rozpomenul jeden starý sklepník, že ešte kdesi bude mať, jako nepredajný tovar, za bedničku kremeňov, a hľadal, až konečne našiel prachom zapadnuté kremene, ktoré mu dr. Brancsik všetky odkúpil a do Brazílie poslal.

Dolinou hrádeckou boli by sme sa mohli pohodlne vyviezť až pod samý Tematín; len že mne sa nejednalo o to, čím pohodlnejšie dostať sa do hradu, na ktorom beztak ani jednej, vzatia hodnej rastliny som nečakal, — ale na tom mi záležalo aby som čím najväčší kus vŕškovitého a jarkami poprerývaného, kde-tu krovinami porasteného územia pochodiť a dôkladne poprezerať mohol. Na hrad hrabal som sa vlastne len vnukom k vôli, aby videli rodisko Bercsényiho, počiatkom XVIII. storočia hlavného veliteľa vojsk kniežaťa Rákóczyho II. Trvalo to dobré 3 hodiny, než sme do hradu došli. Pravda, nosiča a študentov nechal som pomaly kráčať rovnou čiarou chrbtom rebra vŕškov, sám ale odskakoval som tu medzi riedke kroviny, tam na plešivé, krátkym a riedkym porastom tráv odiate miesta, sliediac hlavne za vzácnou rastlinou z rodu Onosma, ktorú som síce pred troma rokami v listoch, a vlani už hodne podrastenú, ale ešte nekvitnúcu bol našiel, a už predo mnou aj iní ju ztadiaľto spomínajú; a teraz naisto som čakal, že ju v kvete najdem a poznám, či je to Onosma arenarium Wk. — jako sme sa dosiaľ domnievali — alebo O. echioides L.? Konečne našiel som jeden veliký, po zemi rozplaštený, kvitnúci ešte a aj vyvinuté plody majúci exemplár, ktorý som musel od koreňa na 4 kusy rozrezať, aby sa mi do mappy vpratal. Pred 3. rokami bol som si jeden mladý koreň do záhrady zasadil, ktorý sa mi bol aj ujal a hojnosť listov vyhnal, a tešil som sa, že mi na budúce leto kvitnúť bude; ale po záhrade hrajúce sa deti došliapali mi ho a rastlina vyschla. Je to Onosma echoides L., lebo je dvojročná, má v čas kvitnutia všetky basilárne listy suché, bez bočných sväzočkov čerstvých listov, kvety z počiatku špinavo-biele, pozdejšie žltkavé, na kvety Symphytum tuberosum upomínajúce, len že viac nafúkané, a semená trojhranné, vo vrchnej polovici zreteľne bradavičkaté, a nie cele hladké. Pozdejšie našiel som i ja i moji spoločníci ešte viac kusov, ale všetky už temer celkom odkvitnuté a plodonosné. Vzal som si zase dva tohoročné korene do záhrady. Mám tedy dušu na mieste, že som konečne predsa Onosma s kvetom a plodom dostal!

V hone „Sekerka“ zvanom je veľmi rozšírený krásny, teraz už v plodoch stojací, Adonis vernalis L., i tu „čiernym koreňom“ zvaný, jehož čerstvé korienky ľud používa v zverolekárstve, a chorým sviniam a ovciam do prepichnutých uší ich zavrtáva. Videli sme tu požatú roľu, na veľkom kuse poprerývanú, s jamami po koleno hlbokými, a hneď vedľa nej raž, ešte nesožatú, na kuse celkom poprerastanú a k zemi svalenú pekne kvitnúcim oreším (Lathyrus tuberosus L.). Tú dorytú roľu divé svine tak doriadily, ryjúc za zemiačkami orešia, hlboko v zemi trčiacimi. Táto krásnokvetá, ale roľníkovi ostudná, mnohoročná rastlina aj v národných piesňach sa spomína, jako:

„Červené, biele oreší,
Ktože mé srdce poteší?
Potešil by ho, nemá kto,
Zarmútil mi ho ledakto.“

Dobre sa pamätám, jako som sa v mojom chlapčenskom veku aj s inými chlapci pachoril, aby som dakoľko zemiačkov orešia drevenou, na konci zaostrenou palicou vypapral a si na nechutných tých zemiačkoch pochutnával. Málokedy sa stane, že by zemiačky orešinové pluhom boly vyorané. Že ale ľud nazval túto rastlinu „oreším", ač ani kvetom, ani listom na orech sa neponáša, musel sa dokopať hlboko v zemi trčiacich, lieskovcom nie nepodobných nabubrených koreňov, a pre tieto nazval zelinu „orešie". Aj v Mathiolovom Herbári (české vydanie Veleslavínovo 1596) máme na liste 442. C. orešie zobrazené, pod menom „Fík zemský" (Pseudoapios), o ktorom medziiným píše: „Koření má dlauhé, na nichž vyrostají hrbole, podobné Fíkům aneb malým hruškám, tři aneb čtyři pospolu, zevnitř barvy černé aneb zemské, a vnitř massitosti bílé. Což některé oklamalo, že Bylinu tu'o pravé Apios Dioscoridis jmenovali, s kterauž se však ani v způsobu, ani v moci ... nesrovnává. Nebo tohoto kořenu by kdo jedl jakby mnoho chtěl, ačby zbudil jakési nechutenství, však nepudí ho na stolici. Pročež je i Pastuchové a jiní na polích jídají."

Zajačia repka (Carlina acaulis L.), po suchých stráňach a horských lúkach Bošáckej doliny, nachodí sa aj tu pojedinne. V našej Flore vyníma sa táto, listami pichlavými po zemi rozplaštená rastlina s velikým, sedivým kvetom, jako s hlavou medzi plecmi vtiahnutou, cele cudzo, jako by na naše kraje z ďalekého Východu alebo Juhu bola zablúdila, je ale predsa okrasou suchých trávin, ač na lúkach býva ostudnou. Čo všetko sa za starodávna o tejto, každému do oči padajúcej rastline bájilo a verilo! Vo Veleslavínovom Herbári, kde je na liste 218. C. jej dosť dobrý obraz, čítame o nej toto: „Pupava bílá, aneb malá, Chamaeleon albus sive Carlina. Pupavu černau jmenují Apatekáři Carlinam. Nebo někteří pověrní o tom bájí, že toho času, když Cýsař Karel Veliký kraloval, a mnoho křesťanských bojův vedl, povstal přeukrutný a hrozný Mor v jeho Vojsku, od něhož množství Tisýc lidu padlo. Nad čimž Cýsař dobrý lítost maje, modlil se Pánu Bohu, a obdržel to, že mu se Anjel ve snách ukázal, kterýž vystřelil z Kuše šíp, a napomenul Cýsaře, aby sobě pilně znamenal, kam a na kterau Bylinu ten šíp upadne: nebo tau Bylinau a tím Kořením, že Vojsku svému od morního nakažení spomoci bude moci: Což se i stalo. Toho my zanechajíce při své váze, k vypsání přistaupíme." Adam z Veleslavína tedy toto podanie za poveru vydáva, čo mu k zvláštnej chvále slúži, lebo i pozdejší lekári a kompilátori rôznych receptov až po uši sa brodili kalužami povery a celé fúry nesmyselných a často aj ohavných a hnusných údajných liekov pospomínali. Adam z Veleslavína na liste 219. ešte toto píše o zajačej repke: „Starý Lékař Theophrastus napsal: „Kdož chce zvěděti, zdali Nemocný z Lože povstane a bude živ, čili umře, zvař tento kořen, a mej ním Nemocného vždycky ráno za tři dni pořád. Sneseli tu Lázeň, dobrá čáka jest, neumře," — ale pod hviezdičkou opatrne dokladá: „Tohoť já též při své váze a víře zanechávam; však proto dobrý Lékař má jiná a jistší v takové příčině znamení, po nichž se spravovati

může.“ A ešte nižšie: „Někteří bodlavau hlavu Květu bílé Pupavy zavěšují nad Stolem, domnívajíce se, když na ní hleděti budau, že Štkavky a Záhy míti nebudau. * Sed hic opus est forti imaginatione *“ — vybývave dokladá. Ešte r. 1700 celkom vážne píše pôvodca nesmyslovplnej knihy: „Curieuse Hausz-Apothec“ na str. 127: „Že kto koreň zajačej repky, v pravý čas vykopaný, svojim koňom dá, tým odejme silu cudzím koňom, že ich predbehnú a ťažšie bremená utiahnu. Keď ale cudzí kôň taký istý koreň na sebe zavesený nosí: tak zadrží svoju silu, „die weil das Gleiche mit seiner an sich ziehenden Kraft nicht handelt wider seines Gleichen,“ dokladá náš múdry, dôkladný Nemec. V Trenčiansku som počul, že koreň zajačej repky, posekaný a s ovsom smiešaný, dávajú koňom, aby boly pekné, ale koreň musí byť pred Jurom (24. apríla) nakopaný. A to je pravda, že keď sa koňom dáva ovsa, už či s repkou alebo bez nej, iste budú lepšie vyzerať, než keby sa im dávalo len „pozadku“ (po zadku bičom). Repka na Veľký piatok do východu slnka nakopaná, usušená, na prach utlčená a so soľou smiešaná predkladá sa kravám k lízaniu, aby maly mlieko voňavé. Odvarok repky pijú ženy na „osušenie“, t. j. menstruacie.

Kde som vlani pod Ihlovou sbieral v množstve práve kvitnúcu okolíkatú rastlinu Trinia vulgaris DC. — a nie Tr. Kitaibelii MB., jako som sa bol mýlne nazdával, — tam som teraz našiel miešanca Prunella intermedia Brot. (P. alba × vulgaris). Prunella vulgaris L. menuje sa u ľudu „černohlávek“ alebo „kňazská zelina“. Prečo? Ľud hovorí: Dvaja kňazia išli spolu poľom, a jeden stupiv na túto zelinu, riekol: To bude pamiatka po mne, čo pod mojou nohou narastie. A narástol kvietok s čiernou hlávkou.

Hon „Borovisko“ už menom svojím prezradzuje, že tu kedysi boroviny rástly. Teraz sú tu role, ač na vŕšku, však, jako som i sám videl, úrodné. Hradňania hovoria: „Borovisko — chlebovisko; Hradná — hladná“, lebo na roľach honu „Hradná“ rečeného nerodí sa tak dobré obilie, jako na Borovisku. Ztadiaľto kráčali sme strmým brehom na končitú Ihlovú. Vlani som tam našiel práve v kvete Verbascum phoeniceum L., ktoré teraz malo už temer zrelé púšky. Pohľad na toto Verbascum preniesol ma v duchu do okolia Devínsko-Novejvsi pri Prešporku, kde som ho jako žiak často vídaval a sbieraval, aj s inými vzácnymi rastlinami. Na severo-západnom svahu vyše Ihlovej prekvapily ma milo vlani krásne a bujné, práve kvitnúce exempláry Cineraria integrifolia, ktoré sa teraz už nehodily do herbáru, lebo už boly odkvitnuté a maly semeno vytratené. Zato som na mnohých miestach, i krajom húštin, i v seči, i v lepších trávinách, videl v najlepšom kvete Kristove očko (Inula Oculus Christi L.), ktoré som vlani len kde-tu v listoch bol našiel, pár korienkov do záhrady zasadil, kde mi v júli nielen kvitlo, ale po odkvitnutí prvých býľov nové vyháňa a hodne dlho kvitnúť sa strojí. Rozumie sa, že som si v nich jako v planých hruškách preberal a hodnú zásobu s plazivými podzemnými výhonkami navyťahoval.

Omich alebo Vlčímor (Aconitum Lycoctonum L.) nachodí sa v horách tematínskych len zriedka. Túto jedovatú rastlinu chodie-

vajú bošácki kopaničiari až na Javorinu sbierať, zkadiaľ ju mám aj ja v záhrade, kde sa tak bezočive rozrastá, že z nej musím každoročne viac koreňov vyhodiť a zo semena vyrastajúcu vypleť. Potrebuje sa so sadlom stlčená na masť proti svrabu a na trávenie potkanov; len sa musí dať pozor na kočky a psov, aby to nepožrali, lebo „všetko, čo sa rodí slepé, musí od požitia omichu uhynúť". Prachom omichovým posýpajú všivavú lichvu. Posekaný koreň so soľou smiešaný dávajú ovciam proti svrabu; „svrab sa vyrazí, ovca sa na to bôrkovým olejom (oleum Juniperi) pomastí, a vyzdravie," jako mi jeden kopaničiar istil.

I ľulku (vlčia čerešňa, Atropa Belladonna L.) som tu málo videl. Pravda, táto veľmi jedovatá rastlina najčastejšie sa objavuje v 3—4-ročných sečach; ale po takých som tu nechodil, lebo mi v cestu nepadly. Do Bošáckej doliny chodieva jeden chudobný starec, ktorý mi hovoril, že aby po žobrote chodiť nemusel, celé leto sa živí sbieraním po horách ľulkových listov a hlístniku (Erythraea Centaurium L.) a predávaním toho za fatku Židom. Tento starec má už 70 rokov a vydrží deň po deň chôdzu po horách a s nasbieraným batohom zelín ide do dediny a tam ich po 3 krajciare za kilogramm predáva. Židia tie zeliny na povale sušia a vo veľkom predávajú, jako mi ten ľulkár hovoril, po 18 zlatých metrický cent. Dakedy ten chudiak starec aj v horách nocuje, k ránu potom vysype nasbierané zeliny z batohu, aby rosou zvlhly a tak na váhe pribraly, potom ich zase vpratá do vreca a tak na predaj odnáša. To židák so senom kupčiaci ináče zná senu dodať váhy. Keď večer fúru naloží, vyleje na ňu viac puten vody, a čo s nej nestečie pod voz, to všetko vpije seno, — a také na druhý deň odváža či do Trenčína, či na iné miesto. — Raz som si pri krížnych chodníkoch v hore vykopával, učupený na zemi, ktorúsi rastlinu, a keď som vstal, v tom mi vkročí pred oči náš Rhizotomos, že som sa ho veľmi naľakal a on mňa. Za ten strach dostal cigarku. Poshovárali sme sa za chvíľku „a každý svojou pošiel stranou". Keby tohoto ľulkára dajaký veľkomeštiak samotného v kopaniciach alebo v hore stresol, naľakal by sa ho iste viac, než ja, lebo by myslel, že mu prinajmenej hrdlo podreže, a predsa to nie je zlý človek, ač ho bieda honí s miesta na miesto; a kto mu kedy dobre urobil, pred tým vie srdce svoje otvoriť, a povie všetko, čo má na mysli. Nedávno mi rozprával, že bol sbieral ľulok na Javorine nad Št. Turou, a tu si pomyslel, že by bolo dobre, keby sa podíval „do Vrbovcŭ, co to tam tá povodeň nadělala." I vybral sa krížom horami až do Vrboviec, a ztadiaľ do Sobotišťa, a vyrozprával mi živými slovami, čo tam všetko videl a kolikej škody tam narobily krúpy a povodeň.

Prešporská obchodná a priemyselná komora vydala nedávno pojednanie „A gyógynövények gyüjtéséről, termeléséről, és azokkal való kereskedésről" od lekárnika Jul. Amona. Tento o sbieraní liečivých rastlín jednajúci sošit vyšiel v maďarskej a nemeckej reči. Maďarský otisk poslal mi môj vysokoctený priateľ p. dvorný radca dr. Kornhuber, bez všetkej poznámky. Že sa v ňom udávajú aj slovenské mená tam uvádzaných rastlín, ale tak zázračne, jako by

schválne na posmech skomolené: dopálilo ma to a nezdržal som sa moje poznámky porobiť na takéto, jako som sa nazdával, zúmyselné humplovanie slovenčiny. Obratom pošty odpovedal mi p. dr. K., že tieto slovenské mená nie pôvodca článku Amon, ale on sám povyberal z Lumnitzerovej a Endlicherovej „Flora Posoniensis" a povsúval ich do textu, a velice ľutuje, že, neznajúc slovensky, chybne písané slovenské mená tiež chybne dal odtisknúť, a požiadal ma o opravy. Je mi toho veľmi ľúto, že moja ostrá výtka ta dopadla, kam cielená nebola; lebo viem, že p. dr. K. je muž dôkladne učený, triezvy a spravedlivý, a ani najmenej nemal v úmysle, schválne nedbalo zachádzať so slovenskými menami, o čom som dal aj výraz v liste potom naňho písanom, v ktorom som mu poslal žiadané opravy, a on ich dal doslovne odtisknúť v ročníku 1901 tamejšieho prírodovedeckého spolku na strane 115—116, kde je len nepatrná chyba tisku: „chrapa" miesto „charpa" (chrpa). Škoda, že táto prácička Amonova nevyšla aj v správnej slovenčine, aby mohla byť medzi učiteľov rozšírená. — Keď náš spomenutý ľuľkár od tunajších Židov za kilogramm hlístnika len 3 krajciare dostáva, platí ho Amon v čerstvom stave 8—10 krajc., a že 4 kilogr. čerstvej rastliny dáva 1 kilogr. sušenej, tak by stál kilogr. suchej 32—40 kr. Myslím ale, že Amon, uvádzajúc „Herba Centaurii minoris, Tausendguldenkraut, Erythraea Centaurium", o nej hovorí, že sa nachodí často na lúkach, — vlastne nie na veľký hlístnik (Erythraea Centaurium) myslí, ktorý po horách a sečach, a nie po lúkach, rastie, ale na malý hlístnik (Erythraea ramosissima Pers.), ktorý ovšem po mokrých lúkach, ba aj po vlhkých roľach je obyčajný, a má v sebe omnoho viac horkosti, než predošlý; i ja som v mojom chlapčenskom veku matke, pre jej domácu apatéku, tiež len malý hlístnik sbieraval. Z rastlín Amonom spomínaných a dobre predajných rastú aj v okolí Hrádku: *Pagačica, pánbové koláčky, tvarôžky* (Malva silvestris, rotundifolia a borealis) všade po dvoroch, pri cestách, na smetiskách, a sbierajú sa z nich listy, ichž 5 kilogr. čerstvých dáva 1 kilogr. suchých; už spomenutý *veľký a malý hlístnik*, ktorýžto poslednejší druh starí spisovatelia Herbárov menujú aj „fel terrae" (žlč zeme) a „febrifuga" (zimnicu zaháňajúca). K čomu všetkému ju za starodávna potrebúvali, o tom sa dočítame vo Veleslavínovom Herbári na liste 213.; *sinokvet, chrpa* (Centaurea Cyanus L.), obľúbený kvet prvého nemeckého cisára Vilhelma a Nemcami demonstratívne na kabátoch nosený, a práve preto aj v rozličných sortách po záhradách pestovaný, najde sa všade medzi obilím, miestami vo velikom množstve, tak že sbieranie krajných modrých kvietkov, ktorých kilogr. sa platí 20 krmi, bola by nenamáhavá zábava pre deti, ktoré by si čez leto hravo pár zlatých zarobiť mohly; *kvet bezový* (Sambucus nigra L.) sa platí suchý 60 kr. za kilogr.; *kvet lipový* (Tilia grandifolia a parvifolia) platia 15—18 kr. za kilogr. čerstvého; *divizna, volovo ucho*, na Lazoch *pánbožkova onučka* (Verbascum thapsiforme Schrad.), všade po štrkoviskách a pri cestách rastie a musí sa sbierať v suchom a teplom čase; pekne usušený kvet stojí kilogramm 2 zl.; *podbieľ* (Tussilago Farfara L.) všade pri

potokoch a mokrých jarkoch; berú sa len listy, ktorých 1 kilogr. suchých platia po 30 kr.; na smetiskách a pri cestách ani *bleu* (Hyoscyamus niger L.) nenie vzácnosťou; *lulku* (Atropa Belladonna L.), jako som spomenul, videl som len málo; zato ale *praslička* (Equisetum arvense L.) všade po vlhkých roľach sa nachodí, a *psí jazýček* (Plantago lanceolata L.) po lúkach a trávinách; a *pľúcnika* (Pulmonaria officinalis L.) po krovinách a horách všade je hojnosť, ktorýchžto listy sa sbierajú; *sirôtka* (Viola arvensis Murr.) je častá na roľach. A *lopúch, lopúšie* (Lappa maior, minor a tomentosa) tiež tu sa potĺka po dedinách a kopanie jej koreňov je ľahkou prácou. Aj ľud potrebuje odvarok lopúchového koreňa na smývanie hlavy, k napomáhaniu vzrastu vlasov. Komu žartom chce ľud pekne povedať, povie mu: „Vitaj, vitaj, duša z lopúša, srdco z kalerábu!“ *Čertovo rebro, kaprad, paprúdzie, feračina, peračina* (Aspidium Filix mas. Sw.) je všade po vlhčinách hôr a platí sa suchého koreňa 1 zl. za kilogr. V bošáckych horách je tohoto druhu miestami tak mnoho, že by ho na centy bolo možno nasbierať, len keby sa našiel odberateľ za slušnú cenu, o sberateľa by som sa už postaral, ani by sa mi neťažilo ísť s ním do hory a mu ho ukázať, aby pri sbieraní nenabral koreňov z iných podobných druhov (Asp. Filix foemina, lobatum, spinulosum). V Bavorsku je ten liečivý kaprad už tak rozriedený, že ho vrchnosti zakázaly vykopávať, aby nebol celkom vykynožený. U nás, zvlášte v Karpatoch, je ho veliká hojnosť, a nemáme oň strachu, že by nám ho sberači zelín skoro vykántrili. *Ihlič* (Ononis spinosa L.) je všade ostudou suchých hôrnych lúk, a také lúky musia sa skoro pokosiť, zakiaľ tŕne ihliča nestvrdly; v lekárstve potrebuje sa koreň a platí sa suchého 1 kilogr. 35 kr.; hojne je všade aj *pupava* (Taraxacum officinale Wigg.), jejž doštičkami za čas prikryté a tam ožlknuté listy milovníci šalátov jedávajú; k lieku sbiera sa koreň, ale naše gazdinky ju veľmi pilno z jara vyrezávajú a sviniam dávajú. Starí zelinári menujú pupavu „dens leonis“, pre zubatosť listov; a „Caput Monachi“ — „když to Peyří větrem z něho sprchne (t. j. keď nažky od loža poodpadajú), ostává sama holá, okrauhlá, bílá hlavička jeho, jako Mníšská pleš, odkudž se také Latině Caput Monachi: Německy Pfaffenblat, to jest Mníšská hlava a Kněžský Pleš jmenuje.“ (Velesl. Herb. 150.) *Kozlík* (Valeriana officinalis L.) na lúkach a v sečach, a Valeriana exaltata Mik. pri potokoch, aj okolo Hrádku a Tematína sa najde, ale nie v takom množstve, že by sa sbieranie jej koreňov na jar, prv než do býľu vyrastie, vyplatilo. *Jablčníka* (Marrubium vulgare L.) je v dedine všade hojnosť. Deti, staré, ťažšej práce neschopné babičky, mohly by sa aj v Hrádku a na okolí zanášať so sbieraním blízko rastúcich zelín a z toho pekný groš do roka utržiť; len by musely mať odberateľa, ktorý by hotovým peniazom slušnú cenu platil, a nie pálenkou, soľou, múkou, šnôročkami a handričkami vyplácal.

Na lysých dolomitových kopcoch práve teraz (30. júla) kvitla už vyššie spomenutá, podivnej podoby tráva Stipa capillata L., miestami len 2—3 steblá vedľa seba, inde zase plochy 3—4 □°

pokrývajúc, temer výlučne sama. Vzdor úplne suchej, kamenistej pôde, boly steblá silné a vysoké, a ja som sa nemohol zdržať, aby som si aj s tohoto stanoviska za hodnú hrsť z nej nenabral. Ešte kde-tu bolo trpaslíka medzi drevinami, po zemi pritlačené Helianthemum Fumana Mill. s kvetom vidieť. K zemi pritisknutý, rozvetvenými halúzkami svojimi, jako prstami rozostretej ruky, pritláča zvetrávajúci dolomit, aby ho vietor neroznášal, koreňom vŕta do skaly a ju drobí, a opadávajúcimi lístkami a lupenami, ač veľmi skrovno, predsa pomáha tvoriť prsť, ktorá časom aj väčšie rastliny vyživí. Jako dobrí kamarádi snášajú sa s ním aj Carex humilis Leyss. a Festuca glauca Lam., v množstve v jeho spoločnosti rastúce.

Zalesňovanie týchto holých vŕškov ihličnatými drevinami deje sa od dolín vždy vyššie a vyššie k hrebeňu, a tento neobyčajne daždivý rok bol pre to zalesňovanie zvlášť priaznivým; lebo keby po vysadení mlade bolo nastalo trvalé sucho a veľké pálčivosti, boly by sádzaničky povysychaly. Teraz sa ale dobre zakorenily, a je nádeja, že behom nemnohých rokov všetky tieto plešivé kopce hustou šticou drevín porastené budú. Rozumie sa samo sebou, že potom mnohé tunajšie vzácne rastliny v tôni stromov vyhynú; ale nemyslím, že by sme ich mohli cele ztratiť. Však sa pre ne kde-tu najde kútik s lepšou pôdou, než s jakou sa teraz uspokojiť musia, a ešte bujnejšie rásť budú, než jako im je to teraz možné.

Na ruže bolo už neskoro; lebo len kde-tu „voňavý šíp“ — Rosa rubiginosa L. — mal pojedinné kvety. O tejto ruži báji ľud, že bola pôvodne bezvonná, ale že Mária Panna vysúšala na nej plienky: od tej doby že ľúbezne vonia. Keď slnko v lete hodne pripeká, celé okolie tejto ruže vonia, lebo sa z jej mnohých, tekavým olejom naplnených žláz, olej vonný vyparuje a vo vzduchu rozširuje. Našiel som aj jeden kus Helianthemum vulgare Gaertn., s bielym, len slaby nádech do žltkava ukazujúcim kvetom. Obyčajné druhy: Cytisus nigricans a capitatus a Genista tinctoria, tak obživujú a ozdobujú zem hojnými svojimi zlato-žltými kvetami, že zahanbujú nejednu záhradnú cudzozemskú drevinu, ktorá je len preto vzácna, že je drahá a zďaleka pochádza.

Medzi Ihlovou a Tematínom prekvapily ma dve rastliny, ktoré sme z tohoto okolia ešte neznali. Sú to pekne fialovo kvitnúca Scabiosa suaveolens Desf. a Seseli Hippomarathrum L. Obe sú tu dosť časté, a rastú s príbuznými, Scabiosa ochroleuca L. (Sc. columbaria L. tu schádza, aspoň som jej nikde nevidel) a Seseli glaucum L. I Scabiosa suaveolens, i Seseli Hippomarathrum ešte len počínaly kvitnúť; a ač by bolo treba i s plodami ich mať, že neviem, či sa mi pošťastí pozdejšie ešte raz sem prísť, vykopal som si ich viac kusov také, jaké som našiel. Ale najvzácnejším nálezom bol miešanec Inula intermedia Kern. (I. Conyza × Oculus Christi), ktorý som dosiaľ ešte ani len v sušenom prímerku nebol videl. Je temer tak vysoký, jako tu často rastúca Inula Conyza, ale žltým, značne väčším kvetom od tejto na prvý pohľad sa rozoznáva, od In. Oculus Christi, drevnatým, hrubým, nie pod zemou plazivým, tenkým koreňom, kvetami značne menšími, postavou vyššou, a celým tvarom

sa delí. Z jedného silného koreňa vyrástly tri byly, z ktorých rozrezaním koreňa získal som tri exempláry. Je to už druhý vzácny miešanec z rodu Inula, ktorý sa mi podarilo tu objaviť; lebo vlani som tu sbieral Inula Hausmanni Huter (I. ensifolia × hirta), a možno, že sa tu najdú ešte i iné bastardy z tohoto rodu. Keby bolo stihu, nelenilo by sa mi po nich sa poobzerať.

Moje predošlé nálezy v okolí Tematína uverejnené sú v článku: „Zur Flora des Neutraer Comitates nebst diversen Notizen". (Ročník XXI., XXII. Letopisu Trenč. prírodov. spolku, str. 43. 59.), preto ani vyčitovať tu nebudem všetky mnou vlani a tohoto roku sbierané alebo aspoň poznačené rastliny, a ponechávam si to na iné miesto.

Bolo už poludnie, keď sme došli do hradu. Študentov a nosiča poslal som do zámku, aby si tam pod vežou založili vatru, ja ale šiel som si poobzerať tráviny a kroviny okolo hradu. Nebolo toho mnoho, čo som tam našiel; lebo čo niže hradu rastie, to je temer všetko aj tu. Len krásne modrá Centaurea stricta WK. milo sa na mňa usmievala a čakala trpelivo, až sa k nej čez nízke kroviny doškrabem a si z nej za hrsť naberiem. Medzi mnohými normálnolistými exemplármi našiel som jeden s listami nápadne úzkymi, že, keby som ich bol viac našiel, sotva by som bol odolal pokušeniu, spáchať nové, zbytočné meno, aspoň meno variety, jakými menami sa floristická literatúra len tak hemží, ktoré si ale mimo autora nikto ani nepovšimne. Aj Veronica orchidea Cr. sa tu potĺka a krášli tieto suché stráne. Skoro vrátil som sa k ostatným do zámku, kde som ich našiel okolo vatry rozložených odfukovať a sa opekať. Na ľavej strane z vonku u prvej brány je upevnená mramorová tabula, chránená pred dažďom malou strieškou, na ktorej sa číta nasledujúci nápis:

E VÁRBAN SZÜLETETT 1665. DECEMBER 6-án
SZEKERESI GRÓF **BERCSÉNYI MIKLÓS**
II., **RÁKÓCZY** FEJEDELEM HELYTARTOJA
FÓHADI VEZÉRE LEGBENSŐBB BARÁTJA
MEGHALT **RODOSTOBAN** 1725. NOVEMBER 6-án
OMNIA SI PERDAS FAMAM SERVARE MEMENTO.

Túto pamätnú tabulu, jako mi náš nosič povedal, dali páni na rodisku Bercsényiho pred troma rokami umiestiť. Že je Tematín majetkom p. baróna Mednyánszkeho v Lúke, domnievam sa, že on to bol, ktorý takto pekne uctil pamiatku Bercsényiho, viac než 170 rokov pozdejšie po jeho smrti. Na tabuli sa neudáva: kto ju venoval? Slúži mu to predsa ku cti, že tou tabulou obnovil pamiatku muža slávneho. Však to Ocskaymu, bývalému brigádnikovi Rákócovskému, ani jeho krvní potomci, jak ktorí ešte žijú, pomníky s nápismi stavať nebudú, aby nemuseli jeho vierolomstvo a viacnásobné zrady zvečňovať. Aj heslo: „Keď aj všetko ztratíš, hľaď si dobrú povesť zachovať", ktoré na tejto tabuli čítame, všetkým, ktorí hrad tento kedy z jakejkoľvek príčiny navštívia, vrýva sa do duše a vpisuje sa do pamäti, a hriech by bolo ním opovrhovať alebo posmech

z neho si strojiť. Ktokoľvek bol darcom tejto pamätnej dosky, na zbytky hrdého niekdy hradu upevnenej, zaslúži úctu a vďaku! Pamiatka grófa Bercsényiho žije dosiaľ u ľudu tunajšieho. R. 1710 býval Bercsényi v Brúnovciach, niže N. Mesta n. V. Tu ho upozornili priatelia, aby sa hľadel čím skôr útekom zachrániť, lebo že ho cisárski idú lapiť. Bercsényi tedy bez meškania opustil Brúnovce a ušiel čez Poľsko k Ludvikovi XIV. Dľa ľudového podania dal si Bercsényi na Tematíne koňa na ruby podkovať a ušiel hore Hrádeckou dolinou, kdežto ho nepriatelia, oklamaní šľapajami koňskými, v opačnú stranu hľadali. Tematín leží 1913' absolútnej výšky, a tedy o 1314' vyššie, nežli dedina Hrádek. Ba, kedy to komu prišlo na myseľ, na takomto odľahlom mieste, hlboko v horách, hrad budovať? a prečo práve tak ďaleko od cesty považskej? To nám nikto s istotou povedať nevie. Stavba tohoto hradu musela byť s náramnými ťažkosťami spojená; lebo že vidno v múroch aj pieskovec a iné kamenie, jakého tu na blízku niet: musel byť stavebný kameň zďaleka dovážaný; k tomu jak v hrade, tak aj v blízkom okolí jeho nikde niet výdatného prameňa, ktorý by bol zásoboval obyvateľov hradu vodou. Buď mali na hrade do skaly vytesanú cisternu, do ktorej sa dažďová voda sbierala, alebo museli pitnú vodu z Hrádeckej doliny, hodne zďaleka a hore príkrym svahom vynášať, čo ale len v čas pokoja bolo možné, v čas obliehania ale hradu nepriatelmi diať sa nemohlo. V druhej polovici XIV. storočia boli majiteľmi Tematína Tóthovci. V druhej polovici XV. storočia vládol Tematínom Mikuláš Ujlaky, majiteľ 70. hradov, tedy tak bohatý dynasta, jakých by sme teraz darmo v Uhrách hľadali. Pozdejšie, až do r. 1638, patril hrad a jeho panstvo slávnym Thurzovcom, potom Bercsényovcom. Kedykoľvek sa pozrem na daktorý z tých mnohých rozválaných hradov nášho Považia, vždy mi prídu na myseľ slová Izaiášove XXXIV. 13—15: „Vzroste na palácích jejich trní, kopřivy a bodláčí na hradech jejich; a bude obydlím sov. Tam se budou potkávati lítá zvěř s ptactvem... Tam se zahnízdí sup, a skřečeti bude..." I o tomto hrade môže sa na literu povedať: „Teraz tvoja sláva v rumoch skrytá leží; tak sa časy menia, tak tento svet beží!" Na šťastie nehodia sa tieto pusté hrady na pálenice; lebo by už z nejedného, miesto veže, trčal komín, a zápach mláta otravoval by okolie. Brána pri vchode do hradu ešte stojí; ale brána do druhého dvora je tak zasypaná rumami, že sa človek hlboko zohnúť musí, aby o sklepenie hlavou nenarazil. I v dolnom, i v hornom dvore, všade plno ssutín z toho, kedysi i presile vzdorovavšieho hradu, kde nádhera s bujnosťou bývaly!

Po všetkých tunajších holých vŕškoch je tu veľmi rozšírená rozkošne voňavá a krásnokvetá materidúška, vo forme Thymus praecox Op., zato v nižších polohách rastie Thymus Marschallianus Wlld. O materidúške máme pekné slovenské podanie, že povstala z vyronenej slzy dievčatka-siroty, nad matkiným hrobom narekajúcej. Materidúšku čerstvú privážujú deťom na boľavé krky, a v odvarku tejto zeliny kúpajú slabé deti. Tu všade rastúca Hippocrepis comosa L. menuje sa v Hrádku „kočacie pazúrky" a okolo Beluše v Trenčiansku „medvedzia šošovica".

Ani vlani, ani tohoto roku nešiel som na Sokolové skaly, asi $1^1/_2$ hodiny od hradu vzdialené, čo jak rád by som si bol tie skaly šedého vápenca poobzeral, — lebo dve mappy už boly naplnené rastlinami, a moji študenti vystieraním si údov pri vatre restaurovali svoje ustaté svaly. Tým sa z celej tejto prechádzky najlepšie páčilo, že sme pod vežou hodne dlho odpočívali, tam poobedovali, a ostatok vína, so sodovkou smiešaného, vypili, lebo prameňovej vody tu niet. Šarvanci si z lieskových paličiek nastrúhali ražne, napchli na konec kúštik slaniny a piekli si nad pahrabou cigánsku pečeňu, pokvapkávajúc si otekajúcou slaninou chlieb: a lepšie im to chutilo, než jakákolvek pečeňa pri stole. Vlani sme videli v hlbokej, do poly kameňm zasypanej sieni, zabitého psa, ktorý ta dajakou náhodou spadol, a buď na mieste sa zabil, alebo nemohúc sa hore vydriapať, hladom zahynul. Šuhajci sa išli ta podívať a hovorili mi, že tam už len biele kosti z toho psa videli. Keď som bol pred pár rokami na Malenici u Beluše, videl som v hore, pri chodníku, ešte čerstvú hlavu zo srny, ktorú iste líšky lapily a sožraly, len hlavu tam odbehnúc.

Vlani som zpiatočnú cestu konal, spustiac sa poza hrad k severu, strmým chodníkom do Hrádeckej doliny, touto, už dosť dobre svlažovanou dolinou, kde ešte lúky neboly pokosené. Od Mednyánskeho majera je dolu dolinou pohodlná vozová cesta, ktorá málo dní predtým bola opravovaná, lebo že sa po nej častejšie páni vozievali. Na jednom suchšom mieste takej lúky videl som mnoho Ornithogalum Kochii Parl., z ktorého som si viac kusov s cibuľkami vykopal. Rastlinu túto menujú tu „kukučkine rukávce“, prečo? nemohol som sa dozvedieť. Meno grécke tejto rastliny „Ornithogalon“ alebo „Ornithosgala“ značí „vtačí bielok (vajca)“ pre bielu farbu kvetov. Sprengel v svojom Kommentáre k Dioskoridovi (I, pag. 471) píše, že sa Ornithogalum umbellatum L. (jehož úzkolistou formou je O. Kochii) „hebrejsky menuje „charé jónim“, výkal holubičí (stercus columbinum), v II. Král. VI. 25.“ V králickom preklade stojí na tom mieste, že keď bol hlad veliký v Samárii, bol „čtvrtý díl (míry) Káb trusů holubích za pět stříbrných.“ Linné tedy hebrejské „charé jónim“ nie na skutočné výkaly holubov, ale na rastlinu Ornithogalum vzťahuje, jejž kvet, čo do farby, podobá sa nazelenkavo-bielemu trusu holubiemu, a jejž cibule sa od dávnych časov na Východe jedávajú. Samaritáni tedy v čas hladu nejedli trus holubov, ale cibule Ornithogala! — Krajom cesty vzal som v jednej tlupe rastúci, rozvetvený exemplár Ajuga hybrida Kern. (A. genevensis × reptans), ktorú som pojedinne medzi domnelými rodičmi aj v Trenčiansku na viac miestach bol našiel. Z maliníkov spozoroval som jak vlani, tak aj tohoto roku len málo druhov, čo mne, v kraji prebohatom na maliníky bývajúcemu, bolo nápadným. Dosť som sa aj tohoto roku po podtematinskych vŕškoch naobzeral, či tu dakde v krovinách nespatrím „krvavé drevo“ (Rhus Cotinus L.), ktoré okolo Trebichavy v bánovskom okrese Trenčianska rastie, kde som ho raz sám bol sbieral. Ale nevidel som nikde jeho stopy. V mojom spomenutom článku „Zur Flora d. Neutraer Comit.“ na

str. 69. sadzačský Šotek znetvoril meno „Rhus“ na meno „Rubus“: a také odporné chyby tisku vedia ma dopáliť, zvlášte keď sa meno rastliny spotvoreno odtiskne.

Tohoto roku konal som zpiatočnú cestu nie Hrádeckou dolinou, lebo tam boly už lúky dávno pokosené, ale zase tadiaľ, kadiaľ sme sa hore brali, len že sme si schválne kus zašli, aby som aj ďalšie od chodníka tráviny a kroviny poprezeral. Phyteuma orbiculare L., vlani tu najdené, teraz mi pod oči neprišlo, zato vzal som iné rastliny, ktorých uvádzaním Vás nechcem unúvať.

Na západnej strane vidno od Tematína vyčnievať za Čachticami múry hradu Čachtického, svetoznámeho, zlopovestného sídla ukrutnice grófky Alžbety Báthory, počiatkom XVII. storočia tu v krvi zarezaných dievčat sa kúpavšej, a asi 300 dievčat behom viac rokov zavraždivšej. Jej pomocník Ficko bol na kolese lámaný, ukrutnica ale potrestaná bola doživotným žalárom. Podanie ľudu hovorí, že bola za živa zamurovaná, a ukazuje aj to miesto na múre, kde sa to stalo. Dnes by ju zatvorili do blázinca, lebo len nenormálny duch na takú pekelnú myšlienku prísť môže, že by umývaním sa čerstvou krvou panenskou zo stareny — mladucha, a zo špaty — kráska stať sa mohla. Ale tento pád je smutnou ukážkou tej bezhraničnej ľubovôle, ktorú si bohatí rozkošníci a rozkošnice prevádzať dovoľovali. Ľud do dnes počuje ston povražděných mučedlníc medzi rozvalinami hradu Čachtického. Nenie ho škoda, že jeho príšerná sláva rumami zavalená leží a nikdy viac nevstane!

Okolie Tematína zaslúži dôkladného po rastlinách preskúmania, od počiatku jara až do podjaseni. Tak len by bolo možno aspoň zväčša poznať jeho Floru; ale len také letkom prebehnutie po týchto kopcoch, jaké je mne možné, len neúplne nám môže načrtať obraz tunajšej Flory. Darmo som tu aj tohoto roku hľadal Echium rubrum Jcq., ktoré sa ztadiaľto udáva a ktoré by som tak rád bol znovu objavil. Jak skutočne tu dakde rastie, tak bude najskôr ešte na vŕškoch, bližšie k Lúke ležiacich. Ale bárs som červeného Echium nevidel, som s tohoročným výletom cele spokojný. Z Hrádku sme sa viezli zase len na Beckov domov, kde sme o 8. hodine večer dorazili.

Štefan Bocskay a jeho anjeli.

Nákres dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*

Porekadlo „jablko od svojho stromu ďaleko nepadá“ pri pomeroch rodinných upotrebené, nie je vždy cele pravdivé. Nástupcom spanilomyseľného a šľachetného Maximiliana, kráľa uhorského a českého, stal sa jeho najstarší syn Rudolf II.; ale tento veru v ničom nepodobal sa svojmu šľachetnému otcovi.

Pamätné deje z doby panovania Rudolfa: hrdinské boje Miku-

láša Pálffyho, Adolfa Schwarzenberga, Karla Mansfelda, Jura Thurzu s Turkom, sverepstvovanie jeho zlopovestných kapitánov Bastu a Belgioyosa v Uhrách, revolúciu Štefana Bocskayho, mier viedeňský, „majestát“ Čechom vo veciach viery vydaný, jeho detronisovanie, prevedené skrze brata Mateja, nemožno dostatočne objasniť bez dôkladného poznania života Rudolfovho.

Rudolf II. narodil sa vo Viedni 18. júla 1552. Za sedem rokov vychovávali ho v Španielsku jezuiti. Za kráľa uhorského vyvolili ho roku 1572, za českého 1575. K vedám a umeniu mal lásku zvláštnu, preto na jeho dvore boli vždy ľudia učení. Ale zábavy vedecké a rozličné náklonnosti odťahovaly pozornosť jeho od panovníckych vážnych prác. Keď stal sa kráľom českým, vyvolil si za stále sídlo Prahu, dal pohodlne zariadiť hrad kráľovský a oddal sa tu životu pokojnému, osladenému všelijakými umeleckými chúťkami. Dľa svojej povahy pri svojom obľúbenom zamestnaní nebol by sa staral o beh vecí politických, ani by nebol prekážal spôsobu vládarenia svojich ministrov, ale dosť skoro objavily sa u neho príznaky nemoci duševnej a preto nepovažovali ho bratia za schopného panovníka, následkom čoho stal sa k nim nedôverčivým a úzkostlive držal opraty vlády v rukách svojich. Súc svojou povahou melancholikom, stránil sa ľudí. V obcovaní s inými nedokazoval panovitosti, ale úzkostlivosť a bojazlivosť. Hlučnú spoločnosť, obyčajné radovanky a žarty nemiloval a ľahký úsmev zriedka preletel jeho tvárou. Pri audienciach bol trpelivým, k osobám postaveným v jeho službe láskavým, dobroprajným. Hovoril málo, i to s akousi nedbalou pohodlnosťou. Znal latinsky, francúzsky, španielsky a nadovšetko najlepšie nemecky, a túto poslednú reč užíval vždy pri dielach štátnych. Bol rozumu bystrého a vedomostí rozsiahlych, čoho dôkazy podal mnohokrát. Avšak svoje schopnosti a známosti nevenoval prácam a povinnostiam panovníckym, ale bavil sa najradšej krásnym umením a vedami prírodnými, alchymiou a astrologiou. Mnohé práce panovnícke bolo treba vybaviť hneď, ale Rudolf váhal i v záležitostiach najsúrnejších celé mesiace, ba i za roky, krátil zasadnutia tajnej rady, len aby sa svojmu milému zamestnaniu mohol venovať. Pozdejšie už ani neprichádzal do zasadnutia. V tom čase žili na jeho dvore nielen slávni učenci Tycho de Brahe a Kepler, ale i mnohí klamári, ktorí utvrdzovali ho vo viere, že je možno zlato robiť a z polohy hviezd vyveštiť osudy ľudské. Pri zamestnaní takom založil veľké sbierky obrazov vzácnych, šperkov drahocenných, ktoré kupoval za summy báječné i v krajinách vzdialených. V záhrade zámockej vydržoval zvieratá vzácne, pestoval rastliny cudzozemské a na tieto passie mal peniaze i vtedy, keď ich ani na najsúrnejšie štátne potreby nebolo. Roku 1600 vypukla u neho šialenosť zúrivá, ktorá zakalila mu rozum; rozpálená fantásia strašila ho všelijakými nešťastnými príhodami. Tycho de Brahe veštil mu, že i jeho mních zavraždí, ako zavraždil Henricha III.; kňazov nenávidel tedy a prestal i do kostola chodiť. Aby ho ľudia ani na prechádzkach nevideli, dal si v záhrade zámockej narobiť chodby kryté a nepripúšťal k sebe len svojich učencov a klamárov. Keď

niekto o audienciu prosil, dal ho odpraviť tým, že študuje, a on medzitým zabával sa loptou alebo česal v chlieve milého koňa. V okolnostiach takýchto ostali jeho jedinými dôverníkmi komorníci Lang a Machovský, ktorí mali v štáte väčšiu moc, ako ktorýkoľvek najvyšší úradník. Tak povstala v Čechách chýrečná „doba komorníkov", bo od dobrej vôle komorníka záviselo pripustenie na audienciu u Rudolfa, ktorú si často i členovia domu panovníckeho od komorníka za drahé peniaze kupovať museli. Ale často bil i týchto svojich komorníkov, bo počiatkom roku 1608 Rudolf upadol do takej zúrivej šialenosti, že bil všetko, čo mu prišlo do cesty. Ženatým nebol, bo zdravie podkopal si nemiernym požívaním nápojov opojných a hovením rozkošiam pohlavným. S milenkou, dcérou svojho starožitníka Strádu, splodil troch synov a tri dcéry. Umrel v strašnom duševnom boji v šesťdesiatom roku žitia 20. januára 1612. Pochovali ho k otcovi v chráme Sv. Víta.

Takéhoto panovníka malo tureckým nájezdom i v ten čas silne vystavené Uhorsko. Ale čo by Uhorsko! Uhorsko Rudolfovo pozostávalo v ten čas zo 16. slovenských, 1222 □ míľ obnášajúcich stolíc, tak že Rudolfa dobrým právom pomenovať možno kráľom Slovenska a Slovákov. Maďari uhorskí a sedmohradskí s malými výnimkami chceli mať a mali Turka za pána. Pokoj úzkostlive hľadajúci Rudolf obmedzoval sa na obranu nášho Slovenska, preto umluvil 25. decembra 1576 na 8 rokov mier s Turkom. Ale mier tento bol len na papieri: plen turecký trval i zatým a segedínski, solnocký, ostrihomskí, fiľakovskí, pečúchovskí a sihoťskí bašovia lúpežničili ustavične, pritom všetkom, že Rudolf platil riadne daň pokoja. Hassan, beg sihoťský, pustošil roku 1586 Medzimurie až po Čakaturnu. Vtedajší bán horvatský Erdődy odplatil lúpež túto porazením Hassana pri Siseku, kde i dvaja synovia sultána zahynuli. Vplyvom matky, ktorá smrť svojich synov pomstiť žiadala, bol Rudolfovi od Turka i ináče nezachovávaný mier vypovedaný. V septembri 1593 postavil sa starec osemdesiatročný, veľvezír Sinan na čelo vojska tureckého a zaujal Vesprím a Palotu. Ale v tom čase oživnul duch vojenský už i v niektorých veľmožoch uhorských. Jur Šubić Zrínsky a Mikuláš Pálffy porážali Turka všade. Len nemecký kapitán Tiefenbach prekážal im vo všetkom; bo keď roku 1595 Sinan zase vtrhol do Uhorska a obliehal Ráb, museli sa pod veliteľstvo nemecké postavení Uhrovia nečinne prizerať, ako Nemec Hardegg oddal Ráb Turkom a jako pustošil Sinan na Čalokezu. Snem uhorský dokazoval síce i teraz veľkú ochotnosť obrániť krajinu, bo povolil od každých vrát 15 zlatých dane a bol výhľad, že už teraz Uhrovia vyženú Turka z krajiny. Výtečný nemecký kapitán Karol Mansfeld uviedol totižto do vojska prísnu kázeň, zaujal s ním Ostrihom a porazil Hassana. Ale k nemalej škode krajiny umrel tento výtečný vodca o krátky čas. Jeho miesto zaujali bratia Rudolfovi, arcikniežatá Matej a Maximilian, a títo neboli ani dobrými, ani šťastnými vojvodcami a sultán Murad III. vybral sa teraz sám na vojnu do Uhorska s vojskom 180.000 mužov počitujúcim, s ktorým zamýšľal zaujať Jáger. Príduc k Jágru, zaujal ho hrave, bo oddala mu ho posádka,

vzbúrivšia sa proti svojim vodcom. Arciknieža Maximilian, aby napravil smutné následky tejto ztraty, spojil sa pri Vámoši s vojskom sedmohradského kniežaťa Žigmunda Báthoryho a napadol sultána pri Mezőkeresztesi. V bitke víťazili zprvu Uhrovia a zahnali Turkov. Ale víťazstvom opojení pustošili tábor turecký a medzitým sriadivší sa Turci porazili Uhrov na hlavu, tak že v tejto strašnej bitke padlo 20.000 kresťanov, medzi nimi i kniežatá holšteinskí Ernest a August, ktorých v evanjelickom chráme štitnickom pochovali.

Po smrti Jána Žigmunda stal sa kniežaťom sedmohradským Štefan Báthory, a keď tohto za kráľa poľského vyvolili, jeho brat Krištof. Ale tento umrel nanáhle a tak stavy vyvolily si za knieža osemročného syna Krištofovho, Žigmunda. Jezuitmi vychovaný Žigmund chcel sa odtrhnúť od Turka a spojiť sa s Rudolfom. Turkovi naklonení veľmoži zopreli sa tomu, ale Žigmund premohol odpor takým spôsobom, že najbohatších a najvplyvnejších veľmožov, privržencov strany tureckej, počtom trinástich, dal v Kluži 28. augusta 1594. odpraviť i bez vyslúchnutia a odsúdenia, niektorých práve kanibalským spôsobom. Hneď zatým napadol a porazil i Turkov, a keď sľúbil, že Sedmohradsko Rudolfovi oddá, dostal za manželku arcikňažnu rakúsku Máriu Kristínu, ktorá trpelive znášala vrtochy a nevrlosť manželovu. Ťažko je bližšie označiť príčiny, z ktorých rozhodol sa oddať kniežatstvo Rudolfovi; ale zapríčinila to pravdepodobne jeho nemoc duševná a trápenie svedomia pre „krvavý deň klužský," bo medzi odpravenými bol i jeho bratovec Baltazár Báthory. Šiel tedy, ako súvekí poznamenali, po svete blúdiť, ako bratovrah Kain. Počiatkom roku 1597 odcestoval so svojím ujcom Štefanom Bocskaym a so Štefanom Jósikom do Prahy, pod zámienkou prijať tam rád zlatého rúna, v skutočnosti oddať Sedmohradsko Rudolfovi.

Ale Rudolf, obávajúc sa, že mu nebude možné obrániť i sedmohradsko proti nájezdom tureckým, na ten čas nesúhlásil s tým, a len keď Báthory povedal, že ináče Sedmohradsko oddá Turkom, alebo Poliakom, uzavrel s ním smluvu, prijal Sedmohradsko, oddal Ratibor a Opavu Báthorymu a zaviazal sa platiť mu 50.000 toliarov ročitej pensie. Smluva mala ostať dočasne tajnosťou, kým jej sedmohradské stavy získa. Za vladárku Sedmohradska ustanovil Rudolf manželku Žigmundovu Kristínu. Ale Bocskay a Jósika pevne verili, že Rudolf ich vymenuje za vladárov Sedmohradska, a keď sa to nestalo, nahovárali Báthoryho, aby neoddal Sedmohradska Rudolfovi.

Pritom všetkom povereníci Rudolfovi prišli už koncom apríla do Sedmohradska, prejať ho na stránku Rudolfa, čo keď stalo sa, odišiel Báthory do Sliezska, jeho manželka do Julského Belehradu spravovať krajinu. Ale už koncom augusta vrátil sa, bo nebol v Sliezsku spokojný a stavy v Turde shromaždené vyvolily ho za kniežа s tou podmienkou, že jezuitov vyženie a evanjelikov ochraňovať bude. Medzitým vladárenie omrzelo ho o krátky čas a už 29. marca 1599 dal za kniežа vyvoliť svojho bratranca, kardinála Ondreja Báthoryho, na ten čas biskupa Varmie, a odcestoval do Poľska k svojmu švagrovi Zamojskému.

I vladárenie Ondreja Báthoryho trvalo len za krátky čas, bo

z naloženia Rudolfa napadol a v bitke pri Sibíne premohol ho Michal, knieža Podolia, a na úteku zabili ho Sikuli, ktorých Báthorovci neľudsky utláčali. Proti osočovanému Michalovi, že chce byť kniežaťom sedmohradským, Rudolf vypravil teraz svojho kapitána, zlopovestného Bastu, ktorý Michala pri Mirislove porazil. Ale Michal šiel i so svojou krásnou dcérou Florou do Prahy, a táto tak okuzlila Rudolfa, že si ju chcel vziať i za manželku a naložil Bastovi, aby Michala uznal za kniežaťa sedmohradské. Basta naproti tomu dal Michala v Turde úkladne zavraždiť, následkom čoho prišiel Žigmund Báthory teraz už po tretíkrát do Sedmohradska a zaujal prestol kniežací zase. Avšak i teraz pobudnul tam len za krátky čas, pomeril sa s Rudolfom a išiel do Čiech, kde ešte potom v Lobkoviciach žil za 12 rokov z pensie od Rudolfa mu dávanej.

Zatým šli kľúžským snemom vyslaní poverenici stavov k Rudolfovi do Prahy a sľúbili mu menom stavov vernosť. Naproti tomu vodcovia strany tureckej, Gabriel Bethlen a Mojžiš Székely, nechceli uznať Rudolfa a sriadili povstanie. Ale Basta porazil ich pri Julskom Belehrade, tak že museli k tureckému bašovi do Temešváru utiecť. Štefan Csáky oddal zatým Bastovi Lipu, Jenov, Fogaraš a Devu; tento svolal stavy do Kluže na poradu, a keď mu tam náčelníci strany tureckej, Farkas Kis, Michal Kálmándi, Ján Boronkay a Gregor Císzár odporovali, dal ich jednoducho odpraviť ako rebelov.

Zatým Rudolf vymenoval Bastu za hlavného župana stolice Marmarošskej a za dedičného pána Husztu. Následkom vymenovania tohto vyviedol Basta svoje vojsko do Szatmáru; túto priaznivú príhodu použil Mojžiš Székely a zaujal s pomocným tureckým vojskom Lugoš. Odtiaľto vtrhnul do Sedmohradska, kde ho strana turecká vyvolila za kniežaťa. Rudolf vyslal proti nemu Šerbana, vojvodu Podolia, ktorý Székelya pri Brašove tak porazil, že ten v bitke aj život utratil. Na strane Székelyovej bojoval i Gabriel Bethlen, ktorý ale i teraz šťastne ušiel k bašovi temešvárskemu. Do očisteného Sedmohradska vrátil sa Basta a snem v Deve shromaždený prosil a obdržal milosť. Správu krajiny prevzal sám a osadil tam najprv vypovedaných jezuitov.

V tomto čase prišiel do Sedmohradska Štefan Bocskay, ktorý doteraz ako referent záležitostí sedmohradských pritrimoval sa na dvore Rudolfovom v Prahe a tam obratne kliesnil si cestu ku kniežaciemu prestolu, za ktorým túžil dychtive. Syn Ďura Bocskayho, ktorý so Štefanom Dobom a Jánom Balassom proti Maximilianovi spiknutie ustrojil a po jeho vyzradení do Sedmohradska utiekol, bol i on v tradíciách revolucionárnych vychovaný a jako taký v prostriedkoch k prestolu kniežaciemu dopomáhajúcich nebol veľmi priebeřčivý. V ceste stáli mu hlavne dvaja, vplyvní, bohatí a preto nebezpeční sokovia: Baltazár Báthory, bratovec, a Štefan Jósika, dôverný radca a priateľ kniežaťa Žigmunda Báthoryho. Ale Bocskay stál bližšie ku kniežaťu Žigmundovi, bo jeho sestra Alžbeta bola matkou kniežaťa Žigmunda a preto na tohto on mal najväčší vplyv. Pod zámienkou, že Jósika a Baltazár Báthory sú priateľmi spojenstva s Turkom a že pomocou tureckou stroja kniežaťu úklady, dal ich

Bocskay, Báthoryho v Kluži, Jósiku v Szatmáre, sťať a Rudolfovi tak obratne preukazoval líčenú vernosť, že v Sedmohradsku hovorili o ňom, že má i dušu nemeckú. Ale keď Rudolf vymenoval za vladára Sedmohradska najprv Máriu Kristínu a zatým Bastu, v nádejach svojich sklamaný Bocskay hľadal styky a spojenie so stranou tureckou, menovite s Gabrielom Bethlenom, ktorý, ako náčelník emigrantov sedmohradských, pritrimoval sa u bašu tureckého v Temešváre.

Keď Ludvik Rákócy a Henrich Dampierre pri Lipe rozprášili privržencov Mojžiša Székelya a celú stranu tureckú, ukoristili hajdúsi v službe Bastovej postavení aj odev Gabriela Bethlena. Vo vreckách našli medzi iným aj listy Bocskayho písané Bethlenovi, v ktorých udaný bol zovrubný plán k povstaleckej akcii. Listy dostal Concin, kapitán posádky veľko-varadínskej, ktorý nezameškal uvedomiť Bastu o ich obsahu a nečakajúc ďalších rozkazov, zaujal Sv. Job, zámok Bocskayho. Prezradený Bocskay rozmýšľal teraz na svojom pevnom hrade Sokolove (Sólyomkő), čo by bolo cieľu primerané a potrebné ohľadom zaujatia prestolu kniežacieho.

Priaznivé okolnosti podporovaly jeho zámery v každom ohľade veľmi šťastne. V Sedmohradsku Basta sostavil radu kráľovskú zo samých Nemcov. On sám bol prísnym, neústupným tyranom, nemilosrdne trestajúcim každé najmenšie podozrenie. V Uhorsku nemotorne a nespravedlive prenasledovala reakcia katolícka evanjelikov, odoberajúc im chrámy a školy. Na Spiši vystupoval proti evanjelikom bezohľadne, nešetrne a nespravedlive istý Martin Pethe, a poneváč pomáhalo mu nemecké kráľovské vojsko, znášali evanjelici spišskí útisky strašné. V otázkach majetkových kráľovské komory začaly skúmať právne tituly majiteľov, a tu vysvitlo, že mnohí páni prišli k svojim majetkom spôsobom nečistým. Poneváč na základe kaducity tie majetky mal štát dostať, započaly komory proti držiteľom takzvané fiškálske pravoty. Neoprávnené akvisície boly dokázané menovite Štefanovi Il'ésházymu, evanjelikovi a najbohatšiemu magnátovi Slovenska. Preto keď mu naložili, aby vypustil Sv. Jur a Pezinok, ktoré medzitým povýšili na slobodné kráľovské mestá, odoprel to spôsobom spurným, pourážajúc i kráľa výrazmi ostrými. Zapravotili ho za urazenie veličenstva, a poneváč medzitým do Poľska ušiel, skonfiškovali mu na jeden million cenené majetky. Takým spôsobom odobrali majetky i iným zemanom, a tak horľavej, výbušnej látky bolo dosť i v Rudolfovom Uhorsku. Chyboval len muž, ktorý by ju podpálil a organisoval povstanie. Týmto mužom bol Štefan Bocskay.

Vojny ustavičné a každodenné nájezdy turecké ožobráčily menovite ľud pospolitý. Páni bránili sa na svojich hradoch, ale človek pospolitý nikde nenašiel ochrany a prístrešia. Toho prenasledoval rovnako priateľ-nepriateľ. Podpálili mu dom, odohnali statok, dodrúzgali riad hospodársky a tak sotili ho do najväčšej biedy. Sama komora viedeňská hovorila roku 1576 kráľovi, aby nežiadal dane väčšej, akokoľvek by potrebná bola, lebo poddaní sú takí biedni, že je potrebné umenšiť ich tarchy. Ale uvoľniť ľudu, na to nemali

páni srdca. Všetkého pozbavený, krute prenasledovaný ľud stal sa túlavým, hrozným žobrákom, a utratiac mravnosť, statočnosť, dobré srdce, živil sa lúpežou, zbojstvom. Počet zbojníckych chás rástol úžasne, lebo turecké a nemecké vojská odháňaly sedliakov z dedovizne hromadne, ktorí, všetkého pozbavení, túlali sa bez prístrešia na všetkých stranách krajiny. Lúpežným hordám tureckým a nemeckým vodilo sa naproti tomu dobre, obohatily sa cudzím majetkom ľahko, čo tak navnadilo Maďarov Sabolčskej, Biharskej a Satmárskej stolice, že vyvolili si za riadny prameň výživy zbojstvo a lúpež. Konečne začali ich brať za vojakov. Tým, ktorí aspoň nejakú zbraň mali, nebola rovnošata potrebná; slúžili v pohraničných hradoch, alebo u pánov. Ich odevou bola halena z postavu surového; krátka puška, šabľa a čakan ich celým vystrojením. Oni boli nepravidelným vojskom kráľovským, ale pritom bojovali udatnejšie ako vojaci riadni a neraz porazili Turkov a vypustošili územie turecké. Kráľ ani vojsko riadne nebol v stave platiť, tým menej tieto nepravidelné roty vojenské. Tieto živily sa tak, ako vedely. Utvorily tedy vojenské roty takzvaných slobodných hajdúchov a udomácnily sa i na kráľovskom i na tureckom území. Ale kdekoľvek objavily sa tieto roty hajdúske, tam nebolo nijakej bezpečnosti: zbojstvo, rabovanie, plen, vražda staly sa prameňmi ich výživy. Nebolo hriechov, zločinov, ktorých by títo hajdúsi neboli spáchali. Ich lupičstvu boli vystavení zemania a poddaní rovnak, preto prenasledovali ich stolice, páni, kapitáni zámocki rovnak, kynožiac ich najvyberanejšími mukami. Vyhynulo z nich síce mnoho, ale na miesto zahynuvších prišli druhí, krutejší, nemilosrdnejší, bo slobodný hajdúch bol zbojníkom, barbarom bez srdca, bez duše. Nešetril nikoho, olúpil živých, ozbíjal mŕtvych v hroboch, dodrúzgal kamenné rakve a pobral šperky z mrtvol. Keď mu slobodné koristenie prislúbili, zapredal sa i kráľovi i Turkovi. Hajdúchov upotrebili i generáli Rudolfovi, Schwarzenberg, Mannsfeld, Pálffy, Basta, Belgioyoso, zvlášte tam, kde bolo potrebné zúrivejšie sverepstvovať proti Turkovi. Ale hajdúsi boli následkom licitovania na ich služby podlí, bezcharakterní, a neraz prehral bitku ten, kto ich najal, bo zakúpení prešli na stranu protivnú a dopomohli k víťazstvu protivníkovi. Ačkoľvek boli národnosti maďarskej, slúžili vďačne i pod nemeckými kapitánmi, nech im len slobodný plen bol povolený. Begovia turecki odplácali ich sverepstvá retorsiami podobnými: dali ich odrať za živa, priviazali ich o vrcholce dvoch k zemi ohnutých stromov hlavou dolu, aby ich telá na dve čiastky rozčesnuté boly; dali ich do sudov vyklincovaných zabednit a potom gúľali ich skalnatými kopcami nadol. Keď hajdúsi chytili bega tureckého, vytiahli ho na hradu, ťahali mu zuby po jednom, bradu po steble a konečne lámali mu hnáty.

Takáto chasa mala zaopatriť a zaopatrila Bocskayovi kniežací prestol sedmohradský. Ale bez podpory tureckej nebol by toho previedol. S diplomatickou vypočítavosťou a obozretnosťou nahovoril Mohameda, veľvezíra tureckého, aby napadol Pešť, Hatvan a Ostrihom. Počiatkom septembra 1606 bol tedy Mohamed so 70.000 mužmi už

na Rákoši, zaujal Pešť, zatým Hatvan a 19. septembra chytil sa do obliehania Ostrihomu. Bocskay vedel dobre, že Rudolf všetky svoje sily sústrední, aby si zachránil Ostrihom, kľúč Slovenska a doliny dunajskej, že Bastu zo Sedmohradska vyvolá, následkom čoho on bude mať slobodné pole k účinkovaniu. Tak sa i stalo. Bastu vyvolali zo Sedmohradska, aby prejal hlavné veliteľstvo nad vojskami, ktoré proti Turkovi pri Ostrihome operovať mały; velitelom sedmohradským ostal Tomáš Capreoli. Mohamedovi nepodarilo sa zaujať Ostrihom, bo Bastom tlačený, musel odtiaľ odtiahnuť. Ale Bocskay hneď v tom čase podplatil kapitánov hajdúskych: Blažeja Lippaiho, Jána Szilasiho, Jána Újváriho a Blažeja Németiho, ktorí s hajdúchmi, hoci boli evanjelikmi, vo vojsku Belgioyosovom slúžili. V noci 14. októbra hajdúsi napadli nemecký oddiel Belgioyosovho vojska pri Diószegu, srúbali z neho 3000 mužov, zajali a uväznili aj nemeckého kapitána Jána Petza a pri Debrecíne spojili sa s Bocskaym už otvorene.

Belgioyoso utiahol sa so svojím 10.000 mužov počitujúcim vojskom do Veľkého Varadína, odtiaľ k Tokaju, Bocskayho hajdúchmi ustavične prenasledovaný. Od Tokaja poslal jednu čiastku svojho vojska na záchranu Sedmohradska, sám šiel Košice obsadiť. Ale už nepustili ho mešťania do Košíc, bo v živej pamäti im bolo, že hlavný chrám on odobral evanjelikom košickým terrorisovaním a mocou vojenskou. Utratiac svoje sídelné mesto, utiahol sa na hrad Spišský, kde privinuli ho Jur a Krištof Turzo. Za ním tiahli hajdúsi; a poneváč Bocskay vyhlásil, že za prinavrátenie politickej a náboženskej slobody bojuje, otvorili mu Košice svoje brány. Dňa 12. novembra bol už i Bocskay v Košiciach, kde ho rychtár mestský Ján Bokác, rodom Slezák, slávnostne prijal. Odtiaľto Bocskay rozposlal svoje proklamácie, v ktorých vlastencov vyzval k záchrane „opravdivého, kresťanského náboženstva“ a slobody národa.

V tábore Bocskayho bolo v tom čase ešte málo zemanov hornouhorských. Ale mestá Levoča, Kežmarok, Prešovo, Sabinovo, Bardijovo, v ktorých bolo mnoho evanjelikov, nasledovaly príklad Košíc a pridaly sa k Bocskaymu; mesto Kálov už predtým oddal mu Kátay. Počiatkom novembra odišiel Basta od Ostrihomu s 15.000 mužmi, aby zaujal Košice. Pri Ožďanoch zastavili ho Németovi hajdúsi, ktorých on ale rozprášil a ich velitela Németiho rozštvrtiť prikázal. Z Ožďian tiahol k Spišskému hradu, v ktorom hajdúsi obliehali Belgioyosu. Na zvesť, že Basta približuje sa, odtiahol Lippai s hajdúchmi do Košíc.

Teraz Bocskay vystúpil už i so svojím, dosiaľ opatrne tajeným spojenstvom tureckým: 19. novembra uzavrel jeho poverenik Štefan Korlát s veľvezírom Mohamedom úmluvu, dľa ktorej turecki velitelia hradov blízkych boli zaviazaní rázne podporovať Bocskayho. Pomoc turecká prišla za horúca. Basta, dozvediac sa, že je Spišský hrad zachránený, ponáhľal sa napadnúť Bocskayho. Stalo sa to v stolici Boršodskej pri Odolíne (Edelény), kde celé vojsko Bocskayho porazil a rozprášil, tak že Bocskay utratil tu 1500 mužov a všetkých delostrelcov tureckých. Na strane Bocskayho bojovali tu už i Turci a Tatári. Zatým Basta zaujal Senderovo, ale Košíc nepodarilo sa mu

zaujať, preto odtiahol do Prešova a keď Prešovanov uistil, že ich sloboda vyznávania viery neutrpí ujmy, prisahali vernosť Rudolfovi. Bocskay šiel teraz cez Miškovec do Košíc, kde nad Blažejom Lippaim, svojím najvernejším kapitánom hajdúskym, krvavý súd vypovedal a stať ho rozkázal. Obviňovali ho, že sa dal kapitánom nemeckým podplatiť a páchal také zverstvá, ktoré už ani Bocskay nemohol beztrestne nechať.

Dňa 21. februára 1605 vyvolili poniektorí v sedmohradskej Strede shromaždení zemania Bocskayho za knieža sedmohradské. Sasi, ačpráve boli evanjelici, nevolili ho, bo rakúsky cisársky dom mali vždy vo veľkej úcte. Bocskay pritom všetkom písal sa kniežaťom sedmohradským a ako taký povolal zemanov sedmohradských a uhorských na poradu do Szerencsu na 17-ty apríl. Mali sa poradiť o tom, ako zabezpečiť slobodu náboženskú, práva a výsady stavov. Zemanov prišlo dosť i zo Sedmohradska; medzi nimi i Gabriel Bethlen, ktorého Bocskay vymenoval za hlavného župana Huňadskej stolice. Porada vyhlásila predovšetkým slobodu náboženskú, Bocskayho vyvolila za knieža Uhorska a Sedmohradska, ktorý ako taký hneď i prisahal: stavom výsady zachovať. Za veliteľov svojich vymenoval Valentína Drugeta a Dura Széchyho, Michala Kátaya za kancellára.

Dľa náhľadu a tvrdenia maďarského dejepisca Ignáca Acsádyho, porada táto bola oprávnená usporiadať i otázku hlavnej moci, a túto svoju úlohu vykonala vraj dôstojne a záujmom krajiny primerane, tak že Bocskayho „za jasné knieža Uhorska“ vyvolila. Na zaujatie hradov Muráňa, Tokaja, Veľkého Varadína, Husztu a Prešova, ktoré v rukách kapitánov Rudolfových boly, porada povolila Bocskaymu daň a uzavrela shabať statky zemanov verných Rudolfovi a rozdeliť ich privržencom Bocskayho.

Avšak najpamätnejším výsledkom porady je v reči latinskej napísané memorandum, ktoré porada mocnostiam europejským doposlať uzavrela a v ktorom zákonitosť povstania odôvodniť mienila. Memorandum je surovým, hrubým, drzým výronom svevoli bezuzdnej; Rudolfa napáda ako najnešetrnejšie i v jeho osobe, obviňujúc ho z najhlbšej mravnej kleslosti a zvrhlosti. Za takých vyhlasuje i jeho radcov uhorských a pražských. Uhorských biskupov: Szuhayho menuje mäsiarom, Migazziho sedliakom horvatským, oboch psami krvežížnivými, ktorí vykutajú všetko, čo dá sa ukoristiť. Títo vraj nič nedajú na úpisy dlžobné, testamenty, výsady, všetko závisí od nich a od ľubovôle kráľovej.

Po porade písal sa Bocskay kniežaťom Uhorska a Sedmohradska; za svojho námestníka pre Sedmohradsko vymenoval Žigmunda Rákócyho, a teraz už vypustil svoje hajdúsko-turecké hordy „na ochranu politickej a náboženskej slobody“ do Horného Uhorska.

Basta odtiahol so svojím vojskom chrániť Prešporok, preto ostaly severo-východné čiastky Uhorska bez obrany. Hajdúsi pod velitelstvom Fraňa Rhédeyho a Tomáša Bosniaka zaujali Fiľakovo, Krupinu; vypálili, vyrabovali Bańskú Bystricu, zaujali Hlohovec, Nitru, Trnavu, Trenčín. Vtrhli i do Moravy, ale odtiaľ vyprášili ich páni moravskí

Karol Lichtenstein, Ďuro Hodic a Adam Popel, ktorí zatým vtrhli s vojskom moravským do Uhorska, vypálili Skalicu a zaujali Holíč a Branč. Krištof Hagymási, kapitán hajdúsky, prešiel i za Dunaj, bašovia zo Sihoti, Pečúchova a z Kaniže dali mu na posilu 3000 Turkov, s ktorými v Štýrsku plienil. Hajdúsi a Turci vyrabovali tu 17 miest, zaujali Fürstenfeld, ale Šopron nepodarilo sa im zaujať. Hajdúsky kapitán Németi prešiel i čez Drávu, ale i tu narazil na odpor silný: Ján Draškovič, bán horvatský, Mikuláš Zrínsky a Fraňo Batthyány vyhnali ho odtiaľ.

Tieto „skvelé“ úspechy, skvelými robila ich totiž žiara ohňov podpálených miest a dedín, docielil Bocskay so svojimi „anjelmi“ — tak pomenovali totiž hajdúsi sami seba. Mal ich v svojej službe blízo tridsaťtisíc mužov, z ktorých bolo 9000 pravidelných, to jest ako-tak zaodených; ostatní bojovali v halenách zo súkna surového; ale v surovosti a bezbožnosti nebolo medzi nimi rozdielu nijakého. Na vojenskom pochode od Košíc k Trenčínu vypálili v Liptove a v Orave všetko, tak že menovite Liptov vyzeral ako obraná vinica. Manželka Štefana Illésházyho, a Illésházy bol dôverníkom Bocskayho, písala o nich v tomto čase: „Veru, kde oni objavili sa, tam dokázali, že sú bičom božím.“ A keď im námietky robili, prečo sú takí bezbožní, odpovedali títo za slobodu náboženskú bojovavší „anjeli“-evanjelici: „My sme Boha nechali za Tisou a robíme čo sa nám ľúbi.“ Súveký maďarský kronikár Fraňo Miko píše o nich nasledovne: „A to všetko, tú neslýchanú ukrutnosť, spáchal hajdúch maďarský. O, prekliaty národ! Či si bez všetkej príčiny tak musel zachodiť so svojím bližným, ktorý neublížil ti nikdy, tvojho chleba nejedol, teba nevidel.“ Tiež súveký Pavel Erdélyi, Maďar, píše o nich: „Ich väčšia čiastka sú Maďari od Kereša a Maruši, a poneváč je tento kraj zväčša v rukách tureckých, sú aj oni surovi a diví ako Turci a Tatári, ktorí ani Boha, ani kňaza nemajú. Preto môžeme tvrdiť s istotou, že ani Rumun, ani Srb, ani Nemec, ani Vallon, ani Slovák nenarobil takej zkazy v Sedmohradsku, ako títo zlí, spotvorilí Maďari (korcsos magyarok), v ktorých nebolo milosrdenstva.“ Ten istý maďarský spisovateľ opisuje, ako vyrabovali chrám julo-belehradský. Keď toto pustošenie pozdejšie baša turecký videl, užasnul nad zkazou. V Marosvásárhelyi modlikali sa im ľudia, aby ich ušetrili, bo veď že i oni sú kresťania a Maďari. Ale oni odpovedali na to: „Vy ste Turci, psi, neušetríme vás.“

A záhubu túto nenarobila vznešená myšlienka zachrániť slobodu náboženskú, bo táto bola len plášťom a zámienkou, ale neukrotiteľná ctižiadosť Bocskayho stať sa pánom Uhorska a Sedmohradska. On mal síce dosť vojakov, ale nemal peňazí na ich zaopatrenie. I daň mu zemania povolili, ale tá nezaokryla potrieb. Čo chybovalo, to dal Turek, a poneváč i toho nebolo veľa, shabal majetky pánov a biskupov, verných dynastii, a dal ich do zálohu a tak zaopatril si 140.000 zlatých. Za prepoštstvo turčianske, ktoré jezuitom náležalo, dostal 38.000 zlatých. Ale i to bolo len kvapkou v mori. Požiadavky svojich hajdúskych dôstojníkov vyplácal väčšinou menšími majetkami, hajdúchov urobil zemanmi, vykonával tedy i práva maje-

štátne, ktoré len zákonitému korunovanému kráľovi náležaly. Starí zemania protivili sa týmto donáciam: bo hajdúcha nepovažovali za bojovníka, ale za zbojníka, lupiča, záškodníka, a kde len mohli, dali mu svoje opovrženie pocítiť. Ale Bocskay pritom všetkom zotrval na svojom a 1. decembra 1605 vydal v Krupine svoju chýrečnú donacionálnu listinu, v ktorej všetkým tým hajdúchom, ktorí pod trinástimi pomenovanými kapitánmi slúžili, každému osobne zemianstvo udelil a im mestá Kálov, Nánáš, Dorog, Varjas, Hadház, Vámospércs, Besermín a pustatiny Sima a Vid daroval.

Pritom všetkom, že už značná čiastka krajiny bola v rukách Bocskayho, prizerali sa na všetko, čo sa dialo, privrženci Rudolfovi so založenými rukami. Súveký Mikuláš Istvánfi, privrženec Rudolfov, píše: „V týchto mnohonásobných strastiach kapitáni kráľovi nikomu nepriniesli pomoci a stáli sa predmetmi opovrženia.“ V tom čase povstala v arcikniežati Matejovi myšlienka pozbaviť svojho neschopného brata Rudolfa uhorského trónu. Ale k tomu bolo predovšetkým potrebné v krajine pokoj urobiť. Tým cieľom obrátil sa Matej na Štefana Illésházyho, ktorý už od pol druha roka v Krakove býval a s Bocskaym styky stále udržoval. Matej volal ho do Viedne ešte v máji, poslal mu i listinu, slobodný príchod a odchod zabezpečujúcu. Ale Illésházy nešiel do Viedne, lež ešte z Krakova vyzval Bocskayho, aby uzavrel s Rudolfom mier. Za svoju intervenciu vymienil si od Mateja už popredku odmenu značnú.

V júli navrátil sa do Uhorska, s dovolením Matejovým prijal hlavné kapitánstvo stolíc zadunajských, bo myslel si, že takto rozhodnejšie bude vplývať na umožnenie mieru. Ale najprv uhasil smäd pomsty osobnej: Štefana Somogyiho, directora causarum regalium, ktorý proti nemu z naloženia vlády viedol žalobu na velezradu, dal obesiť v Trenčíne. Len potom prichytil sa k dielu, vyrovnať spor medzi kráľom a Bocskaym.

Medzitým arcikniežа Matej poveril i šľachetného Jura Turzu a Žigmunda Forgácha, aby Bocskayho naklonili mieru. Tým cieľom Turzo šiel ku Bocskaymu do Košíc. Ale v tom čase ešte nebolo možno vykonať niečo, bo Basta stál na tom, aby Rudolf uzavrel mier s Turkom osobitne, do ktorého nemal byť Bocskay zahrnutý, následkom čoho mohol byť Bocskay prísne potrestaný. Výhľady na mier boly teda veľmi slabé, ale Bocskay pritom všetkom povolal svojich ľudí do Krupiny, aby tam o diele mieru s povereníkmi Rudolfa rokovali verejne. Súčasne ale prijal Bocskay s povďačnosťou dňa 28. októbra v Blatnom Potoku athname turecké, v ktorom sultán Amhad jeho i s potomkami potvrdil za kráľa uhorského a za knieža sedmohradské, žiadajúc v ňom výslovne, aby vojnu proti Rudolfovi ďalej viedol. Hneď zatým veľvezír Mohamed vyzval Bocskaya, aby si pre kráľovské a knieža cie insignie do Budína sám prišiel. Bocskay šiel ta so 7000 hajdúchmi. Na Rákoš prišiel 10. novembra, na druhý deň šiel samošestnásty do Budína k veľvezírovi. Prijali ho slávnostne výstrelmi z diel a so skvelou hostinou, po ktorej Mohamed položil menom sultána Amhada na hlavu Bocskayho zlatú korunu a do rúk dal mu zástavu a budzogan, prítomných uhorských pánov vyzval

ale, aby boli svojmu novému kráľovi verní a aby nedali sa oklamať Nemcovi. Zatým Mohamed vypovedal, že sultán odpúšťa Uhorsku a Sedmohradsku daň na 10 rokov a potom bude ročite len 10.000 dukátov požadovať. Naproti tomu Bocskay zaviazal sa listinou, že Lipu a Jenov vydá sultánovi a bude poslušným, verným jeho vasallom.

Na druhý deň odišiel do Krupiny.

So všetkými svojimi víťazstvami Bocskay docielil doteraz len spustošenie Uhorska a presvedčil sa, že Habsburgovcov ani nepovalí, ani nedetronisuje; ačpráve v Szerencsi už i to vypovedané bolo, bo prijatie titulu „serenissimus princeps Hungariae et Transsilvaniae", udeľovanie majetkov donaciami, čo len korunovanému, zákonitému kráľovi uhorskému náležalo, involvovalo usurpovanie práv kráľovských. Prišiel teda i on k tomu náhľadu, že s kráľom treba zakľúčiť mier a vykonať v ňom pre seba, keď i nie celé kráľovstvo uhorské, nuž aspoň niektoré čiastky Uhorska a knieżatstvo sedmohradské.

Už predtým predostrel arcikniežaťu Matejovi svoje podmienky, ktorý odpovedal mu na ne skrze svojich poverenikov Žigmunda Forgácha a Benedika Pogránvího. Cieľom vypočutia výpovede Bocskay povolal svojich privržencov na 17-ty november do Krupiny.

Bocskay žiadal urovnoprávnenie náboženství, uzavrenie mieru s Turkom pri jeho spoluúčinkovaní, volbu palatína, stráženie koruny v Uhorsku, zrušenie komôr finančných, umenšenie počtu prälátov a kňazov, vyhnanie biskupov Szuhayho a Migazziho, vypovedanie jezuitov z krajiny, obmedzenie vplyvu prälátov katolíckych, ich vytvorenie z hodností svetských, obmedzenie právomocnosti cirkevných súdnych stolíc, z listín donacionálnych vynechanie klausuly „pri podržaní práv cirkve", udeľovanie úradov domorodým bez rozdielu a ohľadu na ich náboženstvo, súdenie obvinených z velezrady na základe zákonov uhorských dľa pravotného poriadku uhorského, omilostenie Illésházyho, prinavrátenie majetkov všetkým obvineným, omilostenie všetkých povstalcov, potvrdenie donácií Bocskayho, odstránenie krívd na sneme najbližšom, uznanie Bocskayho za dedičné knieža Sedmohradska, plat na dva mesiace pre jeho vojská z pokladnice kráľovskej, v prípadnej vojne s Turkom pomoc peňažitú a v mužstve.

Na tieto požiadavky Rudolf nedal odpovede uspokojivej a preto predostrel ich Bocskay obšírnejšie odôvodnené vo Viedni Matejovi skrze Illésházyho a Mladoševiča, aby im Matej vymohol potvrdenia od Rudolfa.

Vyjednávanie započalo sa vo Viedni 7. januára 1606. Poverenící arcikniežaťa Mateja pri vyjednávaní boli: Fraňo Forgách, kancellár a biskup nitriansky, Jur Thurzo, župan oravský, Žigmund Forgách novohradský, Peter Revay turčiansky a Ján Lippay, personál kráľovský; krem týchto Rakúšania Trautsohn, Preiner a Loosdorf. V otázke náboženskej odporúčali poverenící uzavrieť, aby záležitosť náboženská v tom stave ostala, v akom za časov Ferdinanda a Maximiliana bola, ale z dôležitých požiadavok povolili len to, aby

Bocskay bol kniežaťom sedmohradským doživotne, ale aby Sedmohradsko pripadlo po jeho smrti korune uhorskej. Ale vlastným hlavným cieľom vyjednávania bolo: pacifikovanie Uhorska a vyvolenie Mateja za kráľa uhorského. Rudolf vymenoval Mateja 21. marca za správcu Uhorska s takou plnou mocou, aby všetky jeho skutky také platné boly, ako čo by od neho samého pochodily. Okrem toho vyvolili si arcikniežatá Maximilian, Ernest a Ferdinand za hlavu a správcu rodiny Habsburgovcov Mateja, odôvodniac tento svoj krok ťažkými pomermi domu rakúskeho, pustnutím, hynutím Uhorska a iných k ríši patriacich krajín, konečne duševnou nemocou Rudolfovou, pre ktorú nemôže spravovať ríšu.

Bol to prvý počiatok detronisácie Rudolfa.

Privrženci Bocskayho sišli sa 12. mája v Košiciach, považiť a posúdiť návrhy povereníkov kráľovských. Žiadali menovite, aby náboženstvá zreteľne boly pomenované a aby vyslovené bolo, že všetky proti náboženstvám dosiaľ vynesené uzavretia nie sú platné a aby mier s Turkom bol prostredníctvom Bocskayho uzavrený. I ostatné požiadavky boly tie isté, ktoré už Illésházy a Mladoševič boli vo Viedni predniesli.

S obnovenými požiadavkami šli do Viedne ako povereníci Bocskayho: Štefan Illésházy, Pavel Apponyi, Tomáš Vizkeleti a Ondrej Ostrožič. Povereníkmi Matejovými boli Jur a Štefan Thurzo, Tomáš Erdődy, Žigmund Forgách a z Rakúšanov: Trautsohn, Preiner a Lichtenstein. Títo povereníci usniesli sa 23. júna na nasledujúcich punktáciach chýrečného mieru viedeňského: Posledný článok zákona z roku 1604, ktorý i tak bez povolenia a súhlasu stavov bol všantročený do sborníka, týmto je zrušený a uzaviera sa, aby už i na základe predošlého intimátu kráľovského, dľa ktorého kráľ nikoho nechce v jeho viere znepokojovať, stavy pojedine i hromadne, všetci magnáti, zemania, všetky slobodné kráľovské, všetky ku korune patriace mestá na území Uhorska, ďalej mestá pohraničné slobodne, bez prekážky mohly vyznávať svoje náboženstvo, ale s tým doložením, aby náboženstvo rímsko-katolícke preto netrpelo ujmy, aby klerus a cirkve katolíkov slobodnými a nedotknutými ostaly a aby v predošlých vzburách zaujaté kostoly vydané boly vzájomne. Mier s Turkom a s Bocskaym bude súčasne uzavretý. Palatína vyvolí snem budúci. Uhorsko bude Matej s palatínom a s uhorskými magnátmi spravovať. Keď búrka pominie, prinesú korunu do Prešporku. Pokladníkom stane sa svetský uhorský pán, ktorý nesmie mať inej funkcie. Szuhay a Migazzi do riešenia svojho sporu nebudú bývať v Uhorsku. Uhorské verejné úrady budú zaplnené domorodými Uhrami, bez ohľadu na ich náboženstvo, sem rozumejúc i kapitánov pohraničných hradov. Spravedlnosť má byť dľa zákonov uhorských prisluhovaná, a tým cieľom má byť aj zákonník opravený. Bocskayho donácie, inškripcie a listiny zemianske preskúma snem najbližší a potvrdí platné. Bocskay bude kniežaťom Sedmohradska, v Uhorsku dostane stolicu Ugočskú, Berežskú, Satmársku, Tokaj a jeho okolie, ktoré Uhorsku pripadnú, jestli bez potomkov umre. Jeho titulom bude: kniežа svätej ríše rímskej a Sedmohradska, gróf Sikulov a

pán niektorých čiastok Uhorska. Omilostenie bude vyhlásené, akonáhle stránky podpíšu mier, za ktorý zaručia sa stavy provincií dedičných, a stavy uhorské za týmto nikdy nevzbúria a nespiknú sa.

Súčasne Illésházy pýtal Bocskaymu za manželku Máriu Kristínu, nešťastnú manželku Žigmunda Báthoryho. O tejto záležitosti písal matke Máriinej biskup Khlesl nasledovne: V záležitosti Márie Kristíny zase prišiel Illésházy ko mne, ale ja som tú opovážlivú uhorskú bestiu tak odbavil, že potratil i hlavu i rozum a poznamenal, že ináče Bocskay vezme si za manželku dcéru poľského palatína. Na to poznamenal som, že Bocskay môže uspokojiť sa i s dcérou košického rychtára. Starý lišiak rozosmial sa nad tým chutne. Vyrozprával som toto Vašej Svetlosti preto, aby keď tento bezbožný muž k Vašej Svetlosti príde, Vaša Svetlosť bola poučená. Vaša Svetlosť nech mi ráči veriť, ja považujem tohto ničomného Illésházyho za pôvodcu rebellie Bocskayovskej.

Illésházy odcestoval s punktáciami mieru do Košíc 4. júla. Rudolf potvrdil ich 6. augusta, ale proti bodu prvému protestoval už o dva dni, lebo obťažuje jeho svedomie a protiví sa jeho prísahe, z tej príčiny slávnostne osvedčuje sa i pred Bohom i pred svetom, že potvrdil ho len z nutnosti a že nemal úmyslu punktáciami poviazať svoju vôľu.

Proti úmluvám viedeňským mal námietky i Bocskay: jeho poverenící žiadali, aby z bodu prvého vystala klausula „bez ujmy náboženstva rímsko-katolíckeho," aby stavy sedmohradské slobodne vyvolily si kňaza, jestli Bocskay bez potomkov umre, a aby povstanie stavov nebolo rebeliou pomenované. V tomto ohľade Matej nechcel povoliť, ale 23. septembra predsa vydal osobitnú listinu, v ktorej vypovedal, že námietky proti klausule, ktorá nebola do mieru s námerom zlým vnesená, lebo len to obsahuje, že každá stránka môže vyznávať vieru slobodne a chrámy neslobodno jej odobrať, rieši snem najbližší. Právo slobodnej voľby kniežaťa Rudolf potvrdil stavom sedmohradským v Prahe 24. septembra. V ten istý deň udelili i omilostenie Bocskaymu a jeho privržencom. Poverenící stavov rakúskych, štýrskych, českých, moravských, sliezskych a lužických boli už dávnejšie vo Viedni, kde na vzájomné potvrdenie mieru čakali. Dňa 23. septembra zaviazali sa najprv poverenící Bocskayho, potom páni a zemania, počtom 28, medzi nimi štyria biskupovia, stavom pripomenutým, že mier viedeňský zachovajú a s nimi v dobrom súsedskom pomere nažívať budú. Takéto uistenie vydaly od seba i stavy rakúske.

Hned zatým bol mier i s Turkom pri Komárne uzavretý. Stránkou mier uzavierajúcou bol i Bocskay, ktorého pri vyjednávaniach zastupovali: Štefan Illésházy, Michal Cobor, Pavel Nyáry a Jur Hoffman. Dľa tohto mal pokoj trvať za dvadsať rokov, počnúc od 1. januára 1607 tak, že každá stránka podržala to, čo v ten čas v moci mala. Jáger a Kanižu podržal Turek. Rudolf dá sultánovi 200.000 toliarov do daru. Do mieru zahrnuté boly všetky zeme rakúske, Bocskay a Tatári. Každá stránka bola oprávnená opraviť svoje pev-

nosti, ale nové postaviť nebolo slobodno. Dediny, skrze kresťanov zaujaté, nemaly Turkovi daň platiť.

Bocskay bol v tom čase na vodnatieľku ťažko chorý, ktorú otráveniu pripisovali, a z otrávenia obviňovali jeho kancellára Michala Kátayho. Pritom všetkom povolal na 13. december svojich ľudí do Košíc, poradiť sa o tom, čo treba vykonať na najbližšom krajinskom sneme. Uzavreli, aby slovo „rebel“ z listín ich sa týkajúcich vystalo a aby v prvom bode mieru viedeňského pripomenuté a vyslovené bolo, že i dediny sú oprávnené vieru slobodne vyznávať a aby klausula cele vystala. Pofahom na usporiadanie verejno-právnych pomerov žiadala porada, aby usporiadaný bol kruh práva palatínovho tak, aby bol náčelníkom rady kráľovskej z Uhrov pozostávajúcej; v záležitostiach dôležitých nech poradí sa síce s Matejom, ale nech mu je nie podriadený. Za palatína odporúčala ako mužov najsúcejších: Žigmunda Rákócyho, Valentína Drugetha, Štefana Illésházyho a Pavla Nyáryho. Ponevač v krajine mier už panuje, treba korunu doniesť do Uhorska. Biskupovia Szuhay a Migazzi nech nebývajú v krajine. Za biskupov kráľ nech vymenuje Uhrov domorodých na odporúčanie palatína. Jezuiti nech nebývajú v krajine, ani nech nemajú majetkov v Uhorsku. V listinách donacionálnych nech nemá miesta klausula o podržaní práv cirkve rímskej. Úrady krajinské rozdávať slobodno len rade kráľovskej. Pri nemeckých veliteľoch v Rábe a v Komárne nech sú i velitelia uhorskí. V slobodných kráľovských a baňských mestách nech mestská rada z polovice z Nemcov pozostáva. Toto je ten bod, o ktorom † Pavel Križko v svojej rozprave „O národnostných pomeroch v Uhorsku“ tvrdil, že i Bocskay článkom zákona riešil rovnoprávnosť národnú. Ale toto tvrdenie je mylné, bo porada košická len žiadala, aby krajinský snem v Prešporku túto skrze ňu žiadanú proposíciu článkom zákona potvrdil. Ďalšími požiadavkami porady boly: aby rychtárom, mešťanostom miest bol každý druhý rok Nemec, Uhor, ale nie výlučne Maďar, ako to dejepisci maďarskí vykladajú. Hlavný chrám košický nech náleží evanjelikom; kapitulu jágerskú, z tej príčiny, že Jáger padol, netreba do Košíc preniesť, ale treba ju zrušiť. Evanjelikom trnavským chrám sv. Jakuba odobrať neslobodno, lebo tam katolíci i tak majú štyri chrámy. Medzi Uhorskom a Sedmohradskom nech trvá spojenstvo večné; listinu o tom, uzavretia shromaždení szerenčských, krupinských, košických nech potvrdí snem zákonami krajinskými.

Hneď zatým, 24. decembra, Bocskay umrel. Za svojho nástupcu odporúčal stavom Valentína Drugeta z Humenova (maďarsky Homonnai Bálint). Jeho kancellára Michala Kátayho uväznili hneď na druhý deň a na hlavnom námestí košickom srúbali hajdúsi Bocskayho na rozkaz Pavla Nyáryho. Ale nie je dokázané, že Bocskayho Kátay otrávil. Jeho previnenie bolo jedine to, že odstúpil od Bocskayho a prešiel na stranu kráľovskú.

I pacifikácie viedeňské a komárňanské rozdelily Uhorsko na tri čiastky. Najväčšia pripadla Bocskaymu, 2082 □ míl, Turkovi 1859, najmenšia kráľovi, 1222 □ míl. Sedmohradsko ostalo de nomine pod korunou uhorskou, v skutočnosti vasallným štátom tu-

reckým. Dostalo i stolice okolo Tisy, ale Košice, nčpráve Bocskay mal ich prinavrátiť, ostaly v jeho rukách.

Jeho „anjelom“ nevodilo sa najlepšie po jeho smrti. Predošlí majitelia nechceli odstúpiť od svojich nárokov na Kálov a Hadház a odobrali tieto mestá hajdúchom, a aj ináče stala sa platnou devisa: umrel Bocskay, nie sú platné jeho donácie. Od dosavádneho spôsobu žitia neodstúpili ani teraz, ale rabovali a pálili ďalej, preto prísni nemeckí kapitáni stíhali ich nemilosrdne. Hajdúsi započali teda vojnu domácu, bo mier viedeňský a kráľ Rudolf bol im rovnak odporný. Za vodcu vyvolili si istého Ondreja Nagya a síduc sa v Debrecíne, počtom 20.000 mužov, vypovedali, že Nemca Rudolfa neuznávajú za kráľa, ale že si vyvolia Valentína Drugeta, a s týmto heslom pohli sa 7. novembra 1607 ku Košiciam. Vodcovia hajdúchov hľadali pomoc i u Turka; naproti tomu niektorí páni stíhali ich. Aby nerozožrala sa krutá domáca vojna, vyjednávali páni a hajdúsi v Inánči, ale bez výsledku. O krátky čas, v borbe Mateja s Rudolfom, stali sa zase vzácnymi. Matejovi boli k detronisácii svojho brata Rudolfa potrební. Jednu čiastku z nich najal si Gabriel Báthory, ktorý ich pomocou stal sa oproti už vyvolenému Žigmundovi Rákócymu kniežaťom sedmohradským. Matej vyjednával s nimi skrze Illésházyho a Jura Thurzu, potvrdil im donácie a výsady Bocskayho: miesto Kálova dal im Nádudvar, Csegu a pustatinu Kabu. Potom už kapitulovali a prisahali krajine vernosť.

Košice, Levoču a Tokaj prejal od Bocskayovcov pre Rudolfa Jur Thurzo. Potom, koncom mája, šiel do Prahy, vykonať, aby kráľ Rudolf svolal snem cieľom vyhlásenia a potvrdenia mieru viedeňského a komárňanského, maďarskými dejepiscami „zsitvatoroki“ pomenovaného. Podarilo sa mu vyprostredkovať, že kráľ svolal snem do Prešporku na 25-ty júl. V tom čase bol Thurzo dobre zapísaný u Rudolfa: za ustávanie okolo mieru viedeňského vymenoval ho za dedičného župana Oravy, Oravské panstvo dal mu spôsobom ťarečitým, k tomu záložné právo na Tokaj v summe 70.000 toliarov.

Ale i jeho vplyv bol len dočasný. Za arcibiskupa ostrihomského Rudolf vymenoval 4. júla Fraňa Forgácha, muža takého, ktorý bol najväčším odporníkom mieru viedeňského, za arcibiskupa koločského ale Szuhayho, ktorého Bocskayovci z krajiny odstrániť tak naliehave žiadali. Tieto vymenovania boly už výsledkom silnej akcie protireformačnej a nimi mal byť depopularisovaný Matej, ktorý si koncesiami náboženskými kliesnil cestu k trónu uhorskému. Páni a zemania prišli do Prešporku, ale celé dva mesiace čakali darmo, bo Mateja zadržoval Rudolf, tak že mu nebolo možno odísť do Prešporku. Namrzení snemovníci rozišli sa s nevoľou, protestujúc rázne proti pokračovaniu takému.

Zatým Rudolf umienil si urobiť Ferdinanda svojím následníkom, ktorý bol hotový vytisnúť a odstrániť Mateja z tej príčiny, ponevádž spojil sa s evanjelikmi a ohrožoval katolicismus a existenciu jezuitov. I na ríšsky snem do Regensburgu poslal Ferdinanda, a nie Mateja, ktorého skrze svojich povereníkov obviňoval zrejme, že proti nemu i verejne i potajomne pracuje, že s rebelmi uhorskými

a s Turkom mier potupný uzavrel, povoliac im všetko na ujmu vážnosti cisárskej. V tom čase bol Ferdinand v Prahe a podujal všetko, aby Matej bol odstránený.

Ale tento povolal pánov uhorských v októbri do Viedne a radil sa tu so svojimi rakúskymi a uhorskými privržencami. Pod zámienkou, že mier komárňanský exekvovať a Turkovi sľúbených 200.000 toliarov poslať treba, bo Turek vyzval medzitým hajdúchov k novým nepokojom, svolal stavy Uhorska na snem do Prešporku, ktorý mal byť v januári 1608 zahájený a mal donútiť Rudolfa, aby v záujme verejného blaha podrobil sa poriadkom takým, aké snem za dobré uzná vykonať.

Althan a Tilly, generáli Rudolfovi, ponáhľali sa do Prahy vymôcť si povolenie k rozprášeniu tohto nádejného, skrze Mateja svolaného snemu. Rudolf naproti tomu uznal za dostatočné svolať snem na 11. marec a za svojho námestníka vymenoval kardinála Fraňa Forgácha, ktorého tým cieľom mienil poslať do Prešporku, aby zámery Matejove prekazil. Matej prišiel do Prešporku 15. januára 1608, doprevadený veľkým počtom pánov rakúskych. Tu za viac dní radil sa s Illésházym a s Jurom Thurzom: ako by bolo možné získať Uhrov tomu spojenstvu, ktoré so svojimi privržencami vo Viedni umluvil, proti každému, nevynímajúc ani Rudolfa. Dňa 21. januára povolal stavy do zámku a tu predniesol im, že úlohou snemu je poradiť sa o tom, ako odstrániť nepokoje turecké a hajdúske a jako zachrániť vážnosť koruny uhorskej. On vraj, ako Uhor dľa krve a duše, hotový je za Uhorsko obetovať i život. Porady započaly sa 23. januára; stavy rokovaly o tom, ako odstrániť nepokoje hajdúchov, ktorých Turek ustavične podnecoval k vojne. Požiadavky a ponosy hajdúchov doniesol do Prešporku Michal Czobor. Hajdúsi ponosovali sa, že snemy, na ktorých mal byť palatín volený, boly síce viackrát svolané, ale vždy bez výsledku rozpustené, že úrad námestníka kráľovského je zase zaplnený, že koruna je ešte vždy v Prahe, že za arcibiskupa koločského vymenovali Szuhayho, že hlavné úrady krajinské sú ešte vždy v rukách nemeckých, že nie je prevedený mier viedeňský a komárňanský. Sotva prečítali tieto požiadavky, už doletela zvesť, že Bocskayho anjeli, hajdúsi, tiahnu ku Prešporku. Nastrašených snemovníkov uspokojil Illésházy s tým uistením, že vzburu hajdúchov on za tri dni utíši. Boli to tí hajdúsi, ktorých Illésházy na stránku Mateja najal a ktorými mal byť Rudolf detronisovaný.

Zatým stavy vyvolily výbor, ktorého členovia: Štefan Illésházy, Valentín Lépes, Jur Thurzo, Sigfrid Kolonič, Tomáš Vizkelety, Michal Czobor, Peter Révay, Ondrej Lónyay, Tomáš Széchy, Imro Megyery a Ondrej Ostrožič menom snemu uhorského uzavreli so stavmi rakúskymi spolok nenarušiteľný, ktorý Rudolfa mal donútiť k prevedeniu mieru viedeňského a komárňanského. O uzavretí tomto mali menovaní poverenci uvedomiť: Rudolfa, nemecké rísske kniežatá, hajdúchov a Turka. Ale už 29. januára prečítali prípis Rudolfa, ktorým rozpúšťa snem bez jeho vedomia svolaný. Stavy naproti tomu odvetily, že ony preto požiadaly Mateja, aby svolal snem,

lebo kráľ opustil ich v dobe najťažšej, že je nevyhnutne potrebné previesť mier viedeňský a komárňanský, že teda cieľom zachránenia krajiny a koruny ostanú spolu. Na druhý deň stavy vyvolily si na ochránenie krajiny kapitánov, nariadily, aby každá stolica za každými troma vrátami vystrojila jedného jazdca a za každým komínom jeden toliar dane platila a aby v páde potreby všetko zemianstvo povstalo. Konečne uzavreli, aby si Matej stálu radu vyvolil zo stavov a aby bol presvedčený, že jestli utíši nepokoje, mier viedeňský exekvuje, menovite jeho odstavec o slobodnom vyznávaní viery, dopíni jeho nedostaky a svedomite bude obhajovať práva krajiny, tak pri zavdanej príležitosti vyplnia jeho vôľu, tojest ako to Illésházy zjavne vyslovil, že ho vyvolia za kráľa uhorského.

Listinu, ktorá mala byť Rudolfovi podaná, prečítali na sneme 31. januára; v nej boly žiadosti a uzavretia stavov obsažené. Biskup Naprádi protestoval proti bodu prvému o slobode náboženskej. Ale Jur Thurzo osvedčil sa s rozochvením a oduševnením a s ním súhlasili všetci svetskí páni, že mier viedeňský, menovite bod o slobode náboženskej, je hotový hájiť i prelievaním svojej krve. Matej a páni rakúski podpísali smluvnú listinu 1. februára; v nej bolo vypovedané, že mier viedeňský a komárňanský chcú zachovávať verne, a toho, kto im v tom prekážať bude, budú považovať za nepriateľa spoločného. Uzavretia snemu stavy podpísaly 2. februára; ale biskupovia už nechceli ich podpísať. No Illésházy dal privolať hajdúchov, tí obkolesili snemovňu a nahnali im tolkého strachu, že i na žiadosť Matejovu podpísali uzavretia snemu, vyjmúc Forgácha, všetci. Na druhý deň snem rozišiel sa.

Prirodzená vec, že Rudolf nesúhlasil s uzavretiami prešporskými, vyhlásil ich 23. februára za neplatné a všetkých tých, ktorí by ich exekvovať chceli, za neverných. Ale 19. apríla pristúpily k úmluvám prešporským i moravské stavy. Matej bol v tom čase už na ceste do Čiech, a síce s vojskom 20.000 mužov počitujúcim; medzi nimi bolo i 6000 bočkayovských anjelov. S ním šli: Jur Thurzo, Tomáš Nádasdy, Mikuláš Zrínsky, Tomáš Bosniak, Štefan Pálffy a Pavel Apponyi. Pri Znojme pripojilo sa im 4500 Moravanov. Toto vojsko bolo 10. mája pri Čáslavi. Odtiaľto šlo pod vodcovstvom Karla Žerotína a Valentína Lépeša vyslanstvo stavov do Prahy, vyzvať Rudolfa, aby v záujme verejného blaha vladárenie Matejovi prepustil a utiahol sa do Tyrolska. Snem český zasadal od 19. mája, aby Rudolfovi pomáhal; evanjelici augsburgského vyznania boli na strane Matejovej; katolíci a kališníci držali s Rudolfom. Vo vojsku Rudolfovom, ktoré pri Vyšehrade stálo, napočítali 36.000 mužov. Ale Matej napredoval ku Prahe a už bolo zrejmé, že medzi bratmi rozhodne meč. Ale do tohto sporu bratov zamiešali sa arcikniežatá Ferdinand a Maximilian, pápež, kráľ španielsky, poverenící volencov saského a brandenburgského a vyprostredkovali medzi bratmi mier, dľa ktorého i stavy české uznaly Mateja za svojho budúceho kráľa a zaručily sa za mier viedeňský a komárňanský. Rudolf prepustil Matejovi Uhorsko, Rakúsko, Moravu, oslobodil stavy uhorské zpod prísahy vernosti a oprávnil ich

vyvoliť Mateja hneď za svojho kráľa. Kardinál Ditrichstein priniesol korunu uhorskú do tábora Matejovho 27. júna, a 29. júna obnovili šestnásti uhorskí, rakúski a moravskí páni úmluvy prešporské, ako záruky slobody svedomia.

Matej svolal snem do Prešporku na 29. september, ale žiadal, aby mu stavy rakúske a moravské i dovtedy holdovaly. Rakúšania položili za podmienku svojho holdu riešenie otázky náboženskej a slobody svedomia na tom základe, ako za Maximiliana. Ale Matej odvetil im, že Rakúsko, ako krajina dedičná, musí bez podmienky holdovať, a len potom môže byť reč i o otázke náboženskej. Zatým rozpadly sa stavy: katolíci složili mu prísahu; evanjelici sišli sa v Horne s úmyslom postaviť sa do odporu branného, v tej nádeji, že im stavy uhorské ako spojenci poskytnú pomoc a Mateja len po vyplnení ich požiadavok korunujú za kráľa. Naproti stavom moravským bol ústupčivejším: uznajúc ich právo slobodnej volby, potvrdil im prísahou, že ich sloboda náboženská neutrpí ujmy.

Stavy uhorské šišly sa v Prešporku 29. septembra; 22. októbra prišiel ta i Matej. Na druhý deň jeho poverenci vyzvali snemovníkov, aby najprv korunovali Mateja, bo Rudolf zaďakoval pod tou podmienkou a stavy uhorské sľúbily mu to už predtým. Matej im zabezpečí ich slobody a na dobrobyte krajiny bude pracovať s nimi. Zámerom Matejovým bolo obísť podmienky volebné. Ale stavy upotrebily a použily i tejto príležitosti k dokázaniu toho, že majú právo kráľa s podmienkami voliť. Vyše troch týždňov trval spor o tom, pod akými podmienkami treba voliť Mateja za kráľa. Matej musel popustiť, bo tajní privrženci Rudolfovi na sneme ukazovali skrze Rudolfa podpísané čisté hárky, na ktoré stavy mohly svoje podmienky slobodne popísať: on ako kráľ ich už teraz prijíma, verne zachová, jestli odpadnú od Mateja a pristúpia k nemu. V takýchto okolnostiach musel sa Matej i s tým uspokojiť, že jeho vyvolili skôr a potom palatína; ale nebol v stave vymôcť korunovanie bez podmienky.

Tieto chýrečné a dôležité volebné podmienky, článkami zákona predkorunovačnými nazvané, sú opakovaním mieru viedeňského, s tým doplnkom, že v nich uznaná je i dedinám sloboda náboženská, a aby trenice prestaly, vypovedané je v nich, že každé náboženstvo má mať svojich predstavených (superiores seu superintendentes). Články obsahujú ďalej ešte tieto ustanovenia: kráľ nesmie v Uhorsku a v krajinách k nemu prislúchajúcich vojnu započať, cudzie vojská v Uhorsku umiestiť. Na úrad palatína má vyznačiť dvoch evanjelických a dvoch katolíckych kandidátov; v páde odumretia palatína má byť nový za pol roka vyvolený. Jestli by kráľ zdráhal sa svolať volebný snem, má to urobiť tovarník, alebo sudca krajinský. Koruna nech je vždy v krajine strážená skrze pánov uhorských. Krajinského pokladníka treba hneď na tomto sneme vyvoliť, ktorý ale nemá závisieť od komory viedeňskej. Jezuitom neslobodno osadiť sa v Uhorsku, ani mať majetok nemovitý; správu krajiny môžu viesť len domorodí Uhrovia; v pevnostiach pohraničných kapitánmi môžu byť len Uhrovia a len v Rábe môžu

byť nemecký, ale i tí majú byť palatínovi podriadení. Právomocnosť bána siaha od Drávy po Adriu, rozumejúc tu i Senj, preto Hranica horvatská a slavonská nemá byť podriadená arcikniežaťu Ferdinandovi. V mestách kráľovských neslobodno z úradov vytvoriť Nemcov. Kráľ nech spravuje krajinu doma v Uhorsku osobne, v nutnej neprítomnosti nech oddá správu krajiny palatínovi a uhorsko-kráľovskej rade.

Tu prichodí tedy zase ten bod, o ktorom † Pavel Križko hovorí, že ním bola priaznive riešená národná rovnoprávnosť naproti exklusivite Nemcov, menovite v mestách baňských, v ktorých nepripustili Nemcov za obyvateľov a úradníkov. Pravda, interpretácia dejepiscov maďarských je i ohľadom tohto bodu cele chybná; tak na príklad Szalay (IV., str. 512) nasledovne prekladá bod tento: „Királyi városokban ne rekesztessenek ki hivatal viselésből *a magyarok* = v mestách kráľovských Maďari nech nie sú z úradov vytvorení; kdežto slovo hungarus nezuamená Maďara, ale Uhra. O veľa správnejšie interpretoval bod tento palatín Jur Thurzo v liste v Prešporku „feria secunda proxima post festum conceptionis b. Mariae virginis anno partus ejusdem 1612" písanom, v ktorom spor národnostný medzi Slovákmi a Nemci v Baňskej Bystrici riešený bol nasledovne: „Aby v počtu radných pánuv, ne jeden toliko národ, anebo natio, ale podle obecného — pánuv krajiny, ustanovený roku tisicého ssestistého osmeho — vsseckich slobodných Mestiech, bez pozoru národuv neb natii a rozdílu náboženstvy, ponajprve rychtary, potom radny páni mají volení bíti a jiné všelijaké hodnosti Nemcum, Uhrum a Czechum neb Slovákom, a kdyby uhre na ten čas nebyli, Nemcum a Slovákum jednostajním a rovnym spusobem mají odávané biti. Proto obydve teže strany obecnému kráľovstva ustanoveny potom maji se akkomodovati. (V archíve mesta Baňskej Bystrice.) Z nariadenia vysvitá ďalej, že palatín Thurzo nepovažoval Maďarov za národ privilegovaný, ale len za rovnak oprávnený s Nemci a Slovákmi.

Záležitosť náboženskú stavov rakúskych snem odporúčal priazni Matejovej skrze Petra Révayho, lebo, ako uzavretie zneje, v smysle úmluv prešporských slobodu náboženskú požívať majú stavy uhorské, rakúske a moravské v miere rovnakej. Ale Matej tvrdil, že stavy rakúske sú v položení inom a náčelníkom spolku prešporského že je on, Matej, ktorý ako katolík iste nechcel ním docieliť toho, čo by sa jeho svedomiu protivilo a na ujmu bolo cirkvi rímskej. V úmluvách prešporských sloboda náboženská nie je vraj ani pripomenutá, cieľom spolku prešporského bolo exekvovanie mieru viedeňského a komárňanského a aj ináče v záležitosti tejto môže rozhodovať len v porozumení s Maximilianom a preto nedbá, jestli pôjdu do Viedne Jur Thurzo a Ondrej Dócy a vyzvú stavy rakúske, aby držaly sa pokojne. Rakúšanom nepozdalo sa toto napomenutie, preto vyzvali snem prešporský, aby odročil korunovanie, kým ich záležitosť riešená nebude. Ale „starý lišiak" Illésházy, ktorému do očí hovorili, že dal sa Matejovi 200.000 toliarmi podkúpiť, odporoval tejto žiadosti, tvrdiac, že Maximilian iste považí intervenciu

stavov uhorských, ale v záujme blahobytu krajiny je nevyhnutne potrebné, aby Mateja hneď korunovali, lebo odročenie mohlo by zapríčiniť novú domácu, len nedávno uhasenú vojnu. Týmto vystúpením Illésházy získal si natoľko klerus katolícky, že keď 16. novembra Mateja za kráľa, 17. jeho za palatína volili, hlasovali všetci katolícki biskupovia na neho pritom všetkom, že s ním boli kandidovaní i dvaja katolíci; 19. novembra Fraňo Forgách korunoval Mateja za kráľa. Snem trval do 6. decembra a vyniesol viac dôležitých uzavretí. Menovite riešil otázku, kto prislúcha k stavom a radom Uhorska, kto je oprávnený na sneme moc zákonodarnú vykonávať, ktoré slobodné kráľovské mestá majú hlas na sneme, a uzavreto, že takými mestami sú: Budín, Pešť, Košice, Prešporok, Trnava, Bardejovo, Prešovo a Šopron. Taktiež zrušil aj výroky súdov o nevernosti Illésházyho. V záležitosti stavu poddaných sedliakov uzavrel, že nad právom slobodného sťahovania sedliakov rozhodovať je stolica oprávnená. Donácie Bocskayho preskúma snem najbližší.

Za kráľa korunovaný Matej teraz už pracoval na tom, aby evanjelici, ktorých podporu kúpil si za koncessie náboženské, tieto utratili čím skôr. Za Maximiliana požívali všetci občania rakúski slobodu náboženskú, vyjmúc poddaných kňazov katolíckych. Stavy rakúske žiadaly uviesť tento stav. Arcikniežа Maximilian, ktorému Matej túto záležitosť oddal, povolil slobodu náboženskú len pánom a zemanom na ich majetkoch, ale nepovolil mestám a obyvateľom všetkým. O tom nič nenariadil, aby aj evanjelici mali právo k úradom verejným. Illésházy a Thurzo boli toho náhľadu, že evanjelici aj s týmito koncessiami môžu sa uspokojiť, viac nech očakávajú od priaznivých budúcich okolností. Stavy rakúske považovaly túto radu za hriešnu nešetrnosť a preto vyslaly svojho poverenika Ulricha Stahrenberga 25. februára 1609 do Košíc, aby im u zemanov severovýchodných stolíc vymohol podporu. O krátky čas ale vyrovnaly sa s Matejom, zložily mu prísahu vernosti, keď im potvrdil niektoré požiadavky náboženské.

Dňa 5. mája umrel „starý lišiak“ Illésházy. Tak ho menovali súvekí. Bol sebcom zrna hrubého, majetky nadobúdal často veľmi nepekným, nečestným spôsobom. Pred voľbou jeho nástupcu Matej žiadal, aby snem kandidoval štyroch pánov, z ktorých potom on vyvolí palatína. Bolo zrejmé, že chce mať palatína náboženstva katolíckeho. Ale stavy pridržaly sa starého spôsobu kandidovania rázne a preto musel kandidovať dvoch evanjelikov a dvoch katolíkov. Za palatína bol väčšinou hlasov Jur Thurzo vyvolený. Biskupovia a páni katolícki hlasovali proti nemu. —

Slovensko naše, ač pohromami hajdúskymi, tureckými a tatárskymi ťažko navštívené, konalo prácu kultúrnu zakladania škôl i v tejto dobe: evanjelici slovenskí a nemeckí pretekali sa v zakladaní škôl zvlášte v mestách, pravda dľa módy onej doby, s naukosdelnou rečou latinskou. Pritom všetkom reč česko-slovenská požívala i na najvyššom mieste jej náležajúcu úctu a vážnosť. Kráľ Maximilian odporúča zemana oravského Václava Zmeškala Fraňovi Thurzovi a úradom oravským prípisom česko-slovenským; slobody Tekovského

Sv. Kríža potvrdzuje listinou česko-slovenskou; král Rudolf dáva kláštoru chotešovskému povolenie k vyplateniu všetkých jeho niekdajších statkov listinou česko-slovenskou. (Vidz matičných spisov č. 30.) V Slovenských Letopisoch Sasinkových a v jeho najnovšom diele „Slováci v Uhorsku“ uverejnené, potažne pripomenuté sú listy najprednejších ľudí Slovenska, písané česko-slovensky, čo je nevyvratiteľným dôkazom, že reč slovenská nebola ani latinou, ani nemčinou z verejného úradného sveta a zo súkromného života vytisnutá.

Ako pracoval duch česko-slovenský v tejto dobe, toho najslávnejším a najskvostnejším pomníkom a dôkazom je Biblia kralická šiestidielna, pravý a skutočný vzor krásy, dokonalosti a vytríbenosti jazyka česko-slovenského z tejto doby, bo jej prvé vydanie vyšlo v rokoch 1579—93, druhé 1596, tretie 1613, tedy za panovania Rudolfa.

Pravda, kdežto tu začína sa doba zlatá písomníctva česko-slovenského, špeciálné Slovensko poslalo na kolbište závodenia duševného len dvoch výtečných, klassicky vzdelaných mužov, Vavrinca Benediktiho Nudožerského a Eliáša Lányho, ev. farára bytčianskeho a miláčka Thurzovho. Benedikti dostal sa do krážov vedeckého sveta česko-slovenského v Prahe zavčasu, ostal na podklade vedeckosti do smrti, preto jeho tvorby, prosodia a mluvnica jazyka česko-slovenského, sú tvorbami vzácnymi a cennými podnes. Eliáš Lány, narodený v Slovenskom Pravne roku 1570, takých zásluh nemá. To, čo dr. Jozef Hurban v Slovenských Pohľadoch 1847, str. 5 o dobe pozdejšej hovorí, že s malými výnimkami literatúra celá je alebo mrzutá polemika, alebo plač a škrípenie, že niet v nej slobodnejšieho vyletenia ducha nad zem a kostnice ľudské, má svoje počiatky vlastne už tu. Tomáš Fabrici, ev. kňaz na zámku kežmarskom, bol puritánom, považujúc za nepotrebné obrazy v chrámoch evanjelických. Lány, v ten čas už ev. učiteľ v spišskej Stráži, hájil obrazy a vydal na obranu svojho stanoviska spis latinský „Scutum libertatis christianae in usu ceremoniarum, nominatim autem imaginum“ roku 1599, a toho istého roku: „Defensio libertatis christianae in usu imaginum historico“. (Štít slobody kresťanskej v užívaní obradov, menovite obrazov.) Roku 1608 vyvolili Lányho za ev. kazateľa v Bytči a na synode žilinskej roku 1610 za superintendenta evanjelikov v stolici Turčianskej, Oravskej a Liptovskej. Ako organisátor sborov evanjelických, v ten čas mnohopočetných, už nemal času pracovať literárne, preto jeho česko-slovenskou literárnou produkciou sú len: česko-slovenský preklad katechismu Luterovho, reč na pohrabe grófa Jura Thurzu a desať spevov cirkevných, pozdejšie v spevníku Tranovského uverejnených. O týchto hovorí Jozef Škultéty v Slov. Pohľadoch z r. 1896 na str. 314 veľmi primerane: „Keď ho nadchnutie unesie, reč Lányho je samý obraz, a podobenstvá jeho, ako by si ich dnes bral, nie z knižného jazyka nášho, ale z najčistejšieho, najzachovanejšieho prameňa slovenčiny.“ Toho istého náhľadu je i Ján Mocko (vidz jeho životopis Eliáša Lányho), ktorý píše: „V jeho piesni ozýva sa prostonárodná pieseň slovenská, čo je dôkazom toho, že bol od mlady vnímavým pozorovateľom a milovníkom piesne prostonárodnej. On

z nej čerpal často i formu i výraz; priučil sa jej v mladosti svojej od okružujúceho ho života slovenského, súc jeho vnímavým pozorovateľom“ ...

Ale lupičské nájezdy anjelov Bocskayho vidno i v základnom tóne týchto piesní: ním je hlboký žiaľ a zármutok, elegická nálada nad súžením, ktoré zapríčinili mu akiste všetko ničiaci hajdúsi. Po uzavretí mieru viedeňského mohol síce bezpečne žiť svojmu povolaniu, bo nad bezpečnosťou sborov evanjelických strážil sám obozretný, pritom všetkom rozhodný a nadšený Jur Thurzo, no nálada elegická dominuje i zatým v jeho piesňach. Starosti administrovania a visitovania sborov evanjelických vyrazily mu z ruky pero. Nemožno povedať o ňom to, čo povedal o Vajanskom Hviezdoslav: „rek i prorok na valoch, patríš k sveta víru, v pravej britký strážcu meč, v ľavej zlatú lýru ...“ Miestami prejavuje až ponižujúcu pokoru kresťanskú: „jeho metlu, mne pamatnú, rád líbati budu (vidz v Tranosciusi jeho pieseň: „Až mne Pán Bůh ráčí trestati“) je priamo zreknutie sa hodnosti ľudskej, ktorá nedovolí bozkávať metlu tú, ktorou nás bijú.

Prejavov národného vedomia v spisoch Lányho niet. V tom prevyšuje ho ešte len i sám dynastický, aulický, rodinnými pomermi s aristokraciou maďarskou pospletaný palatín Thurzo, ktorý stál na tom, aby jeho dietky aj slovensky hovorily. List jeho, písaný manželke 28. augusta 1599, v ktorom jej napísal, čo jej dietky svojimi vlastnými slovami odkázaly, obsahuje nasledujúce: „Starej pani matky i mladej pani matky moj milý pane apka napisste službu y mnoho dobrého a že Jutka, Iluška a Imriško su zdravy a žeby skoro prissly, nebo baba nechcze ani do zahrady pusstyať.“ (Vidz Bethlenfalvi gr. Thurzo György levelei nejéhez Czobor Erzsébethez. Budapest, 1876), a prípis úradný česko-slovenský Baňsko-Bystričanom, v ktorom im pod pokutou peňažitou prísne nakladá, aby rovnoprávnosť národnú šetrili a za rychtárov a radných mesta aj Slovákov volili, — dokazujú aspoň to, že mal smysel a právny cit i pre potreby Slovákov, a ač pre rodinné pomery držal v Bytči aj maďarského kazateľa, Ondreja Dióšiho, nikdy neodoprel reči slovenskej jej prislúchajúce miesto. A túto zásadu i jeho rodina šetrila natoľko, že ho i pochovať dala so slovenskými kázňami.

Pravda, pri úzkoprsom konfessionalisme slobodný a nadšený prejav ducha národného nebol ani možný, ačpráve Hus, Žižka, českí bratia podali nasledovania hodné príklady, že možno súčasne i za záujmy náboženské i rečové a národné úspešne bojovať. Takého grandiósneho národného prejavu, také veľkolepé manifestovanie ducha národného, aké dosvedčily stavy české na sneme roku 1615, v Uhorsku hľadáme nadarmo. Stavy české uzavrely, a uzavretie toto potvrdil i kráľ Matej:

„Aby všickní ti, kteří z cizích zemí posud do království českého buď za obyvatele, aneb do mest za měšťany přijati jsau, deti své ihned z mladosti jazyku českému povinní byli dáti učiti, tak aby jsauce v Čechách rodilí a zrostlí, skutkem dokazovali, že Čechové jsau, poněvadž jeden národ od druhého ničím tak jako ja-

zykem rozeznan byti nemůže. Aby žádný cizozemec, kterýž by jazyka českého neuměl a potřeby své v něm srozumitelně přednesti nemohl, do zeme za obyvatele ani do měst za měšténina žádným způsobem přijímán nebyl, aby žádný takový vnově do země přijatý cizozemec ani děti jeho do třetího kolena na žádné úřady zemské neb městské i jiné, ani také do žádných saudův dosazován nebyl, aby starožitný Čechové, jakožto praví, vlastní a přirození vlasti naší milé synové před týmiž vnově do země přijatými cizozemci jako nějakými pastorky jejimi větší podpory a odměny za věrné a platné služby králi a království činěné užiti mohli. Při sněmích, též při saudech vyšších na hrade pražském, tak i ve všech městech a městečkách při právech nemá jinak mluveno, pře vedeny, slyšány, příčiny přijímány a sauzeny býti, než to vše jazykem českým. A jakož jistá zpráva se činí, že některé osoby ze stavu i lidu obecného mezi sebau se zavázaly, aby v životě společenském jazykem českým nemluvily, což na velké zlehčení jazyka českého směruje; protož jsau se stavové o to s císařem snesli tak: Když by obyvatel království českého jazykem českým, uměje jej, mluviti nechtěl a jiné též od mluvení českého odvozoval, aby v zemi trpín nebyl.“

U nás stala sa módnou, panujúcou rečou latina: ev. farári písali v nej svoje polemické vedecké dissertácie; reč slovenská mala miesta len v katechisme a v nábožnej piesni. Peter Pázmány, pri všetkom svojom oduševnení za vieru katolícku a reč latinskú, bol o veľa praktickejším človekom a zaslúženejším Maďarom: svoj blyskavý Hodegus napísal maďarsky, stal sa ním druhým státorom literatúry maďarskej. Evanjelickí kňazia prekladali ho do latiny, posielali preklady učeným professorom do Wittenbergu, aby ho tí podvrátili, kdežto mužná, otvorená, slovenská, domáca polemia bola by i viere i literatúre slovenskej viac osožila. A, žiaľbohu, duch slovenský upadol natolko, že i duchovný poklad cirkevných spevov evanjelických dal Slovákom nie Slovák, ale sliezsky Slovan Jur Tranovský...

Politika dvoru rakúskeho je i v tejto dobe veľmi poučná a charakteristická.

Štefan Illésházy, popri Jurovi Thurzovi najbohatší magnát Slovenska, bol roku 1599 mužom veľkého vplyvu.

Dňa 21. februára 1600 kráľ Rudolf daroval mu Trenčín, Bánovce, Suču a Šurany. Z príčiny podozrenia velezrady upadol roku 1601 u Rudolfa do nemilosti a 21. decembra bol skrze kráľovského directora causarum regalium pred snem povolaný. Roku 1602 pred cisárskou komisiou vo Viedni z velezrady formálne obžalovaný, utiekol z Viedne potajmo a shabajúc svoje poklady a klenoty, ufrknul do Krakova, najdúc útočište u palatína poľského. Roku 1603 dňa 14. marca podpísal a uverejnil v Prešporku Mikuláš Istvánfi, námestník palatína a chýrečný dejepisec Uhorska, výrok, vynesený proti Illésházymu vo Viedni. Roku 1604 dňa 3. januára shabal fiškus kráľovský všetky majetky Štefana Illésházyho a kráľ Rudolf daroval ich Lazarovi Henkelovi, veľkokupcovi viedeňskému. Dňa

1. júla 1605 posádka kráľovská odovzdala obliehaný zámok trenčiansky Bocskayovcom.

Toho istého roku dňa 13. augusta vrátil sa Štefan Illésházy z Poľska do Trenčína, pripojil sa k revolúcii Bocskayho a skrze tohto stal sa vnove hlavným županom Trenčína a Liptova.

Dňa 30. augusta 1605 Illésházy dal Štefana Somogyiho, causarum regalium directora, pred dolnou bránou predmestia Trenčína obesiť.

Roku 1606 Illésházy dostal pre zásluhy pri uzavrení mieru viedeňského od Mateja všetky svoje majetky nazpäť a 200.000 toliarov do daru.

Dňa 17. novembra roku 1608 vyvolil „velezradcu" Illésházyho snem uhorský za palatína.

Niečo podobného vidíme i v najnovších dejinách Rakúsko-Uhorska. Gróf Julius Andrássy, horlivý privrženec revolúcie Košútovej, zastupoval revolucionárne košútovské Uhorsko ako vyslanec v Carihrade. Vláda viedeňská odsúdila ho preto in contumaciam na smrť a dala ho obesiť „in effigie". Súčasne nariadila i shabanie majetkov Andrássyovských a s konfiškovaním gemerských poverila nášho nezapomenuteľného Štefana Marka Daxnera, v ten čas námestníka kráľovského fiškusa pre Gemer. Ale Daxner so svojou známou rytierskosťou a šľachetnosťou preťahoval a odkladal konfiškovanie s námietkami zákonitými — gemerské majetky Andrássyovské boly totiž peniazmi matky Juliusa Andrássyho, grófky Etelky Szapáry, povymieňané a tak boly jej vlastnosťou — tak dlho, kým kancellár gróf Anton Forgách svojím vplyvom nevykonal zrušenie nariadenia o konfiškácii.

Pri dualistickom vyrovnaní Uhorska s Rakúskom stal sa tento istý Julius Andrássy predsedom ministerstva uhorského, pozdejšie kancellárom ríše rakúsko-uhorskej. On nedal síce obesiť Štefana Daxnera, ako Illésházy Somogyiho, ale dal ho do — pensie.

Ako vidno, na dvore viedeňskom držali sa vždy a držia sa i teraz opportunity. Konečne dožije sa Uhorsko i toho, že s povolením a porozumením Viedne budú i zásluhy Ludvíka Košúta krajinským zákonom zvečnené.

No nezahynula ani pamiatka a stopa Bocskayových „anjelov": potomci Bocskayho hajdúchov žijú v mestách hajdúskych stolice Hajdúskej i dnes. Ich potomkom a snemovým vyslancom je i povestný Ludvík Olay, ktorý palicovaním bezbranného katolíckeho kňaza Mikuláša Lepsényiho, v ten čas tiež vyslanca krajinského, surovými nadávkami a útokmi na národno-slovenských krajinských vyslancov dokázal a dokazuje makave, že je opravdovým potomkom Bocskayho „anjelov".

Dedo Joco prizerá sa . . .

Bulharsky napísal *Ivan Vazov.*

Keď rozpomíname sa na našich otcov, dedov, príbuzných, ktorí odišli na druhý svet prvej, než pred ich očami boly by mohly zasvietiť divné lúče svobody, často prichodí nám na um, ako by sa začudovali, ako by sa zaradovali, keby nejakým divom prebudili sa zo svojho večného sna, vyšli na svet a podívali sa okolo seba: ako by boli prekvapení všetkým tým, neznámym, pravde nepodobným, čo by uvideli! Ale oni nevstanú, biedni naši, a nezaradujú sa divom svobody, na ktoré my teraz, už zvyknutí, hľadíme lahostajne a o ktorých im nemohlo sa snívať ani v najdivnejších snoch . . .

Nie, oni nevstanú. Ešte nikto nevstal z hrobu.

Ale bol jeden človek, ktorý umrel v predvečer osvobodiacej nás vojny a ktorý nevstal síce z hrobu, no zažil to, čo zažil by vzkriesený . . . Bol to 84-ročný starec, dedo Joco. Býval v odľahlej dedinke, učupenej na vysokom príkrom sklone Starej Planiny, nad Iskorským úvalom. Tento ded Joco, prostý, ale rozumný starec, keď zkúsil ťažký život raba so všetkými jeho biedami, úžasmi a s beznádejnosťou, mal nešťastie v 64. svojom roku zrazu oslepnúť v rodnom svojom hniezde, práve na počiatku rusko-tureckej vojny. Zostal žiť, ale pre život, pre svet umrel: v hĺbke jeho srdca jednako zachovala sa vrelá, neodolateľná žiadosť vidieť svobodné Bulharsko! V duši jeho žily len obrazy z mračnej minulosti. V hlave jeho mihaly sa červené fesy, turbány, korbáče, diví Turci s divými tvárami — dlhá noc rabstva bez záblesku radosti a nádeje: tak narodil sa i umrel, neuvidiac svitu.

Vojna začala i skončila sa, že medzi neprístupnými skalami Iskorského úvalu temer nevedeli o nej. Bulharsko stalo sa svobodným. I ded Joco bol svobodný — tak mu povedali. Ale on bol slepý, svobody nevidel, ani necítil jej makavejšie v ničom. Svoboda pre neho záležala v slovách: „Niet už Turkov!“ A on cítil, že ich už niet. Ale v svojich jednoduchých spoluobyvateľoch, v ich rozhovoroch, v ich myšlienkach, starostiach o každodenný život nebadal ničoho neobyčajne nového. Tí istí ľudia, s tými istými náruživosťami i biedou, ako i predtým. Počúval ten istý krik a šum v krčme, tie isté dedinské rozbroje, tú istú borbu s núdzou i prírodou v tomto ztratenom, neúrodnom, oddialenom od sveta kraji.

„Kdeže je svoboda?“ spytoval sa sám seba s udivením, sediac v tieni širokých bukov s bezživotným pohľadom, snivo vpíjajúcim sa do priestranstva.

— „Eh, teraz by ja potreboval oči!“ myslel si trpko.

Vidieť svobodné Bulharsko — to bola jeho neprestajná myšlienka. Táto myšlienka zatienila všetko iné. Bál sa, aby neumrel, kým nepochopí, čo je teda svoboda, alebo aby starobou neoslabol na ume, kým nerozumie tejto divnej veci . . . Raz, v piatom roku po osvobodení, po dedine rozniesol sa chýr, že má prísť k nim, pre akúsi

zvláštnu príčinu, okresný náčelník. Dedina celá bola plná očakávania. I biednemu dedovi Jocovi ožilo srdce.

Dedinčania povedali mu, že náčelník je asi to, čo kajmakám, akoby paša. „Ale bulharský paša?“ s nepokojom pýtal sa ded Joco. — „Bulharský, akýže by bol!“ odpovedali mu. — „Náš vlastný? Bulhar?“ pýtal sa poznove v zadivení. — „Nuž a vari by Turek mal byť?“ útrpne hovorili mu dedinčania, ktorí už dávno videli i náčelníkov i vyšších úradníkov v najbližšom meste Vratci, — v Sofii z nich nebol ešte nikto.

Ale deda Joca tá odpoveď neuspokojila. Vypytoval sa, ako je oblečený náčelník, ako sa drží, či nosí šablu?

Vysvetlili mu. „Tak i šablu nosí?“ A vzdychá od radosti. „Uvidím ho, keď príde,“ plietlo sa v jeho starej, trasúcej sa hlave. — —

Prišiel náčelník a sosadol u Denka.

Ide dedo Joco k Denkovi, klepká palicou svojou o pletenú bránicu a volá: „Denko, tu je hosť?“ — Denko vidí ho a zamračí sa. „Tu je, dedo Joco. V akej veci ideš? Náčelník je ustatý, nechaj ho teraz.“ — „Ej, veďže mu povedz, aby vyšiel ko mne na chvíľku.“ — „Ah, aký si neústupný. Pre koho a načože je tebe náčelník?“ hovoril mu gazda. — „Len tak, pre mňa . . . Povedz mu: „ded Joco, slepý, chce ťa vidieť!“ — „Chceš ho vidieť?“ pýtal sa Denko a trpko zasmial sa, povediac pre seba: „Veru ho ty vidíš!“ Ale starec bol neústupný. Už poklepkával svojou palicou po schodíkoch. Stará jeho hlava triasla sa. Gazda išiel k náčelníkovi a povedal mu, že človek, ktorý už upadol do detstva a je slepý, pýta sa na neho. „V akej veci?“ povie náčelník. — „Prišiel vidieť teba.“ — „Vidieť mňa? Veď vravíš, že je slepý?“ — „Slepý už päť alebo šesť rokov. Bol majetný a rozumný človek,“ doložil Denko. „Vôľa Božia, — oslepol, kto vie, od čoho . . . Teraz hľadí, ale nevidí. Nuž — mŕtvy človek . . . Prečo ho len nevezme Pán Boh? Ešte dobre, že mu ostal majetok, gazdovstvo, živnosť, nuž syn a nevesta opatria ho, a dobre ho opatria, bedára . . .“ — „Zaujímavá vec,“ povie náčelník. „Nech vojde! Nie, čakaj, ja sám vyjdem k nemu.“ A vyšiel predo dvere. Ded Joco po kroku domyslel sa, že to — on, bulharský paša, i sňal čiapku. Úradník videl pred sebou starého človeka so šedivou bradou, ale na oko ešte zdravého, s veľkou, očernelou tvárou, v zodranom kabáte a v tureckých šaravárach, na spodku previazaných motúzom. Stál krotko, s naklonenou bielou hlavou. — „Tvoja žiadosť, starký?“ prívetive pýtal sa náčelník. Starec zdvihol hlavu, obrátil k nemu svoje neživé, meravé oči. Len muskuly jeho mocnej tváre nervósne sa potrhly. — „Či ty, synak, budeš Vaše Blahorodie?“ — „Áno, ja, starký.“ — „Či paša?“ — „On sám,“ hovoril, usmievajúc sa, náčelník. Ded Joco pristúpil k nemu, preložil si čiapku pod ľavú pazuchu, chytil ho za ruku, pohmatal súkenný rukáv uniformy, pohladkal mosadzné gombičky, dotkol sa jeho striebornych epolet — potom natiahol sa a bozkal ich. — „Bože, videl som!“ povedal starec, prežehnal sa a utrel si rukávom slzy, vystúpivšie na jeho mŕtvych očiach. Potom nízko

poklonil sa a povedal: „No, synak, odpusť, že som ťa unúval.“ A poklepkávajúc palicou, s neprikrytou hlavou, odišiel. —

Raz ded Joco opäť bol zaujatý novou udalosťou.

Vrátil sa domov vojak-kavallerista — jediný vojak z dediny. „Akože sa vrátil? Vo vojenských šatách?“ v pohnutí spytoval sa ded Joco. — „Vo vojenských,“ odpovedajú mu. — „I s jatagánom?“ — „A ešte s akým dlhým; môžeš počuť, ako mu štrká, dedo Joco.“

Starec sobral sa k synovi Kolovmu. „Hej, vojak, kdeže si?“ — „Čo chceš, Joco?“ pýta sa Kola. — „Kde máte janičára? Zažiadalo sa mi vidieť ho.“

Kola zavolal syna, aby ho ukázal dedovi Jocovi, a spokojne sa usmieva. Vojak vchodí, starec domyslí sa, že to on, po šabli, zaštrkavšej na kamennej dlážke. Starec išiel mu oproti a začal stískať tvrdú ruku, ktorú vojak podal mu veselo. Potom ohmatal hrubý kepeň, gombičky, čiapku, vzal do ruky šabľu a — bozkal ju. A len díval sa na vojaka svojím neživým pohľadom. „Tak my teraz máme svoje, bulharské vojsko?“ spytoval sa, trasúc sa od šťastia. — „Veru máme, ded Joco: i vojsko, i kapitáni, i kňaz je náš,“ hrdo odpovedal mladý vojak. — „A či nepríde niekedy sem?“ — „Kto? kňaz vari?“ a vojak i jeho otec zasmejú sa nad naivnosťou deda Joca. A ded Joco celú hodinu vypytoval sa o bulharskej residencii v Sofii, o bulharských kanónoch, o bulharských vojenských cvičbách, slovom o všetkom... „Eh, teraz by ja potreboval oči!“ od srdca zvolal starec.

Dlhé časy ded Joco žil z týchto nových dojmov. V hluchej dedinke už nezjavil sa viac nikto z nového Bulharska obživiť jeho dušu.

I žil ded Joco, ničoho nevediac o tom, čo sa robí na svete. Pomaly stával sa apatickým ku všetkému, čo bolo okolo neho. Zdalo sa, že už sotva bude nejaká nová udalosť, ktorá dotkla by sa jeho postupne a ticho umierajúcej duše. A predsa taká udalosť prišla. Raz rozniesol sa chýr, že čez Iskorský úval vystavia železnicu a inžinieri že už začali merať. Dopočul sa o tom i ded Joco, a duša jeho bola prebudená z letargického sna. V jeho pamäti ožila spomienka, už dávno zabudnutá: v svojej mladosti bol počul od jedného boháča z Vratce, ako turecký pašovia a francúzski inžinieri hútali a radili sa, až konečne povedali, že niet nijakej možnosti vystaviť čez tento úval železnicu, že bolo by treba vynaložiť milliony a milliony — a všetko márne... „Ako? Bulharská železnica?“ Nechcel veriť. „Železnica? Veľká dŕžava netrúfala si, a my by sme?“

Ale reči o železnici neprestávaly, slepý starec mal o čom rozmýšľať. Razom povedali mu, že železnicu stavať už začali. Ľudia z dediny vstupovali za robotníkov a odchodili dolu k Iskoru. Čudoval sa starec. „Vidno, našli sa učenejší inžinieri — svet je veľký... Inžinieri sú zase Francúzi?“ Povedali mu, že nie Francúzi, ale Bulhari. Omráčilo starca. „Ako? Že naši? Bulharskí inžinieri? A vedú železnicu tade, kde pašovia a učení Francúzi povedali, že nemožno! To už u nás sú takí učení ľudia, u nás?... A milliony,

tisíce millionov, o jakých hovoril čorbadži Mano?" — „Máme my teraz i milliony. Kto má bradu, nebude ani bez hrebeňa."

Duša deda Joca bola preplnená od nadšenia. I vojsko, i pašovia, i kňaz, i učení ludia, i milliony, i všelijaké divy! Teraz Bulharsko predstavovalo sa mu, ako čosi veliké, mocné, neobsiahle. Jeho ubohý um nevládal objať všetku tú veľkosť. Od tých čias ani nerobil inšie, len čo stával na skale, nachodiacej sa na päťdesiat krokov od jeho domu a visiacej nad hlbokým Iskorským úvalom. Od rána do večera stával na tej skale a počúval výbuchy, kriky, údery lopát o zem, škripot kolies, slovom všetok ten šum a hukot, ktorým sprevádzala sa táto gigantská a zimničná robota. Železnica bola hotová a začala pracovať. Trasúci sa ded Joco počul prvé hvizdy parovoza a hučanie kolies po železných kolajach. Hvízdala a hučala „bulharská železnica". On ako by bol ožil, znovu sa zrodil.

Akurátne vychodil na skalu, zakaždým, keď mal ísť vlak, aby počul jeho hukot a hvízdanie. V jeho myšlienkach železnica bola spojená s pochopom o svobodnom Bulharsku. Svojím hukotom a treskom hovorila mu o nových časiech. Cestovatelia, nahnuvší sa do okien vagonov, aby sa kochali v malebných zákrutách prielomu, s podivením vídali človeka, stávajúceho oproti na skale a kývajúceho im čiapkou. To bol ded Joco, takým spôsobom pozdravujúci nové Bulharsko.

Dedinčania posmievali sa mu, keď videli ho každý deň na skale, a žartom hovorievali: „Ded Joco sa prizerá"...

Tento človek, ktorý umrel pre život a svet, ožíval len keď blížil sa vlak a radoval sa mu, ako dieťa; len vo vlaku železničnom i zosobňovalo sa pre neho svobodné Bulharsko. Ale ponevráč v svojom živote ani raz nevidel železnice, fantásia maľovala mu ju v podobe potvorskej krýdlatej zmije, púšťajúcej z pyska plameň, hvízdajúcej, revúcej a pohybujúcej sa s náramnou rýchlosťou, rozhlášajúcej moc a slávu svobodného Bulharska. Slepota, ani broň, chránila ho a nedala mu sklamať sa tak, ako neraz sklameme sa my, ktorí vidíme . . .

Raz večer ded Joco nevrátil sa domov. Ráno syn jeho šiel hľadať ho na skalu, či nespadol do priepasti.

Ale našiel ho na vrchu skaly: ded Joco umrel s čiapkou v ruke, ako pozdravoval svobodné Bulharsko . . .

Po meste.

Keď kráčam ticho večerom
po našom trotoáre,
tak veľmi rada študujem
tie rozmanité tváre.

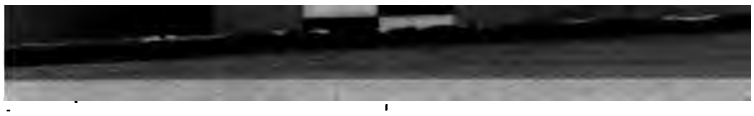

Na lávke sedí slečinka,
vyzerá čosi v diali:
tej, tuším, tak sa tamto tie
klobúky spodobaly.

A pani matka čiperná
na zreteľ vzala šaty:
jak a čo? či sú po móde
a rüš či dosť bohatý?

Preč, ďalej ja... tam tá slečna
prejsť sa je vystrojená,
jej líčka pekné, červené
a biele zas, jak stena.

No ani tu nepobudnem,
preč, preč to ťahá kamsi,
ja predsa chcem sa nakochať
len prirodzenej krásy!

Pod bránou mladý pán stojí,
s ním kamarátov kolo:
nuž o čom vedú oni reč?
Či víno dobré bolo.

I, bodaj! myslím vo hneve,
kde nadšenie tu mladí?
Či na vás nie životný boj,
len vínna fľaša hľadí?!

I druhú prejdem ulicu,
to, verte, celá muka,
to naše mesto je len jak
suchého trstia lúka.

Preds' nie, — hľa tam matka stojí,
rukami drží deti
a jej hlas tichý, nadšený
až k sluchu môjmu letí:

»Tak, moje drahé detičky,
povinnosť vaša svätá
dať v obeť všetko za národ
a milovať brat brata.«

K materi túlia sa deti,
a mne žiaľ zviera srdce:
Len prečo Boh tak po riedku
nám dáva duše vrúce?

Studienka.

Na hrobe miláčka.

Samotný dumám v tôni tichej lipy,
v duši mi bôľnej vrie to, dmie a kypí,
obrazov tisíc splýva v jedon sen
a clivý v srdci ozýva sa sten. —

Ukrutná smrť mi vzala dieťa milé,
hodina hrozná, strašné žitia chvíle
miláčka vidieť bôľne dokonať
a pomôcť nevie otec, ani mať.

Bože môj! — Čiže vody živej nieni,
čo vzkriesi život, žiaľ nám v radosť zmení,
mladému srdcu povolí zas biť,
krásnemu oku vráti žiarny svit?!

Hoj, všetko márne! — Pomoci niet v svete . . .
Premilé dieťa zvädlé leží, zmreté —
Ach, kto z nás, žienka moja, vo plači
tie krásne svetlé očká zatlačí?

Predarmo všetko! . . . Dieťa pochovali . . .
Pod lipkou nový vidno hrobček malý,
na tomto venec z ruží — lásky dar;
nevidno ale anjelika tvár.

Kde mi je dieťa? »V hrobe« . . . Desná pravda
v otcovské srdce rany smrtné zavdá,
v zúfalstve ruje matka tmavý vlas . . .
Viera len teší: »Uzrete ho zas«.

*

Tajomné ticho vôkol mňa je všade,
v posvätnej aké býva len záhrade.
Pre Boha! Čo to? Šelest — tajný svit —
v obraz sa oko divný musí vryť.

Jediný Bože! Dieťa moje žiari
predo mnou — úsmech v presvitavej tvári:
»Hoj, neplač, nežiaľ,« zneje jeho hlas,
»a pevne ver, že sídeme sa zas!«

Radosťou splesám, kričím v rozochvení,
miláčka objať chcem, lež niet ho — nieni . . .
To duch sa prišiel jeho odobrať,
smutného tešiť otca, žiaľnu mať.

Samotný dumám v tôni tichej lipy,
v duši mi bôľnej vrie to, dmie a kypí,
obrazov ticíc splýva v jedon sen
a clivý v srdci ozýva sa sten.

Fr. Urbánek.

Hoj, sadaj, slnko, za Tatry . . .

Hoj, sadaj, slnko, za Tatry
a nesvieť, nežiar, nevatri,
veď svietiš sveta na zlobu,
čo skryť chce rod môj do hrobu!

Na krivdu žiariš úžasnú,
ňou pravdy lúče uhasnú
a vatry tvojej žhavý plam
nevzkriesi život spásy nám.

Schovaj v mrak lúče, v Tatier pás!
Sĺz našich tok nám žiarny jas
nesotre, bôľ náš nespáli —
On veľký, pál tvoj primalý. —

Hoj, sadaj slnko za mraky,
pochovaj v tmu bied nátlaky
a nesvieť vrahom na pomoc,
čo chcú nás vrútiť v smrti noc!

Až potom svitni, v deň nový,
rod môj keď strasie okovy,
mrákotou rozlej žiarny jas
a ľud môj z tmy bied v slávu spas!

Fr. Urbánek.

Reminiscencie z tohoročnej mojej cesty.

Píše *Emil Koleny.*

Sediac tejto zimy, ktorá nijako nezaslúžila svojho mena, lebo nepotrebovala mnoho kuriva, pri písacom stolíku a premýšľajúc o tom, akú vychádzku spravím tohoto roku, aby vyhľadal taký kraj, ktorého moje oko dosiaľ nevidelo, — vhod mi prišiel list až z Büd-Szt.-Mihályu, ktorý ma upozornil na severo-východ krajiny našej, na stolice, ktoré sú našincom menej známe. Vídiac na listovej obálke štampiliu „Büd-Szent-Mihály“ a pozerajúc na písmo, darmo som hádal, kto si to z toho mne celkom neznámeho kraja smyslel na mňa a v jakej veci sa obrátil na moju adressu? Pozrúc ale na

druhú stranu obálky, tam čítam meno Jozefa Laučeka, „hospodárskeho úradníka“, s tým poznamenaním, že ak by mňa v Hajdušici viac nebolo, oprávnená je moja najbližšia rodina otvoriť tento list. Myslím si: „milý brat, iste ma ty už medzi mŕtvymi hľadáš; tu som ešte, medzi živými, mám pochop o tom, čo je „bŕímě dne i hořko“; *sám* otvorím list a vyčítam z neho, kade si sa motal od 1851, čo sme sa nevideli, a po jakých schodíkoch stal si sa zo sluhu „hospodárskym úradníkom“ a od biča prišiel si k významnej panskej službe.“ Obsah listu samá srdečnosť, samá túžba; že vraj na staré kolená zahorel veľkou túžbou po najbližšej rodine a tých, ktorých ešte ako dieťa poznal. Nedivím sa mu, však človeku v tom okamžení, keď rodnej zemi posledný raz „s Bohom“ dáva, najviac sa žiada všetko si ešte raz dôkladne poobzerať a všetkých známych vyobjímať.

„Dictum factum“, plán cesty hotový, smer vyznačený: pôjdeš ty počiatkom júna, lebo k cestovaniu po Dolniakoch vtedy čas najprimeranejší, z Torontálskej až do Sabolčskej stolice, až ta k brehom hornej Tisy, a cestu až potom pretrhneš, keď za Tisou predstavia sa ti tokajské kopce. — Človek, za našich časov, berúc sa na cestu, po premožení všelijakých prekážok, po usporiadaní si domácnosti a opatrení toho prosaičného groša, musí sa predovším ustáliť na istom pláne: ako, kedy, kade? aby to najpohodlnejšie, najlacnejšie, cieľu najprimeranejšie cestoval a za 24 hodín, na ktorý čas si kartu vymení, po štátnej železnici k cieľu sa dostal, abo za tých 12 korún najviac sveta poobzeral. Ja som po mnohom študovaní a porovnávaní železničného poriadku naposledy k tomu náhľadu prišiel, že nie ráno, ale najlepšie bude večer sa z domu pohnúť, a nocou ďaleko ujdúc, druhý večer už sa vítať (po 51-ročnej prestávke) s mojím Laučekom.

Sadnúc pred piatou večer v Kanaku na železnicu, dostal som sa na Bóku, po torontálskej vicinálke z Bóky na Žebeľ. V Žebeli presadne sa na štátnu železnicu. Len čo som sa vo vozni usalašil, upozorňovala ma jedna spolucestovateľka na cinter, čo bol pred nami, že vraj či som čítal, že tam pred rokom vyše 30 pochovaných mužov z hrobu vyberali, ktorých údajne ženy otravou o život priniesly? Strašná morálna spustlosť! Len čo ma tá popustila, už bratia Srbi zaviedli so mnou milý rozhovor. Málokde v Uhorsku tak elegantnej a veľkolepej stanice a tak zručnej a úctivej obsluhy, ako v Temešváre, v tejto banátskej Viedni. Kellneri v čistých, bielych zásterkách sem a tam behajú a samá úslužnosť. Aké to chutné, omnoho chutnejšie, ako po nebohom prešporskom Schlossbergu posbierané fraky! Po perrone smieš sa dľa vôle prechádzať, nezatvoria ťa, ako po iných staniciach.

Ako čo sa v terajšom čase blesk po nebi križuje, toho smeru bola i moja cesta, od Temešváru na ľavo po Segedín, odtiaľ na pravo po Veľký Varadín, odtiaľto zas na ľavo po Püspök-Ladány; potom dobre na pravo po Debrecín a ďalej smerom západným k hornej Tise. Dobre je nedať sa ničím odvrátiť od vymeraného cieľa. Radili mi síce v „Sihoti“, aby som sa k vôli nočnému od-

počinku a ďalšiemu pohodliu bral na Cegléd. Mali pravdu; ale, poslúchnuc ich, nebol by sa dňa 31. mája pokochal v mojich milých vnukoch, študujúcich na čabianskom gymnásiume.

Zvláštny dojem robí na človeka, keď nočnou dobou blíži sa k mostu ponad Tisu a pred ním na druhom brehu svetielka bez počtu, označujúce, dľa počtu duší, ale nie dľa významu, vývinu a živosti, po Pešti druhé mesto v Uhorsku, Segedín. Zakaždým mi takáto nočná cesta pripomína strašnú povodeň z r. 1879, keď sa to s kroka na krok, pri veľkej pozornosti a nemalom strachu, šlo po moste na druhú stranu. Stanicu, ktorú v ten rok ponad velikánsky násyp vytiahli, našiel som teraz odpratanú, a na jej mieste, pri nemalom rozšírení, stavia sa nová, ktorej jedna čiastka zas bude akoby pod zemou (kde umiestené budú magazíny a tomu podobné miestnosti) a nad zemou to ostatné. Ubytovali nás v nejakej pobočnej búde, a to tak po bratsky, či III. a či I. triedu, — bola to čakalňa i buffet. Pekne, bez všetkých apprehensií a naštrbení svojej hodnosti, sme sa tam postískali, ujedali, popíjali si, driemali — až počalo svitať. Človek i sám môže cestovať šťastlive, ale je to predsa otupne, keď nemá komu, nejakej úprimnej duši, sdeliť prijaté dojmy, spravené zkúsenosti, či bôle a či radosť! Tak to bolo i so mnou na celej ceste tour i retour. Ach, či som si žiadal toho alebo toho mať po boku; o koľko väčšej ceny by bolo bývalo toto cestovanie, nech je v ten čas mojím druhom na pr. môj dobrý a drahý priateľ Jožko Holuby! Dumajúc v tej búde, vydumal som to, že aj iné národy, a to nám pokrevné a blízke, Pán Boh obdaril našim podobnými „gospoicami“. Jedna z takýchto nedajbože, aby mi tam na môj prívet verejne dala srbskú odpoveď.

Uháňali sme popri vehlasnom Hód-Mezővásárhelyi, Orošháze, bohatom Kondoroši, a pristaviac sa pri každom skoro „szállási“, nemohol som tomu odolať, aby som ustavične von nekukal; celý kraj tento a v ňom rozložené veľké chotáre posiate sú na husto viac-menej úhľadnými „dolnozemskými kopanicami“ a kde-tu i školami. Prekrásne májové, ba viac už júnové ráno: rosa ako vzácne perly po trávičke, bujné obilie len tak sa pod vetríčkom prevalovalo; tu kone, tam voly do pluhov priahali; ľud vo veľkých húfoch bral sa do poľa, aby si tam okopal kukuričku, toto dolnozemské „zlato“. Je na čo okom hodiť, a poskytne i tento kraj lahôdku pre oko a ešte viac pre nábožné srdce. Od 1857 nevidel som Vásárhelyu; vtedy ešte zaslúžil to epiteton „Hód“, lebo k nemu ešte priliehalo malé jazierko. Teraz je „Hód“ prerezaný železničnými koľajnicami, a kde predtým blato, bariny, zápach, trstina, káka, sytiňa, korytnačky, pijavice, skokany, teraz tam vôňa, park, kvetina, trávniky, štrkom a homokom vysypané chodníčky, villy atď. Orosháza na tej strane, kade tiahne železničná trať, má mnoho slatiny, čo podujímateľov priviedlo na tú myšlienku, aby tam založili kúpele proti lámke, ba nejeden tým sa živí, že včas ráno smetá po slatinách takrečenú széksó a za dobrý peniaz rozposiela ju po svete. Majúc túto soľ, každý aj doma si môže pripraviť dobrý kúpeľ a za lacnejší peniaz. Tak sa Pán Boh o svojich stará; nadarmo nič ne-

stvoril, človeku k dobrému ešte i tú skalu, ten štrk, močiar, smradľavú vodu, a i slatinu. Kondoroš je svedok čabiansko-slovenskej pracovitosti a plodnosti, a vraj tie Dolniaky nič iné ako lieň, zimnica, jednotvárnosť! A kde sa pomocou božou Slovač tak zveľadila, rozmnožila, kde tak v hmotnom napreduje, kde sa pri tisícerých pokušeniach tak kŕčovite svojho pridŕža, kde chlapi, ako pravé jedle, ak nie práve v tomto vidieku? Dve hodiny sedíš v železničnom coupé a na všetky strany vidíš len pilné a umné čabianske ruky; poznať po všetkom, že tam 27 tisíc duší našej krve. Čabianska čakaľňa mala by si vziať príklad z temešvárskej; tam pravý opak v Temešvári zkúseného. Kraj, počnúc od Čaby až po Veľký Varadín, ba zčiastky až po Nyiregyházu, je ako ten stôl. Jedine kraju k vôli škoda po cestách sa trmácať a márniť ťažko zaslúžené groše. Ale kto ide za tým, i v tejto pleve najde zrno a obohatí svoj duševný obzor. Ja som aspoň neoľutoval ani času, ani unúvania, ani peniažkov. Po Dule a jej okolici poznať, že tam stoličné úrady a centrum békešské: dobré cesty, čulý obchod, v blízkosti vinice, letohrádky, verejné záhrady, v mestečku viac kostolov, a tu sa rumunský živel už dobre pretkáva s maďarským a slovenským. Všade uzly vicinálnych železníc, ale my sa len štátnej pridržať chceme. Ani sa nespamätáš, už ti konduktor zakríkne: „Nagy-Szalonta!“ Kuknem von, zem s nepatrnými výnimkami samá slatina, i pomyslím si, či sa to trošku nerymuje: naša Veľká Slatina a maďarská Nagy-Szalonta? Vidiek je tejto tvárnosti až po biskupské mesto, ale tohoto úzadie je počiatok biharských hôr. Vidiek tu, „aké drevo, taký klin“, aká zem, taká úroda, — chatrná, ale kde panstvá a vzorné poľné hospodárstvo, tam i na takejto macošskej pôde banátska bujná pšenica, báčanské konope, nitrianska burgundia a čanádska ďatelina. Varadín, Varadín! sladko a dávno už ten odpočíva, ktorý pekných pár rokov tu sídlil a predsa sa neodhodil od svojho slovenského rodu, v ňom a v jeho ideáloch žil, zaň pracoval, mnohé obete na jeho oltár kládol, a čo sa tým aj nevystatoval, viem, že preň i všelijaké úštipky znášal, — slávny a blahej-pamäti náš dr. Jozef Kozáček. — Na stanici privítal ma syn môjho Jozefa, nadporučík, tiež menom Jozef.

(Dokončenie.)

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Lud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Osvald Fr. Richard (Veritas, Vs.) *Tovaryšstvo.* Sborník Literárnych Prác. V storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva“ založil a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal. III. V Ružomberku. Tlačou Kníhtlačiarne Karla Salvu. 4° str. 347. (N. Nov. č. 125—128. Slov. Pohľ. 470—472, 534—535, 735—740. Kazateľ [olomoucký] č. 4.) *Katolícke Hlasy* v. Hlasy. — *Štiavnicki*

Kalvária. v. Hidvéghy Árpád. — Modlitba za slovenský národ. Jednota 33—34 Učte deti poslúchať z lásky. Tamže 93—94. Štiavnická kalvária. Tamže 75—79. Slovákovi treba horlivosti, sebáctenia a hrdosti národnej. Tamže 137—140. — Stopäťdesiatročné jubileum kalvárie štiavnickej. K. Nov. č. 19. Smrtné oznamy a náhrobné nápisy. Tamže č. 20. Perditio ex te. Tamže č. 20. — S pokojom a radosťou v srdci vítajme Vianoce. Na štvrtú nedeľu adventnú. Kazateľňa 14. Päť kameňov na nepriateľov. Slávnosť sv. Štefana, prvého mučeníka. Tamže 20. Krátky výklad evanjelia. Nedeľa po Narodení Pána. Tamže 23. O krstných menách. Slávnosť najsv. mena Ježiš. Tamže 49. Fašiangy. Dľa rukopisu Mateja Fabriciusa z r. 1766. Nedeľa druhá po Deviatniku. Tamže 68. Čo za okamženie teší a večne trápi, a čo za okamženie trápi a večne teší? Na tretiu nedeľu po Veľkej noci. Tamže 165. Prostriedky proti chlipnosti. Dľa rukop. Mateja Fabriciusa z r. 1780. Na nedeľu trinástu po sv. Duchu. Tamže 291. — Naše kalendáre na r. 1901. Lit. Listy č. 1, 2. Alžbeta Báthory. Od Bart. Revického. (Rec.) Tamže č. 1. Rozpomienky a kresby od Pavla Kuzmányho. (Rec.) Tamže č. 1. Staré rukopisy. Tamže č. 3. Drobnosti, ktoré u nás mnoho znamenajú. Tamže č. 3, 6, 7. „Tovaryšstvo III“ u sv. Otca. Tamže č. 8. — Užitočné vianočné myšlienky. N. Nov. č. 151. — Štefan Furdek. Životopis s podobizňou. Tovaryšstvo 289—293. Pomník tovaryšom. S podobizňami. I. Martin Medňanský z Medného. II. P. Andrej Kubina S. J. III. Jozef Kohuth. Tamže 311—332. — Rediguje „Kazateľňu“ s prílohou „Literárne Listy.“

Ovid. Céyx a Helcyoné. Poslovenčil Martin Hojič. Tovaryšstvo 279—287.

Pacela P. Čoho nám treba. Sl. Denník č. 4.

Palárik Ján, Autobiografia. Lit. Listy č. 6, 7.

Palic Ján. Z cirkevného súdnictva. C. Listy č. 3. Zo života cirkve hájskej. Tamže č. 4. Výročný seniorálny konvent turčiansky. Tamže č. 8. Veľkogereždská smluva. Tamže č. 8.

Pardo Bazánová Emilia. Matka. Zo španielskeho prel. A. P. (Z „Besed Lidu.“) Obzor č. 9.

Párička Ján. Názvoslovie koštianske. (Turč. st.) Čas. M. sl. sp. č. 1, 2, 3. „Hradište“ v Košťanoch. Tamže č. 1. Ku sbieraniu ľudových piesní. Tamže č. 3. Dodatok k miestopisným dátam obce Koštian. Tamže č. 6.

Parn Fr. Na manevroch Sl. Nov. č. 216.

Pastrnek Dr. Fr. Slovenština. Slovensko 44—56.

Paté Luc. Trestný prípad. Sl. Nov. č. 296.

Pauliny-Tóth Žiga. Ruské stavby kanálov. N. Nov. č. 37. — Annexia Mongolska v. Ular A. — Hospodářství na Slovensku. Slovensko 175—189.

Paulovič Augustín (Podlesák). *Humoristické prednášky* v. Knižnica Veselá. — Zlámaný kríž. Pútnik sv. V. 60—64. Sláva P. Ježišovi v novom století. Tamže 81—85. Všetko ma hnevá! Sólový výstup. Tamže 121—122. — Miško Opekanec, vojenský sluha. Veselá Kn. II. 4., 84—91. Všetko ma hnevá! Tamže 92—96. Jurko

Nevylej. Tamže 5., 97—101. Profesor Ozembuch prednáša historiu. Tamže 5., 102—107. Prvý zárobok. (S vyobraz.) Tamže 5., 108. Kleofáš Tlčhuba. Tamže 5., 110—117. Verklikár. Tamže 5., 117—120. Láska a úklady. Travestia so spevom v jednom dejstve. Tamže 6., 121—141. Žartovné planéty v Švábe.

Pavčo Andrej. Konkurrencia. Jednota 175—176. Prvšia pomoc v náhlych prípadoch onemocnenia. Rovn. N. Kal. 264—270. Ako treba pomáhať človeku, ktorý zlámal kosti. Tamže 272—276.

Pavlienka. Serenáda. Sl. Nov. č. 39.

Pechány Dr. Adolf. O vzniku národnostných pohyboch. Slov. Nov. č. 177—182. Je šéfredaktorom Horň. Slov. Novín.

Pelikán Ján. Reflexie na konvent dištriktu preddunajského. Cirk. Listy č. 12.

Peters M. K. Karpovo svedomie. Ruská poviedka. Sl. N. č. 225, 226.

Petrikovich Dr. Ján. Zvláštna minca. Čas. M. sl. spl. č. 2. Udržanie starých železných predmetov. Tamže č. 3. Soznam živočichov, darovaných Muzeálnej slovenskej spoločnosti predsedom Andrejom Kmeťom. Sborník M. sl. spl. 77—81. Náleziská pojediných mincí a numismatických pokladov v Uhorsku. Tamže 171—177.

Petrikovich M. Zahradnícke tajomstvo Hosp. Nov. č. 6. Ako máme maštale stavať? Tamže č. 6.

Petrovič Ján (Anzelm. Anzelm Zábranský). V dvadsiatom storočí Bože pomáhaj! Kat Nov. č. 1. Kráľovne mája. Tamže č. 9. Na našej dedine. Tamže č. 11. Ku dňu sv. apoštolov Petra a Pavla. Tamže č. 12. Bratia, milujme sa! Tamže č. 15. Našej mládeži. Tamže č. 16. Neklam! Tamže č. 22. Pastierik. Tamže č. 22. — Na nový rok 1901. Kresťan č. 1. — Na nový rok 1901. Listy sv. A. č. 1. — Rok 1901. Pútnik sv. V. 23. Srdce Panny Marie. Tamže 28. Kristus na hore olivetskej. (S vyobr.) Tamže 39—40. Pustovník. Tamže 47—48. Nad riekou. Tamže 64. Krčmárska krieda a čert. Tamže 70 71. Bože, čaj nám lásky. Tamže 120. — Nenie hodno byť akurátnym. Veselá Kn. II. soš. 4., 73—77.

Petrovský G. M. Zo zápisiek detektíva. Slov. D. č. 16, 17.

Piesne, Vianočné. V Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka; 8° str. 12.

Pietor Ambro. Spisovný jazyk slovenský. Tovaryšstvo 333—334. Je redaktorem „N. Novín“ a „Nár Hlásnika“.

Pietor Miloš. Rediguje „Zábavné a poučné knižky“.

Pirončák Štefan v. Kráľovna Sv. Ruženca.

Pivko Ivan. Výlet na Dolnú zem. N. Nov. č. 53—58.

Priborský Frant. Spoveď. Sl. Nov. č. 42.

Plešivec. K miestopisu Plešivca v. Botto Julius.

Pobiedonoscev K. P. Lais a Messalina. Obrázok z velkopanského života. Poslovenčil —ý. Slov. Listy č. 42, 43.

Podhradský Jozef. Čo s tou najnovšou základinou? N. Nov. č. 36. „Szivmagyarosítás“ a Kol. Széll. Tamže č. 124, 125. Za čo hospodár pekla Romi Daba bozkal satana v tvár bez nosa? Tamže č. 151. — Testament. Divadielko v štyroch dejoch. Slov. Pohľady 233—241.

Podjavorinská Ludmila. Slovenské piesne z Hor. Bziniec. Č. Lid 163—165. „Vareška". Kuchárstvo slovenské. Tamže 357—363. — Dennici. Dennica č. 1. Spev zimy. Tamže č. 2. Prijď, Duchu Svätý! Tamže č. 5. Pozdrav. Tamže č. 8. Čas radosti. Tamže č. 12. — Naše heslo. Hlásnik č. 9. — Nedeľa vďaky. Lud. Nov. č. 48. — Do Ameriky. N. Nov. č. 24. Na Jozefa. Tamže č. 41. — Pokušenie. Nov. Malých č. 7. — Piesne smútku. Rovn. N. Kal. 57. Z veršov (I—VI.) Tamže 67—68. Nad Kriváňom. Tamže 75. Ach krásne... Tamže 85. Pieseň z Liptova. Tamže 91. Z jarných zvukov (I—IV.) Tamže 140—141. Jaseň. Tamže 192 Ten sielnický... Tamže 195. Slovenským ženám. Tamže 205. Pevcom. Tamže 221. — Chvíľky šťastia. Slov. Pohľady 40. Som voľné decko prírody... Tamže 211. Všedné rýmy. Tamže 650—652. Kde lepšie v. Bykov. Anjel a dämon v. Majkov A. — Jej životopis s podobizňou priniesol Rovn. N. Kal. na str. 72—75.

Podjavorský. Ako môže učiteľ odhovoriť občanov od pijatiky? Rod. a Šk. č. 5.

Podkylavčan. O vlkovi. Skutočná udalosť. Cas M. sl. sp. č. 2.

Podlesák v. Paulovič Augustín.

Podmakovický. Náhľady k článku: „Niečo o odmenách našich dietok." Rod. a Šk. č. 10.

Podsitniansky E. B. Ľud môj mi plače... K. Nov. č. 11. Prosba. Tamže č. 17. Strýko Haluza a mátoha. Skutočná udalosť zo života zvonárovho. Tamže č. 23. — Dumy. Sl. Denník č. 24.

Pohľady, Slovenské. Časopis zábavno-poučný. V Turč. Sv. Martine. Ročník XXI. Redaktor a vydavateľ: Jozef Škultéty. Vychádzajú každého mesiaca v sošitoch 4-hárkových v lex. 8°. Tlačou Kníhtlač. účast. spolku.

Slovenský jazyk, živá starina.

Dolný Hričov.

(Trenčianska stolica.)

Hričov spomína sa už pod Belom IV. roku 1254, keď Jánovi, synovi Ramzolana, na miesto Hričova dáva sa Malá Moiš.[1]) Hričov v tejto listine má meno *Hirichou.*

V pápežskom protokolle o desiatkoch z rokov 1332—37 čítame: Paulus de *Enso (Heriso)* solvet VI grossos.[2])

Roku 1699 v Hričove a vo filiálkach bolo obyvateľov dľa vierovyznania:

[1]) C. D. IV. 2. 241.

[2]) Monum. Vatic. Ser. I. vol. 1. p. 200.

Dolný Hričov	344	katolíkov,	32	luteránov,
Horný Hričov	119	„	156	„
Divinka	37	„	80	„
Marček	37	„	38	„
Lehota	45	„	27	„
Ovčiarsko [1])	27	„	127	„
Peklina	22	„	50	„
Závada	81	„	101	„
Podhradie	51	„	57	„
Hlboké	99	„	10	„
Zarieč	27	„	91	„
Svederník	81	„	54	„
Dlhépole	1224	„	164	„
Keblov	40	„	8	„

Zemani. „Krivosúdie“ volá sa v Hričove jedna roľa, udajne preto, lebo zemania falošným spôsobom prisúdili sebe tento kus zeme.

Zemania v Dolnom Hričove bývajú za kostolom, a hovoria do nich [2]): „U zemanóv“; „v zemanských dvoroch“. Zo zemianskych rodín najrozšírenejšia je rodina Marčiš, ktorá má harmálesy od Ferdinanda II. z roku 1625.

Marčišovská rodina, poneváč je ich viac, má i priemená: Marčiš Kurnota, Marčiš Chrlo, Marčiš Dziguš, Marčiš Urík, Marčiš Kondrk, Marčiš Mlavúr.

Zemani neplatia kňazovi sosypu, ale pri krste, sobáši a pohrabe štólu duplovanú.

V starých matrikách pri mene zemana je naznačené: *nobilis*, a v rokoch 1843—1851, keď matriky boly v maďarskej reči vedené: *nemes és vitézlő*.

Čary. Keď niekto z takého domu, v ktorom je dievča na vydaj, najde na ceste podkovu, pribije ju na prah, aby dievča čím skôr „odskočilo“, t. j. vydalo sa.

Na Mladiatka (28. decembra) hlásnici nosia *brezové* prúty [3]) a rozdávajú gazdinám. Prútov týchto používajú pri prvom vyháňaní statku na jar.

Obyčaje. Deň sv. Štefana (26. decembra). Mládenci chodia na *brodky*. T. j. hľadá si na nastávajúce fašiangy mladuchu. Vinšuje sv. Štefana a donesie vody. Príde ich viac, ale najprvší má prednosť. Z vody donesenej dievča si chlupne, ostatnú schová, potom sa umyje v nej, aby bola vrtká a čerstvá.

[1]) Ovčiarsko spomína sa už roku 1361: „Ovčiarsko ad Castrum Hricso pertinens possessio.“ C. D. XI. 547.

[2]) Keď sa pýtame dieťaťa, jako sa volá, povie svoje krstné meno, ale keď mu dáme otázku: „Jako hovoria do vás?“ povie priezvisko, na pr.: Do Ďujóv, do Strelcóv.

[3]) V dolno-hričovskom chotári kedysi pekné brezy rástly; teraz už ich niet. Jedno miesto ešte teraz volajú: „Do Brezia“. Na predtým ku stavaniu májov na 1. mája mládenci len briez upotrebili.

Nový rok (1. januára). Kňaz chodí po koľade. V katol. cirkvi toto má cieľ: požehnať a vysvätiť príbytky farníkov.

I tu je tá obyčaj, že v tom dome, kde majú dievča na vydaj, keď kňaz odíde, dievča za tepla sadne si na jeho miesto, že vraj aby sa čím skôr dostala pod čepec. (Pán alebo poľovník, keď sa stretne s kňazom, pokladá to za nešťastie, a ľud obecný za šťastie.)

Stavanie májov s novým lesným zákonom (1879) prestalo. Tu brezové stromy stavali, inde, jako som spozoroval, jedle. Druhá príčina, prečo stavanie májov prestalo, je tá, že skoro všetci mládenci, ba chlapci od 14. roku, sú v Amerike, kde s krojom premenia i obyčaje a zvyky.

V deň sv. Jána Krstiteľa (24. jún) ozdobia okná i dvere kvietkami a zelenými ratolesťami. (Tejto podobnú obyčaj som videl v Horovciach (Trenčianska stolica), kde na Turíce lipovými ratolesťami ozdobia okná i dvere.

Podáva *J. Krasňánsky.*

„Chléb náš vezdejší“. Ako môže povstať a ujať sa prekrútené slovo, toho príklad máme v novočeskom texte Otčenáša. V novočeskom slove *vezdejší* za staročeské *veždajší -z-* je mylnou etymologiou. „Adjektivum veždajší — vysvetľuje prof. Gebauer — jest utvořeno z adverbia veždy, veždа semper = vьšь-d-, zní staročeské veždajší spodobou z vešd-, chléb náš wezzdayſſy (Štítného učení křesťanské, 28[b]), chleba wezzdayſſyeho (tamže 29[b]), k wezzdayſſy obětі (tamže 117[b]), weždayſſiemu obětování (Krumlovský rukopis z doby pred r. 1418, v Českom Museume, str. 19[b]), ale mylnou etymologií spojuje se s významem a výrazem *zde*, tedy jakoby = ve-zde, a proto změněno i znění veš̌d- ve vezd-.“ (Historická mluvnice jazyka českého, I, str. 517.)

U nás v písme i v reči bývajú pokusy dať slovu *vezdejší* slovenské znenie; pravda, nejde to, keď je ono i v češtine nemožné slovo. V staro-slovanských textoch Otčenáša je: chlěbъ našъ *nasąštьnyj* (= sufficiens), v Zografskom kodexe u Matúša 6. kap. *nastojęštaago dьne*, u Lukáša 11. k. *nadьnevъny*, Rusi modlia sa podľa novšieho textu насущный, Bulhari катадневен (každodenný), Srbi свакидашњи (každodenný), Poliaci *codzienny, powszedni.*

BESEDA.

Pôvod piesne „Bože môj, otče môj, však je ten svet zmotaný“.

V XX. ročníku Slovenských Pohľadov je dva razy reč o tejto piesni, a hovorí o nej Joz. Ľ. Holuby v článku „Tri razy na Malenici“ (str. 145), že mohla povstať práve v dobách najväčšej nádhery zemskými pánmi vykonávanej, a že ju počul ešte pred rokom 1848

v Lubinej, keď vyšnurovaný hajdúch sháňal ľud poddaný na panštinu. Druhý raz spomína sa o veľa určitejšie na strane 95, keď uverejnená bola vo „Vlastimile“, sbierke mužských štvorspevov, vydávaných v Čechách Románom Nejedlým, ako *staročeská*, a to ešte so skomoleným nápevom. Redakcia Slov. Pohľadov hovorí tu, že pieseň táto staročeskou sotva bola, že i na Slovensku vzniknúť mohla len po vydaní Kollárovej sbierky (Zpiewanky, 1834—35), bo že je ťažko veriť, že by taká pieseň bola zostala neznámou Šafárikovi, Kollárovi a iným čujným sberateľom, keby v prvej tretine XIX. storočia už bola bývala spievavaná. Udáva potom, že po prvý raz tlačená je vo *Sborníku* Matice Slovenskej roku 1870.

Nielen text tejto piesne, ale i jej nápev, pohybujúci sa v äolickej stupnici so *zachovalou malou septimou* a plagálnym záverom, zdajú sa vskutku poukazovať na starobylosť — a predsa mala redakcia Slov. Pohľadov *pravdu*.

V málo povšimnutom divadielci „Testament“ (Slov. Pohľady XXI, č. 5) pôvodca Jozef Podhradský uvádza ju ako *vrbovčiansku* pieseň (Vrbovce, v Nitrianskej stolici) a hovorí tam v poznámke ešte menej povšimnutej doslovne: „Improvisoval ju Kavický o jarmoku v krčme „Ošmeku“ pri oldomáši okolo roku 1834—35. — Jedine pravý a *správny* text. Štvrtý verš „Jak sedliak“ nenie od Kavického. Dodato potom z „Funebrála“.

Týmto by bola záhada piesne tejto riešená, ako i otázka toho „platu neuľavuje“. (Slov. Pohľ. XX, str. 96.) Podhradský napísal „platu nepovyšuje“.

Je toto veľmi poučné factum. —*rd.*

Literatúra a umenie.

Včelár. Nauka o včelárstve pre ľud a ľudové hospodárske i opakovacie školy. Sostavil *Ernest Lovecký*, učiteľ a včelár. Vydal Spolok sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave. Mravnej Čítanky číslo XIV. V Ružomberku. Tlačou knihtlačiarne K. Salvu. 1902. Str. 138 + 4. Cena 60 halierov.

Základné poučenie o metrických a iných mierach. Pre dom a školu. Podáva *Gustáv Kordoš*. So šesť obrázkami. V Trnave. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza. Str. 44. Cena 30 halierov.

Henryk Ułaszyn: **O Janie Potockim i Literaturze Kaukazu.** Notatka krytyczno-polemiczna. Warszawa, 1902. Str. 50 + 2.

Z různých koutů světa. Sestavil *Jan Váňa*. V Praze, 1902. Přítele Domoviny ročník XVIII, sv. 12. Jednotl. svazek 16 kr. Nakl. E. Beaufort.

Rok 1902. Sošit 11.

Slovenské Pohľady.

Cudzie slová v slovenčine.

Najstaršie historické svedectvá o našom národe máme v svojom jazyku. Z jazyka nášho môžeme vylúštiť všeličo už o predhistorickej dobe Slovanstva, o časoch, z ktorých ináče doterajšia historia ešte nevie o našich predkoch. Tak slová *otec, mať, syn, dcéra, brat, sestra, muž, žena, deva, zať, svokor, svokra* atď. ukazujú nám, ako sme žili a hovorili už v tej ďalekej dobe, keď arijské plemä bolo ešte nerozdelené, lebo slová tieto s väčšími alebo menšími fonetickými alebo tvarovými rozdielmi sú vo všetkých jazykoch arijskej čeľade. Potom rozišli sa Arijci, a Slovania žili oddeleno, už len sami. I to sú dávne časy, z nich v historii o živote našich slovanských predkov nenajdeme nijakého svedectva. No jazyk náš zachoval o nich všeličo. Slová, jako *krava, vol, býk, kôň, sviňa, ovca, baran, koza* sú spoločné všetkým slovanským jazykom, z čoho nasleduje, že zvieratá tieto Slovania znali už pred svojím rozdelením, za časov svojho spoločného žitia. (Keby na pr. kravu povedzme Slováci boli poznali len po svojom odlúčení od ostatného Slovanstva, tak i zvali by ju nejakým iným menom, nie tým všeslovanským, praslovanským.) Že vol a kôň boly Slovanovi tej doby nielen známe, ale už postavené v jeho službe, možno súdiť zo slov *jarmo, sedlo.* Všetky slovanské nárečia majú i slová: *pšenica, žito, jačmeň, jarec, ovos, proso* — to jest predkovia naši už vtedy boli roľníckym národom, *orali, siali, žali, kosili,* viazali *snopy,* dávali ich do *stohov* alebo do *humna* a *mlátili,* zo *zrna* mleli *múku* na *žernovoch* a z *cesta* piekli i — *koláče,* a i hovorili, že *mleli* a *pekú.* Keby dnes vstal z hrobu Slovan, ktorý pred pol druha tisíc rokmi uľahol do neho v spoločnej slovanskej otčine, pekne by sa mohol shovárať o hospodárskych veciach či pod Tatrami, či za Balkánom, alebo až v ďalekej Asii, a pred nejakými tridsiatimi rokmi bol by ešte našiel svoj prastarý *pluh,* ku ktorému prináležia *hriadeľ, čerieslo* a *lemeš.*[1])

[1]) Tak sa zdá, Slovania i vynašli pluh. Nemci privlastňovali si tento kultúrny, dôležitý vynález; Miklosich ešte (Etymologisches Wörterbuch d. slav. Sprachen, str. 252), hoc cituje ruskú pohovorku: плугъ плыветъ на полѣ, dokladá: „Slovo (плугъ) je neznámeho pôvodu.“ Ale J. Peisker (Čech) v Zeitschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte, Weimar 1896, str. 1. a sl., všestranne dokazuje, že pluh vynašli Slovania, Nemci prejali s vecou i meno do svojho jazyka, *Pflug,* a berlínsky professor,

Kultúrne dôležité sú pre túto dobu Slovanstva i slová: *sviečka (lojová)* a *remeslo*. K tomuto prináležia potom menovite *kováč* i *kuznec* s *nákovou* a *podkovou*, *tkáč* s *praslicou*, *vretenom*, *priadzou*, *krosnami*, *člnkom* a *brdom*. I včelári boli nerozídení starí Slovania veľkí *(včelín, úl, med, vosk)*; včelárstvo zostalo až po Dzierzona také, ako ho oni založili.

I.

Takým svedectvom o minulosti sú i cudzie slová nášho jazyka. Národ, ako prichodí do potyku so súsedmi a poznáva nové veci, prejíma do svojej reči i cudzie slová, mená tých vecí. „Čím starší a značnejší národ — hovorí Brückner v rečenej svojej rozprave — čím rôznejším vlivom podliehal v priebehu vekov a pri premenách sídel, tým viacej v jeho slovníctve bude cudzích slov, neraz jedných sledov oných zašlých časov i zaniklých svázkov. Vezmime na pr. Nemcov. I oni niekdy súsedili s Grékami a prijímali od nich arianstvo; — od 1300 liet ani stopy po tom nezostalo — no v jazyku žijú podnes slová grécke a arianské, jako *Kirche, Taufe, Samstag* a iné.“ (Str. 12.) Slovania ešte nerozídení mali dlhšie potyky s Gotmi, ktorí zpomedzi všetkých Germanov najďalej boli sa dostali na juho-východ. Svedčia o tých potykoch najmä slová: *meč* (goticky meki), *pluk* (folc — Volk), *koruhev*, staro-slovansky *chorągy* (got. hrunga), *kňaz* stsl. *kъnęgъ*, *kъnęzь*,[1]) *chyža* (got. hūs), *chliev* (got. hlija), *kotol* (got. katils), *veľblúd* (got. ulbandus), *lichva* (got. leihvan), *hotový*, hotoviť (got. gataujan), *hoveť* (got. gaveihan), *chlieb* (hlaifs) a možno i *obor*[2]) a — *Dunaj*.

Po rozídení Slovanstva, keď jednotlivé kmeny jeho viac-menej bývaly už tak, ako bývajú i dnes, v rozdielnych pomeroch a okolnostiach prestala i jazyková jednota slovanská — skoro každé ná-

---

Alexander Brückner (ale Poliak, professor slovanských jazykov a literatúr na berlínskej universite), ktorému ďakujeme etymologické vysvetlenie už viac dôležitých slovanských slov, v svojej rozprave *Cywilizacja i język* (Warszawa, 1901), potvrdzujúc Peiskerove vývody, zavrhuje nemecký pôvod mena *pluh* už i „z tej prostej príčiny, že všetky nemecké slová s *pf* sú cudzieho pôvodu“; musí byť teda i Pflug v nemčine cudzím. „Meno pluhu je od plu- (plynúť, plugъ plyvetъ na poli, hovorí Rus), ako na pr. sluha od slu- (slúchať)“ atď. I *Grindel* = hriadeľ Nemci majú od Slovanov.

[1]) Miklosich vraví: „Beruht auf einem germanischen Worte: *“kuninga* ... aus einem alten *kuni* in der Bedeutung König.“ (Etym. Wb., str. 155.) Potom v západnom Slovanstve titul *kňaz* u svetských skoro začal zanikať a zostával len duchovným osobám; u Poliakov už vraj Boleslav Chrabrý (992—1025) začal zvať duchovných *księdzami*, hoc ešte i v XVI. století — podľa všetkého vlivom ruským — hovorili: „wielki ksiądz litewski.“

[2]) „Odvozují z Avarus, lépe z got. adjektiva *abrs* = silný.“ Gebauer, Hist. mluvnice I, 432.

rečie (alebo jestli sa tak lúbi, jazyk) bolo vystavené osobitným vlivom. V slovenčine našej — ako i vo všetkých jazykoch slovanských — tu prvá väčšia vrstva cudzích slov je z doby tej, keď predkovia naši prijímali kresťanské náboženstvo. Taký veľký prevrat v duchovnom živote národa, ako bolo prijatie kresťanstva, nemohol neúčinkovať mocne i na jazyk. A veľké šťastie pre Slovanstvo — najväčšie v jeho historii až po naše dni — že dielo apoštolov Cyrilla a Metoda mohlo mať naň taký sjednocujúci účinok. Začalo sa tu u nás, u našich slovenských predkov, náš Rastic bol tým veľkým človekom pre Slovanstvo, že pre svoj národ vykonal v Carihrade slovanských vierozvestov Cyrilla a Metoda. „Prichodia k nám — hovorili poslovia Rastica cisárovi Michalovi v Carihrade — učitele mnozi krьstijani iz Vlachъ i iz Grьkъ i iz Němьcь, učašte ny različь, a my Slovêni . . .“ Medzitým pomery domáce i súsedné, možno povedať svetové, tak nedobre sa utvorily, že nad riekami Moravou, Váhom, Nitrou, Hronom a Dunajom založené dielo slovanských apoštolov tu skoro i stroskotalo sa. Vlastne dielo samé nie. Bolo prenesené k Slovanom na juh, odtiaľ na Rus, a slovanská cirkev i slovanská písemnosť zachránily sa . . . Dielo slovanských apoštolov bolo vo Veľkej Morave tak založené, že neprestalo duchovne obživovať západných Slovanov ani v tie pozdejšie veky, keď oni boli už cele pri cirkvi latinskej. „Wyrazy te — hovorí Brückner, keď vypísal kresťanskú terminologiu polského jazyka — wyrazy te wskazują po największej części na język Cyryla i Metodjusza, a więc na pierwotny obrządek słowiański, i w Polsce niegdyś, przynajmniej w Małopolsce, żiwotny, chociaż nasze źródła dziejowe tylko niewyraźnie o nim wspominają.“ (Str. 35.) Rozumie sa, čím bližšie vekom k IX. storočiu, tým viac bolo u západných Slovanov toho dedictva cyrillo-metodejského; na pr. slová *cirkev* (= chrám) a *pop* i u Poliakov niekdy užívaly sa výlučne, a boly dobre známe ešte i v XV. storočí.[1])

Kresťanská terminologia i nášho slovenského jazyka, rozumie sa, je taká, ako západno-slovanská vôbec a česká zvlášte: pre hlavné pochopy a veci sú slová cyrillo-metodejských kníh, mená jednotlivostí zas pošly z iných vlivov. Hneď samé prvé slovo, stred všetkého, *Hospodin*, bolo donesené našimi apoštolmi. (V poslednom čase u nás akosi nepochopiteľne, možno i nevedome, vykoreňuje sa toto staro-slovanské slovo, táto pamiatka veľkého deja v slovenskom národe: nahradzuje sa slovom Pán, ktoré i preto nemôže mať náležitej pomazanosti, že obyčajné značenie jeho je duchu slovanskému protivné i — hodne nekresťanské.) A rozoznávať *kresťana* a *pohana* predkovia naši potrebovali tiež dvoje nových slov; obe naučili sa od vierozvestov — krьstijanъ, christijanin̆ъ je od Krista, Christa, pohan z latinského paganus.[2]) Taký pojem, ako *krstiť* (=

[1]) Slovo kostol miesto *cirkev* išlo k Poliakom od Čechov. Kostol, z latinského castellum, znamená ohradené, múrom obohnané miesto.

[2]) Miklosich (tamže str. 254): „Dem *pogan̆ъ* liegt lat. *paganus* ländlich, bäurisch zu Grunde, das in jener Zeit entstand, wo das Heiden-

značiť Kristom, stredo-hornonemecky kristenen), také veci, ako *kríž* (u pravoslávnych zostal *krest* — krъstъ, kríž je z latinského crux), *cirkev* (= chrám, grécke κυριακον, a k Slovanom prešlo ešte na východe prostredníctvom Gotov — *kyreikô, *kirikô) [1]), *oltár* (lat. altare), *omša* (messe), *oplátka* (oblata) priniesly tiež i mená svoje. Priniesol si ho i slúžiteľ oltára, *pop* (zo slova staro-hornonemeckého pfaffo, ktoré zas odvodzuje sa od gr. παπας = clericus minor, nie papa, a v Uhorsku zachovala ho maďarčina dosiaľ v *pap*). Priniesol si meno i sám *apoštol*, a o *anjeloch* i *diabloch* počuli od neho; *žalm* dostali v sv. knihách; *pôst*, *mäsopust* boly predpisy cirkevné; *blahoslaveným* i *milosrdným* Slovan stal sa len v kresťanstve. Mená kresťanských sviatkov, mená duchovných osôb od *biskupa* po *mnícha*, krstné mená biblické — všetko prinieslo do slovenského jazyka nové slová, cudzie. Dnes i nešťastný odsúdenec nosí *košeľu* — meno to dostali sme v tie časy s oblekom duchovenstva (lat. casula — staroslovansky košuľa; tak prišla i *kamža* (camisia, camisia alba), užívaná pri obradoch. S kresťanstvom niektoré slová zmenily svoje pôvodné značenie, na pr. *peklo* (pьklъ) znamenalo smolu, a tá zmena smyslu iste vyšla z predstavy o rozpustenej vriacej smole. [2]) Slovák, hovoriaci *žehnať*, prežehnávať, požehnať, požehnanie, temer by neuveril, že to môžu byť pôvodom cudzie slová. Od latinského signum, signare je nemecké segnen, Segen, staro-hornonemecké sëganôn, a z nemeckého naše *žehnať*. *Kmotor* nie je priamo z latinského compater: z commater povstalo *kmotra* a kmotor potom už prišiel sám od seba. Manželstvo, tak ako ho máme, je kresťanská inštitúcia a z jeho obradu sú slovenské slová *sobáš*, *sobášiť*. Ale kde sa vzaly, jakého sú pôvodu, dosiaľ slovanský jazykozpyt nevie; nemajú nijakého príbuzenstva ani v jednom zo slovanských jazykov, stoja osamelé.

Mienku, že *streda* (stsl. srѣda) u Slovanov utvorená je podľa nem. Mittwoch, prof. Jagić podvracia nasledovne: „Keď považíme, že streda medzi piatimi skutočne čítanými dňami (pondelok, utorok, streda, štvrtok, piatok) bola opravdovým stredným dňom (pravdepodobne čítaly sa len robotné dni, bez *nedele*), tak meno *streda* ukáže sa nám cele samorostlým. Pred prijatím kresťanského náboženstva sobota nemohla byť pravým robotným dňom, preto ani nebola čítaná ako šiesty (od pondelka) deň.“ (Archiv für slavische Philologie XXIII, 537.)

O slovách cyrillo-metodejskej kresťanskej terminologie, ktoré sú latinského pôvodu, ako *omša*, *kríž*, učí sa, že prišly z latiny prostredníctvom nemeckým, skrze nemeckých missionárov medzi

---

thum von der christlichen Staatsreligion auf das Land zurückgedrängt wurde.“

[1]) Kluge, Etymolog. Wörterb., str. 206.

[2]) Miklosich: „Že slovo pьklъ súvisí so staro-hornonemeckým *pëh*, ako toto zas s latinským *pix*, je vec jasná: pьklъ je predsa slovo slovanského pôvodu, nemôže sa odvodiť ani od lat. pix, ani od nem. pëh.“ Etym. Wb., 270.

Slovanmi účinkovavšími; *kríž* že je zo staro-hornonemeckého *chruzi*, ktoré bolo povstalo vo VIII. alebo IX. století z lat. crux. Miklosich ešte napísal, že slovo *kríž*, ktoré teraz majú len katolicki Slovania, je pamiatkou nemeckého pôvodu ich kresťanstva. Po Miklosichovi zas nemecké prostredníctvo pri tom berie sa tak, že slová tieto (latinského pôvodu) zostaly u západných Slovanov po nemeckých misionároch, Cyrill a Metod našli ich a miesto uvádzania nových múdre použili v svojich ďalších prekladoch slov týchto, už známych, ujatých. Ale Konstantín Jireček (výtečný vnuk P. J. Šafárika — syn jeho Boženy — vydatej za Jozefom Jirečkom) v svojom najnovšom spise,[1]) plnom vzácneho poučenia, inak vysvetľuje pôvod týchto slov v cyrillo-metodejských knihách. Pri *kríž* a *kalich* (stsl. kaležь, sthn. chelich, lat. calix) už Francúz Meillet spomenul možnosť románskeho vplyvu, lebo *š* týchto slov z nemeckého nevychodí, a prof. Jireček vykladá, že Slovania pri svojom osadení v krajinách na juhu od Dunaja mali potyky s Románmi prvej a viac než s Grékmi; i vplyv rímsky na východe v prvé stoletia stredoveku bol veľký: v cirkevných staro-slovanských spisoch prichodí len meno Grъkъ, teda z latinského Graecus, byzantínski Gréci i sami zvali sa Ῥωμαῖοι, východné cisárstvo ako štát bolo od južných Slovanov i od Italianov zvané Romania, konstantinopolský βασιλεύς v najstarších slov. písomných pamiatkach stredovekých zovie sa zprvu cěsarь (pozdnolatinské caesar), potom stiahnuto cъsarь, carь. K slovám čisto románskeho pôvodu, ktoré do cirkevného slovanského jazyka prišly bez prostredníctva nemeckého, Jireček počíta teda i slovo *mъša* (missa) a *kríž*; o mъši súdi, že pochodí z románskeho dialektu, ktorý mal *š* za latinské s, ako bolo na severe Dalmácie a v albánskom jazyku — z nemeckého slova Messe v slovančine že bolo by *mesa, najviac *meža. Pri odvodzovaní slova *kríž* (crux) zo staro-hornonemeckého *chruzi* i Miklosichovi zavadzaly zvukové ťažkosti, z chruzi v staroslovančine bolo by malo povstať *krjužь* a *š* za *z tz* vraj tiež nebýva: Jireček teda myslí, že slovo naše bolo možné z románskeho *crūsi, z albánskeho uvádza krūk, v dialektoch krik, krike, všetko so zmäkčeným *k*, v jedn. gen. krūjse, a jako príklad toho, že *š* povstávalo z *s*, ukazuje z tej doby v Dubrovníku Mavrižin z Morosini a Ragužin z Ragusin. (Str. 36, 37.) To jest, zo všetkého tohto nasleduje, že slová *križь* a *mъša* i apoštolom Cyrillovi a Metodovi, hoc boli rodákmi z východnej časti Macedonie, mohly byť necudzie. (Srovnaj tiež Šafárik, Slovanské Starožitnosti, str. 819.)

II.

Druhý veľký vplyv na náš jazyk bol z potykov s Nemcami. Začal sa veľmi skoro a trval dlho, mnohé stoletia, preto máme z neho ešte omnoho viac slov, než z prijímania kresťanského náboženstva. Začal sa vplyv Germánov, ako sme videli na slovách z gotského ja-

[1]) Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. Wien, 1901. Denkschriften d. kais. Akademie. XLVIII.

zyka pošlých, ešte za časov predhistorických a trval potom nepretržite. Po rozídení Slovanov z praotčiny my Slováci prináležali sme medzi nimi k tým, ktorí boli najviac vystavení Nemcom. Pomyslime si len na deje pamätnej druhej polovice IX. storočia!

Či bol pokoj, či viedly sa vojny, kultúrny vliv jednako zasahoval k nám od západu. Tam už od vekov boly ustálenejšie pomery, národy mohly sa oddať tvorivému životu, odtiaľ prichodily teda k nám nové veci a s novými vecmi nové, cudzie slová.

Nemecké slová v našom jazyku ponúka sa deliť na dvoje. Jedna ich vrstva bude z tých vekov, keď Nemci bývali nám ešte len za hranicou, a to sú slová z veľkej čiastky spoločné Slovanom, najmä západným. Druhá vrstva slov mohla by byť z bližších potykov, z tej doby, keď Nemci — od XII. storočia — sedeli u nás v Uhorsku už v mestách.

K prvej vrstve prináležia už niektoré slová kresťanskej terminologie. Videli sme, že je sporná vec, či prostredníctvom Nemcov alebo bez neho dostaly sa k Slovanom kríž, omša, kalich. Dotyčne slova *mních* niet sporu, prišlo k nám prostredníctvom nemeckým — z latinského monachus staro-hornonemecké munich, z toho zas naše mních, staro-slovansky мънихъ. Podľa všetkého tak i *biskup* (sthn. biskof), *pop* (z gréckeho sthn. pfaffo, a z tohoto sl. pop), ani *kaplán* nie je bezprostredne z latiny; za také považujú i *oltár* (lat. altare, sthn. altâri), *kmotor, kmotra*, a *pôst* je zo sthn. fasta. Skrze Nemcov máme *kláštor* (z lat. claustrum staro-nem. klôster, z tohto naše), *kancel* a z pozdejšej doby *faru*. *Vianoce* z Weihnachten (stredo-hn. winahten) nerozšírily sa na celom Slovensku — na východe zostal Kračún, Liptov zas má Hody.[1]) Dom náš, honosiaci sa svojou slovanskou „stenou," má niekde *dach*, nie „strechu", najmä ak je krytý *šindlom*; v jedných krajoch slovenských hovorí sa humno (všeslovanské slovo), v druhých *stodola* (sthn. stadal), no i tam, kde hovoria „stodola", dosiaľ majú „záhumnie" i „holohumnicu"; *pilier* je tiež z nemeckého prostredníctva (zo stredo-latinského pilarius sthn. pfilâri) a *trám* i s *pilou* (sthn. fila) sú cele nemeckého pôvodu. Skrze Nemcov prišly k nám i *kuchyňa, kuchár, kuchta* (sthn. chohhon z coquere), ale zato domáce „variť" zostalo. Pôvodom svojím nemecké alebo nemeckým prostredníctvom prišlé sú slová, prináležajúce k domu a domácnosti: *mažiar* (sthn. morsâri), *čap* (sthn. zapfo), *nebožiec* (sthn. nabagêr), *panva* (sthn. pfanna), *papier* (strhn. papier z francúzskeho papier), *pelasť*, pelesť (Bettleiste), *pohár* (novon. Becher, sthn. behhar — zo stredo-latinského bicarium), *stupka* (sthn. stampfôn), *skriňa* (sthn. scrini), *trúba* (sthn. trumba);

prináležajúce k potravinám: *cukor* (strhn. zucker zo stredo-latin-

[1]) Vedľa slovenského Kračúna Miklosich (tamže str. 130) uvádza srbské miestne meno Kračunište, ruské kerečun (Weihnachten, u Malorusov), koročunъ (Christabend) a dokladá: „Dagegen bedeutet ser. (bieloruské) *koročun* krampf und vorzeitigen Tod, so wie der Dämon, der das Leben verkürzt... Vielleicht war kračunъ ursprünglich eine Todtenfeier."

ského zucharum), *cibuľa* (strhn. zibolle z lat. caepula), *mrkev* (sthn. morha, moraha), *reďkev* (sthn. retich z lat. radix), *ryža* (stredo-hn. ris — latinské risium), *šafran* strhn. šafrân — stredo-lat. safranum), *šunka* (Schinke, juho-nem. Schunke, sthn. scincha), *žemľa* (strhn. sëmele — stredo-lat. semella), *pampúch* (Pfannkuchen), *skyva*, skyba (sthn. sciba);

prináležajúce k hydine, vtáctvu a domášnym zvieratom: *hus*, staro-slovansky gąsь (sthn. gans, lat. anser).[1]) *hýľ* (poľsky gil, rus. gilь — z nem. Gehl), *kapún* (strhn. kappûn z talian. cappone), *páv* (sthn. pfawo), *škop* (sthn. scaf);

prináležajúce k remeslám: *bedna* (sthn. butinna), *farba* (Farbe, strhn. varwe), *hodváb* (sthn. gotawebbi), *irchа* (strhn. irch z lat. hircus), *puška* (strhn. buhsa), *pytieľ* (strhn. biutel);

prináležajúce k baníctvu: *huta*, *hámor*, *haviar*, *mosadz* (strhn. messinc), *cín*, *oceľ* (sthn. ecchil — lat. acuale);

slovesá: *radiť*, od *rady* (sthn. rat), *šľahať* (strhn. slahen), *šnupať* (rozumie sa!), *špehovať* (sthn. spëhôn), *trúfať* (strhn. trûwen), *ďakovať* i s *vďakou*, *vďačnosťou* (staro-české diek, dieka — z novo-hornonem. dank [2]) — prešlo i do poľštiny a tam tiež povstala z neho celá gruppa slov), *škodiť* od *škody* (zo sthn. schado, scado).

Kultúrno-historicky dôležité sú nasledujúce slová, prišlé k nám od Nemcov: *clo*, *mýto* (sthn. mûta), *lázeň* (novo-hn. Lase), *liek* (gotské lêkeis), *mlyn*, *dratva*, *pancier*, *peniaz* (staro-slovansky pęnęgъ, pęnędzь, pęnęzь, sthn. pfenning), *réva*. Z koreňov mel a mol slovanské jazyky maly medzi inými slová: mleť, melьnik, melьnica, melivo, mlivo, výmel, námel, výmoľ, podmoľ, mole, ale mlyn pokladá sa za prejatie od Nemcov (sthn. mulın z tal. mulino). Z mien šatstva spomenieme *kabát* (sthn. kawâti, ale slovo malo širší smysel, znamenalo oblek).

Rozmanitého významu sú: *chvíľa* (sthn. hwîla), *cieľ*, *máry* (strhn. bâre), *lúh* (sthn. louga), *mozoľ* (strhn. masele), *mrcha* (sthn. marha), *pípa* (sthn pfîfâ), *šafár* (strhn. schaffâre), *žobrák* (strhn. sefer), *žula* (Sohle = Boden der Erzgrube, odtiaľ i žula granit), *žumpa* (strhn. sumpf). Ako *tanec*, i naše tiché *drumble* (Drommel) sú nemeckého pôvodu; zato Goti vzali si od Slovanov slovo ples „plinsjan“ (staro-slov. plęsati saltare, tancovať). „Germán — hovorí Brückner — znal iba ihry mečové; plesy obidvoch pletí alebo samých dievčat videl až u Slovanov a ich menom obohatil svoj jazyk.“ (Str. 28.) Celú gruppu slov máme i od *váhy* — váha (sthn. wâga), vážiť, vážny, povaha, odvaha, váhať, ktorých cirkevná staro-slovančina ešte nemala;

[1]) Znenie staro-slovanského slova gąsь (ą = on) je temer cele také, ako staro-hornonemeckého. obidvoch dôležité zvuky sú totožné i so zvukami latinského slova (anser), a staro-indicky bolo: hąsas, litovsky je: žasis, žansis. Miklosich neveril, že by slovanské slovo bolo prejaté z nemčiny. Proti nemu s nemeckej strany (Kluge, Etymologisches Wörterbuch d. deut. Spr.) odvolávajú sa na slovo litovského jazyka, príbuzného slovanskému, na *žąsis*, podľa ktorého pôvodné slovanské slovo malo by byť ząsь, nie gąsь. — [2]) Gebauer, Slovník Staročeský, 241.

šľachta (Geschlecht, sthn. slahta), rozšírené v západnom Slovanstve, dotklo sa na juhu i Slovincov a dostalo sa až k Bielorusom; *pošta* prišla k nám od Nemcov, Post, ale je francúzska; *šliak* v Palkovičovom slovníku vykladá sa jako mytické meno, „viell. ein böser Geist bey den Alten: u šlaka! šlak ťa vzav!“ i české slovníky vysvetľujú: „ďas, běs — jdi k šlaku! snědl šlaka opeřeného,“ a predsa bude to len nem. Schlag.

Známa vec, kde sa vzalo slovo *kráľ*: povstalo u západných Slovanov z mena mocného Karla Veľkého, ako predtým z mena Cäsara inde bolo povstalo a prešlo do jazykov slovo cisár.

Poznať i z výsvetliviek tu podaných, že slová tieto nie sú rovnako rozšírené: niektoré z nich prešly do všetkých slovanských jazykov, väčšina ich je len v jazykoch západno-slovanských, niektoré zas s Čechmi máme len my Slováci. Ešte i milé prosté *drumble*, krásnym opisom Sládkoviča povýšené v slovenskej literatúre, majú okrem Čechov a Poliakov i Slovinci, Srbi, áno znajú ich i Malorusi. So slovanského západu *hodváb* dostal sa až k Malo- a Bielorusom, ktorí vedľa slova „šelkъ“ hovoria s Poliakmi i „jedvab“; bol (hodváb) v cirkevnej staro-slovančine a niet ho v juho-slovanských jazykoch — dostal sa teda do nej podľa všetkého v krajine Rastica a Svätopluka, a hneď máme svedectvo, že predkovia naši v IX. storočí už znali dobre tento tovar; *cukor* prenikol tiež až k Malo- a Bielorusom (cirk. staro-slovančina mala „sacharъ“, ako Rusi i dnes); *clo* je len v západnom Slovanstve; *liek* majú všetky slovanské jazyky, pochodí z doby prvých našich potykov s Nemectvom; *píla* je tiež u všetkých Slovanov — tratí sa najnovšie len v češtine; *kuchár*, známy už z cirk. staro-slovančiny, prenikol až do veľko-ruských dialektov, ale v literárnej ruštine je „povarъ“, a že ho na juhu tiež málo, i z toho nasleduje, že u nás dostal sa do cirk. staro-slovančiny; *mozoľ* majú všetci Slovania V Uhorsku dvorným hodnostárom bol i pohárnik, maďarsky pohárnok, v cirk. staro-slovančine „paharьnikъ,“ ináče slovo *pohár* už nedostalo sa k Rusom, a nemajú ho ani Bulhari — totiž poznať, že išlo od Nemcov; *peniaze* máme tiež bez Rusov (u nich sú „denьgi“ — z iných vlivov). Slovo *láh* nejde ďalej od poľštiny; *trám* máme s Čechmi, lužickými Srbmi a Poliakmi, ale niet ho ani u Slovákov východných (v Gemeri); *pyeľ* nám je spoločný s Čechmi a Poliakmi, *máry* len s Čechmi, toho slova už ani Poliaci nemajú. Stane sa i to, že domorodé, pôvodné slovo podľa cudzieho vzoru dostane prenesený význam: tak podľa nem. Schloss u nás *zámok* (u Čechov i Poliakov tiež tak). Keby nebolo Nemcov, my Slováci nemali by sme ani slova *ošvábiť* — ošudiť, oklamať.

Nazdával som sa, že pri delení, triedení nemeckých slov slovenského jazyka maďarčina bude nejakým meritkom, že slová nemeckého pôvodu, nachodiace sa tak v maďarčine, ako v slovenčine, sú prejaté zväčša od Nemcov v Uhorsku od XII. storočia osadených. Ale ukázalo sa, že meritkom takým maďarský jazyk je v miere len veľmi chatrnej.[1]) Nielen slová zovšeobecnelé, ako sú *bál, ferbľa, financ, gróf*,

[1]) Použil som i knižiek dr. Jána Melicha, Deutsche Ortsnamen und

groš, kapurál, kasáreň, krajciar, magazín, mašina, trón, valcer, Maďari majú spoločne so Slovákmi i s mnohými zo zahraničných Slovanov, ale i menej zovšeobecnelé: *felčiar, firhang, flajster, fusekle, fušer, grajzler, kamašle, karfiol, kujon, maska, mašírovať* (bez *r*, akokoľvek i Česi), *mašľa, paštrnák* (pasztinák, paszternák, pasztornák), *plech, prám, putňa, rám, ribizle, šrauba, stempeľ, švagor, toliar, túž, vandrovať*. Veľká časť nemeckých elementov slovančiny je zo staro-hornonemeckého (althochdeutsch) jazyka, panovavšieho od 6—11. stoletia: Maďari prišli do potyku s Nemcami len v X. a XI. století, a kultúrnych potykov s nimi nemali ešte ani vtedy. Ak je teda nemecké slovo ich jazyka pôvodu staro-hornonemeckého, oni mohli ho dostať len z druhej ruky, od Slovanov. Ale i z doby pozdejšej, z doby stredo-hornonemeckého jazyka, maďarčina má dosť nemeckých slov, obdržaných nie priamo od Nemcov (hoc títo už v Uhorsku sedeli), leť prostredníctvom slovanským. [1]) A z toho nasleduje, že každé také nemecké slovo i do slovenčiny našej dostalo sa nie od uhorských Nemcov. (Tohoto jednako nemožno s určitosťou povedať o nemeckých slovách slovenčiny, ktorých, ako na pr. cverna, niet v inom slovanskom jazyku.)

Otázka je ešte ťažká: bude ešte treba študovať ju s jazykovej i s historickej stránky. Na pr. cechy v Uhorsku povstávaly od XIV. stoletia, keď Nemcov žilo tu už hodne: no, jako slovo cech (cecha) ukazuje v jazykoch inoslovanských, tá inštitúcia i jej meno boly by prišly k nám i tak, keby v Uhorsku nebolo bývalo nijakého nemeckého mesta alebo remesla.

I základné slová baníckej terminologie v slovenčine, hámor, huta... štolňa, haviar, alebo názvy mosadz, cín, oceľ, o čomže svedčia? Asi o tom, že nie nemeckí kolonisti doniesli ich ku Slovákom. Slová a názvy tie boly už tu, alebo boly by prišly i bez nich. Veď nielen český, ale i poľský jazyk má ich cele tak, ako náš slovenský (hamer, huta, sztolnia, hawerz, mosiądz, cyn, ocel).

Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes. Innsbruck, 1900. a Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? Bpest, 1900.

[1]) Slovo cverna (nem. Zwirn) zo všetkých Slovanov máme len my Slováci, a majú ho i Maďari — *cérna*; v nemeckých slovách maďarského jazyka *é* býva z pôvodného (nemeckého) *e* a *ei*, érc — Erz, cégér — Zeiger (Tüzetes magyar nyelvtan, I, 176), cérna, v ktorom slove *é* je z pôvodného *i*, uvádza sa jako výnimka, no výnimka je nijaký dôkaz a na konci maďarského slova *a* svedčí, že je ono zo slovenského: cverna — cérna; *v* ztratilo sa tým spôsobom, že v násloví maďarčina zo dvoch spoluhlások jednu vypúšťa. Zo stredo-hornonemeckého kachel slovenské *kachľa, z tohoto metatesou maďarské *kályha* cele tak, ako zo slk. *duchna* mad. *dunyha* (Tüz. magy. nyelvt. I, 174), lebo maďarčina jako na konci slova, tak ani na konci slabiky nestrpí *h*. Z nemeckého *au* v maďarčine býva *ó*, ale z *lauge* majú *lúg*, tak ako v slovanských jazykoch, to jest nedostali ho priamo od Nemcov.

Jestli nie s Čechmi i Poliakmi, tak aspoň s jednými z nich spoločné máme tieto slová:

blech, plech i bľacha
fajn, fajnový
falda
faleš, falešník, falešný, falš
fedrovať
fertuch, fertucha, fertuška
fortiel
glieda (Glied — stáť v gliede)
glieda, gliedený, gliediť
gvalt, gvaltovať
kasňa
koštovať (kosten, okúsiť, mať. kóstolni)
koštovať (kostet, mať. kóstál)
kramár (v slovenčine už len v priezviskách)
míľa (Meile)
mordovať
pakovať sa. „Pakuješ!"
pliaga
pres
rátať (v Gemeri i rachovať)
šanovať
tanečnica, tanečník, tanečný
vinšovať

Že moravskí Valasi sú takí istí Slováci, ako i my, poznať i z cudzích slov ich jazyka: ony sú napospol tie isté, ako trebárs v strednej slovenčine: *frišký, friško, herský* (herský chlapík), *mordovisko, namordovať sa, zmordovaný* atď.

Nemožno s určitosťou povedať, či sú v slovenčine všetky od Nemcov v Uhorsku obydlených, ani o nasledujúcich slovách:

bak („na baku")
bruslek
cemrmán
  crmomáň
címer
cušpajz
cverna
díle (Diele) — miesty, v Gemeri a Orave
fajfa (pri tkaní)
fercovať
filfas
findrich (Dietrich)
fišpán (i česky)
frajcimerka
fruštik
  frištik
furman
futro
gang
  gánok
golier
halapartňa
huncút
hušták
kachle
kaleráb
kasnár
kel
korheľ
kost
kromple (Grundbirn)
  krumple
kvintlík
labanc
lajblík
lajsňa
lojtra
lôt
mariáš (peniaz)
mincier
opšit
paklík
pánt (na pánte — Hahnbalken)
panty (závesy na dverách, na okne — Band)
platňa
ráf
rang
reklík
rempeľ
  remplík
  rumplík
ríf
šálka
šoltýs
  šultajs
šop
šprnágeľ
šragle
šuster
švábeľ
  švábľa
  šváblik
tenkeľ (Dinkel)
terkelica
tragle
túreň
vachtár
vakovať, vakovka
varta
verbunk
verdung

Od uhorských Nemcov slovenčina má najmä drobnosti baníckej terminologie, ako i značnú časť terminologie pri remesle kováčskom,

zámočníckom a stolárskom. (Nemal som možnosti sosbierať z nich ani len väčšie.) Tie drobnosti baníckej terminologie vo väčšine sú známe len u samých baníkov a najviac v užšom okolí baňskom.

Z povestného súdnictva uhorsko-nemeckého (krupinské právo!) slovenskému jazyku zostal len *rychtár*. Ani len *ortiel* (Urtheil, stnem. urtel) nemáme od domácich Nemcov, ako svedčí slovo toto v češtine a poľštine zachované.

Na uhorských Nemcoch dokazuje sa, ako hasne duchovné svetlo národa, odtrhnutého od svojho pňa. Od uhorských kráľov, čudne rozumevších záujmy svojej krajiny, [1]) boli obsypaní privilegiami, požívali takej širokej autonomie, že ich municípia boly vlastne štátom v štáte. Pri nich, pri ich privilegiach, nemohlo sa tu vyvinúť iné mesto, ako nemecké, iný meštiansky element, ako nemecký. Kultúrny historik maďarský [2]) žaluje sa, že koncom XV. a na počiatku XVI. storočia od Pešti po Veľký Varadín a Segedín nebolo ani jediného opravdového mesta. Keby sa bol obzrel na Horno-Uhorsko, až tu by bol zbadal desné pomery. Tu za nejakých 500 rokov bola len bezprávna akási provincia a nad ňou privilegované stavy — nemecké mestá a v kraji zemianstvo. Ale pritom čo? Nemci požívali svoje majetky, nadobudnuté z priemyslu a obchodu, ináče nič. Duchovne nemali značenia. Možno povedať, len živorili v tých výhodných pomeroch. Čo by vynikalo zpoza múrov ich miest, v svojej 6—700-ročnej historii nedokázali ničoho. Boly časy, že väčšie slovenské dediny, nejaké Mošovce, Necpaly, Bánovce, Kameňany, maly aspoň také školy, ako v privilegiach svojich tyjúce Kremnice, Bystrice. Akú mizernú rollu hraly tie baňské mestá na pr. v tureckých vojnách! Bez zásad, bez všetkého smeru držaly tu s jednou, tu s druhou stránkou — podľa toho, pri ktorej vyzeralo viac zabezpečenosti. Vystaviť sa, čo len v obrane svojho mesta (lebo viac patriotismu necítili), na to niet príkladu — a príležitosti veľmi veľa bolo. Alebo čo vyšlo z toľkej massy takého pokročilého národa za toľko sto rokov povedzme v umení, vo vede? Kto zná slávne mená z týchto Nemcov? Až v poslednom storočí nemecký svet z Uhorska dostal svojho Lenaua, ale toho otec bol neuhorský Nemec, poslaný sem austrijský officier — len matka bola budínska Nemka. Tu sa narodili umelec Liszt a professor-anatom Hyrtl; ale zo zadunajských Nemcov, tam od hranice uhorsko-rakúskej, kde nebolo tej odlúčenosti od pňa nemeckého, kde bola len politická hranica, i tá v tie časy len na mappe.

Maďari toho roku, len nedávno, svätili dve pamiatky z minulosti. Najprv 350-ročnú pamiatku toho, že v obrane biedne opatreného Dregeľského zámku (v Honte) hrdinskou smrťou umrel Juro Sondy (9. júla 1552) proti 10-tisícovému vojsku budínskeho Ali pašu. I hútali, prekutávali archívy z tej príležitosti (ako oni to vedia, keď

[1]) Vallonom jágerskej diecézy, keď boli prijímaní do krajiny, kráľ nakladal, aby nezabudli, ani nepremenili svojho jazyka — „ne linguam suam dediscerent aut mutarent.“ Bolo to roku 1052, dľa inej mienky 1317. (Czoernig, Ethnogr. der österr. Mon. II, 135.) — [2]) Századok 1874, str. 4.

ide o slávneho človeka), kto by on bol, ten dregeľský hrdina, akého rodu? Ale vyšlo len toľko, že volal sa vlastne Šuho, bol vychovaný v Turci u Revayov a, podľa všetkého, nezemianskeho stavu. Nuž menom Šuho a vychovaný u Revayov bol iste Turčan, Slovák; na slovenský rod jeho poukazuje i meno Sondi, nejaké priezvisko, vzaté niekde od honu alebo iného topografického označenia, v ktorom bola sa ešte zachovala slovenská nosová hláska *(on)* ... A druhé jubileum bolo, že 200 rokov existuje už husársky pluk uhorský, majúci meno po slávnom generálovi Hadikovi. I tu skúmali pôvod predvestoročného hrdinu, a vyšlo, že Hadík (nie Hadik) bol kňazským synom, tiež z Turca, kde z ľudu pochodila jeho rodina. Ja spomínam to len preto, že tie jubilea práve teraz boly. Veľkých mužov, ktorých v macošských pomeroch žijúci Slováci dávali rozličným súsedom na duchovnom pol., nepotrebno vypočitovať: jednako vyjde, že — — odtrhnutá od svojho pňa čiastka národa neschopná je duchovného rozvoja. Tí sytí burgeri po ohradených mestách na Slovensku pred 50, pred 100 i 200 rokmi nemecko-národne stáli tak nízko, ako dnešní Vríčania alebo Sklenárci,[1]) ktorí, ač ináče nevedia po slovensky, rozveselení môžu spievať len slovenské piesne — nemeckých nemajú, čo mali, dávno pozabúdali, tvoriť sú už otupení. — —

Inde, u iných národov, keď je reč o tejto stránke jazyka, o jeho cudzích slovách, odvolávajú sa na mestskú civilisáciu. Povstaly vraj mestá a s ich životom nové veci, nové slová, ktorých neznali, ani nepotrebovali obyvatelia hradov, hradíšť, siel, seliec a dedín: — z miest výrazy mestského života, remeselnícke a obchodné názvy šírily sa potom ďalej. U nás Slovákov mestá boly nemecké, z nich boly by sa teda mohly šíriť nemecké slová; ale — jako sme videli — v slovenčine ich veľká väčšina nie je z týchto miest. Naši Nemci v mestách boli veľmi exklusívni: Slováci žili si vedľa nich v svojich dedinách *svojím* životom. Videli sme, že z povestného niekdy súdobníctva našich Nemcov v slovenskom jazyku zachovalo sa jediné slovo, rychtár. Nie tak u Poliakov; tam jazyk verejného života od XIII. až do XVI. storočia bol zavalený nemeckými slovami, pritom všetkom, že Poliaci až do XII. storočia (kým totiž držali sa Slovania nad Labem a Odrou, tvoriví priehradu medzi nimi), nemali bezprostredného susedstva s Nemcami. Ale v Poľsku, akokoľvek bolo potom zaplavené od Nemcov, oni predsa nemali takých nesmyselných privilegií, jako v Uhorsku.[2]) V Poľsku privilegia nezabezpečo-

[1]) Z nemeckých dedín turčianskych. V tomto uzle turčiansko-tekovsko-nitrianskom je teraz na Slovensku, okrem Spiša, pohromade najviac Nemcov. Sama turčianska ich čiastka má 11 tisíc duší. Títo, potrativši akosi svoje privilegia, vo víre udalostí dostavší sa do poddanstva, na lone prírody v svojich dedinách fysicky zachovali sa: tí v pyšných mestách pošli, vyhynuli, už ich niet. Kde-tu ich potomkovia paholčia v krajine panujúcemu systému ako pomaďarčenci.

[2]) V rokoch 1608 (článok 13) a 1609 (článok 64) snemy uhorské boly prinútené uzavierať, že v kráľ., slobodných a baňských mestách a v privilegovaných mestečkách vedľa Nemcov i Maďari a Slováci majú

valy im tej odlúčenosti a toho vytiskania domorodého elementu: tam v mestách domorodí mohli spolužiť s Nemcami. A tým vysvetlí sa nám, prečo vošlo do poľského jazyka omnoho viac nemeckých slov, než do nášho slovenského.

Ešte len jedno poznamenanie. Týchto slov v našom jazyku pomerne málo je len od uhorských Nemcov, v celku i tak jest ich dosť, mnoho. A keď sa im dobre poprizeráme, tým nemeckým slovám slovenského jazyka, z nich nevychodí taká odlúčenosť slovenského územia od Moravanov-Čechov a Poliakov, ako by si to človek predstavoval podľa historie Uhorska, spisovanej Maďarmi. Až nemožno nepozastaviť sa na pr. nad slovom *soltys*. Tak znieje ono v poľštine (sołtys), a navlas tak i v slovenčine. Tak písal sa znamenitý ivančiansky farár Ondrej Soltys, pôvodca, vedľa iných dobrých slovenských spisov z prvej polovice XIX. stoletia, menovite onej *Apologie*[1]), ktorá pre svoju ráznosť a iné zvláštne vlastnosti od mnohých do nedávna Kollárovi bola pripisovaná, — a tak volá turčiansky ľud podnes i jeho syna, pensionovaného assesora kr. sedrie. Beriem z mnohých práve toto slovo preto, že znamená inštitúciu v Poľsku i v starom Uhorsku hodne rozšírenú. Z nemeckého *schulteis* (schultheizze, schoultisse, scholtesz) poľština a slovenčina majú navlas jednako znejúce slovo, hoc nevyžaduje toho nijaký spoločný fonetický zákon našich jazykov. (V prejatých slovách slovenčiny cudzie *š* obyčajne zostáva — šafár, šindol). To nemohlo povstať náhodou; tu muselo byť niečo spojujúceho v živote. A skutočne, z archíva spišskej kapituly statočný Hradszky (spišský kanonik) vypísal svedectvo, že roku 1244 od krakovského a sandomirského kňaza (knieža ťa) Boleslava scultetus Henrich dostal právo poznove kolonisovať na Spiši Podolín, spustnutý v tatárskej pohrome.[2]) Scultetus je len polatinčená forma soltysa, v tej listine, keby nebola latinská, mohlo stáť: soltys . . . a *na Spiši kolonisovať dával právo — krakovský knieža!* Veliká totožnosť nemeckých slov v jazykoch poľskom a slovenskom upozorňuje nás, že o hranici medzi Poliakmi a Uhorskom v storočiach od X. hádam až do XIV. ešte nepovedalo sa posledné slovo. Historia vôbec, nie len maďarská, má veľa takých strán, ktoré budú korrigované na základe svedectví v jazyku zachovaných. Treba len, aby sme ešte lepšie vedeli čítať také svedectvá.

III.

Vliv latinský na náš jazyk je tiež taký starý, že nemožno ani povedať, kedy sa začal. Ako by nebol starý? Moc rímskej imperie

---

právo kupovať si domy a byť volenými do úradov. Účinok bol iste chatrný, lebo na sneme r. 1613 zase bola žaloba na Baňskú Bystricu, že protiví sa zákonom z r. 1608 a 1609.

[1]) Apologia, to jest Obrana, kterau se odrodilci, jenž od své národnosti Slowanské odstupují, brániti cztějí, ti pak, kteří w ni stojí, posilniti se mohau. Sepsaná od Ondřislawa z Prawdomluwic. W Budíně, 1841.

[2]) Szepesvármegye a mohácsi vész előtt. 1888. str. 13.

bola veliká, a účinky jej jazyka zjavovaly sa všade, kde len bola nejaká civilisácia. Potom zas s kresťanstvom dostala latinská reč národy západnej a strednej Europy do svojej moci.

Ako sme videli, vlivu latiny nebolo možno vyhnúť už pri kresťanskej terminologii slovanskej; hneď jedno zo samých prvých slov, potrebných našim slovenským predkom, prijímavším kresťanské náboženstvo, bolo *pohan* — z latinského. Tiež tak prišly *anjel* (angelus), *nešpor* (vesper — cudzie *v* premenilo sa v *m*, toto v *n*), *emiter*, cintor, cintorín (coemeterium, κοιμητηριον), *koleda* staro-slovansky koleda (calendae), *žiak* (diaconus); nielen *škola* (schola), ale i *striga* (striga). S prvým *organom* prišlo iste i jeho meno (organum). Ale i *huňu* (strlat. gunna, gr. γοῦνα) našu z tých časov máme. A *ocot* (acetum) je z najstarších našich slov latinského pôvodu; tak i *víno* (vinum), lebo ocot bol len vínny, šiel s vínom, a kresťanské náboženstvo prijavším víno bolo potrebné pri spovedi.[1]) V strednej slovenčine, podľa všetkého i na západe slovenskom, nie je známe slovo *kulástra*, ale domáce je ono na východe našom, v Gemeri, a znamená jedlo, varené z prvého mlieka kravy po otelení; K. Jireček (Die Romanen, str. 36) uvádza kulástru ako slovo bulharského jazyka, pochodiace z latinského, colostra, kulástra = die erste Milch beim Melken. Staré naše slová, pošlé priamo z latiny, sú *daň* (z dōnum dan., potom *o* prešlo v *a*), *olej* (oleum) a *misa* (mensa). Kultúrno-historicky dôležité je *konopa*, konope, a mnohí odvodzujú ho od latinského cannabis alebo gréckeho κανναβις, ale, tak sa zdá, neodôvodneno: Slovania boli tkáčmi, keď s Grékmi a Rimanmi ešte sotva mali potykov.[2])

My, na základe latiny *murujúci* Slováci, s Poliakmi a Rusmi (t. j. Malo- a Bielorusmi) máme i *múr* a s fonetickým malým rozdielom i *murára* (ale i Veľkorusi povedia: zamurovatь): všetko na základe latiny — murus. Vytvorenie nemeckého prostredníctva potvrdzuje sa i tým, že i Česi, najbližší k Nemcom, majú *zeď* (zьdati,

[1]) Pivo pokladá sa za nápoj pôvodne slovanský. „U nich to (u Slovanov) poznali się Niemcy po raz pierwszy z piwem słowiańskim i Bier od niego nazwali.“ (Brückner, str. 28.) Možná vec, že i *humulus*, latinské meno *chmeľu*, je zo slovanského.

[2]) „*Konop'* kann weder aus hanaf (sthn.), noch aus κανναβις entstehen.“ Miklosich, Etym. Wörterb., 127. „Die gewöhnliche Annahme einer Entlehnung des Wortes aus dem Südeurop. gr. κανναβις (lat. cannabis) ist unhaltbar: die Germanen erfuhren Einfluss südlicher Kultur etwa erst in den ersten Jahrhunderten unserer Zeitrechnung... Das Wort ein Paar Jahrhunderte vor Chr. bei den Germanen bereits eingebürgert war. Die Griechen lernten den Hanf erst zu Herodots Zeit kennen... Die Germanen können den in Südruszland wild wachsenden Hanf und die Hanfkultur von demselben Volke kennen gelernt haben, das den Griechen unmittelbar oder mittelbar das Wort κανναβις lieferte. Gr. κανναβις ist selber Lehnwort... Auch bei den Persern findet sich das Wort (kanab). Es scheint nicht echt indogerm. zu sein.“ Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 1899, str. 161.

c. stsl. zdatelь = staviteľ, zakladateľ). Latinské slovo *tegula* prešlo k Nemcom ako ziagal (sthn.), Ziegel, od Nemcov k Slovanom a majú ho s pečaťou nemeckého prostredníctva: Srbi cigla, Česi cihla, Poliaci cegła, lužickí Srbi cygel; ešte i Rusi hovoria cigelь, vedľa čerepica a kirpič. Len my Slováci máme: *t*ehla; my, ktorí *murujeme*, ani pre toto slovo neboli sme u Nemcov. Keď pritom považíme, že asi v XIII. storočí, keď staré slovanské *g* v našom jazyku zmenilo sa v *h*, i vo väčšine cudzích našich slov (hus, huňa, hýľ) z pôvodného *g* ostalo nám *h*, nuž blízkosť medzi *tegula* a *tehla* bude nám ešte zrejmejšia. Probovali už pri našom slove dokázať i maďarské prostredníctvo, totiž že latinské tegula prešlo do maďarčiny ako *tégla* a odtiaľ do slovenčiny, ale bez dostatočného odôvodnenia. Ako z lat. ferula je berla, z facula fakľa, tak i z tegula tegla (od XIII. storočia te*h*la) — samohláska druhej latinskej slabiky všade vypustená. Prof. Ľubor Niederle, ktorého mienka jako archäológa obyčajne zaváži v otázkach slovanskej historie, zo sbierky črepov, navykopávanej v Púchove (Trenčianska stolica, s pravej strany Váhu) a opatrovanej v turčiansko-sv.-martinskom Museume, súdi, že na tom mieste (neďaleko terajšieho Púchova) bola obchodná stanica rimanská; kusy miestnej, domášnej, primitívnejšej keramiky sú hojne pomiešané s kusami keramiky rimanskej. (Vidz i jeho referát na archäologickom sjazde v Kijeve 1899.) Keď Rimania chodili na týchto stranách tak ďaleko nad Dunaj, až za Váh, s jemnejšími výrobkami hlinenými mohla prísť sem a stať sa známou i tegula, z ktorej potom, svojím časom, Slováci spravili teglu-tehlu.

I *doska* (discus) a *kaď* (cadus) sú z latiny; zo starých peňazí našich *groš* (grossus). Botanika nedarmo je dávno až srastená s latinskou rečou; tak sa zdá, ešte k nerozídeným Slovanom prenikaly latinské mená stromov, lebo dub, brest, breza, jase*n* (od neho v Orave Jasenová, v Turci Jasenovo i Jasená), jelša, jedľa, lipa a iné nemajú síce nijakej príbuznosti s latinčinou, ale už *vŕbu*, hoc je všeslovanská i litovská, porovnávajú s latinským „verbena", hodne slovanský *cer* je cerrus, všeslovanská *čerešňa* (strom i ovocie) z cerasus, a tiež všeslovanský *topoľ* vraj z populus. Pravda, pri stromoch je toho predsa málo. Ale jako prišlo, že tak mnohé naše mená kvetov, ovocia, zelenín i varív sú z latinčiny? Rozšírily ich kláštory. „Ohniskom — hovorí Alexander Brückner o poľskom jazyku — z ktorého tie veci a ich názvy šírily sa po zemiach poľských, boly hlavne hospodárstva kláštorské, benediktínske a cisterské." (Str. 42.) U nás kultúrna historia leží prielohom, ale keby sme toho ináče ani nepredpokladali, z citovaného už spisu Jozefa Hradszkého o Spiši vidíme, že tam skutočne kláštory boly šíriteľmi všetkej kultúry. Jako Brückner v poľských zemiach, tak Hradszky na Spiši menuje tiež benediktínov a cistercitov, tamtých opátstvo v Štole a týchto konvent v Ščavníku: nuž a čo na Spiši, viac-menej to bolo i v iných krajoch slovenských. V hospodárstvach kláštorských z domášnej potreby pestovaly sa *repa* (rapa; reďkev — radix, sthn. retih — prišla prostredníctvom nemeckým), *kapusta* — composita, tal. composta), *bôb* (faba), *petruška*, petržel, peršín, (petroselinum), *cicer*, cícerka

(cicer), *egreš* (stredo-lat. agresta) atď., ako liečivé kvety *ruža, lalia, muškát, ruta, rumanček* alebo *harmanček.*[1]) (Cvikla, staroslovansky svekla, a ugorky ἄγγουρον dostaly sa k nám s východu.) Z kuchyne kláštorskej je *lekvár* (electuarium), *piepor* (piper), a *lopúch* (lapatium) zavadzal niekde na kraji záhrady. *Holub* (stsl. goląb, lat. columba) bude v Slovanstve z tých časov, keď este nemalo kresťanských inštitúcií.

K zakoreneným cudzím slovám slovenského jazyka prináležajú:

arenda
doktor
ďumbier (z grécko-latin. gingiber)
família
forma
formula
kalendár (calendarium)
komédia (comoedia)
lotor (latro)
mramor
natura
palác (stredo-lat. palatium)
pár (par — pár volov)
pondus
próba
punkt
regula
subtilný (subtilis)
tabla
tabula
titul
verš

Podľa okolností a potreby riadne užívajú sa: *pilula, pomaranč* (pomarancia), *balsam* (balsamum); v niektorých krajoch hovorí sa *fiškál*, v iných *advokát*; *notár* je niekde *notárius*; bežné slovo je i *dištrikt* (districtus); dosť často počuť *bestia, matrona*; slovu, ktorým kométa mala by byť vytisnutá, nedarí sa; *mušt* (mustum), staro-sl. мъстъ, bude u nás z toho času, čo víno a ocot. Juhovýchodní Slováci hovoria nie „mydlo“, ale *sopan, sapún* (sapo), tak ako južní Slovania — i staro-slovansky bolo *sapunъ*; *okuliare* (ocular) máme len my Slováci a Poliaci (okulary), u Čechov sú vytisnuté slovom „brejle“, Rusi hovoria очки, Bulhari очила, Srbi наочари; slovo *rtuť* u nás je zabudnuté, zachovalo sa len v miestnom mene *Ortuty* (pri Baňskej Bystrici), miesto neho máme preklad z latinského argentum vivum — *živé striebro*, tak ako Slovinci (živo srebro) a podobne Srbom (živa) i Bulharom (živak).

Jazykom školy a verejného života v Uhorsku za celé veky bola latina. Až div, že v dnešnom slovenskom jazyku niet viac latinských slov. Značná čiastka z tých, ktoré máme, nie je z domášnej latinskej školy. Poznať, bola to slabá škola. Latinsky vedelo duchovenstvo, vedeli notári a niečo písári: čítať a písať v tie časy ostatok národa nevedel v nijakej reči. U Poliakov v XIV. a XV. století takí páni, ako boli kasteláni,[2]) nevedeli čítať ani písať, a u nás

[1]) „Heřmánek utvořeno prostonárodní etymologii ze *rmen* a Heřman: ze jména rostliny romana (chamomilla romana) vzniklo *rmen*, rmenek, z toho pak heřmánek.“ Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého. I, 352.

[2]) Kastelan, kasztelan, stál na čele kasztela, to jest hradu, zámku i zeme k nemu náležajúcej. „W ziemi krakowskiej kasztelan jej, to jest pan krakowski, powinien był swe sądy czynić.“

bolo to asi tak, ako tam. Od druhej polovice XVI. stoletia, po reformácii, napravily sa školy, ale latinské slová nášho jazyka vtedy zväčša boly už tu, nových asi málo pribudlo. Z latinskej školy, tejto pozdejšej, budú: *ceruza* (cerussa), *atrament* (atramentum), *examen*, *linonár* (linearium), *machula* (macula) i machlovať, zamachlovať; pravdepodobne i *móres* (naučím ťa móresu!), *móresný*, *nemóresný* a *virgas* (virga). Z biblie ujaly sa *palma*, *oliva*.

Zastavíme sa pri slovách *votum*, *votovať*. V svojich „Dějinách české literatury“ (II, 1, str. 32 sl.) Jaroslav Vlček upozorňuje zo XVII. stoletia na zajímavý zjav, že hojná protireformačná literatúra maďarská, teda domášna a fysicky blízka súčasnej katolíckej produkcii slovenskej, pôsobí na túto len nepatrne; i taká epochálna kniha v Uhrách, ako Pázmányov *Hodegus* (1613), zostala vraj na Slovákov bez účinku, kdežto to isté slovenské katolícke hnutie literárné, hoci zemepisne vzdialené a politicky oddelené, stojí pod silným jezuitským vlivom českým. Trnavskí jezuiti brali si vzory pre písomnú agitáciu z Čiech, doma odtláčali české knihy, podľa českých skladali a vydávali nové spisy pre domácu potrebu. Preto jako husitské a protestantské vlivy z Čiech na Slovensko prenikaly v stoletiach XV. a XVI., tak i jezuitské literárne hnutie XVII. a XVIII. stoletia v Čechách, na Morave a v Sliezsku malo svoju odnož tiež medzi Slovákmi v severo-západných Uhrách. To je vraj svedectvo o nepretrhnutej, hoci oslabenej kultúrnej jednote Slovákov s česko-moravským západom. (Vidz tiež Slovenské Pohľady 1898, str. 289 sl.) Túto svoju tésu Jaroslav Vlček dokazuje dvoma knihami, ktoré v Trnave boly odtlačené doslovne a len v niečom prispôsobené domášnemu jazyku; sú to Jakuba Horčického *Konfessý Katholícka* (1677) a Manniho-Šteyera *Věčný pekelný žalář* (1701)[1]). Dokazuje ju ďalej vlastnou produkciou slovenských katolíkov, ktorá obsahom i formou verne išla v šlapajach českého písomníctva protireformačného, a síce Mikuláša Tamášiho, Benigna Smrtníka, Joh. Abrahamffyho, Jána Robíka, Štefana Dubniczaya a Alexandra Máčaja.

Nuž z toho, že v Trnave boly odtlačené dve české knihy v úprave domášnemu jazyku prispôsobenej, ešte nemožno bezpečne vyvodiť, že Pázmányova doba nemala vlivu na duchovný život slovenský. Pritom tie dve knižky sú z doby hodne pozdejšej, jedna z roku 1677, druhá 1701 (Pázmány umrel 1637); i povestný Hodegus bol preložený do slovenčiny ešte za života mocného svojho pôvodcu[2]) — pravda zostal v rukopise. A na základe doterajších malých našich vedomostí o tej veci tiež sotva možno povedať s takou určitosťou, že trnavskí

[1]) Takto znie nápis českého vydania, lebo exemplár vydania slovenského, ktorý Vlčkovi podarilo sa najsť (v univers. knižnici pražskej), je bez počiatku. K. Szabó (Régi magyar könyvtár. II. kötet. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Budapest, 1885) nezná tejto knižky.

[2]) Aspoň tak napísal maďarský literárny historik Fr. Toldy v liste roku 1873. Vidz: Hazánk tót népe. Irta Gáspár Imre. Budapest, 1879, str. 167.

spisovatelia slovenskí pridržali sa cele ducha a formy českej protireformačnej písemnosti. Duch a forma tej literatúry boly viac alebo menej všade jednaké (rozdiel povstával len z talentu spisovateľovho); i boj sám na pr. u Poliakov a v Uhorsku veľmi podobal sa jeden druhému, menovite mohutnými postavami tu Pázmánya a tam Skargu. Nemáme dosiaľ o tom známosti, no pri čulosti vtedajších ľudí ťažko je veriť, že by zo Skargových spisov aspoň niečo nebolo preniklo i k Slovákom; veď Trnava tej doby mala potyky i s Horvatmi, ktorí zemepisne i jazykom boli Slovákom predsa ďalší než Krakov [1]). Zišlo by sa najsť ešte viac dôkazov na potvrdenie Jaroslavom Vlčkom ukázaného zjavu, zjavu iste zaujímavého a slovenskú minulosť osvetľujúceho. Ako sa ja nazdávam, i svedectvami nášho slovenského jazyka, keď raz budú dobre sosbierané, dokáže sa, že duchovný život Slovákov nešiel tým žľabom, ktorým duchovný život maďarský; vychodí už z dát mnou tu zaznačených, z jednotlivých slov slovenského jazyka, že až do XIX. storočia Slováci stáli v spojitosti s duchovným životom zahraničných Slovanov, nielen Čechov, ale i Poliakov. Pravda, sú to len zrnká, ale svedectvo takých zrniek, najmä keď sa ich viac nasbiera, je jasné a veľmi hodnoverné. Tak Slováci hovoria *votum*, *votovať* — s Čechmi i Poliakmi; Maďari: *vokš* (vox), *vokšolni*. Ako by ani nežili v jednej krajine! Slovo *atrament* Slováci majú z latiny (atramentum), Maďari svoje „tinta“ z taliančiny; Česi hovoria inkoust (z lat. encaustum), ale Slováci zato sú spojení s Poliakmi, hovoriacimi tiež atrament. Každé takéto slovo je vzácnym zrnkom pre materiál, z ktorého skladá sa kultúrna historia. [2])

[1]) Maďarskí historikovia tvrdia — pravda bez dôkazov — že Slováci rozmnožili sa v dobe protireformácie.

[2]) A nebyť tej trnavskej doby, odlúčenosť medzi Slovákmi a Maďarmi bola by bývala ešte väčšia. V druhej polovici XVI. storočia pred Turkom, vydobývavším mestá i stredného Uhorska, Maďari podávali sa nahor, do slovenských krajov. Z Ostrihomu kapitula s celou svojou váhou a značením prešla do Trnavy, sám arcibiskup zvolil si Prešporok. (Ostrihom od Turkov osvobodil roku 1683 poľský kráľ Sobieski, ale až roku 1820 arcibiskup Rudnay vrátil sa do neho.) A ešte na počiatku trnavskej doby na stolec arcibiskupský dostal sa Pázmány, nemenší Maďar než katolík. Pázmány, ktorý v záujme katolicismu vedel vykonať v Uhorsku toľký prevrat, nemožno, že by nebol býval mocným štítom i pre maďarismus. (Považovaný je za zakladateľa literárneho jazyka maďarského.) V Trnave jeho činnosťou povstaly universita, bohatý convictus nobilium, kde maďarská vec iste bola poriadne dvíhaná. Potyky medzi Maďarmi a Slovákmi boly nevyhnutné, pomiešanie na tomto vážnom kultúrnom punkte také, akého ešte nebolo v priebehu ich 600-ročnej spoločnej historie. Pritom všetkom ani literatúre, ani samému jazyku Slovákov nezostalo z toho ničoho — zachovaly sa bez vplyvu maďarského, čo skutočne môžeme si vysvetliť len tým, že duchovná spojitosť Slovákov so zahraničnými Slovanmi, menovite s Čechmi, ešte trvala. — Stojan Novaković rozpráva (Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку. Београд, 1900), že v XVIII. storočí, keď nebolo ešte svobodného

Z latinskej školy a učenosti, aká bola od druhej polovice XVI. stoletia, máme u Slovákov mená Benedicti, Braxatoris, Crudi, Institoris, Molitoris, Piscatoris, Sartoris, Sutoris, Textoris, Sexti, Figuli, Faber, Fabri, Fabricius, Cancrini, Albini, Palumbini, Caprini, Nigrini, Cornides, Literati, Colacinas, Masnicius, Rotarides, Raphanides, Gryllus, Grynäus, Vietoris, Cochius, Plochius, Slabeycius, Georgiades, Michaelis, Mathaeides, Gali, Emerici, Francisci, Martini, Paulini atď. atď. Boly ešte rozmanitejšie, ale už mnohé potratily sa. Boly najmä v kňazských rodinách okolo XVII. stoletia i takéto: Anatis, Astronomus, Reberus, Vermis, Platanus, Semelius, Nosticius, Rinovinus, Pinnerius, Tindelius, Simplicius, Scriba, Milochovinus, Sinapius, Sulovini, Hranicenus, Kozlovicenus, Dubravius, Spetkius, Hrabecius, Jastrabiny, Šlehíkius, Frtkovinus atď. atď.[2]) Pravdepodobne latinskou školou zakorenily sa u nás i mená mesiacov, od januára až do decembra.

(Ostatok budúcne.)

Jozef Škultéty.

Cesta na Čiernu Horu.

V čom kto núdzu trpí, toho je najžiadostivejší; hladný sníva o chlebe, a Slovák — o slobode. Nuž ja som tak zatúžil po slobode, „sťa jeleň po vode živej“. Ale by to bolo mnoho šťastia naraz užívať celkovitú slobodu; ja som ju skôr chcel len vidieť v úplnej jej prostote, ako ju sám Pán Boh na svet dal. Preto som zatúžil za slobodnou, junáckou Čiernou Horou.

Môžte si predstaviť moju radosť, keď sa mi poskytla príležitosť navštíviť Čiernu Horu, ten chrám dobrých mravov a oltár slobody.

V krátkosti: ja som sa vybral po zkúškach z Nového Sadu na cestu do Čiernej Hory, pozval ma ta môj spolužiak Černohorec. Ľahko je Slovákovi odhodlať sa na také cestovanie, jestli ho v tom nehatí niečo veľmi vážné. Mňa, na príklad, hatil nedostatok groší, ale horko-ťažko ozbrojil som sa takou summičkou, ktorá mi dovolovala ta prijsť. A nazad (však už viete tie žiacke spôsoby!), myslel som, že ma len pošlú, keď sa ma nasýtia; ale môžem i vopred povedať, že som sa v tom mýlil. Každý prostý Černohorec by ma radšej za rok choval, než mi dal 3 „fijorini“ (zlaté).

Srbska a väčšina srbského národa žila v tureckom poddanstve, „bazáry a jarmaky *peštianske* bývaly akýmisi verejnými shromaždeniami, na ktorých riešily sa i literárne otázky. Jestli mala byť vydaná nová kniha, mali na zreteli, aby bola hotová v čas jarmaku, a vtedy rozobrali a roznosili ju kupci z rozličných srbských krajov. (Str. 13.) Pre slovenskú literatúru i na počiatku XIX. stoletia Pešť mala značenie len náhodou — preto, že tam bývali Kollár a Hamuliak.

[1]) Vidz Ladislava Paulínyho Dejepis superintendencie nitrianskej.

Nuž chcem opísať cteným čitateľom slovenským cestu na Čiernu Horu a čo som tam zkúšil potom za tri týždne.

Pohol som sa 25. júna s troma spolužiakmi Černohorci z Nového Sadu vlakom, rozumie sa treťou triedou (keby ich bolo päť, šli by sme piatou). Ja veľmi rád cestujem železnicou; zaujímavé mi je to ustavičné premieňanie spolucestovateľov, krajov i obyčají. Pre toto zabúdam na všetky ťažkosti cestovania, a kedykoľvek sa octnem vo vlaku, pochytí ma taký príjemný cit, zaľahne na hruď, až mi je ťažko povetria vdychovať. Každému človeku je iný druh muziky najmilší. Niekomu husle, niekomu flauta, niekomu škvrčanie klobásy, mne je najmilšie fučanie lokomotívy. A čo som cítil teraz, keď mi hvizd parného stroja sľuboval toľko dávno žiadaného šťastia, toho nemožno opísať; to mohol pocítiť iba Napoleon, keď utiekol s ostrova Elby, alebo dvadsiatidvaja Slováci, keď ich pustili z Baňskej Bystrice.

Vlak zapískol a vletel železným mostom ponad Dunaj do jasku pod Petrovaradín, starú pevnosť, ktorá sa pyšne díva, sťa na pastorčatá, s jednej strany na bohatú, žitorodnú Báčku, na spôsob mladuchy ovenčenú Dunajom a Tisou, s druhej strany na krásny, vínorodný Sriem, ktorý je, ani mladoženích, podperený kytkou Fruškej Gory.

Krásna je tá jeho kytka! Ale najkrajší kvietok v nej je istotne Stražilovo, ktoré Branko Radičević, mladý básnik srbský, vmestil medzi najjasnejšie hviezdy svojím „Ďáčkim rastankom“. Povďačné Stražilovo prijalo zato Brankove kosti — o tridsať rokov po jeho smrti — a teraz je krajšie o jeden utešený pomník, ktorý srbský národ postavil svojmu najmilšiemu básnikovi. Pomník stojí na šiestich kameňoch podoby kocky, z ktorých každý má na sebe napísaný pôvod, a síce: Avala, Klek, Lovtjen, Velebit, Fruška Gora, Vršačka Kula. Zastúpené sú všetky srbské kraje.

O chvíľu sa vlak priblížil Karlovciam. Zďaleka upozornení sú cestovatelia na krásny, veľký nový dom byzantského slohu, na ktorom sa skveje nápis: Srpska pravoslavna bogoslovska seminarija. Dal to vybudovať patriarch Branković pre srbský národ; obetoval na to 400.000 zl. Ďalej vidno patriarchovu úhľadnú residenciu, nový Národný Dom a srbské gymnásium.

Neďaleko od Karlovíc leží mestečko Irig, ktorému sa posmievajú, že má „akademiu slepých“, čo ztadiaľ pochodí, že roku 1848 spálili tu jeden veľký dom tak, že ostaly iba prázdne múry, v ktorých pozdejšie ubytovalo sa niekoľko slepcov, učili jeden druhého spievať a na gusle hrať, a milosrdní Irižania im sami nosili ta pokrm. Z tých žobrákov povstalo niekoľko výtečných guslarov, ale už všetci sa pominuli, „jakože dym isčezajet“.

Onedlho v Indii presadli sme na vlak, ktorý šiel do Brodu, a o polnoci čez rovnú, úrodnú Slavoniu dostali sme sa doňho. Ztadiaľ sme prešli na záhrebský vlak, a včas ráno boli sme v sídle Horvatska. Charakteristické je pre Záhreb, že v ňom človek nenajde nijakého nápisu okrem horvatského (ani srbských niet!). Jesto tam firiem, ktoré nám Slovákom divne znejú, ako: Vatroslav Weis,

Zvonimir Reich atď. Veľmi krásny je na hlavnom rynku záhrebskom pomník bána Jozefa Jelačića. Milo je vidieť ďalej arcibiskupský kostol a horvatskú universitu. Záhreb so svojím pekným okolím urobí na človeka dobrý dojem.

V Záhrebe sme sadli na vlak, ktorý mal ísť do Rjeky. Vopred som bol upozornený na krásu Bánoviny (kraj, ktorého stredište je Horný Karlovac) a Liky. Prišlo mi teda vhod, že som mohol čez najkrajší kraj Horvatska viezť sa popoludní a pred večerom. Za spolucestovateľov sa nám dostali právnik Horvat a dve präparandistky Horvatky.

Kde sa sijdú Srbi a Horvati, tam je nevyhnuteľné politisovanie. Tu moji Černohorci repräsentovali srbskú ideu, právnik horvatskú a ja som bol neutrálnym kontrolorom. Zvláštna vec je, že horvatská mládež viac pozná slovenské pomery, viac sa za ne interessuje, nežli srbská. Zkadial je to, neviem.

Kým sme sa po búrnej hádke našli na zelenom poli pokoja a svornosti, kým sme si podali bratské ruky černohorsko-horvatsko-slovenské, konduktor zvolal Gornji Karlovac. Tu brat Horvat sľúbil, že namiesto neprimeranej škriepky bude nám ukazovať a vysvetľovať krásu svojej domoviny. Začal hneď od Karlovca. Karlovac je úhľadné mesto Horvatska; má reálne gymnásium, srbskú präparandiu ženskú a iné ústavy; najnovšie mu postavili veľkú železničnú stanicu, čo znamená asi, že sa v ňom i priemysel zmohol. Z vlaku vidno i jeho staré hradby. K nemu sú pripojené Rakovac i Mostanje.

Od Karlovca počnúc cestujúci sa neverí nahľadeť krásy prírodnej. Tu prichodia vŕšky na zeleno pokryté, kde-tu i starý zámok, a za vlakom miznú dedinky s pestrým ľudom. Vŕšky sú čím dial väčšie, stanú sa vrchmi, velikánmi, lesy sa viac a viac tratia, ostanú len zelenými záplatami, bodmi, až celkom zmiznú; vlak vojde do doliny, kde ti očiam urobia hranicu s oboch strán vysoké, holé skaly, vrchy. Len kedy-tedy roztrhnú sa vrchy a čez úzky otvor uzreš ďaleko zelené údolie, podobné veľkému korytu, a v ňom, sťa rozsypané perly, dedinky s drevenými domkami. S vlakom rovnobežne sa ťahá potok, ktorého voda je celkom modrá, sťa zafarbená. Žblnkoce v svojom úzkom korýtku, robiac na každých sto krokov utešený vodopád. Na ňom sú husto mlynčeky, pomaly sa krútiace a spievajúce neprestajne svoju melancholičnú pieseň. To je Lika!

Stanice sú tu husto, ale malinké, zväčša strážnice. Na jednej z nich vysadli k nám dvaja Slováci — Trenčania, ktorí prišli predávať svoj drobný tovar i sem, do tohoto úbohého kraja, obyvatelia ktorého sú rozpŕchnutí po celom svete. Dľa týchto Slovákov, ktorí, zdá za mi, veľmi dobre znajú tento kraj, nachodia sa tu celkom prázdne dediny, obyvatelia sú im v Amerike. Tí istí Trenčania hovorili, že je tu chudoba omnoho väčšia, než v najbiednejšom kraji Slovenska.

Vchodili sme z jasku do jasku, tak, že to ustavičné premieňanie svetla a tmy podobalo sa žmurkaniu očí. Slnce už chýlilo sa k západu a povetrie začalo byť ostrejšie, jeho prúdy nám začaly šľahať po tvári, jedným slovom, cítili sme ostrý vietor. Naraz ma náš

právnik upozornil na jeden bod, ktorý zďaleka blyšťal sa a žiaril tak, že som sa len s napínaním zraku mohol naň dívať. „Čo je to?“ pýtam sa ho. „More!“

Teda more! To jest nie celkom more, len záliv Quarnero, nad ktorým leží v polkruhu roztiahnutá Rjeka.

Krásne je more pod večer! Ja som si žiadal len, aby mi ten výhľad nezmizol chytro zpred očí. A žiadosť sa mi vyplnila. Vlak sa krútil ešte hodinu i pol okolo tých vrchov, prechodiac čez nepočetné jasky, a more sa mi zjavovalo raz s jednej strany, raz s druhej strany, to z prava, to z ľava v úplnej svojej kráse a nádhere. Slnce zapadá; jeho veľké, červené koleso stojí nad vodou, a voda sa dvíha k nemu, až je priestor medzi nimi len tri metre, dva metre, meter, už ho voda má, a pohltí ho, ako ryba mušku, ako veľryba človeka, a červené lúče slnca ešte vystrekávajú z vody, sťa prúdy krve. A pred očami sa ti mrví tu loď, tu loďka, barka, gondola, tu asi zo sto osôb pozostávajúca spoločnosť športistov, z ktorých každý letí na svojom bielom člnku o preteky; ich rad sa vlní, hýbe, raz je tento o niečo napred, raz tamten, celý ten rad je sťa obrovská zmija, zvíjajúca sa na vode.

Posledný lúč slnca ožiaril krovy a veže Rjeky. Rjeka, obtočená vínohradmi a záhradami, strážená od letohrádkov, dostane výzor pohádkového mesta; poloostrovy a vrchy v tom položere majú podobu hustej, sivej hmly, a človeku sa zdá, že dostal sa do nejakého podzemného, zakliateho mesta.

V tom vlak prehrmí po úzkych uliciach mesta a zahvizdne na stanici. Ten hvizd ma vytrhol zo snenia. Bol som v reálnom svete — na ulici Rjeky.

Čím sme si našli nocľah, hneď ponáhľali sme sa do prístavu, aby sme z blíza videli to veľkolepé more.

Neviem, čo by kto bol na mojom mieste prvé urobil; ale ja, dostanúc sa k moru, som hneď chlipol za priehrštie morskej vody, zo zvedavosti, či je vskutku taká slaná, ako ju opisujú. Ale môžem povedať, že by som jej druhý raz nepil ani po trojdňovom žížnení. — More ináče robí dojem väčšieho jazera, len mu je voda modrá, ako zafarbená; ale pozdejšie som spozoroval, že je nie všade jednaká. Na druhých miestach je viac zelená, a mení sa tak, že sú v nej všetky priechody od modrej k zelenej farbe. V prístave plával kŕdeľ sňaho-bielych vtákov, rackov, ktoré Srbi menujú „galeb“; sú podobní celkom bielučičkým holubom, len majú dlhšie krýdla, na koncoch čierne.

Prístav je živý, vždy dochodia a odchodia lode. V zástupoch, hemžiacich sa okolo lodí, znie najviac jazyk taliansky, vedľa neho srbsko-horvatský, ale možno čuť všetky európské jazyky v tej trmevrme.

Ešte sme si v ten večer poobzerali Rjeku, a ľahli sme na odpočinok, plní nádeje na pekné, príjemné putovanie morom po staroslávnom slovanskom svete.

Včas ráno prvá prechádzka naša bola na prímorský trh. Aby som zachoval obyčaje prímorských obyvateľov, vychlípal som s pät-

nást ustríc. To je druh morských mušlí, ktoré Prímorcom, zvlášte Talianom, veľmi chutia len tak surové. Talian, ktorý ich predával, otváral mi jednu po druhej, nakvapkal na ňu trochu citronu, a už som ju mohol zhltnúť. Je to v Rjeke dosť lacný pokrm: za každé tri kusy som platil krajciar.

Zatým sme odišli na rybný trh; je to, lepšie rečeno, dlhá dvorana na dvoch koncoch otvorená, na prostredku sú vo dvoch radoch vyložené ryby, a medzi nimi chodia kupujúci. Našinec, obdarený jemnejším nosom, ani by sa nepriblížil k tomu trhu; má to taký zápach od zosmrdených rýb, rybácích odpadkov a iných morských živočichov, že každého na to nezvyklého človeka muka vychytí. Ja som nejako so zapchaným nosom prešiel čezeň, ale sa to aj odplatilo. Vyzerá to ani museum, v ktorom sú vyložené všetky druhy morských rýb, rakov a iných živočichov. Tu predáva jeden drobné rybyčky sardelly, ktorých ide na kg. pár sto kusov; tam druhý seká na kusy morskú rybu, ktorá môže mať sama pár sto kilo. Nasledujúci má vo vlažnom mochu pozarývaných veľkých rakov, jeho súsed okrúhle morské ryby, podobné lepni; za ním nasledujú hadu podobné, dlhé ryby; a na konci aj morské hviezdy, slimáky, mušle a iné druhy podivných morských tvorov.

Keď sme sa vyslobodili zo smradľavého podvodného sveta, šli sme trochu pookriať do voňavého sveta tropického: do pavillonu južného ovocia. To je budova naoko ako aj rybný trh, len obsahom sa delí od neho. Tu na vchádzajúceho usmieva sa so všetkých strán najkrajšie južné včasné ovocie; jeho vôňa tak dráži čuch, a mladé Talianky tak príjemne volajú za tebou: „Boni peri, signori!“ [1]) že ruka nečaká rozkazu horného poschodia, ale sama čiaha do vrecka a dáva tvrdý kov za mäkké ovocie.

Ztadiaľ sme šli probovať morský kúpeľ. Čítali sme predošlého dňa v novinách, že v blízkosti Rjeky zdržuje sa žralok, preto neopovážili sme sa kúpať v slobodnom mori, lež obetovali sme po 12 kr. a šli sme do kúpeľa Ja som s radostným výkrikom skočil do vody, ale mi ústa zapchala — slaná voda. Od veľkého nadšenia som pozabudol, že som včera okúsil, aká slaná je morská voda. Keď sme sa vykúpali v dosť chladnej vode, oprali sme sa sladkou vodou, aby nám soľ na tele neostala, a šli sme na paroloďnú stanicu vymieňať karty. Školské vysvedčenie nám dávalo právo na menšie povozné; mysleli sme si, že budeme cestovať treťou triedou, a len pol karty zaplatíme. Ale nepovolili nám; zaplatili sme celú kartu na tretie miesto do Kotora (8 zlatých) a viezli sme sa na druhom.

V piatok, 26. júna predpoludním o pol jedenástej sme sadli na loď „Gödöllő“ a očakávali sme netrpezlive jej odchod z Rjeky. Loď sa pohla, Rjeka začínala miznúť, i vyšli sme zo zálivu Quarnero. Čas sme mali krásny; morskú tišinu prerušoval iba tichý vetrík a melancholické žblnkotanie vody pod kolami lode. Ja som zastal na predok a tam obdivoval som sňaho-biele peny, ktoré zarytý

[1]) Dobré hrušky, pánovia.

pysk lode vyhadzoval pred seba do výšky niekoľko metrovej. Díval som sa na roztrieskanú, rozstrapkanú vodu, z ktorej biely hrozd chvíľami zdvihol sa až ku mne, hore na palubu, a zase padol, zmizol v nenásytnom mori; díval som sa a videl som — osud ľudský.

Zatým som zašiel na pozadie. Za nami letelo niekoľko rackov, sbierajúcich odpadky s lode i pomarančové kôrky, ktoré im cestovatelia zo zábavy hádzali. Tých niekoľko rackov nás sprevádzalo až do Dubrovníka. Zadivený zbadal som širokú brázdu, ktorú loď robila a nechávala za sebou, kade prešla. Hľadím brázdu na desať metrov za loďou, je široká i hlboká; pozrem ďalej, na dvadsať, už bola menšia, na tridsať ešte menšia, na štyridsať som videl už iba pravú čiarku, a na päťdesiat nič: voda ju celkom pohltila, zrovnala. Krásne zrkadlo ľudskej duše! Dnes zostane za tebou v duši jasná rozpomienka; zajtra je už menšia, potom malá, malinká, až zmizne.

More je duša. Raz je búrne, raz je tiché, poslušné; raz sa šíri, že sa nemôže vmestiť do svojho koryta, potom znovu opadne: dnes vidíš na ňom jednu loď, zajtra môžeš celú flottu. Raz je čisté, priehľadné, ako kryštál, a hneď sa zam .... chcel som povedať zamúti, ale som sa trhol, lebo stroj zatrúbil pri Zadre tak silne, že sa mi pretrhla niť myšlienok.

V Zadri, hlavnom meste Dalmácie, ostali sme asi za hodinu; za ten čas som chodil po námestí i vnišiel som do katolíckeho kostola, ktorý vyzeral starý, ale historie mu neviem. Zadar má i srbskú pravoslávnu teologiu.

O hodinu sme šli nanovo. Dostali sme nových spolucestovateľov, niekoľkých mladých Dalmatíncov, ktorí šli do Kotora na vojenské cvičby. Posadali si na podlahu, jeden v prostriedku začal spievať pieseň, ktorá ho neopustila asi za 2—3 hodiny; ostatní posadali si okolo neho a naslúchali.

Medzitým sa zvečerilo. Nejdem opisovať západ slnca, ani more pod večer, opísali to už mnohí básnici, a ja by som tu bol len fušerom. Bolo dosť chladno, dúchal silný vietor, v kajute sme nemohli vydržať pre kolísanie lode, museli sme stáť na palube na zime, a zvlášte ja. Nechcel som s sebou vziať nič, aby mi na ceste nezavadzalo, a veru by sa mi niekedy bol zišiel svrchník, hoc bol koniec júna. Aby sme zabudli na zimu, sadli sme na lavicu okolo mladého Černohorca, ktorý šiel domov z moskovského seminára. Zahrieval nás rozprávkami zo študentského života v Rusku, o Moskve, Rusku a Slovanstve vôbec. Zahrievaly nás rozprávky o poľských krásaviciach, ktorých mladý Černohorec nevedel sa dosť nachváliť.

Potom sme sa povyvaľovali na lavice, lebo sme za postele platiť nemohli, a najšťastnejší bol ten, kto ľahol blízo komína, lebo mu slúžil miesto pece. Pravda, ani toho nedostal celkom zdarma, musel za to trpieť sadzu, ktorá ho z komína zavievala. Boli sme tu medzi dvoma ohňami, t. j. medzi ohňom od komína a vetrom od mora. Z toho položenia nás vysvobodil o polnoci zvuk, že je tu mesto Splet, alebo, po tamejšom srbskom nárečí, Split (Spalato). Oprášili sme sa od sadze a šli sme pozrieť mesto, aspoň tak na pobreží, lebo loď stála len pol hodiny. Prijdúc pred jeden hostinec, z kto-

rého sa ozýval spev, vstúpili sme dnu. Spieval tam spevák a za ním speváčka taliansky, a my počúvali sme ich pol hodiny; potom šli sme na loď a loď s nami napred.

Tu do Dubrovníka nebolo nič znamenitejšieho. V Gruži sme dostali zaujímavého — aspoň pre mňa — spolucestovateľa. Bol to mladý, driečny, prostý Černohorec a šiel na Cetinje. Ja som sa s ním hneď spriatelil a vypytoval som sa ho o Čiernej Hore; rozprával mi zväčša už známe veci, ale z úst jednoduchého Černohorca bolo mi to všetko milé. Rozprávajúc mi o Turkoch, prišiel i na bájku černohorskú o tom, prečo Turci nejedia sviňského mäsa. Je to vraj nasledovne: Keď Mohamed hlásal svoje učenie, v tom čase žil jeden kresťanský svätý. Tento, aby napojil smädný ľud, urobil div: stvoril totižto v suchej púšti prameň. Na to kresťania pozvali Mohameda, aby dokázal, že je vskutku prorok boží, aby to i on urobil. Mohamed odvetil, aby prišli na druhý deň, že urobí. On teda vzal z vola kožu, naplnil ju vodou, zašil a zakopal do zeme. Len trochu prikryl ju zemou, aby na druhý deň, keď ju palicou pritisne, vytiekla voda z nej. Ale čez noc prišly svine, kožu vyryly, vytiahly a potrhaly. V druhý deň ľud sa sišiel, aby videl Mohamedov div, a Mohamed ostal v hanbe. Preto sa tak nazlostil na svine, že ich preklial a svojim verným prísne zabránil jesť sviňské mäso.

Loď vplávala do Kotorského zálivu. Tu môj Černohorec upozornil ma na rakúske pevnosti, ktorými je záliv otočený so všetkých strán, ako záhrada. Nevidno jedného hrebeňa, vrchovatého ostrova, na ktorom by nebolo pevnosti. Ináče je to kraj utešený, vrchy, pokryté olivami i ovocným stromovím, až sa tak zelenajú. Na morskom pobreží v zelenej hore belie sa čistá dedinka. V tomto kraji je obydlený ľud, ktorého duša úplne zodpovedá bydlisku. Bývajú tu prostodušní, junácki Bokeli, ktorých výtečne charakterisuje veršík kňaza Nikolu:

Kolijevka to je slavna
I junaka i radiša;
Luckofu im ne bi naša,
Da bi cio svijet obiša. [1])

Dedinky sú tu roztrasené sťa rozsypané perly. Najvzácnejšia, najúhľadnejšia perla je Herceg-Novi. Položenie má báječne krásne. Klima je výtečné a prichodia sa sem liečiť i suchotinári. Má ono i historické rozpomienky. Vladyka Petar Petrovič Nieguš v svojom *Horskom Venci* píše o ňom nasledovne:

Novi grade, sjediš nakraj mora
i valove brojiš niz pučinu,
kako starac na kamen sjedeći
što nabraja svoje brojanice.
Divna sanka, što si onda snio!

[1]) Kolíska je to slávna i junáka i robotníka; ich ľudskosti by si nenašiel páru, čo by si celý svet obišiel.

Mlečići te morem poduzeše,
Crnogorci gorom opasaše,
sastaše se u tvoje zidove,
okropiše krvlju i vodicom
te od tada ne smrdiš nekršću.
Topal paša su dvadest hiljadah
da pomože Novome, hitaše;
sretoše ga mladi Crnogorci
na Kameno polje pouzano,
Turskoj kapi tu ime poginu;
sva utonu u jednu grobnicu;
mož i danas vidjet košturnicu!

Krásne podobenstvo našiel mu vladyka Nieguš. Sedí nakraj mora! Kto by mohol vypočítať tie strašné vlny, ktoré sa prelomily na jeho mohutných skalách? Kto by oddal počet o strašných búrach, ktoré ho zastihly? Ťažko ich je vypočítať, a jako ťažko môže byť pretrpeť ich?! Bol v tureckých rukách, Turci sa v ňom namnožili, a on ešte sedí nakraj mora, i podnes číta vlny a búrky, ako kresťanský starec-mních svoj ruženec! Z jeho histórie je v básni spomenuté, že ho Benečiani obstúpili s mora, Černohorci s horskej strany a vyhnali Turkov. Pokropili ho krvou a vodičkou, tak že dnes už nesmrdí pohanštinou. Topál paša ponáhľal sa Turkom na pomoc s dvadsiatimi tisícmi, ale na Kamennom poli stretli ho mladí Černohorci a pretvorili Kameno polé v turecký cmiter.

Zmizol nám Novi, a blížili sme sa Kotoru (Cattaro). Veličenstvenný je kotorský záliv! Keby neviedol doň úzky otvor z mora, bolo by to utešené jazero, so všetkých strán obkolesené vrchmi. Nad ním sa dvíha Kotor a nad Kotorom Lovtjen.

Ó, vysoký, šedý Lovtjen! Ty si vskutku dôstojný toho, aby na tvojom velebnom vrcholi odpočíval najväčší básnik srbského národa: vladyka Nieguš! Ty si najprimeranejšie sídlo pre srbského národného génia. S teba má vždy otvorený výhľad na Čiernu Horu, Hercegovinu, Bosnu, Dubrovník, Dalmáciu a na Siné more. Ty strážiš nad slobodou srbskou, ty slúžiš černohorskému junákovi za štít, baštu, pevný hrad.

Medzitým sme sa priblížili celkom Kotoru. Bolo vidno na všetky strany vojenské lode a torpéda. Ja som sa obrátil k mladému Černohorcovi s otázkou:

— Počuj, brate, ak vypukne vojna, čo si vy počnete bez vojenských lodí, ako sa obránite?

— Pozri naše lode, rečie on, a hrdo ukáže rukou na Lovtjen.

Možno, že má pravdu. Už samé to spoľahnutie sa na Lovtjen môže byť zbraňou v rukách Černohorca.

Loď zastala v kotorskom prístave. Na pobreží očakával ju veľký zástup, v ktorom sa pestrela kde-tu i černohorská čiapka. Šostúpili sme s lode. Ja som sa bál, že budem mať nepríjemnosti pre cestovný list, lebo som okrem školského vysvedčenia nijakého dokumentu nemal pri sebe. Moji spolužiaci tvrdili, že je nie potrebný,

že do Čiernej Hory smie prijsť, kto chce, a z nej vyjsť, kedy sa mu zachce. Musí byť pravda, že to ich holé skalie navštevujú iba ich priatelia. Potom som sa presvedčil, že je pass nie potrebný.

Keď sme prišli do Kotora, bola jedna hodina popoludní v sobotu. Neobedovali sme nikde, čiastočne preto, že sme sa náhlili, chcejúc stúpiť čím skôr na pôdu Čiernej Hory, a čiastočne rozhodovalo v tom i vrecko. Hneď sme najali koč z Kotora na Cetinie za 10 zl. Složili sme tú summu piati: ruský seminarista, moji traja spolužiaci a ja. Kočiša sme mali zaujímavého. Bol to asi 60-ročný malý starček z černohorského plemena Vasojevićov; ináče „Srbenda“, to jest horlivý Srbin.

Idúc na Cetinie, musí sa prejsť čez Lovtjen. Je to ťažká cesta, koč ide 4 hodiny len hore, a asi 3 hodiny sa spúšťa na druhú stranu Lovtjena, až stihne sa na Cetinie. Začali sme sa teda škriabať na Lovtjen serpentinami, ktoré zdola vyzerajú ako hromová strela, nakreslená v snáre alebo starom kalendári. Za štyri hodiny sme vždy videli Kotor pod sebou, raz z prava, raz z lava, s tým rozdielom, že zakaždým bol menší. Stretávali sme Černohorky, ženy, devy, i chlapov na somároch, koňoch a mulách. Ja som sa veľmi zadivil, keď som videl ženské na koňoch a somároch; vidno síce i u nás podobné amazonky, ale tieto robia to zo sportu, tamtie z núdze.

Vis-à-vis Lovtjenu je pevnosť, ktorú náš Vasojević menoval „forticou“ a riekol o nej, že jedno delo na nej namierené je na palác kňaza Nikolu na Cetiní. A jeden švábsky kapitán sa vraj vyslovil, že keby mu Europa dovolila, na prvý výstrel by trafil krov na paláci. Pravda, Vasojević o tom pochyboval.

Rozprával nám ďalej, že mu nedávno povedali akísi Švábi v Kotore: „My by sme šli do Čiernej Hory, ale nám hovoria, že nebudeme mať čo jesť v nej.“ — „Čo, nebudete mať čo jesť?“ odpovedál im on; „a kde dostanete okrem Čiernej Hory kilo baraniny, čo sa na tanieri topí, za 15 soldov a chleba bieleho za 8 soldov?“ [1]) Potom vraj šli a neobanovali.

O chvíľku sme boli na vrchu Lovtjena a prešli sme čez černohorskú hranicu. Naplnil nás pocit, ktorý pozostával z 25% radosti a 75% oduševnenia. Keby v tú chvíľu bola bývala pred nami horda Turkov, vrhli by sme sa medzi nich za Čiernu Horu. Turkov nebolo, preto oduševnenie vybúšilo z nas v inej forme, a síce zvolali sme na hranici hromové: „Živila Crna Gora! Živio knjaz Nikola! Hurrá!“

Odtiaľ začali sme sa spúšťať dolu a prišli sme do dediny Nieguši. Ale sme tu už boli veľmi hladní, preto nám najprednejšie bolo ísť do hostínca a založiť sa dačím, čo malo byť obed, olovrant a večera spolu. Čím sme vstúpili do prvého niegušského hostínca, hostinský hneď zvolal:

— A hľa, naši študenti! A tu je aj syn kapetána Luke. Dobro došli!“

Radom pobozkal sa s každým a podozvedal, čí je, zkadiaľ je;

[1]) sold, krajciar.

moji Černohorci mňa predstavili a náležite opísali, on sadol medzi nás, vypytoval sa nás o Europe, aké sú zvyky v našom kraji atď. Kým sme sa tak shovárali, už dievča, na ktoré bol mihol, prikrylo stôl a volalo k večeri. Na stole nás čakala šunka, kozí syr (ktorý v Niegušoch sa dorába najlepší), vajcia na mäkko a zelená cibuľa. S akou chuťou sme my to jedli, vlastne hltali, to nemožno opísať, to treba vidieť. Doniesol plný čbán a nalieval nám mocného, čierneho vína dalmatínskeho. Ja som sa už obával, že to vrecko obanuje. Ale si predstavte moje prekvapenie, keď nám narátal po 30 krajciarov! Za 1 zl. 50 kr. nachovať piatich žiakov, opravdových garabonciášov, možno iba na Čiernej Hore. Už či mal z nás nejaký osoh, o tom nemôžem nič povedať. Naliali sme pollitrový pohár i kočišovi, ale ten ho ani za svet nechcel vypiť.

— Čo si ty snáď Turčín, že nechceš vína? — pýtam sa ho.

— A už to nie! — odpovedal a vypil pohár na dúšek, až tak hrklo.

Vtedy som len stihol poobzerať obrazy, ktorými boly steny okrášlené. Bol tu veľký obraz kňaza Nikolu, druhý predstavoval celú jeho rodinu, tretí Danila so ženou, potom každý člen osebe; okrem toho niekoľko srbských junákov, ako sú: Hajduk Veljko, Starina Novák a iní. Stál na stene rám, na ktorom boly navešané revolvery rozličnej formy a veľkosti, staré pištole cifrované, postriebrené, ktoré sa ešte na kremeň vypaľujú, flinta, a všetko to bolo korunované gusľami, tým národným inštrumentom srbským, ktoré oni zvlášte ctia a im pripisujú, že sa Srbi dodnes udržali.

Hovor bol o tom, že černohorský kroj neudrží sa dlho, lebo je drahý a nepohodlný. Na to ozval sa náš kočiš, že to nebude, že on už 14 rokov býva v Kotore a černohorskej čiapky nezamenil inou. „Pravý Černohorec ani neoblečie švábskeho kroja, dokiaľ ctí toto!“ riekol, vzal gusle, sadol na prostred izby a zaspieval:

Dje sedimo, da se veselimo,
I milosnog Boga da molimo,
Sve za zdravlje svijetloga knjaza,
Koji pravo na Cetinje sudi
Latininu, Srbu i Turčinu
I siraku, koji sreće nema.
I njegova sva tri nasljednika,
knez Danila i vojvodu Mirka
I mladoga Petra Petroviča.

Jeho chripľavý, piskľavý hlas, sprevádzaný tichým, žalostným hlasom guslí, odznel, on vstal, odložil gusle, poutieral rukávom uznojené čelo (možno, že aj oči) a ticho prerieknol:

— Chlapci, čas je, aby sme šli ďalej.

Odobrali sme sa od hostinského, sadli na koč a šli sme peknou, rovnou hradskou čez mestečko Nieguši.

Nieguši sú rodné mesto panovníckeho domu Petrovičovho. Hovorí sa, že Petrovičova rodina prišla sem z Hercegoviny zpod planín niegušských, odtiaľ dostali i meno. Ich rodinné meno bolo prvej

Štjepčević, pozdejšie po obyčaji černohorskom dostali po niektorom svojom praotcovi meno Petrovič. Rodina Petrovićovská prišla k vláde v Čiernej Hore roku 1696. V tom čase nad Černohorci vládli vladykovia volení z rozličných plemien. Tak padla volba i na Daniła Petrovića Nieguša, ktorého rodina až podnes panuje v Čiernej Hore. Na Niegušoch uzrel svetlo sveta roku 1747 aj ich najslávnejší vladyka Petar I. alebo Svätý. Tu sa narodil i vladyka-básnik Petar II. Petrović Nieguš. Videl som i rodný domček tohoto srbského genia; stojí teraz zatvorený, neslúži za príbytok nikomu. A i načo? Slávne on odohral svoju úlohu!

Náš koč hrmel čez roztiahnuté mestečko, majúce najviacej 800 obyvateľov. A div divúci: jest v ňom predsa 8—9 chrámov!

— Niegušania musia byť najpobožnejší Černohorci, keď majú toľko chrámov, — poznamenal som ja.

— Pobožní sú všetci Černohorci jednako, — odpovedali mi. — Že Niegušania majú tak mnoho chrámov, to má iné príčiny. To ostalo z časov krvavej pomsty, keď bratstvá boly v takom rozbroji, že nechcely chodiť do spoločného chrámu, ale každých niekoľko rodín postavilo si nový.

Už sa zmrkávalo, keď sme sa spúšťali dolu černohorskou stranou Lovtjena. Čas sme trávili všelijakým shovorom, ktorého mal zvlášte kočiš bohatý sklad. Rozprával nám, ako Černohorci ľúbia svojho kňaza, ako sa starajú o jeho život; ako raz kňaz vyjazdil samotný až k Podgorici, kde mu je život vo veľkom nebezpečenstve, lebo je tam už arnautská hranica; ako mu jeden Černohorec zastavil na podgorickom moste koňa a nechcel ho ďalej pustiť, lebo sa bál za jeho život. Rozprával nám ďalej, ako sa buly (turecké ženy) začaly krstiť a vydávať za Srbov; že už 3—4 prešly na kresťanskú vieru, a keď ich otcovia žiadali od kňaza, aby toho nedovoľoval, kňaz odpovedal im, že on nesúdi srdc. Doložil kočiš zatým optimisticky, že to musí časom všetko prejsť nazad, čo bolo srbské, lebo sú to nie praví Turci, lež poturčení Srbi, a „voda bude zase tiecť, kade tiekla."

Zastali sme pred hánom (krčmou pri ceste) vody sa napiť, lebo sme od chýrečného niegušského syra skoro pípeť dostali. Pred hánom sedeli dvaja Černohorci a jeden asi 8-ročný chlapec. Jeden z Černohorcov, vysoký, chudý, rapavý, hrubého výzoru, nás obslúžil vodou. Pýtal sa nás, kto sme, kam ideme? Mňa sa pýtal, čo ma priviedlo do Čiernej Hory? Odpovedal som mu, že ako Slovák rád mám Černohorcov. To sa mu zapáčilo; a kto by myslel, že v takom naoko drzkom tele prebýva nežná, priateľská duša? Objal ma svojimi tvrdými rukami a vybozkával s vyznaním: „Keď ty mňa len trochu rád máš, ja ťa rád mám z celej duše, dal by som za teba všetko!" Rád bol, že ešte jesto vo svete národ, ktorý miluje Černohorcov.

I pýtal som sa malého chlapčeka, čo je on? Či je Turčín, Arnaut, Srbin, či čo je? (Žida som mu nespomenul, tohoto on nepozná, lebo v celej Čiernej Hore niet jediného Žida.) A chlapec ma premeral očima, ako by sa bol klátil, či mi má odpovedať či nie? Potom s hrdosťou udrel sa do pŕs a riekol: „Ja som z junáckej krve černohorskej, a čo si ty, to neviem!" Myslel si, že mi náležite odsekol,

že mi strpčil celý pobyt na Čiernej Hore, a mne srdce rástlo od takej odpovede.

Už sa bolo celkom zmrklo, keď sme sa priblížili k dedinke Bajice. Je to malá dedinka, od ktorej leží Cetinie len na pol hodinky. Divná vec, že okolo černohorských dedín vidíš bezčíselné kúštiky — pravé záplaty — niečím vysadené. Najde Černohorec medzi skalami kúštik zeme, 3 metre širokej a 4 dlhej, hneď ju ohradí kamenným múrikom, aby mu vietor a zveri nerobily škody, vysadí to niečím a z toho žije.

Sme teda v dedinke Bajice, ktorá bola spôsobila Petrovi Prvému veľké trápenie. Keď on totižto chodil po Rusku, napadol na Čiernu Horu Mahmut paša Bušatlija, skadarský vezír, s veľkým vojskom. Našlo sa niekoľko Bajičanov, ktorí ho sami priviedli na cetinské pole; tu on zapálil kláštor a vladykovu residenciu. Keď sa Petar vrátil, chcel obnoviť porúchané staviská, z tej príčiny kúpil les pri Bajiciach. Ale Bajičania mu nedovoľovali vyrúbať toho lesa. Preto ostatní vodcovia dohovorili sa, že zradných Bajičanov potrescú. Boli by ich všetkých posekali, ale nevďační Bajičania našli útočište u samého Petra, ktorý ich horko-ťažko obránil.

O Bajiciach možno ešte spomenúť, že v nich narodil sa patriarch Arsenij Čarnojević, ktorý okolo roku 1690 previedol na pozyv Leopolda I. asi 80,000 černohorských a iných srbských rodín do Uhorska. Leopold im sľúbil veľké privilegia, lebo mu Černohorci robili značné úsluhy v tom čase. Zvláštna vec, že v tom pozvaní Leopold chváli slávny národ „arbanaský a illyro-srbský“, a na Čiernej Hore nieto nijakých Arbanasov ani Illýrov. Teda im ani mena nevedel!

Polo už celkom tma. Iba pred sebou sme videli trblietať svetlá, ktoré ohlasovaly, že je hneď tu Cetinie. Umĺkli sme všetci, každý z nás mal o čom rozmýšľať. Moje myšlienky boly zaujaté Pavlinovićovymi slovami:

Pa se popni lomnoj Gori Crnoj
I spusti se na cetinjske dvore,
Tu da vidiš slobode hramove,
Tu da poznaš slovensko uzdarje;
Da naučiš živjet i umrijeti
Za spas roda, za slobodu doma.

O 9. hodine boli sme na Cetiní. Prešli sme raz po meste, ale sme vo tme mnoho nevideli, preto sme to odložili na druhý deň. Vyspali sme sa v hostínci a ráno včas vstali sme a odišli obzrieť Cetinie i jeho okolie.

Kto videl náš Svätý Martin, celkom môže si predstaviť Cetinie. Naokolo horami obtočené mestečko, okolo neho rovné pole, len sú hory väčšie a pole trochu menšie, než martinské, a mesto tiež o niečo menšie, to je Cetinie. Prvá prechádzka naša bola na trh. Trh je štvorhranný priestor, na jednej strane má narobené búdky, v ktorých sa seká kozacina a baranina surová, varená a pečená; na druhej meria sa mlieko, syr atď.

Zatým sme vyšli na mnoho ospevovaný Orlov krš, vŕšek, ktorý sa dvíha hneď nad mestečkom. Na ňom ležia telesné pozostatky vladyku Danila, prvého člena dynastie Petrovićovej, nad nimi sa dvíha pekný pomník. Vychádza sem na prechádzku často i sám kňaz Nikola, a v tento čas sme našli na ňom v myšlienkach zahrúženého mitropolita černohorského Mitrofana Bána.

S Orlovho krša je krásny výhľad na celé cetinské pole a na sídelné mesto. Hneď pod samým Orlovým kršom stojí mitropolitská residencia: cetinský monastýr, ktorý založil ešte Ivan Crnojević okolo roku 1482. Roku 1623 prišlo pod vodcovstvom Sulejman pašu turecké vojsko, aby sa pomstilo na Černohorcoch za mnohé porážky. Bitka bola na vrchu Vrtielke, ktorý leží za Cetiním, a trvala 8 dní bez prestania. Ale paša, keď sa nemohol prelomiť čez junáckych Černohorcov, chytil sa klamu a poslal vojsko tajne na sever, na cetinské pole. Jeden mních mal pripravený knôt, aby ho hneď zapálil, čím sa turecké vojsko usadí na cetinskom poli; ale jako videl, že sa Turci spúšťajú dolu vrchom, zapálil knôt, a veľkolepý monastýr Ivana Crnojevića rozletel sa s veľkým praskom do povetria. Z pozostalého kamenia Danilo I. dal postaviť roku 1700 terajší monastýr. Keď Svätý Petar vrátil sa zo svojej cesty roku 1786, našiel monastýr spálený od Mahmut pašu Bušatliju, ale ho on s veľkou námahou obnovil. A po toľkých nehodách stojí až podnes toto hniezdo kultúry černohorskej. V jeho kaplnke leží telo vladyku Petra Sv., a je ona i teraz hrobkou panovníckej rodiny.

Za monastýrom nasleduje dosť veľký dom na jedno poschodie s drobnými oblokmi. To je „Billiard", ktorý postavil Petar II., básnik. Bola to jeho residencia; on doniesol prvý billiard na Čiernu Horu a umiestil ho v tomto dome — odtiaľ má meno. V ňom býval i predchodca Nikolov, Danilo. Dnes majú v ňom svoj príbytok Pravda a Veda, a to Pravda hore nad Vedou, lebo sú v poschodí umiestené černohorské tri ministerstvá i súd a v území štátne nižšie gymnásium.

Za „Billiardom" nasleduje panovnícky palác na dvoje poschodí s dvojhlavým orlom; okolo neho sa rozprestiera pekná záhrada. Ďalej sú najúhľadnejšie domy nasledovné: dom mladého kňaževića Danila, pred ktorým sa rozprestiera pekný park, potom ruský a rakúsky konsulát a kasáreň.

Ale kasáreň zasluhuje, aby sme ju zblíza poobzerali. Preto sme sa pobrali s Orlovho krša rovno k nej. Leží za mestom na peknej rovine, Obiličovou poľanou zvanej, zodpovedajúcej asi rímskemu „Campus Martis". Stráž zastavila nás a voviedla do kasárne. Tam sme zapísali svoje mená do knihy, potom nám dali vodiča, ktorý nám poukazoval celú kasáreň. Sú to 4 veľké, jednoduché izby, dve dolu, dve nad nimi, v ktorých sú vo dvoch radoch postele a rámy na zbroj. Ukázal nám i kuchyňu, v ktorej každý deň varia štyria iní vojaci, aby vraj v čas vojny vedel variť každý pre seba.

Vojaci majú takúto uniformu: černohorská čiapka s písmenami H. I. (Nikola prvý); takú nosí ináče každý Černohorec. Zatým červený džamadan (kabát), belasé nohavice, rozumie sa i pás a biele dokolenice, to jest sáry z hune do kolena. Teda černohorská triko-

lora. Officieri tiež tak, len sú im šaty z jemnejšej látky a džamadan vyšívaný. Vojaci chodia obyčajne len s revolverom a officieri s mečom. Stáleho vojska majú asi 500 mužov. Každý mladý Černohorec slúži 4 mesiace v kasárni; to je zavedené len od šiestich rokov. Ináče majú národné vojsko, každý je vojakom do 60. roku odvtedy, keď môže s flintou zaobchodiť. Nemusia povrazom verbovať, ponúkne sa každý asi v 15-tom roku, čím myslí, že mu dajú flintu. A najväčšia hanba mu je, keď mu odoprú žiadosť. Vojsko spravujú národní officieri, a síce nasledovne: 10 vojakov spravuje desečar, 25 vojakov (jeden vod) vodnik, za ním ide podofficier, officier (jednu četu = 100 chlapov), podkommandír, batallionu velie kommandír. Podkommandír je hlavná vojenská vrchnosť v nahiji (v okrese). Officieri sú slabo odmenení (officier má 24 zl. ročne, kommandír 60), ale zato si každý prostý Černohorec žiada dožiť len to šťastie, aby sa stal „glavarom".

To je vrchnosť vojenská. Svetskú vrchnosť repräsentuje kapetán, ktorý súdi nad nahijou; títo sú podriadení priamo ministrovi vnútorných diel, Božovi Petrovićovi, a tamtí ministrovi vojenskému vojvodovi Ilijovi Plamenčovi.

Kým sme poobzerali Cetinie, bolo 9 hodín. Vtedy sme šli k omnibusu, ktorý chodí každý týždeň dva razy do Podgorice. Zaplatili sme mu po 1 zl., lebo sme nešli celkom do Podgorice, ale len do Draževiny, dediny v Lešanskej nahiji. Pohli sme sa hneď o deviatej. Najprv sme vyšli na horu Vrtielku, kde bola tá 8-dňová bitka, po ktorej bol monastýr vyhodený do povetria. Odtiaľ je utešený výhľad na Blato, malé jazero, ktoré so Skadarským (Scutari) spája potok Cetina. S Vrtielky sme sa spúšťali zase len serpentínovou cestou; nad hlavami nám vyčnievaly vysoké skaly, a po nich sa štveraly kozy, tak že som sa každú minútu obával, že niektorá padne medzi nás.

Tak sme prišli k dedine Dobarsko, to jest nad ňu, lebo ležala v hĺbke pod nami a my sme hľadeli na ňu ako s Eiffelovej veže. Je to zvláštne okolie. So všetkých strán sa dvíhajú vrchy v podobe kruhu, priestor medzi nimi je čím nižšie, tým užší, ako lievik, alebo hlboká, ohromná misa, ktorej na dne leží niekoľko domčekov ako opekance, — to je Dobarsko. Tak Dobrĺania okrem svojich vrchov môžu vidieť iba kúsok neba.

Po vystúpení z toho kotla o chvíľku sme boli v mestečku Rieka Crnojevića, ktorá dostala meno nasledovne: Ivan Crnojević postavil na vode Obod pevnosť; tá pevnosť stála za dlhší čas, ale potom porušila sa a to mesto nazvali Riekou Crnojevića. Je to znamenité mesto i preto, že v ňom bola založená prvá srbská kníhtlačiareň, ktorú vo Venecii zadovážil Ďuráď Crnojević okolo roku 1490 a tlačil v nej mnohé cirkevné knihy.

V Rieke Crnojevića napchalo sa nás do omnibusa toľko, že by krajciar nebol prepadol pomedzi nás. Bolo tu 6—7 mužov, z ktorých poniektorí nosili grb na čiapke, jeden desečársky, jeden podkommandírsky atď. Boly tu dve stareny a jedno dievčatko, i my traja (jedného kollegu sme nechali na Cetiní). K tomu si predstavte

taký horúčosť, že sme sa mali v svojom vlastnom pote uvariť. Hovorilo sa o všeličom, no môžte si myslieť, že sa najviac zaoberali so mnou, „lacmanom“, žartovali sa so mnou všelijako, zvlášte baby hovorily mi, že ak sa mi ktoré dievča zapáči na Čiernej Hore, aby som len išiel k rodičom a pýtal ju za ženu; budú sa vraj trochu vyhovárať, že sú ešte nie pripravení, ale keď poviem, že nemusí doniesť nijakých šiat (veno ani myslieť, toho na Čiernej Hore nepoznajú), hneď povedia: „Srećno ti bilo!“ hoc ma dievča ani nepozná; lebo je u nich tá obyčaj, že rodičia ženia syna a on vidí svoju budúcu družku prvý raz, keď jej prisahá pred oltárom. A dievčence tiež tak. Mládenec sa môže oženiť, keď završí sedemnásty rok. Ale môže sa i skorej, jestli to vyžadujú rodinné okolnosti (keď nieto ženy v domácnosti a iné). Zadivil som sa, keď mi jeden z nich riekol, že mal 15 rokov, keď sa mu syn narodil.

Šli sme ďalej a hovor nám tiež tiekol ďalej. Ešte som nebol navykol na černohorské nárečie, ktoré značne sa delí od uhorsko-srbského, preto som ich zo začiatku ťažko rozumel. Veľmi často upotrebujú výrazu „chvála Bogu“, i kde je potrebný i kde je nie potrebný. Bolo mi trochu i smiešno, keď môjmu priateľovi, synovi Luke kapetána, povedala ženička: „Deti Luke kapetána líčia všetky jedno na druhé, chvála Bogu.“ A miesto nášho: koľko je hodín? spytujú sa: „Ima li koľko, chvála Bogu?“ Keď videli, že mám hodiny, hneď sa pýtali, koľko je. Ja som im odpovedal po našsky, ale nepochopili, musel som im vysvetľovať hodiny relatívne. Nemohol som im povedať večer, že je 9 hodín, ale že do polnoci sú ešte 3 hodiny; po obede o štvrtej som musel povedať, že do mraku sú ešte asi 3 hodiny; ráno som im musel počítať od východu slnca.

Divil som sa, že každý Černohorec vie výtečne dejepis svojej domoviny; vie povedať o každom mieste, vrchu, doline, kedy bola tam bitka, kto bol vodca nepriateľský, kto bol ich vodcom, koľko mal ktorý vojska, ako išla bitka a vôbec každú maličkosť. To som zkúsil viac ráz. Tak teraz priblížili sme sa k vrchu, ktorý sa menuje Carev laz. Jeden zo spolucestovateľov mi rozpovedal jeho historiu. Roku 1712 prišiel Duman paša so 60.000 chlapmi proti Čiernej Hore. Tu vládal vtedy Danilo I. On sosbieral malé vojsko i pustil sa do boja s Turci; boj bol veľmi prudký, dostal ranu na ľavej strane pŕs i sám vladyka. Ale predsa Turci obanovali, lebo ztratili toľko vojska, že turecké mrtvoly vyzeraly, ako vysekaná hora. A vysekanú horu menujú Černohorci lazom. Preto nazvalo sa to miesto Carevým lazom.

Turci, ktorí ostali živí z tej bitky, rozprávali doma svojim, že Černohorcom pomáhala nejaká tajná moc. A vec bola v tomto: Na Čiernej Hore jesto veľmi mnoho kobyliek, ktoré cvrčia deň i noc na všetkých stranách, že ohlušia hovoriaceho človeka. Bolo to i mne zo začiatku veľmi nepríjemné. A po stráňach jesto druh tŕňa, ktoré oni menujú dračou. Turci teda počuli cvrčanie kobyliek, a to sa im zdalo, že niekto hovorí: drž, drž, drž, a tŕnie ich držalo. Turci, na to nenavyknutí, nevedeli sa brániť, ktorý sa zaplietol doň, mohli ho Černohorci sofať. A to Turci pokladali za diabolskú moc.

V tom sme prišli na miesto, kde sme mali stáť. Bol to hán, zkadiaľ je dom môjho priateľa, ku ktorému som išiel, len na štvrť hodiny. Môj priateľ — budem ho menovať Michajlom — mal brata v tretej triede gymnasiálnej v Karlovciach. Bol to šuhaj nadaný, dobrý, vedochtivý i výtečný žiak. Ale si ráčte predstaviť nasledovné: Mladý Černohorec, ktorý bol navyknutý na svoj kraj, na svoj zvláštny, jednoduchý spôsob života, na ťažkosti toho života, dychtí za vedou; rodičia mu chcú pomôcť, aby sa tak netrápil, ako oni, vyplnia jeho žiadosť, pošlú ho do sveta, aby nabral zkúsenosti, aby sa mu poľahčilo v živote. Šuhaj príde do našich nezdravých krajov, premení spôsob života; potom je chudobný, učí sa s mukou, učí aj troch, štyroch iných, aby niečo zarobil. Mučí sa deň-noc vo vlhkom, chladnom žiackom byte, aby zarobil chlieb každodenný, i vyrobí horko-ťažko pre seba chatrnú chovu, ktorá ho drží natoľko, aby nezhynul. Môžte si myslieť, ako sa vec skončí: šuhaj otrávi svoju hruď suchotinami, a zahynie, ako bylina, presadená zo svojej bujnej pôdy do suchej, piesočnatej. A mnohé oko sa díva na borbu bylinky, vidí, čo bude z nej, vidia i to, že potrebuje len trochu vodičky a je zachovaná. Vidia, že je prameň tu, len začrieť; ak niet prameňa, bylinke je dostatočná i súcitná slza, ale niet ani tej! Prameň je na to, aby sa z neho pilo, a nie aby sa kvety polievaly; slza je na to, aby sa prelievala nad sentimentálnym románom — —

V krátkosti: Brat Michajlov ochorel na pľúcny neduh, tej jari mu dobrí ľudia sosbierali peniaze na cestu, aby umrel v svojom milom kraji. A tak sa i stalo. Skonal dvoma mesiacmi pred naším príchodom. Miesto oblahčenia našiel smrť. Chcel sa prežehnať a vyklal si oko.

Preto Michajlo, ktorý nechcel, aby sa predo mnou odohrala smutná scéna rodinná, odišiel domov sám, a povedal mi, že pozdejšie príjde na hán pre mňa, alebo pošle niekoho. Ja som teda strávil asi 3 hodiny na háne; nahrnulo sa okolo mňa Černohorcov a vypytovali sa, ako „učeného“, o veciach, ktoré sú im nejasné. Najviac toho bolo o viere, o astronomii, o severnej žiare, o ktorej počuli niečo, o delách, ktorými sa striela do oblakov, atď.

Kým sme sa tak shovárali, prišlo dievča s 15-ročné, s ťažkým bremenom dreva na chrbáte a ponúkalo ho predať. Drevo nasbierala v lese, ktorý leží na 3 hodiny odtiaľ, nesie to ťažké bremä, až sa prevíja pod ním, a potom ho príjde ponúkať za šesták. Ale ani toho nedostala. Musí vraj s ním ísť až do Podgorice, 4 hodiny chôdze, tam ho ponúka z dom do domu, kým dostane šesták. Na Čiernej Hore vôbec peniaz je drahý, ale žiť sa tam môže lacno. Kto u nás stroví ročne 400 zl., ten na Čiernej Hore tak isto vyžije za 100 zl. Peňazí nemajú kde zarobiť, ale potroviť ich tiež nieto kde.

Z hánu vyšiel som, že pozrem si okolie. Išiel tadiaľ kommandír nahije. Človek vysoký, chudý, má dlhé hrdlo a na ňom malú hlavu. Veľmi je hrdý na svoj stav, ale pritom všetkom typ černohorský, dobrosrdečný, hrdý na svojich predkov a iné. Hneď sa ma pýtal, kto som. Ja som mu rozpovedal všetko. Tu ma voviedol do hánu, že som vraj jeho hosťom. Hostil ma, čím mohol, a vyprával mi

o všeličom. Prišli do hánu po neho dvaja, volali ho do domu, kde umrel starý junák; on ich odpravil, že má hosťa, ale že na večer príjde sám. A mne povedal, že budem mať príležitosť vidieť pohreb, i rozprával mi o zvykoch pohrabných. Vtedy už bol prišiel pre mňa mladší brat Michajlov, ale kommandír poslal ho napred domov, že my vraj hneď príjdeme. Voviedol ma do prachárne, ktorá nám bola v ceste, i menuje sa Mirkovou barutanou. Majú v nej veľkú zásobu prachu, nábitkov, a, jako on hovoril, 20.000 flint. Okrem toho sú v nej naskladané ako relikvie staré flinty z rozličných časov, vydobyté v tureckých vojnách. Takú pracháreň má každá nahija.

Zmrkávalo sa. Šli sme úzkym kamenným chodníkom po malej rovinke pomedzi polia, vysadené tu pšenicou, tu „frumetinom“ (kukuricou), tu dohánom, a našla sa i réva; po poli sú nasadené figy, a divo rastú šípky, na ktorých pod večer cvrčí chór kobyliek. Je to malá rovinka, dávajúca trochu úrody, potrebnej Draževincom; so všetkých strán ju obkľučujú vrchy, na ich stráňach kde-tu sa dvíha dom. Kommandír ukázal mi dom, v ktorom som mal prebývať dočasne. Šli sme k nemu hore strmým chodníkom. Kommandír ma medzitým poučoval, ako mám vstúpiť do domu, aby som zachoval ich obyčaje.

Jozef Holúbok.

Rád by spieval...

Rád by spieval, nemám komu —
v duši hŕstka upomienok,
čo ma vedie kamsi k domu
bielenému na prístenok.

Na prstoch ta ticho stúpam,
bych nesplašil prelud známy,
čo sa mu od rokov ufám
a čo ma vždy znovu mámi.

Už tak neraz blízko stojím,
krok len, zvítame sa spolu...
Beda, beda! srdcom mojím
prešiel tupého tok bôľu.

Zmizol domok i podstenie,
i ten prelud mne tak blízky,
a mne v duši zmiera znenie
mojej mladi od kolísky.

Kýčerský.

Zablúdilí.

Rozprávka *A. P. Čechova.*

Dačná miestnosť, zahalená nočným mrakom. Na dedinskej veži bije jedna. Advokáti Koziavkin a Lajev, oba výbornej vôle, zľahka sa potáčajúci, vychádzajú z hory a obracajú sa ku dačiam. [1])

— No, chvála buď Stvoriteľovi, tu sme . . . — hovorí Koziavkin, vydychujúc si. — V našom položení prejsť peší päť verst od železnice je hrdinský skutok. Strašne som ustal! A, jako na protiveň, ani jediného izvozčíka . . .

— Braček, Peťa . . . nevládzem! Ak o päť minút nebudem v posteli, umrem, tak sa mi vidí . . .

— V po—ste—li? No, to mätieš, braček! Najprv sa naveceriame, vypijeme si červeného, a potom už nedbám, do postele. My s Vieročkou nedáme ti spať . . . A dobre ti je, braček môj, ženatému! Ty to nerozumieš, surová duša! Prijdem teraz domov ustatý, zmučený . . . privíta ma milujúca žena, napojí čajom, dá niečo zjesť a, z vďaky za moju prácu, za lásku, pozre na mňa svojimi čiernulinkými očičkami tak láskave a prívetive, že zabudnem, braček môj, i na ustalosť, i na krádež s vlámaním, i na súdny palác, i na kassacionalny departement . . . Dobre je to!

— Ale . . . mne sa zdá, že sa mi nohy podlomily . . . Ledva idem . . . Piť strašne žiada sa mi . . .

— No, už sme doma.

Priatelia prichodia k jednej z dáč a zastávajú pred prvým oblokom.

— Dačka je krásna, — hovorí Koziavkin. — Zajtra uvidíš, aký je tu výhľad! V oblokoch je tma. Nasledovne, Vieročka si už ľahla, nechcelo sa jej vyčkávať. Leží a iste trápi sa, že mňa dosiaľ niet . . . (pichá trstenicou do obloka, ktorý sa otvára). — Ako sa nič nebojí, ľahne si a nepozatvára oblokov. (Soblieka plášť a vhadzuje ho spolu s písmami do obloka.) Horúčosť! Poďme zaspievať serenádu, rozosmejme ju . . . (spieva):

Mesiac pláva nocou po nebi . . .
Vetrík ľahký sotva dýše . . .
Vetrík taký ukolíše —

Spievaj, Aleša! Vieročka, zaspievať ti serenádu Šubertovu? (spieva):

Pieseň moja letí túžobne —

(kŕčovitý kašeľ pretrhne hlas). Fuj! Vieročka! Povedz Axine, aby nám odomkla dvere! (Pausa.) Vieročka! neleň si, vstaň, milá! (Stáva si na skalu a pozerá do obloka.) Vierulinka, drahá, Vieruliatko . . . anjelíček, žena moja milá, vstaň a povedz Axine, aby otvorila nám dvere! Veď nespíš! Mamička, na môj' vieru, taký sme

[1]) villám.

ustatí a vysilení, že nám je nie do žartu. Veď sme išli peší od stanice! Ale počuješ a či nie? A, čert ťa vezmi! (Probuje vliezť do obloka, ale letí nazpäť.) Možno, že sú nepríjemné hosťovi tieto žarty! Ako vidím, Viera, ty si celkom taká detská, ako si bola, len sa blaznieť...

— Ale možno, že Viera Stefanovna spí! — hovorí Lajev.

— Nespí! Iste chce, aby spravil som krik a pobudil všetkých susedov! Už začínam sa hnevať, Viera! A, čert ťa ber! Vysaď ma, Aleša, vleziem! Dievča si ty, žiačka, a nič viac!... Podvihni!

Lajev zadychčaný dvíha Koziavkina. Ten vlezie do obloka a zmizne vo tme izby.

— Vierka! — počuje o chvíľku Lajev. — Kde si? Čerrrt... Fuj, v čom som si to ruku zamazal! Fuj!

Počuť šum, trepanie krýdel a zúfalý škrek sliepky.

— Tu máš! — počuje Lajev. — Viera, kde sme vzali sliepky? Čert vás ber, veď ich je tu množstvo! Kôš s morkou... Dobe, potvora!

Z obloka s trepotom vyletia dve kury a, škrečiac ako im hrdlo stačí, bežia po ulici.

— Aleša, zle sme potrafili! — hovorí Koziavkin plačlivým hlasom. — Tu sú akési kury... Iste som sa pomýlil... Bodajže vás, rozlietaly sa tu, prekliate!

— Tak vyndi skorej! Rozumieš? Umieram od smädu!

— Hneď... Nech len najdem kabát a písma...

— Zápalku si zažni!

— Zápalky sú v kabáte... Zlé mi posvietilo sem sa vtrepať! Všetky villy sú rovnaké, ani čert ich nerozozná potme. Oj, morka ma do líca dobla! Potvora...

— Vyndiže skorej; ešte si pomyslia, že kury kradneme!

— Hneď... Kabáta nenachodím. Handár povaľuje sa tu mnoho, nerozoznáš, kde je kabát. Hoď mi zápalky!

— Nemám zápaliek!

— To je na skapanie! Akože by to bolo? Bez kabáta a písem nemôžem. Treba ich pohľadať.

— Nerozumiem, ako možno nepoznať svojej vlastnej dači, — rozhorčuje sa Lajev. — Opitá hlava... Keby som bol vedel, že bude takáto historia, za nič nebol by som išiel s tebou. Teraz bol by som doma, ticho spal, a tu nech sa ti páči trápiť sa... Strašne som ustatý, piť sa mi žiada... hlava sa mi krúti!

— Hneď, hneď... neumreš...

Ponad hlavu Lajeva s krikom letí veliký kohút. Lajev zavzdychne si zhlboka a, beznádejne hodiv rukou, sadne si na skalu. Duša horí mu od smädu, oči sa mu lipkajú, hlavu tiahne mu nadol... Prechodí päť minút, desať, napokon dvadsať, ale Koziavkin ešte vždy má robotu s kurami.

— Peter, ale už?

— Hneď. Bol som našiel písma, ale som ich zase ztratil.

Lajev podpiera si hlavu päsťami a zaviera oči. Kurací škrek je vždy hlasnejší. Obyvateľkyne prázdnej dače vyletujú oblokom a,

tak sa mu vidí, ako sovy krúžia vo tme nad jeho hlavou. Od toho škreku zvoní mu v ušiach, dušu opanúva mu úžas.

„H-hovädo!... — myslí si. — Pozval ma, slúbil, že ma počastuje vínom a kýškou, a miesto toho dal mi ísť od stanice peší, a tieto sliepky počúvať“ ...

Rozhorčený Lajev pchá si bradu do goliera, ukladá hlavu na svoju kapsičku a pomaly sa uspokojuje. Ustalosť žiada svoje a on začína zaspávať.

— Našiel som písma! — počuje víťazoslávny krik. — Najdem hneď i kabát a — basta, ideme!

Ale ako vo sne počuje psa brechať. Z počiatku breše jeden, potom druhý, tretí... a tu brechot psov, smiešaný s kotkodákaním sliepok, vydáva akúsi divú hudbu. Ktosi prichádza k Lajevu a spytuje sa ho o čomsi. Potom počuje, že ponad jeho hlavu lezú do obloka, búchajú, kričia... Ženská v červenej zásterke stojí pri ňom s lampášom v ruke a čosi sa ho spytuje.

— Vy nemáte práva hovoriť mi to! — počuje hlas Koziavkinov. — Ja som advokát Koziavkin. Tu máte moju navštívenku.

— Načo je mne vaša navštívenka! — hovorí ktosi chrípnym basom. — Vy ste mi tu všetky kury porozháňali, pomliaždili ste mi tu všetky vajcia! Pozrite, čo ste narobili! Dnes alebo zajtra morčatá mali sa vyliahnuť, a vy ste ich podlávili. Načože je mne, pane, vaša navštívenka?

— Nesmiete ma zdržiavať! Ano! Nedovolím!

„Piť žiada sa mi... — myslí si Lajev, usilujúc sa otvoriť oči a cítiac, ako ponad jeho hlavu ktosi lezie z obloka.

— Ja som Koziavkin! Toto je moja dača, mňa tu všetci poznajú!

— Nijakého Koziavkina my tu nepoznáme!

— Čo ty mne budeš hovoriť? Volajte starostu! On ma pozná!

— Darmo robíte krik, hneď príde úradský... Všetkých dačníkov tunajších poznáme, ale vás sme akživ nevideli.

— Veď ja už piaty rok v Hnilých Výselkách na dači bývam!

— Ejha! Ale sú toto Výselky?! Tu je Chylovo, a Hnilé Výselky budú napravo, za zápalkovou továrňou. Štyri versty odtiaľto.

— Bodajže ťa! To som ja, teda, cestu pomýlil!

Ľudský a kuraci krik mieša sa s brechotom psov a tento smes hlasov preráža hlas Koziavkina:

— Nesmiete! Ja zaplatím! Zviete, s kým máte robotu!

Napokon hlasy pomaly-pomaly utichujú. Lajev cíti, že drmú ho za plece.

Preložil *B. Š.*

Jasenný vzdych.

Vďaka, sláva Tvorcu najvyššiemu
za tie dary, čo nám ľuďom dáva.
Všetky dobré hnutia srdca Jemu
nesiem, že nás chráni, požehnáva.

Požehnal nám zas i roku toho
zlatých klasov, hojne všetkých úrod:
máme živnosti dosť, i dať z čoho
núdznym, vyžije tu zase náš rod.

ovocie prác hodných, milých druhov,
práce umu, mozoľnej jak ruky,
pred nami je; pravda, prišlo tuhou
borbou, známe sú i mnohé muky . . .

Bratia mili, darmo ste nesiali,
zdravé zrno prišlo nám do domu,
»Corda fratres« svedči nám, i chváli
mládež našu — sláva za to Bohu!

Prosím vrúcne Boha všemocného:
Žehnaj, pomaž olejom svätosti,
mládeži daj rozumu zdravého
— Tebe k sláve, národu k radosti.

Cilka.

Reminiscencie z tohoročnej mojej cesty.

Píše *Emil Kolény.*

(Dokončenie.)

Ber sa o 11-tej ďalej z Veľkého Varadína — do Püspök-Ladányu. Okolo Varadína samé „püspök"; nie div, však sú tam dvaja biskupi. A tento rok smrť nemilosrdne sa do nich oddala; tri dni po mojom odchode uchvátila Pavela, čo ho to tiež z panslavismu obviňovali, a čo toto píšem, dr. Schlaucha, zpomedzi kat. biskupov vraj najliberálnejšieho. Schuster, Schlauch, Császtka, čo ste si ozaj aj vy nepomaďarčili otcovské mená?

P.-Ladány zazdal sa mi, zďaleka sa präsentuje ako chutné dolnozemské mesto; vnútri som, pravda, nebol, ale súdiac dľa stanice, malo by byť majetné a dosť vzdelané. Našiel som tam dobrý a pomerne nie drahý obed, i jedného obstarného chlapa, pichnutého do starej honvédskej uniformy. Dosť som sa mu ponúkal do kamarátstva, že som i ja starý a mám známosť o jeho „zlatom veku", a že i ja som bojovník; ale on sa spravil hluchým a nič sa nedával do známosti; snáď si myslel: kto si ty, aby si sa mne prirovnával?

Teraz otvárať oči, uši, vždy bližšie a bližšie kalvínsky Rím. Ale nedávno, k môjmu prekvapeniu, čítal som, že tam nateraz nie nejaký Biró Mátyás, Pap, Hajnal, Kún, ale Wolaffka vývodí, a bez tohoto odobrenia ani vrabec na streche nečvirigá. O tempora! Po železničnom násype padol mi do očí (ba naopak, oči padly naň)

prvý raz v mojom živote Ľubov „bôľhoj“; rastie tam nezasiaty, a súc v kvete, všetko sa od neho červenalo. Čo to za kvetina, v ten čas som ešte nevedel, až v B.-Szt.-Mihályi mi povedali, že to vskutku hor' pomenovaná a vraj znamenitá krmná bylina. Tam ho po chudších panských roliach sejú a na seno zrobia, a po dvoch rokoch vyorávajú. Po ňom aj iné má sa dariť.

„Debrecen!“ Dopočujúc sa jeden z mojich priateľov, človek v rozmanitých vedách znamenite podkutý, že som tam bol, pýtal sa ma, že či som si dobre obzrel to mesto, kde všetko bývalo „dobrej ceny“? mesto s tržišťom, kde sa predtým všetko po dobrej cene dalo predať? Ecce! Môže v tom niečo aj byť.

Ta idúc, nekukol som do mesta, odložil som si to na ten čas, keď sa budem vracať; ale pri mene *Debrecín* nenie možné, aby si človek, jak-tak poučený v zemepise Uhorska, nepomyslel na *Hortobágy*. Mal som ho i ja na ume: na široko, na ďaleko rozloženú pustatinu, akoby v malom nejakú Saharu a na nej: zlopovestné *csárdy*, preplnené *szegény-legény*-mi, homok po kolená a nesčíselné množstvo čried drobného a hrubého statku. Takýto obraz utvoril som si ja z Hortobágyu a taký i mal pred sebou, blížiac sa k nemu. Nie div, však takmer napospol horno-zemskí naši bratia celú Dolnú zem takto asi opisujú a ináče si ju ani predstaviť nevedia; inšie nevidia u nás len planú vodu, zimnice, tropickú horúčavu, prach, blato, púšť, kde ani vtáčka, ani letáčka, ani trávičky, ani nijakého stromu niet, — len jeden z nich spravil v tom odchýlku, pri vyobrazení Nadlaku. Ja som roku 1889 koncom augusta Liptov precestoval, a veru v ten čas slnce i tam dobre pripekalo a z prachu sotva som sa mohol očistiť; iný zas na supplikačke i v Nitriansku brodil sa po blate, a nedávno v našich novinách som čítal, že v tom a v tom horno-uhorskom meste voda je nechutná. Moja terajšia cesta o tom ma poučila, že ani čert nie je taký čierny, ako ho maľujú, ba i na Sahare sú rozsiahle úrodné kraje s bujnou vegetáciou, hustým obyvateľstvom, a sibírska železnica je zas toho svedkom, že ani Sibír nie samý ľad, ako to po našich školách páni professori vykladajú. V svete samý predsudok! Jeden učený muž mi pred pár rokmi povedal: „Vy v Banáte len na obrazoch môžete vidieť vrchy.“ Teraz na vlastné oči som videl a na vlastné uši počul, že to tam, t. j. na Hortobádi, preveľký komplex tučných pastvísk, úrodný čierny homok, hľadaná a dobre platená oráčina, celé lesy ovocného a divého stromovia, kvetúce včelárstvo, množstvo vzorných viníc a sem a tam rozmetané krásne majere. Mnoho tisíc ľudu nachádza svoj chlieb na Hortobádi.

Koňská železnica za niekoľko halierov zavezie cestovateľa do mesta, majúca tam hlavnú stanicu pri veľkom kostole, a z mesta na niekoľko kilometrov von. Toto miesto Debrecínčania radi a často navštevujú, najdúc tam hľadané vyrazenie; a podujímavý svet postaral sa i o primerané občerstvenie (plzeňské pivo, chrenové klobásky, ovocie, koláčky, cukroviny, artézka voda), a aby sa bolo kde prechádzať a na čom oči popásť, park, letohrádky, chodníky, obrúbené stromovím. Debrecín vo veľkom podobá sa báčanskej Subo-

tici, prekvapí človeka svojou čistotou, peknou dlažbou, bohatstvom a živým obchodom; ľud v ňom honetný a, súdiac dľa zovňajšku, majetný. Zvedavý som bol na ten „veľký kostol“ (nagy templom) — lež inakší som si ho predstavoval. Stavanie monumentálne, štýl prezradzuje múdreho staviteľa, ale vežičky na ňom na posmech, akoby len dve päste, a zatreté červenou farbou; kostol je stavaný na kríž a, vstúpiac doňho, človek by ani neuveril, že vyše päť tisíc poslucháčov možno tam umiestiť, ale kostolník veľmi ma ubezpečoval, že tomu vskutku tak; myslím si, čabianskemu kostolníkovi skôr by uveril. Organ nad kancľom; kukol som do spevníka, že ktorý žalm, bol to utorok 3/6, spievali v ten deň, a aby odniesol so sebou akú-takú pamiatku z tohoto kostola, vystúpil som i na kancel, ale len po pás bol mi. Chýrne a staré debrecínske kalvínske kollegium je velikánska budova, pravý štvorhran, vnútri priestranný dvor; v kollegiume má miesto gymnásium, präparandia, teologia a juridická fakulta, nadto museum, fysické laboratorium a ohromná knižnica. Posluháči vo všetkom priateľsky šli mi na ruku, a že vraj radšej sa učia od tých starých professorov; zaviedli ma i k Csokonayho pomníku, postavenému v záhrade kollegia a i k stĺpu za veľkým kostolom, ktorý má nás upomínať na ev. martyrov. Prvé som obdivoval, na druhom nenašiel nič zvláštneho. Po štvorhodinovom meškaní a po návšteve u vzdialenejšej rodiny, málo pred poludním ponáhľal som sa k železničnej stanici.

Ešte jeden dobrý chlp, a na štátnej železnici nemám viac čo hľadať; blízo i cieľ a naskoro i lístok utratí platnosť. Nyiregyháza ma na tejto trati nemálo pútala. Tu sa ale ukázalo, že človek tu i tu k vôli zdraviu a aby si nenamyslel, že už na zemi je nebo, musí si aj chlipnúť z toho „horkého kalicha“. Vysadnúc, najdem vo vozni človeka obstarného, ale pritom ako dáky kuruc. Hneď, že kam a odkiaľ cestujem? Vravím mu, že z Banátu a že k Laučekovi; zapletie sa hneď do reči revolúcia, „szabadságharc“. Ja mu k podobným úvahám nedávam podnetu, ale preňho dosť, že idem k Laučekovi. Tu s jeho stránky hneď počala kypeť múdrosť, že vraj Görgey bol dobrý strateg a mohol vlasť zachovať, ale že bol zradca; Laučekovcov na Píle vraj dobre pozná, či starého a či mladého, že to nebezpeční panslávi; že sa dobre pamätá, ako hurbanistov pri Murání vyprášili, — a počne sa chichotať, aby spolucestovateľmi bol obdivovaný. Mne viac nebolo treba, ako by strela vrazila do mňa; pozrúc mu do očí, vravím: „Pane, vy ani neviete, kto som a čo som; s inakšími pánmi, ako ste vy, som neraz z jednej misy jedol; čo vás oprávňuje, aby ste vy mňa, ktorý na to som si vymenil kartu, aby som sa na cestách duchovne vyrazil — naučali, koramisovali, takýmito múdrosťami krmili a nám, banátskym farárom, ktorí i bez toho známe svoju cirkevnú a vlasteneckú povinnosť, dávali za príklad nyiregyházskeho Paulíka a Gedulyho?“ Počal voľačo, ako odpytovať, a potom sa odvrátil a onemel a ostatní nepriskočili mu k obrane. Na najbližšej stanici všetci vystúpili bez porúčania sa.

Po takomto výstupe myslel som si: predsa len bol múdry ten

segedínsky konduktor, keď ma zaviedol do osobitného kupé; aspoň ma tam nikto nepokúšal.

Zostal som sám, ako ten prst; nikým a ničím nemýlený, oknom s úľubou som hľadel na Nyiregyházu, tento pravý čabiansky a zčiastky i sarvašský roj. Že národ je odtiaľ, to svedčí jeho reč, jeho povaha, jeho nábožnosť, jeho pilnosť a schránlivosť, ešte i tie striešky nad štítami. V Nyiregyházi sú umiestené všetky možné stoličné úrady, tedy je hlava Sabolčskej stolice, a obyvatelia vzdor Paulíkom & cons. ešte nezabudli slovensky, a v tejto reči aj modlitbu pred trón Boží odsielajú. Ľudia nepredpojatí pozdejšie ma o tom uisťovali, že Nyiregyháza je pravá perla celého toho kraja: ľud pilný, zagazdovaný, mierneho, príkladného života, intelligentný, pluhom siahajúci do všetkých okolitých chotárov, tak že tam viac už nyiregyházskych, než domácich jutier; pocvičený v svojej, v maďarskej, v rumunskej, áno i v ruskej reči, kostol jeho každému imponuje, a také kone dochováva, že im v celom okolí páru niet. Také niečo o svojej krvi rád počuješ. Tu kraj už prívetivejší, lebo kloní sa už k Tise a trať až skoro po K.-Telek vymeraná čez gr. Dessewfyho utešené parky a lesíky, a kde hlbšie zárezy, tam sú kusy košín pokladené, aby chránené boly pred závejmi. Po 23-hodinovom upotrebení a častom hľadaní a makaní po vačkoch pridal som kartu na stanici v Király-Teleku.

Tam o krátku chvíľku presadnúc, šli sme vicinálkou rovno na západ. Tento sabolčský tátoš tak pomaly sa vlečie, že dobrý pešiak ľahko môže s ním závodiť. Ale i to má dobrú stránku, aspoň sme sa, hľadiac na pravo, dosť mohli nahľadeť na dobre známy Tisza-Eszlár. V Tisza-Löku zle som kombinoval, mieniac, že tam najdem a aj hneď poznám na mňa čakajúceho môjho Jozefa. Privítala ma so smiechom jeho polovička, a on, so slzami v očiach, až vo dverách pred svojím bytom.

Dobre som sa zabavil u ich detí a vnukov pri Tise, lenže, dľa ich a mojej žiadosti, nemohli ma počastovať rybacinou; zato aj iné chutilo, menovite ich srdečná oddanosť a znamenitá kuchyňa. Chcel som tam mladých naučiť: „Ruža som ja, ruža“, ale, k mojej ľútosti, to tak ľahko nešlo. — Tisa v ten čas strašne bola vyliata; pravda, k ochrane obyvateľov a ich majetku postavený tam zo samého kameňa vysoký a mocný násyp.

Büd-Szt.-Mihály, to dve obce, oddelené jedna od druhej len ulicou, cesty tak plané, že v zime neraz len voly umožnia kommunikáciu; pôda torontálskej podobná, úrodná, ale pre ovocné stromy sa nehodí; železničná stanica je v panskom lesíku, kde cestovateľa ráno množstvo slávikov a iného vtáctva mile víta; lenže tam tie „pejzesy“ všetko zanešvária; obyvatelia: Maďari ref. a Rusi gr.-kat. Dobre mi tam bolo; po 51-ročnej pause mali sme si čo rozprávať, a čo nám bolo, za tak dlhú dobu, za ťažkosti premáhať. Lauček pri veľm i chatrnej príprave dostal sa k dosť významnému postaveniu, je jak panstvom, tak i robotným ľudom obľúbený; povodil ma po hospodárstve, ktoré on spravuje, i našiel som všetko v kvetúcom stave a vo vzornom poriadku; poukazoval mi cesty stromovím

vysadené, vraviac, že ho vysmiali, keď prvé stromy dal tam sadiť; chválil „bôľhoj“ a sľuboval mi pri odchode, že ma s famíliou naskoro navštívi. Je pravnukom vehlasného skalického Laučeka a synovcom nášho † slovenského poetu Imricha Laučeka na Píle; známosť má i o Danielovi L. v Amerike.

Tretieho júna 1902 bral som sa zpäť, teraz už po vicinálke až po mesto, kde predtým všetko po „dobrej cene“ išlo. Poznať, že toto vlasť niekdajších hajdúchov. Nielen stolica volá sa Hajdúskou, ale i mestá: Hajdú-Szt.-György, Hajdú-Dorog, Hajdú-Nánás, Hajdú-Böszörmény atď., ač by sa i tu všeličo našlo, čo je „dobrej ceny“. Dorog na príklad, tam residuje ruského jazyka gr.-kat. biskupský námestník. K tomuto sa vybral i môj spolucestovateľ, ruský pop z Bűd-Szt.-Mihályu. Pred biskupskou residenciou sme sa rozlúčili a dal som ešte raz pozdraviť môjho hostiteľa.

Teraz už s ľahkou hlavou až po Medgyes-Egyháza, k deťom, nie viac via Veľký Varadín, ale na Szolnok. V Szajoli vyrovnal som pri karte differenciu pre rýchlovlak (a sa oznámil so vzdelaným rumunským popom z Aradskej stolice), aby som sa na čabianskej stanici aspoň jednu hodinku mohol zabaviť so svojimi vnukmi, oddal im lahôdku od rodiny poslanú a vyložil zažité zkúsenosti. Ale nedalo sa; chlapci vyrozumeli, že až vo štvrtok majú ma čakať, preto neprišli a maškrty neužili. Teda „finis“ nepoložil koruny na moju nad XIV-zonovú cestu, trošku tej koruny pocítil som v Arade u môjho dávneho spolužiaka zo Sarvašu, Molitorisa, hl. inženiera pri železniciach. Teraz som znovu doma a obdivujem ten dar Boží, ktorým v hojnosti navštívila nás toho roku jeho dobrotivá pravica.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Pohran E. Svätý pôst. Listy Sv. A. č. 3.

Pohronský. Najvyšší príkaz. Kresťan č. 4. — Do pamätníka. N. Nov. č. 22.

Pokladnica, Nová domová v. Kalendáre.

Poľanská I. Oko za oko, zub za zub. Sl. Posl. 348—363.

Polerecká Elena. Slovenské národné piesne. Sl. Pohľ. 224—225.

Poľský Dlhomír. Vraždy mocnárov. Jednota 68. Mrcha jaseň. Tamže 74. Žnice. Tamže 146. — Hanoba krížov. Kat. Nov. č. 8. Otčina. Tamže č. 10. Nad lôžkom. Tamže č. 13. — Uspokojenie. Kresťan č. 8. Invalid. Tamže č. 46. Pacient. Tamže č. 48. — Radosť vianočná. Listy Sv. A. č. 12. K narodeniu Spasiteľa. Tamže č. 12. — Vej, vetríčku... Slov. Pohľ. 41. Ester. Tamže 87—89. — Pred Svätosťou oltárnou. Tovaryšstvo 32. Pod krížom. Tamže 70. Nanebovzatie Panny Márie. Tamže 100. Drotári. (S obr.) Tamže 199—200. Sklár. (S obr.) Tamže 201. Sklenár. (S obr.) Tamže 202. Handár.

(S obr.) Tamže 203. Rafael Podmanický. Tamže 246. Lúčenie. Tamže 249 Povedz, dievča... Tamže 262. Sefóra. Tamže 289.

Porubský Heraklius. *Päť dní roku 1901. v Ríme* v. Hlasy Katolícke. — Opis veľkonočných sviatkov v Ríme. K. Nov. č. 8. Svätopeterská krypta v Ríme. Tamže č. 9. Sviatok svätého Pankráta č. 10. Vodovody v Ríme a iné krátke zprávy. Tamže č. 11. O pôvode a vývine basiliky sv. Petra. Tamže č. 12. Basilika sv. Klementa v Ríme. Tamže č. 13. O rímskom ľudu. Tamže č. 14. Basilika liberianska čili Panny Marie Sňažnej v Ríme. Tamže č. 15. Na utierni. Tamže č. 24. — Výchova. Lud. Nov. č. 15. Nevďak. Tamže č. 17. — Odovzdávanie „Tovaryšstva" pápežovi Levovi XIII. N. Nov. č. 90. — Slávnostné vyhlásenie bl. Jána de la Salle a bl. Rity z Cascie za svätých. (S obr.) Pútnik sv. Vojt. 89—93. — Päť dní roku 1900 v Ríme. (S obrazmi.) Tovaryšstvo 44—70.

Porubský Ján. Dvadsiate storočie. Sl. Nov. č. 3.

Posol b. Srdca Ježišového. S povolením c. vrchnosti vydávajú kňazi Spol. Ježišovej v Trnave. Ročník V. Redaktor: A. Daubner, S. J. Tlačou Ž. Wintera. Vychádza mesačne raz v 8° o 24 str.

Pospech Jozef. Hrušov. (Zempl. st.) Čas. M. sl. sp. č. 1.

Pospiechal. Pepove plány. Slov. Nov. č. 89, 90.

Pospíšil Konrád. Kanárik otrok. Lud. N. č. 43.

Pozniankov N. V. Horár. Preložil F. Jesenský. Slov. Denník č. 13—15.

Pravdomil. Nový kresťanský ohlas. Kresťan č. 5. Rodákom. Tamže č. 24. Farahúnske rady. Tamže č. 26. Dobrú noc liberál... Tamže č. 27.

Predsitniansky. Ľudové piesne z Hontu. Sl. Nov. č. 91.

Preissová Gabriela. Prvý hnev. Lud. N. č. 32—34. Spolunájomníci. Prel. J. S. Záb. a pouč. kn. II. sv. 2., 87—113.

Prenčov. Náhrobky kamenné v hrobitove prenčovskom v. Kmeť A.

Prešovský súd. Tlačou K. Salvu v Ružomberku; v. 8° str. 8.

Prévost Marcel. Vlčica. Sl. Nov. č. 288.

Pribovský Fr. A. Tajnosť sochy sv. Jána. Sl. Nov. č. 135, 136.

Prometheus. Kliali mňa mamička. Sl. Nov. č. 152.

Prus Boleslav. Zázrak. Prel. Dr. I. Br. Zoch. Stráž na S. č. 9—11. Pri mesačnom svetle. Preložil Dr. Kysucký. Nár. Nov. č. 69—71.

Przerwa-Tetmajer K. Šťastie. Sl. Nov. č. 217.

Pucher-Čiernovodský. Na veselke v Charleroi, Pa. Jednota 123—125. — Samovražda. Rovn. N. Kal. 163—166.

Pukanec. Rodinné mená v Pukanci v. Kupčok S.

Pukanský S. K. Myška. Černokňažník č. 1.

Puškin A. Husár. Preložil Hviezdoslav. Sl. Pohľ. 37—40. Ruslan a Ludmila. Prel. Samo Bodický. Tamže 60—65. Cigáni. Prel. Hviezdoslav. Tamže 100—116.

Pútnik svätovojtešský v. Kalendáre.

P. Šudierstvo. Lud. Nov. č. 6, 7. — Z oboru hygieny veku detského. Rod. a Šk. č. 4.

P., C. Mlieko a jeho význam. Lud. N. č. 31, 32.

P. G. Starček Kaňúr. Lud. N. č. 37, 38.

P. H. Nevďak. Lud. Nov. č. 17.

P. M. Nový život. Kresťan č. 4. Nová dom. pokl. 100—104.

P. J. P. Výročitý konvent seniorátu šarišsko-zemplínskeho. C. Listy č. 9. Čo je sektárstvo? Stráž na S. č. 3. Ešte niečo o sektárstve. Tamže č. 10. „Muži, milujte ženy své!" Tamže č. 6, 7.

P—n J. Pamätka Reformácie. Stráž na S. č. 11.

Rákosi Viktor. Blázon lásky. Sl. Nov. č. 70—72.

Rakovnicky. Ako som redigoval hospodárske noviny. Z česk. Lud. Nov. č. 4. Falošný. Napísal Alf. P. Tamže č. 15. Trikrálový večer v. Krátky Jozef. Vianoce v. Ostrovská L.

Rath Dr. A. (—th.) Vianočný stromček a svatba. v. Dostojevský. — Z oboru práva. Sl. Pohl. 593—596. — Naše položenie. Lud. Nov. č. 5, 6. Pokrok č. 47, 48.

Rehák Rup. A. Moja vina. K. Nov. č. 2. Niečo o socialisme. Tamže č. 4. Spása XX. stoletia. (K 25. marcu.) Tamže č. 6. Na Veľký piatok. Tamže č. 7. Kráľovna mája. Tamže č. 9. Duma v háji. Tamže č. 17. Vianočná. Tamže č. 24. Obrátenec. Skutočná udalosť. Tamže č. 24. — Viera a pobožnosť sv. troch kráľov. Sviatok Zjavenia Pána. Kazateľňa 40. Nehodné prijímanie. Štvrtá nedeľa pôstna. Tamže 116. Utrpenie Pána Ježiša. Šiesta nedeľa pôstna. Tamže 124. Žiale a slasti duchovného pastiera. Druhá nedeľa po Veľkej noci. Tamže 143. O dobrých skutkoch konaných v stave smrteľného hriechu. Nedeľa štvrtá po sv. D. 226. O poslednom súde. Nedeľa posledná po sv. D. 370. — Komu sláva...? Kresťan č. 43. — Z mojich cestovných zápisiek. N. Nov. č. 17. Úryvkové rozpomienky z mojej tohoročnej cesty. Tamže č. 140.

Reviczky L. Komlóšania na Pankote. Posl. Karol z Tr. Vl. a Sv. č. 21.

Revka. Spomienky na Dumasovho syna. Dľa „Branika." Nár. Nov. č. 43. Po tisíc rokoch v. Abukazem. Matkin mladoženích v. Abukazem. Krátke rozprávky v. Abukazem. Hallelujah v. Djípika.

Reuss Lud. Miestne báje a skazky. Sborník M. sl. sp. 28—39, 111—116.

Rigelova Lojzka. Ruža a fialka. Dennica č. 11.

Rizner Lud. V. *Poučné a žartovné rozprávočky zo života rozličných panovníkov a iných slávnych ľudí.* Sväzok I. Pittsburg, Pa. Nákladom a tlačou „Amerikánsko-slovenských Novín;" v. 8° str. 52. — *Kam vedie korheľstvo?* V. Špaček V. — Literárna činnosť Fr. V. Sasinka. N. Nov. č. 151. — Jeho životopis s pod. priniesol Rovn. N. Kal. na str. 52—57.

Rodina a Škola. Časopis pre rodičov a učiteľov. V Turč. Sv. Martine. Ročník II. Redaktor: Svetozár Hurban Vajanský. Spolupracovníci: Ján Burian a P. P. Zgúth. Vychádza mesačne raz vo v. 8° na hárku tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku.

Rojko Andrej. Mogen-doved víťazí nad krížom. Kresťan č. 3. Liberálni drotári. Tamže č. 6. Vlastenectvo. Tamže I. č. 15; II. č. 16. Jaký priateľ ľudu je žid. Tamže č. 17. Márnotratný syn. Tamže

č. 18. Mojžiš. Tamže č. 25. Krížoborci. Tamže č. 25. Novoročný zločin. Tamže č. 29. Augiasova maštaľ. Tamže č. 38 Niekoľko slov o voľbách. Tamže č. 40, 41. Všetkeho opovrženia hodní ničomníci. Tamže č. 47. Svetovláda židov. Tamže č. 51, 52.

Rokitanski Frid. Mučedelník. Hlásnik č. 13.

Ronai P. Jozef. Dobrý pastier. Sl. Nov. č. 4. Sirota. Tamže č. 28—32.

Rosny J. H. Chrúst. Preložil—tka. Sl. Nov. č. 50. Umelkyňa. Tamže č. 240.

Rovnianek P. V. (—v., Rovinov.) Spolkové podpory. Rovn. N. Kal. 196—202. Ján Slovenský. Životopis. Tamže 222—225. Praktické národovectvo. Tamže 228—235. — Redigoval s dr. J. A. Wagnerom „Nár. Kalendár".

Royová Kristína. *Bludári.* Poviestka z dnešnej doby. Časť prvá. Stará Turá. Nákladom vlastným. Tlačou Knihtlačiarne Šimona Roháčka v Modre; 8° str. 199.

Rozal. Na Velehrad. Kat. Nov. č. 14. Zkúsenosti na Velehrade. Tamže č. 16. Spôsoby rozširovania dobrých knih. Lit. Listy č. 6.

Rozsival Alojs (A. R.) Malý dedič. Sl. Nov. č. 1. Zlá žena. Tamže č. 2. Bijúce hodinky. Tamže č. 18. Oblaky a paprsleky. Tamže č. 40. Jedna žena... Tamže č. 68, 69. Tik-tak, tik-tak! Tamže č. 112, 113. Rozmluvy jednoho mládenca so smrťou. Z rozl. prameňov. Tamže č. 141—144. Úradník. Tamže č. 154, 155. Blažený sen. Tamže č. 175. Posledný Emőkey v. Szentiványi.

Rudiš Jičinský Dr. J. Niekoľko obrázkov. Rovn. N. Kal. 62—66. Ten jeden a ten druhý. Obrázok zo života. Tamže 147—149.

Rudnyánszky Julius. Krátky process. Sl. Nov. č. 119.

Rudonický Franko (Škutil). Novovysväteným kňazom. K. Nov. č. 14. Dejepisné drobničky. Tamže č. 14. Blah. Maria Magd. Martinengo, mníška z rádu kapucínok. Tamže č. 14, 15.

Ruppeldt Karol. *Slovenské Spevy* v. Spevy.

R. Micka. Otcov návrat. Sl. Nov. č. 65. Starý mládenec. Tamže č. 79. Manželská láska. Tamže č. 91. Príhoda Daniela Baráneka. Tamže č. 122, 123. Zostal verný. Tamže č. 153. Pekná Margita. Tamže č. 157. Obraz z veľkého mesta Tamže č. 169—173. Svätonepomucké ruže v. Büttner Julia. Samotná v. Nogáll Janka.

R. G. Dobrý susedia. Dla horvatského. N. Nov. č. 12, 13.

R. J. Sen. Rovn. N. Kal. 86—87.

Salva Karol (K. S. Č., K. S. Čebratský). Dvadsiate storočie. Slov. D. K. 3—4. Vianoce. Tamže 12. Pohanská missia — missiou pre kresťanov. Tamže 15—19. Via dolorosa. Tamže 66. Duša idiota. Tamže č. 90. Vzhôru srdce! v. Disselhoff. — Ako nás „ocelovali". Slov. Listy č. 1. Na poľovačke. Tamže č. 2. Prostejovským Sokolom. Tamže č. 19. Naši „slobodní páni" Tamže č. 25. O adressách. Tamže č. 25. Slovenský kultúrny ústav v Ráztokách. Vyňaté z cestopisu francúzskej cestovateľky Clampá le Nicando. Tamže č. 26. V Železnom. Tamže č. 30, 31. Hmoto, hmoto, škaredá si! Tamže č. 33. Kto napísal brožúru „Čo hatí Slováky?" Tamže č. 34. —

Redigoval „Slovenské Listy“, „Slovenský Domový Kalendár“ a „Všeobecný vreckový Kalendár“.

Sándorfi Eduard. Všade núdza. Kresťan č. 1. Kapustné listy. Tamže č. 2. Črepová politika. Tamže č. 5. O čom sme vopred hovorili. Tamže č. 8, 9. Križiacki rytieri. Tamže č. 10, 11. Svit. Kresťan č. 12. Nový život. Tamže č. 14. Farahúni. Tamže I. č. 18; II. č. 19. Špatný úder kresťanstva. Tamže č. 21. Vlastenecká osveta na Horniakoch. Tamže č. 22. Pomoc naša v mene Hospodina. Tamže č. 26. Zkaza uhorských Rusov. Tamže č. 27. Cteným pánom bratom, voličom prievidzkého okresu! Tamže č. 28. Borba prievidzkých ľudákov. Tamže č. 29. Dedictvu svätého Štefana. Tamže č. 34. Dobrá novina! Tamže č. 38. V deň volby. Tamže č. 40. Do okresu žabokreckého! Tamže č. 42. Kláty. Tamže č. 44. — Najsladšie Meno Pána Ježiša. Listy Sv. A. č. 1. Myšlienky a úvahy o rodine kresťanskej. Tamže č. 1. Našim ct. čitateľom! Tamže č. 1. Vážna úloha náboženskej spisby v novom století. Tamže č. 6. Nové povinnosti ženy kresťanskej. Tamže č. 9. — Redigoval „Kresťana“ a „Listy Sv. Antona“.

Sarao Matilda. Rozhovor v salone. Sl. Nov. č. 248.

Sasinek Fr. V. *Historický katechismus pre Slovákov.* Druhé vydanie. Ružomberok. Tlačou a nákladom K. Salvu; 8° str. 28. — Starý rok. Hlásnik č. 24. — Slovania. Jednota 35—39. Láska k chudobným. Tamže 39. Stein-Kövesi. Tamže 101—103. Pius IX. a pastier. Tamže 109. Smiešne nedorozumenie. Tamže 177—178. — ŠťastLIVé vstVpenIe Do noVého rokV I MILosť BožIV katoLICtVV V VhráCh! Kat. Nov. č. 1. P. Andrej Faulhaber, mučeník za spovednú mlčanlivosť. Tamže č. 4. Napoleon I. čo katecheta. Tamže č. 8. Ťažnosť na neposlušnosť dietok. Tamže č. 12. Obeť spovednej mlčanlivosti. Tamže č. 12—19. Moderní blázni. Tamže č. 16, 17, 19, 22. Iskry. Tamže č. 18, 22. Našej chudobe na uváženie. Tamže č. 18—23. — Čo nám pripomína a k čomu nás povzbudzuje Nový rok? Na Nový rok. Kazateľňa 36. Reči nad hrobami. Tamže 146. Nanebovstúpenie Pána Ježiša je dňom potešenia a povzbudenia. Nanebovstúpenie P. Ježiša. Tamže 176. Stav hriešnika býva vždy horší a horší. Nedeľa ôsma po sv. D. Tamže 256. Reči sobášne. Tamže 313. Reč na cintoríne v deň Dušičiek. Tamže 345. — Tiché slovo. Lit Listy. č. 6. — Hlas z predošlého století. N. Nov. č. 41. Sv. Vladislav a Moesia. Tamže č. 43. Nehaňte ľud môj! Tamže č. 91. Starí a noví glagoláci. Tamže 151. — V jubileum päťdesiatročného spisovateľstva. (S podob.) N. Nov. č. 151. — Do Ameriky? Pútnik sv. vojt. 40—47. Tri hostiny. Tamže 78—81. Ostré slovo dobrý liek. Tamže 133. — Leo. DeCIMVs tertIVs. PontIfeX. FeLIX CeLebratVs. VIVat! Tovaryšstvo I. Záhadné dejepisné otázky. I. Slovanská bohoslužba. II. K životopisu sv. Methoda. III. Slovanské kláštory v Uhorsku. Tamže 33—43. — Hrdinským Búrom! Záb. a pouč. kn. II. Sv. 1. 28—29.

Sbierka slovenských štvorspevov pre mužské a miešané sbory. Usporiadali a vydali: Blažej Bulla a Miloš Lihovecký. Sošit 1. Turč. Sv. Martin. Kníhtlačiarsky účasť. spolok. Str. 40.

Sborník Musealnej slovenskej spoločnosti. V Turč. Sv. Martine. Ročník V. Rediguje: A. Sokolík. Vychádza vo v. 8° v 6 hárko-

vých sošitoch dva razy do roka. Tlačou Kníhtlačiarskeho účast. spolku. Nákladom vlastným.

Semte Anton. Povery ľudu z okolia Serede. Časop. M. sl. sp. č. 6.

Senica. Verše pri posviacke nových zvonov v. Beblavý P. — Nové zvony v Senici a jich posviacka v. Braxatoris M.

Schirmer Adolf. Fígeľ umelcov. N. Nov. č. 98—103.

Schmitt Dr. Jakub. Výklad Malého Deharbeovho katekismusa. Spísal — —. Preložila Slovenská škola na arcibiskupskom semeništi v Ostrihome. S odobrením Jeho kniežacej Milosti pána Primasa Uhorského a arcibiskupa ostrihomskèho. Druhè, dľa ôsmeho vydania usporiadanè vydanie. Ostrihom. Tlačou a nákladom Gustáva Buzárovits; 8° str. 250.

Schmidt K. Pravý duch učiteľský. Karol Bielek. Rod. a Šk. č. 9.

Scholl A. Obraz. Dennica č. 6.

Simonides Bohumil. Časopisy slovenské. Hlídka č. 2. O maďarizaci Slovenska. Tamže č. 5—9. Sociální poměry uherských Slováků. Obzor (Brnenský) č. 14—19. Co hatí Slováky? (Rec.) Tamže č. 23.

Skalský Dr. G. A. Z dějin praktické theologie. Časť prvá. Časop. pre ev. boh. č. 1. Časť druhá tamže č. 2, 3. „Die Pädogogik der Jesuiten, von Dr. G. Mertz. (Rec.) Tamže č. 1. „Der Protestantismus in Steiermark, Kärnten und Krain vom XVI. Jahrhundert bis in die Gegenwart" von Ilwolf. (Rec.) Tamže č. 1 Řád literatův v Jimramově r. 1612. (Vyňato z „Pamětí městečka Jimramova" od F. Stilla.) Tamže č. 2. „Jednota bratrská v prvním vyhnanství." Sepsal Jar. Bidlo. (Rec.) Tamže č. 2. „Jana Amosa Komenského na spis proti Jednote bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášený." Vydal Dr. G. Müller (Rec.) Tamže č. 3. R. A. Kohlrausch, „Vademecum homileticum." (Rec.) Tamže č. 3. „Die Privatbeichte und Privatabsolution der luth. Kirche" etc. von G. E. Steitz. (Rec.) Tamže č. 3. „Didaktik und Methodik des evangelischen Religionsunterrichte" von Fr. Zange. (Rec.) Tamže č. 4.

Slabey Dr. Martin. Zdravie. Rovn. N. Kal. 226—227.

Sládkovič Andrej. Andrej Sládkovič v patentálnom boji roku 1859. (Z listov jeho, písaných Samuelovi Hoičovi.) v. Škultéty J. Pri rakvách a hroboch. Z poz. ruk. Cirk. Listy č. 5.

Sládkovičov Martin v. Braxatoris M.

Slávik Ján. Pohanský vrch. Čas. M. sl. sp. č. 5. — Currus Jehovae mirabilis, to jest Divný povoz Boží. Čas. pre ev. boh. č. 2—4. — Vyobcovanie z evanjelickej cirkve (excommunikácia.) Cirk. L. č. 2, 4, 5. — Mliekárne. Obzor č. 6, 7. — Príspevky, k dejinám umenia na Slovensku. Niektorè starè kostoly a stenové obrazy z XIII—XIV. storočia. (S vyobrazeniami.) Sborník M. sl. sp. 3—27, 97—110. Mliekárske družstvá. Tranovský 120—124.

Slavinský. Z mladých žiľov. Dennica č. 3. — Z dedinky. Lud. Nov. č. 5. Vysťahovalectvo. Tamže č. 35. — Zimná duma. Kresťan č. 6. — Pán Jonáš Buldog. N. Nov. č. 8. Tanečník-notár.

Tamže č. 14. V očistci — na zemi. Tamže č. 21. Tma vo dne. Tamže č. 41. — Osvedčenie. Rovn. N. Kal. 66. Za oceán. Tamže 146.

Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému. Umělecká Beseda svým členům na rok 1901 Tiskem České grafické společnosti „Unie“ v Praze. Nákladem „Umělecké Besedy“; 4° str. 214. (C. Listy č. 4. Hlas 271—278. N. Nov. č. 34—36. Slov. Pohľ. 158—168.

Slovensko. O věcech slovenských. Úvahy a kritiky. Naše Doba 28—37, 106—112, 189—192, 266—273. (Srovnaj: Tie články „Našej Doby“ a „Všeličo. Literatúra i obrodenie“ v N. Nov. č. 64, 134—137, 139. Odpoveď „Našej Dobe“. N. Nov. č. 11, 13, 15, 18, 20, 143, 145, 147, 148.

Smiles Sam. Manželstvo. Sl. Listy č. 51, 52. — O ženách a ich účinkovaní v domácnosti. Rovn. Nár. K. 76—78.

Socháň P. Slovenské kroje lidové. Slovensko 66—74.

Sokol-Tůma Fr. Co hatí Slováky? Ostravský Obzor č. 64.

Sokolík Andrej. Viac členov! Viac činnosti! Čas. M. sl. sp. č. 1. Čachtické jasky. Tamže č. 1. — Rediguje „Sborník Mus. slov. spoločnosti“ a „Casopis Mus. sl. spol.“

Sokolovský Milko. Vtáčik malý. Sl. Nov. č. 130. Kvitnú ružičky . . . Tamže č. 133.

Soltészová Elena. Skromnosť. Dennica č. 2. Aforismy. Tamže č. 1—12.

Somolický v. Žiak Izidor.

Spadovský v. Bažík A.

Spevy, slovenské. Vydávajú Priatelia Slovenských Spevov. Redigujú: Karol Ruppeldt a Ján Meličko. Diel III. Sošit 2. Turč. Sv. Martin. V. 8°. str. 41—80.

Spirago Fr. *Katolícky ľudový katechismus.* Z nemeckej pôvodiny preložil: Štefan Mišík. Vydal Spolok sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave. Druhý diel: Učenie o mravoch. S dovolením cirkevnej vrchnosti. V Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka; 8° str. 553 a 3 n. l.

Straka Ján. Marianská slávnosť na Hore Levočskej. Kresťan č. 31. Z mojej cesty. Tamže č. 52. — K ctiteľom Matky Božskej na Hore Levočskej. Listy Sv. A. č. 7. Marianská slávnosť na Hore Levočskej. Tamže č. 8. Marianská slávnosť v Malej Vieske. Tamže č. 11.

Straka Jozef. Rozlúčka od Panny Márie. Posol b. S. J. č. 11. Vianočná radosť alebo čo účinkuje pohľad dieťaťa. Tamže č. 12.

Strakovič Dr. Jozef Fr. *Pojmy a pochopy.* Tlačou A. Joerges vdovy a syna v Krupine; 8°. 2. neč. l.

Stráňan. Výlet do Tatier, do Dobšinskej jaskyne a na Kráľovu Hoľu. Sl. Listy č. 39—41.

Stráž na Sione. Vnútorno missionársky list pre slovenských evanjelikov a. v. V Modre. Ročník IX. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Pavel Zoch, spolupracovník Miloslav Krčméry. Vychádza každého 1. vo 4° v Modre. Tlačou Šimona Roháčka.

Stentor Karol. Nesmieriteľný. Slov. D. Kal. 9—11.

Stupkov V. Večer. N. Nov. č. 43.

Sümegi Koloman. Prvý lúbostný lístok. Preložil Mikuláš Waljenth. Slov. Nov. č. 132—134.

Svetlo. List spolkov Modrého kríža. V Novom Meste nad Váhom. Ročník II. Redaktor Ján Chorvát. Vychádza raz za mesiac vo v. 8° o 8 str. Tlačou Kníhtlačiarne Karla Salvu v Ružomberku.

Svetlonos. Evina krv v. Milan. Historia špicla v. Milan. Ako sa môj priateľ oženil v. Milan.

Szentiványi E. Posledný Emőkey. Poslovenčil A. Rozsival. Sl. Nov. č. 120, 121.

Sl. Tri obrázky. Lud. Nov. č. 17.

St. Vladimír. Strašní hostia. Z vojny roku 1877—1878. Z rusk. Sl. Pohľ. 241—243.

S. O biede človeka. Z vianočnej kázne prof. Dr. W. Waltera. Cirk. L. č. 6.

S. B. O mocných tohoto sveta. Z franc. Lud. Nov. č. 48.

S. S. Či len k voli kázni chodíme do kostola? Stráž na S. č. 12.

S . . . . r. (Sečkár) v. Petrovič Ján.

Šaštinsky Michal v. Nečesálek Karol.

Šimko Dr. Jozef. O obrane proti filoxere. Vl. a Sv. č. 7. Obzor č. 7.

Šimonovič M. Konferencie ev. a. v. učiteľov v senioráte nitrianskom. Rod. a Šk. č. 11.

Šimkovic J. Reč, ktorú pri posviacke obnoveného chrámu v Sielnici v XXI. nedeľu po sv. Trojici, dňa 4. nov 1900 povedal. Cir. L. č. 1.

Šinkovič Ján. Ako ty mne, tak ja tebe. Vl. a Svet č. 12.

Šipek V. Doktor z Kukovca. Hlásnik č. 2.

Škarvan A. *Pieseň o sokolovi* v. Knižnica „Hlasu". — *Otroctvo našej doby* od L. N Tolstého. V. Bibliotéka, Poučná.

Škoda Ján. Sila b. Srdca. Posol b. S. J. č. 10.

Školník pre školy evanjelické vydal nitriansky seniorát. Tlačou Jána Bežu a spol. v Senici; 8° str. 349 Obsah: *Dejepis cirkve kresťanskej.* Napísal Michal Bodický str. 3—53. *Zemepis.* Napísal Pavel Gašpar str. 55.—110 *Dejepis Uhorska.* Napísal A. P. Zátureckỳ 111—131 *Ústavoveda.* Napísal A. P. Zátureckỳ 132—141. *Prírodopis* so *Zdravovedou.* Napísal Ľudevít Lačný 142—207. *Silozpyt.* Napísal Cyrill Gallay 208—272. *Hospodárstvo.* Ľud. Lačný 273—299. *Slovenská mluvnica.* Napísal A. P. Zátureckỳ 300—349. (Rod. a Šk. č. 8.)

Š. B. Božie deti. v. Danilevský G. P.

Škultéty Jozef. Andrej Sládkovič v patentálnom boji r. 1859. Z listov jeho, písaných Samuelovi Hoičovi. Cir. L. č. 1, 2 a 12. Starší nerozumejú sa s mladšími. Obraz z dediny, v ktorej odnárodňujú obyvateľstvo. N. Nov. č. 3. Tie články „Našej Doby". Tamže č. 64. Všeličo. Literatúra i obrodenie. Tamže č. 134—137, 139. — Pre mladých spisovateľov. Slov. Pohľ. 93. L. N. Tolstoj o nesmrteľnosti. Tamže 94. „Rozprávky". Napísal a vydal J. Gregor-Tajovský. Tamže 98. „Späť!" Povesť od Gustáva Maršalla. Tamže 95. „Slovensko". Sborník statí venovaných kraji a ľudu slovenskému. (Rec.)

Tamže 158—68. „Slovník staročeský“. Napsal Ján Gebauer. (Rec.) Tamže 227—228. U Jána Hollého. Tamže 270—272. „Kratochwílné Zpěwy“. Skládal Giřj Rohoni, roku 1802. Tamže 279—280. Ján Jiskra a český jazyk na Slovensku. Poznamenanie na rozpravu Jul. Bottu: „Ján Jiskra na Slovensku“. Tamže 336—343. Smierenie J. M. Hurbana a Daniela Licharda roku 1856. Episoda z boja o slovenčinu. Tamže 393—405. „Kotlín“. Román Sv. Hurbana Vajanského. Tamže 469—470. „Tovaryšstvo III“. (Rec.) Tamže 470—472, 534—585, 735—740. Slovanský sjazd v Prahe roku 1848. Tamže 452—463, 523—526, 658—674. Túha života v. Budiščev A. N. Mirgorodský plukovník v. Gogoľ. Naši ma poslali v. Turgenev. — Rediguje „Slov. Pohľady“ a je členom redakcie „N. Novín“.

Škutil Franko. (Rudonický) Zimné večierky. Ľud. N. č. 52. — Križiaci v Prešporku. Kat. Nov. č. 22, 23. — Pôvod pomenovania mesta Skalice. Nová dom. pokl. 110—114.

Špaček V. *Kam vede kořeľstvo?* Výstražná poviedka, ktorú dospelejšej mládeži a jej rodičom napísal, do slovenského ale rúcha odiaľ Ľ. V. R. Druhé vydanie. V Uh. Skalici. Tlačou a nákladom Jozefa Teslíka; 8° str. 112.

Špaňodolinec v. Kmeť Štefan dr.

Šrobár Dr. V. Glossy k organisácii „Národnej strany slovenskej“. Hlas 357—361.

Štefánek A. Tolstoj a jeho román „Vzkriesenie“. Hlas 35—39, 97—106, 144—149, 161—167. Účinkovanie mládeže slovenskej vo Viedni za r. 1893—1900. Tamže 50—54. — Poznámky k volbám v Rakúsku. Sl. Denník č. 6. Československé melodie vo Viedni. Tamže č. 12. — „Teoria moderného dráma“ v. Burghard. Udalosť v. Čechov A. P.

Štefánik Igor B. Úvahy o novej agende. Čiastka prvá. Cirk. L. č. 1, 2, 4, 5. Boeri. Tranovský 105—120.

Štefánik Vasil. Robotnícka knižka. Sl. Nov. č. 191.

Štefanovič Dr. Miloš. Programná reč, ktorú dňa 22. sept. držal vo Vištuku. Hlásnik č. 19. — Jeho životopis s podob. je v Rovn. N. Kal. 142—146.

Štitník. Údolie štitnícke v. Botto Julius.

Štrba. Štrbské jezero v. Ambrož V.

Štúr Anton. *Zpráva* o sirotsko-vdovskom fondu ev. cirkve v Hodslavicích za rok Páně 1900. Nákladem jmenovaného fondu. Tiskem Aloisa Tůmy na Vsetíně; 8° str. 11. (Od str. 2—7 *Řeč* při pohřbu Jiřího Palackého, hofera a nádeníka v Hodslavicích.). — *Řeč při sňatku.* Tiskem Aloisa Tůmy na Všetíně. Nákladem vlastním; 8° str. 5.

Štvrtecký Ignác. Modlitba zasvätenia sa božskému Srdcu. Posol b. S. J. č. 5.

Šujanský Buček A. Hymna ku svätému Antonovi. Listy sv. A. č. 6. Je spolupracovníkom „Kráľovny Sv. Ruženca.“

Šujanský Fr. Slovenské národné piesne. Sl. Pohľ. 224. Slovenské príslovia a porekadlá. Tamže 267—270.

Šustek Andrej. Šibenica. N. Nov. č. 14. Rozpomienky č. 145. „Príboj." Záb. a pouč. kn. II. Sv. 2. 114—120.

Šustek Daniel. Zlý hosť u Duchoborcov. Pravdivý príbeh dľa „Svitu". Sl. Denník č. 19, 20.

Šváb J. Žartovné planéty. Voľne prel. A. Paulovič. Ves. Knižn. D. II. soš. 4. 78—83.

Št. Vysťahovateľský ruch na Slovensku. Lud. Nov. č. 7, 8.

Š. Marína. Na cmiteri. Čas. M. sl. sp. č. 2.

Š. A v B. Tri noci. Slov. Nov. č. 129—131. Priatelia. Rozprávka z časov verbovačky. Tamže 187—188.

Tajovský v. Gregor Jozef.

Tekovská stolica. Az 1599-iki barsi tatárjárás v. Matunák.

Testinský. Opposícia. N. Nov č. 18.

Theuriet André. Zrkadlo. Slov. Nov. č. 233.

Tholt A. Spiritualismus. Jednota 174—175.

Thurzo Sam. Čo je v domácnosti najväčšie blaho? — žena. Dennica č. 4. Kráľovský ranostaj. Dľa mad. Tamže č. 8. Vlasť nado všetko! Dľa mad. Tamže č. 8. Zrnká pravdy. Tamže č. 11. — Vďaka detinská. Hlásnik č. 5. Ako máme vychovávať svoje dietky. Tamže č. 6. Fridrich a jeho panoš. Z nem. Tamže č. 14. Zrnká pravdy. Tamže č. 23. — Vzor vytrvanlivosti. Lud. Nov. č. 12. Neopíjaj ani deti, ani seba. Tamže č. 32. Syn kolára. Z mad. Tamže č. 31. — Chráňme dietky naše od nemierneho pitia nápojov a zlej spoločnosti. Stráž na S. č. 7.

Timrava. Bál. Sl. Pohľ. 31—35, 83—87.

Tiutčev F. J. Slavianom. Černokň. č. 2.

Tobolka Dr. Zd. V. Slovanský sjazd v Prahe r. 1848 v. Škultéty Jozef.

Tolstoj L. N. Otroctvo našej doby a kde východ v. Bibliotéka Poučná. — Detstvo. Prel. J. Holúbek. N. Nov. č. 17. Robotník Emelian a prázdny bubon. Prel. Janko Klen Tamže č. 35. Drahо vypadlo. Preložil J. Klen. Tamže č. 44. Zlato. Sl. Denník č. 25. — Robotník Emelian a prázdny bubon. Prel. F. Houdek. Slov. Dom. Kal. 74—78. — Čím sa ľudia živia. Sl. Nov. č. 5—9. Koľko zeme človek potrebuje. Tamže č. 46—49.

Tomášik Samuel. Vlastný životopis. Slov. Pohľ. 204—211.

Tomič J. Strýc Stanko. Zo srbského V. M. Hlásnik č. 18. „Paprikáš". Obrázok. Prel. V. M. Tamže č. 19. Ako rastú reči? Prel. V. M. Tamže č. 22. — Na prahu dvadsiateho storočia. N. Nov. č. 152, 153.

Toussaint v. Nečesálek.

Töpfer K. Matka a dcéra v. Ochotník.

Tovaryšstvo III. v. Osvald. Fr. R.

Tri druhy stromov. Nákladom Spolku Modrého kríža. Tlačil Šimon Roháček v Modre; 8° str. 4.

Trnovský Jozef. Jako som sa stal liberálom. Kresťan č. 47.

Trokan Alex. Odkaz Kostelňancov vyslancom našim slovenským. Hlásnik č. 21.

Trubiansky. Dôležitosť vzdelania. Lud. Nov. č. 17—19.

Turgenev I. S. Vrabec. Z diela „Básne v próse“. Prel. J. Holúbek. Dennica č. 4. — Život márnotratníkov. Sl. Nov. č. 176. Môj pes Pegasus. Tamže č. 275, 276. — Naši ma poslali! Episoda z historie júnových dní r. 1848 v Paríži. Prel. J. Š. Sl. Pohľ. 21—28.

Twain Mark. Interview. Sl. Nov. č. 204. Keď som kandidoval. Humoreska. Tamže č. 295.

Tyršová R. Lidové kroje československé v Paríži. Č. Lid 84—86.

Uderiná. Rozprávočky na Uderinej v. Bodnár J. — Svadba na Uderinej v. Bodnár J.

Uhrovecký. K novému roku. Sl. Nov. č. 1.

Ular A. Annexia Mongolska. Podáva Ž. P. T. N. Nov. č. 55.

Uram Gregor (Podtatranský, — ý.) Liptov. Čas. M. sl. sp. č. 2—5. Nevinná žiadosť. Černokň. č. 4. Ostrá kázeň. Tamže č. 5. Aby to... Tamže č. 5. Chytráci. Tamže č. 6. Skromný hosť. Tamže č. 6. Žiaden rozdiel. Tamže č. 6. Dosť jedna. Tamže č. 6. Čo fígeľ... Tamže č. 7. Politika teliat. Tamže č. 7. Od chrbta do rúk. Tamže č. 8. Corpus delicti. Tamže č. 8. Milostné piesne. Tamže č. 11. Márnik. Tamže č. 11. Posledný v škole. Tamže č. 11. — Dedictvo. Z franc. Lud. Nov. č. 35. Na vohľadoch. Tamže č. 36. — Ručná kapsička. N. Nov. č. 34. Opustená. Tamže č. 36. Oklamaní klamári. Tamže č. 41. Štyri dni. Tamže č. 45, 46. Fígeľ umelcov v. Schirmer A. Neženiť a nevydať sa. V. Esstruth Natália. Žobrák. Črta zo života. Tamže č. 135. — Malý bubeník. Z polsk. Obzor č. 8. — Zrnká pädagogické. Rod. a Šk. č. 7—12. Detská psychologia. Tamže č. 9. — Pieseň starého vyslúžilca. Rovn. N. Kal. 166. — Lais a Messalina v. Pobiedonoscev K. P. Sokrates a Glaukon. Slov. Listy č. 50. — Vstal! Stráž na S. č. 4. Sen a skutočnosť. Tamže č. 9. Advent. Tamže č. 12. — Najkrajšie povolanie. Z nem. Tranovský 88—92 — Opustená v. Čechov. — Jeho životopis s podob. uverejnený je v Rov. N. Kal. 88—91.

Urbánek Fr. Zvädlá ruža. Dennica č. 2. Koľko krásy v božom svete. Tamže č. 2. To srdce moje. Tamže č. 2. Sňahulienka. Novella Tamže č. 3, 5, 6, 9—12. Mladucha smrti. Tamže č. 9. Matke. Tamže č. 9 — Bez prístrešia. Úryvok zo života nášho ľudu. Jednota 82—93. Moja spása. Tamže 94. Na Tatrách. Tamže 103. Na srdci drahej matky. Tamže 113. Pracuj! Tamže 119. Tušenie. Tamže 126. To šťastie sveta. Tamže 166. — „Ničevo...!“ N. Nov. č. 1. Pravda. Tamže č. 41. Pri jasličkách. Tamže č. 151. Báj Tatier. Vianočná vidina. Tamže č. 151. — Beh času. Allegorická scéna. Sl. Pohľ. 66—74. — Nezúfaj! Tovaryšstvo 82. V jaseni. Tamže 164. Vianočná ruža. Tamže 239—245. Je prvý máj... Tamže 270. Pod okienkom... Tamže 270.

Wagner Dr. J. A. (Nemo.) Čo a jako bude v novom roku? Sl. Denník č. 1. Svetlo. Z „Mravných rozprávočiek“. Tamže č. 8. Zima. Tamže č. 10. Ochrana robotníctva. Tamže č. 10, 11. — Kedy je Veľká noc? N. Nov. č. 41. Politický význam astronomie. Tamže č. 60—62. Poistenie proti krádeži. Tamže č. 108. Na Štedrý večer. Tamže č. 151. — Niečo o počasí. Pútnik Svätov. 85—89. Začiatky

knihtlačiarstva. Tamže 93—97. Krátky prehľad dejín XIX. storočia. Tamže 106—120. — Ako to vyzerá na tom našom susedovi! Rovn. N. Kal. 58—61. Kde niet peňazí. Tamže 84—85. Začiatky knihtlačiarstva. Tamže 95—96. Krátke pohľady na XIX. storočie. Tamže 92—93. Zriedkavejšie znaky prírody. Tamže 176—180. — Čo vieme o Marsi? Slov. Dom. Kal. 29—33. — Nové smery v životnom poistení. Slov. Listy č. 51, 52. Mesiac a jeho pohyby. Sl. Pohľ. 327—334, 385—393, 424—438. — Rozvoj prírodných vied v XIX. storočí. Tovaryšstvo 204—220.

(Dokončenie.)

Dejepisné záhady.

Rozlušťuje *Fr. V. Sasinek.*

IV.

Jakými národami boli Turci Arpádovi?

Porovnavše zprávy cisára Konstantína (949) so zprávami veľmi pozdejších (po r. 1282) kroník domácich, presvedčili sme sa, že jeho Turci sú do cela iným národom než Maďari, ktorých naše domáce kroniky strkajú pod výbojnú zástavu Almusa a Árpáda. Povstáva teda otázka: jakými národami boli Turci Arpádovi?

Cisárovi Konstantínovi súčasná zpráva Knigae Stepennaiae nad Dunaj, vedľa Bielouhrov (Slovákov), kladie Kozarov a Bulharov, bývajúcich pod Bielouhrami, teda v Čiernom Uhorsku.[1]) Bývali teda Kozari a Bulhari práve na tom Potisí, kam cisár Konstantín položil Turkov Arpádových [2]).

Že pod tými Turkami rozumeli sa Arpádovi Kozari, je istinou; lebo Byzantínci nazývali i Kozarov Turkami [3]); a sú svedectvá historické, že tí Kozari bývali na Potisí [4]).

---

[1]) Eo tempore (c. a. 948) tributarii (Russis) fuerunt . . . Kosari, Bulgari ad Danubium, Vngari Albi, Czechi, Poloni. Geographia Russise vicinarumque regionum c. a. 948. Ex SS. septemtr. Auctore T. S. Bayer: Comment. Academiae scient. Imp. Petropoli, 1747. X, 371. Auctor. Knigae Stepennaiae ad an. mundi 6475. an. Chr. 967.

[2]) Ulteriora (Danubii), quae omnia Turcis habitantur, cognomina nunc (949) habent a fluminibus transcurrentibus . . . Timeses . . . Tutes . . . Moreses . . . Crisus . . . Titza. Const. Porph, c. 40.

[3]) Turcos orientales, quos et Chazaros vocant. Theophanis Chronographia ad an. 626.

[4]) Századok 1882 str. 826. Chazor in comitatu Zatmar. Fejér: Cod. dipl. X. 4, 681. ad an. 1308. X. 5, 874. X. 4, 681. X. 7, 234. Kozarivár. VIII. 1, 557 ad an. 1315. Chazar. Wenzel: Cod. Arp. cont. VII, 105 ad an. 1240. Kozárd u Zaďvy. Korabinský: Geogr. Lex. str. 323. Századok 1890 str. 171.

Ponevač Kozari bývali spoločníkami iných Turkov Arpádových [1]), pod týmito nemožno iných rozumeť, ako Bulharov, ktorí s Kozarmi spolu bývali na Potisí, a to nielen za doby Knigy Stepennej (o. r. 948), ale i pozdejšie [2]).

Že by názov Turci výlučne a určite označoval jeden a ten istý národ, to neobstojí; lebo nielen nazývali sa Kozarmi, ale i Sabartoasphali [3]); a tých, ktorých Menander, pokračovateľ Agathiasa, menuje Turkami a Sakami, Agathias bol pred ním menoval Hunami [4]).

Dľa cisára Konstantína prvotné sídlo Turkov Arpádových bolo nad Kozarmi, medzi Donom a Volgou (Βουλγα), dľa ktorej obyvatelia medzi Donom a Volgou nazývali sa Volgarmi (Βουλγαροι) čili Bulharmi [5]), obyvateľmi Bulharska. K tomuto Bulharsku však náležala nielen zem medzi Donom a Volgou, ale i tá, ktorá od ústia Donu vedľa Čierneho mora, Kaukazu, Kaspu tiahla sa k ústiu Volgy; lebo, keď Pečenci, prekročivší Volgu, uderili na Turkov, medzi Volgou a Donom bývajúcich, jedna časť Turkov tiahla k západu, druhá k východu čez Kavkaz brala sa do Persie [6]). Čo by nebola mohla urobiť, keby Bulharsko nebolo sa tiahlo až ku Kavkazu.

Dejezpytcovi robí veľkú prekážku, že dejepisné pramene niekdy jednému a tomu istému národu dávajú rozličné mená. Tak je to i s Bulharmi medzi Donom, Čiernym morom, Kavkazom, Kaspom a Volgou. Ta kládli Turkov, ale i Saracenov a Hunov, ačkoľvek boli to vlastne Bulhari [7]).

---

[1]) Cabari a Chazaroruin gente descendunt ... fugientes ad Turcas ... contractaque mutua amicitia Cabari appellati sunt. Const. Porph, c. 29.

[2]) Sarracenos, sive sint Ungari, sive Bulgari. Theiner: Mon. Hung. I, 107. Ha nincs más bizonyéték, mint az, hogy egy 1231 okmány szerint Fogaras mellet „terra Bulgarorum, exstitisse fertur", nem láthatni, mire alapitható az a nézet, hogy bolgárok már a magyarok bejövetekor ott voltak; a Kozárok pedig (Constantinustól tudjuk) a magyarokkal (?) együtt költöztek be, tehát magyar (?) uralom alatt alapíthatták Kozárvárat és Kozárdot Szolnok-Doboka megyében. Századok 1890, str. 171, Nie tak! Pred prichodom Maďarov (Pečencov a Polovcov) boli v Uhorsku Bulhari a Kozari, ktorých Konstantínov Arpád bol uviedol do Uhorska. O tom pozdejšie podám viac dokladov.

[3]) Turcarum gens olim prope Chazariam habitabat ... Et quidem tunc temporis non Turcae, sed Sabartoiasphaloi, quadam de causa, dicebantur. Const. Porph. c. 38.

[4]) Excerpta ex Menandro (ab anno 558 usque 581). Const. Porph. ap. Migne t. 113. pag. 791 etc. Len na niektorých miestach menuje ich Hunnami a Sakami. Srov. Pray: Ann. vet. pag. 296.

[5]) Presbyter Diocleas ap. Schwandtner SS. RR. Hung. III, 478. Lexicon Ferrarii pag. 131. SS. RR. Siles, ap. Sommersberg II, 469.

[6]) Turcarum exercitus devictus fuit atque in partes divisus; et earum una quidem orientem versus partem Persidis incoluit. Et hi etiam in hodiernum diem de veteri Turcarum cognomine Sabartoiasphaloi nuncupentur. Const. Porph. c. 38.

[7]) Agareni, qui et Saraceni ... a latere montis Caucasi super mare Caspium etc. Gregorius Turon, ad an. 629. A fontibus Otrorogorrae ...

Z doterajšej rozpravy teda nasleduje, že Arpád priviedol kozarských a bulharských Turkov do Potisia; a tak, poneváč o privedení kozarských Turkov na Potisie nemôže byť pochybnosti, dokázať mi treba len, že uviedol ta i bulharských Turkov čili Bulharov; a dokážem to ešte nasledovne:

a) Cisár Konstantín hovorí, že jedna časť Pečenegami rozdvojených Turkov utiahla sa čez Kavkaz do Persie a zostala i potom vo styku s druhou časťou Turkov [1]). S tým v spojení je asi zpráva arabského zemepisca Jakuta o bulharských Mahomedánoch v Uhorsku, pochádzajúca od človeka z Uhorska, meškajúceho v Aleppo. Vysvitá z nej, že tí mohamedánski Bulhari do Uhorska prišli z Bulharska u Volgy [2]). Že to neboli Kumáni, ale už pred týmito dávno osedlí v Uhorsku Bulhari, poznať z toho, že už dľa kroju a nárečia pripodobnili sa nebulharským obyvateľom (nationis francicae) Uhorska [3]).

b) Arpádových Turkov-Bulharov a Turkov-Kozarov západné dejepisné pramene, poneváč v Čiernom Uhorsku s podmanenými Slovenmi bývali, ovšem menovaly Uhrami; ale ich rozoznávaly od

---

inter Hunnos, Scythas et Gaudaridas mons Caucasus. Ad portas evadunt, quae Hunnos vicinos in Persarum ac Romanotum (Byzantinorum) oras inducunt. Orossius ap. Migne t. 31. pag. 684. cum n. 94. — Hunnorum. Est genus extremum Scythiae, vergentis in ortum, trans gelidam Tanaim. Prudentius. — Hunni, Antae et Sclavini (Procopius Caes.) = Bulgarorum, Antarum et Sclavinorum (Jornandes). Ultraquos (Agazziros = Chazaros)... supra mare Ponticum Bulgarorum sedes... Hinc iam Hunni pullularunt Jornandes. — Cum Hunnis, quos Bulgaros vocant. Theophanis Chron. cont. Corpus Hist. Byz. SS. t. 33. p. 31. Srov. môj spis: Arpád a Uhorsko str. 21. Národnie Noviny r. 1899. č. 24. Ktorých cis. Mauritius menuje Turkami, tých cis. Leo nazýva Bulharmi a Turkami. Salamon Ferencz: A magy. hadi történ. Budapest 1877, pag. 6.

[1]) Const. Porph. c. 38.

[2]) Offendi in urbe Haleb magno numero genus hominum, qui Baschurai audiebant... iuxta ritum Abu-Hanifae... Terra nostra... iacet in regno... cui nomen Hungerorum est. Nos... eorum regi subditi, in tractu regni eius quodam 30 admodum in colimus pages..., Multos patrum nostrorum audivi narrantes: olim supra hanc memoriam, septem Muhamedanos e Bulgaria in terram nostram venisse. C. M. Fraehn: De Chazaris Excerpta ex scriptoribus Arabicis. Petropoli, 1822 in 4. Appendicis pag. 7.

[3]) Interrogatus porro: cur barbam ad morem Francorum (západnikov) tondeant? Quotquod nostrum — inquit — castra sequuntur, barbam tondent et vestitu Francorum utuntur... Linguae, cultusque et habitus par nobis ratio est cum Francis. Ibidem. Maďarskí Pečenci a Kumáni pôvodne nepochádzali z Bulharska predvolganského, ale z územia zavolganského: teda Jakutova zpráva nepadá ani na Pečencov, ani na Kumánov.

Uhrov buď jako Hunnov, alebo jako Saracenov [1]): teda jako prisťahovavších sa Bulharov [2]).

c) Tieže západné dejepisné pramene prikladajú Arpádovým Turko-Bulharom a Turko-Kozarom i meno Avarov [3]); čo je tiež svedectvom, že Turko-Bulhari a Turko-Kozari prišli z predvolganského Bulharska, kde boli bývali Avari, poddaní Turkom čili Hunnom [4]).

d) Cisár Leo († 911), porovnávajúc potiských Turkov Arpádových s poddunajskými kresťanskými Bulharmi, vraví, že sa jedni od druhých v ničom neróznia, len v náboženstve [5]). Že by boli Arpádovi Turci bývali modlári, to je byzantínsky prehnaný spôsob mluvenia o kresťanoch nepravoslávnych; boli oni mohamedánmi a spomínajú sa i potom v diplomoch uhorských [6]). Títo mohamedánski Bulhari neprišli teda z poddunajského kresťanského Bulharska, ale od Volgy. Neboli to ani mohamedánski Kumáni, lebo títo rozoznávajú sa od Bulharov. Krem toho, Arpádovi Turko-Bulhari mali jednaký

---

[1]) Omnis Agarenorum exercitus a Baioariis occisus est. Annales Sangalenses ad an. 944. V liste Chasdaja a v pojistenke Jehuda nazývajú sa Hangriu a ich zem krajinou Hagarskou. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 35. Okmánytár XI. str. 573—578. Slovenský Letopis I, 103, 105. — Hunnos vel, ut nunc vocant, Hungaros. Dubravius: Hist. Boh. lib. 4. Hunni vastant monasterium. Chron. Corb. ad an. 917. Introierunt Ungari, id est Cuni, in Italiam mense Februarii. Chron. Lupi Protospatae ad an. 920, 940. Luitpoldus . . Hunnorum irruptionem . . . impedivit. Aloldus ad an. 944. Russi Hunnorum, Bulgarorumque (subdanubianorum) multitudinem adjuuxerant. Leo diaconus ap. Migne t. 117. pag. 818.

[2]) Srov. pozn. 7. na str. 687.

[3]) Avari, qui dicuntur Ungari, iis temporious ultra Danubium peragrantes. Annales Francofuld. ad an. 894. Dalamantii vero impetum eius (Henrici aucupis) ferre non valentes, conduxerunt adversus eum Avares, quos modo Ungaros vocamus. Vitichindus.

[4]) Dum enim mecum amica verba loqnitur, foedera iniit cum Varchonitis (Οὐαρχονῖται), servis nostris (indicabat autem Avares), qui a dominis suis aufugerunt. Et Varchonitae quidem, tamquam Turcorum (Hunnorum) subditi, cum voluero, ad me redibunt . . . si consistere ausi fuerint, caedentur . . . non gladiis, sed formicarum instar conterentur ungulis equitatus nostri. Menander. Const. Porph. t. 113. pag. 903.

[5]) Turcorum mores, qui a Bulgarorum (subdanubianorum) eatenus solum differunt, quod hi Christianorum fidem amplexi et in romanum (byzantinum) vitae cultum traducti, et asperitatem morum, et vagum atque instabile vivendi genus unacum idolis (?) suis abiecere. A. Kollár: Amoenitates. V. 1. p. 4, 43.

[6]) Donec omnes Saracenos baptizatos, baptizari volentes, vel baptizatorum filios, sive sint Ungari, sive Bulgari, sive Cumani . . . restituat. Fejér: Cod. dipl. III 2, 298 ad an. 1232. Et illi Bulgari sunt pessimi Saraceni, fortius tenentes legem Mahometi, quam aliqui alii. Id. IV. 2, 275. Srov. Jakutovu zprávu v poznámke 2. a 3. na str. 688.

spôsob prísahania na psa [1]), jakým poddunajskí Bulhari skladali r. 1818 prísahu cis. Leovi arménskemu [2]); mali s týmito i jednaký kroj [3]).

e) Keď pápež Ján XII. vypravil Saleka, svojho vyslanca, a s ním i Zacheja, novovysväteného, pre Uhorsko určeného, biskupa, vraví o Salekovi Luitprand, že bol dľa národnosti Bulharom, dľa vychovania (dľa vlasti) Uhrom [4]). Toto poslanie Saleka a Zacheja nevzťahovalo sa na poddunajských Bulharov, ale na uhorských: teda Salek nebol rodom z poddunajských, ale z uhorských Bulharov.

f) Jakokoľvek naše domáce kroniky (Šimon Keza a Turoci) nemali jasnej vedomosti o Svätoplukovi, predsa mali jakési temné podanie o tom, že Svätopluk panoval v Uhorsku nad Moravanmi a Bulharmi. Podobne i Anonymus B. r. n. spomína Slovanov a Bulharov v Uhorsku pred príchodom Arpáda do Uhorska [5]). Pomýlili sa v tom však, že Turko-Bulharov, ktorých až Arpád priviedol do Uhorska, položili do Uhorska už pred dobu Arpádovu; lebo za doby kráľa Svätopluka, teda pred Arpádom, nebolo Bulharov v Uhorsku.

g) Sv. Štefan r. 1002 viedol vojnu proti Julovi a — vraj — potom proti khanovi Bulharov a Slovanov. Šimon Keza kladie vojnu s Julom do Sedmohradska; pre vojnu s khanom Bulharov a Slovanov neoznačil miesta. Turoci kladie obe vojny do Sedmohradska [6]). No chyba je v tom po prvé preto, že dľa životopisu sv. Gerarda sv. Štefan až okolo roku 1030 viedol vojnu proti Achtumovi, kniežaťu Sedmohradska (vlastne Zágorie, Transsilvanie), a toto, až pod kráľom Kolomanom (1098—1114) podriadené korune uhorskej, podržalo svoje knieža [7]); po druhé preto, že tie naše kroniky z jednej vojny urobily dve [8]); po tretie preto, že v Čiernom Uhorsku

[1]) Quod nos praefati Sclavi criminabantur, cum Ungaris (Arpadianis Turco-Bulgaris) ... per canem seu lupum ... sacramenta et pacem egisse. Epist. episcoporum Bavariae an. 900.

[2]) Gel. Dobner: Annales Hagek II, 576. III, 338.

[3]) Luitprand rozhnevaný nad tým, že u dvoru carihradského posadený bol po bulharskom legátovi, sťažoval sa cisárovi Ottovi: In citeriori margine mensae ... Bulgarorum nuntium, Ungarico more tonsum aenea (aurea?) catena cinctum ... mihi praeponit. Const. Porph. de cerim. aulae byzantinae ap. Migne t. 112 pag. 1358. Capillicium usque ad cutem caedunt (Arpadiani Turco-Bulgari). Regino.

[4]) Etiam Saleccum, natione Bulgarum, educatione Hungarum ... et Zachaeum ... a domino papa episcopum *noviter* consecratum et Hungaris ad praedicandum, ut supra nos (Germanos) irruant destinatum, eodem captos esse loco (Capuae) audivimus. Luitprandus. Hefele: Conciliengeschichte IV, 610.

[5]) Slovenský Letopis III, 89. IV, 113. II, 8.

[6]) Slovenský Letopis III, 94. IV, 126 a 127.

[7]) Srov. o tom predošlú dejepisnú záhadu str. 549 ist. s.

[8]) Stephanus, rex Vngariae super avunculum suum, regem Julum, cum exercitu venit; quem cum comprehendisset, cum uxore et filiis duo-

čili na Potisí bývali Arpádom ta privedení Turko-Bulhari so Slovenmi [1]).

h) Anonymus Belae r. n. rozpráva, že Taxis, ded sv. Štefana, daroval hrad Pešť dvom bratom, Bila a Bocsu, ktorí s veľkým počtom Ismaelitov prišli zo zeme Bular, a z pokolenia ktorých pochádza Ethey [2]). O tom, krem Anonyma, nikto nič nevie. Snáď k vymysleniu tej bájky pohlo ho meno Ethey, ktorý r. 1298 bol úradníkom biskupa vesprímskeho [3]). Mohamedáni, Saraceni, Agareni, Ismaelitae ovšem prišli do Uhorska s mohumedánskymi Turko-Bulharmi a Turko-Kozarmi pod Arpádom z Bulharska (de terra Bular), nie však až pod Tocsunom (o. r. 955). Že Anonymus spomína castrum Pest, hrad Pešť, tým prezradzuje svoju dobu, v ktorej tú svoju bájku písal; lebo v diplomoch spomína sa portus, villa, tributum de Pest, nie však castrum, hrad, jaký v Pešti na ľavej strane Dunaja nikdy nejestvoval. Až kráľ Bela IV. po Tatároch založil hrad na vrchu nad novou Pešťou, na pravej strane Dunaja. Bulharsko-slovanský názov (pec, furnus) Nemci premenili na Ofen; potom stará Pešť podržala svoje meno i naďalej, nová Pešť (Vibecz. Uj pecz) spriatelila sa s názvom Ofen; a tento názov prenesený bol i na Etzelpurg (Aquincum, starý Budín); naproti tomu Slovania a Latini meno Budín preniesli i na novú Pešť a jej hrad, totižto na budínsky hrad [4]).

Pravdepodobné je, že Anonymovi netanula na mysli „terra Bulár“ u Volgy, ale Potisie, kde sa boli osadili Arpádovi Turko-Bulhari medzi Slovenmi [5]). Boli to bez pochyby „marchia Bulgan“ [6])

---

bus, regnum eius vi ad Christianitatem (ad unionem cum Roma) compulit. Chron. Hildesheim. ad an. 1003.

[1]) Stephanus, rex Vngariae, bello appetens Vngriam nigram, tam vi, quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. Ademari Hist. lib. III. ap. Pertz: SS. IV, 131. Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568.

[2]) De terra Bular venerunt quidam nobilissimi domini cum magna multitudine Hismaelitarum, quorum nomina fuernnt: Bila et Bocsu, quibus dux (Tocsun, Taxis) per diversa loca Hungarorum condonavit terras et insuper *castrum* quod dicitur Pest, in perpetuum concessit. Bila vero et frater eius Bocsu, a quorum progenie Ethey descendit... de populo secum ducto duas partes ad servitium praedicti castri concesserunt, tertiam vero partem suis posteris dimiserunt. Odsek 57.

[3]) Wenzel: Cod. Arpadianus contin. X, 309.

[4]) Cum igitur nos post vastitatem Tartarorum... corroborationi regni... curassemus apponere manus nostras, inter alia castra... in monte Pestiensi castrum quoddam exstrui fecimus, refertum multitudine hominum numerosa. Slovesnosť. V Skalici, 1864, str. 38—42. Wenzel: Cod. Arp. cont. VII, 501. ad an. 1259.

[5]) Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 598.

[6]) Si de Bulgan, quae dicitur Marchia, cives Strigonium portenot vinum, sive in carinis, sive in curribus, de qualibet tunella solvunt dupondera... Item si vino de Marchia vel (de) aliis locis delata Strigonium aliqui extranei sive in Aurifodinam vel etiam in Bohemiam, quo

čili okolica Bulgarov (marchia Bulgar, marchia Byhor, BYΓAP) potisských.

i) Že by bulharskí Ismaelitae, Saraceni, Agareni značili len kupcov a obchodníkov, to nestojí; lebo nielen obývali celé mestá a dediny, ale tvorili i časť vojska [1])

Z uvedených dókazov — tuším — jasne vysvitá, že Arpád nielen Turko-Kozarov, ale i Turko-Bulharov osadil na Potisí medzi Slovenmi [2]); že dlho tam i potom bývali, kým sa s inými, buď staršími alebo s pozdejšími národami Čierneho Uhorska v jedno nesliali.

Oprava. V II. článku, *Sv. Benedik nad Hronom,* na 485. str., v 17. riadku zdola má stáť: »... po zapúdeným kráľom Šalamúnom —«

Slovenský jazyk, živá starina.

Z národných piesní.

Z rukopisu *Antona Bullu.* [3])

Keď som šiel na vojnu, milá vodu brala,
ja som jej zaspieval, ona zaplakala:
„Keď ja budem konať, ešte budem volať,
že sa mi nedali s tebou, Janko, sobrať.“

cunque extra regnum, de qualibet tunella debet emptor unum pondus. antequam transeat Danubium. Fejér: Cod. dipl. VII, 2, 188 ad an. 1295.

[1]) Srov. Jakutovu zprávu pod a). Proventus Saracenorum de Pesth. Pray: Hist. Hung. I. 212. ad an. 301. Saracenos ... sive sint Ungari (apostatae), sive Bulgari, sive Cumani. Fejér: Cod. dipl. III, 2, 298. ad an. 1232. Innumeram multitudinem ... Cumanorum, Vngarorum ... Vezzerminiorum, Ysmaelitarum ... Bulgarorum. Fontes R. R. Bohem. III, 569. ad an. 1260. Alii sunt Hungari, alii Saxones ..., alii vero Bohemi et Slavi ... et Bulgari. Verbőczi: Tripartitum Partis tertiae tit. 25 de villanis. Bulgari regales post rusticanam seditionem libera migratione privati non sunt. Ib.

[2]) Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568. Slováci v Uhorsku, T. S. Martin, 1902, str. 8. Sclavi districtus de Lippva, dure cervicis populus, ad fidem erat conversus et baptizatus (?); cui sacerdotes catholici secundum translationem Hieronymi, doctoris sancte Matris ecclesie, sacramenta ecclesiastica ministrabant, sed nunc, ut narratur, in apostasiam et pristinum errorem sunt illapsi et multo peiores effecti. Chron. Bud. ap. Podhradczky pag. 337. Fejér: Cod. dipl. IX. 2, 170; 3, 543; 4. 246 et 589. X. 8, 123.

[3]) Anton Bulla, brat Petra a Blažeja, umrel v Nižnom Kubíne roku 1873. Piesne tieto zapísal, nazdávam sa, ako študent v horno-

Večer pri mesiačku pod tou bielou stenou
stoja dve srdiečka, stojí milý s milou.
Sladké si slovíčka spolu rozprávajú,
ruky si stískajú, líčka prikladajú.
„Frajerôčka moja preblahoslavená,
vo veľkom zármutku pre mňa postavená,
nebanuj, neželej tých nocí trávenia,
ani ja nebudem za veľa chodenia.
Nebanuj, má milá, že som vankuš drával,
ani ja nebudem, že som k vám chodieval.
Nebanuj, neželej, dievča, duša moja,
keby nie rodina, bola by si moja.“
A keď sme sa spolu rozlučovať mali,
na pitvornom prahu oba sme plakali.
Vyšiel som pred dvere, slzy mi padaly,
na drobnom kamení jamky vybíjaly.
Šiel som pred obloky, utrel som jej líčka:
Bohu ťa porúčam, moja holubička.
Bohu ťa porúčam, šťastia ti vinšujem,
za úprimnú lásku pekne ti ďakujem.

Sokolove oči, jastrabove krýdla,
taže ma zaneste, kde môj milý býva.
Keby mi neboly vršky na závade,
veru by videla milého v záhrade;
ale sú mi vršky na veľkej závade,
preto neuvidím milého v záhrade.

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

Korrespondence Jana Amosa Komenského. Listy Komenského a vrstevníků jeho. II. Zprávy o životě jeho ze současných pramenů. Menší latinské spisky některé. Vydává Dr. *Jan Kvačala*. V Praze. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1902. Spisů J. A. Komenského číslo 5. 351 str.

ИЗВѢСТІЯ С.-ПЕТЕРБУРГСКАГО СЛАВЯНСКАГО БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАГО ОБЩЕСТВА. № 1, октябрь. 1902 г. 8°, 46 + 2 str.

Po dlhej prestávke opäť začaly vychodiť Izvěstia petrohradského Slovanského dobročinného spolku. Ako redakcia oznamuje, budú donášať vedecko-populárne články z historie, literatúry, cirkevného života, etnografie Slovanov; články a náveštia, týkajúce sa súčasného politického a kultúrneho života slovanských národov;

oravskom Ústí, svojom rodisku. Rukopis zachoval sa u Michala Chrásteka, a k rukám mojim dostal sa skrze pána Fr. Richarda Osvalda. Pri zapisovaní Bulla nedržal sa verne nárečia, ale piesne i s jazykovej stránky sú i takto pozoruhodné, najmä syntakticky, svojou fraseologiou. *J. Š.*

dopisy zo slovanskych zemí; referáty o vynikajúcich knihách vo všetkých otázkach slavistiky.

Obsah 1. čísla: A. S. Budilovič: Súčasný maďarism v perspektívach uhro-slovanskej historie. — P. A. Lavrov: Simeon Milutinović Sarajlia a Peter II. Niegoš vladyka černohorský. — P. L—v: Sjazd slovanských filologov. — Písma zo slovanských zemí. Kronika. Bibligrafia. Oznámenia.

V osemdesiatych a na počiatku deväťdesiatych rokov minulého stoletia medzi ruskými učenými vynikal prof. A. S. Budilovič prácami nám inostranným Slovanom venovanými. Z mnohých kratších i obšírnejších trudov jeho spomenieme aspoň *Obšč:slavianskij jazyk* (roku 1892, dva sväzky) a *Slavianskoje Obozrênie* (1892), ktorým ukázal, ako treba redigovať ruský časopis, venovaný slovanským záujmom. Prvé číslo vzkriesených Izvěstí vyšlo teda na svojom čele s menom, ktoré je milé mimoruským Slovanom. Článok svoj o Uhorsku prof. Budilovič napísal so znalosťou historie a pomerov a s tým publicistickým talentom, ktorého pečať nosia všetky jeho práce o podobných predmetoch. Zaujímave dotýka sa i otázky, aká je rolla Maďarov v borbe Slovanstva s Germánstvom. Nezameškal predstaviť terajšie ťažké položenie menovite Slovákov a uhorských Rusov. Okolnosť, obľahčujúcu vinu Maďarov, vidí v tom, že i Slovania uhorskí sú „nemálo vinní 1) svojou rozdrobenosťou — náboženskou, krajovou, plemennou a najmä tým, že nemajú spoločného jazyka"; 2) „uhorskí Slovania sú vinní značnou demoralisáciou svojich vrchných vrstiev, z ktorých vychodili a vychodia, z príčin opportunismu, bezčíselní renegáti-maďaroni, tvoriaci spolu s maďaronmi nemeckými a židovskými temer najfanatickejšiu a šovinistickú časť maďarskej intelligencie a birokracie." To je tak; ale vina nemôže sa pripisovať teraz žijúcemu pokoleniu uhorských Slovanov. To je dielo tisícich rokov, tisícročnej historie. Všetky tie biedy sú z toho, že neudržala sa država Rasticova a Svätoplukova. Spoločný jazyk iste pomohol by uhorským Slovanom, ale ako prísť k nemu? Maďarismus zúri tak, že uhorskí Slovania len horko-ťažko môžu zachrániť v najužšom kruhu svoje osobitné jazyky: kde, v akej škole mohli by sa oni učiť jazyku spoločnému, ruskému? Spoločný jazyk slovanský! V tej veci sme my malomocní. V tej veci v Izvěstiach nie nás poháňať, karhať, ale doma, Rusov. V tej veci ich očakáva úloha. Novších pokolení uhorských Slovanov nemožno viniť ani len preto, že tolké pluky renegátov dávajú Maďarom; i tá demoralisácia pripravená je tou tisícročnou historiou, vyteká z tej rozdrobenosti náboženskej, krajovej, plemennej, jazykovej. Ale útecha je v tom, že slovanská myšlienka, slovanská vzájomnosť je ešte mladá. Ešte nemohla vykazovať väčších výsledkov. A Maďari mali šťastie, že mohli robiť veľké výdobytky, keď Slovanstvu ešte len-len otvárały sa oči. Prof. Budilovič ukazuje, že Maďari, odtrhnutí od svojho plemena, nemajú na koho sa opierať materiálne ani mravne, a uhorskí Slovania že sú obkolesení samými súplemenníkmi. Iste. Ale ako málo značí brat za hranicou, pokým niet povedomia slovanskej vzájomnosti, to žiaľno poznať u nás na

Rusoch. Oni, ktorí zpomedzi nás majú za hranicou najmocnejších bratov, sú v Uhorsku národne najväčšmi zahubení. Z Maďarov v smere doterajšom nebolo by nič bez podpory Viedne, a táto Viedeň, Viedeň protislovanská, pôvod našej biedy, máva podporu v ruskej politike. No, my veríme, prestane i táto anomalia, nech len rozvije sa ešte lepšie slovanská myšlienka.

Maďarskému charakteru A. S. Budilovič pripisuje črtu, ktorej ten nemá. „Massy maďarského ľudu — píše — nakoľko zachovaly sa, vôbec nesdieľajú slovanofobstva maďarskej a maďaronskej intelligencie, naopak... neraz preukazujú v rozličných veciach i aktívné sprotivenie svojim domnelým dobrodincom zpomedzi zemianstva a birokracie.“ Nemôžeme podpísať. Od tridsiatich rokov v mnohých pádoch veľké skrivodlivosti robily sa nám menom maďarského národa, menom maďarskej veci; ale v celom maďarstve ani raz nenašlo sa nikde takej vrstvy, menom ktorej čo len jediný človek bol by sa ozval, že Maďari nežiadajú si toho. Ich noviny bez všetkej hanby píšu už také veci, že maďarskému ľudu, nakoľko nemá dosť zeme, treba dať zo zemí Nemaďarov, nechcejúcich sa pomaďarčiť; ale protestu nikde ani proti takémuto zhanobeniu maďarského mena. Od samého počiatku násilnej maďarisácie z celého maďarského národa ozval sa proti nej jediný Mocsáry — i toho temer ukamenovali. Ztratil mandát, a viac niet maďarského okresu, ktorý vyvolil by ho do snemu.

Náš Štefan M. Daxner mal príležitosť poznať Maďarov, ako nikto iný z uhorsko-slovanských politikov, a mienka jeho o maďarskej povahe bola nasledujúca: „Od roku 1850 až po rok 1860 mal som príležitosť okrem Gemera bližšie poznať stolice Abaujskú, Zemplínsku a Saboľcskú [1]); všade našiel som v maďarskom živle, a síce v intelligentných aristokratických, ba i v stredných meštianskych vrstvách, tú istú intolerantnosť a pýchu národnú, s ktorou spriateliť sa nemožno. Ba i v samom ľude maďarskom, ktorý veru nemá príčiny k hrdosti národnej, našiel som niečo osobitného, iný živel národný odstrkujúceho... Veď najdú sa i u nás ľudia intolerantní, ale tí tvoria výnimku v humánnej spoločnosti našej. V maďarstve je to naopak: v národnom ohľade humánny jednotlivec je výnimkou v intolerantnej ich spoločnosti.... Náš slovenský ústupčivý, mäkký, šetrný človek musí v tej spoločnosti zahynúť, on bude tam predmetom útokov, posmechu a iných nešetrností, a to tým viac, čím viac bude ustupovať. Prirodzený boj ten má niečo elementárneho v sebe. Ustupuj, a budeš znivočený bez milosti; nedaj sa, a oni ustúpia pred tebou. Všeobecne myslí sa, že Maďar je rodeným najvýtečnejším husárom, no planým infanteristom. A to je vskutku tak. Úloha a charakteristika husára je prenasledovať slabšieho, biť utekajúceho; kadenáhle však ten utekajúci zastane si pevne k obrane svojej a nedá sa, hneď je po úlohe husárovej. Tak som to zkúsil za mnohé roky v spoločnosti maďarskej. Ale i ten, kto pevne stojí, nech si dá pozor na svoje slabé stránky, aby nebol zaobídený a vykorisťený.“ Maďarskú spoločnosť — hovorí Daxner — charakteri-

[1]) Potom od 1865 až do 1872 zase žil stále v Debrecíne.

suje vypínavosť, osobovačnosť a pýcha, vládybažnosť a náchylnosť k týraniu slabšieho, intolerantnosť a nenávidenie všetkého, čo je inorodé. Potom ešte dodáva i toto: „Genersich v svojom „Obelisk des XIX. Jahrhunderts“ charakterisuje Maďarov klassickou výpoveďou: „jugi impatiens, libertatis incapax“, a má v tom úplnú pravdu. Menovite poslednú čiastku výpovede živo cítime všetci, ktorí nie sme Maďari. Či premení sa tento charakter maďarstva hromadným vlivom odrodilcov? Viere podobná vec, že zmení sa, ale nezošľachtí sa, lebo chabosť, ľahkomyseľnosť, materiálny egoismus, lesť, zrada, zadávanie princípov mravných a iné etické pramene odrodilstva môžu len zdemoralisovať, nie však zošľachťovať človeka, spoločnosť, národ.“ (Slovenské Pohľady 1892, str. 326 sl.) — —

Vzácna bude v nových *Izvěstiah* literárno-historická rozprava prof. Lavrova o Milutinovičovi a vladykovi Petrovi II. Mnoho poučného rozpráva za bratskú shodu Horvatov a Srbov horliaci Štefan Radić v začínajúcom sa článku: *Srbsko-horvatský spor a Slovanstvo.* Zaujímavé sú i rubriky *Kronika* a *Bibliografia.* Redaktorom je mladý slavisia V. N. Korablev. Predplatná cena na rok 4 ruble. (Petrohrad, Василевскій Островъ, 5-я линія.) *Šk.*

Ošetřování nemocných. Ku potřebě ošetřovatelek z povolání i širších kruhů sepsali MUDr. *Jaroslav Šťastný* a MUDr, *Duchoslav Panýrek.* Se 117 vyobrazeními. V Praze. Nakladatelství F. Šimáčka. 1902. 152 + 32 str.

V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. I—II. *Václava Vlčka* Sebrané Spisy. III. V Praze, nákl. F. Šimáčka, 1902. 279 a 263 str. Cena k. 5·20.

Rozpravy Akademii umiejętności. Wydział filologiczny. Serya II, tom XX, zeszyt 1; og. zb. tom 35. Studya do historyi sztuki i kultury wieku osiemnastego w Polsce. *Monografia Dukli,* przez Emmanuela Swieykowskiego. W Krakowie, 1902. 204 str.

В. А. Францевъ: ОЧЕРКИ ИЗЪ ИСТОРІИ ЧЕШСКАГО ВОЗРОЖДЕНІЯ. Русско-чешскія ученыя связи конца XVIII и первой половины XIX ст. Варшава. 1902. II a 386 a LXXI a VI str. — И. В. ГОГОЛЬ ВЪ ЧЕШСКОЙ ЛИТЕРАТУРѢ. (Къ исторіи славянскаго литературнаго общенія въ XIX ст.) С.-Петербургъ. 1902. 37 str. — ЧЕШСКІЕ ПЕРЕВОДЫ ПРОИЗВЕДЕНІЙ В. А. ЖУКОВСКАГО и статьи о его жизни и литературной дѣятельности. (Отд. отт.) 5 str.

И. В. Ястребовъ: **O původu Jednoty bratrské a řádu v ní** Я. БЛАГОСЛАВА. Введеніе и текстъ — съ указателемъ.) С.-Петербургъ, 1902. (Отд. отт.) 46 str.

Henri de Lavedan: **Ty krásné neděle!** Armand Sylvestre: **Abbé d'Arthès.** Matice Lidu XXXVI, č. 5.

Artur Gruszecki: **Přemožení.** Přítele Domoviny XIX, sešity 1—3. E. Beaufort v Praze.

М. Горькій: МѢЩАНЕ. Драматическій эскизъ въ 4 актахъ. Четырнадцатая тысяча. С.-Петербургъ, 1902. 172 str. Cena 60 kop.

Rok 1902. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

„Márnotratný syn“.

Dráma v 5. dejstvách.

Napísal *Jozef Hollý*.

OSOBY:

Dubeň, stredne majetný gazda; 65-ročný.
Anna, jeho žena.
Martin, **Marka**, } ich deti.
Dobrák, chudobný gazda.
Janko, jeho syn.
Evka Jedľových, **Zuzka**, **Katka**, } kamarátky Markine.
Sýkora, vyslúžený vojak.
Farár, asi 70-ročný, šedivý, v čiernych šatách.
Rychtár, **Jedľový**, } pytači.
Kaprál.
Vojaci.
Krčmár.
Sluha u Jedľových.
Mládenci, dievčatá.
Muzikanti.

Dejstvo I.

Výstup 1.

Preddomie u Dubeňa; v prostriedku dvere, vedľa oblok; pri stene lavička.

Dubeň. Anna. Dobrák.

Dobrák. Osemnásť zlatých ma to stálo; ale musel som dať, hoc aj ťažko mi ich bolo sohnať. Viete, že mi koleso vtedy dokaličilo ruky, nemohol som nič robiť. Druhý síce už dorastal, ale nebol ešte súci, tak mi pustili Janka.

Dubeň. Neviem, neviem, či sa to zdarí; ja tiež už veľmi nevládzem, preto by som rád Martina vymohol. Inej pomoci nemám,

ako jeho, keď nás Boh zo začiatku tak navštevoval; štvoro nám pomrelo, iba týchto dvoje zostalo.

Anna. Ale oni nám nahradzujú i tú radosť, ktorej by sme sa na tých boli dožili. (Utre si oči.)

Dubeň. Ďakovať Bohu, máme zdarené dietky. Aj preto by som rád mal Martina doma, lebo mladý šuhaj vo svete všeličo vidí, zkúsi, aj na tej vojenčine kde-čo nedobrého pochytí, zkazí sa, a potom hotové zlo.

Anna. Never, otec, Martin by i tam zostal dobrým; on je poriadny a rozumný, nie ako mnohý bláznivý mládenec; však to sám vidíš na ňom.

Dubeň. Hja, žena moja: čerti boli anjelmi, a predsa ich ten diabol zkazil, a v terajšom svete máš mnoho diablov a osídel narozstavaných, do ktorých padajú nezkúsení mládenci. Však ja viem, že Martin je bohabojne vychovaný, ale je nezkúsený, nebol od dediny a hen mesta ďalej, a nezkúsený ľahko podľahne. Ale však je Boh nad nami; On každého nevinného obráni. (K Dobrákovi.) Teda aj pre mňa treba lekárske vysvedčenie pripojiť k tým písmam. To musím ísť zajtra do mesta, aby sa to čím skôr mohlo podať; čím skôr, tým lepšie.

Anna. Len sa musíš, starký, usilovať domov prísť, lebo vieš, že máme so senami robotu, a kto vie, aké časy dá Boh naďalej.

Dobrák. Ja som už, chvalabohu, skľúdil trochu toho sena, čo som mal; budem zaopatrený na celý rok.

Dubeň. Ďakovať Bohu, ani my nebudeme mať nedostatku. Mienim len šesť kusov zimovať a pár koní, azda to postačí.

Anna. Ej, otec náš, keby sme len mohli takéto starosti sveriť a preniesť na druhé hlavy a ruky. Nie že by som vyhýbala robote, ale pribudlo rokov, starneme. Šťastie, že mám to poslušné dieťa, Marku, tá už si cele zastane miesto gazdinky.

Dubeň. Všetko príde, žena moja, i to; len musíme počkať, či oslobodia Martina od vojenčiny, potom sa k tomu priberieme.

Dobrák. Ja som hovoril môjmu Jankovi, že by bolo treba oženiť sa, lebo je to zle bez ženy v hospodárstve. Ale čo! bedárovi ženiť sa je toľko, ako starosť si uvalovať na krky.

Dubeň. Nedobre hovoríte, súsed; viac rúk viac urobí, a dobrý Pán Boh požehná. Keď sme sa my s mojou brali, nemali sme ničoho, iba tieto ruky, vtedy, pravda, zdravé, silné, a túto chalupu po otcovi, Boh ho osláv, i tá bola v chatrnom stave; no a vidíte, tu som. Komu sa nelení, tomu sa zelení. „Kto včas ráno vstáva, Boh ho požehnáva“, a „drž sa Boha, ani Boh ťa neopustí“, boly naše porekadlá, ktorých sme sa držali, a modlitba k Najvyššiemu, a teraz, na staré dni, vidím aj ovocie mojej námahy.

Dobrák. Málo takých gazdov v dedine; to vám nie z pochlebovania hovorím, ale že to zaslúžite.

Anna. Čo máme, od Boha máme, len Jemu môžme ďakovať za všetko, jako to dnes i pán farár v kostole povedali.

Dubeň. Ver' tak, súsed môj; Boh nám požehnal; na Martina som už dal zapísať „Višňovce“ a dve lúky; ten má už svoj podiel,

a ešte, ak ma Boh odvolá, nech sa podelia, ako dobré deti, s Markou; viem, že si neukrivdia.

Anna. O tom som presvedčená. — Aha, už prichodia s pažiti.

(Počuť zdaleka spev, ktorý sa vždy bliží:)

Sobota, nedeľa, bodajs' priletela,
[: Hej, že by som milého skorej uvidela! :]

Dobrák. Aj môj Janko tam bol —

Dubeň. Ja im tej zábavky doprajem; Bohu slúžili, nech sa potom trocha povyrazia; budú mať zajtra lepšiu chuť do práce.

Výstup 2.

Predošli. Martin. Marka. Sýkora (sviatočne vyobliekaní. Sýkora v remeselníckych šatách, na hlave vojenskú čapicu, v ruke trstenicu, smelého, svetáckeho vystupovania).

Marka (ktorá popredku vstupuje). No už sme tu, mamička, a priviedli sme aj hosťa. (Zastane pri matke.)

Sýkora. Dobrý deň vám prajem. (Vítanie, podávanie rúk.) Čo robíte? Ako sa mávate?

Dubeň (zadrží Sýkorovi ruku a druhú mu položí na plece). Vitaj, Ďurko! Teda si prišiel s tej vojny. A ako si sa premenil, už je z teba celé chlapisko.

Dobrák. A čo tam nového; kam pôjdu na manébre? Keď som ja bol v Majlonte —

Sýkora. Neviem, ujček; ja sa o to nestarám; mám tej vojenčiny už dosť. Jako vám je tu dobre; toť mládež sa len zabáva na pažiti, ale u vojakov to nie je tak; hej, veľa tam človek zažije...

Anna. O! Bože! i náš Martin má ísť. Keby sa len zdarilo vymôcť ho.

Sýkora (prekvapene). Čo ho vymáhate? No, je pravda, treba ho doma pri gazdovstve; ale predsa by bolo dobre, keby ho čo len na nejaký čas vzali; veľa tam človek zkúsi, čo nikdy nezaškodí.

Dobrák. A hviezdičiek si koľko priniesol, Ďurko? Keď som ja bol v Majlonte —

Sýkora. Mal som, ujček, ale mi sobrali; sprotivil som sa ako kaprál feldveblovi, tak ma degradovali; no ja nedbám, nech som len doma. Tam mi bolo už tak otupno, zle; len som túžil za dedinou, kde o vojenčine ani nepočujem.

Dubeň. A teraz čo budeš, Ďurko?

Sýkora. Neviem, ujček. Budem gazdovať; sriadim si to maličké gazdovstvo, čo mi po rodičoch zostalo; len neviem, ako mi to pôjde; na tej vojenčine človek odvykne od roboty.

Dobrák (štverácky). A ožením sa, čo? hehehe... Však potom žena ťa priučí gazdovať, tá nebola vojakom.

Sýkora. Do hospodárstva patrí žena; chlap by všetko premárnil; na tej vojenčine to ide veľmi tuho: keď človek nemá peňazí, tam je to nič nehodno.

Dubeň (poúčavo). Hja, Ďurko, nemusí mať človek všetkého, čo si zažiada; treba sa naučiť sporiť.

Sýkora (ľahkomyseľne). Ej, ujček, zakiaľ je človek mladý, nech si užije sveta; potom, keď sa utiahne na dedinu, nech skrbloší.

Dubeň (ako predošle). Čo sa Janko naučí, tomu sa ver' Jano neodučí; a stromček za mladi treba ohýbať.

Anna. Ver' tak; preto sme my tieto naše dva stromčeky hneď za mladi ohýbali; však, Marka moja? (Pritúli ju.)

Sýkora. Preto vám aj v také pekné stromčeky vyrástli; radosť podívať sa na Marku!

Dobrák (štverácky). Vari sa ti pozdáva, Ďurko?

Sýkora. Ej, ujček, vždy naberáte človeka, vždy ste ten starý Dobrák. Nuž a komuže by sa Marka nepozdávala? Bol som s mládenci na pažiti, a veru najkrajšia bola ona.

Marka (so smiechom). No len ma tak veľmi nechváľ, lebo ostatné sa ti do tej krátkej, vojenskej štice nanosia.

Sýkora. Vari aj ty, Marka?

Marka. Ja prvá.

Dubeň. No keď si už prišiel, Ďurko, musíme ťa nejako počastovať; choď, Martin, prines toho vína.

Martin (odíde).

Sýkora. Ďakujem, ujček; tam trochu, tam trochu, nuž a z trochy býva veľa.

Dobrák (štverácky). Veď si sa musel na vojenčine i tomuto priučiť. Vari vojaci vylejú za golier?

Sýkora. Zašpinil by sa a potom by bolo hneď nejaké krátke železo.

Martin (prinesie vo fľaši víno a jeden väčší pohár, z ktorého všetci pijú).

Dubeň (odoberie fľašu i pohár od Martina, naleje a samý prvý pije). Daj nám Pán Boh všetkým zdravia!

Všetci. Pán Boh daj! (Dubeň naleje, dá Dobrákovi.)

Dobrák (k Sýkorovi). No, Ďurko, teda tebe na zdravie!

Sýkora. Daj Boh!

Dobrák (spieva): Glo-glo-glo-glo-glo-glo-gloria, tak sa to vínečko píjava! (Smiech. Vypije, oddá pohár Dubeňovi, ktorý naleje a dá Sýkorovi.)

Sýkora (k Dubeňovi). Na zdravie vám, ujček, tetke aj Marke! (Vypije.)

Dobrák (štverácky). Už ty len s tou Markou máš ustavične do roboty!

Dubeň (dá Martinovi a fľašu položí na lavičku).

Martin. Na zdravie všetkým! (Vypije, položí pohár k fľaši a zastane pri lavičke.)

Anna. Poď, dcérka moja, nejakú večeru musíme prichystať. (Odídu.)

Dobrák. Aj ja sa poberiem; už som sa i tak viac zabavil ako treba. No aspoň som videl vyslúženého vojaka; už je (hrdo) *náš* o jedného viac v dedine. Keď som ja bol v Majlonte —

Dubeň. Pôjdem i ja s vami. (K Martinovi a Sýkorovi.) A vy sa len pobavte. (Odchodí s Dobrákom.)

Sýkora. Dobre, ujček; i tak sme sa s Martinom už dávno nevideli.

Dubeň. No však teraz sa môžte dosť vídať a nashovárať. (K Dobrákovi pri odchode.) Tí mladí ľudia majú čo hovoriť medzi sebou, a najmä keď prídu zo sveta.

Dobrák (štverácky). A najmä kde je pekné dievča; ta idú oni najradšej rozprávať svoje zkúsenosti... hehehe; no s Bohom! (Odíde s Dubeňom.)

Výstup 3.

Sýkora. Martin (sedia pri stole, popíjajú).

Sýkora. Vždy je dobrej vôle ten Dobrák; poznať, že bol tiež vojakom. A má pravdu: kde je dievča, tam je človek akosi shovorčivejší.

Martin. Ja ho rád mám; pobaví nás často, keď nám rozpráva o svojej vojenčine a vojnách. Príde niekedy pobesedovať si aj s Jankom.

Sýkora (udivene). Aj Janko sem chodí? Hja, vidíš, že pravdu povedal, že kde je dievča, ta idú aj mládenci. (Pije.) A ty, Martin, ako? ty už takto kam zabočuješ? Kam ideš rozprávať (ironične) svoje zkúsenosti?

Martin. Nikam; a ani nemám nijakých (ostýchavo), iba čo sa na pažiti trochu poveselím, ale ináče nič.

Sýkora (nadýmavo). No počkaj, však ťa musím niekam vytiahnuť; Evka, Zuzka sú hodné dievčatá, budeme ich domŕzať. Hahaha! Ej, na vojenčine sme sa navystrájali s dievčatami rozličných kúskov.

Martin (ostýchave, nevie čo povedať, naleje do pohára). No, pi...

Sýkora (štrngne). Na zdravie pekným dievčatám! To máš radosti s nimi! Vínko, dievčatá, toho bolo na vojenčine... Ale čo to, Martin, teba vymáhajú od vojenčiny?

Martin. Áno; otec starý, mať stará, tak na mňa nechajú po chvíli celé hospodárstvo.

Sýkora (úsmešne). Eh, synku, ty nemáš a ani nebudeš mať mladosti; škoda! Povojenčiť si za tri roky, veselý je to život, a potom prísť domov a gazdovať, tak áno. (Spieva:)

Hej, šablenka brúsená,
To je moja žena,
Ona ma vyseká, až bude potreba.
Neumrem v posteli, umrem ja na koni,
Keď s koňa poletím, šabľa mi zazvoní!

Čo tam, tak za mladi za pecou sedeť. (Pije.)

Martin (smutno). Veď ja by som rád bol, čo i len na nejaký čas odišiel; ale otec nechcel; aj pán farár mu tak radili.

Sýkora. Hja, dobre je starým tam na pokoji sedeť, ale keď mladá ohnivá krv koluje ešte v žilách, to je pokuta. Mal si nás len vidieť, keď sme vymašírovali a banda pred nami: jako struny natiahnutí sme kráčali. (Martin prichodí do nadšenia.) Čo, tento váš dedinský muzikant by sa mohol schovať!

Martin. Toho všetkého ja neuvidím. Ale i tak je dobre, pomôžem otcovi: chudák, už sa dosť nadrel.

Sýkora (úsmešne). Ach, veď môže ísť na odpočinok; Marka je už dorastená; vydať ju, hospodára do domu, a ty si hybaj povojenčiť.

Martin. Boh vie, ako bude; mne dali už majetok prepísať, a za Markou chodí Janko, a ona tiež ako by mala vôľu zaňho.

Sýkora (prekvapeno). Teda ti dali už majetok prepísať. (Pochlebno:) No, no, mladý hospodár. A Jano, ten, (úsmešne) veď ten ani vojakom nebol, a za toho by Marka išla? Hahaha! (Bokom.) Z toho nebude nič, o to sa postarám. No pime na ich zdravie. Ale Marka, Marka; škoda také dievča tomu dať.

Martin. Otec a mať mu prajú tiež; nemá síce majetku, ale je poriadny, pracovitý, a strýc mu vraj má niečo nechať. No a otec za majetkom ani nejde; hovorí, že máme, chvalabohu, dosť, a to, keď si budú dobre opatrovať, môže im vzrásť na raz toľko.

Sýkora. Ale to môže naraz aj prasknúť, a potom čo? — budú bedáriť. Vidíš, Martin, ja už mám viac rozhľadu, za tri roky človek všeličo zkúsi na tej vojne a naučí sa. No, teda, keď nebudeš rukovať, tak ti aspoň budem rozprávať o vojenčine, aby si aspoň dačo vedel prehovoriť. (Pije.) A, ľa, prídeš večer na muziku?

Martin. Nie, rodičia nedovolia mi večer túlať sa. Zajtra je pondelok, skoro treba vstať do roboty.

Sýkora (úsmešne). O, ty úbožiak! No už vidím, že by z teba vojak ani nemohol byť; (nadýmavo) čo, vojak zabáva sa do rána a ani si neľahne, hneď exercírovať, alebo do inej povinnosti. (Spieva:)

My sme chlapci, my vojaci,
My môžeme bojovať,
My môžeme vo dne, v noci
Švárne dievky milovať.

Mal by si prísť; i Paľo tam bude, sľúbili sme sa; keď sme to s tej vojenčiny prišli, tak sa aj pobavíme.

Martin. Rodičia nepustia ma.

Sýkora (vypije, vstane). Ale veď hovorím, že si ty ešte chlapec. Nuž ti ešte aj to rozkazujú, či môžeš pozrieť hen na Evku alebo Zuzku? A keď ťa nepustia, ľahni si skoro, a potom, keď zaspia, uteč im, oni ani vedieť nebudú. (Podáva Martinovi ruku.) S Bohom! Ak chceš, príď. (Vyhvizdujúc si odchodí.)

Martin. S Bohom! (Vyprevadí ho.)

Výstup 4.

Martin (sám).

Má ver' trocha pravdu; už som odobraným vojakom a ešte som nikde nebol a ani nebudem. Však sa budem hanbiť ukázať sa medzi mládežou. Budú ma vysmievať, ako Janka, že je peciválom. (Hodí rukou.) Eh, čo tam po hlúpostiach; otec nemôže robiť, nuž čo sa budem dívať na jeho útrapy a starosti. (Zamyslí sa.) Ale

predsa by ma mohol pustiť čo len na rok alebo pol; tak túžim sveta zkúsiť; tu mi je síce dobre, ale otupno. (Vonku počuť dievčenský smiech a hneď vstupujú prostopašné dievčence.)

Výstup 5.

Martin. Evka. Zuzka. Katka a viac dievčeniec.

Všetky. Laľa, tu je hospodár, vyprevádzal hosťa; videli sme ho.
Martin (vážne, ľahostajne). Bol tu —
Zuzka. A kdeže je Marka?
Evka. Ona mala ho vyprevadiť, hahaha! (Všetky sa smejú.)
Martin. Tamdnu . . .
Všetky. Musíme ju zavolať. (Pochytajú sa do kola a spievajú:)

Letí, letí roj ponad milej dvor;
[: Sadol na stromienku, klope na okienku:
Vyjdi, milá, von!:] (Smiech.)

Marka (vyjde, po domácky oblečená). Vitajte, kamarátky. (Vítanie, smiech.)
Evka (rozmarne). Tuším, ste mali pytačky, Marka.
Marka (taktiež). Mali, mali, ale sme ich poslali k vám.
Evka (zvýskne a zvŕtne sa). Ichuchú, vydám sa! (Presviedčavo.) A či je to nie pekný chlapík a vyslúžený vojak? Stretli sme sa s ním, a tak pekne s nami žartoval, a volal nás večer na muziku, chichichi! (Všetky smejú sa.) Marka, pôjdeš?
Marka. Akože! Ja tam prvá budem.
Evka (žartovne). Že nie! Niekto druhý.
Všetky (zvedavo). Kto asi?
Evka (rozmarne). Spýtajte sa Marky; však ona vie. A na pažiti ste nevidely, ako si na istô sľúbili?
Marka (káravo). Evka, keby si len neplietla koše s baňami.
Evka (vážne, štverácky). O, nie! Pán Boh uchovaj; ale Jankov s Markami, chichichi! (Smiech.)
Marka (zahanbeno). Už si ty len čert, Evka.
Evka (štverácky). A ty si čertík, Marka; ale veď ti ja ho nezávidím, Pán Boh uchovaj! Však ja mám tiež kohosi. (Objíme Marku. Martin sa netrpelive hýbe, kašle, urovnáva fľašu a pohár.)
Všetky. Laľa, čo ešte vyjde z toho! (Smiech.)
Evka (k Marke). No veď si ho k nám poslala, (štverácky) a a ja sa ho držať budem, ako stará baba čerta, nepustím ho. (Smiech.)
Marka (káravo). Evka! Evka! netreba sa posmievať; nevieme, čo nás v budúcnosti zastihne.
Evka (vyhovára sa). Oh, Pán Boh uchovaj; aj toť Zuzka má, aj Katka, aj všetky máme, už sme sa s mládenci podelily, a nesmieme si závideť. (Smiech.)
Martin. Len či vás budú chcieť?
Evka (rozšafne si podopre boky, na Martina). Nuž a vidíš ti ho, Laľa! A čo teda hľadáte na tej pažiti? Kto vás ta volá? My sa i bez vás obídeme.

Všetky (na Martina). A veru tak!

Evka (rozmarne). I ty s tou kyslou tvárou. Pozrite ho, jako sa múdri; je nejaký onakvý, musíme ho rozveseliť. Zaspievajme mu. (Domŕzajú Martina, ktorý zadumený sedí.)

Spev:

Pokapala na salaši slanina,
Povedali na nášeho Marcina:
A Marcin sa Pánu Bohu prisahal,
Že on veru na slaninu nesiahal —
Že odrezal zo slaniny len kúsok,
Až na klinci zostal viseť motúzok.

(Smiech, dopaľovanie Martina poklonkami a smiatím sa mu do očí.)

Evka. Ej, ej, niečo sa tomu Martinovi stalo.

Zuzka. Akiste mu Sýkora zlú novinu priniesol.

Evka. Nechajme ho, nech si sedí; spievajme.

Všetky. Začni, Evka, ty ich znáš veľa; ktorú teda? (Chytajú sa za ruky do kola.)

Evka. Túto: Čože je to za prekrásne vtáča,
Čo po dvore farárovom kráča?
[: Škoda ho, že si svoje nôžky :]
Maže a máča.

(Slov. Spevy, diel II., seš. I., č. 26.)

Evka (k Martinovi). No však je pekná, Martin? Nepáči sa ti? (Martin neodpovedá, sedí zadumený.)

Evka. Zaspievajme mu túto:

Ach, Bože môj, Prebože môj,
Kde ja budem nocovať?
[: Povedala moja milá, :]
[: Že ma bude trucovať. :]

Martin (rozoberie sa z myšlienok, rozveselí sa, vstane, ide medzi dievčence; druhý verš, akonáhle dievčence dokončia prvý, prikloniac sa k nim, veselo a nadšene začne on.)

Netrucuj ty, moja milá,
Trucuješ ty len seba,
[: Ty nemôžeš žiť bezo mňa, :]
[: Ja nemôžem bez teba. :]

(Smiech.)

Všetky (so smiechom). Ach, ach, už sa rozoberá!

Evka (so smiechom). Chytro mu zaspievajme ešte túto veselšiu:

Šuhajko luterán,
Za teba vôľu mám,
[: Ale ma moja mať :]
[: Za teba nechce dať. :]

Martin. Eh, to je nie veselá; neviete nič. (Stane medzi dievčence.) Túto —

Všetky. Čujme, čujme! (Smiech.)

Martin (klania sa k dievčencom, začne potichu, čo sa rozvinie do forte, a rukou dáva takt.)

Svätý Jane, ja ťa prosím,
Ja to dievča dostať musím.
(Hlasnejšie, nadšene.)
Keď aj bráni otec, mať,
Ja to dievča musím mať. (Smiech.)

Všetci (forte). Keď aj bráni otec, mať,
Ja to dievča musím mať. (Smiech.)

Evka. A ešte túto. (Spieva ako Martin.)

Prala som ja na potôčku,
[: Prala som, :]
(hlasnejšie)
Pýtal sa ma šuhajíčko,
[: Čija som. :]
(Forte; zvrtne sa.)
Nie tvoja som, šuhajíčko,
[: Nie tvoja, :]
(všetci forte s rozmarnými posunkami)
Bo ti ústa na bozkanie
[: Nestoja. :] (Smiech.)

Martin (hneď). A ešte túto:

Dievča, dievča lastovička,
Ľúbil som ťa od malička:
Všetci. [: Od malička až poteraz,
Bozkajže ma aspoň len raz. :] (Smiech.)

Evka. No pozrite ho, akú sme mu vôľu urobili, a potom hovorí, že sme mu netreba. Však by ste sa bez nás ukvasili.

Výstup 6.

Predošlí. Janko (prichodí smutný, potom si sadne na lavičku. Všetci sa dívajú naňho a usmievajú, len Marka nie. Martin si sadne potom k nemu).

Evka. Ľala ti ho. Nuž a kto ťa sem volal? Čo tu hľadáš? Veď sa vy bez nás obídete!

Všetky (smejú sa). Oh, oh, jako od nás utekajú.

Evka (žartovne). Neutekajte od nás, mládenci; počkajte nás.

Janko (bokom). Bez teba by som sa obišiel, ale bez inej nie. (Nahlas.) Tak teda, keď ma vyháňate, idem preč. (Sberá sa.)

Evka. No s Pánom Bohom! Však aj my prijdeme za tebou.

Marka (netrpelive). Ale, Evka, nežartuj už toľko. (Zastre si tvár zásterkou.)

Evka (rozmarne). Aha, ktože sa to ohlásil? (K Jankovi.) Počkaj teda, dovolíme ti, môžeš tu byť; ale nesmieš byť taký kyslý, ako Martin, lebo ináče . . . musíš spievať s nami.

Janko (smutno). Nie mi je teraz do spevu; ale ak si žiadate.
Evka. Pravdaže si žiadame. (Marka ustúpi na bok a smúti.)
Janko (bokom). Niečo sa jej stalo, aká je smutná.
Evka (súri). No, no, čujme ju; my sme sa už dosť navyťahovaly.
Janko. Teda — teda (odkašle), teda túto:

Kysuca, Kysuca, Kysuca vodička,
Keď sa ťa napijem, keď sa ťa napijem,
Bolí ma hlavička, bolí ma hlavička.

Bolí ma hlavička, srdca polovička,
Pre teba, dievčatko, pre teba, dievčatko,
Sivá holubička, sivá holubička.

Evka (zdvihne zásterku k tvári a fiká; potom odhalí tvár a smeje sa). Hahaha, jakú smutnú. No, vy ste dnes tuším jednakej vôle. Martin smutný, Janko smutný; to ste vy mne pekní mládenci. A veru, Martin, tak vás my nechceme.
Všetky (smejú sa, Janko sadne si k Martinovi, ktorý zase smúti).
Janko. Ešte sa mi aj posmievaš, Evka; počkaj, však ti nebude vždy do smiechu.
Evka. Pri vás pravdaže by sa človek rozplakať mohol. Chodia jeden ako druhý. (Stene, krivká, napodobňuje smútok; rezko k dievčencom.) My im zaspievame, dievčence; Zuzka, začni ty!
Zuzka (zdráha sa). Ja neviem začať; začni len ty.
Evka. Aj ty si dnes nejaká . . . Marka, začni teda ty.
Marka. No, dobre:

Ja ťa nikdy nerozumiem,
Keď ma objímaš,
Vernú lásku a čo ja viem,
Keď pripomínaš.
Sto ráz som ti povedala, že ťa rada mám,
Čo by len za brata dala, i za teba dám.

Evka (k Jankovi štverácky). No, Janko, po vôli ti je? Buď už veselý.
Všetci (forte): Sto ráz som ti povedala,
Že ťa rada mám,
Čo by len za brata dala,
I za teba dám.

Evka (výskne a hneď):

A kto tomu neverí, neverí,
Strela v jeho materi! Hahaha! (Smiech.)

Evka. Ale teda, dievčence, večer na tú muziku, hahaha! Tam sú inakší chlapci, aj vojaci. Týchto nechajme, nech si tu plačú, ako chcú. My pôjdeme sa veseliť.
Všetky. Pôjdeme, pôjdeme za Sýkorom! (Smiech.)
Martin. Eh, dajte mi s daromnicami pokoj! (Bokom.) Nevydržím tu. (Nahlas.) Ešte mám robotu, zabávajte sa. (Odíde.)

Evka (za Martinom, úsmešne). Ten už uteká na tú muziku; poďte, dievčence, predbehneme ho. S Bohom, Marienka! V nedeľu prídeš zase na pažiť? (Lúčenie, objímanie.)

Všetky (sa soberú a spievajú): „Dobrú noc, má milá", čo sa vždy dial a dial ozýva, až konečne zanikne. Marka sa vráti.)

Výstup 7.

Marka. Janko (sedí ešte zadumený).

Marka (vracia sa, žartovne spieva):

Udérila dvanásta hodina,
Každý poriadny šuhaj už spočíva —

a, ľaľa, tu ešte niekto sa túla po noci; prizrieme že sa mu. (Prizerá sa.) Chlape, čo tu robíš? Ujček, choďte spať.

Janko (smutne). Marka, prosím ťa pekne, nežartuj; vari ma chceš odohnať?

Marka (dôstojne). A ešte ti ho; ešte sa opováži zadrapiť do nočnej stráže!

Janko (vstane, smutno). Ale netráp ma, Marienka. Vidíš, aký som i tak.

Marka (ešte žartuje). Tak ťa musím zase rozveseliť.

Janko. A kto bol u vás popoludní.

Marka. Ktosi; ej, ej, (hrozí mu) ale si zvedavý. Nuž poviem ti zrovna: boli ma pýtať.

Janko (netrpelive). Marka, netrhaj mi srdce; veď viem, že sa mi len posmievaš a druhého máš rada.

Marka. Pravdaže mám aj druhého rada. (Spieva):

Ľúbim si ja otca, matku, moju rodinu,
Ľúbim svoje kamarátky, moju družinu,
Ľúbim všetkých dobrých ľudí, ľúbim aj teba,
(ovesí sa mu kolo krku a díva sa mu do očí)
Čo chceš viacej, buď veselý, netráp sám seba.

(Starostlive, vážne.) Prečo si mi taký smutný, Janko?

Janko. Len tak mi niečo prišlo, ani neviem čo. A večer pôjdeš na tú muziku?

Marka (smeje sa). Ale, blázonko, videl si ma niekedy večer na muzike? Ešte čo!

Janko. Nuž a čo to Evka hovorila?

Marka. Evka dnes veľa pohovorila, bola dobrej vôle. Azda myslíš, že by sme hneď utekaly za Ďurom Sýkorom?

Janko. Nie, nemyslím; len som chcel vedieť.

Marka. A tak teraz mi buď veselý a v sobotu večer si potom príď, dám ti, vieš (spieva):

Červenú ružičku, rozmarínček zelený —
Príď, Janíčko milený.

Janko (nadšene). Ty si dobré dievča, Marka; keby teba nemal, ťažko by mi tu bolo v dedine. (Spieva):

Dobre mi, dobre mi; dievčatko šepce mi,
Jak holúbka hudie, že ma ľúbiť bude,
kým len živá bude.

Marka (kým Janko spieva, túli sa k nemu a napodobňuje hrkútanie holubice; potom obidvaja napodobňujú a zas spievajú):

Dobre nám, sladko nám, jako na konárku;
Hora hučí vôkol, nad ňou krúži sokol,
My tu v tesnom párku.

(Zase napodobňovanie holubov.)

Marka (vytrhne sa z objatia). No už idem, Janko môj; však prídeš v sobotu?

Janko (drží ju za ruky, objíme ju zase). Prídem, prídem...

Marka. Ale aby si mi nebol smutný. (Stiahne mu hlavu.) Ukáž tie tvoje ústa, nech sa vždy usmievajú. (Bozká ho, vykrúti sa a odbehne do stavania.)

Janko (díva sa za ňou). Spi sladko, ty dobrá duša moja. (Odíde, kade dievčence; hneď sa otvorí oblok a)

Výstup 8.

Martin (vylieza čez oblok, na prknách zastane, obzerá sa zôkol-vôkol, ticho).

Spite; moja rozbúrená duša nemôže sa uspokojiť; spánok mi letí s očí. Idem, kde počujem o tých svetoch, kam už dávno túžim, ač potajomky (obzerá sa); aspoň tak bude mi ľahšie na duši. Oh, len na čas zanechať túto tichosť, jednotvárnosť dedinskú a rozhľadeť sa, natešiť sa vo svete! Ach, či to, čo si predstavujem, uzrem kedy i v skutočnosti?! (Obzerá sa.) Idem za Sýkorom, ten ma ukojí, uspokojí. (Rýchle, potichu preč za Jankom.)

(Opona dolu. Koniec I. dejstva.)

Dejstvo II.

Dvor u Dubeňov. Na jednom boku dvere do domu, malý oblok; naproti brána do dvora.

Výstup 1.

Martin (upráva si kosu); **Marka** (v rukách hrable).

Marka. Martin! otec a mať sa ustavične na teba žalujú, a ja sama neviem, prečo to. (K Martinovi sa sblíži, ktorý stojí a nevšíma si jej reči). Prečo si, Martinko, taký smutný a zamyslený?

Martin (ľahostajne). Nič mi je, Marienka; len tak nejako sa cítim — nemám pokoja.

Marka. Od minulej nedele si taký; už sa ma i Evka spytovala, čo ti je.

Martin. Evka? (Bokom.) Tá falošnica! (K Marke.) A čože sa ta pýtala?

Marka. Nič takého; len že predtým hovorieval si s ňou, a teraz že sa na ňu ani neobzreš, a ju to tak bolí.

Martin (opovržlive). Mňa bolí ešte väčšmi.

Marka (zvedavo). Čo ťa bolí, Martin, čo sa stalo s vami?

Martin. Nič; ani sme sa neshovárali, a ani nebudeme.

Marka (prekvapeno). Ale prečo, Martin? Však Evka je taká dobrá, čo je niekedy i taký vetroplach; ona ťa rada má.

Martin (s hnevom). Má! zahráva sa so mnou, ako mačka s myškou; hahaha, že rada, a prečo bočí potom za tým... Janom; až mi to druhí ľudia povedali.

Marka. Za Jankom; ó, to je nie pravda. Veď nevidíš, že Janko ko mne chodí?

Martin (vpadne do reči). Držať ťa za blázna; Marienka, len ďalej od nosa musíš hľadeť.

Marka (naľakano). Ó, Janko! Martin! (plače) to je nie pravda; a ja sa pôjdem požalovať mamičke. (Zamyslí sa.) Ale, Janko tu už dávno nebol, prečo? Nie, nie, to nemôže byť, aby Janko inú ľúbil, to len zlý svet vymyslel. Never, Martin, never.

Výstup 2.

Predošli. Sýkora.

Sýkora. Idem práve z mesta, bol som navštíviť kamaráta. Tak sme sa dobre zabavili. To je život! Ten je ešte vždy ten starý vojak. A ty, Martin, čo?

Marka. Tebe je len dobre; a toť Martin smúti, ustavične je zadumený.

Sýkora. Má aj prečo... Hej, však keby sa to so mnou bolo stalo, alebo ja, alebo on.

Marka (splašeno). To je nie pravda, čo Martin hovoril.

Sýkora. A keby bola —

Marka (bokom). Ó, Bože, Janko, prečo neprídeš k nám! (K Sýkorovi). A však ty tiež nevieš istotne.

Sýkora. Ako by som nevedel; hja, ja nesedím doma, a kto doma nesedí, veľa sa dozvie, a potom treba mať otvorené oči a hľadeť.

Marka (nepokojne). Však Janko je dobrý, aj Evka je dobrá, ale ľudia sú zlí, tí pohovorili na nich zlé veci.

Sýkora. Sám som videl na muzike. Nuž či netancoval ustavične s Evkou? A kto ju potom odprevádzal domov, či Martin?

Martin. Ja som tam s tebou bol až do polnoci, a ani som sa s miesta nepohol.

Marka. Vidíš, Martin, to si nemal robiť; aj rodičia sa na teba hnevajú, aj Evka teraz. A potom nehľadajte príčiny na Evke a Jankovi.

Sýkora. No nevídali! Čo sa trochu pobavil. Však sa napracuje celý týždeň, a ešte ani potom nemôže sa povyraziť? Ja som teraz nebol tri dni doma...

Marka. Ale ty nemáš nikoho, a Martin má, a má aj robotu.

Sýkora. Hej, Marienka, však ani u mňa to nebude vždy tak; len si teraz obchádzam moje veci a potom začnem i ja hospodáriť.

Marka. Už si tak mal začať čím skôr. (Odíde.)

Sýkora (bokom). Najprv len teba dostať; potom ako budeš kommandovať, tak budem poslúchať.

Výstup 3.

Martin. Sýkora.

Sýkora (nahlas k Martinovi). Úbohé dievča. Tak verila tomu Jankovi. Ale čo vie taký, ktorý ani vojakom nebol; toho nech len nechá, i tak nemá nič. A ty, Martin, čo si taký, ako moriak?

Martin (smutne). Mrzí ma celá tá vec; otec sa hnevá, mať plače, a mne ide srdce puknúť. Veď som ich veľmi urazil, že som proti ich vôli odišiel, a teraz aj Evka . . .

Sýkora (sápavo). No, no, či si baba, alebo chlap? Už ti ani trocha toho povyrazenia nedoprajú. Čože sa stalo takého! Zaveselili sme sa, zaspievali si a to bolo všetko. U vojakov je to každý deň.

Martin. Ale som bol opitý, a to sa ešte nikdy nestalo v našej rodine.

Sýkora. Hahaha! Či sa to nepritrafí hocikomu? A tá Evka nech ťa nemrzí; dievčat na každý prst päť.

Martin. A keby otec vedel, že som tam dlh urobil, bolo by ešte horšie.

Sýkora (veľkodušne). Aký dlh! Ja som to všetko zaplatil. Nejaké tri zlatky; na vojenčine to nebol ani peniaz. A teraz kamže ideš?

Martin. Mám ísť za otcom kosiť raž.

Sýkora. Eh, to sa musíme posilniť; poď, nech už tú mestskú zábavku zavŕšim.

Martin. Ale otec čaká a máme toho veľa.

Sýkora. No tú chvíľu sem-tam; poď, potom aj ja pôjdem na Planiny, tiež niečo urobiť. (Martin vezme kosu a so Sýkorom preč.)

Výstup 4.

Marka (sama).

Marka (vychodí a volá za Martinom). Povedz, Martin, že i my hneď prijdeme s matkou. (Zamyslí sa.) Tak predsa by to mohlo byť pravda; aj Martin, aj Sýkora to tvrdia. Ale že by ma Janko tak neverne zanechal, a predtým ma tak lúbil! On si akiste zle vykladal tie žarty; (naivne) už nesmiem s ním viac žartovať, a ani nebudem. A Evka! veď mi povedala, že Martina rada. No tak potom čo by sa to bolo stalo? A keď je tak, potom i ja budem Janka trucovať, áno! (Strúha prsty.) Ó, nech si on nemyslí, že ja budem banovať. Ó, Bože môj, Janko ty neverný! (Utiera si slzy. — Spieva.)

Ej, topoľ, topoľ, ej, topoľ, topoľ,
Zelený topoľ, zelený topoľ.

[: Keď ma ty nechceš, :]
[: Dajže mi pokoj. :]
[: Keď ma ty nechceš, :]
[: Budeš banovať, :]
[: Prijdú ma iní :]
[: Chlapci namlúvať. :]

Výstup 5.

Marka. Anna.

Anna. Tak, dcérečka moja, len sa poponáhľaj. Otec a Martin čakajú s obedom; chudiaci, majú teraz veľké roboty. (Objíme ju.) Ale ty si mi, tuším, plakala, srdiečko moje. Čo ti je, Marka moja, požaluj sa.

Marka. Ach, mati moja milá (plače a túli sa k nej) —

Anna (starostlivo). Čo sa ti stalo, dieťa moje, povedz mi. (Hladká ju.)

Marka (plačlivo). Martin a Sýkora povedali, že ma Janko zanechal, že ľúbi Evku.

Anna. Preto si taká smutná a plačeš; a či si sa shovárala už s Jankom?

Marka. Nie! Však už dávno nebol u nás, a ja ho ani vidieť nechcem.

Anna. Nuž tak, blázonko, čo sa máš hneď trápiť, keď ešte nevieš naiste; všetkým rečiam netreba veriť.

Marka (radostne). Však je to nie pravda, mamička moja, a Janko je nie taký. A ja sa ho spýtam, či to pravda; (detsky) lebo potom by som mu nedala perečka.

Anna. Sýkora aj mne hovoril, že vraj Janko sviedol Martina, keď sa to boli zabávali a Martin prišiel opitý domov; nuž ale ja to neverím. Janko je dobrý šuhaj, aj Martin. No, Bože, pritrafilo sa im to; však Martin sľúbil, že to už viac neurobí.

Marka. Ale je ustavične taký smutný, ja ani sama neviem, čo mu je.

Anna. To prejde a potom bude zase veselý; všetko prejde, dieťa moje.

Marka. Keď som sa ho pýtala, hovoril nadurdeno, že prečo ste ho vymohli od tej vojenčiny, že by bol rád odišiel do sveta podívať sa, že ho prezývajú peciválom. Ja som ho tešila, aby si z toho nič nerobil, a hovorila som mu, že otec už nevládzu robiť, a on mi na to, že ste ma mali vydať, a že by ste mali pomoc, a on že by mohol byť vojakom.

Anna. Ó, Bože, to som nevedela! Martin že je nespokojný doma! Veď vo svete je veľmi zle, ako aj Sýkora hovoril, čo tam vytrpel; musíme to povedať otcovi, aj k pánu farárovi zajdem; musíme mu to vyhovoriť. Ó, však Martinko môj poslúchne, on je dobrý, poslušný.

Výstup 6.

Predošlé. Sluha od Jedľových.

Sluha. A ste to teda doma; dobrý deň vám. Prišiel som takto povedať, odkazujú vám ujček váš, aby sa Martin ponáhľal za nima, lebo sa to takto mračí, a že to chcejú dokončiť.

Anna. Dobre, Miško; však Martin už išiel. A čo robia vaši?

Sluha. Viažu; ešte toho majú so pár krížov; ja som prišiel po kone, dačo soberieme domov, aby to takto neumoklo. (K Marke.) A Evka a Janko sa spytujú, či ty neprídeš, že by im bolo veselšie.

Marka. A sú tam aj oni?

Sluha. Sú; Janko nám pomáha, hehehe; prešiel so svojej role, je tam takto aj Evka; oni si s otcom už dokončili, tak nám pomáhajú.

Marka (nadurdeno). No však je im tam dosť veselo. (Bokom.) Teda pomáha. A prečo nešiel môjmu otcovi pomôcť? Predsa mali Sýkora a Martin pravdu.

Sluha. No s Bohom sa takto majte. (Preč.)

Anna (za ním). Už ideme aj my; len si schystáme veci. (Preč do izby.)

Výstup 7.

Marka (sama, schystáva sa).

A už teraz nech kto chce, čo chce hovorí, ja Jankovi neverím. On tam pomáha. A prečo? Lebo je tam Evka. Oj, Evička, ty mi ho nezávidíš, no maj si ho teda. Ale predsa mu to musím povedať; áno poviem. (Utiera si slzy.)

Výstup 8.

Marka. Anna.

Marka (na chrbte batožtek, v ruke kôš). Tak poďme, dieťa moje; musíme sa ponáhľať; sober hrable, ja ponesiem obed. Však horky jaké obedovanie, keď je súrna robota. (Zamkne izbu, kľúč dá do obloka a obidve preč za sluhom.)

Výstup 9.

Martin (s opačnej strany bočnými dvierkami; napitý, podopiera sa na kosu, z vačku mu trčí fľaša; tackavo pristúpi k dverám a probuje, či sú zatvorené).

Teraz už nepôjdem nikam. Veru, kto sa im bude tam plahočiť. Ach, aký krásny je ten svet; všetko žije okolo mňa, veselí sa, a ja aby som len ustavične robil; druhí mládenci si užijú sveta, a ja tu musím byť zakopaný, pekná to radosť. Druhí prídu zo sveta, videli mnoho, zkúsili, tak pekne a veľa vedia rozprávať, a ja aby som mlčal, alebo musel sa schovať. Však aj Sýkora čo toho vie nahovoriť, a tak pekne pobaviť; aj dievčence ho majú rady. Eh (hodí rukou), hlúposti! Pime. (Pije z fľaše.) A s tým Janom urobím poriadok, ej, bystubohu urobím (hrozí sa), tak ako mi to Sýkora radil, naučím ho dievčence balamútiť. (Hrozí sa prudko, s hnevom.)

Zbijem ho, a potom nech si ho Evka má takého domaľovaného... Jaký som ukonaný. (Sadá.) Čo človek robí roky a roky, ako hovädo, pravdaže sa ukoná. Eh, pôjdem spať, niet nikoho doma, aspoň ma nebudú mýliť. (Zamyslí sa.) Ale zase som urobil dlh. Eh, čo tam po tom — bude mlatba, so dve merice schovám a zaplatím... Ja by som na také myšlienky nikdy neprišiel, ale ten Sýkora vie vypomôcť a poradiť. (Pije.) Bol vojakom, zkúsil veľa, a ja budem taký dedinský trulo; — ba načo ma len vymohli z tej vojenčiny! A peniaze má vždy, a nie je ani taký bohatý, ako ja. (Trpko.) Pravda, mne otec nedá. Eh, bude mlatba, potom si zadovážim; *alebo* (rozmýšľa)... no potom ukážem, čo som, kto som. (Vstane, pije.) Toto je jediné moje potešenie... Aj tej Evke ukážem. Teraz (vyberá z obloka kľúč, odomkne dvere) si pekne ľahnem spať, nech sa tam potia a plahočia, ako chcú. (Vníde.)

Výstup 10.

Dubeň. Anna. Dobrák. Sýkora. Marka. (S rozličným žatevným náčiním.) **Sýkora, Marka** napred so spevom):

Už sme žitko poviazali, ešte máme jarinu,
Už sme Kačku vydali a ešte máme Marínu.

Marka (otriasa sa). A trocha sme aj umokli.

Sýkora. Nič to, Marka, lepšie porastieš. (Domŕza ju a spieva:)

Prší, prší, len sa leje,
Nezatváraj, milá, dvere,
Nezatváraj, Mariena, nezatváraj pred nama.

Hej, Marka, nedbal by som, čo by naveky pršalo, že by som u vás zostať musel.

Marka (so smiechom). Veď by sme ťa v daždi len nevyhnali.

Sýkora. A inokedy áno?

Marka (žartovne). Pravdaže.

Sýkora. To viem; ale keby Janko bol, ten by tu mohol byť, pravda?

Marka. Ale že mi to nespomínaj. (Zastane bokom, Sýkora pri nej. Vchádzajú ostatní, Anna ide hneď k obloku, nenajde tam kľúča podiví sa, a hneď vníde do stavania.)

Dubeň. Chvalabohu, že sme to skončili; teraz už pokojnejšie budem môcť spávať. (Všetci skladajú náčinie.) Ďakujem vám, priatelia, že ste mi pomohli; keď búde treba, počítajte na moju pomoc.

Sýkora (nadýmavo). Maličkosť...

Dobrák. Musíme pomáhať jeden druhému; Janko pomáhal Jedľovým — aj tí toho mali, chudáci.

Sýkora. Hja, tam bola Evka. (K Marke.) Vidíš, Marka, kam Janko ťahá.

Marka (zahanbeno sa zvrtne, zastre si tvár a ujde do izby).

Dubeň (starostlive). Len kde sa mohol Martin oneskoriť.

Sýkora. Akiste sa bál mračien.

Anna (vychodí z izby). Martin je doma, tam spí v izbe.

Dubeň. Bože môj! (S hnevom.) My sa tam máme potrhať a on doma spí. Akiste zase bol opitý.

Martin (vyjde z izby s rozcuchanými vlasmi, s vzdorovitou, surovou tvárou).

Anna. Ale kde by, otec, veď išiel za vami.

Dubeň (prísne). Čo je to s tebou, Martin? Prečo si neprišiel? Veď si azda videl, že sa mračí, a aj som odkázal.

Martin (trhano). Bolo mi veľmi zle, otec, nemohol som nič robiť.

Anna (k Martinovi). Dieťa moje, však aj zle vyzeráš. (Hladká ho, upráva mu vlasy.) Choď si zase ľahnúť, my sme už spravili.

Sýkora (bokom). Dobre hrá svoju úlohu, bude z neho niečo. (Nahlas.) Nie je ani div, také sparno bolo dnes. Hej, veď pri vojenčine sa človek tak neukoná a nevypotí, ako pri tejto robote.

Marka (vyjde z izby a stane si do pozadia; smúti).

Martin. A videl som, že je búrka už blízko, tak som myslel, že prijdete domov.

Sýkora. Ale sme všetko spravili; (so samochválou) ja som chcel kosiť, ale načo pred dažďom, tak — myslím si — pomôžem vám, aby aspoň jedno neumoklo. Janko pomáhal Jedľovým. (Pozre významne na Martina.) Tam si ty mal byť, Martin.

Martin (ľahostajne). Načo; kde je Janko, nemusím tam byť ja...

Dubeň (prísne). Martin! mať mi rozprávala, že sa ti nepáči, keď sme ťa od vojenčiny vymohli. (Láskavo.) Nuž, syn môj, ja, ako starostlivý otec, myslel som, že keď ťa vymôžem, budeš sa tomu tešiť, a ty chceš preč. Však keby som mal ešte čerstvosti a zdravia, tak by som ti urobil po vôli, ale vidíš, že nemôžem, a potrebujem ťa.

Dobrák. Veru tak. Však aj dnes sme to videli, že už slabo vládzete. Bez pomoci neobídete sa.

Sýkora. Treba si vziať pomoc do domu; veď Marka je už dorastená.

Dubeň. Aj to sa stane, bude-li vôľa Božia.

Marka. Ja by som najradšej, otecko, (objíme ho) keby ste vy so mnou a ja s vami zostať mohla, bár aj na vždycky, (plačlivo) lebo vy sa aspoň nestanete neverným, ako druhí.

Dubeň (hladká ju). Zakiaľ ma Boh neodvolá, neboj sa, dcéra moja... A ty, Martin, hovorím ti, takéto myšlienky si z hlavy vypúď, a buď spokojný s tým, čo a jako sa stalo.

Martin. (Hnevlivo vybúši z neho, pričom rozčulene ide na druhú stranu. Všetci ustrnú.) Buď spokojný, rob, trhaň sa, žer sa s druhými, kým ťa tí za nosom vodia a sa ti smejú.

Dubeň (mierne). Syn môj, natrhanil som sa ja viac, ako ty, keď som zostal sirotou; ani otca, ani matky som nepoznal. A trhanil som pre teba, aby si sa ty nemusel toľko namáhať, aby si mal spokojnejší život.

Anna. Veru, Martinko, veľmi biedne sme my začali, noc na deň sme obrátili...

Martin. Ale vám taký laganí život nestrpčovali, ako mne.

Dubeň (vyčítavo). Nuž a ktože ti strpčuje život? Nemáme ťa radi, nemáš všetkého hojnosť?

Sýkora (nadhodí). Hej, však to on vie.

Dubeň. Keď ti chybí niečo, povedz mne a matke; však sme ti ešte vždy pomohli a poradili. Ale aby si mi za chrbátom a bez môjho vedomia robil, Martin! to ti zakazujem. (K ostatným.) Odpusťte, priatelia, že pred vami tu pokonávame rodinné záležitosti.

Dobrák. Dobré otcovské rady pred kýmkoľvek môžu sa dávať, a máte k tomu aj právo.

Martin (trpko). Ale aj to právo má svoje hranice.

Anna. No, a máš ty proti otcovi niečo? Martin, buď ty len spokojný, čo a jako otec robí; (láskavo) ale však ja viem, že si ty dobrý, len ti niečo chýba, si chorý; choď si, Martinko, lahnúť. (Ponúka ho do izby.)

Výstup 11.

Predošli, Janko.

Janko (prichodí). Tu ste, otec? No, chvalabohu, i naše i Jedľových je v poriadku; a tam už taký dážď.

Martin (bokom). A ešte, že chvalabohu. (Škarede pozerá na Janka.)

Dobrák. Teraz tomu už dážď neuškodí, keď je to poviazané.

Sýkora (k Martinovi). Vidíš! ten bude mať odmenu. Evka, tá falošnica!

Martin (k Sýkorovi). Ale i ja mu dám odmenu, že nepoďakuje sa za ňu. (Odíde do izby.)

Janko (k Marke). A si neumokla, Marka?

Marka (nadurdeno). Nie!

Janko. Už som tu dávno neboľ; (zaliečavo) zajtra si prídem, Marka, pre pierko; budúže to za krásne kvety, keď ich teraz dážď porosí.

Marka (nadurdená). Nemám kvetov; Evka má viac a krajšie. (Odíde na druhú stranu.)

Janko (zarazeno, bokom). Čo sa jej stalo? (K otcovi.) Podme, otec, popŕcha už.

Sýkora (bokom). Výborne mi ide. (Nahlas.) Ver' už popŕcha.

Dubeň. Prejdite, priatelia, k nám; kde ste robili, tam vám musia dať aj večeru.

Sýkora (vyhovára sa). Ja musím utekať —

Dubeň (za plece ho chytí). No len, čo pohárik vína; prejdi.

Janko. Ja mám ešte robotu; sľúbil som sa k Jedľovým, že im ešte pomôžem niečo. (Odíde.)

Dobrák (za Jankom). I ja prídem hneď, len čo trocha prestane. (Všetci sa berú do izby. *Marka* zdvihne zásterku a smutno sa díva, kade Janko odišiel.)

Výstup 12.

Marka (sama).

Už som sa presvedčila, ó Bože! Išiel tam vraj ešte pomáhať. A prečože nezostal u nás? ... Ale nech si ide. Aj Evka nech si ho má. Že vraj príde si pre perečko? Však Evka nech mu ho dá. (Spieva:)

Never šuhajovi,
ani mu len never,
dokiaľ ti nekľakne
pred oltár na kameň.

Never šuhajovi,
bár sa ti prisahá,
však mu tá prísaha
na málo vysahá.

Ale, Bože môj, však by som mala plakať a nie spievať. (Vzdorovito.) A nebudem, a len preto nie!

Výstup 13.

Marka. Sýkora.

Sýkora (vo dverách, kam ho Dubeň vyprevádza a potom sa vráti). S Bohom teda. Ale maličkosť; musíme jeden druhému pomáhať. Nuž a vám ako by som to neurobil. S Bohom! (K Marke.) Marka, umokneš. No však som mal pravdu s Martinom? A keby si ich bola videla spolu, aké tam smiechy robili, na roli.

Marka (rozpačite, plačlivo). A nech si robili; však Janko... áno... vieš —

Sýkora (ironicky). Áno, viem... čo chvíľa bude svadba, nech len prejdú roboty. Marka, ja ďalej vidím od nosa. Nahovorili ho, aby sa ta priženil.

Marka (so žalostným hnevom). Ja nedbám...

Sýkora. Nedbáš? (Chytí ju za ruku.) Vidíš, Marka, ten ťa tak falošne oklamal, nechaj ho tak; on teba nie je hoden. Marienka, ja ťa ľúbim od prvého videnia a budem ťa vrúcne milovať až do posledného dychu, a jediná túžba moja je, že by si sa stala mojou ženou. Oh, povedz, že pôjdeš za mňa. Vidíš, otec a mať by si tiež radi odpočinuli a chceli by, aby si bola zaopatrená. A ja by som tiež rád mal svoju domácnosť; ale len keď ty tam budeš, Marka. Však zvoľuješ?

Marka (v rozpakoch). Neviem. Ale keď Janko — — ty si taký dobrý, aj si nám pomohol, aj Martina si vystríhal... Ja neviem.

Sýkora. U mňa ti dobre bude... Alebo, ak chceš, predám svoj dom, majetky spojíme a ja prejdem k vám bývať. Len sľúb, že pôjdeš za mňa.

Marka. Neviem. Ach, tak mi je clivo. (Vykrúti sa a odbehne.)

Výstup 14.

Sýkora (sám, díva sa za Markou s ironickým výrazom tváre).

Ej, holubička... nevieš. Teda váhaš, a to dobrý znak, budeš mojou; len shovenie. Dobre ide, hahaha! Nenadarmo som bol vojakom a tam sa takýmto veciam vyučil. Má ešte trochu majetku, spiera sa a vyberá, ale to naraz všetko praskne. No aby si mi istejšie padla do náručia, urobím ťa žobráčkou a tak potom s radosťou podáš mi ruku. Zlomím vás všetkých; ľudské rozumy prekabátim ešte, hahaha! Dobre ide; len shovenie. (Odíde.)

(Koniec II. dejstva.)

Dejstvo III.

Krčma.

Výstup 1.

Martin. Sýkora. (Sedia pri fľaške a pijú. Veselého rozmaru obidvaja.)

Martin. Bolaže to patália doma. Mať nariekala, až mi jej bolo ľúto. Chuderka, tak ma prosila, aby som už raz poslúchnul. Nuž ale, Bože môj, čo robím tak zlého? Však Jano začal, — tá obluda; mal nechať Evku na pokoji... Otec hromžil, že ma vydedí; pán farár mi takú kázeň dali, — jój, až sa trasiem.

Sýkora (so smiechom). Hahaha, to už tak býva s mládencami. Z toho si nesmieš nič robiť; veď navždy nemusíš rodičov poslúchať, a oni tiež nech majú ohľad na to, že predsa už vyrastáš.

Martin. Ale ma to mrzí; oni boli vždy takí dobrí oproti mne; a Marka, chuderka, celá je preč; to dobré dieťa nehnevá sa na mňa.

Sýkora. Ale si ho omaľoval; viem, že na to do smrti nezabudne. Teraz vraj leží. No nezaškodí mu; namastil si mu kosti trochu. Ale však sa on vylíže, ako pes, a potom nech si ide brať Evku za ženu.

Martin. Matka tak ma prosila, aby som išiel Jana odpýtať, aj otec si to žiadal; ale ja nepôjdem.

Sýkora. To by ešte chýbalo! Nuž či si ty zavdal príčinu k svade? A potom že odpýtať! (Posmešne.) O, tie ženy, keď je len trocha hlasnejšie v dome, už potratia hlavy a plačú, ako na pohrabe... A hneď prosiť. No ešte čo!. . Oh... pime! (Pijú.)

Martin. Že vraj tie slzy materinské budú ma páliť, ako oheň, hovoril farár.

Sýkora (pohŕdavo). Eh, ten nech si v kostole káže. Keď nevie, v čom je vec, nech dá pokoj. No nenie tak? Však to sám uznáš, mal dať Jano Evke pokoj.

Martin. Ver' tak je, a bolo by všetko dobre bývalo medzi nami.

Sýkora (posmešne). Otec že ťa vydedí!? Pekná robota...

Martin. Toho sa bojím najväčšmi.

Sýkora. Ale, blázon. Vidno, že si nebol nikde a nevieš rozumom pohnúť. Otec nech sa bojí teba; veď ťa už vydedil. Však ti dal už majetok, ty si pánom. No a keby ti vždy hromžil, jednoducho sa (ťahavo) zverbuješ — (rozprestre ruky a hľadí na Martina) hahaha!... Ale čo! Pri vojenčine sa človek všeličomu naučí a vie už potom na svet hľadieť a si poradiť. (Smeje sa potutelne.) Hahaha, že ťa vydedí? (Určite:) Nič ti nespraví — ty si pánom!

Martin (pozorne počúval Sýkoru; vzdychne). Ver' máš pravdu. Nech si tam hovoria, čo chcú a jako chcú, nič mi nespravia.

Sýkora. Nie ver'! No, pime. (Pijú.)

Martin (zadumeno). Len matky je mi ľúto, keď ustavične plače...

Sýkora. Ja som mal na vojenčine jedného kamaráta, šibal veliký to bol a veselá chlapina. (Martin napnuto počúva.) Nuž ten tiež mal s otcom takú neplechu, ustavične sa dohadovali. Len v jeden pekný deň sa môj kamarát sobral, predal svoju čiastku a odišiel

do sveta. A mal tam šťastie. Našiel si peknú ženu — čo Evka je nič proti tej — a bohatú; zaľúbila sa doňho, že bol taký veselý, sobrali sa, a teraz slúži ako feldvebel. Či mu je nie dobre?... Nuž ale pravda, že (pije) každý to nemôže urobiť. Mne neprialo šťastie.

Martin (prekvapene). Ale ešte čo!? No, pime. (Pijú.) Ako mi to chutná! Krčmár, dajte ešte toho vína!

Krčmár. Hneď, hneď. (Odíde; o chvíľu prinesie, postaví pred nich a preč.)

Sýkora (pozre na hodinky). Á, jako sme sa zabavili! Ja musím už ísť; idem zase ku kamarátovi; toho mrzí akosi, že zanechal vojenčinu, nuž ho idem rozveseliť, pobavíme sa trochu... A ty kam ideš?

Martin. Idem orať, už sa blíži jaseň, treba zaprávať.

Sýkora (posmešne). Máš ty to dni: kosiť, svážať, mlátiť, orať, potom čez zimu na peci sa povaľovať, modliť sa; príde jar: hybaj orať, siať a tak vždy jednako... to je radosť! Hahaha! No ale keď ideš orať, zaspievam ti ešte na cestu:

Hej, poslali ma orať, nedali mi biča;
Hej, poslali mi dievča [: miesto pohoniča. :]
Hej, strela ti v materi, ako to poháňaš?
Hej, keď mi moje volky [: z brázdy von vyháňaš. :]

Hahaha! (Vstáva.) Nuž tak si spievaj pekne, Martinko, a choď orať. (Štrngne o pohár Martinov a pijú.) Ja už idem zabávať sa, a ty choď tiež. Hja, pravdaže, ty nemáš peňazí, ako ja, a bez penez pred muziku nelez, hahaha! (Preč.)

Výstup 2.

Martin (sedí zadumený, karbanícky opretý o stôl; kým Sýkora vychádza pije, potom si naleva).

Martin. Že či nemám dosť radosti, hovoril ten farár, keď mám takých rodičov a sestru, keď sa o mňa starajú, že ešte aj od vojenčiny ma vymohli veľkými peniazmi! Mali ich mne dať, Marku vydať za Sýkoru, i tak ju chce, a mali by doma aj pomoc, i ja by som bol zkúsil sveta. Že načo robím také veci, rodičom hanbu a zármutok? Nuž mali ma pustiť s rekrútmi. Oh, keď minulého týždňa rukovali, ani som sa na ulici neukázal, tak mi bolo ľúto. Mali ma pustiť, nebol by som doma také veci robil. Hja, farár hneď: že mám ctnostne, bohabojne žiť, ako ma rodičia vychovali, lebo že obanujem. Že pletiem na seba bič, ktorý ma došľahá. (Pije.) Janka, toho poriadneho šuhaja, že načo som zbil? či toho neľutujem? (Prudko.) Nie! bysťubohu! Poriadny! hahaha! (Rozdráždeno.) Evku mi odviedol! bysťubohu! (Pije.) Pekné radosti! pluhač sa, poť sa, a nemáš z toho nič!... Má pravdu Sýkora: orať, siať, kosiť, svážať, za pecou sa povaľovať a zase orať... eh, samé radosti... hahaha!... A ten si tam aspoň sveta zažije. (Pije.) Krčmár, vína!

Krčmár (vkročí). Martinko! kone sú ti už nepokojné, ustavične chcú utiecť. (Preč.)

Martin. Eh, nech počkajú, však sa ešte dosť naoriem... A

predsa mám takých dobrých rodičov. Čo som im už zármutku narobil, až sa niekedy sám hanbím, a to je na príčine ten Jano! (Hrozí päsťou.) Ej, bysťubohu, obanuješ, ty mátoha! (Pije. Rozhorčeno.) Ale prečo ma nepustia, čo len na dva mesiace, na tú vojnu. Však som im povedal, aj Sýkora mi hovoril, že to dobre bude, a nie a nie! (Pije.) Že vraj choď sa zabávať s pluhom. Hahaha, pekná zábavka! A druhí sa veselia. (Pije.) Bez penez pred muziku nelez — nemám peňazí?! (Opovržlivo.) Viac ako ty. A čo si bol aj vojakom, ukážem ti, že mám; len budeš oči otvárať. A Evka! nech si má, však tá tiež obanuje. Eh!... (Pije.)

Výstup 3.

Martin. Krčmár.

Krčmár (postaví flašu ďalej od Martina). Priviazal som ti kone k stromu. (Sadá k stolu.) Ale je to veselý človek ten Sýkora. Tak sa vycibril pri tej vojenčine. A koľko vie rozprávať, a jako múdre...

Martin (zadumeno sedí, odvrkne). Aj druhý vie.

Krčmár. Vie, vie, Martinko, ale najprv sa musí učiť, a zkúsiť. Hej, koľko sveta som pochodil ja, čo by som vedel ja narozprávať. (Vstane a díva sa von, alebo si zapaľuje fajku.)

Martin (pije; pre seba). Hahaha, a ja musím mlčať, neviem o ničom prehovoriť. Choď sa zabávať s pluhom — — Dajte toho vína!

Krčmár. Však tam som ti priniesol vo flaši. Ale, Martinko, musíš mi aj zaplatiť, lebo tvoj otec sa hnevá na mňa.

Martin (osopí sa naňho). No, no, veď vám s tým neutečiem. Nevídali! Koľkože mám toho? Nejaké tri zlatky. Ešte to len budem môcť zaplatiť!

Krčmár. Viem, Martinko; ale ja potrebujem peniaze, i ja mám výdavky.

Martin. No a Sýkorovi dáte, koľko chce...

Krčmár. Áno, dám, aj tebe dám; lenže Sýkora mi to platí za krátky čas, ten má pohotove peniaze.

Martin (s hnevom). Čo len Sýkora má, aj ja mám.

Krčmár. Ale predsa to dlho trvá, kým mi zaplatíš, a od otca pýtať nebudem, lebo mi toť, keď za teba platil 6 zl., čo si prepil a prehral v kartách, hovoril, že viac platiť za teba nebude.

Martin (trpko). Tak teda! Rob! hontár! a ani tej veselosti ti trocha nedoprajú!

Krčmár. Čo by ti nedopriali, lenže ty už veľa robíš, Martinko.

Martin (trpko). Hahaha, pekne! (Pije.) Dajte ešte vína.

Krčmár (rozhodne). Ale, Martin, kone sú ti tam nespokojné, a ty už máš veľa aj v hlave aj dlhu, a ja to tratiť nebudem.

Martin (rozhorčeno). Bysťubohu! nuž a Sýkorovi dáte bez slova! Mne nie!

Krčmár. Sýkora nemá takej roboty, ako ty; ty máš ísť teraz orať, a hovorím ti: Sýkora platí hneď, ten má peniaze, a od teba — —

Martin (s trpkým smiechom). Hahaha! on má peniaze, ja nie! (Vyskočí; s hnevom.) Napíšte si, s Bohom! (Preč.)

(Opona dolu.)

Premena.

Izba u Dubeňa.

Výstup 4.

Marka (upratuje, potom schystáva si kolovrat).

No však už bude tej práci skoro konec, a potom budeme odpočívať. Ach, Bože! ako som sa tej jaseni tešila, a teraz sa všetko zkazilo. Janko sa hnevá na nás, (naivne) a nech, však i ja sa hnevám na neho, že ma tak neverne zanechal. Ale predsa! Martin to nemal urobiť, možno, že je Janko nevinný, a len ľudia nahovorili zlých rečí, a potom on nevinne trpí. Tak som ho mala rada; na podzim už sme mali byť svoji, a teraz nič. A Sýkora! ba čo mi nedá len pokoja, však nech sa spýta otca a matere. Keby Janko bol len zdravý, však ja by som mu to povedala. Áno, ty neverný Janko!

Výstup 5.

Marka. Sýkora.

Sýkora. Aj, aj, Marienka, hneď za rána taká smutná; čože ti je, dievčatko?

Marka. Nič mi je. Nuž a vari mám spievať?

Sýkora. Pravdaže, veď aj pesnička hovorí: „však som rada, že som mladá.“

Marka. Mladá, mladá, ale nešťastlivá.

Sýkora. Vari za Jankom banuješ?

Marka. Pravda, že banujem; ale nie preto, že ma zanechal. Keď je on neverný, ja za ním nepôjdem, ale Martin mu mal dať pokoj.

Sýkora. Veď mu Martin nič nerobil. No a, Marka, povedzže, keď mu Janko odviedol Evku a potom sa mu ešte posmieval, či mal len tak mlčať; to by nebol ani mládenec.

Marka. Dobre! ale či ho otec a mať tak učili, a či sa to patrí na mládencov, aby sa bili? Mal ich pekne tak nechať; ja sa do Janka nestariem, a ani ho vidieť nechcem (utiera si slzy), a Martin taký nepokoj urobil zkrze to.

Sýkora (chlácholivo). No, Marienka, však je už zase ticho; Janko to, čo si zaslúžil, odleží a potom nech si vezme Evku, keď ju chce mať. A ty, Marienka, (chytí ju za ruku) povedz, že zvoľuješ, že pôjdeš za mňa. Vidíš, tak túžim za tebou, a ty si ku mne taká ľahostajná.

Marka (vykrúca sa mu). Ale keď neviem. Však je ešte čas... Nuž a otec a mať —

Sýkora. Ja si teba od nich vypýtam a oni mi ťa dajú, len ty či pôjdeš z dobrej vôle za mňa? Povedz, Marienka, že pôjdeš.

Marka. Ale, nuž ja neviem.

Výstup 6.

Marka. Sýkora. Anna (prichodí s cesty s košíčkom na ruke, ktorý postaví na stôl).

Anna. Vitaj, Ďurko! Kde si sa vzal u nás?

Sýkora (v rozpakoch). Prišiel som, či reku váš ujček nie sú doma; viete, mám starosť o ten môj majetoček, čo mi po rodičoch zostal; tak rád by som s tým do poriadku prišiel a potrebujem jedno svedectvo; váš ujček dobre poznali mojich rodičov, nuž by mi išli svedčiť.

Anna. Nie je teraz doma, išiel rozsiať raž; no popoludní prijde, potom sa s ním môžeš poshovárat. (Podáva stoličku.) Ale veď si sadni u nás.

Sýkora. Ďakujem, tetka; ale aby som vám spánok neodniesol, sadnem si. (Sadne.)

Anna. Ach, Bože môj! veru, Ďurko, koľko nocí som nespala pre toho Martina, a čo som sa naplakala.

Sýkora. No však to zase všetko dobre bude.

Anna. Daj Pán Boh, aby bol už raz dobrý.

Sýkora. Však on, tetka, nie je zlý, ale ho ľudia kazia . . .

Anna. Viem ja, Ďurko, však som si ho takého dobrého vychovala. (Utiera si slzy.)

Sýkora. To veru urazí mládenca, keď mu milú odvedú; však vy za vašich mladých časov tiež počuli ste snáď podobné veci.

Anna. Že by Janko bol mu odviedol Evku, o tom ver' neviem. Však Evka toť sa ma spytovala na Martina, a chúďa tiež plakala a ľutovala Marku.

Marka (bokom). A predsa možná, že to bol omyl.

Sýkora (nepokojne sa urovnáva). Ej, tetka! vedia oni, čo robia; chcú byť aj s Martinom, aj s Markou, aj s vami zadobre, nuž sa pretvarujú. Nevie človek, kedy môže rátať na druhého.

Anna. Tak teda preto sa potom zbili: óh, Bože môj!

Sýkora. Uvidíte, že keď Janko vyzdravie, bude svadba. Však nepovedzte nikomu, aby z toho klebety neboly. Hen u stolára Hrabovca, keď som si dal robiť stôl a stolice, som počul, že Evke robia truhly. Nuž vidíte, že sa oni potajomky už chystajú.

Marka (bokom). Ja som to nevedela. Už mám po všetkej nádeji. (Odvrátí sa a utiera si slzy.)

Sýkora. Akiste sa Jeďlovým v žatvu zapáčil: že dobrý robotník, tak si ho chytili.

Anna. Nech sa len mladí milujú, aby boli šťastní.

Marka (bokom žalostne). O, Bože, a ja to mám počúvať. (Vezme kolovrat, schystá sa: nahlas.) Tak teda už idem, mamička.

Anna. Dobre, Marienka: pozdravuj krstnú mať a povedz, že pod večer i ja prídem pomôcť. (Odprevadí Marku.)

Marka. S Bohom! (Preč.)

Výstup 7.

Anna. Sýkora.

Sýkora (sberá sa). Tak pôjdem i ja.

Anna (sadne zase k stolu). No však si poseď; teraz už, chvalabohu, nemáme takej roboty, a tebe tiež neplačú doma.

Sýkora. Nie, tetka, ale by som radšej, keby —

Anna. Však aj ty prídeš do poriadku...

Sýkora. Preto by som mal k vám slovo, tetka, a poviem vám to dorovna. Či by ste nedali za mňa Marku?

Anna (prekvapeno). O, Bože, Ďurko... nuž čo ti mám povedať, keď aj otec je tu, ale najväčšmi Marka. Vieš, Ďurko, ja sa jej do toho nestariem; koho si vyvolí, toho bude mať, nech je len poriadny, statočný človek.

Sýkora. Tak ju mám rád, tetka, a jej som sa už spytoval...

Anna. Nuž a ona ti čo?

Sýkora. Nehovorila nič.

Anna. Ja ju, Ďurko, nútiť nebudem za nikoho, lebo znám moju Marku, že by nám to k vôli urobila, že by išla, za koho by sme chceli; ale nechcem, aby bola nešťastlivá... a aby neskôr nám dávala vinu.

Sýkora. Veď, tetka, u mňa jej dobre bude. A že som teraz trocha veselý, však keď sa ožením, nebude to tak.

Anna. Viem, Ďurko, však ťa ja poznám, aj tvojich rodičov som poznala; boli statoční, dobrí ľudia, žili sme s nimi zadobre; ale, ako hovorím, nechcem, aby mi Marka niekdy dávala vinu, lebo to by ma utrápilo. Oh, však som sa už dosť natrpela pre Martina... Bože môj! (Utiera si slzy.)

Sýkora. Bude to všetko zase dobre; a kam išiel Martin?

Anna. Poslali sme ho úhory orať. Len keby sa už napravil a keby sa chcel oženiť, potom by zanechal všetky tie zlé veci.

Sýkora. Veru tak by mal Evke na truc urobiť, a potom, keby ste mi dali Marku, mohli by sme naraz odbaviť svadby.

Anna. No neviem, Ďurko, sama ti nemôžem odpovedať; ale však spýtam sa tam aj otca. Pravda, viem, že ten to isté povie. To iba ak Marka zvolí...

Sýkora. Ja sa ešte poshováram s Markou a spýtam sa jej; veď je ona dobrá. (Vstane a sberá sa.) A tak teda prídem popoludní. S Bohom sa majte. (Odchodí.)

Anna. S Bohom, Ďurko, príď a vybav si potom, čo máš s otcom. (Vyprevadí ho a vráti sa.)

Výstup 8.

Anna (sama, upratuje košík a stoličky).

Ako Boh dá, nech je tak. Len keby sa môj Martinko napravil a nedopustil sa viac zlých vecí. Ani sama neviem, čo ho ťahá do toho sveta? A keby sa len chcel oženiť, veď potom by mu také myšlienky vyšly z hlavy; potom by bol poriadny.

Výstup 9.

Anna. Evka.

Evka (prichodí a nesie v ruke uzol). Pozdravujú vás mater moja a posielajú vám z tých dobrých hrušiek. (Položí na stôl.)

Anna. Dobre, Evička; povedz, že dáme ďakovať; a jako sa máte doma? Sadni si u nás. (Sadajú.)

Evka. Chvala Bohu, žijeme, ako tak; a teraz robíme okolo konopí.

Anna. Aj my to riadime; Marka išla ku krstnej matke pomáhať trocha... (Lahostajne.) A teda sa chystáte k svadbe?

Evka (prekvapená, so smiechom). O, čo by sme sa chystali. (Zaliečavo.) A vari mi dáte Martina, toho zlého? (Smutno.) Ach, Bože, tak ma to bolí, čo ten robí.

Anna. Však že sa hneváte?

Evka. Áno, Martin sa durdí, a ani sama neviem, prečo; ani sa na mňa neobzre už od žatvy, a ja, tetka, som mu nič neurobila. Dakedy sa tak preto vyplačem. (Zastre si oči šatkou.)

Anna. No my ženy nemáme iba tie slzy; ale však dobrý Pán Boh ich vidí a osuší.

Evka (žalostne). Pravda, tetka, koľko ráz ste ma hrešili, že som taká veselá, a teraz ani neviem, kde mi hlava stojí od zármutku. (S plačom.) Radšej by som umrela, keď Martin o mňa nestojí.

Anna (teší ju). Neplač, dcéra moja. (Hladká ju.)... Nuž a, Evička, ľudia hovoria, že vraj máš ísť za Janka Dobrákovie.

Evka (prekvapeno, s ľútostivým smiechom). No vari ešte čo; však by mi Marka dala. Ba kto vám to len povedal?

Anna. Tak som to len počula.

Evka. To je nie pravda. Oni sa tiež hnevajú; ale, (vyčítavo) jako Janko hovoril, Marka začala, preto neprišiel, a teraz je chorý, keď sa s Martinom pobili... Ale, (presvedčavo) viete, tetka, oni boli opití obidvaja; Sýkora tam že veľa vína platil. Janka to veľmi mrzí; však, že keď vyzdravie, že sa potom vyrovnajú.

Anna. Tak teda samé hnevy a nedorozumenia medzi vami.

Evka (radostne). Počula som, tetka, že je to tak medzi tými, čo sa milujú; ale že sa to napraví... (Zaliečavo.) Však, tetinka moja dobrá, zlatá, dáte mi toho vášho zlého Martina?

Anna (hladká ju). Dám, dám, Evička; však si to ja už dávno žiadam. Len sa pomerte; a potom nech je pokoj v našom dome.

Evka. A kdeže je Martin?

Anna. Išiel na pole...

Evka (vytiahne zpod zásterky kytku). Dajte mu, tetuška, toto perečko, a povedzte mu, aby sa už nehneval, lebo potom i ja sa budem hnevať, alebo budem plakať... (Odchodí.) S Bohom sa majte teda...

Anna (odprevádza). Dobre, Evička, vykonám; a pozdravuj doma mater. S Bohom choď.

Výstup 10.

Anna (upráva uzol a košík).

Samé hnevy, a predsa by radi jeden za druhého. Ale však sa to musí zase napraviť. No pravdaže: žiarlivosť je zlá vec, hneď veľmi mnoho vidí a z jedného slovíčka potom hnevy na večné veky... a čo zlého sa narobí. Musím to všetko Martinovi a Marke povedať, aby sa udobrili, a potom ako už Pán Boh dá... A, ľa, ako prebehlo poludnie; no keď som sama doma, ani variť nebudem, až na večeru.

Výstup 11.

Anna. Dubeň. Dobrák.

Dobrák (vchádzajúc). Nemôžem tomu ani na stopu prísť, čo sa stalo medzi tými mladými.

Dubeň. Odpustite, súsed, že sa stalo, my ver' nemôžeme za Martina.

Dobrák. Ach, Bože, veď viem, že na vás niet chyby a viny; (hrozí prstom) ale šípim niečo, odkiaľ vietor fúka a kam to cieli.

Anna (zamieša sa). Vitajte u nás... Bože, taký bol dobrý a teraz toľké zármutky nám narobil.

Dubeň. Ako sa má Janko?

Dobrák. Lepšie, nemá horúčky a z nebezpečia je už von. Hja, reku, synak, čo si dostal, to si odlož, mal si do krčmy nejsť.

Anna. Veru v krčme sa nič dobrého neurobí. (Zdesene.) Bol by ho vraj zabil, keby tam Sýkora nebol býval. Sám Boh ho tam poslal; teraz čo by bolo s ním a s nami.

Dubeň. Dobrý Pán Boh odvrátil od nás zlé. Ale však som mu povedal, aj pán farár, (s hnevom) vydedím ho, nech ide potom svetom, ten nezdara; ešte ma do hrobu prinesie.

Anna (chlácholivo). Nehnevaj sa naňho, otec; však už sa napraví, modlila som sa zaňho a Boh vyslyšal moju modlitbu.

Dubeň. Daj Boh, aby tak bolo.

Dobrák. Idem teda, aby som sa ešte vrátil do večera; idem do mesta Jankovi po lieky. S Bohom. (Preč.)

Anna. Dubeň. S Bohom choďte. (Vyprevadia.)

Výstup 12.

Dubeň. Anna. (Vrátia sa a sadnú za stôl, Dubeň oddychuje a prehŕňa sa vo vlasoch.)

Dubeň. Tak, chvalabohu, máme oziminy už doma.

Anna. Nech len Boh dobrotivý od škody zachráni.

Dubeň. Dúfam v Neho; však doteraz, žena moja, ešte vždy nás požehnával; neopustí nás On ani naďalej. A kdeže sú naše deti?

Anna. Marka išla ku krstným pomôcť s kúdeľou poriadok robiť, a Martin, však vieš, išiel orať.

Dubeň. A veď som išiel neďaleko úhorov a nevidel som ho tam; bojím sa, aby zase nevyviedol niečo zlého.

Anna. Možno, otec, že šiel kone napájať, alebo tam v doline odpočíval.

Dubeň. Už nech je, ako chce, nech len koná svoju povinnosť a nech mi je poriadny. (Žalostne.) Na moje šediny už toľko hanby priniesol, že to sotva nesiem.

Anna (bojazlive). Dobre by bolo, otec, oženiť ho a Marku vydať. (Smelšie.) Ráno tu bol Sýkora, má s tebou nejakú robotu, a pýtal si odo mňa i Marku.

Dubeň (v prekvapení, pohnutý). A vari si mu ju sľúbila?

Anna. Ako by som mohla bez teba sľubovať? Povedala som mu, že sa poradím s tebou.

Dubeň (poúčavo). Žena moja, hlavná osoba je tu Marka; ak ona bude chcieť, nech ide, ak nebude chcieť, nedáme jej. A ja som proti tomu, aby za Sýkoru šla.

Anna. Ako ty za dobré uznáš, tak i ja.

Dubeň. Má síce Sýkora trochu majetku, ale ako ho má, jestli taký bude, ako doteraz, že len sa zabáva a behá ustavične za nejakým kamarátom do mesta, nuž tak o rok, o dva nebude mať nič.

Anna. Máš pravdu, otec; ale mi sľuboval, že to zanechá, keď sa ožení.

Dubeň (poúčavo). Od veselého života, žena moja, len každý päťdesiaty vie odvyknúť. Mne by najmilší bol Janko Dobrákov. Je chudobný, ale poctivý, pracovitý, skromný; veď vieš, že sme ani my nič nemali, a teraz prácou a sporivosťou máme. Tak aj oni, čo Marke dám, zachránia a s požehnaním Božím rozmnožia. A ako som pobadal na Jankovi a Marke, rozumejú si a majú vôľu za seba.

Anna. Lenže teraz je všetkému koniec, keď je Janko chorý; Martin mu takú vec vyviedol; hnevajú sa.

Dubeň (rozhodne). Martin, čo zlého urobil, musí napraviť, musí odpýtať Janka. Dobrák je môj priateľ od detinstva, vždy sme sa dobre znášali; medzi nami nebolo hnevov, nesmú byť ani medzi našimi dietkami ... A s tým Sýkorom, ako hovorím, ja som proti tomu; ale ak Marka bude chcieť, ač s bázňou a strachom, dám jej moje požehnanie. Keď si rodič svoje dieťa v bázni Božej a ctnosti vychová, ono samo bude vedieť, čo má robiť a čo nie, čo mu bude k dobrému a čo nie. Ako to mnohí robia, že pre majetok ženia, alebo vydávajú svoje deti, ja tak neurobím a na svedomie si nevezmem to, že som si dieťa predal, lebo nevestu kúpil... A Marka je vychovaná dobre, myslím, bude si vedieť vyvoliť... A Martina —

Anna. Oh, veď, otec náš, i Martinko, však on bude dobrý —

Dubeň. Martina, keď príde domov, ešte raz a naposledy napomeniem; ak neposlúchne, bude jeho škoda. V pondelok som platil zaňho v krčme šesť zlatých; pred tebou som mlčal, aby som ťa nezarmútil, — a rovno som povedal aj tam, aj všade, aby mu nikto nedával úveru, lebo ja zaňho platiť nebudem.

Anna (zdesene, žalostne, žalomí rukami). To som nevedela; óh, Bože, vyslyš moje modlitby a naprav ho! (Utiera si slzy.)

Dubeň. To sú i moje modlitby či líham, či vstávam, a dúfam

v Boha, že ich splní. (Vstane.) Teraz, žena moja, daj mi niečo jesť; potom pôjdem k Jankoví pozrieť ho, ako sa má.

Anna. Nevarila som na obed; ale hneď spravím niečo. (Počuť zďaleka muziku a spev, Dubeň načúva.)

Dubeň. Tak sa mi zdá, ako by hrali na ulici. (Načúvajú.)

Anna. Áno, áno, i ja počujem. (Muzika bližšie a bližšie.)

Dubeň (v starosti, roztržite). Mám zlé tušenie; pozrem, čo to. (Berie si klobúk a ide von, ale v tom)

Výstup 13.

Predošlí. Martin. Muzikanti. (Martin vstupuje tackavo, korheľsky sa rozhadzujúc, je opitý; fľašou sem-tam mácha; spieva chrapľavým hlasom, čo podobá sa viac mrnčaniu, než spevu. Muzikanti za ním; spev a muzika ide rýchlym taktom. Prvá pieseň ešte vonku pri vchode, až ku koncu vstúpi, krik, štabarc.)

Spev: Hej, vínko, vínko, vínko červené!
Kto ťa bude, vínko, piti
Keď ja budem (vstúpi) v hrobe hniti,
Hej, vínko, vínko, vínko červené! (Výskne.)

(Martin sa kláti, obracia k muzikantom, fľašu nad hlavou.)

(Dubeň cúva nazad s planúcim vzrušením. Anna díva sa chvíľu na tento výjav, lomí rukama, potom klesne k stolu, Dubeň napruženým pohľadom pozre na Martina a stojí ako zarazený; Martin nedbá na nič a len rozhadzuje sa a vyspevuje pred muzikanty.)

Pieseň: Neoriem, nesejem, samo sa mi rodí,
Takú mám frajerku, sama za mnou chodí.

Dubeň (s hnevom skríkne). Martin, pre živého Boha, čože robíš?

Anna. Bože Hospodine! netresci nás toľko! (Vstane, ale zase klesne k stolu.) Bože môj, Bože môj! (Zastre si zásterou tvár, skloní sa na stôl a hlasite plače.)

Martin (obráti sa a kláti, naduto, chraplavým hlasom). Čo robím, to robím. Prišiel som len, aby som vám dal „s pánom bohom." Idem do sveta. (Kláti sa a chce kročiť napred.)

Dubeň (zdeseno). Ty do sveta! (Vyčítavo, trasúcim sa hlasom.) Tak toho som sa dožil na tebe, nezdarný syn; ty ma na moje staré dni zanecháš, tak sa mi odmeňuješ?

Anna (vstane od stola, ide k Martinovi). Martinko môj, pre Boha ťa prosím, nerob to, buď už raz poslušný a dobrý. Veď, dieťa moje, do hrobu ma donesieš s týmto svojím počínaním. Poď, Martinko, zostaň doma. (Chce ho objať.)

Martin (odstrčí ju od seba). Idem! nepotrebujem vášho dovolenia. Ja sa vám tu trhaniť nebudem; vo svete ľahšie vyžijem.

Anna (zarazeno zastane, so žalostivou výčitkou). Martinko odstrkuješ od seba mňa, ktorá som ťa na prsiach nosila, odchovala ťa, milovala viac ako život svoj. Keď si bol maličký, tak si sa ku mne túlil, a teraz ma nechceš, zanechávaš ma a chceš preč do sveta. Oj, dieťa moje, zlý je svet, tam ti bude horšie, zostaň doma!

Martin (ironicky). Hahaha, zlý svet? Ľudia sú zlí, že ma ťa

pustiť nechcú. Krásny je svet! A že mi tam zle bude!? Lepšie, ako doma; ja budem pánom — (udre na vaček) tu sú peniaze, môžem robiť, čo chcem.

Dubeň (naľakano). Martin! kde sú kone, kto ti dal peniaze?

Martin (hrdo). V meste mi dali; predal som *môj* majetok, čo ste mi dali prepísať.

Anna (zúfale). Milostivý Pane Bože! (Potáca sa ku stolu.)

Dubeň (takže zúfale). Pre Kristove rany! Martin, predal si majetok, naše mozole!? (Odvráti sa pol telom.) Čo sme sa aj s matkou nahrdlovali, aby sme len shospodárili niečo, (k Martinovi) a ty to ideš ľahkomyseľne premárniť! (Hrozí mu.) No neujdeš pomste Božej! Zabudol si na syna márnotratného, čo som ti z Biblie čítaval?!

Anna (chce vstať). Dieťa moje, žehnaj ťa Boh a naprav ťa. (Klesne zase.) Ach, Bože, Bože, čo si to dopustil na nás! (Plače.)

Martin (hrdo). Tisíc päťsto zlatých mi dali. (Udre na vaček.) Tu sú. A teraz s Bohom! Dobre sa majte! (Chce ísť, Dubeň skočí za ním.)

Dubeň. Eh, syn môj, nie tak na rýchle; ešte stihnem poriadky porobiť. Ty si nemal práva to predať.

Martin. Mal, nemal — je predané. Čo bolo na mňa zapísané, to bolo moje, k tomu som mal právo, a mohol som s tým robiť, čo som chcel. Tak je to ver', otec, podľa *svetských zákonov*. (Hrdo.) S Bohom! (Sberá sa.)

Dubeň (so žalostným hnevom). *Syn môj, jest iný, väčší zákon: „cti otca svojho a matku svoju", a ty si podľa toho nekonal: ten ťa zastihne.* (Sviatočne.) Budeš si vlasy ruvať, nezdarný syn. Strašný je Boh, keď on začne súdiť priestupníkov svojich prikázaní. Potom si spomenieš na moje slová. (Dojato.) Dieťa moje, poslúchni ma, ešte všetko zastavíme a napravíme. Takto vyjdeme na vnivoč. Neuvaľuj na seba hnev Boží.

Martin (pohrdlivo hodí rukou). Eh, čo tam po Bohu; dosť mám času naňho pamätať, až keď zostarnem. (Odvráti sa.) Hrajte, muzikanti! (Spieva, a muzikanti hrajú; takt rýchly.)

Vychodí slniečko zpoza lesy,
Už ma v tej dedine nič neteší.
Tešilo ma, ale už nie,
Hádam ma poteší niekde inde.

(Odchodí; polovica muzikantov je vonku, druhá ešte vnútri.)

Martin (pri východe obráti sa a v póse celej hereckej volá): S Bohom, otec! S Bohom, mati! (Tackavo preč, muzikanti za ním.)

Anna (skočí od stola, zúfale lomí rukama, s bolestným krikom). Martinko! Martinko! Bože môj! (Klesne nazpäť na stôl a plače.)

Dubeň (na prostred javišťa, zalomí rukama, zodvihne hlavu a o chvíľku zroneno ju skloní; bolestne, trasúcim sa hlasom.) Takto mi na moje staré dni! (Žalostne.) Od mladosti som lopotil, skladal krajciar ku krajciaru, od úst si chleba odťahoval aj s materou, aby len deti moje boly zaopatrené, a tu to všetko naraz zkazu berie.

Bože môj! Bože môj! čoho som sa musel dožiť! (Skloní smutne hlavu a utiera si slzy rukávom, ktorý za čas drží na očiach.)

(Asi štvrtminútové ticho, potom:)

Výstup 14.

Predošli. Marka (chvatne).

Marka (zadychčaná). Apko môj! Martin sadol na koňa a uháňal k mestu; zakýval mi len rukou. (Zazre mať sklonenú na stole.) Pre Boha, otec, čo sa stalo? (Priskočí k matke.) Mati, mati drahá, čo vám je?

Anna (stene). Ach, dcérka moja, srdce mi puká!

Marka (úzkostlive). Čo sa stalo, otec, hovorte!

Dubeň (vzmužil sa, ale žalostne). Dieťa moje, Martin utiekol do sveta. Predal v meste majetok, čo bol prepísaný na neho, a s peniazmi odišiel.

Marka (s plačom). Otecko môj, otecko môj, čo to bude s nami! (Padne mu na hruď, objíme ho a plače.)

Dubeň. Sám ten (ukáže hor') vie najlepšie! Ó, Bože, neopusť nás!

Marka (tešiac). Neopustí On, otec môj; veď je dobrý. Budem sa k Nemu modliť; On Martina privedie nazpäť a i nás ochráni.

Dubeň. Staň sa jeho vôľa svätá.

(Opona dolu. Konec III. dejstva.)

Dejstvo IV.

Predsieň u Dubeňa, ako v I. dejstve. - Pokročilé jaro.

Výstup 1.

Farár. Dubeň. Anna. Marka (Sedia; Marka stojí pri matke. Shovárajú sa.)

Dubeň (smutne). Znovu začať, veľebný otče! (Vzdychne.) Trpký to osud pre človeka.

Farár. Ver,' milý Dubeň, ťažko vás zkusuje Otec nebeský. Ale s pokorou neste i tento kríž. On raní, on lieči; vzíde i vám ešte slnko radosti. A ač vám majetok zkazu vzal, tým pevnejšia buď vaša viera v Boha — a k zahanbeniu neprídete.

Dubeň. Ó, veľebný otče, nie mi žiaľ za majetkom. Ja i tak blížim sa do toho domova, ktorý sa mi nezkazí, a čo som mal, Boh mi to dal, za čo mu srdečné vďaky vzdávam. Ale čo bude s Marienkou . . .

Anna. Chudiatko, cele nič jej nezostane.

Dubeň. Čo mal Martin, to premrhal — nech mu Boh odpustí jeho hriech. — čo máme ešte, to je zadlžené. Keď sme to vyhoreli, obilie zkazu vzalo, museli sme čez zimu kupovať chlieb, a teraz na jar tiež za hotové peniaze som kúpil obilie, čo som zasial, a na všetky tie potreby musel som si požičať. Nuž ešte Boh poslal Sý-

koru, ten nám požičal 600 zlatých. Ako-tak sme sa zaopatrili, postavili dom; ale dnes-zajtra Sýkora môže žiadať svoje peniaze, a potom, (žalostne pozre na dom, skloní do dlaní hlavu) potom budem prinútený predať i toto otcovské a tak si zachrániť česť.

Anna (zastre si šatkou oči, ticho plače).

Marka (objíme ju). Neplačte, mamička moja, veď je dobrý Pán Boh.

Farár. Tu, milý Dubeň môj, nieto ľudskej rady. Sám Všemohúci môže pomôcť a pomôže; veľké jeho milosrdenstvo, neznáme nám jeho cesty. Nuž a s tým Martinom nedalo sa to zahatiť?

Dubeň. Nie, veľebný otče. Povedali mi, že je predané, tak nemôžu nič robiť. A ja i tak nerád sa súdim, nechal som to tak.

Farár. Iste dobre ste urobili.

Dubeň. A keby zle vypadlo, tak nám predajú všetko a nám nepozostáva nič inšie, iba žobrácka palica.

Farár (vstane). A to je chlebík žalostný. Ja ani pochopiť nemôžem, ako sa mohol ten Martin natoľko zvrhnúť. Napomínal som ho, prosil, aby bol poriadny, aj to sľúbil, a naraz toľké sklamanie, toľká neresť.

Dubeň (vstane). Nech mu je Hospodin milostivý; ja som mu všetko odpustil, ačpráve priviedol ma na zkazu.

Farár (chytí Dubeňa za ruku, dojato). Priateľ môj drahý, potešovať vás nie som v stave, lebo i mne žiaľ rozrýva všetky vnútornosti. I moja práca sa na kopu srútila s týmto krokom Martinovým; i ja musím znovu začať. Ach, nielen vás, ale i mňa ranil. (Pustí ruku). Miloval som ho, lebo som myslel, že si vychovám dobrého, triezveho mladíka, ktorý bude slúžiť za vzor svojim kamarátom a ich od ľahkomyseľnosti odúčať. Tak som dúfal, že časom premôžeme márnotratnosť, ktorá vzmáha sa v našej dedine a prináša to, že rodiny chudobnejú, sú nespokojné, zle sa im vodí, majetky sa márnia, prepíjajú, ľud hynie duševne a telesne, ach, a môj hlas je jakoby hlas volajúci na púšti, nik ho nepočuje. Kostoly prázdnejú, krčmy sa plnia, prostopašnosť čím dial, tým väčšmi sa šíri a to prináša zkazu ... Martin zmaril všetky moje nádeje, (oduševneno, čo sa vždy stupňuje) ale s pomocou Božou chytím sa znovu do práce. Keď 99 ráz padnem, povstanem po stotý raz a zatiaľ budem volať, kým ma nepočujú; Boh pomôže! (Zrak hor', sviatočne, túžobne.) O, Bože milostivý! Daj vnuknutia ľudu môjmu slovenskému, aby poslúchol už raz dobrú radu, aby poznal svoje viny, hriechy, prebudil sa zo zkazonosného spánku, striasol so seba špinavú handru pijanstva, márnotratnosti, nedbanlivosti a prišiel k povedomiu človeka, tvora Božieho. Oh, ľude môj a mládež slovenská, ty nádeja budúcnosti našej, čuj bolastný hlas starca, kloniaceho sa ku hrobu; chyť sa vážnej mužnej práce a nie ľahtikárenia, pestuj ducha, zachovávaj čistú dušu od hriecha podlého, nemárni síl telesných, tak svitne i nám deň, po ktorom otcovia túžili. (Všetci stoja dojato.) Oh, zory nebeské, svitajte! Zasviete do duše jak malého, tak veľkého, aby sa Boha báli, jeho prikázania zachovávali. O, svitaj, svitaj v duši

ľudu môjho. Len tej hodinky daj mi dožiť, Hospodine, a potom (skrúšene) odvolaj sluhu svojho unaveného. (Skloní hlavu.)

Dubeň (dojato). Uslyš to milostivý Hospodin! (S nadšením.) A verím, velebný otče, že on to všetko splní; modlitieb vašich, ktoré vysielate k nebesiam za celú dedinu našu, on neoslyší.

Farár. Dúfam v neho, a prosím, aby hnevom prchlivým neskáral pokolenia nášho, keď ono bezpečne hreší proti nemu, ale aby mu dal čas pokajať sa a napraviť sa. Modlím sa i za Martina, aby ho nezničil úplne, by mu odpustil v nevedomosti spáchaný hriech a priviedol ho nazpäť k vám, domov.

Anna. Ó, Bože milostivý, uslyš modlitbu túto vrúcu!

Výstup 2.

Predošlí. Sýkora.

Sýkora (v ruke písmo). Dobrý deň! hľadám práve vás, velebný otče. Toť jedno písmo mám z obecného domu, keby ste to tiež ráčili vraj podpísať.

Farár. Dobre, syn môj, pôjdem hneď. A teda i ja ti ďakujem, že si pomôhol týmto dobrým ľuďom. Boh ti to odplatí a požehná ťa.

Sýkora. Vďačne som urobil, velebný otče. Strýc mi bol poručil 800 zlatých a nepotreboval som ich, tak mi bolo všetko jedno, či mi v truhle ležia, alebo sú u ľudí.

Dubeň. Lenže prijať je ľahko, ale vrátiť... óh, ako to len splatíme!

Sýkora. Ja by som najradšej, ujček, keby ste mi ich nikdy nevrátili.

Dubeň. To sa nestane... a keby som i túto chalupu musel predať, česť si zachránim.

Sýkora. Veď nie tak, ujček; ale ja myslím na to, čo som už i tetke povedal ešte v jaseni... viete, o Marke.

Dubeň. O tom som často rozmýšľal v dlhých zimných večeroch, a k tomu som sa odhodlal, že ja Marku ani nútiť, ani zradzovať nebudem; ak ona zvolí a z dobrej vôle pôjde za teba, tak dobre.

Farár. Áno, tak je to múdre, a milujúci rodič tak musí urobiť.

Sýkora. A tak by potom i váš dlh bol splatený, zostalo by to v rodine.

Anna. Ako Pán Boh dá a jako sa Marka rozhodne. (Bokom.) Musím ju na to pripraviť. (Preč do izby.)

Sýkora. Potom by som predal svoj majetok a prešiel k vám, alebo vy ko mne na odpočinok.

Dubeň (vážne). Domu, ktorý otec môj nadobudol, kde som vyrástol, znášal radosti a žalosti, óh, toho neopustím dobrovoľne; odtialto pôjdem na odpočinok, tam k hrobom, k otcom mojim, len tam mi bude dobre.

Farár. Nieže tak, milý Dubeň. Vidíte, po chmárach zimných zasvietilo slnko jara a všetko prespevuje, hýbe sa. Tak musí byť i v živote človeka. I vás ešte obveselí Hospodin, než odídete na večnosť.

Dubeň (smutne). Nečakám už nič, velebný otče; osud, ktorý mi Boh uložil, nesiem trpelive, slávim ho za mnohé požehnanie, ktoré mi dával, a i teraz s pokorou bozkávam ruku jeho, ktorá ma Martinom strestala; ale som ukonaný, rád by som už odpočíval.

Farár. Čím väčší kríž, tým bližšie nebo, čím väčšie navštívenie, tým bližšia pomoc, učí nás viera naša, a viera, milý Dubeň, nikoho neoklamala. (Marka vyjde nepozorovane; farár sa sberá, a medzitým ešte:) Tým sa potešujte i vy, priateľ môj, a zachovajte dobrú myseľ. Teraz idem odbaviť Durka. (Odchodia.)

Dubeň (odchodí s nimi). Okrem Boha nespolieham sa na nikoho, kto by mi v tomto krušnom stave pomohol. Len on ma môže ratovať od úplného pádu a nik iný. (Preč.)

Výstup 3.

Marka (sama; počula posledný rozhovor. Nadšene za odchodiacimi):

Ja ťa ratujem, otecko môj. Ten Boh, v ktorom ty skladáš nádej svoju a ktorého i ja milujem, óh, ten mi káže, aby som sa obetovala za teba a za mamičku moju. On mi ustavične pripomína svoje prikázanie: Cti otca svojho a matku svoju! a ja si vás ctím, vážim, milujem vás a dám všetko, i blaženosť, šťastie, áno i život môj. (Zamyslí sa.) Áno, ja vás ratujem, (smutne) s Jankom sa na veky rozlúčim a podám ruku Sýkorovi, čo ho aj nemilujem. A prečo by som toho neurobila? Či sa budem dívať na trápenie rodičov; alebo mám dopustiť, aby predali dom a tak zaplatili dlh Sýkorovi? Oh, Bože, potom by si museli žobrácku palicu vziať do ruky a ísť z domu do domu; a ja by som sa musela dívať, jako oni jedia chlebíček vyžobraný a slzami ho zmáčajú. Nie, toho nikdy nedopustím. Keď Martin opustil a zničil rodičov, ja som tu, ja ich zachránim. Oženiem svoje najdrahšie na svete, môjho Janka (šatôčku na oči) . . . pre mamičku moju. Však dobrý je Pán Boh, on ma neopustí. (Zamyslí sa.) Ale Janka tým veľmi zarmútim . . . ó, Bože môj! (Rozhodne.) Nie! nie! s Jankom sa musím rozlúčiť a seba obetovať. Slovenská deva radšej všetko opustí, ako by mala zhrešiť proti prikázaniam Božím. O, Bože môj, (modlí sa, zrak hore, ruky sopiate) ty sám mi pomáhaj, ja sa na tvoju pomoc spolieham, a viem, že ma neopustíš.

Výstup 4.

Predošlá. Evka (prichodí skľúčeno, trhá lístky: »ľúbi ma«, »neľúbi ma«: trhano spieva: »Odišiel mi preč, teč, vodička, teč«. Pomedzi opakuje slová; »ľúbi, neľúbi«; keď vyjde na »ľúbi«, smeje sa radostne-detsky a zase spieva. Je pomätená; Marky, ktorá v úzadí stojí a žalostne pozerá na Evku, nevidí).

Marka (po chvíli, miernym, tichým hlasom). Tu si, Evička moja?

Evka (udiveno, mierne). Ach, Marienka, ani som ťa nezbadala; (blíži sa k Marke, mierne, zvedavo, tajnostne) a on nie je doma?

Marka. Kto on?

Evka (ako predošle). Nuž Martin. Však sa mi snívalo, že už

prišiel, a veď som ho aj videla. To je nie pravda, že by on bol išiel preč, to len zlí ľudia nahovorili.

Marka (objíme ju). Evička moja, on nie je doma; a ani nepríde viac.

Evka (žalostne, vzdorovite, s výčitkou). Doma je, len vy ho skrývate predo mnou. Však keď som to bola chorá, stál pri mojej posteli.

Marka (hladká ju). To sa ti len tak zdalo, Evička.

Evka (díva sa na Marku, spamätá sa). Máš pravdu, Marka, mne sa to len zdalo. A neprišiel ešte?

Marka. Nie. Nevieme nič, kde je.

Evka (zase padne do pomätenosti). Oj, ja ho pôjdem hľadať, a ja ho musím najsť. Však pôjdeš aj ty, Marka, so mnou?

Marka. Ja nepôjdem; ja musím byť doma s rodičmi, a darmo by sme aj išly.

Evka. A ja viem, kde je; (tajnostne) vieš, Marka, bola som ho raz hľadať hen pri Dubine a vyvolávala som po hore jeho meno, a tu sa mi vždy ohlásil; len keď som išla dnu do hory, tak som ho nepočula. A potom ma zlí ľudia domov priviedli, a ja som musela ležať, nechceli ma preč pustiť; len potom prišiel Martin k mojej posteli, ja som ho videla, ale zase odišiel, a on je tam v tej hore, ja viem.

Marka (objíme ju). To sa ti len tak zdalo, Evka.

Evka. Nie! nie! On je tam. (Žalostne, vyčítavo.) Ale ty sa o mňa nič nestaráš, lebo tebe je dobre, ty tu máš Janka; ale môj Martin odišiel preč, zlí ľudia ho vyhnali.

Marka (smutne). Mala som Janka, Evička moja, (plače) ale už ho nemám.

Evka (zase sa spamätá). Oj, máš, však je on tu, on neodišiel.

Marka (smutne). Viem ja to, Evka, ale pre mňa je on už ztratený.

Evka (nechápuc). Čo hovoríš, Marka, ako to, čo to?

Marka. Tak, že ho na veky zanechám a pôjdem za Sýkoru.

Evka. Pre Boha, nuž a čo urobí Janko?

Marka (zastre si oči). Nemôžem ináče, Evka moja. (Plače.) Radšej by som v tom hrobe ležala, ako to urobiť — a musím; rodičov nenechám na mizinu vyjsť. (Spamätá sa.) Vieš, Sýkora nám požičal 600 zlatých, keď sme to vyhoreli, a teraz si ich pýta, a rodičia nemajú odkiaľ vrátiť. Ale že ak by išla zaňho, že by to zostalo v rodine a bol by pokoj.

Evka. Ty si dobré dieťa, Marka. Ale čo bude Janko robiť? Veď ten ujde do sveta za Martinom, a potom i ty, i ja, i všetci budeme nešťastliví.

Marka. Ja, Evička moja, nemôžem inak; ja nebudem nešťastlivá, lebo ma bude tešiť to, že som zachránila rodičov, moju zlatú mamičku. (Plače.) To mi bude najväčšou radosťou. A viem aj to, že tým Jankovi nôž vrazím do srdca, ale nemôžem ináče.

Evka. A už ťa pýtal Sýkora?

Marka. Áno, pýtal, ale ja som mu neodpovedala. No teraz už zvolím. Otec a mať ma nenútia, ale ja chcem, ja pôjdem zaňho.

Evka. A kedyže si príde pre odpoveď?

Marka. Neviem; ale ak príde, tak mu poviem, že zvolujem. Možno, že dnes, možno, že zajtra, ale už to nebude dlho trvať.

Evka. Úbohý Janko! Tomu bude teraz na tom svete!

Marka (plače). Nespomínaj mi ho, Evička, lebo sa mi srdce trhá.

Evka. No už ho ani vidieť nechceš?

Marka (rozhodne). Nie! (Zamyslí sa.) Ale predsa, áno, povedz mu, Evka, aby prišiel k nám dnes pod večer, že ho budem tu čakať. (Plače.) Rozlúčim sa s ním, poviem mu všetko, a potom sa oddám tomu, čo mi Boh naložil.

Evka. Dobre, ja ho pošlem . . . (Tajnostne, zmäteno.) A, Marka, teda nie je doma Martin? No, ja ho pôjdem hľadať; ó, ja ho najdem. S Bohom, Marienka! A potom na oddávky ma pozveš?

Marka. Áno, i na svadbu.

Evka. Hahaha, to nám bude dobre, Marka, budeme tancovať, hahaha! Vydám sa i ja, však ma Martin nenechá. S Bohom! (Pomaly preč, založí si ruky nad hlavu; spieva:)

Teč, vodička, teč;
Tečte prúdom slzy moje, [: ktoré vylievam, :]
Mala som ja potešenie, [: a už ho nemám. :]
Sľuboval mi, že ma ľúbi, nezadržal dané sľuby,
Odišiel mi preč, teč, vodička, teč.

Výstup 5.

Marka (sama, díva sa za Evkou, potom zastre si oči).

Úbohé dievča, celá je pomätená. Ó, Bože, kde sú tie pekné časy, keď sme sa ešte na pažiti ihrávaly, vyspevovaly? Jaká veselá bola vtedy — a teraz . . . celá je preč. Museli ju klamať, že je Martin doma, lebo sa báli, že umre, bola tak zle. Ale jej je predsa lepšie, má nádeju, že sa za toho môže vydať, koho ľúbi, a ja, koho najväčšmi ľúbim, toho musím sa zrieť. (Spieva, voľno, ticho, žalostne:)

Nebanovala by, keby nemusela,
[: Keby ťa, šuhajko, rada nevidela. :]
Veď ja nebanujem, že tvoja nebudem,
[: Ale ja banujem, ako ťa zabudnem. :]

Výstup 6.

Marka. Dobrák (nepozorovane).

Dobrák (pre seba). Smutne to tu vyzerá, a tam ešte smutnejšie. (K Marke.) Čo robíš, Marka?

Marka (zbadá ho). To ste vy, ujček?

Dobrák. Áno, ja; a čo si taká smutná?

Marka. Ach, ujček, veď viete, ako to s nami vyzerá. Vari mám byť veselá?

Dobrák. Hej, Marka, ver' smutné to časy na vás nastaly, a tam ešte smutnejšie.

Marka. Kde tam, ujček?

Dobrák. Nuž tam, s Martinom.

Marka (prekvapeno, zvedavo). Vari ste boli s Martinom?

Dobrák. Bol som sem-tam po okolí, až hen v piatom chotári: reku či by som si nenašiel niekde prácu teraz, na jar? A bol som aj s Martinom, a ani som ho poznať nemohol.

Marka (sústrastne). O, Bože môj, Martinko! Boh ti odpláca. O, ja sa budem modliť, aby ho veľmi netrestal. A čo, ujček, ako sa má?

Dobrák. Veľmi zle, a prosil ma, aby som u vás nič nehovoril, že on i tak nevráti sa domov; a aby som vás nezarmútil znovu.

Marka (prosebne). Nie, nie, ujček, nehovorte nič; matku by to usmrtilo. Už sa trochu potešila, a keby toto zase počuli, Bože môj, neviem, čo by bolo.

Dobrák. Nie, nepoviem nikomu . . . A ty, Marka — toť Evka mi hovorila, že ideš za toho Sýkoru . . .

Marka. Idem, ujček; musím rodičom pomôcť.

Dobrák. No tak, dieťa moje, nech ti Boh pomáha. (Bokom, s hnevom.) Hej, však keby som to istotne vedel, čo mi Martin rozprával, však by som mu ja ukázal. Ale kto ho tam vie, a čo ťa nepáli, nehas. Však je Boh nad nami. (K Marke.) S Bohom, Marka!

Marka (nesmelo). Ujček, čo robí Janko?

Dobrák. Neviem, ja som teraz nebol celý týždeň doma.

Marka. Ach, ujček môj, ja som ho tak rada mala, (s plačom) a teraz ho musím zanechať.

Dobrák (prekvapeno). To som nevedel, a ani som na niečo takého nemyslel. No jaká pomoc, musíte sa rozísť.

Marka. O, ujček, (plače) ani vy ma nič nepotešujete?

Dobrák. Čo robiť, dieťa moje, keď vidím, aký osud na vás dolahol. Však by som i život dal za vás, ale tu niet pomoci. Len, Marienka, urob tak, ako si hovorila, aspoň uľahčíš rodičom. (Premáhajúc žiaľ, bokom.) Hej, sto diablov! (hrozí) to je nie po dobrom, tu musí niečo trčať. (K Marke.) S Bohom, Marka. (Preč.)

Marka. S Bohom, ujček.

Výstup 7.

Marka (sama).

Tak Martin trpí. Bože môj, prečo mi neroztrháš srdce? Toľko žiaľu, ako to len môžem zniesť? Jedno za druhým sa na mňa valí. Bože, Bože, ty sám pomáhaj! (Počuť kroky. Načúva.) To Janko! Ide sem. Bože, ako to len znesiem, ako sa s ním rozlúčim. (Chce utiecť.) Ja ujdem — Bože, pomáhaj!

Výstup 8.

Marka. Janko.

Janko. Prišiel som, Marienka . . . Evka ma poslala, že mi niečo chceš povedať; a ma tak nastrašila, že akoby —

Marka (ktorá dotiaľ bokom stála a plakala, vrhne sa Jankovi do náručia.) Rozlúčiť sa chcem s tebou.

Janko (zdeseno.) Pane Bože, Marka rozlúčiť sa so mnou?

Marka. Musím, Janko.

Janko (zúfale s výčitkou). Marka, ty si ma nikdy neľúbila; a ja som pre teba žil, mrel, a ty ma teraz takto odháňaš od seba.

Marka. Nehovor, nehovor tak, každým tým slovom trháš mi kus srdca. Keby som mohla s tebou umrieť, išla by som i na smrť s tebou, ale ja musím žiť.

Janko. Ži so mnou, ja ťa ochránim.

Marka. Nemožno. (Presvedčavo.) Veď viem, že by si ma chránil, a ja by som aj išla, hoc i na púšť, hoc do lesov, kde by sme na suchom chlebe žili — s tebou by mi sladký bol i najhorkejší kalich; ale, vidíš, čo budú rodičia moji robiť? I ty máš otca, no povedz, či by si to mohol zniesť, keby on musel na svoje staré dni snáď po žebrote chodiť. A to hrozí mojim rodičom. Oj, Janko, to by bola smrť pre mňa. To by i tebe, keby som ja ustavične plakala pre rodičov, strpčovalo život. A či by som nemala väčšie trápenie, ako keď pôjdem za Sýkoru, čo ho aj neľúbim!

Janko. Za Sýkoru! a už si sa mu sľúbila?

Marka. Ešte nie, ale sa mu sľúbim.

Janko (zúfale). Nebesá! zvaľte sa na mňa. (Pustí Marku, odvráti sa; vážne, trpko.) No, pravda, nemôžem sa so Sýkorom merať; som proti nemu žobrák, bezmocný; môj osud je už taký . . . len trpieť; (k Marke) raz sa mi ukázala nádeja v tebe, a i tá je už preč. (Objíme Marku.) Marka moja, nesľubuj sa; mám ešte zdravé ruky, vyživím aj tvojich rodičov, aj môjho otca, len keď budem teba mať. Čo by som až do úmoru robil, jeden tvoj pohľad mi vráti sily, dodá chuti, — nesľubuj sa, Marka.

Marka. Musím, musím, Janko . . . zabudni ma.

Janko. Zabudni! . . . Ja ťa nikdy nebudem môcť zabudnúť. Marka moja, nesľubuj sa Sýkorovi . . .

Marka. Vyššia moc mi to káže, Janko! Ty ma časom zabudneš, budeš šťastlivý, a ja tiež budem spokojná, keď budem vedieť, že som si rodičov zachránila. S Bohom, Janko, na veky. (Vykrúca sa mu.) Zabudni ma.

Janko (zúfale). Nie, Marka, ja ťa nemôžem. (Tisne ju k sebe.) V pazúroch toho dravca vidieť ťa vädnúť nevinnú holubičku, tá myšlienka ma do zbláznenia ženie. Poď so mnou radšej; ujdeme svetom za hory, za doly, kde, ač chudobne, ale čestne vyžijeme. (Chce ju odviesť.)

Marka. Nie, nemôžem, Janko. (Zdráha sa.) Zabudni ma, utíš sa, ja nemôžem byť tvojou . . . (Túli sa k nemu.) Ešte na večnú rozlúčku — (Náružive objíme a bozká ho, potom sa mu vytrhuje. Zotmieva sa; zďaleka temné hrmenie).

Výstup 9.

Predošli. Sýkora (ktorý už chvíľku bol nepozorovaný a premáhal svoje vzrušenie; s dravým hnevom, krikom).

Hej! Ešte ti nebolo dosť, čo ti Martin dal, i odo mňa chceš! Naučím ťa svádzať dievčence. (S palicou vrhá sa na Janka, Marka mu zastane cestu.)

Marka (spešne). Ustaň, Ďurko! Janko je nevinný. Najprv zabi mňa a potom rob, čo chceš.

Sýkora (pohrdavo, s hnevom). Nevinný . . . Preto nechceš privolíť, slúbiť sa mi. Ale odstránim ja *i túto* prekážku — (Zazrie na Janka, ktorý opodiaľ stojí, chystajúc sa k obrane; Marka zadŕža Sýkoru, oprúc sa mu do pŕs.)

Marka (s krikom). Prestaň, Ďurko, lebo budem volať pomoc!... Ja som ho sem volala!

Sýkora (cúvne s hnevom, prekvapene). Ty si ho volala?

Marka. Áno, rozlúčiť som sa chcela s ním, aby som ho už viac nevidela. A teraz, ak chceš, tu máš moju ruku.

Sýkora (stíchne, láskave). Vskutku, Marienka? (Objíme ju kol drieku.) Veď som ja vedel, že ty pôjdeš za mňa. Ale čo si mala ešte tu s týmto? (Opovržlivo ukáže na Janka.)

Marka. Veď vieš, Ďurko, že sme sa mali radi; no a keď nás osud trhá, tak som sa chcela rozlúčiť s ním. On bol taký dobrý ku mne.

Sýkora (k Jankovi opovržlivo). Ale teraz ber sa mi s očú!

Marka (k Jankovi). S Bohom, Janko, zabudni ma.

Janko (smutno). S Bohom, Marienka! buď šťastná . . . (Opačnou stranou, jako prišiel, preč.)

Výstup 10.

Marka. Sýkora. (Marka utiera si slzy, Sýkora opovržlivo hľadí za Jankom. Vždy sa zotmieva, blýska, a ešte temno hrmí. Marka smutne, ľahostajne hovorí a dá so sebou všetko robiť.)

Sýkora (za Jankom). Hahaha, šťastnejšia, ako s tebou, žobrač!

Marka (smutne sklonenú hlavu má). Neposmievaj sa, Ďurko, on za to nemôže, že je chudobný. Veď nevieme, čo nás čaká v budúcnosti.

Sýkora (objíme ju). Neboj sa, Marka moja, nič sa nám nestane.

Marka. To nemôžeme tak určite vedieť. Akí šťastní sme my boli doma, a teraz čo z nás zostalo. Martin je preč, vyhoreli sme, a čím ďalej, tým väčšie údery a zármutky valily sa na nás. (Sýkoru sa to nemilo dotýka, dáva tomu pohybami výraz. Zotmieva sa, zablyskne, hrmí.)

Sýkora. Nespomínaj, Marienka, tie trudné časy; čo prešlo, to sa napraviť nedá. Žime len prítomnosti.

Marka (ľahostajne). Zotmieva sa, Ďurko, hrmí, idem domov.

Sýkora. Teda slubuješ sa, Marka? Zajtra prídem k vám aj s pytačmi.

Marka (smutne, ľahostajne). Dobre; príď.

Sýkora. A potom, Marienka, aj pána farára zavolám; hneď nás aj oddajú a o mesiac môžme mať svadbu.

Marka (utiera si slzy). Ja nedbám; poručeno Bohu...

Sýkora. Taký som šťastný teraz. Choď, Marienka, už domov a snívaj pekné sny o mne a o našej budúcej blaženosti; choď, kvietok môj. (Objíme ju a bozká.) Teda zajtra do videnia.

Marka. S Bohom! (Zastre si oči zásterkou, pomaly, do izby.)

Výstup 11.

Sýkora (sám, díva sa za Markou).

Konečne! Hej, neuchváti mi ťa nikto. K čomu ja priložím ruky, to musí zdariť sa, a čo by sa aj pol sveta rútilo so mnou. Nech ťa len mám. Ujdeme preč svetom, ďaleko, ďaleko, medzi neznámych ľudí, lebo tu už prihára, ten kamarát pripaľuje. (Ruku na ústa.) A teraz zaveseliť sa. Hahaha, ste vy všetci hlúpi, sprostí dedinčania, môže vás prekabátiť človek a nič sa mu nestane. (Zamyslí sa.) Ale predsa mi je vás ľúto; som zlý človek; takých nevinných som vás zničil, rozbúral vám pokoj a skoro až na žobrácku palicu priviedol. A načo som to tak robil? Mohol som ísť aj rovnou cestou; možno, že by sa mi to tiež bolo zdarilo. (Hodí rukou.) Ale čo! nech ju len mám, zase prevediem všetko do poriadku. A načo sú taki sprostí? Hja, nezkúsili nič, nikde neboli, ako ja; ja viem si pomôcť, bez toho, že by ma zasiahly vaše ľudské zákony a vaše ľudské tresty. (Už sa hodne zotmelo; blýskanie, hrmenie. Rozmarne.) Ej, zaveseliť sa teraz, a potom, *keď aj príde trest ľudský, už bude neskoro.* (Rýchle preč, kade Janko. Zablyskne sa, ďaleko udrie; silné hrmenie, tma.)

Výstup 12.

Martin. (Hneď, ako Sýkora odišiel, s protivnej strany vbehne medzi hrmením a blýskaním. Otrhaný, zarastený, shrbený, zablatený. Hovorí šialeno, tarcha hriechu ho tlačí, posunky sú bojazlivé.)

Hahaha! (Keď skrčeno vbehne, zastane na prostred javišťa skrčeno, hlavu k nebesiam, pravou rukou ukazuje hore.) *Trest Boží stíha* (protiva posledných slov Sýkorových), mám peniaze, tu sú (ukazuje na vaček), hrajte, muzikanti! Kde ste, veď mám peniaze! (Hrmí.) Hah... tamhore je muzika. Boh mi hrá, (pomaly sa vyrovná, chytí za hlavu) a tu zuní, duní. (Šialeným výkrikom.) Martin, dieťa moje! nechoď preč... hahaha! (vzdorovite) idem, ja sa vám tu trhaniť nebudem. (Pozre na dom.) Čo to? zhorený? Bože, oni vyhoreli! (Hrmí, blýska sa.) A čo tu hľadám?... Oni spia, a ty im búriš sny; veď si im srdcia už roztrhal... (Žalostne.) Otec, mati, tu je vaše nezdarené dieťa; svet ho honí, zem ho nechce prijať... bolí, bolí všade, páli ma v hlave, jako oheň. (Spamätá sa, žalostne.) Spite! vy dobré duše, vy ste sa namáhali, ja som premrhal vaše mozole, ranil vás, možno i do hrobu priniesol... (S krikom, zúfale.) Ach, krásny svete, však si mi poslúžil! Ba načo som sem prišiel?! (Ironicky.) Veď mi dobre bolo, óh, veď som mal hojnosť

jedla (upadá do šialenosti), hahaha, čo svine nechaly... Veď som mal mäkkú posteľ, v hnoji a v stajniach, hahaha! O, jako ma ľudia milovali! Ako psa ma honili od domu k domu, by som išiel robiť. . (vzdorovite) oh, ja robiť?! Nebudem sa trhaniť... tu sú peniaze. (Udre na vaček.) Peniaze!? Kdeže som podel tie peniaze? Pôjdem do mesta, predám majetok a budem mať. Oh, nebesá, však ste ma skáraly! (Krčí sa; hrmí.) Bite, hromy, hučte, prehučte búrku v srdci mojom. (Hlasno.) Ach, trhá sa mi hlava, (hlasnejšie) už nemám krvi, (s krikom) dajte mi vína! Hrajte, muzikanti, hahaha! (S hovädským smiechom.) Veď mám peniaze, hrajte! a potom, potom roztreštím túto lebku o kameň, (s krikom) nech zhyniem, ako červ. (Zúfale.) Ja som sa otcovi posmieval a ho zabíjal, on ma požehnával; mať som odsotil od seba, (postupne hlasnejšie) a tie jej slzy teraz sa mi na duši sušia a ma pália. Boha som sa nebál, on ma pošliapal. Svetu som sa hodil do náručia, ten ma (s krikom) vyvrhol. (Sadne, skloní hlavu do dlaní, hlasne stene a plače. — Mierne.) *„Cti otca svojho a mater svoju!“* ach, jak mi hučia tieto slová v duši. Oh, otec, oh, mati, jako rád by som vás ctil. Oh, či mi odpustíte?! (Plače hlasne.) V cudzích ľuďoch som hľadal priateľov, našiel som, ale každý mal skrytý nôž, ktorým ma bodal. Oj, len tu, len tu bijú dobré srdcia... Mati drahá, len ešte raz sa vyplakať na tvojom dobrom srdci, tebe vyžalovať moje bolasti, potom si nič nežiadam na tom svete. (Padne na kolená.) Oh, Bože, buď milostivý; veď som už odpykal svoju veľkú vinu; (lomí rukama) utíš, poteš ma, (hlasnejšie) netráp ma viac, alebo spustoš (s krikom), znič ma, syna márnotratného. (Zablyskne sa, hrmí, udre, Martin skočí shrbateno.) Hahaha! preč do sveta . . , hrajte, muzikanti, mám peniaze. (Odbehne.)

(Opona dolu. Konec dejstva IV.)

Dejstvo V.

Izba u Dubeňa. (Prikrytý stôl, na ňom chlieb, kolo stoličky, pri stene lavica.)

Výstup 7.

Anna. Marka (v náruči matkinom).

Anna (hladká Marku). Dieťa moje milé, už posledný raz ťa menujem svojou. Ako mi len bude bez teba? (Plače.)

Marka (zdvihne k nej tvár, teší ju). Neplačte, mamička moja drahá; však ja vás nezanechám, budem k vám chodievať, a milovať vás neprestanem.

Anna. Dieťa moje, ale tá láska bude už rozdelená; ty budeš ženou, budeš musieť oddávať sa mužovi a mňa pomaly zabudneš. Len, dcérka moja, zachovaj tie rady a naučenia, ktoré som ti dávala; nespúšťaj sa Pána Boha; lebo kto sa Boha nespustí, ani on ho neopustí.

Marka. Mati drahá, vaše každé slovo mi je sväté; ja slov va-

šich nikdy nezabudnem. Veď ste mi dobrí boli, od malička ste ma milovali, vychovali. Prijmite za to všetko poďakovanie vďačnej dcéry.

Anna (plače). Dieťa milé, aký osud ťa čaká?!

Marka. Netrápte sa, mamička; ja som spokojná, buďte aj vy. Požehnajte ma ešte raz. Vaše požehnanie a všemohúci Boh budú ma chrániť pred zlým. (Kľakne pred matkou, ktorá jej kladie ruku na hlavu a žehná ju.)

Anna (s plačom). Opatruj a žehnaj ťa milostivý Boh, dieťa moje. (Zdvihne ju a objíme.) Buď šťastlivá a nezapomeň na mňa, matku svoju.

Marka. Nie, nie, mati milá. (Objaté stoja, vonku spev.)

Výstup 2.

Predošlé. Katka. Zuzka. Viac dievčeniec. Evka (naposledy vchodí, s hlavou smutne sklopenou, zastane si neďaleko Marky a smúti. Spievajú.)

Zotali brezu, už ju vezú,
Už na ňu chlapci nepolezú.

(Všetky okolo Marky; pohostinné vítanie; Anna sadne k stolu.)

Marka. Vitajte, kamarátky moje.

Všetky. Ďakujeme. Prišly sme ťa, Marka, oddať.

Marka. Také ste mi boly dobré. (Smutne.) Ja sa s vami už lúčim.

Zuzka (štverácky). Však aj my pôjdeme za tebou, i my sa vydáme. (Dievčence sa ticho medzi sebou shovárajú, úsmeškujú.)

Evka (k Marke, tajnostne). A on je nie doma, Marka?

Marka. Nie je, Evička moja. (Objíme ju. K ostatným.) Tak ma to teší, že ste prišly všetky.

Všetky. No ešte si musíme pospolu zaspievať. (Evka stane na bok a smúti. Spievajú.)

Bože môj, Pane môj,
Pre koho ma tresceš:
Koho ja milujem,
Toho mi dať nechceš.
Milujem jedného
Zo srdca verného,
Ale ja dobre viem,
Že nebudem jeho.

Marka (žalostne). Nie takú smutnú, Zuzička moja, i tak som dosť smutná; a teraz musím byť veselá.

(Počuť zďaleka muziku a spev, ale veľmi temne; dievčence naslúchajú.)

Zuzka. To už idú oni... Poď, Marka, musíme ťa pristrojiť. (Všetky preč.)

Výstup 3.

Anna. Farár. Dubeň. (Vchádzajú medzi rozhovorom z opačnej strany, nie odtiaľ, kam dievčence odišly.)

Farár. Žehnaj Boh tento dom radosti, aby bol vždy príbytkom prospievania a spokojnosti. (Podáva Anne ruku.)

Anna. Vitajte u nás, velebný otče; daj Boh, aby sa vaše želanie splnilo.

Farár. S pomocou Božou teda oddáme tie dve mladé duše a požehnáme im, lebo čo sa s Bohom začína, to je dobre započaté a dobre sa skončí.

Anna (s plačom). Ach, Bože! takých smutných oddávok som sa dožila. Tak mi je, ako by som si dieťa moje na cintorín odprevádzala.

Farár. To je už tak, keď sa milé dieťa lúči s rodičovským domom. Ale môže vás potešovať to, že ide z dobrej vôle zaňho, a dá Boh, že bude s ním šťastlivá.

Dubeň. Aký veliký to rozdiel ... Martin ma tak ranil a zarmútil, a toto dieťa ma cele zachránilo. (Muzika, spev cele blízko.)

Farár. Poh ho požehná dľa sľubu svojho.

Výstup 4.

Predošli. Rychtár. Jedľový. Sýkora. Mládenci. Muzikanti. (Sviatočne vyobliekaní; Sýkora, mládenci podperení; veselej vôle, zostanú pri vchode, ale tak, aby ho nezahatili; muzikanti môžu potom aj odísť, ak by bolo málo miesta; mládenci sa medzi sebou bavia, len kedy-tedy slúchajú rečiam.)

Rychtár. Pán Boh vám daj dobrý deň; vitajte, velebný otče, v tomto príbytku.

Dubeň. Anna. Farár. Ďakujeme. (Vítanie, podávanie rúk, usádzanie.) Sadnite si u nás.

Rychtár. Vďačne si sadneme, lebo sme veľmi ustatí; ideme z ďalekej cesty, hľadajúc jednu osobu, s ktorou toť náš priateľ Sýkora má nejaké nedorozumenie a pohľadávanie.

Farár. Tu v tomto príbytku niet nikoho, iba my, ktorých tu vidíte.

Rychtár. Veríme vám, velebný otče, ale predsa prezreme si príbytok, lebo niekedy stane sa, že ani sám hospodár nevie, aké osoby sa nachádzajú v dome jeho ukryté; a preto, keď sa on o to nestará, musíme sa postarať my, jeho priatelia.

Farár. No, ja viem, že nikoho nenajdete. Ale ak neverite, prezrite si celý dom a presvedčte sa.

Rychtár. To chceme aj urobiť; k tomu cieľu som priviedol priateľov mojich, aby mi pomohli. Preto, priateľ náš Jedľový, požiadam vás, aby ste si nesťažovali podľa nášho krásneho zvyku ísť a prezrieť celý dom a vyhľadať menovanú osobu.

Jedľový. Vďačne urobím, len aby to malo i výsledok. S dovolením domového gazdu prezrem teda príbytok.

Dubeň. Nezdráham sa proti tomu nech sa vám ľúbi.

(Jedľový preč; mládenci za ten čas mlčky sa shovárali, z fľaše sa ponúkali a

rozličnými posunkami dávali znak dobrej vôle; teraz, ani nepozrúc k ostatným, tak ako keby boli len medzi sebou, začnú spievať; ostatní sa ticho shovárajú.)

Spev: Neráňaj, neráňaj, zelené padajú,
Také si dievča ber, aké ti dávajú.

(Smiech, ponúkanie z fľaše, rozmarné posunky; Jedľový vojde, vedie dievku v roztrhaných šatách, v slamenom venci, škaredú.)

Jedľový (vchodiac). Našiel som toť jednu osobu, ktorá hovorí, že nepatrí do tohoto domu; ale som ju len predsa priviedol, aby si náš priateľ mohol pozrieť, či je ona alebo nie.

(Sýkora sa prizerá, všetci dívajú sa naňho, aj mládenci; ale nie všetci, lebo tí sú sami so sebou zamestnaní.)

Sýkora (poprezeral). Nie je ona. Tá je ako rozvinutá ruža, a táto ako stará prhľava pod plotom. (Smiech.)

Rychtár. Tak choďte ešte hľadať; ja myslím, že sme nadarmo neprišli.

(Jedľový preč; dievča preč; mládenci zase začnú spievať, akoby sami pre seba.)

Takú som si frajeročku zamiloval,
Ako by ju maliareček vymaľoval.
Oči čierne, biele líčka,
Ako by ju maľovala maliarečka.

(Výsknutie a smiech.)

Jedľový (vchodí, vedie druhú, krivkajúcu, hrbatú). Našiel som druhú, ktorú som nasilu musel priviesť, lebo nechcela ísť.

Sýkora (prizerá sa). Nenie ona; ani zblízka, ani zďaleka sa jej nepodobá. Tá je ako anjel, táto ako čert; tá je rovná ako jedlica, táto ako stará vŕba, má veliké zuby, veliké nohy. (Smiech.)

Rychtár. Choďte ešte hľadať.

(Jedľový, dievka preč; mladenci spievajú.)

Ej, Anička súsedova,
Máš ty oči ako sova,
A nožičky ako medveď,
Nemusí to nikto vedieť. (Smiech.)

Jedľový (vedie Marku, vystrojenú, ale smutnú; ostatné dievčence tiež vychodia o chvíľočku za nimi). Celý dom som už prehľadal, ale viac, ako ešte túto, som nenašiel.

Sýkora (bez rozmýšľania). To je ona; (k Marke ide) veď ju poznať zpomedzi všetkých dievčat, a moje oko, keby ich tu tisíce boly, by sa nezmýlilo.

Rychtár. Tak, veľactení domáci a priatelia naši, osoba táto, ktorú tu pred nami vidíte, ukradla srdce nášmu priateľovi a on nás požiadal, aby sme mu pomohli vyhľadať a nazpäť ho vydobyť. Ale náš priateľ žiada si i to, aby viac už nemohla srdce krasť a dala spolu i svoju ruku. Preto sme my sem prišli a spytujeme sa či to všetko dobrovoľne chce oddať?

Anna (zastre si oči).

Dubeň (sa premáha).

Farár (vážne). O tejto veci som i ja počul a bol som sa tu presvedčiť, v čom záleží. No tak som vyrozumel, že tá osoba je náklonná dobrovoľne vám dať žiadané veci; uisťujem vás o tom so strany rodičov i so strany jej samej. Ona vám chce dať srdce za srdce a ruku svoju dobrovoľne. Ináče čujte i jej slovo.

Rychtár. Tak, veľactená panna, či ste usrozumená s tým, čo riekli velebný pán farár?

Marka (pevne), Áno, som. (Zastre si oči, Anna taktiež.)

Rychtár. To veľmi múdre, keď vinník bez všetkého zapierania vyzná svoje previnenie a chce ho napraviť. Inšie by nám teda už nepozostávalo, ako žiadané srdce prinavrátiť a ruku oddať sviazať, aby sa viac priestupku dopustiť nemohla.

(Hýbanie sa; rychtár chytí Sýkoru za plece a za ruku a blížia sa k Marke, ktorú farár drží a hovorí tu k nej, tu k Dubeňovi a Anne; potom vzájomné hovorenie. Marka, Anna zastierajú si oči, mládenci spievajú:)

[: Kamaráti moji, :]
[: Tu ma nenechajte, :]
[: Pod lipkou zelenou, :]
[: Tam ma pochovajte. :]

Farár. Tak, milí moji mladí priatelia (Marke a Sýkorovi položí ruky na plecia): ja vám tu, ctený mládenče, oddávam poklad. vážte si ho, opatrujte, aby ste i pred Bohom i pred ľuďmi mohli dojsť chvály. (Anna, Dubeň sadnú si k stolu na lavicu, Jedľový ustúpi ďalej), a že jeden druhému na veky patríte, tu si podajte ruky...

(Vonku počuť krik, lomoz: »Ta nechoďte, tam sú teraz oddávky!« V izbe všetko prestane, zamĺkne, a keď výrokom farárovým už skutočne sa malo stať zasnúbenie,)

Výstup 5.

Predošli nehybne stoja. **Martin** vbehne otrhaný, zarastený, zablatený, utrápený.

Anna (vykríkne). Martin môj, Martin môj!

Evka (ktorá za dievčencami smútila, radostne tlačí sa na predok. To je Martin! Vedela som, že príde. (Objíme Marku a radosťí s ňou.)

(Marka, farár, Jedľový stanú si k dievčencom, Sýkora, rychtár k mládencom, ale na kraj javišťa; stred javišťa svobodný. Všetci útrpne hľadia na Martina; Sýkora nespokojne, roztržíte sa hýbe. Martin, vbehnuvši, padne k nohám otcovým; až k zemi kloní sa.)

Martin (zúfale). Odpusť, odpusť, otče! Smiluj sa nado mnou! (Objíme mu nohy, Dubeň kloní sa k Martinovi.) Zhrešil som proti nebu a proti tebe a nie som hoden, aby si ma nazval synom svojím.

Dubeň (dvíha ho, radostným, trasúcim sa hlasom). Syn môj, Martin môj! (Martin nevstáva.)

Anna (skláňa sa k Martinovi). Dieťa moje milé!

Martin (pustí otcove nohy a pred matkou skloneno klačiac,

tvárou do zeme, prosí). Mati milá, mati milá! odpusť tvojmu zlému dieťaťu.

Anna (plače, dvíha Martina). Dieťa moje, Martinko môj! ... Oh, dobrý je Pán Boh!

Martin (zúfale). Skáral, strestal ma Boh; nieto pre mňa odpustenia ...

Farár (otcovsky, vážne). Jesť, syn môj, i u Boha i v dome rodičovskom!

Martin (na kolenách, vzpína ruky k farárovi). Ach, otče velebný, zhrešil som proti Bohu, proti otcu, materi; zneuctil dobré meno, zmrhal ich mozole, a napraviť sa to nedá... (Ruky prestre na zem, hlavu na ne a tak cele v prachu zronený hovorí žalostným hlasom.) Bolí ma všetko... hlava mi puká... vo dne v noci ma honia prízraky ...

Anna (klakne k nemu, teší ho). Neboj, dieťa moje! už je zase všetko dobre! (Objíme mu hlavu.) Prišlo si mi. Odpočiň si... však si doma. (Vstáva, s radostným plačom.) Oh, Bože! však si dobrotivý, navrátil si mi ho ...

Martin (ešte na kolenách, zase sa vyrovná). Hladom som mrel; čo psi a ošípané nechaly, tým som sa kŕmil a spával som medzi hovädami... Oh, koľko ráz myslel som na tento kľudný domček, ktorý uvalil som do nešťastia, trepal som hlavu o múr, ale nechcela sa roztrepať; rval som si vlasy, trhal von srdce... a ľudia sa mi posmievali.

(Všetci robia sústrastné posunky; Sýkora sa nepokojí.)

Anna (zdvihne ho a túli k sebe). Dieťa moje, čo si pretrpelo! (Hladká mu hlavu, tvár.)

Martin (skloní hlavu na hruď matky; žalostným hlasom). A zmárniť sa nemal som sily, kým nedostanem vášho odpustenia. (Padá zase na kolená, vzpína ruky.) Odpustte! odpustte!

Dubeň (pohnutý zakrýva si tvár).

Anna (zadŕža Martina, túli k sebe). Dieťa moje, netrhaj mi srdce, zabudni všetko, aj my sme zabudli... Poď, budeš sa s nami radovať... Marienka sa vydáva.

Martin (pristúpi k Marke). Ó, ty si šťastlivá, sestra moja! Odpustíš zlému bratovi? (Kľaká, ona ho zachytí.)

Marka. Ach, Martinko, nespomínaj už prešlých vecí; ja som šťastlivá, buď i ty ...

Martin. Ty si bola dobrá, ale ja som bol zlý. (Obráti sa k rodičom.) A komu dávate tento poklad? kto si ju odvedie?

Anna (ukazuje na Sýkoru). Práve dnes ju oddávame hen s Ďurkom ...

Martin (obráti sa v stranu Sýkorovu, lebo dotiaľ ho ešte nezbadal; zazrúc ho, zarazí sa, vzplanie hnevom, naprúži sa, tak že celá shrbatená postava sa premení, cúvne, strašne skríkne). Nikdy! (Miernejšie, s opovržením.) Tomuto satanovi!

(Sýkora sa premáha; ostatní zdeseno pozerajú jeden na druhého; hýbu sa, merajú Sýkoru.)

Marka (pribehne k Martinovi, ovesí sa mu okolo krku). Však ma nedáš, Martinko môj?

Farár (pokročí). Čo hovoríš, Martin! prečo? Máš nejaké príčiny?

Martin (pohŕdavo na Sýkoru). Ej, mám, veľebný otče! Tento človek ma zkazil a priviedol na zlú cestu. On mi radil, aby som predal majetok, potom prišiel za mnou, opil ma a na druhý deň mi chýbalo 800 zlatých. On hovoril, že som ich premárnil, ale to nie pravda.

(Všetci udivene krútia hlavami, vykladajú medzi sebou; mládenci s opovržením dívajú sa na Sýkoru, merajú ho a odstupujú od neho do úzadia.)

Sýkora (už sa nemôže zdržať). Blesky Božie! Ty padúch, zaplatíš za toto utŕhanie na cti. (Zúrivo kročí proti Martinovi, ktorý urobí krok nazad a chystá sa k obrane; Marka cúvne za Martina, v tom

Výstup 6.

Predošli. Janko. Dobrák (vojde, stane medzi Martina a Sýkoru).

Janko (zastane pri dverách; Marka beží k nemu, privíta ho a potom sa mlčky shovárajú).

Dobrák (ukáže na Sýkoru, určite). Tento obkradol Martina.

Všetci. Ah, zlodej! (Podivenie; pozerajú na Sýkoru, ktorý cúva, rozpálene sa hádže, pchá ruku hneď do vačku, ako by tam hľadal niečo, hneď k čižme sa zohýba.)

Rychtár (k Dobrákovi). A môžete to dokázať?

Dobrák. Môžem, pán rychtár! Tu je ten krčmár, u ktorého s Martinom boli, keď ho opil a obkradol, a potom krčmárovi dal 50 zlatých z toho, aby o tom nič nehovoril; a tu doma rozhlásil, že zdedil po ujcovi 800 zlatých.

(Podivenie, vzrušenie.)

Rychtár (prísne k Sýkorovi). Povedzte, Sýkora, či je tak — vzali ste Martinovi peniaze?

Sýkora (ruky do vačku, vypne sa, prehne nohy, bezočivo). A keď chcete vedieť, áno, vzal.

(Rozhorčenie; mládenci ako by sa chceli vrhnúť na Sýkoru.)

Farár. Smutné veci vychádzajú na javo, milí moji.

Anna (zalomí rukami). O, Bože! a potom nám z toho požičal 600 zlatých. Tak si chcel kúpiť naše dieťa.

Rychtár (rozhorčeno). Ale si teraz nekúpi; lebo ten úpis, ktorý ste mu dali, nenie platný. A teraz od vás závisí, či mu to odpustíte a dáte dieťa svoje. Ja, ako pytač, musím vedieť, či ju dávate?

Anna, Dubeň (dívajú sa jeden na druhého, rozmýšľajú; všetci napnuto čakajú).

Marka (za ňou Janko; stanú pred Dubeňa a Annu). Dajte ma Jankovi, otecko, mati moja.

Sýkora (robí zúrivé pohyby).

Dubeň, Anna. Žehnaj vás Boh, deti milé. (Kladú klačiacim na hlavu ruky.)

Farár. Buďte statoční, poriadni, aby ste Bohu, rodičom a nám všetkým na radosť boli. Nech vám je príklad Martinov k hroznej výstrahe pred márnotratnosťou a bohaprázdnosťou.
(Marka, Janko idú k Martinovi a Evke; podávajú si ruky. Jedľový pristúpi k Martinovi, položí mu na plece ruku; Anna pripojí sa k nim a besedujú.

Sýkora (bokom k obecenstvu, rozvzteklene). Diable, opustil si ma!

Rychtár. Tak predsa sme svedkovia zasnúbenia, hoc aj nie s tým, s kým sme prišli. (Vážne k Sýkorovi.) A vy, Sýkora, s vami inde budeme sa rátať.

Dobrák. Hral pána za cudzie peniaze, ktoré kradol. No, mlyny Božie pomaly, ale iste melú; neušiel si trestu Božiemu!

Rychtár. A neujde ani trestu ľudskému. Oddáme ho súdu ...

Dobrák. A namiesto svadby do žalára.

Sýkora (zúri-búri, rozvzteklene). Blesky, hromy Božie, zamlč! lebo na veky umlkneš. (Všetci zdeseno pozerajú na Sýkoru. On, revajúc:) Zničili ste ma, — no zhyňte i vy! (Tasí veliký nôž, dvihne nad hlavu a rúti sa na Dobráka; všetci ustrnú, ale v tom)

Výstup 6.

Predošlí. Kaprál. Dvaja vojaci (s puškami).

Kaprál (zachytí od zadu Sýkorovu ruku, ten sa obzre). To je on! Poznáš ma? (Vyrve mu nôž; Sýkora sa trhne a ustúpi; zmätok, prekvapenie u ostatných sa zväčší.)

Rychtár (ku kaprálovi). Čo sa deje? Mne, ako rychtárovi, treba vedieť.

Kaprál. Vy ste rychtár?

Rychtár. Áno ...

Kaprál. Tak tento mizerák tu je naším rabom ...

Všetci. Ako? prečo?

Kaprál. Preto, že keď bol pri vojsku, zavraždil s kamarátom jedného pána, a orabovali ho ...

Všetci (ustrnuto). Vrah! vrah!

Kaprál. Zakrvavený bajonett podhodili druhému vojakovi, ktorého zato odsúdili na doživotný žalár. Boli by ho zastrelili, no nedokázala sa na ňom vina určite. Ale teraz spoločník tohoto lotra vyzradil celú vec a sám sa zmárnil. Tohoto z rozkazu vojenského súdu soberieme.

Anna. Bože môj ... Marienka, mala si byť ženou vraha!

Kaprál. Pán rychtár! poďte s nami, vydať mu písma. (K vojakom.) Soberte ho! (Vojaci chytajú Sýkoru.)

Sýkora (vytrhne sa). Živého nie! (Vytiahne revolver a strelí si do prs; padá. Ustrnutie, zmätok.)

Všetci. Bože, Bože, zmárnil sa! (Vojaci zachytia Sýkoru a odnesú von.)

Farár. Boh budiž milostivý duši jeho hriešnej! (S dôrazom, k obecenstvu). To hrozný súd Boha živého!

(Opona dolu. — Koniec.)

Z básní Schillerových.

Pegasus v jarme.

(Poslovenčenie.)

Na jarmok koňský raz (snáď bolo v Trstenej),
kde iné veci aj sa v tovar obracajú,
doviedol poet, z núdze hladovej,
paripu, tú Mús, k odpredaju.

Hlasotne zerdžal hippogryf,
i vzpínal sa tak hrdo, okázale.
Ktokoľvek prešiel, zastal pre podiv,
uveličený zhiknul: ale
za utešené, kráľovské to zviera,
ťaj! ako hrebie, hlavou šmiera —
Len škoda večitá, že štihly vzrast
mu hyzdi mrzkých krýdel pár;
nech nie to: zťažka rovného mu najsť!
a zapriahnutý okrášli i bár
najonakvejši poťah slúžnovský.
Vraj, zriedkavé a vzácne plemeno:
môž' — no kto bude po oblakoch honiť,
v povetrí kočišovať? Noženo
to považte: šak ver' hák čertovský?...
I žiaden nechce groši utarmoniť.
Až majerčík kýs' na konec
si dodal zmužilosti preds'.
Tým krielam osohu sic, rečie, nevezmeme;
nu, sviažeme ich a či obstrižieme:
a končo poťahá až milá vec.
Sto rímskych oželiem už len zaň, no to dosť i
prez hlavu! viacej ani byle —
A furták, rád, že tovaru sa sprostí,
hneď pritľapol. »Len hlúpy odstúpi!«
I domov rušal Staš, až tlstnúc od kúpy.

Zapriahnu zviera ušľachtilé.
To avšak lenže ocitilo tiaž
tú nezvyklú: poď v nohy, zdychtiac zdivočile
po letku — I v tom, čo tak trieli
výhonom, že ho ledva trima Staš,
i prachu mrak sa zápäť zdviha celý:
tu zrazu — palesák kde skydol vyhnitim —
ctihodným srdom zblkne, zpŕska až,
zostrihá ušima, i jakby do nich čmely
mu ‚bzz', či ovadov roj žihal oproti,
aj strhne stranou voslep: medzitým

však kopíc! kiare prekoti
na okraj práve dúžej priepasti.
Hoj, vyšta!... zaskočil mu Staš; hač! zjedlas' ty...
No priam aj uškrel sa a uchlácholil slovy:
nič zato; primoc ochoty
akiste, lebo plno ohňa v krvi —
Nie, samučkému tomu divokovi
nesverím ani taligy; dnes prvý
i ostatný sa stalo raz
Už nad zkúsenosť nikam, nikam! Zajtra, áno,
poveziem cestujúcich zas:
i predpražiem tú prošťu bystrú — pokonanô!
Keď bzika (a tu mu čo hodváb mäkkú hrivu
zprihládzal), musí mi pár koní usporiť;
(i potľapkal ho v šij), nič ku podivu:
pod časom podá sa už každý zanovit.

A úmyslený takto začiatok
nad všetko očakávanie
sa podaril mu. Lebo žrebec ten,
snáď práve, že bol operený, len
skôr obodroval opatrný krok
klsákov zletilých; i staby urvané
povichrom steblo, povoz frčal hradskou zprudka.
Lež čo sa ďalej nestane?
Zrak k oblakom svoj uprúc vozvysok,
čo, štverňového neznajúce putka,
si voľne liecu nebies blankytom;
i nenaučený, jak ťahákov toť háveď
otrocká, v hlúpu zemskú hrudu
tým svojím strojným durkať kopytom:
on, tátoš, nevediaci potknúť sa ni znavieť
tiež, skoro vydraté tam nechal koľaje,
a verný silnejšiemu od prirody pudu,
bez ohľadu, či tadiaľ cesta je,
cez mokraď-trasovisko, hrobľu a či garád,
po úhoroch i chrastiach vzal sa fárať
v nezbednej rýchlosti —
A horúčka tá drviť začala
i záprahom hneď celým nevoľným,
bár dosiaľ, že by stŕhal, nebolo mu hany:
nič pohoničov krik, nič záťah zuba'la
ni liaci skubot... hnal len cvalom nezdolným:
až vposled k pocestných smrteľnej úzkosti
voz, rozheganý ba i dodrúzganý,
na vrchu jednom zastal, samom na končiarí.

To nejde s riadom kostolným!
nie, bo to zvijaš od kosti:

Staš, zdýmnuc, priznal so starosťou v tvári;
tak nemôž' sa to nikdy podariť.
Nuž, vidzme opak: — chôva ledáka
a tvrdá práca, súca vypariť,
či neovládze toho krutáka?
Ba próba nesklame. I čosikamsi zviera
to pekné, tretí deň než ľahnul k spočinku,
na triesku schudlo; chvie sa, postojačky zmiera —
Hľa, cliné miestko sme mu našli, slabinku!
si zvýskal Staš; nech skrotne koťuha —
A teraz frišku! s najzrutnejším býkom
ho pomozte mi vjarmiť do pluha!

Jak kázal, stalo sa. I proti všetkým zvykom
a obyčajom svetským v spráži vidno
u pluha vola s koňom krýdlatým;
smiech-chachot kol, až mrzutno i stydno.
S nevoľou stúpa gryf i napiatim
žil i síl veškerých sa snaži vzchytiť k letku
oňahdajšiemu s celou námahou.
No, darmo — nejde; čo môž' viacej zrobiť?
Keď súsed s chladnou tiahne rozvahou:
on, — och, že potupu naň takto kladú všetku! —,
ten Föbov hrdý or sa musí prispôsobiť
bycovi sprostému!... Až napokon
ho dlhý odpor zmorí celkom,
chuť napospol mu údy zopúšťala:
a trýzňou skľúčený ten krásny božský kôň
bac! spadol na zem, i v prachu sa váľa.

Prekliata mršina! Staš tobôž v hneve veľkom
vybúši konečne, a kľajúc, horúci
až pot sa s neho cedil, začal koňa mlátiť.
Nuž i len do orby si nesúci,
há, trebárs nekuľhútaš ani nemáš beľma?
a ovšik šak chrum... Toľko pri tebe mi ztratiť?
To škarede ma oplel s tebou kýsi šelma!

Čo takto zúril na úvratiach role,
i ešte biča šľahy šumely:
po ceste zčerstva v tom i ružovatej vôle
dochádzal jeden šuhaj veselý.
Citara zvučne zavznieva mu v ruke,
prez jeho bujné plavé kadere
však prepletá sa zlatoskvúca stuha.
Kam, priateľko, tej tvrdej na opuke
s tým párom divným chcete? v dôvere
tak na sedliaka zvolal zďaleka.
Vták a vol na oprati jednej vedno, uha!

to zaujímať musí človeka;
povedzte, prosím, čo to za záprah?
A či mi zvolíte len na krátučkú chvíľu
vyzkúsiť, jak ten koník nosí? Ach,
ba dovoľte — i vol toť v brázdu uľahnú' —:
a uvidíte zázrak! hru až oku milú.

Tu hippogryfa vypriahnu;
a junoš s úsmechom sa na chrbát mu švihne:
i lenže pobadá chmat majstrov zviera znov,
zahryzne s škripom v úzdy kov,
i zacifruje v okruh, a
blesk v iskrách zo zrakov mu srší staby z výhne.
Nie tvor viac toten od pluha,
lež kráľovský, sťa duch, sťa boh,
sa vznáša bez posluhy nôh;
rozvine v závanoch vraz na šír vichricových
skvost krýdel, s švistom streli vhor,
i než ho sledovať len stihne ľudský zor,
vo výšach znikne azurových.

Slová viery.

Tri slová vám poviem, obsahom závažné,
aj od úst sa na ústa berú.
Nie vne je ich pôvod: o tomto pozažne
len srdce vše svetielko, veru.
Čo cenu má, všetko človeku odňaté,
ak neverí viacej na tri slová tie.

Nu: človek je stvoren' k svobode, svobodným,
bár zrodil sa, v putá kde väznia.
Nech nemýli sberba vreskom vás nehodným,
nie svevoľa tyrana-blázna!
Pred otrokom, drtí keď na okovách,
pred človekom svobodným nemajte strach!

A ctnosť, ó, tá nenie prázdnivým zvukom len;
ju človek môž' prevádzať v bytí,
a nechby sa čo krok potkýňal prez kameň,
môž' snažiť sa dľa božskej žiť; i
čo rozumných um žiaden nikdy nezíska,
to koná v prostote myseľ detinská.

A Bôh jeden jest, trvá vôľa presvätá,
nech jakkoľvek ľudská sa kýve;
hor' nad časom, priestorom súdbu všesveta
tká najvyššia myšlienka žive,

ľ všetko bárs zmena v kolotný chváce kruh,
v zmien víre dlie pokojne istý si duch.

Tie tri slová si zadržte, obsahom závažné,
kol ústa nech z úst si ich berú;
bárs neprýštia zvonku aj, o nich pozažne
vlastné vnútro vám svetlo, veru.
Nie, človeka hodnotu nesnížia ku ztrate,
kým sám ešte verí na tri slová tie.

Slová bludu.

Slov troje, významom dôležitých,
čuť dobrým i najlepším v ústach.
Však nahlucho znejú, niet pomoci z nich,
ni techou len neznajú zhúsť. Ach,
prepásol človek si života ovocie,
pokavád po márnych tôňach stihoce.

Kým o zlatej dobe sni, pravé kde
i dobré po palme siahne; —
i jedno i druhé večitý povedie
boj, nikdy mu vrah nepodľahne,
a jestli ho nezadrhneš vo vzduchu priam,
na zemi vždy prijde znova ku silám.

Kým na to verí, že šťastie sa záletné
so šľachetným aspoň len sbratrí; —
oj, oplanu zápäť pristúpa lichotne,
nie dobrému zem táto patrí,
on cudzincom tu, sa vysťahuje raz
a pohľadá byt si na večitý čas.

Kým verí, pravda že vzíde mu, zpoza brál
jak nad obzor slnce až v zenit; —
jej závoja nezdvihne smrteľník; bohužiaľ,
my môžme len radiť a mieniť.
Ty zaváži š ducha vše v slovíčka tón,
no svobodný vo víchre odtiahne on.

Nuž, šľachetná dušo, opusť ten blud,
a nebeskú zachovaj vieru!
Čo neuspel bár uzrieť zrak, sluch dopočuť,
je preds' krásou i pravdou to, veru!
Niet vne ho, kde hľadá ho pošetilec vždy;
len v tebe je, večne ho vyvádzaš ty.

Zahalený obraz saisský.

Mládenec istý, ktorho pálčivý
smäd po vedách bol až hen do Saisu
v Egypte zahnal, by sa naučil
tajomnej kňazov múdrosti, on už
nejeden stupeň prešiel bystrým duchom;
bez ustania ho vlastná skúmavosť
zachvacovala voždy ďalej, i
ledvaže utišil vše hierofant
snaživca netrpelivého. »Čo mám,
ak nemám všetko,« riekol mládenec,
»a či var' jestvuje tu ‚menej', ‚viac'?
Či tvoja pravda, smyslné jak blaho,
je súčtom iba, čo môž' človek v miere
mať väčšej-menšej a preds' vždy ho má?
Či nenie ona jedna, nerozdielna?
Veď vyjmi jeden z harmonie zvuk,
či vezmi farbu jednu z dúhy: a
čo zbudne ti, je všetko za nič, kým
ten krásny celok tónov, farieb chybí.

Čo takto shovor viedli raz, v tom oba
zastali tíško v jednej rotunde
osamotnelej, kde kýs' zahalený
bol obraz, velikosti obrovskej,
mladíku náhle padol do očí.
So zadivením pozrel na vodcu
i prehovoril zápät: »čo je to,
čo za závojom týmto tu sa skrýva?«
»To pravda,« znela odpoveď. »Jak?« ten
tam zvolal, »ku pravde preds' jedine
sa snažím-bažím zdávna, a, hľa, táto
je práve, ktorú zahaľujú mi?«

»Nu, to si s božstvom zariaď,« odvetil
žrec hlavný. »Nikto zo smrteľných (ono
tak) neodhrne tohto závoja,
až ja ho samo zodvihnem. A kto
neposvätenou, hriešnou rukou preds'
by zakázaný, svätý šat prv zdvihol,
ten, vraví božstvo —« »Nuž?« — »Ten *vidí* pravdu.« —
»Prazvláštna božská výpoveď. Ty sám
si tedy nikdy nezodvihol ho?« —
»Ja? Iste nie, a k tomu ani nikdy
ma nepokúšalo.« — »To nechápem.
Ak od pravdy by ma len táto tenká
priehrada delila —« »A istý zákon,«
mu vodca vpadol do reči; »oj, syn

môj, veľa vážnejší, než jak si myslíš,
je tento jemný flór, — hej, páper v prstoch
ti, svedomím však balvan na centy.

A junoš zamyslený pošiel domov.
Až žhavá zvedavosť mu zaberá
i sen; sťa v horúčke by prehadzuje
sa na lôžku, i práve o polnoci
hup! skočil s neho. Prosto ku chrámu
ho mimovoľne plachý nesie krok.
Tam ohradný múr vľahce preliezol,
i skok len srdnatý: a odvážlivec
sa octnul prostred okrúhlice dnu.

Tu tedy stojí on, a hrúzyplne
ho, samotného, obkľučuje tíš
bezživotná, už len čo krokov dutá
ozvena v hrobkách tajných pretŕha.
Otvorom kuple shora luna hádže
svoj bľadý, striebro-beláskavý svit,
a strašlive, sťa boh by prítomný,
prez ponočný mrak sklepu liskoce sa
v tom dlhom fátli svojom postava.

K nej pristupuje chôdzou neistou;
už drzou rukou čiahol, by sa dotknul
svätosti, no v tom zcukalo to ním
až do kosti hneď varom hneď zas mrazom
i odstrklo ho tajným ramenom.
Nešťastný, čo to smyslels' zrobiť? tak
mu vnútri kýs' hlas verný privolal.
Pokúšať najsvätejšieho ty chceš?
Smrteľník žiaden, riekly predsa ústa
veštiarne, neodhrne závoja
mi tohto, až ho ja sám zodvihnem.
Však nedodaly tieže ústa tiež:
kto závoj toten zdvihne, uzre pravdu?
»Tak nech je, čo chce, za nim! zdvihnem ho.«
A silným hlasom vzkrikol: »chcem ju vidieť.«
Vidieť!
mu dlho ohlas porúhal sa.

A
to vyreknúc, i závoj odokryl.
‚Nuž,' spýtate sa, ‚čože bolo vlastne,
čo sa mu predstavilo?' Neviem sám.
Bez pamäti a bľadého ni stena,
tak na druhý deň našli kňazia ho
priam u podstavca ležať Isidy.

Čo všetko videl tam i zkúsil on,
to jazyk jeho nikdy nesoznal.
Na veky zhasla jeho jasná myseľ,
i hlboký žiaľ skoro naklonil
ho do hrobu. »O', beda tomu,« bolo
výstražným jeho zavše slovom, keď
zvedavci neodbytní naliehali
naň, »beda mu, kto k pravde dostáva sa
skrz hriech! Tá nikdy nepoteší ho.«

Nádej.

Tak veľa i vravia i snívajú
o budúcich dňoch lepších ľudia;
za zlatým kýms' cieľom, sťa ku raju
by smerom, sa ženú i trudia.
Svet zostarie i zas mládniky vyženie,
preds' človek vždy ufá polepšenie.

Do žitia, hej, nádej ho uvádza,
i šarvanca oblieta ona,
jej kúzlo tobôž mládenca navnádza,
ju s kmeťom nespustia do zeme lona;
bo skončí-li mdlý beh vo hrobnom záveju,
i na hrobe ešte vztýči on — nádeju.

Oj, nenie to prázdne, liškavé domnenie,
modzg bláznov čo splodil snáď, never.
Dnu v srdci sa ohláša nadšene:
k dač lepšiemu zrodení sme ver'!
A čo hlas vnútorný vraví, cit,
to nemôž' trôfalú dušu obolstiť.

Moc spevu.

Stok prívalu z brál trhlín, kutín —
on hrne s hromu rachotom,
vrch zápäť skydá rutom ssutín,
stoletý pod ním padá strom;
so slastnou hrôzou čuje zdiali
ho pútnik, strne, pátra kol,
povodeň čuje, jak sa vali,
preds' nevie, zkadiaľ hučí vdol:
tak tečú prúdy spevu z žriedel,
ichž nikto nikdy nevyzvedel.

Vo spolku s bytostami práve,
čo tíško súču žitia nit,
kto kúzlo spevca zrušiť v stave,
kto zvukom sa mu sprotiviť?
Jak bohoposla berlou, riadi
on, vládze srdcom pohnutým,
tu v mŕtvych kraj ho spustí bľadý,
zas k nebu zdvihne s žasnutím
i v prísnom hneď, hneď v hravom cvíku,
ho hučká citov na rebríku.

Jak v kruhy, ktoré radosť skupí,
keď krokom obrím tajomne,
na spôsob duchov razom vstúpi
osudu vidmo ohromné;
tu sklonia zemskí velikáši
šij pred príchodzím s iných hviezd,
hluk plesu zmĺkne s cvengom čaši,
i skĺznú masky, čo ich jest,
a pred víťazným pravdy čelom
lož zmizne s každým svojím dielom:

Tak, keď spev zavznie, v zájmov znoji
sa vzchopí, strasúc bremien tiaž,
i človek duchov ku dôstoji
a v svätej moci kročí kráž;
on bohom príbuzným sa stáva,
pozemský nazad prší brud,
moc iná nemá k nemu práva,
naň dôpust nemôž' dopadnúť;
a každá neresť vrásky zhladí,
kým čar ten piesne má kľúč vlády.

A jak syn trápnom po túžení,
nímž rozluka až umučí,
zrak od pokánia zarosený,
oživa v matky náruči:
tak k mladosti mu chatám zpiatky,
ku krbu šťastnej neviny
úteka privedie spev sladký
z nevľúdnych mravov cudziny,
by zhrial sa od studených pravil
v prírody lone, pozotavil.

Hviezdoslav.

U nás.

Aké my časy žijeme dnes biedne,
slovenských matiek osiralé deti...
nám na podstenu v pravé čez polednie
lúč potešenia v zraky nezasvieti.
Nevoľa vládne v našom pokolení,
útechy nikde, iba v pomodlení.

My v najťažšom sme utrpení iste,
ubití vojnou, čo tisíc liet trvá,
púšť v minulosti, budúce dni hmlisté,
my v surme vojny už len biedna mrva.
Jak pustnú, hynú polia, naše stráne
v hučaní vojny, a my — bezo zbrane.

V zime sme skrahli, teplý vietor jarný
bystriny slzi, utrpenia množí,
nás jaseň klame, sparno leta márni —
snáď utratíme chrám tiež, stánok Boží.
Ó, v útočišti, viery vo ochrane,
len tam nás nechaj — modliť sa, ó Pane!

Kýčerský.

Z básní Hájomila.

Blúdila mi duša...

Blúdila mi duša po ružových zorách,
Ako srnka jará po tatránskych horách,
Či tiež, ako ruža, hlása rozkoš jara,
Zora k zvestovaniu pery neotvára?

Vzala sa na krýdlach ľahkej holubice
Ta, kam ju vábilo zorničkino líce. —
Ako nezábudku jarné vlnky, rúče
skúpaly ju slnka zlaté ranné lúče.

Šeptala si s vetrom; vravela s chmárami,
Nad hlavou Kriváňa švihla krýdelkami.
Teraz si zasadla na konárik holý,
Úpenlive v horkom zažialila bôli.

A, hľa, lipy našej nahý konáriček,
Ako mládencovi lúč deviných víček,
Zjasal jej, vyčaril nový, novušký svet:
Obkľúčil ju vôkol bľado-ružový kvet.

Môžeš nám vichricou ratolesti lámať,
Nouž dýchame, reči skmásať zelenú vňať —
Boj sa, bo oslepneš, ty nezbedný svete,
Keď sa zligotáme v skvúcom jarnom kvete!

Do sto hromov!

Do sto hromov! ešte sú nie
Vianoce,
A to slnce už tak skúpo
Žmurkoce!
Čo ma hnevá? Dobre vie, že
Skupáňa
Moja duša hromom kliatby
Naháňa.

Jaj, a či tak! Zatiahli ho
Mrákavy.
Ono slabé proti nim nič
Nespraví;
Lebo slnce, ako malej
Vatry plam,
Pod žezlom má pán veliký
Svetov sám.

Ale človek, ten maličký
Celý svet,
-- Máš v ňom svetlo; temnonosných
Mračien let;
Cárstva berlu u duši má
Složenú —
Čo sa skláti, keď ním vášne
Poženú?!

Rozdriap tedy škaredú hmlu
Skuhrosti,
Franforce jej zo srdca von
Vyhosti,
Lebo, bystu, ja človeka
Planého
Nenávidieť budem do dňa
Súdneho!

A ak ja svoj vylejem hnev?
V tom hneve
Na vás, dráči, žrúci prival
Poreve.
Nieto jedle, niet na čele
Kriváňa,
Nebude hruď zeme krmiť
Skupáňa!

Parom tam po nich!

Parom tam po nich! bratríčku môj milý,
Že prosbou mojou oheň nakŕmili.
Nech si dukáty delia samým sebe
A mňa nechajú o ovsenom chlebe!

Vtedy si ladí škovrán hrdlo k piesni,
Keď si s hrúd nízkych k nebu cestu kliesni.
Najsladšie zkvíli, keď sa oku ztratí,
Keď láskou zblčí s oblakmi v objatí.

Len duch môj nech sa v mori slastí kúpe,
Uspokoja mňa odrobinky skúpe.
Ale tým, čo sa prikovali k hrude,
Čo celý svet dáš, smitka im to bude.

Cudzie slová v slovenčine.

IV. [1])

Do terajšieho Uhorska Maďari prišli na úteku pred nepriatelmi, Pečenegmi, podľa ich historika Fr. Salamona [2]), bez rodín, samé mužstvo, so slovanskými ženami, slovanskými matkami. [3]) Ako vidno zo slov, roztrúsených v latinských (uhorsko-latinských) listinách XI—XIII. stoletia, i z dvoch latinsko-maďarských vocabularií, pochodiacich asi z počiatku XV. stoletia, maďarský jazyk už mal ve-

[1]) *Oprava.* Na str. 639 k slovám v riadkoch 7—10 z nepozornosti dostalo sa *škop* (sthn scaf), ktorého v slovenčine ani niet; na str. 642 v 11. riadku (druhý stĺpec) omylom stojí slovo *rátať.* Na str. 638 v 13. r. má stáť nie XII., ale XIII. stoletie, lebo v XII. stol. Nemci osadili sa len na Spiši.

[2]) Századok 1876, str. 730.

[3]) Najatých od gréckeho cisára pustošiť Bulharsko, Maďarov strašne porazil bulharský cár Simeon, a v Atelkuze zanechané ich rodiny medzitým napadli a pobili Pečenegovia. „Väčšinu maďarského vojska (Simeon) pobil. Ktorí sa zachránili, tí zas našli i doma (v Atelkuze) púšť. Pokým oni totiž v Bulharsku pustošili a bojovali, požiadaní od Simeona Pečenegovia napadli v Atelkuze maďarské stánky a povraždili všetko, čo dostali: mužov, ženy, deti.“ Julius Pauler, A magyar nemzet története szent Istvánig. Budapest, 1900, str. 33. Pozostalí Maďari v strachu sobrali sa „a utekali na západ, pozdĺž Dniestra, že za lesnatými baštami karpatskými, na podkarpatskej, už nie neznámej im rovine, vo väčšej bezpečnosti pred Pečenegmi, nadobudnú si nový domov.“ (Tamže.)

like množstvo slovanských slov [1]), poslovančenie Maďarov, osadivších sa medzi Slovanmi na strednom Dunaji a okolo Tisy, zdalo sa byť blízkym; ale poprichodily roje tureckých kmenov Pečenegov (niekdajších nepriateľav) a Polovcov-Kumánov, slialy sa v jedno s Maďarmi a národnosť týchto bola zachránená od poslovančenia.

Do bližšieho susedstva s nami Slovákmi Maďari dostali sa až v druhej polovici XIII. stoletia, po tatárskom plene. Po svojom príchode osadili sa hlavne za Dunajom, od sídel našich slovenských predkov, nakoľko tieto neprechodily až na pravý breh veľrieky, odlúčeno; potom zas od Matry, vlastne od Boršodskej stolice až po nitriansky náš starobylý Sobor, pozdĺž celého územia, na ktorom Slováci boli by sa mohli stýkať s Maďarmi, roztiahli sa Polovci-Kumáni, ako poznať podnes i z jazyka týchto pomaďarčených slovenských susedov, i z mena (Palócok).

Tým vysvetlí sa, prečo z prvých století prebývania Maďarov nad stredným Dunajom v ich jazyku jest len málo slovenských slov (väčšina starších slov. elementov v maďarčine, ako ukazujú ich zvukové vlastnosti, sú z juho-slovanských rečí) a v slovenčine strednej, i dnes obďalečnej od maďarsko-slovenskej rečovej hranice, vôbec len málo slov maďarských.

V slovenčine rozšírené maďarské slová sú:

banovať, želeť, udomácnené slovo na celom slovenskom území, i v moravskej slovenčine (Bartoš, Dialektologie Moravská II, str. 513), ešte i v takzvaných goralských nárečiach poľských *(banować)* a v maloruštine zakarpatskej *(banovaty, bannvaty)*; siaha i do juho-slovanských jazykov; v niektorých slovenských krajoch užíva sa i podstatné meno *bánosť: „nemajte za bánosť“*, u Poliakov zas adv. *bano: „tak mi jej bano“*.

bantovať, ubližiť, nepokojiť niekoho, tak rozšírené slovo, ako predošlé. [2])

---

[1]) I dnes maďarčina má aspoň tisíc slov, prejatých zo slovanských jazykov, slov základných, takých, z ktorých utvorily sa potom ešte iné. Miklosich (Die slavischen Elemente im Magyarischen) vypočítal ich 956, z tých niektoré odpadly, ale zas mnohým iným bol dokázaný slovanský pôvod (menovite i v samej Pešti, v prácach Ásbótha a Melicha) a bude ešte dokázaný u nejedného slova. Okrem všetkých týchto z tej starej maďarčiny Štefan Szamota cituje takéto: *uja* (ujo, ujec), *gajd, zápona, hort* (chrt), *igrec, belendes* (= parázna), *peg* (peň, v smysle strakatiny), *pokronta* (koláč), *pepelce* (pagáč), *szesztra* (opatica), *jug szél* (južný victor), *poklonta* (meno vtáka), *pakocsa* (žart), *porga* (múka z nového zbožia), *kabanicza, vijel* (závoj), *szekernye* (škorne, čižmy), *ajancza* (voz), *hamut* (chomút), *godolya* (gdula), *czepesz* (čepec) atď. A schlägli magyar szójegyzék. Bpest, 1894, na str. 6.

[2]) *banować*, gryźć, smucić i *bantować* niepokoić, urażać, oba z węgierskiego, prowincyonalizmy podgórskie, występują już w wieku XVII. A. Brückner, Język Wacława Potockiego, str. 304. (Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział filolog., tom XXXI, 1900.

bačkory, bocskor, prešlo až za Karpaty do poľských goralských nárečí, ale gemerskí Slováci, hoc žijú v susedstve Maďarov, neznajú tohto slova, hovoria len „krpce“.

batoh, Bürde, niet ho v tomto smysle ani v češtine, ani v poľštine, preto bude z maď. *batu, batyu*.

belčov, bölcső, kolíska, slovo v maďarčine tureckého pôvodu, dostalo sa i do niektorých krajov strednej slovenčiny, no gemerskí Slováci, susedia Maďarov, hovoria „kolíska“.

betah, beteg, nehézség, nehéznyavalya.

betár, slovo tureckého pôvodu.

bosorka, boszorkány, striga, v maďarčine slovo neznámeho pôvodu, dostalo sa až za Karpaty, do poľštiny.

čara, čarať, čarovať, csere, cserélni; prichodí i v goralských nárečiach poľských, Malinowski (Ślady wpływu węgierskiego v mowie góralskiej atď.) vykladá ho ako slovo maďarské, pošlé z tureckého jazyka, Baudouin de Courtenay vo varšavskom novom veľkom Slowniku nevie udať, akého pôvodu je v poľštine; čeština nezná týchto slov.

čižma, csizsma, v maďarčine je z tureckého, prešlo i do poľštiny; remeslo čižmárske ukazuje akúsi pomiešanosť: názvy jeho v slovenčine *lápsik* (lábszij), *čiriš* (csiriz, tiež tureckého pôvodu) znamenaly by akési maďarské prostredníctvo, ale zase takú podstatnú vec tohto remesla, ako je *kopyto*, Maďari (kapta, kaptafa) majú od Slovanov — nemožno povedať, či od Slovákov, alebo s juhu slovanského. No u Slovanov západných i južných bude to staré remeslo, ako svedčia i príslovia: (slovinské) po starem kopitu, (slovenské) na jedno kopyto, (poľské) wszyscy na jedno kopyto, wszystko robi na jedno kopyto.

dohán — je turecké slovo *duchan*, ale k Slovákom, ako zemepisná poloha ukazuje, prišlo od Maďarov.

gazda — rozšírené u Slovákov a v poľských nárečiach, kde z neho tiež sú i slová gazdostwo, gazdować, gazdowanie, gazdowski (adj.), gazdynia, gazdzina. Miklosich v svojich Slav. Elementoch privádzal maďarské slovo do spojenia so slovanským *gospodь*, ale doložil: „Die Zusammenstellung ist zweifelhaft,“ a pozdejšie, v Etymol. Wörterb., má pri tomto slovanskom slove: „magy. *gazda* gehört nicht hieher;“ Baudouin de Courtenay vo varšavskom Słowniku poľské slová vykladá z maďarského.

hajdúk, hajdúch — turecké slovo, hajdud, v slovenčine z maďarčiny, a síce prejaté podľa znenia maď. množného nominatívu „hajdúk“; rozšírilo sa i ďalej; „Das wohl türk., nicht magy., hajdud Räuber bezeichnet in der Form hajduk serb. ein Mittelding zwischen Räuber und Held; im klruss. einen Schergen, Art Tanz; im russ. einen leicht bewaffneten Soldaten, Art Diener in einer besonderen Tracht, Art Tanz, einen Arbeiter, einen hochgewachsenen Menschen. Wenn man die Bedeutungen von kazak und hajdud übersieht, wird man vielleicht nicht abgeneigt sein einen Zusammenhang zwischen lat. cursus, ital. corsare, aserb. hurьsarь, husarь, ngriech. κουρσάρης und magy. huszár sammt den damit zusammenhängenden, über ganz

Europa verbreiteten, zunächst vom magy. abgeleiteten Wörtern zuzugeben.“ Miklosich, Archiv für slav. Philologie XI, str. 111.

hajnal — maďarské slovo, znamená „svit“; u Slovákov, hraničiacich s Maďarmi, „s hajnalom ísť“ = vyhrávať na svite, v strednej slovenčine je už i púhe slovo neznáme; ale rozšírilo sa a ujalo sa u Poliakov, vo varš. Słowniku vykladá sa: „hejnał, ejnał, hajnał 1) pieśń religijna, wykonywana na instrumentach dętych z wieży kościelnej, albo w obozie przed świtem: Grają hejnał na wieży marjackiej. Poczciwemu nie trzeba stróża z hejnałem na wieży (citát z poľského spisovateľa Reja, † 1569). Już po hejnale = už za pôzno, już po wszystkim, już nie czas. 2) zorza: hejnał świta, Febus wstaje . . . Grimm (Deutsche Mythologie) spomína, že maď. hajnal prešlo i k Nemcom. Náš Matej Bél zaznačil, že v Bańskej Bystrici hlásnik volával s veže: „Salaj virastaj!“ čo on [Bél] vykladal: szóljál, virrasztó. Dnes po tom v Bystrici už sotva bude pamiatky. V starom kancionáli, bez počiatku a konca, Tablic (Poezye I, XIV) našiel poznačené začiatky starých piesní, podľa ktorých majú sa spievať piesne toho kancionála, a jeden z tých začiatkov je: *Hinó svitá . . .* Kollár zas (Zpiewanky I, str. 247) má pieseň: *Hainal svitá . . .* Toto je nechutná klapancia, nenárodná pieseň, rymovačka poloučeného človeka, ale jej začiatok

Hajnal svitá, již deň biely,
vstávajte velkí i malí“

môže byť nejaká pamiatka, zachovaný zlomok nejakej rannej piesne hlásnickej. (Srovn. ešte: Zpiewanky I, str. 446.)

chýr — maď. hír je tiež z tureckého.

jarok, tiež tureckého pôvodu (arek), u Slovanov hodne rozšírené, v ruštine *jar*, znamená „príkry breh“; u nás je iste z maďarčiny (árok) a máme z neho i sloveso *jarčit* = rozrývať, vlastne vymývať pôdu, robiť v nej jarky.

kocka, zo slovanského slova *kostka* (kosť) maďarčina má „kocka“, a toto prešlo nazpäť do niektorých slovanských jazykov.

koč — Kluge (Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 1899) má: „Kutsche schon im 16. Jahrh. (zunächst als Götschiwagen 1562, Kutschwagen 1571 nach dem DWb. [= Deutsches Wörterbuch bratov Grimmovcov]) als ‚ungarischer (erst zweirädriger) Reisewagen‘ geläufig, aus ungar. koszi ‚Wagen aus Koszi‘ (bei Raab) . . .“ Len miesto *koszi* a *Koszi* má stáť: kocsi, Kocs, a miesto Rábu stolica Komárňanská. Zachovaly sa totiž svedectvá, že prvý vozík *so sedliskom na remeňoch visiacim* zhotovil roku 1515 kováč Habermayer v obci Koč, v Komárňanskej stolici. Udajne Herberstein už roku 1480 spomína špeciálne uhorský *koč*, vynajdený v tie časy v obci Koč. Podľa francúzskych dokumentov už v XV. storočí ktorýsi francúzsky kráľ dostal od poľského kráľa koč v Uhorsku zhotovený, za novinu považovaný a pohodlný. — Habermayer, ktorého meno zachovalo sa, bol iste Nemec, ale akej národnosti boli v tie časy ostatní obyvatelia v Koči, nie je známo, bolo by treba skúmať. Ako fonetika jeho ukazuje, meno obce nebolo maďarské;

okolie to, spolu s Tatou (terajšie Tata-*Tóváros* do nedávna bolo: *Tótváros*), známe je dlhé časy ako slovenské.

kont — akiste mad. konty.

kynožiť — bude to z mad. kínozni; niet ničoho podobného v najbližších západno-slovanských jazykoch, i srbské *kinjiti* martern Miklosich (Etym. Wb.) porovnáva s maďarským *kín* a tureckým *kenamak* quälen.

laba, mad. láb. V slovančine je *lapa*, i tlapa, dlapa (ale v staroslovančine niet toho slova); s nami Slovákmi len poľské karpatské nárečia majú *laba*, a toto pokladá sa za maďarské, lebo *láb* (Budenz, Magyar-ugor összeh. szótár, str. 70) má spojenie i v jazyku uralskej rodiny Maďarov.

meravý — mad. merev, a z toho *zmeravený, zmeravet.*

oldomáš — áldomás.

papuč, papuča — z tureckého papudž prostredníctvom maďarským.

rováš, Kerbholz, incisura, pokladá sa za slovanské slovo, ale neodôvodneno; Miklosich (Etym. Wb.) napísal: „rovaš gehört zu *ry* ritzen," z koreňa toho v slovanských jazykoch i pochodia podobne znejúce slová, na pr. i *rovъ*, no sotva myli sa Oskár Asbóth, hovoriaci (Nyelvt. Közl. 1897, str. 433), že slovo *rováš* má celý habitus neslovanský; v maďarčine zo slovies príponou *-ás* najhojnejšie tvoria sa podstatné mená, teda *rovok — rovás*, rakás, fogás, járás, aratás, tartozás, a slovu tomu v slovenčine zodpovedá *vrub:* „na môj vrub", i užíva sa ho prinajmenej toľko, ako rováša. Vlastne, mojím vedomím, v užitku je hlavne vrub, a rováš, okrem niekoľkých príslovní, povie sa temer len vtedy, keď je reč o paličkách, na ktoré reže, značí sa niečo, na pr. v Martine v hospodárstve videl som na také paličky, vlastne ustrúhané stĺpčeky, značiť dni robotníkom, a tie pozarezávané stĺpčeky zovú „rováše". Sú i príslovia: už máš u mňa veľký rováš — zaznačím ti to na rováš — srežem ti rováš — na druhého rováš to urobil — na vodu mu napísal rováš (A. P. Záturecký, Slovenská príslovní, pořekadla), a pritom všetkom pochybujem, že by niekto v distinguovanejšej reči napísal rováš a nie vrub. V piesni „Na rováš, mamička, na rováš" — slovo toto, ako nič neznačiace, je len k vôli rýmu — komu to dievčatko vych*ováš*"; začínať takými slovami, slovohrou, nemajúcou súvisu s textom piesne, je známym spôsobom národnej poesie. Slovák povie: „bude to mne na vrub" — „poznačia jemu na vrub", v reči jeho rováš má úlohu len synonymu, bez ktorého môže byť, obíde sa.

šára (na čižme), mad. szár; tak i *pipasár*, v ktorom prvú časť i maďarčina má z cudzej reči. Tamto slovo svedčí o miešanosti pri čižmárskom remesle, o ktorej už bola reč, toto zas potvrdzuje, že dohán a kúrenie šly k Slovákom od východu.

šarkan — sárkány, v maďarčine tiež tureckého pôvodu.

šiator — sátor, z tureckého čader.

To sú asi slová na celom slovenskom území rozšírené. V strednej slovenčine vôbec nebude ich o veľa viac; v Turci na pr. nepočuť ani *kynožiť* (rozširuje sa vari len literatúrou) a o *hajnale* tu tiež

nič nevedia. Pritom pozoruhodná vec, že tie rozšírené slová temer napospol neprináležia k pôvodnej zásobe maďarskej reči, ale sú z jej tureckých elementov.

Menej rozšírené, menej užívané sú u Slovákov:

bajúzy	fogaš
bakanče	fiok (fiók, Schublade)
bičak	gunár (v maďarčine slovo nem. pôvodu)
čardáš (tanec)	hyntov
čiga	chasen (haszon)
dengľavý	kelčík
fokoš	

Tento soznam dal by sa rozmnožiť z krajov slovenských, blízkych maďarskej reči; ale slová, ktoré by tak pribudly, vo veľkej svojej väčšine nijako neprislúchajú k slovenskému jazyku. Nimi nemení sa to svedectvo jazykové, že Slováci dlhé veky žili hodne odlúčeno od Maďarov.

Dotyčne slova *čipka* upozorňujem na výklad Fr. Šujanského v Slov. Pohľadoch (XII, str. 319).

čiž pokladalo sa za neslovanské slovo, ale dnes už i v Klugeho slovníku možno čítať: „*Zeisig*, spätmittelhochd. *zîsec*, gewöhnlich *zîse*: mit Stieglitz und Kiebitz aus dem Slav. entlehnt . . woraus auch niederd. ziseke sieske, niederländ. sijsje, engl. siskin, dän. sisgen, schwed. siska.“

črek, *črečitý* tiež nemá ničoho s maď. *örök*, prináleží k slovám našim, ktoré Miklosich odvodzuje z koreňa *rek-*, ako sú rok (termín), nárok, obrok (promissio, i stipendium), úrok, úrek (neúrekom), i Rumuni majú v svojom jazyku z tohto slovanského koreňa: urik = dedič, de urik = večitým právom, jure perenni.

kar (pohrabný, trizna); ešte nedávno — nie z časov Cucora a Fogarasiho — čítali sme maďarský výklad, že je to „karba énekelni“ = spievať v chóre; ale Miklosich uvádza staro-ruské kariti „trauern“, staro-srbské karьba „cura“, ruské kariti „Vorwürfe machen“.

šantať, *šantavý*, lahm, užívané i Komenským, sú pokladané za maďarské, ale H. Schuchardt (M. Nyelvőr XVIII, 485), štýrskohradecký professor, výtečný linguista, ktorý dobre vie i po maďarsky, náchylný je uznať slovanskosť týchto slov.

valal; východní Slováci, od Šariša po Ungvár, majú slovo valal = dedina; J. Budenz našiel ho v maďarských textoch z XV. storočia („mert valának sok *valali*“ — „hagyott vala sok kazdagságokat és szolgákat és *valalokat*“), videl v ňom zabudnuté maď. slovo a vysvetľoval ho (M. Nyelvőr III, 291), že jako od *hal-* (mrieť) je *halál*, tak od zastaralého slovesa *val-* (mať, habere) pochodilo *valál*; stal sa mu pri tom len ten malheur, že i slovenské adj. *valaský* odvodzoval od valala, čím podkopal hodnovernosť celej svojej mienky. Slovanskosť toho slova jednako pochybná je už preto, že jestvuje len na takom malom území, nikde inde nezname.

Štefan Szamota, ktorý v predošlom desaťročí v Pešti s úspechom začal študovať históriu maďarského jazyka, tiež konštatoval, že južní

Slovania boli s Maďarmi v bližšom potyku, než západní; jazyky srbsko-horvatský a slovinský že „prijímaly maďarské elementy už od XIII. stoletia, a jazyky poľský a český (= česko-slovenský) len od XV. stoletia.“ (Nyelvt. Közl. XXV, str. 160.)

Prečo neposlovenčili sa vraj Polovci-Kumáni, osadení pozdĺž slovenských sídel? prečo sa pomaďarčili? pýtavali sa maďarskí spisovatelia. Otázka má len málo oprávnenia. Boli plemena tureckého, Maďarom teda, s ktorými vtedy už boli sliati i Kabari, tiež turecký kmeň, i rečou bližší než Slovákom. Ale Slováci iste vyhýbali i potykom s divochmi, akí boli Polovci-Kumáni, a v prvé časy podávali sa pred nimi nahor, na sever. (Kumáni až pod Ludvikom I., v druhej polovici XIV. stoletia, boli úplne privedení na kresťanskú vieru — takým súsedom Slováci mali prečo vyhýbať.) Hovoriac o tejto otázke jazyka Polovcov-Kumánov, Hunfalvy povedal, že tí už boli pomaďarčení, keď Slováci začali sa rozširovať do svojich terajších sídel. (Magyarország Ethnographiája, str. 409.) Z tejto mienky Hunfalvyho rozvilo sa učenie, zakorenené u Maďarov v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch XIX. stoletia, že dnešní Slováci sú novším ľudom, utvoriviším sa vlastne len od XV. stoletia.

Pred váženejšími historikmi a jazykozpytcami i u samých Maďarov mienka táto síce už dôkladne prepadla, ale aby sa nezdalo nikomu, že tým, čo spomínam o Polovcoch-Kumánoch, robím len konfúsiu, treba mi uviesť tu jedno *svedectvo slovenského jazyka*.

O IX. storočí v histórii dnes pevne stojí mienka Šafárikova, že „u Pešti, Vacova a pod Matrou byla tehdáž hranice Bulharův s Moravany.“ Tento historický fakt potvrdzuje sa i svedectvom nášho slovenského jazyka. Cirkevno-staroslovanské *je* (ѣ) v bulharskom jazyku znieje ako *ja*, a v slovenčine v Gemerskej stolici podnes sú takéto slová: chl*ia*b, ml*ia*ko (tak znejú podnes i v niektorých bulharských nárečiach), *zja*vať (v strednej slovenčine: *zí*vať), *ja*m (1. osoba prítom. č. od *jesť*, cele tak, ako v cirkevnej staro-slovančine: ѧмь), tr*ia*m (трѣмъ porticus, galleria v chráme, inde u Slovákov „chór“, „na chóre“). V poľštine *je* tiež vyslovuje sa jako *ja*, no nie v týchto slovách; tam je to iná fonetická príčina, tam tieto slová znejú: chleb, mleko, zjevać, jem, trzem. Gemerskí Slováci podnes hovoria: *tá* kúpeľ (femininum!), adverb. *vnu* (кънѹ), skloňujú: ľud*ie*, synov*e* (plur. nom.), na k*o*n*ich* (коньхъ) a na území svojom majú miestne meno *A*blonca.[1]) Kde sa vzaly takéto vlastnosti gemerskej slovenčiny? Že Moravania Šafárikovi, ktorí v IX. storočí rozprestierali sa až po Matru a Vacov (Slovanské Starožitnosti, str. 796) a za súsedov mali tam Bulharov (vlastne Slovenov, z ktorých na dolnom Dunaji utvorili sa Bulhari), boli praotcami týchto gemerských Slovákov, po tomto svedectve jazyka o tom nemôže byť nijakej pochybnosti. Taký bulharský vliv na jazyk Slovákov bol možný len za časov predtisícročných; lebo na konci IX. storočia prišli Maďari a potom na strednom Dunaji a Potisí ľahli klinom

[1]) Charakteristická vlastnosť bulharského jazyka je totiž, že na predku slova *j* často vypúšťa sa pred *a* — *а*блъка, *а*года.

medzi tieto dva národy slovanské. Predkovia dnešných gemerských Slovákov tam žili už v IX. století a miesty ich sídla, ako tiež možno dokázať, siahaly od dnešných ešte južnejšie.[1])

Kedy poosádzali sa Polovci-Kumáni na území od Boršodskej stolice až po Sobor, o tom nieto takéhoto svedectva.

V.

Máme slovenskú povesť,[2]) ktorá v niekoľkých vetách predstavuje nám skoro celý valaský život. Tam čítame o *valachoch*, ako *redikajú sa*, ako doženú ovce do košiara, vezmú *gelety* a odídu na *strungy* dojiť; naučíme sa, čo je *klag*, *rynčka*, *podišiar* atď. Toto názvoslovie zostalo nám od Rumunov (Valachov), ktorí od XIII. až do XVI. století chodili so svojimi stádami pozdĺž celých Karpat. Značnú časť jeho máme spoločnú s Malorusmi, s poľskými goralmi karpatskými, a s moravskými Valachmi nám je ono celkom spoločné, totožné.

Názvoslovie toto sosbierané je v práci Fr. Miklosicha a E. Kałużniackeho *Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpaten*, potom vzhľadom na poľské podhalianske nárečie znovu spracované L. Malinowskim v Rozprawách (1892) krakovskej Akademie (Ślady wpływu rumuńskiego w mowie góralskiej na Podhalu), Fr. Pastrnkom vzhľadom na slovenčinu v Slov. Pohľadoch (1893, str. 692, 762).[3])

Okrem názvov, už uvedených na základe našej povesti, z rumunského jazyka prešly do slovenského: *bača*, *bakeša* (ovca s čiernym okolo pysku alebo očú), *bryndza*, *fujara* (rum. fluera), možno i *grúň*, potom *kornúta* (rohatá ovca), *urda*: — *salaš* Miklosich pokladá pôvodne za turecké slovo, *žinčicu* za slovanské.

Niektoré i z maďarských slov, prešlých do rumunčiny, Rumuni mohli rozšíriť v Karpatoch; tak *banovať* ukazuje sa všade, kade oni pásavali.

Na slovanskom juhu z potyku s Rumunmi boly v stredoveku takéto mená: Grad*ul*, Chran*ul*, Něg*ul*, Rad*ul*, Stan*ul*, Vlad*ul* — slovanské meno s rumunským artikulom; ešte i ženské: Dobr*ula*, Dražu*la*, Prv*ula*, Radu*la*[4]), čím vysvetlí sa nám asi i pôvod v našej

[1]) O. Ásbóth (Nyelvt. Közl. 1902, str. 361), hľadajúc pôvodnú formu do maďarčiny prešlého slovanského slova *zabola*, prišiel na slovenské *zubadlo* a bulharské *zebalec*, a počudoval sa, až pomýlený, že jednaké premenenie pôvodného tvaru našiel na dvoch od seba toľme oddialených územiach, na slovenskom a bulharskom. Nebolo by ho mulo čo mýliť, keby mu bolo prišlo na um, že v minulosti tie dva národy neboly takým širokým priestranstvom oddelené.

[2]) U Dobšinského: *Salaš na Čertovici*, u Boženy Němcovej: *Zlá nocka*.

[3]) Srovn. tiež: Fr. Bartoš, Moravské Valašsko, kraj a lid, str. 182, 190, 227 (v knižke Lid a národ. Velké Meziříčí, 1883).

[4]) K. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, str. 39.

Orave bežného: Čajk*ula* (= Čajkova žena), Krch*ula*, Slivk*ula*, Strak*ula* (= žena Krchova, Slivkova, Strakova).

S ostatnými národmi Slováci nemali takých bezprostredných potykov, preto od nich do slovenčiny prešlo len málo slov. Od Talianov máme na pr. *potkan* (pantegan), *špagát* (spago), *škatuľa*, *špión*, ešte i *zázvor* (zenzovero); od Francúzov niektoré zo slov zovšeobecnelých *fiaker* (fiacre), kastrol (casserolle); *flintu* až od Švédov, u ktorých to slovo značilo kresací kremeň na strelnej zbrani; meno vtáka *krahuľca* za dávnych časov dostalo sa do slovanských rečí od Turkov (karagu), ktorých prostredníctvom máme z pôvodného gréckeho i *kolibu* (καλύβη).

Cieľ mojej práce nebol vypočítať všetky cudzie slová slovenského jazyka, lež probovať ich cenu pre historiu Slovákov. Slovania vôbec, najmä západní, najviac cudzích slov majú od Nemcov, Maďari zas a Rumuni od Slovanov. V tom všetkom je historia. „O veľa dôkladnejšie než historia — hovorí Brückner o samých Nemcoch — zapísal sám jazyk na tabliciach vekami nesotretých, čo Nemci ďakujú Rimanom. Živly románske v nemeckom jazyku nedatujú sa od prevahy francúzštiny v XI. alebo XII. storočí; začaly sa ony o tisíc rokov včaššie. Najobyčajnejšie výrazy, bez ktorých dnes nemôžeme si predstaviť nijakého jazyka, v nemčine sú z rímskych, na pr. vo veciach spojených s činnosťou mysle — také, ako *Brief* (brevis), *Schreiben*, *Dichten* (dictare); v staviteľstve od stavania ciest *(Strasse)* do *tehly* a *múrov*; pri výrobe a spotrebe vínnej od *vína* do *octu* a *lóry*, od *prasu* do pivnice *(Keller)*, od bočky *(Kufe)* do *kalicha*; všetko, čo do *kuchyne* a *kuchárstva* náleží; rastliny záhradné všetky, rastliny na varenie *(Kohl, Rettig)*, ovocné stromy (na pr. *Pflaum*, *Kirsche*, *Birne*); názvy mier, váh i mincí *(Meile, Scheffel, Seidel)*; mená hospodárskych výrobkov *(Käse, Butter* atď.) — až do koňa, tela a hlavy Nemci prestali užívať vlastných slov, Ross, Leichnam, Haupt, a zamenili ich latinskými: *Pferd*, *Körper*, *Kopf*. Čo povedať o názvoch kresťanských, cirkevných, prejatých cele z latiny (od kríža a pápeža až po omšu, birmovanie, kaplnu a rakev, *Sarg*), alebo preložených (*Gevatter* atď.); o menách mesiacov, dní týždňových (utvorených podľa latinských, *Donnerstag*, *Sontag* z dies Jovis, Solis atď.); o menách zvierat i rastlín cudzích (*Esel*, *Maulthier*, *Löwe*, *Strauss*, *Maulbeere*, *Pfeffer* atď.); o menách národov (*Grieche*, *Mohr* atď.)?“ [1])

V cudzích slovách svojho jazyka národy majú vzácne historické svedectvá. Veľké z národov ani nehanbia sa za ne, neprenasledujú ich, nenahradzujú fabrikátmi, všelijakými divotvormi. Chorobu výstredného, až do krajnosti vedeného purisovania mávajú malé národy. (Brückner menuje Čechov, Maďarov a Slovincov.) Ako by zachovalosť, plnosť a čistota jazyka vyžadovala mať čím menej cudzích slov! „V stálych spôsoboch mluvenia čili idiotismoch záleží

[1]) Cywilizacja i język' str. 12 sl.

podstata, duch alebo jadro jazyka. Ony sú preto omnoho spoľahlivejším meridlom rýdzosti a zachovalosti jeho, nežli slová samy o sebe. Čím je teda v ktorom jazyku viacej idiotismov, tým je jadrnejší a rýdzejší, hoc by bol i preplnený cudzími slovy, jako na pr. anglický; čím naopak ktorý z nich prišiel behom času o viac idiotismov, tým je prázdnejší ducha alebo života.“ [1]) O našom slovenskom jazyku tiež nemá zdravého pochopu, komu na pr. miesto latinského, všeobecne známeho i upotrebovaného *summa* je milšie slovo *obnos*, preložené z nemeckého Betrag, miesto svetového *organ* milší preklad maďarskej fabrikovanej potvory *medzítko* (közeg). Vec osvetli sa i týmito dvoma príkladmi.

Ako už rečeno, nemal som v úmysle úplnejšie sobrať cudzie elementy slovenského jazyka. Ja chcel som probovať, čo by asi vyšlo o slovenskej minulosti, keby podstatnejšia časť tých cudzích slov skúmala sa s použitím ustálenejších výsledkov slovanského jazykozpytu? A nazdávam sa, že i takýto pokus podáva dosť pozoruhodného. Svedectvom cudzích slov v slovenčine ešte i politikovi slovenskému potvrdí sa zkúsenosť inou cestou nadobudnutá, že Slováci, jestli majú byť zachránení, nesmú dať sa odtrhnúť, odlúčiť od Slovanstva.

Cudzie slová nášho jazyka v celku neukazujú mnoho potykov so svetom. Slováci mocne zasiahli do dejov sveta v 60. a 70-tych rokoch IX. storočia — potom veľmi premenilo sa všetko. Na území Slovákmi obývanom nastala mŕtvota... slovenský jazyk ostal na svojich dedinách. Dejstvovavší ľudia boli v jarme latiny. Tak trvalo tisíc rokov. V dedinách svojich utiahnutá slovenčina i po tej tisícke liet zostala temer len básnikom, aby oni zaujali sa za ňu a jej sladkými zvukmi budili Slovákov.

Jozef Škultéty.

Prehľad slovenskej literatúry z r. 1901.

Podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Dokončenie.)

Valach, Jarné. N. Nov. č. 41.

Valbuen. Hlupák na jarmoku. Podáva Nechtík. Ľud. Nov. č. 20—22.

Waljenth Mikuláš. Na nahovárkach v. Csőregh J. — Prvý ľúbostný lístok v. Sümegi. — Obetavý kňaz v. Varga M.

Valló Simon. Cudzinec. Sl. Nov. 189, 190.

Vansa Ján. Řeč při konfirmaci. C. Listy č. 6. O Davidovi. Pro malé a velké dítky. Stráž na S. č. 9.

Vansová Terezia. Šaty z pavučiny. Dennica č. 1. Trikrálový večer. Skutočná udalosť. Tamže č. 1. Ľúbezní hostia. Veselohra v jednom jednaní. Tamže č. 1—3. Kráľovna Viktoria. Tamže č. 2.

[1]) Martin Hattala, Mluvnica jazyka slovenského, str. 199.

„Širošírý svet“. Tamže č. 4. O vývine reči u dieťaťa. Tamže č. 4. Povesť o Hyakyntovi. Tamže č. 5. Xantipe. Tamže č. 8. Fány Hanulová. Tamže č. 10. Životopis. Maria Daxnerová rod. Rosiarova. Životopis. Tamže č. 8, 9. Pestujme kvety v dome. Tamže č. 9. Jablčko, naše najvzácnejšie ovocie. Tamže č. 10. — Aká kniha je najvzácnejšia? Slov. Listy č. 44. — Rediguje „Dennicu“.

Vanzi-Mussiniová Fana. Druhý november. Sl. Nov. č. 250.

Varga Michal. Obetavý kňaz. Preložil Mik. Waljenth. Sl. Nov. č. 24, 25.

Vávra Ján. Školník pre školy evanjelické, vydaný nitrianskym seniorátom. (Ref.) Cirk. Listy č. 10.

Vdovka Ján. Uhorská krajina... Kresťan č. 27. Liberálna mátoha. Tamže č. 29. Spev kresťanských rodičov. Tamže č. 34.

Veci slovenské. Odtisk z „Našej Doby“ č. 1—5. Ročník VIII. Nákladom slovenského spolku „Detvan“. V Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka; 8° str. 86.

Welsová K. Z lidských dokumentů. Besedy Času č. 15. Z lidových hovorů. Tamže č. 22, 49. Ze života slovácké služky. Tamže č. 32.

Vély Adrien. Historka jedného zemiaka, troch mladých ľudí a jedného muzikanta. Sl. Nov. č. 205.

Veritas (Vs.) Rodičom. K. Nov. č. 17. Učiteľom. Tamže č. 18. Niet — bude. Tamže č. 23. Mních na obnôcke. Tamže č. 22.

Vértesi Arnold. Úprimné vyzvanie. Z mad. voľne prel. S. Czambel-Danielovič. Vl. a Sv. č. 33. Do smrti verná. Prelož. Samo Czambel-Danielovič. Tamže č. 43. Budúce šťastie. Z mad. voľne prel. Samo Czambel-Danielovič. Tamže č. 47.

Veselinovič J. M. Adamské koleno. Obraz zo života srbského ľudu. Preložil Jozef Holúbek. N. Nov. č. 63—65.

Vieroslav. Povinnosti. Kat. Nov. č. 3. Čítať a či nečítať? Tamže č. 5. Obnova — premena. Tamže č. 8. Náš život. Tamže č. 22.

Wilton James. Zamenené listy. Sl. Nov. č. 277.

Wilkoński August. Dva listy. Humoreska. Sl. Nov. č. 257.

Winkler Gustáv O škodlivom hmyze a obrane proti hmyzom zapríčineným škodám. Sl. Nov. č. 183—193.

Vinogradov Dr. N. Čo je nákazlivá nemoc a ako chrániť sa pred ňou. Prel. F. J. Záb. a pouč. kn. II. 1., 40—56.

Viridion A. E. T. *Umelkár, čili Veselý zábavník z kunštovného umenia.* V Uh. Skalici. Tlačou a nákladom J. Teslíka; 8° str. 16.

Wisner René. Z detského života. Sl. Nov. č. 282.

Vlasť a Svet. Poučno-zábavný a hospodársky časopis. V Budapešti. Ročník XVI. Zodpovedný redaktor: Štefan Gazda. Vlastnosť Uhorského kraj. vzdel. spolku slovenského. Vychodí každú nedeľu vo 4° o 16 stranách. Tlačou spolku Franklín.

Vlastenec. Rozpomienky na tisícročie. Tovaryšstvo 197, 198.

Vlček Dr. Jaroslav. Literatúra slovenská. Slovensko 150—171.

Vobornik J. „Kotlín“. Román od Sv. Hurbana Vajanského. Hlídka literární. Zvláštní příloha „N. Listů“ č. 28. Rozbor tento prejaly i N. Nov. č. 133.

Vojtek M. Povery v Terchovej. Čas. M. slov. sp. č. 3. 4. — O organisácii. Ľud. Nov. č 13. Krátka rozprávka o Jánošíkovi. Dľa toho, jako si ľud v Terchovej rozpráva o ňom. Tamže č. 51.

Voláriková Mária. List z Ameriky. IV. konvencia „Živeny", spolku amerických Sloveniek. Dennica č. 7, 8. O živote slovenských žien vo Phönixville. Tamže č. 9. Niečo zo života amerických Slovákov. Tamže č. 11.

Wolf Peter. Dobrá priateľka. Sl. Nov. č. 259.

Volf Štefan (Kňazolúcky). Na prahu XX. stoletia. Kresťan č. 1. Nepriateľom Krista. Tamže č. 4. Žid. Tamže č. 9. Jaro. Tamže č. 13. Svit. Tamže č. 14. Kňaz. Tamže č. 16. Groš. Tamže č. 17. Pred voľbami. Tamže č. 33.

Vozárik Dr. A. Zo života, prírody a priemyslu. (Koľko bakterií nachádza sa v riečnej vode? Písací stroj. Automobilné vozy. Najvyšší obchodný dom sveta.) Tranovský 125—127.

Vraný Václav. Cesta k pravde. Z denníka jednoho sudcu. Z nem. Slov. Dom. Kal. 27—28. Kávovník a čajovník v kvetníku (S vyobr.) Tamže 86—87.

Vrbina Václav. *Slováci, koho volíť?* Turč. Sv. Martin. Nákladom pôvodcovým. Kníhtlač.-účast. spolok; v. 8° str. 24. — Rodáci, hore sa! chytajte sa k voľbám! Hlásnik č. 2. Kto donáša zákony? Tamže č. 3. O krajinskom sneme. Tamže č. 4. Snemoví vyslanci. Tamže č. 7. Vojenská daň. Tamže č. 23, 24.

Vršatský. Ženám slovenským. Ľud. Nov. č. 15. Česi a Nemci na Morave. Tamže č. 37, 38. — Českí umelci. N. Nov. č. 24. Svoj k svojmu. Tamže č. 26. Nemci a Slaviani. Tamže č. 92.

Vukičevič Ilij N. Škrbo a Fejzula. Arnautský obrázok. Prel. V. M. N. Nov. č. 95—97.

Výmola A. M. Pestovanie rastlín lekárnických a aromatických. Sl. Listy č. 50—52. Hospodárske zájmy. Tamže č. 51—52.

Výžinkár. Vyvolený. Z nem. Ľud. Nov. č. 10, 11. Apokalypsis Epigona Epigonoviča. Filosofické dumy. N. Nov. č. 16, 17. Groše. Črta zo života študentského. Tamže č. 105, 106.

Vrk. Výnosnosť fabričných podnikov v Rusku. N. Nov. č. 20.

V—k. Zdravotné pravidlá. Slov. D. Kal. 88, 89.

V. R. „Akademie" revue socialistická. Hlas 83, 84. „Naše Doba". Revue pro vědu, umění a život socialný. Tamže 120, 121. Slovanský Přehled. Red. A. Černý. (Ref.) Tamže 158, 159

Zabarov J. G. Góla. Humoristická prírodopisná prednáška. Sl. Denník č. 19. Jeden výstrel. Tamže č. 25.

Záhorský L. Pri otvorení snemovne. Kresťan č. 43. Tým našim dobrým priateľom. Tamže č. 51.

Zahrádka, Zábavno-poučná Vydáva Martin Kollár. Sošit 11. *Nábožný život a smrť jednoho slovenského mladíka v Amerike* Z nemeckých rukopisov podáva Jablonovský. V Trnave. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza; 8° str. 42. — Sošit 12. *Rozprávky.* Milej stiesnenej svojeti podáva Martin Kollár. V Trnave. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza; 8° str. 59.

Zámboj Vojtech. Krátke rozjímanie pri poklone pred veleb.

sviatosťou oltárnou. Kazateľňa 373. Rozpomienka na peknú smrť jednoho ctiteľa P. Márie. Posol b. S. J.

Zaosek. Fašiangová kommissia na „vohľady“. Kresťan č. 5, 6. Toast na liberálnom obede-bankette pred voľbami u pána urodzeného Kočičkayho. Tamže č. 11 Obeta za vlasť r. 1848. Tamže č. 11. Už aj Cvajfus feldčiar s liberálnym čertom ore, zostáva neverný ľudovej strane. Tamže č. 12. Ešte niečo o tých krížáckych rytieroch v „Kresťane“ v 10. čísle spomenutých. Tamže č. 13. Zvada a škriepky dvoch sestier pre školské deti. (Cirkev a štát.) Tamže č. 16, 17. Rozhovor o takzvaných „bravčových“ hlavách medzi Zaoskom a jedným sedliakom zpod Bielej Hory. Tamže č. 19. Veľkosť Boha v maličkých veciach. Tamže č. 20. Zamyslený Zaosek nad žabacím krkaním počas volieb na brehu močiara pálenkového gruntu. Tamže č. 23. „Értesítő“-examen z politických citov počas konštitucionálnych volieb sedliaka Vendelína Zavrtáka. Tamže č. 24. Politické mienky a náhľady p. Antoša Motovidlayho, pregazdovaného zemana, a poznámky sedliaka Zaoska. Tamže č. 26. Celý svet je už nervózny, zvlášte počas ablegátskych volieb, ponosoval sa jeden gazda Zaoskovi, sedliakovi z V. Kostolán. Tamže č. 27. Výlet a idylličná zábava turistov na holiach karpátskych u Zaoskov. Tamže č. 28. Familiárna rozopra pre korhelicu počas voľby ablegátskej. Tamže č. 29. Výrok Dávida kráľa: „Každý človek je luhavý“. Objasnil príkladmi v kortešskej dobe miesto kázne. Tamže č. 30. Zo zápisnice jedného nebohého redaktora noviniek. Tamže č. 43. O novinárskych čarbároch, ktorí čarbú, plujú, luhajú a jedovité sliny striekajú na ľudovú stranu a pri tom na duchovenstvo. Tamže č. 34. Prečože Zaosek nepíše o vážnych veciach? Tamže č. 35. Pobožnosť a hazafišág zo švindlerskej strany osvetlený Zaoskovým lampášom. Tamže č. 37. Zaoskovo 60-ročné jubileum v roku 1901., slávené v Rožnove na Morave pri žinčicovej kúre. Tamže č. 38, 39. Vianočný darček, tri zlaté klásky z jasličiek Ježiškových. Tamže č. 41. — Nad hrobami. Listy Sv. A. č. 11.

Zápolská Gabriela. Mariáš. Sl. Nov. č. 231. 232.

Záturecký A. P. *Vinšovník obsahujúci sviatočné, menínové, zkúškové, svadobné a krstenské vinše a príhovory atď., ako aj príležitostné piesne.* Štvrté vydanie. Ružomberok. Tlačou a nákladom kníhtlač. Karla Salvu; 8° str. 112. — *Dejepis Uhorska* v. Školník. *Ústavoveda* v. Školník. *Slovenská mluvnica* v. Školník. — Sám sa odsúdil na smrť. Z nem. Slov. Listy č. 3.

Zaymus Gabriel. Vzkriesenie Pána je slavné pre neho, neocenitelné pre nás. Na slávnosť veľkonočnú. (Z pozost. ruk.) Kazateľňa 131.

Zaymus Romuald. Pamätnosti rajeckej doliny. Sl. Pohľ. 183 — 190. — Málo známy výtečný zemský plod. Pútnik svätov. 97 — 102. — O čo postarať sa a čoho chrániť sa máme, aby sme mali hojnosť dobrých zemiakov? Záb. a pouč. kn. II. Sv. 2. 52—59. — Jeho životopis s podobizňou podaný je v 4. č. Obzoru.

Zeman J. Poznámky o súčasné literatuře slovenské. Čas č. 212, 215, 216. (Ján Leška, Rehor Uram Podtatranský, Martin Bra-

xatoris Sládkovičov, Ľudmila Podjavorinská, Elena Soltészová a Terezia Vansová.)

Zenger Karol V. Životopis. Hlas 245—247.

Zgúth P. P. (P. P. Vrbický) Návšteva. Rod. a Šk. č. 1. — Je spolupracovníkom „Rodiny a Školy."

Zoch Dr. I. Br. Oči klamú! Tranovský 77—81. — Zázrak v. Prus Bol.

Zoch Pavel. Z Považia. (O Súlove.) Slov. Listy č. 6. — Je redaktorom Stráže na Sione.

Zoch Stanislav. O slovenskom preklade Biblie. C. Listy č. 5. — Ján Rotarides. Nekrolog. Rod. a Šk. č. 2. — Nedeľná robota. Stráž na S. č. 4.

Zvolen. Zólyom várának régi helyrajza v. Matunák M. — Zólyom várának kapitányai v. Matunák M.

Zvolenčan (starý). Samoklam. Hlas 75—80.

Z. Milina. O svadbe i manželstve. Dľa rozl. prameňov. Dennica č. 6. Ako sa staneš pekným v. Henri de Bornier.

Z. Múdry profesor. Šl. Nov. č. 139, 140.

Žavoron. Nepoškvrnené Srdce Panny Márie. Pútnik sv. Vojt. 23—28.

Žeko Karol. Bratia pobožných škôl. Kat. Nov. č. 7—9. — O svätom prijímaní. Na nedeľu druhú po sv. D. Kazateľňa 214. Ľahostajnosť náboženská. Deň sv. Michala archanjela. Tamže 323.

Žiak Izidor (Somolický). Domácim klebetníkom. Černokň. č. 8. — Sklár. (S obr.) Jednota 110—113. O našom práve. Tamže 149—150. — Vdovina vianočná. N. Nov. č. 151. To ľudské srdce... Pieseň pre mužský hlas so sprievodom klavíra od M. Lichárda. Tamže č. 151. Pola si ty .... Tamže č. 151. — Sivý holub. Rovn. N. Kal. 51. — Sklár. Sl. Denník č. 5, 6. — Tieto naše... Sl. Pohľ. 370. — Tieto naše luhy... Tovaryšstvo 154. Bájka. Tamže 171. Zaspievalo vtáča... Tamže 238. Lietali sokoli... Tamže 250. Nazdal som sa... Tamže 250. Pi kalich. Tamže 250. Opustená. Tamže 278. — V jasení. Záb. a poučné kn. II. Sv. 1. 16. Hruška v poli. Tamže sv. 2. 28—29. Plakala. Tamže 78.

2 p + z. Deti nedochúdčatá a miss Helena Kellerová. Rod. a Šk. č. 1, 2. Autorita učiteľova. Tamže č. 3—6. List učiteľa Jaromíra Lipenského učiteľovi Svetozárovi Jesenskému. Tamže č. 7. Ján Drahorád. Nekrolog. Tamže č. 12.

—n. Z denníka supplikanta. N. Nov. č. 38, 47, 69, 96, 141. — Kristus rozsievač v. Danilevský. Nemí utrápenci. Záb. a pouč. kn. II. sv. 1. 85—92.

Doplnok.

Bachát Dan. Život a dielo Daniela Krmanna, evanj. biskupa 1663—1740. V. Zsilinszky Michal.

Balucki Michal. *Ochotnícke divadlo* v. Ochotník, Slovenský divadelný.

Bojnice. A Bajmóczi prépostság. Nyitram. Szemle IX. č. 24.

Brancsik Dr. K. Botanische Excursionen während der Jahre 1900 und 1901. I. Im Trencsiner Comitate. II. Fünf Tage in der hohen Tatra. A trencsén várm. természettud. egylet 1900—1901. évkönyve str. 118—148.

Bystrica Banská. A beszterczebányai plebánia templom egykori kincstáráról. Irta Jurkovich Emil. Arch. Ért. Uj folyam XXI. str. 39—54.

Cesta, Posledná. Skutočná udalosť. Tretie vydanie. Nákladom spolku Modrého Kríža. Tlačou Šim. Roháčka v Modre; 8° str. 4.

Čajak J. (†). Nevädza, nevädza... Slov. Obr. Kal. str. 80.

Čítanie, Zábavno-mravné, pre katolícky slovenský ľud v Uhrách. Vydáva Constanc Kniha. Vo Veľkých Topoľčanoch. Tlačou Juliusa Zhorella č. 4. *Chlapec diabla, alebo Kto je pôvodca pálenky?* Pôvodné vydanie Spolku sv. Štefana v Budapešti. Napísal Sigismund Farkas. Poslovenčil vydavateľ; m. 8° str. 15. Číslo 5. *Viera je nadovšetko drahšia, alebo Ako sa obrátil majster Stráňanský.* Pôvodné vydanie Spolku sv. Štefana v Budapešti. Napísal Imich Seress. Poslovenčil Anton Hromada; m. 8° str. 32.

Dérer Ján. Hrob na váhe. Slov. Obr Kal. str. 44—53.

Dôležitá pravda. Druhé vydanie. Nákladom „Svetla" v Novom Meste n. Váhom. Tlačil Š. Roháček v Modre; v. 8° str. 4.

Englisch K. Ujabb kirándulások a Magas-Tátrába. V. Tatry.

Farkas Sig. Chlapec diabla, alebo Kto je pôvodca pálenky? V. Čítanie, Zábavno-mravné.

Gašparik Jozef. Novoročný vzdych. Slov. Obr. K. str. 33—35.

Greissiger Dr. Michal. Tátravidéki művelődés történeti adalékok. Kárpátegyesületi Évkönyv XXVIII. str. 81—91.

Györffy Ivan. *Silozpyt s počiatkami lučby.* Učebná knižka pre žiakov ľudových škôl. Štvrté opravené vydanie. V Ostrihome. Tlačou a nákladom Gustáva Buzárovitsa; 8° str. 53. — *Dejepis Uhorskej krajiny spojený s hlavnými udalostami zo svetového dejepisu.* Príručná knižočka pre žiakov ľudových škôl. Deviate vydanie. V Ostrihome. Tlačou a nákladom Gustáva Buzárovitsa; 8° str. 45.

Hajnóczi Dr. R. J. Lőcse sz. kir. város levéltárának tartalomjegyzéke. V. Levoča.

Halaša Andrej. *Ochotnícke divadlo* v. Ochotník, Slovenský divadelný. — *Lebo nebo — lebo peklo* v. tamže.

Havlasa Jan. *Horské stíny.* Drobná prósa. Ružomberok. Tiskem a nákladem K. Salvy; 8° str. 229.

Holuby J. L. Floristische Bemerkungen aus Bösing. V. Pezinok.

Hromada Anton. Viera je nadovšetko drahšia, alebo Ako sa obrátil majster Stráňanský. V. Čítanie, Zábavno-mravné.

Hurban Svetozár Vajanský. Kukulienka kuká. Slov. Obr. Kal. str. 80.

Hýbl Jan. *Beránek.* Utěšená povídka. V Uh. Skalici, tiskem a nákladem Jozefa Teslíka; 8° str. 78.

Chorényi J. A kochanóczi róm. kath. plebánia történetéhez. V. Kochanovce.